SÖZLER

BEDİÜZZAMAN SAİD NURSİ

RİSALE-İ NUR KULLİYATINDAN

by

1.0

[1]

1. Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla başlar ve ancak Ondan yardım dileriz.Ezelden ebede her türlü hamd ve övgü, medih ve minnet, Âlemlerin Rabbiolan Allah'a mahsustur. Efendimiz Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm ileâline ve ashâbına ise salât ve selâm olsun.

Ey kardeş! Benden birkaç nasihat istedin. Sen bir asker olduğun için, askerlik temsilâtıyla, sekiz hikâyeciklerle birkaç hakikati nefsimle beraber dinle. Çünkü ben nefsimi herkesten ziyade nasihate muhtaç görüyorum. Vaktiyle sekiz âyetten istifade ettiğim Sekiz Sözü biraz uzunca nefsime demiştim. Şimdi kısaca ve avam lisanıyla nefsime diyeceğim. Kim isterse beraber dinlesin.

Birinci Söz

Bismillâh her hayrın başıdır. Biz dahi başta ona başlarız. Bil, ey nefsim, şu mübarek kelime, İslâm nişanı olduğu gibi, bütün mevcudâtın lisan-ı hâl ile vird-i zebânıdır. Bismillâh ne büyük, tükenmez bir kuvvet, ne çok, bitmez bir bereket olduğunu anlamak istersen, şu temsîlî hikâyeciğe bak, dinle. Şöyle ki:

Bedevî Arap çöllerinde seyahat eden adama gerektir ki, bir kabile reisinin ismini alsın ve himayesine girsin—tâ şakîlerin şerrinden kurtulup hâcâtını tedarik edebilsin. Yoksa, tek başıyla, hadsiz düşman ve ihtiyacatına karşı perişan olacaktır. İşte, böyle bir seyahat için, iki adam sahrâya çıkıp gidiyorlar. Onlardan birisi mütevazi idi, diğeri mağrur. Mütevazii, bir reisin ismini aldı; mağrur almadı. Alanı her yerde selâmetle gezdi. Bir kàtıu’t-tarîke rast gelse, der: “Ben filân reisin ismiyle gezerim.” Şakî def olur gider, ilişemez. Bir çadıra girse o nam ile hürmet görür. Öteki mağrur, bütün seyahatinde öyle belâlar çeker ki, tarif edilmez. Daima titrer, daima dilencilik ederdi. Hem zelil, hem rezil oldu.

İşte, ey mağrur nefsim, sen o seyyahsın. Şu dünya ise bir çöldür. Aczin, fakrın hadsizdir. Düşmanın, hâcâtın nihayetsizdir. Madem öyledir; şu sahrânın Mâlik-i Ebedî ve Hâkim-i Ezelîsinin ismini al. Ta bütün kâinatın dilenciliğinden ve her hâdisâtın karşısında titremeden kurtulasın.

Evet, bu kelime öyle mübarekbir definedir ki, senin nihayetsiz aczin ve fakrın, seni nihayetsiz kudrete, rahmete raptedip Kadîr-i Rahîmin dergâhında aczi, fakrı en makbul bir şefaatçi yapar. Evet, bu kelime ile hareket eden, o adama benzer

ki, askere kaydolur, devlet namına hareket eder, hiçbir kimseden pervâsı kalmaz. Kanun namına, devlet namına der, her işi yapar, her şeye karşı dayanır.

Başta demiştik: Bütün mevcudatlisan-ı hâl ile “Bismillâh” der. Öyle mi?

Evet. Nasıl ki, görsen, bir tek adam geldi, bütün şehir ahalisini cebren bir yere sevk etti ve cebren işlerde çalıştırdı. Yakînen bilirsin, o adam kendi namıyla, kendi kuvvetiyle hareket etmiyor. Belki o bir askerdir, devlet namına hareket eder, bir padişah kuvvetine istinad eder.

Öyle de, herşey Cenâb-ı Hakkın namına hareket eder ki, zerrecikler gibi tohumlar, çekirdekler, başlarında koca ağaçları taşıyor, dağ gibi yükleri kaldırıyorlar. Demek herbir ağaç “Bismillâh” der; hazine-i rahmet meyvelerinden ellerini dolduruyor, bizlere tablacılık ediyor.

Herbir bostan “Bismillâh” der, matbaha-i kudretten bir kazan olur ki, çeşit çeşit pek çok muhtelif leziz taamlar, içinde beraber pişiriliyor.

Herbir inek, deve, koyun, keçi gibi mübarekhayvanlar “Bismillâh” der, rahmet feyzinden birer süt çeşmesi olur. Bizlere Rezzak namına en latîf, en nazif, âb-ı hayat gibi bir gıdayı takdim ediyorlar.

Herbir nebat ve ağaç ve otların ipek gibi yumuşak kök ve damarları “Bismillâh” der, sert taş ve toprağı deler, geçer. “Allah namına, Rahmân namına” der; herşey ona musahhar olur.

Evet, havada dalların intişarı ve meyve vermesi gibi, o sert taş ve topraktaki köklerin kemâl-i suhuletle intişar etmesi ve yeraltında yemiş vermesi, hem şiddet-i hararete karşı aylarca nâzik, yeşil yaprakların yaş kalması, tabiiyyunun ağzına şiddetle tokat vuruyor, kör olası gözüne parmağını sokuyor ve diyor ki: En güvendiğin salâbet ve hararet dahi emir tahtında hareket ediyorlar ki, o ipek gibi yumuşak damarlar, birer Asâ-yı Mûsâ (a.s.) gibi فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ [1] emrine imtisal ederek taşları şak eder. Ve o sigara kâğıdı gibi ince, nâzenin yapraklar, birer âzâ-yı İbrahim (a.s.) gibi, ateş saçan hararete karşı [2] يَا نَارُ كُونِي بَرْداً وَسَلاَماً âyetini okuyorlar.

Madem herşey mânen“Bismillâh” der; Allah namına, Allah’ın nimetlerini getirip bizlere veriyorlar. Biz dahi “Bismillâh” demeliyiz. Allah namına vermeliyiz, Allah namına almalıyız. Öyle ise, Allah namına vermeyen gafil insanlardan almamalıyız.

SUAL: Tablacı hükmünde olan insanlara bir fiyat veriyoruz. Acaba asıl mal sahibi olan Allah ne fiyat istiyor?

ELCEVAP: Evet, o Mün’im-i Hakikî, bizden o kıymettar nimetlere, mallara bedel istediği fiyat ise üç şeydir: Biri zikir, biri şükür, biri fikirdir.

Başta “Bismillâh” zikirdir. Âhirde “Elhamdü lillâh” şükürdür. Ortada, bu kıymettar harika-i san’at olan nimetler Ehad, Samed’in mucize-i kudreti ve hediye-i rahmeti olduğunu düşünmek ve derk etmek fikirdir.

Bir padişahın kıymettar bir hediyesini sana getiren bir miskin adamın ayağını öpüp hediye sahibini tanımamak ne derece belâhet ise, öyle de, zahirî mün’imleri medih ve muhabbet edip Mün’im-i Hakikîyi unutmak, ondan bin derece daha belâhettir.

Ey nefis! Böyle ebleh olmamak istersen, Allah namına ver, Allah namına al, Allah namına başla, Allah namına işle, vesselâm.

1. “(Bir zaman da Mûsâ, kavmi için su arayıp Allah’a yalvarmıştı.) ‘Vur asânı taşa’ buyurduk.” Bakara Sûresi, 2:60.
2. “(Biz ateşe şöyle ferman ettik:) ‘Ey ateş, serin ve selâmetli ol.” Enbiyâ Sûresi, 21:69.

On Dördüncü Lem’anın İkinci Makamı

(Makam münasebetiyle buraya alınmıştır.)

Bismillâhirrahmânirrahîm’in binler esrarından altı sırrına dairdir.

İHTAR: Besmelenin rahmet noktasında parlak bir nuru, sönük aklıma uzaktan göründü. Onu, kendi nefsim için, nota suretinde kaydetmek istedim. Ve yirmi otuz kadar sırlar ile, o nurun etrafında bir daire çevirmekle avlamak ve zaptetmek arzu ettim. Fakat, maatteessüf, şimdilik o arzuma tam muvaffak olamadım. Yirmi otuzdan beş altıya indi.

“Ey insan!” dediğim vakit nefsimi murad ediyorum. Bu ders kendi nefsime has iken, ruhen benimle münasebettar ve nefsi nefsimden daha huşyar zatlara, belki medar-ı istifade olur niyetiyle, On Dördüncü Lem’anın İkinci Makamı olarak, müdakkik kardeşlerimin tasviplerine havale ediyorum. Bu ders akıldan ziyade kalbe bakar; delilden ziyade zevke nâzırdır.

قَالَتْ يَاأَيُّهَا الْمَلَؤُا اِنِّى اُلْقِىَ اِلَىَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ اِنَّهُ مِنْ سُلَيْمٰنَ وَاِنَّهُ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ [1]

Şu makamda birkaç sır zikredilecektir.

BİRİNCİ SIR

*Bismillâhirrahmânirrahîm’*in bir cilvesini şöyle gördüm ki:

Kâinatsimasında, arz simasında ve insan simasında, birbiri içinde birbirinin nümunesini gösteren üç sikke-i rububiyet var.

1. “(Hz. Süleyman’ın mektubunu alan Sebe’ Kraliçesi Belkıs:) ‘Değerlidanışmanlarım! Bana çok önemli bir mektup gönderildi. MektupSüleyman’dandır ve Bismillâhirrahmânirrahîm(Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla) diye başlıyor.” Neml Sûresi, 27:29-30.

Biri, kâinatın heyet-i mecmuasındaki teâvün, tesanüd, teânuk, tecâvübden tezahür eden sikke-i kübrâ-yı Ulûhiyettir ki, *Bismillâh* ona bakıyor.

İkincisi, küre-i arz simasında, nebâtat ve hayvanâtın tedbir ve terbiye ve

idaresindeki teşabüh, tenasüp, intizam, insicam, lûtuf ve merhametten tezahür eden sikke-i kübrâ-yı Rahmâniyettir ki, *Bismillâhirrahmân* ona bakıyor.

Sonra, insanın mahiyet-i câmiasının simasındaki letâif-i re'fet ve dekaik-ı şefkat ve şuâât-ı merhamet-i İlâhiyeden tezahür eden sikke-i ulyâ-yı Rahîmiyettir ki, *Bismillâhirrahmânirrahîm'*deki *er-Rahîm* ona bakıyor.

Demek, *Bismillâhirrahmânirrahîm,*sahife-i âlemde bir satır-ı nuranî teşkil eden üç sikke-i ehadiyetin kudsî ünvanıdır ve kuvvetli bir haytıdır ve parlak bir hattıdır. Yani, *Bismillâhirrahmânirrahîm,* yukarıdan nüzûl ile, semere-i kâinat ve âlemin nüsha-i musağğarası olan insana ucu dayanıyor. Ferşi Arşa bağlar, insanî arşa çıkmaya bir yol olur.

İKİNCİ SIR

Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan, hadsiz kesret-i mahlûkatta tezahür eden vâhidiyet içinde ukulü boğmamak için, daima o vâhidiyet içinde ehadiyet cilvesini gösteriyor. Yani, meselâ, nasıl ki güneş ziyasıyla hadsiz eşyayı ihata ediyor. Mecmu-u ziyasındaki güneşin zâtını mülâhaza etmek için gayet geniş bir tasavvur ve ihatalı bir nazar lâzım olduğundan, güneşin zâtını unutturmamak için, herbir parlak şeyde güneşin zâtını, aksi vasıtasıyla gösteriyor. Ve her parlak şey kendikabiliyetince güneşin cilve-i zâtîsiyle beraber, ziyası, harareti gibi hassalarını gösteriyor. Ve her parlak şey, güneşi bütün sıfâtıyla, kabiliyetine göre gösterdiği gibi, güneşin ziya ve hararet ve ziyadaki elvân-ı seb'a gibi keyfiyatlarının herbirisi dahi umum mukabilindeki şeyleri ihata ediyor. Öyle de, [1] وَ لِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى temsilde hata olmasın, ehadiyet ve samediyet-i İlâhiye, herbir şeyde, hususan zîhayatta, hususan insanın mahiyet âyinesinde bütün esmâsıyla bir cilvesi olduğu gibi, vahdet ve vâhidiyet cihetiyle dahi, mevcudatla alâkadar herbir ismi, bütün mevcudatı ihata ediyor.

İşte, vâhidiyetiçinde ukulü boğmamak ve kalbler Zât-ı Akdesi unutmamak için, daima vâhidiyetteki sikke-i ehadiyeti nazara veriyor ki, o sikkenin üç mühim ukdesini irâe eden, *Bismillâhirrahmânirrahîm'*dir.

1. "En yüce sıfatlar Allah'a aittir." Nahl Sûresi, 16:60.

ÜÇÜNCÜ SIR

Şu hadsiz kâinatı şenlendiren, bilmüşahede, rahmettir. Ve bu karanlıklı mevcudatı ışıklandıran, bilbedâhe, yine rahmettir. Ve bu hadsiz ihtiyacat içinde yuvarlanan mahlûkatı terbiye eden, bilbedâhe, yine rahmettir. Ve bir ağacın bütün heyetiyle meyvesine müteveccih olduğu gibi, bütün kâinatı insana müteveccih eden ve her tarafta ona baktıran ve muavenetine koşturan, bilbedâhe, rahmettir. Ve bu hadsiz fezâyı ve boş ve hâli âlemi dolduran, nurlandıran ve

şenlendiren, bilmüşahede, rahmettir. Ve bu fâni insanı ebede namzet eden ve ezelî ve ebedî bir Zâta muhatap ve dost yapan, bilbedâhe, rahmettir.

Ey insan! Madem rahmetböyle kuvvetli ve cazibedar ve sevimli ve medetkâr bir hakikat-i mahbubedir. *Bismillâhirrahmânirrahîm* de, o hakikate yapış ve vahşet-i mutlakadan ve hadsiz ihtiyâcâtın elemlerinden kurtul. Ve o Sultan-ı Ezel ve Ebedin tahtına yanaş ve o rahmetin şefkatiyle, şefaatiyle ve şuââtıyla o Sultana muhatap ve halil ve dost ol.

Evet, kâinatın envâını hikmet dairesinde insanın etrafında toplayıp, bütün hâcâtına kemâl-i intizam ve inâyetle koşturmak, bilbedâhe, iki hâletten birisidir:

Ya kâinatın herbir nev'i, kendi kendine insanı tanıyor, ona itaat ediyor, muavenetine koşuyor—bu ise yüz derece akıldan uzak olduğu gibi, çok muhâlâtı intaç ediyor; insan gibi bir âciz-i mutlakta en kuvvetli bir sultan-ı mutlakın kudreti bulunmak lâzım geliyor. Veyahut bu kâinatın perdesi arkasında bir Kadîr-i Mutlakın ilmiyle bu muavenet oluyor. Demek, kâinatın envâı, insanı tanıyor değil; belki insanı bilen ve tanıyan, merhamet eden bir Zâtın tanımasının ve bilmesinin delilleridir.

Ey insan! Aklını başına al. Hiç mümkün müdür ki, bütün envâ-ı mahlûkatı sana müteveccihen muavenet ellerini uzattıran ve senin hâcetlerine lebbeyk dedirten Zât-ı Zülcelâl seni bilmesin, tanımasın, görmesin?

Madem seni biliyor, rahmetiyle bildiğini bildiriyor. Sen de Onu bil, hürmetle bildiğini bildir. Ve kat'iyen anla ki, senin gibi zaif-i mutlak, âciz-i mutlak, fakir-i mutlak, fâni, küçük bir mahlûka koca kâinatı musahhar etmek ve onun imdadına göndermek, elbette hikmet ve inâyet ve ilim ve kudreti tazammun eden hakikat-i rahmettir.

Elbette böyle bir rahmet, senden küllîve hâlis bir şükür ve ciddî ve sâfî bir hürmet ister. İşte, o hâlis şükrün ve o sâfî hürmetin tercümanı ve ünvanı olan *Bismillâhirrahmânirrahîm'*i de, o rahmetin vusulüne vesile ve o Rahmân'ın dergâhında şefaatçi yap.

Evet, rahmetin vücudu ve tahakkuku, güneş kadar zâhirdir. Çünkü, nasıl merkezî bir nakış, her taraftan gelen atkı ve iplerin intizamından ve vaziyetlerinden hâsıl oluyor; öyle de, bu kâinatın daire-i kübrâsında bin bir ism-i İlâhînin cilvesinden uzanan nuranîatkılar, kâinat simasında öyle bir sikke-i rahmet içinde bir hâtem-i Rahîmiyeti ve bir nakş-ı şefkati dokuyor ve öyle bir hâtem-i inâyeti nescediyor ki, güneşten daha parlak kendini akıllara gösteriyor.

Evet, şems ve kameri, anâsır ve maâdini, nebâtat ve hayvânâtı, bir nakş-ı âzamın atkı ipleri gibi o bin bir isimlerin şuâlarıyla tanzim eden ve hayata hâdim eden ve nebâtî ve hayvânî olan umum validelerin gayet şirin ve fedakârâne

şefkatleriyle şefkatini gösteren ve zevilhayatı hayat-ı insaniyeye musahhar eden ve ondan rububiyet-i İlâhiyenin gayet güzel ve şirin bir nakş-ı âzamını ve insanın ehemmiyetini gösteren ve en parlak rahmetini izhar eden o Rahmân-ı Zülcemâl, elbette kendi istiğnâ-yı mutlakına karşı, rahmetini ihtiyac-ı mutlak içindeki zîhayata ve insana makbul bir şefaatçi yapmış. Ey insan! Eğer insan isen, *Bismillâhirrahmânirrahîm* de, o şefaatçiyi bul.

Evet, zeminde dört yüz bin muhtelif ayrı ayrı nebâtâtın ve hayvânâtın taifelerini, hiçbirini unutmayarak, şaşırmayarak, vakti vaktine, kemâl-i intizamla, hikmet ve inâyetle terbiye ve idare eden ve küre-i arzın simasında hâtem-i ehadiyeti vaz’ eden, bilbedâhe, belki bilmüşahede, rahmettir. Ve o rahmetin vücudu, bu küre-i arzın simasındaki mevcudatın vücutları kadar kat’î olduğu gibi, o mevcudat adedince tahakkukunun delilleri var.

Evet, zeminin yüzünde öyle bir hâtem-i rahmet ve sikke-i ehadiyet bulunduğu gibi, insanın mahiyet-i mâneviyesinin simasında dahi öyle bir sikke-i rahmet vardır ki, küre-i arz simasındaki sikke-i merhamet ve kâinat simasındaki sikke-i uzmâ-yı rahmetten daha aşağı değil. Âdeta bin bir ismin cilvesinin bir nokta-i mihrakiyesi hükmünde bir câmiiyeti var.

Ey insan! Hiç mümkün müdür ki, sana bu simayı veren ve o simada böyle bir sikke-i rahmeti ve bir hâtem-i ehadiyeti vaz’ eden Zât, seni başıboş bıraksın; sana ehemmiyet vermesin; senin harekâtına dikkat etmesin; sana müteveccih olan bütün kâinatı abes yapsın; hilkat şeceresini, meyvesi çürük, bozuk, ehemmiyetsiz bir ağaç yapsın? Hem hiçbir cihetle şüphe kabul etmeyen ve hiçbir vech ile noksaniyeti olmayan, güneş gibi zâhir olan rahmetini ve ziya gibi görünen hikmetini inkâr ettirsin? Hâşâ!

Ey insan! Bil ki, o rahmetin arşına yetişmek için bir miracvar. O mirac *Bismillâhirrahmânirrahîm’*dir. Ve bu mirac ne kadar ehemmiyetli olduğunu anlamak istersen, Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyânın yüz on dört sûrelerinin başlarına ve hem bütün mübarek kitapların iptidâlarına ve umum mübarek işlerin mebde’lerine bak. Ve Besmelenin azamet-i kadrine en kat’î bir hüccet şudur ki, İmam-ı Şâfiî (r.a.) gibi çok büyük müçtehidler demişler: “Besmele tek bir âyet olduğu halde, Kur’ân’da yüz on dört defa nâzil olmuştur.”[1]

DÖRDÜNCÜ SIR

Hadsiz kesret içinde vâhidiyet tecellîsi, hitab-ı إِيَّاكَ نَعْبُدُ demekle herkese kâfi gelmiyor. Fikir dağılıyor. Mecmuundaki vahdet arkasında Zât-ı Ehadiyeti mülâhaza edip [2] إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ demeye, küre-i arz vüs’atinde bir

kalb bulunmak lâzım geliyor. Ve bu sırra binaen, cüz’iyatta zâhir bir surette sikke-i ehadiyeti gösterdiği gibi, herbir nevide sikke-i ehadiyeti göstermek ve Zât-ı Ehadi mülâhaza ettirmek için, hâtem-i Rahmâniyet içinde bir sikke-i ehadiyeti gösteriyor. Tâ, külfetsiz, herkes her mertebede اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِينُ deyip, doğrudan doğruya Zât-ı Akdese hitap ederek müteveccih olsun.

1. Eş-Şâfiî, *el-Ümm*1:208; el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 1:8; el-Gazâlî, *el-Müstasfâ* 1:82; İbnü'l-Cevzî, *et-Tahkîk fî ehâdîsi'l-hilâf* 1:345-347; ez-Zeylaî, *Nasbu'r-râye* 1:327.
2. "Ancak Sana kulluk eder ve ancak Senden yardım dileriz." Fâtiha Sûresi, 1:5.

İşte, Kur’ân-ı Hakîm, bu sırr-ı azîmi ifade içindir ki, kâinatın daire-i âzamından, meselâ semâvâtve arzın hilkatinden bahsettiği vakit, birden, en küçük bir daireden ve en dakik bir cüz’îden bahseder, tâ ki zâhir bir surette hâtem-i ehadiyeti göstersin. Meselâ, hilkat-i semâvât ve arzdan bahsi içinde, hilkat-i insandan ve insanın sesinden ve simasındaki dekaik-i nimet ve hikmetten bahis açar. Tâ ki fikir dağılmasın, kalb boğulmasın, ruh Mâbûdunu doğrudan doğruya bulsun. Meselâ,

وَمِنْ اٰيَاتِهِ خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافُ اَلْسِنَتِكُمْ وَاَلْوَانِكُمْ [1]

âyeti, mezkûr hakikati mucizâne bir surette gösteriyor.

Evet, hadsiz mahlûkatta ve nihayetsiz bir kesrette vahdet sikkeleri, mütedahil daireler gibi, en büyüğünden en küçük sikkeye kadar envâı ve mertebeleri vardır. Fakat o vahdet, ne kadar olsa, yine kesret içinde bir vahdettir; hakikî hitabı tam temin edemiyor. Onun için, vahdet arkasında ehadiyet sikkesi bulunmak lâzımdır —tâ ki kesreti hatıra getirmesin, doğrudan doğruya Zât-ı Akdese karşı kalbe yol açsın.

Hem, sikke-i ehadiyete nazarları çevirmek ve kalbleri celb etmek için, o sikke-i ehadiyet üstünde gayet cazibedar bir nakış ve gayet parlak bir nur ve gayet şirin bir halâvet ve gayet sevimli bir cemâl ve gayet kuvvetli bir hakikat olan rahmet sikkesini ve Rahîmiyet hâtemini koymuştur. Evet, o rahmetin kuvvetidir ki, zîşuurun nazarlarını celb eder, kendine çeker ve ehadiyet sikkesine isal eder ve Zât-ı Ehadiyeyi mülâhaza ettirir ve ondan, [2] اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِينُ deki hakikî hitaba mazhar eder.

İşte, *Bismillâhirrahmânirrahîm*,Fâtiha’nın fihristesi ve Kur’ân’ın mücmel bir hülâsası olduğu cihetle, bu mezkûr sırr-ı azîmin ünvanı ve tercümanı olmuş. Bu ünvanı eline alan, rahmetin tabakatında gezebilir. Ve bu tercümanı konuşturan,

esrar-ı rahmeti öğrenir ve envâr-ı Rahîmiyeti ve şefkati görür.

1. “Onun varlığının ve kudretinin delillerinden biri de; gökleri ve yeriyaratması, lisanlarınızın ve renklerinizin farklı olmasıdır.” RumSûresi, 30:22.
2. “Ancak Sana kulluk eder ve ancak Senden yardım dileriz.” Fâtiha Sûresi, 1:5.

BEŞİNCİ SIR

Bir hadis-i şerifte vârid olmuş ki: [1] اِنَّ اللّٰهَ خَلَقَ الْاِنْسَانَ عَلٰى صُورَةِ الرَّحْمٰنِ (ev kemâ kàl.) Bu hadis-i şerifi, bir kısım ehl-i tarikat, akaid-i imaniyeye münasip düşmeyen acip bir tarzda tefsir etmişler. Hattâ onlardan bir kısım ehl-i aşk, insanın sima-yı mânevîsine bir suret-i Rahmân nazarıyla bakmışlar. Ehl-i tarikatın ekserinde sekir ve ehl-i aşkın çoğunda istiğrak ve iltibas olduğundan, hakikate muhalif telâkkilerinde belki mâzurdurlar. Fakat aklı başında olanlar, fikren, onların esas-ı akaide münâfi olan mânâlarını kabul edemez. Etse hata eder.

Evet, bütün kâinatı bir saray, bir ev gibi muntazamidare eden ve yıldızları zerreler gibi hikmetli ve kolay çeviren ve gezdiren ve zerrâtı muntazam memurlar gibi istihdam eden Zât-ı Akdes-i İlâhînin şerîki, nazîri, zıddı, niddi olmadığı gibi, [2] لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ sırrıyla, sureti, misli, misali, şebîhi dahi olamaz. Fakat,

وَلَهُ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ [3]

sırrıyla, mesel ve temsil ile şuûnâtına ve sıfât ve esmâsına bakılır. Demek, mesel ve temsil, şuûnât nokta-i nazarında vardır.

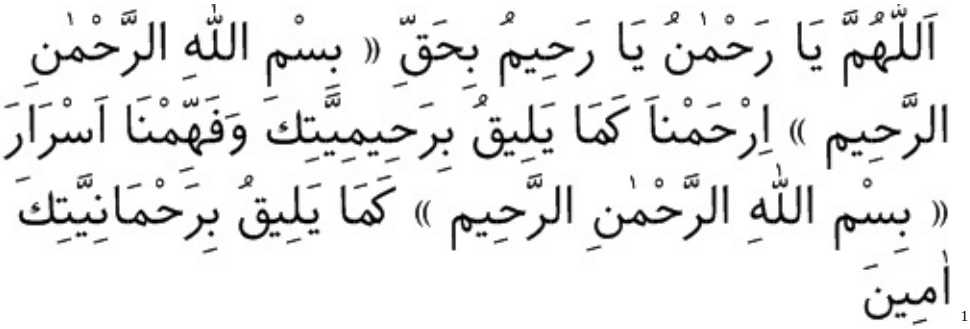
Şu mezkûr hadis-i şerifin çok makàsıdından birisi şudur ki:

1. "Muhakkak ki Allah, insanı Rahmân sûretinde yaratmıştır." *Buharî*,İsti'zân: 1; *Müslim*, Birr: 115, Cennet: 28; *Müsned*, 2:244, 251, 315, 323, 434, 463, 519.
2. "Onun benzeri hiçbir şey yoktur. O herşeyi hakkıyla işitir, herşeyi hakkıyla görür." Şûrâ Sûresi, 42:11.
3. "Göklerde ve yerde tecellî eden en yüce sıfatlar Onundur. Onun kudreti herşeye galiptir; Onun hikmeti herşeyi kuşatır." Rum Sûresi, 30:27.

İnsan, ism-i Rahmân’ı tamamıyla gösterir bir surettedir. Evet, sabıkan beyan ettiğimiz gibi, kâinatın simasında bin bir ismin şuâlarından tezahür eden ism-i Rahmân göründüğü gibi ve zemin yüzünün simasında rububiyet-i mutlaka-i İlâhiyenin hadsiz cilveleriyle tezahür eden ism-i Rahmân gösterildiği gibi, insanın suret-i câmiasında, küçük bir mikyasta, zeminin siması ve kâinatın siması gibi yine o ism-i Rahmân’ın cilve-i etemmini gösterir demektir.

Hem işarettir ki, Zât-ı Rahmânü’r-Rahîmin delilleri ve âyineleri olan zîhayat ve insan gibi mazharlar o kadar o Zât-ı Vâcibü’l-Vücuda delâletleri kat’î ve vâzıh ve zâhirdir ki, güneşin timsalini ve aksini tutan parlak bir âyine parlaklığına ve delâletinin vuzuhuna işareten “O âyine güneştir” denildiği gibi,

“İnsanda suret-i Rahmân var” vuzuh-u delâletine ve kemâl-i münasebetine işareten denilmiş ve denilir. Ve ehl-i vahdetü’l-vücudun mutedil kısmı *Lâ mevcude illâ Hû* bu sırra binaen, bu delâletin vuzuhuna ve bu münasebetin kemâline bir ünvan olarak demişler.

[1]

1. Ey Rahmân ve Rahîm olan Allahım! "Bismillâhirrahmânirrahîm"in hakkı için,Rahîmiyetine yaraşır şekilde bize merhamet et ve Rahmâniyetine yaraşırşekilde, bize "Bismillâhirrahmânirrahîm"in sırlarını anlamayı temin et.

ALTINCI SIR

Ey hadsiz acz ve nihayetsiz fakr içinde yuvarlanan biçare insan! Rahmet ne kadar kıymettar bir vesile ve ne kadar makbul bir şefaatçi olduğunu bununla anla ki:

O rahmet, öyle bir Sultan-ı Zülcelâle vesiledir ki, yıldızlarla zerrat beraber olarak, kemâl-i intizam ve itaatle—beraber—ordusunda hizmet ediyorlar. Ve o Zât-ı Zülcelâlin ve o Sultan-ı Ezel ve Ebedin istiğnâ-yı zâtîsi var. Ve istiğnâ-yı mutlak içindedir. Hiçbir cihetle kâinata ve mevcudata ihtiyacı olmayan bir Ganiyy-i Ale’l-Itlaktır. Ve bütün kâinat taht-ı emir ve idaresinde ve heybet ve azameti altında nihayet itaatte, celâline karşı tezellüldedir.

İşte rahmetseni, ey insan, o Müstağnî-yi Ale’l-Itlak’ın ve Sultan-ı Sermedînin huzuruna çıkarır ve Ona dost yapar ve Ona muhatap eder ve sevgili bir abd vaziyetini verir. Fakat nasıl sen güneşe yetişemiyorsun, çok uzaksın, hiçbir cihetle yanaşamıyorsun; fakat güneşin ziyası, güneşin aksini, cilvesini, senin âyinen vasıtasıyla senin eline verir. Öyle de, o Zât-ı Akdese ve o Şems-i Ezel ve Ebede biz çendan nihayetsiz uzağız, yanaşamayız. Fakat Onun ziya-yı rahmeti Onu bize yakın ediyor.

İşte, ey insan! Bu rahmeti bulan, ebedî, tükenmez bir hazine-i nurbuluyor. O hazineyi bulmasının çaresi, rahmetin en parlak bir misali ve mümessili ve o rahmetin en beliğ bir lisanı ve dellâlı olan ve Rahmeten li’l-Âlemîn ünvanıyla Kur’ân’da tesmiye edilen Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâmın sünnetidir ve tebaiyetidir. Ve bu Rahmeten li’l-Âlemîn olan rahmet-i mücessemeye vesile ise, salâvattır.

Evet, salâvatın mânâsı rahmettir. Ve o zîhayatmücessem rahmete rahmet duası olan salâvat ise, o Rahmeten li’l-Âlemînin vüsulüne vesiledir.[1] Öyle ise, sen

salâvatı kendine, o Rahmeten li’l-Âlemîne vesile yap ve o zâtı da rahmet-i Rahmân’a vesile ittihaz et. Umum ümmetin, Rahmeten li’l-Âlemîn olan Aleyhissalâtü Vesselâm hakkında, hadsiz bir kesretle, rahmet mânâsıyla salâvat getirmeleri, rahmetne kadar kıymettar bir hediye-i İlâhiye ve ne kadar geniş bir dairesi olduğunu parlak bir surette ispat eder.

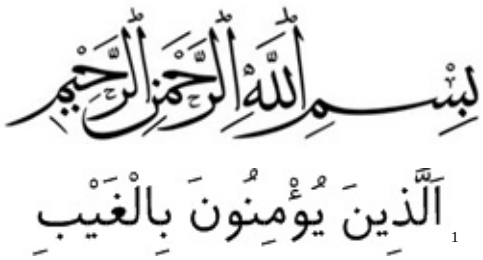
1. Peygamber Efendimiz'e (a.s.m.) salât ü selâm getirmenin faziletine dair bk. Ahzâb Sûresi, 33:56

Elhasıl: Hazine-i rahmetin en kıymettar pırlantası ve kapıcısı zât-ı Ahmediye Aleyhissalâtü Vesselâm olduğu gibi, en birinci anahtarı dahi *Bismillâhirrahmânirrahîm’*dir. Ve en kolay bir anahtarı da salâvattır.

اَللّٰهُمَّ بِحَقِّ اَسْرَارِ « بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ »
صَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰى مَنْ اَرْسَلْتَهُ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ كَمَا
يَلِيقُ بِرَحْمَتِكَ وَبِحُرْمَتِهِ وَعَلٰى اٰلِهِ وَاَصْحَابِهِ
اَجْمَعِينَوَارْحَمْنَا رَحْمَةً تُغْنِينَا بِهَا عَنْ رَحْمَةِ مَنْ
سِوَاكَ مِنْخَلْقِكَ اٰمِينَ [1]
سُبْحَانَكَ لَاعِلْمَ لَنَا اِلَّا مَاعَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ
الْحَكِيمُ [2]

1. Allahım! “Bismillâhirrahmânirrahîm”in hakkı için, âlemlere rahmetolarak gönderdiğin zâta ve bütün âl ve ashabına, Senin rahmetine ve onun hürmetine yaraşır bir şekilde salât ve selâm et. Bize de,Senden gayrı, Senin mahlûkatından hiç kimsenin merhametine muhtaçolmayacağımız bir rahmetle merhamet et.
2. “Seni her türlü noksandan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başkabilgimiz yoktur. Muhakkak ki Sen, ilmi ve hikmeti herşeyi kuşatan Alîmve Hakîmsin.” Bakara Sûresi, 2:32.

İkinci Söz

[1]

1. "O takvâ sahipleri öyle kimselerdir ki, gayba iman ederler." Bakara Sûresi, 2:3.

İmanda ne kadar büyük bir saadet ve nimet ve ne kadar büyük bir lezzet ve rahat bulunduğunu anlamak istersen, şu temsîlî hikâyeciğe bak, dinle:

Bir vakit iki adam hem keyif, hem ticaret için seyahate giderler. Biri hodbin talihsiz bir tarafa, diğeri hüdâbin bahtiyar diğer tarafa sülûk eder, giderler.

Hodbin adam hem hodgâm, hem hodendiş, hem bedbin olduğundan, bedbinlik cezası olarak nazarında pek fena bir memlekete düşer. Bakar ki, her yerde âciz bîçâreler, zorba müthiş adamların ellerinden ve tahribatlarından vâveylâ ediyorlar. Bütün gezdiği yerlerde böyle hazin, elîm bir hali görür. Bütün memleket bir matemhane-i umumî şeklini almış. Kendisi şu elîm ve muzlim haleti hissetmemek için sarhoşluktan başka çare bulamaz. Çünkü herkes ona düşman ve ecnebî görünüyor. Ve ortalıkta dahi müthiş cenazeleri ve meyusâne ağlayan yetimleri görür. Vicdanı azap içinde kalır.

Diğeri hüdâbin, hüdâperest ve hak-endiş, güzel ahlâklı idi ki, nazarında pek güzel bir memlekete düştü. İşte bu iyi adam, girdiği memlekette bir umumî şenlik görüyor: her tarafta bir sürur, bir şehrâyin, bir cezbe ve neş’e içinde zikirhaneler... Herkes ona dost ve akraba görünür. Bütün memlekette yaşasınlar ve teşekkürler ile bir terhisât-ı umumiye şenliği görüyor. Hem tekbir ve tehlil ile mesrurâne ahz-ı asker için bir davul, bir musiki sesi işitiyor. Evvelki bedbahtın hem kendi, hem umum halkın elemiyle müteellim olmasına bedel, şu bahtiyar, hem kendi, hem umum halkın süruruyla mesrur ve müferrah olur. Hem güzelce bir ticaret eline geçer, Allah’a şükreder.

Sonra döner, öteki adama rast gelir. Halini anlar. Ona der:

“Yahu, sen divane olmuşsun. Batındaki çirkinlikler zahirine aksetmiş olmalı ki, gülmeyi ağlamak, terhisâtı soymak ve talan etmek tevehhüm etmişsin. Aklını başına al, kalbini temizle—ta şu musibetli perde senin nazarından kalksın, hakikati görebilesin. Zira nihayet derecede âdil, merhametkâr, raiyetperver,

muktedir, intizam perver, müşfik bir melikin memleketi, hem bu derece göz önünde âsâr-ı terakkiyat ve kemâlât gösteren bir memleket, senin vehminin gösterdiği surette olamaz.”

Sonra o bedbahtın aklı başına gelir, nedamet eder. “Evet, ben işretten divane olmuştum. Allah senden razı olsun ki cehennemî bir haletten beni kurtardın” der.

Ey nefsim! Bil ki, evvelki adam, kâfirdir. Veya fâsık, gafildir. Şu dünya, onun nazarında bir matemhane-i umumiyedir. Bütün zîhayat, firak ve zevâl sillesiyle ağlayan yetimlerdir. Hayvan ve insan ise, ecel pençesiyle parçalanan kimsesiz başıbozuklardır. Dağlar ve denizler gibi büyük mevcudat, ruhsuz, müthiş cenazeler hükmündedirler. Daha bunun gibi çok elîm, ezici, dehşetli evham, küfründen ve dalâletinden neş’et edip onu mânen tâzip eder.

Diğer adam ise, mü’mindir. Cenâb-ı Hâlıkı tanır, tasdik eder. Onun nazarında şu dünya bir zikirhane-i Rahmân, bir talimgâh-ı beşer ve hayvan, ve bir meydan-ı imtihan-ı ins ü cândır. Bütün vefiyât-ı hayvaniye ve insaniye ise, terhisattır. Vazife-i hayatını bitirenler, bu dâr-ı fâniden, mânen mesrurâne, dağdağasız diğer bir âleme giderler—ta yeni vazifedarlara yer açılsın, gelip çalışsınlar. Bütün tevellüdât-ı hayvaniye ve insaniye ise, ahz-ı askere, silâh altına, vazife başına gelmektir. Bütün zîhayat, birer muvazzaf mesrur asker, birer müstakim memnun memurlardır. Bütün sadâlar ise, ya vazife başlamasındaki zikir ve tesbih ve paydostan gelen şükür ve tefrih veya işlemek neş’esinden neş’et eden nağamattır. Bütün mevcudat, o mü’minin nazarında, Seyyid-i Kerîminin ve Mâlik-i Rahîminin birer mûnis hizmetkârı, birer dost memuru, birer şirin kitabıdır. Daha bunun gibi pek çok lâtif, ulvî ve leziz, tatlı hakikatler, imanından tecellî eder, tezahür eder.

Demek iman bir mânevî tûbâ-i Cennet çekirdeğini taşıyor. Küfür ise mânevî bir zakkum-u Cehennem tohumunu saklıyor.

Demek selâmetve emniyet yalnız İslâmiyette ve imandadır. Öyle ise biz daima *“Elhamdü lillâhi alâ dini’l-İslâm ve kemâli’l-îman”*[1] demeliyiz.

1. Bize ihsan ettiği İslâm dini ve mükemmel iman nimeti sebebiyle Allah’a hamd olsun.

Üçüncü Söz

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

يَا اَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا [1]

1. "Ey insanlar, ibadetediniz." Bakara Sûresi, 2:21.

İbadet ne büyük bir ticaret ve saadet, fısk ve sefahet ne büyük bir hasâret ve helâket olduğunu anlamak istersen, şu temsîlî hikâyeciğe bak, dinle:

Bir vakit iki asker uzak bir şehre gitmek için emir alıyorlar. Berabergiderler. Ta yol ikileştir. Bir adam orada bulunur, onlara der:

“Şu sağdaki yol, hiç zararı olmamakla beraber, onda giden yolculardan ondan dokuzu büyük kâr ve rahat görür. Soldaki yol ise, menfaati olmamakla beraber, on yolcusundan dokuzu zarar görür. Hem ikisi kısa ve uzunlukta birdirler. Yalnız bir fark var ki, intizamsız, hükûmetsiz olan sol yolun yolcusu çantasız, silâhsız gider. Zahirî bir hiffet, yalancı bir rahatlık görür. İntizam-ı askerî altındaki sağ yolun yolcusu ise, mugaddî hülâsalardan dolu dört okkalık bir çanta ve her adüvvü alt ve mağlûp edecek iki kıyyelik bir mükemmel mîrî silâhı taşımaya mecburdur.”

O iki asker, o muarrifadamın sözünü dinledikten sonra, şu bahtiyar nefer sağa gider. Bir batman ağırlığı omuzuna ve beline yükler. Fakat kalbi ve ruhu, binler batman minnetlerden ve korkulardan kurtulur. Öteki bedbaht nefer ise askerliği bırakır, nizama tâbi olmak istemez, sola gider. Cismi bir batman ağırlıktan kurtulur; fakat kalbi binler batman minnetler altında ve ruhu hadsiz korkular altında ezilir. Hem herkese dilenci, hem herşeyden, her hadiseden titrer bir surette gider. Ta mahall-i maksuda yetişir; orada âsi ve kaçak cezasını görür.

Askerlik nizamını seven, çanta ve silâhını muhafaza eden ve sağa giden nefer ise, kimseden minnet almayarak, kimseden havf etmeyerek, rahat-ı kalb ve vicdan ile gider. Ta o matlup şehre yetişir; orada, vazifesini güzelce yapan bir namuslu askere münasip bir mükâfat görür.

İşte ey nefs-i serkeş! Bil ki, o iki yolcu, biri mutî-i kanun-u İlâhî, birisi de âsi ve hevâya tabi insanlardır. O yol ise hayat yoludur ki, âlem-i ervahtan gelip kabirden geçer, âhirete gider. O çanta ve silâh ise, ibadet ve takvâdır. İbadetin

çendan zahirî bir ağırlığı var. Fakat mânâsında öyle bir rahatlık ve hafiflik var ki, tarif edilmez. Çünkü âbid namazında der: *“Eşhedü en lâ ilâhe illâllah.”* Yani, “Hâlık ve Rezzak Ondan başka yoktur. Zarar ve menfaat Onun elindedir. O hem Hakîmdir, abes iş yapmaz; hem Rahîmdir, ihsanı, merhameti çoktur” diye itikad ettiğinden, herşeyde bir hazine-i rahmet kapısını bulur, dua ile çalar. Hem herşeyi kendi Rabbisinin emrine musahhar görür. Rabbisine iltica eder, tevekkül ile istinad edip her musibete karşı tahassun eder. Îmânı ona bir emniyet-i tâmme verir.

Evet, her hakikîhasenât gibi, cesaretin dahi menbaı imandır, ubûdiyettir. Her seyyiât gibi cebânetin dahi menbaı dalâlettir. Evet, tam münevverü’l-kalb bir âbidi, küre-i arz bomba olup patlasa, ihtimaldir ki, onu korkutmaz. Belki, harika bir kudret-i Samedâniyeyi lezzetli bir hayretle seyredecek. Fakat, meşhur bir münevverü’l-akıl denilen kalbsiz bir fâsık feylesof ise, gökte bir kuyrukluyıldızı görse, yerde titrer, “Acaba bu serseri yıldız arzımıza çarpmasın mı?” der, evhâma düşer. (Bir vakit böyle bir yıldızdan koca Amerika titredi. Çokları gece vakti hanelerini terk ettiler.)

Evet, insannihayetsiz şeylere muhtaç olduğu halde, sermayesi hiç hükmünde bir şey... hem nihayetsiz musibetlere maruz olduğu halde, iktidarı hiç hükmünde bir şey... Adeta sermaye ve iktidar dairesi, eli nereye yetişirse o kadardır. Fakat emelleri, arzuları ve elemleri ve belâları ise, dairesi, gözü, hayali nereye yetişirse ve gidinceye kadar geniştir. İşte bu derece âciz ve zayıf, fakir ve muhtaç olan ruh-u beşere ibadet, tevekkül, tevhid, teslim, ne kadar azîm bir kâr, bir saadet, bir nimet olduğunu, bütün bütün kör olmayan görür, derk eder.

Malûmdur ki, zararsız yol, zararlı yola—velev on ihtimalden bir ihtimal ile olsa—tercih edilir. Halbuki, meselemiz olan ubûdiyet yolu, zararsız olmakla beraber, ondan dokuz ihtimalle bir saadet-i ebediye hazinesi vardır. Fısk ve sefahet yolu ise—hattâ fâsıkın itirafıyla dahi—menfaatsiz olduğu halde, ondan dokuz ihtimalle şekavet-i ebediye helâketi bulunduğu, icmâ ve tevatür derecesinde hadsiz ehl-i ihtisasın ve müşahedenin şehadetiyle sabittir ve ehl-i zevkin ve keşfin ihbaratıyla muhakkaktır.

Elhasıl, âhiret gibi dünya saadeti dahi ibadette ve Allah’a asker olmaktadır. Öyle ise biz daima *“Elhamdü lillâhi ale’t-tâati ve’t-tevfîk”*[1] demeliyiz ve Müslüman olduğumuza şükretmeliyiz.

1. Bize taat ve muvaffakiyet nasip eden Allah’a hamd olsun.

Dördüncü Söz

اَلصَّلاٰةُ عِمَادُ الدِّينِ [1]

1. "Namaz dinin direğidir." (*Tirmizi*, İmân: 8; *İbni Mâce*, Fiten: 12; *Müsned*, 5:231, 237; el-Hâkim, *el-Müstedrek*, 2:76.)

Namaz ne kadar kıymettar ve mühim, hem ne kadar ucuz ve az bir masrafla kazanılır; hem namazsız adam ne kadar divane ve zararlı olduğunu iki kere iki dört eder derecesinde kat'î anlamak istersen, şu temsîlî hikâyeciğe bak, gör:

Bir zaman, bir büyük hâkim, iki hizmetkârını, herbirisine yirmi dört altın verip, iki ay uzaklıkta has ve güzel bir çiftliğine ikamet etmek için gönderiyor. Ve onlara emreder ki: "Şu para ile yol ve bilet masrafı yapınız. Hem oradaki meskeninize lâzım bazı şeyleri mübâyaa ediniz. Bir günlük mesafede bir istasyon vardır. Hem araba, hem gemi, hem şimendifer, hem tayyare bulunur. Sermayeye göre binilir."

İki hizmetkâr, ders aldıktan sonra giderler. Birisi bahtiyar idi ki, istasyona kadar bir parça para masraf eder. Fakat o masrafiçinde, efendisinin hoşuna gidecek öyle güzel bir ticaret elde eder ki,sermayesi birden bine çıkar. Öteki hizmetkâr bedbaht, serseri olduğundan, istasyona kadar yirmi üç altınını sarf eder. Kumara mumara verip zayi eder. Birtek altını kalır. Arkadaşı ona der:

"Yahu, şu liranı bir bilete ver, ta bu uzun yolda yayan ve aç kalmayasın. Hem bizim efendimiz kerîmdir; belki merhamet eder, ettiğin kusuru affeder. Seni de tayyareye bindirirler; bir günde mahall-i ikametimize gideriz. Yoksa, iki aylık bir çölde aç, yayan, yalnız gitmeye mecbur olursun."

Acaba şu adam inat edip, o tek lirasını bir define anahtarı hükmünde olan bir bilete vermeyip muvakkat bir lezzet için sefahete sarf etse, gayet akılsız, zararlı, bedbaht olduğunu en akılsız adam dahi anlamaz mı?

İşte ey namazsız adam! Ve ey namazdan hoşlanmayan nefsim!

O hâkimise, Rabbimiz, Hâlıkımızdır. O iki hizmetkâr yolcu ise: Biri mütedeyyin, namazını şevkle kılar; diğeri gafil, namazsız insanlardır. O yirmi dört altın ise, yirmi dört saat her gündeki ömürdür. O has çiftlik ise Cennettir. O istasyon ise kabirdir. O seyahat ise kabre, haşre, ebede gidecek beşer

yolculuğudur. Amele göre, takvâ kuvvetine göre, o uzun yolu mütefâvit derecede kat’ ederler. Bir kısım ehl-i takvâ berk gibi, bin senelik yolu bir günde keser. Bir kısmı da hayal gibi, elli bin senelik bir mesafeyi bir günde kat’ eder. Kur’ân-ı Azîmüşşan şu hakikate iki âyetiyle işaret eder.[1] O bilet ise namazdır. Bir tek saat, beş vakit namaza abdestle kâfi gelir. Acaba yirmi üç saatini şu kısacık hayat-ı dünyeviyeye sarf eden ve o uzun hayat-ı ebediyeye bir tek saatini sarf etmeyen, ne kadar zarar eder, ne kadar nefsine zulmeder, ne kadar hilâf-ı akıl hareket eder! Zira, bin adamın iştirak ettiği bir piyango kumarına yarı malını vermek akıl kabul ederse—halbuki kazanç ihtimali binde birdir—sonra yirmi dörtten bir malını, yüzde doksan dokuz ihtimalle kazancı musaddak bir hazine-i ebediyeye vermemek ne kadar hilâf-ı akıl ve hikmet hareket ettiğini, ne kadar akıldan uzak düştüğünü, kendini âkıl zanneden adam anlamaz mı?

Halbuki namazda ruhun, kalbin, aklın büyük bir rahatı vardır. Hem cisme de o kadar ağır bir iş değildir. Hem namazkılanın diğer mübah, dünyevî amelleri, güzel bir niyetle ibadet hükmünü alır. Bu surette bütün sermaye-i ömrünü âhirete mal edebilir; fani ömrünü bir cihette ibkà eder.

1. “Gökten yere kadar her işi düzenleyip yönetir. Sonra bütün bu işler, sizinhesabınıza göre bin yıl tutan bir günde Ona yükselir.” Secde Sûresi,32:5. “Melekler ve Rûh, Onun Arş’ına; miktarı elli bin sene olan birgünde yükselirler.” Meâric Sûresi, 70:4.

Beşinci Söz

إِنَّ اللّٰهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَّالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ [1]

Namaz kılmak ve büyük günahları işlememek[2] ne derece hakikî bir vazife-i insaniye ve ne kadar fıtrî, münasip bir netice-i hilkat-i beşeriye olduğunu görmek istersen, şu temsîlî hikâyeciğe bak, dinle:

1. "Şüphesiz ki Allah takvâya sarılanlarla, iyilik yapan ve iyi kullukta bulunanlarla beraberdir." Nahl Sûresi, 16:128.
2. bk. Nisâ Sûresi, 4:31; Şûrâ Sûresi, 42:37; Necm Sûresi, 53:32.

Seferberlikte, bir taburda, biri muallem, vazifeperver, diğeri acemî, nefisperver iki asker beraber bulunuyordu. Vazifeperver nefer talime ve cihada dikkat eder, erzak ve tayınatını hiç düşünmezdi. Çünkü, anlamış ki, onu beslemek ve cihazatını vermek, hasta olsa tedavi etmek, hatta indelhâce lokmayı ağzına koymaya kadar devletin vazifesidir. Ve onun asıl vazifesi talim ve cihaddır. Fakat bazı erzak ve cihazat işlerinde işler. Kazan kaynatır, karavanayı yıkar, getirir. Ona sorulsa, “Ne yapıyorsun?” “Devletin angaryasını çekiyorum” der. Demiyor, “Nafakam için çalışıyorum.”

Diğer şikemperver ve acemi nefer ise, talime ve harbe dikkat etmezdi. “O devlet işidir, bana ne?” derdi. Daim nafakasını düşünüp onun peşinde dolaşır, taburu terk eder, çarşıya gider, alışveriş ederdi. Birgün, muallem arkadaşı ona dedi:

“Birader, asıl vazifen talim ve muharebedir. Sen onun için buraya getirilmişsin. Padişaha itimad et; o seni aç bırakmaz. O onun vazifesidir. Hem sen âciz ve fakirsin; her yerde kendini beslettiremezsin. Hem mücahede ve seferberlik zamanıdır. Hem sana âsidir der, ceza verirler. Evet, iki vazife peşimizde görünüyor. Biri padişahın vazifesidir; bazan biz onun angaryasını çekeriz ki, bizi beslemektir. Diğeri bizim vazifemizdir; padişah bize teshilât ile yardım eder ki, talim ve harptir.”

Acaba o serseri nefer, o mücahid mualleme kulak vermezse, ne kadar tehlikede kalır, anlarsın.

İşte, ey tembel nefsim! O dalgalı meydan-ı harp, bu dağdağalı dünya hayatıdır. O taburlara taksim edilen ordu ise, cemiyet-i beşeriyedir. Ve o tabur ise, şu asrın

cemaat-i İslâmiyesidir. O iki nefer ise: Biri, ferâiz-i diniyesini bilen ve işleyen ve kebâiri terk ve günahları işlememek için nefis ve şeytanla mücahede eden müttakî Müslümandır. Diğeri, Rezzâk-ı Hakikîyi itham etmek derecesinde derd-i maişete dalıp ferâizi terk eden ve maişet yolunda rastgele günahları işleyen fâsık-ı hâsirdir. Ve o talim ve talimat ise, başta namaz, ibadettir. Ve o harp ise, nefis ve heva, cin ve ins şeytanlarına karşı mücahede edip günahlardan ve ahlâk-ı rezileden kalb ve ruhunu helâket-i ebediyeden kurtarmaktır. Ve o iki vazife ise, birisi hayatı verip beslemektir; diğeri hayatı verene ve besleyene perestiş edip yalvarmaktır, Ona tevekkül edip emniyet etmektir.

Evet, en parlak bir mucize-i san’at-ı Samedâniye ve bir harika-i hikmet-i Rabbâniyeolan hayatı kim vermiş, yapmış ise, rızıkla o hayatı besleyen ve idâme eden de Odur,[1] Ondan başkası olmaz. Delil mi istersin? En zayıf, en aptal hayvan, en iyi beslenir (meyve kurtları ve balıklar gibi). Hem en âciz, en nazik mahlûk, en iyi rızkı o yer (çocuklar ve yavrular gibi). Evet, vasıta-i rızk-ı helâl iktidar ve ihtiyar ile olmadığını, belki acz ve zaaf ile olduğunu anlamak için, balıklarla tilkileri, yavrularla canavarları, ağaçlarla hayvanları muvazene etmek kâfidir.

Demek, derd-imaişet için namazını terk eden,[2] o nefere benzer ki, talimi ve siperini bırakıp çarşıda dilencilik eder. Fakat namazını kıldıktan sonra Cenâb-ı Rezzâk-ı Kerîmin matbaha-i rahmetinden tayınatını aramak, başkalara bâr olmamak için kendisi bizzat gitmek güzeldir, mertliktir, o dahi bir ibadettir.

1. bk. Bakara Sûresi, 2:22, 60; En'am Sûresi, 6:99, 141, 142, 151; A'râfSûresi, 7:32, 160; Enfâl Sûresi, 8:26; Yûnus Sûresi, 10:31, 59, 93; HûdSûresi, 11:6; İbrahim Sûresi, 14:32; Hicr Sûresi, 15:20; Nahl Sûresi,16:72, 112, 114; İsrâ Sûresi, 17:70; Ankebût Sûresi, 29:17, 60, 62; RûmSûresi, 30:37, 40; Sebe Sûresi, 34:15, 24, 36; Yâsîn Sûresi, 36;47;Zümer Sûresi, 58; Cum'a Sûresi, 62:11; Talâk Sûresi, 65:3; Mülk Sûresi,67:15, 21.
2. bk. Tâhâ Sûresi, 20:132; Zâriyât Sûresi, 51:57-58.

Hem insan ibadetiçin halk olunduğunu, fıtratı ve cihazât-ı mâneviyesi gösteriyor. Zira hayat-ı dünyeviyesine lâzım olan amel ve iktidar cihetinde en ednâ bir serçe kuşuna yetişmez. Fakat hayat-ı mâneviye ve uhreviyesine lâzım olan ilim ve iftikar ile tazarru ve ibadet cihetinde hayvanâtın sultanı ve kumandanı hükmündedir.

Demek, ey nefsim, hayat-ı dünyeviyeyi gaye-i maksatyapsan ve ona daim çalışsan, en ednâ bir serçe kuşunun bir neferi hükmünde olursun. Eğer hayat-ı uhreviyeyi gaye-i maksat yapsan ve şu hayatı dahi ona vesile ve mezraa etsen ve ona göre çalışsan, o vakit hayvanâtın büyük bir kumandanı hükmünde ve şu dünyada Cenâb-ı Hakkın nazlı ve niyazdar bir abdi, mükerrem ve muhterem bir misafiri olursun.

İşte sana iki yol[1]—istediğini intihâp edebilirsin. Hidayetve tevfiki Erhamü’r-Râhimînden iste.

1. bk. Yûnus Sûresi, 10:108; Beled Sûresi, 90:10.

Altıncı Söz

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ بِاَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ [1]

1. "Allah mü'minlerden canlarını ve mallarını, karşılığında Cenneti onlara vermek suretiyle satın almıştır." Tevbe Sûresi, 9:111.

Nefis ve malını Cenâb-ı Hakka satmak ve Ona abd olmak ve asker olmak ne kadar kârlı bir ticaret, ne kadar şerefli bir rütbe olduğunu anlamak istersen, şu temsîlî hikâyeciği dinle:

Bir zaman bir padişah, raiyetinden iki adama, herbirisine emaneten birer çiftlik verir ki, içinde fabrika, makine, at, silâh gibi herşey var. Fakat fırtınalı bir muharebe zamanı olduğundan hiçbir şey kararında kalmaz; ya mahvolur veya tebeddül eder, gider. Padişah, o iki nefere, kemâl-i merhametinden, bir yaver-i ekremini gönderdi. Gayet merhametkâr bir ferman ile onlara diyordu:

“Elinizde olan emanetimi bana satınız; ta sizin için muhafaza edeyim, beyhude zayi olmasın. Hem muharebe bittikten sonra size daha güzel bir surette iade edeceğim. Hem güya o emanet malınızdır; pek büyük bir fiyat size vereceğim. Hem o makine ve fabrikadaki aletler benim namımla ve benim destgâhımda işlettirilecek; hem fiyatı, hem ücretleri birdenbine yükselecek. Bütün o kârı size vereceğim. Hem de siz, âciz ve fakirsiniz. O koca işlerin masârifâtını tedarik edemezsiniz. Bütün masarifatı ve levâzımatı, ben deruhte ederim. Bütün varidatı ve menfaatı size vereceğim. Hem de terhisat zamanına kadar elinizde bırakacağım. İşte beş mertebe kâr içinde kâr!

“Eğer bana satmazsanız, zaten görüyorsunuz ki, hiç kimse elindekini muhafaza edemiyor. Herkes gibi elinizden çıkacak. Hem beyhude gidecek; hem o yüksek fiyattan mahrum kalacaksınız. Hem o nazik, kıymettar aletler, mizanlar, istimal edilecek şahane madenler ve işler bulmadığından, bütün bütün kıymetten düşecekler. Hem idare ve muhafaza zahmeti ve külfeti başınıza kalacak. Hem emanette hıyanet cezasını göreceksiniz. İşte beş derece hasâret içinde hasâret!

“Hem de bana satmak ise, bana asker olup benim namımla tasarruf etmek demektir. Adi bir esir ve başıbozuğa bedel, âli bir padişahın has, serbest bir yaver-i askeri olursunuz.”

Onlar şu iltifatı ve fermanı dinledikten sonra, o iki adamdan aklı başında olanı dedi: “Başüstüne! Ben maaliftihar satarım, hem bin teşekkür ederim.”

Diğeri mağrur, nefsi firavunlaşmış, hodbin, ayyaş, güya ebedî o çiftlikte kalacak gibi dünya zelzele ve dağdağalarından haberi yok, dedi: “Yok yok, padişah kimdir? Ben mülkümü satmam, keyfimi bozmam.”

Biraz zaman sonra birinci adam öyle bir mertebeye çıktı ki, herkes haline gıpta ederdi. Padişahın lûtfuna mazhar olmuş; has sarayında saadetle yaşıyor. Diğeri öyle bir hale giriftar olmuş ki, herkes ona acıyor, hem “Müstehak!” diyor. Çünkü hatasının neticesi olarak, hem saadeti ve mülkü gitmiş, hem ceza ve azap çekiyor.

İşte, ey nefs-i pürheves! Şu misalin dürbünüyle hakikatin yüzüne bak. Amma o padişah ise, Ezel-Ebed Sultanıolan Rabbin, Hâlıkındır. Ve o çiftlikler, makineler, aletler, mîzanlar ise, senin daire-i hayatın içindeki mâmelekin ve o mâmelekin içindeki cisim, ruh ve kalbin ve onlar içindeki göz ve dil, akıl ve hayal gibi zahirî ve batınî hasselerindir. Ve o yaver-i ekrem ise, Resul-i Kerîmdir. Ve o ferman-ı ahkem ise, Kur’ân-ı Hakîmdir ki, bahsinde bulunduğumuz ticaret-i azîmeyi şu âyetle ilân ediyor:

اِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ بِاَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ

Ve o dalgalı muharebe meydanı ise, şu fırtınalı dünya yüzüdür ki, durmuyor, dönüyor,bozuluyor ve her insanın aklına şu fikri veriyor: “Madem herşeyelimizden çıkacak, fânî olup kaybolacak. Acaba bâkîye tebdil edip ibkà etmek çaresi yok mu?” deyip düşünürken, birden semâvî sadâ-yı Kur’ân işitiliyor. Der:

“Evet, var. Hem beş mertebe kârlı bir surette, güzel ve rahatbir çaresi var.”

Sual: Nedir?

Elcevap: Emaneti sahib-i hakikîsine satmak. İşte o satışta beş derece kâr içinde kâr var.

Birinci kâr: Fânî mal bekà bulur. Çünkü Kayyûm-u Bâkî olan Zât-ı Zülcelâle verilen ve Onun yolunda sarf edilen şu ömr-ü zâil, bâkîye inkılâb eder, bâkî meyveler verir. O vakit ömür dakikaları, adeta tohumlar, çekirdekler hükmünde, zahiren fena bulur, çürür; fakat âlem-i bekàda saadet çiçekleri açarlar ve

sünbüllenirler ve âlem-i berzahta ziyâdâr, mûnis birer manzara olurlar.

İkinci kâr: Cennet gibi bir fiyat veriliyor.

Üçüncü kâr: Her âzâ ve hasselerin kıymeti birden bine çıkar. Meselâ akıl bir alettir. Eğer Cenâb-ı Hakka satmayıp belki nefis hesabına çalıştırsan, öyle meş'um ve müz'iç ve muacciz bir alet olur ki, geçmiş zamanın âlâm-ı hazinanesini ve gelecek zamanın ehvâl-i muhavvifanesini senin bu biçare başına yükletecek; yümünsüz ve muzır bir alet derekesine iner. İşte bunun içindir ki, fâsık adam, aklın iz'aç ve tacizinden kurtulmak için, galiben ya sarhoşluğa veya eğlenceye kaçar. Eğer Mâlik-i Hakikîsine satılsa ve Onun hesabına çalıştırsan, akıl öyle tılsımlı bir anahtar olur ki, şu kâinatta olan nihayetsiz rahmet hazinelerini ve hikmet definelerini açar. Ve bununla sahibini saadet-i ebediyeye müheyya eden bir mürşid-i Rabbânî derecesine çıkar.

Meselâ gözbir hassedir ki, ruh bu âlemi o pencere ile seyreder. Eğer Cenâb-ı Hakka satmayıp belki nefis hesabına çalıştırsan, geçici, devamsız bazı güzellikleri, manzaraları seyirle şehvet ve heves-i nefsaniyeye bir kavvad derekesinde bir hizmetkâr olur. Eğer gözü, gözün Sâni-i Basîrine satsan ve Onun hesabına ve izni dairesinde çalıştırsan, o zaman şu göz, şu kitab-ı kebir-i kâinatın bir mütalâacısı ve şu âlemdeki mucizât-ı san'at-ı Rabbaniyenin bir seyircisi ve şu küre-i arz bahçesindeki rahmet çiçeklerinin mübarek bir arısı derecesine çıkar.

Meselâ dildeki kuvve-i zâikayı Fâtır-ı Hakîmine satmazsan, belki nefis hesabına, mide namına çalıştırsan, o vakit midenin tavlasına ve fabrikasına bir kapıcı derekesine iner, sukut eder. Eğer Rezzâk-ı Kerîme satsan, o zaman dildeki kuvve-i zâika, rahmet-i İlâhiye hazinelerinin bir nâzır-ı mâhiri ve kudret-i Samedâniye matbahlarının bir müfettiş-i şâkiri rütbesine çıkar.

İşte, ey akıl, dikkat et! Meş'um bir alet nerede, kâinat anahtarı nerede? Ey göz, güzel bak! Adi bir kavvad nerede, kütüphane-i İlâhînin mütefennin bir nâzırı nerede? Ve ey dil, iyi tat! Bir tavla kapıcısı ve bir fabrika yasakçısı nerede, hazine-i hassa-i rahmet nâzırı nerede?

Ve daha bunlar gibi başka aletleri ve âzâları kıyas etsen anlarsın ki, hakikaten mü'min Cennete lâyık ve kâfir Cehenneme muvafık bir mahiyet kesb eder. Ve onların herbiri öyle bir kıymet almalarının sebebi, mü'min imanıyla Hâlıkının emanetini Onun namına ve izni dairesinde istimal etmesidir. Ve kâfir hıyanet edip nefs-i emmâre hesabına çalıştırmasıdır.

Dördüncü kâr: İnsan zayıftır; belâları çok. Fakirdir; ihtiyacı pek ziyade. Âcizdir; hayat yükü pek ağır. Eğer Kadîr-i Zülcelâle dayanıp tevekkül etmezse ve itimad edip teslim olmazsa, vicdanı daim azap içinde kalır. Semeresiz meşakkatler, elemler, teessüfler onu boğar. Ya sarhoş ya canavar eder.

Beşinci kâr: Bütün o âzâ ve aletlerin ibadeti ve tesbihâtı ve o yüksek ücretleri, en muhtaç olduğun bir zamanda Cennetyemişleri suretinde sana verileceğine, ehl-i zevk ve keşif ve ehl-i ihtisas ve müşahede ittifak etmişler.

İşte bu beş mertebe kârlı ticareti yapmazsan, şu kârlardan mahrumiyetten başka, beş derece hasâret içinde hasârete düşeceksin.

Birinci hasâret: O kadar sevdiğin mal ve evlât ve perestiş ettiğin nefis ve hevâ ve meftun olduğun gençlik ve hayat zayi olup kaybolacak, senin elinden çıkacaklar. Fakat günahlarını, elemlerini sana bırakıp boynuna yükletecekler.

İkinci hasâret: Emanete hıyanet cezasını çekeceksin. Çünkü en kıymettar aletleri en kıymetsiz şeylerde sarf edip nefsine zulmettin.

Üçüncü hasâret: Bütün o kıymettar cihazât-ı insaniyeyi hayvanlıktan çok aşağı bir derekeye düşürüp hikmet-i İlâhiyeye iftira ve zulmettin.

Dördüncü hasâret: Acz ve fakrınla beraber, o pek ağır hayat yükünü zayıf beline yükleyip zevâl ve firak sillesi altında daim vâveylâ edeceksin.

Beşinci hasâret: Hayat-ı ebediye esasatını ve saadet-i uhreviye levazımatını tedarik etmek için verilen akıl, kalb, göz, dil gibi güzel hediye-i Rahmâniyeyi, Cehennem kapılarını sana açacak çirkin bir surete çevirmektir.

Şimdi satmaya bakacağız. Acaba o kadar ağır birşey midir ki, çokları satmaktan kaçıyorlar?

Yok, kat’a ve asla! Hiç öyle ağırlığı yoktur. Zira helâl dairesi geniştir, keyfe kâfi gelir. Harama girmeye hiç lüzum yoktur. Ferâiz-i İlâhiye ise hafiftir, azdır. Allah’a abd ve asker olmak öyle lezzetli bir şereftir ki, tarif edilmez. Vazife ise, yalnız bir asker gibi, Allah namına işlemeli, başlamalı. Ve Allah hesabıyla vermeli ve almalı. Ve izni ve kanunu dairesinde hareket etmeli, sükûnet bulmalı. Kusur etse, istiğfar etmeli.

“Yâ Rab, kusurumuzu affet. Bizi kendine kul kabul et. Emanetini kabzetmek zamanına kadar bizi emanette emin kıl. Âmin” demeli ve Ona yalvarmalı.

Yedinci Söz

ŞU KÂİNATIN tılsım-ı muğlâkını açan *“Âmentü billâhi ve bi’l-yevmi’l-âhir”*[1] ruh-u beşer için saadet kapısını fetheden ne kadar kıymettar iki tılsım-ı müşkülküşâ olduğunu; ve sabır ile Hâlıkına tevekkül ve iltica ve şükür ile Rezzâkından sual ve dua ne kadar nâfi ve tiryak gibi iki ilâç olduğunu; ve Kur’ân’ı dinlemek, hükmüne inkıyad etmek, namazı kılmak, kebâiri terk etmek ebedü’l-âbâd yolculuğunda ne kadar mühim, değerli, revnaktar bir bilet, bir zâd-ı âhiret, bir nur-u kabir olduğunu anlamak istersen, şu temsîlî hikâyeciğe bak, dinle:

1. Allah'ın varlığına ve birliğine ve âhiret gününe îmân ettim.

Bir zaman, bir asker, meydan-ı harp ve imtihanda, kâr ve zarar deveranında pek müthiş bir vaziyete düşer. Şöyle ki:

Sağ ve sol iki tarafından dehşetli, derin iki yara ile yaralı; ve arkasında cesîm bir arslan, ona saldırmak için bekliyor gibi duruyor. Ve gözü önünde bir darağacı dikilmiş, bütün sevdiklerini asıp mahvediyor, onu da bekliyor. Hem bu hali ile beraber uzun bir yolculuğu var; nefyediliyor.

O biçare, şu dehşet içinde meyusane düşünürken, sağ cihetinde Hızır gibi bir hayırhah, nuranî bir zât peyda olur, ona der:

“Meyus olma. Sana iki tılsım verip öğreteceğim. Güzelce istimal etsen, o arslan, sana musahhar bir at olur. Hem o darağacı, sana keyif ve tenezzüh için hoş bir salıncağa döner. Hem sana iki ilâç vereceğim. Güzelce istimal etsen, o iki müteaffin yaraların, iki güzel kokulu gül-ü Muhammedî (a.s.m.) denilen latîf çiçeğe inkılâb ederler. Hem sana bir bilet vereceğim. Onunla, uçar gibi, bir senelik bir yolu bir günde kesersin. İşte, eğer inanmıyorsan, bir parça tecrübe et; ta doğru olduğunu anlayasın.”

Hakikatenbir parça tecrübe etti, doğru olduğunu tasdik etti.

Evet, ben, yani şu biçare Said dahi bunu tasdik ederim. Çünkü biraz tecrübe ettim, pek doğru gördüm.

Bundan sonra birden gördü ki, sol cihetinden şeytan gibi dessas, ayyaş, aldatıcı bir adam, çok ziynetler, süslü suretler, fantaziyeler, müskirler beraber olduğu halde geldi, karşısında durdu. Ona dedi: “Hey, arkadaş! Gel, gel, beraber işret edip keyfedelim. Şu güzel kız suretlerine bakalım. Şu hoş şarkıları dinleyelim. Şu tatlı yemekleri yiyelim.”

Sual: “Ha, ha, nedir ağzında gizli okuyorsun?”

Cevap: “Bir tılsım.”

“Bırak şu anlaşılmaz işi. Hazır keyfimizi bozmayalım.”

S: “Ha, şu ellerindeki nedir?”

C: “Bir ilâç.”

“At şunu. Sağlamsın. Neyin var? Alkış zamanıdır.”

S: “Ha, şu beş nişanlı kâğıt nedir?”

C: “Bir bilet. Bir tayınat senedi.”

“Yırt bunları. Şu güzel bahar mevsiminde yolculuk bizim nemize lâzım?” der. Herbir desise ile onu iknaa çalışır. Hattâ o biçare, ona biraz meyleder.

Evet, insan aldanır. Ben de öyle bir dessasa aldandım.

Birden, sağ cihetinden ra’d gibi bir ses gelir. Der: “Sakın aldanma. Ve o dessasa de ki: Eğer arkamdaki arslanı öldürüp, önümdeki darağacını kaldırıp, sağ ve solumdaki yaraları def edip, peşimdeki yolculuğu menedecek bir çare sende varsa, bulursan, haydi yap, göster, görelim. Sonra de, ‘Gel, keyfedelim.’ Yoksa sus, hey sersem! Ta Hızır gibi bu zât-ı semâvî dediğini desin.”

İşte, ey gençliğinde gülmüş, şimdi güldüğüne ağlayan nefsim! Bil: O bîçâre asker ise, sensin ve insandır. Ve o arslan ise eceldir. Ve o darağacı ise ölüm ve zevâl ve firaktır ki, gece-gündüzün dönmesinde her dost veda eder, kaybolur. Ve o iki yara ise, birisi müz’iç ve hadsiz bir acz-i beşerî, diğeri elîm, nihayetsiz bir fakr-ı insanîdir. Ve o nefy ve yolculuk ise, âlem-i ervahtan, rahm-ı mâderden, sabâvetten, ihtiyarlıktan, dünyadan, kabirden, berzahtan, haşirden, sırattan geçer bir uzun sefer-i imtihandır. Ve o iki tılsım ise, Cenâb-ı Hakka iman ve âhirete imandır.

Evet, şu kudsîtılsım ile ölüm, insan-ı mü’mini zindan-ı dünyadan bostan-ı cinâna, huzur-u Rahmân’a götüren bir musahhar at ve burâk suretini alır. Onun içindir ki, ölümün hakikatini gören kâmil insanlar, ölümü sevmişler, daha ölüm gelmeden ölmek istemişler.[1] Hem zevâl ve firak, memat ve vefat ve darağacı olan mürur-u zaman, o iman tılsımı ile, Sâni-i Zülcelâlin taze taze, renk renk, çeşit çeşit mucizât-ı nakşını, havârık-ı kudretini, tecelliyât-ı rahmetini kemâl-i lezzetle seyir ve temâşâya vasıta suretini alır.

Evet, güneşin nurundaki renkleri gösteren âyinelerin tebeddül edip tazelenmesi ve sinema perdelerinin değişmesi, daha hoş, daha güzel manzaralar teşkil eder.

Ve o iki ilâç ise, biri sabırile tevekküldür; Hâlıkının kudretine istinad,

hikmetine itimaddır. Öyle mi? Evet, emr-i كُنْ فَيَكُونُ[2] ’a mâlik bir Sultan-ı Cihana acz tezkeresiyle istinad eden bir adamın ne pervası olabilir? Zira en müthiş bir musibet karşısında اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ[3] deyip itminân-ı kalble Rabb-i Rahîmine itimad eder. Evet, ârif-i billâh aczden, mehâfetullahtan telezzüz eder. Evet, havfta lezzet vardır. Eğer bir yaşındaki bir çocuğun aklı bulunsa ve ondan sual edilse, “En leziz ve en tatlı haletin nedir?” Belki diyecek: “Aczimi, zaafımı anlayıp validemin tatlı tokatından korkarak yine validemin şefkatli sinesine sığındığım halettir.” Halbuki, bütün validelerin şefkatleri, ancak bir lem’a-i tecellî-i rahmettir.[4] Onun içindir ki, kâmil insanlar, aczde ve havfullahta öyle bir lezzet bulmuşlar ki, kendi havl ve kuvvetlerinden şiddetle teberrî edip Allah’a acz ile sığınmışlar; aczi ve havfı kendilerine şefaatçi yapmışlar.

1. bk. Yûsuf Sûresi, 12:101.
2. "(Allah birşeyin olmasını murad ettiği zaman, O sadece) 'Ol' der, o da oluverir." Bakara Sûresi, 2:117; Yâsin Sûresi, 36:82.
3. "(Sabırlılar o kimselerdir ki başlarına musibet geldiğinde,) 'Biz Allah'ınkullarıyız; yine Ona döneceğiz' (derler)." Bakara Sûresi, 2:156.
4. bk. *Buhârî*, Edeb 19; *Müslim*, Tevbe, 17, 20, 21; *Tirmizî*, Deavât 99; *İbni Mâce*, Zühd 35; *Dârîmî*, Rikak 69; Müsned 2:334, 434, 484, 526, 3:55, 4:312, 5:439.

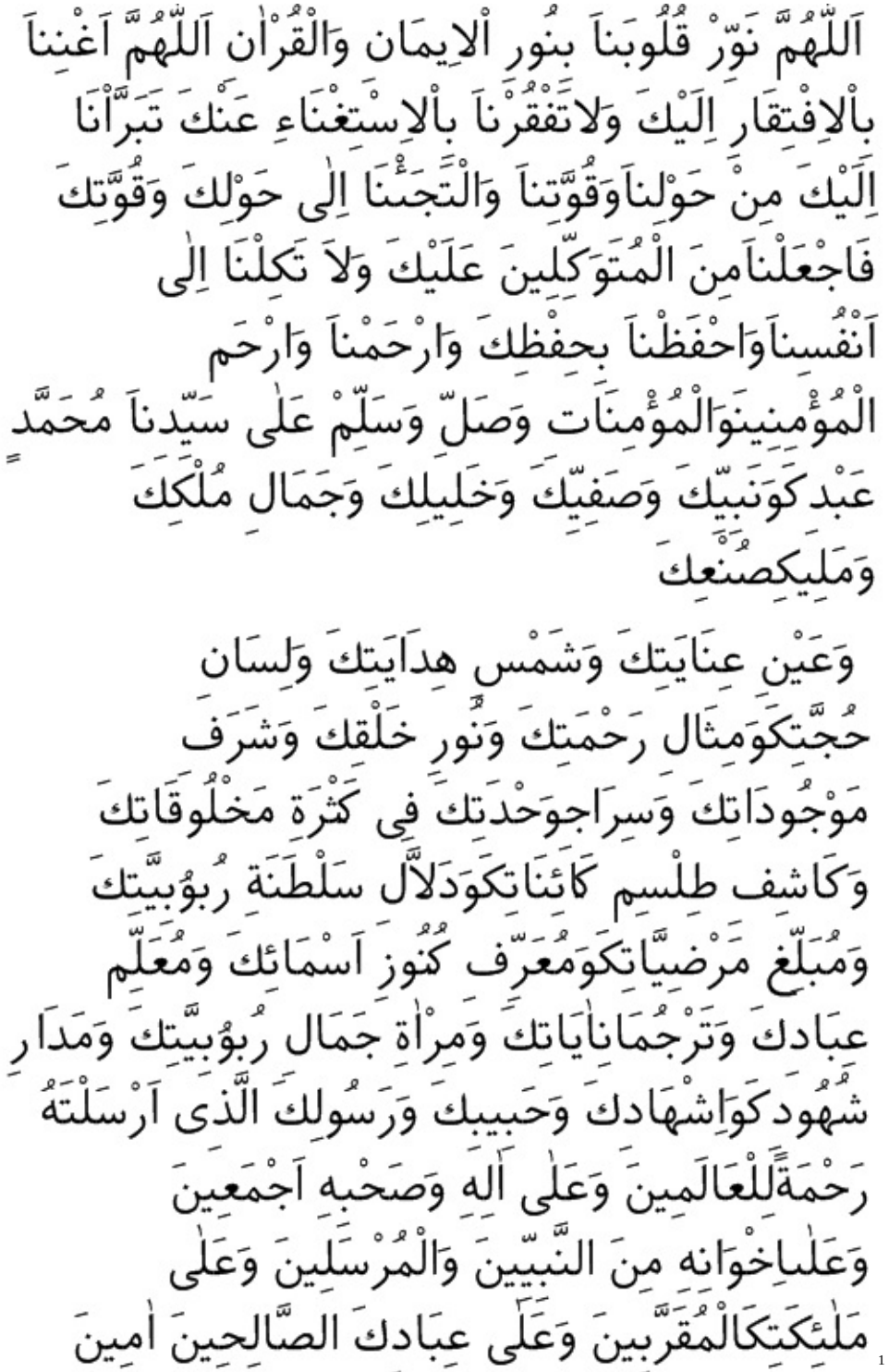
Diğer ilâç ise, şükürve kanaat ile talep ve dua ve Rezzâk-ı Rahîmin rahmetine itimaddır. Öyle mi? Evet, bütün yeryüzünü bir sofra-i nimet eden ve bahar mevsimini bir çiçek destesi yapan ve o sofranın yanına koyan ve üstüne serpen bir Cevâd-ı Kerîmin misafirine fakr ve ihtiyaç nasıl elîm ve ağır olabilir? Belki, fakr ve ihtiyacı, hoş bir iştiha suretini alır; iştiha gibi, fakrın tezyidine çalışır. Onun içindir ki, kâmil insanlar, fakr ile fahretmişler. Sakın yanlış anlama, Allah’a karşı fakrını hissedip yalvarmak demektir. Yoksa fakrını halka gösterip dilencilik vaziyetini almak demek değildir.

Ve o bilet, senet ise, başta namazolarak, edâ-i ferâiz ve terk-i kebâirdir. Öyle mi? Evet, bütün ehl-i ihtisas ve müşahedenin ve bütün ehl-i zevk ve keşfin ittifakıyla, o uzun ve karanlıklı ebedü’l-âbâd yolunda zad ve zahîre, ışık ve burâk, ancak Kur’ân’ın evâmirini imtisal ve nevâhîsinden içtinab ile elde edilebilir. Yoksa, fen ve felsefe, san’at ve hikmet, o yolda beş para etmez. Onların ışıkları kabrin kapısına kadardır.[1]

1. bk. *Buhârî*, Rikak 42; *Müslim*, Zühd 5; *Tirmizî*, Zühd 46; *Nesâî*, Cenâiz 52; *Müsned*3:110.

İşte, ey tembel nefsim! Beş vakit namazı kılmak, yedi kebâiri terk etmek, ne kadar az ve rahat ve hafiftir. Neticesi, meyvesi,faidesi ne kadar çok mühim ve büyük olduğunu, aklın varsa, bozulmamışsaanlarsın. Ve fısk ve sefahete seni teşvik eden şeytana ve o adama dersin: Eğer ölümü öldürüp zevâli dünyadan izale etmek ve aczi ve fakrı beşerden kaldırıp kabir kapısını kapamak çaresi varsa, söyle, dinleyelim. Yoksa, sus! Kâinat mescid-i kebirinde Kur’ân kâinatı okuyor, onu dinleyelim. O nur ile nurlanalım. Hidayetiyle amel edelim. Ve onu

vird-i zeban edelim. Evet, söz odur ve ona derler. Hak olup Haktan gelip hak diyen ve hakikati gösteren ve nuranî hikmeti neşreden odur.

اَللّٰهُمَّ نَوِّرْ قُلُوبَنَا بِنُورِ الْاِيمَانِ وَالْقُرْاٰنِ اَللّٰهُمَّ اَغْنِنَا
بِالْاِفْتِقَارِ اِلَيْكَ وَلَاتُفْقِرْنَا بِالْاِسْتِغْنَاءِ عَنْكَ تَبَرَّاْنَا
اِلَيْكَ مِنْ حَوْلِنَاوَقُوَّتِنَا وَالْتَجَئْنَا اِلٰى حَوْلِكَ وَقُوَّتِكَ
فَاجْعَلْنَامِنَ الْمُتَوَكِّلِينَ عَلَيْكَ وَلَا تَكِلْنَا اِلٰى
اَنْفُسِنَاوَاحْفَظْنَا بِحِفْظِكَ وَارْحَمْنَا وَارْحَم
الْمُؤْمِنِينَوَالْمُؤْمِنَاتِ وَصَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ
عَبْدِكَوَنَبِيِّكَ وَصَفِيِّكَ وَخَلِيلِكَ وَجَمَالِ مُلْكِكَ
وَمَلِيكِصُنْعِكَ

وَعَيْنِ عِنَايَتِكَ وَشَمْسِ هِدَايَتِكَ وَلِسَانِ
حُجَّتِكَوَمِثَالِ رَحْمَتِكَ وَنُورِ خَلْقِكَ وَشَرَفِ
مَوْجُودَاتِكَ وَسِرَاجِوَحْدَتِكَ فِي كَثْرَةِ مَخْلُوقَاتِكَ
وَكَاشِفِ طِلْسِمِ كَائِنَاتِكَوَدَلَّالِ سَلْطَنَةِ رُبُوبِيَّتِكَ
وَمُبَلِّغِ مَرْضِيَّاتِكَوَمُعَرِّفِ كُنُوزِ اَسْمَائِكَ وَمُعَلِّمِ
عِبَادِكَ وَتَرْجُمَانِاٰيَاتِكَ وَمِرْاٰةِ جَمَالِ رُبُوبِيَّتِكَ وَمَدَارِ
شُهُودِكَوَاِشْهَادِكَ وَحَبِيبِكَ وَرَسُولِكَ الَّذِي اَرْسَلْتَهُ
رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ وَعَلٰى اٰلِهِ وَصَحْبِهِ اَجْمَعِينَ
وَعَلٰىاِخْوَانِهِ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالْمُرْسَلِينَ وَعَلٰى
مَلٰئِكَتِكَالْمُقَرَّبِينَ وَعَلٰى عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ اٰمِينَ

[1]

1. Allahım, kalbimizi iman ve Kur’ân nuruyla nurlandır. Allahım, kendimizi daimaSana muhtaç olduğumuzu hissetmekle bizi zengin eyle; Senin rahmetineihtiyaç duymamakla bizi fakir düşürme. Biz kendi güç ve kuvvetimizdenvazgeçip Senin güç ve ve kuvvetine sığındık. Sen de bizi, Sana tevekkül edenlerden eyle. Bizi nefsimizeterk etme. Bizi hıfzınla koru. Bize, erkek ve kadın bütün mü’minlererahmet et. Kulun, peygamberin, yüce katından seçtiğin, dostun, mülkününgüzelliği, sanatının sultanı, inâyetinin pınarı, hidâyetinin güneşi, hüccetinin lisanı, rahmetinin timsali, yaratıklarının nuru,mevcudatının şerefi, pek çok olan mahlukatının içinde birliğininkandili, kâinatının tılsımının keşfedicisi, rubûbiyet saltanatının ilâncısı, râzı olduğunşeylerin tebliğcisi, isimlerinin definelerinin tanıtıcısı, kullarınınöğreticisi, kâinatının delillerinin tercümanı, rububiyetine ait güzelliklerin aynası, Senin görünüp gösterilmene vesile olan habibin ve âlemlere rahmet olarak gönderdiğin resulün olan Efendimiz Muhammed’e, bütün âl veashâbına, kardeşleri olan nebî ve resullere, mukarreb meleklerine ve sâlih kullarına salât ve selâm eyle. Âmin.

Sekizinci Söz

اَللّٰهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ الْحَىُّ الْقَيُّومُ [1] اِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلاَمُ [2]

Şu dünya ve dünya içindeki ruh-u insanîve insanda dinin mahiyet ve kıymetlerini; ve eğer din-i hak olmazsa dünya bir zindan olması; ve dinsiz insan en bedbaht mahlûk olduğunu; ve şu âlemin tılsımını açan, ruh-u beşerîyi zulümâttan kurtaran *Yâ Allah* ve *Lâ ilâhe illâllah* olduğunu[3] anlamak istersen, şu temsîlî hikâyeciğe bak, dinle:

1. "Allah Teâlâ ki, Ondan başka hiçbir ilâh yoktur. Hayy Odur (Hayatı ezelî veebedî olan ve bütün varlıklara hayat veren Odur). Kayyum Odur (Bizzatkâim olan Odur. Varlığı sonsuza kadar devam eder, bütün varlıklar Onunla ayakta durur ve varlıkları Onunla devam eder)." Bakara Sûresi, 2:255.
2. "Şüphesiz ki Allah katında makbul olan din İslâm dinidir." Âl-i İmran Sûresi, 3:19.
3. bk. A'lâ Sûresi, 87:14-19.

Eski zamanda, iki kardeş uzun bir seyahate beraber gidiyorlar. Git gide ta yol ikileşti. O ikiyol başında ciddî bir adamı gördüler. Ondan sordular: “Hangi yoliyidir?” O dahi onlara dedi ki: “Sağ yolda kanun ve nizama tebaiyet mecburiyeti vardır. Fakat o külfet içinde bir emniyet ve saadet vardır. Sol yolda ise serbestiyet ve hürriyet vardır. Fakat o serbestiyet içinde bir tehlike ve şekavet vardır. Şimdi intihaptaki ihtiyar sizdedir.”

Bunu dinledikten sonra, güzel huylu kardeş sağ yola “Tevekkeltü alâllah” deyip gitti ve nizamve intizama tebaiyeti kabul etti. Ahlâksız ve serseri olan diğer kardeş, sırf serbestlik için sol yolu tercih etti. Zahiren hafif, mânen ağır vaziyette giden bu adamı hayalen takip ediyoruz:

İşte bu adam, dereden tepeden aşıp, git gide ta hâli bir sahrâya girdi. Birden müthiş bir sada işitti. Baktı ki, dehşetli bir arslan, meşelikten çıkıp ona hücum ediyor. O da kaçtı, ta altmış arşın derinliğinde susuz bir kuyuya rast geldi. Korkusundan kendini içine attı. Yarısına kadar düşüp elleri bir ağaca rast geldi, yapıştı. Kuyunun duvarında göğermiş olan o ağacın iki kökü var. İki fare, biri beyaz, biri siyah, o ikiköke musallat olup kesiyorlar. Yukarıya baktı, gördü ki, arslan, nöbetçi gibi kuyunun başında bekliyor. Aşağıya baktı, gördü ki, dehşetli birejderha, içindedir. Başını kaldırmış, otuz arşın yukarıdaki ayağına takarrüp etmiş. Ağzı kuyu ağzı gibi geniştir. Kuyunun duvarına baktı, gördü ki, ısırıcı muzır haşarat, etrafını sarmışlar. Ağacın başına baktı, gördü ki, bir incir ağacıdır.

Fakat, harika olarak, muhtelif çok ağaçların meyveleri, cevizden nara kadar, başında yemişleri var.

İşte, şu adam, sû-i fehminden, akılsızlığından anlamıyor ki, bu adi bir iş değildir. Bu işler tesadüfî olamaz. Bu acip işler içinde garip esrar var. Ve pek büyük bir işleyici var olduğunu intikal etmedi. Şimdi bunun kalbi ve ruh ve aklı şu elîm vaziyetten gizli feryad ü figan ettikleri halde, nefs-i emmâresi, güya birşey yokmuş gibi tecâhül edip, ruh ve kalbin ağlamasındankulağını kapayıp, kendi kendini aldatarak, bir bahçede bulunuyor gibi, o ağacın meyvelerini yemeye başladı. Halbuki o meyvelerin bir kısmızehirli ve muzır idi.

Bir hadis-i kudsîde Cenâb-ı Hakbuyurmuş: [1] اَنَاَ عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِی بِی Yani, “Kulum Beni nasıl tanırsa, onunla öyle muamele ederim.” İşte bu bedbaht adam, sûizan ve akılsızlığıyla, gördüğünü adi ve ayn-ı hakikat telâkki etti ve öyle de muamele gördü ve görüyor ve görecek. Ne ölüyor ki kurtulsun, ne de yaşıyor; böylece azap çekiyor. Biz de şu meş’umu bu azapta bırakıp döneceğiz. Ta öteki kardeşin halini anlayacağız.

1. bk. *Buhari*, Tevhid: 15, 35; *Müslim*, Tevbe: 1, Zikr: 2, 19; *Tirmizi*, Zühd: 51, Da’avât: 131; *İbn-i Mâce*, Edeb: 58; *Dârimî*, Rikak: 22; *Müsned*, 2:251, 315, 391, 412, 445, 482, 516, 517, 524, 534, 539, 3:210, 277, 491, 4:106.

İşte şu mübarekakıllı zât gidiyor. Fakat biraderi gibi sıkıntı çekmiyor. Çünkü güzel ahlâklı olduğundan güzel şeyleri düşünür, güzel hülyalar eder, kendi kendine ünsiyet eder. Hem biraderi gibi zahmet ve meşakkat çekmiyor. Çünkü nizamı bilir, tebaiyet eder, teshilât görür. Asayiş ve emniyet içinde serbest gidiyor.

İşte, bir bahçeye rast geldi. İçinde hem güzel çiçek ve meyveler var; hem bakılmadığı için murdar şeyler de bulunuyor. Kardeşi dahi böyle birisine girmişti.

Fakat murdar şeylere dikkat edip meşgul olmuş, midesini bulandırmış, hiç istirahatetmeden çıkıp gitmişti. Bu zât ise, “Herşeyin iyisine bak” kaidesiyle amel edip, murdar şeylere hiç bakmadı. İyi şeylerden iyi istifade etti. Güzelce istirahat ederek çıkıp gidiyor.

Sonra, git gide, bu dahi evvelki biraderi gibi bir sahrâ-i azîmeye girdi. Birden, hücum eden bir arslanın sesini işitti, korktu. Fakat biraderi kadar korkmadı. Çünkü, hüsn-ü zannıyla ve güzel fikriyle, “Şu sahrânın bir hâkimi var. Ve bu arslan o hâkimin taht-ı emrinde bir hizmetkâr olması ihtimali var” diye düşünüp tesellî buldu. Fakat yine kaçtı. Ta altmış arşın derinliğinde bir susuz kuyuya rast geldi, kendini içine attı. Biraderi gibi, ortasında bir ağaca eli yapıştı, havada muallâk kaldı. Baktı, iki hayvan, o ağacın iki kökünü kesiyorlar. Yukarıyabaktı arslan, aşağıya baktı bir ejderha gördü. Aynı kardeşi gibi, bir acip vaziyet gördü.

Bu dahi tedehhüş etti—fakat kardeşinin dehşetinden bin derece hafif. Çünkü güzel ahlâkı ona güzel fikir vermiş; ve güzel fikir ise, ona herşeyin güzel cihetini gösteriyor. İşte, bu sebepten şöyle düşündü ki:

“Bu acip işler birbiriyle alâkadardır. Hem bir emirle hareket ederler gibi görünüyor. Öyle ise bu işlerde bir tılsım vardır. Evet, bunlar bir gizli hâkimin emriyle dönerler. Öyle ise ben yalnız değilim. O gizli hâkim bana bakıyor, beni tecrübe ediyor, bir maksat için beni bir yere sevk edip davet ediyor.”

Şu tatlı korku ve güzel fikirden bir merak neş’et eder ki: “Acaba beni tecrübe edip kendini bana tanıttırmak isteyen ve bu acip yolla bir maksada sevk eden kimdir?”

Sonra, tanımak merakından, tılsım sahibinin muhabbeti neş’et etti. Ve şu muhabbetten, tılsımı açmak arzusu neş’et etti. Ve o arzudan, tılsım sahibini razı edecek ve hoşuna gidecek bir güzel vaziyet almak iradesi neş’et etti.

Sonra, ağacın başına baktı, gördü ki, incir ağacıdır. Fakat başında binlerleağacın meyveleri vardır. O vakit bütün bütün korkusu gitti. Çünkü kat’î anladı ki, bu incir ağacı bir listedir, bir fihristedir, bir sergidir. O mahfî hâkim, bağ ve bostanındaki meyvelerin nümunelerini, bir tılsım ve bir mucize ile o ağaca takmış ve kendi misafirlerine ihzar ettiği et’imeye birer işaret suretinde o ağacı tezyin etmiş olmalı. Yoksa, bir tek ağaç, binler ağaçların meyvelerini vermez.

Sonra niyaza başladı. Ta tılsımın anahtarı ona ilham oldu. Bağırdı ki:

“Ey bu yerlerin hâkimi! Senin bahtına düştüm. Sana dehalet ediyorum ve sana hizmetkârım ve senin rızanı istiyorum ve seni arıyorum.”

Ve bu niyazdan sonra, birden kuyunun duvarı yarılıp, şahane, nezih ve güzel bir bahçeye bir kapı açıldı. Belki, ejderha ağzı o kapıya inkılâb etti ve arslan ve ejderha iki hizmetkâr suretini giydiler ve onu içeriye davet ediyorlar. Hattâ o arslan, kendisine musahhar bir at şekline girdi.

İşte ey tembel nefsim ve ey hayalî arkadaşım! Geliniz, bu iki kardeşin vaziyetlerini muvazene edelim. Ta, iyilik nasıl iyilik getirir ve fenalık nasıl fenalık getirir, görelim, bilelim.

Bakınız, sol yolun bedbaht yolcusu, her vakit ejderhanın ağzına girmeye muntazırdır, titriyor. Ve şu bahtiyar ise, meyvedar ve revnaktar bir bahçeye davet edilir.

Hem o bedbaht, elîm bir dehşette ve azîm bir korku içinde kalbi parçalanıyor. Ve şu bahtiyar ise, leziz bir ibret, tatlı bir havf, mahbub bir marifet içinde garip şeyleri seyir ve temâşâ ediyor.

Hem o bedbaht, vahşet ve meyusiyet ve kimsesizlik içinde azap çekiyor. Ve şu bahtiyar ise, ünsiyet ve ümit ve iştiyak içinde telezzüz ediyor.

Hem o bedbaht, kendini vahşî canavarların hücumuna maruz bir mahpus hükmünde görüyor. Ve şu bahtiyar ise, bir aziz misafirdir ki, misafiri olduğu mihmandar-ı kerîmin acip hizmetkârlarıyla ünsiyet edip eğleniyor.

Hem o bedbaht, zahiren leziz, mânen zehirli yemişleri yemekle azabını tâcil ediyor. Zira o meyveler, nümunelerdir: Tatmaya izin var, ta asıllarına talip olup müşteri olsun. Yoksa hayvan gibi yutmaya izin yoktur. Ve şu bahtiyar ise, tadar, işi anlar, yemesini tehir eder ve intizar ile telezzüz eder.

Hem o bedbaht kendi kendine zulmetmiş. Gündüz gibi güzel bir hakikati ve parlak bir vaziyeti, basiretsizliğiyle kendisine muzlim ve zulümatlı bir evham, bir cehennem şekline getirmiş. Ne şefkate müstehaktır ve ne de kimseden şekvâya hakkı vardır. Meselâ, bir adam, güzel bir bahçede, ahbaplarının ortasında, yaz mevsiminde, hoş bir ziyafetteki keyfe kanaat etmeyip kendini pis müskirlerle sarhoş edip kendisini kış ortasında, canavarlar içinde, aç, çıplak tahayyüledip bağırmaya ve ağlamaya başlasa, nasıl şefkate lâyık değil, kendi kendine zulmediyor, dostlarını canavar görüp tahkir ediyor. İşte bu bedbaht dahi öyledir.

Ve şu bahtiyar ise, hakikati görür. Hakikat ise güzeldir. Hakikatin hüsnünü derk etmekle, hakikat sahibinin kemâline hürmet eder, rahmetine müstehak olur. İşte, “Fenalığı kendinden, iyiliği Allah’tan bil”[1] olan hükm-ü Kur’ânînin sırrı zâhir oluyor.

1. bk. Nisâ Sûresi, 4:79.

Daha bunlar gibi sair farkları muvazene etsen, anlayacaksın ki, evvelkisinin nefs-i emmâresi ona bir mânevî cehennem ihzar etmiş. Ve ötekisinin hüsn-ü niyeti ve hüsn-ü zannı ve hüsn-ü hasleti ve hüsn-ü fikri, onu büyük bir ihsan ve saadete ve parlak bir fazilete ve feyze mazhar etmiş.

Ey nefsim! Ve ey nefsimle beraber bu hikâyeyi dinleyen adam!

Eğer bedbaht kardeş olmak istemezsen ve bahtiyar kardeş olmak istersen, Kur’ân’ı dinle ve hükmüne mutî ol ve ona yapış ve ahkâmıyla amel et.

Şu hikâye-i temsiliyede olan hakikatleri eğer fehmettinse, hakikat-i din ve dünya ve insan ve imanı ona tatbik edebilirsin. Mühimlerini ben söyleyeceğim; incelerini sen kendin istihrac et.

İşte, bak: O iki kardeş ise, biri ruh-u mü’minve kalb-i salihtir. Diğeri ruh-u kâfir ve kalb-i fâsıktır. Ve o iki tarikten sağ ise, tarik-i Kur’ân ve imandır. Sol ise, tarik-i isyan ve küfrandır.

Ve o yoldaki bahçe ise, cemiyet-i beşeriyeve medeniyet-i insaniye içinde

muvakkat hayat-ı içtimaiyedir ki, içinde hayır ve şer, iyi ve fena, temiz ve pis şeyler beraber bulunur. Âkıl odur ki, *“Huz mâ safâ, da’ mâ keder”* kaidesiyle amel eder, selâmet-i kalble gider.

Ve o sahrâ ise, şu arz ve dünyadır. Ve o arslan ise, ölüm ve eceldir. Ve o kuyu ise, beden-i insan ve zaman-ı hayattır. Ve o altmış arşın derinlik ise, ömr-ü vasatî ve ömr-ü galibî olan altmış seneye işarettir. Ve o ağaç ise, müddet-i ömür ve madde-i hayattır. Ve o iki siyah ve beyaz hayvan ise gece ve gündüzdür.

Ve o ejderha ise, ağzı kabirolan tarik-i berzahiye ve revâk-ı uhreviyedir. Fakat o ağız, mü’min için, zindandan bir bahçeye açılan bir kapıdır.[1] Ve o haşerat-ı muzırra ise, musibât-ı dünyeviyedir. Fakat, mü’min için, gaflet uykusuna dalmamak için tatlı ikazât-ı İlâhiye ve iltifatât-ı Rahmâniye hükmündedir.

Ve o ağaçtaki yemişler ise, dünyevî nimetlerdir ki, Cenâb-ı Kerîm-i Mutlak, onları âhiret nimetlerine bir liste, hem ihtar edici, hem müşabihleri, hem Cennet meyvelerine müşterileri davet eden nümuneler suretinde yapmış.[2]

Ve o ağacın, birliğiyle beraber muhtelif başka başka meyveler vermesi ise, kudret-i Samedâniyenin sikkesine ve rubûbiyet-i İlâhiyenin hâtemine ve saltanat-ı Ulûhiyetin turrasına işarettir. Çünkü birtek şeyden herşeyi yapmak, yani, bir topraktan bütün nebatat ve meyveleri yapmak, hem bir sudan bütün hayvanâtı halk etmek,[3] hem basit bir yemekten bütün cihazât-ı hayvaniyeyi icad etmek; bununla beraber herşeyi birtek şey yapmak, yani, zîhayatın yediği gayet muhtelifü’l-cins taamlardan o zîhayata bir lâhm-ı mahsus yapmak, bir cild-i basit dokumak gibi san’atlar, Zât-ı Ehad-i Samed olan Sultan-ı Ezel ve Ebedin sikke-i hassasıdır, hâtem-i mahsusudur, taklit edilmez bir turrasıdır. Evet, birşeyi herşey ve herşeyi birşey yapmak, herşeyin Hâlıkına has ve Kadîr-i Külli Şeye mahsus bir nişandır, bir âyettir.

1. bk. *Buhârî*, Cenâiz 68, 87; *Müslim*, Cennet 70; *Tirmizî*, Cenâiz 70; *Nesâî*, Cenâiz 110; *Müsned*3:3, 4:287.
2. bk. Bakara Sûresi, 2:25.
3. bk. Enbiyâ Sûresi, 21:30.

Ve o tılsım ise, sırr-ı imanla açılan sırr-ı hikmet-i hilkattir. Ve o miftah ise, [1] يَا اَللّٰهُ لاَاِلٰهَ اِلاَّاللّٰهُ اَللّٰهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ الْحَىُّ الْقَيُّومُ dur.

Ve o ejderha ağzı bahçe kapısına inkılâb etmesi ise işarettir ki, kabir, ehl-i dalâlet ve tuğyan için vahşet ve nisyan içinde zindan gibi sıkıntılı ve bir ejderha batnı gibi dar bir mezara açılan bir kapı olduğu halde, ehl-i Kur’ân ve iman için, zindan-ı dünyadan bostan-ı bekàya ve meydan-ı imtihandan ravza-i cinâna ve zahmet-i hayattan rahmet-i Rahmân’a açılan bir kapıdır.[2] Ve o vahşî arslanın dahi munis bir hizmetkâra dönmesi ve musahhar bir at olması ise, işarettir ki, mevt, ehl-i dalâlet için, bütün mahbubâtından elîm bir firak-ı ebedîdir. Hem kendi cennet-i kâzibe-i dünyeviyesinden ihraç ve tard ve vahşet ve yalnızlık içinde

zindan-ı mezara idhal ve hapis olduğu halde, ehl-i hidayet ve ehl-i Kur’ân için, öteki âleme gitmiş eski dost ve ahbaplarına kavuşmaya vesiledir. Hem hakikî vatanlarına ve ebedî makam-ı saadetlerine girmeye vasıtadır. Hem zindan-ı dünyadan bostan-ı cinâna bir davettir. Hem Rahmân-ı Rahîmin fazlından, kendi hizmetine mukabil ahz-ı ücret etmeye bir nöbettir. Hem vazife-i hayat külfetinden bir terhistir. Hem ubûdiyet ve imtihanın talim ve talimâtından bir paydostur.

1. “Allah Teâlâ ki, Ondan başka hiçbir ilâh yoktur. Hayy Odur (Hayatı ezelî ve ebedî olan ve bütün varlıklara hayat veren Odur). Kayyum Odur (Bizzat kâimolan Odur. Varlığı sonsuza kadar devam eder, bütün varlıklar Onunlaayakta durur ve varlıkları Onunla devam eder).” Bakara Sûresi, 2:255.
2. bk. *Tirmizî*, Kıyamet 26; *Dârimî*, Rikak 94; *Müsned*3:38;

Elhasıl: Her kim hayat-ı fâniyeyi esas maksat yapsa, zahiren bir cennet içinde olsa da, mânen cehennemdedir. Ve her kim hayat-ı bâkıyeye ciddî müteveccih ise, saadet-i dâreyne mazhardır. Dünyası ne kadar fena ve sıkıntılı olsa da, dünyasını Cennetin intizar salonu hükmünde gördüğü için hoş görür, tahammül eder, sabır içinde şükreder.

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنَا مِنْ اَهْلِ السَّعَادَةِ وَالسَّلَامَةِ وَالْقُرْاٰنِ
وَالْاِيمَانِ اٰمِينَ اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ
وَعَلٰى اٰلِهِوَصَحْبِهِ بِعَدَدِ جَمِيعِ الْحُرُوفَاتِ الْمُتَشَكِّلَةِ
فِي جَمِيعِالْكَلِمَاتِ الْمُتَمَثِّلَةِ بِاِذْنِ الرَّحْمٰنِ فِي
مَرَايَاتَمَوُّجَاتِ الْهَوَاءِ عِنْدَ قِرَاءَةِ كُلِّ كَلِمَةٍ مِنَالْقُرْاٰنِ
مِنْ كُلِّ قَارِئٍ مِنْ اَوَّلِ النُّزُولِ اِلٰى اٰخِرِالزَّمَانِ
وَارْحَمْنَا وَوَالِدَيْنَا وَارْحَمِ الْمُؤْمِنِينَوَالْمُؤْمِنَاتِ
بِعَدَدِهَا بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ اٰمِينَ وَالْحَمْدُ
لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ [1]

1. Allahım, bizi saadet, selâmet, Kur’ân ve iman ehlinden eyle Âmin. Allahım,Efendimiz Muhammed’e ve âline ve ashâbına, Kur’ân’ın ilk indiği gündenkıyametin kopmasına kadar onu okuyan herbir okuyucunun okuduğu herbirkelimenin hava dalgalarının aynalarında Rahmân’ın izniyle yansıyan bütün kelimelerinin bütün harfleri sayısınca salât ve selâm et. Ve bunlaradedince, bize, anne ve babamıza, erkek ve kadın bütün mü’minlererahmetinle merhamet et, ey merhamet edenlerin en merhametlisi. Âmin.Âlemlerin Rabbi olan Allah’a hamd olsun.

Dokuzuncu Söz

فَسُبْحَانَ اللّٰهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ [1]

Ey birader! Benden, namazın şu muayyen beş vakte[2] hikmet-i tahsisini soruyorsun. Pek çok hikmetlerinden yalnız birisine işaret ederiz.

1. "Haydi siz akşama erdiğinizde ve sabaha kavuştuğunuzda Allah'ı tesbihedin. Göklerde ve yerde hamd ve övgü Ona mahsustur. İkindi vaktinde de ve öğle vaktine erişince de Allah'ı tesbih edip namaz kılın." Rum Sûresi, 30:17-18.
2. Namazın beş vakte tahsisi konusunda yukarıdaki âyetlerle birlikte bk. Bakara Sûresi, 2:238. *Buhârî*, Zekât 1, 41, 64, Meğâzî 60, Tevhid 1; *Müslim*; Îmân 8, 29, 31, 259, Mesâcid 166; *Tirmizî*, Zekât 2, 6; *Ebû Dâvûd*, Salât 1, 9, Vitr 2, Zekât 5; *Nesâî*, Salat 1, 4, 6, Sıyâm 1, Îmân 23, Zekât 1, 46; *İbni Mâce*, İkâmetü's-Salât 194, Zekât 1; *Dârimî*, Tahâret 1, Ezan 208, Zekât 1.

Evet, herbir namazın vakti, mühim bir inkılâp başı olduğu gibi, azîm bir tasarruf-u İlâhînin âyinesi ve o tasarruf içinde ihsânât-ı külliye-i İlâhiyenin birer mâkesi olduğundan, Kadîr-i Zülcelâle o vakitlerde daha ziyade tesbih ve tazim ve hadsiz nimetlerinin iki vakit ortasında toplanmış yekûnuna karşı şükür ve hamd demek olan namaza emredilmiştir. Şu ince ve derin mânâyı bir parça fehmetmek için, Beş Nükteyi nefsimle beraber dinlemek lâzım.

BİRİNCİ NÜKTE

Namazın mânâsı, Cenâb-ı Hakkı tesbihve tâzim ve şükürdür. Yani, celâline karşı kavlen ve fiilen *Sübhânallah* deyip takdis etmek; hem, kemâline karşı lâfzen ve amelen *Allahu ekber* deyip tâzim etmek; hem, cemâline karşı kalben ve lisanen ve bedenen *Elhamdülillâh* deyip şükretmektir.

Demek, tesbihve tekbir ve hamd, namazın çekirdekleri hükmündedirler. Ondandır ki, namazın harekât ve ezkârında, bu üç şey her tarafında bulunuyorlar. Hem ondandır ki, namazdan sonra, namazın mânâsını tekid ve takviye için, şu kelimât-ı mübareke, otuz üç defa tekrar edilir;[1] namazın mânâsı şu mücmel hülâsalarla tekid edilir.

1. bk.*Müslim*, Mesâcid 144, 146; *Tirmizî*, Deavât 25; *Nesâî*, Sehv 92; *İbni Mâce*, İkâmetü's-Salât 32.

İKİNCİ NÜKTE

İbadetin mânâsı şudur ki: Dergâh-ı İlâhîde abdkendi kusurunu ve acz ve

fakrını görüp kemâl-i Rububiyetin ve kudret-i Samedâniyenin ve rahmet-i İlâhiyenin önünde hayret ve muhabbetle secde etmektir.

Yani, Rububiyetin saltanatı, nasıl ki ubûdiyeti ve itaati ister. Rububiyetin kudsiyeti, paklığı dahi ister ki, abd, kendi kusurunu görüp, istiğfarile ve Rabbini bütün nekaisten pak ve müberra ve ehl-i dalâletin efkâr-ı batılasından münezzeh ve muallâ ve kâinatın bütün kusurâtından mukaddes ve muarra olduğunu, tesbih ile, *Sübhanallah* ile ilân etsin.

Hem de Rububiyetin kemâl-i kudreti dahi ister ki, abd, kendi zaafını ve mahlûkatın aczini görmekle, kudret-i Samedâniyenin azamet-i âsârına karşı istihsanve hayret içinde *Allahu ekber* deyip, huzû ile rükûa gidip, Ona iltica ve tevekkül etsin.

Hem Rububiyetin nihayetsiz hazine-i rahmeti de ister ki, abd, kendi ihtiyacını ve bütün mahlûkatın fakrve ihtiyâcâtını sual ve dua lisanıyla izhar ve Rabbinin ihsan ve in’âmâtını şükür ve senâ ile ve *Elhamdü lillâh* ile ilân etsin.

Demek, namazın ef’âlve akvâli bu mânâları tazammun ediyor ve bunlar için taraf-ı İlâhîden vaz edilmişler.

ÜÇÜNCÜ NÜKTE

Nasıl ki insan şu âlem-i kebirin bir misal-i musağğarıdır ve Fâtiha-i Şerife şu Kur’ân-ı Azîmüşşânın bir timsal-i münevveridir. Namaz dahi, bütün ibâdâtın envaını şamil bir fihriste-i nuraniyedir ve bütün esnâf-ı mahlûkatın elvân-ı ibadetlerine işaret eden bir harita-i kudsiyedir.

DÖRDÜNCÜ NÜKTE

Nasıl ki haftalık bir saatin saniye ve dakika ve saat ve günlerini sayan milleri birbirine bakarlar, birbirinin misalidirler ve birbirinin hükmünü alırlar. Öyle de, Cenâb-ı Hakkın bir saat-i kübrâsı olan şu âlem-i dünyanın saniyesi hükmünde olan gece ve gündüz deveranı ve dakikaları sayan seneler ve saatleri sayan tabakat-ı ömr-ü insan ve günleri sayan edvâr-ı ömr-ü âlem birbirine bakarlar, birbirinin misalidirler ve birbirinin hükmündedirler ve birbirini hatırlatırlar.

Meselâ, fecir zamanı, tulûa kadar, evvel-i bahar zamanına, hem insanın rahm-ı mâdere düştüğü âvânına, hem semâvât ve arzın altı gün hilkatinden birinci gününe benzer ve hatırlatır ve onlardaki şuûnât-ı İlâhiyeyi ihtar eder.

Zuhr zamanı ise, yaz mevsiminin ortasına, hem gençlik kemâline, hem ömr-ü dünyadaki hilkat-i insan devrine benzer ve işaret eder ve onlardaki tecelliyât-ı rahmeti ve füyuzât-ı nimeti hatırlatır.

Asr zamanı ise, güz mevsimine, hem ihtiyarlık vaktine, hem Âhirzaman Peygamberinin (aleyhissalâtü vesselâm) asr-ı saadetine benzer ve onlardaki

şuûnât-ı İlâhiyeyi ve in’âmât-ı Rahmâniyeyi ihtar eder.

Mağrib zamanı ise, güz mevsiminin âhirinde pek çok mahlûkatın gurubunu hem insanın vefatını, hem dünyanın kıyametiptidasındaki harabiyetini ihtar ile tecelliyât-ı celâliyeyi ifham ve beşeri gaflet uykusundan uyandırır, ikaz eder.

İşâ vakti ise, âlem-i zulümat nehar âleminin bütün âsârını siyah kefeniyle setretmesini, hem kışın beyaz kefeni ile ölmüş yerin yüzünü örtmesini, hem vefat etmiş insanın bakıye-i âsârı dahi vefat edip nisyan perdesi altına girmesini, hem bu dar-ı imtihan olan dünyanın bütün bütün kapanmasını ihtar ile Kahhâr-ı Zülcelâlin celâlli tasarrufâtını ilân eder.

Gece vakti ise, hem kışı, hem kabri, hem âlem-i berzahı ifham ile, ruh-u beşer rahmet-i Rahmâna ne derece muhtaç olduğunu insana hatırlatır. Ve gecede teheccüd ise, kabir gecesinde ve berzah karanlığında ne kadar lüzumlu bir ışık olduğunu bildirir, ikaz eder ve bütün bu inkılâbat içinde Cenâb-ı Mün’im-i Hakikînin nihayetsiz nimetlerini ihtar ile, ne derece hamd ve senâya müstehak olduğunu ilân eder.

İkinci sabah ise, sabah-ı haşri ihtar eder. Evet, şu gecenin sabahı ve şu kışın baharı ne kadar makul ve lâzım ve kat’i ise, haşrin sabahı da, berzahın baharı da o kat’iyettedir.

Demek, bu beş vaktin herbiri bir mühim inkılâp başında olduğu ve büyük inkılâpları ihtar ettiği gibi, kudret-i Samedâniyenin tasarrufât-ı azîme-i yevmiyesinin işaretiyle, hem senevî, hem asrî, hem dehrî, kudretin mucizâtını ve rahmetin hedâyâsını hatırlatır. Demek asıl vazife-i fıtrat ve esas-ı ubûdiyet ve kat’i borç olan farz namaz, şu vakitlerde lâyıktır ve enseptir.

BEŞİNCİ NÜKTE

İnsan fıtratengayet zayıftır. Halbuki herşey ona ilişir, onu müteessir ve müteellim eder. Hem gayet âcizdir. Halbuki belâları ve düşmanları pek çoktur. Hem gayet fakirdir. Halbuki ihtiyâcâtı pek ziyadedir. Hem tembel ve iktidarsızdır. Halbuki hayatın tekâlifi gayet ağırdır. Hem insaniyet onu kâinatla alâkadar etmiştir. Halbuki sevdiği, ünsiyet ettiği şeylerin zevâl ve firakı, mütemadiyen onu incitiyor. Hem akıl ona yüksek maksatlar ve bâki meyveler gösteriyor. Halbuki eli kısa, ömrü kısa, iktidarı kısa, sabrı kısadır.

İşte, bu vaziyette bir ruh, fecir zamanında bir Kadîr-i Zülcelâlin, bir Rahîm-i Zülcemâlin dergâhına niyazla, namazla müracaat edip arzıhal etmek, tevfik ve medet istemek ne kadar elzem; ve peşindeki gündüz âleminde başına gelecek, beline yüklenecek işleri, vazifeleri tahammül için ne kadar lüzumlu bir nokta-i istinat olduğu bedâheten anlaşılır.

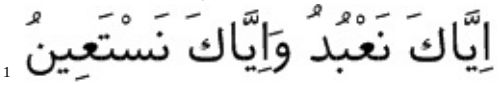
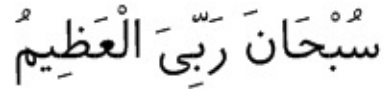
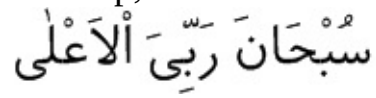
Ve zuhr zamanında—ki o zaman gündüzün kemâli ve zevâle meyli ve yevmî

işlerin âvân-ı tekemmülü ve meşâğilin tazyikinden muvakkat bir istirahat zamanı ve fâni dünyanın bekàsız ve ağır işlerin verdiği gaflet ve sersemlikten ruhun teneffüse ihtiyaç vakti ve in'âmât-ı İlâhiyenin tezahür ettiği bir andır—ruh-u beşer o tazyikten kurtulup, o gafletten sıyrılıp, o mânâsız ve bekàsız şeylerden çıkıp, Kayyûm-u Bâkî olan Mün'im-i Hakikînin dergâhına gidip el bağlayarak, yekûn nimetlerine şükür ve hamd edip ve istiâne etmek ve celâl ve azametine karşı rükû ile aczini izhar etmek ve kemâl-i bîzevâline ve cemâl-i bîmisâline karşı secde edip hayret ve muhabbet ve mahviyetini ilân etmek demek olan zuhr namazını kılmak ne kadar güzel, ne kadar hoş, ne kadar lâzım ve münasip olduğunu anlamayan insan, insan değil...

Asr vaktinde ki, o vakit hem güz mevsim-i hazinanesini ve ihtiyarlık halet-i mahzunânesini ve âhir zaman mevsim-i elîmânesini andırır ve hatırlattırır. Hem yevmî işlerin neticelenmesi zamanı, hem o günde mazhar olduğu sıhhat ve selâmet ve hayırlı hizmet gibi niam-ı İlâhiyenin bir yekûn-u azîm teşkil ettiği zamanı, hem o koca güneşin ufûle meyletmesi işaretiyle insan bir misafir memur ve herşey geçici, bîkarar olduğunu ilân etmek zamanıdır. Şimdi, ebediyeti isteyen ve ebed için halk olunan ve ihsana karşı perestiş eden ve firaktan müteellim olan ruh-u insan, kalkıp, abdest alıp, şu asr vaktinde ikindi namazını kılmak için Kadîm-i Bâkî ve Kayyûm-u Sermedînin dergâh-ı Samedâniyesine arz-ı münacat ederek, zevâlsiz ve nihayetsiz rahmetinin iltifatına iltica edip, hesapsız nimetlerine karşı şükür ve hamd ederek, izzet-i Rububiyetine karşı zelilâne rükûa gidip, sermediyet-i Ulûhiyetine karşı mahviyetkârâne secde ederek, hakikî bir teselli-i kalp, bir rahat-ı ruh bulup huzur-u kibriyâsında kemerbeste-i ubûdiyet olmak demek olan asr namazını kılmak ne kadar ulvî bir vazife, ne kadar münasip bir hizmet, ne kadar yerinde bir borc-u fıtrat eda etmek, belki gayet hoş bir saadet elde etmek olduğunu, insan olan anlar.

Mağrib vaktinde ki, o zaman hem kışın başlamasında yaz ve güz âleminin nazenin ve güzel mahlûkatının vedâ-yı hazinânesi içinde gurub etmesinin zamanını andırır. Hem insanın vefatıyla bütün sevdiklerinden bir firâk-ı elîmâne içinde ayrılıp kabre girmek zamanını hatırlatır. Hem dünyanın zelzele-i sekerat içinde vefatıyla, bütün sekenesi başka âlemlere göçmesi ve bu dar-ı imtihan lâmbasının söndürülmesi zamanını andırır, hatırlatır ve zevâlde gurub eden mahbuplara perestiş edenleri şiddetle ikaz eder bir vakittir.

İşte, akşam namazı için, böyle bir vakitte, fıtratenbir cemâl-i bâkîye âyine-i müştak olan ruh-u beşer, şu azîmişleri yapan ve bu cesîm âlemleri çeviren, tebdil eden Kadîm-i Lemyezel ve Bâkî-i Lâyezâlin Arş-ı Azametine yüzünü çevirip, bu fânilerin üstünde *Allahu ekber* deyip, onlardan ellerini çekip, hizmet-i Mevlâ için el bağlayıp, Dâim-i Bâkînin huzurunda kıyam edip *Elhamdü lillâh* demekle

kusursuz kemâline, misilsiz cemâline, nihayetsiz rahmetine karşı hamd ü senâ edip; [1] demekle muinsiz Rububiyetine, şeriksiz Ulûhiyetine, vezirsiz Saltanatına karşı arz-ı ubûdiyet ve istiâne etmek; hem nihâyetsiz kibriyâsına, hadsiz kudretine ve aczsiz izzetine karşı rükûa gidip bütün kâinatla beraber zaaf ve aczini, fakr ve zilletini izhar etmekle [2] deyip, Rabb-i Azîmini tesbih edip; hem zevâlsizcemâl-i Zâtına, tağayyürsüz sıfât-ı kudsiyesine, tebeddülsüz kemâl-i sermediyetine karşı secde edip, hayret ve mahviyet içinde terk-i mâsivâ ile muhabbet ve ubûdiyetini ilân edip, hem bütün fânilere bedel bir Cemîl-i Bâkî, bir Rahîm-i Sermedî bulup [3] demekle zevâlden münezzeh, kusurdan müberrâ Rabb-i Âlâsını takdis etmek; sonra teşehhüd edip, oturup, bütün mahlûkatın tahiyyât-ı mübarekelerini ve salâvât-ı tayyibelerini kendi hesabına o Cemîl-i Lemyezel ve Celîl-i Lâyezâle hediye edip ve Resul-i Ekremine selâm etmekle biatını tecdid ve evamirine itaatini izhar edip ve imanını tecdid ile tenvir etmek için şu kasr-ı kâinatın intizam-ı hakîmânesini müşahede edip Sâni-i Zülcelâlin vahdâniyetine şehadet etmek; hem saltanat-ı Rububiyetin dellâlı ve mübelliğ-i marziyâtı ve kitab-ı kâinatın tercüman-ı âyâtı olan Muhammed-i Arabî Aleyhissalâtü Vesselâmın risaletine şehadet etmek demek olan mağrib namazını kılmak ne kadar latîf, nazif bir vazife, ne kadar aziz, leziz bir hizmet, ne kadar hoş ve güzel bir ubûdiyet, ne kadar ciddî bir hakikat ve bu fâni misafirhanede bâkiyâne bir sohbet ve dâimâne bir saadet olduğunu anlamayan adam, nasıl adam olabilir.

1. "Ancak Sana kulluk eder, ancak Senden yardım isteriz." Fâtiha Sûresi, 1:5.
2. Büyük ve yüce olan Rabbimi her türlü noksandan tenzih ederim.
3. En yüce olan Rabbimi her türlü noksandan tenzih ederim.

İşâ vaktinde ki, o vakit gündüzün ufukta kalan bakıye-i âsârı dahi kaybolup gece âlemi kâinatı kaplar. Mukallibü'l-Leyli ve'n-Nehâr[1] olan Kadîr-i Zülcelâlin o beyaz sahifeyi bu siyah sahifeye çevirmesindeki tasarrufât-ı Rabbâniyesiyle, yazın müzeyyen yeşil sahifesini kışın bârid beyaz sahifesine çevirmesindeki Musahhıru'ş-Şemsi ve'l-Kamer[2] olan Hakîm-i Zülkemâlin icraat-ı İlâhiyesini hatırlatır.

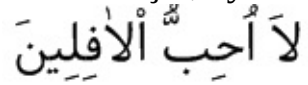
1. bk. Nur Sûresi, 24:44.
2. bk. Râd Sûresi, 13:2.

Hem mürur-u zamanla ehl-i kuburun bakiye-i âsârı dahi şu dünyadan kesilmesiyle bütün bütün başka âleme geçmesindeki Hâlık-ı Mevt ve Hayatın[1]şuûnât-ı İlâhiyesini andırır.

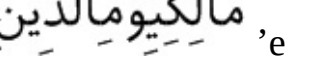
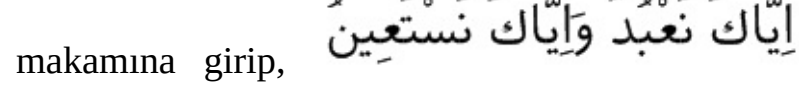
Hem dar ve fânive hakir dünyanın tamamen harap olup, azîm sekerâtıyla vefat edip, geniş ve bâki ve azametli âlem-i âhiretin inkişafında Hâlık-ı Arz ve

Semâvâtın tasarrufât-ı celâliyesini ve tecelliyât-ı cemâliyesini andırır, hatırlattırır bir zamandır.

Hem şu kâinatın Mâlikve Mutasarrıf-ı Hakikîsi, Mâbud ve Mahbûb-u Hakikîsi o Zât olabilir ki, gece-gündüzü, kış ve yazı, dünya ve âhireti, bir kitabın sahifeleri gibi suhuletle çevirir, yazar, bozar, değiştirir, bütün bunlara hükmeder bir Kadîr-i Mutlak olduğunu ispat eden bir vaziyettir.

İşte, nihayetsiz âciz, zayıf, hem nihayetsiz fakir, muhtaç, hem nihayetsiz bir istikbal zulümâtına dalmakta, hem nihayetsiz hâdisât içinde çalkanmakta olan ruh-u beşer, yatsı namazını kılmak için şu mânâdaki işâda, İbrahimvâri[2] deyip, Mâbûd-u Lemyezel, Mahbûb-u Lâyezâlin dergâhına namazla iltica edip ve şu fâni âlemde ve fâni ömürde ve karanlık dünyada ve karanlık istikbalde bir Bâkî-i Sermedî ile münâcât edip, bir parçacık bir sohbet-i bâkiye, birkaç dakikacık bir ömr-ü bâki içinde dünyasına nur serpecek, istikbalini ışıklandıracak, mevcudâtın ve ahbabının firak ve zevâlinden neş'et eden yaralarına merhem sürecek olan Rahmân-ı Rahîmin iltifat-ı rahmetini ve nur-u hidayetini görüp istemek;

1. bk. Mülk Sûresi, 67:2.
2. "Gece bastırınca İbrahim bir yıldız gördü, 'Rabbim budur!' dedi. Yıldızsönünce de, 'Ben öyle sönüp batanları tanrı diye sevmem' (dedi)." En'âmSûresi, 6:76.

hem muvakkaten onu unutan ve gizlenen dünyayı o dahi unutup, dertlerini kalbin ağlamasıyla dergâh-ı rahmette döküp; hem ne olur ne olmaz, ölüme benzeyen uykuya girmeden evvel son vazife-i ubûdiyetini yapıp, yevmiye defter-i amelini hüsn-ü hâtime ile bağlamak için salâta kıyam etmek, yani bütün fânisevdiklerine bedel bir Mâbud ve Mahbûb-u Bâkînin ve bütün dilencilik ettiği âcizlere bedel bir Kadîr-i Kerîmin ve bütün titrediği muzırların şerrinden kurtulmak için bir Hafîz-i Rahîmin huzuruna çıkmak; hem Fâtiha ile başlamak, yani birşeye yaramayan ve yerinde olmayan, nâkıs, fakir mahlûkları medih ve minnettarlığa bedel, bir Kâmil-i Mutlak ve Ganiyy-i Mutlak ve Rahîm ve Kerîm olan Rabbü'l-Âlemîni medh ü senâ etmek, hem [1] hitabına terakki etmek, yani küçüklüğü, hiçliği, kimsesizliği ile beraber, Ezel ve Ebed Sultanı olan [2] 'e intisabıyla şu kâinatta nazdar bir misafir ve ehemmiyetli bir vazifedar makamına girip, [3]demekle bütün mahlûkat namına, kâinatın cemaat-i kübrâsı ve cemiyet-i uzmâsındaki ibâdât ve istiânâtı Ona takdim etmek; hem [4]

اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ demekle, istikbal karanlığı içinde saadet-i ebediyeye giden nuranî yolu olan sırat-ı müstakime hidayeti istemek;

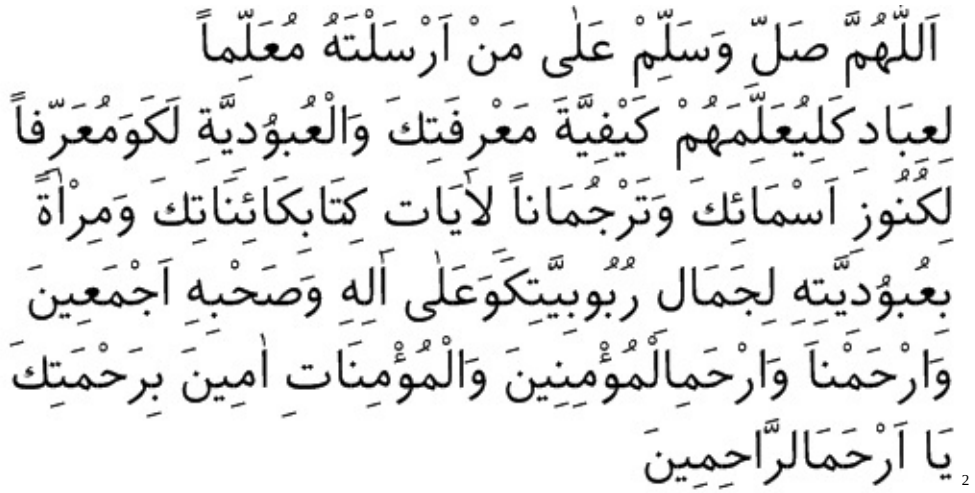
1. “(Ey Rabbimiz) ancak Sana kulluk ederiz.” Fâtiha Sûresi, 1:5.
2. “O, hesap gününün sahibidir.” Fâtiha Sûresi, 1:4.
3. “Ancak Sana kulluk eder, ancak Senden yardım isteriz.” Fâtiha Sûresi, 1:5.
4. “Bizi doğru yola ilet.” Fâtiha Sûresi, 1:6.

hem şimdi yatmış nebatat, hayvanat gibi gizlenmiş güneşler, huşyar yıldızlar, birer nefer misillü emrine musahhar ve bu misafirhane-i âlemde birer lâmbası ve hizmetkârı olan Zât-ı Zülcelâlin kibriyâsını düşünüp, *Allahu ekber* deyip rukûa varmak; hem bütün mahlûkatın secde-i kübrâsını düşünüp, yani şu gecede yatmış mahlûkatgibi her senede, her asırdaki envâ-ı mevcudat, hattâ arz, hattâ dünya birer muntazam ordu, belki birer muti’ nefer gibi vazife-i ubûdiyet-i dünyeviyesinden emr-i كُنْ فَيَكُونُ [1] ile terhis edildiği zaman, yani âlem-i gayba gönderildiği vakit, nihayet intizam ile zevâlde gurub seccadesinde *Allahu ekber* deyip secde ettikleri, hem emr-i كُنْ فَيَكُونُ ’dan gelen bir sayha-i ihyâ ve ikaz ile yine baharda kısmen aynen, kısmen mislen haşrolup, kıyam edip, kemerbeste-i hizmet-i Mevlâ oldukları gibi, şu insancık, onlara iktidaen, o Rahmân-ı Zülkemâlin, o Rahîm-i Zülcemâlin bârgâh-ı huzurunda hayret-âlûd bir muhabbet, bekà-âlûd bir mahviyet, izzet-âlûd bir tezellül içinde *Allahu ekber* deyip sücuda gitmek, yani bir nevi miraca çıkmak demek olan işâ namazını kılmak ne kadar hoş, ne kadar güzel, ne kadar şirin, ne kadar yüksek, ne kadar aziz ve leziz, ne kadar mâkul ve münasip bir vazife, bir hizmet, bir ubûdiyet, bir ciddî hakikat olduğunu elbette anladın.

1. “(Cenâb-ı Hak) Birşeyin olmasını murad ettiği zaman, Onun işi sadece ‘Ol’ demektir; o da oluverir.” Yâsin Sûresi, 36:82.

Demek şu beş vakit, herbiri birer inkılâb-ı azîmin işârâtı ve icraat-ı cesîme-i Rabbâniyenin emârâtı ve in’âmât-ı külliye-i İlâhiyenin alâmâtı olduklarından, borç ve zimmet olan farz namazın o zamanlara tahsisi nihayet hikmettir.

سُبْحَانَكَ لاَ عِلْمَ لَنَا اِلاَّ مَا عَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ [1]

[2]

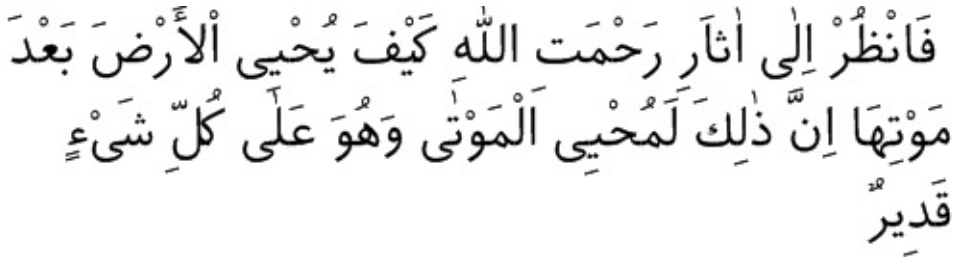
1. “Sen bütün kusurlardan, noksan sıfatlardan, aczden ve şerikten münezzeh olan Sübhânsın. Senin bize öğrettiğinden başka bilgimiz yoktur. Muhakkak kiSen herşeyi hakkıyla bilen Alîm, herşeyi hikmetle yapan Hakîm’sin.”Bakara Sûresi, 2:32.
2. Allahım, kullarına Seni nasıl tanıyacaklarını ve Sana nasıl kulluk edeceklerinióğretmek ve isimlerinin hazinelerini tarif etmek üzere, kâinat kitabının âyetlerinin tercümanı ve kulluğuyla Senin cemâl-i rububiyetine bir ayna olarak gönderdiğin zâta, onun bütün âl ve ashâbına salât ve selâm et.Bize ve erkek, kadın bütün mü’minlere merhamet et. Âmin, rahmetinle eymerhamet edenlerin en merhametlisi.

Onuncu Söz

HaşirBahsi

İHTAR: Şu risalelerde teşbih ve temsilleri hikâyeler suretinde yazdığımın sebebi, hem teshil, hem hakaik-ı İslâmiye ne kadar makul, mütenasip, muhkem, mütesanit olduğunu göstermektir. Hikâyelerin mânâları, sonlarındaki hakikatlerdir. Kinâiyat kabilinden, yalnız onlara delâlet ederler. Demek hayalî hikâyeler değil, doğru hakikatlerdir.

[1]

1. "Şimdi bak Allah'ın rahmet eserlerine: Yeryüzünü ölümünün ardından nasıldiriltiyor? Bunu yapan, elbette ölüleri de öylece diriltecektir; Oherşeye hakkıyla kàdirdir." Rum Sûresi, 30:50.

Birader, haşir ve âhireti basit ve avam lisanıyla ve vâzıh bir tarzda beyanını istersen, öyle ise şu temsîlî hikâyeciğe nefsimle beraber bak, dinle:

Bir zaman iki adam Cennet gibi güzel bir memlekete (şu dünyaya işarettir)gidiyorlar. Bakarlar ki, herkes ev, hane, dükkân kapılarını açık bırakıp muhafazasına dikkat etmiyorlar. Mal ve para meydanda, sahipsiz kalır. O adamlardanbirisi, her istediği şeye elini uzatıp ya çalıyor, ya gasp ediyor. Hevesine tebaiyet edip her nevi zulmü, sefaheti irtikâp ediyor. Ahali de ona çok ilişmiyorlar. Diğer arkadaşı ona dedi ki:

“Ne yapıyorsun? Ceza çekeceksin; beni de belâya sokacaksın. Bu mallar mîrî malıdır. Bu ahali, çoluk çocuğuyla asker olmuşlar veya memur olmuşlar, şu işlerde sivilolarak istihdam ediliyorlar. Onun için sana çok ilişmiyorlar. Fakat intizam şediddir. Padişahın her yerde telefonu var ve memurları bulunur. Çabuk git, dehalet et” dedi. Fakat o sersem inat edip dedi:

“Yok, mîrî malı değil, belki vakıf malıdır, sahipsizdir. Herkes istediği gibi tasarruf edebilir. Bu güzel şeylerden istifadeyi men edecek hiçbir sebep görmüyorum. Gözümle görmezsem inanmayacağım” dedi. Hem feylesofâne çok

safsatiyâtı söyledi. İkisi arasında ciddî bir münazara başladı.

Evvelâ o sersem dedi: “Padişah kimdir? Tanımam.”

Sonra arkadaşı ona cevaben: “Bir köy muhtarsız olmaz. Bir iğne ustasız olmaz, sahipsiz olamaz. Bir harf kâtipsiz olamaz, biliyorsun. Nasıl oluyor ki, nihayet derecede muntazam şu memleket hâkimsiz olur? Ve bu kadar çok servet —ki, her saatte bir şimendifer[HAŞİYE-1] gaipten gelir gibi, kıymettar, musannâ mallarla dolu gelir, burada dökülüyor, gidiyor—nasıl sahipsiz olur? Ve her yerde görünen ilânnameler ve beyannameler ve her mal üstünde görünen turra ve sikkeler, damgalar ve her köşesinde sallanan bayraklar nasıl mâliksiz olabilir? Sen, anlaşılıyor ki, bir parça firengî okumuşsun. Bu İslâm yazılarını okuyamıyorsun. Hem de bilenden sormuyorsun. İşte, gel, en büyük fermanı sana okuyacağım.”

Haşiye-1 Seneye işarettir. Evet, bahar, mahzen-i erzakbir vagondur, gaipten gelir.

O sersem döndü, dedi: “Haydi, padişah var. Fakat benim cüz’îistifadem ona ne zarar verebilir? Hazinesinden ne noksan eder? Hem burada hapis mapis yoktur; ceza görünmüyor.”

Arkadaşı ona cevaben dedi: “Yahu, şu görünen memleket bir manevra meydanıdır. Hem sanayi-i garibe-i sultaniyenin meşheridir. Hem muvakkat, temelsiz misafirhaneleridir. Görmüyor musun ki, hergün bir kafile gelir, biri gider, kaybolur. Daima dolar, boşanır. Bir zaman sonra şu memleket tebdil edilecek; bu ahali başka ve daimî bir memlekete nakledilecek. Orada herkes hizmetine mukabil ya ceza, ya mükâfat görecek” dedi.

Yine o hain sersem, temerrüt edip, “İnanmam. Hiç mümkün müdür ki bu memleket harap edilsin, başka bir memlekete göç etsin?” dedi.

Bunun üzerine, eminarkadaşı dedi: “Madem bu derece inat ve temerrüt edersin. Gel, had ve hesabı olmayan delâil içinde, On İki Suret ile sana göstereceğim ki, bir mahkeme-i kübrâ var, bir dâr-ı mükâfat ve ihsan ve bir dâr-ı mücazat ve zindan var. Ve bu memleket, hergün bir derece boşandığı gibi, bir gün gelir ki, bütün bütün boşanıp harap edilecek.”

BİRİNCİ SURET

Hiç mümkün müdür ki, bir saltanat, bahusus böyle muhteşem bir saltanat, hüsn-ü hizmet eden muti’lere mükâfatı ve isyan edenlere mücazatı bulunmasın?

Burada yok hükmündedir. Demek, başka yerde bir mahkeme-i kübrâvardır.

İKİNCİ SURET

Bu gidişata, icraata bak: Nasıl en fakir, en zayıftan tut, ta herkese mükemmel, mükellef erzak veriliyor. Kimsesiz hastalara çok güzel bakılıyor. Hem gayet kıymettar ve şahane taamlar, kaplar, murassâ nişanlar, müzeyyen elbiseler,

muhteşem ziyafetler vardır. Bak, senin gibi sersemlerden başka herkes vazifesine gayet dikkat eder. Kimse zerrece haddinden tecavüz etmez. En büyük şahıs, en büyük bir itaatle, mütevaziâne bir havf ve heybet altında hizmet eder.

Demek, şu saltanatsahibinin pek büyük bir keremi, pek geniş bir merhameti var. Hem pek büyük izzeti, pek celâlli bir haysiyeti, namusu vardır.

Halbuki keremise, in'âm etmek ister. Merhamet ise ihsansız olamaz. İzzet ise gayret ister. Haysiyet ve namus ise, edepsizlerin te'dibini ister. Halbuki şu memlekette o merhamet, o namusa lâyık binden biri yapılmıyor. Zalim izzetinde, mazlum zilletinde kalıp buradan göçüp gidiyorlar.

Demek bir mahkeme-i kübrâya bırakılıyor.

ÜÇÜNCÜ SURET

Bak, ne kadarâli bir hikmet, bir intizamla işler dönüyor. Hem ne kadar hakikî bir adalet, bir mizanla muameleler görülüyor.

Halbuki, hikmet-i hükûmetise, saltanatın cenah-ı himayesine iltica eden mültecilerin taltifini ister. Adalet ise, raiyetin hukukunun muhafazasını ister—ta hükûmetin haysiyeti, saltanatın haşmeti muhafaza edilsin.

Halbuki, şu yerlerde o hikmete, o adalete lâyık binden biri icra edilmiyor. Senin gibi sersemler, çoğu ceza görmeden buradan göçüp gidiyorlar.

Demek bir mahkeme-i kübrâyabırakılıyor.

DÖRDÜNCÜ SURET

Bak: Had ve hesaba gelmeyen şu sergilerde olan misilsizmücevherat, şu sofralarda olan emsalsiz mat'umat gösteriyorlar ki, bu yerlerin padişahının hadsiz bir sehâveti, hesapsız, dolu hazineleri vardır.

Halbuki, böyle bir sehâvetve tükenmez hazineler, daimî ve istenilen herşey içinde bulunur bir dâr-ı ziyafet ister. Hem ister ki, o ziyafetten telezzüz edenler orada devam etsinler, ta zevâl ve firakla elem çekmesinler. Çünkü zevâl-i elem lezzet olduğu gibi, zevâl-i lezzet dahi elemdir.

Bu sergilere bak ve şu ilânlara dikkat et ve bu dellâllara kulak ver ki, muciznümâ bir padişahın antika san'atlarını teşkil ve teşhir ediyorlar. Kemâlâtını gösteriyorlar. Misilsiz cemâl-i mânevîsini beyan ediyorlar. Hüsn-ü mahfîsinin letâifinden bahsediyorlar.

Demek onun pek mühim, hayret verici kemâlâtve cemâl-i mânevîsi vardır.

Gizli, kusursuz kemâlise, takdir edici, istihsan edici, "Maşaallah" deyip müşahede edicilerin başlarında teşhir ister. Mahfî, nazirsiz cemâl ise, görünmek ve görmek ister. Yani, kendi cemâlini iki vech ile görmek; biri muhtelif

âyinelerde bizzat müşahede etmek, diğeri müştak seyirci ve mütehayyir istihsan edicilerin müşahedesiyle müşahede etmek ister. Hem görmek, hem görünmek, hem daimî müşahede, hem ebedî işhad ister.

Hem o daimî cemâl, müştak seyirci ve istihsan edicilerin devam-ı vücutlarını ister. Çünkü daimî bir cemâl, zail müştaka razı olamaz. Zira, dönmemek üzere zevâle mahkûm olan bir seyirci, zevâlin tasavvuruyla, muhabbeti adavete döner. Hayret ve hürmeti tahkire meyleder. Çünkü insan bilmediği ve yetişmediği şeye düşmandır. Halbuki şu misafirhanelerden herkes çabuk gidip kayboluyor. O kemâl ve o cemâlin bir ışığını, belki zayıf bir gölgesini, bir anda bakıp, doymadan gidiyor.

Demek bir seyrangâh-ı daimîye gidiliyor.

BEŞİNCİ SURET

Bak, bu işler içinde görünüyor ki, o misilsizzâtın pek büyük bir şefkati vardır. Çünkü her musibetzedenin imdadına koşturuyor. Her suale ve matluba cevap veriyor. Hattâ, bak, en ednâ bir hacet, en ednâ bir raiyetten görse, şefkatle kaza ediyor.[1] Bir çobanın bir koyunu bir ayağı incinse, ya merhem, ya baytar gönderiyor.

1. bk. Mü’min Sûresi, 40:60.

Şimdi gel, gidelim; şu adada büyük bir içtimavar. Bütün memleket eşrafı orada toplanmışlar. Bak, pek büyük bir nişanı taşıyan bir yâver-i ekrem bir nutuk okuyor. O şefkatli padişahından birşeyler istiyor. Bütün ahali, “Evet, evet, biz de istiyoruz” diyorlar, onu tasdik ve teyid ediyorlar. Şimdi dinle; bu padişahın sevgilisi diyor ki:

“Ey bizi nimetleriyle perverde eden sultanımız! Bize gösterdiğin nümunelerin ve gölgelerin asıllarını, menbalarını göster. Ve bizi makarr-ı saltanatına celb et. Bizi bu çöllerde mahvettirme. Bizi huzuruna al. Bize merhamet et. Burada bize tattırdığın leziz nimetlerini orada yedir. Bizi zevâl ve teb’îd ile tazib etme. Sana müştak ve müteşekkir şu muti’ raiyetini başıboş bırakıp idam etme” diyor ve pek çok yalvarıyor. Sen de işitiyorsun.

Acaba bu kadar şefkatlive kudretli bir padişah, hiç mümkün müdür ki, en ednâ bir adamın en ednâ bir meramını ehemmiyetle yerine getirsin; en sevgili bir yâver-i ekreminin en güzel bir maksudunu yerine getirmesin? Halbuki, o sevgilinin maksudu, umumun da maksududur. Hem padişahın marzîsi, hem merhamet ve adaletinin muktezasıdır. Hem ona rahattır, ağır değil. Bu misafirhanelerdeki muvakkat nüzhetgâhlar kadar ağır gelmez. Madem nümunelerini göstermek için, beş altı gün seyrangâhlara bu kadar masraf ediyor, bu memleketi kurdu. Elbette, hakikî hazinelerini, kemâlâtını, hünerlerini makarr-

ı saltanatında öyle bir tarzda gösterecek, öyle seyrangâhlar açacak ki, akılları hayrette bırakacak.

Demek bu meydan-ı imtihanda olanlar başıboş değiller. Saadet sarayları ve zindanlar onları bekliyorlar.

ALTINCI SURET

İşte, gel, bak: Bu muhteşem şimendiferler, tayyareler, teçhizatlar, depolar, sergiler, icraatlar gösteriyorlar ki, perde arkasında pek muhteşem bir saltanat vardır,[HAŞİYE-1] hükmediyor. Böyle bir saltanat, kendisine lâyık bir raiyet ister.

Haşiye-1 Meselâ, nasıl şu zamanda, manevra meydanında, harp usulünde "Silâh al, süngü tak" emriyle koca bir ordu baştan başa dikenli bir meşegâha benzediği gibi, herbir bayram gününde resmigeçit için "Formalarınızı takıp nişanlarınızı asınız" emrine karşı, ordugâh serâser rengârenk çiçek açmış müzeyyen bir bahçeyi temsil ettiği misillü; öyle de, rû-yi zemin meydanında, كُنْ فَيَكُونُ Sultan-ı Ezelînin nihayetsiz envâ-ı cünûdundan melek ve cin ve ins ve hayvanlar gibi, şuursuz nebatat taifesi dahi, hıfz-ı hayat cihadında, emr-i ile "Müdafaa için silâhlarınızı ve cihazâtınızı takınız" emr-i İlâhîyi aldıkları vakit, zemin baştan aşağıya bütün ondaki dikenli ağaçlar ve nebatlar süngücüklerini taktıkları zaman, aynen süngülerini takmış muhteşem bir ordugâha benziyor. Hem baharın herbir günü, herbir haftası, birer taife-i nebâtâtın birer bayramı hükmünde olduğu için, herbir taifesi dahi kendi Sultanının o taifeye ihsan ettiği güzel hediyeleri teşhir için, ona taktığı murassâ nişanları birer resmigeçit tarzında o Sultan-ı Ezelînin nazar-ı şuhud ve işhadına arz ettiğinden ve öyle bir vaziyet gösterdiğinden, bütün nebatat ve eşcar güya "San'at-ı Rabbâniye murassaâtını ve çiçek ve meyve denilen fıtrat-ı İlâhiyenin nişanlarını takınız, çiçekler açınız" emr-i Rabbânîyi dinliyorlar ki, rû-yi zemin dahi, gayet muhteşem bir bayram gününde, şahane resmigeçitte, sürmeli formaları ve murassâ nişanları parlayan bir ordugâhı temsil ediyor. İşte, şu derece hikmetli ve intizamlı teçhizat ve tezyinat, elbette, nihayetsiz kadîr bir Sultanın, nihayet derecede hakîm bir Hâkimin emriyle olduğunu, kör olmayanlara gösterir.

Halbuki, görüyorsun, bütün raiyet bu misafirhanede toplanmışlar. Misafirhane ise hergün dolar, boşanır.

Hem bütün raiyet manevra için bu meydan-ı imtihanda bulunuyorlar. Meydan ise her saat tebdil ediliyor.

Hem bütün raiyet, padişahın kıymettar ihsânâtının nümunelerini ve harika san'atlarının antikalarını sergilerde temâşâ etmek için, şu teşhirgâhta birkaç dakika durup seyrediyorlar. Meşher ise her dakika tahavvül ediyor. Giden gelmez, gelen gider.

İşte bu hal, şu vaziyet kat'î gösteriyor ki, şu misafirhane ve şu meydan ve şu meşherlerin arkasında daimî saraylar, müstemir meskenler, şu nümunelerin ve suretlerin halis ve yüksek asıllarıyla dolu bağ ve hazineler vardır. Demek buradaçabalamak onlar içindir. Şurada çalıştırır, orada ücret verir. Herkesinistidadına göre orada bir saadeti var.

YEDİNCİ SURET

Gel, bir parça gezelim. Şu medenî ahali içinde ne var, ne yok, görelim. İşte, bak: Her yerde, her köşede müteaddit fotoğraflar kurulmuş, suret alıyorlar. Bak, her yerde müteaddit kâtipler oturmuşlar, birşeyler yazıyorlar, herşeyi kaydediyorlar. En ehemmiyetsiz bir hizmeti, en âdi bir vukuatı zaptediyorlar.[1] Ha, şu yüksek dağda padişaha mahsus bir büyük fotoğraf kurulmuş ki,[HAŞİYE-1] bütün bu yerlerde ne cereyan eder, suretini alıyorlar. Demek, o zât emretmiş ki, mülkünde cereyan eden bütün muamele ve işler zaptedilsin. Demek oluyor ki, o zât-ı muazzam bütün hadisâtı kaydettirir, suretini alır.

1. bk. Kehf Sûresi, 18:49; Kaf Sûresi, 50:17-18; İnfitâr Sûresi, 82:10-12.

Haşiye-1 Şu Suretin işaret ettiği mânâların bir kısmı Yedinci Hakikatte beyan edilmiş. Yalnız, burada "padişaha mahsus bir büyük fotoğraf" işareti ve hakikati, "Levh-i Mahfuz" demektir. Levh-i Mahfuzun tahakkuk-u vücudu Yirmi Altıncı Sözde şöyle ispat edilmiş ki: Nasıl küçük küçük cüzdanlar büyük bir kütüğün vücudunu ihsas eder; ve küçük küçük senetler bir defter-i kebirin bulunduğunu iş'ar eder; ve küçük, kesretli tereşşuhatlar büyük bir su menbaını işmam eder. Aynen öyle de, küçük küçük cüzdanlar hükmünde, hem birer küçük levh-i mahfuz

mânâsında, hem büyük Levh-i Mahfuzu yazan kalemden tereşşuh eden küçük küçük noktalar suretinde olan benî beşerin kuvve-i hafızaları, ağaçların meyveleri, meyvelerin çekirdekleri, tohumları, elbette bir hâfıza-i kübrâyı, bir defter-i ekberi, bir Levh-i Mahfuz-u Âzamı ihsas eder, iş'ar eder ve ispat eder. Belki, keskin akıllara gösterir.

İşte, şu dikkatli hıfzve muhafaza, elbette bir muhasebe içindir. Şimdi, en âdi raiyetin en âdi muamelelerini ihmal etmeyen bir hâkim-i hafîz, hiç mümkün müdür ki, raiyetin en büyüklerinden en büyük amellerini muhafaza etmesin, muhasebe etmesin, mükâfat ve mücazat vermesin?

Halbuki, o zâtın izzetineve gayretine dokunacak ve şe'n-i merhameti hiç kabul etmeyecek muameleler, o büyüklerden sudur ediyor; burada cezaya çarpmıyor.

Demek bir mahkeme-ikübrâya bırakılıyor.

SEKİZİNCİ SURET

Gel, ondan gelen bu fermanları sana okuyacağım. Bak, mükerrer vaad ediyor ve şiddetli tehdit ediyor ki, "Sizleri oradan alıp makarr-ı saltanatıma getireceğim ve muti'leri mes'ud, âsileri mahpus edeceğim. O muvakkat yeri harap edip müebbed sarayları, zindanları hâvi diğer bir memleket kuracağım."

Hem o vaad ettiği şeyler ona gayet rahattır; raiyetine gayet mühimdir. Vaadinde hulf ise, izzet-i iktidarına gayet zıttır.[1]

1. bk. Bakara Sûresi, 2:80; Âl-i İmran Sûresi, 3:9, 194; Ra'd Sûresi, 13:31;İbrahim Sûresi, 14:47; Hac Sûresi, 22:47; Rûm Sûresi, 30:6; ZümerSûresi, 39:20.

İşte, bak, ey sersem! Sen yalancı vehmini, hezeyancı aklını, aldatıcı nefsini tasdik ediyorsun. Ve hiçbir vechile hulf ve hilâfa mecburiyeti olmayan ve hiçbir cihetle hilâf haysiyetine yakışmayan ve bütün görünen işler sıdkına şehadet eden bir zâtı tekzip ediyorsun. Elbette büyük bir cezaya müstehak olursun. Misalin şuna benzer ki: Bir yolcu, güneşin ziyasından gözünü kapıyor, hayaline bakıyor; vehmi, bir yıldız böceği gibi, kafa fenerinin ışığıyla dehşetli yolunu tenvir etmek istiyor!

Madem vaad etmiş; yapacaktır. Halbuki, ifası ona çok rahat ve bize ve herşeye ve ona ve saltanatına pek çok lâzımdır.

Demek bir mahkeme-i kübrâ, bir saadet-i uzmâvardır.

DOKUZUNCU SURET

Şimdi gel, bu dairelerin ve cemaatlerin bazı rüesâlarına ki,[HAŞİYE-1] herbiri, bizzat padişahla görüşecek hususî birer telefonu var. Hem bazı onun huzuruna çıkmışlar. Ne diyorlar, bak:

Haşiye-1 Şu Suretin ispat ettiği mânâlar Sekizinci Hakikatte görünecek. Meselâ, dairelerin reisleri, şu temsilde enbiya ve evliyaya işarettir. Ve telefon ise, mâkes-i vahy ve mazhar-ı ilham olan, kalbden uzanan bir nisbet-i Rabbâniyedir ki, kalb o telefonun başıdır ve kulağı hükmündedir.

Bunlar ittifakla ihbar ediyorlar ki, o zât, mükâfat ve mücazat için pek muhteşem ve dehşetli bir yer ihzar etmiş, gayet kavî vaad ve şiddetli tehdit ediyor. Hem onun izzet ve celâleti hiçbir vech ile hulfü'l-vaade tenezzül edip tezellülü kabul etmez.

Halbuki, o muhbirler hem tevatür derecesinde çok, hem icmâ kuvvetinde bir

ittifakla haber veriyorlar ki, şu bazı âsârı görünen saltanat-ı azîmenin medarı ve makarrı, buradan uzak bir başka memlekettedir. Ve şu meydan-ı imtihanda binalar muvakkattirler; sonra daimî saraylara tebdil edilecek, bu yerler değişecekler. Çünkü, eserleriyle azameti anlaşılan şu muhteşem, zevâlsiz saltanat, böyle geçici, devamsız, bîkarar, ehemmiyetsiz, mütegayyir, bekàsız, nâkıs, tekemmülsüz umurlar üzerinde kurulmaz, durulmaz. Demek, ona lâyık, daimî, müstekar, zevâlsiz, müstemir, mükemmel, muhteşem umurlar üzerinde duruyor.

Demek bir diyar-ı âharvar; elbette o makarra gidilecektir.

ONUNCU SURET

Gel, bugün nevrûz-u sultanîdir.[HAŞİYE-1]Bir tebeddülât olacak; acip işler çıkacak.

Haşiye-1 Bu Suretin remzini Dokuzuncu Hakikatte göreceksin. Meselâ, nevruz günü, bahar mevsimine işarettir. Çiçekli yeşil sahrâ ise, bahar mevsimindeki rû-yi zemindir. Değişen perdeler, manzaralar ise, fasl-ı baharın iptidasından yazın intihasına kadar, Sâni-i Kadîr-i Zülcelâlin, Fâtır-ı Hakîm-i Zülcemâlin kemâl-i intizamla değiştirdiği ve kemâl-i rahmetle tazelendirdiği ve birbiri arkasında gönderdiği mevcudât-ı bahariye tabakatına ve masnuât-ı sayfiye taifelerine ve erzak-ı hayvaniye ve insaniyeye medar olan mat'umâta işarettir.

Şu baharın şu güzel gününde, şu güzel çiçekli olan şu yeşil sahrâya gidip bir seyran ederiz. İşte, bak, ahali de bu tarafa geliyorlar. Bak, bir sihir var: O binalar birden harapoldular. Başka bir şekil aldı. Bak, bir mucize var: O harap olanbinalar, birden burada yapıldı. Adeta bu hâli bir çöl, bir medenî şehir oldu; bak, sinema perdeleri gibi her saat başka bir âlem gösterir, başka bir şekil alır.

Buna dikkat et ki, o kadar karışık, sür'atli, kesretli, hakikî perdeler içinde ne kadar mükemmel bir intizam vardır ki, herşey yerli yerine konuluyor. Hayalî sinema perdeleri dahi bunun kadar muntazam olamaz. Milyonlar mahir sihirbazlar dahi bu san'atları yapamazlar. Demek, bize görünmeyen o padişahın çok büyük mucizeleri vardır.

Ey sersem! Sen diyorsun: "Nasıl bu koca memleket tahrip edilip başka yere kurulacak?"

İşte, görüyorsun ki, her saat, senin aklın kabul etmediği o tebdil-i diyar gibi çok inkılâplar, tebdiller oluyor. Şu toplanmak, dağılmak ve şu hallerden anlaşılıyor ki, bu görünen sür'atli içtimalar, dağılmalar, teşkiller, tahripler içinde başka bir maksat var. Bir saatlik içtima için on sene kadar bir masraf yapılıyor. De-mek bu vaziyetler maksud-u bizzat değiller. Bir temsildir, bir taklittirler. O zât mucize ile yapıyor, ta suretleri alınıp terkip edilsin ve neticeleri hıfzedilip yazılsın. Nasıl ki manevra meydan-ı imtihanının herşeyi kaydediliyordu ve yazılıyordu. Demek, bir mecma-ı ekberde, muamele bunlar üzerine devam edip dönecek. Hem bir meşher-i âzamda daimî gösterilecek. Demek şu geçici, kararsız vaziyetler, sabit suretler, bâki meyveler veriyorlar.

Demek bu ihtifâlât bir saadet-i uzmâ, bir mahkeme-i kübrâ, bilmediğimiz ulvî gayeler içindir.

ON BİRİNCİ SURET

Gel, ey muannid arkadaş! Bir tayyareye, ya şarka veya garba, yani mazi ve müstakbele giden bir şimendifere binelim. Şu mucizekâr zâtın sair yerlerde ne çeşit mucizeler gösterdiğini görelim.

İşte, bak: Gördüğümüz menzilve meydan ve meşher gibi acaipler her tarafta bulunuyor. Lâkin san’atça, suretçe birbirinden ayrıdırlar. Fakat buna iyi dikkat et ki, o sebatsız menzillerde, o devamsız meydanlarda, o bekàsız meşherlerde, ne kadar bâhir bir hikmetin intizâmâtı, ne derece zahir bir inâyetin işârâtı, ne mertebe âli bir adaletin emârâtı, ne derece vâsi bir merhametin semerâtı görünüyor. Basiretsiz olmayan herkes yakinen anlar ki, onun hikmetinden daha ekmel bir hikmet ve inâyetinden daha ecmel bir inâyet ve merhametinden daha eşmel bir merhamet ve adaletinden daha ecell bir adalet olamaz ve tasavvur edilemez.

Eğer, faraza, tevehhüm ettiğin gibi, daire-i memleketinde daimî menziller, âli mekânlar, sabit makamlar, bâki meskenler, mukim ahali, mes’ud raiyeti bulunmazsa—şu hikmet, inâyet, merhamet, adaletin hakikatlerine şu bekàsız memleket mazhar olamadığı malûm; ve onlara mazhar olacak, başka yerde de bulunmazsa—o vakit, gündüz ortasında güneşinışığını gördüğümüz halde güneşi inkâr etmek derecesinde bir ahmaklıkla, şu gözümüz önündeki hikmeti inkâr etmek ve şu müşahede ettiğimiz inâyeti inkâr etmek ve şu gördüğümüz merhameti inkâr etmek ve şu pek kuvvetli emârâtı, işârâtı görünen adaleti inkâr etmek lâzım gelir. Hem bu gördüğümüz icraat-ı hakîmâne ve ef’âl-i kerîmâne ve ihsânât-ı rahîmânenin sahibini—hâşâ sümme hâşâ!—sefih bir oyuncu, gaddar bir zalim olduğunu kabul etmek lâzım gelir. Bu ise, hakikatlerin zıtlarına inkılâbıdır. Halbuki, inkılâb-ı hakaik, bütün ehl-i aklın ittifakıyla, muhaldir, mümkün değildir. Yalnız, herşeyin vücudunu inkâr eden sofestâî eblehler hariçtir.

Demek, bu diyardan başka bir diyar vardır. Onda bir mahkeme-i kübrâ, bir mâ’dele-i ulyâ, bir mekreme-i uzmâ vardır ki, ta şu merhamet ve hikmet ve inâyet ve adalet tamamen tezahür etsinler.

ON İKİNCİ SURET

Gel, şimdi döneceğiz. Şu cemaatlerin reisleriyle ve zabitleriyle görüşeceğiz ve teçhizatlarına bakacağız ki, o teçhizat yalnız o meydandaki kısa bir müddet içinde geçinmek için mi verilmiştir? Yahut başka yerde uzun bir saadet hayatı tahsil etmek için mi verilmiştir? Görelim. Herkese ve her teçhizata bakamayız. Fakat nümune için şu zabitin cüzdan ve defterine bakacağız:

Bu cüzdanda zabitin rütbesi, maaşı, vazifesi, matlubâtı, düstur-u harekâtı vardır. Bak, bu rütbe birkaç günlük için değil, pek uzun bir zaman için

verilebilir. “Şu maaşı hazine-i hassadan filân tarihte alacaksın” yazılıdır. Halbuki, o tarih çok zaman sonra ve bu meydan kapandıktan sonra gelir. Şu vazife ise, şu muvakkat meydana göre değil, belki padişahın kurbunda daimî bir saadeti kazanmak için verilmiştir. Şu matlubat ise, birkaç günlük bu misafirhanede geçinmek için olamaz. Belki uzun ve mes’udâne bir hayat için olabilir. Şu düstur ise, bütün bütün açığa verir ki, cüzdan sahibi başka yere namzettir, başka âleme çalışır. Bak, şu defterlerde, aletler teçhizatının suret-i istimali ve mes’uliyetler vardır.

Halbuki, eğer yalnız bu meydandan başka âli, daimî bir yer bulunmazsa, şu muhkem defter, o kat’î cüzdan, bütün bütün mânâsız olur. Hem şu muhterem zabit ve mükerrem kumandan ve muazzez reis, bütün ahaliden aşağı, herkesten daha bedbaht, daha biçare, daha zelil, daha musibetli, daha fakir, daha zayıf bir derekeye düşer. İşte buna kıyas et. Hangi şeye dikkat etsen, şehadet eder ki, bu fâniden sonra bir bâki var.

Ey arkadaş! Demek, bu muvakkat memleket bir tarla hükmündedir. Bir talimgâhtır, bir pazardır. Elbette arkasında bir mahkeme-i kübrâ, bir saadet-i uzmâ gelecektir. Eğer bunu inkâr etsen, bütün zabitlerdeki cüzdanları, defterleri, teçhizatları, düsturları, belki şu memleketteki bütün intizâmâtı, hattâ hükûmeti inkâr etmeye mecbur olursun. Ve bütün vaki olan icraatın vücudunu tekzip etmek lâzım gelir. O vakit sana insan ve zîşuur denilmez. Sofestâîlerden daha akılsız olursun.

Sakın zannetme, tebdil-imemleket delilleri bu On İki Surete münhasırdır. Belki had ve hesaba gelmez emareler, deliller var ki, şu kararsız mütegayyir memleket zevâlsiz, müstekar bir memlekete tahvil edilecektir. Hem had ve hesaba gelmez işaretler, alâmetler var ki, bu ahali, şu muvakkat misafirhanelerden alınacak, saltanatınmakarr-ı daimîsine gönderilecek. Bahusus, gel sana On İki Suret kuvvetinden daha kuvvetli bir burhan daha göstereceğim.

İşte, gel, bak: Şu uzaktaki görünen cemaat-i azîmeiçinde, evvel adada gördüğümüz büyük nişan sahibi yâver-i ekrem bir tebliğatta bulunuyor. Gidelim, dinleyelim. Bak, o parlak yâver-i ekrem, bak o yüksekte tâlik edilmiş ferman-ı âzamı ahaliye bildiriyor ve diyor ki:

“Hazırlanınız; başka, daimî bir memlekete gideceksiniz. Öyle bir memleket ki, bu memleket ona nisbetenbir zindan hükmündedir. Padişahımızın makarr-ı saltanatına gidip merhametine, ihsanlarına mazhar olacaksınız-eğer güzelce bu

fermanı dinleyip itaat etseniz. Yoksa, isyan edip dinlemezseniz, müthiş zindanlara atılacaksınız” gibi tebliğatta bulunuyor.

Sen de görüyorsun ki, o ferman-ı âzamda öyle icazkâr bir turra var ki, hiçbir vech ile kabil-i taklit değil. Senin gibi sersemlerden başka herkes, o ferman padişahın fermanı olduğunu kat’î bilir. Ve o parlak yâver-i ekremde öyle nişanlar var ki, senin gibi körlerden başka herkes, o zâtı padişahın pek doğru tercüman-ı evâmiri olduğunu yakinen anlar.

Acaba, o yâver-i ekrem, o ferman-ı âzamla beraber, bütün kuvvetiyle dâva edip tebliğettikleri şu tebdil-i memleket meselesi, hiç kabil midir ki itiraz kabul etsin? Evet, kabil değil—illâ ki, bütün bu gördüğümüz herşeyi inkâr edesin.

Şimdi, ey arkadaş, söz senindir, söyle. Ne diyorsan de!

“Ben ne diyeceğim, daha buna karşı birşey denilebilir mi? Gündüz ortasında güneşe karşı söz söylenebilir mi? Yalnız derim ki: Elhamdü lillâh, yüz bin defa şükür olsun ki, vehim ve heva tahakkümünden, nefis ve heves esaretinden kurtulup daimî hapis ve zindandan halâs oldum. Ve inandımki, bu karma karışık, kararsız misafirhanelerden başka ve kurb-u şahanede bir diyar-ı saadet vardır; biz de ona namzediz.”

İşte, haşirve âhiretten kinaye ve ibaret olan şu hikâye-i temsiliye burada tamam oldu. Şimdi, tevfik-i İlâhî ile hakikat-i ulyâya geçeceğiz. Geçmiş On İki Surete mukabil, on iki mütesanit Hakikat ile bir Mukaddime beyan edeceğiz.

Mukaddime

Birkaç işaretle, başka yerlerde, yani Yirmi İkinci, On Dokuzuncu, Yirmi Altıncı Sözlerde izah edilen birkaç meseleye işaret ederiz.

BİRİNCİ İŞARET

Hikâyedeki sersem adamın, o eminarkadaşıyla, üç hakikatleri var.

Birincisi: Nefs-i emmârem ile kalbimdir.

İkincisi: Felsefe şakirtleriyle Kur'ân-ı Hakîm tilmizleridir.

Üçüncüsü: Ümmet-i İslâmiyeile millet-i küfriyedir.

Felsefeşakirtleri ve millet-i küfriye ve nefs-i emmârenin en müthiş dalâleti, Cenâb-ı Hakkı tanımamaktadır. Hikâyede nasıl emin adam demişti: "Bir harf kâtipsiz olmaz; bir kanun hâkimsiz olmaz." Biz de deriz:

Nasıl ki bir kitap—bahusus öyle bir kitap ki, her kelimesi içinde küçük kalemle bir kitap yazılmış; her harfi içinde ince kalemle muntazam bir kaside yazılmış—kâtipsiz olmak son derece muhaldir. Öyle de, şu kâinat, nakkaşsız olmak, son derece muhal ender muhaldir. Zira bu kâinat öyle bir kitaptır ki, her sahifesi çok kitapları tazammun eder. Hattâ,her kelimesi içinde bir kitap vardır. Herbir harfi içinde bir kaside vardır.

Yeryüzü bir sahifedir; ne kadar kitap içinde var. Bir ağaç bir kelimedir; nekadar sahifesi vardır. Bir meyve bir harf, bir çekirdek bir noktadır. Onoktada koca bir ağacın programı, fihristesi var.

İşte, böyle bir kitap, evsâf-ı celâl ve cemâle, nihayetsiz kudret ve hikmete mâlik bir Zât-ı Zülcelâlin nakş-ı kalem-i kudreti olabilir. Demek, âlemin şuhuduyla bu iman lâzım gelir—illâ ki dalâletten sarhoş olmuş ola...

Hem nasıl ki bir hane ustasız olmaz—bahusus öyle bir hane ki, harika san'atlarla, acip nakışlarla, garip ziynetlerle tezyin edilmiş; hattâ herbir taşında bir saray kadar san'at derc edilmiş—ustasız olmak, hiçbir akıl kabul edemez; gayet mahir bir san'atkâr ister. Bahusus, o saray içinde, sinema perdeleri gibi, her saatte hakikî menziller teşkil edilip, kemâl-i intizamla, elbise değiştirdiği gibi değiştiriyor. Hattâ, herbir hakikî perde içinde, müteaddit küçük küçük menziller icad ediliyor.

Öyle de, şu kâinatnihayetsiz hakîm, alîm, kadîr bir Sâni ister. Çünkü şu muhteşem kâinat öyle bir saraydır ki, ay, güneş lâmbaları, yıldızlar mumları,

zaman bir ip, bir şerittir ki, o Sâni-i Zülcelâl her sene bir başka âlemi ona takıp gösteriyor. O taktığı âlemin içinde üç yüz altmış tarzda muntazam suretlerini tecdid ediyor, kemâl-i intizamla ve hikmetle değiştiriyor. Yeryüzünü bir sofra-i nimet yapmış ki, her bahar mevsiminde, üç yüz bin envâ-ı masnûatıyla tezyin ediyor. Had ve hesaba gelmez envâ-ı ihsânâtıyla dolduruyor. Öyle bir tarzda ki, nihayet ihtilât içinde ve karışmış oldukları halde, nihayet derecede imtiyaz ve farkla birbirlerinden ayrılıyor. Başka cihetleri buna kıyas et. Nasıl böyle bir sarayın Sâniinden gaflet edilebilir?

Hem nasıl ki bulutsuz gündüz ortasında güneşin deniz yüzünde, bütünkabarcıklar üstünde ve karada bütün parlak şeylerde ve karın bütünparçalarında cilvesi göründüğü ve aksi müşahede edildiği halde güneşi inkâretmek ne derece acip bir divanelik hezeyanıdır. Çünkü, o vakit birtek güneşi inkâr ve kabul etmemekle, katarat sayısınca, kabarcıklar miktarınca, parçalar adedince hakikî ve bil’asâle güneşçikleri kabul etmek lâzım geliyor. Her zerrecikte—ki ancak bir zerre sıkışabildiği halde—koca bir güneşin hakikatini içinde kabul etmek lâzım geldiği gibi; aynen öyle de, şu sıravâri içinde her zaman hikmetle değişen ve düzgünlük içinde her vakit tazelenen şu muntazam kâinatı görüp Hâlık-ı Zülcelâli evsâf-ı kemâliyle tasdik etmemek, ondan daha berbat bir dalâlet divaneliğidir, bir mecnunluk hezeyanıdır. Zira herşeyde, hattâ herbir zerrede bir ulûhiyet-i mutlaka kabul etmek lâzımdır.

Çünkü, meselâ havanınherbir zerresi, herbir çiçekle herbir meyveye, herbir yaprağa girer ve işleyebilir. İşte şu zerre, eğer memur olmazsa, bütün girebildiği ve işlediği masnuların tarz-ı teşkilâtını ve suretlerini ve heyetlerini bilmek lâzımdır—ta içinde işleyebilsin. Demek muhît bir ilim ve kudrete mâlik olmalı ki böyle yapsın.

Meselâ, toprakta, herbir zerresi, kabildir ki, muhtelif bütün tohumlar ve çekirdeklere medar ve menşe olsun. Eğer memur olmazsa, lâzım geliyor ki, otlar ve ağaçlar adedince mânevî cihazat ve makineleri tazammun etsin. Veyahut onların bütün tarz-ı teşkilâtını bilir, yapar, bütün onlara giydirilen suretleri tanır, dikebilir bir san’at ve kudret vermek lâzım gelir.

Daha sair mevcudatı da kıyas et. Ta, anlayacaksın ki, herşeyde aşikâre vahdâniyetin çok delilleri var. Evet, birşeyden herşeyi yapmak ve herşeyi birtek şey yapmak, herşeyin Hâlıkına has bir iştir.

[1] وَاِنْ مِنْ شَىْءٍ اِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ ferman-ı zîşânına dikkat et. Demek, Vâhid-i Ehadi kabul etmemekle, mevcudat adedince ilâhları kabul etmek lâzım gelir.

1. "Hiçbir şey yoktur ki, Onu hamd ile tesbih etmesin." İsrâ Sûresi, 17:44.

İKİNCİ İŞARET

Hikâyede bir yâver-i ekremdenbahsedilmiş ve denilmiş ki: Kör olmayan herkes onun nişanlarını görmekle anlar ki, o zât padişahın emriyle hareket eder ve onun has bendesidir. İşte o yâver-i ekrem, Resul-i Ekremdir (aleyhissalâtü vesselâm).

Evet, şöyle müzeyyenbir kâinatın öyle mukaddes bir Sâniine böyle bir Resul-i Ekrem, ışık şemse lüzumu derecesinde elzemdir. Çünkü nasıl güneş ziya vermeksizin mümkün değildir. Öyle de, Ulûhiyet de peygamberleri göndermekle kendini göstermeksizin mümkün değildir.

Hem hiç mümkün olur mu ki, nihayet kemâlde olan bir cemâl, gösterici ve tarif edici bir vasıta ile kendini göstermek istemesin?

Hem mümkün olur mu ki, gayet cemâlde bir kemâl-isan’at, onun üzerine enzar-ı dikkati celb eden bir dellâl vasıtasıyla teşhir istemesin?

Hem hiç mümkün olur mu ki, bir rububiyet-i âmmenin saltanat-ıkülliyesi, kesret ve cüz’iyat tabakatında vahdâniyet ve samedâniyetini, zülcenâheyn bir meb’us vasıtasıyla ilânını istemesin? Yani, o zât, ubûdiyet-i külliye cihetiyle kesret tabakatının dergâh-ı İlâhîye elçisi olduğu gibi, kurbiyet ve risalet cihetiyle dergâh-ı İlâhînin kesret tabakatına memurudur.

Hem hiç mümkün olur mu ki, nihayet derecede bir hüsn-ü zâtî sahibi, cemâlinin mehasinini ve hüsnünün letaifini âyinelerde görmek ve göstermek istemesin? Yani, bir habib resul vasıtasıyla—ki hem habibdir, ubûdiyetiyle kendini Ona sevdirir, âyinedarlık eder; hem resuldür, Onu mahlûkatına sevdirir, cemâl-i esmâsını gösterir.

Hem hiç mümkün olur mu ki, acip mu’cizelerle, garip ve kıymettar şeylerle dolu hazineler sahibi, sarraf bir tarif edici ve vassaf bir teşhir edici vasıtasıyla enzar-ı halka arz ve başlarında izhar etmekle, gizli kemâlâtını beyan etmek irade etmesin ve istemesin?

Hem mümkün olur mu ki, bu kâinatı bütün esmâsınınkemâlâtını ifade eden masnuatla tezyin ederek seyir için garip ve ince san’atlarla süslenilmiş bir saraya benzetsin de, rehber bir muallim tayin etmesin?

Hem hiç mümkün olur mu ki, bu kâinatın Sahibi, şu kâinatın tahavvülâtındaki maksat ve gaye ne olacağını müş’ir tılsım-ı muğlâkını, hem mevcudatın “Nereden? Nereye? Necisin?” üç sual-i müşkülün muammasını bir elçi vasıtasıyla açtırmasın?

Hem hiç mümkün olur mu ki, bu güzel masnuatile kendini zîşuura tanıttıran ve kıymetli nimetler ile kendini sevdiren Sâni-i Zülcelâl, onun mukabilinde

zîşuurdan marziyatı ve arzuları ne olduğunu bir elçi vasıtasıyla bildirmesin?

Hem hiç mümkün olur mu ki, nev-i insanı şuurca kesrete müptelâ, istidatça ubûdiyet-i külliyeye müheyya suretinde yaratıp, muallim bir rehber vasıtasıyla onları kesretten vahdete yüzlerini çevirmek istemesin?

Daha bunlar gibi çok vezaif-i nübüvvetvar ki, herbiri bir burhan-ı kat'îdir ki, Ulûhiyet risaletsiz olamaz.

Şimdi, acaba âlemde Muhammed-i ArabîAleyhissalâtü Vesselâmdan beyan olunan evsâf ve vezaife daha ehil ve daha cami' kim zuhur etmiş? Ve rütbe-i risalete ve vazife-i tebliğe ondan daha elyak, daha evfak hiç zaman göstermiş midir?

Hayır, asla ve kat'a! Belki o, bütün resullerin seyyididir, bütün enbiyanın imamıdır, bütün asfiyanın serveridir, bütün mukarrebînin akrebidir, bütün mahlûkatın ekmelidir, bütün mürşidlerin sultanıdır.

Evet, ehl-i tahkikatın ittifakıyla, şakk-ı kamer ve parmaklarından su akması gibi bine bâliğ mucizâtından, had ve hesaba gelmez delâil-i nübüvvetinden başka, Kur'ân-ı Azîmüşşan gibi bir bahr-i hakaik ve kırk vech ile mucize olan mucize-i kübrâ, güneş gibi risaletini göstermeye kâfidir. Başka risalelerde ve bilhassa Yirmi Beşinci Sözde Kur'ân'ın kırka karib vücuh-u i'câzından bahsettiğimizden, burada kısa kesiyoruz.

ÜÇÜNCÜ İŞARET

Hatıra gelmesin ki, bu küçücük insanın ne ehemmiyeti var ki bu azîmdünya onun muhasebe-i a'mâli için kapansın, başka bir daire açılsın? Çünkü bu küçücük insan, camiiyet-i fıtrat itibarıyla şu mevcudat içinde bir ustabaşı ve bir dellâl-ı saltanat-ı İlâhiye ve bir ubûdiyet-i külliyeye mazhar olduğundan, büyük ehemmiyeti vardır.

Hem hatıra gelmesin ki, kısacık bir ömürde nasıl ebedîbir azaba müstehak olur? Zira, küfür, şu mektubât-ı Samedâniye derecesinde ve kıymetinde olan kâinatı mânâsız, gayesiz bir derekeye düşürdüğü için, bütün kâinata karşı bir tahkir olduğu gibi, bu mevcudatta cilveleri, nakışları görünen bütün esmâ-i kudsiye-i İlâhiyeyi inkâr ile red ve Cenâb-ı Hakkın hakkaniyet ve sıdkını gösteren gayr-ı mütenahi bütün delillerini tekzip olduğundan, nihayetsiz bir cinayettir. Nihayetsiz cinayet ise nihayetsiz azabı icab eder.

DÖRDÜNCÜ İŞARET

Nasıl ki, hikâyede On İki Suretile gördük ki, hiçbir cihetle mümkün değil: Öyle bir padişahın, öyle muvakkat misafirhane gibi bir memleketi bulunsun da, müstekar ve haşmetine mazhar ve saltanat-ı uzmâsına medar diğer daimî bir

memleketi bulunmasın.

Öyle de, hiçbir vech ile mümkün değil ki, bu fâniâlemin bâki Hâlıkı bunu icad etsin de, bâki bir âlemi icad etmesin.

Hem mümkün değil: Şu bedîve zâil kâinatın sermedî Sânii bunu halk etsin de, müstekar ve daimî diğer bir kâinatı icad etmesin.

Hem mümkün değil: Bu meşher ve meydan-ı imtihan ve tarla hükmünde olan dünyanın Hakîm ve Kadîr ve Rahîm olan Fâtırı onu yaratsın, onun bütün gayelerine mazhar olan dar-ı âhireti halk etmesin.

Bu hakikate on iki kapı ile girilir; On İki Hakikat ile o kapılar açılır. En kısa ve basitten başlarız.

BİRİNCİ HAKİKAT

Bâb-ı Rububiyet ve Saltanattır ki, ism-i Rabbin cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki, şe'n-i Rububiyetve saltanat-ı Ulûhiyet, bahusus böyle bir kâinatı, kemâlâtını göstermek için gayet âli gayeler ve yüksek maksatlarla icad etsin; onun gayât ve makàsıdına karşı iman ve ubûdiyetle mukabele eden mü'minlere mükâfatı bulunmasın ve o makàsıdı red ve tahkirle mukabele eden ehl-i dalâlete mücazat etmesin?

İKİNCİ HAKİKAT

Bâb-ı Kerem ve Rahmettir ki, Kerîm ve Rahîm isminin cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki, gösterdiği âsâr ile nihayetsiz bir kerem ve nihayetsiz bir rahmet ve nihayetsiz bir izzet ve nihayetsiz bir gayret sahibi olan şu âlemin Rabbi, kerem ve rahmetine lâyık mükâfat, izzet ve gayretine şayeste mücazatta bulunmasın?

Evet, şu dünya gidişatına bakılsa görülüyor ki, en âciz, en zayıftan tut,[HAŞİYE-1] ta en kavîye kadar her canlıya lâyık bir rızık veriliyor. En zayıf, en âcize en iyi rızık veriliyor. Her dertliye ummadığı yerden derman yetiştiriliyor. Öyle ulvî bir keremle ziyafetler, ikramlar olunuyor ki, nihayetsiz bir kerem eli, içinde işlediğini bedaheten gösteriyor.

Haşiye-1 Rızk-ı helâliktidar ile alınmadığına, belki iftikara binaen verildiğine delil-i kat'î, iktidarsız yavruların hüsn-ü maişeti ve muktedir canavarların dıyk-ı maişeti, hem zekâvetsiz balıkların semizliği ve zekâvetli, hileli tilki ve maymunun derd-i maişetle vücutça zayıflığıdır. Demek rızık, iktidar ve ihtiyar ile mâkûsen mütenasiptir. Ne derece iktidar ve ihtiyarına güvense, o derece derd-i maişete müptelâ olur.

Meselâ, baharmevsiminde, cennet hurileri tarzında bütün ağaçları sündüs-misal libaslarla giydirip, çiçek ve meyvelerin murassaatıyla süslendirip hizmetkâr ederek onların lâtif elleri olan dallarıyla, çeşit çeşit, en tatlı, en

musannâ meyveleri bize takdim etmek; hem zehirli bir sineğin eliyle şifalı, en tatlı balı bize yedirmek; hem en güzel ve yumuşak bir libası elsiz bir böceğin eliyle bize giydirmek; hem rahmetin büyük bir hazinesini küçük bir çekirdek içinde bizim için saklamak ne kadar cemil bir kerem, ne kadar lâtif bir rahmet eseri olduğu bedaheten anlaşılır.

Hem, insan ve bazı canavarlardan başka, güneş ve ay ve arzdan tut, ta en küçük mahlûka kadar herşey kemâl-i dikkatle vazifesine çalışması, zerrece haddinden tecavüz etmemesi, bir azîm heybet tahtında umumî bir itaat bulunması, büyük bir celâl ve izzet sahibinin emriyle hareket ettiklerini gösteriyor.

Hem, gerek nebatî ve gerek hayvanî ve gerek insanî bütün validelerin o rahîm şefkatleriyle[HAŞİYE-1] ve süt gibi o lâtif gıda ile o âciz ve zayıf yavruların terbiyesi, ne kadar geniş bir rahmetin cilvesi işlediği bedaheten anlaşılır.

Haşiye-1 Evet, aç bir arslan, zayıf bir yavrusunu kendi nefsine tercih ederek, eldeettiği bir eti yemeyip yavrusuna vermesi; hem korkak tavuk, yavrusunu himaye için ite, arslana saldırması; hem incir ağacı, kendi çamur yiyerek, yavrusu olan meyvelerine halis süt vermesi, bilbedâhe, nihayetsiz Rahîm, Kerîm, Şefik bir Zâtın hesabıyla hareket ettiklerini, kör olmayana gösteriyorlar. Evet, nebatat ve behimiyat gibi şuursuzların gayet derecede şuurkârâne ve hakîmâne işler görmesi bizzarure gösterir ki, gayet derecede Alîm ve Hakîm birisi vardır ki, onları işlettiriyor. Onlar, Onun namıyla işliyorlar.

Bu âlemin Mutasarrıfının madem nihayetsiz böyle bir keremi, nihayetsiz böyle bir rahmeti, nihayetsiz öyle bir celâl ve izzeti vardır. Nihayetsiz celâl ve izzet, edepsizlerin te’dibini ister. Nihayetsiz kerem, nihayetsiz ikram ister. Nihayetsiz rahmet, kendine lâyık ihsanister. Halbuki, bu fâni dünyada ve kısa ömürde, denizden bir damla gibi, milyonlar cüzden ancak bir cüz’ü yerleşir ve tecellî eder.

Demek, o kereme lâyık ve o rahmete şayeste bir dar-ı saadet olacaktır. Yoksa, gündüzü ışığıyla dolduran güneşin vücudunu inkâr etmek gibi, bu görünen rahmetin vücudunu inkâr etmek lâzım gelir. Çünkü, bir daha dönmemek üzere zevâl ise, şefkati musibete, muhabbeti hırkate ve nimeti nıkmete ve aklı meş’um bir alete ve lezzeti eleme kalb ettirmekle, hakikat-i rahmetin intifâsı lâzım gelir.

Hem o celâlve izzete uygun bir dar-ı mücazat olacaktır. Çünkü, ekseriya zalim izzetinde, mazlum zilletinde kalıp, buradan göçüp gidiyorlar. Demek bir Mahkeme-i Kübrâya bırakılıyor, tehir ediliyor. Yoksa bakılmıyor değil. Bazan dünyada dahi ceza verir. Kurûn-u sâlifede cereyan eden âsi ve mütemerrid kavimlere gelen azaplar gösteriyor ki, insan başıboş değil; bir celâl ve gayret sillesine her vakit maruzdur.

Evet, hiç mümkün müdür ki, insan, umum mevcudatiçinde ehemmiyetli bir vazifesi, ehemmiyetli bir istidadı olsun da, insanın Rabbi de insana bu kadar muntazam masnuatıyla kendini tanıttırsa, mukabilinde insan iman ile Onu tanımazsa; hem bu kadar rahmetin süslü meyveleriyle kendini sevdirse, mukabilinde insan ibadetle kendini Ona sevdirmese; hem bu kadar bu türlü nimetleriyle muhabbet ve rahmetini ona gösterse, mukabilinde insan şükür ve

hamdle Ona hürmet etmese, cezasız kalsın, başıboş bırakılsın, o izzet, gayret sahibi Zât-ı Zülcelâl bir dar-ı mücazat hazırlamasın?

Hem hiç mümkün müdür ki, o Rahmân-ı Rahîmin kendini tanıttırmasına mukabil, iman ile tanımakla; ve sevdirmesine mukabil, ibadetle sevmek ve sevdirmekle; ve rahmetine mukabil, şükür ile hürmet etmekle mukabele eden mü'minlere bir dar-ı mükâfatı, bir saadet-i ebediyeyi vermesin?

ÜÇÜNCÜ HAKİKAT

Bâb-ı Hikmet ve Adalet olup ism-i Hakîm ve Âdilin cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki,[HAŞİYE-1] zerrelerden güneşlere kadar cereyan eden hikmet ve intizam, adalet ve mizanla Rububiyetin saltanatını gösteren Zât-ı Zülcelâl, Rububiyetin cenah-ı himayesine iltica eden ve o hikmet ve adalete iman ve ubûdiyetle tevfik-i hareket eden mü'minleri taltif etmesin? Ve o hikmet ve adalete küfür ve tuğyan ile isyan eden edepsizleri te'dip etmesin? Halbuki bu muvakkat dünyada o hikmet, o adalete lâyık binden biri, insanda icra edilmiyor, tehir ediliyor. Ehl-i dalâletin çoğu ceza almadan, ehl-i hidayetin de çoğu mükâfat görmeden buradan göçüp gidiyorlar. Demek bir Mahkeme-i Kübrâya, bir saadet-i uzmâya bırakılıyor.

Haşiye-1 Evet, "Hiç mümkün müdür ki..." Şu cümle çok tekrar ediliyor. Çünkü mühim bir sırrı ifade eder. Şöyle ki: Ekser küfür ve dalâlet, istib'addan ileri gelir. Yani, akıldan uzak ve muhal görür, inkâr eder. İşte, Haşir Sözünde kat'iyen gösterilmiştir ki, hakikî istib'ad, hakikî muhaliyet ve akıldan uzaklık ve hakikî suûbet, hattâ imtina derecesinde müşkülât, küfür yolundadır ve dalâletin mesleğindedir. Ve hakikî imkân ve hakikî makuliyet, hattâ vücub derecesinde suhulet, iman yolundadır ve İslâmiyet caddesindedir. Elhasıl, ehl-i felsefe istib'ad ile inkâra gider. Onuncu Söz, istib'ad hangi tarafta olduğunu o tabirle gösterir, onların ağızlarına bir şamar vurur.

Evet, görünüyor ki, şu âlemde tasarruf edenZât, nihayetsiz bir hikmetle iş görüyor. Ona burhan mı istersin? Herşeyde maslahat ve faidelere riayet etmesidir. Görmüyor musun ki, insanda bütün âzâ, kemikler ve damarlarda, hattâ bedenin hüceyrâtında, her yerinde, her cüz'ünde faideler ve hikmetlerin gözetilmesi; hattâ bazı âzası, bir ağacın ne kadar meyveleri varsa, o derece o uzva hikmetler ve faideler takması gösteriyor ki, nihayetsiz bir hikmet eliyle iş görülüyor.

Hem herşeyin san'atında nihayet derecede intizambulunması gösterir ki, nihayetsiz bir hikmetle iş görülüyor. Evet, güzel bir çiçeğin dakik programını küçücük bir tohumunda derc etmek, büyük bir ağacın sahife-i a'mâlini, tarihçe-i hayatını, fihriste-i cihâzâtını küçücük bir çekirdekte mânevî kader kalemiyle yazmak, nihayetsiz bir hikmet kalemi işlediğini gösterir.

Hem herşeyin hilkatinde gayet derecede hüsn-üsan'at bulunması, nihayet derecede Hakîm bir Sâniin nakşı olduğunu gösterir. Evet, şu küçücük insan bedeni içinde bütün kâinatın fihristesini, bütün hazâin-i rahmetin anahtarlarını, bütün esmâlarının âyinelerini derc etmek, nihayet derecede bir hüsn-ü san'at içinde bir hikmeti gösterir.

Şimdi, hiç mümkün müdür ki, şöyle icraat-ı Rububiyette hâkimbir hikmet, o

Rububiyetin kanadına iltica eden ve iman ile itaat edenlerin taltifini istemesin ve ebedî taltif etmesin?

Hem adalet ve mizanlaiş görüldüğüne burhan mı istersin? Herşeye hassas mizanlarla, mahsus ölçülerle vücut vermek, suret giydirmek, yerli yerine koymak, nihayetsiz bir adalet ve mizan ile iş görüldüğünü gösterir.

Hem her hak sahibine istidadı nisbetindehakkını vermek, yani vücudunun bütün levâzımâtını, bekàsının bütün cihâzâtını en münasip bir tarzda vermek, nihayetsiz bir adalet elini gösterir.

Hem istidatlisanıyla, ihtiyac-ı fıtrî lisanıyla, ıztırar lisanıyla sual edilen ve istenilen herşeye daimî cevap vermek, nihayet derecede bir adl ve hikmeti gösteriyor.

Şimdi, hiç mümkün müdür ki, böyle en küçük bir mahlûkun en küçük bir hâcetinin imdadına koşan bir adalet ve hikmet, insan gibi en büyük bir mahlûkun bekàgibi en büyük bir hacetini mühmel bıraksın? En büyük istimdadını ve en büyük sualini cevapsız bıraksın? Rububiyetin haşmetini, ibâdının hukukunu muhafaza etmekle, muhafaza etmesin?

Halbuki, şu fânidünyada kısa bir hayat geçiren insan, öyle bir adaletin hakikatine mazhar olamaz ve olamıyor. Belki, bir Mahkeme-i Kübrâya bırakılıyor. Zira, hakikî adalet ister ki, şu küçücük insan, şu küçüklüğü nisbetinde değil, belki cinayetinin büyüklüğü, mahiyetinin ehemmiyeti ve vazifesinin azameti nisbetinde mükâfat ve mücazat görsün. Madem şu fâni, geçici dünya, ebed için halk olunan insan hususunda öyle bir adalet ve hikmete mazhariyetten çok uzaktır. Elbette, Âdil olan o Zât-ı Celîl-i Zülcemâlin ve Hakîm olan o Zât-ı Cemîl-i Zülcelâlin daimî bir Cehennemi ve ebedî bir Cenneti bulunacaktır.

DÖRDÜNCÜ HAKİKAT

Bâb-ı Cûd ve Cemâldir. İsm-i Cevâd ve Cemîlin cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki, nihayetsiz cûd ve sehâvet, tükenmez servet, bitmez hazineler, misilsiz sermedî cemâl, kusursuz ebedî kemâl, bir dar-ı saadet ve mahall-i ziyafet içinde daimî bulunacak olan muhtaç şâkirleri, müştak âyinedarları, mütehayyir seyircileri istemesinler?

Evet, dünya yüzünü bu kadar müzeyyenmasnuatıyla süslendirmek, ay ile güneşi lâmba yapmak, yeryüzünü bir sofra-i nimet ederek mat'umatın en güzel çeşitleriyle doldurmak, meyveli ağaçları birer kap yapmak, her mevsimde birçok defalar tecdit etmek, hadsiz bir cûd ve sehâveti gösterir.

Böyle nihayetsiz bir cûd ve sehâvet, öyle tükenmez hazineler ve rahmet, hem

daimî, hem arzu edilen herşey içinde bulunur bir dar-ı ziyafet ve mahall-i saadet ister. Hem kat'î ister ki, o ziyafetten telezzüz edenler, o mahall-i saadette devam etsinler, ebedî kalsınlar. Ta zevâl ve firakla elem çekmesinler. Çünkü zevâl-i elem, lezzet olduğu gibi, zevâl-i lezzet dahi elemdir. Öyle sehâvet, elem çektirmek istemez. Demek, ebedî bir Cenneti, hem içinde ebedî muhtaçları ister. Çünkü nihayetsiz cûd ve sehâ, nihayetsiz ihsan etmek ister, nimetlendirmek ister.

Nihayetsiz ihsan ve nimetlendirmek ise, nihayetsiz minnettarlık, nimetlenmek ister. Bu ise, ihsana mazhar olan şahsın devam-ı vücudunu ister. Ta, daimî tena'umla o daimî in'âma karşı şükür ve minnettarlığını göstersin. Yoksa, zevâl ile acılaşan cüz'î bir telezzüz, kısacık bir zamanda öyle bir cûd u sehânın muktezasıyla kabil-i tevfik değildir.

Hem dahi, meşher-i san'at-ıİlâhiye olan aktâr-ı âlem sergilerine bak. Yeryüzündeki nebatat ve hayvanatın ellerinde olan ilânât-ı Rabbâniyeye dikkat et.[HAŞİYE-1] Mehâsin-i rububiyetin dellâlları olan enbiya ve evliyaya kulak ver. Nasıl müttefikan Sâni-i Zülcelâlin kusursuz kemâlâtını, harika san'atlarının teşhiriyle gösteriyorlar, beyan ediyorlar, enzâr-ı dikkati celb ediyorlar.

Demek, bu âlemin Sâniinin pek mühim ve hayret verici ve gizli kemâlâtı vardır; bu harika san'atlarlaonları göstermek ister. Çünkü gizli, kusursuz kemâlât ise, takdir edici, istihsan edici, "Mâşaallah" diyerek müşahede edicilerin başlarında teşhir ister. Daimî kemâlât ise, daimî tezahür ister. O ise, takdir ve istihsan edicilerin devam-ı vücudunu ister. Bekàsı olmayan istihsan edicinin nazarında kemâlâtın kıymeti sukut eder.[HAŞİYE-2]

Haşiye-1 Evet, kemik gibi bir kuru ağacın ucundaki tel gibi incecik bir sapta gayet münakkaş, müzeyyenbir çiçek ve gayet musannâ ve murassâ bir meyve, elbette gayet san'atperver, mucizekâr ve hikmettar bir Sâniin mehâsin-i san'atını zîşuura okutturan bir ilânnamedir. İşte, nebatata hayvanatı dahi kıyas et.

Haşiye-2 Evet, durub-u emsaldendir ki, bir dünya güzeli, bir zaman kendine meftun olmuş âdi bir adamı huzurundan tard eder. O adam kendine teselli vermek için,"Tuh, ne kadar çirkindir!" der, o güzelin güzelliğini nefyeder. Hem birvakit bir ayı, gayet tatlı bir üzüm asması altına girer, üzümleri yemekister. Koparmaya eli yetişmez, asmaya da çıkamaz. Kendi kendine tesellivermek için, kendi lisanıyla "Ekşidir" der, gümler gider.

Hem dahi, kâinatın yüzünde serilmiş olan gayetle güzel ve san'atlıve parlak ve süslü şu mevcudat, ışık güneşi bildirdiği gibi, misilsiz, mânevî bir cemâlin mehâsinini bildirir. Ve nazirsiz, hafî bir hüsnün letâifini iş'ar ediyor.[HAŞİYE-1] O münezzeh hüsün, o mukaddes cemâlin cilvesinden, esmâlarda, belki her isimde çok gizli defineler bulunduğunu işaret eder.

Haşiye-1 Âyine-misalmevcudatın birbiri arkasında zevâl ve fenalarıyla beraber, arkalarından gelenlerin üstünde ve yüzlerinde aynı hüsün ve cemâlin cilvesinin bulunması gösterir ki, cemâl onların değil. Belki o cemâller, bir hüsn-ü münezzeh ve bir cemâl-i mukaddesin âyâtı ve emârâtıdır.

İşte şu derece âli, nazirsiz, gizli bir cemâl ise, kendi mehâsinini bir mir'atta görmek ve hüsnünün derecâtını ve cemâlinin mikyaslarını zîşuur ve müştak bir âyinede müşahede etmek istediği gibi, başkalarının nazarıyla yine sevgili cemâline bakmak için, görünmek de ister. Demek, iki vech ile kendi cemâline bakmak; biri, herbiri başka başka renkte olan âyinelerde bizzat müşahede etmek; diğeri, müştak olan seyirci ve mütehayyir olan istihsancıların müşahedesiyle müşahede etmek ister.

Demek, hüsün ve cemâl, görmek ve görünmek ister. Görmek ve görünmek ise, müştak seyirci, mütehayyir istihsan edicilerin vücudunu ister. Hüsün ve cemâl ebedî, sermedî olduğundan, müştakların devam-ı vücutlarını ister. Çünkü daimî bir cemâl ise, zâil bir müştaka razı olamaz. Zira, dönmemek üzere zevâle mahkûm olan bir seyirci, zevâlin tasavvuruyla muhabbeti adavete döner. Hayreti istihfafa, hürmeti tahkire meyleder. Çünkü, hodgâm insan, bilmediği şeye düşman olduğu gibi, yetişmediği şeye de zıttır. Halbuki, nihayetsiz bir muhabbet, hadsiz bir şevk ve istihsan ile mukabeleye lâyık olan bir cemâle karşı zımnen bir adavet ve kin ve inkâr ile mukabele eder. İşte, kâfir, Allah'ın düşmanı olduğunun sırrı bundan anlaşılıyor.

Madem o nihayetsiz sehâvet, cûd, o misilsiz cemâl, hüsün, o kusursuz kemâlât ebedî müteşekkirleri, müştakları, müstahsinleri iktiza ederler. Halbuki şu misafirhane-i dünyada görüyoruz, herkes çabuk gidip kayboluyor. O sehâvetin ihsanını ancak az bir parça tadar. İştahası açılır, fakat yemez, gider. O cemâl, o kemâlin dahi ancak biraz ışığına, belki bir zayıf gölgesine bir anda bakıp, doymadan gider. Demek bir seyrangâh-ı daimîye gidiliyor.

Elhasıl: Nasıl ki şu âlem bütün mevcudatıyla Sâni-i Zülcelâline kat'î delâlet eder. Sâni-i Zülcelâlin de sıfât ve esmâ-i kudsiyesi, dar-ı âhirete delâlet eder ve gösterir ve ister.

BEŞİNCİ HAKİKAT

Bâb-ı Şefkat ve Ubûdiyet-i Muhammediyedir (aleyhissalâtü vesselâm). İsm-i Mücîb ve Rahîmin cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki, en ednâ bir haceti en ednâ bir mahlûkundan görüp kemâl-i şefkatle, ummadığı yerden is'âf eden ve en gizli bir sesi en gizli bir mahlûkundan işitip imdad eden, lisan-ı hâl ve kal ile istenilen herşeye icabet eden nihayetsiz bir şefkat ve bir merhamet sahibi bir Rab, en büyük bir abdinden,[HAŞİYE-1] en sevgili bir mahlûkundan, en büyük hacetini görüp bitirmesin, is'âf etmesin, en yüksek duayı işitip kabul etmesin?

Haşiye-1 Evet, bin üç yüz elli sene saltanatsüren ve saltanatı devam eden ve ekser zamanda üç yüz elli milyondan ziyade raiyeti bulunan ve hergün bütün raiyeti onunla tecdid-i biat eden ve onun kemâlâtına şehadet eden ve kemâl-i itaatle evamirine inkıyad eden; ve arzın nısfı ve nev-i beşerin humsu, o zâtın sıbğı ile sıbğalansa, yani mânevî rengiyle renklense ve o zât onların mahbub-u kulûbu ve mürebbî-i ervahı olsa, elbette o zât, şu kâinatta tasarruf eden Rabbin en büyük abdidir. Hem ekser envâ-ı kâinat o zâtın birer meyve-i mucizesini taşımak suretiyle onun vazifesini ve memuriyetini alkışlasa, elbette o zât, şu kâinat Hâlıkının en sevgili mahlûkudur. Hem bütün insaniyet, bütün istidadıyla istediği bekâ gibi bir haceti ki, o hacet ise, insanı esfel-i sâfilînden âlâ-yı illiyyîne çıkarıyor; elbette o hacet, en büyük bir hacettir ve en büyük bir abd, umumun namına onu Kàdıyu'l-Hâcâttan isteyecek.

Evet, meselâ hayvanatın zayıflarının ve yavrularınınrızık ve terbiyeleri hususunda görünen lûtuf ve suhuleti gösteriyor ki, şu kâinatın Mâliki, nihayetsiz bir rahmetle rububiyet eder. Rububiyetinde bu derece rahîmâne bir şefkat, hiç kabil midir ki, mahlûkatın en efdalinin en güzel duasını kabul etmesin? Bu hakikati On Dokuzuncu Sözde izah ettiğim vech ile, şurada dahi mükerreren şöyle beyan edelim:

Ey nefsimle beraber beni dinleyen arkadaş! Hikâye-i temsiliyede demiştik:

“Bir adada bir içtimavar. Bir yâver-i ekrem bir nutuk okuyor.” Onun işaret ettiği hakikat şöyledir ki:

Gel, bu zamandantecerrüt edip, fikren Asr-ı Saadete ve hayalen Ceziretü’l-Araba gidiyoruz. Ta ki, Resul-i Ekremi (aleyhissalâtü vesselâm) vazife başında ve ubûdiyet içinde görüp ziyaret ederiz.

Bak: O zât nasıl ki risaletiyle, hidayetiyle saadet-i ebediyenin sebeb-i husulü ve vesile-i vusulüdür. Onun gibi, ubûdiyetiyle ve duasıyla o saadetin sebeb-i vücudu ve Cennetin vesile-i icadıdır.

İşte, bak: O zât öyle bir salât-ı kübrâda, bir ibadet-i ulyâda saadet-i ebediyeiçin dua ediyor ki; güya bu cezire, belki bütün arz onun azametli namazıyla namaz kılar, niyaz eder. Çünkü, ubûdiyeti ise, ona ittiba eden ümmetin ubûdiyetini tazammun ettiği gibi, muvafakat sırrıyla bütün enbiyanın sırr-ı ubûdiyetini tazammun eder. Hem o salât-ı kübrâyı öyle bir cemaat-i uzmâda kılar, niyaz ediyor ki, güya benî Âdemin Hazret-i Âdem’den asrımıza, belki kıyamete kadar bütün nuranî ve kâmil insanlar ona tebaiyetle iktida edip duasına âmin derler.[HAŞİYE-1]

Bak: Hem öyle bekàgibi bir hacet-i amme için dua ediyor ki, değil ehl-i arz, belki ehl-i semâvât, belki bütün mevcudat niyazına iştirak edip lisan-ı hâl ile “Oh, evet, yâ Rabbenâ! Ver, duasını kabul et, biz de istiyoruz” diyorlar. Hem bak, öyle hazinâne, öyle mahbubâne, öyle müştakane, öyle tazarrukârâne saadet-i bakiye istiyor ki,[1] bütün kâinatı ağlattırıp duasına iştirak ettiriyor.

Bak: Hem öyle bir maksat, öyle bir gaye için saadet isteyip dua ediyor ki, insanı ve bütün mahlûkatı esfel-i sâfilîn olan fena-yı mutlaka sukuttan, kıymetsizlikten, faidesizlikten, abesiyetten, âlâ-yı illiyyîn olan kıymete, bekàya, ulvî vazifeye, mektubât-ı Samedâniye olması derecesine çıkarıyor.

Bak: Hem öyle yüksek bir fizâr-ı istimdatkârâne ile istiyor ve öyle tatlı bir niyaz-ı istirhamkârâne ile yalvarıyor ki, güya bütün mevcudata, semâvâta, Arşa işittirip, vecde getirip, duasına “Âmin, Allahümme âmin” dedirtiyor.[HAŞİYE-2]

Haşiye-1 Evet, münacat-ı Ahmediye(a.s.m.) zamanından şimdiye kadar bütün ümmetin bütün salâtları ve salâvatları onun duasına bir âmin-i daimî ve bir iştirak-i umumîdir. Hattâ ona getirilen herbir salâvat dahi, onun duasına birer âmindir. Ve ümmetinin herbir ferdi, herbir namazın içinde ona salât ve selâm getirmek ve kametten sonra Şafiîlerin ona dua etmesi, onun saadet-i ebediye hususundaki duasına gayet kuvvetli ve umumî bir âmindir. İşte, bütün beşerin fıtrat-ı insaniyet lisan-ı hâliyle, bütün kuvvetiyle istediği bekà ve saadet-i ebediyeyi, o nev-i beşer namına zât-ı Ahmediye (a.s.m.) istiyor ve beşerin nuranî kısmı, onun arkasında âmin diyorlar. Acaba hiç mümkün müdür ki, şu dua kabule karîn olmasın?

1. bk.*Tirmizî*, Deavât 30.

Haşiye-2 Evet, şu âlemin Mutasarrıfı, bütün tasarrufatı bilmüşahedeşuurâne, alîmâne, hakîmâne olduğu halde, hiçbir cihetle mümkün değildir ki, o Mutasarrıf, kendi masnuatı içinde en mümtaz bir ferdin harekâtına şuuru ve ıttılaı bulunmasın. Hem hiçbir cihetle mümkün değildir ki, o Mutasarrıf-ı Alîm, o ferd-i mümtazın harekâtına ve daavâtına (dualarına) ıttılaı bulunduğu halde, ona karşı lâkayt kalsın, ehemmiyet vermesin. Hem hiçbir cihetle mümkün değildir ki, o Mutasarrıf-ı Kadîr-i Rahîm, onun dualarına lâkayt kalmadığı halde, o duaları kabul etmesin. Evet, zât-ı Ahmediyenin (a.s.m.) nuruyla âlemin şekli değişti. İnsan ve bütün kâinatın mahiyet-i hakikiyeleri o nur, o ziya ile inkişaf etti. Ve göründü ki, şu kâinatın mevcudatı, esmâ-i İlâhiyeyi okutan birer mektubât-ı Samedâniye, birer muvazzaf memur ve bekàya mazhar kıymettar ve mânidar birer mevcutturlar. Eğer o nur olmasaydı, mevcudat fena-yı mutlaka mahkûm ve kıymetsiz, mânâsız, faydasız, abes, karma karışık, tesadüfoyuncağı bir zulmet-i evham içinde kalırdı. İşte, şu sırdandır ki,insanlar zât-ı Ahmediyenin (a.s.m.) duasına âmin dedikleri gibi, Arş ve ferş ve serâdan Süreyyaya kadar bütün mevcudat, onun nuruyla iftihar edip alâkadarlık gösteriyorlar. Zaten ubûdiyet-i Ahmediyenin (a.s.m.) ruhu, duadır. Belki kâinatın harekâtı ve hidemâtı, bir nevi duadır. Meselâ, bir çekirdeğin hareketi, Hâlıkından, bir ağaç olmasına bir nevi duadır.

Bak: Hem öyle Semî’ ve Kerîm bir Kadîrden, öyle Basîr ve Rahîm bir Alîmden saadet ve bekàyı istiyor ki, bilmüşahede en gizli bir zîhayatın en gizli bir arzusunu, en hafi bir niyazını görür, işitir, kabul eder, merhamet eder, lisan-ı hâl ile de olsa icabet eder. Öyle suret-i hakîmâne, basîrâne, rahîmânede verir ve

icabet eder ki, şüphe bırakmaz, o terbiye ve tedbir öyle Semî’ ve Basîre mahsus, öyle bir Kerîm ve Rahîme hastır.

Acaba, bütün benî Âdemi arkasına alıp, şu arz üstünde durup, Arş-ı Âzama müteveccihen el kaldırıp, nev-i beşerin hülâsa-ı ubûdiyetini cami’ hakikat-i ubûdiyet-i Ahmediye (a.s.m.) içinde dua eden şu şeref-i nev-i insan ve ferîd-i kevn ü zaman olan Fahr-i Kâinat ne istiyor, dinleyelim.

Bak: Kendine ve ümmetine saadet-i ebediye istiyor. Bekà istiyor. Cennet istiyor. Hem, mevcudat âyinelerinde cemâllerini gösteren bütün esmâ-i kudsiye-i İlâhiye ile beraber istiyor. O esmâdan şefaat talep ediyor, görüyorsun. Eğer âhiretin hesapsız esbab-ı mucibesi, delâil-i vücudu olmasaydı, yalnız şu zâtın tek duası, baharımızın icadı kadar Hâlık-ı Rahîmin kudretine hafif gelen şu Cennetin binasına sebebiyet verecekti.[HAŞİYE-1]

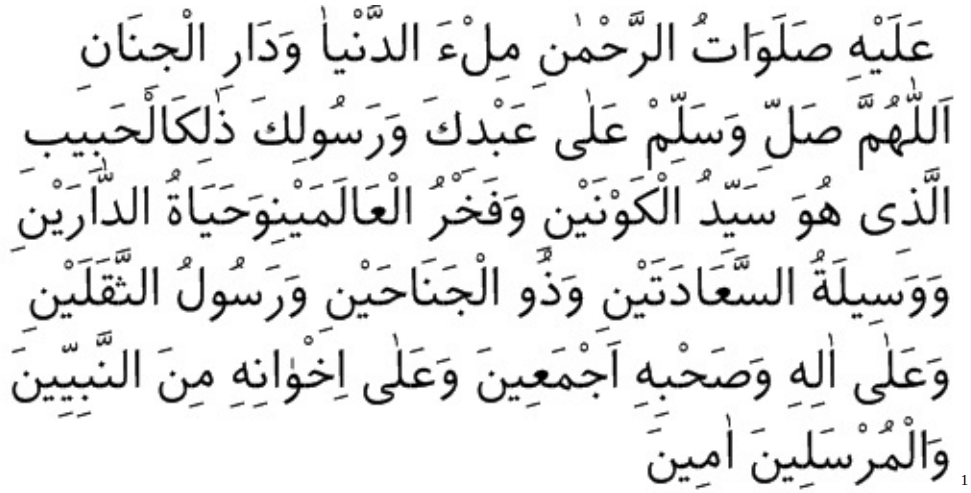
Evet, baharımızdayeryüzünü bir mahşer eden, yüz bin haşir nümunelerini icad eden Kadîr-i Mutlaka, Cennetin icadı nasıl ağır olabilir? Demek, nasıl ki onun risaleti şu dar-ı imtihanın açılmasına sebebiyet verdi,

لَوْلاكَ لَوْلاكَ لَمَا خَلَقْتُ الْاَفْلاكَ[1] sırrına mazhar oldu. Onun gibi, ubûdiyeti dahi, öteki dar-ı saadetin açılmasına sebebiyet verdi. Acaba hiç mümkün müdür ki, bütün akılları hayrette bırakan şu intizam-ı âlem ve geniş rahmet içinde kusursuz hüsn-ü san’at, misilsiz cemâl-i rububiyet, o duaya icabet etmemekle böyle bir çirkinliği, böyle bir merhametsizliği, böyle bir intizamsızlığı kabul etsin?

Haşiye-1 Evet, âhirete nisbetengayet dar bir sahife hükmünde olan rû-yi zeminde had ve hesaba gelmeyen harika san’at nümunelerini ve haşir ve kıyametin misallerini göstermek ve üç yüz bin kitap hükmünde olan muntazam envâ-ı masnuatı o tek sahifede kemâl-i intizamla yazıp derc etmek; elbette geniş olan âlem-i âhirette lâtif ve muntazam Cennetin binasından ve icadından daha müşküldür. Evet, Cennet bahardan ne kadar yüksek ise, o derece bahar bahçelerinin hilkati, o Cennetten daha müşküldür ve hayretfezâdır denilebilir.

1. “Sen olmasaydın ben âlemleri yaratmazdım.” Ali el-Kâri, *Şerhü’ş-Şifâ*: 1:6; Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*: 2:164. Ayrıca el-Hâkim’in *el-Müstedrek*’inde bu mânâyı teyit eden şu sahih hadis naklediliyor: “Peygamber Efendimizbuyurdu: Allah İsâ’ya (a.s.) şöyle vahyetti, ‘Ey İsâ, Muhammed’e imanet. Ümmetine de emret ki onlardan ona ulaşanlar da iman etsinler. Muhammed olmasaydı Âdem’i yaratmazdım. Muhammed olmasaydı Cennet ve Cehennemi yaratmazdım. Su üzerinde Arşı yarattığımda arş çırpındı. Üzerine *Lâ ilâhe İllallah Muhammedun Resûlullah* yazdım, sakinleşti.” (el-Hâkim, *el-Müstedrek*, 2:615) Ayrıca bk. et-Taberâni, *El-Mu’cemü’l-Evsât*, 6:314; et-Taberânî, *El-Mu’cemü’s-Sağîr*, 2:182; El-Hallâl, *es-Sünne*, 1:237; el-Beyhakî, *Delâilü’n-Nübüvve*, 5:489.

Yani, en cüz’î, en ehemmiyetsiz arzuları, sesleri ehemmiyetle işitip ifa etsin, yerinegetirsin; en ehemmiyetli, lüzumlu arzuları ehemmiyetsiz görüp işitmesin, anlamasın, yapmasın? Hâşâ ve kellâ, yüz bin defa hâşâ! Böyle bir cemâl, böyle bir çirkinliği kabul edip çirkin olamaz.[HAŞİYE-1] Demek, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm, risaletiyle dünyanın kapısını açtığı gibi, ubûdiyetiyle de âhiretin kapısını açar.

عَلَيْهِ صَلَوَاتُ الرَّحْمٰنِ مِلْءَ الدُّنْيَا وَدَارِ الْجِنَانِ
اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰى عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ ذٰلِكَ الْحَبِيبِ
الَّذِى هُوَ سَيِّدُ الْكَوْنَيْنِ وَفَخْرُ الْعَالَمَيْنِ وَحَيَاةُ الدَّارَيْنِ
وَوَسِيلَةُ السَّعَادَتَيْنِ وَذُو الْجَنَاحَيْنِ وَرَسُولُ الثَّقَلَيْنِ
وَعَلٰى اٰلِهِ وَصَحْبِهِ اَجْمَعِينَ وَعَلٰى اِخْوَانِهِ مِنَ النَّبِيِّينَ
وَالْمُرْسَلِينَ اٰمِينَ [1]

Haşiye-1 Evet, inkılâb-ı hakaikittifaken muhaldir. Ve inkılâb-ı hakaik içinde muhal ender muhal, bir zıt kendi zıddına inkılâbıdır. Ve bu inkılâb-ı ezdad içinde, bilbedahe bin derece muhal şudur ki, zıt, kendi mahiyetinde kalmakla beraber, kendi zıddının aynı olsun. Meselâ, nihayetsiz bir cemâl, hakikî cemâl iken, hakikî çirkinlik olsun. İşte, şu misalimizde meşhud ve kat'iyyü'l-vücud olan bir cemâl-i Rububiyet, cemâl-i Rububiyet mahiyetinde daim iken, ayn-ı çirkinlik olsun. İşte, dünyada muhal ve bâtıl misallerin en acibidir.

1. Dünya ve Cennetler dolusu Rahmân'ın rahmeti onun üzerine olsun. Allahım!Kulun ve resulün olan, iki cihanın efendisi ve iki âlemin medar-iftiharı ve iki dünyanın hayatı ve iki cihan saadetinin vesilesi vezülcenâheyn ve cin ve insin peygamberi olan şu Habîbine, bütün âl veashabına ve nebî ve resul kardeşlerine salât ve selâm et. Âmin.

ALTINCI HAKİKAT

Bâb-ı Haşmet ve Sermediyet olup, ism-i Celîl ve Bâkî cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki, bütün mevcudatı güneşlerden, ağaçlardan zerrelere kadar emirber nefer hükmünde teshir ve idare eden bir haşmet-i Rububiyet, şu misafirhane-i dünyada muvakkat bir hayat geçiren perişan fâniler üstünde dursun; sermedî, bâki bir daire-i haşmet ve ebedî, âli bir medâr-ı rububiyeti icad etmesin?

Evet, şu kâinatta görünen mevsimlerin değişmesi gibi haşmetli icraat ve seyyârâtın tayyare-misal hareketleri gibi azametli harekât ve arzı insana beşik, güneşi halka lâmba yapmak gibi dehşetli teshirat ve ölmüş, kurumuş küre-i arzı diriltmek, süslendirmek gibi geniş tahvilât gösteriyor ki, perde arkasında böyle muazzam bir rububiyet var, muhteşem bir saltanatla hükmediyor. Böyle bir saltanat-ı rububiyet, kendine lâyık bir raiyet ister ve şayeste bir mazhar ister.

Halbuki, görüyorsun, mahiyetçe en cami' ve mühim raiyeti ve bendeleri, şu misafirhane-i dünyada, perişan bir surette, muvakkaten toplanmışlar. Misafirhane ise, hergün dolar, boşanır.

Hem bütün raiyet, tecrübe-i hizmet için şu meydan-ı imtihanda muvakkaten bulunuyorlar. Meydan ise her saat tebeddül eder.

Hem bütün o raiyet, Sâni-i Zülcelâlin kıymettar ihsânâtının nümunelerini ve harika san'at antikalarını çarşı-yı âlem sergilerinde, ticaret nazarında temâşâ etmek için, şu teşhirgâhta birkaç dakika durup seyrediyorlar, sonra kayboluyorlar. Şu meşher ise her dakika tahavvül ediyor. Giden gelmez, gelen gider.

İşte bu hal ve şu vaziyet kat’î gösteriyor ki, şu misafirhane ve şu meydan ve şu meşherlerin arkasında, o sermedî saltanata medar ve mazhar olacak daimî saraylar, müstemir meskenler, şu dünyada gördüğümüz nümunelerin ve suretlerin en halis ve en yüksek asıllarıyla dolu bağ ve hazineleri vardır. Demek, buradaçabalamak onlar içindir. Şurada çalıştırır, orada ücret verir. Herkesin istidadına göre—eğer kaybetmezse—orada bir saadeti vardır. Evet, öyle sermedî bir saltanat, muhaldir ki, şu fâniler ve zâil zelîller üstünde dursun.

Şu hakikate şu temsil dürbünüyle bak ki: Meselâ sen yolda gidiyorsun. Görüyorsun ki, yoliçinde bir han var. Bir büyük zât, o hanı, kendine gelen misafirlerineyapmış. O misafirlerin bir gece tenezzühve ibretleri için, o hanın tezyinatına milyonlar altınlar sarf ediyor. Hem o misafirler, o tezyinattan pek azı ve az bir zamanda bakıp, o nimetlerden pek az bir vakitte, az birşey tadıp, doymadan gidiyorlar. Fakat her misafir, kendine mahsus fotoğrafıyla, o handaki şeylerin suretlerini alıyorlar. Hem o büyük zâtın hizmetkârları da misafirlerin suret-i muamelelerini gayet dikkatle alıyorlar ve kaydediyorlar. Hem görüyorsun ki, o zât, her günde, o kıymettar tezyinatın çoğunu tahrip eder; yeni gelecek misafirlere yeni tezyinatı icad eder. Bunu gördükten sonra hiç şüphen kalır mı ki, bu yolda bu hanı yapan zâtın daimî, pek âli menzilleri, hem tükenmez, pek kıymetli hazineleri, hem müstemir, pek büyük bir sehâveti vardır. Şu handa gösterdiği ikram ile, misafirlerini, kendi yanındabulunan şeylere iştihalarını açıyor. Ve onlara hazırladığı hediyelere rağbetlerini uyandırıyor.

Aynen onun gibi, şu misafirhane-i dünyadaki vaziyeti, sarhoş olmadan dikkat etsen, şu Dokuz Esası anlarsın:

BİRİNCİ ESAS: Anlarsın ki, o han gibi bu dünya dahi kendi için değil. Kendi kendine de bu sureti alması muhaldir. Belki, kafile-i mahlûkatın gelip konmak ve göçmek için dolup boşanan, hikmetle yapılmış bir misafirhanesidir.

İKİNCİ ESAS: Hem anlarsın ki, şu hanın içinde oturanlar misafirlerdir. Onların Rabb-i Kerîmi, onları Dârü’s-Selâmadavet eder.

ÜÇÜNCÜ ESAS: Hem anlarsın ki, şu dünyadaki tezyinat, yalnız telezzüz veya tenezzüh için değil. Çünkü bir zaman lezzet verse, firakıyla birçok zaman elem verir. Sana tattırır, iştihasını açar, fakat doyurmaz. Çünkü ya onun ömrü kısa, ya senin ömrün kısadır; doymaya kâfi değil. Demek kıymeti yüksek, müddeti kısa olan şu tezyinat ibret içindir,[HAŞİYE-1] şükür içindir. Usul-ü daimîsine teşvik içindir; başka, gayet ulvî gayeler içindir.

DÖRDÜNCÜ ESAS: Hem anlarsın ki, şu dünyadaki müzeyyenat ise,[HAŞİYE-2]

Haşiye-1 Evet, madem herşeyin kıymeti ve dekaik-i san’atı gayet yüksek ve güzel olduğu halde, müddeti kısa, ömrü azdır. Demek o şeyler nümunelerdir, başka şeylerin suretleri hükmündedirler. Ve madem müşterilerin nazarlarını asıllarına çeviriyorlar gibi bir vaziyet vardır. Öyle ise, elbette şu dünyadaki o çeşit tezyinat, bir Rahmân-ı Rahîmin rahmetiyle, sevdiği ibâdına hazırladığı niam-ı Cennetin nümuneleridir denilebilir ve denilir ve öyledir.

Haşiye-2 Evet,herşeyin vücudunun müteaddit gayeleri ve hayatının müteaddit neticeleri vardır. Ehl-i dalâletin tevehhüm ettikleri gibi dünyaya, nefislerine bakan gayelere münhasır değildir—ta abesiyet ve hikmetsizlik içine girebilsin. Belki herşeyin gayât-ı vücudu ve netâic-i hayatı üç kısımdır: Birincisi ve en ulvîsi Sâniine bakar ki, o şeye taktığı harika-i san’at murassaâtını, Şâhid-i Ezelînin nazarına resmigeçit tarzında arz etmektir ki, o nazara bir ân-ı seyyâle yaşamak kâfi gelir. Belki, vücuda gelmeden, bilkuvve niyet hükmünde olan istidadı yine kâfidir. İşte,

seriüzzevâl lâtif masnuat ve vücuda gelmeyen, yani sünbülvermeyen birer harika-i san’at olan çekirdekler, tohumlar şu gayeyibitamamihâ verir. Faydasızlık ve abesiyet onlara gelmez. Demek, herşey, hayatıyla, vücuduyla Sâniinin mucizât-ı kudretini ve âsâr-ı san’atını teşhir edip, Sultan-ı Zülcelâlin nazarına arz etmek birinci gayesidir. İkinci kısım gaye-i vücut ve netice-i hayat, zîşuura bakar. Yani, herşey, Sâni-i Zülcelâlin birer mektub-u hakaiknümâ, birer kaside-i letâfetnümâ, birer kelime-i hikmet-edâ hükmündedir ki, melâike ve cin ve hayvanın ve insanın enzârına arzeder, mütalâaya davet eder. Demek, ona bakan her zîşuura ibretnümâ bir mütalâagâhtır. Üçüncü kısım gaye-i vücut ve netice-i hayat, o şeyin nefsine bakar ki, telezzüz ve tenezzüh ve bekà ve rahatla yaşamak gibi cüz’î neticelerdir. Meselâ, azîm bir sefine-i sultaniyede bir hizmetkârın dümencilik ettiğinin gayesi, sefine itibarıyla yüzde birisi kendişine,ücret-i cüz’iyesine ait, doksan dokuzu sultana ait olduğu gibi; herşeyin nefsine ve dünyaya ait gayesi bir ise, Sâniine ait doksan dokuzdur. İşte bu taaddüd-ü gayattandır ki, birbirine zıt ve münafi görünen hikmet ve iktisat, cûd ve sehâ ve bilhassa nihâyetsiz sehâ ile sırr-ı tevfiki şudur ki: Birer gaye nokta-i nazarında cûd ve sehâ hükmeder, ism-i Cevâd tecellî eder. Meyveler, hubublar, o tek gaye nokta-i nazarında bigayri hisabdır; nihayetsiz cûdu gösteriyor. Fakat umum gayeler nokta-i nazarında hikmet hükmeder, ism-i Hakîm tecellî eder. Bir ağacın ne kadar meyveleri var; belki her meyvenin okadar gayeleri vardır ki, beyan ettiğimiz üç kısma tefrik edilir. Şu umum gayeler nihayetsiz bir hikmeti ve iktisadı gösteriyor. Zıt gibi görünen nihayetsiz hikmet, nihayetsiz cûd ile, sehâ ile içtima ediyor. Meselâ, asker ordusunun bir gayesi temin-i asayiştir. Bu gayeye göre ne kadar asker istersen var ve hem pek fazladır. Fakat hıfz-ı hudut ve mücahede-i a’dâ gibi sair vazifeler için, bu mevcut ancak kâfi gelir; kemâl-i hikmetle muvazenededir. İşte, hükûmetin hikmeti, haşmet ile içtima ediyor. O halde, o askerlikte fazlalık yoktur denilebilir.

Cennette ehl-i iman için rahmet-i Rahmân ile iddihar olunan nimetlerin nümuneleri, suretleri hükmündedir.

BEŞİNCİ ESAS: Hem anlarsın ki, şu fânimasnuat fena için değil; bir parça görünüp mahvolmak için yaratılmamışlar—belki, vücutta kısa bir zaman toplanıp, matlup bir vaziyet alıp, ta suretleri alınsın, timsalleri tutulsun, mânâları bilinsin, neticeleri zaptedilsin. Meselâ, ehl-i ebed için daimî manzaralar nesc edilsin. Hem âlem-i bekàda başka gayelere medar olsun.

Eşya bekàiçin yaratıldığını, fena için olmadığını, belki sureten fena ise de tamam-ı vazife ve terhis olduğu bununla anlaşılıyor ki, fâni birşey, bir cihetle fenaya gider, çok cihetlerle bâki kalır. Meselâ, kudret kelimelerinden olan şu çiçeğe bak ki, kısa bir zamanda o çiçek tebessüm edip bize bakar; derakab, fena perdesinde saklanır. Fakat, senin ağzından çıkan kelime gibi o gider; fakat binler misallerini kulaklara tevdi eder, dinleyen akıllar adedince mânâlarını akıllarda ibkà eder. Çünkü, vazifesi olan ifade-i mânâ bittikten sonra kendisi gider; fakat, onu gören herşeyin hafızasında zahirî suretini ve herbir tohumunda mânevî mahiyetini bırakıp öyle gidiyor. Güya her hafıza ile her tohum, hıfz-ı ziyneti için birer fotoğraf ve devam-ı bekàsı için birer menzildirler.

En basit mertebe-i hayatta olan masnuböyle ise, en yüksek tabaka-i hayatta ve ervâh-ı bâkıye sahibi olan insan ne kadar bekà ile alâkadar olduğu anlaşılır. Çiçekli ve meyveli koca nebatatın bir parça ruha benzeyen herbirinin kanun-u teşekkülâtı, timsal-i sureti, zerrecikler gibi tohumlarda kemâl-i intizamla, dağdağalı inkılâplar içinde ibkà ve muhafaza edilmesiyle; gayet cem’iyetli ve yüksek bir mahiyete mâlik, haricî bir vücut giydirilmiş, zîşuur, nuranî bir kanun-u emrî olan ruh-u beşer ne derece bekà ile merbut ve alâkadar olduğu anlaşılır.

ALTINCI ESAS: Hem anlarsın ki, insan, ipi boğazına sarılıp istediği yerde otlamak için başıboş bırakılmamıştır. Belki, bütün amellerinin suretleri alınıp yazılır ve bütün fiillerinin neticeleri muhasebe için zaptedilir.[1]

1. bk. Kehf Sûresi, 18:49; Kaf Sûresi, 50:17-18; İnfitâr Sûresi, 82:10-12.

YEDİNCİ ESAS: Hem anlarsın ki, güz mevsiminde, yaz-bahar âleminin güzel mahlûkatının tahribatı idam değil; belki, vazifelerinin tamamıyla, terhisatıdır.[HAŞİYE-1] Hem, yeni baharda gelecek mahlûkata yer boşaltmak için tefrigattır ve yeni vazifedarlar gelip konacak ve vazifedar mevcudatın gelmesine yer hazırlamaktır ve ihzarattır. Hem zîşuura vazifesini unutturan gafletten ve

şükrünü unutturan sarhoşluktan ikazât-ı Sübhâniyedir.

SEKİZİNCİ ESAS: Hem anlarsın ki, şu fâniâlemin sermedî Sânii için başka ve bâki bir âlemi var ki, ibâdını oraya sevk ve ona teşvik eder.

DOKUZUNCU ESAS: Hem anlarsın ki, öyle bir Rahmân, öyle bir âlemde, öyle has ibâdına öyle ikramlar edecek; ne göz görmüş, ne kulak işitmiş, ne kalb-i beşere hutur etmiştir.[1] Âmennâ!

YEDİNCİ HAKİKAT

Bâb-ı Hıfz ve Hafîziyet olup ism-i Hafîz ve Rakîbin cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki, gökte, yerde, karada, denizde yaş kuru, küçük büyük, âdi âli herşeyi kemâl-i intizam ve mizan içinde muhafaza edip bir türlü muhasebe içinde neticelerini eleyen bir Hafîziyet, insan gibi büyük bir fıtratta, hilâfet-i kübrâ gibi bir rütbede,[2] emanet-i kübrâ[3] gibi büyük vazifesi olan beşerin, Rububiyet-i âmmeye temas eden amelleri ve fiilleri muhafaza edilmesin, muhasebe eleğinden geçirilmesin, adalet terazisinde tartılmasın, şayeste ceza ve mükâfat çekmesin? Hayır, asla!

Haşiye-1 Evet, rahmetin erzakhazinelerinden olan bir şecerenin uçlarında ve dallarının başlarındaki meyveler, çiçekler, yapraklar, ihtiyar olup vazifelerinin hitâma ermesiyle gitmelidirler. Ta, arkalarından akıp gelenlere kapı kapanmasın. Yoksa, rahmetin vüs'atine ve sair ihvanlarının hizmetine sed çekilir. Hem kendileri, gençlik zevâliyle, hem zelil, hem perişan olurlar. İşte, bahar dahi mahşernümâ bir meyvedar ağaçtır. Her asırdaki insan âlemi ibretnümâ bir şeceredir. Arz dahi mahşer-i acaip bir şecere-i kudrettir. Hattâ dünya dahi, meyveleri âhiret pazarına gönderilen bir şecere-i hayret-nümâdır.
1. bk. Secde Sûresi, 32:17, Zuhruf Sûresi, 43:71; *Buhari*, Bed'ü'l-Halk: 8, Tefsîr-u Sûreti: 32:1, Tevhid: 35; *Müslim*, Îmân: 312, Cennet: 2-5; *Tirmizî*, Tefsîr-u Sûreti: 32:2, 56:1; *İbn-i Mâce*, Zühd: 39.
2. bk. Bakara Sûresi, 2:30; En'âm Sûresi, 6:165; Yûnus Sûresi, 10:14; EnbiyaSûresi, 21:105; Neml Sûresi, 27:62; Kasas Sûresi, 28:5; Fâtır Sûresi,35:39.
3. bk. Ahzâb Sûresi, 33:72.

Evet, şu kâinatı idare eden Zât, herşeyi nizamve mizan içinde muhafaza ediyor. Nizam ve mizan ise, ilim ile hikmet ve irade ile kudretin tezahürüdür. Çünkü, görüyoruz, her masnu, vücudunda gayet muntazam ve mevzun yaratılıyor. Hem hayatı müddetince değiştirdiği suretler dahi, birer intizamlı olduğu halde, heyet-i mecmuası da bir intizam tahtındadır. Zira, görüyoruz ki, vazifesinin bitmesiyle ömrüne nihayet verilen ve şu âlem-i şehadetten göçüp giden herşeyin, Hafîz-i Zülcelâl, birçok suretlerini, elvâh-ı mahfuza hükmünde olan[HAŞİYE-1] hafızalarda ve bir türlü misalî âyinelerde hıfzedip, ekser tarihçe-i hayatını çekirdeğinde, neticesinde nakşedip yazıyor, zâhir ve bâtın âyinelerde ibkà ediyor. Meselâ beşerin hafızası, ağacın meyvesi, meyvenin çekirdeği, çiçeğin tohumu, kanun-u Hafîziyetin azamet-i ihatasını gösteriyor.

Haşiye-1 Yedinci Suretin haşiyesine bak.

Görmüyor musun ki, koca baharınhep çiçekli, meyveli bütün mevcudatı ve bunların kendilerine göre bütün sahâif-i a’mâli ve teşkilâtının kanunları ve suretlerinin timsalleri, mahdut bir miktar tohumcuklar içlerinde yazarak muhafaza ediliyor. İkinci bir baharda, onlara göre bir muhasebe içinde, sahife-i amellerini neşredip, kemâl-i intizam ve hikmetle koca diğer bir bahar âlemini meydana getirmekle, Hafîziyetin ne derece kuvvetli ihata ile cereyan ettiğini gösteriyor. Acaba geçici, âdi, bekàsız, ehemmiyetsiz şeylerde böyle muhafaza

edilirse; âlem-i gaybda, âlem-i âhirette, âlem-i ervahta, rububiyet-i âmmede mühim semere veren beşerin amelleri, hıfz içinde gözetilmek suretiyle, ehemmiyetle zaptedilmemesi kabil midir? Hayır ve asla!

Evet, şu Hafîziyetin bu suretle tecellîsindenanlaşılıyor ki, şu mevcudatın Mâliki, mülkünde cereyan eden herşeyin inzibatına büyük bir ihtimamı var. Hem hâkimiyet vazifesinde nihayet derecede dikkat eder. Hem Rububiyet-i saltanatında gayet ihtimamı gözetir. O derece ki, en küçük bir hadiseyi, en ufak bir hizmeti yazar, yazdırır; mülkünde cereyan eden herşeyin suretini müteaddit şeylerde hıfzeder. Şu Hafîziyet işaret eder ki, ehemmiyetli bir muhasebe-i a'mâl defteri açılacak ve bilhassa mahiyetçe en büyük, en mükerrem, en müşerref bir mahlûk olan insanın büyük olan amelleri, mühim olan fiilleri, mühim bir hesap ve mizana girecek, sahife-i amelleri neşredilecek.

Acaba hiç kabil midir ki, insan, hilâfet[1] ve emanetle[2] mükerrem olsun, Rububiyetin külliyât-ı şuûnuna şahit olarak kesret dairelerinde vahdâniyet-i İlâhiyenin dellâllığını ilân etmekle, ekser mevcudatın tesbihat ve ibadetlerine müdahale edip zabitlik ve müşahitlik derecesine çıksın da, sonra kabre girip rahatla yatsın ve uyandırılmasın, küçük büyük her amellerinden sual edilmesin, mahşere gidip Mahkeme-i Kübrâyı görmesin? Hayır ve asla!

Hem bütün gelecek zamanda olan[HAŞİYE-1]mümkinâta kàdir olduğuna, bütün geçmiş zamandaki mucizât-ı kudreti olan vukuatı şehadet eden ve kıyamet ve haşre pek benzeyen kış ile baharı her vakit bilmüşahede icad eden bir Kadîr-i Zülcelâlden, insan nasıl ademe gidip kaçabilir, toprağa girip saklanabilir?

1. bk. Bakara Sûresi, 2:30; En'âm Sûresi; 6:165; Yûnus Sûresi, 10:14; EnbiyâSûresi, 21:105; Neml Sûresi 27:62; Kasas Sûresi, 28:5; Fâtır Sûresi,35:39.
2. bk. Ahzâb Sûresi, 33:72.
Haşiye-1 Evet, zaman-ı hâzırdan, ta iptida-i hilkat-i âleme kadar olan zaman-ı mazi, umumen vukuattır. Vücuda gelmiş herbir günü, herbir senesi, herbir asrı birer satırdır, birer sahifedir, birer kitaptır ki, kalem-i kader ile tersim edilmiştir; dest-i kudret, mucizât-ı âyâtını onlarda kemâl-i hikmet ve intizamla yazmıştır. Şu zamandan ta kıyamete, ta Cennete, ta ebede kadar olan zaman-ı istikbal, umumen imkânattır. Yani, mazi vukuattır, istikbal imkânattır. İşte, o iki zamanın iki silsilesi birbirine karşımukabele edilse: Nasıl ki dünkü günü halk eden ve o güne mahsus mevcudatı icad eden Zât, yarınki günü mevcudatıyla halk etmeye muktedir olduğu hiçbir vecihle şüphe getirmez. Öyle de, şüphe yoktur ki, şu meydan-ı garaip olan zaman-ı mazinin mevcudatı ve harikaları, bir Kadîr-i Zül-celâlin mucizâtıdır; kat'î şehadet ederler ki, o Kadîr, bütün istikbalin, bütün mümkinâtın icadına, bü-tün acaibinin izharına muktedirdir. Evet, nasıl ki birelmayı halk edecek, elbette dünyada bütün elmaları halk etmeye ve kocabaharı icad etmeye muktedir olmak gerektir. Baharı icad etmeyen, birelmayı icad edemez. Zira o elma, o tezgâhta dokunuyor. Bir elmayı icadeden, bir baharı icad edebilir. Bir elma bir ağacın, belki bir bahçenin, belki bir kâinatın misal-i musağğarıdır. Hem san'at itibarıyla kocaağacın bütün tarih-i hayatını taşıyan elmanın çekirdeği itibarıyla öylebir harika-i san'attır ki, onu öylece icad eden, hiçbir şeyden âcizkalmaz. Öyle de, bugünü halk eden, kıyamet gününü halk edebilir vebaharı icad edecek, haşrin icadına muktedir bir Zât olabilir. Zaman-ı mazinin bütün âlemlerini zamanın şeridine kemâl-i hikmet ve intizamla takıp gösteren, elbette istikbal şeridine dahi başka kâinatı takıp gösterebilir ve gösterecektir. Kaç Sözlerde, bilhassa Yirmi İkinci Sözde gayet kat'î ispat etmişiz ki: Herşeyi yapamayanhiçbir şeyi yapamaz. Ve birtek şeyi halk eden herşeyi yapabilir. Hemeşyanın icadı birtek Zâta verilse, bütün eşya birtek şey gibi kolay olur ve suhulet peyda eder. Eğer müteaddit esbaba verilse ve kesrete isnad edilse, birtek şeyin icadı, bütün eşyanın icadı kadar müşkilâtlı olur ve imtinâ derecesinde suûbet peyda eder.

Madem bu dünyada ona lâyık muhasebe görülüp hüküm verilmiyor. Elbette bir Mahkeme-i Kübrâ, bir saadet-i uzmâya gidecektir.

SEKİZİNCİ HAKİKAT

Bâb-ı Vaad ve Vaîddir. İsm-i Cemîl ve Celîlin cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki, Alîm-i Mutlakve Kadîr-i Mutlak olan şu masnuatın Sânii, bütün enbiyanın tevatürle haber verdikleri ve bütün sıddıkîn ve evliyanın icmâ ile şehadet ettikleri mükerrer vaad ve vaîd-i İlâhîsini yerine getirmeyip—hâşâ—acz ve cehlini göstersin? Halbuki, vaad ve vaîdinde bulunduğu emirler, kudretine hiç ağır gelmez. Pek hafif ve pek kolay; geçmiş baharın hesapsız

mevcudatını gelecek baharda kısmen aynen,[HAŞİYE-1] kısmen mislen[HAŞİYE-2] iadesi kadar kolaydır. İfa-yı vaad ise, hem bize, hem herşeye, hem kendisine, hem saltanat-ı Rububiyetine pek çok lâzımdır. Hulfü'l-vaad ise, hem izzet-i iktidarına zıttır, hem ihata-i ilmiyesine münafidir. Zira, hulfü'l-vaad ya cehilden, ya aczden gelir.

Haşiye-1 Ağaç ve otların kökleri gibi.
Haşiye-2 Yapraklar, meyveler gibi.

Ey münkir! Bilir misin ki, küfürve inkârınla ne kadar ahmakça bir cinayet işliyorsun ki, kendi yalancı vehmini, hezeyancı aklını, aldatıcı nefsini tasdik edip, hiçbir vech ile hulf ve hilâfa mecburiyeti olmayan ve hiçbir vech ile hilâf Onun izzetine ve haysiyetine yakışmayan ve bütün görünen şeyler ve işler sıdkına ve hakkaniyetine şehadet eden bir Zâtı tekzip ediyorsun! Nihayetsiz küçüklük içinde nihayetsiz büyük cinayet işliyorsun. Elbette ebedî, büyük cezaya müstehak olursun. "Bazı ehl-i Cehennemin bir dişi, dağ kadar olması,"[1] cinayetinin büyüklüğüne bir mikyas olarak haber verilmiş. Misalin şu yolcuya benzer ki, güneşin ziyasından gözünü kapar, kafası içindeki hayaline bakar. Vehmi, bir yıldız böceği gibi, kafa fenerinin ışığıyla dehşetli yolunu tenvir etmek istiyor.

1. bk. *Müslim*, Cennet: 44; *Tirmizi*, Cehennem: 3; *İbni Mâce*, Zühd: 38; *Müsned*, 2:26, 328, 3:29.

Madem şu mevcudathak söyleyen sadık kelimeleri, şu hâdisât-ı kâinat doğru söyleyen nâtık âyetleri olan Cenâb-ı Hak vaad etmiş. Elbette yapacaktır. Bir Mahkeme-i Kübrâ açacaktır. Bir saadet-i uzmâ verecektir.

DOKUZUNCU HAKİKAT

Bâb-ı İhyâ ve İmâtedir. İsm-i Hayy-ı Kayyûmun, Muhyî ve Mümîtin cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki, ölmüş, kurumuş koca arzı ihyâ eden; ve o ihyâ içinde, herbiri beşer haşri gibi acip, üç yüz binden ziyade envâ-ı mahlûkatı haşir ve neşredip kudretini gösteren; ve o haşir ve neşir içinde, nihayet derecede karışık ve ihtilât içinde nihayet derecede imtiyaz ve tefrik ile ihata-i ilmiyesini gösteren; ve bütün semavî fermanlarıyla beşerin haşrini vaad etmekle bütün ibâdının enzârını saadet-i ebediyeye çeviren; ve bütün mevcudatı baş başa, omuz omuza, el ele verdirip, emir ve iradesi dairesinde döndürüp birbirine yardımcı ve musahhar kılmakla azamet-i Rububiyetini gösteren; ve beşeri, şecere-i kâinatın en cami' ve en nazik ve en nazenin, en nazdar, en niyazdar bir meyvesi yaratıp kendine muhatap ittihaz ederek herşeyi ona musahhar kılmakla, insana bu kadar ehemmiyet verdiğini gösteren bir Kadîr-i Rahîm, bir Alîm-i Hakîm, kıyameti getirmesin, haşri yapmasın ve yapamasın, beşeri ihyâ etmesin veya edemesin, Mahkeme-i Kübrâyı açamasın, Cennet ve Cehennemi yaratamasın? Hâşâ ve kellâ!

Evet, şu âlemin Mutasarrıf-ı Zîşânı, her asırda, her senede, her günde bu dar, muvakkat rû-yi zeminde haşr-i ekberin ve meydan-ı kıyametin pek çok emsalini

ve nümunelerini ve işârâtını icad ediyor. Ezcümle:

Haşr-i baharîdegörüyoruz ki, beş altı gün zarfında, küçük ve büyük hayvanat ve nebatattan, üç yüz binden ziyade envâı haşredip neşrediyor. Bütün ağaçların, otların köklerini ve bir kısım hayvanları aynen ihyâ edip iade ediyor. Başkalarını ayniyet derecesinde bir misliyet suretinde icad ediyor. Halbuki, maddeten farkları pek az olan tohumcuklar, o kadar karışmışken, kemâl-i imtiyaz ve teşhis ile, o kadar sür'at ve vüs'at ve suhulet içinde, kemâl-i intizam ve mizan ile, altı gün veya altı hafta zarfında ihya ediliyor.

Hiç kabil midir ki, bu işleri yapan Zâta birşey ağır gelebilsin, semâvât ve arzı altı günde halk edemesin, insanı bir sayha ile haşredemesin? Hâşâ!

Acaba, muciznümâ bir kâtipbulunsa, hurufları ya bozulmuş veya mahvolmuş üç yüz bin kitabı tek bir sahifede, karıştırmaksızın, galatsız, sehivsiz, noksansız, hepsini beraber, gayet güzel bir surette, bir saatte yazarsa; birisi sana dese, "Şu kâtip, kendi telif ettiği, senin suya düşmüş olan kitabını yeniden, bir dakika zarfında hafızasından yazacak"; sen diyebilir misin ki, "Yapamaz ve inanmam"?

Veyahut bir sultan-ı mucizekâr, kendi iktidarını göstermek için veya ibret ve tenezzüh için, bir işaretle dağları kaldırır, memleketleri tebdil eder, denizi karaya çevirdiğini gördüğün halde, sonra görsen ki, büyükbir taş dereye yuvarlanmış, o zâtın kendi ziyafetine davet ettiğimisafirlerin yolunu kesmiş, geçemiyorlar. Biri sana dese, "O zât, birişaretle, o taşı, ne kadar büyük olursa olsun, kaldıracak veyadağıtacak; misafirlerini yolda bırakmayacak." Sen desen ki, "Kaldırmazveya kaldıramaz."

Veyahut, bir zât, bir günde yeniden büyük bir orduyu teşkil ettiği halde, biri dese, "O zât, bir boru sesiyle, efradı istirahat için dağılmış olan taburları toplar; taburlar nizamı altına girerler." Sen desen ki, "İnanmam"; ne kadar divanece hareket ettiğini anlarsın.

İşte, şu üç temsili fehmettinse, bak: Nakkâş-ı Ezelî, gözümüzün önünde kışın beyaz sahifesini çevirip, baharve yaz yeşil yaprağını açıp, rû-yi arzın sahifesinde üç yüz binden ziyade envâı, kudret ve kader kalemiyle ahsen-i suret üzere yazar. Birbiri içinde, birbirine karışmaz. Beraber yazar; birbirine mani olmaz. Teşkilce, suretçe birbirinden ayrı, hiç şaşırtmaz, yanlış yazmaz.

Evet, en büyükbir ağacın ruh programını, bir nokta gibi en küçük bir çekirdekte derc edip muhafaza eden Zât-ı Hakîm-i Hafîz, vefat edenlerin ruhlarını nasıl muhafaza eder, denilir mi? Ve küre-i arzı bir sapan taşı gibi çeviren Zât-ı Kadîr, âhirete giden misafirlerinin yolunda nasıl bu arzı kaldıracak veya dağıtacak, denilir mi? Hem, hiçten, yeniden bütün zîhayatın ordularını,

bütün cesetlerinin taburlarında kemâl-i intizamla zerrâtı emr-i كُنْ فَيَكُونُ [1] ile kaydedip yerleştiren, ordular icad eden Zât-ı Zülcelâl, tabur-misal cesedin nizamı altına girmekle birbiriyle tanışan zerrât-ı esasiye ve eczâ-yı asliyesini bir sayha ile nasıl toplayabilir, denilir mi?

Hem bu baharhaşrine benzeyen, dünyanın her devrinde, her asrında, hattâ gece gündüzün tebdilinde, hattâ cevv-i havada bulutların icad ve ifnâsında haşre nümune ve misal ve emare olacak ne kadar nakışlar yaptığını gözünle görüyorsun. Hattâ, eğer hayalen bin sene evvel kendini farz etsen, sonra zamanın iki cenahı olan mazi ile müstakbeli birbirine karşılaştırsan; asırlar, günler adedince misal-i haşir ve kıyametin nümunelerini göreceksin. Sonra, bu kadar nümune ve misalleri müşahede ettiğin halde, haşr-i cismânîyi akıldan uzak görüp istib'âd etmekle inkâr etsen, ne kadar divanelik olduğunu sen de anlarsın. Bak, Ferman-ı Âzam, bahsettiğimiz hakikate dair ne diyor:

فَانْظُرْ اِلٰى اٰثَارِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِى الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِى الْمَوْتٰى وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ [2]

1. "(Cenâb-ı Hak) Birşeyin olmasını murad ettiği zaman, Onun işi sadece 'Ol' demektir; o da oluverir." Yâsin Sûresi, 36:82.
2. "Şimdi bak Allah'ın rahmet eserlerine: Yeryüzünü ölümünün ardından nasıldiriltiyor! Bunu yapan, elbette ölüleri de öylece diriltecektir; Oherşeye hakkıyla kadirdir." Rum Sûresi, 30:50.

Elhasıl: Haşre mâni hiçbir şey yoktur. Muktazî ise, herşeydir. Evet, mahşer-i acaip olan şu koca arzı, âdi bir hayvan gibi imâte ve ihyâ eden ve beşer ve hayvana hoş bir beşik, güzel bir gemi yapan ve güneşi onlara şu misafirhanede ışık verici ve ısındırıcı bir lâmba eden, seyyârâtı meleklerine tayyare yapan bir Zâtın, bu derece muhteşem ve sermedî Rububiyeti ve bu derece muazzam ve muhît hâkimiyeti, elbette, yalnız böyle geçici, devamsız, bîkarar, ehemmiyetsiz, mütegayyir, bekàsız, nâkıs, tekemmülsüz umûr-u dünya üzerinde kurulmaz ve durmaz. Demek, Ona şayeste, daimî, berkarar, zevâlsiz, muhteşem bir diyar-ı âhar var, başka bâki bir memleketi vardır. Bizi onun için çalıştırır. Oraya davet eder. Ve oraya nakledeceğine, zahirden hakikate geçen ve kurb-u huzuruna müşerref olan bütün ervâh-ı neyyire ashabı, bütün kulûb-u münevvere aktâbı, bütün ukul-u nuraniye erbabı şehadet ediyorlar ve bir mükâfat ve mücazat ihzar ettiğini müttefikan haber veriyorlar ve mükerreren pek kuvvetli vaad ve pek şiddetli tehdit eder, naklederler.

Hulfü'l-vaadise, hem zillet, hem tezellüldür; hiçbir cihetle celâl-i kudsiyetine yanaşamaz. Hulfü'l-vaîd ise, ya aftan, ya aczden gelir. Halbuki küfür cinayet-i mutlakadır;[HAŞİYE-1] affa kabil değil. Kadîr-i Mutlak ise, aczden münezzeh ve

mukaddestir.

Haşiye-1 Evet, küfür, mevcudatın kıymetini iskat ve mânâsızlıkla itham ettiğinden, bütün kâinata karşı bir tahkir ve mevcudat âyinelerinde cilve-i Esmâyı inkâr olduğundan, bütün esmâ-i İlâhiyeye karşı bir tezyif ve mevcudatın vahdâniyete olan şehadetlerini reddettiğinden, bütün mahlûkata karşı bir tekzip olduğundan, istidad-ı insanîyi öyle ifsad eder ki, salâh ve hayrı kabule liyakati kalmaz. Hem bir zulm-ü azîmdir ki, umum mahlûkatın ve bütün esmâ-i İlâhiyenin hukukuna bir tecavüzdür. İşte şu hukukun muhafazası ve nefs-i kâfir hayra kabiliyetsizliği, küfrün adem-i affını iktiza eder. إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ["Muhakkak ki şirk pek büyük bir zulümdür." Lokman Sûresi, 31:13] şu mânâyı ifade eder.

Şahitler, muhbirler ise, mesleklerinde, meşreplerinde, mezheplerinde muhtelif oldukları halde, kemâl-i ittifakla şu meselenin esasında müttehiddirler. Kesretçe tevatür derecesindedirler. Keyfiyetçe icmâ kuvvetindedirler. Mevkice herbiri nev-i beşerin bir yıldızı, bir taifenin gözü, bir milletin azizidirler. Ehemmiyetçe şu meselede hem ehl-i ihtisas, hem ehl-i ispattırlar. Halbuki bir fende veya bir san'atta iki ehl-i ihtisas, binler başkalara müreccahtırlar ve ihbarda iki müsbit, binler nâfîlere tercih edilir. Meselâ, Ramazan hilâlinin sübutunu ihbar eden iki adam, binler münkirlerin inkârlarını hiçe atarlar.

Elhasıl, dünyada bundan daha doğru bir haber, daha sağlam bir dâvâ, daha zahir bir hakikat olamaz. Demek, şüphesiz dünya bir mezraadır. Mahşer ise bir beyderdir, harmandır. Cennet, Cehennem ise birer mahzendir.

ONUNCU HAKİKAT

Bâb-ı Hikmet, İnâyet, Rahmet, Adalettir.

İsm-i Hakîm, Kerîm, Âdil, Rahîmin cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki, şu bekàsızmisafirhane-i dünyada ve şu devamsız meydan-ı imtihanda ve şu sebatsız teşhirgâh-ı arzda bu derece bâhir bir hikmet, bu derece zahir bir inâyet ve bu derece kahir bir adalet ve bu derece vâsi bir merhametin âsârını gösteren Mâlikü'l-Mülk-i Zülcelâlin daire-i memleketinde ve âlem-i mülk ve melekûtunda daimî meskenler, ebedî sakinler, bâki makamlar, mukim mahlûklar bulunmayıp, şu görünen hikmet, inâyet, adalet, merhametin hakikatleri hiçe insin?

Hem hiç kabil midir ki, o Zât-ı Hakîm, şu insanı bütün mahlûkat içinde kendine küllî muhatap ve cami' bir âyine yapıp bütün hazâin-i rahmetinin müştemilâtını ona tattırsın, hem tarttırsın, hem tanıttırsın, kendini bütün esmâsıyla ona bildirsin, onu sevsin ve sevdirsin; sonra, o biçare insanı o ebedî memleketine göndermesin, o daimî saadetgâha davet edip mes'ud etmesin?

Hem hiç makul müdür ki, hattâ çekirdek kadar herbir mevcuda bir ağaç kadar vazife yükü yüklesin, çiçekleri kadar hikmetleri bindirsin, semereleri kadar maslahatları taksın da, bütün o vazifeye, o hikmetlere, o maslahatlara, dünyaya müteveccih yalnız bir çekirdek kadar gaye versin? Bir hardal kadar ehemmiyeti olmayan dünyevî bekàsını gaye yapsın? Ve bunları âlem-i mânâya çekirdekler ve âlem-i âhirete bir mezraa yapmasın, ta hakikî ve lâyık gayelerini versinler? Ve bu kadar mühim ihtifâlât-ı mühimmeyi gayesiz, boş, abes bıraksın; onların

yüzünü âlem-i mânâya, âlem-i âhirete çevirmesin, ta asıl gayeleri ve lâyık meyvelerini göstersin?

Evet, hiç mümkün müdür ki, bu şeyleri böyle hilâf-ı hakikatyapmakla, kendi evsâf-ı hakikiyesi olan Hakîm, Kerîm, Âdil, Rahîmin zıtlarıyla—hâşâ, sümme hâşâ—muttasıf gösterip hikmet ve keremine, adl ve rahmetine delâlet eden bütün kâinatın hakaikını tekzip etsin, bütün mevcudatın şehadetlerini reddetsin, bütün masnuatın delâletlerini iptal etsin?

Hem hiç akıl kabul eder mi ki, insanın başına ve içindeki havassına saçları adedince vazifeler yükletsin de, yalnız bir saç hükmünde ona bir ücret-i dünyeviye versin? Adalet-i hakikiyesine zıt olarak ve hikmet-i hakikiyesine münafi, mânâsız iş yapsın?

Hem hiç mümkün müdür ki, bir ağaca taktığı neticeler, meyveler miktarınca herbir zîhayata, belki lisan gibi herbir uzvuna, belki herbir masnua o derece hikmetleri, maslahatları takmakla kendisinin bir Hakîm-i Mutlak olduğunu ispat edip göstersin; sonra bütün hikmetlerin en büyüğü ve bütün maslahatların en mühimmi ve bütün neticelerin en elzemi ve hikmeti hikmet, nimeti nimet, rahmeti rahmet eden ve bütün hikmetlerin, nimetlerin, rahmetlerin, maslahatların menbaı ve gayesi olan bekà ve likayı ve saadet-i ebediyeyi vermeyip terk ederek bütün işlerini abesiyet-i mutlaka derekesine düşürsün; ve kendini o zâta benzetsin ki, öyle bir saray yapar, herbir taşında binlerce nakışlar, herbir tarafında binler ziynetler ve herbir menzilinde binler kıymettar âlât ve levâzımât-ı beytiye bulundursun da, sonra ona dam yapmasın, herşey çürüsün, beyhude bozulsun? Hâşâ ve kellâ!

Hayr-ı mutlaktan hayır gelir. Cemîl-i Mutlaktan güzellik gelir. Hakîm-i Mutlaktan abes birşey gelmez. Evet, her kim fikren tarihe binip mazi cihetine gitse, şu zaman-ı hazırda gördüğümüz menzil-i dünya, meydan-ı iptilâ, meşher-i eşya gibi, seneler adedince vefat etmiş menziller, meydanlar, meşherler, âlemler görecek. Suretçe, keyfiyetçe birbirinden ayrı oldukları halde intizamca, acaipçe, Sâniin kudret ve hikmetini göstermekçe birbirine benzer.Hem görecek ki, o sebatsız menzillerde, o devamsız meydanlarda, o bekàsız meşherlerde o kadar bâhir bir hikmetin intizâmâtı, o derece zahir bir inâyetin işârâtı, o mertebe kahir bir adaletin emârâtı, o derece vâsi bir merhametin semerâtını görecek. Basiretsiz olmamak şartıyla yakinen bilecek ki, o hikmetten daha ekmel bir hikmet olamaz; ve o âsârı görünen inâyetten daha ecmel bir inâyet kabil değil; ve o emârâtı görünen adaletten daha ecell bir adalet yoktur; ve o semerâtı görünen merhametten daha eşmel bir merhamet tasavvur edilmez.Eğer, farz-ı muhal olarak, şu işleri çeviren, şu misafirleri ve misafirhaneleri değiştiren Sultan-ı Sermedînin daire-i memleketinde daimî menziller, âli mekânlar, sabit makamlar,

bâkimeskenler, mukim ahali, mes’ud ibâdı bulunmazsa; ziya, hava, su, toprak gibi kuvvetli ve şümullü dört anâsır-ı mâneviye olan hikmet, adalet, inâyet, merhametin hakikatlerini nefyetmek ve o anâsır-ı zahiriye gibi görünen vücutlarını inkâr etmek lâzım gelir. Çünkü, şu bekàsız dünya ve mâfîhâ, onların tam hakikatlerine mazhar olamadığı malûmdur. Eğer başka yerde dahi onlara tam mazhar olacak mekân bulunmazsa, o vakit, gündüzü dolduran ziyayı gördüğü halde güneşin vücudunu inkâr etmek derecesinde bir divanelikle, şu herşeyde bulunan gözümüz önündeki hikmeti inkâr etmek, şu nefsimizde ve ekser eşyada her vakit müşahede ettiğimiz inâyeti inkâr etmek ve şu pek kuvvetli emârâtı görünen adaleti inkâr etmek[HAŞİYE-1] ve şu her yerde gördüğümüz merhameti inkâr etmek lâzım geldiği gibi; şu kâinatta gördüğümüz icraat-ı hakîmâne ve ef’âl-i kerîmâne ve ihsânât-ı rahîmânenin sahibini—hâşâ, sümme hâşâ—sefih bir oyuncu, gaddar bir zalim olduğunu kabul etmek lâzım gelir ki, nihayetsiz muhal bir inkılâb-ı hakaiktir. Hattâ, herşeyin vücudunu ve kendi nefsinin vücudunu inkâreden ahmak Sofestâîler dahi bunun tasavvuruna kolay kolay yanaşamazlar.

Haşiye-1 Evet, adaletiki şıktır. Biri müsbet, diğeri menfidir. Müsbet ise, hak sahibine hakkını vermektir. Şu kısım adalet, bu dünyada bedahet derecesinde ihatası vardır. Çünkü, Üçüncü Hakikatte ispat edildiği gibi, herşeyin istidat lisanıyla ve ihtiyac-ı fıtrî lisanıyla ve ıztırar lisanıyla Fâtır-ı Zülcelâlden istediği bütün matlubatını ve vücut ve hayatına lâzım olan bütün hukukunu mahsus mizanlarla, muayyen ölçülerle bilmüşahede veriyor. Demek adaletin şu kısmı, vücut ve hayat derecesinde kat’î vardır. İkinci kısım menfidir ki, haksızları terbiye etmektir. Yani, haksızların hakkını, tazip ve tecziye ile veriyor. Şu şık ise, çendan tamamıyla şu dünyada tezahür etmiyor. Fakat o hakikatin vücudunu ihsas edecek bir surette, hadsiz işarat ve emarat vardır. Ezcümle, kavm-i Âd ve Semûd'dan tut, ta şu zamanın mütemerrid kavimlerine kadar gelen sille-i te'dip ve te'ziyâne-i tâzip, gayet âli bir adaletin hükümran olduğunu hads-i kat’î ile gösteriyor.

Elhasıl: Şu görünen şuûnat, dünyadaki vüs’atli içtimaat-ı hayatiye ve sür’atli iftirakat-ı mevtiye ve haşmetli toplanmalar ve çabuk dağılmalar ve azametli ihtifâlât ve büyük tecelliyat ile ve onların bu âleme ait, bu dünya-yı fânide, kısa bir zamanda, malûmumuz olan semerât-ı cüz’iyeleri, ehemmiyetsiz ve muvakkat gayeleri mabeyninde hiç münasebet olmadığından, adeta küçük bir taşa bir büyük dağ kadar hikmetler, gayeler takmak, bir büyük dağa bir küçük taş gibi muvakkat bir gaye-i cüz’iye vermeye benzer ki, hiçbir akıl ve hikmete uygun gelemez.

Demek, şu mevcudatve şuûnat ile ve dünyaya ait gayeleri ortasında bu derece nisbetsizlik, kat’iyen şehadet eder ki, bu mevcudatın yüzleri âlem-i mânâya müteveccihtir; münasip meyveleri orada veriyor. Ve gözleri Esmâ-i Kudsiyeye dikkat ediyor. Gayeleri o âleme bakıyor. Ve özleri dünya toprağı altında, sünbülleri âlem-i misalde inkişaf ediyor. İnsan, istidadı nisbetinde burada ekiyor ve ekiliyor, âhirette mahsul alıyor.

Evet, şu eşyanın esmâ-i İlâhiyeye ve âlem-i âhirete müteveccih yüzlerine baksan göreceksin ki, mucize-i kudret olan herbir çekirdeğin bir ağaç kadar gayesi var. Kelime-i hikmet olan herbir çiçeğin,[HAŞİYE-1] bir ağaç çiçekleri kadar mânâları var. Ve o harika-i san’at ve manzume-i rahmet olan herbir meyvenin, bir ağacın meyveleri kadar hikmetleri var. Bizlere rızık olması ise, o binler

hikmetlerinden birtek hikmettir ki, vazifesi biter, mânâsını ifade eder, vefat eder, midemizde defnedilir.

Haşiye-1 Sual: Eğer dense, "Neden en çok misalleri çiçekten ve çekirdekten ve meyveden getiriyorsun?" Elcevap: Çünkü onlar hem mucizât-ı kudretin enantikaları, en harikaları, en nazeninleridirler. Hem ehl-i tabiat ve ehl-i dalâlet ve ehl-i felsefe, onlardaki kalem-i kader ve kudretin yazdığı ince hattı okuyamadıkları için onlarda boğulmuşlar, tabiat bataklığına düşmüşler.

Madem bu fânieşya başka yerde bâki meyveler verirler ve daimî suretler bırakır ve başka cihette ebedî mânâlar ifade eder, sermedî tesbihat yapar. Ve insan ise, onların şu cihetine bakan yüzlerine bakmakla insan olur, fânide bâkiye yol bulur. Demek bu hayat ve mevt içinde yuvarlanan, toplanıp dağılan mevcudat içinde başka maksat var. Temsilde kusur yoktur; şu ahval, taklit ve temsil için teşkil ve tertip edilen ahvâle benzer. Nasıl büyük masrafla kısa içtimalar, dağılmalar yapılıyor; ta suretler alınsın, terkip edilsin, sinemada daim gösterilsin. Onun gibi, bu dünyada kısa bir müddet zarfında hayat-ı şahsiye ve hayat-ı içtimaiye geçirmenin bir gayesi şudur ki, suretler alınıp terkip edilsin, netice-i amelleri alınıp hıfz edilsin; ta, bir mecma-ı ekberde muhasebesi görülsün ve bir meşher-i azamda gösterilsin ve bir saadet-i uzmaya istidadı gösterilsin. Demek, hadis-i şerifte, “Dünya âhiret mezraasıdır”[1] diye, bu hakikatı ifade ediyor.

1. bk. el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, 1320.

Madem dünya var. Ve dünya içinde bu âsârıyla hikmet ve inâyet ve rahmet ve adalet var. Elbette, dünyanın vücudu gibi kat’î olarak, âhiret de var. Madem dünyada herşey bir cihette o âleme bakıyor. Demek oraya gidiliyor. Âhireti inkâr etmek, dünya ve mâfîhâyı inkâr etmek demektir.

Demek, ecel ve kabir insanı beklediği gibi, Cennet ve Cehennem de insanı bekliyor ve gözlüyor.

ON BİRİNCİ HAKİKAT

Bâb-ı İnsaniyettir.

İsm-i Hakkın cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki, Cenâb-ı Hakve Mâbûd-u Bilhak, insanı şu kâinat içinde rububiyet-i mutlakasına ve umum âlemlere rububiyet-i âmmesine karşı en ehemmiyetli bir abdve hitâbât-ı Sübhâniyesine en mütefekkir bir muhatap ve mazhariyet-i esmâsına en cami’ bir âyine ve onu İsm-i Âzamın tecellîsine ve her isimde bulunan İsm-i Âzamlık mertebesinin tecellîsine mazhar bir ahsen-i takvimde, en güzel bir mucize-i kudret ve hazâin-i rahmetinin müştemilâtını tartmak, tanımak için, en ziyade mizan ve âletlere mâlik bir müdakkik ve nihayetsiz nimetlerine en ziyade muhtaç ve fenadan en ziyade müteellim ve bekàya en ziyade müştak ve hayvanat içinde en nazik ve en nazdar ve en fakir ve en muhtaç ve hayat-ı dünyeviyece en müteellim ve en bedbaht ve istidatça en ulvî ve en yüksek surette, mahiyette yaratsın da, onu müstaid olduğu ve müştak

olduğu ve lâyık olduğu bir dar-ı ebedîye göndermeyip, hakikat-i insaniyeyi iptal ederek, kendi hakkaniyetine taban tabana zıt ve hakikat nazarında çirkin bir haksızlık etsin?

Hem hiç kabil midir ki, Hâkim-i Bilhak, Rahîm-i Mutlak, insana öyle bir istidat verip, yer ile gökler ve dağlar tahammülünden çekindiği emanet-i kübrâyı tahammül edip, yani küçücük, cüz'î ölçüleriyle, san'atçıklarıyla Hâlıkının muhît sıfatlarını, küllî şuûnâtını, nihayetsiz tecelliyâtını ölçerek bilip; hem yerde en nazik, nazenin, nazdar, âciz, zayıf yaratıp, halbuki bütün yerin nebatî ve hayvanî olan mahlûkatına bir nevi tanzimat memuru yapıp, onların tarz-ı tesbihat ve ibadetlerine müdahale ettirip, kâinattaki icraat-ı İlâhiyeye küçücük mikyasta bir temsil gösterip Rububiyet-i Sübhâniyeyi fiilen ve kàlen kâinatta ilân ettirmek, meleklerine tercih edip hilâfet rütbesini verdiği halde; ona, bütün bu vazifelerinin gayesi ve neticesi ve semeresi olan saadet-i ebediyeyi vermesin? Onu bütün mahlûkatının en bedbaht, en biçare, en musibetzede, en dertmend, en zelil bir derekeye atıp, en mübarek, nuranî ve âlet-i tes'id bir hediye-i hikmeti olan aklı, o biçareye en meş'um ve zulmânî bir alet-i tâzip yapıp, hikmet-i mutlakasına büs bütün zıt ve merhamet-i mutlakasına külliyen münafi bir merhametsizlik etsin? Hâşâ ve kellâ!

Elhasıl: Nasıl hikâye-i temsiliyede bir zabitin cüzdanına ve defterine bakıp görmüştük ki: Hem rütbesi, hem vazifesi, hem maaşı, hem düstur-u hareketi, hem cihazatı bize gösterdi ki, o zabit, o muvakkat meydan için değil; belki müstekar bir memlekete gidecek de ona göre çalışıyor. Aynen onun gibi, insanın kalb cüzdanındaki letâif ve akıl defterindeki havas ve istidadındaki cihazat, tamamen ve müttefikan saadet-i ebediyeye müteveccih ve ona göre verilmiş ve ona göre teçhiz edilmiş olduğuna ehl-i tahkik ve keşif müttefiktirler. Ezcümle:

Meselâ, aklınbir hizmetkârı ve tasvircisi olan kuvve-i hayaliyeye denilse ki, "Sana bir milyon sene ömürle saltanat-ı dünya verilecek; fakat âhirde mutlaka hiç olacaksın." Tevehhüm aldatmamak, nefis karışmamak şartıyla, "Oh" yerine "Ah" diyecek ve teessüf edecek. Demek, en büyük fâni, en küçük bir alet ve cihazat-ı insaniyeyi doyuramıyor.

İşte bu istidattandır ki, insanın ebede uzanmış emelleri ve kâinatı ihata etmiş efkârları ve ebedî saadetlerinin envâına yayılmış arzuları gösterir ki, bu insan ebed için halk edilmiş ve ebede gidecektir. Bu dünya ona bir misafirhanedir ve âhiretine bir intizar salonudur.

ON İKİNCİ HAKİKAT

Bâb-ı Risalet ve't-Tenzildir.

Bismillâhirrahmânirrahîm'in cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki, bütün enbiya, mucizelerine istinadederek sözünü teyid ettikleri ve bütün evliya, keşif ve kerametlerine istinad edip dâvâsını tasdik ettikleri ve bütün asfiya, tahkikatına istinad ederek hakkaniyetine şehadet ettikleri Resul-i Ekrem Sallâllahu Aleyhi ve Sellemin tahakkuk etmiş bin mucizâtının kuvvetine istinad edip bütün kuvvetiyle, hem kırk vech ile mucize olan Kur’ân-ı Hakîm binler âyât-ı kat’iyesine istinad ederek bütün kat’iyetle açtıkları âhiret yolunu ve küşad ettikleri Cennet kapısını, sinek kanadı kadar kuvveti bulunmayan vâhi vehimler, ne haddi var ki kapatabilsin?

Geçen Hakikatlerden anlaşıldı ki, haşirmeselesi öyle râsih bir hakikattir ki, küre-i arzı yerinden kaldıracak, kırıp atacak bir kuvvet o hakikati sarsamaz. Zira, o hakikati Cenâb-ı Hak bütün esmâ ve sıfâtının iktizasıyla tesbit ediyor. Ve Resul-i Ekremi bütün mucizat ve berâhiniyle tasdik ediyor. Ve Kur'ân-ı Hakîm bütün hakaik ve âyâtıyla onu ispat ediyor. Ve şu kâinat bütün âyât-ı tekvîniye ve şuûnât-ı hakîmânesiyle şehadet ediyor. Acaba hiç mümkün müdür ki, haşir meselesinde Vâcibü'l-Vücud ile bütün mevcudat-kâfirler müstesna olarak-ittifak etmiş olsun; kıl kadar kuvveti olmayan şüpheler, şeytanî vesveseler, o dağ gibi hakikat-i râsiha-i âliyeyi sarssın, yerinden kaldırsın? Hâşâ ve kellâ!

Sakın zannetme, delâil-i haşriyebahsettiğimiz On İki Hakikate münhasırdır.

Hayır, belki yalnız Kur'ân-ı Hakîm, geçen şu On İki Hakikatleri bize ders verdiği gibi, daha binler vücuha işaret edip, herbir vecih kavî bir emaredir ki, Hâlıkımız bizi bu dar-ı fâniden bir dar-ı bâkiye nakledecektir.

Hem sakın zannetme ki, haşri iktiza eden esmâ-i İlâhiye, bahsettiğimiz gibi yalnız Hakîm, Kerîm, Rahîm, Âdil, Hafîz isimlerine münhasırdır. Hayır, belki kâinatın tedbirinde tecellî eden bütün esmâ-i İlâhiye âhireti iktiza eder, belki istilzam eder.

Hem zannetme ki, haşre delâlet eden kâinatın âyât-ı tekvîniyesi şu geçen bahsettiğimize münhasırdır. Hayır, belki ekser mevcudatta sağa sola açılır perdeler gibi vecih ve keyfiyetleri vardır ki, bir vechi Sânie şehadet ettiği gibi, diğer vechi de haşre işaret eder. Meselâ, insanın ahsen-i takvimdeki hüsn-ü masnuiyeti Sânii gösterdiği gibi, o ahsen-i takvimdeki kabiliyet-i camiasıyla kısa bir zamanda zevâl bulması, haşri gösterir. Bazı kere bir vech ile iki nazarla bakılsa, hem Sânii, hem haşri gösterir. Meselâ, ekser eşyada görünen hikmetin tanzimi, inâyetin tezyini, adaletin tevzini ve rahmetin taltifi, nasıl ki mahiyetlerine bakılsa bir Sâni-i Hakîm, Kerîm, Âdil, Rahîmin dest-i kudretinden çıktığını gösterirler. Onun gibi, bunların kuvveti ve hadsizlikleriyle beraber şunların mazharları olan şu fâni mevcudatın ehemmiyetsiz ve az yaşamasına bakılsa, âhiret görünür.

Demek ki, herşey lisan-ı hâl ile *"Âmentü billâhi ve bi'l-yevmi'l-âhir"* okuyor ve okutturuyor.

Hâtime

GEÇEN ON İKİ HAKİKAT, birbirini teyid eder, birbirini tekmil eder, birbirine kuvvet verir. Bütün onlar birden ittihad ederek neticeyi gösterir. Hangi vehmin haddi var, şu demir gibi, belki elmas gibi on iki muhkem surları delip geçebilsin, ta hısn-ı hasinde olan haşr-i imanîyi sarssın?

[1] مَا خَلْقُكُمْ وَلاَ بَعْثُكُمْ اِلاَّ كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ âyet-i kerîmesi ifade ediyor ki, bütün insanların halk olunması ve haşredilmesi, kudret-i İlâhiyeye nisbeten birtek insanın halkı ve haşri gibi âsândır.

Evet, öyledir. *Nokta*namında bir risalede, haşir bahsinde şu âyetin ifade ettiği hakikati tafsilen yazmışım. Burada yalnız bir kısım temsilâtıyla hülâsasına bir işaret edeceğiz. Eğer istersen o *Nokta'*ya müracaat et.[2]

Mesela, [3] وَ لِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى temsilde kusur yok, nasıl ki, *nuraniyet* sırrıyla, güneşin cilvesi kendi ihtiyarıyla olsa da bir zerreye suhuletle verdiği cilveyi, aynı suhuletle hadsiz şeffâfâta da verir.

1. "Sizin yaratılmanız da, diriltilmeniz de, tek bir kişinin yaratılıp diriltilmesi gibidir." Lokman Sûresi, 31:28.
2. Nokta Risalesi, *Mesnevî-i Nuriye*'nin sonunda yer almaktadır. Ancak Üstad Hazretlerinin bu risalehakkında şöyle bir notu vardır: "Nokta'nın İkinci Kısmı haşir, melâike ve bekâ-i rûha ait olduğundan bu hakikatleri Yirmi Dokuzuncu Söz ve Onuncu Söz gâyet parlak bir surette izah ettiğinden onlara havale edilerek buraya dercedilmedi. Üçüncü kısım ise, on dört dersten ibaret *Nurun İlk Kapısı* nâmıyla ayrıca neşredildi."
3. "En yüce sıfatlar Allah'ındır." Nahl Sûresi, 16:60.

Hem *şeffâfiyet* sırrıyla, bir zerre-i şeffâfenin küçük gözbebeği, güneşin aksini almasında, denizin geniş yüzüne müsavidir.

Hem *intizam*sırrıyla, bir çocuk parmağıyla gemi suretindeki oyuncağını çevirdiği gibi, kocaman bir diritnotu da çevirir.

Hem *imtisal* sırrıyla, bir kumandan birtek neferi bir arş emriyle tahrik ettiği gibi, bir koca orduyu da aynı kelime ile tahrik eder.

Hem *muvazene*sırrıyla, cevv-i fezada bir terazi—ki, öyle hakikî, hassas ve o derece büyük farz edelim ki, iki ceviz terazinin iki gözüne konulsa hisseder; ve iki güneşi de istiab edip tartar—o iki kefesinde bulunan iki cevizi birini semâvâta, birini yere indiren aynı kuvvetle, iki şems bulunsa birini Arşa, diğerini ferşe kaldırır, indirir.

Madem şu âdi, nâkıs, fâni mümkinatta nuraniyet ve şeffâfiyet ve intizam ve imtisal ve muvazene sırlarıyla en büyük şey en küçük şeye müsavi olur. Hadsiz, hesapsız şeyler birtek şeye müsavi görünür. Elbette, Kadîr-i Mutlakın zâtî ve nihayetsiz ve gayet kemâlde olan kudretinin nuranî tecelliyâtı ve melekûtiyet-i

eşyanın şeffâfiyeti ve hikmet ve kaderin intizâmâtı ve eşyanın evâmir-i tekvîniyesine kemâl-i imtisali ve mümkinatın vücut ve ademinin müsavatından ibaret olan imkânındaki muvazenesi sırlarıyla, az çok, büyük küçük Ona müsavi olduğu gibi, bütün insanları birtek insan gibi bir sayha ile haşre getirebilir.

Hem birşeyin kuvvet ve zaafça meratibi, o şeyin içine zıddının müdahalesidir. Meselâ hararetin derecatı, soğuğun müdahalesidir. Güzelliğin meratibi, çirkinliğin müdahalesidir. Ziyanın tabakatı, karanlığın müdahalesidir. Fakat birşey zâtî olsa, ârızî olmazsa, onun zıddı ona müdahale edemez. Çünkü cem-i zıddeyn lâzım gelir. Bu ise muhaldir. Demek, asıl, zâtî olan birşeyde meratip yoktur.

Madem Kadîr-i Mutlakın kudreti zâtîdir, mümkinat gibi ârızî değildir ve kemâl-i mutlaktadır. Onun zıddı olan acz ise, muhaldir ki tedahül etsin. Demek, bir baharı halk etmek, Zât-ı Zülcelâline bir çiçek kadar ehvendir. Eğer esbaba isnad edilse, bir çiçek bir bahar kadar ağır olur. Hem bütün insanları ihyâ edip haşretmek, bir nefsin ihyâsı gibi kolaydır.

Mesele-i haşrin başından buraya kadar olan temsil suretlerine ve hakikatlerine dair olan beyanatımız, Kur’ân-ı Hakîmin feyzindendir. Nefsi teslime, kalbi kabule ihzardan ibarettir. Asıl söz ise Kur’ân’ındır. Zira söz odur ve söz onundur.[1] Dinleyelim:

فَلِلّٰهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ [2]

فَانْظُرْ اِلٰى اٰثَارِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِى الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِى الْمَوْتٰى وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ [3]

قَالَ مَنْ يُحْيِى الْعِظَامَ وَهِىَ رَمِيمٌ ۞ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِى اَنْشَاَهَا اَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ [4]

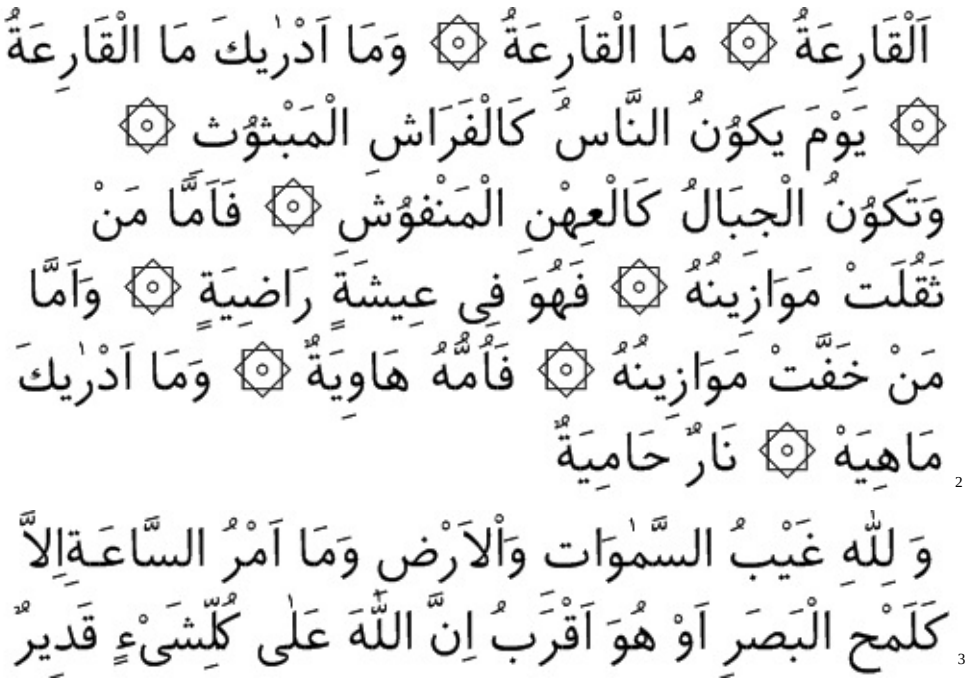
يَا اَيُّهَاَ النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ اِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَىْءٌ
عَظِيمٌ يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا
اَرْضَعَتْوَتَضَعُ كُلُّ ۞ ذَات حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى
النَّاسَ سُكَارٰى وَمَاهُمْ بِسُكَارٰى وَلٰكِنَّ عَذَابَ اللّٰهِ
شَدِيدٌ [5]

اَللّٰهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لاَ
رَيْبَ فِيهِ وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ حَدِيثاً [6]

اِنَّ الْاَبْرَارَ لَفِى نَعِيم ۞ وَاِنَّ الْفُجَّارَ لَفِى جَحِيم [7]

1. bk. Nisâ Sûresi, 4:87, 122; *Müslim*, Cum'a 43, 44; *Nesâî*, Salâtü'l-Iydeyn 22; *İbni Mâce*, Mukaddime 7; *Müsned*3:310, 371.
2. "Tam ve kesin delil Allah'ındır." En'âm Sûresi, 6:149.
3. "Şimdi bak Allah'ın rahmet eserlerine: Yeryüzünü ölümünün ardından nasıldiriltiyor. Bunu yapan, elbette ölüleri de öylece diriltecektir. Oherşeye hakkıyla kadirdir." Rum Sûresi, 30:50.
4. "Çürümüş kemikleri kim diriltecek?' dedi. Sen de ki: 'Onu ilk önce kimyaratmışsa tekrar O diriltecek. O herşeyin yaratılışını hakkıylabilendir." Yâsin Sûresi, 36:78-79.
5. "Ey insanlar, Rabbinizden korkun. Kıyamet gününün zelzelesi, muhakkak kipek büyük birşeydir. Onu gördüğünüz gün, herbir emzikli kadınemzirdiğini unutur, herbir hamile kadın çocuğunu düşürür. İnsanları dasarhoş görürsün, halbuki onlar sarhoş değillerdir; lâkin Allah'ın azabıpek şiddetlidir." Hac Sûresi, 22:1-2.
6. "Allah Teâlâ ki, Ondan başka ibadete lâyık hiçbir ilâh yoktur. And olsun ki,geleceğinde şüphe olmayan kıyamet gününde O sizi kabirlerinizdentoplayıp diriltecektir. Allah'tan daha doğru sözlü kim var?" NisâSûresi, 4:87.
7. "İhlâs ile kulluk edenler, nimetlerle dolu Cennet içindedir. Günaha dalankâfirler ise Cehennem ateşindedir." İnfitar Sûresi, 82:13-14.

اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ زِلْزَالَهَا ۞ وَاَخْرَجَتِ الْاَرْضُ
اَثْقَالَهَا * وَقَالَ الْاِنْسَانُ مَالَهَا ۞ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ
اَخْبَارَهَا ۞ بِاَنَّ رَبَّكَ اَوْحٰى لَهَا يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ
النَّاسُ اَشْتَاتاً لِيُرَوْا اَعْمَالَهُمْ ۞ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ
ذَرَّةٍ خَيْراً يَرَهُ ۞ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرّاً يَرَهُ [1]

اَلْقَارِعَةُ ۞ مَا الْقَارِعَةُ ۞ وَمَا اَدْرٰيكَ مَا الْقَارِعَةُ
۞ يَوْمَ يكوُنُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثوُث ۞
وَتَكوُنُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفوُشِ ۞ فَاَمَّا مَنْ
ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ۞ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ ۞ وَاَمَّا
مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ ۞ فَاُمُّهُ هَاوِيَةٌ ۞ وَمَا اَدْرٰيكَ
مَاهِيَهْ ۞ نَارٌ حَامِيَةٌ [2]

وَ لِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا اَمْرُ السَّاعَـةِاِلاَّ
كَلَمْحِ الْبَصَرِ اَوْ هُوَ اَقْرَبُ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّشَىْءٍ قَدِيرٌ [3]

Daha bunlar gibi âyât-ı beyyinât-ı Kur’âniyeyidinleyip, *“Âmennâ ve saddaknâ”* diyelim.

1. “Ne zaman ki yer müthiş bir sarsıntıyla sarsılır. Ve yeryüzü bütünağırlıklarını dışarı çıkarır. Ve insan ‘Ne oluyor buna?’ der. O günyeryüzü, üzerinde herkesin ne iş yaptığını haber verir. Çünkü Rabbin ona konuşmasını emretmiştir. O gün insanlar yaptıklarının karşılığınıgörmek için hesap yerinden bölük bölük dönerler. Kim zerre kadar biriyilik yaparsa onun mükâfatını görür. Kim zerre kadar bir kötülükyaparsa onun cezasını görür.” Zilzâl Sûresi, 99:1-8.

2. “Çarpacak olan felâket. Nedir o çarpacak olan felâket? O çarpacak felâketin neolduğunu bilir misin? O gün insanlar ateşe çarpıp yere serilmişpervanelere döner. Dağlar ise atılmış rengârenk yün gibi olur. Mizanıağır gelen, hoşnut olacağı bir yaşayış içindedir. Mizanı hafif geleninsığınacağı yer de hâviyedir. Hâviyenin ne olduğunu bilir misin? O kızgın bir ateştir.” Karia Sûresi, 101:1-11.

3. “Göklerin ve yerin gizliliklerini bilmek Allah’a mahsustur. Kıyametingerçekleşmesi ise, göz açıp kapayıncaya kadar, yahut ondan da yakındır.Şüphesiz ki Allah’ın kudreti herşeye yeter.” Nahl Sûresi, 16:77.

اٰمَنْتُ بِاللّٰهِ وَمَلٰئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ
الْاٰخِرِوَبِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ مِنَ اللّٰهِ تَعَالٰى وَالْبَعْثُ
بَعْدَالْمَوْتِ حَقٌّ وَاَنَّ الْجَنَّةَ حَقٌّ وَالنَّارَ حَقٌّ
وَاَنَّالشَّفَاعَةَ حَقٌّ وَاَنَّ مُنْكَراً وَنَكِيراً حَقٌّ وَاَنَّ
اللّٰهَيَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُوْرِ اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ
اللّٰهُوَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّداً رَسُوْلُ اللّٰهِ اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى
اَلْطَفِ وَاَشْرَفِ وَاَكْمَلِ وَاَجْمَلِثَمَرَاتِ طُوبَاءِ رَحْمَتِكَ
الَّذِى اَرْسَلْتَهُ رَحْمَةًلِلْعَالَمِينَ وَوَسِيلَةً لِوُصُولِنَا اِلٰى
اَزْيَنِ وَاَحْسَنِوَاَجْلٰى وَاَعْلٰى ثَمَرَاتِ تِلْكَ الطُّوبَاءِ
الْمُتَدَلِّيَةِ عَلٰى دَارِ الْاٰخِرَةِ اَى الْجَنَّةِ اَللّٰهُمَّ اَجِرْنَا
وَاَجِرْ وَالِدَيْنَا مِنَ النَّارِ وَادْخِلْنَاوَادْخِلْ وَالِدَيْنَا الْجَنَّةَ
مَعَ الْاَبْرَارِ بِجَاهِ نَبِيِّكَالْمُخْتَارِ اٰمِينَ [1]

1. Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Allah Teâlâdan geldiğine, ölümden sonra dirilişin hakolduğuna, Cennetin hak olduğuna, Cehennem ateşinin hak olduğuna,şefaatin hak olduğuna, Münker ve Nekir’in hak olduğuna, Allah’ınkabirlerdeki ölüleri tekrar dirilteceğine iman ettim. Allah’tan başkaibadete lâyık hiçbir ilâh bulunmadığına ve Muhammed’in Al-lah resulüolduğuna şehadet ederim. Allahım! Tûbâ-i rahmetinin en lâtif, en şerif, en mükemmel ve en güzel meyvesi olan, âlemlere rahmet olarak ve Cennet demek olan dâr-ı âhireti gösteren şu tûbâ ağacının ensüslü, en güzel, en parlak ve en âli semerelerine vesile-i vusulümüzolarak gönderdiğin zâta salât ve selâm et. Allahım, bizi ve anne vebabamızı ateşten koru. Bizi ve anne ve babamızı, ebrâr ile beraber,Seçkin Peygamberinin hürmetine Cennete dahil et. Âmin.

Ey şu risaleyi insafla mütalâa eden kardeş! Deme, “Niçin bu Onuncu Sözü birden tamamıyla anlayamıyorum?” Ve tamam anlamadığın için sıkılma. Çünkü,

اَلْحَشْرُ لَيْسَ عَلٰى مَقَايِيسِ عَقْلِيَّةٍ [1]

İbn-i Sina gibi bir dâhi-yi hikmet, demiş; “İman ederiz, fakat akıl bu yolda gidemez” diye hükmetmiştir. Hem bütün ulemâ-i İslâm “Haşir bir mesele-i nakliyedir. Delili nakildir. Akıl ile ona gidilmez” diye müttefikan hükmettikleri halde, elbette o kadar derin ve mânen pek yüksek bir yol, birden bire bir cadde-i umumiye-i akliye hükmüne geçemez. Kur’ân-ı Hakîmin feyziyle ve Hâlık-ı Rahîmin rahmetiyle, şu taklidi kırılmış ve teslimi bozulmuş asırda, o derin ve yüksek yolu şu derece ihsan ettiğinden, bin şükür etmeliyiz. Çünkü imanımızın kurtulmasına kâfi gelir. Fehmettiğimiz miktarına memnun olup tekrar mütalâa ile izdiyâdına çalışmalıyız.

Haşre akıl ile gidilmemesinin bir sırrı şudur ki: Haşr-i âzam, İsm-i Âzamın tecellîsiyle olduğundan, Cenâb-ı Hakkın İsm-i Âzamının ve her ismin âzamî

mertebesindeki tecellîsiyle zahir olan ef’âl-i azîmeyi görmek ve göstermekle, haşr-i âzam bahar gibi kolay ispat ve kat’î iz’ân ve tahkikî iman edilir. Şu Onuncu Sözde feyz-i Kur’ân ile öyle görülüyor ve gösteriliyor. Yoksa akıl, dar ve küçük düsturlarıyla kendi başına kalsa, âciz kalır, taklide mecbur olur.

1. El-Gazâlî, *el-İktisâd fi’l-İktisâd*s.210-213; İbn Haldun, *Mukaddime* 2:1254.

Onuncu Sözün Mühim Bir Zeyli ve Lâhikasının Birinci Parçası

فَسُبْحَانَ اللّٰهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ۞
وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ
تُظْهِرُونَ ۞ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ
مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذٰلِكَ
تُخْرَجُونَ ۞ وَمِنْ اٰيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ اِذَا
أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ ۞ وَمِنْ اٰيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ
أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً
وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ۞ وَمِنْ
اٰيَاتِهِ خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ
وَأَلْوَانِكُمْ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِلْعَالِمِينَ ۞

1

وَمِنْ اٰيَاتِهٖ مَنَامُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَاؤُكُمْ مِنْ
فَضْلِهٖ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ۞ وَمِنْ
اٰيَاتِهٖ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ
مَاءً فَيُحْيِي بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا اِنَّ فِي ذٰلِكَ
لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ۞ وَمِنْ اٰيَاتِهٖ اَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ
وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهٖ ثُمَّ اِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِنَ الْأَرْضِ اِذَا
أَنْتُمْ تَخْرُجُونَ ۞ وَلَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ
كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ ۞ وَهُوَ الَّذِي يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ
وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلٰى فِي السَّمٰوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

1. “Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla. Akşama erdiğinizde ve sabahakavuştuğunuzda Allah’ı tesbih edin. Göklerde ve yerde olanların hamd vesenâsı Ona mahsustur. Gündüzün sonuna doğru ve öğle vaktine erişince deAllah’ı tesbih edip namaz kılın. Ölüden diriyi, diriden ölüyü O çıkarır. Ölümünden sonra yeryüzünü O diriltir. Siz de kabirlerinizden böyleçıkarılacaksınız. Yine Onun âyetlerindendir ki, sizi topraktanyaratmıştır; sonra siz birer insan olarak yeryüzüne yayılırsınız. YineOnun âyetlerindendir ki, size hemcinslerinizden kendilerine ısınacağınız eşler yaratmış, aranıza muhabbet ve merhamet vermiştir. Düşünen birtopluluk için elbette bunda Allah’ın varlık ve birliğine, kudret verahmetine deliller vardır. Göklerin ve yerin yaratılışı ile dillerinizin ve renklerinizin, seslerinizin ve sîmâlarınızın farklılığı da yine Onun âyetlerindendir. İlim sahipleri için elbette bunda deliller vardır. Gece ve gündüzde uyumanız ve Onun lûtfundan rızık aramanız da yine Onun âyetlerindendir. Kulak veren bir topluluk için bunda elbettedeliller vardır. Yine Onun âyetlerindendir ki, size korku ve ümitvermek için şimşeği gösterir; gökten bir su indirir ve ölümünden sonrayeryüzünü onunla diriltir. Akıl sahibi bir topluluk için elbette bundadeliller vardır. Yine Onun âyetlerindendir ki, gök ve yer Onun emriyleayakta durur. Sonra O sizi bir emirle çağırdığında derhalkabirlerinizden çıkarsınız. Göklerde ve yerde kim varsa Onundur;hepsi de Ona boyun eğer. Halkı önce yaratan, sonra tekrar diriltecekolan Odur; bu ise Onun için daha kolaydır. Göklerde ve yerde tecellîeden en yüce sıfatlar Onundur. Onun kudreti herşeye galiptir; O herşeyihikmetle yapar.” Rum Sûresi, 30:17-27.

İmanın bir kutbunu gösteren bu semavîâyât-ı kübranın ve haşri ispat eden şu kudsî berâhin-i uzmânın bir nükte-i ekberi ve bir hüccet-i âzamı bu Dokuzuncu Şuâda beyan edilecek. Lâtif bir inâyet-i Rabbâniyedir ki, bundan otuz sene evvel Eski Said, yazdığı tefsir mukaddimesi Muhakemat namındaki eserin âhirinde,

“İkinci Maksat: Kur’ân’da haşre işaret eden iki âyet tefsirve beyan edilecek. [1] نَخُو بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ deyip durmuş, daha yazamamış.

Hâlık-ı Rahîmime delâil ve emârât-ı haşriyeadedince şükür ve hamd olsun ki, otuz sene sonra tevfik ihsan eyledi. Evet bundan dokuz on sene evvel, o iki âyetten birinci âyet olan

فَانْظُرْ اِلٰى اٰثَارِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِي الْاَرْضَ
بَعْدَمَوْتِهَا اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتٰى وَهُوَ عَلٰى كُلِّ
شَيْءٍقَدِيرٌ [2]

ferman-ı İlâhînin iki parlak ve çok kuvvetli hüccetleri ve tefsirleri bulunan Onuncu Söz ile Yirmi Dokuzuncu Sözü in’âm etti. Münkirleri susturdu. Hem, iman-ı haşrînin hücum edilmez o iki metin kal’asından, dokuz ve on sene sonra ikinci âyet olan başta mezkûr âyât-ı ekberin tefsirini bu risale ile ikram etti. İşte bu Dokuzuncu Şuâ, mezkûr âyâtıyla işaret edilen dokuz âlî makam ve bir ehemmiyetli mukaddimeden ibarettir.[3]

1. “Öyle ise: Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla”
2. “Şimdi bak Allah’ın rahmet eserlerine: Yeryüzünü ölümünün ardından nasıldiriltiyor? Bunu yapan, elbette ölüleri de öylece diriltecektir; Oherşeye hakkıyla kàdirdir.” Rum Sûresi, 30:50
3. Üstad Hazretleri, bunlardan sadece “Mukaddime”yi telif etmiş, dokuz makamdan “Birinci Makam”a (Zeylin İkinci Parçası’na) ise sadece başlangıç yapmıştır. Kastamonu Lâhikası’nda, bu dokuz makamı tamamlama vazifesinin, Nur talebelerine ait olduğunu ifade etmektedir.

Mukaddime

Haşir akîdesinin, pek çok ruhî faidelerinden ve hayatî neticelerinden birtek netice-i câmiayı ihtisarla beyan ve hayat-ı insaniyeye, hususan hayat-ı içtimaiyesine ne derece lüzumlu ve zarurî olduğunu izhar ve bu iman-ı haşrî akîdesinin pek çok hüccetlerinden, bir tek hüccet-i külliyeyi icmal ile göstermek ve o akîde-i haşriye ne derece bedîhi ve şüphesiz bulunduğunu ifade etmekten ibaret olarak İki Noktadır.

BİRİNCİ NOKTA

Âhiretakîdesi, hayat-ı içtimaiye ve şahsiye-i insaniyenin üssü'l-esası ve saadetinin ve kemâlâtının esasatı olduğuna, yüzer delillerinden bir mikyas olarak yalnız dört tanesine işaret edeceğiz:

Birincisi: Nev-i beşerin hemen yarısını teşkil eden çocuklar, yalnız Cennet fikriyle, onlara dehşetli ve ağlatıcı görünen ölümlere ve vefatlara karşı dayanabilirler. Ve gayet zayıf ve nazik vücutlarında bir kuvve-i mâneviye bulabilirler. Ve herşeyden çabuk ağlayan gayet mukavemetsiz mîzac-ı ruhlarında, o Cennet ile bir ümit bulup mesrurâne yaşayabilirler. Meselâ, Cennet fikriyle der: "Benim küçük kardeşim veya arkadaşım öldü, Cennetin bir kuşu oldu. Cennette gezer, bizden dahagüzel yaşar."[1] Yoksa, her vakit etrafında kendi gibi çocukların ve büyüklerin ölümleri o zayıf biçarelerin endişeli nazarlarına çarpması, mukavemetlerini ve kuvve-i mâneviyelerini zîr ü zeber ederek gözleriyle beraber, ruh, kalb, akıl gibi bütün letaifini dahi öyle ağlattıracak, ya mahvolup veya divâne bir bedbaht hayvan olacaktı.

1. Hennâd, *ez-Zühed*1:221; es-Suyûtî, *ed-Dürru'l-Mensûr*, 1:287, 288.

İkinci delil: Nev-i insanın—bir cihette—nısfı olan ihtiyarlar, yalnız hayat-ı uhreviye ile yakınlarında bulunan kabre karşı tahammül edebilirler. Ve çok alâkadar oldukları hayatlarının yakında sönmesine ve güzel dünyalarının kapanmasına mukabil bir teselli bulabilirler. Ve çocuk hükmüne geçen seriü't-teessür ruhlarında ve mizaçlarında mevt ve zevâlden çıkan elîm ve dehşetli meyusiyete karşı, ancak hayat-ı bâkiye ümidiyle mukabele edebilirler. Yoksa, o şefkate lâyık muhteremler ve sükûnete ve istirahat-i kalbiyeye çok muhtaç o endişeli babalar ve analar öyle bir vaveylâ-i ruhî ve bir dağdağa-i kalbî hissedeceklerdi ki, bu dünya onlara zulmetli bir zindan ve hayat dahi kasavetli bir azap olurdu.

Üçüncü delil: İnsanların hayat-ı içtimaiyesinin medarı olan gençler,

delikanlılar, şiddet-i galeyanda olan hissiyatlarını ve ifratkâr bulunan nefis ve hevâlarını tecavüzattan ve zulümlerden ve tahribattan durduran ve hayat-ı içtimaiyenin hüsn-ü cereyanını temin eden, yalnız Cehennem fikridir. Yoksa, Cehennem endişesi olmazsa, *“El-hükmü li’l-galib”* kaidesiyle, o sarhoş delikanlılar, hevesatları peşinde bîçare zayıflara, âcizlere, dünyayı cehenneme çevireceklerdi ve yüksek insaniyeti gayet süflî bir hayvaniyete döndüreceklerdi.

Dördüncü delil: Nev-i beşerin hayat-ı dünyeviyesinde en cemiyetli merkez ve en esaslı zemberek ve dünyevî saadet için bir cennet, bir melce bir tahassungâh ise, aile hayatıdır. Ve herkesin hanesi, küçük bir dünyasıdır. Ve o hane ve aile hayatının hayatı ve saadeti ise; samimî ve ciddî ve vefadarâne hürmet ve hakiki ve şefkatli ve fedakârâne merhamet ile olabilir. Ve bu hakikî hürmet ve samimî merhamet ise, ebedî bir arkadaşlık ve daimî bir refakat ve sermedî bir beraberlik ve hadsiz bir zamanda ve hudutsuz bir hayatta birbiriyle pederâne, ferzendâne, kardeşâne, arkadaşâne münasebetlerin bulunmak fikriyle ve akîdesiyle olabilir. Meselâ der: “Bu haremim, ebedî bir âlemde, ebedî bir hayatta daimî bir refika-i hayatımdır. Şimdilik ihtiyar ve çirkin olmuş ise de zararı yok. Çünkü ebedî bir güzelliği var, gelecek. Ve böyle daimî arkadaşlığın hatırı için herbir fedakârlığı ve merhameti yaparım” diyerek, o ihtiyare karısına, güzel bir hûri gibi muhabbetle, şefkatle, merhametle mukabele edebilir. Yoksa, kısacık bir iki saat sûrî bir refakatten sonra ebedî bir firak ve müfarakate uğrayan arkadaşlık, elbette gayet sûrî ve muvakkat ve esassız, hayvan gibi bir rikkat-i cinsiye mânâsında ve bir mecazî merhamet ve sun’î bir hürmet verebilir. Ve hayvanatta olduğu gibi, başka menfaatler ve sair galip hisler, o hürmet ve merhameti mağlûp edip o dünya cennetini cehenneme çevirir.

İşte, iman-ı haşrînin yüzer neticesinden birisi, hayat-ı içtimaiye-i insaniyeye taallûk eder. Ve bu tek neticenin de yüzer cihetinden ve faidelerinden mezkûr dört delile sairleri kıyas edilse anlaşılır ki, hakikat-ı haşriyenin tahakkuku ve vukuu, insaniyetin ulvî hakikatı ve küllî hâceti derecesinde kat’îdir. Belki, insanın midesindeki ihtiyacın vücûdu, taamların vücuduna delâlet ve şehadetinden daha zâhirdir. Ve daha ziyade tahakkukunu bildirir. Ve eğer bu hakikat-ı haşriyenin neticeleri insaniyetten çıksa, o çok ehemmiyetli ve yüksek ve hayattar olan insaniyet mahiyeti, murdar ve mikrop yuvası bir lâşe hükmüne sukut edeceğini isbat eder.

Beşerin idare ve ahlâk ve içtimaiyatı ile çok alâkadar olan içtimaiyyun ve siyasiyyun ve ahlâkiyyunun kulakları çınlasın! Gelsinler, bu boşluğu neyle doldurabilirler? Ve bu derin yaraları neyle tedavi edebilirler?

İKİNCİ NOKTA

Hakikat-ı haşriyenin hadsiz burhanlarından, sair erkân-ı imaniyeden gelen şehadetlerin hülâsasından çıkan bir burhanı, gayet muhtasar bir surette beyan eder. Şöyle ki:

Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmın risaletine delâlet eden bütün mucizeleri ve bütün delâil-i nübüvveti ve hakkaniyetinin bütün burhanları, birden hakikat-ı haşriyenin tahakkukuna şehadet ederek ispat ederler. Çünkü; bu zâtın bütün hayatında bütün dâvaları, vahdâniyetten sonra haşirde temerküz ediyor.

Hem, umum peygamberleri tasdik eden ve ettiren bütün mucizeleri ve hüccetleri aynı hakikate şehadet eder. Hem وَبِرُسُلِهِ [1] kelimesinden gelen şehadeti bedahet derecesine çıkaran وَبِكُتُبِهِ [2] şehadeti de aynı hakikate şehadet eder. Şöyle ki:

Başta Kur’ân-ı Mucizü’l-Beyânın hakkaniyetini ispat eden bütün mucizeleri, hüccetleri ve hakikatleri birden hakikat-i haşriyenin tahakkukuna ve vukuuna şehadet edip ispat ederler. Çünkü, Kur’ân’ın hemen üçten birisi haşirdir. Ve ekser kısa sûrelerinin başlarında gayet kuvvetli âyât-ı haşriyedir. Sarîhan ve işareten binler âyâtıyla aynı hakikati haber verir, ispat eder, gösterir.

Meselâ,

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ [3]

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ [4]

إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ [5] إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا [6]

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ [8] عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ [7] إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ [9]

gibi, otuz kırk surelerin başlarında bütün kat’iyetle hakikat-ı haşriyeyi kâinatın en ehemmiyetli ve vâcip bir hakikati olduğunu göstermekle beraber, sair âyetler dahi o hakikatin çeşit çeşit delillerini beyan edip ikna eder.

1. "Resullerine imân etmek."
2. "Kitaplarına imân etmek."
3. "Güneş dürülüp toplandığında…" Tekvir Sûresi, 81:1.
4. "Ey insanlar, Rabbinizden korkun. Kıyâmet gününün zelzelesi, muhakkak ki pek büyük birşeydir." Hac Sûresi, 22:1.
5. "Ne zaman ki yer müthiş bir sarsıntıyla sarsılır." Zilzâl Sûresi, 99:1.
6. "Gök yarıldığı zaman." İnfitar Sûresi, 82:1.
7. "Gök yarıldığında." İnşikak Sûresi, 84:1.
8. "Onlar birbirlerine neyi sorup duruyorlar?" Nebe' Sûresi, 78:1.
9. "Dehşeti herşeyi kaplayan kıyâmetin haberi sana geldi mi?" Gâşiye Sûresi, 88:1.

Acaba birtek âyetin birtek işareti gözümüz önünde ulûm-u İslâmiyede müteaddit ilmî ve kevnî hakikatleri meyve veren bir kitabın binler böyle

şehadetleriyle ve dâvâları ile, güneş gibi zuhur eden iman-ı haşrî hakikatsiz olması, güneşin inkârı belki kâinatın ademi gibi hiçbir cihet-i imkânı var mı? Ve yüz derece muhal ve bâtıl olmaz mı? Acaba, bir sultanın birtek işareti yalan olmamak için bazan bir ordu hareket edip çarpıştığı halde, o pek ciddî ve izzetli sultanın binler sözleri ve vaadleri ve tehditlerini yalan çıkarmak hiçbir cihette kabil midir? Ve hakikatsız olmak mümkün müdür?

Acaba, on üç asırda fasılasız olarak hadsiz ruhlara, akıllara, kalblere, nefislere hak ve hakikat dairesinde hükmeden, terbiye eden, idare eden bu mânevî Sultan-ı Zîşânın birtek işareti böyle bir hakikati ispat etmeye kâfi iken, binler tasrihat ile bu hakikat-ı haşriyeyi gösterip ispat ettikten sonra, o hakikati tanımayan bir echel ahmak için Cehennem azabı lâzım gelmez mi? Ve ayn-ı adâlet olmaz mı?

Hem, birer zamana ve birer devre hükmeden bütün semavî suhuflarve mukaddes kitaplar dahi, bütün istikbale ve umum zamanlara hükümran olan Kur'ân'ın tafsilâtla, izahatla, tekrarla beyan ve ispat ettiği hakikat-i haşriyeyi asırlarına ve zamanlarına göre o hakikatı kat'î kabul ile beraber, tafsilâtsız ve perdeli ve muhtasar birer surette beyan, fakat kuvvetli bir tarzda iddia ve ispatları, Kur'ân'ın dâvâsını binler imza ile tasdik ederler.

Bu bahsin münasebetiyle Risale-i Münâcâtın âhirinde: *İmânûn bi'l-yevmi'l-âhir*rüknüne sair rükünlerin, hususan rusül ve kütübün şehadetini, münacat suretinde zikredilen pek kuvvetli ve hülâsalı ve bütün evhamları izale eden bir hüccet-i haşriye aynen buraya giriyor. Şöyle ki, münacâtta demiş:

Ey Rabb-i Rahîmim!

Resûl-i Ekreminin tâlimiyle ve Kur'ân-ı Hakîmin dersiyle anladım ki: Başta Kur'ân ve Resûl-i Ekremin olarak, bütün mukaddes kitaplar ve peygamberler bu dünyada ve her tarafta nümuneleri görülen celâllî ve cemâllî isimlerinin tecellileri daha parlak bir sûrette ebedü'l-âbâdda devam edeceğine ve bu fâni âlemde rahîmâne cilveleri, nümuneleri müşahedeedilen ihsanatının daha şa'şaalı bir tarzda dar-ı saadette istimrarına ve bekàsına ve bu kısa hayat-ı dünyeviyede onları zevk ile gören ve muhabbet ile refakat eden müştakların, ebedde dahi refakatlerine ve beraber bulunmalarına icma' ve ittifak ile şehadet ve delâlet ve işaret ederler.

Hem, yüzer mu'cizat-ı bâhirelerine ve âyât-ı kàtıalarına istinaden, başta Resûl-i Ekrem ve Kur'ân-ı Hakîmin olarak bütün nuranî ruhların sahipleri olan peygamberler ve bütün münevver kalblerin kutupları olan veliler ve bütün keskin ve nurlu akılların mâdenleri olan sıddıkînler, bütün suhuf-u Semâviyede ve kütüb-ü mukaddesede senin çok tekrar ile ettiğin binler vaadlerine ve tehditlerine istinaden, hem senin kudret ve rahmet ve inâyet ve hikmet ve celâl ve cemâl gibi

âhireti iktiza eden kudsî sıfatlarına ve şe’nlerine ve senin izzet-i celâline ve saltanat-ı rubûbiyetine itimaden, hem âhiretin izlerini ve tereşşuhatını bildiren hadsiz keşfiyatlarına ve müşahedelerine ve ilmelyakîn ve aynelyakîn derecesinde bulunan itikadlarına ve imanlarına binaen saadet-i ebediyeyi insanlara müjdeliyorlar. Ehl-i dalâlet için cehennem ve ehl-i hidâyet için cennet bulunduğunu haber verip ilân ediyorlar, kuvvetli iman edip şehadet ediyorlar.

Ey Kadîr-i Hakîm! Ey Rahmân-ı Rahîm! Ey Sâdıku’l-Vâ’dil Kerîm! Ey izzetve azamet ve celâl sahibi Kahhâr-ı Zülcelâl!

Bu kadar sâdık dostlarını, bu kadar vaadlerini ve bu kadar sıfât ve şuûnâtını yalancı çıkarmak, tekzib etmek ve saltanat-ı rubûbiyetinin kat’î muktaziyatını tekzib edip yapmamak ve senin sevdiğin ve onlar dahi Seni tasdik ve itaat etmekle kendilerini sana sevdiren hadsiz makbul ibâdının âhirete bakan hadsiz dualarını ve dâvâlarını reddetmek, dinlememek ve küfür ve isyan ile ve Seni vaadinde tekzib etmekle, Senin azamet-i kibriyâna dokunan ve izzet-i celâline dokunduran ve ulûhiyetinin haysiyetine ilişen ve şefkat-i rubûbiyetini müteessir eden ehl-i dalâleti ve ehl-i küfrü haşrin inkârında, onları tasdik etmekten yüzbinler derece mukaddessin ve hadsiz derece münezzeh ve âlisin. Böyle nihayetsiz bir zulümden ve nihayetsiz bir çirkinlikten senin o nihayetsiz adâletini ve nihayetsiz cemâlini ve hadsiz rahmetini hadsiz derece takdis ediyoruz. Ve bütün kuvvetimizle iman ederiz ki; o yüzbinler sâdık elçilerin[1] ve o hadsiz doğru dellâl-ı saltanatın olan enbiya, asfiya evliyalar hakkalyakîn, aynelyakîn, ilmelyakîn sûretinde senin uhrevî rahmet hazinelerine, âlem-i bekàdaki ihsanatının definelerine ve dar-ı saadette tamamiyle zuhur eden güzel isimlerinin hârika güzel cilvelerine şehadetleri hak ve hakikattır. Ve işaretleri doğru ve mutabıktır. Ve beşaretleri sâdık ve vâkidir. Ve onlar bütün hakikatlerin mercii ve güneşi ve hâmîsi olan Hak isminin en büyük bir şuâı; bu hakikat-ı ekber-i haşriye olduğunu iman ederek senin emrin ile senin ibâdına hak dairesinde ders veriyorlar. Ve ayn-ı hakikat olarak tâlim ediyorlar.

1. Yüz yirmi dört bin nebî, üç yüz on beş (veya üç yüz on üç) resûl olduğuna dair bk. *Müsned*5:265; İbn Hibbân, *es-Sahîh* 2:77; et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Kebîr* 8:217; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 2:652; İbni Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 1:32, 54.

Yâ Rab! Bunların ders ve talimlerinin hakkı ve hürmeti için bize ve Risale-i Nur talebelerine iman-ı ekmelve hüsn-ü hâtime ver. Ve bizleri onların şefaatlerine mazhar eyle. Âmin.

Hem nasıl ki Kur’ân’ın, belki bütün semâvîkitapların hakkaniyetini ispat eden umum deliller ve hüccetler ve Habibullahın, belki bütün enbiyanın nübüvvetlerini ispat eden umum mucizeler ve burhanlar, dolayısıyla, en büyük müddeâları olan âhiretin tahakkukuna delâlet ederler. Aynen öyle de, Vâcibü’l-Vücudun vücuduna ve vahdetine şehadet eden ekser deliller ve hüccetler, dolayısıyla rububiyetin ve ulûhiyetin en büyük medarı ve mazharı olan dâr-ı

saadetin ve âlem-i bekânın vücuduna, açılmasına şehadet ederler. Çünkü, gelecek makamatta beyan ve ispat edileceği gibi, Zât-ı Vâcibü'l-Vücudun hem mevcudiyeti, hem umum sıfatları, hem ekser isimleri, hem rububiyet, ulûhiyet, rahmet, inâyet, hikmet, adalet gibi vasıfları, şe'nleri, lüzum derecesinde âhireti iktiza ve vücub derecesinde bâki bir âlemi istilzam ve zaruret derecesinde mükâfat ve mücâzât için haşri ve neşri isterler.

Evet, madem ezelîve ebedî bir Allah var; elbette saltanat-ı ulûhiyetinin sermedî bir medarı olan âhiret vardır.

Ve madem bu kâinatta ve zîhayatta gayet haşmetli ve hikmetli ve şefkatli bir rubûbiyet-i mutlaka var ve görünüyor. Elbette o rububiyetin haşmetini sukuttan ve hikmetini abesiyetten ve şefkatini gadirden kurtaran ebedî bir dâr-ı saadet bulunacak ve girilecek.

Hem madem, gözle görünen bu hadsiz in'âmlar, ihsanlar, lütuflar, keremler, inâyetler, rahmetler, perde-i gayb arkasında bir Zât-ı Rahmân-ı Rahîmin bulunduğunu sönmemiş akıllara, ölmemiş kalblere gösterir. Elbette in'âmı istihzadan ve ihsanı aldatmaktan ve inâyeti adâvetten ve rahmeti azaptan ve lütuf ve keremi ihanetten halâs eden ve ihsanı ihsan eden ve nimeti nimet eden bir âlem-i bâkide bir hayat-ı bâkiye var ve olacaktır.

Hem madem baharfaslında, zeminin dar sahifesinde hatasız yüz bin kitabı birbiri içinde yazan bir kalem-i kudret gözümüz önünde yorulmadan işliyor. Ve o kalem sahibi yüz bin defa ahdve vaad etmiş ki, "Bu dar yerde ve karışık ve birbiri içinde yazılanbahar kitabından daha kolay olarak, geniş bir yerde güzel ve lâyemut bir kitabı yazacağım ve size okutturacağım" diye bütün fermanlarda o kitaptan bahsediyor. Elbette ve herhalde, o kitabın aslı yazılmış ve haşir ve neşir ile hâşiyeleri de yazılacak ve umumun defter-i a'mâlleri onda kaydedilecek.

Hem madem bu arz, kesret-i mahlûkat cihetiyle ve mütemadiyen değişen yüz binler çeşit çeşit envâ-ı zevi'l-hayat ve zevi'l-ervâhın meskeni, menşei, fabrikası, meşheri, mahşeri olması haysiyetiyle bu kâinatın kalbi, merkezi, hülâsası, neticesi, sebeb-i hilkati olarak gayet büyük öyle bir ehemmiyeti var ki, küçüklüğüyle beraber koca semâvâta karşı denk tutulmuş. Semavî fermanlarda daima [1] رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ deniliyor.

1. "Göklerin ve yerin Rabbi." Râd Sûresi, 13:16

Ve madem, bu mahiyetteki arzın her tarafına hükmeden ve ekser mahlûkatına tasarruf eden ve ekser zîhayat mevcudatını teshir edip kendi etrafına toplattıran ve ekser masnuatını kendi hevesatının hendesesiyle ve ihtiyacatının düsturlarıyla öyle güzelce tanzim ve teşhir ve tezyin ve çok antika nevilerini liste gibi birer yerlerde öyle toplayıp süslettirir ki, değil yalnız ins ve cin nazarlarını, belki

semâvât ehlinin ve kâinatın nazar-ı dikkatlerini ve takdirlerini ve Kâinatın Sahibinin nazar-ı istihsanını celbetmekle gayet büyük bir ehemmiyet ve kıymet alan ve bu haysiyetle bu kâinatın hikmet-i hilkati ve büyük neticesi ve kıymetli meyvesi ve arzın halifesi olduğunu fenleriyle, san'atlarıyla gösteren ve dünya cihetinde Sâni-i Âlemin mucizeli san'atlarını gayet güzelce teşhir ve tanzim ettiği için, isyan ve küfrüyle beraber dünyada bırakılan ve azabı tehir edilen ve bu hizmeti için imhal edilip muvaffakiyet gören nev-i beni Âdem var.

Ve madem, bu mâhiyetteki nev-i benî Âdem, mizaç ve hilkat itibarıyla gayet zayıf ve âciz ve gayet acz ve fakrıyla beraber hadsiz ihtiyacâtı ve teellümâtı olduğu halde, bütün bütün kuvvetinin ve ihtiyarının fevkinde olarak, koca küre-i arzı, o nev-i insana lüzumu bulunan her nevi madenlere mahzen ve her nevi taamlara ambar ve nev-i insanın hoşuna gidecek her çeşit mallara bir dükkân suretine getiren gayet kuvvetli ve hikmetli ve şefkatli bir mutasarrıf var ki, böyle nev-i insana bakıyor, besliyor, istediğini veriyor.

Ve madem, bu hakikatteki bir Rab; hem insanı sever, hem kendini insana sevdirir. Hem bâkidir, hem bâkiâlemleri var, hem adâletle her işi görür. Ve hikmetle herşeyi yapıyor.

Hem, bu kısa hayat-ı dünyeviyede ve bu kısacık ömr-ü beşerde ve bu muvakkat ve fâni zeminde o Hâkim-i Ezelînin haşmet-i saltanatı ve sermediyet-i hâkimiyeti yerleşemiyor. Ve nev-i insanda vuku bulan ve kâinatın intizamına ve adalet ve muvazenelerine ve hüsn-ü cemâline münâfi ve muhalif çok büyük zulümleri ve isyanları ve velinimetine ve onu şefkatle besleyene karşı ihanetleri, inkârları, küfürleri bu dünyada cezasız kalıp, gaddar, zâlim rahatla hayatını ve biçare mazlum meşakkatler içinde ömürlerini geçirirler. Ve umum kâinatta eserleri görünen şu adalet-i mutlakanın mâhiyeti ise, dirilmemek suretiyle o gaddar zâlimlerin ve meyus mazlumların vefat içindeki müsâvatlarına bütün bütün zıttır, kaldırmaz, müsaade etmez.

Ve madem, nasıl ki Kâinatın Sahibi, kâinattan zemini ve zeminden nev-i insanı intihap edip gayet büyük bir makam, bir ehemmiyet vermiş. Öyle de, nev-i insandan dahi makàsıd-ı rububiyetine tevafuk eden ve kendilerini iman ve teslim ile Ona sevdiren hakikî insanlar olan enbiya ve evliya ve asfiyayı intihap edip kendine dost ve muhatap ederek onları mucizeler ve tevfiklerle ikram ve düşmanlarını semavî tokatlarla tazip ediyor. Ve bu kıymetli ve sevimli dostlarından dahi, onların imamı ve mefhari olan Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmı intihap ederek, ehemmiyetli küre-i arzın yarısını ve ehemmiyetli nev-i insanın beşten birisini uzun asırlarda onun nuruyla tenvir ediyor. Âdetâ bu kâinat onun için yaratılmış gibi, bütün gayeleri onunla ve Onun diniyle ve Kur'ân'ı ile tezahür ediyor. Ve o pek çok kıymettar ve milyonlar sene yaşayacak kadar hadsiz

hizmetlerinin ücretlerini hadsiz bir zamanda almaya müstehak ve lâyık iken, gayet meşakkatler ve mücahedeler içinde, altmış üç sene gibi kısacık bir ömür verilmiş. Acaba hiçbir cihetle hiçbir imkânı, hiçbir ihtimali, hiçbir kabiliyeti var mı ki, o zât, bütün emsâli ve dostlarıyla beraber dirilmesin? Ve şimdi de ruhen diri ve hayy olmasın, idam-ı ebedî ile mahvolsunlar? Hâşâ, yüz bin defa hâşâ ve kellâ! Evet, bütün kâinat ve hakikat-i âlem onun dirilmesini dâvâ eder ve hayatını Sahib-i Kâinattan talep ediyor.

Ve madem, Yedinci Şuâ olan *Âyetü'l-Kübrâ'*da herbiri bir dağ kuvvetinde otuz üç adet icmâ-ı azîmispat etmişler ki, bu kâinat bir elden çıkmış ve bir tek Zâtın mülküdür. Ve kemâlât-ı İlâhiyenin medarı olan vahdetini ve ehadiyetini bedahetle göstermişler. Ve vahdet ve ehadiyet ile, bütün kâinat o Zât-ı Vâhidin emirber neferleri ve musahhar memurları hükmüne geçiyor. Ve âhiretin gelmesiyle, kemâlâtı sukuttan ve adalet-i mutlakası müstehziyâne gadr-ı mutlaktan ve hikmet-i âmmesi sefahetkârâne abesiyetten ve rahmet-i vâsiası lâhiyâne tâzipten ve izzet-i kudreti zelilâne aczden kurtulurlar, takaddüs ederler.

Elbette ve elbette ve herhalde iman-ı billâhın yüzer nüktesinden, bu sekiz "madem"lerdeki hakikatlerin muktezasıyla kıyamet kopacak, haşir ve neşir olacak, dar-ı mücazat ve mükâfat açılacak—tâ ki arzın mezkûr ehemmiyeti ve merkeziyeti ve insanın ehemmiyeti ve kıymeti tahakkuk edebilsin. Ve arz ve insanın Hâlıkı ve Rabbi olan Mutasarrıf-ı Hakîmin mezkûr adaleti, hikmeti, rahmeti, saltanatı takarrur edebilsin. Ve o bâki Rabbin mezkûr hakiki dostları ve müştakları idam-ı ebedîden kurtulsun. Ve o dostların en büyüğü ve en kıymettarı, bütün kâinatı memnun ve minnettar eden kudsî hizmetlerinin mükâfatını görsün. Ve Sultan-ı Sermedînin kemâlâtı naks ve kusurdan ve kudreti aczden ve hikmeti sefahetten ve adaleti zulümden tenezzüh ve takaddüs ve teberri etsin.

Elhâsıl madem Allah var, elbette âhiret vardır.

Hem nasıl ki mezkûr üç erkân-ı imaniye, onları ispat eden bütün delilleriyle haşre şehadet ve delâlet ederler. Öyle de,

وَبِمَلٰئِكَتِهِ وَبِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ مِنَ اللّٰهِ تَعَالٰى [1]

olan iki rükn-ü imanî dahi haşri istilzam edip kuvvetli bir surette âlem-i bekàya şehadetve delâlet ederler. Şöyle ki:

1. "Meleklere ve kadere, hayır ve şerrin Allah Tealâ'dan geldiğine inanmak."

Melâikenin vücudunu ve vazife-i ubûdiyetlerini ispat eden bütün deliller ve hadsiz müşahedeler mükâlemeler, dolayısıyla âlem-i ervahın ve âlem-i gaybın ve âlem-i bekànın ve âlem-i âhiretin ve ileride cin ve ins ile şenlendirilecek olan dâr-ı saadetin ve Cennet ve Cehennemin vücutlarına delâlet ederler. Çünkü

melekler bu âlemleri izn-i İlâhî ile görebilirler ve girerler. Ve Hazret-i Cebrail gibi, insanlarla görüşen umum melâike-i mukarrebîn, mezkûr âlemlerin vücutlarını ve onlar, onlarda gezdiklerini müttefikan haber veriyorlar. Görmediğimiz Amerika kıtasının vücudunu, ondan gelenlerin ihbarıyla bedihî bildiğimiz gibi, yüz tevatür kuvvetinde bulunan melâike ihbaratıyla âlem-i bekânın ve dâr-ı âhiretin ve Cennet ve Cehennemin vücutlarına o kat'iyette iman etmek gerektir. Ve öyle de iman ederiz.

Hem, Yirmi Altıncı Söz olan Risale-i Kaderde iman-ı bil-kaderrüknünü ispat eden bütün deliller, dolayısıyla haşre ve neşr-i suhufa ve mizan-ı ekberdeki muvazene-i a'mâle delâlet ederler. Çünkü, herşeyin mukadderatını gözümüz önünde nizam ve mizan levhalarında kaydetmek ve her zîhayatın sergüzeşt-i hayatiyelerini kuvve-i hafızalarında ve çekirdeklerinde ve sair elvâh-ı misâliyede yazmak ve her zîruhun, hususan insanların defter-i a'mâllerini elvâh-ı mahfuzada tesbit etmek, geçirmek, elbette öyle muhit bir kader ve hakîmâne bir takdir ve müdakkikane bir kayıt ve hafîzâne bir kitabet, ancak mahkeme-i kübrâda umumî bir muhakeme neticesinde daimî bir mükâfat ve mücazat için olabilir. Yoksa, o ihatalı ve inceden ince olan kayıt ve muhafaza, bütün bütün mânâsız, faidesiz kalır, hikmete ve hakikate münâfi olur.

Hem, haşir gelmezse, kader kalemiyle yazılan bu kitab-ı kâinatın bütün muhakkakmânâları bozulur ki, hiçbir cihet-i imkânı olamaz. Ve o ihtimal, bu kâinatın vücudunu inkâr gibi bir muhal, belki bir hezeyan olur.

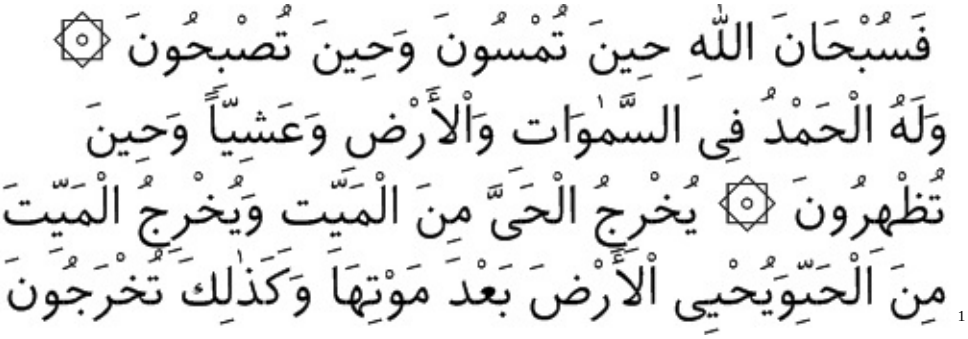
Elhâsıl, imanın beş rüknü bütün delilleriyle haşir ve neşrin vukuuna ve vücuduna ve dâr-ı âhiretin vücuduna ve açılmasına delâlet edip isterler ve şehadet edip talep ederler.

İşte, hakikat-i haşriyenin azametine tam muvafık böyle azametli ve sarsılmaz direkleri ve burhanları bulunduğu içindir ki, Kur'ân-ı Mucizü'l-Beyânın hemen hemen üçten birisi haşir ve âhireti teşkil ediyor. Ve onu, bütün hakaikine temel taşı ve üssü'l-esas yapıyor. Ve herşeyi onun üstüne bina ediyor.

(Mukaddimenihayet buldu)

Zeylin İkinci Parçası

Baştaki âyetin mu’cizâneişaret ettikleri dokuz tabaka berahin-i haşriyeye dair ‘Dokuz Makam’dan ‘Birinci Makam’:

فَسُبْحَانَ اللّٰهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ۝
وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ
تُظْهِرُونَ ۝ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ
مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذٰلِكَ تُخْرَجُونَ [1]

olan fıkradaki ferman-ı haşre dair buradaki gösterdiği bürhan-ı bâhiri ve hüccet-i kàtıası beyan ve izah edilecek inşaallah.[HAŞİYE-1]

OTUZUNCU LEM’ANIN BEŞİNCİ NÜKTESİNİN DÖRDÜNCÜ REMZİ

HAŞİYE-2

Hayatın yirmi sekizinci hassasında beyan edilmiştir ki: Hayat, imanın altı erkânına bakıp ispat ediyor, onların tahakkukuna işaretler ediyor.

1. "Akşama erdiğinizde ve sabaha kavuştuğunuzda Allah'ı tesbih edin. Göklerde veyerde olanların hamd ve senâsı Ona mahsustur. Gündüzün sonuna doğru veöğle vaktine erişince de Allah'ı tesbih edip namaz kılın. Ölüden diriyi, diriden ölüyü O çıkarır. Ölümünden sonra yeryüzünü O diriltir. Siz dekabirlerinizden böyle çıkarılacaksınız." Rum Sûresi, 30:17-19.
Haşiye-1 O makam daha yazılmamış.
Haşiye-2 Hayat meselesi haşre münasebeti için buraya girmiş. Fakat hayatın âhirindekader rüknüne işareti pek ince ve derindir.

Evet, madem bu kâinatın en mühim neticesi ve meyvesi ve hikmet-i hilkati hayattır; elbette o hakikat-i âliye, bu fâni, kısacık, noksan, elemli hayat-ı dünyeviyeye münhasır değildir. Belki, hayatın yirmi dokuz hassasıyla mahiyetinin azameti anlaşılan şecere-i hayatın gayesi, neticesi ve o şecerenin azametine lâyık meyvesi, hayat-ı ebediyedir ve hayat-ı uhreviyedir, taşıyla ve ağacıyla, toprağıyla hayattarolan dâr-ı saadetteki hayattır. Yoksa, bu hadsiz cihazat-ı mühimme ile teçhiz edilen hayat şeceresi, zîşuur hakkında, hususan insan hakkında meyvesiz, faidesiz, hakikatsiz olmak lâzım gelecek. Ve sermayece ve cihazatça serçe kuşundan meselâ yirmi derece ziyade ve bu kâinatın ve zîhayatın en mühim, yüksek ve ehemmiyetli mahlûku olan insan, serçe kuşundan, saadet-i hayat cihetinde yirmi derece aşağı düşüp en bedbaht, en zelîl bir biçare olacak. Hem en kıymettar bir nimet olan akıl dahi, geçmiş zamanın hüzünlerini ve gelecek zamanın korkularını düşünmekle kalb-i insanı mütemadiyen incitip bir lezzete dokuz elemleri karıştırdığından, en musibetli bir belâ olur. Bu ise yüz derece bâtıldır. Demek bu hayat-ı dünyeviye, âhirete iman rüknünü kat’î ispat ediyor ve her baharda haşrin üç yüz binden ziyade

nümunelerini gözümüze gösteriyor.

Acaba senin cisminde, senin bahçende ve senin vatanında senin hayatına lâzım ve münasipbütün levazımatı ve cihazatı hikmet ve inâyet ve rahmetle ihzar eden ve vaktinde yetiştiren, hattâ senin midenin bekà ve yaşamak arzusuyla ettiği hususî ve cüz'î olan rızık duasını bilen ve işiten ve hadsiz leziz taamlarla o duanın kabulünü gösteren ve mideyi memnun eden bir Mutasarrıf-ı Kadîr, hiç mümkün müdür ki, seni bilmesin ve görmesin? Ve nev-i insanın en büyük gayesi olan hayat-ı ebediyeye lâzım esbabı ihzar etmesin? Ve nev-i insanın en büyük, en ehemmiyetli, en lâyık ve umumî olan bekà duasını, hayat-ı uhreviyenin inşasıyla ve Cennetin icadıyla kabul etmesin? Ve kâinatın en mühim mahlûku, belki zeminin sultanı ve neticesi olan nev-i insanın Arş ve ferşi çınlatan umumî ve gayet kuvvetli duasını işitmeyip, küçük bir mide kadar ehemmiyet vermesin, memnun etmesin, kemâl-i hikmetini ve nihayet rahmetini inkâr ettirsin? Hâşâ, yüz bin defa hâşâ!

Hem hiç kabil midir ki, hayatın en cüz'îsinin pek gizli sesini işitsin, derdini dinlesin, derman versin ve nazını çeksin ve kemâl-i itinâ ve ihtimamla beslesin ve ona dikkatle hizmet ettirsin ve büyük mahlûkatını ona hizmetkâr yapsın; ve sonra en büyük ve kıymettar ve bâki ve nazdar bir hayatın gök sadâsı gibi yüksek sesini işitmesin? Ve onun çok ehemmiyetli bekà duasını ve nazını ve niyazını nazara almasın? Adeta bir neferin kemâl-i itinâ ile teçhiz ve idaresini yapsın ve mutî ve muhteşem orduya hiç bakmasın? Ve zerreyi görsün, güneşi görmesin? Sivrisineğin sesini işitsin, gök gürültüsünü işitmesin? Hâşâ, yüz bin defa hâşâ!

Hem hiçbir cihetle akıl kabul eder mi ki, hadsiz rahmetli, muhabbetli ve nihayet derecede şefkatli ve kendi san'atını çok sever ve kendini sevdirir ve kendini sevenleri ziyade sever bir Zât-ı Kadîr-i Hakîm, en ziyade kendini seven ve sevimli ve sevilen ve Sâniini fıtraten perestiş eden hayatı ve hayatın zâtı ve cevheri olan ruhu, mevt-i ebedî ile idam edip, kendinden o sevgili muhibbini ve habibini ebedî bir surette küstürsün, darıltsın, dehşetli rencide ederek sırr-ı rahmetini ve nur-u muhabbetini inkâr etsin ve ettirsin? Hâşâ, yüz bin defa hâşâ ve kellâ! Bu kâinatı cilvesiyle süslendiren bir cemâl-i mutlak ve umum mahlûkatı sevindiren bir rahmet-i mutlaka, böyle hadsiz bir çirkinlikten ve kubh-u mutlaktan ve böyle bir zulm-ü mutlaktan, bir merhametsizlikten, elbette nihayetsiz derece münezzehtir ve mukaddestir.

Netice: Madem dünyada hayat var; elbette insanlardan hayatın sırrını anlayanlar ve hayatını sû-i istimal etmeyenler, dâr-ı bekàda ve Cennet-i bâkiyede hayat-ı bâkiyeye mazhar olacaklardır. Âmennâ.

Ve hem nasıl ki yeryüzünde bulunan parlak şeylerin güneşin akisleriyle parlamaları ve denizlerin yüzlerinde kabarcıkları ziyanın lem'alarıyla parlayıp sönmeleri, arkalarından gelen kabarcıklar gidenler gibi yine hayalî güneşçiklere âyinelik etmeleri bilbedâhe gösteriyor ki, o lem'alar, yüksek birtek güneşin cilve-i in'ikâsıdırlar ve güneşin vücudunu muhtelif dillerle yad ediyorlar ve ışık parmaklarıyla ona işaret ediyorlar. Aynen öyle de, Zât-ı Hayy-ı Kayyûmun Muhyî isminin cilve-i âzamıyla berrin yüzünde ve bahrin içindeki zîhayatların kudret-i İlâhiye ile parlayıp, arkalarından gelenlere yer vermek için "Yâ Hayy" deyip perde-i gaybda gizlenmeleri, bir hayat-ı sermediye sahibi olan Zât-ı Hayy-ı Kayyûmun hayatına ve vücub-u vücuduna şehadetler, işaretler ettikleri gibi; umum mevcudatın tanziminde eseri görünen ilm-i İlâhîye şehadet eden bütün deliller ve kâinata tasarruf eden kudreti ispat eden bütün burhanlar ve tanzim ve idare-i kâinatta hükümfermâ olan irade ve meşieti ispat eden bütün hüccetler ve kelâm-ı Rabbânî ve vahy-i İlâhiyenin medarı olan risaletleri ispat eden bütün alâmetler, mucizeler ve hâkezâ yedi sıfât-ı İlâhiyeye şehadet eden bütün delâil, bil'ittifak Zât-ı Hayy-ı Kayyûmun hayatına delâlet, şehadet, işaret ediyorlar. Çünkü, nasıl bir şeyde görmek varsa hayatı da vardır; işitmek varsa hayatın alâmetidir; söylemek varsa hayatın vücuduna işaret eder; ihtiyar, irade varsa hayatı gösterir. Aynen öyle de, bu kâinatta âsârıyla vücutları muhakkak ve bedihî olan kudret-i mutlaka ve irade-i şâmile ve ilm-i muhit gibi sıfatlar, bütün delâilleriyle, Zât-ı Hayy-ı Kayyûmun hayatına ve vücub-u vücuduna şehadet ederler ve bütün kâinatı bir gölgesiyle ışıklandıran ve bir cilvesiyle bütün dâr-ı âhireti zerrâtıyla beraber hayatlandıran hayat-ı sermediyesine şehadet ederler.

Hem hayat, melâikeye imanrüknüne dahi bakar, remzen ispat eder. Çünkü, madem kâinatta en mühim netice hayattır ve en ziyade intişar eden ve kıymettarlığı için nüshaları teksir edilen ve zemin misafirhanesini gelip geçen şenlendiren zîhayatlardır. Ve madem küre-i arz bu kadar zîhayatın envâıyla dolmuş ve mütemadiyen zîhayat envâlarını tecdit ve teksir etmek hikmetiyle, her vakit dolar boşanır ve en hasis ve çürümüş maddelerinde dahi kesretle zîhayatlar halk edilerek bir mahşer-i huveynat oluyor. Ve madem hayatın süzülmüş en sâfi hülâsası olan şuur ve akıl ve en lâtif ve sabit cevheri olan ruh, bu küre-i arzda gayet kesretli bir surette halk olunuyorlar; adeta küre-i arz, hayat ve akıl ve şuur ve ervah ile ihyâ olup öyle şenlendirilmiş. Elbette küre-i arzdan daha lâtif, daha nuranî, daha büyük, daha ehemmiyetli olan ecrâm-ı semâviye, ölü, câmid, hayatsız, şuursuz kalması imkân haricindedir. Demek gökleri, güneşleri, yıldızları şenlendirecek ve hayattar vaziyetini verecek ve netice-i hilkat-i semâvâtı gösterecek ve hitâbât-ı Sübhâniyeye mazhar olacak olan zîşuur, zîhayat ve semâvâta münasip sekeneler, herhalde sırr-ı hayatla bulunuyorlar ki, onlar da

melâikelerdir.

Hem hayatın sırr-ı mahiyeti, peygamberlere iman rüknüne bakıp remzen ispat eder. Evet, madem kâinat, hayat için yaratılmış ve hayat dahi Hayy-ı Kayyûm-u Ezelînin bir cilve-i âzamıdır, bir nakş-ı ekmelidir, bir san'at-ı ecmelidir. Madem hayat-ı sermediye, resullerin gönderilmesiyle ve kitapların indirilmesiyle kendini gösterir. (Evet, eğer kitaplar ve peygamberler olmazsa, o hayat-ı ezeliye bilinmez. Nasıl ki bir adamın söylemesiyle diri ve hayattar olduğu anlaşılır; öyle de, bu kâinatın perdesi altında olan âlem-i gaybın arkasında söyleyen, konuşan, emir ve nehyedip hitap eden bir Zâtın kelimâtını, hitâbâtını gösterecek, peygamberler ve nâzil olan kitaplardır.) Elbette kâinattaki hayat, kat'î bir surette Hayy-ı Ezelînin vücûb-u vücuduna kat'î şehadet ettiği gibi; o hayat-ı Ezeliyenin şuââtı, celevâtı, münâsebâtı olan "irsâl-i rusül" ve "inzâl-i kütüb" rükünlerine bakar remzen ispat eder. Ve bilhassa risalet-i Muhammediye (a.s.m.) ve vahy-i Kur'ânî hayatın ruhu ve aklı hükmünde olduğundan, bu hayatın vücudu gibi hakkaniyetleri kat'îdir denilebilir.

Evet, nasıl ki hayat bu kâinattan süzülmüş bir hülâsadır. Ve şuur ve his dahi hayattan süzülmüş, hayatın bir hülâsasıdır. Ve akıl dahi şuurdan ve histen süzülmüş, şuurun bir hülâsasıdır. Ve ruh dahi, hayatın hâlis ve sâfi bir cevheri ve sabit ve müstakil zâtıdır. Öyle de, maddî ve mânevî hayat-ı Muhammediye (a.s.m.) dahi, hayattan ve ruh-u kâinattan süzülmüş hülâsatü'l-hülâsadır ve risalet-i Muhammediye (a.s.m.) dahi, kâinatın his ve şuur ve aklından süzülmüş en sâfi hülâsasıdır. Belki maddî ve mânevî hayat-ı Muhammediye (a.s.m.) dahi âsârının şehadetiyle, hayat-ı kâinatın hayatıdır. Ve risalet-i Muhammediye (a.s.m.), şuur-u kâinatın şuurudur ve nurudur. Ve vahy-i Kur'ân dahi, hayattar hakaikinin şehadetiyle, hayat-ı kâinatın ruhudur ve şuur-u kâinatın aklıdır.

Evet, evet, evet! Eğer kâinattan risalet-i Muhammediyenin (a.s.m.) nuru çıksa, gitse, kâinatvefat edecek. Eğer Kur'ân gitse,[1] kâinat divâne olacak ve küre-i arz kafasını, aklını kaybedecek, belki şuursuz kalmış olan başını bir seyyareye çarpacak, bir kıyameti koparacak.

1. Peygamber Efendimiz (a.s.m.), kıyamete yakın bir dönemde, Kur'ân'ın yeryüzünden çekilip alınacağını ifade buyurmaktadır: *İbni Mâce*, Fiten 26; İbni Hibbân, *es-Sahîh*15:267; el-Hâkim, *el-Müstedrek*, 4:520, 587.

Hem hayat, iman-ı bilkaderrüknüne bakıyor, remzen ispat eder. Çünkü madem hayat âlem-i şehadetin ziyasıdır ve istilâ ediyor; ve vücudun neticesi ve gayesidir; ve Hâlık-ı Kâinatın en câmi' âyinesidir; ve faaliyet-i Rabbâniyenin en mükemmel enmuzeci ve fihristesidir, temsilde hata olmasın, bir nevi programı hükmündedir. Elbette âlem-i gayb, yani mazi, müstakbel, yani geçmiş ve gelecek mahlûkatın hayat-ı mâneviyeleri hükmünde olan intizam ve nizam ve mâlûmiyet ve meşhudiyet ve taayyün ve evâmir-i tekvîniyeyi imtisale müheyyâ bir vaziyette bulunmalarını sırr-ı hayat iktiza ediyor.

Nasıl ki bir ağacın çekirdek-i aslîsi ve kökü ve müntehâsında ve meyvelerindeki çekirdekleri dahi, aynen ağaç gibi, bir nevi hayata mazhardırlar, belki ağacın kavânin-i hayatiyesinden daha ince kavânin-i hayatı taşıyorlar. Hem nasıl ki bu hazır bahardan evvel geçmiş güzün bıraktığı tohumlar ve kökler, bu bahar gittikten sonra gelecek baharlarda bırakacağı çekirdekler, kökler, bu bahar gibi cilve-i hayatı taşıyorlar ve kavânin-i hayatiyeye tâbidirler. Aynen öyle de, şecere-i kâinatın bütün dal ve budaklarıyla herbirinin bir mazisi ve müstakbeli var; geçmiş ve gelecek tavırlarından ve vaziyetlerinden müteşekkil bir silsilesi bulunur. Her nevi ve her cüz'ünün ilm-i İlâhiyede muhtelif tavırlarla müteaddit vücutları bir silsile-i vücud-u ilmî teşkil eder. Ve vücud-u hâricî gibi, o vücud-u ilmî dahi, hayat-ı umumiyenin mânevî bir cilvesine mazhardır ki, mukadderât-ı hayatiye, o mânidar ve canlı elvâh-ı kaderiyeden alınır.

Evet, âlem-i gaybınbir nev'i olan âlem-i ervah, ayn-ı hayat ve madde-i hayat ve hayatın cevherleri ve zâtları olan ervah ile dolu olması, elbette mazi ve müstakbel denilen âlem-i gaybın bir diğer nev'i de ve ikinci kısmı dahi, cilve-i hayata mazhariyetini ister ve istilzam eder. Hem bir şeyin vücud-u ilmîsindeki intizam-ı ekmeli ve mânidar vaziyetleri ve canlı meyveleri, tavırları, bir nevi hayat-ı mâneviyeye mazhariyetini gösterir. Evet, hayat-ı ezeliye güneşinin ziyası olan bu gibi cilve-i hayat, elbette yalnız bu âlem-i şehadete ve bu zaman-ı hazıra ve bu vücud-u hâricîye münhasır olamaz. Belki herbir âlem, kabiliyetine göre, o ziyanın cilvesine mazhardır. Ve kâinat, bütün âlemleriyle o cilve ile hayattar ve ziyadardır. Yoksa, nazar-ı dalâletin gördüğü gibi muvakkat ve zâhirî bir hayat altında herbir âlem, büyük ve müthiş birer cenaze ve karanlıklı birer virane âlem olacaktı.

İşte, kadere ve kazâya iman rüknünün dahi, geniş bir vecihte sırr-ı hayatla anlaşılıyor ve sabit oluyor. Yani, nasıl ki âlem-i şehadetve mevcut hazır eşya, intizamlarıyla ve neticeleriyle hayattarlıkları görünüyor; öyle de, âlem-i gaybdan sayılan geçmiş ve gelecek mahlûkatın dahi mânen hayattar bir vücud-u mânevîleri ve ruhlu birer sübut-u ilmîleri vardır ki, Levh-i Kazâ ve Kader vasıtasıyla o mânevî hayatın eseri, mukadderat namıyla görünür, tezahür eder.

Zeylin Üçüncü Parçası[1]

Haşir münasebetiyle bir suâl:

Kur’ân’da mükerreren اِنْ كَانَتْ اِلاَّ صَيْحَةً وَاحِدَةً[2] hem وَمَا اَمْرُ السَّاعَةِ اِلاَّ كَلَمْحِ الْبَصَرِ[3] fermanları gösteriyor ki, haşr-i âzam bir anda, zamansız vücuda geliyor. Dar akıl ise, bu hadsiz derece harika ve emsalsiz olan meseleyi iz’an ile kabul etmesine medar olacak meşhud bir misal ister.

Elcevap: Haşirde ruhların cesetlere gelmesi var; hem cesetlerin ihyası var; hem cesetlerin inşası var. Üç meseledir.

BİRİNCİ MESELE

Ruhların cesetlerine gelmesine misâlise, gayet muntazam bir ordunun efradı istirahat için her tarafa dağılmışken, yüksek sadalı bir boru sesiyle toplanmalarıdır.

Evet, İsrâfil’in borusu olan sûru,[4] ordunun borazanından geri olmadığı gibi, ebedler tarafında ve zerreler âleminde iken, ezel cânibinden gelen, اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ[5] hitabını işiten ve قَالُوا بَلٰى[6] ile cevap veren ervahlar, elbette ordunun neferatından binler derece daha musahhar ve muntazam ve mutîdirler. Hem değil yalnız ruhlar, belki bütün zerreler dahi bir ordu-yu Sübhânî ve emirber neferleri olduğunu kat’î burhanlarla Otuzuncu Söz ispat etmiş.

1. Buraya Zeylin Üçüncü Parçası olarak giren bu kısım, ayrıca Şualar’dan İkinci Şua’nınHâtime’sinde “Uzunca Bir Hâşiye” başlığı adı altında da yer almaktadır.
2. “Kıyamet işi, tek bir sayha ile olacak!” Yâsin Sûresi, 36:29.
3. “Kıyâmetin gerçekleşmesi ise göz açıp kapayıncaya kadardır…” Nahl Sûresi, 16:77.
4. bk. En’âm Sûresi, 6:73; Kehf Sûresi, 18:99; Tâhâ Sûresi, 20:102; Mü’minûn Sûresi, 23:101; Neml Sûresi, 27:87; Yâsîn Sûresi, 36:49, 51, 53; Sâffât Sûresi, 37:19; Sâd Sûresi, 38:15; Zümer Sûresi, 39:68; Kaf Sûresi, 50:20, 42; Hâkka Sûresi, 69:13; Nebe Sûresi, 78:19, Nâziât Sûresi, 79:6-7, 13.
5. “Ben Sizin Rabbiniz değil miyim?” A’raf Sûresi,7:172.
6. “Onlar da ‘Evet!” diye ikrar etmişlerdi.” A’râf Sûresi, 7:172.

İKİNCİ MESELE

Cesedlerin ihyasına misâlise, çok büyük bir şehirde, şenlik bir gecede, birtek merkezden yüz binelektrik lâmbaları âdeta zamansız bir anda canlanmaları ve ışıklanmaları gibi, bütün küre-i arz yüzünde dahi, birtek merkezden yüz milyon lâmbalara nur vermek mümkündür. Madem Cenâb-ı Hakkın elektrik gibi bir mahlûku ve bir misafirhanesinde bir hizmetkârı ve bir mumdarı, Hâlıkından aldığı terbiye ve intizam dersiyle bu keyfiyete mazhar oluyor. Elbette, elektrik gibi, binler nuranî hizmetkârlarının temsil ettikleri hikmet-i İlâhiyenin muntazam kanunları dairesinde, haşr-i âzam tarfetü’l-aynda vücuda gelebilir.

ÜÇÜNCÜ MESELE

Ecsâdın def’aten inşasının misâli ise:

Bahar mevsiminde, birkaç gün zarfında, nev-i beşerin umumundan bin derece ziyade olan umum ağaçların, bütün yaprakları, evvelki baharın aynı gibi, birden mükemmel bir surette inşaları ve yine umum ağaçların umum çiçekleri ve meyveleri ve yaprakları, geçmiş baharın mahsulâtı gibi, berk gibi bir sür’atle icadları...

Hem o baharın mebde’leri olan hadsiz tohumcukların, çekirdeklerin, köklerin birden, beraber intibahları ve inkişafları ve ihyaları, hem kemiklerden ibaret olarak, ayakta duran emvât gibi bütün ağaçların cenazeleri, bir emirle def’aten “ba’sü bâde’l-mevt”e mazhariyetleri ve neşirleri, hem küçücük hayvan taifelerinin hadsiz efratlarının gayet derecede san’atlı bir surette ihyaları, hem bilhassa sinekler kabilelerinin haşirleri ve bilhassa daima yüzünü, gözünü, kanadını temizlemekle bize abdesti ve nezafeti ihtar eden ve yüzümüzü okşayan, göz önündeki kabilenin bir senede neşr olan efradı, benî Âdemin Âdem zamanından beri gelen umum efradından fazla olduğu halde, her baharda sair kabilelerle beraber birkaç gün zarfında inşaları ve ihyaları, haşirleri, elbette kıyamette ecsâd-ı insaniyenin inşasına bir misâl değil belki binler misâldirler.

Evet, dünya dârü’l-hikmetve âhiret dârü’l-kudret olduğundan, dünyada Hakîm, Mürettib, Müdebbir, Mürebbî gibi çok isimlerin iktizasıyla, dünyada icad-ı eşya bir derece tedrici ve zamanla olması, hikmet-i Rabbâniyenin muktezası olmuş. Âhirette ise, hikmetten ziyade kudret ve rahmetin tezahürleri için, maddeye ve müddete ve zamana ve beklemeye ihtiyaç bırakmadan, birden eşya inşa ediliyor. Burada bir günde ve bir senede yapılan işler, âhirette bir anda, bir lemhada inşasına işareten, Kur’ân-ı Mucizü’l-Beyan [1] وَمَا اَمْرُ السَّاعَةِ إِلاَّ كَلَمْحِ الْبَصَرِ اَوْ هُوَ أَقْرَبُ ferman eder.

Eğer haşrin gelmesini gelecek baharın gelmesi gibi kat’î bir sûrette anlamak istersen, haşre dair Onuncu Söz ile Yirmi Dokuzuncu Sözedikkatle bak, gör. Eğer baharın gelmesi gibi inanmazsan, gel, parmağınıgözüme sok!

DÖRDÜNCÜ MES’ELE*olan mevt-i dünya ve kıyamet kopması ise:*

Bir anda bir seyyare veya bir kuyruklu yıldızın emr-i Rabbânî ile küremize, misafirhanemize çarpması, bu hanemizi harap edebilir: On senede yapılan bir sarayın bir dakikada harap olması gibi.

1. “Kıyâmetin gerçekleşmesi ise göz açıp kapayıncaya kadar, yahut ondan da yakındır.” Nahl Sûresi, 16:77.

Zeylin Dördüncü Parçası

قَالَ مَنْ يُحْيِى الْعِظَامَ وَهِىَ رَمِيمٌ ۞ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِى اَنْشَاَهَا اَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ [1]

Yâni, insan der: “Çürümüş kemikleri kim diriltecek?” Sen, de: “Kim, onları bidayeten inşa edip hayat vermiş ise o diriltecek.”

Onuncu Sözün Dokuzuncu Hakikatının Üçüncü Temsilinde tasviredildiği gibi: Bir zât, göz önünde bir günde yeniden büyük bir orduyu teşkil ettiği halde, biri dese, “Şu zât, efradı istirahat için dağılmış olan bir taburu bir boru ile toplar; tabur nizamı altına getirebilir.” Sen ey insan, desen: “İnanmam”; ne kadar divanece bir inkâr olduğunu bilirsin. Aynen onun gibi, hiçlikten, yeniden ordumisal bütün hayvânat ve sâir zîhayatın, taburmisal cesedlerini kemâl-i intizamla ve mîzan-i hikmetle o bedenlerin zerratını ve letâifini emr-i كُنْ فَيَكُونُ [2] ile kaydedip yerleştiren ve her karnda, hatta her baharda rûy-i zeminde yüz binler ordu-misâl zevi’l-hayatın envâlarını ve tâifelerini îcad eden bir Zât-ı Kadîr-i Alîm, tabur-misal bir cesedin nizamı altına girmekle birbiriyle tanışan zerrât-ı esasiye ve eczâ-yı asliyeyi bir sayha ile Sûr-u İsrâfil’in borusuyla nasıl toplayabilir? İstib’ad sûretinde denilir mi? Denilse, eblehcesine bir divâneliktir.

1. Yâsin Sûresi, 36:78-79.
2. “(Cenâb-ı Hak) Birşeyin olmasını murad ettiği zaman, Onun işi sadece ‘Ol’ demektir; o da oluverir.” Yâsin Sûresi, 36:82.

[1]Hem, Kur’ân, kâh oluyor ki, Cenâb-ı Hakkın âhiretteki harika ef’âllerini kal-be kabul ettirmek için ihzariye hükmünde ve zihni tasdike müheyyâ etmek için bir idadiye suretinde, dünyadaki acaib ef’âlini zikreder. Veyahut istikbalî ve uhrevî olan ef’âl-i acîbe-i İlâhiyeyi öyle bir surette zikreder ki, meşhudumuz olan çok nazireleriyle onlara kanaatimiz gelir. Meselâ, [2] اَوَلَمْ يَرَ الْاِنْسَانُ اَنَّاخَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَاِذَا هُوَخَصِيمٌ مُبِينٌ tâ sûrenin âhirine kadar... İşte, şu bahiste, haşir meselesinde, Kur’ân-ı Hakîm, haşri ispat için yedi sekiz surette, muhtelif bir tarzda ispat ediyor.

Evvelâ neş’e-i ûlâyı nazara verir, der ki: Nutfeden alâkaya, alâkadan

mudgaya, mudgadan tâ hilkat-i insaniyeye kadar olan neş’etinizi görüyorsunuz. Nasıl oluyor ki neş’e-i uhrâyı inkâr ediyorsunuz? O onun misli, belki daha ehvenidir.

Hem Cenâb-ı Hakinsana karşı ettiği ihsânât-ı azîmeyi [3] اَلَّذِى جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْاَخْضَرِ نَارًا kelimesiyle işaret edip der: Size böyle nimet eden bir Zât sizi başıboş bırakmaz ki, kabre girip kalkmamak üzere yatasınız.

1. Buradan itibaren Zeylin Beşinci Parçasına kadarki kısım; Yirmi Beşinci Sözün İkinci Şûlesinin Sekizinci Meziyet-i Cezâletidir ve orada ayrıca yer almaktadır.
2. “Görmedi mi o insan? Biz onu bir damla sudan yarattık da, sonra o Bize ap açıkbir düşman kesiliverdi.” Yâsin Sûresi, 36:77.
3. “Odur ki, yem yeşil ağaçtan size ateş çıkarır.” Yâsin Sûresi, 36:80.

Hem remzen der: Ölmüş ağaçların dirilip yeşillenmesini görüyorsunuz. Odun gibi kemiklerin hayat bulmasını kıyas edemeyip istib’âd ediyorsunuz.

Hem semâvâtve arzı halk eden, semâvât ve arzın meyvesi olan insanın hayat ve memâtından âciz kalır mı? Koca ağacı idare eden, o ağacın meyvesine ehemmiyet vermeyipbaşkasına mal eder mi? Bütün ağacın neticesini terk etmekle, bütün eczasıyla hikmetle yoğrulmuş hilkat şeceresini abes ve beyhude yapar mı zannedersiniz?

Der: Haşirde sizi ihyâedecek Zât öyle bir zâttır ki, bütün kâinat Ona emirber nefer hükmündedir; emr-i كُنْ فَيَكُونُ [1] ’a karşı kemâl-i inkıyadla serfurû eder.

Bir baharı halk etmek, bir çiçek kadar Ona ehven gelir. Bütün hayvânâtı icad etmek, bir sinek icadı kadar kudretine kolay gelir bir Zâttır. Öyle bir Zâta karşı [2] مَنْ يُحْيِى الْعِظَامَ deyip kudretinekarşı tâcizle meydan okunmaz.

Sonra, [3] فَسُبْحَانَ الَّذِى بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَىْءٍ tabiriyle, herşeyin dizgini elinde, herşeyin anahtarı yanında, gece ve gündüzü,kış ve yazı bir kitabın sahifeleri gibi kolayca çevirir, dünya ve âhireti iki menzil gibi bunu kapar, onu açar bir Kadîr-i Zülcelâldir.

1. "(Cenâb-ı Hak) Birşeyin olmasını murad ettiği zaman, Onun işi sadece 'Ol' demektir; o da oluverir." Yâsin Sûresi, 36:82.
2. “Çürümüş kemikleri kim diriltir?” Yâsin Sûresi, 36:78.
3. “Herşeyin hüküm ve tasarrufu elinde olan Zât, her türlü kusur ve noksandan münezzehtir.” Yâsin Sûresi, 36:83.

Madem böyledir. Bütün delâilin neticesi olarak [1] وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ yani, kabirden sizi ihyâ edip, haşre getirip huzur-u kibriyâsında hesabınızı görecektir.

İşte, şu âyetler, haşrin kabulüne zihni müheyyâ etti, kalbi de hazır etti. Çünkü nezâirini dünyevî ef’âl ile de gösterdi.

Hem kâh oluyor ki, ef’âl-i uhreviyesini öyle bir tarzda zikreder ki, dünyevî

nezâirlerini ihsas etsin, tâ istib’âd ve inkâra meydan kalmasın.

Meselâ [2] اِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ilâ ahir, ve [3] اِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ ilâ ahir, ve[4] اِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ ilâ ahir.

İşte, şu sûrelerde, kıyametve haşirdeki inkılâbât-ı azîmeyi ve tasarrufât-ı rububiyeti öyle bir tarzda zikreder ki, insan onların nazirelerini dünyada, meselâ güzde, baharda gördüğü için, kalbe dehşet verip akla sığmayan o inkılâbâtı kolayca kabul eder. Şu üç sûrenin meâl-i icmâlîsine işaret dahi pek uzun olur. Onun için birtek kelimeyi nümune olarak göstereceğiz.

1. “Siz de Ona döndürüleceksiniz.” Yâsin Sûresi, 36:83.
2. “Güneş dürülüp toplandığında.” Tekvir Sûresi, 81:1.
3. “Gök yarıldığında.” İnfitar Sûresi, 82:1.
4. “Gök yarıldığında.” İnşikak Sûresi, 84:1.

Meselâ [1] اِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ kelimesi ifade eder ki, haşirde herkesin bütün a’mâli bir sahife içinde yazılı olarak neşrediliyor. Şu mesele, kendi kendineçok acaip olduğundan, akıl ona yol bulamaz. Fakat sûrenin işaret ettiğigibi, haşr-i baharîde başka noktaların naziresi olduğu gibi, şu neşr-i suhuf naziresi pek zâhirdir. Çünkü, her meyvedar ağacın ve çiçekli bir otun da amelleri var, fiilleri var, vazifeleri var, esmâ-i İlâhiyeyi ne şekilde göstererek tesbihat etmişse ubûdiyetleri var. İşte, onun, bütün bu amelleri tarih-i hayatlarıyla beraber umum çekirdeklerinde, tohumcuklarında yazılıp, başka bir baharda, başka bir zeminde çıkar. Gösterdiği şekil ve suret lisanıyla, gayet fasih bir surette, analarının ve asıllarının a’mâlini zikrettiği gibi, dal, budak, yaprak, çiçek ve meyveleriyle, sahife-i a’mâlini neşreder. İşte, gözümüzün önünde bu hakîmâne, hafîzâne, müdebbirâne, mürebbiyâne, lâtifâne şu işi yapan Odur ki, der: اِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ

Başka noktaları buna kıyas eyle, kuvvetin varsa istinbat et. Sana yardım için bunu da söyleyeceğiz: İşte, اِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ [2] şu kelâm, *tekvir* lâfzıyla, yani “sarmak ve toplamak” mânâsıyla parlak bir temsile işaret ettiği gibi, nazirini dahi ima eder.

1. “Defterler açıldığında.” Tekvir Sûresi, 81:10.
2. “Güneş dürülüp toplandığında.” Tekvir Sûresi, 81:1.

Birinci: Evet, Cenâb-ı Haktarafından adem ve esir ve semâ perdelerini açıp, güneş gibi dünyayı ışıklandıran pırlanta-misal bir lâmbayı, hazine-i rahmetinden çıkarıp dünyaya gösterdi. Dünya kapandıktan sonra, o pırlantayı perdelerine sarıp kaldıracak.

İkinci: Veya, ziya metâını neşretmek ve zeminin kafasına ziyayı zulmetle münavebeten sarmakla muvazzaf bir memur olduğunu ve her akşam o memura metâını toplattırıp gizlettiği gibi, kâh olur bir bulut perdesiyle alışverişini az yapar, kâh olur ay onun yüzüne karşı perde olur, muamelesini bir derece çeker; metâını ve muamelât defterlerini topladığı gibi, elbette o memur bir vakit o memuriyetteninfisal edecektir. Hattâ hiçbir sebeb-i azl bulunmazsa, şimdilik küçük,fakat büyümeye yüz tutmuş yüzündeki iki leke büyümekle, güneş, yerin başına izn-i İlâhî ile sardığı ziyayı emr-i Rabbânî ile geriye alıp, güneşin başına sarıp, “Haydi, yerde işin kalmadı,” der. “Cehenneme git, sana ibadet edip senin gibi bir memur-u musahharı sadakatsizlikle tahkir edenleri yak” der, [1] إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ fermanını lekeli siyah yüzüyle yüzünde okur.

1. “Güneş dürülüp toplandığında.” Tekvir Sûresi, 81:1.

Zeylin Beşinci Parçası[1]

Evet, nass-ı hadisle, nev-i beşerin en mümtaz şahsiyetleri olan yüz yirmi dört bin enbiyanın[2] icmâ ve tevatürle, kısmen şuhuda ve kısmen hakkalyakîne istinaden, müttefikan âhiretin vücudundan ve insanların oraya sevk edileceğinden ve bu kâinat Hâlıkının kat'î vaad ettiği âhireti getireceğinden haber verdikleri gibi; onların verdikleri haberi keşif ve şuhud ile, ilmelyakîn suretinde tasdik eden yüz yirmi dört milyon evliyanın o âhiretin vücuduna şehadetleriyle ve bu kâinatın Sâni-i Hakîminin bütün esmâsı bu dünyada gösterdikleri cilveleriyle bir âlem-i bekàyı bilbedâhe iktiza ettiklerinden, yine âhiretin vücuduna delâletiyle; ve her sene, baharda, rû-yi zeminde ayakta duran had ve hesaba gelmez ölmüş ağaçların cenazelerini emr-i كُنْ فَيَكُونُ[3] ile ihyâ edip *ba'sü ba'delmevt*'e mazhar eden ve haşir ve neşrin yüz binler nümunesi olarak nebâtat taifelerinden ve hayvânat milletlerinden üç yüz bin nevileri haşir ve neşreden hadsiz bir kudret-i ezeliye ve hesapsız ve israfsız bir hikmet-i ebediye ve rızka muhtaç bütün zîruhları kemâl-i şefkatle gayet harika bir tarzda iâşe ettiren ve her baharda az bir zamanda had ve hesaba gelmez envâ-ı ziynet ve mehâsini gösteren bir rahmet-i bâkiye ve bir inâyet-i daimebilbedâhe âhiretin vücudunu istilzam ile ve şu kâinatın en mükemmel meyvesi ve Hâlık-ı Kâinatın en sevdiği masnuu ve kâinatın mevcudatıyla en ziyade alâkadar olan insandaki şedit, sarsılmaz, daimi olan aşk-ı bekà ve şevk-i ebediyet ve âmâl-i sermediyet, bilbedâhe işaret ve delâletiyle, bu âlem-i fâniden sonra bir âlem-i bâki ve bir dâr-ı âhiret ve bir dâr-ı saadet bulunduğunu o derece kat'î bir surette ispat ederler ki, dünyanın vücudu kadar, bilbedâhe âhiretin vücudunu kabul etmeyi istilzam ederler.[HAŞİYE-1]

Madem Kur'ân-ı Hakîmin bize verdiği en mühim bir ders, iman-ı bil'âhirettir; ve o iman da bu derece kuvvetlidir; ve o imanda öyle bir rica ve bir teselli var ki, yüz bin ihtiyarlık birtekşahsa gelse, bu imandan gelen teselli mukabil gelebilir. Biz ihtiyarlar *"Elhamdü lillâhi alâ kemâli'l-îmân"* deyip ihtiyarlığımıza sevinmeliyiz.

1. Bu kısım, aynı zamanda Yirmi Altıncı Lem'a'nın Beşinci Ricâsının haşirle ilgili bir parçasıdır.
2. bk.*Müsned*, 5:266; Veliyyüddin Tebrizî, *Mişkâtü'l-Mesâbîh*, 3:122; İbnü'l-Kayyım el-Cevzî, *Zâdü'l-Meâd*, (Tahkik: el-Arnavud), 1:43-44.
3. "(Cenâb-ı Hak) Birşeyin olmasını murad ettiği zaman, Onun işi sadece 'Ol' demektir; o da oluverir." Yâsin Sûresi, 36:82.
Haşiye-1 Evet, sübutî bir emri ihbar etmenin kolaylığı ve inkâr ve nefyetmenin gayet müşkül olduğu bu temsilden görünür. Şöyle ki: Biri dese, "Meyveleri süt konserveleri olan gayet harika bir bahçe küre-i arz üzerinde vardır"; diğeri dese, "Yoktur." ispat eden, yalnız onun yerini veyahut bazı meyvelerini göstermekle, kolayca dâvâsını ispat eder. İnkâr eden adam, nefyini ispat etmek için bütün küre-i arzı görmek ve göstermekle dâvâsını ispat edebilir. Aynen öyle de, Cenneti ihbar edenler, yüz binler tereşşuhâtını, meyvelerini, âsârını gösterdiklerinden kat'-ı nazar, iki şahid-i sadıkın sübutuna şehadetleri kâfi gelirken; onu inkâr eden, hadsiz bir kâinatı, hadsiz ebedî zamanı temâşâ etmek ve görmek ve eledikten sonra inkârını ispat edebilir, ademini gösterebilir. İşte, ey ihtiyar kardeşler, iman-ı âhiretin ne kadar kuvvetli olduğunu anlayınız.

On Birinci Söz

[1]

1. “Yemin olsun güneşe ve aydınlığına ve onu takip eden aya ve onu gösteren güneve onu örten geceye; ve gökyüzüne ve onu bina edene ve yeryüzüne ve onuyayıp döşeyene ve nefse (kişiye) ve onu intizamla yaratana.” ŞemsSûresi, 91:1-7.

Ey kardeş! Eğer hikmet-i âlemin tılsımını ve hilkat-i insanın muammasını ve hakikat-i salâtın rümuzunu bir parça fehmetmek istersen, nefsimle beraber şu temsîlî hikâyeciğe bak:

Bir zaman bir sultan varmış. Servetçe onun pek çok hazineleri vardı. Hem o hazinelerde her çeşit cevahir, elmas ve zümrüt bulunuyormuş. Hem gizli, pek acaip defineleri varmış. Hem kemâlâtça sanayi-i garibede pek çok mahareti varmış. Hem hesapsız fünun-u acibeye marifeti, ihatası varmış. Hem nihayetsiz ulûm-u bediaya ilim ve ıttılaı varmış.

İşte her cemâlve kemâl sahibi kendi cemâl ve kemâlini görmek ve göstermek istemesi sırrınca, o sultan-ı zîşân dahi istedi ki, bir meşher açsın, içinde sergiler dizsin, ta nâsın enzarında saltanatının haşmetini, hem servetinin şaşaasını, hem kendi san’atının harikalarını, hem kendi marifetinin garibelerini izhar edip göstersin. Ta, cemâl ve kemâl-i mânevîsini iki vech ile müşahede etsin: Bir vechi, bizzat nazar-ı dekaik-âşinâsıyla görsün. Diğeri, gayrın nazarıyla baksın.

Bu hikmete binaen, cesîm ve geniş ve muhteşem bir kasrı yapmaya başladı. Şahane bir surette dairelere, menzillere taksim ederek hazinelerinin türlü türlü murassaâtıyla süslendirip, kendi dest-i san’atının en lâtif, en güzel eserleriyle ziynetlendirip, fünun-u hikmetinin en incelikleriyle tanzim edip düzelterek ve ulûmunun âsâr-ı mucizekârâneleriyle donatarak tekmil ettikten sonra, herbir taam ve nimetlerinin bütün çeşitlerinden en lezizlerini cami’ sofralar, o sarayda kurdu. Herbir taifeye lâyık bir sofra tayin etti. Öyle sehâvetkârâne ve

san’atperverâne bir ziyafet-i amme ihzar etti ki, güya herbir sofra yüz sanayi-i lâtifenin eserleriyle vücut bulmuş gibi, kıymetli hadsiz nimetleri serdi. Sonra, aktâr-ı memleketindeki ahali ve raiyetini seyre ve tenezzühe ve ziyafete davet etti.

Sonra, bir yaver-i ekreminesarayın hikmetlerini ve müştemilâtının mânâlarını bildirerek onu üstad ve tarif edici tayin etti. Ta ki, sarayın sâniini, sarayın müştemilâtıyla ahaliye tarif etsin; ve sarayın nakışlarının rümuzlarını bildirip, içindeki san’atlarının işaretlerini öğretip, derunundaki manzum murassâlar ve mevzun nukuş nedir, ve ne vech ile saray sahibinin kemâlâtına ve hünerlerine delâlet ettiklerini, o saraya girenlere tarif etsin; ve girmenin âdâbını ve seyrin merasimini bildirip, o görünmeyen sultana karşı marziyâtı dairesinde teşrifat merasimini tarif etsin.

İşte, o muarrifüstadın herbir dairede birer avenesi bulunuyor. Kendisi, en büyük dairede, şakirtleri içinde durmuş, bütün seyircilere şöyle bir tebligatta bulunuyor. Diyor ki:

“Ey ahali! Şu kasrın meliki olan seyyidimiz, bu şeylerin izharıyla ve bu sarayı yapmasıyla kendini size tanıttırmak istiyor. Siz dahi onu tanıyınız ve güzelce tanımaya çalışınız.

“Hem şu tezyinatla kendini size sevdirmek istiyor. Siz dahi onun san’atını takdir ve işlerini istihsanile kendinizi ona sevdiriniz.

“Hem bu gördüğünüz ihsanatile size muhabbetini gösteriyor. Siz dahi itaat ile ona muhabbet ediniz.

“Hem şu görünen in’âmve ikramlarla size şefkatini ve merhametini gösteriyor. Siz dahi şükür ile ona hürmet ediniz.

“Hem şu kemâlâtınınâsârıyla mânevî cemâlini size göstermek istiyor. Siz dahi onu görmeye ve teveccühünü kazanmaya iştiyakınızı gösteriniz.

“Hem bütün şu gördüğünüz masnuatve müzeyyenat üstünde birer mahsus sikke, birer hususî hâtem, birer taklit edilmez turra koymakla, herşey kendisine has olduğunu ve kendi eser-i desti olduğunu ve kendisi tek ve yektâ, istiklâl ve infirad sahibi olduğunu size göstermek istiyor. Siz dahi onu tek ve yektâ ve misilsiz, nazirsiz, bîhemtâ tanıyınız ve kabul ediniz.”

Daha bunun gibi, ona ve o makama münasipsözleri seyircilere söyledi. Sonra, giren ahali iki güruha ayrıldılar:

Birinci güruhu: Kendini tanımış ve aklı başında ve kalbi yerinde oldukları için, o sarayın içindeki acaiplere baktıkları zaman dediler: “Bunda büyük bir iş var.” Hem anladılar ki, beyhude değil, âdi bir oyuncak değil. Onun için merak

ettiler. “Acaba tılsımı nedir? İçinde ne var?” deyip düşünürken, birden o muarrif üstadın beyan ettiği nutkunu işittiler. Anladılar ki, bütün esrarın anahtarları ondadır. Ona müteveccihen gittiler ve dediler:

“Esselâmü aleyke yâ eyyühe’l-üstad! Hakkan, şöyle bir muhteşem sarayın, senin gibi sadık ve müdakkik bir muarrifi lâzımdır. Seyyidimiz sana ne bildirmişse lütfen bize bildiriniz.”

Üstad ise, evvel zikri geçen nutukları onlara dedi. Bunlar güzelce dinlediler, iyice kabul edip tam istifade ettiler. Padişahın marziyâtı dairesinde amel ettiler.

Onların şu edepli muamele ve vaziyetleri o padişahın hoşuna geldiğinden, onları has ve yüksek ve tavsif edilmez diğer bir saraya davet etti, ihsan etti. Hem öyle bir cevvâd-ı melike lâyık ve öyle mutî ahaliye şayeste ve öyle edepli misafirlere münasip ve öyle yüksek bir kasra şayan bir surette ikram etti. Daimî onları saadetlendirdi.

İkinci güruh ise, akılları bozulmuş, kalbleri sönmüş olduklarından, saraya girdikleri vakit nefislerine mağlûp olup lezzetli taamlardan başka hiçbir şeye iltifat etmediler. Bütün o mehâsinden gözlerini kapadılar ve o üstadın irşâdâtından ve şakirtlerinin ikazâtından kulaklarını tıkadılar. Hayvan gibi yiyerek uykuya daldılar. İçilmeyen, fakat bazı şeyler için ihzar edilen iksirlerden içtiler. Sarhoş olup öyle bağırdılar, karıştırdılar, seyirci misafirleri çok rahatsız ettiler. Sâni-i Zîşânın düsturlarına karşı edepsizlikte bulundular. Saray sahibinin askerleri de onları tutup öyle edepsizlere lâyık bir hapse attılar.

Ey benimle bu hikâyeyi dinleyen arkadaş! Elbette anladın ki, o hâkim-i zîşan, bu kasrı şu mezkûr maksatlar için bina etmiştir. Şu maksatların husulü ise iki şeye mütevakkıftır:

Birisi: Şu gördüğümüz ve nutkunu işittiğimiz üstadın vücududur. Çünkü, o bulunmazsa, bütün maksatlar beyhude olur. Çünkü, anlaşılmaz bir kitap, muallimsiz olsa, mânâsız bir kâğıttan ibaret kalır.

İkincisi: Ahali, o üstadın sözünü kabul edip dinlemesidir.

Demek, vücud-u üstad, vücud-u kasrın dâisidir. Ve ahalinin istimâı, kasrın bekàsına sebeptir. Öyle ise, denilebilir ki, eğer şu üstad olmasaydı, o melik-i zîşan, şu kasrı bina etmezdi. Hem yine denilebilir ki, o üstadın talimatını ahali dinlemedikleri vakit, elbette o kasr tebdil ve tahvil edilecek.

Ey arkadaş, hikâye burada bitti. Eğer şu temsilin sırrını anladınsa, bak, hakikatin yüzünü de gör.

İşte o saray şu âlemdir ki, tavanı, tebessüm eden yıldızlarla tenvir edilmiş gökyüzüdür. Tabanı ise, şarktan garba gûnâgûn çiçeklerle süslendirilmiş

yeryüzüdür. O melik ise, ezel-ebed sultanı olan bir Zât-ı Mukaddestir ki, yedi kat semâvât ve arz ve içlerinde olan herşey, kendilerine mahsus lisanlarla o Zâtı takdis edip tesbih ediyorlar. Hem öyle bir Melik-i Kadîr ki, semâvât ve arzı altı günde yaratarak, Arş-ı Rububiyetinde durup, gece ve gündüzü, siyah ve beyaz iki hat gibi birbiri arkası sıra döndürüp kâinat sahifesinde âyâtını yazan ve güneş, ay, yıldızlar emrine musahhar, zîhaşmet ve zîkudret sahibidir.

O sarayın menzilleri ise, şu on sekiz bin âlemdirki, herbirisi kendine lâyık bir tarzla tezyin ve tanzim edilmiştir. İşte, o sarayda gördüğün sanayi-i garibe ise, şu âlemde görünen kudret-i İlâhiyenin mucizeleridir. Ve o sarayda gördüğün taamlar ise, şu âlemde, hele yaz mevsiminde, hele Barla bahçelerinde rahmet-i İlâhiyenin semerât-ı harikalarına işarettir. Ve oradaki ocak ve matbah ise, burada kalbinde ateş olan arz ve sath-ı arzdır. Ve orada temsilde gördüğün gizli definelerin cevherleri ise, şu hakikatte esmâ-i kudsiye-i İlâhiyenin cilvelerine misaldir. Ve temsilde gördüğümüz nakışlar ve o nakışların remizleri ise, şu âlemi süslendiren muntazam masnuat ve mevzun nukuş-u kalem-i kudrettir ki, Kadîr-i Zülcelâlin esmâsına delâlet ederler. Ve o üstad ise, Seyyidimiz Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmdır. Avânesi ise, enbiya aleyhimüsselâmdır. Ve şakirtleri ise evliya ve asfiyadır. O saraydaki hâkimin hizmetkârları ise, şu âlemde melâike aleyhimüsselâma işarettir. Temsilde seyir ve ziyafete davet edilen misafirler ise, şu dünya misafirhanesinde cin ve ins ve insanın hizmetkârları olan hayvanlara işarettir. Ve o iki fırka ise: Burada birisi ehl-i imandır ki, kitab-ı kâinatın âyâtının müfessiri olan Kur'ân-ı Hakîmin şakirtleridir. Diğer güruh ise, ehl-i küfür ve tuğyandır ki, nefis ve şeytana tabi olup yalnız hayat-ı dünyeviyeyi tanıyan, hayvan gibi, belki daha aşağı, sağır, dilsiz, dâllîn güruhudur.[1]

1. bk. Et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*1:63; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* 2:219.

Birinci kafile olan süedâ ve ebrar ise, zülcenâheyn olan Üstadı dinlediler. O üstad hem abddir; ubûdiyet noktasında Rabbini tavsif ve tarif eder ki, Cenâb-ı Hakkın dergâhında ümmetinin elçisi hükmündedir. Hem resuldür; risalet noktasında Rabbinin ahkâmını Kur'ân vasıtasıyla cin ve inse tebliğ eder.

Şu bahtiyar cemaat, o Resulü dinleyip Kur'ân'a kulak verdiler. Kendilerini, envâ-ı ibâdâtın fihristesi olan namaz ile, birçok makamat-ı âliye içinde çok lâtif vazifelerle telebbüs etmiş gördüler. Evet, namazın mütenevvi ezkâr ve harekâtıyla işaret ettiği vezâifi, makamatı mufassalan gördüler. Şöyle ki:

Evvelen: Âsâra bakıp, gaibâne muamele suretinde, saltanat-ı Rububiyetin mehâsinine temâşâger makamında kendilerini gördüklerinden, tekbir ve tesbih vazifesini eda edip *Allahu ekber* dediler.

Saniyen: Esmâ-i kudsiye-i İlâhiyenin cilveleri olan bedâyiine ve parlak eserlerine dellâllık makamında görünmekle, *Sübhanallah Velhamdülillâh* diyerek

takdis ve tahmid vazifesini ifa ettiler.

Salisen: Rahmet-i İlâhiyenin hazinelerinde iddihar edilen nimetlerini zâhir ve bâtın duygularla tadıp anlamak makamında şükür ve senâ vazifesini edaya başladılar.

Rabian: Esmâ-i İlâhiyenin definelerindeki cevherleri, mânevî cihazat mizanlarıyla tartıp bilmek makamında tenzih ve medih vazifesine başladılar.

Hamisen: Mistar-ı kader üstünde kalem-i kudretiyle yazılan mektubât-ı Rabbâniyeyi mütalâa makamında tefekkür ve istihsan vazifesine başladılar.

Sadisen: Eşyanın yaratılışında ve masnuatın san'atındaki lâtif incelik ve nazenin güzellikleri temâşâ ile tenzih makamında, Fâtır-ı Zülcelâl, Sâni-i Zülcemâllerine muhabbet ve iştiyak vazifesine girdiler.

Demek, kâinata ve âsâra bakıp, gaibâne muamele-i ubûdiyetle mezkûr makamatta mezkûr vezâifi eda ettikten sonra, Sâni-i Hakîmin dahi muamelesine ve ef'âline bakmak derecesine çıktılar ki, hazırâne bir muamele suretinde evvelâ Hâlık-ı Zülcelâlin kendi san'atının mucizeleriyle kendini zîşuura tanıttırmasına karşı hayret içinde bir marifet ile mukabele ederek [1] سُبْحَانَكَ مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ dediler. "Senin tarif edicilerin, bütün masnuatındaki mu'cizelerindir."

Sonra, o Rahmân'ın, kendi rahmetiningüzel meyveleriyle kendini sevdirmesine karşı, muhabbet ve aşk ile mukabele edip [2] اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِينُ dediler.

Sonra, o Mün'im-i Hakikînin, tatlı nimetleriyle terahhumve şefkatini göstermesine karşı, şükür ve hamd ile mukabele ettiler, dediler:

سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ [3]"Senin hak şükrünü nasıl eda edebiliriz? Sen öyle şükre lâyık bir meşkûrsun ki, bütün kâinata serilmiş bütün ihsânâtın açık lisan-ı hâlleri, şükür ve senânızı okuyorlar. Hem, âlem çarşısında dizilmiş ve zeminin yüzüne serpilmiş bütün nimetlerin ilânâtıyla hamd ve medhinizi bildiriyorlar. Hem, rahmet ve nimetin manzum meyveleri ve mevzun yemişleri, Senin cûd ve keremine şehadet etmekle, Senin şükrünü enzâr-ı mahlûkat önünde ifa ederler."

1. "Ey Rabbimiz! Seni bütün noksan sıfatlardan tenzihederiz. Seni hakkıyla tanıyamadık." El-Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr* 2:410; Mer'î b. Yûsuf; *Ekâvîlü's-Sikât* s. 45.
2. "Yalnız Sana ibadet eder ve yalnız Senden yardım dileriz." Fâtiha Sûresi, 1:5.
3. Bu ifade pekçok hadiste geçmektedir: *Müslim*, salât 218; *EbûDâvûd*, edeb 98; *Nesâî*, iftitâh 17; *Müsned* 6:77,151.

Sonra, şu kâinatın yüzlerinde değişen mevcudatâyinelerinde cemâl ve celâl ve kemâl ve kibriyâsının izharına karşı *Allahu ekber* deyip, tazim içinde bir aczle rükûa gidip, mahviyet içinde bir muhabbet ve hayretle secde edip mukabele

ettiler.

Sonra, o Ganiyy-i Mutlakın, servetinin çokluğunu ve rahmetiningenişliğini göstermesine karşı, fakr ve hacetlerini izhar edip, dua edip, istemekle mukabele edip [1] وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ dediler.

Sonra, o Sâni-i Zülcelâlin, kendi san'atınınlâtiflerini, harikalarını, antikalarını sergilerle teşhirgâh-ı enamda neşrine karşı, *Maşaallah*[2] deyip takdir ederek, "Ne güzel yapılmış" deyip istihsan ederek, *Bârekallah* deyip müşahede etmek, *Âmennâ* deyip şehadet etmek, "Geliniz, bakınız," hayran olarak *Hayye ale'l-felâh* deyip herkesi şahit tutmakla mukabele ettiler.

Hem o Sultan-ı Ezel ve Ebed, kâinatın aktârında kendi rububiyetininsaltanatını ilânına ve vahdâniyetinin izharına karşı, tevhid ve tasdik edip *Semi'nâ ve eta'nâ*[3] diyerek itaat ve inkıyad ile mukabele ettiler.

1. "Yalnız senden yardım dileriz." Fatiha Sûresi, 1:5.
2. bk. En'âm Sûresi, 6:128; A'râf Sûresi, 7:188.
3. bk. Mâide Sûresi, 5:7; Nûr Sûresi, 24:51.

Sonra, o Rabbü'l-Âlemînin ulûhiyetininizharına karşı, zaaf içinde aczlerini, ihtiyaç içinde fakrlarını ilândan ibaret olan ubûdiyetile ve ubûdiyetin hülâsası olan namaz ile mukabele ettiler.

Daha bunlar gibi gûnâgûn ubûdiyet vazifeleriyle şu dar-ı dünya denilen mescid-i kebîrinde farîze-i ömürlerini ve vazife-i hayatlarını eda edip ahsen-i takvim suretini aldılar.[1] Bütün mahlûkat üstünde bir mertebeye çıktılar ki, yümn-ü iman ile emn ü emanet[2] ile mücehhez, emin bir halife-i arz[3] oldular. Ve şu meydan-ı tecrübe ve şu destgâh-ı imtihandan sonra, onların Rabb-i Kerîmi, onları, imanlarına mükâfat olarak saadet-i ebediyeye ve İslâmiyetlerine ücret olarak dârüsselâma davet ederek öyle bir ikram etti ve eder ki, hiç göz görmemiş ve kulak işitmemiş ve kalb-i beşere hutur etmemiş derecede[4] parlak bir tarzda rahmetine mazhar etti ve onlara ebediyet ve bekà verdi.

1. bk. Tîn Sûresi, 95:4.
2. bk. Ahzâb Sûresi, 33:72.
3. bk. Bakara Sûresi, 2:30; Enâm Sûresi, 6:165; Yûnus Sûresi, 10:14.
4. bk. Secde Sûresi, 32:17; Zuhruf Sûresi, 43:71; *Buhârî*, Bed'ü'l-Halk 8; Tefsîru Sûre (32) 1, Tevhid35; *Müslim*, İmân 312, Cennet 2-5; *Tirmizî*, Cennet 15, Tefsîru Sûre (32) 2, (56) 1; *İbni Mâce*, Zühd 39; *Dârimî*, Rikak 98, 105; *Müsned* 2:313, 370, 407, 416, 438, 462, 466, 495, 506, 5:334.

Çünkü ebedî ve sermedî olan bir cemâlin seyirci müştâkı ve âyinedar âşıkı, elbette bâki kalıp ebede gidecektir. İşte Kur'ân şakirtlerinin akıbetleri böyledir. Cenâb-ı Hak bizleri onlardan eylesin. Âmin!

Amma, füccar ve eşrar olan diğer güruh ise, hadd-i bulûğ ile şu âlem sarayına girdikleri vakit, bütün vahdâniyetin delillerine karşı küfür ile mukabele edip ve bütün nimetlere karşı küfran ile mukabele ederek ve bütün mevcudatı kıymetsizlikle kâfirâne bir itham ile tahkir ettiler. Ve bütün esmâ-i İlâhiyenin tecelliyâtına karşı red ve inkâr ile mukabele ettiklerinden, az bir vakitte

nihayetsiz bir cinayet işlediler, nihayetsiz bir azaba müstehak oldular.

Evet, insana sermaye-i ömür ve cihazat-ı insaniye, mezkûr vezâif için verilmiştir. Ey sersem nefsim ve ey pürheves arkadaşım! Âyâ, zannediyor musunuz ki, vazife-i hayatınız yalnız terbiye-i medeniye ile güzelce muhafaza-i nefis etmek, ayıp olmasın, batın ve fercin hizmetine mi münhasırdır? Yahut, zannediyor musunuz ki, hayatınızın makinesinde derc edilen şu nazik letâif ve mâneviyat ve şu hassas âzâ ve âlât ve şu muntazam cevarih ve cihazat ve şu mütecessis havas ve hissiyatın gaye-i yegânesi, şu hayat-ı fâniyede nefs-i rezilenin, hevesât-ı süfliyenin tatmini için istimaline mi münhasırdır? Hâşâ ve kellâ! Belki, vücudunuzda şunların yaratılması ve fıtratınızda bunların gaye-i idhali, iki esastır:

Biri: Cenâb-ı Mün'im-i Hakikînin bütün nimetlerinin herbir çeşitlerini size ihsas ettirip şükrettirmekten ibarettir. Siz de hissedip şükür ve ibadetini etmelisiniz.

İkincisi: Âleme tecellîeden esmâ-i kudsiye-i İlâhiyenin bütün tecelliyâtının aksamını, birer birer, size o cihazat vasıtasıyla bildirip tattırmaktır. Siz dahi tatmakla tanıyarak iman getirmelisiniz.

İşte, bu iki esas üzerine kemâlât-ı insaniyeneşvünemâ bulur. Bununla insan, insan olur.

İnsaniyetin cihazatı, hayvan gibi hayat-ı dünyeviyeyi kazanmak için verilmemiş olduğuna şu temsil sırrıyla bak:

Meselâ, bir zat bir hizmetçisine yirmi altın verdi, ta mahsus bir kumaştan kendisine bir kat libas alsın. O hizmetçi gitti, o kumaşın âlâsından mükemmel bir libas aldı, giydi.

Sonra gördü ki, o zat, diğer bir hizmetkârına bin altın verip, bir kâğıt içinde bazı şeyler yazılı olarak onun cebine koydu, ticarete gönderdi. Şimdi, her aklı başında olan bilir ki, osermaye, bir kat libas almak için değil. Çünkü evvelki hizmetkâr yirmi altınla en âlâ kumaştan bir kat libas almış olduğundan, elbette bu bin altın bir kat libasa sarf edilmez. Şayet bu ikinci hizmetkâr, cebine konulan kâğıdı okumayıp, belki evvelki hizmetçiye bakıp, bütün parayı bir dükkâncıya bir kat libas için verip, hem o kumaşın en çürüğünden ve arkadaşının libasından elli derece aşağı bir libas alsa, elbette o hâdim nihayet derecede ahmaklık etmiş olacağı için, şiddetle tazip ve hiddetle te'dip edilecektir.

Ey nefsim ve ey arkadaşım! Aklınızı başınıza toplayınız. Sermaye-i ömür ve istidad-ı hayatınızı, hayvan gibi, belki hayvandan çok aşağı bir derecede şu hayat-ı fâniye ve lezzet-i maddiyeye sarf etmeyiniz. Yoksa, sermayece en âlâ hayvandan elli derece yüksek olduğunuz halde, en ednâsından elli derece aşağı

düşersiniz.

Ey gafilnefsim! Senin hayatının gayesini ve hayatının mahiyetini, hem hayatının suretini, hem hayatının sırr-ı hakikatini, hem hayatının kemâl-i saadetini bir derece anlamak istersen, bak. Senin hayatının gayelerinin icmâli dokuz emirdir.

*Birincisi*şudur ki: Senin vücudunda konulan duygular terazileriyle, rahmet-i İlâhiyenin hazinelerinde iddihar edilen nimetleri tartmaktır ve küllî şükretmektir.

İkincisi: Senin fıtratında vaz edilen cihazatın anahtarlarıyla esmâ-i kudsiye-i İlâhiyenin gizli definelerini açmaktır, Zât-ı Akdesi o esmâ ile tanımaktır.

Üçüncüsü: Şu teşhirgâh-ı dünyada, mahlûkat nazarında, esmâ-i İlâhiyenin sana taktıkları garip san'atlarını ve lâtif cilvelerini bilerek hayatınla teşhir ve izhar etmektir.

Dördüncüsü: Lisan-ı hâl ve kalinle Hâlıkının dergâh-ı rububiyetine ubûdiyetini ilân etmektir.

Beşincisi: Nasıl bir asker, padişahından aldığı türlü türlü nişanları resmî vakitlerde takıp padişahın nazarında görünmekle onun iltifâtât-ı âsârını gösterdiği gibi, sen dahi esmâ-i İlâhiyenin cilvelerinin sana verdikleri letâif-i insaniye murassaâtıyla bilerek süslenip o Şâhid-i Ezelînin nazar-ı şuhud ve işhâdınagörünmektir.

Altıncısı: Zevilhayat olanların, tezahürât-ı hayatiye denilen, Hâlıklarına tahiyyâtları; ve rumûzât-ı hayatiye denilen, Sânilerine tesbihatları; ve semerat ve gayât-ı hayatiye denilen, Vâhibü'l-Hayata arz-ı ubûdiyetlerini bilerek müşahede etmek, tefekkürle görüp şehadetle göstermektir.

Yedincisi: Senin hayatına verilen cüz'î ilim ve kudret ve irade gibi sıfat ve hallerinden küçük nümunelerini vahid-i kıyasî ittihaz ile, Hâlık-ı Zülcelâlin sıfât-ı mutlakasını ve şuûn-u mukaddesesini o ölçülerle bilmektir. Meselâ, sen cüz'î iktidarın ve cüz'î ilmin ve cüz'î iradenle bu haneyi muntazam yaptığından, şu kasr-ı âlemin senin hanenden büyüklüğü derecesinde şu âlemin ustasını o nisbette Kadîr, Alîm, Hakîm, Müdebbir bilmek lâzımdır.

Sekizincisi: Şu âlemdeki mevcudatın herbiri kendine mahsus bir dille Hâlıkının vahdâniyetine ve Sâniinin rububiyetine dair mânevî sözlerini fehmetmektir.

Dokuzuncusu: Acz ve zaafın, fakr ve ihtiyacın ölçüsüyle kudret-i İlâhiye ve gınâ-yı Rabbâniyenin derecât-ı tecelliyâtını anlamaktır. Nasıl ki açlığın dereceleri nisbetinde ve ihtiyacın envâı miktarınca taamın lezzeti ve derecatı ve çeşitleri anlaşılır. Onun gibi, sen de nihayetsiz aczin ve fakrınla, nihayetsiz

kudret ve gınâ-yı İlâhiyenin derecatını fehmetmelisin.

İşte, senin hayatının gayeleri, icmâlen, bunlar gibi emirlerdir. Şimdi kendi hayatının mahiyetine bak ki, o mahiyetinin icmâli şudur:

Esmâ-i İlâhiyeye ait garâibin fihristesi, hem şuûnve sıfât-ı İlâhiyenin bir mikyası, hem kâinattaki âlemlerin bir mizanı, hem bu âlem-i kebirin bir listesi, hem şu kâinatın bir haritası, hem şu kitab-ı ekberin bir fezlekesi, hem kudretin gizli definelerini açacak bir anahtar külçesi, hem mevcudata serpilen ve evkata takılan kemâlâtının bir ahsen-i takvimidir.

İşte, mahiyet-i hayatın bunlar gibi emirlerdir.

Şimdi senin hayatının sureti ve tarz-ı vazifesi şudur ki: Hayatın bir kelime-i mektubedir. Kalem-i kudretle yazılmış hikmetnümâ bir sözdür. Görünüp ve işitilip Esmâ-i Hüsnâya delâlet eder. İşte, hayatının sureti bu gibi emirlerdir.

Şimdi, hayatının sırr-ı hakikati şudur ki: Tecellî-i Ehadiyete, cilve-i Samediyeteâyineliktir. Yani, bütün âleme tecellî eden esmânın nokta-i mihrakiyesi hükmünde bir camiiyetle Zât-ı Ehad-i Samede âyineliktir.

Şimdi, hayatının saadet içindeki kemâli ise, senin hayatının âyinesinde temessül eden Şems-i Ezelînin envârını hissedip sevmektir. Zîşuur olarak Ona şevk göstermektir. Onun muhabbetiyle kendinden geçmektir. Kalbin gözbebeğinde aks-i nurunu yerleştirmektir. İşte bu sırdandır ki, seni âlâ-yı illiyyîne çıkaran bir hadis-i kudsînin[1] meâl-i şerifi olan

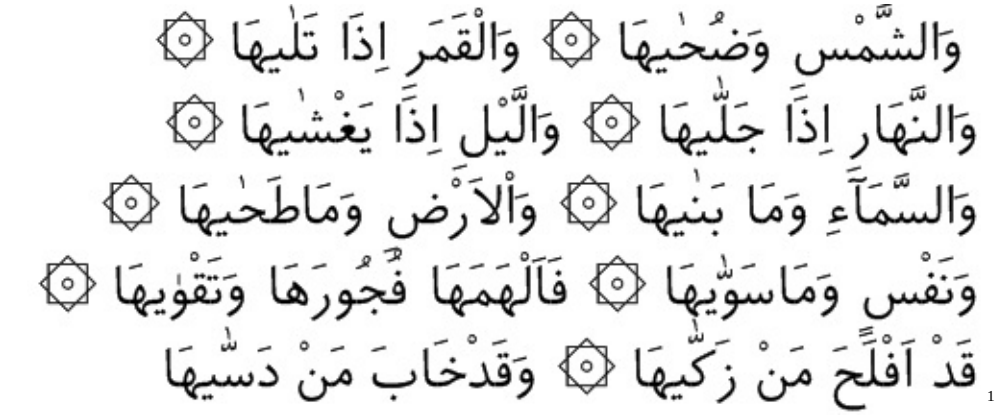
مَا وَسِعَنِي سَمَائِي وَلَاأَرْضِي وَلٰكِنَّ وَسِعَنِي قَلْبُ عَبْدِيَ الْمُؤْمِنِ

1. Hadis-i kudsînin metni şöyledir:
"Ben göklere ve yere sığmam, fakat mü'min kulumun kalbine sığarım." El-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* 2:165; İmam-ı Gazâlî, *İhyâ-u Ulûmiddîn*, 3:14.

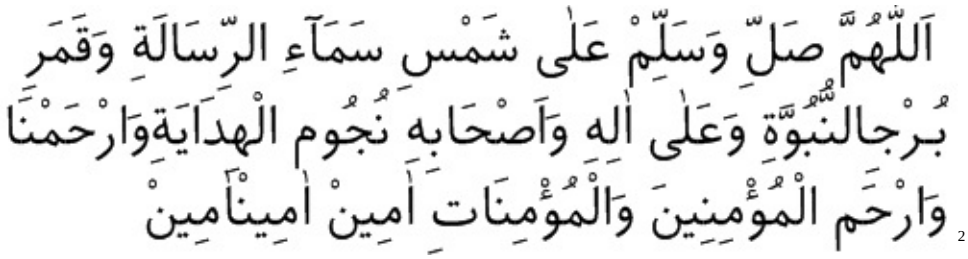
مَنْ نَگُنْجَمْ دَرْ سَمٰوٰاتُ وَزَمِينْ اَزْ عَجَبْ گُنْجَمْ
بِقَلْبِ مُؤْمِنِينْ

denilmiştir.

İşte, ey nefsim! Hayatının böyle ulvî gayâta müteveccih olduğu ve şöyle kıymetli hazineleri cami' olduğu halde, hiç akıl ve insafa lâyık mıdır ki, hiç ender hiç olan muvakkat huzûzât-ı nefsaniyeye, geçici lezâiz-i dünyeviyeye sarf edip zayi edersin? Eğer zayi etmemek istersen, geçen temsil ve hakikate remzeden

وَالشَّمْسِ وَضُحٰيهَا ۞ وَالْقَمَرِ اِذَا تَلٰيهَا ۞
وَالنَّهَارِ اِذَا جَلّٰيهَا ۞ وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰيهَا ۞
وَالسَّمَآءِ وَمَا بَنٰيهَا ۞ وَالْاَرْضِ وَمَاطَحٰيهَا ۞
وَنَفْسٍ وَمَاسَوّٰيهَا ۞ فَاَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوٰيهَا ۞
قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكّٰيهَا ۞ وَقَدْخَابَ مَنْ دَسّٰيهَا [1]

sûresindeki kasem ve cevab-ı kasemi düşünüp amel et

اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰى شَمْسِ سَمَآءِ الرِّسَالَةِ وَقَمَرِ
بُرْجِالنُّبُوَّةِ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ نُجُومِ الْهِدَايَةِوَارْحَمْنَا
وَارْحَمِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ اٰمِينْ اٰمِينْاٰمِينْ [2]

1. “Yemin olsun güneşe ve aydınlığına ve onu takip eden aya ve onu gösteren güneve onu örten geceye ve gökyüzüne ve onu bina edene ve yeryüzüne ve onuyayıp döşeyene ve insana ve onu intizamla yaratana; sonra da onakötülüğü bildirip ondan sakınmayı ilham edene. Nefsini günahlardanarındıran kurtuluşa ermiştir. Nefsini günaha daldıran da hüsranadüşmüştür.” Şems Sûresi, 91:1-10.

2. Allahım! Risalet semâsının güneşi ve nübüvvet burcunun ayına, hidayet yıldızları olan âl ve ashâbına salât ve selâm olsun. Bize ve erkek-kadın bütünmü’minlere rahmet et. Âmin, âmin, âmin

On İkinci Söz

وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا [1]

Kur’ân-ı Hakîmin hikmet-i kudsiyesi ile felsefe hikmetinin icmâlenmuvazenesi; hem hikmet-i Kur’âniyenin, insanın hayat-ı şahsiyesine ve hayat-ı içtimaiyesine verdiği ders-i terbiyenin gayet kısa bir fezlekesi; hem Kur’ân’ın sair kelimât-ı İlâhiyeye ve bütün kelâmlara cihet-i rüçhaniyetine bir işarettir. İşte bu Sözde Dört Esas vardır.

1. “Kime hikmetverilmişse, işte ona pek çok hayır verilmiştir.” Bakara Sûresi, 2:269.

BİRİNCİ ESAS

Hikmet-i Kur’âniyeile hikmet-i fenniyenin farklarına şu gelecek hikâye-i temsiliye dürbünüyle bak.

Bir zaman hem dindar, hem gayet san’atkâr bir hâkim-i namdaristedi ki, Kur’ân-ı Hakîmi, maânîsindeki kudsiyetine ve kelimâtındaki i’câza şayeste bir yazı ile yazsın, o muciznümâ kamete harika bir libas giydirilsin. İşte o nakkaş zat, Kur’ân’ı pek acip bir tarzda yazdı. Bütün kıymettar cevherleri yazısında istimal etti. Hakaikının tenevvüüne işaret için, bazı mücessem hurufatını elmas ve zümrütle ve bir kısmını lü’lü’ ve akikle ve bir taifesini pırlanta ve mercanla ve bir nev’ini altın ve gümüşle yazdı. Hem öyle bir tarzda süslendirip münakkaş etti ki, okumayı bilen ve bilmeyen herkes temâşâsından hayran olup istihsan ederdi. Bahusus ehl-i hakikatin nazarına, o surî güzellik, mânâsındaki gayet parlak güzelliğin ve gayet şirin tezyinatın işârâtı olduğundan, pek kıymettar bir antika olmuştur.

Sonra o hâkim, şu musannâve murassâ Kur’ân’ı, bir ecnebî feylesofa ve bir Müslüman âlime gösterdi. Hem tecrübe, hem mükâfat için emretti ki, “Herbiriniz, bunun hikmetine dair bir eser yazınız.”

Evvelâ o feylesof, sonra o âlim, ona dair birer kitap telif ettiler. Fakat feylesofun kitabı, yalnız harflerin nakışlarından ve münasebetlerinden ve vaziyetlerinden ve cevherlerinin hâsiyetlerinden ve tarifatından bahseder, mânâsına hiç ilişmez. Çünkü o ecnebî adam, Arabî hattı okumayı hiç bilmez. Hattâ o müzeyyen Kur’ân’ı, bilmiyor ki bir kitaptır ve mânâyı ifade eden yazıdır. Belki ona münakkaş bir antika nazarıyla bakıyor. Lâkin, çendan Arabî bilmiyor, fakat çok iyi bir mühendistir, güzel bir tasvircidir, mahir bir kimyagerdir, sarraf bir cevhercidir. İşte o adam bu san’atlara göre eserini yazdı.

Amma Müslüman âlim ise, ona baktığı vakit anladı ki, o, Kitâb-ı Mübîndir, Kur’ân-ı Hakîmdir. İşte bu hakperest zat, ne tezyinat-ı zahirisine ehemmiyet verdi ve ne de hurufun nukuşuyla iştigal etti. Belki öyle birşeyle meşgul oldu ki, milyon mertebe öteki adamın iştigal ettiği meselelerinden daha âli, daha galî, daha lâtif, daha şerif, daha nâfi, daha cami’... Çünkü, nukuşun perdesi altında olan hakaik-ı kudsiyesinden ve envâr-ı esrarından bahsederek gayet güzel bir tefsir-i şerif yazdı.

Sonra, ikisi eserlerini götürüp o hâkim-i zîşâna takdim ettiler. O hâkim, evvelâ feylesofun eserini aldı. Baktı, gördü ki, o hodpesend ve tabiatperest adam, çok çalışmış, fakat hiç hakikî hikmetini yazmamış, hiçbir mânâsını anlamamış. Belki karıştırmış. Ona karşı hürmetsizlik, belki edepsizlik etmiş. Çünkü, o menba-ı hakaik olan Kur’ân’ı, mânâsız nukuşzannederek mânâ cihetinde kıymetsizlikle tahkir etmiş olduğundan, o hâkim-i hakîm dahi onun eserini başına vurdu, huzurundan çıkardı.

Sonra öteki hakperest, müdakkik âlimin eserine baktı. Gördü ki, gayet güzel ve nâfi bir tefsir ve gayet hakîmâne, mürşidâne bir teliftir. “Aferin, bârekâllah,” dedi. “İşte hikmet budur ve âlim ve hakîm, bunun sahibine derler. Öteki adam ise haddinden tecavüz etmiş bir san’atkârdır.” Sonra, onun eserine bir mükâfat olarak, herbir harfine mukabil, tükenmez hazinesinden on altın verilsin irade etti.

Eğer temsili fehmettinse, bak, hakikatin yüzünü de gör:

Amma o müzeyyenKur’ân ise, şu musannâ kâinattır. O hâkim ise, Hakîm-i Ezelîdir. Ve o iki adam ise, birisi, yani ecnebîsi, ilm-i felsefe ve hükemâsıdır. Diğeri Kur’ân ve şakirtleridir.

Evet, Kur’ân-ı Hakîm, şu Kur’ân-ı Azîm-i Kâinatın en âli bir müfessiridir ve en beliğ bir tercümanıdır. Evet, o Furkandır ki, şu kâinatın sahifelerinde ve zamanların yapraklarında kalem-i kudretle yazılan âyât-ı tekvîniyeyi cin ve inse ders verir. Hem herbiri birer harf-i mânidar olan mevcudata “mânâ-yı harfî“ nazarıyla, yani onlara Sâni hesabına bakar. “Ne kadar güzel yapılmış; ne kadar güzel bir surette Sâniinin cemâline delâlet ediyor” der. Ve bununla kâinatın hakikî güzelliğini gösteriyor.

Amma, ilm-i hikmetdedikleri felsefe ise, huruf-u mevcudatın tezyinatında ve münasebatında dalmış ve sersemleşmiş, hakikatin yolunu şaşırmış. Şu kitab-ı kebirin hurufatına “mânâ-yı harfî“ ile, yani Allah hesabına bakmak lâzım gelirken, öyle etmeyip “mânâ-yı ismî“ ile, yani mevcudata mevcudat hesabına bakar, öyle bahseder. “Ne güzel yapılmış”a bedel “Ne güzeldir” der, çirkinleştirir. Bununla kâinatı tahkir edip kendisine müştekî eder. Evet, dinsiz felsefe hakikatsiz bir safsatadır ve kâinata bir tahkirdir.

İKİNCİ ESAS

Kur’ân-ı Hakîmin hikmeti, hayat-ı şahsiyeye verdiği terbiye-i ahlâkiyeve hikmet-i felsefenin verdiği dersin muvazenesi:

Felsefenin halisbir tilmizi, bir firavundur. Fakat menfaati için en hasis şeye ibadet eden bir firavun-u zelildir. Her menfaatli şeyi kendine rab tanır. Hem o dinsiz şâkirt, mütemerrid ve muanniddir. Fakat bir lezzet için nihayet zilleti kabul eden miskin bir mütemerriddir. Şeytan gibi şahısların, bir menfaat-i hasise için ayağını öpmekle zillet gösterir denî bir muanniddir. Hem o dinsiz şakirt, cebbar bir mağrurdur. Fakat kalbinde nokta-i istinat bulmadığı için, zatında gayet acz ile âciz bir cebbâr-ı hodfuruştur. Hem o şakirt, menfaatperest hod-endiştir ki, gaye-i himmeti, nefis ve batnın ve fercin hevesatını tatmin ve menfaat-i şahsiyesini bazı menfaat-i kavmiye içinde arayan dessas bir hodgâmdır.

Amma hikmet-i Kur’ân’ın halistilmizi ise, bir abddir. Fakat âzam-ı mahlûkata da ibadete tenezzül etmez. Hem Cennet gibi âzam-ı menfaat olan bir şeyi gaye-i ibadet kabul etmez bir abd-i azizdir. Hem hakiki tilmizi mütevazidir, selim, halimdir. Fakat Fâtırının gayrına, daire-i izni haricinde ihtiyarıyla tezellüle tenezzül etmez. Hem fakir ve zayıftır, fakr ve zaafını bilir. Fakat onun Mâlik-i Kerîmi ona iddihar ettiği uhrevî servetle müstağnîdir ve Seyyidinin nihayetsiz kudretine istinad ettiği için kavîdir. Hem yalnız livechillâh, rıza-i İlâhî için, fazilet için amel eder, çalışır.

İşte, iki hikmetin verdiği terbiye, iki tilmizin muvazenesiyle anlaşılır.

ÜÇÜNCÜ ESAS

Hikmet-i felsefeile hikmet-i Kur’âniyenin hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeye verdiği terbiyeler:

Amma hikmet-i felsefeise, hayat-ı içtimaiyede nokta-i istinadı “kuvvet” kabul eder. Hedefi “menfaat” bilir. Düstur-u hayatı “cidal” tanır. Cemaatlerin rabıtasını “unsuriyet, menfi milliyeti” tutar. Semerâtı ise, “hevesât-ı nefsâniyeyi tatmin ve hâcât-ı beşeriyeyi tezyiddir.”

Halbuki, kuvvetin şe’ni tecavüzdür. Menfaatin şe’ni, her arzuya kâfi gelmediğinden, üstünde boğuşmaktır. Düstur-u cidâlin şe’ni çarpışmaktır. Unsuriyetin şe’ni, başkasını yutmakla beslenmek olduğundan, tecavüzdür. İşte bu hikmettendir ki, beşerin saadeti selb olmuştur.

Amma hikmet-i Kur’âniye ise, nokta-i istinadı, kuvvete bedel “hakkı” kabul eder. Gayede menfaatebedel “fazilet ve rıza-i İlâhîyi” kabul eder. Hayatta düstur-u cidal yerine “düstur-u teâvünü” esas tutar. Cemaatlerin rabıtalarında unsuriyet, milliyet yerine “rabıta-i dinî ve sınıfî ve vatanî” kabul eder. Gayâtı, hevesat-ı nefsâniyenin tecavüzâtına sed çekip ruhu maâliyâta teşvik ve hissiyat-ı

ulviyesini tatmin eder ve insanı kemâlât-ı insaniyeye sevk edip insan eder.

Hakkınşe'ni ittifaktır. Faziletin şe'ni tesanüddür. Düstur-u teâvünün şe'ni, birbirinin imdadına yetişmektir. Dinin şe'ni uhuvvettir, incizaptır. Nefsi gemlemekle bağlamak, ruhu kemâlâta kamçılamakla serbest bırakmanın şe'ni, saadet-i dâreyndir.

DÖRDÜNCÜ ESAS

Kur'ân'ın bütün kelimât-ı İlâhiyeiçinde cihet-i ulviyetini ve bütün kelâmlar üstünde cihet-i tefevvukunu anlamak istersen, şu iki temsîle bak.

Birincisi: Bir sultanın iki çeşit mükâlemesi, iki tarzda hitabı vardır. Birisi, âdi bir raiyet ile cüz'î bir iş için, hususî bir hacete dair, has bir telefonla konuşmaktır. Diğeri, saltanat-ı uzmâ ünvanıyla ve hilâfet-i kübrâ namıyla ve hâkimiyet-i amme haysiyetiyle evâmirini etrafa neşir ve teşhir maksadıyla, bir elçisiyle veya büyük bir memuruyla konuşmaktır ve haşmetini izhar eden ulvî bir fermanla mükâlemedir.

İkinci temsil: Bir adam, elinde bir âyineyi güneşe karşı tutar, o âyine miktarınca bir ışık ve yedi rengi câmi' bir ziya alır. O nisbetle güneşle münasebettar olur, sohbet eder. Ve o ışıklı âyineyi karanlıklı hanesine veya dam altındaki bağına tevcih etse, güneşin kıymeti nisbetinde değil, belki o âyinenin kabiliyeti miktarınca istifade edebilir. Diğeri ise, hanesinden veya bağının damından geniş pencereler açar, gökteki güneşe karşı yollar yapar. Hakikî güneşin daimî ziyasıyla sohbet eder, konuşur ve lisan-ı hâl ile böyle minnettârâne bir sohbet eder, der: "Ey yeryüzünü ışığıyla yaldızlayan ve bütün çiçeklerin yüzünü güldüren dünya güzeli ve gök nazdârı olan nazenin güneş! Onlar gibi benim haneciğimi ve bahçeciğimi ısındırdın, ışıklandırdın." Halbuki âyine sahibi böyle diyemez. O kayıt altındaki güneşin aksi ise, âsârı mahduttur, o kayda göredir.

İşte, bu iki temsîlin dürbünüyle Kur'ân'a bak, ta ki i'câzını göresin ve kudsiyetini anlayasın.

Evet, Kur'ân der ki: "Eğer yerdeki ağaçlar kalem olup denizler mürekkep olsa, Cenâb-ı Hakkın kelimâtını yazsalar, bitiremezler."[1] Şimdi, şu nihayetsiz kelimat içinde en büyük makam Kur'ân'a verilmesinin sebebi şudur ki:

1. bk. Lokman Sûresi, 31:27.

Kur'ân, İsm-i Âzamdanve her ismin âzamlık mertebesinden gelmiş. Hem bütün âlemlerin Rabbi itibarıyla Allah'ın kelâmıdır. Hem bütün mevcudatın ilâhı ünvanıyla Allah'ın fermanıdır. Hem semâvât ve arzın Hâlıkı haysiyetiyle bir hitaptır. Hem Rububiyet-i mutlaka cihetinde bir mükâlemedir. Hem saltanat-ı âmme-i Sübhâniye hesabına bir hutbe-i ezeliyedir. Hem rahmet-i vâsia-i

muhîtanoktasında bir defter-i iltifâtât-ı Rahmâniyedir. Hem Ulûhiyetin azamet-i haşmeti haysiyetiyle, başlarında bazan şifre bulunan bir muhabere mecmuasıdır. Hem İsm-i Âzamın muhitinden nüzul ile Arş-ı Âzamın bütün muhâtına bakan, teftiş eden hikmetfeşan bir kitab-ı mukaddestir. İşte bu sırdandır ki, "Kelâmullah" ünvanı kemâl-i liyakatle Kur'ân'a verilmiş.

Amma sair kelimât-ı İlâhiye ise, bir kısmı has bir itibar ile ve cüz'î bir ünvan ve hususî bir ismin cüz'î tecellîsiyle ve has bir rububiyetle ve mahsus bir saltanatla ve hususî bir rahmetle zahir olan kelâmdır. Hususiyet ve külliyet cihetinde dereceleri muhteliftir.[1] Ekser ilhamat bu kısımdandır. Fakat derecatı çok mütefavittir. Meselâ, en cüz'îsi ve basiti, hayvanatın ilhamatıdır. Sonra avâm-ı nâsın ilhamatıdır.[2] Sonra avâm-ı melâikenin ilhamatıdır. Sonra evliya ilhamatıdır. Sonra melâike-i izam ilhamatıdır. İşte, şu sırdandır ki, kalbin telefonuyla vasıtasız münacat eden bir veli der: [3] حَدَّثَنِي قَلْبِي عَنْ رَبِّي Yani, "Kalbim benim Rabbimden haber veriyor." Demiyor, "Rabbü'l-Âlemînden haber veriyor." Hem der: "Kalbim Rabbimin âyinesidir, arşıdır." Demiyor, "Rabbü'l-Âlemînin arşıdır." Çünkü, kabiliyeti miktarınca ve yetmiş bine yakın hicapların[4] nisbet-i ref'i derecesinde mazhar-ı hitap olabilir.

1. bk. Tâhâ Sûresi, 20:38-39.
2. bk. Nahl Sûresi, 16:68.
3. bk. İbnü'l-Cevzî, *Telbîsü İblîss*.217, 390, 450, 451; İbni Kayyım, *İğasetü'l-Lehefân* 1:123; İbni Kayyım, *Medâricü's-Sâlikîn* 1:40, 3:412; İbni Hacer, *Fethu'l-Bârî* 11:345; İbni Hacer, *el-İsâbe*, 2:528.
4. bk. Ebû Ya'lâ, *el-Müsned*13:520; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat* 6:278, 8:382; er-Rûyânî, *el-Müsned* 2:212; İbni Ebî Âsım, *es-Sünne* 2:367; et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân* 16:95.

İşte, bir padişahın saltanat-ı uzmâsı haysiyetiyle çıkan fermanı, âdi bir adamla cüz'î bir mükâlemesinden ne kadar yüksek ve âli ise; ve gökteki güneşin feyzinden istifade, âyinedeki aksinin cilvesinden istifadeden ne derece çok ve fâik ise; Kur'ân-ı Azîmüşşan dahi, o nisbette bütün kelâmların ve hep kitapların fevkindedir.

Kur'ân'dan sonra, ikinci derecede kütüb-ü mukaddeseve suhuf-u semâviyenin, dereceleri nisbetinde tefevvukları vardır; o sırr-ı tefevvuktan hissedardırlar. Eğer bütün cin ve insanın Kur'ân'dan tereşşuh etmeyen bütün güzel sözleri toplansa, yine Kur'ân'ın mertebe-i kudsiyesine yetişip tanzir edemez. Eğer Kur'ân'ın İsm-i Âzamdan ve her ismin âzamlık mertebesinden geldiğini bir parça fehmetmek istersen, Âyetü'l-Kürsî ve âyet-i [1] وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ ve âyet-i [2] قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ

يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثاً وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ

ve âyet-i [3]

يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَمَآءُ أَقْلِعِي

ve âyet-i [4]

تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ

ve âyet-i [5]

مَاخَلْقُكُمْ وَلاَ بَعْثُكُمْ اِلاَّ كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ

ve âyet-i [6]

اِنَّا عَرَضْنَا الْاَمَانَةَ عَلَى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَالْجِبَالِ

ve âyet-i [7]

يَوْمَ نَطْوِى السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ

ve âyet-i [8]

1. “Gaybın anahtarları Allah katındadır.” En’âm Sûresi, 6:59.
2. “De ki: Ey mülkün hakikî sahibi olan Allahım!” Âl-i İmran Sûresi, 3:26.
3. “O, gündüzü, peşi sıra kovalayan gece ile örter. O, güneşi, ayı veyıldızları da emrine boyun eğmiş olarak yarattı.” A’râf Sûresi, 7:54.
4. “Ey yer, vazifen bitti suyunu yut. Ey gök, hacet kalmadı, yağmuru kes.” Hûd Sûresi, 11:44.
5. “Yedi gök ve yer ve onların içindekiler Onu tesbih eder.” İsrâ Sûresi, 17:44.
6. “Sizin yaratılmanız da, diriltilmeniz de, tek bir kişinin yaratılıp diriltilmesi gibidir.” Lokman Sûresi, 31:28.
7. “Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik.” Ahzâb Sûresi, 33:72.
8. “O gün semâyı, kitap sahifelerini dürer gibi düreriz.” Enbiyâ Sûresi, 21:104.

وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْاَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

ve âyet-i [1]

ve âyet-i [2] لَوْ اَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ عَلٰى جَبَلٍ لَرَاَيْتَهُ gibi âyetlerin küllî, umumî, ulvî ifadelerine bak. Hem başlarında اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ [3] veyahut سَبَّحَ [4] ve يُسَبِّحُ [5] bulunan sûrelerin başlarına dikkat et. Ta bu sırr-ı azîmin şuâını göresin. Hem الم lerin[6] ve الر lerin[7] ve حٰم lerin[8] fâtihalarına bak, Kur’ân’ın, Cenâb-ı Hakkın yanında ehemmiyetini bilesin.

Eğer şu Dördüncü Esasın kıymettar sırrını fehmettinse, enbiyaya gelen vahyin ekseri melek vasıtasıyla olduğunu ve ilhamın ekseri vasıtasız olduğunu anlarsın. Hem en büyük bir velî, hiçbir nebînin derecesine yetişmediğinin sırrını anlarsın. Hem Kur’ân’ın azametini ve izzet-i kudsiyetini ve ulviyet-i i’câzının sırrını anlarsın. Hem Miracın sırr-ı lüzumunu, yani ta semâvâta, ta Sidretü’l-

Müntehâya, ta Kab-ı Kavseyne gidip, [9] اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ olan Zât-ı Zülcelâl ile münacat edip, tarfetü'l-aynda yerine gelmek sırrını anlarsın. Evet, şakk-ı kamer nasıl ki bir mucize-i risaletidir; nübüvvetini cin ve inse gösterdi. Öyle de, Mirac dahi bir mucize-i ubûdiyetidir; habibiyetini ervah ve melâikeye gösterdi.

اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ كَمَا يَلِيقُ بِرَحْمَتِكَ وَبِحُرْمَتِهِ اٰمِينْ [10]

1. "Onlar Allah'ın kudret ve azametini hakkıyla bilemediler. Halbuki kıyamet gününde yeryüzü bütünüyle Onun tasarrufundadır." Zümer Sûresi, 39:67.
2. "Eğer biz bu Kur'ân'ı bir dağa indirseydik, elbette görürdün ki..." Haşir Sûresi, 59:21.
3. Fâtiha Sûresi, 1:2; Enâm Sûresi, 6:1; Kehf Sûresi, 18:1; Sebe Sûresi, 34:1; Fâtır Sûresi, 35:1.
4. Hadîd, Sûresi, 57:1, Haşir Sûresi, 59:1; Saf Sûresi, 61:1; A'lâ Sûresi, 87:1.
5. Cum'a Sûresi, 62:1; Teğâbün Sûresi, 64:1.
6. Bakara Sûresi, 2:1; Âl-i İmran Sûresi, 3:1; Ankebût Sûresi, 29:1; Rûm Sûresi,30:1; Lokman Sûresi, 31:1; Secde Sûresi, 32:1.
7. Yûnus Sûresi, 10:1; Hûd Sûresi, 11:1; Yûsuf Sûresi, 12:1; İbrahim Sûresi, 14:1; Hicr Sûresi, 15:1.
8. Mü'min Sûresi, 40:1; Fussilet Sûresi, 41:1; Şûrâ Sûresi, 42:1; Zuhruf Sûresi,43:1; Duhân Sûresi, 44:1; Câsiye Sûresi; 45:1; Ahkaf Sûresi, 46:1.
9. "(Allah) ona şahdamarından daha yakın." Kaf Sûresi, 50:16.
10. Allah'ım! Senin rahmetine ve onun hürmetine nasıl yaraşırsa, ona ve âline öylece salât ve selâm olsun. Âmin.

On Üçüncü Söz

وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ [1]

وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ [2]

1. “Biz Kur’ân’dan mü’minler için bir şifa ve rahmet olan şeyi indiriyoruz.” İsrâ Sûresi, 17:82.
2. “Biz Peygambere şiir öğretmedik; bu ona yakışmaz da.” Yâsin Sûresi, 36:69.

KUR’ÂN-I HAKÎM ile felsefe ulûmunun mahsul-ü hikmetlerini, ders-i ibretlerini, derece-i ilimlerini muvazene etmek istersen, şu gelecek sözlere dikkat et.

İşte, Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyân’ın, bütün kâinattaki âdiyat namıyla yad olunan, harikulâde ve birer mucize-i kudret olan mevcudat üstündeki âdet ve ülfet perdesini keskin beyanatıyla yırtıp, o hakaik-ı acibeyi zîşuura açıp, nazar-ı ibretlerini celb edip, ukûle tükenmez bir hazine-i ulûm açar.

Felsefe hikmeti ise, bütün harikulâde olan mucizat-ı kudreti âdet perdesi içinde saklayıp cahilâne ve lâkaydâne üstünde geçer. Yalnız harikulâdelikten düşen ve intizam-ı hilkatten huruç eden ve kemâl-i fıtrattan sukut eden nadir fertleri nazar-ı dikkate arz eder, onları birer ibretli hikmet diye zîşuura takdim eder. Meselâ, en cami’ bir mucize-i kudret olan insanın hilkatini âdi deyip lâkaytlıkla bakar. Fakat insanın kemâl-i hilkatinden huruç etmiş, üç ayaklı yahut iki başlı bir insanı bir velvele-i istiğrabla nazar-ı ibrete teşhir eder. Meselâ, en lâtif ve umumî bir mucize-i rahmet olan, bütün yavruların hazine-i gaybdan muntazam iâşelerini âdi görüp küfran perdesini üstüne çeker. Fakat intizamdan şüzuz etmiş, kabilesinden cüda olmuş, yalnız olarak gurbete düşmüş, denizin altında olan bir böceğin bir yeşil yaprakla iâşesini görür, ondan tecellî eden lütuf ve keremle bütün hâzır balıkçıları ağlatmak ister.[HAŞİYE-1]

Haşiye-1 Amerika‘da aynen bu vakıa olmuştur.

İşte, Kur’ân-ı Kerîmin ilim ve hikmetve marifet-i İlâhiye cihetiyle servet ve gınâsı; ve felsefenin ilim ve ibret ve marifet-i Sâni cihetindeki fakr ve iflâsını gör, ibret al!

İşte bu sırdandır ki, Kur’ân-ı Hakîm, nihayetsiz parlak, yüksek hakikatleri

cami’ olduğundan, şiirin hayalâtından müstağnidir. Evet, Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyanın i’caz derecesindeki kemâl-i nizam ve intizamı ve kitab-ı kâinattaki intizâmât-ı san’atı muntazam üslûplarıyla tefsir ettikleri halde, manzum olmadığının diğer bir sebebi de budur ki:

Âyetlerinin herbir necmi, vezin kaydı altına girmeyip ta ekser âyetlere bir nevi merkez olsun ve kardeşi olsun ve mâbeynlerinde mevcut münasebet-i mâneviyeye rabıta olmak için, o daire-i muhîta içindeki âyetlere birer hatt-ı münasebet teşkil etmesidir. Güya, serbest herbir âyetin ekser âyetlere bakar birer gözü, müteveccih birer yüzü var. Kur’ân içinde binler Kur’ân bulunur ki, herbir meşrep sahibine birisini verir. Nasıl ki, Yirmi Beşinci Sözde beyan edildiği gibi,Sûre-i İhlâs içinde, otuz altı Sûre-i İhlâs miktarınca, herbiri zi’l-ecniha olan altı cümlenin terkibatından müteşekkil bir hazine-i ilm-i tevhid bulunuyor ve tazammun ediyor.

Evet, nasıl ki semâda olan intizamsızyıldızların sureten adem-i intizamı cihetiyle herbir yıldız, kayıt altına girmeyip herbirisi ekseryıldızlara bir nevi merkez olarak daire-i muhîtasındaki birer birer herbir yıldıza, mevcudat beynindeki nisbet-i hafiyeye işaret olarak, birer hatt-ı münasebet uzatıyor. Güya herbir tek yıldız, necm-i âyet gibi, umum yıldızlara bakar birer gözü, müteveccih birer yüzü vardır.

İşte, intizamsızlıkiçinde kemâl-i intizamı gör, ibret al. وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ [1] nın bir sırrını bil.

Hem âyet-i وَمَا يَنْبَغِي لَهُ [2] sırrını da bununla anla ki: Şiirin şe’ni, küçük ve sönük hakikatleri, büyük ve parlak hayallerle süslendirip beğendirmek ister. Halbuki Kur’ân’ın hakikatleri o kadar büyük, âli, parlak ve revnaktardır ki, en büyük ve parlak hayal, o hakikatlere nisbet edilse, gayet küçük ve sönük kalır. Meselâ,

يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ [3]
يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثاً [4]
اِنْ كَانَتْ اِلاَّ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَاِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ [5]

gibi hadsiz hakikatleri buna şahittir.

Kur’ân’ın herbir âyeti, birer necm-i sâkıp gibi, i’caz ve hidayet nurunu neşirle küfrün zulümatını nasıl dağıttığını görmek, zevk etmek istersen, kendini o asr-ı cahiliyette ve o sahrâ-yı bedeviyette farz et ki, herşey zulmet-i cehil ve gaflet altında, perde-i cümud ve tabiata sarılmış olduğu bir anda, birden Kur’ân’ın lisan-ı ulvisinden

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ [6]

1. “Biz Peygambere şiir öğretmedik...” Yâsin Sûresi, 36:69.
2. “...bu ona yakışmaz da.” Yâsin Sûresi, 36:69.
3. “O gün semâyı, kitap sahifelerini dürer gibi düreriz.” Enbiyâ Sûresi, 21:104.
4. “O, gündüzü, peşi sıra kovalayan gece ile örter.” A’râf Sûresi, 7:54.
5. “Tek bir sesledir ki, onların hepsi birden toplanıp huzurumuza getirilirler.” Yâsin Sûresi, 36:53.
6. “Göklerde ne var, yerde ne varsa, herşeyin hakikî sahibi olan, her türlünoksandan münezzeh bulunan, kudreti herşeye galip olan ve hikmetiherşeyi kuşatan Allah’ı tesbih eder.” Cum’a Sûresi, 62:1.

gibi âyetleri işit, bak: O ölmüş veya yatmış mevcudat-ı âlem, يسبح sadasıyla, işitenlerin zihninde nasıl diriliyorlar, huşyar oluyorlar, kıyam edip zikrediyorlar. Hem o karanlık gökyüzünde birer camid ateşpare olan yıldızlar ve yerdeki perişan mahlûkat تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوَاتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ [1] sayhasıyla, işitenlerin nazarında gökyüzü bir ağız, bütün yıldızlar birer kelime-i hikmetnümâ, birer nur-u hakikat-edâ; ve arz bir kafa, ber ve bahr birer lisan ve bütün hayvanat ve nebatat birer kelime-i tesbihfeşan suretinde arz-ı dîdar eder. Yoksa, bu zamandan ta o zamana bakmakla mezkûr zevkin dekaikını göremezsin.

1. "Yedi gök ve yer ve onların içindekiler Onu (Allah'ı) tesbih eder." İsrâ Sûresi, 17:44.

Evet, o zamandan beri nurunu neşreden ve mürur-u zamanla ulûm-u müteârife hükmüne geçen ve sair neyyirât-ı İslâmiye ile parlayan ve Kur’ân’ın güneşiyle gündüz rengini alan bir vaziyet ile, yahut sathî ve basit bir perde-i ülfet ile baksan, elbette herbir âyetin ne kadar tatlı bir zemzeme-i i’caz içinde ne çeşit zulümatı dağıttığını hakkıyla göremezsin ve birçok envâ-ı i’câzı içinde bu nevi i’câzını zevk edemezsin.

Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyanın en yüksek bir derece-i i’câzına bakmak istersen, şu temsildürbünüyle bak. Şöyle ki:

Gayet yüksek ve garip ve gayetle yayılmış acip bir ağaç farz edelim ki, o ağaç bir perde-i gayb altında, bir tabaka-i mestûriyet içinde saklanmış. Malûmdur ki, bir ağacın, insanın âzâları gibi, onun dalları, meyveleri, yaprakları, çiçekleri gibi bütün uzuvları arasında bir münasebet, bir tenasüp, bir muvazenet lâzımdır. Herbir cüz’ü, o ağacın mahiyetine göre bir şekil alır, bir suret verilir. İşte, hiç görünmeyen—ve halen görünmüyor—o ağaca dair, biri çıksa, bir perde üstünde

onun herbir âzâsına mukabil birer resim çekse, birer hudut çizse, daldan meyveye, meyveden yaprağa, bir tenasüple bir surettersim etse ve birbirinden nihayetsiz uzak mebde’ ve müntehâsının ortasında uzuvlarının aynı şekil ve suretini gösterecek muvafık tersimatla doldursa, elbette şüphe kalmaz ki, o ressam o gaybî ağacı gayb-âşinâ nazarıyla görür, ihata eder, sonra tasvir eder.

Aynen onun gibi, Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyanın dahi, hakikat-i mümkinata dair —ki o hakikat, dünyanın iptidasından tut, ta âhiretin en nihayetine kadar uzanmış ve ferşten Arşa ve zerreden şemse kadar yayılmış olan şecere-i hilkatin hakikatine dair—beyanat-ı Furkaniyesi, o kadar tenasübü muhafaza etmiş ve herbir uzva ve meyveye lâyık birer suret vermiştir ki, bütün muhakkikler, nihayet-i tahkikinde, Kur’ân’ın tasvirine “Maşaallah, bârekâllah” deyip, “Tılsım-ı kâinatı ve muammâ-yı hilkati keşif ve fetheden yalnız sensin, ey Kur’ân-ı Hakîm!” demişler.

[1] وَ لِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى temsilde kusur yok, esmâve sıfât-ı İlâhiye ve şuûn ve ef’âl-i Rabbâniyeyi, bir şecere-i tûbâ-i nur hükmünde temsil edelim ki, o şecere-i nuraniyenin daire-i azameti, ezelden ebede uzanıp gidiyor. Hudud-u kibriyâsı, gayr-ı mütenahi fezâ-yı ıtlakta yayılıp ihata ediyor. Hudud-u icraatı,

فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوٰى [2] يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ [3]

هُوَ الَّذِى يُصَوِّرُكُمْ فِى الْاَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ [4]

1. “En yüce sıfatlar Allah’ındır.” Nahl Sûresi, 16:60.
2. “Allah, kişi ile onun kalbi arasına girer.” Enfâl Sûresi, 8:24.
3. “Daneleri ve çekirdekleri çatlatan Allah.” En’âm Sûresi, 6:95.
4. “Annelerinizin rahimlerinde size kendi dilediği gibi bir şekil veren de Odur.” Âl-i İmrân Sûresi, 3:6.

hududundan tut, ta

خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ فِى سِتَّةِ اَيَّامٍ [1] [2] وَالسَّمٰوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ

وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ [3]

hududuna kadar uzanmış o hakikat-i nuraniyeyi, bütün dal ve budaklarıyla, gayat ve meyveleriyle, o kadar tenasüple ve birbirine uygun, birbirine lâyık, birbirini kırmayacak, birbirinin hükmünü bozmayacak, birbirinden tevahhuş etmeyecek bir surette o hakaik-ı esmâ ve sıfâtı ve şuûn ve ef’âli beyan etmiştir ki, bütün ehl-i keşif ve hakikat ve daire-i melekûtta cevelân eden bütün ashab-ı irfan ve hikmet, o beyanat-ı Furkaniyeye karşı “Sübhanallah” deyip, “Ne kadar doğru, ne kadar mutabık, ne kadar güzel, ne kadar lâyık!” diyerek tasdik

ediyorlar.

1. “Gökler Onun kudret elinde dürülmüştür.” Zümer Sûresi, 39:67.
2. “Gökleri ve yeri altı günde yaratan Odur.” Hûd Sûresi, 11:7.
3. “Güneşi ve ayı da emrine boyun eğdirdi.” Ra’d Sûresi, 13:2.

Meselâ, bütün daire-i imkânve daire-i vücuba bakan hem o iki şecere-i azîmenin birtek dalı hükmünde olan imanın erkân-ı sittesi ve o erkânın bütün dal ve budakları, ta en ince meyve ve çiçekler aralarında o kadar bir tenasüp gözetilerek tasvir eder ve o derece bir muvazenet suretinde tarif eder ve o mertebe bir tenasüp tarzında izhar eder ki, akl-ı beşer idrakinden âciz ve hüsnüne hayran kalır.

Ve o iman dalının bir budağı hükmünde olan İslâmiyetin erkân-ı hamsesi aralarında ve o erkânın ta en ince teferruatı ve en küçük âdâbı ve en uzak gayâtı ve en derin hikemiyâtı ve en cüz’î semerâtına varıncaya kadar, aralarında hüsn-ü tenasüp ve kemâl-i münasebet ve tam bir muvazenet muhafaza edildiğine delil: O Kur’ân-ı cami’in nusus ve vücuhundan ve işarat ve rümuzundan çıkan Şeriat-ı Kübrâ-yı İslâmiyenin kemâl-i intizamı ve muvazeneti ve hüsn-ü tenasübü ve resaneti, cerh edilmez bir şahid-i âdil, şüphe getirmez bir burhan-ı kàtı’dır.

Demek oluyor ki, beyanat-ı Kur’âniye, beşerin ilm-i cüz’îsine, bâhusus bir ümmînin ilmine müstenid olamaz. Belki bir ilm-i muhîte istinad ediyor; ve cemî eşyayı birden görebilir, ezel-ebed ortasında bütün hakaikı bir anda müşahede eder bir Zâtın kelâmıdır.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى اَنْزَلَ عَلٰى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا [1]

bu hakikate işaret eder.

اَللّٰهُمَّ يَا مُنَزِّلَ الْقُرْاٰنِ بِحَقِّ الْقُرْاٰنِ وَبِحَقِّ مَنْ اُنْزِلَ عَلَيْهِ الْقُرْاٰنُ نَوِّرْ قُلُوبَنَا وَقُبُورَنَا بِنُورِ الْاِيمَانِ وَالْقُرْاٰنِ اٰمِينَ يَا مُسْتَعَانُ [2]

1. “Hamd o Allah’a mahsustur ki, kuluna kitabı indirmiş ve o kitapta hiçbirtezat ve eğriliğe yer vermemiştir.” Kehf Sûresi, 18:1.
2. Ey Kur’ân’ı indiren Allahım! Kur’ân’ın ve kendisine Kur’ân indirilen zâtın hakkı için, kalblerimizi ve kabirlerimizi iman ve Kur’ân nuruylanurlandır. Âmin, ey kendisinden istimdad edilen Müsteân!

On Üçüncü Sözün İkinci Makamı

Cazibedar bir fitne içinde bulunan ve daha aklını
kaybetmeyen bazı gençlerle bir muhaveredir.

BİR KISIM GENÇLER tarafından, şimdiki aldatıcı ve cazibedar lehviyat ve hevesatın hücumları karşısında, “Âhiretimizi ne suretle kurtaracağız?” diye, Risale-i Nur’dan medet istediler. Ben de Risale-i Nur’un şahs-ı mânevîsi namına onlara dedim ki:

Kabirvar; hiç kimse inkâr edemez. Herkes, ister istemez oraya girecek. Ve oraya girmek için de üç tarzda, üç yoldan başka yol yok.

Birinci yol: O kabir, ehl-i imaniçin bu dünyadan daha güzel bir âlemin kapısıdır.[1]

İkinci yol: Âhireti tasdik eden, fakat sefahet ve dalâlette gidenlere, bir haps-i ebedî ve bütün dostlarından bir tecrit içinde bir haps-i münferit, yalnız başına bir hapis kapısıdır.[2] Öyle gördüğü ve itikad ettiği; ve inandığı gibi hareket etmediği için, öyle muamele görecek.

1. bk. *Buhârî*, Cenâiz 68, 87; *Müslim*, Cennet 70; *Tirmizî*, Cenâiz 70, Kıyâmet 26; *Nesâî*, Cenâiz 110; *Müsned*3:3; 4:287.
2. bk. *Dârimî*, Rikak 94; *Müsned*3:38; İbni Ebû Şeybe, *el-Musannef* 7:58; Abd b. Humeyd, *el-Müsned* s. 290; Ebû Ya’lâ, *el-Müsned* 2:491, 11:522; İbni Hibbân, *es-Sahîh* 7:391, 392.

Üçüncü yol: Âhirete inanmayan ehl-i inkâr ve dalâlet için, bir idam-ı ebedî kapısı, yani hem kendisini, hem bütün sevdiklerini idam edecek bir darağacıdır. Öyle bildiği için, cezası olarak aynını görecek.

Bu iki şık bedihîdir; delil istemiyor, gözle görünür. Madem ecel gizlidir; her vakit ölüm, başını kesmek için gelebiliyor ve genç, ihtiyar farkı yoktur. Elbette, daima gözü önünde öyle büyük, dehşetli bir mesele karşısında biçare insan, o idam-ı ebedî, o dipsiz, nihayetsiz haps-i münferitten kurtulmak çaresini aramak ve kabir kapısını bir âlem-i bâkîye, bir saadet-i ebediyeye ve âlem-i nura açılan bir kapıya kendi hakkında çevirmek hadisesi, o insanın dünya kadar büyük bir meselesidir.

Bu kat’î hakikat, bu üç yol ile bulunduğunda ve bu üç yolun da mezkûr üç hakikat ile olacağını ihbar eden yüz yirmi dört bin muhbir-i sadık,[1] ellerinde nişane-i tasdik olan mu’cizeler bulunan enbiyalar; ve o enbiyaların haber

verdikleri aynı haberleri keşif ve zevk ve şuhud ile tasdik eden ve imza basan yüz yirmi dört milyon evliyanın aynı hakikate şehadetleri; ve hadd ü hesaba gelmeyen muhakkiklerin, kat'î delilleriyle, o enbiya ve evliyanın verdikleri aynı haberleri aklen, ilmelyakîn derecesinde[HAŞİYE-1] ispat ettikleri ve yüzde doksan dokuz ihtimal-i kat'î ile, "İdam ve zindan-ı ebedîden kurtulmak ve o yolu saadet-i ebediyeye çevirmek, yalnız iman ve itaat iledir" diye, ittifakan haber veriyorlar.

1. Yüz yirmi dört bin nebî, üç yüz on beş (veya üç yüz on üç) resûl olduğuna dair bk. *Müsned*5:265; İbni Hibbân, *es-Sahîh* 2:77; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr* 8:217; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 2:652: İbni Sa'd, *et-Tabakatü'l-Kübrâ* 1:32, 54.
Haşiye-1 Onlardan birisi Risale-i Nur'dur. Meydandadır.

Acaba yüzde bir ihtimal-i helâket bulunan bir tehlike yolunda gitmemek için birtek muhbirin sözü nazara alınsa ve onun sözünü dinlemeyip o yolda giden adamın, endişe-i helâketten gelen elem-i mânevî onun yemek iştihasını kaçırdığı halde; böyle yüz binler sadık ve musaddak muhbirlerin, yüzde yüz ihtimalle, dalâlet ve sefahet, göz önündeki kabir darağacına ve ebedî haps-i münferidine kat'î sebep olduğunu ve "İman, ubûdiyet, yüzde yüz ihtimalle o darağacını kaldırıp, o haps-i münferidi kapatıp, şu göz önündeki kabri bir hazine-i ebediyeye, bir saray-ı saadete açılan bir kapıya çeviriyor" diye ihbar eden ve emarelerini ve âsarlarını gösterdikleri halde, bu acip ve garip ve dehşetli ve azametli mesele karşısında bulunan biçare insan ve bahusus Müslüman, eğer iman ve ubûdiyeti olmazsa, bütün dünya saltanatı ve lezzeti birtek insana verilse, acaba o göz önündeki her vakit orayaçağırılmasına nöbetini bekleyen bir insana verdiği o endişeden gelen elîm elemi kaldırabilir mi? Sizden soruyorum.

Madem ihtiyarlık, hastalık, musibet ve her tarafta vefiyatlar o dehşetli elemi deşiyorlar ve ihtar ediyorlar. Elbette o ehl-i dalâlet ve sefahet, yüz bin lezzeti ve zevki alsa da, yine o mânevî bir cehennem kalbinde yaşar ve yakar. Fakat pek kalın gaflet sersemliği muvakkaten hissettirmez.

Madem ehl-i iman ve taat, göz önünde gördüğü kabribir hazine-i ebediyeye, bir saadet-i lâyezâlîye kendisi hakkında bir kapı olduğunu ve o ezelî mukadderat piyangosundan milyarlar altın ve elmasları kazandıracak bir bilet dahi iman vesikasıyla ona çıkmış; her vakit "Gel, biletini al" diye beklemesinden, derin, esaslı, hakikî lezzet ve zevk-i mânevî öyle bir lezzettir ki, eğer tecessüm etse ve o çekirdek bir ağaç olsa, o adama hususî bir cennet hükmüne geçtiği halde, o zevk ve lezzet-i azîmeyi terk edip, gençlik saikasıyla, o hadsiz elemlerle âlûde zehirli bir bala benzeyen sefihâne ve heveskârâne, muvakkat bir lezzet-i gayr-ı meşruayı ihtiyar eden, hayvandan yüz derece aşağı düşer. Ecnebî dinsizleri gibi de olamaz. Çünkü onlar Peygamberi inkâr etseler, diğerlerini tanıyabilirler. Peygamberleri bilmeseler de Allah'ı tanıyabilirler. Allah'ı bilmeseler de, kemâlâta medar olacak bazı güzel hasletler bulunabilir.

Fakat bir Müslüman, hem enbiyayı, hem Rabbini, hem bütün kemâlâtı

Muhammed-i ArabîAleyhissalâtü Vesselâm vasıtasıyla biliyor. Onun terbiyesini bırakan ve zincirinden çıkan, daha hiçbir peygamberi tanımaz ve Allah'ı da tanımaz ve ruhunda kemâlâtı muhafaza edecek hiçbir esasatı bilemez. Çünkü, peygamberlerin en âhiri ve en büyükleri ve dini ve daveti umum nev-i beşere baktığı için ve mucizatça ve dince umuma faik ve bütün nev-i beşere bütün hakaikte üstadlık edip on dört asırda parlak bir surette ispat eden ve nev-i beşerin medar-ı iftiharı bir zatın terbiye-i esasiyelerini ve usul-ü dinini terk eden, elbette hiçbir cihette bir nur, bir kemâl bulamaz. Sukut-u mutlaka mahkûmdur.

İşte, ey hayat-ı dünyeviyenin zevkine müptelâ ve endişe-i istikbal ile istikbalini ve hayatını temin için çabalayan biçareler! Dünyanın lezzetini, zevkini, saadetini, rahatını isterseniz, meşru dairedeki keyfe iktifa ediniz. O keyfinize kâfidir. Haricinde ve gayr-ı meşru dairedeki bir lezzetin içinde bin elem olduğunu, sabık beyanatta elbette anladınız. Eğer mazi, yani geçmiş zamanın hadisatını sinema ile halihazırda gösterdikleri gibi, istikbaldeki ahval dahi, meselâ elli sene sonraki halleri bir sinema ile gösterilseydi, ehl-i sefahet şimdiki güldüklerine yüz binlerce nefrin ve nefret edip ağlayacaktılar.

Dünya ve âhirette ebedîve daimî süruru isteyen, iman dairesindeki terbiye-i Muhammediyeyi (a.s.m.) kendine rehber etmek gerektir.

Birkaç biçare gençlere verilen bir tenbih, bir ders, bir ihtardır

Birgün yanıma parlak birkaç genç geldiler. Hayat ve gençlik ve hevesat cihetinden gelen tehlikelerden sakınmak için tesirli bir ihtar almak isteyen bu gençlere, ben de, eskiden Risale-i Nur'dan medet isteyen gençlere dediğim gibi, dedim ki:

Sizdeki gençlik kat'iyen gidecek. Eğer siz daire-i meşruada kalmazsanız, o gençlik zayi olup, başınıza hem dünyada, hem kabirde, hem âhirette, kendi lezzetinden çok ziyade belâlar ve elemler getirecek. Eğer terbiye-i İslâmiye ile o gençlik nimetine karşı bir şükür olarak iffet ve namusluluk ve taatte sarf etseniz, o gençlik mânen bâki kalacak ve ebedî bir gençlik kazanmasına sebep olacak.

Hayat ise, eğer iman olmazsa veyahut isyan ile o iman tesir etmezse, hayat, zahirîve kısacık bir zevk ve lezzetle beraber, binler derece o zevk ve lezzetten ziyade elemler, hüzünler, kederler verir. Çünkü, insanda akıl ve fikir olduğu için, hayvanın aksine olarak, hazır zamanla beraber geçmiş ve gelecek zamanlarla da fıtraten alâkadardır. O zamanlardan dahi hem elem, hem lezzet alabilir. Hayvan ise, fikri olmadığı için, hazır lezzetini,geçmişten gelen hüzünler ve gelecekten gelen korkular, endişelerbozmuyor. İnsan ise, eğer dalâlet ve gaflete düşmüşse, hazır lezzetine, geçmişten gelen hüzünler ve gelecekten gelen endişeler, o cüz'î lezzeti cidden acılaştırıyor, bozuyor. Hususan gayr-ı meşru ise, bütün bütün zehirli bir bal hükmündedir.

Demek hayvandan yüz derece lezzet-i hayatnoktasında aşağı düşer. Belki ehl-i dalâletin ve gafletin hayatı, belki vücudu, belki kâinatı, bulunduğu gündür. Bütün geçmiş zaman ve kâinatlar, onun dalâleti noktasında mâdumdur, ölmüştür; akıl alâkadarlığıyla ona zulmetler, karanlıklar veriyor. Gelecek zamanlar ise, itikadsızlığı cihetiyle yine mâdumdur. Ve ademle hasıl olan ebedî firaklar, mütemadiyen onun fikir yoluyla hayatına zulmetler veriyorlar. Eğer iman hayata hayat olsa, o vakit hem geçmiş, hem gelecek zamanlar imanın nuruyla ışıklanır ve vücut bulur; zaman-ı hazır gibi, ruh ve kalbine iman noktasında ulvî ve mânevî ezvâkı ve envâr-ı vücudiyeyi veriyor. Bu hakikatin, İhtiyar Risalesinde, Yedinci Ricada izahı var; ona bakmalısınız.

İşte hayat böyledir. Hayatın lezzetini ve zevkini isterseniz, hayatınızı iman ile hayatlandırınız ve ferâizle zinetlendiriniz ve günahlardan çekinmekle muhafaza ediniz. Hergün ve her yerde ve her vakit vefiyatların gösterdikleri dehşetli

hakikat-i mevt ise, size-başka gençlere söylediğim gibi-bir temsil ile beyan ediyorum.

Meselâ, burada, gözünüz önünde bir darağacı dikilmiş. Onun yanında bir piyango—fakat pek büyük bir ikramiye biletleri veren—dairesi var. Biz, buradaki on kişi, alâküllihal, ister istemez, hiç başka çare yok, oraya davet edileceğiz, biziçağıracaklar. Ve çağırma zamanı gizli olmasından, her dakika ya "Gel,idam biletini al, darağacına çık" veyahut "Gel, milyonlar altın kazandıran bir ikramiye bileti sanaçıkmış. Gel, al" demelerini beklerken, birden kapıya iki adam geldi.Biri yarı çıplak, güzel ve aldatıcı bir kadın, elinde zahiren gayet tatlı, fakat zehirli bir helva getirip yedirmek istiyor. Diğerbiri de, aldatmaz ve aldanmaz, ciddî bir adam, o kadının arkasındangirdi. Dedi ki: "Size bir tılsım, bir ders getirdim.

Bunu okusanız, o helvayı yemezseniz, o darağacından kurtulursunuz. Bu tılsımla o emsalsiz ikramiye biletini alırsınız. İşte, bu darağacında, zaten gözünüzle görüyorsunuz ki, bal yiyenler oraya giriyorlar ve oraya girinceye kadar o helvanın zehirinden dehşetli karın sancısı çekiyorlar. Ve o büyük ikramiye biletini alanlar çendan görünmüyorlar ve zahiren onlar da o darağacına çıktıkları görünüyor. Fakat onlar asılmadıklarını, belki oradan kolayca ikramiye dairesine girmek için basamak yaptıklarını, milyonlar şahitler var, haberveriyorlar. İşte, pencerelerden bakınız. En büyük memurlar ve bu işlealâkadar büyük zatlar yüksek sesle ilân ediyorlar ve haber veriyorlarki, o darağacına gidenleri aynelyakîn gözünüzle gördüğünüz gibi, bu ikramiye biletini tılsımcılar aldıklarını hiç şek ve şüphesiz, gündüz gibi kat'î biliniz" dedi.

İşte, bu temsil gibi, zehirli bir bal hükmünde olan gayr-ı meşrudairedeki gençliğin sefahetkârâne zevkleri, hazine-i ebediyenin ve saadet-i sermediyenin bileti ve vesikası olan imanı kaybettiği için, darağacı hükmünde olan ölüm ve ebedî zulümat kapısı olan kabrin musibetine, aynen zahiren göründüğü gibi düşer. Ve ecel gizli olduğu için, genç ihtiyar farketmeyerek, her vakit ecel cellâdı başını kesmek için gelebilir.

Eğer o zehirli bal hükmünde olan hevesat-ı gayr-ı meşruayı terk edip, tılsım-ı Kur'ânî olan iman ve ferâizi elde etmekle ve fevkalâde mukadderat-ı beşer piyangosundan çıkan saadet-i ebediye hazinesi biletini alacağına, yüz yirmi dört bin enbiya[1] aleyhimüsselâm ile beraber had ve hesaba gelmeyen ehl-i velâyet ve ehl-i hakikat müttefikan haber veriyorlar ve âsârını gösteriyorlar.

1. Yüz yirmi dört bin nebî, üç yüz on beş (veya üç yüz on üç) resûl olduğuna dair bk. *Müsned* 5:265; İbni Hibbân, *es-Sahîh*2:77; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr* 8:217; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 2:652.

Elhasıl: Gençlik gidecek. Sefahette gitmişse, hem dünyada, hem âhirette binler belâ ve elemler netice verdiğini ve öyle gençler ekseriyetle suiistimal ile, israfat ile gelen evhamlı hastalıkla hastahanelere ve taşkınlıklarıyla

hapishanelere veya sefalethanelere ve mânevî elemlerden gelen sıkıntılarla meyhanelere düşeceklerini anlamak isterseniz, hastahanelerden ve hapishanelerden ve kabristanlardan sorunuz. Elbette hastahanelerin ekseriyetle lisan-ı hâlinden, gençlik saikasıyla israfat ve suiistimalden gelen hastalıktan eninler, eyvahlar işittiğiniz gibi, hapishanelerden dahi, ekseriyetle gençliğin taşkınlık saikasıyla gayr-ı meşru dairedeki harekâtın tokatlarını yiyen bedbaht gençlerin teessüflerini işiteceksiniz. Ve kabristanda ve mütemadiyen oraya girenler için kapıları açılıp kapanan o âlem-i berzahta, ehl-i keşfü'l-kuburun müşahedâtıyla ve bütün ehl-i hakikatin tasdikiyle ve şehadetiyle, ekser azaplar, gençlik suiistimalâtının neticesi olduğunu bileceksiniz.

Hem nev-i insanın ekseriyetini teşkil eden ihtiyarlardan ve hastalardan sorunuz. Elbette, ekseriyet-i mutlaka ile esefler, hasretlerle "Eyvah, gençliğimizi bâd-ı hava, belki zararlı zayi ettik.Sakın bizim gibi yapmayınız" diyecekler. Çünkü beş on senelik gençliğin gayr-ı meşru zevki için, dünyada çok seneler gam ve keder ve berzahta azap ve zarar ve âhirette Cehennem ve sakar[1] belâsını çeken adam, en acınacak bir halde olduğu halde, [2] اَلرَّاضِى بِالضَّرَرِ لاَ يُنْظَرُ لَهُ sırrıyla, hiç acınmaya müstehak olamaz. Çünkü zarara rızasıyla girene merhamet edilmez ve lâyık değildir. Cenâb-ı Hak bizi ve sizi bu zamanın cazibedar fitnesinden kurtarsın ve muhafaza eylesin. Âmin.

1. bk. Kamer Sûresi, 54:48; Müddessir Sûresi, 74:26, 27, 42.
2. Şer'î bir kaidedir. "Zarara kendi rızasıyla girene merhamet edilmez."
3. Her türlü noksan sıfatlardan yüce olan Allah'ın adıyla.

Risale-i Nur mizanlarından On Üçüncü Sözün İkinci Makamının haşiyesidir

بِاسْمِهِ سُبْحَانَهُ [1]

1. Her türlü noksan sıfatlardan yüce olan Allah'ın adıyla.

Risale-i Nur’daki hakikîteselliye mahpuslar çok muhtaçtırlar. Hususan gençlik darbesini yiyip taze ve şirin ömrünü hapiste geçirenlerin, Nurlara ekmek kadar ihtiyaçları var.

Evet, gençlik damarı, akıldan ziyade hissiyatı dinler. His ve heves ise kördür, âkıbeti görmez. Bir dirhem hazır lezzeti, ileride bir batman lezzete tercih eder. Bir dakika intikam lezzeti ile katleder, seksen bin saat hapis elemlerini çeker.

Ve bir saat sefahet keyfiyle, bir namus meselesinde binler gün, hem hapsin, hem düşmanın endişesinden sıkıntılarla ömrünün saadeti mahvolur.

Bunlara kıyasen, biçare gençlerin çok vartaları var ki, en tatlı hayatını en acı ve acınacak bir hayata çeviriyorlar. Ve bilhassa şimalde koca bir devlet, gençlik hevesatını elde ederek, bu asrı fırtınalarıyla sarsıyor. Çünkü akıbeti görmeyen kör hissiyatla hareket eden gençlere, ehl-i namusun güzel kızlarını ve karılarını ibâha eder. Belki hamamlarında erkek kadın beraber çıplak olarak girmelerine izin vermeleri cihetinde bu fuhşiyatı teşvik eder. Hem serseri ve fakir olanlara zenginlerin mallarını helâl eder ki, bütün beşer bu musibete karşı titriyor.

İşte bu asırda İslâm ve Türk gençleri kahramanâne davranıp, iki cihetten hücum eden bu tehlikeye karşı, Risale-i Nur’un *Meyve* ve *Gençlik Rehberi* gibi keskin kılıçlarıyla mukabele etmeleri elzemdir. Yoksa, o biçare genç, hem dünya istikbalini, hem mes’ut hayatını, hem âhiretteki saadetini ve hayat-ı bâkiyesini azaplara, elemlere çevirip mahveder ve suiistimal ve sefahetle hastahanelere ve hissiyatın taşkınlıklarıyla hapishanelere düşer. Eyvahlar, eseflerle ihtiyarlığında çok ağlayacak. Eğer terbiye-i Kur’âniye ve Nurun hakikatleriyle kendini muhafaza eylese, tam bir kahraman genç ve mükemmel bir insan ve mes’ut bir Müslüman ve sair zîhayatlara, hayvanlara bir nevi sultan olur.

Evet, bir genç, hapiste yirmi dört saat her günkü ömründen tek bir saatini beş farz namazınasarf etse ve, ekser günahlardan hapis mâni olduğu gibi, o musibete sebebiyet veren hatadan dahi tevbe edip sair zararlı, elemli günahlardan çekilse, hem hayatına, hem istikbaline, hem vatanına, hem milletine, hem akrabasına büyük bir faidesi olması gibi, o on, on beş senelik fâni gençlikle ebedî parlak bir

gençliği kazanacağını, başta Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyan, bütün kütüb ve suhuf-u semaviye kat’î haber verip müjde ediyorlar.

Evet, o şirin, güzel gençlik nimetine istikametle, taatle şükretse, hem ziyadeleşir, hem bâkileşir, hem lezzetlenir. Yoksa hem belâlı olur, hem elemli, gamlı, kâbuslu olur, gider. Hem akrabasına, hem vatanına, hem milletine muzır bir serseri hükmüne geçirmeye sebebiyet verir.

Eğer mahpus zulmen mahkûm olmuşsa, farz namazını kılmak şartıyla, herbir saati bir gün ibadet olduğu gibi, o hapis onun hakkında bir çilehane-i uzlet olup, eski zamanda mağaralara girerek ibadet eden münzevî salihlerden sayılabilirler.

Eğer fakir ve ihtiyar ve hasta ve iman hakikatlerine müştak ise, farzını yapmak ve tevbe etmek şartıyla, herbir saatleri yirmişer saat ibadet olup, hapis ona bir istirahathane ve merhametkârâne ona bakan dostlar için bir muhabbethane, bir terbiyehane, bir dershane hükmüne geçer. O hapiste durmakla, hariçteki müşevveş, her taraftaki günahların hücumuna maruz serbestiyetten daha ziyade hoşlanabilir. Hapisten tam terbiye alır. Çıktığı zaman, bir kàtil, bir müntakim olarak değil, belki tevbekâr, tecrübeli, terbiyeli, millete menfaatli bir adam çıkar. Hattâ Denizli hapsindeki zatların az zamanda Nurlardan fevkalâde hüsn-ü ahlâk dersini alanlarını gören bazı alâkadar zatlar demişler ki: “Terbiye için on beş sene hapse atmaktansa, on beş hafta Risale-i Nur dersini alsalar, daha ziyade onları ıslah eder.“

Madem ölümölmüyor. Ve ecel gizlidir, her vakit gelebilir. Ve madem kabir kapanmıyor; kafile kafile arkasında gelenler oraya girip kayboluyorlar. Ve madem ölüm, ehl-i iman hakkında idam-ı ebedîden terhis tezkeresine çevrildiği, hakikat-i Kur’âniye ile gösterilmiş; ve ehl-i dalâlet ve sefahet hakkında, gözle göründüğü gibi, bir idam-ı ebedîdir, bütün mahbubâtından ve mevcudattan bir firâk-ı lâyezâlîdir. Elbette ve elbette, hiç şüphe kalmaz ki, en bahtiyar odur ki, sabır içinde şükretmek ve hapis müddetinden tam istifade ederek Nurların dersini alarak istikamet dairesinde imanına ve Kur’ân’a hizmete çalışmaktır.

Ey zevk ve lezzete müptelâ insan! Ben yetmiş beş yaşımda, binler tecrübelerle ve hüccetlerle ve hadiselerle aynelyakîn bildim ki, hakikî zevk ve elemsiz lezzet ve kedersiz sevinç ve hayattaki saadet yalnız imandadır ve iman hakikatleri dairesinde bulunur. Yoksa, dünyevî bir lezzette çok elemler var. Bir üzüm tanesini yedirir, on tokat vurur gibi, hayatın lezzetini kaçırır.

Ey hapismusibetine düşen biçareler! Madem dünyanız ağlıyor ve hayatınız acılaştı. Çalışınız, âhiretiniz dahi ağlamasın ve hayat-ı bâkiyeniz gülsün, tatlılaşsın.

Hapisten istifade ediniz. Nasıl bazan ağır şerâit altında, düşman karşısında bir

saat nöbet bir sene ibadet hükmüne geçebilir.[1] Öyle de, sizin bu ağır şerâit altında herbir saat ibadet zahmeti, çok saatler olup o zahmetleri rahmetlere çevirir.

اَلسَّلاَمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ [3] بِاسْمِهِ سُبْحَانَهُ [2]

Aziz, sıddıkkardeşlerim,

Hapismusibetine düşenlere ve onlara merhametkârâne, sadakatle, hariçten gelen erzaklarına nezaret ve yardım edenlere kuvvetli bir teselliyi Üç Noktada beyan edeceğim.

1. bk. *Buhârî*,Cihâd 5, 73*; Müslim*, İmâret 112-115, 163; *Tirmizî*, Fezâilü'l-Cihâd 26.
2. Her türlü noksan sıfatlardan yüce olan Allah'ın adıyla.
3. Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.

Birinci nokta: Hapiste geçen ömür günleri, herbir gün on gün kadar bir ibadetkazandırabilir. Ve fâni saatleri, meyveleri cihetiyle mânen bâki saatlere çevirebilir. Ve beş on sene ceza ile, milyonlar sene haps-i ebedîden kurtulmaya vesile olabilir.

İşte, ehl-i imaniçin bu pek büyük ve çok kıymettar kazanç şartı, farz namazını kılmak ve hapse sebebiyet veren günahlardan tevbe etmek ve sabır içinde şükretmektir. Zaten hapis çok günahlara mânidir, meydan vermiyor.

İkinci nokta: Zevâl-i lezzet elem olduğu gibi, zevâl-i elem dahi lezzettir. Evet, herkes geçmiş lezzetli, safalı günlerini düşünse, teessüf ve tahassür elem-i mânevîsini hissedip “Eyvah” der. Ve geçmiş musibetli, elemli günlerini tahattur etse, zevâlinden bir mânevî lezzet hisseder ki, “Elhamdülillâh, şükür, o belâ sevabını bıraktı, gitti” der, ferahla teneffüs eder. Demek bir saat muvakkat elem, ruhta bir mânevî lezzet bırakır ve lezzetli saat, bilâkis, elem bırakır.

Madem hakikatbudur. Ve madem geçmiş musibet saatleri, elemleriyle beraber mâdum ve yok olmuş; ve gelecek belâ günleri, şimdi mâdum ve yoktur. Ve yoktan elem yok ve mâdumdan elem gelmez. Meselâ, birkaç gün sonra aç ve susuz olmak ihtimalinden, bugün o niyetle mütemadiyen ekmek yese ve su içse, ne derece divaneliktir. Aynen öyle de, geçmiş ve gelecek elemli saatleri—ki hiç ve mâdum ve yok olmuşlar—şimdi düşünüp sabırsızlık göstermek ve kusurlu nefsini bırakıp Allah’tan şekvâ etmek gibi “Of, of” etmek divaneliktir. Eğer sağa sola, yani geçmiş ve geleceklere sabır kuvvetini dağıtmazsa ve hazır saate ve güne karşı tutsa, tam kâfi gelir; sıkıntı ondan bire iner. Hattâ, şekvâ olmasın, ben bu üçüncü medrese-i Yusufiyede, birkaç gün zarfında, hiç ömrümde görmediğim maddî ve mânevî sıkıntılı, hastalıklı musibetimde, hususan Nurun hizmetinden mahrumiyetimden gelen meyusiyet ve kalbî ve ruhî sıkıntılar beni ezdiği sırada, inâyet-i İlâhiye bu mezkûr hakikati gösterdi. Ben de sıkıntılı hastalığımdan ve hapsimden razı oldum. “Çünkü benim gibi kabir kapısında bir biçareye, gafletle

geçebilir bir saatini on adet ibadet saatleri yapmak büyük kârdır” diye şükreyledim.

Üçüncü nokta: Mahpuslara şefkatkârâne hizmetle yardım etmek ve muhtaç oldukları rızıklarını ellerine vermekve mânevî yaralarına tesellilerle merhem sürmekte az bir amel ile büyükbir kazanç var. Ve dışarıdan gelen yemeklerini onlara vermek, aynı oyemek kadar o gardiyan ve gardiyanla beraber dahilde ve hariçte çalışanların, bir sadaka hükmünde, defter-i hasenatına yazılır. Hususan musibetzede, ihtiyar veya hasta veya fakir veya garip olsa, o sadaka-i mâneviyenin sevabı çok ziyadeleşir.

İşte bu kıymetli kazancın şartı, farz namazınıkılmaktır. Ta ki, o hizmeti lillâh için olsun. Hem bir şartı da, sadakat ve şefkat ve sevinçle ve minnet etmemek tarzda yardımlarına koşmaktır.

سُبْحَانَهُ بِاسْمِهِ [1] يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ إِلَّا شَيْءٍ مِنْ وَإِنْ [2]

دَائِمًا أَبَدًا تُهُ وَبَرَكَا اللّٰهِ وَرَحْمَةُ عَلَيْكُمْ السَّلَامُ [3]

Ey hapisarkadaşlarım ve din kardeşlerim,

Size hem dünya azabından, hem âhiretazabından kurtaracak bir hakikati beyan etmek, kalbime ihtar edildi. O da şudur:

1. Her türlü noksan sıfatlardan yüce olan Allah'ın adıyla.
2. "Hiçbir şey yoktur ki Allah'ı hamd ile tesbih etmesin." İsrâ Sûresi, 17:44.
3. Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi; sonsuza kadar sürekli üzerinize olsun.

Meselâ, birisi, birinin kardeşini veya bir akrabasını öldürmüş. Bir dakika intikam lezzetiyle bir katl, milyonlar dakika hem kalbî sıkıntı, hem hapis azabını çektirir. Ve maktulün akrabası dahi intikam endişesiyle ve karşısında düşmanını düşünmesiyle, hayatının lezzetinive ömrünün zevkini kaçırır. Hem korku, hem hiddet azabını çekiyor. Bunun tek bir çaresi var. O da, Kur’ân’ın emrettiği ve hak ve hakikat ve maslahat ve insaniyet ve İslâmiyet iktiza ve teşvik ettikleri olan barışmak ve musalâha etmektir.[1]

Evet, hakikatve maslahat sulhtur. Çünkü ecel birdir, değişmez.[2] O maktul, herhalde ecel geldiğinden daha ziyade kalmayacaktı. O kàtil ise, o kaza-i İlâhiyeye vasıta olmuş.

1. bk. Nisâ Sûresi, 4:128; Hucurât Sûresi, 49:9.
2. bk. Nahl Sûresi, 16:61; Münâfikûn Sûresi, 63:11.
3. bk. *Müslim, Birr: 25.*

Eğer barışmak olmazsa, iki taraf da daima korku ve intikamazabını çekerler. Onun içindir ki, “üç günden fazla bir mü’min diğer bir mü’mine küsmemek”[3] İslâmiyet emrediyor.

Eğer o katl bir adavetten ve bir kinli garazdan gelmemişse ve bir münafık o fitneye vesile olmuşsa, çabuk barışmak elzemdir. Yoksa, o cüz’î musibet büyük olur, devam eder.

Eğer barışsalar ve öldüren tevbe etse ve maktule her vakit dua etse, o halde her iki taraf çok kazanırlar ve kardeş gibi olurlar. Bir gitmiş kardeşe bedel, birkaç dindar kardeşleri kazanır, kaza ve kader-i İlâhîye teslim olup düşmanını affeder. Ve bilhassa madem Risale-i Nur dersini dinlemişler; elbette mabeynlerinde bulunan bütün küsmekleri bırakmaya hem maslahat ve istirahat-i şahsiye ve umumiye, hem Nur dairesindeki uhuvvet iktiza ediyor. Nasıl ki Denizli hapsinde birbirine düşman bütün mahpuslar, Nurlar dersiyle birbirlerine kardeş oldular. Ve bizim beraatimize bir sebep olup, hattâ dinsizlere, serserilere de o mahpuslar hakkında “Maşaallah, bârekâllah” dedirttiler ve o mahpuslar tam

teneffüs ettiler.

Ben burada gördüm ki, birtek adamın yüzünden yüz adam sıkıntı çekip beraber teneffüse çıkmıyorlar. Onlara zulüm olur. Mert ve vicdanlı bir mü’min, küçük ve cüz’î bir hata veya menfaatle yüzer zararı ehl-i imana vermez. Eğer hata etse, verse, çabuk tevbe etmek lâzımdır.

بِاسْمِهِ سُبْحَانَهُ [1] اَلسَّلاَمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ [2]

1. Her türlü noksan sıfatlardan yüce olan Allah'ın adıyla.
2. Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.

Aziz yeni kardeşlerim ve eski mahpuslar,

Benim kat'î kanaatim gelmiş ki, buraya girmemizin inâyet-i İlâhiye cihetinde bir ehemmiyetli sebebi sizsiniz. Yani, Nurlar tesellileriyle ve imanın hakikatleriyle sizi bu hapis musibetinin sıkıntılarından ve dünyevî çok zararlarından ve boşu boşuna gam ve hüzünle giden hayatınızı faidesizlikten, bâd-ı heva zayi olmasından ve dünyanızın ağlaması gibi âhiretinizi ağlamaktan kurtarıp tam bir teselli size vermektir.

Madem hakikatbudur. Elbette siz dahi, Denizli mahpusları ve Nur talebeleri gibi, birbirinize kardeş olmanız lâzımdır. Görüyorsunuz ki, bir bıçak içinize girmemek ve birbirinize tecavüz etmemek için, dışarıdan gelen bütün eşyanız ve yemek ve ekmeğinizi ve çorbanızı karıştırıyorlar. Size sadakatle hizmet eden gardiyanlar çok zahmet çekiyorlar. Hem siz beraber teneffüse çıkmıyorsunuz. Güya canavar ve vahşî gibi birbirinize saldıracaksınız.

İşte, şimdi sizin gibi fıtrî kahramanlık damarını taşıyan yeni arkadaşlar, bu zamanda mânevî büyük bir kahramanlıkla heyete deyiniz ki: "Değilelimize bıçak, belki mavzer ve revolver de verilse, hem emir de verilse, biz bu biçare ve bizim gibi musibetzede arkadaşlarımıza dokunmayacağız. Eskiden yüz düşmanlık ve adavetimiz dahi olsa da, onları helâl edip hatırlarını kırmamaya çalışacağımıza, Kur'ân'ın ve imanın ve uhuvvet-i İslâmiyenin ve maslahatımızın emriyle ve irşadıyla karar verdik" diyerek bu hapsi bir mübarek dershaneye çeviriniz.

Leyle-i Kadîrde ihtar edilen bir mesele-i mühimme

On Üçüncü Sözün İkinci Makamının Zeyli

Leyle-i Kadîrde kalbe gelen pek geniş ve uzun bir hakikate, pek kısaca bir işaret edeceğiz. Şöyle ki:

Nev-i beşer bu son Harb-i Umumînin eşedd-i zulüm ve eşedd-i istibdadıyla ve merhametsiz tahribatıyla ve birtek düşmanın yüzünden yüzer masumu perişan etmesiyle ve mağlûpların dehşetli meyusiyetleriyle ve galiplerin dehşetli telâş ve hâkimiyetlerini muhafazave büyük tahribatlarını tamir edememelerinden gelen dehşetli vicdan azaplarıyla ve dünya hayatının bütün bütün fâni ve muvakkat olması ve medeniyet fantaziyelerinin aldatıcı ve uyutucu olduğu umuma görünmesiyle ve fıtrat-ı beşeriyedeki yüksek istidadatın ve mahiyet-i insaniyesinin umumî bir surette dehşetli yaralanmasıyla ve gaflet ve dalâletin, sert ve sağır olan tabiatın, Kur'ân'ın elmas kılıcı altında parçalanmasıyla ve gaflet ve dalâletin en boğucu, aldatıcı, en geniş perdesi olan siyaset-i rû-yi zeminin pek çirkin, pek gaddârâne hakikî sureti görünmesiyle, elbette ve elbette, hiç şüphe yok ki: Şimalde, garpta, Amerika'da emareleri göründüğüne binaen, nev-i beşerin mâşuk-u mecazîsi olan hayat-ı dünyeviye böyle çirkin ve geçici olmasından, fıtrat-ı beşerin hakikî sevdiği, aradığı hayat-ı bâkiyeyi bütün kuvvetiyle arayacak.

Ve elbette, hiç şüphe yok ki: Bin üç yüz altmış senede, her asırda üç yüz elli milyon şakirdi bulunan ve her hükmüne ve dâvâsına milyonlar ehl-i hakikat tasdik ile imza basan ve her dakikada milyonlar hafızların kalbinde kudsiyet ile bulunup lisanlarıyla beşere ders veren ve hiçbir kitapta emsali bulunmayan bir tarzda beşer için hayat-ı bâkiyeyi ve saadet-i ebediyeyi müjde veren ve bütün beşerin yaralarını tedavi eden Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyanın şiddetli, kuvvetli ve tekrarlı binler âyâtıyla, belki sarihan ve işareten on binler defa dâvâ edip haber veren ve sarsılmaz, kat'î delillerle, şüphe getirmez hadsiz hüccetleriyle hayat-ı bâkiyeyi kat'iyetle müjde ve saadet-i ebediyeyi ders vermesi; elbette nev-i beşer bütün bütün aklını kaybetmezse, maddî veya mânevî bir kıyamet başlarına kopmazsa, İsveç, Norveç, Finlandiya ve İngiltere'nin Kur'ân'ı kabul etmeye çalışan meşhur hatipleri ve Amerika'nın din-i hakkı arayan ehemmiyetli cemiyeti gibi rû-yi zeminin geniş kıt'aları ve büyük hükûmetleri Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyanı arayacaklar ve hakikatlerini anladıktan sonra bütün ruh u canlarıyla sarılacaklar. Çünkü bu hakikat noktasında, kat'iyen Kur'ân'ın misli yoktur ve olamaz ve hiçbir şey bu mucize-i ekberin yerini tutamaz.

Saniyen: Madem Risale-i Nur, bu mucize-i kübrânın elinde bir elmas kılıç hükmünde hizmetini göstermiş ve muannid düşmanlarını teslime mecbur etmiş. Hem kalbi, hem ruhu, hem hissiyatı tam tenvir edecek ve ilâçlarını verecek bir tarzda hazine-i Kur'âniyenin dellâllığını yapan ve ondan başka me'hazı ve mercii olmayan ve bir mucize-i mâneviyesi bulunan Risale-i Nur o vazifeyi tamyapıyor. Ve aleyhindeki dehşetli propagandalara ve gayet muannid zındıklara tam galebe çalmış. Ve dalâletin en sert, kuvvetli kalesi olan tabiatı, *Tabiat Risalesi* ile parça parça etmiş. Ve gafletin en kalın ve boğucu ve geniş daire-i âfâkında ve fennin en geniş perdelerinde *Asâ-yı Mûsâ'*daki Meyvenin Altıncı Meselesi ve Birinci, İkinci, Üçüncü, Sekizinci Hüccetleriyle gayet parlak bir tarzda gafleti dağıtıp nur-u tevhidi göstermiş.

Meyve Risalesi'nden Altıncı Mesele[1]

Risale-i Nur'un çok yerlerinde izahı ve kat'î hadsiz hüccetleri bulunan iman-ı billâh rüknünün binler küllî burhanlarından birtek burhana kısaca bir işarettir.

1. Meyve Risalesi, On Birinci Şuadır.

Kastamonu'da lise talebelerinden bir kısmı yanıma geldiler. "Bize Hâlıkımızı tanıttır; muallimlerimiz Allah'tan bahsetmiyorlar" dediler.

Ben dedim:

Sizin okuduğunuz fenlerden her fen, kendi lisan-ı mahsusuyla mütemadiyen Allah'tan bahsedip Hâlıkı tanıttırıyorlar. Muallimleri değil, onları dinleyiniz.

Meselâ, nasıl ki mükemmel bir eczahane ki, her kavanozunda harika ve hassas mizanlarla alınmış hayattar macunlar ve tiryaklar var; şüphesiz gayet maharetli ve kimyager ve hakîm bir eczacıyı gösterir.

Öyle de, küre-i arz eczahanesinde bulunan dört yüz bin çeşit nebatat ve hayvanat kavanozlarındaki zîhayat macunlar ve tiryaklar cihetiyle bu çarşıdaki eczahaneden ne derece ziyade mükemmel ve büyük olması nisbetinde, okuduğunuz fenn-i tıb mikyasıyla, küre-i arz eczahane-i kübrasının eczacısı olan Hakîm-i Zülcelâli, hatta kör gözlere de gösterir, tanıttırır.

Hem, meselâ, nasıl bir harika fabrika ki, binler çeşit çeşit kumaşları basit bir maddeden dokuyor; şeksiz, bir fabrikatörü ve maharetli bir makinisti tanıttırır.

Öyle de, küre-i arz denilen yüz binler başlı, her başında yüz binler mükemmel fabrika bulunan bu seyyar makine-i Rabbâniye ne derece bu insan fabrikasından büyükse, mükemmelse, o derecede, okuduğunuz fenn-i makine mikyasıyla, küre-i arzın Ustasını ve Sahibini bildirir ve tanıttırır.

Hem meselâ, nasıl ki, gayet mükemmel bin bir çeşit erzaketrafından celb edip içinde muntazaman istif ve ihzar edilmiş depo ve iâşe ambarı ve dükkân şeksiz, bir fevkalâde iâşe ve erzak mâlikini ve sahibini ve memurunu bildirir.

Öyle de, bir senede yirmi dört bin senelik bir dairede muntazamanseyahat eden ve yüz binler ve ayrı ayrı erzak isteyen taifeleri içine alan ve seyahatiyle mevsimlere uğrayıp, baharı bir büyük vagon gibi, binler ayrı ayrı taamlarla doldurarak, kışta erzakı tükenen biçare zîhayatlara getiren ve küre-i arz denilen bu Rahmânî iâşe ambarı ve bir sefine-i Sübhâniye ve bin bir çeşit cihazatı ve malları ve konserve paketleri taşıyan bu depo ve dükkân-ı Rabbânî, ne derece o fabrikadan büyük ve mükemmel ise, okuduğunuz veya okuyacağınız fenn-i iâşe mikyasıyla, o kat'iyette ve o derecede küre-i arz deposunun Sahibini,

Mutasarrıfını, Müdebbirini bildirir, tanıttırır, sevdirir.

Hem nasıl ki dört yüz bin millet içinde bulunan ve her milletin istediği erzakı ayrı ve istimal ettiği silâhı ayrı ve giydiği elbisesi ayrı ve talimatı ayrı ve terhisatı ayrı olan bir ordunun mucizekâr bir kumandanı, tek başıyla bütün o ayrı ayrı milletlerin ayrı ayrı erzaklarını ve çeşit çeşit eslihalarını ve elbiselerini ve cihazatlarını, hiçbirini unutmayarak ve şaşırmayarak verdiği o acip ordu ve ordugâh, şüphesiz, bedahetle o harika kumandanı gösterir, takdirkârâne sevdirir.

Aynen öyle de, zemin yüzünün ordugâhında ve her baharda yeniden silâh altına alınmış bir yeni ordu-yu Sübhânîde nebatat ve hayvanat milletlerinden dört yüz bin nev'in çeşit çeşit elbise, erzak, esliha, talim, terhisleri gayet mükemmel ve muntazam ve hiçbirini unutmayarak ve şaşırmayarak, birtek kumandan-ı âzam tarafından verilen küre-i arzın bahar ordugâhı, ne derece mezkûr insan ordu ve ordugâhından büyük ve mükemmel ise, sizin okuyacağınız fenn-i askerî mikyasıyla dikkatli ve aklı başında olanlara o derece küre-i arzın Hâkimini ve Rabbini ve Müdebbirini ve Kumandan-ı Akdesini hayretler ve takdislerle bildirir ve tahmid ve tesbihle sevdirir.

Hem nasılki bir harika şehirde milyonlar elektrik lâmbaları hareket ederekher yeri gezerler. Yanmak maddeleri tükenmiyor bir tarzdaki elektriklâmbaları ve fabrikası, şeksiz, bedahetle elektriği idare eden ve seyyar lâmbaları yapan ve fabrikayı kuran ve iştial maddelerini getiren bir mucizekâr ustayı ve fevkalâde kudretli bir elektrikçiyi hayretler ve tebriklerle tanıttırır, yaşasınlar ile sevdirir.

Aynen öyle de, bu âlem şehrinde, dünya sarayının damındaki yıldız lâmbaları, bir kısmı—kozmoğrafyanın dediğine bakılsa—küre-i arzdan bin defa büyük ve top güllesinden yetmiş defa sür'atli hareket ettikleri halde, intizamını bozmuyor, birbirine çarpmıyor, sönmüyor, yanmak maddeleri tükenmiyor. Okuduğunuz kozmoğrafyanın dediğine göre, küre-i arzdan bir milyon defadan ziyade büyük ve bir milyon seneden ziyade yaşayan ve bir misafirhane-i Rahmâniyede bir lâmba ve soba olan güneşimizin yanmasının devamı için, her gün küre-i arzın denizleri kadar gazyağı ve dağları kadar kömür veya bin arz kadar odun yığınları lâzımdır ki sönmesin. Ve onu ve onun gibi ulvî yıldızları gazyağsız, odunsuz, kömürsüz yandıran ve söndürmeyen ve beraber, çabuk gezdiren ve birbirine çarptırmayan bir nihayetsiz kudreti ve saltanatı, ışık parmaklarıyla gösteren bu kâinat şehr-i muhteşemindeki dünya sarayının elektrik lâmbaları ve idareleri ne derece o misâldendaha büyük, daha mükemmeldir; o derecede, sizin okuduğunuz veyaokuyacağınız, fenn-i elektrik mikyasıyla, bu meşher-i âzam-ı kâinatın Sultanını, Münevvirini, Müdebbirini, Sâniini, o nuranî yıldızları şahit göstererek tanıttırır, tesbihatla, takdisatla sevdirir, perestiş ettirir.

Hem meselâ, nasıl ki bir kitap bulunsa ki, bir satırında bir kitap ince yazılmış ve herbir kelimesinde ince kalemle bir sûre-i Kur’âniye yazılmış. Gayet mânidar ve bütün meseleleri birbirini teyid eder ve kâtibini ve müellifini fevkalâde maharetli ve iktidarlı gösteren bir acîp mecmua, şeksiz, gündüz gibi kâtip ve musannifini kemâlâtıyla, hünerleriyle bildirir, tanıttırır. Mâşâallah, bârekâllah cümleleriyle takdir ettirir.

Aynen öyle de, bu kâinat kitab-ı kebîriki, birtek sahifesi olan zemin yüzünde ve birtek forması olan baharda, üçyüz bin ayrı ayrı kitaplar hükmündeki üç yüz bin nebatî ve hayvanî taifeleri beraber, birbiri içinde, yanlışsız, hatasız, karıştırmayarak, şaşırmayarak, mükemmel, muntazam ve bazan ağaç gibi bir kelimede bir kasideyi ve çekirdek gibi bir noktada bir kitabın tamam fihristesini yazan bir kalem işlediğini gözümüzle gördüğümüz bu nihayetsiz mânidar ve her kelimesinde çok hikmetler bulunan şu mecmua-i kâinat ve bu mücessem Kur’ân-ı ekber-i âlem, mezkûr misaldeki kitaptan ne derece büyük ve mükemmel ve mânidar ise, o derecede—sizin okuduğunuz fenn-i hikmetü’l-eşya ve mektepte bilfiil mübaşeret ettiğiniz fenn-i kıraat ve fenn-i kitabet geniş mikyaslarıyla ve dürbün gözleriyle—bu kitab-ı kâinatın Nakkâşını, Kâtibini hadsiz kemâlâtıyla tanıttırır, Allahu Ekber cümlesiyle bildirir, Sübhânallah takdisiyle tarif eder, Elhamdülillâh senâlarıyla sevdirir.

İşte bu fenlere kıyasen, yüzer fünûndan her bir fen, geniş mikyasıyla ve hususi âyinesiyle ve dürbünlü gözüyle ve ibretli nazarıyla bu kâinatın Hâlık-ı Zülcelâlini esmâsıyla bildirir, sıfâtını, kemâlâtını tanıttırır.

İşte bu muhteşem ve parlak bir burhan-ı vahdâniyet olan mezkûr hücceti ders vermek içindir ki, Kur’ân-ı Mucizü’l-Beyan çok tekrarla, en ziyade

رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ [2] ve خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ [1]

1. “Gökleri ve yeri yarattı.” En’âm Sûresi, 6:1; Secde Sûresi, 32:4; Yâsin Sûresi, 36:81.
2. “Göklerin ve yerin Rabbi.” Ra’d Sûresi, 13:16; İsrâ Sûresi, 17:102.

âyetleriyle Hàlıkımızı bize tanıttırıyor, diye o mektepli gençlere dedim. Onlar dahi tamamıyla kabul edip tasdikederek “Hadsiz şükür olsun Rabbimize ki, tam kudsî ve ayn-ı hakikat bir ders aldık. Allah senden razı olsun” dediler.

Ben de dedim:

İnsan binler çeşit elemlerle müteellim ve binler nev’î lezzetlerle mütelezziz olacak bir zîhayat makine ve gayet derece acziyle beraber hadsiz maddî-mânevî düşmanları ve nihayetsiz fakrıyla beraber hadsiz zâhirî ve bâtınî ihtiyaçları bulunan ve mütemadiyen zevâl ve firak tokatlarını yiyen bir biçare mahlûk iken, birden iman ve ubûdiyetle böyle bir Padişah-ı Zülcelâle intisap edip bütün düşmanlarına karşı bir nokta-i istinat ve bütün hâcâtına medar bir nokta-i

istimdat bularak, herkes mensup olduğu efendisinin şerefiyle, makamıyla iftihar ettiği gibi, o da böyle nihayetsiz Kadîr ve Rahîm bir Padişaha iman ile intisap etse ve ubûdiyetle hizmetine girse ve ecelin idam ilânını kendi hakkında terhis tezkeresine çevirse ne kadar memnun ve minnettar ve ne kadar müteşekkirâne iftihar edebilir, kıyas ediniz.

O mektepli gençlere dediğim gibi, musibetzede mahpuslara da tekrar ile derim:

Onu tanıyan ve itaat eden, zindanda dahi olsa bahtiyardır. Onu unutan, saraylarda da olsa zindandadır, bedbahttır. Hattâ bir bahtiyar mazlum, idam olunurken bedbaht zâlimlere demiş: “Ben idam olmuyorum, belki terhis ile saadete gidiyorum. Fakat, ben de sizi idam-ı ebedî ile mahkûm gördüğümden sizden tam intikamımı alıyorum.[1] لَااِلٰهَ اِلَّااللّٰهُ diyerek sürur ile teslim-i ruh eder.

سُبْحَانَكَ لَاعِلْمَ لَنَا اِلَّا مَاعَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ[2]

1. “Allah’tan başka ilâh yoktur.” Sâffât Sûresi, 37:35; Muhammed Sûresi, 47:19.
2. “Seni her türlü noksandan tenzih ederiz, Senin bize öğrettiğinden başkabilgimiz yoktur. Sen herşeyi hakkıyla bilir, her işi hikmetle yaparsın.” Bakara Sûresi, 2:32.

Hüve Nüktesi

بِاسْمِهِ سُبْحَانَهُ وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ [1]

اَلسَّلاَمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ اَبَدًا دَائِمًا [2]

Çok azizve sıddık kardeşlerim,

Kardeşlerim, لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ [3] ve قُلْ هُوَ اللّٰهُ [4] deki (هُو) *“Hû”* lâfzında, yalnız maddî cihette bir seyahat-i hayaliye-i fikriyede, hava sahifesinin mütalâasıyla âni bir surette görünen bir zarif nükte-i tevhidde, meslek-i imaniyenin hadsiz derece kolay ve vücub derecesinde suhuletli bulunmasını ve şirk ve dalâletin mesleğinde hadsiz derecede müşkilâtlı, mümteni binler muhal bulunduğunu müşahede ettim. Gayet kısa bir işaretle o geniş ve uzun nükteyi beyan edeceğim.

1. Onun adıyla. O her kusurdan münezzehtir. "Hiçbir şey yoktur ki Onu hamd ile tesbih etmesin." İsrâ Sûresi, 17:44.
2. Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi; sonsuza kadar sürekli üzerinize olsun.
3. "Ondan başka hiçbir ilâh yoktur." Bakara Sûresi, 2:163; Âl-i İmran Sûresi, 3:2.
4. "De ki: O Allah'tır." İhlâs Sûresi, 112:1.

Evet, nasıl ki bir avuç toprak, yüzer çiçeklere nöbetle saksılık eden kabında, eğer tabiata, esbabahavale edilse, lâzım gelir ki, ya o kapta küçük mikyasta yüzer, belki çiçekler adedince mânevî makineler, fabrikalar bulunsun; veyahut o parçacık topraktaki herbir zerre, bütün o ayrı ayrı çiçekleri, muhtelif hasiyetleriyle ve hayattar cihazatıyla yapmalarını bilsin, adeta bir ilâh gibi hadsiz ilmi ve nihayetsiz iktidarı bulunsun. Aynen öyle de, emir ve iradenin bir arşı olan havanın, rüzgârın herbir parçası ve bir nefes ve tırnak kadar olan (هُو) *“Hû”* lâfzındaki havada, küçücük mikyasta, bütün dünyada mevcut telefonların, telgrafların, radyoların ve hadsiz ve muhtelif konuşmaların merkezleri, santralları, âhize ve nâkileleri bulunsun ve o hadsiz işleri beraber ve bir anda yapabilsin; veyahut o (هُو) *“Hû”*daki havanın, belki unsur-u havanın herbir parçasının herbir zerresi, bütün telefoncular ve ayrı ayrı umum telgrafçılar ve radyo ile konuşanlar kadar mânevî şahsiyetleri ve kabiliyetleri bulunsun ve onların umum dillerini bilsin ve aynı zamanda başka zerrelere de bildirsin, neşretsin. Çünkü, bilfiil o vaziyet kısmen görünüyor ve havanın bütün eczasında o kabiliyet var. İşte, ehl-i küfrün ve tabiiyyun ve maddiyyunların mesleklerinde,

değil bir muhal, belki zerreler adedince muhaller ve imtinâlar ve müşkilâtlar âşikâre görünüyor.

Eğer Sâni-i Zülcelâle verilse, hava bütün zerratıyla O'nun emirber neferi olur. Birtek zerrenin muntazam birtek vazifesi kadar kolayca, hadsiz küllî vazifelerini Hâlıkının izniyle ve kuvvetiyle ve Hâlıka intisap ve istinad ile ve Sâniinin cilve-i kudretiyle ve bir anda, şimşek sür'atinde ve (هُوَ) *"Hû"* telâffuzu ve havanın temevvücü suhuletinde yapar. Yani, kalem-i kudretin hadsiz ve harika ve muntazam yazılarına bir sahife olur. Ve zerreleri, o kalemin uçları; ve zerrelerin vazifeleri dahi, kalem-i kaderin noktaları bulunur. Birtek zerrenin hareketi derecesinde kolay çalışır.

İşte, ben [1] لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ ve [2] قُلْ هُوَ اللّٰهُ deki hareket-i fikriye ile seyahatimde hava âlemini temâşâ ve o unsurun sahifesini mütalâa ederken, bu mücmel hakikati tam vazıh ve mufassal, aynelyakîn müşahede ettim. Ve (هُوَ) *"Hû"*nun lâfzında, havasında böyle parlak bir burhan ve bir lem'a-i Vâhidiyet bulunduğu gibi, mânâsında ve işaretinde gayet nuranî bir cilve-i Ehadiyet ve çok kuvvetli bir hüccet-i tevhid ve "(هُوَ) *'Hû'* zamirinin mutlak ve müphem işareti hangi Zâta bakıyor?" işaretine bir karine-i taayyün o hüccette bulunması içindir ki, hem Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan, hem ehl-i zikir, makam-ı tevhidde bu kudsî kelimeyi çok tekrar ederler diye, ilmelyakîn ile bildim.

1. "Ondan başka hiçbir ilâh yoktur." Bakara Sûresi, 2:163; Âl-i İmran Sûresi, 3:2; Haşir Sûresi, 59:22.
2. "De ki: O Allah'tır." İhlâs Sûresi, 112:1.

Evet, meselâ bir nokta beyaz kâğıtta iki üç nokta konulsa karıştığı; ve bir adam, muhtelif çok vazifeleri beraber yapmasıyla şaşıracağı; ve bir küçük zîhayata çok yükler yüklenmesiyle altında ezildiği; ve bir lisan ve bir kulak, aynı anda müteaddit kelimelerin beraber çıkması ve girmesi, intizamını bozup karışacağı halde, aynelyakîn gördüm ki, (هُوَ) *"Hüve"*nin anahtarıyla ve pusulasıyla fikren seyahat ettiğim hava unsurunda, herbir parçası, hattâ herbir zerresi içine muhtelif binler noktalar, harfler, kelimeler konulduğu veya konulabileceği halde karışmadığını ve intizamını bozmadığını; hem ayrı ayrı pek çok vazifeler yaptığı halde hiç şaşırmadan yapıldığını; ve o parçaya ve zerreye pek çok ağır yükler yüklendiği halde hiç zaaf göstermeyerek, geri kalmayarak intizamla taşıdığını; hem binler ayrı ayrı kelime, ayrı ayrı tarzda, mânâda o küçücük kulak ve lisanlara kemâl-i intizamla gelip, çıkıp, hiç karışmayarak,

bozulmayarak o küçücük kulaklara girip o gayet incecik lisanlardan çıktığı; ve o her zerre ve her parçacık, bu acip vazifeleri görmekle beraber, kemâl-i serbestiyetle, cezbedârâne, hal diliyle ve mezkûr hakikatin şehadeti ve lisanıyla [1] لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ ve [2] قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ deyip gezer ve fırtınaların ve şimşek ve berk ve gök gürültüsü gibi havayı çarpıştırıcı dalgalar içerisinde intizamını ve vazifelerini hiç bozmuyor ve şaşırmıyor ve bir iş diğer bir işe mâni olmuyor; ben aynelyakîn müşahede ettim.

1. "Ondan başka hiçbir ilâh yoktur." Bakara Sûresi, 2:163; Âl-i İmran Sûresi, 3:2.
2. "De ki: O Allah birdir." İhlâs Sûresi, 112:1.

Demek, ya herbir zerre ve herbir parça havada nihayetsiz bir hikmet ve nihayetsiz bir ilmi, iradesi ve nihayetsiz bir kuvveti, kudreti ve bütün zerrâta hâkim-i mutlak bir hassaları bulunmak lâzımdır ki, bu işlere medar olabilsin. Bu ise zerreler adedince muhal ve bâtıldır. Hiçbir şeytan dahi bunu hatıra getiremez. Öyle ise, bu sahife-i hava, hakkalyakin, aynelyakîn, ilmelyakîn derecesinde bedahetle, Zât-ı Zülcelâlin hadsiz, gayr-ı mütenâhi ilmi ve hikmetle çalıştırdığı kalem-i kudretve kaderin mütebeddil sahifesi ve bir Levh-i Mahfuzun âlem-i tagayyürde ve mütebeddil şuûnâtında bir Levh-i Mahv, İsbat namında yazar bozar tahtası hükmündedir.

İşte, hava unsuru yalnız nakl-i asvat vazifesinde mezkûr cilve-i vahdâniyeti ve mezkûr acaibi gösterdiği ve dalâletin hadsiz muhaliyetini izhar ettiği gibi; unsur-u havanın sair ehemmiyetli vazifelerinden biri de elektrik, câzibe, dâfia, ziya gibi sair letâifin naklinde şaşırmadan, muntazaman, asvat naklindeki vazifeyi gördüğü aynı zamanda bu vazifeleri dahi gördüğü aynı zamanında, bütün nebatat ve hayvanata teneffüs ve telkih gibi hayata lüzumu bulunan levazımatı kemâl-i intizamla yetiştiriyor. Emir ve irade-i İlâhiyenin bir arşı olduğunu kat'î bir surette ispat ediyor. Ve serseri tesadüf ve kör kuvvet ve sağır tabiat ve karışık, hedefsiz esbab ve âciz, câmid, cahil maddeler bu sahife-i havaiyenin kitabetine ve vazifelerine karışması hiçbir cihetle ihtimal ve imkânı bulunmadığını aynelyakin derecesinde ispat ettiğini kat'î kanaat getirdim. Ve herbir zerre ve herbir parça lisan-ı hâl ile [1] لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ ve [2] قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ dediklerini bildim. Ve bu (هُوَ) *"Hüve"* anahtarıyla havanın maddî cihetindeki bu acaibi gördüğüm gibi, hava unsuru da bir (هُو) *"Hû"* olarak âlem-i misal ve âlem-i mânâya bir anahtar oldu.

1. "Ondan başka hiçbir ilâh yoktur." Bakara Sûresi, 2:163; Âl-i İmran Sûresi, 3:2; Haşir Sûresi, 59:22.
2. "De ki: O Allah birdir." İhlâs Sûresi, 112:1.

Gördüm ki, âlem-i misal, nihayetsiz fotoğraflar ve herbir fotoğraf, hadsiz hâdisât-ı dünyeviyeyi aynı zamanda hiç karıştırmayarak alıyor. Binler dünya kadar büyük ve geniş bir sinema-i uhreviye ve fâniyâtın fâni ve zâil hallerini ve vaziyetlerini ve geçici hayatlarının meyvelerini sermedî temâşâgâhlarda ve Cennette saadet-i ebediye ashablarına da dünya maceralarını ve eski hâtıratlarını levhalarıyla gözlerine göstermek için pek büyük bir fotoğraf makinası olarak bildim.

Hem Levh-i Mahfuzun, hem âlem-i misâlin iki hücceti ve iki küçücük nümunesi ve iki noktası, insanın başında olan kuvve-i hâfıza ve kuvve-i hayaliye, mercimek küçüklüğünde iken, hiç karıştırmayarak kemâl-i intizamla içlerinde bir büyük kütüphane kadar malumatın yazılması kat'î ispat eder ki, o iki kuvvenin nümune-i ekber ve âzamları olan âlem-i misal, hava ve su unsurlarının, hususan nutfelerin suyu ve toprak unsurunun pek fevkinde daha ziyade hikmet ve irade ile ve kalem-i kader ve kudretle yazıldıklarını ve hiçbir cihetle tesadüf ve kör kuvvetin ve sağır tabiatın ve câmid, hedefsiz esbabın karışması yüz derece muhal ve hiçbir vech ile mümkün olmadığını, Hakîm-i Zülcelâlin kalem-i kader ve hikmetinin sayfası olduğu, ilmelyakîn ile kat'î bilindi.

سُبْحَانَكَ لاَعِلْمَ لَنَا اِلاَّ مَاعَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحكِيمُ [1]

1. "Seni her türlü noksandan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başkabilgimiz yoktur. Sen herşeyi hakkıyla bilir, her işi hikmetle yaparsın." Bakara Sûresi, 2:32.

On Dördüncü Söz

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

الٓرٰ كِتَابٌ اُحْكِمَتْ اٰيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ [1]

KUR’ÂN-I HAKÎMİN ve Kur’ân’ın müfessir-i hakikîsi olan Hadîsin bir kısım yüksek ve ulvî hakaikına çıkmak için teslim ve inkıyâdı noksan olan kalblere yardım edecek basamaklar hükmünde, o hakikatlerin bir kısım nazirelerine işaret edeceğiz. Ve hâtimesinde bir ders-i ibret ve bir sırr-ı inâyet beyan edilecek. O hakikatlerden haşir ve kıyametin nazireleri Onuncu Sözde, bilhassa Dokuzuncu Hakikatinde zikredildiği için, tekrara lüzum yoktur. Yalnız, sair hakikatlerden nümune olarak Beş Mesele zikrederiz.

BİRİNCİSİ: Meselâ, خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ فِي سِتَّةِ اَيَّامٍ [2] “*Altı günde gökleri ve yeri yarattık*” demek olan; hem, belki bin[3] ve elli bin[4] sene gibi uzun zamandan ibaret olan eyyâm-ı Kur’âniye ile, insan dünyası ve hayvan âlemi altı günde yaşayacağına işaret eden hakikat-i ulviyesine kanaat getirmek için, birer gün hükmünde olan herbir asırda, herbir senede, herbir günde Fâtır-ı Zülcelâlin halk ettiği seyyal âlemleri, seyyar kâinatları, geçici dünyaları nazar-ı şuhuda gösteriyoruz. Evet, güya insanlar gibi dünyalar dahi birer misafirdir. Her mevsimde Zât-ı Zülcelâlin emriyle âlem dolar, boşanır.

1. “Elif lâm râ. Bu öyle bir kitaptır ki, hikmeti herşeyi kuşatan ve herşeydenhakkıyla haberdar olan Allah tarafından, âyetleri sağlam şekilde tanzimedilmiş, sonra da tafsilâtıyla açıklanmıştır.” Hûd Sûresi, 11:1.
2. A’râf Sûresi, 7:54.
3. Hac Sûresi, 22:47; Secde Sûresi, 32:5.
4. Meâric Sûresi, 70:4.

İKİNCİSİ: Meselâ,

وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ اِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ [1]

وَكُلَّ شَيْءٍ اَحْصَيْنَاهُ فِي اِمَامٍ مُبِينٍ [2]

لاَ يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمٰوَاتِ وَلاَ فِي
الْاَرْضِوَلاَ اَصْغَرُ مِنْ ذٰلِكَ وَلاَ اَكْبَرُ اِلاَّ فِي كِتَابٍ
مُبِينٍ [3]

1. "Yaş ve kuru ne varsa, hepsi ap açık bir kitapta yazılmıştır." En'âm Sûresi, 6:59.
2. "Biz herşeyi İmam-ı Mümînde tek tek saydık." Yâsin Sûresi, 36:12.
3. "Ne göklerde ve ne de yerde zerre kadar birşey Ondan uzak kalamaz; bundanküçük veya büyük ne varsa hepsi ap açık bir kitapta yazılmıştır." Sebe'Sûresi, 34:3.

gibi âyetlerin ifade ettikleri ki, “Bütün eşya, bütün ahvâliyle, vücuda gelmeden ve geldikten sonra ve gittikten sonra yazılıdır ve yazılır ve yazılıyor” demek olan hakikat-i âliyesine kanaat getirmek için, Nakkâş-ı Zülcelâl, rû-yi zeminin sahifesinde, her mevsimde, bahusus baharda değiştirdiği nihayetsiz muntazam mahlûkatın fihriste-i vücutlarını, tarihçe-i hayatlarını, desatir-i hareketlerini çekirdeklerinde, tohumlarında, köklerinde, mânevî bir surette derc ve muhafaza ettiğini; ve zevâlden sonra, semerelerinde aynen kalem-i kaderiyle, mânevî bir tarzda, basit tohumcuklarında yazdığını; hattâ her geçici baharda, yaş kuru ne varsa, mahdut zerrecikler ve kemikler hükmünde olan tohumlarda, ölmüş odunlarda kemâl-i intizamla muhafaza ettiğini nazar-ı şuhuda gösteriyoruz. Güya herbir bahar, birtek çiçek gibi, gayet muntazam ve mevzun olarak, zeminin yüzüne bir Cemîl ve Celîlin eliyle takılıp koparılıyor, konup kaldırılıyor.

Hakikat böyleyken, beşerin en acip bir dalâleti budur ki, kader kaleminin sahifesi olan Levh-i Mahfuzun yalnız bir cilve-i aksi olarak, fihriste-i san’at-ı Rabbâniye olup ehl-i gafletin lisanında “tabiat” denilen bu kitabet-i fıtriyeyi, bu nakş-ı san’atı, bu münfailmistar-ı hikmeti, “tabiat-ı müessire“ diyerek masdar ve fail telâkki etmesidir. *Eyne’s-serâ mine’s-süreyyâ*? Hakikat nerede, ehl-i gafletin telâkkileri nerede?

ÜÇÜNCÜSÜ: Meselâ, Hamele-i Arş ve yer ve göklerin melâike-i müekkelleri ve sair bir kısım melekler hakkında Muhbir-i Sadıkın tasvir ettiği, meselâ kırk binler başlı, her başında kırk binler lisan ve her lisanda kırk binler tarzda tesbihat ettiklerini[1] ve intizam ve külliyet ve vüs’at-i ubûdiyetlerini ifade eden hakikate çıkmak için şuna dikkat et ki, Zât-ı Zülcelâl,

تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوَاتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ [2]

اِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ... [3]

اِنَّا عَرَضْنَا الْاَمَانَةَ عَلَى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَالْجِبَالِ [4]

gibi âyetlerle tasrih ediyor ki, mevcudatın en büyüğü ve küllîsi dahi, kendi külliyetine göre ve azametine münasipbir tarzda tesbihat ettiğini gösteriyor ve öyle de görünüyor.

1. bk. Et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*15:156; Ebu'ş-Şeyh, *el-Azame* 2:547, 740, 742, 747, 3:868; İbni Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân* 3:62; İbni Hacer, *Fethu'l-Bârî* 8:402; el-Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr* 2:82.
2. "Yedi gökle yer ve onların içindekiler Onu tesbih eder." İsrâ Sûresi, 17:44.
3. "Biz dağları [Davud'un] emrine verdik ki, onunla beraber tesbih ederlerdi." Sâd Sûresi, 38:18.
4. "Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik." Ahzâb Sûresi, 33:72.

Evet, bir bahr-i müsebbih olan şu semâvâtın kelimat-ı tesbihiyesi güneşler, aylar, yıldızlar olduğu gibi, bir tayr-ı müsebbih ve hâmid olan şu zeminin dahi elfâz-ı tahmidiyesi hayvanlar, nebatlar ve ağaçlardır. Demek herbir ağacın, herbir yıldızın cüz'î birer tesbihatı olduğu gibi, zeminin de ve zeminin herbir kıt'asının da ve herbir dağ ve derenin de ve ber ve bahrinin de ve göklerin herbir feleğinin de ve herbir burcunun da birer tesbih-i küllîsi vardır.

Şu binler başları olan zeminin her başında yüz binler lisanlar bulunan ve her lisanda yüz bin tarzda tesbihat çiçeklerini, tahmidat meyvelerini, âlem-i misalde tercümanlık edip gösterecek ve âlem-i ervahta temsil edip ilân edecek, ona göre elbette bir melek-i müekkeli vardır.

Evet, müteaddit eşya bir cemaat şekline girse, bir şahs-ı mânevîsi olacaktır. Eğer o cemiyet imtizaç edip ittihad şeklini alsa, onu temsil edecek bir şahs-ı mânevîsi, bir nevi ruh-u mânevîsi ve vazife-i tesbihiyesini görecek bir melek-i müekkeli olacaktır.

İşte, bak: Misal olarak, bu Barlaağzının, şu dağ lisanının bir muazzam kelimesi olan, bu odamızın önündeki çınar ağacına bak, gör. Ağacın şuüç başının her başında kaç yüz dal dilleri var. Ve her dilde, bak, kaçyüz mevzun ve muntazam meyve kelimeleri var. Ve her meyvede, dikkat et, kaç yüz kanatlı mevzun tohumcuk harfleri, emr-i كُنْ فَيَكُونُ [1] 'e mâlik Sâni-i Zülcelâline ne kadar beliğ bir medih ve fasih bir tesbih ettiğini işittiğin, gördüğün gibi, ona müekkel melek dahi, ona göre âlem-i mânâda müteaddit dillerle tesbihatını temsil ediyor ve hikmeten öyle olmak gerektir.

DÖRDÜNCÜSÜ: Meselâ,

إِنَّمَا اَمْرُهُ اِذَا اَرَادَ شَيْئاً اَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ [2]

وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ [3] وَمَا اَمْرُ السَّاعَةِ اِلاَّ كَلَمْحِ الْبَصَرِ

تَعْرُجُ الْمَلٰئِكَةُ وَالرُّوحُ اِلَيْهِ فِى يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ

خَمْسِينَ اَلْفَ سَنَةٍ [4] [5]

1. "(Cenâb-ı Hak) Birşeyin olmasını murad ettiği zaman, Onun işi sadece 'Ol' demektir; o da oluverir." Yâsin Sûresi, 36:82.
2. "Birşeyin olmasını murad ettiği zaman, Onun işi sadece 'Ol' demektir; o da oluverir." Yâsin Sûresi, 36:82.

3. “Kıyametin gerçekleşmesi göz açıp kapayıncaya kadar, hattâ ondan da yakındır.” Nahl Sûresi, 16:77.
4. “Biz ona şahdamarından daha yakınız.” Kaf Sûresi, 50:16.
5. “Melekler ve Cebrâil, elli bin sene uzunluğunda bir gün olan kıyamet gününde,Allah’ın emrini almak üzere Arşa yükselirler.” Meâric Sûresi, 70:4.

gibi âyetlerin ifade ettikleri hakikat-i ulviyesine ki, Kàdir-i Mutlako derece suhulet ve sür’atle ve muâlecesiz ve mübaşeretsiz eşyayı halk eder ki, yalnız sırf bir emir ile îcad eder gibi görünüyor, fehmediliyor.

Hem o Sâni-i Kadîrnihayet derecede masnuata karîb olduğu halde, masnuat nihayet derecede Ondan baîddir.

Hem nihayetsiz kibriyâsıyla beraber, gayet cüz’î ve hakir umuru dahi ehemmiyetle tanzim ve hüsn-ü san’attan hariç bırakmıyor.

İşte bu hakikat-i Kur’âniyenin vücuduna, mevcudatta meşhudsuhulet-i mutlaka içinde intizam-ı ekmel şehadet ettiği gibi, gelecek temsil dahi onun sırr-ı hikmetini gösterir. Meselâ,[1] وَ لِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى Sâni-i Zülcelâlin Esmâ-i Hüsnâsından Nur isminin bir kesif âyinesi hükmünde olan güneşin emr-i Rabbânî ve teshir-i İlâhî ile mazhar olduğu vazifeler, şu hakikati fehme takrib eder. Şöyle ki:

Güneş, ulviyetiyle beraber, bütün şeffaf ve parlak şeylere nihayet derecede yakın, belki onların zatlarından onlara daha yakın olduğu, cilvesiyle ve timsaliyle ve tasarrufa benzer çok cihetlerle onları müteessir ettiği halde, o şeffaf şeyler ise binler sene ondan uzaktırlar. Onu hiçbir vech ile müteessir edemezler, kurbiyet dâvâ edemezler.

Hem o güneş, her şeffaf zerreye, hattâ ziyası nereye girmişse orada hazır ve nazır gibi olduğu, o zerrenin kabiliyet ve rengine göre güneşin aksi ve bir nevi timsali görünmesiyle anlaşılır.

Hem güneşin azamet-i nuraniyetiderecesinde ihatası, nüfuzu ziyadeleşir. Nuraniyet azametindendir ki, en küçük, ufak şeyler ondan gizlenip kaçamazlar.

1. “En yüce sıfatlar Allah’a mahsustur.” Nahl Sûresi, 16:60.

Demek azamet-i kibriyâsı, cüz’î ve ufak şeyleri, nuraniyet sırrıyla harice atmak değil, bilâkis daire-i ihatasına alıyor.

Hem güneşi, mazharolduğu cilvelerde ve vazifelerde, farz-ı muhal olarak, fail-i muhtar farz etsek, o derece suhulet ve sür’at ve vüs’at içinde, zerreden, katreden, deniz yüzünden seyyarata kadar izn-i İlâhî ile öyle işliyor ki, şu tasarrufat-ı azimeyi yalnız bir mahz-ı emirle yapar tahayyül edilebilir. Zerre ile seyyare, emrine karşı müsavidirler. Deniz yüzüne verdiği feyzi, zerreye de kabiliyetine göre kemâl-i intizamla verir.

İşte, semâdenizinin yüzünde ziyadar bir kabarcık ve Kadîr-i Mutlakın Nur isminin cilvesine kesif bir âyinecik olan şu güneşin, bilmüşahede şu hakikatin üç esasının nümunelerine mazhar olduğunu görüyoruz. Elbette, güneşin nur ve

harareti, ilim ve kudretine nisbeten toprak gibi kesif hükmünde, Nuru’n-Nur, Münevviru’n-Nur, Mukaddiru’n-Nur olan Zât-ı Zülcelâl, herşeye, ilim ve kudretiyle nihayetsiz yakın ve hazır ve nazır; ve eşya Ondan gayet uzak olduğuna; hem o derece külfetsiz, muâlecesiz, suhuletle işleri yapar ki, yalnız mahz-ı emrin sür’at ve suhuletiyle icad eder gibi anlaşıldığına; hem hiçbir şey, cüz’î küllî, küçük büyük, daire-i kudretinden harice çıkmadığına ve kibriyâsı ihata ettiğine, şuhud derecesinde bir yakîn-i imanî ile iman ederiz ve iman etmek gerektir.

BEŞİNCİSİ:

وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖ وَالْاَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهٗ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمٰوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهٖ [1] den tut,

1. “Onlar Allah’ın kudretve azametini hakkıyla bilemediler. Halbuki kıyamet gününde yeryüzü bütünüyle Onun tasarrufundadır; gökler de Onun kudretiyle dürülmüştür.” Zümer Sûresi, 39:67.

ta [1] وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهٖ ye kadar,

hem [2] اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ den tut,

ta [3] يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ e kadar, hem [4] خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ dan tut, ta [5] خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ e kadar, hem [6] مَا شَاءَ اللّٰهُ لَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ den tut,

ta [7] وَمَا تَشَاؤُنَ اِلَّا اَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ ya kadar hudud-u azamet-i Rububiyeti ve kibriyâ-i Ulûhiyeti tutmuş olan Ezel, Ebed Sultanı, şu âciz ve nihayetsiz zayıf ve nihayetsiz fakir ve nihayetsiz muhtaç ve yalnız cüz’î bir ihtiyarla, icada kabiliyeti olmayan zayıf bir kisble mücehhez benî Âdeme karşı şedid şikâyât-ı Kur’âniyesi ve azîm tehdidatı ve müthiş vaidleri ne hikmete binaendir ve ne vech ile tevfik edilir, ne suretle münasip düşer, demek olan derin ve yüksek hakikate kanaat getirmek için, şu gelecek iki temsile bak.

1. "Bilin ki, Allah, kişinin kalbine ondan daha yakındır." Enfâl Sûresi, 8:24.
2. "Allah herşeyin yaratıcısıdır. O herşey üzerinde hakkıyla görüp gözeticidir." Zümer Sûresi, 39:62.
3. "Allah onların gizlediklerini de bilir, açığa vurduklarını da." Bakara Sûresi, 2:77.
4. "Gökleri ve yeri O yarattı." A'râf Sûresi, 7:54.
5. "Sizi de, sizin yaptıklarınızı da yaratan Allah'tır." Sâffât Sûresi, 37:96.
6. "Maşaallah, Allah dilemiş de yaratmış! Kuvvet ve kudret ancak Allah'ındır." Kehf Sûresi, 18:39.
7. "Allah dilemedikçe siz hiçbir şeyi isteyemezsiniz." İnsan Sûresi, 76:30.

Birinci temsil: Meselâ, şahane bir bağ var ki, nihayetsiz meyvedar ve çiçektar

masnular, içinde bulunuyorlar. Ona nezaret etmek için pek çok hademeler tayin edilmiş. Bir hizmetkârın vazifesi dahi, yalnız o bağa yayılacak ve içilecek suyun mecrâsındaki deliğin kapağını açmaktır. Ve şu hizmetkâr ise tenbellik etti, deliğin kapağını açmadı. O bağın tekemmülüne halel geldi veyahut kurudu. O vakit, Hâlıkın san'at-ı Rabbâniyesinden ve sultanın nezaret-i şahanesinden ve ziya ve hava ve toprağın hizmet-i bendegânesinden başka, bütün hademelerin o sersemden şekvâya hakları vardır. Zira hizmetlerini akim bıraktı veya zarar verdi.

İkinci temsil: Meselâ, cesîm bir sefine-i sultaniyede, âdi bir adam cüz'î vazifesini terk etmesiyle, bütün gemideki vazifedarların netâic-i hidematına halel getirdiğinden ve bazı da mahvettiğinden, bütün o vazifedarlar namına gemi sahibi ondan şedit şikâyet eder. Kusur sahibi ise diyemez ki, "Ben bir âdi adamım; ehemmiyetsiz ihmalimden şu şiddete müstehak değilim." Çünkü, tek bir adem, hadsiz ademleri intaç eder. Fakat vücut kendine göre semere verir. Çünkü birşeyin vücudu bütün şerâit ve esbabın vücuduna mütevakkıf olduğu halde, o şeyin ademi ve intifâsı, tek bir şartın intıfâsıyla ve tek bir cüz'ün ademiyle, netice itibarıyla mün'adim olur. Bundandır ki, "tahrip, tamirden pek çok defa eshel olduğu" bir düstur-u müteârife hükmüne geçmiştir.

Madem küfür ve dalâlet, tuğyanve mâsiyet, esasları inkârdır ve reddir, terktir ve adem-i kabuldür. Suret-i zahiriyede ne kadar müsbet ve vücutlu görünse de, hakikatte intıfâdır, ademdir. Öyle ise cinayet-i sâriyedir. Sair mevcudatın netâic-i amellerine halel verdiği gibi, esmâ-i İlâhiyenin cilve-i cemâllerine perde çeker.

İşte bu hadsiz şikâyete hakları olan mevcudat namına, o mevcudatın Sultanı, şu âsi beşerden azîm şikâyet eder. Ve etmesi ayn-ı hikmettir. Ve o âsi, şiddetli tehdidata elbette müstehaktır ve dehşetli vaidlere, bilâşüphe sezâdır.

Hâtime

Gafilkafaya bir tokmak ve bir ders-i ibrettir.

[1]

1. “Dünya hayatı, aldatıcı bir menfaatten başka birşey değildir.” Âl-i İmrân Sûresi, 3:185.

EY GAFLETE DALIP ve bu hayatı tatlı görüp ve âhireti unutup, dünyaya talip bedbaht nefsim! Bilir misin, neye benzersin? Devekuşuna! Avcıyı görür,uçamıyor; başını kuma sokuyor, ta avcı onu görmesin. Koca gövdesidışarıda; avcı görür. Yalnız o, gözünü kum içinde kapamış, görmez.

Ey nefis! Şu temsile bak, gör, nasıl dünyaya hasr-ı nazar, azizbir lezzeti elîm bir eleme kalb eder. Meselâ, şu karyede, yani Barla’da, iki adam bulunur. Birisinin yüzde doksan dokuz ahbabı İstanbul’a gitmişler, güzelce yaşıyorlar. Yalnız birtek burada kalmış. O dahi oraya gidecek. Bunun için şu adam İstanbul’a müştaktır. Orayı düşünür, ahbaba kavuşmak ister. Ne vakit ona denilse, “Orayagit”; sevinip gülerek gider. İkinci adam ise, yüzde doksan dokuzdostları buradan gitmişler. Bir kısmı mahvolmuşlar. Bir kısmı ne görür,ne de görünür yerlere sokulmuşlar. Perişan olup gitmişler zanneder. Şu biçare adam ise, bütün onlara bedel, yalnız bir misafire ünsiyet edip teselli bulmak ister. Onunla o elîm âlâm-ı firakı kapamak ister.

Ey nefis! Başta Habibullah, bütün ahbabın, kabrinöbür tarafındadırlar. Burada kalan bir iki tane ise, onlar da gidiyorlar. Ölümden ürküp, kabirden korkup başını çevirme. Merdâne kabre bak, dinle, ne talep eder? Erkekçesine ölümün yüzüne gül, bak, ne ister. Sakın gafil olup ikinci adama benzeme.

Ey nefsim! Deme, “Zaman değişmiş, asır başkalaşmış. Herkes dünyaya dalmış, hayata perestiş eder, derd-i maişetle sarhoştur.” Çünkü ölüm değişmiyor. Firak, bekàya kalb olup başkalaşmıyor. Acz-i beşerî, fakr-ı insanî değişmiyor, ziyadeleşiyor. Beşer yolculuğu kesilmiyor, sür’at peydâ ediyor.

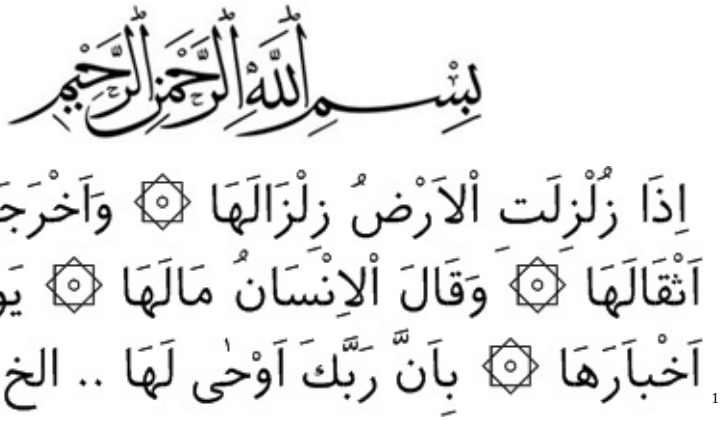
Hem deme, “Ben de herkes gibiyim.” Çünkü herkes sana kabirkapısına kadar arkadaşlık eder. Herkesle musibette beraber olmak demek olan teselli ise, kabrin öbür tarafında pek esassızdır.

Hem kendini başıboş zannetme. Zira şu misafirhane-i dünyada, nazar-ı hikmetle baksan, hiçbir şeyi nizamsız, gayesiz göremezsin. Nasıl sen nizamsız, gayesiz kalabilirsin? Zelzele gibi vakıalar olan şu hadisat-ı kevniye, tesadüf oyuncağı değiller. Meselâ, zemine nebatat ve hayvanat envâından giydirilen, birbiri üstünde, birbiri içinde gayet muntazam ve gayet münakkaş gömlekler, baştan aşağıya kadar gayelerle, hikmetlerle müzeyyen, mücehhez olduklarını gördüğün ve gayet âli gayeler içinde kemâl-i intizamla meczup mevlevî gibi devredip döndürmesini bildiğin halde, nasıl oluyor ki, küre-i arzın, benî Âdemden, bahusus ehl-i imandan beğenmediği bir kısım etvâr-ı gafletin sıklet-i mâneviyesinden omuz silkmeye benzeyen zelzele gibi[HAŞİYE-1] mevtâlûd hadisat-ı hayatiyesini, bir mülhidin neşrettiği gibi gayesiz, tesadüfî zannederek, bütün musibetzedelerin elîm zayiatını bedelsiz, hebâen mensur gösterip müthiş bir ye’se atarlar. Hem büyük bir hata, hem büyük bir zulüm ederler. Belki öyle hadiseler, bir Hakîm-i Rahîmin emriyle, ehl-i imanın fâni malını sadaka hükmüne çevirip ibkà etmektir ve küfran-ı nimetten gelen günahlara kefarettir.

Nasıl ki bir gün gelecek, şu musahhar zemin, yüzünün ziyneti olan âsâr-ı beşeriyeyi şirk-âlûd, şükürsüz görüp çirkin bulur. Hâlıkın emriyle, büyük bir zelzele ile bütün yüzünü siler, temizler. Allah’ın emriyle ehl-i şirki Cehenneme döker; ehl-i şükre “Haydi, Cennete buyurun” der.

Haşiye-1 İzmir‘in zelzelesi münasebetiyle yazılmıştır.

On Dördüncü Sözün Zeyli

[1]

1. “Ne zaman ki yer müthiş bir sarsıntıyla sarsılır. Ve yeryüzü bütünağırlıklarını dışarı çıkarır. Ve insan ‘Ne oluyor buna?’ der. O günyeryüzü, üzerinde herkesin ne iş yaptığını haber verir. Çünkü Rabbin ona konuşmasını emretmiştir.” Zilzal Sûresi, 99:1-5.

ŞU SÛRE kat’iyen ifade ediyor ki, küre-i arz, hareket ve zelzelesinde vahiy ve ilhama mazhar olarak emir tahtında depreniyor. Bazan da titriyor.

Mânevî ve ehemmiyetli bir canipten, şimdiki zelzele münasebetiyle, altı yedi cüz’î suale karşı, yine mânevî ihtar yardımıyla cevapları kalbe geldi. Tafsilen yazmak kaç defa niyet ettimse de izin verilmedi. Yalnız icmalen kısacık yazılacak.

Birinci sual: Bu büyük zelzelenin maddî musibetinden daha elîm, mânevî bir musibeti olarak, şu zelzelenin devamından gelen korku ve meyusiyet, ekser halkın ekser memlekette gece istirahatini selb ederek dehşetli bir azap vermesi nedendir?

Yine mânevî cevap: Şöyle denildi ki, Ramazan-ı Şerifinteravih vaktinde kemâl-i neş’e ve sürurla, sarhoşçasına, gayet heveskârâne şarkıları ve bazan kızların sesleriyle, radyo ağzıyla bu mübarek merkez-i İslâmiyetin her köşesinde cazibedârâne işittirilmesi, bu korku azabını netice verdi.

İkinci sual: Niçin gâvurların memleketlerinde bu semâvî tokat başlarına gelmiyor, bu biçare Müslümanlara iniyor?

Elcevap: Büyük hatalar ve cinayetler tehirle büyük merkezlerde ve küçücük cinayetler tâcille küçük merkezlerde verildiği gibi, mühim bir hikmete binaen, ehl-i küfrün cinayetlerinin kısm-ı âzamı Mahkeme-i Kübrâ-yı Haşretehir edilerek, ehl-i imanın hataları kısmen bu dünyada cezası verilir.[HAŞİYE-1]

Üçüncü sual: Bazı eşhâsın hatasından gelen bu musibet bir derece memlekette umumî şekle girmesinin sebebi nedir?

Elcevap: Umumî musibet, ekseriyetin hatasından ileri gelmesi cihetiyle, ekser nâsın o zalim eşhâsın harekâtına fiilen veya iltizamen veya iltihaken taraftar olmasıyla mânen iştirak eder, musibet-i âmmeye sebebiyet verir.

Dördüncü sual: Madem bu zelzele musibeti hataların neticesi ve keffâretü'z-zünubdur. Masumların ve hatasızların o musibet içinde yanması nedendir? Âdaletullah nasıl müsaade eder?

Yine mânevî canipten elcevap: Bu mesele sırr-ı kadere taallûk ettiği için, Risale-i Kadere havale edip, yalnız burada bu kadar denildi:

وَاتَّقُوا فِتْنَةً لاَ تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً [1]

Haşiye-1 Hem Rus gibi olanlar*(Bu tâbir SSCB dönemi Rusya'sına aittir),* mensuh ve tahrif edilmiş bir dini terk etmekle, hak ve ebedî ve kabil-i nesh olmayan bir dine ihanet etmek derecesinde gayretullaha dokunmadığından, zemin şimdilik onları bırakıp bunlara hiddet ediyor.
1. Enfâl Sûresi, 8:25.

Yani, "Bir belâ, bir musibetten çekininiz ki, geldiği vakit yalnız zalimlere mahsus kalmayıp masumları da yakar."

Şu âyetin sırrı şudur ki: Bu dünya bir meydan-ı tecrübe ve imtihandır ve dar-ı teklif ve mücahededir. İmtihan ve teklif, iktiza ederler ki, hakikatler perdeli kalıp, ta müsabaka ve mücahede ile Ebu Bekir'ler âlâ-yı illiyyîne çıksınlar ve Ebu Cehil'ler esfel-i sâfilîne girsinler. Eğer masumlar böyle musibetlerde sağlam kalsaydılar, Ebu Cehil'ler, aynen Ebu Bekir'ler gibi teslim olup, mücahede ile mânevî terakki kapısı kapanacaktı ve sırr-ı teklif bozulacaktı.

Madem mazlumzalim ile beraber musibete düşmek hikmet-i İlâhiyece lâzım geliyor. Acaba o biçare mazlumların rahmet ve adaletten hisseleri nedir?

Bu suale karşı, cevaben denildi ki: O musibetteki gazap ve hiddet içinde, onlara bir rahmet cilvesi var. Çünkü o masumların fâni malları, onların hakkında sadaka olup bâki bir mal hükmüne geçtiği gibi, fâni hayatları dahi bir bâki hayatı kazandıracak derecede bir nevi şehadet hükmünde olarak, nisbeten az ve muvakkat bir meşakkat ve azaptan büyük ve daimî bir kazancı kazandıran bu zelzele, onlar hakkında ayn-ı gazap içinde bir rahmettir.

Beşinci sual: Âdil ve Rahîm, Kadîr ve Hakîm, neden hususî hatalara hususî ceza vermeyip koca bir unsuru musallat eder? Bu hal cemâl-i rahmetine ve şümul-u kudretine nasıl muvafık düşer?

Elcevap: Kadîr-i Zülcelâl herbir unsura çok vazifeler vermiş ve herbir vazifede çok neticelerverdiriyor. Bir unsurun birtek vazifesinde bir tek neticesi çirkin ve şer ve musibet olsa da, sair güzel neticeler, bu neticeyi de güzel hükmüne getirir. Eğer bu tek çirkin netice vücuda gelmemek için, insana karşı hiddete gelmiş o unsur o vazifeden menedilse, o vakit o güzel neticeler adedince hayırlar terk edilir; velüzumlu bir hayrı yapmamak şer olması haysiyetiyle, o

hayırlar adedince şerler yapılır—ta birtek şer gelmesin gibi, gayet çirkin ve hilâf-ı hikmet ve hilâf-ı hakikat bir kusurdur. Kudret ve hikmet ve hakikat, kusurdan münezzehtirler. Madem bir kısım hatalar, unsurları ve arzı hiddete getirecek derecede bir şümullü isyandır ve çok mahlûkatın hukukuna bir tahkirli tecavüzdür. Elbette, o cinayetin fevkalâde çirkinliğini göstermek için, koca bir unsura, küllî vazifesi içinde, "Onları terbiye et" diye emir verilmesi ayn-ı hikmettir ve adalettir ve mazlumlara ayn-ı rahmettir.

Altıncı sual: Zelzele, küre-i arzın içinde inkılâbât-ı madeniyenin neticesi olduğunu ehl-i gaflet işâa edip, adeta tesadüfî ve tabiî ve maksatsız bir hadise nazarıyla bakarlar. Bu hadisenin mânevî esbabını ve neticelerini görmüyorlar, ta ki intibaha gelsinler. Bunların istinad ettiği maddenin bir hakikati var mıdır?

Elcevap: Dalâletten başka hiçbir hakikati yoktur. Çünkü, her sene elli milyondan ziyade münakkaş, muntazam gömlekleri giyen ve değiştiren küre-i arzın üstünde binler envâın birtek nev'i olan, meselâ sinek taifesinden hadsiz efradından birtek ferdin yüzer âzâsından birtek uzvu olan kanadının kast ve irade ve meşiet ve hikmet cilvesine mazhariyeti ve ona lâkayt kalmaması ve başıboş bırakmaması gösteriyor ki, değil hadsiz zîşuurun beşiği ve anası ve mercii ve hâmisi olan koca küre-i arzın ehemmiyetli ef'al ve ahvali, belki hiçbir şeyi—cüz'î olsun küllî olsun—irade ve ihtiyar ve kasd-ı İlâhî haricinde olmaz. Fakat Kadîr-i Mutlak, hikmetinin muktezasıyla, zahir esbabı tasarrufatına perde ediyor. Zelzeleyi irade ettiği vakit, bazan da bir madeni harekete emredip ateşlendiriyor.

Haydi, madenî inkılâbat dahi olsa, yine emir ve hikmet-i İlâhî ile olur, başka olamaz. Meselâ bir adam bir tüfekle birisini vurdu. Vuran adama hiç bakılmasa, yalnız fişekteki barutun ateş alması noktasına hasr-ı nazar edip biçare maktulün büs bütün hukukunu zayi etmek ne derece belâhet ve divaneliktir. Aynen öyle de, Kadîr-i Zülcelâlin musahhar bir memuru, belki bir gemisi, bir tayyaresi olan küre-i arzın içinde bulunan ve hikmet ve irade ile iddihar edilen bir bombayı, "Ehl-i gaflet ve tuğyanı uyandırmak için ateşlendir" diye olan emr-i Rabbânîyi unutmak ve tabiata sapmak, hamâkatin en eşneidir.

Altıncı sualin tetimmesi ve haşiyesi: Ehl-i dalâlet ve ilhad, mesleklerini muhafaza ve ehl-i imanın intibahlarına mukabele ve mümanaat etmek için, o derece garip bir temerrüd ve acip bir hamâkat gösteriyorlar ki, insanı insaniyetten pişman eder. Meselâ, bu âhirde beşerin bir derece umumiyet şeklini alan zulümlü, zulümatlı isyanından, kâinat ve anâsır-ı külliye kızdıklarından; ve Hâlık-ı Arz ve Semâvât dahi, değil hususî bir Rububiyet, belki bütün kâinatın, bütün âlemlerin Rabbi ve Hâkimi haysiyetiyle, küllî ve geniş bir tecellî ile, kâinatın heyet-i mecmuasında ve Rububiyetin daire-i külliyesinde nev-i insanı uyandırmak ve dehşetli tuğyanından vazgeçirmek ve tanımak istemedikleri

Kâinat Sultanını tanıttırmak için, emsalsiz, kesilmeyen bir su, hava ve elektrikten, zelzeleyi, fırtınayı ve harb-i umumî gibi umumî ve dehşetli âfâtı nev-i insanın yüzüne çarparak onunla hikmetini, kudretini, adaletini, kayyumiyetini, iradesini ve hâkimiyetini pek zahir bir surette gösterdiği halde; insan suretinde bir kısım ahmak şeytanlar ise, o küllî işârât-ı Rabbâniyeye ve terbiye-i İlâhiyeye karşı eblehâne bir temerrüdle mukabele edip diyorlar ki, “Tabiattır, bir madenin patlamasıdır, tesadüfîdir. Güneşin harareti elektrikle çarpmasıdır ki, Amerika’da beş saat bütün makineleri durdurmuş ve Kastamonu vilâyeti cevvinde ve havasında semâyı kızartmış, yangın suretini vermiş” diye, mânâsız hezeyanlar ediyorlar.

Dalâletten gelen hadsiz bir cehalet ve zındıkadan neş’et eden çirkin bir temerrüd sebebiyle, bilmiyorlar ki, esbab yalnız birer bahanedirler, birer perdedirler. Dağ gibi bir çam ağacının cihazatını dokumak ve yetiştirmek için bir köy kadar yüz fabrika ve destgâh yerine küçücük çekirdeği gösterir; “İşte bu ağaç bundan çıkmış” diye, Sâniinin o çamdaki gösterdiği bin mucizâtı inkâr eder misillü, bazı zahirî sebepleri irâe eder. Hâlıkın ihtiyar ve hikmetle işlenen pek büyük bir fiil-i rububiyetini hiçe indirir. Bazan gayet derin ve bilinmez ve çok ehemmiyetli, bin cihette de hikmeti olan bir hakikate fennî bir nam takar. Güya o nam ile mahiyeti anlaşıldı, âdileşti, hikmetsiz, mânâsız kaldı!

İşte, gel, belâhet ve hamâkatin nihayetsiz derecelerine bak ki, yüz sahife ile tarif edilse ve hikmetleri beyan edilse ancak tamamıyla bilinecek derin ve geniş bir hakikat-i meçhuleye bir nam takar; malûm bir şey gibi, “Bu budur” der. Meselâ, “Güneşin bir maddesi, elektrikle çarpmasıdır.”

Hem birer irade-i külliyeve birer ihtiyar-ı âmm ve birer hâkimiyet-i nev’iyenin ünvanları bulunan ve “âdetullah” namıyla yad edilen fıtrî kanunların birisine, hususî ve kasdî bir hadise-i Rububiyeti ircâ eder. O ircâ ile, onun nisbetini irade-i ihtiyariyeden keser; sonra tutar, tesadüfe, tabiata havale eder, Ebu Cehil’den ziyade muzaaf bir echeliyet gösterir. Bir neferin veya bir taburun zaferli harbini bir nizam ve kanun-u askeriyeye isnad edip kumandanından, padişahından, hükûmetinden ve kasdî harekâttan alâkasını keser misillü, âsi bir divane olur.

Hem meyvedar bir ağacın bir çekirdekten icadı gibi, bir tırnak kadar bir odun parçasından, çok mucizatlı bir usta, yüz okka muhtelif taamları, yüz arşın muhtelif kumaşları yapsa, bir adam o odun parçasını gösterip dese, “Bu işler tabiî ve tesadüfî olarak bundan olmuş”; o ustanın harika san’atlarını, hünerlerini hiçe indirse, ne derece bir hamâkattir. Aynen öyle de...

Yedinci sual: Bu hadise-i arziye, bu memleketin ahali-i İslâmiyesine bakması ve onları hedef etmesi neyle anlaşılıyor? Ve neden Erzincan ve İzmir taraflarına

daha ziyade ilişiyor?

Elcevap: Bu hadise hem şiddetli kışta, hem karanlıklı gecede, hem dehşetli soğukta, hem Ramazan'ınhürmetini tutmayan bu memlekete mahsus olması, hem tahribatından intibaha gelmediklerinden, hafifçe gafilleri uyandırmak için o zelzelenin devam etmesi gibi çok emarelerin delâletiyle, bu hadise ehl-i imanı hedef edip, onlara bakıp, namaza ve niyaza uyandırmak için sarsıyor ve kendisi de titriyor.

Biçare Erzincan gibi yerlerde daha ziyade sarsmasının iki vechi var:

Biri: Hataları az olmak cihetiyle, temizlemek için tâcil edildi.

İkincisi: O gibi yerlerde kuvvetli ve hakikatli iman muhafızları ve İslâmiyet hâmileri az veya tam mağlûp olmak fırsatıyla, ehl-i zındıkanın orada tesirli bir merkez-i faaliyet tesisleri cihetiyle, en evvel oraları tokatladı ihtimali var. *Lâ ya'lemu'l-ğaybe illâllah*[1].

سُبْحَانَكَ لاَعِلْمَ لَنَا اِلاَّ مَاعَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحكِيمُ[2]

1. Gaybı Allah'tan başkası bilemez.
2. "Seni her türlü noksandan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başkabilgimiz yoktur. Muhakkak ki ilmi ve hikmeti herşeyi kuşatan Sensin."Bakara Sûresi, 2:32.

On Beşinci Söz

وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ [1]

1. “And olsun ki, dünya semasını Biz kandillerle süsledik ve şeytanlar için o kandilleri birer taş yaptık.” Mülk Sûresi, 67:5.

EY KOZMOĞRAFYANIN ruhsuz meseleleriyle zihni darlaşan ve aklı gözüne inen ve şu âyetin azametli sırrını o sıkışmış zihninde yerleştiremeyen mektepli efendi! Şu âyetin semâsına yedi basamaklı bir merdivenle çıkılabilir. Gel, beraber çıkacağız.

BİRİNCİ BASAMAK

Hakikat ve hikmet ister ki, zemin gibi semâvâtın da kendine münasip sekeneleri bulunsun. Lisan-ı şer’îde, o ecnâs-ı muhtelifeye “melâike ve ruhaniyat” tesmiye edilir.

Evet, hakikat öyle iktiza eder. Zira, zemin, küçüklüğü ve hakaretiyle beraber, zîhayat ve zîşuur mahlûklardan doldurulması ve ara sıra boşaltılıp yeniden zîşuurlarla şenlendirilmesi işaret eder, belki tasrih eder ki, şu muhteşem burçlar sahibi müzeyyen kasırlar hükmünde olan semâvât dahi zîşuur ve zevi’l-idrak mahlûklarla doludur. Onlar dahi, ins ve cin gibi, şu âlem sarayının seyircileri ve şu kâinat kitabının mütalâacıları ve şu saltanat-ı Rububiyetin dellâllarıdırlar. Çünkü, kâinatı had ve hesaba gelmeyen tezyinat ve mehâsin ve nukuş ile süslendirip tezyin etmesi, bilbedâhe, mütefekkir istihsan edici ve mütehayyir takdir edicilerin enzârını ister.

Evet, hüsün elbette bir âşık ister. Taam ise aç olana verilir. Halbuki, ins ve cin, şu nihayetsiz vazifeye, şu haşmetli nezarete ve şu vüs’atli ubûdiyete karşı milyondan birisini ancak yapabilir. Demek bu nihayetsiz ve mütenevvi vezaife ve ibâdâta, nihayetsiz melâike envâı ve ruhaniyat ecnâsı lâzımdır.

Bazı rivâyâtın işârâtıyla ve intizam-ı âlemin hikmetiyle denilebilir ki, bir kısım ecsâm-ı seyyare, seyyarattan tut, ta katarâta kadar, bir kısım melâikenin merâkibidirler.[1] Onlar bunlara izn-i İlâhî ile binerler, âlem-i şehadeti seyredip

gezerler. Hem denilebilir ki, bir kısım ecsâm-ı hayvaniye, hadiste “tuyûrun hudrun“[2] tesmiye edilen Cennet kuşlarından tut, ta sineklere kadar, bir cins ervâhın tayyareleridirler. Onlar, bunların içine emr-i Hak ile girerler, âlem-i cismâniyâtı seyran edip o cesetlerdeki hasselerin pencereleriyle cismânî mucizât-ı fıtratı temâşâ ederler.

1. bk. *Tirmizî*, Zühd 9; *İbni Mâce*, Zühd 19; Ebu’ş-Şeyh, *el-Azame*2:735.
2. bk. *Müslim*, İmâra: 121; *Ebû Dâvud*, Cihad: 25; *Tirmizi*, Tefsîru Sûreti: 3:19; *İbn-i Mâce*, Cenâiz: 4, Cihad; 16; *Dâremî*, Cihad: 18; *Müsned*, 6:386.

Elbette, kesafetli topraktan ve küdûretli sudan mütemadiyen letafetli hayatı ve nuraniyetli zevi’l-idraki halk eden Hâlıkın, elbette ruha ve hayata münasip şu nur denizinden ve hattâ zulmet bahrinden bir kısım zîşuur mahlûkları vardır. Hem çok kesretli olarak vardır. Melâike ve ruhaniyatın vücutlarına dair *Nokta* namında bir risalemde ve Yirmi Dokuzuncu Sözde iki kere iki dört eder derecesinde bir kat’iyetle ispat edilmiştir. Eğer istersen ona müracaat et.

İKİNCİ BASAMAK

Zemin ile gökler, bir hükûmetin iki memleketi gibi birbirine alâkadardırlar. Ortalarında ehemmiyetli irtibat ve mühim muameleler vardır. Zemine lâzım olan ziya, hararet ve bereket ve rahmet gibi şeyler semâdan geliyor, yani gönderiliyor.

Vahye istinad edenbütün edyân-ı semâviyenin icmâı ile ve şuhuda istinad eden bütün ehl-i keşfin tevatürüyle, melâike ve ervah semâdan zemine geliyorlar.

Bundan, hisse karib bir hads-i kat’î ile bilinir ki, sekene-i arz için, semâya çıkmak için bir yol vardır. Evet, nasıl herkesin akıl ve hayal ve nazarı her vakit semâya gider. Öyle de, ağırlıklarını bırakan ervâh-ı enbiya ve evliya veya cesetlerini çıkaran ervâh-ı emvat, izn-i İlâhî ile oraya giderler. Madem hiffet ve letafet bulanlar oraya giderler. Elbette cesed-i misalî giyen ve ervah gibi hafif ve lâtif bir kısım sekene-i arz ve hava, semâya gidebilirler.

ÜÇÜNCÜ BASAMAK

Semânın sükût ve sükûneti ve intizam ve ıttıradı ve vüs’at ve nuraniyeti gösterir ki, sekenesi, zeminin sekenesi gibi değiller; belki, bütün ahalisi muti’dirler. Ne emrolunsa onu işlerler. Müzahame ve münakaşayı icap edecek bir sebep yoktur. Zira memleket geniş, fıtratları safi, kendileri masum, makamları sabittir.

Evet, zeminde ezdad içtima etmiş, eşrar ahyara karışmış, içlerinde münakaşat başlamış. O sebepten ihtilâfat ve ıztırabat düşmüş. Ve ondan imtihanat ve müsabakat teklif edilmiş. Ve ondan terakkiyat ve tedenniyat çıkmış. Şu hakikatin hikmeti şudur ki:

Beşer, şecere-i hilkatin en son cüz’ü olan meyvesidir. Malûmdur ki, bir şeyin semeresi en uzak, en cemiyetli, en nazik, en ehemmiyetli cüz’üdür. İşte bunun için, semere-i âlem olan insan en cami’, en bedi’, en âciz, en zayıf ve en lâtif bir

mucize-i kudret olduğundan, beşiği ve meskeni olan zemin, âsumana nisbeten maddeten küçüklüğüyle ve hakaretiyle beraber, mânen ve san’aten bütün kâinatın kalbi, merkezi, bütün mucizât-ı san’atın meşheri, sergisi ve bütün tecelliyât-ı esmâsının mazharı, nokta-i mihrakiyesi ve nihayetsiz faaliyet-i Rabbâniyenin mahşeri ve mâkesi ve hadsiz hallâkıyet-i İlâhiyenin, hususan nebatat ve hayvanatın kesretli envâ-ı sağîresinde cevâdâne icadın medarı ve çarşısı ve pek geniş âhiret âlemlerindeki masnuatın küçük mikyasta nümunegâhı ve mensucat-ı ebediyenin sür’atle işleyen destgâhı ve menâzır-ı sermediyenin sür’atle değişen taklitgâhı ve besâtîn-i daimenin tohumcuklarına sür’atle sünbüllenen dar ve muvakkat mezraası ve terbiyegâhı olmuştur.

İşte, arzın[HAŞİYE-1] bu azamet-i mâneviyesinden ve ehemmiyet-i san’aviyesindendir ki, Kur’ân-ı Hakîm, semâvâta nisbeten büyük bir ağacın küçük bir meyvesi hükmünde olan arzı, bütün semâvâta denk tutuyor. Onu bir kefede, bütün semâvâtı bir kefede koyuyor; mükerreren [1] رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ der.

Haşiye-1 Evet, küre-i arz, küçüklüğüyle beraber semâvâta karşı gelebilir. Çünkü, nasıl ki daimî bir çeşme, varidatsız büyük bir gölden daha büyük denilebilir. Hem bir ölçekle birşey ölçerek başka yere nakledilen ve onun elinden geçmiş ve ona girmiş çıkmış bir mahsulâtla, zahiren binler defa ölçekten büyük ve dağ gibi bir cisimle o ölçek muvazeneye çıkabilir. Aynen öyle de, küre-i arz, Cenâb-ı Hak onu san’atına bir meşher ve icadına bir mahşer ve hikmetine medar ve kudretine mazhar ve rahmetine mezher ve Cennetine mezraa ve hadsiz kâinata ve mahlûkat âlemlerine ölçek ve mazi denizlerine ve gayb âlemine akacak bir çeşme hükmünde icad etmiş. Her sene kat kat ve katmerli, yüz bin tarzda masnuattan dokunmuş gömleklerini değiştirdiği ve çok defa dolup maziye boşaltarak gayb âlemine döktüğü bütün o müteceddid âlemleri ve arzın müteaddit gömleklerini nazara al. Yani bütün mazisini hazır farz et, sonra yeknesak ve bir derece basit semâvâta karşı muvazene et. Göreceksin ki, arz, ziyade gelmezse, noksan da kalmaz. İşte, رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ sırrını anla.
1. “Göklerin ve yerin Rabbi.” Ra’d Sûresi, 13:16; İsrâ Sûresi, 17:102, Kehf Sûresi, 18:14.

Hem arzın şu mezkûr hikmetlerden neş’et eden sür’atli tahavvülü ve devamlı tagayyürü iktiza eder ki, sekenesi de ona göre mazhar-ı tahavvülât olsun.

Hem şu mahdut arz, hadsiz mucizât-ı kudrete mazhar olduğundandır ki, en mühim sekeneleri olan ins ve cinnin kuvâlarına, sair zîhayatlar gibi fıtrî bir had ve hulkî bir kayıt konulmadığı için, nihayetsiz terakki ve nihayetsiz tedennîye mazhar olmuşlar. Enbiyadan, evliyadan tut, ta nemrudlara, ta şeytanlara kadar, uzun bir meydan-ı imtihanları peyda olmuştur. Madem öyledir; elbette firavunlaşmış şeytanlar, hadsiz şeraretiyle semâya ve ehline taş atacaklar.

DÖRDÜNCÜ BASAMAK

Bütün âlemlerin Rabbi ve Müdebbiri ve Hâlıkı olan Zât-ı Zülcelâlin, ahkâmları ayrı ayrı pek çok namları ve ünvanları ve Esmâ-i Hüsnâsı vardır. Meselâ, ashab-ı Nebî safında küffara karşı muharebe etmek için melâikeleri göndermesini iktiza eden hangi isim ve ünvan ise, o isim ve ünvan iktiza eder ki, melâike ile şeyâtin ortasında muharebe bulunsun ve ahyâr-ı semâviyyîn ve eşrâr-ı arzîn mabeynlerinde mübareze olsun. Evet, küffarın nüfus ve enfasları kabza-i kudretinde olan Kadîr-i Zülcelâl, bir emirle, bir sayha ile onları mahvetmiyor. Rububiyet-i âmme ünvanıyla, Hakîm ve Müdebbir ismiyle bir meydan-ı imtihan

ve mübareze açıyor.

Temsilde hata olmasın, görüyoruz ki, nasıl ki bir padişahın daire-i hükûmeti itibarıyla ayrı ayrı pek çok ünvanları, isimleri bulunur. Meselâ daire-i adliyeonu Hâkim-i Âdil ismiyle yad eder. Daire-i askeriye onu Kumandan-ı Âzam namıyla bilir. Daire-i meşihat onu Halife ismiyle zikreder. Daire-i mülkiye onu Sultan namiyle tanır. Mutî ahali ona Merhametkâr Padişah derler. Âsi insanlar ona Kahhar Hâkim derler. Daha bunlara kıyas et. İşte, bazı vakit oluyor ki, bütün ahali onun elinde olan o padişah-ı âli âciz, zelil bir âsiyi bir emirle idam etmiyor. Belki Hâkim-i Âdil ismiyle onu mahkemeye gönderir. Hem muktedir, hem sadık bir memurunu taltife liyakatini biliyor. Fakat hususî ilmiyle, hususî telefonuyla onu taltif etmiyor. Belki, haşmet-i saltanat ve tedbir-i hükûmet ünvanıyla mükâfata istihkakını teşhir etmek için bir meydan-ı müsabaka açar, vezirine emreder, ahaliyi temâşâya davet eder. Bir istikbal-i siyasî yaptırır, muhteşem bir imtihan-ı ulvî neticesinde bir mecma-ı âlide onu taltif eder, liyakatini ilân eder. Daha başka cihetleri bunlara kıyas et.

İşte, [1] وَ لِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى Ezel, Ebed Sultanının pek çok Esmâ-i Hüsnâsı vardır. Tecelliyat-ı celâliye ve tezahürat-ı cemâliye ile pek çok şuûnâtı ve unvanları vardır. Nur ve zulmet, yaz ve kış, Cennet ve Cehennemin vücudunu iktiza eden isim ve ünvan ve şe'ni ise, kanun-u tenasül, kanun-u müsabaka, kanun-u teâvün gibi pek çok umumî kanunlar misillü, kanun-u mübarezenin dahi bir derece tâmimini isterler. Kalb etrafındaki ilhamat ve vesveselerin mübarezelerinden tut, ta semâ âfâkında melâike ve şeytanların mübarezesine[2] kadar, o kanunun şümulünü iktiza eder.

1. "En yüce sıfatlar Allah'a mahsustur." Nahl Sûresi, 16:60.
2. bk. Tirmizî, *Tefsîru Sûre*(2) 36; en-Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 6:305; İbni Hibbân, *es-Sahîh* 3:278.

BEŞİNCİ BASAMAK

Madem arzdan semâya gidip gelmek var. Semâdan arza inip çıkmak oluyor; ehemmiyetli levazımat-ı arziye oradan gönderiliyor. Ve madem ervâh-ı tayyibeler semâya gidiyorlar. Elbette, ervâh-ı habîsedahi, ahyârı takliden semâvât memleketine gitmeye teşebbüs edecekler. Çünkü vücutça letafet ve hiffetleri var. Hem şüphesiz tard ve red edilecekler. Çünkü mahiyetçe şeraret ve nuhusetleri vardır.

Hem, bilâşek velâ şüphe, şu muamele-i mühimmenin, şu mübareze-i mâneviyenin, âlem-i şehadette bir alâmeti, bir işareti bulunacaktır. Çünkü, saltanat-ı Rububiyetin hikmeti iktiza eder ki, zîşuur için, bahusus en mühim vazifesi müşahede ve şehadet ve dellâllık ve nezaret olan insan için tasarrufat-ı gaybiyenin mühimlerine bir işaret koysun, birer alâmet bıraksın. (Nasıl ki,

nihayetsiz bahar mucizatına yağmuru işaret koymuş ve havârık-ı san’atına esbab-ı zahiriyeyi alâmet etmiş.) Ta âlem-i şehadet ehlini işhad etsin. Belki o acip temâşâya, umum ehl-i semâvât ve sekene-i arzın enzâr-ı dikkatlerini celb etsin. Yani, o koca semâvâtı, etrafında nöbettarlar dizilmiş, burçları tezyin edilmiş bir kale hükmünde, bir şehir suretinde gösterip haşmet-i Rububiyetini tefekkür ettirsin.

Madem şu mübareze-i ulviyenin ilânı, hikmeten lâzımdır. Elbette ona bir işaret vardır. Halbuki, hadisat-ı cevviye ve semâviye içinde, şu ilâna münasip hiçbir hadise görünmüyor. Bundan daha ensebi yoktur. Zira, yüksek kalelerin muhkem burçlarından atılan mancınıklar ve işaret fişeklerine benzeyen şu hadise-i necmiye, bu recm-i şeytana ne kadar ensep düştüğü bedâheten anlaşılır. Halbuki, şu hadisenin, bu hikmetten ve şu gayeden başka, ona münasip bir hikmeti bilinmiyor. Sair hadisat öyle değil. Hem şu hikmet, zaman-ı Âdemden beri meşhurdur ve ehl-i hakikat için meşhuddur.

ALTINCI BASAMAK

Beşer ve cin, nihayetsiz şerre ve cühuda müstaid olduklarından, nihayetsiz bir temerrüd ve bir tuğyan yaparlar. İşte, bunun için, Kur’ân-ı Hakîm öyle i’cazkâr bir belâğatle ve öyle âli ve bâhir üslûplarla ve öyle gàli ve zahir temsiller ve mesellerle ins ve cinni isyandan ve tuğyandan zecreder ki, kâinatı titretir. Meselâ, “Ey ins ve cin! Emirlerime itaat etmezseniz, haydi, hudud-u mülkümden, elinizden gelirse çıkınız” meseline işaret eden

يَامَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اِنِ اسْتَطَعْتُمْ اَنْ تَنْفُذُوا مِنْ
اَقْطَارِالسَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ فَانْفُذُوا لاَ تَنْفُذُونَ اِلاَّ
بِسُلْطَانٍ ۞ فَبَاَيِّ اٰلاَءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۞ يُرْسَلُ
عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِنْ نَارٍ وَنُحَاسٌ فَلاَ تَنْتَصِرَانِ [1]

âyetindeki azametli inzara ve dehşetli tehdide ve şiddetli zecre dikkat et. Nasıl ins ve cinnin gayet mağrurâne temerrüdlerini, gayet mucizâne bir belâğatle kırar. Aczlerini ilân eder. Saltanat-ı Rububiyetin genişliği ve azameti nisbetinde ne kadar âciz ve biçare olduklarını gösterir. Güya şu âyetle, hem وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ [2] âyetiyle böyle diyor ki:

1. "Ey cinler ve insanlar topluluğu! Eğer göklerin ve yerin sınırlarından çıkıp gitmeye gücünüz yeterse, haydi, çıkın. Fakat Allah'ın vereceği bir kuvvet olmadan çıkamazsınız. Artık Rabbinizin nimetlerinden hangibirini inkâr edersiniz? Üzerinize saf ateşten bir alevle bakır gibikızıl bir duman Salınır da, birbirinize hiçbir yardımınız da dokunmaz."Rahmân Sûresi, 55:33-35.

2. "…Onları (yıldızları) şeytanlara atılan mermiler yaptık." Mülk Sûresi, 67:5.

“Ey hakareti içinde mağrur ve mütemerrid, ey zaaf ve fakrı içinde serkeş ve

muannid olan cin ve ins! Nasıl cesaret edersiniz ki, isyanınızla öyle bir Sultan-ı Zîşânın evamirine karşı geliyorsunuz ki, yıldızlar, aylar, güneşler emirber neferleri gibi emirlerine itaat ederler.

“Hem tuğyanınızla öyle bir Hâkim-i Zülcelâle karşı mübareze ediyorsunuz ki, öyle azametli mutî askerleri var; faraza şeytanlarınız dayanabilseler, onları dağ gibi güllelerle recmedebilirler.

“Hem küfranınızla öyle bir Mâlik-i Zülcelâlin memleketinde isyan ediyorsunuz ki, ibâdından ve cünudundan öyleleri var ki, değil sizin gibi küçücük âciz mahlûkları, belki farz-ı muhal olarak dağ ve arz büyüklüğünde birer adüvv-ü kâfir olsaydınız, arz ve dağ büyüklüğünde yıldızları, ateşli demirleri, şuvazlı nuhasları size atabilirler, sizi dağıtırlar.

“Hem öyle bir kanunu kırıyorsunuz ki, o kanunla öyleler bağlıdır; eğer lüzum olsa arzınızı yüzünüze çarpar, gülleler gibi küreniz misillü yıldızları üstünüze yağdırabilirler.”

Evet, Kur’ân’da bazı mühim tahşidat vardır ki, düşmanların kuvvetli olduğundan ileri gelmiyor. Belki haşmetin izharı ve düşman şenaatinin teşhiri gibi sebeplerden ileri geliyor.

Hem bazan kemâl-i intizamı ve nihayet adli ve gayet ilmi ve kuvvet-i hikmeti göstermek için, en büyük ve kuvvetli esbabı, en küçük ve zayıf birşeye karşı tahşid eder ve üstünde tutar; düşürtmez, tecavüz ettirmez. Meselâ şu âyete bak:

وَاِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَاِنَّ اللّٰهَ هُوَ مَوْلٰيهُ وَجِبْرِيلُ
وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلٰئِكَةُ بَعْدَ ذٰلِكَ ظَهِيرٌ [1]

1. "Eğer (siz iki hanım) Peygambere karşı birbirinize arka çıkarsanız, şüphesizki onun dostu Allah'tır, Cebrâil'dir ve salih mü'minlerdir. Üstelikmelekler de onun yardımcısıdır." Tahrim Sûresi, 66:4.

Ne kadar Nebîhakkına hürmet ve ne kadar ezvâcın hukukuna merhamet var. Şu mühim tahşidat, yalnız hürmet-i Nebînin azametini ve iki zaifenin şekvâlarının ehemmiyetini ve haklarının riayetini rahîmâne ifade etmek içindir.

YEDİNCİ BASAMAK

Melekler ve semekler gibi, yıldızların dahi gayet muhtelif efradları vardır. Bir kısmı nihayet küçük,[1] bir kısmı gayet büyüktür.[2] Hattâ gökyüzünde her parlayana yıldız denilir. İşte bu yıldız cinsinden bir nev’i de, nazenin semâ yüzünün murassa ziynetleri ve o ağacın münevver meyveleri ve o denizin müsebbih balıkları hükmünde, Fâtır-ı Zülcelâl, Sâni-i Zülcemâl onları yaratmış ve meleklerine mesireler, binekler, menziller yapmıştır. Ve yıldızların küçük bir nev’ini de şeyâtînin recmine alet etmiş.

1. bk. Ed-Deylemî, *el-Müsned* 2:190; Ebu’ş-Şeyh, *el-Azame*2:734.
2. bk. *Müslim*, Selâm 124; *Tirmizî*, Tefsîru Sûre (34) 3; *Ebû Dâvûd*, Sünnet 18; *Müsned*1:218; Ebû Ya’lâ, *el-Müsned* 4:476, 13:137; İbni Hibbân, *es-Sahîh* 13:499

İşte bu recm-i şeyâtîn için atılan şahapların üç mânâsı olabilir.

Birincisi: Kanun-u mübareze en geniş dairede dahi cereyan ettiğine remiz ve alâmettir.

İkincisi: Semâvâtta huşyar nöbettarlar, mutî sekeneler var. Arzlı şerirlerin ihtilâtından ve istimâlarından hoşlanmayan cünudullah bulunduğuna ilân ve işarettir.

Üçüncüsü: Muzahrafat-ı arziyenin mümessilât-ı habiseleri olan casus şeytanları, temiz ve temizlerin meskeni olan semâyı telvis etmemek ve nüfus-u habise hesabına tecessüs ettirmemek için, edepsiz casusları korkutmak için atılan mancınıklar ve işaret fişekleri misillü, o şeytanları ebvâb-ı semâdan o şahaplarla red ve tarddır.[1]

İşte, yıldız böceği hükmünde olan kafa fenerine itimad eden ve Kur'ân güneşinden gözünü yuman kozmoğrafyacı efendi! Şu Yedi Basamaklarda işaret edilen hakikatlere birden bak. Gözünü aç, kafa fenerini bırak, gündüz gibi i'caz ışığı içinde şu âyetin mânâsını gör. O âyetin semâsından bir hakikat yıldızı al, senin başındaki şeytana at, kendi şeytanını recmet. Biz dahi etmeliyiz ve [2] رَبِّ اَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ beraber demeliyiz.

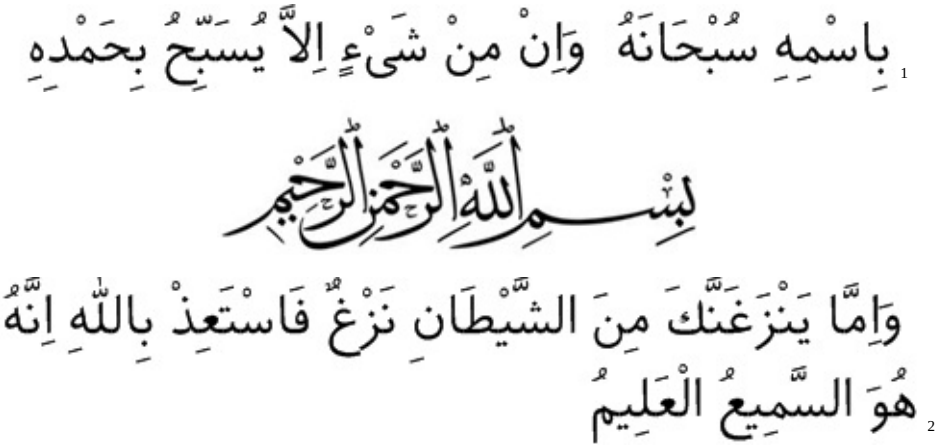
فَلِلّٰهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ وَالْحِكْمَةُ الْقَاطِعَةُ [3]

سُبْحَانَكَ لاَعِلْمَ لَنَا اِلاَّ مَاعَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ [4]

1. bk. Hicr Sûresi, 15:16-18; Sâffât Sûresi, 37:6-10; *Buhârî*, Bed'ü'l-Halk 6, 11, Tefsîru Sûre (15) 1, (34) 1; Tevhid 32; *Müslim*, Selâm 122, 123, 124; *Tirmizî*, Tefsîru Sûre (34) 3; *İbni Mâce*, Mukaddime 122, 123; *Müsned*6:87.
2. "Ey Rabbim, şeytanların yanımda bulunmasından, Sana sığınırım." Mü'minûn Sûresi, 23:98.
3. "Tam ve kesin delil ve herşeyde açık ve kat'î şekilde eserleri görünen hikmet Allah'ındır." (bk. En'âm Sûresi, 6:149.)
4. "Seni her türlü noksandan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başkabilgimiz yoktur. Muhakkak ki Sen, ilmi ve hikmeti herşeyi kuşatan Alîm-i Hakîmsin." Bakara Sûresi, 2:32.

On Beşinci Sözün Zeyli

(Yirmi Altıncı Mektup'un Birinci Mebhası)

Hüccetü'l-Kur'ân ale'ş-Şeytan ve Hizbihî

1. Onun adıyla. O her kusurdan münezzehtir. "Hiçbir şey yoktur ki Onu hamd ile tesbih etmesin." İsrâ Sûresi, 17:44.
2. "Şeytandan sana bir vesvese geldiğinde Allah'a sığın. Şüphesiz ki O herşeyihakkıyla işiten, herşeyi hakkıyla bilendir." Fussilet Sûresi, 41:36.

İBLİS'İ İLZAM, şeytanı ifham, ehl-i tuğyanı iskât eden Birinci Mebhas, bîtarafâne muhakeme içinde Şeytanın müdhiş bir desisesini, kat'î bir surette reddeden bir vakıadır. O vakıanın mücmel bir kısmını on sene evvel Lemeâtta yazmıştım. Şöyle ki:

Bu risalenin telifinden on bir sene evvel, Ramazan-ı Şerifte, İstanbul'da, Bayezid Cami-i Şerifinde hafızları dinliyordum. Birden, şahsını görmedim, fakat mânevî bir ses işittimgibi bana geldi, zihnimi kendine çevirdi. Hayalen dinledim. Baktım ki,bana der:

"Sen Kur'ân'ı pek âli, çok parlak görüyorsun. Bîtarafâne muhakeme et, öyle bak. Yani, bir beşer kelâmı farz et, bak. Acaba o meziyetleri, o ziynetleri görecek misin?"

Hakikatenben de ona aldandım, beşer kelâmı farz edip öyle baktım. Gördüm ki, nasıl Bayezid'in elektrik düğmesiçevrilip söndürülünce ortalık karanlığa düşer; öyle de, o farz ile,Kur'ân'ın parlak ışıkları gizlenmeye başladı.

O vakit anladım ki, benimle konuşan şeytandır; beni vartaya yuvarlandırıyor. Kur'ân'dan istimdad ettim. Birden, bir nur kalbime geldi, müdafaaya kat'î bir kuvvet verdi. O vakit, şöylece Şeytana karşı münazara başladı.

Dedim: Ey Şeytan! Bîtarafâne muhakeme, iki taraf ortasında bir vaziyettir. Halbuki hem senin, hem insandaki senin şakirtlerin, dediğiniz bîtarafâne

muhakeme ise, taraf-ı muhalifi iltizamdır. Bîtaraflık değildir, muvakkaten bir dinsizliktir. Çünkü Kur’ân’a kelâm-ı beşer diye bakmak ve öyle muhakeme etmek, şıkk-ı muhalifi esas tutmaktır. Bâtılı iltizamdır, bîtarafâne değildir. Belki bâtıla tarafgirliktir.

Şeytan dedi ki: “Öyle ise ne Allah’ın kelâmı, ne de beşer kelâmıdeme. Ortada farz et, bak.”

Ben dedim: O da olamaz. Çünkü, münâzaun fîh bir mal bulunsa, eğer iki müddeî birbirine yakınsa ve kurbiyet-i mekân varsa, o vakit, o mal ikisinden başka birinin elinde veya ikisinin elleri yetişecek bir surette bir yere bırakılacak. Hangisi ispat etse, o alır. Eğer o iki müddeî birbirinden gayet uzak, biri maşrıkta, biri mağripte ise, o vakit, kaideten, sahibülyed kim ise onun elinde bırakılacaktır. Çünkü ortada bırakmak kabil değildir.[1]

1. bk. Es-Serahsî, *el-Mebsût*11:8; el-Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'* 6:202; el-Merğînânî, *el-Hidâye* 2:177.

İşte, Kur’ân kıymettar bir maldır. Beşer kelâmı Cenâb-ı Hakkın kelâmından ne kadar uzaksa, o iki taraf o kadar, belki hadsiz birbirinden uzaktır. İşte, serâdan Süreyya’ya kadar birbirinden uzak o iki taraf ortasında bırakmak mümkün değildir. Hem ortası yoktur. Çünkü, vücut ve adem gibi ve nâkızeyn gibi iki zıttırlar; ortası olamaz. Öyle ise, Kur’ân için sahibülyed, taraf-ı İlâhîdir. Öyle ise, Onun elinde kabul edilip, öylece delâil-i ispata bakılacak. Eğer öteki taraf, Onun kelâmullah olduğuna dair bütün burhanları birer birer çürütse, elini ona uzatabilir; yoksa uzatamaz.

Heyhat! Binler berâhin-i kat’iyenin mıhlarıyla Arş-ı Âzama çakılan bu muazzam pırlantayı, hangi el bütün o mıhları söküp, o direkleri kesip, onu düşürebilir?

İşte, ey Şeytan, senin rağmına, ehl-i hak ve insaf bu suretteki hakikatli muhakeme ile muhakeme ederler. Hattâ, en küçük bir delilde dahi Kur’ân’a karşı imanlarını ziyadeleştirirler. Senin ve şakirtlerinin gösterdiği yol ise:

Bir kere beşer kelâmıfarz edilse, yani Arşa bağlanan o muazzam pırlanta yere atılsa, bütün mıhların kuvvetinde ve çok burhanların metanetinde birtek burhan lâzım ki onu yerden kaldırıp Arş-ı Mânevîye çaksın—tâ küfrün zulümatından kurtulup imanın envârına erişsin. Halbuki buna muvaffak olmak pek güçtür. Onun için, senin desisenle, şu zamanda, bîtarafâne muhakeme sureti altında çokları imanlarını kaybediyorlar.

Şeytan döndü ve dedi: “Kur’ân beşer kelâmına benziyor; onların muhaveresi tarzındadır. Demek beşer kelâmıdır. Eğer Allah’ın kelâmı olsa, Ona yakışacak, her cihetçe harikulâde bir tarzı olacaktı. Onun san’atı nasıl beşer san’atına benzemiyor; kelâmı da benzememeli.”

Cevaben dedim: Nasıl ki Peygamberimiz (a.s.m.), mucizâtından ve hasâisinden başka, ef’al ve ahval ve etvârında beşeriyette kalıp, beşer gibi âdet-i İlâhiyeye ve evâmir-i tekvîniyesine münkad ve mutî olmuş. O da soğuk çeker, elem çeker, ve hâkezâ... Herbir ahval ve etvârında harikulâde bir vaziyet verilmemiş—tâ ki ümmetine ef’âliyle imam olsun, etvârıyla rehber olsun, umum harekâtıyla ders versin. Eğer her etvârında harikulâde olsaydı, bizzat her cihetçe imam olamazdı, herkese mürşid-i mutlak olamazdı, bütün ahvâliyle rahmeten li’l-âlemîn olamazdı.[1]

1. bk. Enbiyâ Sûresi, 21:107.

Aynen öyle de, Kur’ân-ı Hakîm, ehl-i şuura imamdır, cin ve inse mürşiddir, ehl-i kemâle rehberdir, ehl-i hakikate muallimdir. Öyle ise, beşerin muhaverâtı ve üslûbu tarzında olmak, zarurî ve kat’îdir. Çünkü, cin ve ins münâcâtını ondan alıyor, duasını ondan öğreniyor, mesâilini onun lisanıyla zikrediyor, edeb-i muaşeretini ondan taallüm ediyor, ve hâkezâ, herkes onu merci yapıyor. Öyle ise, eğer Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâmın Tûr-i Sina’da işittiği kelâmullah tarzında olsaydı, beşer bunu dinlemekte ve işitmekte tahammül edemezdi ve merci edemezdi.

Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâm gibi bir ulül’azm, ancak birkaç kelâmı işitmeye tahammül etmiştir. Mûsâ Aleyhisselâm demiş:

اَهٰكَذَا كَلاَمُكَ؟ قَالَ اللّٰهُ: لِي قُوَّةُ جَمِيعِ الْاَلْسِنَةِ [1]

Şeytan döndü yine, dedi ki: “Kur’ân’ın meseleleri gibi, çok zatlar o çeşit meseleleri din namına söylüyorlar. Onun için, bir beşer, din namına böyle birşey yapmak mümkün değil mi?”

Cevaben, Kur’ân’ın nuruyla dedim ki:

Evvelâ: Dindar bir adam, din muhabbeti için, “Hak böyledir, hakikat budur, Allah’ın emri böyledir” der. Yoksa, Allah’ı kendi keyfine konuşturmaz. Hadsiz derece haddinden tecavüz edip, Allah’ın taklidini yapıp, Onun yerinde konuşmaz. [2] فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللّٰهِ düsturundan titrer.

1. “Senin kelâmın böyle midir?’ Allah buyurdu: ‘Ben bütün lisanların kuvvetine mâlikim.” Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr,*3:536.
2. “Allah adına yalan söyleyenden daha zalim kim vardır?” Zümer Sûresi, 39:32.

Ve saniyen: Bir beşer kendi başına böyle yapması ve muvaffak olması hiçbir cihetle mümkün değildir, belki yüz derece muhaldir. Çünkü birbirine yakın zatlar birbirini taklit edebilirler. Bir cinsten olanlar birbirinin suretine girebilirler. Mertebece birbirine yakın olanlar birbirinin makamlarını taklit edebilirler, muvakkaten insanları iğfal ederler; fakat daimi iğfal edemezler. Çünkü, ehl-i dikkat nazarında, alâ külli hal, etvar ve ahvâli içindeki tasannuatlar ve

tekellüfatlar sahtekârlığını gösterecek, hilesi devam etmeyecek.

Eğer sahtekârlıkla taklide çalışan, ötekinden gayet uzaksa, meselâ âdi bir adam İbn-i Sina gibi bir dâhiyi ilimde taklit etmek istese ve bir çoban bir padişahın vaziyetini takınsa, elbette hiç kimseyi aldatamayacak, belki kendi maskara olacak. Herbir hali bağıracak ki, “Bu sahtekârdır!”

İşte—hâşâ, yüz bin defa hâşâ—Kur’ân beşer kelâmı farz edildiği vakit, nasıl bir yıldız böceği bin sene tekellüfsüz, hakikî bir yıldız olarak rasat ehline görünsün?

Hem bir sinek, bir sene tamamen tavus suretini tasannusuz temâşâ ehline göstersin? Hem sahtekâr, âmi bir nefer, namdar, âli bir müşirin tavrını takınsın, makamında otursun, çok zaman öyle kalsın, hilesini ihsas etmesin? Hem müfteri, yalancı, itikadsız bir adam, müddet-i ömründe daima en sadık, en emin, en mutekid bir zâtın keyfiyetini ve vaziyetini en müdakkik nazarlara karşı telâşsız göstersin, dâhilerin nazarında tasannuu saklansın? Bu ise yüz derece muhaldir; ona hiçbir zîakıl mümkün diyemez. Ve öyle de farz etmek, bedihî bir muhali vaki farz etmek gibi bir hezeyandır.

Aynen öyle de, Kur’ân’ı kelâm-ı beşerfarz etmek, lâzım gelir ki, âlem-i İslâmın semâsında bilmüşahede pek parlak ve daima envâr-ı hakaiki neşreden bir yıldız-ı hakikat, belki bir şems-i kemâlât telâkki edilen Kitab-ı Mübînin—hâşâ—mahiyeti bir yıldız böceği hükmünde tasannucu bir beşerin hurafatlı bir düzmesi olsun. Ve en yakınında olanlar ve dikkatle ona bakanlar farkında bulunmasın. Ve onu daima âli ve menba-ı hakaik bir yıldız bilsin. Bu ise yüz derece muhal olmakla beraber, sen ey Şeytan, yüz derece şeytanette ileri gitsen, buna imkân verdiremezsin, bozulmamış hiçbir aklı kandıramazsın. Yalnız mânen pek uzaktan baktırmakla aldatıyorsun; yıldızı, yıldız böceği gibi küçük gösteriyorsun.

Salisen: Hem, Kur’ân’ı beşer kelâmı farz etmek, lâzım gelir ki, âsârıyla, tesirâtıyla, netâiciyle âlem-i insaniyetin bilmüşahede en ruhlu ve hayatfeşan, en hakikatli ve saadetresan, en cemiyetli ve mucizbeyan, âli meziyetleriyle yaldızlı bir Furkanın gizli hakikati—hâşâ—muavenetsiz, ilimsiz birtek insanın sahtekâr, âdi fikrinin tasniâtı olsun ve yakından onu temâşâ eden ve merakla dikkat eden büyük zekâlar, ulvî dehâlar onda hiçbir zaman, hiçbir cihette sahtekârlık ve tasannu eserini görmesin; daima ciddiyeti, samimiyeti, ihlâsı bulsun.

Bu ise, yüz derece muhal olmakla beraber, bütün ahvâliyle, akvâliyle, harekâtıyla bütün hayatında emaneti, imanı, emniyeti, ihlâsı, ciddiyeti, istikameti gösteren ve ders veren ve sıddıkînleri yetiştiren en yüksek, en parlak, en âli haslet telâkki edilen ve kabul edilen bir zâtı en emniyetsiz, en ihlâssız, en itikadsız farz etmekle, muzaaf bir muhali vaki görmek gibi, Şeytanı dahi

utandıracak bir hezeyan-ı küfrîdir. Çünkü şu meselenin ortası yoktur. Zira, farz-ı muhal olarak, Kur'ân kelâmullah olmazsa, Arştan zemine düşer gibi sukut eder, ortada kalmaz. Mecma-ı hakaik iken, menba-ı hurafat olur. Ve o harika fermanı gösteren zat-hâşâ, sümme hâşâ-eğer Resulullah olmazsa, âlâ-yı illiyyînden esfel-i sâfilîne sukut etmek ve menba-ı kemâlât derecesinden maden-i desâis makamına düşmek lâzım gelir, ortada kalmaz. Zira Allah namına iftira eden, yalan söyleyen, en ednâ bir dereceye düşer. Bir sineği daimî bir surette tavus görmek ve tavusun büyük evsâfını onda her vakit müşahede etmek ne kadar muhal ise, şu mesele de öyle muhaldir. Fıtraten akılsız, sarhoş bir divane lâzım ki buna ihtimal versin.

Rabian: Hem, Kur'ân'ı kelâm-ı beşer farz etmek, lâzım gelir ki, nev'-i benî Âdemin en büyük ve muhteşem ordusu olan ümmet-i Muhammediyenin (a.s.m.) mukaddes kumandanı olan Kur'ân, bilmüşahede kuvvetli kanunlarıyla, esaslı düsturlarıyla, nâfiz emirleriyle, o pek büyük orduyu iki cihanı fethedecek bir derecede bir intizam verdiği ve bir inzibat altına aldığı-maddî ve mânevî teçhiz ettiği ve umum o efradın derecâtına göre akıllarını talim ve kalblerini terbiye ve ruhlarını teshir ve vicdanlarını tathir, âzâ ve cevârihlerini istimal ve istihdam ettiği halde—hâşâ, yüz bin defa hâşâ—kuvvetsiz, kıymetsiz, asılsız bir düzme farz edip, yüz derece muhali kabul etmek lâzım gelmekle beraber; müddet-i hayatında ciddî harekâtıyla Hakkın kanunlarını benî Âdeme ders veren ve samimî ef'âliyle hakikatin düsturlarını beşere talim eden ve hâlis ve makul akvâliyle istikametin ve saadetin usullerini gösteren ve tesis eden ve bütün tarihçe-i hayatının şehadetiyle, Allah'ın azâbından çok havf eden ve herkesten ziyade Allah'ı bilen ve bildiren[1] ve nev-i beşerin beşten birisine ve küre-i arzın yarısına bin üç yüz elli sene kemâl-i haşmetle kumandanlık eden ve cihanı velveleye veren ve şöhretşiar şuûnâtıyla, nev-i beşerin, belki kâinatın elhak medar-ı fahri olan bir zâtı—hâşâ, yüz bin defa hâşâ—sahtekâr, Allah'tan korkmaz ve bilmez, haysiyetini tanımaz, insaniyetin âdi derecesinde farz etmekle, yüz derece muhali birden irtikâp etmek lâzım gelir. Çünkü şu meselenin ortası yoktur. Zira, farz-ı muhal olarak, Kur'ân kelâmullah olmazsa, Arştan düşse, orta yerde kalamaz. Belki yerde en yalancı birinin malı olduğunu kabul etmek lâzım gelir. Bu ise, ey Şeytan, yüz derece sen katmerli bir şeytan olsan, bozulmamış hiçbir aklı kandıramazsın ve çürümemiş hiçbir kalbi ikna edemezsin.

1. bk. *Buhârî*, Edeb 72; İ'tisâm 5; *Müslim*, Fezâil 127, 128; *Müsned*6:45, 181.

Şeytan döndü, dedi: "Nasıl kandıramam? Ekserinsanlara ve insanın meşhur âkıllerine Kur'ân'ı ve Muhammed'i inkâr ettirdim."

Elcevap:

Evvelâ: Gayet uzak mesafeden bakılsa, en büyük şey, en küçük şey gibi görünebilir. Bir yıldız, bir mum kadar denilebilir.

Saniyen: Hem tebeî ve sathî bir nazarla bakılsa, gayet muhal birşey mümkün görünebilir.

Bir zaman bir ihtiyar adam Ramazan hilâlini görmek için semâya bakmış. Gözüne bir beyaz kıl inmiş. O kılı ay zannetmiş, "Ayı gördüm" demiş. İşte, muhaldir ki, hilâl o beyaz kıl olsun. Fakat kasten ve bizzat aya baktığı ve o saçı tebeî ve dolayısıyla ve ikinci derecede göründüğü için, o muhali mümkün telâkki etmiş.

Salisen: Hem kabul etmemek başkadır, inkâr etmek başkadır.

Adem-i kabul bir lâkaytlıktır, bir göz kapamaktır ve câhilâne bir hükümsüzlüktür. Bu surette, çok muhal şeyler onun içinde gizlenebilir. Onun aklı onlarla uğraşmaz.

Amma inkârise, o adem-i kabul değil, belki o kabul-ü ademdir, bir hükümdür. Onun aklı hareket etmeye mecburdur.

O halde, senin gibi bir şeytan, onun aklını elinden alır, sonra inkârı ona yutturur. Hem, ey Şeytan, bâtılı hak ve muhali mümkün gösteren gaflet ve dalâlet ve safsata ve inat ve muğâlata ve mükâbere ve iğfal ve görenek gibi şeytanî desiselerle, çok muhâlâtı intaç eden inkâr ve küfrü, o bedbaht, insan suretindeki hayvanlara yutturmuşsun.

Rabian: Hem, Kur'ân'ı kelâm-ı beşer farz etmek, lâzım gelir ki, âlem-i insaniyetin semâvâtında yıldızlar gibi parlayan asfiyalara, sıddıkînlere, aktablara bilmüşahede rehberlik eden ve bilbedâhe mütemadiyen hak ve hakkaniyeti, sıdk ve sadakati, emn ve emaneti umum tabakat-ı ehl-i kemâle talim eden ve erkân-ı imaniyenin hakaikiyle ve erkân-ı İslâmiyenin desâtiriyle iki cihanın saadetini temin eden ve bu icraatının şehadetiyle bizzarure hak ve hâlis ve sâfi hakikat ve gayet doğru ve pek ciddî olmak lâzım gelen bir kitabı, kendi evsâfının ve tesirâtının ve envârının zıddıyla muttasıf tasavvur edip—hâşâ, sümme hâşâ—bir sahtekârın tasniat ve iftiralarının mecmuası nazarıyla bakmak, sofestaîleri ve şeytanları dahi utandıracak ve titretecek şenî bir hezeyan-ı küfrî olmakla beraber; izhar ettiği din ve şeriat-ı İslâmiyenin şehadetiyle ve müddet-i hayatında gösterdiği bil'ittifak fevkalâde takvâsının ve hâlis ve sâfi ubûdiyetinin delâletiyle ve bil'ittifak kendinde görünen ahlâk-ı hasenesinin iktizasıyla ve yetiştirdiği bütün ehl-i hakikatin ve sahib-i kemâlâtın tasdikiyle en mutekid, en metin, en emin, en sadık bir zâtı—hâşâ, sümme hâşâ, yüz bin kere hâşâ—itikadsız, en emniyetsiz, Allah'tan korkmaz bir vaziyette farz etmek, muhâlâtın en çirkin ve menfur bir suretini ve dalâletin en zulümlü ve zulmetli bir tarzını irtikâp etmek

lâzım gelir.

Elhasıl: On Dokuzuncu Mektubun On Sekizinci İşaretinde denildiği gibi, nasıl kulaklı âmi tabakası, i'câz-ı Kur'ân fehminde demiş: "Kur'ân, bütün dinlediğim ve dünyada mevcut kitaplara kıyas edilse, hiçbirisine benzemiyor ve onların derecesinde değildir." Öyle ise, ya Kur'ân umumun altındadır veya umumun fevkinde bir derecesi vardır. Umumun altındaki şık ise, muhal olmakla beraber, hiçbir düşman, hattâ Şeytan dahi diyemez ve kabul etmez. Öyle ise, Kur'ân umum kitapların fevkindedir; öyle ise mucizedir.

Aynen öyle de, biz de ilm-i usulve fenn-i mantıkça sebr ve taksim denilen en kat'î bir hüccetle[1] deriz:

1. bk. el-Cüveynî, *el-Burhân*, 2:534, 535; er-Râzî, *el-Mahsûl*, 5:299.

Ey Şeytan ve ey Şeytanın şakirtleri! Kur'ân ya Arş-ı Âzamdan ve İsm-i Âzamdan gelmiş bir kelâmullahtır veyahut—hâşâ, sümme hâşâ, yüz bin kere hâşâ—yerde, sahtekâr ve Allah'tan korkmaz ve Allah'ı bilmez, itikadsız bir beşerin düzmesidir. Bu ise, ey Şeytan, sabık hüccetlere karşı bunu sen diyemezdin ve diyemezsin ve diyemeyeceksin. Öyle ise, bizzarure ve bilâşüphe, Kur'ân Hâlık-ı Kâinatın kelâmıdır. Çünkü ortası yoktur ve muhaldir ve olamaz. Nasıl ki kat'î bir surette ispat ettik; sen de gördün ve dinledin.

Hem Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmya Resulullahtır ve bütün resullerin ekmeli ve bütün mahlûkatın efdalidir; veyahut—hâşâ, yüz bin defa hâşâ—Allah'a iftira ettiği ve Allah'ı bilmediği ve azâbına inanmadığı için, itikadsız, esfel-i sâfilîne sukut etmiş bir beşer farz etmek[HAŞİYE-1] lâzım gelir ki bu ise, ey İblis, ne sen ve ne de güvendiğin Avrupa feylesofları ve Asya münafıklarının bunu diyemezsiniz ve diyememişsiniz ve diyemeyeceksiniz ve dememişsiniz ve demeyeceksiniz. Çünkü bu şıkkı dinleyecek ve kabul edecek, dünyadayoktur. Onun içindir ki, güvendiğin o feylesofların en müfsitleri ve o Asya münafıklarının en vicdansızları dahi diyorlar ki: "Muhammed-i Arabî (a.s.m.) çok akıllıydı ve çok güzel ahlâklıydı."

Madem şu mesele iki şıkka münhasırdır. Ve madem ikinci şık muhaldir ve hiçbir kimse buna sahip çıkmıyor. Ve madem kat'î hüccetlerle ispat ettik ki, ortası yoktur. Elbette ve bizzarure, senin ve hizbüşşeytanın rağmına olarak, bilbedâhe ve bihakkılyakîn, Muhammed-i Arabî Aleyhissalâtü Vesselâm Resulullahtır ve bütün resullerin ekmelidir ve bütün mahlûkatın efdalidir.

عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ بِعَدَدِ الْمَلَكِ وَالْاِنْسِ وَالْجَانّ [1]

Haşiye-1 Kur'ân-ı Hakîm, kâfirlerin küfriyatlarını ve galiz tabiratlarını iptal etmek için zikrettiğine istinaden, ehl-i dalâletin fikr-i küfrîlerinin bütün bütün muhaliyetini ve bütün bütün çürüklüğünü göstermek için, şu tabirâtı farz-ı muhal suretinde titreyerek kullanmaya mecbur oldum.

1. Meleklerin, insanların ve cinlerin sayısınca ona salât ve selâm olsun.

Şeytanın İkinci Küçük Bir İtirazı

Sûre-i ق وَالْقُرْاٰنِ الْمَجِيدِ i okurken,

مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ اِلاَّ لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ۞ وَجَاءَتْ
سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذٰلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ ۞
وَنُفِخَ فِي الصُّورِ ذٰلِكَ يَوْمُ الْوَعِيدِ ۞ وَجَاءَتْ كُلُّ
نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ ۞ لَقَدْ كُنْتَ فِي غَفْلَةٍ
مِنْ هٰذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ
۞ وَقَالَ قَرِينُهُ هٰذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌ ۞ اَلْقِيَا فِي
جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ [1]

1. "İnsanın ağzından hiçbir söz çıkmaz ki, yanında onu yazmaya hazır, gözetleyicibir melek olmasın. Derken ölüm sarhoşluğu gerçekten geliverir. İştesenin kaçıp durduğun şey budur. Ve sûra üfürülür. Vaad olunan gün iştebudur. Herkes yanında bir sevk eden, bir de şahitlik eden melekleraber gelir. And olsun ki sen bundan gafildin. Şimdi gözünden perdeyikaldırdık. Bakışın pek keskindir bugün! Yanındaki melek, 'İşte onundefteri bende hazırdır' der. Atın Cehenneme herbir inatçı kâfiri!" KafSûresi, 50:18-24.
2. bk. En'âm Sûresi, 6:73; Kehf Sûresi, 18:99; Tâhâ Sûresi, 20:102; Mü'minûnSûresi, 23:101; Neml Sûresi, 27:87; Yâsîn Sûresi, 36:49, 51, 53.

Şu âyetleri okurken Şeytan dedi ki: "Kur'ân'ın en mühim fesahatini, siz onun selâsetinde ve vuzuhunda buluyorsunuz. Halbuki şu âyette nereden nereye atlıyor! Sekerattan, tâ kıyamete atlıyor. Nefh-i surdan,[2] muhasebenin hitâmına intikal ediyor ve ondan Cehenneme idhali zikrediyor. Bu acip atlamaklar içinde hangi selâset kalır? Kur'ân'ın ekser yerlerinde, böyle birbirinden uzak meseleleri birleştiriyor. Böyle münasebetsiz vaziyetiyle selâset ve fesahat nerede kalır?"

Elcevap: Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyânın esas-ı i'câzı, en mühimlerinden belâğatinden sonra îcâzdır. Îcaz, i'câz-ı Kur'ân'ın en metin ve en mühim bir esasıdır. Kur'ân-ı Hakîmde şu mucizâne îcaz o kadar çoktur ve o kadar güzeldir ki, ehl-i tetkik, karşısında hayrettedirler. Meselâ,

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَقِيلَ يَا اَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَمَاءُ اَقْلِعِي
وَغِيضَ الْمَاءُ وَقُضِيَ الْاَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ
وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ [1]

kısa birkaç cümleyle Tufan hadise-i azîmesini netâiciyle öyle îcazkârâne ve mucizâne beyan ediyor ki, çok ehl-i belâğati, belâğatine secde ettirmiş.

Hem meselâ,

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوٰيهَا اِذِ انْبَعَثَ اَشْقٰيهَا فَقَالَ لَهُمْ
رَسُولُ اللّٰهِ نَاقَةَ اللّٰهِ وَسُقْيٰيهَا فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا
فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذَنْبِهِمْ فَسَوّٰيهَا وَلاَ يَخَافُ
عُقْبٰيهَا [2]

İşte, kavm-i Semud'un acip ve mühim hâdisâtını ve netâicini ve sû-i akıbetlerini böyle kısa birkaç cümle ile, îcaz içinde bir i'câz ile, selâsetli ve vuzuhlu ve fehmi ihlâl etmez bir tarzda beyan ediyor.

Hem meselâ,

وَذَا النُّونِ اِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ اَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ
فَنَادٰى فِي الظُّلُمَاتِ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اَنْتَ سُبْحَانَكَ اِنِّي
كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ [3]

İşte, فَنَادٰى فِي الظُّلُمَاتِ [4] cümlesinden اَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ [5] cümlesine kadar çok cümleler matvîdir, o mezkûr olmayan cümleler ise fehmi ihlâl etmiyor, selâsetine zarar vermiyor. Hazret-i YunusAleyhisselâmın kıssasından mühim esasları zikreder, mütebâkisini akla havale eder.

1. "Ve denildi ki: 'Ey yer, suyunu yut. Ey gök, suyunu tut.' Su çekildi, işbitirildi ve gemi Cûdî Dağına oturdu. Ve 'Zalimler güruhu Allah'ınrahmetinden uzak olsun' denildi." Hûd Sûresi, 11:44.
2. "Semud kavmi, azgınlığı yüzünden peygamberini yalanladı. Onların en azgınıbaşkaldırdığı zaman, Allah'ın Resulü kendilerine 'Allah'ın bir mucizeolarak yarattığı şu deveye dokunmayın; onun su içmesine mâni olmayın'demişti. Onlar peygamberlerini yalanlayıp deveyi öldürdüler. Rableri de, günahları yüzünden onları azapla kuşatıp hepsini birden helâk etti.Allah onlara verdiği cezanın âkıbetinden korkacak değildir." ŞemsSûresi, 91:11-15.
3. "Balığın yuttuğu Yunus'u da hatırla ki, öfkelenerek kavmini terk etmiş ve Bizimde kendisini bu yüzden bir sıkıntıya uğratmayacağımızı sanmıştı. Sonrakaranlıklar içinde kaldığında niyaz etti: 'Senden başka ilâh yoktur;Seni her türlü noksandan tenzih ederim. Gerçekten ben kendisinezulmedenlerden oldum.'" Enbiyâ Sûresi, 21:87.
4. "Kendisini sıkıntıya uğratmayacağımızı." Enbiyâ Sûresi, 21:87.
5. "Karanlıklar içinde nida etti." Enbiyâ Sûresi, 21:87.

Hem meselâ, Sûre-i Yusuf'ta فَاَرْسِلُونِ [1] kelimesinden [2]

يُوسُفُ اَيُّهَا الصِّدِّيقُ ortasında yedi sekiz cümle, îcaz ile tayyedilmiş; hiç fehmi ihlâl etmiyor, selâsetine zarar vermiyor. Bu çeşit mucizâne îcazlar Kur’ân’da pek çoktur. Hem pek güzeldir.

Amma Sûre-i Kaf’ın âyeti ise, ondaki îcazpek acip ve mucizânedir. Çünkü, kâfirlerin pek müthiş ve çok uzun ve bir günü elli bin sene olan istikbaline ve o istikbalin dehşetli inkılâbâtında kâfirin başına gelecek elîm ve mühim hâdisâta birer birer parmak basıyor, şimşek gibi fikri onlar üstünde gezdiriyor. O pek çok uzun zamanı, hazır bir sahife gibi nazara gösteriyor; zikredilmeyen hâdisâtı hayale havale edip alî bir selâsetle beyan eder.

وَاِذَا قُرِئَ الْقُرْاٰنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَاَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ [3]

İşte, ey Şeytan, şimdi bir sözün daha varsa söyle.

Şeytan der: “Bunlara karşı gelemem, müdafaa edemem. Fakat çok ahmaklar var, beni dinliyorlar. Ve insan suretinde çok şeytanlar var, bana yardım ediyorlar. Ve feylesoflardan çok firavunlar var, enâniyetlerini okşayan meseleleri benden ders alıyorlar, senin bu gibi Sözlerin neşrine sed çekerler. Bunun için sana teslim-i silâh etmem.”

وَقَالَ الَّذِى نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ اُمَّةٍ اَنَا اُنَبِّئُكُمْ بِتَاْوِيلِهِ فَاَرْسِلُونِ (O

1. Âyetin tamamı şöyle:
iki gençten kurtulmuş olanı, bir hayli zaman sonra Yusuf’u hatırladı ve “Ben size bu rüyanın tâbirini bildiririm, beni zindana gönderin” dedi.Yûsuf Sûresi 12:45.)
2. Âyetin tamamı şöyle:

يُوسُفُ اَيُّهَا الصِّدِّيقُ اَفْتِنَا فِى سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍيَاْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَاُخَرَيَابِسَاتٍ لَعَلِّى اَرْجِعُ اِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ

(Zindana varınca, “Ey Yûsuf, ey doğru sözlü kişi,” dedi. “Yedi zayıf ineğin yediği yedi semiz ineği ve kurularla karışıkyedi yeşil başağı bize tâbir et ki o insanların yanına bu haberledöneyim; belki böylece senin kadrini bilirler.” Yûsuf Sûresi, 12:46.)
3. “Kur’ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki, rahmete erişesiniz.” A’râf Sûresi, 7:204.

On Altıncı Söz

اِنَّمَا اَمْرُهُ اِذَا اَرَادَ شَيْئًا اَنْ يَقُوْلَ لَهُ كُنْ فَيَكُوْنُ
فَسُبْحَانَ الَّذِى بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَىْءٍ وَاِلَيْهِ
تُرْجَعُوْنَ [1]

İtminan-ı nefsime medar olacak, zulmeti dağıtacak şu âyetin nurundan Dört Şuâı göstermekle kör nefsime bir basiret vermek için yazılmıştır.

1. "(Cenâb-ı Hak) Birşeyin olmasını murad ettiği zaman, Onun işi sadece 'Ol'demektir; o da oluverir. Şanı ne yücedir Onun ki, herşeyin hüküm vetasarrufu elindedir. Siz de ona döneceksiniz." Yâsin Sûresi, 36:82-83.

BİRİNCİ ŞUA

Ey nefs-i nadan! Diyorsun ki: “Ehadiyet-i Zât-ı İlâhiyeile külliyet-i ef’âli; ve vahdet-i şahsiyesiyle muinsiz umumiyet-i Rububiyeti; ve ferdâniyeti ile şeriksiz şümul-ü tasarrufatı; ve mekândan münezzehiyetiyle her yerde hazır bulunması; ve nihayetsiz ulviyetiyle herşeye yakın olması; ve birliği ile her işi bizzat elinde tutması, hakaik-ı Kur’âniyedendir. Kur’ân ise hakîmdir. Hakîm ise, akıl kabul etmeyen şeyleri akla tahmil etmez. Akıl ise, zahirî bir münâfâtı görüyor. Aklı teslime sevk edecek bir izah isterim.

Elcevap: Madem öyledir; itminan için istersen, biz de Kur’ân’ın feyzine istinaden diyoruz: İsm-i Nur çok müşkilâtımızı halletmiş; inşaallah bunu da halleder. Akla vâzıh, kalbe nuranî olacak temsil yolunu ihtiyar ile, İmam-ı Rabbânî (r.a.) gibi deriz:

نَه شَبَم نَه شَب پَرَسْتَم مَن غُلَامِ شَمْسَم اَز شَمْسِ
مِى گُوَيَم خَبَر [1]

1. "Ben ne geceyim, ne de geceye kulluk ederim. Ben bir hakikat güneşininhâdimiyim ki, size ondan haber getiriyorum." İmâm-ı Rabbânî, *el-Mektûbât*1:124 (130. Mektup).

Temsil, i’câz-ı Kur’ân’ın en parlak bir âyinesi olduğundan, biz dahi bir temsille şu sırra bakacağız. Şöyle ki:

Birtek zat, muhtelif merâyâ vasıtasıyla külliyet kesb eder. Cüz’î-yi hakikî iken, umumî şuûnâta mâlik bir küllî hükmüne geçer. Meselâ, şems, bir cüz’î-yi müşahhas iken, eşya-yı şeffâfe vasıtasıyla öyle bir küllî hükmüne geçer ki, rû-yi zemini timsalleriyle, akisleriyle dolduruyor. Hattâ katarat ve parlak zerrat adedince cilveleri bulunuyor. Güneşin hararet ve ziyası ve ziyasının içinde olan

yedi renkli elvân-ı seb’ası, herbirisi, mukabilindeki eşyaya muhit, âmm ve şamil oldukları halde, herbir şeffaf şey dahi güneşin timsaliyle beraber harareti, hem ziyayı, hem elvân-ı seb’ayı gözbebeğinde saklıyor ve sâfi kalbini ona bir taht yapıyor.

Demek, şems, vâhidiyet haysiyetiyle ona mukabil umum eşyaya muhit olduğu gibi; ehadiyet cihetiyle, herbir şeyde güneş çok vasıflarıyla beraber, bir nevi cilve-i zatıyla bulunur. Madem temsilden temessül bahsine geçtik. Temessülün çok envâından şu meseleye medar olacak üç nev’ine işaret ederiz.

Birincisi: Kesif, maddî şeylerin akisleridir. O akisler hem gayrdır, ayn değil; hem mevattır, ölüdür. Hüviyet-i suriyesinden başka hiçbir hâsiyete mâlik değil. Meselâ sen âyineler mahzenine girsen, bir Said binler Said olur. Fakat zîhayat yalnız sensin. Ötekiler ölüdürler; hayat hassaları onlarda yoktur.

İkincisi: Maddî nuranînin akisleridir. Şu akis ayn değil, fakat gayr da değil. Mahiyeti tutmuyor; fakat o nurânînin ekser hâsiyetlerine mâliktir, onun gibi hayy sayılıyor.

Meselâ, şems dünyaya girdi, herbir âyinede aksini gösterdi. O akislerin herbirinde, güneşin hassaları hükmünde olan hararet, ziya ve ziyadaki elvân-ı seb’a bulunuyor. Eğer, faraza, güneş zîşuur olsaydı—harareti ayn-ı kudreti, ziyası ayn-ı ilmi, elvân-ı seb’ası sıfât-ı seb’ası olsaydı—o vakit, o tek ve yekta bir güneş, bir anda herbir âyinede bulunur, herbirisini kendine bir nevi arş ve bir çeşit telefon yapabilirdi. Birbirine mâni olmazdı. Herbirimizle, âyinemiz vasıtasıyla görüşebilirdi. Biz ondan uzak iken, o bize bizden daha yakın olurdu.

Üçüncüsü: Nuranî ruhların aksidir. Şu akis hem hayydır, hem ayndır. Fakat âyinelerin kabiliyeti nisbetinde tezahür ettiğinden, o ruhun mahiyet-i nefsü’l-emriyesini tamamen tutmuyor.

Meselâ, Hazret-i CebrâilAleyhisselâm, Dıhye suretinde huzur-u Nebevîde bulunduğu[1] bir anda, huzur-u İlâhîde, haşmetli kanatlarıyla Arş-ı Âzamın önünde secdeye gider,[2] hem o anda hesapsız yerlerde bulunur, evâmir-i İlâhiyeyi tebliğ ederdi. Bir iş bir işe mâni olmazdı.

İşte, şu sırdandır ki, mahiyeti nurve hüviyeti nuraniye olan Hazret-i Peygamber Aleyhissalâtü Vesselâm, dünyada bütün ümmetinin salâvatlarını birden işitir ve kıyamette bütün asfiya ile bir anda görüşür. Birbirine mâni olmaz. Hattâ, evliyadan, ziyade nuraniyet kesb eden ve abdal denilen bir kısmı, bir anda birçok yerlerde müşahede ediliyormuş. Aynı zat, ayrı ayrı çok işleri görüyormuş.

1. bk. *Buhârî*, Menâkıb 25, Fezâilü’l-Kur’ân 1; *Müslim*, Îmân 271, Fezâili’s-Sahabe 100.
2. bk. *Buhârî*, Bed’ü’l-Halk 6, Edeb 41, Tevhîd 33; *Müslim*, Îmân 346; *Tirmizî*,Tefsîru Sûre (16) 6.

Evet, nasıl cismaniyata cam ve su gibi şeyler âyine olur. Öyle de, ruhaniyata dahi hava ve esir ve âlem-i misalin bazı mevcudatı âyine hükmünde ve berk ve

hayal sür’atinde bir vasıta-i seyir ve seyahat suretine geçerler. Ve o ruhanîler, hayal sür’atiyle o merâyâ-yı nazifede, o menâzil-i lâtifede gezerler. Bir anda binler yerlere girerler.

Madem güneş gibi âciz ve musahhar mahlûklar ve ruhanî gibi madde ile mukayyet nim-nuranî masnular, nuraniyet sırrıyla, bir yerde iken pek çok yerlerde bulunabilirler. Mukayyet bir cüz’î iken mutlak bir küllî hükmünü alırlar. Bir anda cüz’î bir ihtiyar ile pek çok muhtelif işleri yapabilirler. Acaba, maddeden mücerred ve muallâ; ve tahdid-i kayıt ve zulmet-i kesafetten münezzeh ve müberrâ; ve şu umum envar ve bütün nuraniyat Onun envâr-ı kudsiye-i esmâsının bir kesif zılâli; ve umum vücut ve bütün hayat ve âlem-i ervah ve âlem-i misal nim-şeffaf bir âyine-i cemâli; ve sıfâtı muhîta; ve şuûnâtı külliye olan bir Zât-ı Akdesin irade-i külliye ve kudret-i mutlaka ve ilm-i muhitle tecellî-i sıfâtı ve cilve-i ef’âli içindeki teveccüh-ü ehadiyetinden hangi şey saklanabilir, hangi iş ağır gelebilir, hangi şey gizlenebilir, hangi fert uzak kalabilir, hangi şahıs külliyet kesb etmeden ona yanaşabilir?

Evet, nasıl güneş kayıtsız nuru, maddesiz aksi vasıtasıyla sana senin gözbebeğinden daha yakın olduğu halde, sen mukayyet olduğun için ondan gayet uzaksın. Ona yanaşmak için çok kayıtlardan tecerrüd etmek, çok merâtib-i külliyeden geçmek lâzım gelir. Adeta, mânen yer kadar büyüyüp, kamer kadar yükselip, sonra doğrudan doğruya güneşin mertebe-i asliyesine bir derece yanaşabilir ve perdesiz görüşebilirsin. Öyle de, Celîl-i Zülcemâl, Cemîl-i Zülkemâl sana gayet yakındır; sen Ondan gayet uzaksın. Kalbin kuvveti, aklın ulviyeti varsa, temsildeki noktaları hakikate tatbike çalış.

İKİNCİ ŞUA

Ey nefs-i bîhuş! Diyorsun ki: [1] اِنَّمَا اَمْرُهُ اِذَا اَرَادَ شَيْئًا اَنْ يَقُوْلَ لَهُ كُنْ فَيَكُوْنُ hem [2] اِنْ كَانَتْ اِلاَّ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَاِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُوْنَ gibi âyetler, vücud-u eşyasırf bir emirle ve def’î olduğunu;

ve [3] اَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ hem [4] صُنْعَ اللّٰهِ الَّذِى اَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ gibi âyetler, vücud-u eşya ilim içinde azîm bir kudretle, hikmet içinde dakik bir san’atla, tedricî olduğunu gösteriyorlar. Vech-i tevfiki nedir?

1. “Birşeyin olmasını murad ettiği zaman, Onun işi sadece ‘Ol’ demektir; o da oluverir.” Yâsin Sûresi, 36:82.
2. “Tek bir sesledir ki, hepsi birden toplanıp huzurumuza getirilirler.” Yâsin Sûresi, 36:53.
3. “Allah’ın san’atıdır ki, herşeyi hikmetle, yerli yerinde ve sapa sağlam yaratmıştır.” Neml Sûresi, 27:88.

4. “O herşeyi en güzel şekilde yarattı.” Secde Sûresi, 32:7.

Elcevap: Kur’ân’ın feyzine istinaden deriz:

Evvelâ: Münâfat yoktur. Bir kısım öyledir; iptidadaki icad gibi. Bir kısmı böyledir; mislini iade gibi.

Saniyen: Mevcudatta meşhud olan suhulet ve sür’at ve kesret ve vüs’at içinde nihayet intizam, gayet ittikan ve hüsn-ü san’at ve kemâl-i hilkat, şu iki kısım âyetlerin vücud-u hakikatlerine kat’iyen şehadet eder. Öyle ise, şunların hariçte tahakkukları medar-ı bahis olması lüzumsuzdur. Belki yalnız “Sırr-ı hikmeti nedir?” denilebilir. Öyle ise, biz dahi, bir kıyas-ı temsilî ile şu hikmete işaret ederiz.

Meselâ, nasıl ki terzi gibi bir san’atçı, birçok külfetler, maharetlerle musannâ birşeyi icad eder ve ona bir model yapar. Sonra onun emsalini külfetsiz, çabuk yapabilir. Hattâ bazan öyle bir derece suhulet peyda eder ki, güya emreder, yapılır. Ve öyle kuvvetli bir intizam kesbeder—saat gibi—güya bir emrin dokunmasıyla işlenir ve işler.

Öyle de, Sâni-i Hakîmve Nakkâş-ı Alîm, şu âlem sarayını müştemilâtıyla beraber bedi’ bir surette yaptıktan sonra, cüz’î ve küllî, cüz ve küll herşeye bir model hükmünde bir nizam-ı kaderî ile bir miktar-ı muayyen vermiştir. İşte, bak, o Nakkâş-ı Ezelî, herbir asrı bir model yaparak mu’cizat-ı kudretiyle murassâ, taze bir âlemi ona giydiriyor. Herbir seneyi bir mikyas ederek havârık-ı rahmetiyle musannâ, taze bir kâinatı o kamete göre dikiyor. Herbir günü bir satır yaparak dekaik-i hikmetiyle müzeyyen, mücedded mevcudatı onda yazıyor.

Hem o Kadîr-i Mutlak, herbir asrı, herbir seneyi, herbir günü bir model yaptığı gibi, rû-yi zemini, herbir dağ ve sahrâyı, bağ ve bostanı, herbir ağacı birer model yapmıştır. Vakit bevakit, taze taze birer kâinatı zeminde kuruyor, birer yeni dünyayı icad ediyor, birer âlemi alıp da diğer muntazam bir âlemi getiriyor. Mevsim bemevsim, her bağ ve bostanda taze taze mu’cizât-ı kudretini ve hedâyâ-yı rahmetini gösterir, yeni birer kitab-ı hikmetnümâ yazıyor, taze taze birer matbaha-i rahmetini kuruyor, mücedded bir hulle-i san’atnümâ giydiriyor. Her baharda, herbir ağaca sündüs-misal taze bir çarşaf giydiriyor, lü’lü’-misal yeni bir murassaatla süslendiriyor, yıldız-misal rahmet hediyeleriyle ellerini dolduruyor.

İşte, şu işleri nihayethüsn-ü san’at ve kemâl-i intizamla yapan ve şu birbiri arkasında gelen ve zaman ipine takılan seyyar âlemleri nihayet hikmet ve inâyet ve kemâl-i kudret ve san’atla değiştiren Zat, elbette gayet Kadîr ve Hakîmdir, nihayet derecede Basîr ve Alîmdir. Tesadüf onun işine karışamaz. İşte, o Zât-ı Zülcelâldir ki, şöyle ferman ediyor:

اِنَّمَا اَمْرُهُ اِذَا اَرَادَ شَيْئًا اَنْ يَقُوْلَ لَهُ كُنْ فَيَكُوْنُ [1]

وَمَا اَمْرُ السَّاعَةِ اِلاَّ كَلَمْحِ الْبَصَرِ اَوْ هُوَ اَقْرَبُ [2]

deyip, hem kemâl-i kudretini ilân, hem kudretine nisbetenhaşir ve kıyamet gayet sehl ve külfetsiz olduğunu beyan ediyor. Emr-i tekvinîsi kudret ve iradeyi tazammun ettiğini ve bütün eşya, evâmirine gayet musahhar ve münkad olduklarını ve mübaşeretsiz, muâlecesiz halk ettiği için icadındaki suhulet-i mutlakayı ifade için, sırf bir emirle işler yaptığını, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan ile ferman ediyor.

1. "Birşeyin olmasını murad ettiği zaman, Onun işi sadece 'Ol' demektir; o da oluverir." Yâsin Sûresi, 36:82.
2. "Kıyametin gerçekleşmesi göz açıp kapayıncaya kadar, yahut ondan da yakındır." Nahl Sûresi, 16:77.

Hasıl-ı kelâm: Bir kısım âyetler, eşyada, hususan bidayet-i icadında gayet derecede hüsn-ü san'atı ve nihayet derecede kemâl-i hikmeti ilân ediyor. Diğer kısmı, eşyada, hususan tekrar icadında ve iadesinde gayet derecede suhulet ve sür'atini, nihayet derecede inkıyad ve külfetsizliğini beyan eder.

ÜÇÜNCÜ ŞUA

Ey haddinden tecavüz etmiş nefs-i pürvesvas! Diyorsun ki:

مَا مِنْ دَابَّةٍ اِلاَّ هُوَ اٰخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا [1] بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ [2]

وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ [3]

gibi âyetler, nihayet derecede kurbiyet-i İlâhiyeyi gösteriyor.

تَعْرُجُ الْمَلٰئِكَةُ وَالرُّوحُ اِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ اَلْفَ سَنَةٍ [5] وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ [4]

ve hadiste varid olan "Cenâb-ı Hak yetmiş bin hicab arkasındadır"[6] ve Mirac gibi hakikatler, nihayet derecede bu'diyetimizi gösteriyor. Şu sırr-ı gâmızı fehme takrip edecek bir izah isterim.

1. "Herşeyin hüküm ve tasarrufu Onun elindedir." Yâsin Sûresi, 36:83.
2. "Hiçbir canlı yoktur ki, Alah onu alnından tutup kudretine boyun eğdirmiş olmasın." Hûd Sûresi, 11:56.
3. "Biz ona şahdamarından daha yakınız." Kaf Sûresi, 50:16.
4. "Siz de Ona döndürüleceksiniz." Yâsin Sûresi, 36:83.
5. "Melekler ve Cebrâil, ellibin sene uzunluğundaki bir günde Ona yükselirler." Meâric Sûresi, 70:4.
6. bk. İmam Gazâlî, *İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn*, 1:101; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned*13:520; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat* 6:278, 8:382; er-Rûyânî, *el-Müsned* 2:212; İbni Ebî Âsım, *es-Sünne* 2:367.

Elcevap: Öyle ise dinle.

Evvelâ: Birinci Şuâın âhirinde demiştik: Nasıl ki güneş, kayıtsız nuruyla ve maddesiz aksi cihetiyle sana, senin ruhun penceresi ve onun âyinesi olan gözbebeğinden daha yakın olduğu halde, sen mukayyet ve maddede mahpus olduğun için ondan gayet uzaksın. Onun yalnız bir kısım akisleriyle, gölgeleriyle

temas edebilirsin. Ve bir nevi cilveleriyle ve cüz’î tecellîleriyle görüşebilirsin. Ve bir sınıf sıfatları hükmünde olan elvanlarına ve bir taife isimleri hükmünde olan şualarına ve mazharlarına yanaşabilirsin. Eğer güneşin mertebe-i aslîsine yanaşmak ve bizzat, doğrudan doğruya, güneşin zatıyla görüşmek istersen, o vakit pek çok kayıtlardan tecerrüd etmekliğin ve pek çok meratib-i külliyetten geçmekliğin lâzım gelir. Âdeta sen, mânen tecerrüd cihetiyle küre-i arz kadar büyüyüp, hava gibi ruhen inbisat edip ve kamer kadar yükselip, bedir gibi mukabil geldikten sonra bizzat perdesiz onunla görüşüp bir derece yanaşmak dâvâ edebilirsin.

Öyle de, o Celîl-i Pürkemâl, o Cemîl-i Bîmisâl, o Vâcibü’l-Vücud, o Mûcid-i Küll-i Mevcud, o Şems-i Sermed, o Sultan-ı Ezel ve Ebed, sana senden yakındır. Sen Ondan nihayetsiz uzaksın. Kuvvetin varsa, temsildeki dekaiki tatbik et.

Saniyen: Meselâ, وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى [1] bir padişahın çok isimleri içinde Kumandan ismi çok mütedahil dairelerde tezahür eder. Serasker daire-i külliyesinden tut, müşiriyet ve ferikiyet, ta yüzbaşı, ta onbaşıya kadar, geniş ve dar, küllî ve cüz’î dairelerde de zuhur ve tecellîsi vardır. Şimdi, bir nefer, hizmet-i askeriyesinde, onbaşı makamında tezahür eden cüz’î kumandanlık noktasını merci tutar, kumandan-ı âzamına şu cüz’î cilve-i ismiyle temas eder ve münasebettar olur. Eğer asıl ismiyle temas etmek, ona o ünvanla görüşmek istese, onbaşılıktan ta serasker mertebe-i külliyesine çıkmak lâzım gelir.

1. "En yüce misaller Allah içindir." Nahl Sûresi, 16:60.

Demek padişah, o nefere ismiyle, hükmüyle, kanunuyla ve ilmiyle, telefonuyla ve tedbiriyle ve—eğer o padişah, evliya-i abdaliyeden nuranî olsa—bizzat huzuruyla gayet yakındır. Hiçbir şey mâni olup hâil olamaz. Halbuki o nefer gayet uzaktır. Binler mertebeler hâil, binler hicaplar fâsıldır. Fakat bazan merhamet eder; hilâf-ı âdet, bir neferi huzuruna alır, lütfuna mazhar eder.

Öyle de, emr-i كُنْ فَيَكُونُ [1]’a mâlik, güneşler ve yıldızlar emirber nefer hükmünde olan Zât-ı Zülcelâl, herşeye herşeyden daha ziyade yakın olduğu halde, herşey Ondan nihayetsiz uzaktır. Onun huzur-u kibriyâsına perdesiz girmek istenilse, zulmanî ve nuranî, yani maddî ve ekvânî ve esmâî ve sıfâtî yetmiş binler hicaptan geçmek, her ismin binler hususî ve küllî derecât-ı tecellîsinden çıkmak, gayet yüksek tabakat-ı sıfâtında mürur edip ta İsm-i Âzamına mazhar olan Arş-ı Âzamına uruc etmek, eğer cezb ve lütfu olmazsa binler seneler çalışmak ve sülûk etmek lâzım gelir. Meselâ, sen Ona *Hâlık* ismiyle yanaşmak istersen, senin Hâlıkın hususiyetiyle, sonra bütün insanların Hâlıkı cihetiyle, sonra bütün zîhayatların Hâlıkı ünvanıyla, sonra bütün

mevcudatın Hâlıkı ismiyle münasebettarlık lâzım gelir. Yoksa zıllde kalırsın, yalnız cüz’î bir cilveyi bulursun.

1. “(Cenâb-ı Hak) Birşeyin olmasını murad ettiği zaman, Onun işi sadece ‘Ol’ demektir; o da oluverir.” Yâsin Sûresi, 36:82.

Bir ihtar: Temsildeki padişah, aczi için, kumandanlık isminin meratibinde müşir ve ferik gibi vasıtalar koymuştur. Fakat بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ [1] olan Kadîr-i Mutlak, vasıtalardan müstağnidir. Vasıtalar sırf zahirîdirler. Perde-i izzet ve azamettirler. Ubûdiyet ve hayret ve acz ve iftikar içinde saltanat-ı Rububiyetine dellâldırlar, temâşâgerdirler. Muîni değiller; şerik-i saltanat-ı Rububiyet olamazlar.

1. "Herşeyin hüküm ve tasarrufu Onun elindedir." Yâsin Sûresi, 36:83.

DÖRDÜNCÜ ŞUA

İşte, ey tenbel nefsim! Bir nevi mirachükmünde olan namazın hakikati, sabık temsilde bir nefer mahz-ı lütuf olarak huzur-u şahaneye kabulü gibi, mahz-ı rahmet olarak Zât-ı Celîl-i Zülcemâl ve Mâbûd-u Cemîl-i Zülcelâlin huzuruna kabulündür. *Allahu ekber* deyip, mânen ve hayalen veya niyeten iki cihandan geçip, kayd-ı maddiyattan tecerrüd edip, bir mertebe-i külliye-i ubûdiyete veya küllînin bir gölgesine veya bir suretine çıkıp, bir nevi huzura müşerref olup, [1] إِيَّاكَ نَعْبُدُ hitabına—herkesin kabiliyeti nisbetinde—bir mazhariyet-i azîmedir. Adeta, harekât-ı salâtiyede tekrarla *Allahu ekber, Allahu ekber*demekle kat’-ı meratip ve terakkiyat-ı mâneviyeye ve cüz’iyattan devâir-i külliyeye çıkmasına bir işarettir ve marifetimiz haricindeki kemâlât-ı kibriyâsının mücmel bir ünvanıdır. Güya herbir *Allahu ekber* bir basamak-ı miraciyeyi kat’ına işarettir. İşte, şu hakikat-i salâttan mânen veya niyeten veya tasavvuren veya hayalen bir gölgesine, bir şuâına mazhariyet dahi büyük bir saadettir.

1. “Yalnız Sana ibadet ederiz.” Fâtiha Sûresi, 1:5.

İşte, hacda pek kesretli*Allahu ekber* denilmesi şu sırdandır. Çünkü, hacc-ı şerif, bil’asale herkes için bir mertebe-i külliyede bir ubûdiyettir. Nasıl ki bir nefer, bayram gibi bir yevm-i mahsusta, ferik dairesinde, bir ferik gibi padişahın bayramına gider ve lütfuna mazhar olur. Öyle de, bir hacı, ne kadar âmi de olsa, kat’-ı meratip etmiş bir velî gibi, umum aktâr-ı arzın Rabb-i Azîmi ünvanıyla Rabbine müteveccihtir, bir ubûdiyet-i külliye ile müşerreftir. Elbette, hac miftahıyla açılan meratib-i külliye-i Rububiyet ve dürbünüyle nazarına görünen âfâk-ı azamet-i Ulûhiyet ve şeâiriyle kalbine ve hayaline gittikçe genişlenen devâir-i ubûdiyet ve meratib-i kibriyâ ve ufk-u tecelliyatın verdiği hararet, hayret ve dehşet ve heybet-i Rububiyet *Allahu ekber, Allahu ekber* ile teskin edilebilir. Ve onunla, o meratib-i münkeşife-i meşhude veya mutasavvere ilân edilebilir.

Hacdan sonra, şu mânâ-yı ulvî ve küllîmuhtelif derecelerde, bayram namazında, yağmur namazında, husuf, küsuf namazında, cemaatle kılınan namazda bulunur. İşte, şeâir-i İslâmiyenin, velev sünnet kabilinden dahi olsa ehemmiyeti şu sırdandır.

سُبْحَانَ مَنْ جَعَلَ خَزَائِنُهُ بَيْنَ الْكَافِ وَالنُّونِ [1]

فَسُبْحَانَ الَّذِى بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَىْءٍ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ [2]

سُبْحَانَكَ لاَعِلْمَ لَنَا اِلاَّ مَاعَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ [3]

رَبَّنَا لاَ تُؤَاخِذْنَا اِنْ نَسِينَآ اَوْ اَخْطَاْنَا [4]

رَبَّنَا لاَ تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ [5]

وَصَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰى رَسُولِكَ اْلاَ كْرَمِ مَظْهَرِ اِسْمِكَاْلاَعْظَمِ وَعَلٰى اٰلِهِ وَاَصْحَابِهِ وَاِخْوَانِهِ وَاَتْبَاعِهِاٰمِينَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ [6]

1. Kudretinin hazinelerini bir “Ol” emriyle var eden Zât-ı Zülcelâl her türlü kusurdan münezzehtir.
2. “Kusurdan münezzehtir o Zât ki, herşeyin hüküm ve tasarrufu elindedir. Siz de ona döndürüleceksiniz.” Yâsin Sûresi, 36:83.
3. “(Ey Rabbimiz!) Seni her türlü noksandan tenzih ederiz. Senin bizeöğrettiğinden başka bilgimiz yoktur. Sen herşeyi hakkıyla bilir, her işi hikmetle yaparsın.” Bakara Sûresi, 2:32.
4. “Ey Rabbimiz! Unutur veya hataya düşer de bir kusur işlersek, bizi onunla hesaba çekme.” Bakara Sûresi, 2:286.
5. “Ey Rabbimiz! Bizi doğru yola eriştirdikten sonra kalblerimizi sapıklığameylettirme. Yüce katından bize bir rahmet bağışla. Muhakkak ki verenSensin, dua edip istediklerimizi bize bağışlayan Sensin.” Âl-i İmrânSûresi, 3:8.
6. İsm-i Âzamının mazharı olan Resul-i Ekremine, âl ve ashabına, ihvânına ve ona tâbi olanlara salât ve selâm olsun. Âmin, ey Erhamürrâhimîn.

Küçük bir zeyl

Kadîr-i Alîmve Sâni-i Hakîm, kanuniyet şeklindeki âdâtının gösterdiği nizam ve intizamla kudretini ve hikmetini ve hiçbir tesadüf işine karışmadığını izhar ettiği gibi; şuzûzât-ı kanuniye ile, âdetinin harikalarıyla, tagayyürat-ı sûriye ile, teşahhusatın ihtilâfâtıyla, zuhur ve nüzul zamanının tebeddülüyle meşietini, iradetini, fâil-i muhtar olduğunu ve ihtiyarını ve hiçbir kayıt altında olmadığını izhar edip yeknesak perdesini yırtarak ve herşey, her anda, her şe'nde, her şeyinde Ona muhtaç ve rububiyetine münkad olduğunu ilâm etmekle gafleti dağıtıp ins ve cinnin nazarlarını esbabdan Müsebbibü'l-Esbaba çevirir. Kur'ân'ın beyanatı şu esasa bakıyor.

Meselâ, ekser yerlerde bir kısım meyvedar ağaçlar bir sene meyve verir. Yani rahmet hazinesinden ellerine verilir, o da verir. Öbür sene, bütün esbab-ı zahiriye hazırken, meyveyi alıp vermiyor.

Hem meselâ, sairumur-u lâzımeye muhalif olarak, yağmurun evkat-ı nüzulü o kadar mütehavvildir ki, mugayyebat-ı hamsede[1] dahil olmuştur. Çünkü vücutta en mühim mevki hayat ve rahmetindir. Yağmur ise, menşe-i hayat ve mahz-ı rahmet olduğu için, elbette o âb-ı hayat, o mâ-i rahmet, gaflet veren ve hicap olan yeknesak kaidesine girmeyecek. Belki, doğrudan doğruya Cenâb-ı Mün'im, Muhyî ve Rahmân ve Rahîm olan Zât-ı Zülcelâl, perdesiz, elinde tutacak, ta her vakit dua ve şükür kapılarını açık bırakacak.

Hem meselâ, rızık vermek ve muayyen bir sima vermek, birer ihsan-ı mahsus eseri gibi ummadığı tarzda olması, ne kadar güzel bir surette meşiet ve ihtiyar-ı Rabbâniyeyi gösteriyor. Daha tasrif-i hava ve teshir-i sehab gibi şuûnât-ı İlâhiyeyi bunlara kıyas et.

1. Mugayyebat-ı hamse(beş bilinmeyen şey): "Kıyâmet vaktine dâir bilgi Allah katındadır. Yağmuru O indirir. Rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiç kimse nerede öleceğini bilmez. Muhakkak ki Allah herşeyi hakkıyla bilir, herşeydenhakkıyla haberdardır." Lokman Sûresi, 31:34.

On Yedinci Söz

اِنَّا جَعَلْنَاَ مَا عَلَى الْاَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ اَيُّهُمْ اَحْسَنُ عَمَلاً ۞ وَاِنَّا لَجَاعِلُوْنَ مَاعَلَيْهَا صَعِيداً جُرُزًا [1]

وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا اِلاَّ لَعِبٌ وَلَهْوٌ [2]

Bu Söz, iki âli Makam ve bir parlak Zeylden ibarettir.

1. "Yeryüzünde ne varsa Biz dünya için bir süs olarak yarattık ki, insanlardan hangisi daha güzel işler yapacak diye imtihan edelim. Onun üzerindeki herşeyiBiz elbette kup kuru bir toprak haline getireceğiz." Kehf Sûresi,18:7-8.
2. "Dünya hayatı bir oyun ve oyalanmadan başka birşey değildir." En'âm Sûresi, 6:32.

Hâlık-ı Raîm ve Rezzâk-ı Kerîm, ve Sâni-i Hakîm şu dünyayı, âlem-i ervah ve ruhaniyat için bir bayram, bir şehrayin suretinde yapıp, bütün esmâsının garaib-i nukuşuyla süslendirip, küçük büyük, ulvî süflî herbir ruha, ona münasip ve o bayramdaki ayrı ayrı hesapsız mehasin ve in’âmattan istifade etmeye muvafık ve havas ile mücehhez bir ceset giydirir, bir vücud-u cismanî verir, bir defa o temâşâgâha gönderir.

Hem zaman ve mekân cihetiyle pek geniş olan o bayramı asırlara, senelere, mevsimlere, hattâ günlere, kıt’alara taksim ederek herbir asrı, herbir seneyi, herbir mevsimi,hattâ bir cihette herbir günü, herbir kıt’ayı, birer taife ruhlu mahlûkatına ve nebatî masnuatına birer resmigeçit tarzında bir ulvî bayram yapmıştır. Ve bilhassa rû-yi zemin, hususan bahar ve yaz zamanında, masnuat-ı sağirenin taifelerine öyle şaşaalı ve birbiri arkasında bayramlardır ki, tabakat-ı âliyede olan ruhaniyatı ve melâikeleri ve sekene-i semâvâtı seyre celb edecek bir cazibedarlık görünüyor. Ve ehl-i tefekküriçin öyle şirin bir mütalâagâh oluyor ki, akıl tarifinden âcizdir.

Fakat bu ziyafet-i İlâhiyeve bayram-ı Rabbâniyedeki ism-i Rahmân ve Muhyî’nin tecellîlerine mukabil, ism-i Kahhâr ve Mümît, firak ve mevtle karşılarına çıkıyorlar. Şu ise, [1] وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ rahmetinin vüs’at-

i şümulüne zahiren muvafık düşmüyor. Fakat hakikatte birkaç cihet-i muvafakati vardır. Bir ciheti şudur ki:

Sâni-i Kerîm, Fâtır-ı Rahîm, herbir taifenin resmigeçit nöbeti bittikten ve o resmigeçitten maksut olan neticeler alındıktan sonra, ekseriyet itibarıyla, dünyadan merhametkârâne bir tarzla tenfir edip usandırıyor, istirahate bir meyil ve başka bir âleme göçmeye bir şevk ihsan ediyor; ve vazife-i hayattan terhis edildikleri zaman, vatan-ı aslîlerine bir meyelân-ı şevk-engiz, ruhlarında uyandırıyor.

Hem o Rahmân'ın nihayetsiz rahmetinden uzak değil ki, nasıl vazife uğrunda, mücahede işinde telef olan bir nefere şehadet rütbesini veriyor ve kurban olarak kesilen bir koyuna, âhirette cismanî bir vücud-u bâki vererek Sırat üstünde, sahibine burâk gibi bir bineklik mertebesini vermekle mükâfatlandırıyor.[2] Öyle de, sair zîruh ve hayvanatın dahi, kendilerine mahsus vazife-i fıtriye-i Rabbâniyelerinde ve evâmir-i Sübhâniyenin itaatlerinde telef olan ve şiddetli meşakkat çeken zîruhların, onlara göre bir çeşit mükâfat-ı ruhaniye ve onların istidatlarına göre bir nevi ücret-i mâneviye, o tükenmez hazine-i rahmetinden baîd değil ki bulunmasın; dünyadan gitmelerinden pek çok incinmesinler, belki memnun olsunlar. *Lâ ya'lemu'l-ğaybe illâllah.*

1. "Rahmetim herşeyi kaplamıştır." A'râf Sûresi, 7:156.
2. bk. Ed-Deylemî, *el-Müsned*1:85; el-Gazâlî, *el-Vasît* 7:31; el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân* 15:111; es-Serahsî, *el-Mebsût* 12:10; el-Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'* 5:80.

Lâkin, zîruhlarınen eşrefi ve şu bayramlarda kemiyet ve keyfiyet cihetiyle en ziyade istifade eden insan, dünyaya pek çok meftun ve müptelâ olduğu halde, dünyadan nefret ve âlem-i bekàya geçmek için, eser-i rahmet olarak, iştiyak-engiz bir halet verir. Kendi insaniyeti dalâlette boğulmayan insan o haletten istifade eder, rahat-ı kalble gider. Şimdi, o haleti intaç eden vecihlerden, nümune olarak beşini beyan edeceğiz.

Birincisi: İhtiyarlık mevsimiyle, dünyevî, güzel ve cazibedar şeyler üstünde fena ve zevâlin damgasını ve acı mânâsını göstererek o insanı dünyadan ürkütüp, o fâniye bedel, bir bâki matlubu arattırıyor.[1]

İkincisi: İnsanın alâka peyda ettiği bütün ahbaplardan yüzde doksan dokuzu dünyadan gidip diğer bir âleme yerleştikleri için, o ciddî muhabbetsaikasıyla, o ahbabın gittiği yere bir iştiyak ihsan edip, mevt ve eceli mesrurâne karşılattırıyor.[2]

Üçüncüsü: İnsandaki nihayetsiz zayıflık ve âcizliği bazı şeylerle ihsas ettirip, hayat yükü ve yaşamak tekâlifi ne kadar ağır olduğunu anlattırıp, istirahate ciddî bir arzu ve bir diyar-ı âhara gitmeye samimî bir şevk veriyor.

Dördüncüsü: İnsan-ı mü'mine nur-u imanla gösterir ki, mevt, idam değil, tebdil-i mekândır. Kabir ise, zulümatlı bir kuyu ağzı değil, nuraniyetli âlemlerin

kapısıdır. Dünya ise, bütün şaşaasıyla, âhirete nisbeten bir zindan hükmündedir. Elbette zindan-ı dünyadan bostan-ı cinâna çıkmak ve müz'iç dağdağa-i hayat-ı cismaniyeden âlem-i rahata ve meydan-ı tayeran-ı ervâha geçmek ve mahlûkatın sıkıntılı gürültüsünden sıyrılıp huzur-u Rahmân'a gitmek, bin can ile arzu edilir bir seyahattir, belki bir saadettir.[3]

1. bk. Âl-i İmran Sûresi, 3:185; Nisâ Sûresi, 4:77; En'âm Sûresi, 6:70, 130; A'râf Sûresi, 7:51.
2. bk. Âl-i İmran Sûresi, 3:157, 169; Tevbe Sûresi, 9:111; Yûnus Sûresi, 10:7; Tâhâ Sûresi, 20:72; Hac Sûresi, 22:58; Kaf Sûresi, 50:43; Hadîd Sûresi, 57:21.
3. bk. Bakara Sûresi, 2:1554; Âl-i İmran Sûresi, 3:14; Nisâ Sûresi, 4:74, 94;Tevbe Sûresi, 9:38; Nahl Sûresi, 16:30, 122; Furkan Sûresi, 25;15;Ankebût Sûresi, 29:64; A'lâ Sûresi, 87:16.

Beşincisi: Kur'ân'ı dinleyen insana, Kur'ân'daki ilm-i hakikati ve nur-u hakikatle dünyanın mahiyetini bildirmekliğiyle, dünyaya aşk ve alâka pek mânâsız olduğunu anlatmaktır.[1] Yani, insana der ve ispat eder ki:

"Dünya bir kitab-ı Samedânîdir. Huruf ve kelimâtı nefislerine değil, belki başkasının Zât ve sıfât ve esmâsına delâlet ediyorlar. Öyle ise mânâsını bil, al; nukuşunu bırak, git.

"Hem bir mezraadır.[2] Ek ve mahsulünü al, muhafaza et; muzahrafatını at, ehemmiyet verme.

1. bk. Nisâ Sûresi, 4:94, 134; Yûnus Sûresi, 10:24; Kehf Sûresi, 18:45-46; Tâhâ Sûresi, 20:131.
2. bk. el-Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*4:19; es-Sehâvî, *el-Makâsıdü'l-Hasene* s. 497.

"Hem birbiri arkasında daim gelen, geçen âyineler mecmuasıdır. Öyle ise onlarda tecellî edeni bil, envârını gör ve onlarda tezahür eden esmânın tecelliyâtını anla ve Müsemmâlarını sev; ve zevâle ve kırılmaya mahkûm olan o cam parçalarından alâkanı kes.

"Hem seyyar bir ticaretgâhtır. Öyle ise alışverişini yap, gel; ve senden kaçan ve sana iltifat etmeyen kafilelerin arkalarından beyhude koşma, yorulma.

"Hem muvakkat bir seyrangâhtır. Öyle ise nazar-ı ibretle bak ve zahirî, çirkin yüzüne değil, belki Cemîl-i Bâkîye bakan gizli, güzel yüzüne dikkat et, hoş ve faideli bir tenezzüh yap, dön; ve o güzel manzaraları irâe eden ve güzelleri gösteren perdelerin kapanmasıyla, akılsız çocuk gibi ağlama, merak etme.

"Hem bir misafirhanedir. Öyle ise, onu yapan Mihmandar-ı Kerîmin izni dairesinde ye, iç, şükret. Kanunu dairesinde işle, hareket et. Sonra arkana bakma, çık, git. Herzekârâne, fuzulî bir surette karışma. Senden ayrılan ve sana ait olmayan şeylerle mânâsız uğraşma ve geçici işlerine bağlanıp boğulma" gibi zahir hakikatlerle, dünyanın iç yüzündeki esrarı gösterip dünyadan mufarakati gayet hafifleştirir, belki hüşyar olanlara sevdirir ve rahmetinin herşeyde ve her şe'ninde bir izi bulunduğunu gösterir.

İşte Kur'ân şu beş veche işaret ettiği gibi, başka hususî vecihlere dahi âyât-ı Kur'âniye işaret ediyor. Veyl o kimseye ki, şu beş vecihten bir hissesi olmaya.

On Yedinci Sözün İkinci Makamı[HAŞİYE-1]

Bırak biçare feryadı, belâdan gel, tevekkül kıl.
Zira feryat belâ-ender, hatâ-ender belâdır, bil.
Belâ vereni buldunsa, atâ-ender, safâ-ender belâdır, bil.
Bırak feryadı, şükür kıl manend-i belâbil, demâ keyfinden güler hep gül mül.
Ger bulmazsan, bütün dünya cefâ-ender, fenâ-ender hebâdır, bil.
Cihan dolusu belâ başında varken, ne bağırırsın küçük bir belâdan? Gel, tevekkül kıl.
Tevekkülle belâ yüzünde gül, ta o da gülsün.
O güldükçe küçülür, eder tebeddül.
Bil, ey hodgâm! Bu dünyada saadet, terk-i dünyada.
Hüdâbin isen, O kâfidir, bıraksan da bütün eşya lehinde.
Ger hodbin isen helâkettir, ne yaparsan bütün eşya aleyhinde.
Demek terki gerektir her iki halde bu dünyada.
Terki demek: Hüdâmülkü, Onun izni, Onun namıyla bakmakta.
Ticaret istiyorsan ger, şu fâni ömrünü bâkiye tebdilde.
Eğer nefsine talipsen, çürüktür, hem temelsiz de.
Eğer âfâkı istersen, fenâ damgası üstünde.
Demek değmez ki alınsa, çürük maldır hep bu çarşıda.
Öyle ise geç, iyi mallar dizilmiş arkasında.

Haşiye-1 Bu İkinci Makamdaki parçalar şiire benzer, fakat şiir değiller. Kasdînazmedilmemişler; belki hakikatlerin kemâl-i intizamı cihetinde bir derece manzum suretini almışlar.

Siyah Dutun Bir Meyvesi

O mübarekdut başında Eski Said, Yeni Said lisanıyla söylemiştir.

Muhatabım Ziya Paşadeğil, Avrupa meftunlarıdır.
Mütekellim nefsim değil, tilmiz-i Kur’ân namına kalbimdir.
Geçen Sözler hakikattir, sakın şaşma, hududundan hazer aşma.
Ecânip fikrine sapma, dalâlettir kulak asma, eder elbet seni nâdim.
Görürsün en ziyâdârın, zekâvette alemdârın,
O hayretten der daim: “Eyvah, kimden kime şekvâ edeyim, ben dahi şaştım!”
Kur’ân dedirtir, ben de derim, hiç de çekinmem.
Ondan Ona şekvâ ederim, sen gibi şaşmam.
Haktan Hakka feryad ederim, sen gibi aşmam.
Yerden göğe dâvâ ederim, sen gibi kaçmam.
Ki, Kur’ân’da hep dâvâ nurdan nuradır, sen gibi caymam.
Kur’ân’dadır hakhikmet, ispat ederim, muhalif felsefeyi beş para saymam.
Furkandadır elmas hakikat, dercan ederim, sen gibi satmam.
Halktan Hakka seyran ederim, sen gibi sapmam.
Dikenli yolda tayran ederim, sen gibi basmam.
Ferşten Arşa şükran ederim, sen gibi asmam.
Mevte, ecele dost bakarım, sen gibi korkmam.
Kabre gülerekten girerim, sen gibi ürkmem.
Ejder ağzı, vahşet yatağı, hiçlik boğazı—sen gibi görmem.
Ahbaba kavuşturur beni, kabirden darılmam, sen gibi kızmam.
Rahmet kapısı, nur kapısı, Hak kapısı, ondan sıkılmam, geri çekilmem.
Bismillâh diyerek çalıyorum,[HAŞİYE-1] arkama bakmam, dehşet de almam.
Elhamdülillâhdiyerek rahat bulup yatacağım, zahmeti çekmem, vahşette kalmam.
Allahu ekber diyerek ezan-ı Haşri işitip kalkacağım,[HAŞİYE-2] Mahşer-i Ekberden çekinmem, Mescid-i Âzamdan çekilmem.
Lütf-u Yezdan, nur-u Kur’ân, feyz-i imansayesinde hiç üzülmem.
Durmayıp koşacağım, Arş-ı Rahmânzılline uçacağım, sen gibi şaşmam inşaallah.

Haşiye-1 Eyvah diyerek kaçmıyorum.
Haşiye-2 İsrâfil‘in ezanını fecr-i Haşirde işitip Allahu ekberdiyerek kalkacağım. Salât-ı Kübrâdan çekilmem, Mecma-ı Ekberden çekinmem.

Kalbe Farisî olarak tahattur eden bir münacat

هٰذِهِ الْمُنَاجَاةُ تَخَطَّرَتْ فِي الْقَلْبِ هٰكَذَا بِالْبَيَانِ الْفَارِسِي

Yani, bu münacat, kalbe Farisî olarak tahattur ettiğinden, Farisî yazılmıştır. Evvelce matbu olan Hubab Risalesinde derc edilmişti.

يَا رَبْ! بَه شَشْ جِهَتْ نَظَرْ مِي كَرْدَمْ، دَرْدِ خُودْرَا دَرْمَانْ نَمِي دِيدَمْ

Yâ Rab! Tevekkülsüz, gafletle, iktidar ve ihtiyarıma dayanıp derdime derman aramak için cihât-ı sitte denilen altı cihette nazar gezdirdim. Maatteessüf derdime derman bulamadım. Mânen bana denildi ki: “Yetmez mi dert, derman sana.”

دَرْ رَاسْت مِي دِيدَمْ كِه: دِى رُوزْ مَزَارِ پَدَرِ مَنْست

Evet, gafletle sağımdaki geçmiş zamandanteselli almak için baktım. Fakat gördüm ki, dünkü gün, pederimin kabri; ve geçmiş zaman, ecdadımın bir mezar-ı ekberi suretinde göründü. Teselli yerine vahşet verdi.[HAŞİYE 1]

HAŞİYE 1. İman, o vahşetli mezar-ı ekberi, ünsiyetli bir meclis-i münevver ve bir mecma-ı ahbap gösterir.

وَدَرْ چَپْ دِيدَمْ كِه: فَرْدَا قَبْرِ مَنْست

Sonra soldaki istikbale baktım, derman bulamadım. Belki yarınki gün, benim kabrim; ve istikbal ise, emsalimin ve nesl-i âtinin bir kabr-i ekberi suretinde görünüp, ünsiyet değil, belki vahşet verdi. [HAŞİYE 2]

HAŞİYE 2. İman ve huzur-u iman, o dehşetli kabr-i ekberi, sevimli saadet saraylarında bir davet-i Rahmâniye gösterir.

وَإِ يمْرُوزْ: تَابُوتِ جِسْم پُرْ اِضْطِرَابِ مَنْست

Soldan dahi hayırgörünmediği için, hazır güne baktım. Gördüm ki, şu gün, güya bir tabuttur. Hareket-i mezbuhânede olan cismimin cenazesini taşıyor. [HAŞİYE 1]

HAŞİYE 1. İman, o tabutu, bir ticaretgâh ve şaşaalı bir misafirhane gösterir.

بَرْ سَرِ عُمُرْ جَنَازَءِ مَنْ اِيسْتَادَه اَسْت

İş bu cihetten dahi devâ bulamadım. Sonra başımı kaldırıp şecere-i ömrümün başınabaktım. Gördüm ki, o ağacın tek meyvesi benim cenazemdir ki, o ağacınüstünde duruyor, bana bakıyor. [HAŞİYE 2]

HAŞİYE 2. İman, o ağacın meyvesini cenaze değil, belki ebedî hayata mazhar ve ebedî saadete namzet olan ruhumun eskimiş yuvasından yıldızlarda gezmek için çıktığını gösterir.

دَرْ قَدَمْ: آبِ خَاكِ خِلْقَتِ مَنْ وَخَاكِسْتَرِ عِظَام مَنْ اَستْ

O cihetten dahi meyus olup başımı aşağıya eğdim. Baktım ki, aşağıda, ayak altında, kemiklerimin toprağı ile mebde-i hilkatimin toprağı birbirine karışmış gördüm. Derman değil, derdime dert kattı.[HAŞİYE 3]

HAŞİYE 3. İman, o toprağı, rahmet kapısı ve Cennet salonunun perdesi olduğunu gösterir.

چُونْ دَرْ پَسْ مِينِكَرَمْ، بِينَمْ: اِيْن دُنْيَاءِ بِى بُنْيَادْ هِيچْ دَرْ هِيچَسْت

Ondan dahi nazarı çevirip arkama baktım. Gördüm ki, esassız, fânibir dünya, hiçlik derelerinde ve adem zulümatında yuvarlanıp gidiyor. Derdime merhem değil, belki vahşet ve dehşet zehrini ilâve etti. [HAŞİYE 4]

HAŞİYE 4. İman, o zulümatta yuvarlanan dünyayı, vazifesi bitmiş, mânâsını ifade etmiş, neticelerini kendine bedel vücutta bırakmış mektubât-ı Samedâniye ve sahâif-i nukuş-u Sübhâniye olduğunu gösterir.

وَدَرْ پِيشْ: اَنْدَازَءِ نَظَرْ مِيكُنَمْ، دَرِ قَبرْ كُشَادَه اَسْت

وَرَاهِ اَبَدْ بَدُورِدِرَازْ بَدِيدَارسْت

Onda dahi hayır görmediğim için ön tarafıma, ileriye nazarımı gönderdim. Gördüm ki, kabir kapısı yolumun başında açık görünüp, onun arkasında ebede giden cadde, uzaktan uzağa nazara çarpıyor. [HAŞİYE 5]

HAŞİYE 5. İman, o kabir kapısını âlem-i nur kapısı ve o yol dahi saadet-i ebediye yolu olduğunu gösterdiğinden, dertlerime hem derman, hem merhem olur.

مَرَا جُزْ جُزْءِ اِخْتِيَارِى چِيزِى نِيسْت دَرْ دَسْت

İşte şu altı cihette ünsiyet ve teselli değil, belki dehşet ve vahşet aldığım onlara mukabil, benim elimde bir cüz-i ihtiyarîden başka hiçbir şey yoktur ki, ona dayanıp onunla mukabele edeyim. [HAŞİYE 1]

HAŞİYE 1. İman, o cüz-i lâyetecezzâ hükmündeki cüz-ü ihtiyarî yerine, gayr-ı mütenâhi bir kudrete istinad etmek için bir vesika verir. Ve belki iman bir vesikadır.

كِه اوُجُزْءْ هَمْ عَاجِزْ، هَمْ كُوتَاهُ، وَهَمْ كَمْ عَيَارَاسْت

Halbuki o cüz-i ihtiyarîdenilen silâh-ı insanî hem âciz, hem kısadır. Hem ayarı noksandır. İcad edemez. Kisbden başka hiçbir şey elinden gelmez. HAŞİYE 2

HAŞİYE 2. İman, o cüz-i ihtiyarîyi, Allah namına istimal ettirip, her şeye karşı kâfi getirir. Bir askerin cüzî kuvvetini devlet hesabına istimal ettiği vakit, binler kuvvetinden fazla işler görmesi gibi...

نَه دَرْ مَاضِى مَجَالِ حُلُولْ، نَه دَرْ مُسْتَقْبَلْ مَدَارِ نُفُوذَاسْت

Ne geçmiş zamanahulûl edebilir, ne de gelecek zamana nüfuz edebilir. Mazi ve müstakbele ait emellerime ve elemlerime faidesi yoktur. HAŞİYE 3

HAŞİYE 3. İman, dizginini cism-i hayvanînin elinden alıp kalbe, ruha teslim ettiği için, maziye nüfuz ve müstakbele hulûl edebilir. Çünkü kalb ve ruhun daire-i hayatı geniştir.

مَيْدَانِ أَو إِينْ زَمَانِ حَالْ، وَيَكْ آنِ سَيَّالَسْت

O cüz-i ihtiyarînin meydan-ı cevelânı, kısacık şu zaman-ı hazır ve bir ân-ı seyyaldir.

بَا إِينَ هَمَه فَقْرَهَا وَضَعْفَهَا، قَلَم قُدْرَتِ تُو آشِكَارَه

نُوِشْتَه اَسْت، "دَرْ فِطْرَتِ مَا": مَيْلِ اَبَدْ وَاَمَلِ سَرْمَدْ

İşte, şu bütün ihtiyaçlarımla ve zayıflığımla ve fakrve aczimle beraber, altı cihetten gelen dehşetler ve vahşetlerle perişan bir halde iken, kalem-i kudretle sahife-i fıtratımda ebede uzanan arzular ve sermede yayılan emeller âşikâre bir surette yazılmıştır, mahiyetimde derc edilmiştir.

بَلْكِه هَرْچِه هَسْت، هَسْت

Belki dünyada ne varsa, nümuneleri fıtratımda vardır. Umum onlara karşı alâkadarım. Onlar için çalıştırıyorum, çalışıyorum.

دَائِرَءِ اِحْتِيَاجْ مَانَنْدِ دَآئِرَءِ مَدّ نَظَرْ بُزُرْكِى دَارَسْت

İhtiyaç dairesi, nazardairesi kadar büyüktür, geniştir.

خَيَالْ كُدَامْ رَسَدْ اِحْتِيَاجْ نِيزْرَسَدْ

دَرْ دَسْت هَرْچِه نِيسْت دَرْ اِحْتِيَاجْ هَسْت

Hattâ, hayal nereye gitse, ihtiyaç dairesi dahi oraya gider; orada da

hâcetvardır. Belki, her ne ki elde yok, ihtiyaçta vardır. Elde olmayan ihtiyaçta vardır; elde bulunmayan ise hadsizdir.

دَآئِرَءِ اِقْتِدَارِ هَمْچُو دَآئِرَءِ دَسْتِ كُوتَاهِ كُوتَاهَسْت

Halbuki daire-i iktidar, kısa elimin dairesi kadar kısa ve dardır.

پَسْ فَقْرُو حَاجَاتِ مَا بَقَدَرِ جِهَانَسْت

Demek, fakrve ihtiyaçlarım dünya kadardır.

سَرْمَايَهءِ مَا هَمْچُو: "جُزْء لاَ يَتَجَزّٰا" اَسْت

Sermayem ise, cüz-i lâyetecezzâgibi cüz'î bir şeydir.

اِينْ جُزْءِ كُدَامْ وَاِينْ كَائِنَاتِ حَاجَاتِ كُدَامَسْت؟

İşte, şu cihan kadar ve milyarlar ile ancak istihsal edilen hâcet nerede? Ve bu beş paralık cüz-ü ihtiyarî nerede? Bununla onların mübayaasına gidilmez, bununla onlar kazanılmaz. Öyle ise başka bir çare aramak gerektir.

پَسْ دَرْرَاهِ تُو، أَزْاِينْ جُزْءْ نِيزْ بَازْمِى كُذَشْتَنْ چَارَءِ مَنْ اَسْت

O çare ise şudur ki: O cüz-i ihtiyarîden dahi vaz geçip, irade-i İlâhiyeye işini bırakıp, kendi havl ve kuvvetinden teberri edip, Cenâb-ı Hakkın havl ve kuvvetine iltica ederek hakikat-i tevekküle yapışmaktır. *Yâ Rab! Madem çare-i necat budur; Senin yolunda o cüz-i ihtiyarîden vaz geçiyorum ve enaniyetimden teberri ediyorum.*

تَا عِنَايَتِ تُو دَسْتَكِيرِ مَنْ شَوَدْ، رَحْمَتِ بِى نِهَايَتِ تُوپَنَاهِ مَنْ اَسْت

Ta, Senin inâyetin, aczve zaafıma merhameten elimi tutsun. Hem, ta Senin rahmetin, fakr ve ihtiyacıma şefkat edip bana istinadgâh olabilsin, kendi kapısını bana açsın.

آنْ كَسْ كِه بَحْرِ بِى نِهَايَتِ رَحْمَتْ يَافْتَ اسْتْ، تَكْيَه نَه كُنَدْ بَرْاِينْ جُزْءِ اِخْتِيَارِى كِه يَكْ قَطْرَه سَرَابَسْت

Evet, her kim ki rahmetin nihayetsiz denizini bulsa, elbette bir katre serap hükmünde olan cüz-i ihtiyarına itimat etmez, rahmeti bırakıp ona müracaat etmez.

أَيْوَاهْ! اِينْ زَنْدِكَانِى هَمْ چُو خَابَسْت
وِينْ عُمْرِ بِى بُنْيَادْ هَمْ چُوُ بَادَسْت

Eyvah, aldandık! Şu hayat-ı dünyeviyeyi sabit zannettik. O zan sebebiyle bütün bütün zayi ettik. Evet, şu güzerân-ı hayatbir uykudur; bir rüya gibi geçti. Şu temelsiz ömür dahi bir rüzgâr gibi uçar, gider.

اِنْسَانْ بَزَوَالْ دُنْيَا بَفَنَا اَسْت، آمَالْ بِى بَقَا آلَامْ
بَبَقَااَسْت

Kendine güvenen ve ebedîzanneden mağrur insan zevâle mahkûmdur, sür’atle gidiyor. Hane-i insan olan dünya ise, zulümat-ı ademe sukut eder. Emeller bekàsız, elemler ruhta bâki kalır.

بِيَا اَىْ نَفْسِ نَا فَرْجَامْ! وُجُودِ فَانِى خُودْرَا فَدَا كُنْ
خَالِقِ خُودْرَا كِه اِينْ هَسْتِى وَدِيعَه هَسْت

Madem hakikatböyledir. Gel, ey hayata çok müştak ve ömre çok talip ve dünyaya çok âşık ve hadsiz emellerle ve elemlerle müptelâ bedbaht nefsim! Uyan, aklını başına al! Nasıl ki yıldızböceği kendi ışıkçığına itimat eder, gecenin hadsiz zulümatında kalır. Balarısı kendine güvenmediği için gündüzün güneşini bulur; bütün dostları olan çiçekleri, güneşin ziyasıyla yaldızlanmış müşahede eder.

Öyle de, kendine, vücuduna ve enaniyetine dayansan, yıldızböceği gibi olursun. Eğer sen fâni vücudunu, o vücudu sana veren Hâlıkın yolunda feda etsen, balarısı gibi olursun, hadsiz bir nur-u vücut bulursun. Hem feda et. Çünkü şu vücut sende vedia ve emanettir.

وَمُلْكِ اُو وَاُودَادَه فَنَا كُنْ تَا بَقَا يَابَدْ، اَزْاَنْ
سِرِّى كِه: “نَفْىِ النَفْى” اِثْبَاتَ سْت

Hem Onun mülküdür, hem O vermiştir. Öyle ise, minnet etmeyerek ve

çekinmeyerek fena et, feda et, ta bekàbulsun. Çünkü nefy-i nefy ispattır. Yani, yok yok ise, o vardır. Yok, yok olsa, var olur.

خُدَایِ پُرْ کَرَمْ خُودْ مُلْكِ خُودْرَا مِی خَرَدْ اَزْتُو

بَهَایِ بِی گِرَانْ دَادَه بَرَایِ تُو نِگَاهْ دَارَاسْت

Hâlık-ı Kerîm, kendi mülkünü senden satın alıyor; Cennetgibi büyük bir fiyatı verir. Hem o mülkü senin için güzelce muhafaza ediyor, kıymetini yükselttiriyor. Yine sana hem bâki, hem mükemmel bir surette verecektir. Öyle ise, ey nefsim, hiç durma. Birbiri içinde beş kârlı bu ticareti yap. Ta beş hasâretten kurtulup, beş ribhi birden kazanasın.[1]

1. Buradaki beş kâr ve beş hasâret için Altıncı Söze bakınız.

فَلَمَّا اَفَلَ قَالَ لاَ اُحِبُّ الْاٰفِلِينَ[1]

لَقَدْ اَبْكَانِى نَعْىُ (لاَ اُحِبُّ الْاٰفِلِينَ) مِنْ خَلِيلِ اللّٰهِ

1. “[Yıldız] batıp gidince, [İbrahim] ‘Ben batıp gidenleri sevmem’ dedi.” En’âm Sûresi, 6:76.

İbrahim Aleyhisselâmdan sudur ile kâinatın zevâl ve ölümünü ilân eden nây-ı لاَ اُحِبُّ الْاٰفِلِينَ beni ağlattırdı.

فَصَبَّتْ عَيْنُ قَلْبِى قَطَرَاتٍ بَاكِيَاتٍ مِنْ شُؤُنِ اللّٰهِ

Onun için kalb gözü ağladı ve ağlayıcı katreleri döktü. Kalb gözü ağladığı gibi, döktüğü herbir damlası da o kadar hazindir; ağlattırıyor, güya kendisi de ağlıyor. O damlalar, gelecek Farisî fıkralardır.

لِتَفْسِيرِ كَلاَم مِنْ حكِيم اَىْ نَبِيٍّ فِى كَلاَم اللّٰهِ

İşte o damlalar ise, Nebiyy-i Peygamberolan bir hakîm-i İlâhînin Kelâmullah içinde bulunan bir kelâmının bir nevi tefsiridir.

نَمِى زِ يبَاسْت “اُفُولْدَه” گُمْ شُدَنْ مَحْبُوبْ

Güzel değil batmakla kaybolan bir mahbup. Çünkü zevâle mahkûm, hakikîgüzel olamaz. Aşk-ı ebedî için yaratılan ve âyine-i Samed olan kalb ile sevilmez ve sevilmemeli.

نَمِى اَرْزَدْ “غُرُوبْدَه” غَيْب شُدَنْ مَطْلُوبْ

Bir matlupki gurupta gaybûbet etmeye mahkûmdur; kalbin alâkasına, fikrin merakına değmiyor. Âmâle merci olamıyor. Arkasında gam ve kederle teessüf etmeye lâyık değildir. Nerede kaldı ki, kalb ona perestiş etsin ve ona bağlansın, kalsın!

نَمِى خَواهَمْ “فَنَادَه” مَحْو شُدَنْ مَقْصُودْ

Bir maksutki fenâda mahvoluyor; o maksudu istemem. Çünkü fâniyim. Fâni olanı istemem, neyleyeyim?

نَمِى خَوانَمْ “زَوَالْدَه” دَفْن شُدَنْ مَعْبُودْ

Bir mâbudki zevâlde defnoluyor; onu çağırmam, ona iltica etmem. Çünkü nihayetsiz muhtacım ve âcizim. Âciz olan, benim pek büyük dertlerime devâ bulamaz, ebedî yaralarıma merhem süremez. Zevâlden kendini kurtaramayan nasıl mâbud olur?

عَقْل فَرْيَادْ مِى دَارَدْ، نِدَاءِ (لاَ اُحِبُّ الْاٰفِلِينَ) مِى
زَنَدْ رُوحْ

Evet, zahire müptelâ olan akıl, şu keşmekeş kâinatta perestiş ettiği şeylerin zevâlini görmekle meyusâne feryad eder. Ve bâki bir mahbubu arayan ruh dahi, لاَ اُحِبُّ الْاٰفِلِينَ [1]feryadını ilân ediyor.

1. “Batıp gidenleri sevmem.” En’âm Sûresi, 6:76.

نَمِى خْواهَمْ نَمِى خْوانَمْ نَمِى تَابَمْ فِرٰاقِى

İstemem, arzu etmem, tâkat getirmem mufarakati!

نَمِى اَرْزَدْ “مَرَاقَه” إِيْن زَوَالْ دَرْ پَسْ تَلاٰقِى

Der-akap zevâlle acılanan mülâkatlar, keder ve meraka değmez; iştiyaka hiç lâyık değildir. Çünkü zevâl-i lezzet elem olduğu gibi, zevâl-i lezzetin tasavvuru dahi bir elemdir. Bütün mecazî âşıkların divanları, yani aşknameleri olan manzum kitapları, şu tasavvur-u zevâlden gelen elemden birer feryattır. Herbirinin bütün divan-ı eş’ârının ruhunu eğer sıksan, elemkârâne birer feryat damlar.

أَزْانْ دَرْدِى كِرِينِ(لاَ اُحِبُّ الْاٰفِلِينَ) مِى زَنَدْ قَلْبَمْ

İşte, o zevâl-âlûdmülâkatlar, o elemli mecazî muhabbetler derdinden ve belâsındandır ki, kalbim İbrahimvâri لاَ اُحِبُّ الْاٰفِلِينَ ağlamasıyla ağlıyor ve bağırıyor.

دَرْ اِيْن فَانِى بَقَاخَازِى بَقَاخِيزَدْ فَنَادَنْ

Eğer şu fânidünyada bekà istiyorsan, bekà fenâdan çıkıyor. Nefs-i emmâre cihetiyle fenâ bul ki, bâki olasın.

فَنَا شُدْ، هَمْ فَدَا كُنْ، هَمْ عَدَمْ بِينْ، كِه اَزْ دُنْيَا
"بَقَايَه" رَاهْ "فَنَادَنْ"

Dünyaperestlik esasatı olan ahlâk-ı seyyieden tecerrüd et, fâni ol. Daire-i mülkünde ve malındaki eşyayı Mahbub-u Hakikî yolunda feda et. Mevcudatın ademnümâ akıbetlerini gör. Çünkü şu dünyadan bekàya giden yol, fenâdan gidiyor.

فِكْرِ فِيزَارْ مِى دَارَدْ، أَنِين(لاَ اُحِبُّ الْاٰفِلِينَ) مِى زَنَدْ
وِجْدَانْ

Esbabiçine dalan fikr-i insanî, şu zelzele-i zevâl-i dünyadan hayrette kalıp meyusâne fîzar ediyor. Vücud-u hakikî isteyen vicdan, İbrahimvâri لاَ اُحِبُّ الْاٰفِلِينَ [1]enîniyle mahbubat-ı mecaziyeden ve mevcudat-ı zâileden kat'-ı alâka edip Mevcud-u Hakikîye ve Mahbub-u Sermedîye bağlanıyor.

1. "Batıp gidenleri sevmem" En'âm Sûresi, 6:76.

بِدَانْ اَىْ نَفْسِ نَادَانَمْ ! كِه: دَرْهَرْ فَرْد اَزْ فَانِى دُو
رَاهْ هَسْت بَا بَاقِى، دُو سِرّ جَانْ جَانَانِى

Ey nâdan nefsim! Bil ki, çendan dünya ve mevcudat fânidir; fakat her fâni şeyde, bâkiye îsal eden iki yol bulabilirsin ve can ve canan olan Mahbub-u Lâyezâlin tecellî-i cemâlinden iki lem'ayı, iki sırrı görebilirsin. An şart ki, suret-i fâniyeden ve kendinden geçebilirsen...

كِه دَرْ نَعْمَتْهَا إِنْعَامْ هَسْت وَپَسْ اٰثَارَهَا اَسْمَا بِكِيرْ
مَغْزِى، وَمِيزَنْ دَرْ فَنَا انْ قِشْرِ بِى مَعْنَا

Evet, nimetiçinde in'âm görünür, Rahmân'ın iltifatı hissedilir. Nimetten in'âma geçsen, Mün'imi bulursun. Hem, her eser-i Samedânî, bir mektup gibi, bir Sâni-i Zülcelâlin esmâsını bildirir. Nakıştan mânâya geçsen, esmâ yoluyla Müsemmâyı bulursun. Madem şu masnuat-ı fâniyenin mağzını, içini bulabilirsin; onu elde et, mânâsız kabuğunu, kışrını acımadan fenâ seyline atabilirsin.

بَلِی آثَارَهَا گُویَنْد: زِاَسْمَا لَفْظِ پُرْ مَعْنَا بِخَانْ مَعْنَا،
وَمِیزَنْ دَرْ هَوَا آنْ لَفْظِ بِی سَوْدَا

Evet, masnuatta hiçbir eser yok ki, çok mânâlı bir lâfz-ı mücessem olmasın, Sâni-i Zülcelâlin çok esmâsını okutturmasın. Madem şu masnuat elfazdır, kelimat-ı kudrettir; mânâlarını oku, kalbine koy, mânâsız kalan elfâzı bilâpervâ zevâlin havasına at. Arkalarından alâkadarâne bakıp meşgul olma.

عَقْل فَرْیَادْ مِی دَارَدْ، غِیَاثِ(لاَ اُحِبُّ الْاٰفِلِینَ)
مِیزَنْ اَیْ نَفْسَمْ

İşte, zahirperestve sermayesi âfâkî malûmattan ibaret olan akl-ı dünyevî, böyle silsile-i efkârı hiçe ve ademe incirar ettiğinden, hayretinden ve haybetinden meyusâne feryad ediyor. Hakikate giden bir doğru yol arıyor. Madem uful edenlerden ve zevâl bulanlardan ruh elini çekti. Kalb dahi mecazî mahbuplardan vaz geçti. Vicdan dahi fânilerden yüzünü çevirdi. Sen dahi, biçare nefsim, İbrahimvâri لاَ اُحِبُّ الْاٰفِلِینَ [1] gıyâsını çek, kurtul.

چِه خُوشْ گُویَدْ اُو شَیْدَا "جَامِی" عَشْقِ خُوی:

1. "Batıp gidenleri sevmem." En'âm Sûresi, 6:76.

Fıtratı aşkla yoğrulmuş gibi sermest-i câm-ı aşk olan Mevlânâ Câmi, kesretten vahdete yüzleri çevirmek için, bak, ne güzel söylemiş:

یکِی خَواهْ *1* ، یکِی خَوانْ *2* ، یکِی جُویْ *3* ، یکِی بِینْ *4* ، یکِی دَانْ *5* ، یکِی گُویْ *6* demiştir.[HAŞİYE-1] Yani;

1. Yalnız Biri iste; başkaları istenmeye değmiyor.
2. Biri çağır; başkaları imdada gelmiyor.
3. Biri talep et; başkaları lâyık değiller.
4. Biri gör; başkaları her vakit görünmüyorlar, zevâlperdesinde saklanıyorlar.
5. Biri bil; marifetineyardım etmeyen başka bilmekler faidesizdir.
6. Biri söyle; Ona ait olmayan sözler mâlâyâni sayılabilir.

Haşiye-1 Yalnız bu satır Mevlânâ Câmî'nin kelâmıdır.

نَعَمْ صَدَقْتَ اَیْ جَامِی هُوَ الْمَطْلُوبُ هُوَ الْمَحْبُوب
هُوَ الْمَقْصُودُ هُوَ الْمَعْبُودُ

Evet, Câmi’, pek doğru söyledin. Hakikîmahbub, hakikî matlub, hakikî maksud, hakikî mâbud yalnız Odur.

كِه "لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُو" بَرَابَرْ مِيذَنَدْ عَالَمْ

Çünkü bu âlem, bütün mevcudatıyla, muhtelif dilleriyle, ayrı ayrı nağamâtıyla, zikr-i İlâhînin halka-i kübrâsında beraber لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُو [1] der, vahdâniyete şehadet eder. لاَ اُحِبُّ الْاٰفِلِينَ [2]’in açtığı yaraya merhem sürüyor ve alâkayı kestiği mecazî mahbuplara bedel bir Mahbub-u Lâyezâlîyi gösteriyor.

1. “Ondan başka hiçbir ilâh yoktur.” Haşir Sûresi, 59:22.
2. “Batıp gidenleri sevmem” En’âm Sûresi, 6:76.

Bundan yirmi beş sene kadar evvel İstanbul Boğazındaki Yuşa Tepesinde, dünyanın terkine karar verdiğim bir zamanda, bir kısım mühim dostlarımbeni dünyaya, eski vaziyetime döndürmek için yanıma geldiler. Dedim: "Yarına kadar beni bırakınız; istihare edeyim." Sabahleyin kalbime bu iki levha hutur etti. Şiire benzer, fakat şiir değiller. O mübarek hatıranın hatırı için ilişmedim. Geldiği gibi muhafaza edildi. Yirmi Üçüncü Sözün âhirine ilhak edilmişti. Makam münasebetiyle buraya alındı.

Birinci Levha

Ehl-i gaflet dünyasının hakikatini tasvir eder levhadır.

Beni dünyaya çağırma,
Demâ gaflet hicab oldu;
Bütün eşya u mevcudat,
Vücut desen, onu giydim,
Hayat desen onu tattım,
Akılayn-ı ikab oldu,
Ömür ayn-ı hevâ oldu,
Amel ayn-ı riya oldu,
Visal nefs-i zevâl oldu,
Bu envarzulümat oldu,
Bu savtlar nây-ı mevt oldu,
Ulûmevhâma kalb oldu,
Lezzet ayn-ı elem oldu,
Habibdesen onu buldum,
Ona geldim fenâ gördüm.
Ve nur-u Hak nihan gördüm.
Birer fâni muzır gördüm.
Ah, ademdi, çok belâ gördüm.
Azap-ender azap gördüm.
Bekàyı bir belâ gördüm.
Kemâl ayn-ı heba gördüm.
Emel ayn-ı elem gördüm.
Devâyı ayn-ı dâ gördüm.
Bu ahbabı yetim gördüm.
Bu ahyâyı mevat gördüm.

Hikemde bin sekam gördüm.
Vücutta bin adem gördüm.
Ah, firakta çok elem gördüm.

İkinci Levha

Ehl-i hidayet ve huzurun hakikat-i dünyalarına işaret eder levhadır.

Demâ gaflet zevâl buldu,
Vücut, burhan-ı Zât oldu,
Akıl, miftah-ı kenz oldu,
Kemâlin lem'ası söndü,
Zevâlayn-ı visal oldu,
Ömür nefs-i ameloldu,
Zalâmzarf-ı ziya oldu,
Bütün eşya enîs oldu,
Bütün zerrat-ı mevcudat,
Fakrı kenz-i gınâbuldum,
Eğer Allah'ı buldunsa
Eğer Mâlik-i Mülke memlûkisen
Eğer hodbin ve kendi nefsine mâliksen
Bilâ-haddin azaptır, tad,
Ve nur-u Hak ayan gördüm.
Hayat, mir'ât-ı Haktır, gör.
Fenâ, bâb-ı bekàdır, gör.
Fakat şems-i cemâl var, gör.
Elem, ayn-ı lezzettir, gör.
Ebed ayn-ı ömürdür, gör.
Bu mevtte, hak hayat var, gör.
Bütün asvat zikirdir, gör.
Birer zâkir, müsebbih gör.
Aczde tam kuvvet var, gör.
Bütün eşya senindir, gör.
Onun mülkü senindir, gör.
Bilâ-addin belâdır, gör,
Belâ gayet ağırdır, gör.

Yirmi beş sene evvel Ramazan'da, ikindiden sonra Şeyh Geylânî'nin (k.s.) Esmâ-i Hüsnâ manzumesini okudum. Bana bir arzu geldi ki, Esmâ-i Hüsnâ ile bir münacat yazayım. Fakat o vakit bu kadar yazıldı. O kudsî üstadımın mübarek Münâcât-ı Esmâiyesine bir nazire yapmak istedim. Heyhat! Nazma istidadım yok. Yapamadım, noksan kaldı. Bu münacat, Otuz Üçüncü Sözün Otuz Üçüncü Mektubu olan Pencereler Risalesine ilhak edilmişti. Makam münasebetiyle buraya alındı.

هُوَ الْبَاقِي

حَكِيمُ الْقَضَايَا نَحْنُ فِي قَبْضِ حُكْمِهِهُوَ الْحَكَمُ
الْعَدْلُ لَهُ الْاَرْضُ وَالسَّمَاءُ

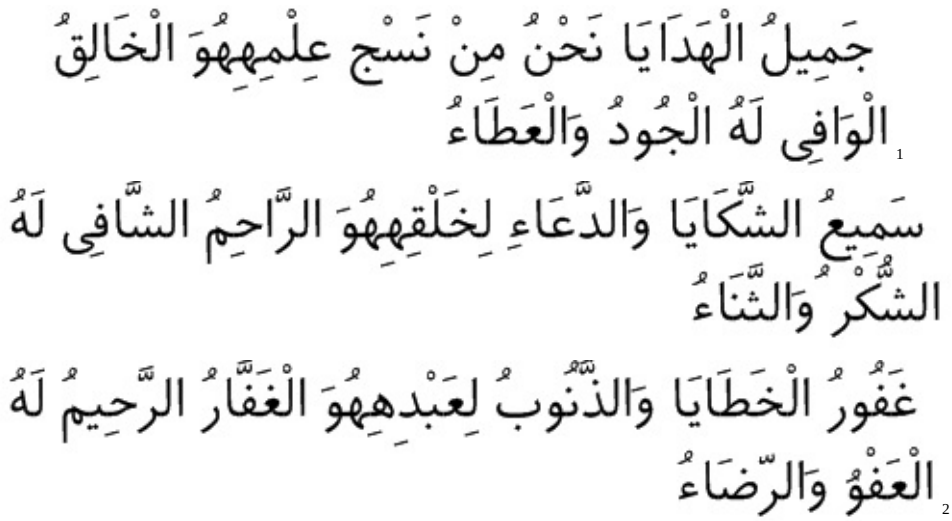
عَلِيمُ الْخَفَايَا وَالْغُيُوبُ فِي مُلْكِهِهُوَ الْقَادِرُ الْقَيُّومُ لَهُ
الْعَرْشُ وَالثَّرَاءُ

لَطِيفُ الْمَزَايَا وَالنُّقُوشِ فِي صُنْعِهِهُوَ الْفَاطِرُ الْوَدُودُ
لَهُ الْحُسْنُ وَالْبَهَاءُ

جَلِيلُ الْمَرَايَا وَالشُّؤُونُ فِي خَلْقِهِهُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ
لَهُ الْعِزُّ وَالْكِبْرِيَاءُ

بَدِيعُ الْبَرَايَا نَحْنُ مِنْ نَقْشِ صُنْعِهِهُوَ الدَّائِمُ الْبَاقِي
لَهُ الْمُلْكُ وَالْبَقَاءُ

كَرِيمُ الْعَطَايَا نَحْنُ مِنْ رَكْبِ ضَيْفِهِهُوَ الرَّزَّاقُ
الْكَافِي لَهُ الْحَمْدُ وَالثَّنَاءُ

O, hükmünü hikmetle icrâ eden Hakîmdir; biz de Onun hükmünün elindeyiz.Hakem olan O, Adl olan O; arz ve semâ Onundur. Mülkünde gizli olanı,gaip olanı O hakkıyla bilir. Kàdir olan O, Kayyûm olan O; Arş da, yer de Onundur. San'atının nakışlarında ve vasıflarında görünen Onun lûtfudur. Fâtır Odur, Vedûd O; mahlûkattaki bütün hüsün ve güzellikler Onundur.Mevcudat aynalarında ve mahlûkatının keyfiyâtında tezahür eden Onuncelâlidir. Melik Odur, Kuddûs O; izzet ve kibriyâ da Ona aittir.Mahlûkatını acaib-i san'at içinde icad eden Odur; biz de Onun san'atının nakışlarıyız. Dâim Odur, Bâkî O; mülk ve bekà Onundur. O atâsında pekkerîmdir; biz de Onun misafir kàfilelerindeniz. Rezzâk Odur, her hâceteKâfi O; hamd ve senâ Ona mahsustur. Rahmet hediyelerinde görünen Onuncemâlidir. Biz de Onun ilminin mensucatındanız. Hâlık Odur, Vâfî O; cûdve atâ Onundur.**1.** ODUR BÂKÎ.
2. Mahlûkatının şikâyet ve duâlarını işiten Odur. Merhamet eden O, şifâ veren O; şükürve senâ Ona mahsustur. Kullarının hatâ ve günahlarını bağışlayan daOdur. Gaffâr Odur, Rahîm O; af da, rızâ da Ondandır.

Ey nefsim! Kalbim gibi ağla ve bağır ve de ki:
Fâniyim, fâni olanı istemem.
Âcizim, âciz olanı istemem.
Ruhumu Rahmân'a teslim eyledim; gayr istemem.
İsterim, fakat bir yâr-ı bâki isterim.
Zerreyim, fakat bir şems-i sermed isterim.
Hiç ender hiçim, fakat bu mevcudatı umumen isterim.

Barla Yaylası, çam, katran, ardıç, karakavağın bir meyvesidir

Makam münasebetiyle buraya alınmış. On Birinci Mektubun bir parçasıdır.

Bir vakit, esaretimde, dağ başında, azametliçam ve katran ve ardıç ağaçlarının heybetnümâ suretlerini, hayretfezâ vaziyetlerini temâşâ ederken, pek lâtif bir rüzgâr esti. O vaziyeti, pek muhteşem ve şirin, velvele-âlûd bir zelzele-i raksnümâ, bir tesbihat-ı cezbe-edâ suretine çevirdiğinden, eğlence temâşası nazar-ı ibrete ve sem’-i hikmete döndü. Birden, Ahmed-i Cizrî’nin Kürtçe şu fıkrası:

هَرْكَسْ بِتَمَاشَا گه حُسْنَاتَه زِهَرْ جَاى تَشْبِيهِ
نِگَارَانْ بِجَمَالاَتَه دِنَازِنْ [1]

1. bk. El-Cizrî, *el-İkdü'l-Ceherî fî Şerhi Dîvâni'ş-Şeyh el-Cizrî*s. 438.

hatırıma geldi. Kalbim, ibret mânâlarını ifade için şöyle ağladı:

يَا رَبْ! هَرْ حَىْ بِتَمَاشَاِگِ صُنْع تُو زِهَرْ جَاى بَتَازِى
زِنَشِيبُ اَزْ فِرَازِى مَانَنْد دَلاَلاَنْ بِنِدَاءِ بِآوَازِى دَمْ
دَمْ زِ جَمَال نَقْشِ تُودَرْ رَقَصْ بَازِى زِكَمَال صُنْع
تُو خُوشْ خُوشْ بِگَازِى زِ شِيرِينِى آوَازِ خُودْ هَىْ
هَىْ دِنَازِى أَزْوَىْ رَقْص آمَدْ جَذْبَه خَوازِى اَزِيْن
آثَارِ رَحْمَتْ يَافْت هَرْ حَىْ دَرْسِ تَسْبِيحُ نَمَازِى
اِيسْتَادَسْت هَرْ يِكِى بَرْ سَنْكِ بَالاَ سَرْفِرَازِى

دراز کَرْدَسْت دَسْتَهَارَا بَدَرْگَاهِ إِلٰهِی هَمْچُو
شَهْبَازِی بَه جُنْبِیدسْت زُلفْهَارَا بَه شَوْقَ انْگیزِ
شَهْنَازِی بَبَالاَ مِیزَنَنْد أَز پَرْدَه هَای هَای هُوی"
عَشْق بَازِی مِیدهَدْ هُوشَه گِیرِینْهَای دَرِینْهَای
زَوَالِی اَز حُبّ مَجَازِی بَرْ سَرِ مَحْمُودْهَا نَغْمَه هَای
حُزْن اَنْگیزِ اَیَازِی مُرْدَهَارَا نَغْمَهَای اَزَلِی أَز حُزْن
اَنْگیزِ نَوَازِی" رُوحَه "مِی آیَدْ اَزُو زَمْزَمَهءِ نَازُو
نِیَازِی قَلْب مِی خَوانْد أَزِینْ آیَاتْهَا: سِرّ تَوْحِیدْ
زِعُلُوّ نَظْم إِعْجَازِی نَفْس مِی خَواهَدْ دَرْاِینْ وَلْوَلَهَا
.. زَلْزَلَهَا: ذَوْق بَاقِی دَرْ فَنَای دُنْیَابَازِی عَقْل مِی
بِینَدْ اَزِینْ زَمْزَمَهَا دَمْدَمَهَا: نَظْم خِلْقَتْ، نَقْشِ
حِکْمَتْ، کَنْزِ رَازِی آرْزُو مِیدَارَدْ هَوَا اَزِینْ
هَمْهَمَهَا.. هُوهُوَهَا مَرْگِ خُودْ دَرْ تَرْکِ اَذْوَاقِ
مَجَازِی خَیَالْ بِینَدْ اَزِینْ اَشْجَارْ: مَلاَئِكْ رَا جَسَدْ
آمَدْ سَمَاوِی، بَاهَزَارَانْ نَیْ اَزِینَ نَیْهَا شُنِیدَتْ
هُوشْ: سِتَایِشْهَای ذَات حَیْ وَرَقْهَارَا زَبَانْ دَارَنْدَ
هَمَه "هُو هُو" ذِکْر آرَنْد بَه دَرْ مَعْنَای: حَیُّ حَیْ چُو
"لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُو" بَرَابَرْ مِیزَنْد هَرْ شَیْ دَمَادَمْ جُوِیدَنْد
"یَا حَقْ" سَرَاسَرْ کُوِیدَنْد: "یَا حَیّ" بَرَابَرْ مِیزَنَنْد:
"اَللّٰهْ"

فَيَا حَيُّ يَا قَيُّومُ بِحَقِّ اِسْم حَيِّ قَيُّوم..

حَيَاتِی دهْ بَاينْ قَلْبِ پَرِيشَانْ رَا اِسْتِقَامَتْ دِهْ بَاينْ

عَقْلِ مُشَوَّشْ رَا... اٰمِينْ

BarlaYaylası, Tepelice'de çam, katran, ardıç, karakavak meyvesi hakkında yazılan Farisî beyitlerin mânâsı:

هَرْكَسْ بِتَمَاشَا كِه حُسْنَاتَه زِهَرْ جَای تَشْبِيهِ

نِگَارَانْ بِجَمَالاَتَه دِنَازِنْ [1]

Hatırıma geldi; kalbim dahi ibret mânâlarını ifade için şöyle ağladı:

1. El-Cizrî, *el-İkdü'l-Cevherî fî Şerhi Dîvâni'ş-Şeyh el-Cizrîs*. 438.

Yani, Senin temâşâna, hüsnüne, herkes her yerden koşup gelmiş. Senin cemâlinle nazdarlık ediyorlar.

يَا رَبْ! هَرْ حَیْ بِه تَمَاشَاِگِ صُنْع تُو زِهَرْ جَایْ بَتَازِی

Her zîhayat, Senin temâşâna, san'atın olan zemin yüzüne her yerden çıkıp bakıyorlar.

زِنَشِيبُ اَزْ فِرَازِی مَانَنْدِ دَلاَلاَنْ بِنِدَاءِ بِآوَازِی

Aşağıdan, yukarıdan dellâllar gibi çıkıp bağırıyorlar.

دَمْ دَمْ زِ جَمَالِ نَقْشِ تُوزِ هَوَایِ شَوْقِ تُودَرْ رَقْص

بَازِی

Senin cemâl-i nakşından keyiflenip, o dellâl-misal ağaçlar oynuyorlar.

زِ كَمَالِ صُنْع تُو خُوشْ خُوشْ بِگَازِی [1]

1. Nüsha: زِهَوَایِ شَوْقِ تُو

Senin kemâl-i san'atından neş'elenip güzel güzel sadâ veriyorlar.

زِ شِيرِينِی آوَازِ خُودْ هَیْ هَیْ دِنَازِی

Güya sadâlarının tatlılığı, onları da neş'elendirip nazeninâne bir naz ettiriyor.

اَزْوَیْ رَقْصَه آمَدْ جَذْبَه خَوازِی

İşte ondandır ki, şu ağaçlar raksa gelmiş, cezbe istiyorlar.

اَزِیْن آثَارِ رَحْمَتْ یَافْت هَرْ حَیْ دَرْسِ تَسْبِیحُ نَمَازِی

Şu rahmet-i İlâhiyenin âsârıyladır ki, her zîhayat, kendine mahsus tesbih ve namazın dersini alıyorlar.

اِیسْتَادَسْت هَرْ یکِی بَرْ سَنْكِ بَالاَ سَرْفِرَازِی

Ders aldıktan sonra, herbir ağaç yüksek bir taş üstünde Arşa başını kaldırıp durmuşlar.

دِرَاز کَرْدَسْت دَسْتَهَارَا بَدَرْگَاهِ إِلٰهِی هَمْچُو شَهْبَازِی

Herbirisi, yüzler ellerini Şehbaz-ı Kalender[HAŞİYE-1]gibi dergâh-ı İlâhîye uzatıp muhteşem bir ibadet vaziyetini almışlar.

بَه جُنْبِیدسْت زُلْفهَارَا بَشَوْقَ اَنْگِیزِ شَهْنَازِی [HAŞİYE-2]

Oynattırıyorlar zülüfvâri küçük dallarını; ve onunla, temâşâ edenlere de, lâtif şevklerini ve ulvî zevklerini ihtar ediyorlar.

بَبَالاَ مِیزَنَنْد اَزْ پَرْدَه هَایِ “هَایِ هُوی” عَشْق بَازِی

Haşiye-1 Şehbaz-ı Kalender meşhur bir kahramandır ki, Şeyh Geylânî'nin irşadıyla dergâh-ı İlâhîyeiltica edip mertebe-i velâyete çıkmıştır.
Haşiye-2 Şehnaz-ı Çelkezi, kırk örme saç ile meşhur bir dünya güzelidir.

Aşkın “Hay Huy” perdelerinden en hassas tellere, damarlara dokunuyor gibi sadâ veriyorlar.[HAŞİYE-1Nüsha]

مِیدِهَدْ هُوشَه گِیرِینْهَای دَرِینْهَایِ زَوَالِی اَزْ حُبِّ مَجَازِی

Haşiye-1 [Nüsha]Şu nüsha mezaristandaki ardıç ağacına bakar

هَایِ هُوی بَبَالاَ مِیزَنَنْد اَزْ پَرْدَه هَایِ
مُرْدَهَارَا نَغْمَه هَایِ اَزَلِی اَزْ حُزْنَ اَنْگِیزْ نُوَازِی

Fikre şu vaziyetten şöyle bir mânâ geliyor: Mecazîmuhabbetlerin zevâl elemiyle gelen ağlayış, hem derinden derine hazin bir enîni ihtar ediyorlar.

بَرْ سَرِ مَحْمُودْهَا نَغْمَهَایِ حُزْن اَنْگِیزِ اَیَازِی

Mahmud’ların, yani Sultan Mahmud gibi mahbubundan ayrılmış bütün âşıkların başlarında, hüzün-âlûd mahbuplarının nağmesinin tarzını işittiriyorlar.

مُرْدَهَارَا نَغْمَهَایِ اَزَلِی اَزْ حُزْن اَنْگِیز نُوَازِی

Dünyevî sadâların ve sözlerin dinlemesinden kesilmiş olan ölmüşlere ezelî nağmeleri, hüzün-engiz sadâları işittiriyor gibi bir vazifesi var görünüyorlar.

“رُوحَه” مِی اٰیَدْ اَزُو زَمْزَمَهءِ نَازُو نِیَازِی

Ruh ise, şu vaziyetten şöyle anladı ki: Eşya, tesbihat ile Sâni-i Zülcelâlin tecelliyât-ı esmâsına mukabele edip, bir naz-niyaz zemzemesidir, geliyor.

قَلْبْ مِیخَواندْ اَزِینْ اٰیَاتْهَا: سِرِّ تَوْحِیدْ زِعُلُوِّ نَظْم
اِعْجَازِی

Kalb ise, şu herbiri birer âyet-i mücesseme hükmünde olan şu ağaçlardan sırr-ı tevhidi, bu i’câzın ulüvv-ü nazmından okuyor. Yani, hilkatlerinde o derece harika bir intizam, bir san’at, bir hikmet vardır ki, bütün esbab-ı kâinat birer fâil-i muhtar farz edilse ve toplansalar, taklit edemezler.

نَفْس مِی خَوَاهَدْ دَرِینْ وَلْوَلَهَا.. زَلْزَلَهَا: ذَوْقِ بَاقِی
دَرْ فَنَایِ دُنْیَابَازِی

Nefisise, şu vaziyeti gördükçe, bütün rû-yi zemin velvele-âlûd bir zelzele-i firakta yuvarlanıyor gibi gördü, bir zevk-i bâkiaradı. “Dünyaperestliğin terkinde bulacaksın” mânâsını aldı.

عَقْل مِی بِینَدْ اَزِینْ زَمْزَمَهَا.. دَمْدَمَهَا: نَظْم
خِلْقَتْ، نَقْشِ حِکْمَتْ، کَنْزِ رَازِی

Akıl ise, şu zemzeme-i hayvan ve eşcardan ve demdeme-i nebat ve havadan gayet mânidar bir intizam-ı hilkat, bir nakş-ı hikmet, bir hazine-i esrar buluyor. Herşey çok cihetlerle Sâni-i Zülcelâli tesbih ettiğini anlıyor.

آرْزُو مِیدَارَدْ هَوَا اَزِینْ هَمْهَمَهَا.. هُوهُوَهَا مَرْگِ
خُودْ دَرْ تَرْکِ اَذْوَاقِ مَجَازِی

Heva-yı nefisise, şu hemheme-i hava ve hevheve-i yapraktan öyle bir lezzet

alıyor ki, bütün ezvâk-ı mecazîyi ona unutturup o heva-yı nefsin hayatı olan zevk-i mecazîyi terk etmekle bu zevk-i hakikatte ölmek istiyor.

خَيَالْ بِينَدْ اَزِينْ اَشْجَارْ: مَلاَئِكْ رَا جَسَدْ آمَدْ
سَمَاوِى، بَاهَزَارَانْ نَىْ

Hayal ise görüyor: Güya şu ağaçların müekkel melâikeleri içlerine girip herbir dalında çok neyler takılan ağaçları ceset olarak giymişler. Güya Sultan-ı Sermedî, binler ney sadâsıyla muhteşem bir resm-i küşatta onlara onları giydirmiş ki, o ağaçlar câmid, şuursuz cisim gibi değil, belki gayet şuurkârâne, mânidar vaziyetleri gösteriyorlar.

اَزِينَ نَىْ هَا شُنِيدَتْ هُوشْ: سِتَايِشْهَاىِ ذَاتِ حَىْ

İşte, o neyler, semâvî, ulvî bir musikîden geliyor gibi sâfi ve müessirdirler. Fikir, o neylerden, başta Mevlânâ Celâleddin-i Rumî olarak bütün âşıkların işittikleri elemkârâne teşekkiyât-ı firâkı işitmiyor. Belki, Zât-ı Hayy-ı Kayyûma karşı takdim edilen teşekkürat-ı Rahmâniyeyi ve tahmidat-ı Rabbâniyeyi işitiyor.

وَرَقْهَارَا زَبَانِ دَارَنْد هَمَه "هُوَ هُوَ" ذِكْر آرَنْد بَدَرْ
مَعْنَاىِ: حَىُّ حَىْ

Madem ağaçlar birer ceset oldu. Bütün yapraklar dahi diller oldu. Demek herbiri, binler dilleriyle, havanın dokunmasıyla *Hu*, *Hu* zikrini tekrar ediyorlar. Hayatlarının tahiyyâtıyla, Sâniinin Hayy-ı Kayyûm olduğunu ilân ediyorlar.

چُو "لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُو"بَرَابَرْ مِيزَنْد هَرْ شَىْ
لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُو

Çünkü, bütün eşya [1] deyip, kâinatın azîm halka-i zikrinde beraber zikrederek çalışıyorlar.

دَمَادَمْ جُوِيَدَنْد "يَا حَقْ"سَرَاسَرْ گُوِيَدَنْد: "يَا حَىّ"
بَرَابَرْ مِيزَنَنْد: "اَللّٰهْ"

Vakit-be-vakit, lisan-ı istidat ile, Cenâb-ı Haktan hukuk-u hayatını "Yâ Hak" deyip hazine-i rahmetten istiyorlar. Baştan başa da, hayata mazhariyetleri lisanıyla "Yâ Hayy" ismini zikrediyorlar.

فَيَا حَيُّ يَا قَيُّومُ بِحَقِّ اِسْم حَيِّ قَيُّوم
حَيَاتِی دەْ بَايِنْ قَلْبِ پَرِيشَانْ رَا اِسْتِقَامَتْ دِەْ بَايِنْ
عَقْلِ مُشَوَّشْ رَا... اٰمِينْ

1. “Ondan başka hiçbir ilâh yoktur.” Haşir Sûresi, 59:22.

Bir vakit Barla’da, Çam Dağında, yüksek bir mevkide, gecede semanın yüzüne baktım. Gelecek fıkralar birden hutur etti. Yıldızların lisan-ı hâl ile konuşmalarını hayalen işittim gibi bu yazıldı. Nazım ve şiir bilmediğim için, şiir kaidesine girmedi. Tahattur olduğu gibi yazılmış. Dördüncü Mektup ile Otuz İkinci Sözün Birinci Mevkıfının âhirinden alınmıştır.

Yıldızları konuşturan bir yıldızname

Dinle de yıldızları, şu hutbe-i şirinine,Nâme-i nurîn-i hikmetbak ne takrir eylemiş.
Hep beraber nutka gelmiş, hak lisanıyla derler: “Bir Kadîr-i Zülcelâlin haşmet-i sultanına,
Birer burhan-ı nurefşânız vücud-u Sânia,Hem vahdete, hem kudrete şahitleriz biz.
Şu zeminin yüzünü yaldızlayanNazenin mu’cizâtı çün melek seyranına,
Bu semânın arza bakan, Cennete dikkat edenBinler müdakkik gözleriz biz.[HAŞİYE-1]
Tûbâ-yı hilkatten semâvâtşıkkınaHep kehkeşan ağsânına,
Bir Cemîl-i Zülcelâlin dest-i hikmetle takılmış
Pek güzel meyveleriyiz biz.
Şu semâvât ehline birer mescid-i seyyarBirer hane-i devvar, birer ulvî âşiyâne,
Birer misbah-ı nevvar, birer gemi-i cebbarBirer tayyareleriz biz.
Bir Kadîr-i Zülkemâlin, bir Hakîm-i ZülcelâlinBirer mu’cize-i kudret, birer harika-i san’at-ı Hâlıkane,
Birer nadire-i hikmet, birer dâhiye-i hilkatBirer nurâlemiyiz biz.
Böyle yüz bin dille yüz bin burhan gösteririzİşittiririz insan olan insana.
Kör olası dinsiz gözü, görmez oldu yüzümüzü,Hem işitmez sözümüzü. Haksöyleyen âyetleriz biz.
Sikkemiz bir, turramız bir, Rabbimize musahharız. Müsebbihiz, zikrederiz âbidâne
Kehkeşanın halka-i kübrâsına mensup birer meczuplarız biz” dediklerini hayalen dinledim.

Haşiye-1 Yani, Cennet çiçeklerinin fidanlık ve mezraacığı olan zeminin yüzünde hadsiz mu'cizât-ı kudret teşhir edildiğinden, semâvat âlemindeki melâikeler, o mu'cizâtı ve o harikaları temâşâ ettikleri gibi, ecrâm-ı semâviyenin gözleri hükmünde olan yıldızlar dahi, güya melâikeler gibi, zemin yüzündeki nazenin masnuatı gördükçe, Cennet âlemine bakıyorlar. O muvakkat harikaları bâki bir surette Cennette dahi müşahede ediyorlar gibi, bir zemine, bir Cennete bakıyorlar; yani o iki âleme nezaretleri var demektir.

On Sekizinci Söz

Bu Sözün iki makamı var. İkinci Makamı daha yazılmamıştır. Birinci Makamı Üç Noktadır.

BİRİNCİ NOKTA

لاَ تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا اَتَوْا وَيُحِبُّونَ
اَنْيُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلاَ تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ
مِنَالْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ [1]

Nefs-i emmâreme bir sille-i tedip

1. "Yaptıkları kötülüklerle sevinen ve yapmadıkları hayırla övülmekten hoşlanankimseleri, sakın azaptan kurtulurlar zannetme. Onlar için pek acı birazap vardır." Âl-i İmrân Sûresi, 3:188.

Ey fahre meftun, şöhrete müptelâ, medhe düşkün, hodbinlikte bîhemtâ, sersem nefsim!

Eğer binler meyve veren incirin menşei olan küçücük bir çekirdeği ve yüz salkım ona takılan üzümün siyahkurucuk çubuğu, bütün o meyveleri, o salkımları kendi hünerleri olduğuve onlardan istifade edenler o çubuğa, o çekirdeğe medih ve hürmet etmek lâzım olduğu hak bir dâvâ ise, senin dahi sana yüklenen nimetler için fahre, gurura belki bir hakkın var.

Halbuki sen, daim zemme müstehaksın. Zira o çekirdek ve o çubuk gibi değilsin. Senin bir cüz-i ihtiyarın bulunmakla, o nimetlerin kıymetlerini fahrinle tenkis ediyorsun, gururunla tahrip ediyorsun ve küfranınla iptal ediyorsun ve temellükle gasp ediyorsun.

Senin vazifen fahirdeğil, şükürdür. Sana lâyık olan şöhret değil, tevazudur, hacâlettir. Senin hakkın medih değil, istiğfardır, nedâmettir. Senin kemâlin hodbinlik değil, hüdâbinliktedir.

Evet, sen, benim cismimde, âlemdeki tabiata benzersin. İkiniz hayrı kabul etmek, şerre merci olmak için yaratılmışsınız. Yani, fâil ve masdar değilsiniz; belki münfail ve mahalsiniz. Yalnız bir tesiriniz var. O da, hayr-ı mutlaktan gelen hayrı güzel bir surette kabul etmemenizden, şerre sebep olmanızdır.

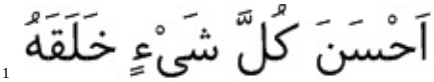
Hem siz birer perde yaratılmışsınız, tâ güzelliği görülmeyen zahirî çirkinlikler size isnad edilip, Zât-ı Mukaddese-i İlâhiyenin tenzihine vesile olasınız. Halbuki, bütün bütün vazife-i fıtratınıza zıt bir suret giymişsiniz. Kabiliyetsizliğinizden hayrı şerre kalb ettiğiniz halde, Hâlıkınızla güya iştirak edersiniz! Demek

nefisperest, tabiatperest gayet ahmak, gayet zalimdir.

Hem deme ki, “Ben mazharım. Güzele mazhar ise güzelleşir.” Zira, temessül etmediğinden, mazhar değil, memer olursun.

Hem deme ki, “Halk içinde ben intihap edildim. Bu meyveler benimle gösteriliyor. Demek bir meziyetim var.” Hayır, hâşâ! Belki herkesten evvel sana verildi; çünkü herkesten ziyade sen müflis ve muhtaç ve müteellim olduğundan en evvel senin eline verildi.[HAŞİYE-1]

İKİNCİ NOKTA

[1] âyetinin bir sırrını izah eder. Şöyle ki:

Herşeyde, hattâ en çirkin görünen şeylerde, hakikîbir hüsün ciheti vardır. Evet, kâinattaki herşey, her hadise, ya bizzat güzeldir, ona hüsn-ü bizzat denilir; veya neticeleri cihetiyle güzeldir ki, ona hüsn-ü bilgayr denilir. Bir kısım hadiseler var ki, zahiri çirkin, müşevveştir. Fakat o zahirî perde altında gayet parlak güzellikler ve intizamlar var. Ezcümle:

Haşiye-1 Hakikaten, ben de bu münazarada Yeni Said nefsini bu derece ilzam ve iskât etmesini çok beğendim ve "Bin bârekâllah" dedim.
1. "O [Allah] herşeyi en güzel şekilde yarattı." Secde Sûresi, 32:7.

Bahar mevsiminde fırtınalıyağmur, çamurlu toprak perdesi altında, nihayetsiz güzel çiçek ve muntazam nebâtâtın tebessümleri saklanmış. Ve güz mevsiminin haşin tahribatı, hazin firak perdeleri arkasında, tecelliyât-ı celâliye-i mazharı olan kış hadiselerinin tazyikinden ve tâzibinden muhafaza etmek için, nazdar çiçeklerin dostları olan nazenin hayvancıkları vazife-i hayattan terhis etmekle beraber, o kış perdesi altında nazenin, taze, güzel bir bahara yer ihzar etmektir. Fırtına, zelzele, veba gibi hadiselerin perdeleri altında gizlenen pek çok mânevî çiçeklerin inkişafı vardır. Tohumlar gibi neşvünemasız kalan birçok istidat çekirdekleri, zahiri çirkin görünen hadiseler yüzünden sünbüllenip güzelleşir. Güya umum inkılâplar ve küllî tahavvüller birer mânevî yağmurdur.

Fakat insan, hem zahirperest, hem hodgâm olduğundan, zahire bakıp çirkinlikle hükmeder. Hodgâmlık cihetiyle, yalnız kendine bakan netice ile muhakeme ederek şer olduğuna hükmeder. Halbuki, eşyanın insana ait gayesi bir ise, Sâniinin esmâsına ait binlerdir. Meselâ, kudret-i fâtıranın büyük mu’cizelerinden olan dikenli otları ve ağaçları muzır, mânâsız telâkki eder. Halbuki onlar, otların ve ağaçların mücehhez kahramanlarıdırlar. Meselâ, atmaca kuşu serçelere tasliti, zahiren rahmete uygun gelmez. Halbuki, serçe kuşunun istidadı, o taslitle inkişaf eder. Meselâ, “kar“ı pek bâridâne ve tatsız telâkki ederler. Halbuki, o bârid, tatsız perdesi altında o kadar hararetli gayeler ve öyle şeker gibi tatlı neticeler vardır ki, tarif edilmez.

Hem insan, hodgâmlık ve zahirperestliğiyle beraber, herşeyi kendine bakan

yüzüyle muhakeme ettiğinden, pek çok mahz-ı edebî olan şeyleri hilâf-ı edep zanneder. Meselâ, alet-i tenasül-ü insan, insan nazarında bahsi hacâlet-âverdir. Fakat şu perde-i hacâlet, insana bakan yüzdedir. Yoksa, hilkate, san’ata ve gayât-ı fıtrata bakan yüzler öyle perdelerdir ki, hikmet nazarıyla bakılsa ayn-ı edeptir, hacâlet ona hiç temas etmez.

İşte, menba-ı edep olan Kur’ân-ı Hakîmin bazı tâbirâtı bu yüzler ve perdelere göredir. Nasıl ki, bize görünen çirkin mahlûkların ve hadiselerin zahirî yüzleri altında gayet güzel ve hikmetli san’at ve hilkatine bakan güzel yüzler var ki, Sâniine bakar; ve çok güzel perdeler var ki, hikmetleri saklar; ve pek çok zahirî intizamsızlıklar ve karışıklıklar var ki, pek muntazam bir kitabet-i kudsiyedir.

ÜÇÜNCÜ NOKTA

قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ [1]

1. "[Ey sevgili Peygamberim] De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki,Allah da sizi sevsin." Âl-i İmrân Sûresi, 3:31.

Madem kâinatta hüsn-ü san’at, bilmüşahedevardır ve kat’îdir. Elbette, risalet-i Ahmediye (a.s.m.), şuhud derecesinde bir kat’iyetle sübutu lâzım gelir. Zira, şu güzel masnuattaki hüsn-ü san’at ve ziynet-i suret gösteriyor ki, onların San’atkârında ehemmiyetli bir irade-i tahsin ve kuvvetli bir taleb-i tezyin vardır. Ve şu irade ve talep ise, o Sânide ulvî bir muhabbet ve masnularında izhar ettiği kemâlât-ı san’atına karşı kudsî bir rağbet var olduğunu gösteriyor. Ve şu muhabbet ve rağbet ise, masnuat içinde en münevver ve mükemmel fert olan insana daha ziyade müteveccih olup temerküz etmek ister.

İnsan ise, şecere-i hilkatin zîşuurmeyvesidir. Meyve ise, en cemiyetli ve en uzak ve en ziyade nazarı âmm ve şuuru küllî bir cüz’îdir. Nazarı âmm ve şuuru küllî zat ise, o San’atkâr-ı Zülcemâle muhatap olup görüşen ve küllî şuurunu ve âmm nazarını tamamen Sâniinin perestişliğine ve san’atının istihsanına ve nimetinin şükrüne sarf eden en yüksek, en parlak bir fert olabilir.

Şimdi iki levha, iki daire görünüyor:

Biri, gayet muhteşem, muntazambir daire-i Rububiyet ve gayet musannâ, murassâ bir levha-i san’at.

Diğeri, gayet münevver, müzehher bir daire-i ubûdiyet ve gayet vâsi, câmi’ bir levha-i tefekkür ve istihsan ve teşekkür ve iman vardır—ki, ikinci daire, bütün kuvvetiyle birinci dairenin namına hareket eder.

İşte, o Sâniin bütün makàsıd-ı san’atperverânesine hizmet eden o daire reisinin ne derece o Sâniile münasebettar ve onun nazarında ne kadar mahbup ve makbul olduğu bilbedâhe anlaşılır.

Acaba hiç akıl kabul eder mi ki, şu güzel masnuâtın bu derece san’atperver,

hattâ ağzın her çeşit tadını nazara alan in’âmperverSan’atkârı, Arş ve ferşi çınlattıracak bir velvele-i istihsan ve takdir içinde, ber ve bahri cezbeye getirecek bir zemzeme-i şükran ve tekbirle, perestişkârâne Ona müteveccih olan en güzel masnuuna karşı lâkayt kalsın ve onunla konuşmasın ve alâkadarâne onu resul yapıp güzel vaziyetinin başkalara da sirayet etmesini istemesin?

Kellâ! Konuşmamak ve onu resul yapmamak mümkün değil...

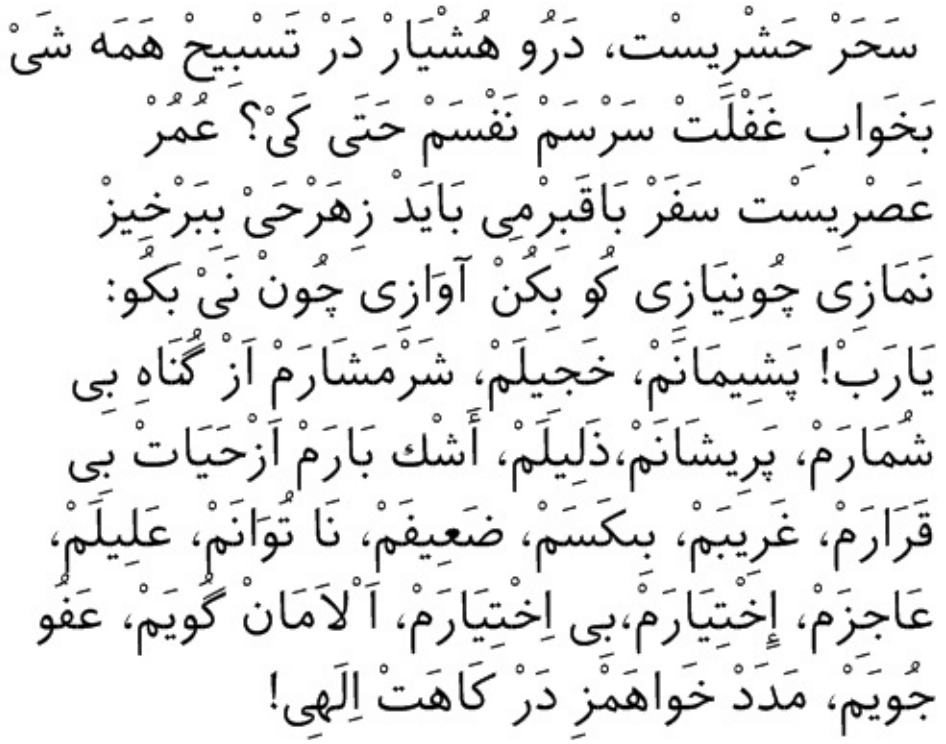
إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْإِسْلَامُ [1]

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ [2]

1. “Şüphesiz ki, Allah katında makbul olan din, İslâm dinidir.” Âl-i İmrân Sûresi, 3:19.
2. “Muhammed, Allah’ın resulüdür. Onunla beraber olanlar da, kâfirlere karşı şiddetli, kendi aralarında ise pek merhametlidirler.” Fetih Sûresi, 48:29.

Firkatli ve gurbetli bir esarette, fecir vaktinde ağlayan bir kalbin ağlayan ağlamalarıdır

Seherlerde eser bâd-ı tecellîUyan ey gözlerim vakt-i seherde.İnâyethah zidergâh-ı İlâhiSeherdir ehl-i zenbin tevbegâhı,Uyan ey kalbim vakt-i fecirde,Bikün tevbe, bicu gufran, zidergâh-ı İlâhî.

سَحَرْ حَشْرِیسْت، دَرُو هُشْیَارْ دَرْ تَسْبِیحْ هَمَه شَیْ
بَخَوابِ غَفْلَتْ سَرْسَمْ نَفْسَمْ حَتَی کَیْ؟ عُمُرْ
عَصْرِیسْت سَفَرْ بَاقَبرْمِی بَایَدْ زِهَرْحَیْ بِبَرْخِیزْ
نَمَازِی چُونِیَازِی کُو بِکُنْ آوَازِی چُونْ نَیْ بِکُو:
یَارَبْ! پَشِیمَانَمْ، خَجِیلَمْ، شَرْمَشَارَمْ اَزْ گُنَاهِ بِی
شُمَارَمْ، پَرِیشَانَمْ،ذَلِیلَمْ، أَشْك بَارَمْ اَزْحَیَاتْ بِی
قَرَارَمْ، غَرِیبَمْ، بِیکَسَمْ، ضَعِیفَمْ، نَا تُوَانَمْ، عَلِیلَمْ،
عَاجِزَمْ، إِخْتِیَارَمْ،بِی اِخْتِیَارَمْ، اَلْاَمَانْ گُوِیَمْ، عَفُو
جُوِیَمْ، مَدَدْ خَواهَمْزِ دَرْ کَاهَتْ اِلَهِی!

1

1. Seher bir haşirdir. Uyanık ve uyuyan herşey tesbihdedir. Ey sersem nefsim, ne zaman uyanacaksın? Ömür bir asır da olsa her canlının kabre seferigerekiyor. Namaza kalk, ney avazı gibi niyaz eyle. Yâ Rab! pişmanım;utanıyorum, sayısız günahımdan ar ediyorum. Zelîlim, istikrarsızyaşamaktan göz yaşı döküyorum. Garibim, kimsesizim, yalnızım, zayıfım,güçsüzüm, sakatım, âcizim, hem ihtiyarım, hem irâdesizim. El-amândiyorum, İlâhî dergâhından yardım istiyorum.

On Dokuzuncu Söz

Risalet-i Ahmediyeye dairdir

وَمَا مَدَحْتُ مُحَمَّداً بِمَقَالَتِي وَلٰكِنْ مَدَحْتُ مَقَالَتِي
بِمُحَمَّدٍ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ [1]

Evet, şu Söz güzeldir. Fakat onu güzelleştiren, güzellerin güzeli olan evsâf-ı Muhammediyedir.

On Dört Reşahâtı tazammun eden On Dördüncü Lem'anın

BİRİNCİ REŞHASI[2]

1. "Ben sözlerimle Muhammed'i (a.s.m.) övmüş olmadım; aslında sözlerimi Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmla övmüş ve güzelleştirmiş oldum." İmam Rabbânî, *Mektubat*,1:58.
2. Bu risalenin yeri için bk. *Mesnevî-i Nuriye*, Nokta Risalesi, Nurun İlk Kapısı, On Dördüncü Ders, On Dördüncü Lem'a.

Rabbimizi bize tarif eden üç büyük, küllîmuarrif var: Birisi şu kitab-ı kâinattır ki, bir nebze şehadetini on üç Lem'a ile Arabî Nur Risalesinden On Üçüncü Dersten işittik. Birisi şu kitab-ı kebîrin âyet-i kübrâsı olan Hâtemü'l-Enbiyâ Aleyhissalâtü Vesselâmdır. Birisi de Kur'ân-ı Azîmüşşandır. Şimdi, şu ikinci burhan-ı nâtıkı olan Hâtemü'l-Enbiyâ Aleyhissalâtü Vesselâmı tanımalıyız, dinlemeliyiz.

Evet, o burhanın şahs-ı mânevîsine bak:

Sath-ı arz bir mescid, Mekke bir mihrap, Medine bir minber; o burhan-ı bâhir olan Peygamberimiz Aleyhissalâtü Vesselâm bütün ehl-i imana imam, bütün insanlara hatip, bütün enbiyaya reis, bütün evliyaya seyyid, bütün enbiya ve evliyadan mürekkep bir halka-i zikrin serzâkiri; bütün enbiya hayattar kökleri, bütün evliya tarâvettar semereleri bir şecere-i nuraniyedir ki, herbir dâvâsını, mu'cizatlarına istinat edenbütün enbiya ve kerametlerine itimat eden bütün evliya tasdik edip imza ediyorlar.

Zira, o *Lâ ilâhe illâllah*der, dâvâ eder. Bütün sağ ve sol, yani mazi ve müstakbel taraflarında saf tutan o nuranî zâkirler, aynı kelimeyi tekrar ederek, icmâ ile, mânen *Sadakte ve bilhakkı natakte* derler.

Hangi vehmin haddi var ki, böyle hesapsız imzalarla teyid edilen bir müddeâya parmak karıştırsın?

İKİNCİ REŞHA

O nuranîburhan-ı tevhid, nasıl ki iki cenâhın icmâ ve tevatürüyle teyid ediliyor. Öyle de, Tevrat ve İncil gibi kütüb-ü semâviyenin[HAŞİYE-1] yüzler işârâtı[1] ve

irhâsâtın binler rumuzâtı[2] ve hâtiflerin meşhur beşârâtı ve kâhinlerin mütevatir şehâdâtı[3] ve şakk-ı kamer[4] gibi binler mu'cizâtının delâlâtı ve şeriatın hakkaniyeti ile teyid ve tasdik ettikleri gibi, zâtında gayet kemâldeki ahlâk-ı hamîdesi ve vazifesinde nihayet hüsnündeki secâyâ-yı gàliyesi ve kemâl-i emniyeti ve kuvvet-i imanını ve gayet itminanını ve nihayet vüsukunu gösteren fevkalâde takvâsı, fevkalâde ubûdiyeti, fevkalâde ciddiyeti, fevkalâde metaneti, dâvâsında nihayet derecede sadık olduğunu güneş gibi âşikâre gösteriyor.

Haşiye-1 Hüseyin-i CisrîRisale-i Hamidiye'sinde yüz on dört işârâtı o kitaplardan çıkarmıştır. Tahriften sonra bu kadar bulunsa, elbette daha evvel çok tasrihat varmış.
1. bk. *Mektûbat*, On Dokuzuncu Mektup, On Altıncı İşaret, Birinci Kısım.
2. bk. *Mektûbât*, On Dokuzuncu Mektup, On Altıncı İşaret, Üçüncü Kısım.
3. bk. *Mektûbât*, On Dokuzuncu Mektup, On Altıncı İşaret, İkinci Kısım.
4. bk. *Mektûbât*, On Dokuzuncu Mektup, On Yedinci İşaret.

ÜÇÜNCÜ REŞHA

Eğer istersen, gel, Asr-ı Saadete, Ceziretü'l-Araba gideriz. Hayalen olsun, onu vazife başında görüp ziyaret ederiz.

İşte, bak: Hüsn-ü sîretve cemâl-i suretle mümtaz bir zâtı görüyoruz ki, elinde mu'ciznümâ bir kitap, lisanında hakaik-âşinâ bir hitap, bütün benî Âdeme, belki cin ve inse ve meleğe, belki bütün mevcudata karşı bir hutbe-i ezeliyeyi tebliğ ediyor. Sırr-ı hilkat-i âlem olan muammâ-i acibânesini hal ve şerh edip ve sırr-ı kâinat olan tılsım-ı muğlâkını fetih ve keşfederek, bütün mevcudattan sorulan, bütün ukulü hayret içinde meşgul eden üç müşkül ve müthiş sual-i azîm olan "Necisin? Nereden geliyorsun? Nereye gidiyorsun?" suallerine mukni, makbul cevap verir.

DÖRDÜNCÜ REŞHA

Bak, öyle bir ziya-yı hakikatneşreder ki, eğer onun o nuranî daire-i hakikat-i irşadından hariç bir surette kâinata baksan, elbette kâinatın şeklini bir matemhane-i umumî hükmünde ve mevcudatı birbirine ecnebî, belki düşman ve câmidâtı dehşetli cenazeler ve bütün zevilhayatı zevâl ve firakın sillesiyle ağlayan yetimler hükmünde görürsün.

Şimdi bak, onun neşrettiği nur ile, o matemhane-i umumî, şevk u cezbe içinde bir zikirhaneye inkılâp etti. O ecnebî, düşman mevcudat, birer dost ve kardeş şekline girdi. O câmidât-ı meyyite-i sâmite, birer mûnis memur, birer musahhar hizmetkâr vaziyetini aldı. Ve o ağlayıcı ve şekvâ edici, kimsesiz yetimler, birer tesbih içinde zâkir veya vazife paydosundan şâkir suretine girdi.

BEŞİNCİ REŞHA

Hem o nur ile, kâinattaki harekât, tenevvüat, tebeddülât, tagayyürat, mânâsızlıktan ve abesiyetten ve tesadüf oyuncaklığından çıkıp, birer mektubat-ı Rabbâniye, birer sahife-i âyât-ı tekvîniye, birer merâyâ-yı esmâ-i İlâhiye ve âlem dahi bir kitab-ı hikmet-i Samedâniye mertebesine çıktılar.

Hem insanı bütün hayvânâtın mâdûnuna düşüren hadsiz zaaf ve aczi, fakr ve ihtiyâcâtı ve bütün hayvanlardan daha bedbaht eden, vasıta-ı nakl-i hüzün ve elem ve gam olan aklı o nurla nurlandığı vakit, insan bütün hayvanat, bütün mahlûkatüstüne çıkar. O nurlanmış acz, fakr, akıl ile, niyaz ile nazenin bir sultan ve fîzar ile nazdar bir halife-i zemin olur.

Demek o nurolmazsa kâinat da, insan da, hattâ herşey dahi hiçe iner. Evet, elbette böyle bedî bir kâinatta böyle bir zat lâzımdır. Yoksa kâinat ve eflâk olmamalıdır.

ALTINCI REŞHA

İşte, o zat, bir saadet-i ebediyenin muhbiri, müjdecisi, bir rahmet-i bînihâyenin kâşifi ve ilâncısı ve saltanat-ı Rububiyetin mehâsininin dellâlı, seyircisi ve künûz-u esmâ-i İlâhiyenin keşşâfı, göstericisi olduğundan, böyle baksan-yani ubûdiyeti cihetiyle-onu bir misal-i muhabbet, bir timsal-i rahmet, bir şeref-i insaniyet, en nuranî bir semere-i şecere-i hilkat göreceksin. Şöyle baksan—yani risaleti cihetiyle—bir burhan-ı hak, bir sirac-ı hakikat, bir şems-i hidayet, bir vesile-i saadet görürsün.

İşte, bak: Nasıl berk-i hâtıf gibi, onun nuru şarktan garbı tuttu. Ve nısf-ı arz ve hums-u beşer, onun hediye-i hidayetini kabul edip hırz-ı can etti. Bizim nefis ve şeytanımıza ne oluyor ki, böyle bir zâtın bütün dâvâlarının esası olan *Lâ ilâhe illâllah'*ı, bütün meratibiyle beraber kabul etmesin?

YEDİNCİ REŞHA

İşte, bak: Şu cezire-i vâsiada vahşî ve âdetlerine mutaassıp ve inatçı muhtelif akvâmı, ne çabuk âdât ve ahlâk-ı seyyie-i vahşiyânelerini def'aten kal' ve ref' ederek, bütün ahlâk-ı hasene ile teçhiz edip bütün âleme muallim ve medenî ümeme üstad eyledi. Bak, değil zahirî bir tasallut, belki akılları, ruhları, kalbleri, nefisleri fetih ve teshir ediyor. Mahbub-u kulûb, muallim-i ukul, mürebbi-i nüfus, sultan-ı ervah oldu.

SEKİZİNCİ REŞHA

Bilirsin ki, sigaragibi küçük bir âdeti, küçük bir kavimde, büyük bir hâkim, büyük bir himmetle, ancak daimî kaldırabilir. Halbuki, bak: Bu zat, büyük ve çok âdetleri, hem inatçı, mutaassıp, büyük kavimlerden, zahirî küçük bir kuvvetle, küçük bir himmetle, az bir zamanda ref edip, yerlerine öyle secâyâ-yı âliyeyi—ki dem ve damarlarına karışmış derecede sabit olarak—vaz ve tesbit eyliyor. Bunun gibi daha pek çok harika icraatı yapıyor.

İşte, şu Asr-ı Saadeti görmeyenlere, Ceziretü'l-Arabı gözlerine sokuyoruz. Haydi, yüzer feylesofu alsınlar, oraya gitsinler, yüz sene çalışsınlar! O zâtın o zamana nisbeten bir senede yaptığının yüzden birisini acaba yapabilirler mi?

DOKUZUNCU REŞHA

Hem bilirsin: Küçük bir adam, küçük bir haysiyetle, küçük bir cemaatte, küçük bir meselede, münazaralı bir dâvâda, hicapsız, pervâsız, küçük fakat hacâlet-âver bir yalanı, düşmanları yanında hilesini hissettirmeyecek derecede teessür ve telâş göstermeden söyleyemez.

Şimdi bak bu zâta: Pek büyük bir vazifede, pek büyük bir vazifedar, pek büyük bir haysiyetle, pek büyük emniyete muhtaç bir halde, pek büyük bir cemaatte, pek büyük husumet karşısında, pek büyük meselelerde, pek büyük dâvâda, pek büyük bir serbestiyetle, bilâpervâ, bilâtereddüt, bilâhicap, telâşsız, samimî bir safvetle, büyük bir ciddiyetle, hasımlarının damarlarına dokunduracak şedit, ulvî bir surette söylediği sözlerinde hiç hilâf bulunabilir mi? Hiç hile karışması mümkün müdür? Kellâ!

[1] اِنْ هُوَ اِلاَّ وَحْىٌ يُوحٰى Evet, hak aldatmaz, hakikatbîn aldanmaz. Hak olan mesleği hileden müstağnîdir, Hakikatbînin gözüne hayalin ne haddi var ki hakikat görünsün, aldatsın?

1. "Onun sözü, kendisine vahyolunandan başka birşey değildir." Necm Sûresi, 53:4.

ONUNCU REŞHA

İşte, bak: Ne kadar merak-âver, ne kadar cazibedar, ne kadar lüzumlu, ne kadar dehşetli hakaikı gösterir ve mesâili ispat eder. Bilirsin ki, en ziyade insanı tahrik eden meraktır. Hattâ, eğer sana denilse, “Yarı ömrünü, yarı malını versen, Kamerden ve Müşteriden biri gelir, Kamerde ve Müşteride ne var, ne yok, ahvâlini sana haber verecek. Hem doğru olarak senin istikbalini ve başına ne geleceğini doğru olarak haber verecek”; merakın varsa, vereceksin.

Halbuki, şu zat öyle bir Sultanın ahbârını söylüyor ki, memleketinde Kamer, bir sinek gibi, bir pervane etrafında döner. O Arz olan o pervane ise, bir lâmba etrafında pervaz eder. Ve o Güneş olan lâmba ise, o Sultanın binler menzillerinden bir misafirhanesinde, binler misbahlar içinde bir lâmbasıdır.

Hem öyle acaip bir âlemden hakikîolarak bahsediyor ve öyle bir inkılâptan haber veriyor ki, binler küre-i arz bomba olsa, patlasalar, o kadar acip olmaz. Bak, onun lisanında [1] اِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ اِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ اَلْقَارِعَةُ gibi sûreleri işit. Hem öyle bir istikbalden doğru olarak haber veriyor ki, şu dünyevî istikbal ona nisbeten bir katre serap hükmündedir.

Hem öyle bir saadetten pek ciddî olarak haber veriyor ki, bütün saadet-i dünyeviye ona nisbeten bir berk-i zâilin bir şems-i sermede nisbeti gibidir.

1. "Güneş dürülüp toplandığında..." Tekvir Sûresi, 81:1 • "Gök yarıldığızaman..." İnfitar Sûresi, 82:1 • "Çarpacak olan felâket..." KàriaSûresi, 101:1.

ON BİRİNCİ REŞHA

Böyle acip ve muammâ-âlûd şu kâinatın perde-i zahiriyesi altında, elbette ve elbette böyle acaip bizi bekliyor. Böyle acaibi haber verecek, böyle harika ve fevkalâde mu'ciznümâ bir zat lâzımdır.

Hem bu zâtın gidişatından görünüyor ki, o görmüş ve görüyor ve gördüğünü söylüyor.

Hem bizi nimetleriyle perverde eden şu semâvâtve arzın İlâhı bizden ne istiyor, marziyâtı nedir; pek sağlam olarak bize ders veriyor.

Hem bunlar gibi daha pek çok merak-âver, lüzumlu hakaikı ders veren bu zâta karşı herşeyi bırakıp ona koşmak, onu dinlemek lâzım gelirken, ekser insanlara ne olmuş ki, sağır olup kör olmuşlar, belki divane olmuşlarki bu hakkı görmüyorlar, bu hakikati işitmiyorlar, anlamıyorlar?

ON İKİNCİ REŞHA

İşte, şu zat, şu mevcudatHâlıkının vahdâniyetinin hakkaniyeti derecesinde hak bir burhan-ı nâtık, bir delil-i sadık olduğu gibi, haşrin ve saadet-i ebediyenin dahi bir burhan-ı katıı, bir delil-i sâtııdır. Belki, nasıl ki o zat, hidayetiyle saadet-i ebediyenin sebeb-i husulü ve vesile-i vusulüdür; öyle de, duasıyla, niyazıyla o saadetin sebeb-i vücudu ve vesile-i icadıdır. Haşir meselesinde geçen[1] şu sırrı, makam münasebetiyle tekrar ederiz.

1. bk. Onuncu Söz, Mukaddime, Dördüncü İşaret, Beşinci Hakikat.

İşte, bak: O zat öyle bir salât-ı kübrâda dua ediyor ki, güya şu cezire, belki arz, onun azametli namazıyla namaz kılar, niyaz eder.

Bak, hem öyle bir cemaat-i uzmâda niyaz ediyor ki, güya benî Âdemin zaman-ı Âdemden asrımıza, kıyamete kadar bütün nuranî, kâmil insanlar, ona ittibâ ile iktidâ edip duasına âmin diyorlar.

Hem bak, öyle bir hâcet-i âmmeiçin dua ediyor ki, değil ehl-i arz, belki ehl-i semâvât, belki bütün mevcudat, niyazına, "Evet, yâ Rabbenâ, ver, biz dahi istiyoruz" deyip iştirak ediyorlar.

Hem öyle fakirâne, öyle hazinâne, öyle mahbubâne, öyle müştakâne, öyle tazarrukârâne niyaz ediyor ki, bütün kâinatı ağlattırıyor, duasına iştirak ettiriyor.

Bak, hem öyle bir maksat, öyle bir gaye için dua ediyor ki, insanı ve âlemi, belki bütün mahlûkatı esfel-i sâfilînden, sukuttan, kıymetsizlikten, faidesizlikten, âlâ-yı illiyyîne, yani kıymete, bekàya, ulvî vazifeye çıkarıyor.

Bak, hem öyle yüksek bir fizâr-ı istimdatkârâne ve öyle tatlı bir niyaz-ı istirhamkârâne ile istiyor, yalvarıyor ki, güya bütün mevcudata ve semâvâta ve Arşa işittirip, vecde getirip, duasına "Âmin Allahümme âmin" dedirtiyor.

Bak, hem öyle Semî, Kerîmbir Kadîrden, öyle Basîr, Rahîm bir Alîmden hâcetini istiyor ki, bilmüşahede, en hafî bir zîhayatın en hafî bir hâcetini, bir niyazını görür, işitir, kabul eder, merhamet eder. Çünkü istediğini—velev lisan-ı hâl ile olsun—verir. Ve öyle bir suret-i hakîmâne, basîrâne, rahîmânede verir ki, şüphe bırakmaz, bu terbiye ve tedbir öyle bir Semî ve Basîr ve öyle bir Kerîm ve Rahîme hastır.

ON ÜÇÜNCÜ REŞHA

Acaba bütün efâzıl-ı benî Âdemi arkasına alıp, arz üstünde durup, Arş-ı Âzama müteveccihen el kaldırıp dua eden şu şeref-i nev-i insan ve ferîd-i kevn ü zaman ve bihakkın fahr-i kâinat ne istiyor?

Bak, dinle: Saadet-i ebediyeistiyor. Bekà istiyor. Lika istiyor. Cennet istiyor. Hem, merâyâ-yı mevcudatta ahkâmını ve cemâllerini gösteren bütün esmâ-i kudsiye-i İlâhiye ile beraber istiyor. Hattâ, eğer rahmet, inâyet, hikmet, adalet gibi hesapsız o matlubun esbab-ı mucibesi olmasaydı, şu zâtın tek duası, baharımızın icadı kadar kudretine hafif gelen şu Cennetin binasına sebebiyet verecekti.

Evet, nasıl ki onun risaleti şu dâr-ı imtihanın açılmasına sebebiyet verdi. Öyle de, onun ubûdiyeti dahi öteki dârın açılmasına sebeptir. Acaba ehl-i akıl ve tahkike [1] لَيْسَ فِي ٱلْاِمْكَانِ اَبْدَعُ مِمَّا كَانَ dedirten şu meşhud intizam-ı fâik, şu rahmet içinde kusursuz hüsn-ü san’at ve misilsiz cemâl-i Rububiyet, hiç böyle bir çirkinliği, böyle bir merhametsizliği, böyle bir intizamsızlığı kabul eder mi ki, en cüz’î, en ehemmiyetsiz arzuları, sesleri ehemmiyetle işitip ifa etsin; en ehemmiyetli, en lüzumlu arzuları ehemmiyetsiz görüp işitmesin, anlamasın, yapmasın? Hâşâ ve kellâ!. Yüz bin defa hâşâ! Böyle bir cemâl, böyle bir çirkinliği kabul etmez, çirkin olmaz.

1. "İmkân dairesinde, şu varlık âleminden daha mükemmeli, daha üstünü yoktur." İmam-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*4:258; İbni Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, 1:53, 4:154.

Yahu, ey hayalî arkadaşım! Şimdilik kâfidir, geri gitmeliyiz. Yoksa, yüz sene şu zamanda, şu cezirede kalsak, yine o zâtın garaib-i icraatını ve acaib-i vezâifini, yüzden birisine tamamen ihata edip temâşâsında doyamayız. Şimdi, gel, üstünde döneceğimiz her asra birer birer bakacağız. Bak, nasıl her asır, o şems-i Bistâmî, Şah-ı Geylânî, Şah-ı Nakşibend, İmam-ı Gazâlî, İmam-ı Rabbânîgibi milyonlar münevver meyveler veriyor.

Meşhudâtımızın tafsilâtını başka vakte tâlik edip, o mu’ciznümâ ve hidayet-edâya, bir kısım kat’î mu’cizâtına işaret eden bir salâvat getirmeliyiz.

عَلٰى مَنْ اُنْزِلَ عَلَيْهِ الْفُرْقَانُ الْحَكِيمُ مِنَ الرَحْمٰنِ
الرَّحِيم مِنَ الْعَرْشِ الْعَظِيم، سَيِّدنَا مُحَمَّد اَلْفُ اَلْفَ
صَلَاةٍ وَاَلْفُ اَلْف سَلَام بعَدَد حَسَنَات اُمَّتِه. عَلٰى
مَنْ بَشَّرَ بِرِسَالَتِهِ التَّوْرٰيةُ وَالْاِنْجِيلُ وَالزَّبُورُ وَبَشَّرَ
بِنُبُوَّتِه الْاِرْهَاصَاتُ وَهَوَاتِفُ الْجِنِّ وَاَوْلِيَاءُ الْاِنْس
وَكَوَاهِنُ الْبَشَرِ وَانْشَقَّ بِاِشَارَتِهِ الْقَمَرُ سَيِّدنَا مُحَمَّد
اَلْفُ اَلْف صَلَاةٍ وَسَلَام بِعَدَدِ اَنْفَاسِ اُمَّتِهِ عَلٰى مَنْ
جَآئَتْ لِدَعْوَتِهِ الشَّجَرُ،

1

وَنَزَلَ سُرْعَةً بِدُعَائِهِ الْمَطَرُ، وَاَظَلَّتْهُ الْغَمَامَةُ مِنَ
الْحَرِّ وَشَبِعَ مِنْ صَاع مِنْ طَعَامِهِ مِاْتٌ مِنَ الْبَشَرِ،
وَنَبَعَالْمَآءُ مِنْ بَيْنِ اَصَابِعِهِ ثَلَاثَ مَرَّات
كَالْكَوْثَرِ،وَاَنْطَقَ اللّٰهُ لَهُ الضَّبَّ وَالظَّبْيَ وَالْجِذْعَ
وَالزِّرَاعَوَالْجَمَلَ وَالْجَبَلَ وَالْحَجَرَ وَالْمَدَرَ صَاحِب
الْمِعْرَاجوَمَا زَاغَ الْبَصَرُ سَيِّدنَاوَشَفِيعنَا مُحَمَّد اَلْفُ
اَلْف صَلَاةٍ وَسَلَام بِعَدَد كُلِّالْحُرُوف الْمُتَشَكِّلَةِ فِي
الْكَلِمَات الْمُتَمَثِّلَة بِاِذْنِالرَحْمٰن فِي مَرَايَا تَمَوُّجَات
الْهَوَاءِ عِنْدَ قِرَاءَةِ كُلِّكَلِمَةٍ مِنَ الْقُرْاٰن مِنْ كُلِّ قَارِئ
مِنْ اَوَّل النُّزُولِاِلٰى اٰخِرِ الزَّمَان. وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا يَآ
اِلٰهَنَا بِكُلِّ صَلَاةٍ مِنْهَا.. اٰمِين.

1. Rahmânü’r-Rahîmden, Arş-ı Âzamdan gelen Furkan-ı Hakîmin kendisine indiği EfendimizMuhammed’e, ümmetinin hasenatı adedince milyonlar salât ve milyonlarselâm olsun. Risaleti Tevrat, İncil ve Zebur’da müjdelenen; nübüvvetiirhâsâtla, cinlerin hâtifleriyle, insanlık âleminin evliyalarıyla,beşerin kâhinleriyle müjdelenen; bir işaretiyle ay parçalanan EfendimizMuhammed’e, ümmetinin hasenâtı adedince milyonlar salât ve selâm olsun.Davetine ağaçların koşup geldiği, duâsıyla yağmurun hemen iniverdiği,sıcaktan korumak için bulutların ona gölge yaptığı, bir ölçek yemeğiyleyüzlerce insanın doyduğu, parmaklarının arasından üç defa kevser gibisuların çağladığı, onun hürmetine Allah’ın, kertenkeleyi, ceylânı, ağaçkütüğünü, zehirli keçinin kolunu, deveyi, dağı, taşı ve toprağıkonuşturduğu, Miracın sahibi ve gözünün asla şaşmadığı o mu’cize-ikübrâda ruyetullaha mazhar olan Efendimiz ve Şefîimiz Muhammed’e,Kur’ân’ın ilk indiği zamandan kıyamete kadar onu okuyan herbirokuyucunun okuduğu herbir kelimenin hava dalgalarının aynalarınaRahmân’ın izniyle yansıyan bütün kelimelerinin bütün harfleri adedince,milyonlar salât ve selâm olsun. Bütün bu salâvatlardan herbiri hürmetine bizi bağışla, ey İlâhımız, bize merhamet et. Âmin.

Şuâât-ı Mârifetü'n-Nebînamındaki Türkçe bir risalede ve On Dokuzuncu Mektupta ve şu Sözde icmâlen işaret ettiğimiz delâil-i nübüvvet-i Ahmediyeyi (a.s.m.) beyan etmişim. Hem onda Kur'ân-ı Hakîmin vücuh-u i'câzı icmâlen zikredilmiş. Yine Lemeât namında Türkçe bir risalede ve Yirmi Beşinci Sözde Kur'ân'ın kırk vech ile mu'cize olduğunu icmâlen beyan ve kırk vücuh-u i'câzına işaret etmişim. O kırk vecihte, yalnız nazımda olan belâğati, İşârâtü'l-İ'câz namındaki bir tefsir-i Arabîde, kırk sahife içinde yazmışım. Eğer ihtiyacın varsa şu üç kitaba müracaat edebilirsin.

ON DÖRDÜNCÜ REŞHA

Mahzen-i mu'cizatve mu'cize-i kübrâ olan Kur'ân-ı Hakîm, nübüvvet-i Ahmediye (a.s.m.) ile vahdâniyet-i İlâhiyeyi o derece kat'î ispat ediyor ki, başka burhana hâcet bırakmıyor. Biz de onun tarifine ve medar-ı tenkit olmuş bir iki lem'a-i i'câzına işaret ederiz.

İşte, Rabbimizi bize tarif eden Kur'ân-ı Hakîm, şu kitab-ı kebir-i kâinatınbir tercüme-i ezeliyesi, şu sahâif-i arz ve semâda müstetir künûz-u esmâ-i İlâhiyenin keşşafı, şu sutûr-u hâdisâtın altında muzmer hakaikın miftâhı, şu âlem-i şehadetperdesi arkasındaki âlem-i gayb cihetinden gelen iltifâtât-ı Rahmâniye ve hitâbât-ı ezeliyenin hazinesi, şu âlem-i mâneviye-i İslâmiyenin güneşi, temeli, hendesesi, âvâlim-i uhreviyenin haritası, Zâtve sıfât ve şuûn-u İlâhiyenin kavl-i şârihi, tefsir-i vâzıhı, burhan-ı nâtıkı, tercüman-ı sâtıı, şu âlem-i insaniyetin mürebbîsi, hikmet-i hakikîsi, mürşidve hâdîsi, hem bir kitab-ı hikmet ve şeriat, hem bir kitab-ı duave ubûdiyet, hem bir kitab-ı emir ve davet, hem bir kitab-ı zikir ve marifetgibi, bütün hâcât-ı mâneviyesine karşı birer kitap ve bütün muhtelif ehl-i mesâlik ve meşârib olan evliya ve sıddıkînin, asfiya ve muhakkikînin herbirinin meşreplerine lâyık birer risale ibraz eden bir kütüphane-i mukaddesedir.

Sebeb-i kusurtevehhüm edilen tekraratındaki lem'a-i i'câza bak ki: Kur'ân hem bir kitab-ı zikir, hem bir kitab-ı dua, hem bir kitab-ı davet olduğundan, içinde tekrar müstahsendir, belki elzemdir ve eblâğdır. Ehl-i kusurun zannı gibi değil. Zira, zikrin şe'ni, tekrar ile tenvirdir. Duanın şe'ni, terdad ile takrirdir. Emir ve davetin şe'ni, tekrar ile te'kittir.

Hem herkes her vakit bütün Kur'ân'ı okumaya muktedirolamaz, fakat bir sûreye galiben muktedir olur. Onun için, en mühim makàsıd-ı Kur'âniye ekser uzun sûrelerde derc edilerek, herbir sûre bir küçük Kur'ân hükmüne geçmiş. Demek, hiç kimseyi mahrum etmemek için, tevhid ve haşir ve kıssa-i Musa gibi

bazı maksatlar tekrar edilmiş.

Hem cismânî ihtiyaç gibi, mânevî hâcat dahi muhteliftir. Bazısına insan her nefes muhtaç olur: cisme hava, ruha *Hû* gibi. Bazısına her saat: *Bismillâh* gibi ve hâkezâ... Demek, tekrar-ı âyet, tekerrür-ü ihtiyaçtan ileri gelmiş ve o ihtiyaca işaret ederek, uyandırıp teşvik etmek, hem iştiyakı ve iştihayı tahrik etmek için tekrar eder.

Hem Kur'ân müessistir, bir din-i mübînin esasatıdır ve şu âlem-i İslâmiyetin temelleridir ve hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeyi değiştirip muhtelif tabakata, mükerrer suallerine cevaptır. Müessise, tesbit etmek için tekrar lâzımdır. Te'kid için terdad lâzımdır. Te'yid için takrir, tahkik, tekrir lâzımdır.

Hem öyle mesâil-i azîmeve hakaik-ı dakikadan bahsediyor ki, umumun kalblerinde yerleştirmek için, çok defa muhtelif suretlerde tekrar lâzımdır.

Bununla beraber, sureten tekrardır. Fakat, mânen herbir âyetin çok mânâları, çok faideleri, çok vücuh ve tabakatı vardır. Herbir makamda ayrı bir mânâ ve faide ve maksatlar için zikrediliyor.

Hem Kur'ân'ın, mesâil-i kevniyenin bazısında ipham ve icmâli ise, irşadî bir lem'a-i i'cazdır. Ehl-i ilhâdın tevehhüm ettikleri gibi medar-ı tenkit olamaz ve sebeb-i kusur değildir.

Eğer desen: "Acaba neden Kur'ân-ı Hakîm, felsefeninmevcudattan bahsettiği gibi etmiyor? Bazı mesâili mücmel bırakır; bazısını, nazar-ı umumîyi okşayacak, hiss-i âmmeyi rencide etmeyecek, fikr-i avâmı tâciz edip yormayacak bir suret-i basitâne-i zahirânede söylüyor."

Cevaben deriz ki: Felsefehakikatin yolunu şaşırmış; onun için... Hem geçmiş derslerden ve Sözlerden elbette anlamışsın ki, Kur'ân-ı Hakîm şu kâinattan bahsediyor, tâ Zât ve sıfât ve esmâ-i İlâhiyeyi bildirsin. Yani, bu kitab-ı kâinatın maânîsini anlattırıp, tâ Hâlıkını tanıttırsın. Demek, mevcudata kendileri için değil, belki Mûcidleri için bakıyor. Hem umuma hitap ediyor. İlm-i hikmet ise mevcudata mevcudat için bakıyor. Hem hususan ehl-i fenne hitap ediyor. Öyle ise, madem ki Kur'ân-ı Hakîm mevcudatı delil yapıyor, burhan yapıyor; delil zahirî olmak, nazar-ı umuma çabuk anlaşılmak gerektir. Hem madem ki Kur'ân-ı Mürşid bütün tabakat-ı beşere hitap eder. Kesretli tabaka ise tabaka-i avamdır. Elbette, irşad ister ki, lüzumsuz şeyleri ipham ile icmal etsin; ve dakik şeyleri temsil ile takrib etsin; ve muğâlatalara düşürmemek için, zahirî nazarlarında bedihî olan şeyleri lüzumsuz, belki zararlı bir surette tağyir etmemektir.

Meselâ güneşe der, "Döner bir siracdır, bir lâmbadır." Zira, güneşten, güneş için, mahiyeti için bahsetmiyor. Belki bir nevi intizamın zembereği ve nizamın merkezi olduğundan, intizam ve nizam ise Sâniin âyine-i marifeti olduğundan

bahsediyor.

Evet, der: [1] اَلشَّمْسُ تَجْرِى “Güneş döner.” Bu “döner” tabiriyle, kış-yaz, gece-gündüzün deverânındaki muntazam tasarrufât-ı kudreti ihtar ile azamet-i Sânii ifham eder. İşte, bu “dönmek” hakikati ne olursa olsun, maksud olan ve hem mensuc, hem meşhud olan intizama tesir etmez.

Hem der: [2] وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجاً Şu “sirac” tabiriyle, âlemi bir kasır suretinde, içinde olan eşya ise insana ve zîhayata ihzar edilmiş müzeyyenat ve mat’ûmat ve levazımat olduğunu ve güneş dahi musahhar bir mumdar olduğunu ihtar ile, rahmet ve ihsan-ı Hâlıkı ifham eder.

1. Yâsin Sûresi, 36:38.
2. "Güneşi bir kandil yaptı." Nuh Sûresi, 71:16.

Şimdi bak, şu sersem ve geveze felsefene der? Bak, diyor ki: “Güneş bir kütle-i azîme-i mâyia-i nâriyedir. Ondan fırlamış olan seyyârâtı etrafında döndürüp, cesâmeti bu kadar, mahiyeti böyledir, şöyledir...” Mûhiş bir dehşetten, müthiş bir hayretten başka, ruha bir kemâl-i ilmî vermiyor. Bahs-i Kur’ân gibi etmiyor.

Buna kıyasen, bâtınen kof, zâhiren mutantan felsefî meselelerin ne kıymette olduğunu anlarsın. Onun şaşaa-i surisine aldanıp Kur’ân’ın gayet mu’ciznümâ beyanına karşı hürmetsizlik etme.

اَللّٰهُمَّ اجْعَلِ الْقُرْاٰنَ شِفَاءً لَنَا وَلِكَاتِبِهِ وَاَمْثَالِهِ مِنْكُلِّ
دَاءٍ، وَمُونِساً لَنَا وَلَهُمْ فِي حَيَاتِنَا وَبَعْدَمَمَاتِنَا، وَفِي
الدُّنْيَا قَرِينًا، وَفِي الْقَبْرِ مُونِسًا، وَفِيالْقِيَامَةِ شَفِيعًا،
وَعَلَى الصِّرَاطِ نُوراً، وَمِنَ النَّارِسِتْراً وَحِجَاباً، وَفِي
الْجَنَّةِ رَفِيقًا، وَاِلَى الْخَيْرَاتِ كُلِّهَا دَلِيلاً وَاِمَامًا،
بِفَضْلِكَ وَجُودِكَ وَكَرَمِكَوَرَحْمَتِكَ يَا اَكْرَمَ الْاَكْرَمِينَ
وَيَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ، اٰمِينَ اَللّٰهُمَّ صَلِّوَسَلِّمْ عَلٰى مَنْ
اُنْزِلَ عَلَيْهِ الْفُرْقَانُ الْحَكِيمُ وَعَلٰىاٰلِهِ وَصَحْبِهِ
اَجْمَعِينَ، اٰمِينَ، اٰمِينَ[1]

İHTAR: Arabî Risaletü’n-Nur’da On Dördüncü Reşhanın Altı Katresi, bahusus Dördüncü Katrenin Altı Nüktesi, Kur’ân-ı Hakîmin kırk kadar envâ-ı i’câzından on beşini beyan eder. Ona iktifâen burada ihtisar ettik. İstersen ona müracaat et; bir hazine-i mu’cizat bulursun.

1. Allah’ım! Kur’ân’ı bize, bu risalenin kâtibine ve onun emsali olan zatlara hertürlü dert için şifa kıl. Bize ve onlara, hayatımızda ve ölümümüzdensonra Kur’ân ile ünsiyet ettir. Kur’ân’ı bu dünyada bir dost, kabirdebir mûnis, kıyamette bir şefaatçi, sırat üzerinde bir nur, ateşe karşıbir siper ve hicap, Cennette bir refik ve bütün hayırlar için bir yolgösterici ve imam kıl. Bütün bunları bize fazlınla, cûdunla, kereminleve rahmetinle ihsan et, ey kerem sahiplerinin en kerîmi vemerhametlilerin en merhametlisi olan Rabbimiz. Âmin. Allahım! Furkan-ıHakîmin kendisine indirildiği zâta ve bütün âl ve ashâbına salât veselâm et. Âmin, âmin.

Yirminci Söz

İki Makamdır

Birinci Makam

وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوٓا اِلَّآ اِبْلِيسَ [1]

اِنَّ اللّٰهَ يَاْمُرُكُمْ اَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً [2]

ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ اَوْ اَشَدُّ قَسْوَةً [3]

BİRGÜN şu âyetleri okurken, İblis'in ilkaatına karşı Kur'ân-ı Hakîmin feyzinden üç nükte ilham edildi. Vesvesenin sureti şudur:

1. "Meleklere 'Âdem'e secde edin' dediğimizde, İblis hariç hepsi secde etti." Bakara Sûresi, 2:34.
2. "Allah size bir inek kesmenizi emrediyor." Bakara Sûresi, 2:67.
3. "Sonra, bütün bunların ardından kalbiniz yine katılaştı. Sanki taş kesildi,hattâ taştan da katılaştı." Bakara Sûresi, 2:74.

Dedi ki: "Dersiniz, 'Kur'ân mu'cizedir; hem nihayetsiz belâğattedir; hem umuma her vakitte hidayettir.' Halbuki, şöyle bazı hâdisât-ı cüz'iyeyi tarihvâri bir surette musırrâne tekrar etmekte ne mânâ var? Bir ineği kesmek gibi bir vakıa-i cüz'iyeyi o kadar mühim tavsifatla böyle zikretmek, hattâ o sûre-i azîmeye de *el-Bakara* tesmiye etmekte ne münasebet var? Hem de "Âdem'e secde" olan hadise, sırf bir emr-i gaybîdir. Akıl ona yol bulamaz; kavî bir imandan sonra teslim ve iz'an edilebilir. Halbuki Kur'ân umum ehl-i akla ders veriyor. Çok yerlerde [1] اَفَلَا يَعْقِلُونَ der, akla havale eder. Hem taşların tesadüfî olan bazı hâlât-ı tabiiyesini ehemmiyetle beyan etmekte ne hidayet var?"

İlham olunan nüktelerin sureti şudur:

BİRİNCİ NÜKTE

Kur'ân-ı Hakîmde çok hâdisât-ı cüz'iyevardır ki, herbirisinin arkasında bir düstur-u küllî saklanmış ve bir kanun-u umumînin ucu olarak gösteriliyor. Nasıl ki, [2] عَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَاءَ كُلَّهَا Hazret-i Âdem'in melâikelere karşı kabiliyet-i hilâfet için bir mu'cizesi olan tâlim-i esmâdır ki, bir hadise-i cüz'iyedir. Şöyle

bir düstur-u küllînin ucudur ki:

Nev-i beşere câmiiyet-i istidat cihetiyle tâlim olunan hadsiz ulûm ve kâinatın envâına muhit pek çok fünun ve Hâlıkın şuûnât ve evsâfına şâmil kesretli maarifin tâlimidir ki, nev-i beşere, değil yalnız melâikelere, belki semâvât ve arz ve dağlara karşı emanet-i kübrâyı[3] haml dâvâsında bir rüçhaniyet vermiş; ve heyet-i mecmuasıyla arzın bir halife-i mânevîsi olduğunu Kur'ân ifham ettiği misillü, "melâikelerin Âdem'e secdesiyle beraber Şeytanın secde etmemesi" olan hadise-i cüz'iye-i gaybiye, pek geniş bir düstur-u külliye-i meşhudenin ucu olduğu gibi, pek büyük bir hakikati ihsas ediyor. Şöyle ki:

1. "Hiç düşünmüyorlar mı?" Yâsin Sûresi, 36:68.
2. "Âdem'e bütün isimleri öğretti." Bakara Sûresi, 2:31.
3. bk. Ahzâb Sûresi, 33:72.

Kur'ân, şahs-ı Âdem'e melâikelerin itaat ve inkıyadını ve Şeytanın tekebbür ve imtinâını zikretmesiyle, nev-i beşere kâinatın ekser maddî envâları ve o envâın mânevî mümessilleri ve müekkelleri musahhar olduklarını ve nev-i beşerin hassalarının bütün istifadelerine müheyyâ ve münkad olduklarını ifham etmekle beraber; o nev'in istidadâtını bozan ve yanlış yollara sevk eden mevadd-ı şerire ile onların mümessilleri ve sekene-i habiseleri o nev-i beşerin tarîk-i kemâlâtında ne büyük bir engel, ne müthiş bir düşman teşkil ettiğini ihtar ederek, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan, birtek Âdem ile cüz'î hadiseyi konuşurken, bütün kâinatla ve bütün nev-i beşerle bir mükâleme-i ulviye ediyor.

İKİNCİ NÜKTE

Mısırkıt'ası, kumistan olan Sahrâ-yı Kebirin bir parçası olduğundan, Nil-i mübarekin feyziyle gayet mahsuldar bir tarla hükmüne geçtiğinden, o cehennem-nümun sahrâ komşuluğunda şöyle cennet-misal bir mevki-i mübarekin bulunması, felâhat ve ziraati, ahalisinde pek mergup bir surete getirmiş ve o sekenenin seciyesine öyle tesbit etmiş ki, ziraati kudsiye ve vasıta-i ziraat olan bakarı ve sevri mukaddes, belki mâbud derecesine çıkarmış. Hattâ, o zamandaki Mısır milleti, sevre, bakara, ibadet etmek derecesinde bir kudsiyet vermişler. İşte, o zamanda Benî İsrail dahi o kıt'ada neş'et ediyordu; ve o terbiyeden bir hisse aldıkları, "icl" meselesinden anlaşılıyor.

İşte, Kur'ân-ı Hakîm, Hazret-i MûsâAleyhisselâmın risaletiyle, o milletin seciyelerine girmiş ve istidatlarına işlemiş olan o bakarperestlik mefkûresini kesip öldürdüğünü, bir bakarın zebhiyle ifham ediyor. İşte şu hadise-i cüz'iye ile bir düstur-u küllîyi, her vakit, hem herkese gayet lüzumlu bir ders-i hikmet olduğunu, ulvî bir i'câz ile beyan eder.

Buna kıyasen bil ki, Kur'ân-ı Hakîmde bazı hâdisât-ı tarihiye suretinde zikredilen cüz'î hadiseler, küllî düsturların uçlarıdır. Hattâ çok surelerde zikir ve tekrar edilen kıssa-i Mûsânın yedi cümlelerine misal olarak, *Lemeat*'ta, İ'câz-ı

Kur’ân Risalesinde, o cüz’î cümlelerin herbir cüz’ünün nasıl mühim bir düstur-u küllîyi tazammun ettiğini beyan etmişiz. İstersen o risaleye müracaat et.

ÜÇÜNCÜ NÜKTE

ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ
اَوْاَشَدُّ قَسْوَةً وَاِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُالْاَنْهَارُ
وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُالْمَاءُ وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا
يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ وَمَااللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ [1]

1. “Sonra, bütün bunların ardından kalbiniz yine katılaştı. Sanki taş kesildi,hattâ taştan da katılaştı. Çünkü öyle taşlar vardır, bağrından nehirlerçağlar. Öyleleri var ki, yarılır da aralarından sular akar. Öyleleri var ki, Allah korkusundan parçalanıp aşağılara yuvarlanır. Allah ise sizinyaptıklarınızdan asla habersiz değildir.” Bakara Sûresi, 2:74.

Şu âyeti okurken, müvesvis dedi ki: “Herkese malûm ve âdi olan taşların şu fıtrî bazı hâlât-ı tabiiyesini en mühim ve büyük meseleler suretinde bahis ve beyanda ne mânâ var, ne münasebet var, ne ihtiyaç var?”

Şu vesveseye karşı, feyz-i Kur’ân’dan şöyle bir nükte ilham edildi:

Evet, münasebetvar ve ihtiyaç var. Hem o derece büyük bir münasebet ve ehemmiyetli bir mânâ ve o derece muazzam ve lüzumlu bir hakikat var ki, ancak Kur’ân’ın îcâz-ı mu’cizi ve lütf-u irşadıyla bir derece basitleştirilmiş ve ihtisar edilmiş.

Evet, i’câz-ı Kur’ân’ın bir esası olan îcaz, hem hidayet-i Kur’ân’ın bir nuru olan lütf-u irşadve hüsn-ü ifham, iktiza ediyorlar ki, Kur’ân’ın muhatapları içinde ekseriyeti teşkil eden avâma karşı küllî hakikatleri ve derin ve umumî düsturları, melûf ve cüz’î suretlerle gösterilsin. Ve fikirleri basit olan umumî avâma karşı, muazzam hakikatlerin yalnız uçları ve basit bir sureti gösterilsin. Hem âdet perdesi tahtında ve zeminin altında harikulâde olan tasarrufât-ı İlâhiye icmâlen gösterilsin. İşte, bu sırra binâendir ki, Kur’ân-ı Hakîm şu âyetle diyor:

Ey Benî İsrail ve ey benî Âdem! Sizlere ne olmuş ki, kalbleriniz taştan daha câmid ve daha ziyade katılaşmıştır. Zira, görmüyor musunuz ki, o pek sert ve pek câmid ve toprak altında bir tabaka-i azîme teşkil eden o koca taşlar, o kadar evâmir-i İlâhiyeye karşı mutî ve musahhar ve icraat-ı Rabbâniye altında o kadar yumuşak ve emirberdir ki, havada ağaçların teşkilinde tasarrufât-ı İlâhiye ne derece suhuletle cereyan ediyor. Öyle de, tahtezzemin ve o sert, sağır taşlarda o derece suhulet ve intizamla, hattâ damarlara karşı kanın cevelânı gibi muntazam su cetvelleri[HAŞİYE-1] ve su damarları, kemâl-i hikmetle, o taşlarda mukavemet görmeyerek cereyan ediyor. Hem havada nebâtat ve ağaçların dallarının suhuletle suret-i intişarı gibi, o derece suhuletle köklerin nazik damarları yeraltındaki taşlarda, mümânaat görmeyerek, evâmir-i İlâhî ile muntazaman

intişar ettiğini Kur’ân işaret ediyor. Ve geniş bir hakikati şu âyetle ders veriyor ve o dersle o kasavetli kalblere bu mânâyı veriyor ve remzen diyor:

Haşiye-1 Evet, zemin denilen muhteşem ve seyyar sarayın temel taşı olan taş tabakasının Fâtır-ı Zülcelâl tarafından tavzif edilen en mühim üç vazifeyi beyan etmek, ancak Kur'ân'a yakışır. **İşte, birinci vazifesi:** Toprağın, kudret-i Rabbâniye ile nebâtâta analık edip yetiştirdiği gibi, kudret-i İlâhiye ile taş dahi toprağa dâyelik edip yetiştiriyor. **İkinci vazifesi:** Zeminin bedeninde deveran-ı dem hükmünde olan suların muntazam cevelânına hizmetidir. **Üçüncü vazife-i fıtriyesi:** Çeşmelerin ve ırmakların, uyûn ve enhârın muntazam bir mizanla zuhur ve devamlarına hazinedarlık etmektir. Evet, taşlar, bütün kuvvetiyle ve ağızlarının dolusuyla akıttıkları âb-ı hayat suretinde delâil-i vahdâniyeti zemin yüzüne yazıp serpiyor.

Ey Benî İsrail ve ey benî Âdem! Zaaf ve acziniz içinde nasıl bir kalb taşıyorsunuz ki, öyle bir Zâtın evâmirine karşı o kalb, kasavetle mukavemet ediyor? Halbuki, o koca, sert taşların tabaka-i muazzaması, o Zâtın evâmiri önünde kemâl-i inkıyadla, karanlıkta, nazik vazifelerini mükemmel ifa ediyorlar, itaatsizlik göstermiyorlar. Belki o taşlar, toprak üstünde bulunan bütün zevilhayata, âb-ı hayatla beraber sair medâr-ı hayatlarına öyle bir hazinedarlık ediyor ve öyle bir adaletle taksimata vesiledir ve öyle bir hikmetle tevziata vasıta oluyor ki, Hakîm-i Zülcelâlin dest-i kudretinde, balmumu gibi ve belki hava gibi yumuşaktır, mukavemetsizdir ve azamet-i kudretine karşı secdededir. Zira toprak üstünde müşahede ettiğimiz şu masnuât-ı muntazama ve şu hikmetli ve inâyetli tasarrufât-ı İlâhiye misillü, zemin altında aynen cereyan ediyor. Belki hikmeten daha acip ve intizamca daha garip bir surette, hikmet ve inâyet-i İlâhiye tecelli ediyor. Bakınız: En sert ve hissiz o koca taşlar, nasıl balmumu gibi evâmir-i tekvîniyeye karşı yumuşaklık gösteriyorlar! Ve memur-u İlâhî olan o lâtif sulara, o nazik köklere, o ipek gibi damarlara o derece mukavemetsiz ve kasavetsizdir. Güya bir âşık gibi, o lâtif ve güzellerin temasıyla kalbini parçalıyor, yollarında toprak oluyor.

Hem [1] وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ ile şöyle bir hakikat-i muazzamanın ucunu gösteriyor ki: Taleb-i rüyet hadisesinde meşhur dağın tecelli ile parçalanması ve taşlarının dağılması gibi, umum rû-yi zeminde, aslı sudan incimad etmiş, adeta yekpare taşlardan ibaret olan ekser dağların zelzele veya bazı hâdisât-ı arziye suretinde tecelliyât-ı celâliye ile, o dağların yüksek zirvelerinden o haşyet verici tecelliyât-ı celâliyenin zuhuruyla taşlar parçalanarak, bir kısmı ufalanıp, toprağa kalb olup, nebâtâta menşe olur. Diğer bir kısmı taş kalarak yuvarlanıp derelere, ovalara dağılıp, sekene-i zeminin meskeni gibi birçok işlerinde hizmetkârlık ederek ve mahfî bazı hikem ve menâfi için kudret ve hikmet-i İlâhiyeye secde-i itaat ederek, desâtir-i hikmet-i Sübhâniyeye emirber şeklini alıyorlar.

1. "Taşlardan öyleleri var ki, Allah korkusundan parçalanıp aşağılara yuvarlanır." Bakara Sûresi, 2:74.

Elbette, o haşyetten o yüksek mevkii terk edip mütevaziâne aşağı yerleri ihtiyar etmek ve o mühim menfaatlere sebep olmak beyhude olmayıp başıboş değil ve tesadüfî dahi olmadığı; belki bir Hakîm-i Kadîrin tasarrufât-ı hakîmânesiyle, o intizamsızlık içinde zahirî nazara görünmeyen bir intizam-ı

hakîmâne bulunduğuna delil ise, o taşlara müteallik faideler, menfaatler ve onlar üstünde yuvarlandıkları dağın cesedine giydirilen ve çiçek ve meyvelerin murassaâtıyla münakkaş ve müzeyyen olan gömleklerin kemâl-i intizamı ve hüsn-ü san’atı, kat’î, şüphesiz şehadet eder.

İşte, şu üç âyetin, hikmetnokta-i nazarında ne kadar kıymettar olduğunu gördünüz. Şimdi bakınız Kur’ân’ın letâfet-i beyanına ve i’câz-ı belâğatine: Nasıl şu zikrolunan büyük ve geniş ve ehemmiyetli hakikatlerin uçlarını, üç fıkra içinde üç vakıa-i meşhure ve meşhude ile gösteriyor. Ve medar-ı ibret üç hadise-i uhrâyı hatırlatmakla lâtif bir irşad yapar, mukavemetsûz bir zecreder.

Meselâ, ikinci fıkrada der:

[1] وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاء Şu fıkra ile, Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâmın asâsına karşı kemâl-i şevkle inşikak edip on iki gözünden on iki çeşme akıtan taşa işaret etmekle, şöyle bir mânâyı ifham ediyor ve mânen diyor:

Ey Benî İsrail! Birtek mu’cize-i Mûsâya (a.s.) karşı koca taşlar yumuşar, parçalanır; ya haşyetinden veya sürurundan ağlayarak sel gibi yaş akıttığı halde, hangi insafla bütün mu’cizât-ı Mûseviyeye (a.s.) karşı temerrüd ederek ağlamayıp gözünüz cümud ve kalbiniz katılık ediyor?

Hem üçüncü fıkrada der:

[2] وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ Şu fıkra ile, Tûr-i Sinâ’daki münâcât-ı Mûseviyede (a.s.) vuku bulan tecelliye-i celâliye heybetinden koca dağ parçalanıp dağılması ve o haşyetten taşların etrafa yuvarlanması olan vakıa-i meşhureyi ihtarla şöyle bir mânâyı ders veriyor ki:

1. “Taşlardan öyleleri var ki, yarılır da aralarından sular akar.” Bakara Sûresi, 2:74.
2. “Taşlardan öyleleri var ki, Allah korkusundan parçalanıp aşağılara yuvarlanır.” Bakara Sûresi, 2:74.

Ey kavm-i Mûsâ! Nasıl Allah’tan korkmuyorsunuz? Halbuki, taşlardan ibaret olan dağlar, Onun haşyetinden ezilip dağılıyor. Ve sizden ahz-ı misak için üstünüzde Cebel-i Tûr’u tuttuğunu, hem taleb-i rüyet hadisesinde dağın parçalanmasını bilip ve gördüğünüz halde, ne cesaretle Onun haşyetinden titremeyip kalbinizi katılık ve kasavette bulunduruyorsunuz?

Hem birinci fıkrada diyor:

[1] وَاِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْاَنْهَار Bu fıkra ile, dağlardan nebean eden Nil-i mübarek, Dicle ve Fırat gibi ırmakları hatırlatmakla, taşların evâmir-i tekvîniyeye karşı ne kadar hârikanümâ ve mu’cizevâri bir surette mazhar ve musahhar olduğunu ifham eder. Ve onunla böyle bir mânâyı müteyakkız kalblere

veriyor ki:

1. "Taşlardan öyleleri var ki, bağrından nehirler çağlar." Bakara Sûresi: 2:74.

Şöyle azîmırmakların, elbette mümkün değil, şu dağlar hakikî menbaları olsun. Çünkü, faraza o dağlar tamamen su kesilse ve mahrutî birer havuz olsalar, o büyük nehirlerin şöyle sür'atli ve kesretli cereyanlarına, muvazeneyi kaybetmeden, birkaç ay ancak dayanabilirler. Ve o kesretli masarife karşı, galiben bir metre kadar toprakta nüfuz eden yağmur, kâfi varidat olamaz. Demek ki, şu enhârın nebeanları, âdi ve tabiî ve tesadüfî bir iş değildir. Belki pek harika bir surette, Fâtır-ı Zülcelâl onları sırf hazine-i gaybdan akıttırıyor.

İşte, bu sırra işareten, bu mânâyı ifade için, hadiste rivâyet ediliyor ki, "O üç nehrin herbirine Cennetten birer katre her vakit damlıyor; ve ondan bereketlidirler." Hem bir rivâyette denilmiş ki: "Şu üç nehrin menbaları Cennettendir."[1] Şu rivâyetin hakikati şudur ki: Madem esbab-ı maddiye, şunların bu derece kesretli nebeânına kabil değildir. Elbette menbaları bir âlem-i gaybdadır ve gizli bir hazine-i rahmetten gelir ki, masarifle varidatın muvazenesi devam eder.

1. bk. *Müslim*, Cennet: 26; *Müsned*, 2:289, 440; el-Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, 5:381.

İşte, Kur'ân-ı Hakîmşu mânâyı ihtarla şöyle bir ders veriyor ki, der:

Ey Benî İsrail ve ey benî Âdem! Kalb katılığı ve kasavetinizle öyle bir Zât-ı Zülcelâlin evâmirine karşı itaatsizlik ediyorsunuz ve öyle bir Şems-i Sermedînin ziya-yı marifetine gafletle gözlerinizi yumuyorsunuz ki, Mısır'ınızı cennet suretine çeviren Nil-i mübarek gibi koca nehirleri âdi, câmid taşların ağızlarından akıtıp mu'cizât-ı kudretini, şevâhid-i vahdâniyetini o koca nehirlerin kuvvet ve zuhurve ifazaları derecesinde kâinatın kalbine ve zeminin dimağına vererek cin ve insin kulûb ve ukûlüne isâle ediyor. Hem hissiz, câmid bazı taşları böyle acip bir tarzda[HAŞİYE-1] mu'cizât-ı kudretine mazhar etmesi, güneşin ziyası güneşi gösterdiği gibi o Fâtır-ı Zülcelâli gösterdiği halde, nasıl Onun o nur-u marifetine karşı kör olup görmüyorsunuz?

İşte, şu üç hakikate nasıl bir belâğatgiydirilmiş, gör. Ve belâğat-i irşadiyeye dikkat et. Acaba hangi kasavet ve katılık vardır ki, böyle hararetli şu belâğat-i irşada karşı dayanabilsin, ezilmesin?

İşte, baştan buraya kadar anladınsa, Kur'ân-ı Hakîmin irşadîbir lem'a-i i'câzını gör, Allah'a şükret.

سُبْحَانَكَ لاَعِلْمَ لَنَا اِلاَّ مَاعَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحكِيمُ [1]

اَللّٰهُمَّ فَهِّمْنَا اَسْرَارَ الْقُرْاٰنِ كَمَا تُحِبُّ وَتَرْضٰى
وَوَفِّقْنَالِخِدْمَتِهِ اٰمِينَ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ
اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰى مَنْ اُنْزِلَ عَلَيْهِ الْقُرْاٰنُ الْحَكِيمُ
وَعَلٰى اٰلِهِ وَصَحْبِهِ اَجْمَعِينَ [2]

Haşiye-1 Nil-i mübarekCebel-i Kamer'den çıktığı gibi, Dicle'nin en mühim bir şubesi Van vilâyetinden, Müküs nahiyesinden bir kayanın mağarasından çıkıyor. Fırat'ın da mühim bir şubesi, Diyadin taraflarında bir dağın eteğinden çıkıyor. Dağların aslı, hilkaten bir madde-i mâyiadan incimad etmiş taşlar olduğu fennen sabittir. Tesbihat-ı Nebeviyeden olan

سُبْحَانَ مَنْ بَسَطَ الْاَرْضَ عَلٰى مَاءٍ جَمَدَ

kat'î delâlet ediyor ki, asl-ı hilkat-i arz şöyledir ki: Su gibi bir madde, emr-i İlâhî ile incimad eder, taş olur. Taş, izn-i İlâhî ile toprak olur. Tesbihteki "arz" lâfzı, toprak demektir. Demek su çokyumuşaktır, üstünde durulmaz. Taş çok serttir, ondan istifade edilmez.Onun için, Hakîm-i Rahîm, toprağı taş üstünde serer, zevilhayata makarr eder.

1. "Seni her türlü noksandan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başkabilgimiz yoktur. Sen herşeyi hakkıyla bilir, her işi hikmetle yaparsın." Bakara Sûresi, 2:32.

2. Allahım! Kur'ân'ın esrarını, sevdiğin ve râzı olduğun şekilde bize tefhim et veonun hizmetine bizi muvaffak et. Âmin, rahmetinle ey Erhamürrâhimîn.Allahım! Kur'ân-ı Hakîmin kendisine indirildiği zâta ve bütün âl ve ashâbına salât ve selâm olsun.

Yirminci Sözün İkinci Makamı

Mu’cizât-ı enbiyayüzünde parlayan bir lem’a-i i’câz-ı Kur’ân

(Âhirdeki iki sual ve iki cevaba dikkat et.)

وَلاَ رَطْبٍ وَلاَ يَابِسٍ اِلاَّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ [1]

ON DÖRT SENE EVVEL (şimdi otuz seneden geçti)[2], şu âyetin bir sırrına dair, *İşârâtü’l-İ’câz* namındaki tefsirimde, Arabiyyü’l-ibâre bir bahis yazmıştım. Şimdi, arzuları bence ehemmiyetli olan iki kardeşim, o bahse dair Türkçe olarak bir parça izah istediler. Ben de Cenâb-ı Hakkın tevfikine itimaden ve Kur’ân’ın feyzine istinaden diyorum ki:

1. "Ne yaş, ne de kuru hiçbir şey yoktur ki, ap açık bir kitapta yazılmış olmasın." En'âm Sûresi, 6:59.
2. Bu ifade 1957 senesine aittir.

Bir kavle göre, Kitâb-ı Mübîn, Kur’ân’dan ibarettir. Yaş ve kuru herşey içinde bulunduğunu, şu âyet-i kerime beyan ediyor. Öyle mi? Evet, herşey içinde bulunur. Fakat herkes herşeyi içinde göremez. Zira muhtelif derecelerde bulunur. Bazan çekirdekleri, bazan nüveleri, bazan icmalleri, bazan düsturları, bazan alâmetleri, ya sarahaten, ya işareten, ya remzen, ya ibhâmen, ya ihtar tarzında bulunurlar. Fakat ihtiyaca göre ve maksad-ı Kur’ân’a münasip bir tarzda ve iktizâ-yı makam münasebetinde, şu tarzların birisiyle ifade ediliyor. Ezcümle:

Beşerin san’at ve fen cihetindeki terakkiyatlarının neticesi olan havârık-ı san’at ve garâib-i fen olarak tayyare, elektrik, şimendifer, telgraf gibi şeyler vücuda gelmiş ve beşerin hayat-ı maddiyesinde en büyük mevki almışlar. Elbette, umum nev-i beşere hitap eden Kur’ân-ı Hakîm, şunları mühmel bırakmaz. Evet, bırakmamış, iki cihetle onlara da işaret etmiştir.

Birinci cihet: Mu’cizât-ı enbiyasuretiyle.

İkinci kısım şudur ki: Bazı hâdisât-ı tarihiye suretinde işaret eder. Ezcümle:

قُتِلَ اَصْحَابُ الْاُخْدُود اَلنَّارِذَات الْوَقُود اِذْ هُمْ
عَلَيْهَا قُعُودٌ وَهُمْ عَلٰى مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ
وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ اِلَّا اَنْ يُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ [1]

Kezâ

فِى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِنْ مِثْلِهِ مَايَرْكَبُونَ [2] HAŞİYE-1

gibi âyetlerle şimendifere işaret ettiği gibi,

اَللّٰهُ نُورُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكٰوةٍ
فِيهَامِصْبَاحٌ اَلْمِصْبَاحُ فِى زُجَاجَةٍ اَلزُّجَاجَةُ كَاَنَّهَا
كَوْكَبٌدُرِّىٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ HAŞİYE-2
لَاشَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيئُ وَلَوْ لَمْ
تَمْسَسْهُنَارٌ نُورٌ عَلٰى نُورٍ يَهْدِى اللّٰهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ [3]

âyeti, pek çok envâra, esrâra işaretle beraber, elektriğe dahi remzediyor.

1. "Uhdud Ashabına lânet olundu. Onlar tutuşturdukları ateşin karşısına oturur,mü'minlere yaptıkları işkenceyi seyrederlerdi. O mü'minlerden intikamalmalarının sebebi ise, kudreti herşeye galip olan ve her türlü övgüyelâyık bulunan Allah'a iman etmiş olmalarından başka birşey değildi."Burûc Sûresi, 85:4-8.
2. "Onlar için bir delil de, insan neslini, dolu gemilerde taşımamız ve bunungibi daha nice binekleri onlar için yaratmış olmamızdır." Yâsin Sûresi,36:41-42.
Haşiye-1 Şu cümle işaret ediyor ki, şimendiferdir; âlem-i İslâmı esaret altına almıştır. Kâfirler onunla İslâmı mağlûp etmiştir.
Haşiye-2 يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيئُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلٰى نُورٍ (Nur Sûresi, 24:35) cümlesi, o remzi ışıklandırıyor.
3. "Allah göklerin ve yerin nurudur. Onun nurunun misali, bir lâmba yuvasıgibidir ki, onda bir kandil vardır. Kandil de cam fanus içindedir. Camfanus ise, inci gibi parlayan bir yıldıza benzer ki, ne doğuya, ne debatıya ait olmayan mübarek bir ağacın yakıtından tutuşturulur. Onunyakıtı, kendisine ateş dokunmasa bile ışık verecek kabiliyettedir. O nur üstüne nurdur. Allah dilediğini nuruna kavuşturur." Nur Sûresi, 24:35.

Şu ikinci kısım, hem çok zatlar onlarla uğraştığından, hem çok dikkat veizaha muhtaç olduğundan ve hem çok olduğundan, şimdilik şimendifer ve elektriğe işaret eden şu âyetlerle iktifâ edip o kapıyı açmayacağım.

*Birinci kısım ise,*mu'cizât-ı enbiya suretinde işaret ediyor. Biz dahi o kısımdan bazı nümuneleri misal olarak zikredeceğiz.

Mukaddime

İşte, Kur'ân-ı Hakîm, enbiyaları, insanın cemaatlerine terakkiyât-ı mâneviyecihetinde birer pişdar ve imam gönderdiği gibi, yine insanların terakkiyât-ı maddiye suretinde dahi, o enbiyanın herbirisinin eline bazı harikalar verip yineo insanlara birer ustabaşı ve üstad etmiştir; onlara mutlak olarak ittibâa emrediyor.

İşte, enbiyaların mânevî kemâlâtını bahsetmekle insanları onlardan istifadeye teşvik ettiği gibi, mu’cizatlarından bahis dahi, onların nazirelerine yetişmeye ve taklitlerini yapmaya bir teşviki işmam ediyor. Hattâ denilebilir ki, mânevî kemâlât gibi, maddî kemâlâtı ve harikaları dahi, en evvel mu’cize eli nev-i beşere hediye etmiştir. İşte, Hazret-i Nuh’un (aleyhisselâm) bir mu’cizesi olan sefine ve Hazret-i Yusuf’un (aleyhisselâm) bir mu’cizesi olan saati, en evvel beşere hediye eden, dest-i mu’cizedir. Bu hakikate lâtif bir işarettir ki, san’atkârların ekseri, herbir san’atta birer peygamberi pîr ittihaz ediyor. Meselâ gemiciler Hazret-i Nuh’u (aleyhisselâm), saatçiler Hazret-i Yusuf’u (aleyhisselâm), terziler Hazret-i İdris’i (aleyhisselâm)...

Evet, madem Kur’ân’ın herbir âyeti çok vücuh-u irşadîve müteaddit cihât-ı hidayeti olduğunu ehl-i tahkik ve ilm-i belâğat ittifak etmişler. Öyle ise, Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyânın en parlak âyetleri olan mu’cizât-ı enbiya âyetleri, birer hikâye-i tarihiye olarak değil; belki onlar çok maânî-yi irşâdiyeyi tazammun ediyorlar. Evet, mu’cizât-ı enbiyayı zikretmesiyle, fen ve san’at-ı beşeriyenin nihayet hududunu çiziyor. En ileri gayâtına parmak basıyor. En nihayet hedeflerini tayin ediyor. Beşerin arkasına dest-i teşviki vurup o gayeye sevk ediyor. Zaman-ı mazi, zaman-ı müstakbel tohumlarının mahzeni ve şuûnâtının âyinesi olduğu gibi; müstakbel dahi, mazinin tarlası ve ahvâlinin âyinesidir. Şimdi, misal olarak, o çok vâsi menbadan yalnız birkaç nümunelerini beyan edeceğiz.

Meselâ, Hazret-i SüleymanAleyhisselâmın bir mu’cizesi olarak teshir-i havayı beyan eden [1] وَلِسُلَيْمٰنَ الرِّيحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ âyeti, “Hazret-i Süleyman, bir günde havada tayeran ile iki aylık bir mesafeyi kat’ etmiştir” der.

1. “Rüzgârı da Süleyman’a boyun eğdirdik ki, sabahtan bir aylık, öğleden sonra dabir aylık yol giderdi.” Sebe’ Sûresi, 34:12.

İşte, bunda işaret ediyor ki: Beşere yol açıktır ki, havada böyle bir mesafeyi kat’ etsin. Öyle ise, ey beşer! Madem sana yol açıktır; bu mertebeye yetiş ve yanaş.

Cenâb-ı Hak, şu âyetin lisanıyla mânen diyor: “Ey insan! Bir abdim hevâ-i nefsini terk ettiği için havaya bindirdim. Siz de nefsin tembelliğini bırakıp bazı kavânîn-i âdetimden güzelce istifade etseniz, siz de binebilirsiniz.”

Hem Hazret-i MûsâAleyhisselâmın bir mu’cizesini beyan eden

[1] فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا ilh.; bu âyet işaret ediyor ki, zemin tahtında gizli olan rahmet hazinelerinden, basit aletlerle istifade

edilebilir. Hattâ taş gibi bir sert yerde, bir asâ ile âb-ı hayat celb edilebilir. İşte, şu âyet, bu mânâ ile beşere der ki: Rahmetin en lâtif feyzi olan âb-ı hayatı, bir asâ ile bulabilirsiniz. Öyle ise haydi, çalış, bul.

Cenâb-ı Hak, şu âyetin lisan-ı remziyle, mânen diyor ki: “Ey insan! Madem Bana itimat eden bir abdimin eline öyle bir asâ veriyorum ki, her istediği yerde âb-ı hayatı onunla çeker. Sen de benim kavânîn-i rahmetime istinat etsen, şöyle ona benzer veyahut ona yakın bir aleti elde edebilirsin. Haydi, et!”

İşte, beşer terakkiyâtının mühimlerinden birisi, bir aletin icadıdır ki, ekser yerlerde vurulduğu vakit suyu fışkırtıyor. Şu âyet, ondan daha ileri nihâyât ve gayât-ı hududunu çizmiştir. Nasıl ki evvelki âyet, şimdiki halihazır tayyareden çok ileri nihayetlerinin noktalarını tayin etmiştir.

Hem meselâ, Hazret-i İsâ Aleyhisselâmın bir mu’cizesine dair: وَ اُبْرِئُ الْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ وَاُحْيِى الْمَوْتٰى بِاِذْنِ اللّٰهِ [2]

1. “[Mûsâ’ya] ‘Vur asânı taşa’ buyurduk. Asâsını vurduğu yerden, on iki pınar fışkırıverdi.” Bakara Sûresi, 2:60.
2. “Allah’ın izniyle, anadan doğma körleri ve alaca hastalığına tutulanlarıiyileştirir ve ölüleri diriltirim.” Âl-i İmrân Sûresi, 3:49.

Kur’ân, Hazret-i İsâ Aleyhisselâmın nasıl ahlâk-ı ulviyesine ittibâa beşeri sarihan teşvik eder. Öyle de, şu elindeki san’at-ı âliyeye ve tıbb-ı Rabbânîye remzen tergib ediyor. İşte, şu âyet işaret ediyor ki, en müzmin dertlere dahi derman bulunabilir. Öyle ise, ey insan ve ey musibetzede benî Âdem! Meyus olmayınız. Her dert, ne olursa olsun, dermanı mümkündür. Arayınız, bulunuz. Hattâ ölüme de muvakkat bir hayat rengi vermek mümkündür.

Cenâb-ı Hak, şu âyetin lisan-ı işaretiyle, mânen diyor ki: “Ey insan! Benim için dünyayı terk eden bir abdime iki hediye verdim: biri mânevî dertlerin dermanı, biri de maddî dertlerin ilâcı. İşte, ölmüş kalbler nur-u hidayetle diriliyor. Ölmüş gibi hastalar dahi onun nefesiyle ve ilâcıyla şifa buluyor. Sen de Benim eczahane-i hikmetimde her derdine deva bulabilirsin. Çalış, bul. Elbette ararsan bulursun.”

İşte, beşerin tıp cihetindeki şimdiki terakkiyâtından çok ilerideki hududunu şu âyet çiziyor ve ona işaret ediyor ve teşvik yapıyor.

Hem meselâ Hazret-i Dâvud Aleyhisselâm hakkında [1] وَاَلَنَّا لَهُ الْحَدِيدَ [2] وَاٰتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصْلَ الْخِطَابِ Hazret-i Süleyman Aleyhisselâm hakkında [3] وَ اَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ âyetleri işaret ediyorlar ki, telyîn-i hadid en büyük bir nimet-i İlâhiyedir ki, büyük bir peygamberinin fazlını onunla gösteriyor.

1. "Demiri de onun için yumuşattık." Sebe' Sûresi, 34:10.
2. "Ona ilim ve hikmetile, hakkı ve bâtılı açıkça ayırd eden bir ifade gücü verdik." Sâd Sûresi, 38:20.
3. "Erimiş bakırı ona sel gibi akıttık." Sebe' Sûresi, 34:12.

Evet, telyîn-i hadid, yani demiri hamur gibi yumuşatmak ve nuhâsı eritmek ve madenleri bulmak, çıkarmak, bütün maddî sanayi-i beşeriyenin aslı ve anasıdır ve esası ve madenidir. İşte şu âyet işaret ediyor ki, büyük bir resule, büyük bir halife-i zemine, büyük bir mu'cize suretinde, büyük bir nimet olarak, telyîn-i hadiddir ve demiri hamur gibi yumuşatmak ve tel gibi inceltmek ve bakırı eritmekle ekser sanayi-i umumiyeye medar olmaktır. Madem bir resule, hem halife, yani hem mânevî hem maddî bir hâkime, lisanına hikmet ve eline san'at vermiş. Lisanındaki hikmete sarihan teşvik eder. Elbette elindeki san'ata dahi terğib işareti var.

Cenâb-ı Hak, şu âyetin lisan-ı işaretiyle, mânen diyor ki: "Ey benî Âdem! Evâmir-i teklifiyeme itaat eden bir abdimin lisanına ve kalbine öyle bir hikmet verdim ki, herşeyi kemâl-i vuzuhla fasledip hakikatini gösteriyor. Ve eline de öyle bir san'at verdim ki, elinde balmumu gibi demiri her şekle çevirir, halifelik ve padişahlığına mühim kuvvet elde eder. Madem bu mümkündür, veriliyor. Hem ehemmiyetlidir. Hem hayat-ı içtimaiyenizde ona çok muhtaçsınız. Siz de evâmir-i tekvîniyeme itaat etseniz, o hikmetve o san'at size de verilebilir. Mürur-u zamanla yetişir ve yanaşabilirsiniz."

İşte, beşerin san'at cihetinde en ileri gitmesi ve maddî kuvvet cihetinde en mühim iktidar elde etmesi, telyîn-i hadid iledir ve izâbe-i nuhas iledir. Âyette nuhas "kıtr" ile tabir edilmiş. Şu âyetler, umum nev-i beşerin nazarını şu hakikate çeviriyor ve şu hakikatin ne kadar ehemmiyetli olduğunu takdir etmeyen eski zaman insanlarına ve şimdiki tembellerine şiddetle ihtar ediyor.

Hem meselâ, Hazret-i SüleymanAleyhisselâm taht-ı Belkıs'ı yanına celb etmek için vezirlerinden bir âlim-i ilm-i celp dedi, "Gözünüzü açıp kapayıncaya kadar sizin yanınızda o tahtı hazır ederim" olan hadise-i harikaya delâlet eden şu âyet:

قَالَ الَّذِى عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ اَنَا اٰتِيكَ بِهِ قَبْلَ اَنْيَرْتَدَّ اِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رَاٰهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ [1]

ilh., işaret ediyor ki, uzak mesafelerden eşyayı aynen veya sureten ihzaretmek mümkündür. Hem vakidir ki, risaletiyle beraber saltanatla müşerref olan Hazret-i Süleyman Aleyhisselâm, hem mâsumiyetine, hem de adaletine medar olmak için pek geniş olan aktâr-ı memleketine bizzat zahmetsiz muttali olmak ve raiyetinin ahvâlini görmek ve dertlerini işitmek, bir mu'cize suretinde Cenâb-ı Hak ihsan etmiştir.

1. "Semâvî kitapların esrarına vakıf bir âlim, 'Sen daha gözünü açıp kapamadan ben onu sana getiririm' dedi." Neml Sûresi, 27:40.

Demek Cenâb-ı Hakka itimat edip SüleymanAleyhisselâmın lisan-ı ismetiyle istediği gibi, o da lisan-ı istidadıyla Cenâb-ı Haktan istese ve kavânîn-i âdetine ve inâyetine tevfik-i hareket etse, ona dünya bir şehir hükmüne geçebilir. Demek taht-ı Belkıs Yemen’de iken, Şam’da aynıyla veyahut suretiyle hazır olmuştur, görülmüştür. Elbette taht etrafındaki adamların suretleriyle beraber sesleri de işitilmiştir.

İşte, uzak mesafede celb-i surete ve savta haşmetli bir surette işaret ediyor ve mânen diyor: Ey ehl-i saltanat! Adalet-i tamme yapmak isterseniz, Süleymanvâri, rû-yi zemini etrafıyla görmeye ve anlamaya çalışınız. Çünkü, bir hâkim-i adaletpîşe, bir padişah-ı raiyetperver, aktâr-ı memleketine her istediği vakit muttali olmak derecesine çıkmakla mes’uliyet-i mâneviyeden kurtulur veya tam adalet yapabilir.

Cenâb-ı Hakşu âyetin lisan-ı remziyle, mânen diyor ki: “Ey benî Âdem! Madem bir abdime geniş bir mülk ve o geniş mülkünde adalet-i tamme yapmak için ahval ve vukuat-ı zemine bizzat ıttıla veriyorum. Ve madem herbir insana, fıtraten, zemine bir halife olmak kabiliyetini vermişim. Elbette, o kabiliyete göre rû-yi zemini görecek ve bakacak, anlayacak istidadını dahi vermesini hikmetim iktiza ettiğinden, vermişim. Şahsen o noktaya yetişmezse de nev’en yetişebilir. Maddeten erişemezse de, ehl-i velâyet misillü, mânen erişebilir. Öyle ise, şu azîm nimetten istifade edebilirsiniz. Haydi, göreyim sizi, vazife-i ubûdiyetinizi unutmamak şartıyla öyle çalışınız ki, rû-yi zemini, her tarafı herbirinize görülen ve her köşesindeki sesleri size işittiren bir bahçeye çeviriniz.

هُوَ الَّذى جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ ذَلُولاً فَامْشُوا فِى مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَاِلَيْهِ النُّشُورُ [1]

deki ferman-ı Rahmânîyi dinleyiniz.”

1. "Üzerinde gezin ve Allah'ın verdiği rızıktan yiyin diye, yeryüzünü sizin emrinize veren Odur. Sonra dönüşünüz yine Onadır." MülkSûresi, 67:15.

İşte, beşerin nazik san’atlarından olan celb-i suret ve savtların çok ilerisindeki nihayât hududunu, şu âyet remzen gösteriyor ve teşviki işmam ediyor.

Hem meselâ, yine Hazret-i SüleymanAleyhisselâm, cin ve şeytanları ve ervâh-ı habiseyi teshir edip şerlerini men ve umur-u nâfiada istihdam etmeyi ifade eden şu âyetler,

مُقَرَّنِينَ فِى الْاَصْفَادِ [1]

وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلاً دُونَ ذٰلِكَ [2]

ilh.âyetiyle diyor ki: Yerin, insandan sonra zîşuur olarak en mühim sekenesi olan cin, insana hizmetkâr olabilir. Onlarla temas edilebilir. Şeytanlar da düşmanlığı bırakmayamecbur olup ister istemez hizmet edebilirler ki, Cenâb-ı Hakkın evâmirine musahhar olan bir abdine onları musahhar etmiştir.

1. "Âsi şeytanları zincirlerle bağlı olarak ona boyun eğdirdik." Sâd Sûresi, 38:38.
2. "Denize dalarak onun için cevherler çıkaran ve başka işler de gören şeytanları yine onun emrine verdik." Enbiyâ Sûresi, 21:82.

Cenâb-ı Hak, mânenşu âyetin lisan-ı remziyle der ki: "Ey insan! Bana itaat eden bir abdime cin ve şeytanları ve şerirlerini itaat ettiriyorum. Sen de Benim emrime musahhar olsan, çok mevcudat, hattâ cin ve şeytan dahi sana musahhar olabilirler."

İşte, beşerin, san'at ve fennin imtizacından süzülen, maddî ve mânevî fevkalâde hassasiyetinden tezahür eden ispritizma gibi celb-i ervah ve cinlerle muhabereyi, şu âyet en nihayet hududunu çiziyor ve en faideli suretlerini tayin ediyor ve ona yolu dahi açıyor. Fakat şimdiki gibi, bazan kendine emvat namını veren cinlere ve şeytanlara ve ervâh-ı habiseye musahhar ve maskara olup oyuncak olmak değil, belki tılsımât-ı Kur'âniye ile onları teshir etmektir, şerlerinden kurtulmaktır.

Hem temessül-ü ervâha işaret eden, Hazret-i SüleymanAleyhisselâmın ifritleri celp ve teshirine dair âyetler, hem فَاَرْسَلْنَا اِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَراً سَوِيّاً [1] misillü bazı âyetler, ruhanîlerin temessülüne işaret etmekle beraber, celb-i ervâha dahi işaret ediyorlar. Fakat işaret olunan celb-i ervâh-ı tayyibe ise, medenîlerin yaptığı gibi hezeliyat suretinde bazı oyuncaklara o pek ciddî ve ciddî bir âlemde olan ruhlara hürmetsizlik edip, kendi yerine ve oyuncaklara celb etmek değil, belki ciddî olarak ve ciddî bir maksat için, Muhyiddin-i Arabî gibi zatlar ki, istediği vakit ervah ile görüşen bir kısım ehl-i velâyet misillü onlara müncelip olup münasebet peyda etmek ve onların yerine gidip âlemlerine bir derece takarrüb etmekle ruhaniyetlerinden mânevî istifade etmektir ki, âyetler ona işaret eder ve işaret içinde bir teşviki ihsas ediyorlar ve bu nevi san'at ve fünun-u hafiyenin en ileri hududunu çiziyor ve en güzel suretini gösteriyorlar.

1. "Meryem'e Cebrâil'i gönderdik; o da aynen bir beşer suretinde ona görünüverdi." Meryem Sûresi, 19:17.

Hem meselâ, Hazret-i DâvudAleyhisselâmın mu'cizelerine dair

اِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْاِشْرَاقِ [1]

عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ [2] يَا جِبَالُ اَوِّبِى مَعَهُ وَالطَّيْرَ وَاَلَنَّا لَهُ الْحَدِيدَ [3]

âyetler delâlet ediyor ki, Cenâb-ı Hak, Hazret-i Dâvud Aleyhisselâmın tesbihatına öyle bir kuvvet ve yüksek bir ses ve hoş bir eda vermiştir ki, dağları vecde getirip, birer muazzam fonoğraf misillü ve birer insan gibi, bir serzâkirin ertafında ufkî halka tutup bir daire olarak tesbihat ediyorlardı. Acaba bu mümkün müdür, hakikat midir?

1. "Biz dağları onun emrine verdik ki, akşam sabah onunla beraber tesbih ederlerdi." Sâd Sûresi, 38:18.
2. "Ey dağlar ve kuşlar, Dâvud'la beraber tesbih edin' dedik. Demiri de onun için yumuşattık." Sebe' Sûresi, 34:10.
3. "Bize kuşların dili öğretildi." Neml Sûresi, 27:16.

Evet, hakikattir. Mağaralı her dağ, her insanla ve insanın diliyle, papağan gibi konuşabilir. Çünkü, aksisada vasıtasıyla, dağın önünde sen “Elhamdülillâh” de; dağ da aynen senin gibi “Elhamdülillâh” diyecek. Madem bu kabiliyeti Cenâb-ı Hak dağlara ihsan etmiştir. Elbette, o kabiliyet inkişaf ettirilebilir ve o çekirdek sünbüllenir.

İşte, Hazret-i DâvudAleyhisselâma, risaletiyle beraber hilâfet-i rû-yi zemini müstesna bir surette ona verdiğinden, o geniş risalet ve muazzam saltanata lâyık bir mu’cize olarak o kabiliyet çekirdeğini öyle inkişaf ettirmiş ki, çok büyük dağlar birer nefer, birer şakirt, birer mürid gibi Hazret-i Dâvud’a iktida edip onun lisanıyla, onun emriyle Hâlık-ı Zülcelâle tesbihat ediyorlardı. Hazret-i Dâvud Aleyhisselâm ne söylese onlar da tekrar ediyorlardı. Nasıl ki, şimdi vesâit-i muhabere ve vesâil-i irtibatın kesret ve tekemmülü sebebiyle, haşmetli bir kumandan, dağlara dağılan azîmordusuna bir anda “Allahu ekber” dedirir ve o koca dağları konuşturur, velveleye getirir. Madem insanın bir kumandanı, dağları sekenelerinin lisanıyla mecazî olarak konuşturur. Elbette Cenâb-ı Hakkın haşmetli bir kumandanı, hakikî olarak konuşturur, tesbihat yaptırır.

Bununla beraber, her cebelin bir şahs-ı mânevîsi bulunduğunu ve ona münasip birer tesbih ve birer ibadeti olduğunu, eski Sözlerde beyan etmişiz. Demek her dağ, insanların lisanıyla aksisada sırrıyla tesbihat yaptıkları gibi, kendi elsine-i mahsusalarıyla dahi Hâlık-ı Zülcelâle tesbihatları vardır.

وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً [2] عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ [1]

cümleleriyle, Hazret-i Dâvudve Süleyman Aleyhimesselâma, kuşlar envâının lisanlarını, hem istidatlarının dillerini, yani hangi işe yaradıklarını onlara Cenâb-ı Hakkın ihsan ettiğini şu cümleler gösteriyorlar.

1. “Bize kuşların dilleri öğretildi.” Neml Sûresi, 27:16.
2. “Kuşlar da onun etrafında toplanırdı.” Sâd Sûresi, 38:19.

Evet, madem hakikattir. Madem rû-yi zemin bir sofra-ı Rahmândır; insanın şerefine kurulmuştur. Öyle ise, o sofradan istifade eden sair hayvanat ve tuyurun çoğu insana musahhar ve hizmetkâr olabilir. Nasıl ki en küçüklerinden balarısı

ve ipekböceğini istihdam edip ilham-ı İlâhî ile azîm bir istifade yolunu açarak ve güvercinleri bazı işlerde istihdam ederek ve papağan misillü kuşları konuşturarak medeniyet-i beşeriyenin mehâsinine güzel şeyleri ilâve etmiştir. Öyle de, başka kuş ve hayvanların istidat dili bilinirse, çok taifeleri var ki, kardeşleri, hayvânât-ı ehliye gibi, birer mühim işte istihdam edilebilirler. Meselâ, çekirge âfetinin istilâsına karşı, çekirgeyi yemeden mahveden sığırcık kuşlarının dili bilinse ve harekâtı tanzim edilse, ne kadar faideli bir hizmette ücretsiz olarak istihdam edilebilir. İşte, kuşlardan şu nevi istifade ve teshiri ve telefon ve fonoğraf gibi câmidâtı konuşturmak ve tuyurdan istifade etmek, en müntehâ hududunu şu âyet çiziyor, en uzak hedefini tayin ediyor. En haşmetli suretine parmakla işaret ediyor ve bir nevi teşvik eder.

İşte, Cenâb-ı Hak, şu âyetlerin lisan-ı remziyle mânen diyor ki: “Ey insanlar! Bana tam abd olan bir hemcinsinize, onun nübüvvetinin ismetine ve saltanatının tam adaletine medar olmak için, mülkümdeki muazzam mahlûkatı ona musahhar edip konuşturuyorum ve cünûdumdan ve hayvânâtımdan çoğunu ona hizmetkâr veriyorum. Öyle ise, herbirinize de madem gök ve yer ve dağlar hamlinden çekindiği bir emanet-i kübrâyı[1] tevdi etmişim, halife-i zemin olmak istidadını vermişim. Şu mahlûkatın da dizginleri kimin elindeyse, Ona râm olmanız lâzımdır—tâ Onun mülkündeki mahlûklar da size râm olabilsin ve onların dizginleri elinde olan Zâtın namına elde edebilseniz ve istidatlarınıza lâyık makama çıksanız.

“Madem hakikatböyledir. Mânâsız bir eğlence hükmünde olan fonoğraf işlettirmek, güvercinlerle oynamak, mektup postacılığı yapmak, papağanları konuşturmaya bedel, en hoş, en yüksek, en ulvî bir eğlence-i mâsumâneye çalış ki, dağlar sana Dâvudvâri birer muazzam fonoğraf olabilsin; ve hava-i nesimînin dokunmasıyla eşcar ve nebatattan birer tel-i musikî gibi nağamât-ı zikriye kulağına gelsin; ve dağ, binler dilleriyle tesbihat yapan bir acâibü’l-mahlûkat mahiyetini göstersin; ve ekser kuşlar, hüdhüd-ü Süleymânî gibi birer mûnis arkadaş veya mutî birer hizmetkâr suretini giysin. Hem seni eğlendirsin, hem müstaid olduğun kemâlâta da seni şevk ile sevk etsin. Öteki lehviyat gibi, insaniyetin iktiza ettiği makamdan seni düşürtmesin.”

Hem meselâ, Hazret-i İbrahimAleyhisselâmın bir mu’cizesi hakkında olan [2] قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْداً وَسَلاَماً عَلَى اِبْرهِيمَ âyetinde üç işaret-i lâtife var.

Birincisi: Ateş dahi, sair esbâb-ı tabiiye gibi, kendi keyfiyle, tabiatıyla, körü körüne hareket etmiyor. Belki emir tahtında bir vazife yapıyor ki, Hazret-i İbrahim’i (aleyhisselâm) yakmadı; ve ona “yakma!” emrediliyor.

1. bk. Ahzâb Sûresi, 33:72.

2. “Ey ateş,’ dedik, ‘İbrahim için serin ve selâmetli ol.” Enbiyâ Sûresi, 21:69.

İkincisi: Ateşin bir derecesi var ki, burûdetiyle ihrak eder, yani ihrak gibi bir tesir yapar. Cenâb-ı Hak,[HAŞİYE-1] سَلاَ ماً lâfzıyla, burûdete diyor ki: “Sen de hararet gibi burûdetinle ihrak etme.” Demek o mertebedeki ateş, soğukluğuyla yandırır gibi tesir gösteriyor. Hem ateştir, hem berddir. Evet, hikmet-i tabiiyede nâr-ı beyzâ halinde ateşin bir derecesi var ki, harareti etrafına neşretmiyor; ve etrafındaki harareti kendine celb ettiği için, şu tarz burûdetle, etrafındaki su gibi mâyi şeyleri incimad ettirip, mânen burûdetiyle ihrak eder. İşte Zemherir, burûdetiyle ihrak eden bir sınıf ateştir. Öyle ise, ateşin bütün derecâtına ve umum envâına cami’ olan Cehennem içinde, elbette Zemheririn bulunması zarurîdir.

سَلاَمًا

Haşiye-1 Bir tefsirdiyor: demeseydi, burûdetiyle ihrak edecekti.

Üçüncüsü: Cehennem ateşinin tesirini men edecek ve eman verecek iman gibi bir madde-i mâneviye, İslâmiyet gibi bir zırh olduğu misillü, dünyevî ateşinin dahi tesirini men edecek bir madde-i maddiye vardır. Çünkü, Cenâb-ı Hak, ism-i Hakîm iktizasıyla, bu dünya dârü’l-hikmet olmak hasebiyle, esbab perdesi altında icraat yapıyor. Öyle ise, Hazret-i İbrahim’in cismi gibi, gömleğini de ateş yakmadı ve ateşe karşı mukavemet haletini vermiştir. İbrahim’i yakmadığı gibi, gömleğini de yakmıyor.

İşte bu işaretin remziyle, mânen şu âyet diyor ki: “Ey millet-i İbrahim! İbrahimvâri olunuz, tâ maddî ve mânevî gömlekleriniz, en büyük düşmanınız olanateşe hem burada, hem orada bir zırh olsun. Ruhunuza imanı giydiripCehennem ateşine karşı zırhınız olduğu gibi, Cenâb-ı Hakkın zeminde sizin için sakladığı ve ihzar ettiği bazı maddeler var; onlar sizi ateşin şerrinden muhafaza eder. Arayınız, çıkarınız, giyiniz.”

İşte, beşerin mühim terakkiyâtından ve keşfiyâtındandır ki, bir maddeyi bulmuş, ateş yakmayacak ve ateşe dayanır bir gömlek giymiş. Şu âyet ise, ona mukabil, bak, ne kadar ulvî, lâtif ve güzel ve ebede kadar yırtılmayacak, *Hanîfen Müslimen*[1] destgâhında dokunacak bir hulleyi gösteriyor.

1. bk. Âl-i İmran Sûresi, 3:67, 95; Nisâ Sûresi, 4:125; En’âm Sûresi, 6:161; Nahl Sûresi, 16:120.

Hem meselâ [1] وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَاءَ كُلَّهَا “Hazret-i Âdem Aleyhisselâmın dâvâ-yı hilâfet-i kübrâda mu’cize-i kübrâsı, tâlim-i esmâdır” diyor. İşte, sair enbiyanın mu’cizeleri birer hususî harika-i beşeriyeye remzettiği gibi, bütün enbiyanın pederi ve divan-ı nübüvvetin fâtihası olan Hazret-i Âdem Aleyhisselâmın mu’cizesi, umum kemâlât ve terakkiyât-ı beşeriyenin nihayetlerine ve en ileri hedeflerine, sarahate yakın işaret ediyor.

1. “Âdem’e bütün isimleri öğretti.” Bakara Sûresi, 2:31.

Cenâb-ı Hak(celle celâlühü) mânen şu âyetin lisan-ı işaretiyle diyor ki: “Ey benî Âdem! Sizin pederinize, melâikelere karşı hilâfet dâvâsında rüçhaniyetine hüccet olarak, bütün esmâyı tâlim ettiğimden; siz dahi, madem onun evlâdı ve vâris-i istidadısınız, bütün esmâyı taallüm edip, mertebe-i emanet-i kübrâda, bütün mahlûkata karşı rüçhaniyetinize liyakatinizi göstermek gerektir. Zira kâinat içinde, bütün mahlûkat üstünde, en yüksek makamâta gitmek ve zemin gibi büyük mahlûkatlar size musahhar olmak gibi mertebe-i âliyeye size yol açıktır. Haydi, ileri atılınız ve birer ismime yapışınız, çıkınız.

“Fakat sizin pederiniz bir defa Şeytanaaldandı, Cennet gibi bir makamdan rû-yi zemine muvakkaten sukut etti. Sakın siz de terakkiyâtınızda Şeytana uyup hikmet-i İlâhiyenin semâvâtından tabiat dalâletine sukuta vasıta yapmayınız. Vakit be vakit başınızı kaldırıp Esmâ-i Hüsnâma dikkat ederek, o semâvâta uruc etmek için fünununuzu ve terakkiyâtınızı merdiven yapınız. Tâ fünun ve kemâlâtınızın menbaları ve hakikatleri olan esmâ-i Rabbâniyeme çıkasınız ve o esmânın dürbünüyle, kalbinizle Rabbinize bakasınız.”

Bir nükte-i mühimme ve bir sırr-ı ehem

Şu âyet-i acîbe, insanın câmiiyet-i istidadı cihetiyle mazhar olduğu bütün kemâlât-ı ilmiye ve terakkiyât-ı fenniye ve havârık-ı sun'iyeyi "tâlim-i esmâ" ünvanıyla ifade ve tabir etmekte şöyle lâtif bir remz-i ulvî var ki:

Herbir kemâlin, herbir ilmin, herbir terakkiyâtın, herbir fennin bir hakikat-i âliyesi var ki, o hakikat bir ism-i İlâhîye dayanıyor. Pek çok perdeleri ve mütenevvi tecelliyâtı ve muhtelif daireleri bulunan o isme dayanmakla, o fen, o kemâlât, o san'at kemâlini bulur, hakikat olur. Yoksa, yarım yamalak bir surette, nâkıs bir gölgedir.

Meselâ, hendese bir fendir. Onun hakikati ve nokta-i müntehâsı, Cenâb-ı Hakkın ism-i Adl ve Mukaddir'ine yetişip, hendese âyinesinde o ismin hakîmâne cilvelerini haşmetiyle müşahede etmektir.

Meselâ, tıp bir fendir, hem bir san'attır. Onun da nihayeti ve hakikati, Hakîm-i Mutlakın Şâfî ismine dayanıp, eczahane-i kübrâsı olan rû-yi zeminde Rahîmâne cilvelerini edviyelerde görmekle, tıp kemâlâtını bulur, hakikat olur.

Meselâ, hakikat-i mevcudattan bahseden hikmetü'l-eşya, Cenâb-ı Hakkın (celle celâlühü) ism-i Hakîm'inin tecelliyât-ı kübrâsını müdebbirâne, mürebbiyâne eşyada, menfaatlerinde ve maslahatlarında görmekle ve o isme yetişmekle ve ona dayanmakla şu hikmet hikmet olabilir. Yoksa, ya hurafâta inkılâb eder ve mâlâyâniyât olur veya felsefe-i tabiiye misillü dalâlete yol açar.

İşte sana üç misal. Sair kemâlât ve fünunu bu üç misale kıyas et.

İşte, Kur'ân-ı Hakîm, şu âyetle beşeri, şimdiki terakkiyâtında pek çok geri kaldığı en yüksek noktalara, en ileri hududa, en nihayet mertebelere, arkasına dest-i teşviki vurup parmağıyla o mertebeleri göstererek "Haydi, arş, ileri!" diyor. Bu âyetin hazine-i uzmâsından şimdilik bu cevherle iktifa ederek o kapıyı kapıyoruz.

Hem meselâ, hâtem-i divan-ı nübüvvet; ve bütün enbiyanın mu'cizeleri onun dâvâ-yı risaletine birtek mu'cizehükmünde olan enbiyanın serveri; ve şu kâinatın mâbihi'l-iftiharı; ve Hazret-i Âdem'e (aleyhisselâm) icmâlen talim olunan bütün esmânın bütün merâtibiyle tafsilen mazharı; yukarıya celâl ile parmağını kaldırmakla şakk-ı kamer eden;[1] ve aşağıya cemâl ile indirmekle yine on parmağından kevser gibi su akıtan;[2] ve bin mu'cizat ile musaddak ve müeyyed olan Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmın mu'cize-i kübrâsı olan Kur'ân-ı Hakîmin vücuh-u i'câzının en parlaklarından olan hak ve hakikate dair

beyanatındaki cezâlet, ifadesindeki belâğat, maânîsindeki câmiiyet, üslûplarındaki ulviyet ve halâveti ifade eden,

قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰى اَنْ يَاْتُوا
بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لَا يَاْتُوْنَ بِمِثْلِهٖ وَلَوْ كَانَ
بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا [3]

gibi çok âyât-ı beyyinatla ins ve cinnin enzârını şu mu’cize-i ebediyenin vücuh-u i’câzından en zahir ve en parlak vechine çeviriyor. Bütün ins ve cinnin damarlarına dokunduruyor. Dostlarının şevklerini, düşmanlarının inadını tahrik edip, azîm bir teşvikle, şiddetli bir terğible dost ve düşmanları onu tanzire ve taklide, yani nazîrini yapmak ve kelâmını ona benzetmek için sevk ediyor. Hem öyle bir surette o mu’cizeyi nazargâh-ı enâma koyuyor, güya insanın bu dünyaya gelişinden gaye-i yegânesi o mu’cizeyi hedef ve düstur ittihaz edip ona bakarak netice-i hilkat-i insaniyeye bilerek yürümektir.

1. bk. *Buhârî*, Tefsîru Sûre (54) 1, Menâkıb 27; *Müslim*, Sıfâtü'l-Münâfikîn 46; *Tirmizî*, Tefsîru Sûre (54) 5.
2. bk. *Buhârî*, Vudû' 32, Menâkıb 25, Eşribe 31, Meğâzî 35; *Müslim*, Zühd 74; Fezâil 5, 6.
3. "De ki: And olsun, eğer bu Kur'ân'ın benzerini getirmek için insanlar ve cinler bir araya toplanıp da hepsi birbirine yardımcı olsalar, yinede onun benzerini getiremezler." İsrâ Sûresi, 17:88.

Elhasıl: Sair enbiya aleyhimüsselâmın mu’cizatları, birer havârık-ı san’ata işaret ediyor. Ve Hazret-i Âdem Aleyhisselâmın mu’cizesi ise, esâsât-ı san’at ile beraber, ulûm ve fünunun havârık ve kemâlâtının fihristesini bir suret-i icmâlîde işaret ediyor ve teşvik ediyor.

Amma, mu’cize-i kübrâ-yı Ahmediye(a.s.m.) olan Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyan ise, tâlim-i esmânın hakikatine mufassalan mazhariyetini, hak ve hakikat olan ulûm ve fünunun doğru hedeflerini ve dünyevî, uhrevî kemâlâtı ve saâdâtı vâzıhan gösteriyor. Hem pek çok azîm teşvikatla beşeri onlara sevk ediyor.

Hem öyle bir tarzda sevk eder, teşvik eder ki, o tarzla şöyle anlattırıyor: “Ey insan! Şu kâinattan maksad-ı âlâ, tezahür-ü Rububiyete karşı, ubûdiyet-i külliye-i insaniyedir. Ve insanın gaye-i aksâsı, o ubûdiyete ulûm ve kemâlâtla yetişmektir.”

Hem öyle bir surette ifade ediyor ki, o ifade ile şöyle işaret eder: “Elbette nev-i beşer âhir vakitte ulûm ve fünuna dökülecektir, bütün kuvvetini ilimden alacaktır. Hüküm ve kuvvet ise ilmin eline geçecektir.”

Hem o Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyan, cezâletve belâğat-i Kur’âniyeyi mükerreren ileri sürdüğünden, remzen anlattırıyor ki: “Ulûm ve fünûnun en parlağı olan belâğat ve cezâlet, bütün envâıyla âhir zamanda en merğub bir suret alacaktır. Hattâ, insanlar kendi fikirlerini birbirlerine kabul ettirmek ve hükümlerini birbirine icra ettirmek için en keskin silâhını cezâlet-i beyandan ve en

mukavemetsûz kuvvetini belâğat-i edâdan alacaktır.”

Elhasıl, Kur’ân’ın ekser âyetleri, herbiri birer hazine-i kemâlâtın anahtarı ve birer define-i ilmin miftahıdır. Eğer istersen Kur’ân’ın semâvâtına ve âyâtının nücumlarına yetişesin; geçmiş olan yirmi adet Sözleri, yirmi basamaklı[HAŞİYE-1] bir merdiven yaparak çık. Onunla gör ki, Kur’ân ne kadar parlak bir güneştir; hakaik-ı İlâhiyeye ve hakaik-ı mümkinat üstüne nasıl sâfi bir nur serpiyor ve parlak bir ziya neşrediyor, bak.

Haşiye-1 Belki otuz üç adet Sözleri, otuz üç adet Mektupları, otuz bir Lem'aları, on üç Şuâları, yüz yirmi basamaklı bir merdivendir.

Netice: Madem enbiyaya dair olan âyetler, şimdiki terakkiyât-ı beşeriyenin harikalarına birer nevi işaretle beraber, daha ilerideki hududunu çiziyor gibi bir tarz-ı ifadesi var. Ve madem herbir âyetin müteaddit mânâlara delâleti muhakkaktır, belki müttefekun aleyhtir. Ve madem enbiyaya ittibâ etmek ve iktidâ etmeye dair evâmir-i mutlaka var. Öyle ise, şu geçmiş âyetlerin maânî-i sarihalarına delâletle beraber, san’at ve fünun-u beşeriyenin mühimlerine işarî bir tarzda delâlet, hem teşvik ediliyor denilebilir.

İki mühim suale karşı iki mühim cevap

Birincisi:

Eğer desen: “Madem Kur’ân beşer için nâzil olmuştur. Neden beşerin nazarında en mühim olan medeniyet harikalarını tasrih etmiyor; yalnız gizli bir remizle, hafî bir ima ile, hafif bir işaretle, zayıf bir ihtarla iktifâ ediyor?”

Elcevap: Çünkü medeniyet-i beşeriye harikalarının hakları, bahs-i Kur’ânîde o kadar olabilir. Zira Kur’ân’ın vazife-i asliyesi, daire-i Rububiyetin kemâlât ve şuûnâtını ve daire-i ubûdiyetin vezâif ve ahvâlini tâlim etmektir. Öyle ise, şu havârık-ı beşeriyenin o iki dairede hakları, yalnız bir zayıf remiz, bir hafif işaret, ancak düşer. Çünkü onlar daire-i Rububiyetten haklarını isteseler, o vakit pek az hak alabilirler.

Meselâ, tayyare-i beşer[HAŞİYE-1] Kur’ân’a dese: “Bana bir hakk-ı kelâm ver, âyâtında bir mevki ver.” Elbette, o daire-i Rububiyetin tayyareleri olan seyyârât, arz, kamer, Kur’ân namına diyecekler: “Burada cirmin kadar bir mevki alabilirsin.”

Haşiye-1 Şu ciddî meseleyi yazarken, ihtiyarsızolarak, kalemim üslûbunu şu lâtif lâtifeye çevirdi. Ben de kalemimi serbest bıraktım. Ümit ederim ki, üslûbun lâtifeliği meselenin ciddiyetine halel vermesin.

Eğer beşerin tahtelbahirleri âyât-ı Kur’âniyeden mevki isteseler, o dairenin tahtel-bahirleri, yani, bahr-i muhit-i havâîde ve esir denizinde yüzen zemin ve yıldızlar ona diyecekler: “Yanımızda senin yerin görünmeyecek derecede azdır.”

Eğer elektriğin parlak, yıldız-misallâmbaları hakk-ı kelâm isteyerek âyetlere girmek isteseler, o dairenin elektrik lâmbaları olan şimşekler, şahaplar ve gökyüzünü ziynetlendiren yıldızlar ve misbahlar diyecekler: “Işığın nisbetinde bahis ve beyana girebilirsin.”

Eğer havârık-ı medeniyet, dekaik-ı san’at cihetinde haklarını isterlerse ve âyetlerden makam talep ederlerse, o vakit birtek sinek onlara “Susunuz,” diyecek.“Benim bir kanadım kadar hakkınız yoktur. Zira sizlerdeki, beşerin cüz-ü ihtiyarıyla kesb edilen bütün ince san’atlar ve bütün nazik cihazlar toplansa, benim küçücük vücudumdaki ince san’at ve nazenin cihazlar kadar acip olamaz.

اِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَاباً وَلَوِاجْتَمَعُوا لَهُ [1]

ilh. âyeti sizi susturur.”

1. “Allah’ı bırakıp da taptıklarınızın hepsi bir araya gelse, bir sinek bile yaratamazlar.” Hac Sûresi, 22:73.

Eğer o harikalar, daire-i ubûdiyetegidip o daireden haklarını isterlerse, o zaman o daireden şöyle bir cevap alırlar ki:

“Sizin münasebetiniz bizimle pek azdır ve dairemize kolay giremezsiniz. Çünküprogramımız budur ki: Dünya bir misafirhanedir. İnsan ise onda azduracaktır; ve vazifesi çok bir misafirdir ve kısa bir ömürde hayat-ı ebediyeye lâzım olan levâzımâtı tedarik etmekle mükelleftir. En ehem ve en elzem işler takdim edilecektir. Halbuki siz, ekseriyet itibarıyla, şu fâni dünyayı bir makarr-ı ebedî nokta-i nazarında ve gaflet perdesi altında, dünyaperestlik hissiyle işlenmiş bir suret, sizde görülüyor. Öyle ise, hakperestlik ve âhireti düşünmeklik esasları üzerine müesses olan ubûdiyetten hisseniz pek azdır.

“Lâkin, eğer kıymettar bir ibadet olan, sırf menfaat-i ibâdullah için ve menâfi-i umumiye ve istirahat-i âmmeye ve hayat-ı içtimaiyenin kemâline hizmet eden ve elbette ekalliyet teşkil eden muhterem san’atkârlar ve mülhem keşşaflar, arkanızda ve içinizde varsa, o hassas zatlara şu remiz ve işârât-ı Kur’âniye, sa’ye teşvik ve san’atlarını takdir etmek için, elhak kâfi ve vâfidir.”

İkinci suale cevap:

Eğer desen: “Şimdi, şu tahkikattan sonra şüphem kalmadı ve tasdik ettim ki, Kur’ân’da, sair hakaikle beraber, medeniyet-i hazıranın harikalarına ve belki daha ilerisine işaret ve remiz vardır. Dünyevî ve uhrevî saadet-i beşere lâzım olan herşey, değeri nisbetinde içinde bulunur. Fakat niçin Kur’ân onları sarahatle zikretmiyor-tâ muannit kâfirler dahi tasdike mecbur olsunlar, kalbimiz de rahat olsun?”

Elcevap: Din bir imtihandır. Teklif-i İlâhîbir tecrübedir. Tâ, ervâh-ı âliye ile ervâh-ı sâfile, müsabaka meydanında birbirinden ayrılsın. Nasıl ki bir madene ateş veriliyor, tâ elmasla kömür, altınla toprak birbirinden ayrılsın. Öyle de, bu dâr-ı imtihanda olan teklifât-ı İlâhiye bir iptilâdır ve bir müsabakaya sevktir ki, istidad-ı beşer madeninde olan cevâhir-i âliye ile mevadd-ı süfliye birbirinden tefrik edilsin.

Madem Kur’ân, bu dâr-ı imtihanda, bir tecrübe suretinde, bir müsabaka meydanında, beşerin tekemmülü için nâzil olmuştur. Elbette şu dünyevî ve herkese görünecek umur-u gaybiye-i istikbaliyeye yalnız işaret edecek ve hüccetini ispat edecek derecede akla kapı açacak. Eğer sarahaten zikretse, sırr-ı teklif bozulur. Adeta gökyüzündeki yıldızlarla vâzıhan *Lâ ilâhe illâllah* yazmak misillü bir bedâhete girecek. O zaman herkes ister istemez tasdik edecek. Müsabaka olmaz, imtihan fevt olur. Kömür gibi bir ruhla elmas gibi bir ruh[HAŞİYE-1] beraber kalacaklar.

Haşiye-1 Ebû Cehil-i Lâinile Ebû Bekir-i Sıddık, müsavi görünecek. Sırr-ı teklif zâyi olacak...

Elhasıl: Kur’ân-ı Hakîm, hakîmdir; herşeye kıymeti nisbetinde bir makam verir. İşte Kur’ân, bin üç yüz sene evvel, istikbalin zulümatında müstetir ve gaybî olan semerat ve terakkiyât-ı insaniyeyi görüyor; ve gördüğümüzden ve göreceğimizden daha güzel bir surette gösterir. Demek Kur’ân öyle bir Zâtın kelâmıdır ki, bütün zamanları ve içindeki bütün eşyayı bir anda görüyor.

İşte, mu’cizât-ı enbiyayüzünde parlayan bir lem’a-i i’câz-ı Kur’ân...

1 اَللّٰهُمَّ فَهِّمْنَا اَسْرَارَ الْقُرْاٰنِ وَوَفِّقْنَا لِخِدْمَتِهِ فِى كُلِّ اٰنٍ وَزَمَانٍ

2 سُبْحَانَكَ لاَعِلْمَ لَنَا اِلاَّ مَاعَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

3 رَبَّنَا لاَ تُؤَاخِذْنَا اِنْ نَسِينَا اَوْ اَخْطَاْنَا

4 اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ وَبَارِكْ وَكَرِّمْ عَلٰى سَيِّدِنَا وَمَوْلٰينَامُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَنَبِيِّكَ وَرَسُولِكَ النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ وَعَلٰى اٰلِهِ وَاَصْحَابِهِ وَاَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّاتِهِ وَعَلَىالنَّبِيِّينَ وَالْمُرْسَلِينَ وَعَلَى الْمَلٰئِكَةِ الْمُقَرَّبِينَوَالْاَوْلِيَاءِ وَالصَّالِحِينَ اَفْضَلَ صَلاَةٍ وَاَزْكٰى سَلاَمٍ وَاَنْمٰى بَرَكَاتٍ بِعَدَدِ سُوَرِالْقُرْاٰنِ وَاٰيَاتِهِ وَحُرُوفِهِ وَكَلِمَاتِهِ وَمَعَانِيهِوَاِشَارَاتِهِ وَرُمُوزِهِ وَدَلاَلاَتِهِ وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَاوَالْطُفْ بِنَا يَا اِلٰهَنَا يَا خَالِقَنَا بِكُلِّ صَلاَةٍ مِنْهَابِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ اٰمِينَ

1. Allahım! Bize Kur’ân’ın esrarını öğret ve her an ve zamanda ona hizmet etmekte bizi muvaffak et.
2. “Seni her türlü noksandan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başkabilgimiz yoktur. Sen herşeyi hakkıyla bilir, her işi hikmetle yaparsın.” Bakara Sûresi, 2:32.
3. “Ey Rabbimiz! Unutur veya hataya düşer de bir kusur işlersek, bizi onunla hesaba çekme.” Bakara Sûresi, 2:286.
4. Allahım! Seyyidimiz, mevlâmız, kulun, nebîn ve resulün olan ümmî peygamberMuhammed’e, âline, ashâbına, zevcelerine, mübarek nesline, sair enbiyave mürselîne, mukarreb meleklere, evliya ve salih kullarına salâvâtın en üstünü, selâmetin en temizi, bereketlerin en bereketlisiyle, Kur’ân’ınsûreleri, âyetleri, harfleri, kelimeleri, mânâları, işaretleri,remizleri ve delâletleri adedince salât ve selâm et, bereket ihsan et,ikramda bulun. Ey İlâhımız, ey Yaratıcımız, bütün bu salâvatlardanherbiri için bizi bağışla, bize merhamet et, bize iltifat et.Rahmetinle, ey merhamet edenlerin en merhametlisi. Âlemlerin Rabbi olanAllah’a hamd olsun. Âmin.

Yirmi Birinci Söz

İki Makamdır

Birinci Makam

إِنَّ الصَّلٰوةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَاباً مَوْقُوتاً [1]

1. “Şüphesiz ki namaz, mü’minler üzerine belli vakitler için farz olarak yazılmıştır.” Nisâ Sûresi, 4:103.

BİR ZAMAN sinnen, cismen, rütbeten büyük bir adam bana dedi: “Namaz iyidir. Fakat hergün, hergün beşer defa kılmak çoktur. Bitmediğinden usanç veriyor.”

O zâtın o sözünden hayli zaman geçtikten sonra, nefsimi dinledim. İşittim ki, aynı sözleri söylüyor. Ve ona baktım, gördüm ki, tembellikkulağıyla şeytandan aynı dersi alıyor. O vakit anladım: O zat o sözü bütün nüfus-u emmârenin namına söylemiş gibidir veya söylettirilmiştir. O zaman ben dahi dedim: Madem nefsim emmâredir. Nefsini ıslah etmeyen başkasını ıslah edemez. Öyle ise nefsimden başlarım.

Dedim: Ey nefis! Cehl-i mürekkep içinde, tembellik döşeğinde, gaflet uykusunda söylediğin şu söze mukabil, Beş İkazı benden işit.

BİRİNCİ İKAZ

Ey bedbaht nefsim! Acaba ömrün ebedî midir? Hiç kat’î senedin var mı ki, gelecek seneye, belki yarına kadar kalacaksın?

Sana usanç veren, tevehhüm-ü ebediyettir. Keyif için, ebedîdünyada kalacak gibi nazlanıyorsun. Eğer anlasaydın ki ömrün azdır, hem faidesiz gidiyor; elbette onun yirmi dörtten birisini, hakikî bir hayat-ı ebediyenin saadetine medar olacak bir güzel ve hoş ve rahat ve rahmet bir hizmete sarf etmek, usanmak şöyle dursun, belki ciddî bir iştiyak ve hoş bir zevki tahrike sebep olur.

İKİNCİ İKAZ

Ey şikemperver nefsim! Acaba, hergün hergün ekmek yersin, su içersin, havayı teneffüs edersin; sana onlar usanç veriyor mu?

Madem vermiyor; çünkü ihtiyaç tekerrür ettiğinden usanç değil, belki telezzüz ediyorsun. Öyle ise, hane-i cismimde senin arkadaşların olan kalbimin gıdası, ruhumun âb-ı hayatı ve lâtife-i Rabbâniyemin havâ-yı nesîmini cezb ve celb eden namaz dahi seni usandırmamak gerektir.

Evet, nihayetsiz teessürat ve elemlere maruz ve müptelâ ve nihayetsiz telezzüzâta ve emellere meftun ve pürsevda bir kalbin kut ve kuvveti, herşeye kadîr bir Rahîm-i Kerîmin kapısını niyaz ile çalmakla elde edilebilir.

Evet, şu fânidünyada kemâl-i sür'atle vâveylâ-yı firakı koparan giden, ekser mevcudatla alâkadar bir ruhun âb-ı hayatı ise, herşeye bedel bir Mâbûd-u Bâkînin, bir Mahbûb-u Sermedînin çeşme-i rahmetine namaz ile teveccüh etmekle içilebilir.

Evet, fıtratenebediyeti isteyen ve ebed için halk olunan ve ezelî ve ebedî bir Zâtın âyinesi olan ve nihayetsiz derecede nazik ve letâfetli bulunan zîşuur bir sırr-ı insanî, zînur bir lâtife-i Rabbâniye, şu kasavetli, ezici ve sıkıntılı, geçici ve zulümatlı ve boğucu olan ahvâl-i dünyeviye içinde, elbette teneffüse pek çok muhtaçtır ve ancak namazın penceresiyle nefes alabilir.

ÜÇÜNCÜ İKAZ

Ey sabırsız nefsim! Acaba geçmiş günlerdeki ibadet külfetini ve namazın meşakkatini ve musibet zahmetini bugün düşünüp muztarip olmak; hem gelecek günlerdeki ibadet vazifesini ve namaz hizmetini ve musibet elemini bugün tasavvur edip sabırsızlık göstermek hiç kâr-ı akıl mıdır?

Şu sabırsızlıkta misalin şöyle bir sersem kumandana benzer ki: Düşmanın sağ cenah kuvveti onun sağındaki kuvvetine iltihak etmiş ve ona taze bir kuvvet olduğu halde, o tutar, mühim bir kuvvetini sağ cenaha gönderir, merkezi zayıflaştırır.

Hem sol cenahta düşmanın askeri yokken ve daha gelmeden, büyük bir kuvvet gönderir, "Ateş et" emrini verir, merkezi bütün bütün kuvvettendüşürtür. Düşman işi anlar, merkeze hücum eder, târümâr eder.

Evet, buna benzersin. Çünkü geçmiş günlerin zahmeti, bugün rahmete kalb olmuş. Elemi gitmiş, lezzeti kalmış. Külfeti, keramete iltihak; ve meşakkati, sevaba inkılâb etmiş. Öyle ise, ondan usanç almak değil, belki yeni bir şevk, taze bir zevk ve devama ciddî bir gayret almak lâzım gelir. Gelecek günler ise madem gelmemişler; şimdiden düşünüp usanmak ve fütur getirmek, aynen o günlerde açlığı ve susuzluğu ile bugün düşünüp bağırıp çağırmak gibi bir divaneliktir.

Madem hakikatböyledir. Âkıl isen, ibadet cihetinde yalnız bugünü düşün. Ve "Onun bir saatini, ücreti pek büyük, külfeti pek az, hoş ve güzel ve ulvî bir hizmete sarf ediyorum" de. O vakit senin acı bir füturun, tatlı bir gayrete inkılâb

eder.

İşte, ey sabırsız nefsim! Sen üç sabırla mükellefsin. Birisi, taat üstünde sabırdır. Birisi, mâsiyetten sabırdır. Diğeri, musibete karşı sabırdır. Aklın varsa, şu Üçüncü İkazdaki temsilde görünen hakikati rehber tut, merdâne "Yâ Sabûr" de, üç sabrı omuzuna al. Cenâb-ı Hakkın sana verdiği sabır kuvvetini eğer yanlış yolda dağıtmazsan, her meşakkate ve her musibete kâfi gelebilir; ve o kuvvetle dayan.

DÖRDÜNCÜ İKAZ

Ey sersem nefsim! Acaba şu vazife-i ubûdiyet neticesiz midir? Ücreti az mıdır ki sana usanç veriyor? Halbuki biradam sana birkaç para verse veyahut seni korkutsa, akşama kadar seniçalıştırır; ve fütursuz çalışırsın. Acaba bu misafirhane-i dünyada âciz ve fakir kalbine kut ve gınâ; ve elbette bir menzilin olan kabrinde gıda ve ziya; ve herhalde mahkemen olan mahşerde sened ve berat; ve ister istemez üstünden geçilecek Sırat köprüsünde nur ve burâk olacak bir namaz neticesiz midir veyahut ücreti az mıdır?

Bir adam sana yüz liralık bir hediye va'd etse, yüz gün seni çalıştırır. Hulfü'l-va'dedebilir o adama itimad edersin, fütursuz işlersin. Acaba hulfü'l-va'd hakkında muhal olan bir Zât, Cennet gibi bir ücreti ve saadet-i ebediye gibi bir hediyeyi sana va'd etse, pek az bir zamanda, pek güzel bir vazifede seni istihdam etse; sen hizmet etmezsen veya isteksiz, suhre gibi veya usançla, yarım yamalak hizmetinle Onu va'dinde itham ve hediyesini istihfaf etsen, pek şiddetli bir tedibe ve dehşetli bir tâzibe müstehak olacağını düşünmüyor musun? Dünyada hapsin korkusundan en ağır işlerde fütursuz hizmet ettiğin halde, Cehennem gibi bir haps-i ebedînin havfı, en hafif ve lâtif bir hizmet için sana gayret vermiyor mu?

BEŞİNCİ İKAZ

Ey dünyaperest nefsim! Acaba ibadetteki füturun ve namazdaki kusurun meşâgıl-i dünyeviyenin kesretinden midir veyahut derd-i maişetin meşgalesiyle vakit bulamadığından mıdır? Acaba sırf dünya için mi yaratılmışsın ki bütün vaktini ona sarf ediyorsun?

Sen istidatcihetiyle bütün hayvânâtın fevkinde olduğunu ve hayat-ı dünyeviyenin levâzımâtını tedarikte iktidar cihetiyle bir serçe kuşuna yetişemediğini biliyorsun. Bundan neden anlamıyorsun ki, vazife-i asliyen hayvan gibi çabalamak değil, belki hakikî bir insan gibi hakikî bir hayat-ı daime için sa'y etmektir?

Bununla beraber, meşâgıl-i dünyeviye dediğin, çoğu sana ait olmayan ve fuzulî bir surette karıştığın ve karıştırdığın mâlâyâni meşgalelerdir. En elzemini

bırakıp, güya binler sene ömrün var gibi, en lüzumsuz malûmatla vakit geçiriyorsun. Meselâ “Zuhal’in etrafındaki halkaların keyfiyeti nasıldır?” ve “Amerika tavukları ne kadardır?” gibi kıymetsiz şeylerle, kıymettar vaktini geçiriyorsun. Güya kozmoğrafya ilminden ve istatistikçi fenninden bir kemâl alıyorsun!

Eğer desen, “Beni namazdan ve ibadetten alıkoyan ve fütur veren öyle lüzumsuz şeyler değil, belki derd-i maişetin zarurî işleridir.” Öyle ise, ben de sana derim ki:

Eğer yüz kuruş bir gündelikle çalışsan, sonra biri gelse, dese ki: “Gel, ondakika kadar şurayı kaz; yüz lira kıymetinde bir pırlanta ve bir zümrütbulacaksın.” Sen ona “Yok, gelmem. Çünkü on kuruş gündeliğimdenkesilecek, nafakam azalacak” desen, ne kadar divanece bir bahane olduğunu elbette bilirsin.

Aynen onun gibi, sen şu bağında nafakan için işliyorsun. Eğer farz namazı terk etsen, bütün sa’yin semeresi, yalnız dünyevî ve ehemmiyetsiz ve bereketsiz bir nafakaya münhasır kalır. Eğer sen istirahat ve teneffüs vaktini, ruhun rahatına, kalbin teneffüsüne medar olan namaza sarf etsen, o vakit, bereketli nafaka-i dünyeviye ile beraber, senin nafaka-i uhreviyene ve zâd-ı âhiretine ehemmiyetli bir menba olan iki maden-i mânevî bulursun.

Birinci maden: Bütün bağındaki[HAŞİYE-1] yetiştirdiğin, çiçekli olsun, meyveli olsun, her nebatın, her ağacın tesbihatından, güzel bir niyetle, bir hisse alıyorsun.

Haşiye-1 Bu Makam, bir bağda, bir zâta bir derstir ki, bu tarzla beyanedilmiş.

İkinci maden: Hem bu bağdan çıkan mahsulâttan kim yese-hayvan olsun, insan olsun, inek olsun, sinek olsun, müşteri olsun, hırsız olsun-sana bir sadaka hükmüne geçer. Fakat o şartla ki, sen Rezzâk-ı Hakikî namına ve izni dairesinde tasarruf etsen ve Onun malını Onun mahlûkatına veren bir tevziat memuru nazarıyla kendine baksan...

İşte, bak, namazı terk eden ne kadar büyük bir hasâret eder. Ne kadar ehemmiyetli bir serveti kaybeder. Ve sa’ye pek büyük bir şevk veren ve amelde büyük bir kuvve-i mânevî temin eden o iki neticeden ve o iki madenden mahrum kalır, iflâs eder. Hattâ ihtiyarlandıkça bahçecilikten usanır, fütur gelir. “Neme lâzım,” der. “Ben zaten dünyadan gidiyorum. Bu kadarzahmeti niçin çekeceğim?” diyecek, kendini tembelliğe atacak. Fakatevvelki adam der: “Daha ziyade ibadetle beraber sa’y-i helâle çalışacağım. Tâ kabrime daha ziyade ışık göndereceğim, âhiretime daha ziyade zahîre tedarik edeceğim.”

Elhasıl: Ey nefis! Bil ki, dünkü gün senin elinden çıktı. Yarın ise, senin elinde senet yok ki ona mâliksin. Öyle ise, hakikî ömrünü, bulunduğun gün bil; lâakal

günün bir saatini, ihtiyat akçesi gibi, hakikî istikbal için teşkil olunan bir sandukça-i uhreviye olan bir mescide veya bir seccadeye at.

Hem bil ki, her yeni gün, sana, hem herkese bir yeni âlemin kapısıdır. Eğer namaz kılmazsan, senin o günkü âlemin zulümatlıve perişan bir halde gider, senin aleyhinde âlem-i misalde şehadet eder. Zira herkesin, her günde, şu âlemden bir mahsus âlemi var.

Hem o âlemin keyfiyeti, o adamın kalbine ve ameline tâbidir. Nasıl ki, âyinende görünen muhteşem bir saray, âyinenin rengine bakar. Siyah ise siyah görünür; kırmızı ise kırmızı görünür. Hem onun keyfiyetine bakar. O âyine şişesi düzgünse, sarayı güzel gösterir. Düzgün değilse çirkin gösterir. En nazik şeyleri kaba gösterdiği misillü, sen kalbinle, aklınla, amelinle, gönlünle, kendi âleminin şeklini değiştirirsin. Ya aleyhinde, ya lehinde şehadetettirebilirsin. Eğer namazı kılsan, o namazınla o âlemin Sâni-i Zülcelâline müteveccih olsan, birden, sana bakan âlemin tenevvür eder. Adeta namazın bir elektrik lâmbası ve namaza niyetin onun düğmesine dokunması gibi, o âlemin zulümâtını dağıtır ve o hercümerc-i dünyeviyedeki karma karışık perişaniyet içindeki tebeddülât ve harekât, hikmetli bir intizam ve mânidar bir kitabet-i kudret olduğunu gösterir.

اَللّٰهُ نُورُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ[1] âyet-i pür-envârından bir nuru senin kalbine serper. Senin o günkü âlemini, o nurun in’ikâsıyla ışıklandırır, senin lehinde nuraniyetle şehadet ettirir.

Sakın deme, “Benim namazım nerede, şu hakikat-i namaznerede?” Zira, bir hurma çekirdeği, bir hurma ağacı gibi, kendi ağacını tavsif eder. Fark yalnız icmal ve tafsil ile olduğu gibi; senin ve benim gibi bir âmînin—velev hissetmezse—namazı, büyük bir velînin namazı gibi şu nurdan bir hissesi var, şu hakikatten bir sırrı vardır—velev şuurun taallûk etmezse. Fakat derecâta göre inkişaf ve tenevvürü ayrı ayrıdır. Nasıl bir hurma çekirdeğinden tâ mükemmel bir hurma ağacına kadar, ne kadar merâtip bulunur. Öyle de, namazın derecatında da daha fazla meratip bulunabilir. Fakat bütün o merâtipte, o hakikat-i nuraniyenin esası bulunur.

اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰى مَنْ قَالَ (اَلصَّلٰوةُ عِمَادُ الدِّينِ) وَعَلٰى اٰلِهِ وَصَحْبِهِ اَجْمَعِينَ[2]

1. “Allah göklerin ve yerin nurudur.” Nur Sûresi, 24:35.
2. Allahım! “Namaz dinin direğidir”(*Tirmizî*, İmân: 8; *İbni Mâce*, Fiten: 12; *Müsned*, 5:231, 237; el-Hâkim, *el-Müstedrek*, 2:76.) buyuran zâta ve bütün âl ve ashâbına salât ve selâm et.

Yirmi Birinci Sözün İkinci Makamı

Kalbin beş yarasına beş merhemi tazammun eder.

[1]

1. “Ey Rabbim, şeytanların vesveselerinden Sana sığınırım. Onların yanımda bulunmalarından da, ey Rabbim, Sana sığınırım.” Mü’minûn Sûresi, 23:97-98.

EY MARAZ-I VESVESE İLE MÜPTELÂ! Biliyor musun, vesvesen neye benzer? Musibete benzer. Ehemmiyet verdikçe şişer; ehemmiyet vermezsen söner. Ona büyük nazarıyla baksan büyür; küçük görsen küçülür. Korksan ağırlaşır, hasta eder; havf etmezsen hafif olur, mahfî kalır. Mahiyetini bilmezsen devam eder, yerleşir; mahiyetini bilsen, onu tanısan, gider.

Öyle ise, şu musibetli vesvesenin aksâm-ı kesiresinden kesîrü’l-vuku olan yalnız Beş Vechini beyan edeceğim; belki sana ve bana şifa olur. Zira şu vesvese öyle birşeydir ki, cehil onu davet eder, ilim onu tard eder. Tanımazsan gelir, tanısan gider.

BİRİNCİ VECİH – BİRİNCİ YARA

Şeytan, evvelâ şüpheyi kalbe atar. Eğer kalb kabul etmezse, şüpheden şetme döner. Hayale karşı şetme benzer bazı pis hatıraları ve münâfi-i edep çirkin halleri tasvir eder. Kalbe “Eyvah!” dedirtir, ye’se düşürtür. Vesveseli adam zanneder ki, kalbi, Rabbine karşı sû-i edepte bulunuyor. Müthiş bir halecan ve heyecan hisseder. Bundan kurtulmak için huzurdan kaçar, gaflete dalmak ister. Bu yaranın merhemi budur:

Bak, ey biçare vesveseli adam! Telâş etme. Çünkü senin hatırına gelen şetim değil, belki tahayyüldür. Tahayyül-ü küfür, küfür olmadığı gibi; tahayyül-ü şetm dahi şetm değildir. Zira, mantıkça, tahayyül, hüküm değildir. Şetm ise hükümdür.

Hem bununla beraber, o çirkin sözler, senin kalbinin sözleri değil. Çünkü senin kalbin, ondan müteessir ve müteessiftir. Belki kalbe yakın olan lümme-i şeytanîden geliyor. Vesvesenin zararı, tevehhüm-ü zarardır. Yani, onu zararlı tevehhüm etmekle, kalben mutazarrır olmaktır. Çünkü hükümsüz bir tahayyülü

hakikat tevehhüm eder. Hem şeytanın işini kendi kalbine mal eder; onun sözünü ondan zanneder. Zarar anlar, zarara düşer. Zaten şeytanın da istediği odur.

İKİNCİ VECİH

Budur ki, mânâlar kalbden çıktıkları vakit, suretlerden çıplak olarak hayale girerler, oradan suretleri giyerler. Hayal ise, her vakit bir sebep tahtında bir nevi suretleri nesceder. Ehemmiyet verdiği şeyin suretlerini yol üstünde bırakır. Hangi mânâ geçse, ya ona giydirir, ya takar, ya bulaştırır, ya perde eder. Eğer mânâlar münezzeh ve temiz iseler, suretler mülevves ve rezil ise, giymek yoktur, fakat temas var. Vesveseli adam, teması, telebbüsle iltibas eder. “Eyvah!” der. “Kalbim ne kadar bozulmuş. Bu sefillik, bu hisset-i nefs, beni matrud eder.” Şeytan onun şu damarından çok istifade eder.

Şu yaranın merhemi şudur: Dinle ey biçare! Nasıl ki senin namazın edeb-i nezihânesinin vesilesi olan zahirî taharete, batnının bâtınındaki necaset ona tesir etmez ve bozmaz. Öyle de, maânî-i mukaddesenin, suret-i mülevveseye mücavereti zarar etmez. Meselâ, sen âyât-ı İlâhiyeyi tefekkür ediyorsun. Birden, bir maraz, ya bir iştiha, ya bevl gibi bir emr-i müheyyic şiddetle senin hissine dokunuyor. Elbette senin hayalin, devâ-i illet ve kaza-i hâcetin levazımatını görecek, bakacak, onlara münasip süflî suretleri nescedecek. Ve gelen mânâlar ortalarından geçecekler. Geçeceklere ne beis vardır, ne televvüs var ve ne zarar var ve ne hatar var. Yalnız hatar ise, hasr-ı nazardır, zann-ı zarardır.

ÜÇÜNCÜ VECİH

Budur ki: Eşya mabeynlerinde bazı münasebât-ı hafiye bulunur. Hattâ, hiç ümit etmediğin şeyler içinde münasebet ipleri bulunur. Ya bizzat bulunur; veya senin hayalin, meşgul olduğu san’ata göre o ipleri yapmış, onları birbiriyle bağlamış.

Şu sırr-ı münasebettendir ki, bazan bir mukaddesşeyi görmek, bir mülevves şeyi hatıra getirir. Fenn-i beyanda beyan olunduğu gibi, “Hariçte uzaklık sebebi olan zıddiyet ise, hayalde sebeb-i kurbiyettir.” Yani, iki zıddın suretlerinin cem’ine vasıta, bir münasebet-i hayaliyedir. Bu münasebetle gelen tahattura “tedâi-yi efkâr” tabir edilir. Meselâ, sen namazda, münacatta, Kâbe karşısında, huzur-u İlâhîde iken, âyâtı tefekkürde olduğun bir halde, şu tedâi-yi efkâr, seni tutup en uzak mâlâyâniyât-ı rezileye sevk eder.

Senin başın böyle bir tedâi-yi efkâra müptelâ ise, sakın telâş etme. Belki intibaha geldiğin anda dön. “Aman, ne kusur ettim!” deyip tetkikle meşgul olup durma; tâ o zayıf münasebet, senin dikkatinle kuvvet peyda etmesin. Zira, teessür gösterdikçe, ehemmiyet verdikçe, senin o zayıf tahatturun melekeye döner, bir maraz-ı hayalî olur. Korkma, maraz-ı kalbî değil. Şu nevi tahattur ise,

galiben ihtiyarsızdır. Hususan, hassas asabîlerde daha galiptir. Şeytan şu nevi vesvesenin madenini çok işlettirir.

Şu yaranın merhemi şudur ki:

Tedâi-yi efkâr, galiben ihtiyarsızdır; onda mes'uliyet yoktur. Hem tedâide mücaveret var, temas ve ihtilât yoktur. Onun için, efkârın keyfiyetleri birbirine sirayet etmez, birbirine zarar vermez. Nasıl ki, şeytan ile melek-i ilham, kalb taraflarında mücaveretleri var. Ve füccar ve ebrârın karâbetleri ve bir meskende durmaları zarar vermez. Öyle de, tedâi-yi efkâr saikasıyla, istemediğin pis hayalât gelip nezih efkârın içine girse, zarar vermez-meğer kasten olsa veya zarar zannıyla onunla ziyade meşgul olsa. Hem bazan kalb yoruluyor. Fikir, kendini eğlendirmek için rastgele birşeyle meşgul olur. Şeytan fırsat bulur. Pis şeyleri önüne serpiyor, sürüyor.

DÖRDÜNCÜ VECİH

Amelin en iyi suretini taharrîden neş'et eden bir vesvesedir ki, takvâ zannıyla teşeddüt ettikçe, hal ona şiddetlenir. Hattâ bir dereceye varır ki, o adam amelin daha evlâsını ararken harama düşer. Bazan bir sünnetin araması, bir vâcibi terk ettiriyor. "Acaba amelim sahih oldu mu?" der, iade eder. Bu hal devam eder, gayet ye'se düşer. Şeytan şu halinden istifade eder, onu yaralar. Şu yaranın iki merhemi var.

BİRİNCİ MERHEM: Bu gibi vesvese, ehl-i i'tizâle lâyıktır. Çünkü onlar derler: "Medar-ı teklif olan ef'al ve eşya, kendi zâtında, âhiret itibarıyla ya hüsnü var, sonra o hüsne binaen emredilmiş; veya kubhu var, sonra ona binaen nehyedilmiş. Demek eşyada, âhiret ve hakikat nokta-i nazarında olan hüsün ve kubh zâtîdir; emir ve nehy-i İlâhî ona tâbidir." Bu mezhebe göre, insan her işlediği amelde şöyle bir vesvese gelir: "Acaba amelim nefsülemirdeki güzel surette yapılmış mıdır?"

Amma mezheb-i hakolan Ehl-i Sünnet ve Cemaat derler ki: "Cenâb-ı Hak bir şeye emreder, sonra hasen olur. Nehyeder, sonra kabih olur." Demek emirle güzellik, nehiyle çirkinlik tahakkuk eder. Hüsün ve kubh, mükellefin ıttılaına bakar ve ona göre takarrur eder. Şu hüsün ve kubh ise, surî ve dünyaya bakan yüzünde değil, belki âhirete bakan yüzdedir. Meselâ sen namaz kıldın veya abdest aldın. Halbuki namazını ve abdestini fesada verecek bir sebep, nefsülemirde varmış; lâkin sen ona hiç muttali olmadın. Senin namazın ve abdestin hem sahihtir, hem hasendir. Mûtezile der: "Hakikatte kabih ve fâsittir. Lâkin senden kabul edilir. Çünkü cehlin var, bilmedin; ve özrün var." Öyle ise, Ehl-i Sünnet mezhebine göre zahir-i şeriate muvafık olarak işlediğin ameline "Acaba sahih olmuş mu?" deyip vesvese etme. Fakat "Kabul olmuş mu?" de,

gururlanma, ucbe girme.

İKİNCİ MERHEM: Dinde harec yoktur. [1] لَاحَرَجَ فِي الدِّينِ Madem dört mezhep haktır. Madem istiğfara müncer olan derk-i kusur ise, gurura müncer olan hüsn-ü amelin rüyetine—böyle vesveseli adama—müreccahtır. Yani, böyle vesveseli adam, amelini güzel görüp gurura düşmektense, amelini kusurlu görse, istiğfar etse, daha evlâdır.

1. "Dinde zorluk yoktur." (Şer'î bir hükümdür.)

Madem böyledir. Sen vesveseyi at. Şeytana de ki: Şu hal bir harecdir. Hakikat-i hale muttali olmak güçtür, dindeki yüsre münafidir.[1] لَاحَرَجَ فِي الدِّينِ [2] اَلدِّينُ يُسْرٌ esasına muhaliftir. Elbette böyle amelim bir mezheb-i hakka muvafık gelir. O bana kâfidir. Hem lâakal ben aczimi itiraf ederek, ibadeti lâyıkı vechile eda edemediğimden istiğfar ve tazarru ile merhamet-i İlâhiyeye dehâlet edip, kusurum affolunmak, kusurlu amelim kabul olunmak için mütezellilâne bir niyaza vesiledir.

1. "Dinde zorluk yoktur." (Şer'î bir hükümdür.)
2. "Din kolaylıktır." *Buhari*, Îmân: 29; *Nesâî*, Îmân: 28; *Müsned*, 5:69.

BEŞİNCİ VECİH

Mesâil-i imâniyede şüphe suretinde gelen vesvesedir. Biçare vesveseli adam, bazan tahayyülü taakkul ile iltibas eder. Yani, hayale gelen bir şüpheyi, akla girmiş bir şüphe tevehhüm edip, itikadına halel gelmiş zanneder. Hem bazan tevehhüm ettiği bir şüpheyi, imana zarar veren bir şek zanneder. Hem bazan tasavvur ettiği bir şüpheyi, tasdik-i aklîye girmiş bir şüphe zanneder. Hem bazan bir emr-i küfrîde tefekkürü, küfür zanneder. Yani, dalâletin esbabını anlamak suretinde kuvve-i müfekkirenin cevelânını ve tetkikatını ve bîtarafâne muhakemesini, hilâf-ı iman zanneder. İşte, telkinât-ı şeytaniyenin eseri olan şu zanlardan ürkerek, “Eyvah! Kalbim bozulmuş, itikadıma halel gelmiş” der. O haller galiben ihtiyarsız olduğundan, cüz-ü ihtiyarîsiyle ıslah edemediğinden ye’se düşer. Bu yaranın merhemi şudur ki:

Tahayyül-ü küfür, küfürolmadığı gibi, tevehhüm-ü küfür dahi küfür değildir.

Tasavvur-u dalâlet, dalâletolmadığı gibi, tefekkür-ü dalâlet dahi dalâlet değildir. Çünkü hem tahayyül, hem tevehhüm, hem tasavvur, hem tefekkür, tasdik-i aklîden ve iz’ân-ı kalbîden ayrıdırlar, başkadırlar. Onlar bir derece serbesttirler. Cüz-ü ihtiyariyeyi pek dinlemiyorlar. Teklif-i dinî altına çok giremiyorlar. Tasdik ve iz’an öyle değiller. Bir mizana tâbidirler.

Hem tahayyül, tevehhüm, tasavvur, tefekkür, nasıl ki tasdik ve iz’an değiller.

Öyle de, şüphe ve tereddüt sayılmazlar. Fakat, eğer lüzumsuz tekrar ede ede müstekar bir hale gelse, o vakit hakikî bir nevi şüphe, ondan tevellüt edebilir.

Hem bîtarafâne muhakeme namıyla veya insaf namına deyip, şıkk-ı muhalifi iltizam ede ede, tâ öyle bir hale gelir ki, ihtiyarsız taraf-ı muhalifi iltizam eder. Ona vâcip olan hakkın iltizamı kırılır. O da tehlikeye düşer. Hasmın veya şeytanın bir vekil-i fuzulîsi olacak bir halet, zihninde takarrur eder.

Şu nevi vesvesenin en mühimi budur ki: Vesveseli adam, imkân-ı zâtî ile imkân-ı zihnîyi birbiriyle iltibas eder. Yani, birşeyi zâtında mümkün görse, o şeyi zihnen dahi mümkün ve aklen meşkûk tevehhüm eder. Halbuki, ilm-i kelâmın kaidelerindendir ki, imkân-ı zâtî ise yakîn-i ilmîye münâfi değil ve zaruret-i zihniyeye zıddiyeti yoktur. Meselâ, şu dakikada Karadeniz'in yere batması, zâtında mümkündür ve o imkân-ı zâtî ile muhtemeldir. Halbuki, yakînen o denizin yerinde olduğunu hükmediyoruz, şüphesiz biliyoruz. Ve o ihtimal-i imkânî ve o imkân-ı zâtî bize şek vermez, bir şüphe getirmez, yakînimizi bozmaz. Meselâ şu güneş, zâtında mümkündür ki, bugün gurub etmesin veya yarın tulû etmesin. Halbuki bu imkân yakînimize zarar vermez, şüphe getirmez.

İşte, bunun gibi, meselâ hakaik-ı imâniyeden olan hayat-ı dünyeviyenin gurubuna ve hayat-ı uhreviyenin tulûuna imkân-ı zâtî cihetinde gelen vehimler, yakîn-i imânîye zarar vermez. Hem[1] لاَعِبْرَةَ لِلاِحْتِمَالِ الْغَيْرِ النَّاشِئِ عَنْ دَلِيلٍ yani, "Bir delilden neş'et etmeyen bir ihtimalin hiç ehemmiyeti yoktur" olan kaide-i meşhure, hem usulü'd-din, hem usulü'l-fıkhın kaide-i mukarreresindendir.

Eğer desen: "Bu derece mü'minlere muzır ve müz'iç olan vesvese ne hikmete binaen bize belâ olmuş?"

Elcevap: İfrâta varmamak, hem galebe çalmamak şartıyla, asl-ı vesvese teyakkuza sebeptir, taharrîye dâîdir, ciddiyete vesiledir. Lâkaytlığı atar, tehâvünü def eder. Onun için, Hakîm-i Mutlak, şu dâr-ı imtihanda, şu meydan-ı müsabakada bize bir kamçı-yı teşvik olarak, vesveseyi şeytanın eline vermiş, beşerin başına vuruyor. Şayet ziyade incitse, Hakîm-i Rahîme şekvâ etmeli,[2] اَعوُذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيم demeli.

1. bk. Ömer Nasuhî Bilmen, *Hukuk-i İslâmiye ve Istılahât-ı Fıkhiyye Kamusu*1:279.
2. "Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım."

Yirmi İkinci Söz

İki Makamdır

Birinci Makam

وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ [1]

وَتِلْكَ الْاَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ [2]

Bir zaman iki adam bir havuzda yıkandılar. Fevkalâde bir tesir altında kendilerinden geçtiler. Gözlerini açtıkları vakit gördüler ki, acip bir âleme götürülmüşler. Öyle bir âlem ki, kemâl-i intizamından bir memleket hükmünde, belki bir şehir hükmünde, belki bir saray hükmündedir.

1. "Allah insanlara misaller verir ki, düşünüp öğüt alsınlar." İbrahim Sûresi, 14:25.
2. "Düşünsünler diye, insanlara Biz böyle misaller veriyoruz." Haşir Sûresi, 59:21.

Kemâl-i hayretlerinden etraflarına baktılar. Gördüler ki, bir cihette bakılsa azîm bir âlem görünüyor; bir cihette bakılsa muntazam bir memleket, bir cihette bakılsa mükemmel bir şehir, diğer bir cihette bakılsa gayet muhteşem bir âlemi içine almış bir saraydır.

Şu acaip âlemde gezerek seyran ettiler. Gördüler ki, bir kısım mahlûklar var; bir tarz ile konuşuyorlar, fakat bunlar onların dillerinibilmiyorlar. Yalnız, işaretlerinden anlaşılıyor ki, mühim işlergörüyorlar ve ehemmiyetli vazifeler yapıyorlar.

O iki adamdan birisi, arkadaşına dedi ki: “Şu acip âlemin elbette bir müdebbiri ve şu muntazam memleketin bir mâliki, şu mükemmel şehrin bir sahibi, şu musannâ sarayın bir ustası vardır. Biz çalışmalıyız, onu tanımalıyız. Çünkü,anlaşılıyor ki, bizi buraya getiren odur. Onu tanımazsak kim bize medet verecek? Dillerini bilmediğimiz ve onlar bizi dinlemedikleri şu âciz mahlûklardan ne bekleyebiliriz? Hem koca bir âlemi bir memleket suretinde, bir şehir tarzında, bir saray şeklinde yapan ve baştan başa hârika şeylerle dolduran ve müzeyyenâtın envâıyla tezyin eden ve ibretnümâ mu’cizatlarla donatan bir

zat, elbette bizden ve buraya gelenlerden bir istediğivardır. Onu tanımalıyız. Hem ne istediğini bilmekliğimiz lâzımdır.”

Öteki adam dedi: “İnanmam, böyle bahsettiğin gibi bir zat bulunsun ve bütün bu âlemi tek başıyla idare etsin.”

Arkadaşı cevaben dedi ki: “Bunu tanımazsak, lâkayt kalsak, menfaati hiç yok. Zararı olsa pek azîmdir. Eğer tanımasına çalışsak, meşakkati pek hafiftir; menfaati olursa pek azîmdir. Onun için, ona karşı lâkayt kalmak hiç kâr-ı akıl değildir.”

O serseri adam dedi: “Ben bütün rahatımı, keyfimi, onu düşünmemekte görüyorum. Hemböyle aklıma sığışmayan şeylerle uğraşmayacağım. Bütün bu işler, tesadüfî ve karma karışık işlerdir; kendi kendine dönüyor. Benim neme lâzım?”

Akıllı arkadaşı ona dedi: “Senin bu temerrüdün beni de, belki çokları da belâya atacaktır. Bir edepsizin yüzünden, bazan olur ki, bir memleket harap olur.”

Yine o serseri dönüp dedi ki: “Ya kat’iyen bana ispat et ki, bu koca memleketin tek bir mâliki, tek bir sânii vardır. Yahut bana ilişme.”

Cevaben, arkadaşı dedi: “Madem inadın divanelik derecesine çıkmış; o inadınla bizi ve belki memleketi bir kahra giriftar edeceksin. Ben de sana On İki Burhan ile göstereceğim ki, bir saray gibi şu âlemin, bir şehir gibi şumemleketin tek bir ustası vardır. Ve o usta, herşeyi idare eden yalnızodur. Hiçbir cihetle noksaniyeti yoktur. Bize görünmeyen o usta, bizi ve herşeyi görür ve sözlerini işitir. Bütün işleri mu’cize ve hârikadır. Bütün bu gördüğümüz ve dillerini bilmediğimiz şu mahlûklar onun memurlarıdır.”

BİRİNCİ BURHAN

Gel, her tarafa bak, herşeye dikkat et. Bütün bu işler içinde gizli bir el işliyor. Çünkü, bak, bir dirhem[HAŞİYE-1] kadar kuvveti olmayan, bir çekirdek küçüklüğünde birşey, binler batman yükü kaldırıyor. Zerre kadar şuuru[HAŞİYE-2] olmayan, gayet hakîmâne işler görüyor.

Haşiye-1 Ağaçları başlarında taşıyan çekirdeklere işarettir.
Haşiye-2 Kendi kendine yükselmeyen ve meyvelerin sıkletine dayanmayan üzüm çubukları gibi nâzenin nebâtâtın, başka ağaçlara lâtif eller atıp sarmalarına ve onlara yüklenmelerine işarettir.

Demek bunlar kendi kendilerine işlemiyorlar. Onları işlettiren gizli bir kudretsahibi vardır. Eğer kendi başına olsa, bütün baştan başa bu gördüğümüz memlekette her iş mu’cize, herşey mu’cizekâr bir hârika olmak lâzım gelir. Bu ise bir safsatadır.

İKİNCİ BURHAN

Gel, bütün bu ovaları, bu meydanları, bu menzilleri süslendiren şeyler üstünde

dikkat et. Herbirisinde o gizli zattan haber veren işler var. Adeta herbiri birer turra, birer sikke gibi, o gaybî zattan haber veriyorlar. İşte, gözünün önünde, bak, bir dirhem pamuktan[HAŞİYE-1] ne yapıyor:

Bak, kaç top çuha ve patiska ve çiçekli kumaş çıktı. Bak, ondan ne kadar şekerlemeler, yuvarlaktatlı köfteler yapılıyor ki, bizim gibi binler adam giyse ve yese kâfi gelir.

Hem de bak, bu demiri, toprağı, suyu, kömürü, bakırı, gümüşü, altını gaybîavucuna aldı, bir et parçası[HAŞİYE-2] yaptı. Bak, gör!

Haşiye-1 Tohuma işarettir. Meselâ, zerre gibi bir afyon büzrü, bir dirhem gibi bir zerdali nüvatı, bir kavun çekirdeği, nasıl çuhadan daha güzel dokunmuş yapraklar, patiskadan daha beyaz ve sarı çiçekler, şekerlemeden daha tatlı ve köftelerden ve konserve kutularından daha lâtif, daha leziz, daha şirin meyveleri hazine-i rahmetten getiriyorlar, bize takdim ediyorlar.
Haşiye-2 Unsurlardan cism-i hayvanîyi halk ve nutfeden zîhayatı icad etmeye işarettir.

İşte, ey akılsız adam, bu işler öyle bir zâta mahsustur ki, bütün bu memleket, bütün eczasıyla onun mu’cize-i kuvveti altında duruyor, her arzusuna râm oluyor.

ÜÇÜNCÜ BURHAN

Gel, bu müteharrik antika[HAŞİYE-1] san’atlarına bak. Herbirisi öyle bir tarzda yapılmış; adeta bu koca sarayın bir küçük nüshasıdır. Bütün bu sarayda ne varsa, o küçücük müteharrik makinelerde bulunuyor.

Haşiye-1 Hayvanlara ve insanlara işarettir. Zira hayvan, şu âlemin küçük bir fihristesi; ve mahiyet-i insaniye, şu kâinatın bir misal-i musağğarı olduğundan, adeta âlemde ne varsa insanda nümunesi vardır.

Hiç mümkün müdür ki, bu sarayın ustasından başka birisi gelip, bu acip sarayı küçük bir makinede derc etsin? Hem hiç mümkün müdür ki, bir kutu kadar bir makine, bütün bir âlemi içine aldığı halde, tesadüfî veyahut abes bir iş, içinde bulunsun?

Demek, bütün gözün gördüğü ne kadar antika makineler var, o gizli zâtın birer sikkesi hükmündedirler. Belki birer dellâl, birer ilânnâme hükmündedirler. Lisan-ı hâlleriyle derler ki: “Biz öyle bir zâtın san’atıyız ki, bütün bu âlemimizi, bizi yaptığı ve suhuletle icad ettiği gibi kolaylıkla yapabilir bir zattır.”

DÖRDÜNCÜ BURHAN

Ey muannid arkadaş! Gel, sana daha acibini göstereceğim. Bak, bu memlekette bütün bu işler, bu şeyler değişti, değişiyor. Bir halette durmuyor. Dikkat et ki, bu gördüğümüz câmid cisimler, hissiz kutular, birer hâkim-i mutlak suretini aldılar. Adeta herbir şey bütün eşyaya hükmediyor.

İşte, bu yanımızdaki bu makineye bak.[HAŞİYE-1]Güya emrediyor; işte, onun tezyinatına ve işlemesine lâzım levazımat ve maddeler, uzak yerlerden koşup geliyorlar. İşte, oraya bak: O şuursuz cisim[HAŞİYE-2] güya bir işaret ediyor; en büyük bir cismi kendine hizmetkâr ediyor, kendi işlerinde çalıştırıyor.

Haşiye-1 Makine, meyvedarağaçlara işarettir. Çünkü yüzer tezgâhları, fabrikaları incecik dallarında taşıyor gibi, hayretnümâ yaprakları, çiçekleri, meyveleri dokuyor, süslendiriyor, pişiriyor, bizlere uzatıyor. Halbuki çam ve katran gibi muhteşem ağaçlar kuru bir taşta tezgâhını atmış, çalışıp duruyorlar.
Haşiye-2 Hububata, tohumlara, sineklerin tohumcuklarına işarettir. Meselâ, bir sinek, birkaraağacın yaprağında yumurtasını bırakır. Birden, o koca karaağaç,yapraklarını o yumurtalara bir rahm-ı mâder, bir beşik, bal gibi bir gıda ile dolu bir mahzene çeviriyor. Adeta o meyvesiz ağaç, o surette zîruh meyveler veriyor.

Daha başka şeyleri bunlara kıyas et. Adeta herbir şey, bütün bu âlemdeki hilkatleri musahhar ediyor. Eğer o gizli zâtı kabul etmezsen, bütün bu memleketteki taşında, toprağında, hayvanında, insana benzer mahlûklarda, o zâtın bütün hünerlerini, san'atlarını, kemâlâtlarını, birer birer o şeylere vereceksin. İşte, aklın uzak gördüğü birtek mu'ciznümâ zâtın bedeline, milyarlar onun gibi mu'ciznümâ, hem birbirine zıt, hem birbirine misil, hem birbiri içinde bulunsun, bu intizam bozulmasın, ortalığı karıştırmasınlar. Halbuki bu koca memlekette ikiparmak karışsa, karıştırır. Çünkü bir köyde iki müdür, bir şehirde ikivali, bir memlekette iki padişah bulunsa, karıştırır. Nerede kaldı, hadsiz hâkim-i mutlak beraber bulunsun!

BEŞİNCİ BURHAN

Ey vesveseli arkadaş! Gel, bu azîm sarayın nakışlarına dikkat et. Ve bütün bu şehrin ziynetlerine bak. Ve bütün bu memleketin tanzimatını gör. Ve bütün bu âlemin san'atlarını tefekküret.

İşte, bak: Eğer nihayetsiz mu'cizeleri ve hünerleri olan gizli bir zâtın kalemi işlemezse, bu nakışları sair şuursuz sebeplere, kör tesadüfe, sağır tabiata verilse, o vakit, ya bu memleketin herbir taşı, herbir otu öyle mu'ciznümâ nakkaş, öyle bir harikulâde kâtip olması lâzım gelir ki, bir harfte bin kitabı yazabilsin, bir nakıştamilyonlar san'atı derc edebilsin. Çünkü, bak bu taşlardaki nakşa: [HAŞİYE-1] Herbirisinde bütün sarayın nakışları var, bütün şehrin tanzimat kanunları var, bütün memleketin teşkilât programları var. Demek bu nakışları yapmak, bütün memleketi yapmakkadar hârikadır. Öyle ise, herbir nakış, herbir san'at, o gizli zâtınbir ilânnâmesidir, bir hâtemidir.

Haşiye-1 Şecere-i hilkatin meyvesi olan insana ve kendi ağacının programını ve fihristesini taşıyan meyveye işarettir. Zira, kalem-i kudret, âlemin kitab-ı kebirinde ne yazmışsa, icmâlini mahiyet-i insaniyede yazmıştır. Kalem-i kader, dağ gibi bir ağaçta ne yazmışsa, tırnak gibi meyvesinde dahi derc etmiştir.

Madem bir harf, kâtibini göstermeksizin olmaz. San'atlı bir nakış, nakkaşını bildirmemek olmaz. Nasıl olur ki, bir harfte koca bir kitabı yazan, bir nakışta bin nakşı nakşeden nakkaş, kendi kitabıyla ve nakşıyla bilinmesin?

ALTINCI BURHAN

Gel, bu geniş ovaya çıkacağız.[HAŞİYE-1] İşte, o ova içinde yüksek bir dağ var. Üstüne çıkacağız, tâ bütünetrafı görülsün. Hem herşeyi yakınlaştıracak güzel dürbünleri de beraber alacağız. Çünkü bu acip memlekette acip işler oluyor. Her saatte, hiç aklımıza gelmeyen işler oluyor.

Haşiye-1 Bahar ve yaz mevsiminde zeminin yüzüne işarettir. Zira yüz binler muhtelif mahlûkatın taifeleri birbiri içinde beraber icad edilir, rû-yi zeminde yazılır. Galatsız, kusursuz, kemâl-i intizamla değiştirilir. Binler sofra-i Rahmân açılır, kaldırılır, taze taze gelir. Herbir ağaç birer tablacı, herbir bostan birer kazan hükmüne geçer.

İşte, bak: Bu dağlar ve ovalar ve şehirler, birden değişiyor. Hem nasıldeğişiyor! Öyle bir tarzda ki, milyonlarla birbiri içinde işler, gayet muntazamsurette değişiyor. Adeta milyonlar mütenevvi kumaşlar birbiri içinde beraber dokunuyor gibi, pek acip tahavvülât oluyor.

Bak, o kadar ünsiyet ettiğimiz ve tanıdığımız çiçekli miçekli şeyler kayboldular.

Muntazaman yerlerine ve mahiyetçe onlara benzer, fakat suretçe ayrı, başkaları geldiler. Adeta şu ova, dağlar birer sahife; yüzbinlerle ayrı ayrı kitaplar içinde yazılıyor. Hem hatasız, noksansızolarak yazılıyor.

İşte, bu işler yüz derece muhaldir ki kendi kendine olsun. Evet, nihayet derecede san'atlı, dikkatli şu işler, kendi kendine olmak bin derece muhaldir ki, kendilerinden ziyade, san'atkârlarını gösteriyorlar.

Hem bunları işleyici, öyle mu'ciznümâbir zattır ki, hiçbir iş ona ağır gelmez. Bin kitap yazmak, bir harf kadar ona kolay gelir.

Bununla beraber, her tarafa bak ki, hem öyle bir hikmetle herşeyi yerli yerine koyuyor; ve öyle mükrimâne, herkese lâyık oldukları lütufları yapıyor; hem öyle ihsanperverâneumumî perdeler ve kapılar açıyor ki, herkesin arzularını tatmin ediyor. Hemöyle sehâvetperverâne sofralar kuruyor ki, bütün bu memleketinhalklarına, hayvanlarına, herbir taifesine has ve lâyık, belki herbir ferdine mahsus ismiyle ve resmiyle bir tabla-i nimet veriliyor.

İşte, dünyada bundan muhal birşey var mı ki, bu gördüğümüz işler içinde tesadüfî işler bulunsun; veya abes ve faidesiz olsun; veya müteaddit eller karışsın; veya ustası herşeye muktedir olmasın; veya herşey ona musahhar olmasın? İşte, ey arkadaş, haddin varsa buna karşı bir bahane bul!

YEDİNCİ BURHAN

Ey arkadaş, gel. Şimdi bu cüz'iyâtı bırakıp, saray şeklindeki bu acip âlemin eczalarının birbirine karşı olan vaziyetlerine dikkat edeceğiz.

İşte, bak: Bu âlemde o derece intizamla küllîişler yapılıyor ve umumî inkılaplar oluyor ki, adeta bütün bu saraydaki mevcut taşlar, topraklar, ağaçlar, herbir şey, birer fâil-i muhtar gibi bütün bu âlemin nizâmât-ı külliyesini gözetip ona göre tevfik-i hareket ediyor. Birbirinden en uzak şeyler birbirinin imdadına koşuyor.

İşte, bak: Gaipten acip bir kafile[HAŞİYE-1] çıkıp geliyor. Merkepleri ağaçlara, nebatlara, dağlara benzerler. Başlarında birer tabla-i erzak taşıyorlar. İşte, bak, bu tarafta bekleyen muhtelif hayvanatın erzaklarını getiriyorlar.

Haşiye-1 Umum hayvanatın erzakını taşıyan nebatat ve eşcar kafileleridir.

Hem de bak, bu kubbede o azîm elektrik lâmbası,[HAŞİYE-1] onlara ışık verdiği gibi, bütün taamlarını öyle güzel pişiriyor! Yalnız, pişirilecek taamlar, bir dest-i gaybî tarafından birer ipe takılıp[HAŞİYE-2] ona karşı tutuluyor.

Bu tarafa da bak: Bu biçare, zayıf, nahif, kuvvetsiz hayvancıklar—nasıl onların başı önünde, lâtif gıda ile dolu iki tulumbacık[HAŞİYE-3] takılmış. İki çeşme

gibi, yalnız o kuvvetsiz mahlûk, onu ağzına yapıştırması kâfidir.

Haşiye-1 O azîmelektrik lâmbası, güneşe işarettir.
Haşiye-2 İp ve ipe takılan taam ise, ağacın ince dalları ve leziz meyveleridir.
Haşiye-3 İki tulumbacık ise, validelerin memelerine işarettir.

Elhasıl: Bütün bu âlemin bütün eşyası, birbirine bakar gibi, birbirine yardım eder. Birbirini görür gibi, birbirine el ele verir. Birbirinin işini tekmil için, birbirine omuz omuza veriyor, bel bele verip beraber çalışıyorlar. Herşeyi buna kıyas et; tâdât ile bitmez.

İşte, bütün bu haller, iki kere iki dört eder derecesinde kat'î gösterir ki, şu saray-ı acibin ustasına, yani şu garip âlemin sahibine herşey musahhardır. Herşey onun hesabına çalışır. Herşey ona bir emirber nefer hükmündedir. Herşey Onun kuvvetiyle döner. Herşey Onun emriyle hareket eder. Herşey onun hikmetiyle tanzim olunur. Herşey onun keremiyle muavenet eder. Herşey onun merhametiyle başkasının imdadına koşar, yani koşturulur. Ey arkadaş, haddin varsa buna karşı bir söz söyle!

SEKİZİNCİ BURHAN

Gel, ey nefsim gibi kendini âkıl zanneden akılsız arkadaş! Şu saray-ı muhteşemin sahibini tanımak istemiyorsun. Halbuki herşey onu gösteriyor, ona işaret ediyor, ona şehadet ediyor. Bütün bu şeylerin şehadetini nasıl tekzip ediyorsun? Öyle ise bu sarayı da inkâr et ve "Âlem yok, memleket yok"de ve kendini de inkâr et, ortadan çık. Yahut aklını başına al, benidinle.

İşte, bak: Şu saray içinde bulunan ve memleketi ihata eden yeknesak unsurlar, madenler var.[HAŞİYE-1] Âdeta, memleketten çıkan herşey o maddelerden yapılıyor.

Haşiye-1 Unsurlar, madenler ise, pek çok muntazamvazifeleri bulunan ve izn-i Rabbânî ile her muhtacın imdadına koşan ve emr-i İlâhî ile herbir yere giren, medet veren ve hayatın levazımatını yetiştiren ve zîhayatı emziren ve masnuât-ı İlâhiyenin nescine, nakşına menşe ve müvellid ve beşik olan hava, su, ziya, toprak unsurlarına işarettir.

Demek o maddeler kimin mülkü ise, bütün ondan yapılan şeyler de onundur. Tarla kimin ise, mahsulât da onundur. Deniz kimin ise, içindekiler de onundur.

Hem bak: Bu dokunan şeyler, bu nescolunan münakkaş kumaşlar, birtek maddeden yapılıyor. O maddeyi getiren, ihzar eden ve ip haline getiren, elbette, bilbedâhe, birdir. Çünkü o iş iştirak kabul etmez. Öyle ise, bütün nescolunan san'atlı şeyler ona mahsustur.

Hem de bak: Bu dokunan, yapılan şeylerin herbir cinsi bütün memleketin hertarafında bulunuyor, bütün ebna-yi cinsleriyle öyle intişar etmiş,beraber olarak, birbiri içinde, bir tarzda, bir anda yapılıyor, nescediliyor. Demek birtek zâtın işidir; birtek emirle hareket ediyor. Yoksa, böyle bir anda, bir tarzda, bir keyfiyette, bir heyette ittifak ve muvafakat muhaldir.

Öyle ise, bu san'atlı şeylerin herbirisi, o gizli zâtın bir ilânnâmesi hükmünde, onu gösteriyor. Güya herbir çiçekli kumaş, herbir san'atlı makine, herbir tatlı lokma, o mu'ciznümâ zâtın birer sikkesi, birer hâtemi, birer nişanı, birer turrası

hükmünde, lisan-ı hâl ile herbirisi der: “Ben kimin san’atıyım; bulunduğum sandıklar ve dükkânlar da onun mülküdür.” Ve herbir nakış der: “Beni kim dokuduysa, bulunduğum top da onundokumasıdır.” Herbir tatlı lokma der: “Beni kim yapıyor, pişiriyorsa,bulunduğum kazan dahi onundur.” Herbir makine der: “Beni kim yapmışsa,memlekette intişar eden bütün emsalimi de o yapıyor. Ve bütün memleketin her tarafında bizi yetiştiren odur. Demek memleketin mâliki de odur. Öyle ise, bütün bu memlekete, bu saraya mâlik kimse, o bize mâlik olabilir.” Meselâ, nasıl mîrîye mahsus tek bir palaska veyahut birtek düğmeye mâlik olmak için, onları yapan bütün fabrikalara mâlik olmak lâzımdır ki, onlara hakikî mâlik olsun. Yoksa, o boşboğaz başıbozuktan, “Mîrî malıdır” diye elinden alınıp tecziye edilir.

Elhasıl: Nasıl bu memleketin anâsırı, memlekete muhit birer maddedir. Onların mâliki de bütün memlekete mâlik birtek zat olabilir. Öyle de, bütün memlekette intişar eden san’atlar, birbirine benzediği ve birtek sikke izhar ettikleri için, bütün memleket yüzünde intişar eden masnular, herbir şeye hükmeden tek bir zâtın san’atları olduğunu gösteriyorlar.

İşte, ey arkadaş! Madem şu memlekette, yani şu saray-ı muhteşemde bir birlik alâmeti vardır, bir vahdet sikkesi var. Çünkü bir kısım şeyler, bir iken, ihâtası var. Bir kısım müteaddit ise, fakat birbirine benzediği ve her tarafta bulunduğu için, bir vahdet-i nev’iye gösteriyor. Vahdetise bir vâhidi gösterir. Demek, ustası da, mâliki de, sahibi de, sânii de bir olmak lâzım gelir.

Bununla beraber, sen buna dikkat et ki, bir perde-i gaybdan kalınca bir ip çıkıyor.[HAŞİYE-1]Bak, sonra binler ipler ondan uzanmış. Herbir ipin başına bak: Birer elmas, birer nişan, birer ihsan, birer hediye takılmış. Herkese göre birer hediye veriyor. Acaba bilir misin ki, böyle garip bir gayb perdesinden böyle acip ihsânâtı, hedâyâyı şu mahlûklara uzatan zâtı tanımamak, ona teşekkür etmemek ne kadar divanece bir harekettir? Çünkü, onu tanımazsan, bilmecburiye diyeceksin ki, “Bu ipler, uçlarındaki elmasları, sair hediyeleri kendileri yapıyorlar, veriyorlar.” O vakit her ipe birpadişahlık mânâsını vermek lâzım gelir. Halbuki, gözümüzün önünde bir dest-i gaybî o ipleri dahi yapıp o hedâyâyı onlara takıyor. Demek, bütün bu sarayda herşey, kendi nefsinden ziyade, o mu’ciznümâ zâtı gösteriyor. Onu tanımazsan, bütün bu şeyleri inkâr etmekle, hayvandan yüz derece aşağı düşeceksin.

Haşiye-1 Kalınca bir ip, meyvedar ağaca; binler ipler ise, dallarına; ve ipler başındaki elmas, nişan, ihsan, hediyeler ise, çiçeklerin aksâmına ve meyvelerin envâına işarettir.

DOKUZUNCU BURHAN

Gel, ey muhakemesiz arkadaş! Sen şu sarayın sahibini tanımıyorsun ve tanımak da istemiyorsun. Çünkü istib’âd ediyorsun. Onun acip san’atlarını ve hâlâtını akla sığıştıramadığından, inkâra sapıyorsun. Halbuki, asıl istib’âd, asıl

müşkülât ve hakikî suûbetler ve dehşetli külfetler, onu tanımamaktadır. Çünkü onu tanısak, bütün bu saray, bu âlem, birtek şey gibi kolay gelir, rahat olur, bu ortadaki ucuzluk ve mebzûliyete medar olur. Eğer tanımazsak ve o olmazsa, o vakit herbir şey, bütün bu saray kadar müşkülâtlı olur. Çünkü herşey bu saray kadar san'atlıdır. O vakit ne ucuzluk ve ne de mebzûliyet kalır. Belki bu gördüğümüz şeylerin birisi, değil elimize, hiç kimsenin eline geçmezdi.

Sen yalnız şu ipe takılan tatlı konserve kutusuna bak.[HAŞİYE-1]Eğer onun gizli matbaha-i mu'ciznümâsından çıkmasaydı, şimdi kırk parayla aldığımız halde, yüz liraya alamazdık.

Haşiye-1 Konserve kutusu, kudretkonserveleri olan kavun, karpuz, nar, süt kutusu hindistan cevizi gibi rahmet hediyelerine işarettir.

Evet, bütün istib'âd, müşkülât, suûbet, helâket, belki muhâliyet, onu tanımamaktadır. Çünkü, nasıl bir ağaca, bir kökte, bir kanunla, bir merkezde hayat veriliyor; binler meyvelerin teşekkülü, bir meyve gibi suhulet peydâ eder. Eğer o ağacın meyveleri ayrı ayrımerkeze ve köke, ayrı ayrı kanunla raptedilse, herbir meyve bütün ağaçkadar müşkülâtlı olur. Hem nasıl bütün ordunun teçhizatı bir merkezde, bir kanunla, bir fabrikadan çıksa, kemiyetçe bir neferin teçhizatı kadar kolaylaşır. Eğer herbir neferin ayrı ayrı yerlerde teçhizatı yapılsa, alınsa, herbir neferin teçhizatı için, bütün ordunun teçhizatına lâzım fabrikalar bulunması lâzımdır.

Aynen bu iki misal gibi, şu muntazamsarayda, şu mükemmel şehirde, şu müterakkî memlekette, şu muhteşem âlemde bütün bu şeylerin icadı birtek zâta verildiği vakit, o kadar kolay olur, o kadar hiffet peydâ eder ki, gördüğümüz nihayetsiz ucuzluğa ve mebzûliyete ve sehâvete sebebiyet verir. Yoksa herşey o kadar pahalı, o kadar müşkülâtlı olacak ki, dünya verilse birisi elde edilemez.

ONUNCU BURHAN

Gel, ey bir parça insafa gelmiş arkadaş! On beş gündür[HAŞİYE-1] biz buradayız. Eğer şu âlemin nizamlarını bilmezsek, padişahını tanımazsak, cezaya müstehak oluruz. Özrümüz kalmadı. Zira, on beş gün, güya bize mühlet verilmiş gibi, bize ilişmiyorlar. Elbette biz başıboş değiliz. Bu derece nazik san'atlı, mizanlı, letâfetli, ibretli masnular içinde hayvan gibi gezip bozamayız. Bize bozdurmazlar. Şu memleketin haşmetli mâlikinin elbette cezası da dehşetlidir.

O zat ne kadar kudretli, haşmetli bir zat olduğunu şununla anlayınız ki, şu koca âlemi bir saray gibi tanzim ediyor, bir dolap gibi çeviriyor. Şu büyük memleketi, bir hane gibi, hiçbir şey noksan bırakmayarak idare ediyor. İşte, bak: Vakit be vakit, bir kabı doldurup boşaltmak gibi, şu sarayı, şu memleketi, şu şehri, kemâl-i intizamla doldurup kemâl-i hikmetle boşalttırıyor. Bir sofrayı da kaldırıp indirmek gibi, koca memleketi baştan başa çeşit çeşit sofralar,[HAŞİYE-2] bir dest-i gaybî tarafından kaldırır, indirir tarzında, mütenevvi yemekleri sırayla

getirip yedirir; onu kaldırıp başkasını getirir. Sen de görüyorsun ve aklın varsa anlarsın ki, o dehşetli haşmet içinde, hadsiz sehâvetlibir kerem var.

Haşiye-1 On beş gün, sinn-i teklif olan on beş seneye işarettir.
Haşiye-2 Sofralar ise, yazda zeminin yüzüne işarettir ki, yüzer taze taze ve ayrı ayrı olarak matbaha-i rahmetten çıkan Rahmânî sofralar serilir, değişirler. Herbir bostan bir kazan, herbir ağaç bir tablacıdır.

Hem de bak ki, o gaybîzâtın saltanatına, birliğine bütün bu şeyler şehadet ettiği gibi; öyle de, kafile kafile arkasından gelip geçen, o hakikî perde perde arkasından açılıp kapanan bu inkılâplar, bu tahavvülâtlar, o zâtın devamına, bekàsına şehadet eder. Çünkü zevâl bulan eşya ile beraber, esbabları dahi kayboluyor. Halbuki, onların arkasından, onlara isnad ettiğimiz şeyler tekrar oluyor. Demek o eserler onların değilmiş, belki zevâlsiz birinin eserleriymiş. Nasıl ki bir ırmağın kabarcıkları gidiyor;arkasından gelen kabarcıklar, gidenler gibi parladığından anlaşılıyorki, onları parlattıran, daimî ve yüksek bir ışık sahibidir. Öyle de, buişlerin sür’atle değişmesi, arkalarından gelenlerin aynı renk almasıgösteriyor ki, zevâlsiz, daimî birtek zâtın cilveleridir, nakışlarıdır, âyineleridir, san’atlarıdır.

ON BİRİNCİ BURHAN

Gel,ey arkadaş! Şimdi sana, geçmiş olan on burhan kuvvetinde kat’î bir burhan daha göstereceğim. Gel, bir gemiye bineceğiz;[HAŞİYE-1] şu uzakta bir cezire var, oraya gideceğiz. Çünkü bu tılsımlı âlemin anahtarları orada olacak. Hem herkes o cezireye bakıyor, oradan birşeyler bekliyor, oradan emir alıyorlar.

Haşiye-1 Gemi tarihe ve cezire ise Asr-ı Saadete işarettir. Şu asrın zulümatlı sahilinde mimsiz medeniyetin giydirdiği libastan soyunup, zamanın denizine girip, tarih ve siyer sefinesine binip, Asr-ı Saadet ceziresine ve Ceziretü'l-Arab meydanına çıkıp, Fahr-i Âlemi (a.s.m.) iş başında ziyaret etmekle biliriz ki, o zat o kadar parlak bir burhan-ı tevhiddir ki, zeminin baştan başa yüzünü ve zamanın geçmiş ve gelecek iki yüzünü ışıklandırmış, küfür ve dalâlet zulümâtını dağıtmıştır.

İşte, bak, gidiyoruz. Şimdi şu cezireye çıktık. Bak, pek büyük bir içtima var. Şu memleketin bütün büyükleri buraya toplanmış gibi, mühim ihtifal görünüyor. İyi dikkat et. Bu cemiyet-i azîmenin bir reisi var. Gel, daha yakın gideceğiz. O reisi tanımalıyız.

İşte, bak, ne kadar parlak ve binden[HAŞİYE-1]ziyade nişanları var. Ne kadar kuvvetli söylüyor, ne kadar tatlı bir sohbet ediyor! Şu on beş gün zarfında bunların dediklerini ben bir parça öğrendim; sen de benden öğren. Bak, o zat, şu memleketin mu’ciznümâ sultanından bahsediyor. “O sultan-ı zîşan beni sizlere gönderdiğini” söylüyor. Bak, öyle hârikalar gösteriyor; şüphe bırakmıyor ki, bu zat o padişahın bir memur-u mahsusudur.

Haşiye-1 Bin nişan ise, ehl-i tahkikyanında bine bâliğ olan mu’cizât-ı Ahmediyedir (a.s.m.).

Sen dikkat et ki, bu zâtın söylediği sözü, değil yalnız şu ceziredeki mahlûklar dinliyorlar; belki harikulâde suretinde bütün memlekete işittiriyor. Çünkü, uzaktan uzağa herkes, buradaki nutkunu işitmeye çalışıyor. Değil yalnız insanlar dinliyor; belki hayvanlar da, hattâ bak, dağlar da onun getirdiği emirlerini dinliyorlar ki,yerlerinden kımıldanıyorlar. Şu ağaçlar, işaret ettiği yere gidiyorlar.Nerede istese su çıkarıyor. Hattâ parmağını da bir âb-ı kevser memesi

gibi yapar; ondan âb-ı hayat içiriyor. Bak, şu sarayın kubbe-i âlisinde mühim lâmba,[HAŞİYE-1] onun işaretiyle, bir iken ikileşiyor. Demek, bu memleket bütün mevcudatıyla onun memuriyetini tanıyor. Onu "gaybî bir zât-ı mu'ciznümânın en has ve doğru bir tercümanıdır," bir dellâl-ı saltanatı ve tılsımının keşşafı ve evâmirinin tebliğine emin bir elçisi olduğunu biliyor gibi, onu dinleyip itaat ediyorlar.

İşte, bu zâtın her söylediği sözü, etrafındaki bütün aklı başında olanlar, "Evet, evet, doğrudur" derler, tasdik ederler. Belki şu memlekette dağlar, ağaçlar, bütün memleketleri ışıklandıran büyük nurlâmbası,[HAŞİYE-2] o zâtın işaret ve emirlerine baş eğmesiyle "Evet, evet, her dediğin doğrudur" derler.

Haşiye-1 Mühim lâmba, kamerdir ki, onun işaretiyle iki parça olmuş. Yani, Mevlânâ Câmî'nin dediği gibi, "Hiç yazı yazmayan o ümmî zat, parmak kalemiyle sahife-i semâvîde bir elif yazmış; bir kırkı iki elli yapmış." Yani, şaktan evvel, kırk olan mim'e benzer; şaktan sonra iki hilâl oldu, elliden ibaret olan iki nun'a benzedi.
Haşiye-2 Büyük bir nurlâmbası, güneştir ki, arzın şarktan geri dönmesiyle yeniden güneşin görünmesi, kucağında Peygamberin (a.s.m.) yatmasıyla ikindi namazını kılmayan İmam-ı Ali (r.a.) o mu'cizeye binaen ikindi namazını edâen kılmış.

İşte, ey sersem arkadaş! Şu padişahın hazine-i hassasına mahsus bin nişan taşıyan şu nuranî ve muhteşem ve pek ciddî zâtın bütün kuvvetiyle, bütün memleketin ileri gelenlerinin taht-ı tasdikinde bahsettiği bir zât-ı mu'ciznümâdan ve zikrettiği evsâfından ve tebliğ ettiği evâmirinde hiçbir vech ile hilâf ve hile bulunabilir mi? Bunda hilâf-ı hakikatkabilse, şu sarayı, şu lâmbaları, şu cemaati, hem vücutlarını, hem hakikatlerini tekzip etmek lâzım gelir. Eğer haddin varsa, buna karşı itiraz parmağını uzat, gör: Nasıl parmağın burhan kuvvetiyle kırılıp senin gözüne sokulacak!

ON İKİNCİ BURHAN

Gel, ey bir parça aklı başına gelen birader! Bütün on bir burhan kuvvetinde bir burhan daha göstereceğim. İşte, bak: Yukarıdan inen ve herkes ona hayretinden veya hürmetinden kemâl-i dikkatle bakan, şu nuranî fermana[HAŞİYE-1] bak. O bin nişanlı zat, onun yanına durmuş, o fermanın meâlini umuma beyan ediyor.

Haşiye-1 Nuranîferman Kur'ân'a ve üstündeki turra ise i'câzına işarettir.

İşte, şu fermanın üslûpları öyle bir tarzda parlıyor ki, herkesin nazar-ı istihsanını celb ediyor. Ve öyle ciddî, ehemmiyetli meseleleri zikrediyor ki,herkes kulak vermeye mecbur oluyor. Çünkü bütün bu memleketi idare edenve bu sarayı yapan ve bu acaibi izhar eden zâtın şuûnâtını, ef'âlini, evâmirini, evsâfını birer birer beyan ediyor.

O fermanın heyet-i umumiyesinde bir turra-i âzam olduğu gibi, bak, herbir satırında, herbir cümlesinde taklit edilmez bir turra olduğu misillü, ifade ettiği mânâlar, hakikatler, emirler, hikmetler üstünde dahi o zâta mahsus birer mânevî hâtem hükmünde ona has bir tarz görünüyor. Elhasıl, o ferman-ı âzam, güneş gibi o zât-ı âzamı gösterir; kör olmayan görür.

İşte, ey arkadaş! Aklın başına gelmişse, bu kadar kâfi... Eğer bir sözün varsa şimdi söyle.

O inatçı adam cevaben dedi ki: “Ben senin bu burhanlarına karşı yalnız derim: Elhamdülillâh, inandım. Hem güneş gibi parlak ve gündüz gibi aydın bir tarzda inandım ki, şu memleketin tek bir mâlik-i zülkemâli, şu âlemin tek bir sahib-i zülcelâli, şu sarayın tek bir sâni-i zülcemâli bulunduğunu kabul ettim. Allah senden razı olsun ki, beni eski inadımdan ve divaneliğimden kurtardın. Getirdiğin burhanların herbirisi tek başıyla bu hakikati göstermeye kâfi idi. Fakat herbir burhan geldikçe, daha revnaktar, daha şirin, daha hoş, daha nuranî, daha güzel marifet tabakaları, tanımak perdeleri, muhabbet pencereleri açıldığı için bekledim, dinledim.”

Tevhidin hakikat-i uzmâsına ve *Âmentü billâh*imanına işaret eden hikâye-i temsiliye tamam oldu. Fazl-ı Rahmân, feyz-i Kur’ân, nur-u iman sayesinde, tevhid-i hakikînin güneşinden, hikâye-i temsiliyedeki On İki Burhana mukabil, On İki Lem’a ile bir Mukaddimeyi göstereceğiz.

وَمِنَ اللّٰهِ التَّوْفِيقُ وَالْهِدَايَةُ [1]

1. Tevfik ve hidayet ancak Allah’tandır.

Yirmi İkinci Sözün İkinci Makamı

اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ [1]

فَسُبْحَانَ الَّذِى بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ [2]

وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلاَّ عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ اِلاَّ بِقَدَرٍ مَعْلُوم [3]

مَامِنْ دَابَّةٍ اِلاَّ هُوَ اٰخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا اِنَّ رَبِّى عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيم [4]

1. “Allah herşeyin yaratıcısıdır. O herşey üzerinde hakkıyla görüp gözeticidir.Göklerin ve yerin tedbir ve tasarrufu Ona aittir.” Zümer Sûresi,39:62-63.
2. “Her türlü kusurdan münezzehtir o Zât ki, herşeyin hüküm ve tasarrufuelindedir. Siz de Ona döndürüleceksiniz.” Yâsin Sûresi, 36:83.
3. “Hiçbir şey yoktur ki, hazineleri Bizim yanımızda olmasın. Herşeyi Biz belirlibir miktar ile indiririz.” Hicr Sûresi, 15:21.
4. “Hiçbir canlı yoktur ki, Allah onu alnından tutup kudretine boyun eğdirmişolmasın. Şüphesiz ki benim Rabbim hak ve adalet üzeredir.” Hûd Sûresi,11:56.

Mukaddime

ERKÂN-I İMANİYENİN kutb-u âzamı olan iman-ı billâha dair *Katre* Risalesinde, şu mevcudatın herbirisi, elli beş lisanla Cenâb-ı Hakkın vücub-u vücuduna ve vahdâniyetine delâlet ve şehadetlerini icmâlen beyan etmişiz. Hem *Nokta* Risalesinde, Cenâb-ı Hakkın delâil-i vücub ve vahdâniyetinden, herbirisi bin burhan kuvvetinde dört burhan-ı küllîyi zikretmişiz. Hem on iki kadar Arabî risalelerimde, Cenâb-ı Hakkın vücub-u vücudunu ve vahdâniyetini gösteren yüzler kat’î burhanları zikrettiğimizden, şimdi onlara iktifâen derin tetkikata girişmeyeceğiz. Yalnız şu Yirmi İkinci Sözde Arabî Risaletü’n-Nur’da icmâlen yazdığım On İki Lem’ayı, iman-ı billâh güneşinden göstermeye çalışacağız.

BİRİNCİ LEM’A

Tevhidiki kısımdır. Meselâ, nasıl ki bir çarşıya ve bir şehre büyük bir zâtın mütenevvi malları gelse, iki çeşitle onun malı olduğu bilinir:

Biri, icmâlî, âmiyânedir ki, “Bu kadar azîmmal, ondan başka kimsenin haddi değil ki sahip olabilsin.” Fakat böyle âmî bir adamın nezaretinde çok hırsızlık olabilir. Parçalarına çok adamlar sahip çıkabilir.

İkinci çeşit odur ki, her denk üzerinde yazıyı okur, herbir top üstünde turrayı tanır, herbir ilân üstünde mührünü bilir bir surette “Herşey ozâtındır” der. İşte, şu halde herbir şey o zâtı mânen gösterir.

Aynen öyle de, tevhiddahi iki çeşittir.

Biri tevhid-i âmî ve zahirîdir ki, “Cenâb-ı Hakbirdir; şeriki, naziri yoktur. Bu kâinat onundur.”

İkincisi tevhid-i hakikîdir ki, herşey üstünde sikke-i kudretini ve hâtem-i rububiyetini ve nakş-ı kalemini görmekle, doğrudan doğruya herşeyden Onun nuruna karşı bir pencere açıp, Onun birliğine ve herşey Onun dest-i kudretinden çıktığına ve ulûhiyetinde ve rububiyetinde ve mülkünde hiçbir vechile hiçbir şeriki ve muini olmadığına, şuhuda yakın bir yakinle tasdik edip iman getirmektir ve bir nevi huzur-u daimî elde etmektir. Biz dahi, şu Sözde, o halis ve âli tevhid-i hakikîyi gösterecek şuaları zikredeceğiz.

Birinci nükte içinde bir ihtar: Ey esbab-perest gafil! Esbab bir perdedir; çünkü izzet ve azamet öyle ister. Fakat iş gören, kudret-i Samedâniyedir; çünkü tevhid ve celâl öyle ister ve istiklâli iktiza eder. Sultan-ı Ezelînin memurları, saltanat-ı Rububiyetin icraatçıları değillerdir. Belki o saltanatın dellâllarıdırlar ve o Rububiyetin temâşâger nazırlarıdırlar. Ve o memurlar, o vasıtalar kudretin izzetini, Rububiyetin haşmetini izhar içindir, tâ umur-u hasise ile kudretin mübaşereti görünmesin. Acz-âlûd, fakr-pîşe olan insanî bir sultan gibi, acz ve ihtiyaç için memurları şerik-i saltanat ittihaz etmiş değildir.

Demek esbabvaz edilmiş, tâ aklın nazar-ı zahirîsine karşı kudretin izzeti muhafaza edilsin. Zira, âyinenin iki vechi gibi, herşeyin bir *mülk* ciheti var ki, âyinenin mülevven yüzüne benzer; muhtelif renklere ve hâlâta medar olabilir. Biri *melekût’*tur ki, âyinenin parlak yüzüne benzer. Mülk ve zahir vechinde, kudret-i Samedâniyenin izzetine ve kemâline münâfi hâlât vardır. Esbab, o hâlâta hem merci, hem medar olmak için vaz edilmişler. Fakat melekûtiyet ve hakikat cânibinde herşey şeffaftır, güzeldir, kudretin bizzat mübaşeretine münasiptir, izzetine münâfi değildir. Onun için, esbab sırf zahirîdir; melekûtiyette ve hakikatte tesir-i hakikîleri yoktur.

Hem esbab-ı zahiriyenin diğer bir hikmeti şudur ki: Haksız şekvâları ve bâtıl itirazları Âdil-i Mutlaka tevcih etmemek için, o şekvâlara, o itirazlara hedef olacak esbab vaz edilmiştir. Çünkü kusur onlardan çıkıyor ve onların kabiliyetsizliğinden ileri geliyor.

Bu sırra bir misal-i lâtifsuretinde bir temsil-i mânevî rivâyet ediliyor ki:

Hazret-i AzrâilAleyhisselâm, Cenâb-ı Hakka demiş ki: “Kabz-ı ervah vazifesinde Senin ibâdın benden şekvâ edecekler, küsecekler.”

Cenâb-ı Hak, lisan-ı hikmetle ona demiş ki: “Seninle ibâdımın ortasında musibetler, hastalıklar perdesini bırakacağım-tâ şekvâları onlara gidip senden küsmesinler.”

İşte, bak: Nasıl hastalıklar perdedir; ecelde tevehhüm olunan fenalıklara mercidirler. Ve kabz-ı ervahta hakikat olarak olan hikmet ve güzellik, Azrâil Aleyhisselâmın vazifesine mütealliktir. Öyle de, Hazret-i Azrâil dahi bir perdedir. Kabz-ı ervahta zahiren merhametsiz görünen ve rahmetin kemâline münasip düşmeyen bazı hâlâta merci olmak için, o memuriyete bir nâzır ve kudret-i İlâhiyeye bir perdedir.

Evet, izzetve azamet ister ki, esbab, perdedâr-ı dest-i kudret ola aklın nazarında. Tevhid ve celâl ister ki, esbab ellerini çeksinler tesir-i hakikîden.

İKİNCİ LEM’A

Bak şu kâinatbostanına. Şu zeminin bağına, şu semânın yıldızlarla yaldızlanmış güzel yüzüne dikkat et. Göreceksin ki, bir Sâni-i Zülcelâlin, bir Fâtır-ı Zülcemâlin, o serilmiş ve serpilmiş masnuattan herbir masnu üstünde, Hâlık-ı Külli Şeye mahsus bir sikkesi; ve herbir mahlûku üstünde, Sâni-i Külli Şeye has bir hâtemi; ve kalem-i kudretin birer menşûru olan sahâif-i leyl ve nehar, yaz ve baharda yazılan tabakat-ı mevcudat üstünde, taklit kabul etmez bir turra-i garrâsı vardır.

Şimdi o sikkelerden, o hâtemlerden, o turralardan, nümune olarak birkaçını zikredeceğiz. Meselâ, hesapsız sikkelerinden, *hayat* üzerinde koyduğu çok sikkelerinden şu sikkeye bak ki: “Birşeyden herşey yapar; hem herşeyden birtek şey yapar.” Çünkü, nutfe suyundan ve hem içilen basit bir sudan, hesapsız âzâ ve cihâzât-ı hayvaniyeyi yapar.

İşte, birşeyi herşey yapmak, elbette bir Kadîr-i Mutlakın işidir. Hem yenilen hadsiz taamlardan, o taam ise hayvanî olsun, nebatî olsun, o müteaddit maddeleri, has bir cisme kemâl-i intizamla çeviren ve ondan mahsus bir cilt nesceden ve ondan basit cihazları yapan, elbette bir Kadîr-i Külli Şeydir ve Alîm-i Mutlaktır. Evet, Hâlık-ı Mevt ve Hayat, şu destgâh-ı dünyada, hikmetiyle, hayatı öyle bir kanun-u emriye-i mu’ciznümâ ile idare ediyor ki, o kanunu tatbik ve icra etmek, bütün kâinatı kabza-i tasarrufunda tutan bir Zâta mahsustur.

İşte, eğer aklın sönmemişse, kalbinkör olmamışsa anlarsın ki, birşeyi kemâl-i suhulet ve intizamla herşey yapan ve herşeyi kemâl-i mizan ve intizamla, san’atkârâne birtek şey yapan, herşeyin Sâniine has ve Hâlık-ı Külli Şeye

mahsus bir sikkedir.

Meselâ görsen, hârika-pîşebir zat, bir dirhem pamuktan, yüz top çuha ve ipek veya patiska gibi mütenevvi sair kumaşları o tek dirhem pamuktan nescetmekle beraber, helva, baklava gibi çok taamları dahi ondan yapıyor. Sonra görsen ki, o zat, demiri ve taşı, balı veyağı, suyu ve toprağı avucuna alır, bir güzel altın yapar. Elbettekat'iyen hükmedeceksin ki, o zat öyle kendine has bir san'ata mâliktir; bütün anâsır-ı arziye onun emrine musahhar ve bütün mevâlid-i türâbiye onun hükmüne bakar.

Evet, hayattaki tecellî-i kudretve hikmet, bu misalden bin derece daha aciptir. İşte, *hayat* üstündeki çok sikkelerden birtek sikke...

ÜÇÜNCÜ LEM'A

Bak şu kâinat-ı seyyâlede, şu mevcudat-ı seyyârede cevelân eden zîhayatlara: Göreceksin ki, bütün zîhayatlardan herbir *zîhayat* üstünde, Hayy-ı Kayyûmun koyduğu çok hâtemleri vardır. O hâtemlerden bir hâtemi şudur ki:

O zîhayat, meselâ şu insan, adeta kâinatın bir misal-i musağğarı, şecere-i hilkatin bir semeresi ve şu âlemin bir çekirdeği gibi ki envâ-ı âlemin ekser nümunelerini cami'dir. Güya o zîhayat, bütün kâinattan gayet hassas mizanlarla süzülmüş bir katredir. Demek, şu zîhayatı halk etmek ve ona Rab olmak, bütün kâinatı kabza-i tasarrufunda tutmak lâzım gelir.

İşte, eğer aklın evhamda boğulmamışsa anlarsın ki, bir kelime-i kudreti, meselâ balarısınıekser eşyaya bir nevi küçük fihriste yapmak, ve bir sahifede, meselâ insanda şu kitab-ı kâinatın eksermeselelerini yazmak, hem bir noktada, meselâ küçücük incirçekirdeğinde koca incir ağacının programını derc etmek, ve bir harfte, meselâ kalb-i beşerde şu âlem-i kebirin safahâtında tecellî ve ihâta eden bütün esmânın âsârını göstermek, ve bir mercimek tanesi kadar mevki tutan kuvve-i hâfıza-i insaniyede bir kütüphane kadar yazı yazdırmak ve bütün hâdisât-ı kevniyenin mufassal fihristesini o kuvvecikte derc etmek, elbette ve elbette Hâlık-ı Külli Şeye has ve bu kâinatın Rabb-i Zülcelâline mahsus bir hâtemdir.

İşte, *zîhayat*üstünde olan pek çok hâtem-i Rabbânîden birtek hâtem böyle nurunu gösterse ve onun âyâtını şöyle okuttursa; acaba birden bütün o hâtemlere bakabilsen, görebilsen, [1] سُبْحَانَ مَنِ اخْتَفَى بِشِدَّةِ ظُهُورِهِ demeyecek misin?

1. Her türlü kusurdan münezzehtir o Zat ki, şiddet-i zuhurundan gizlenmiştir.

DÖRDÜNCÜ LEM'A

Bak, şu semâvâtın denizinde yüzen ve şu zeminin yüzünde serpilen rengârenk

mevcudata ve çeşit çeşit masnuata dikkat et. Göreceksin ki, herbiri üstünde Şems-i Ezelînin taklit kabul etmez turraları vardır. Nasıl hayatta sikkeleri, zîhayatta hâtemleri görünüyor ve bir ikisini gördük. *İhyâ* üstünde dahi öyle turraları vardır. Temsil, derin mânâları fehme yakınlaştırdığından, bir temsille şu hakikati göstereceğiz.

Meselâ, güneş, seyyarelerden tut, tâ katrelere kadar, tâ camın küçük parçalarına kadar ve karın parlak zerreciklerine kadar, şu güneşin cilve-i misaliyesinden ve in'ikâsından bir turrası ve güneşe mahsus bir eser-i nuranîsi görünüyor. Şayet o hadsiz şeylerde görünen güneşçiklerini, güneşin cilve-i in'ikâsı ve tecellî-i aksi olduğunu kabul etmezsen, o vakit herbir katrede ve ziyaya maruz herbir cam parçasında ve ışığa mukabil her şeffaf bir zerrecikte, tabiî ve hakikî bir güneşin vücudunu bil'asâle kabul etmek gibi gayet derece bir divanelikle, nihayetsiz bir belâhete düşmekliğin lâzım gelir.

Öyle de, Şems-i Ezelînin tecelliyât-ı nuraniyesinden *ihyâ,*yani "hayat vermek" cihetinde, herbir zîhayat üstünde öyle bir turrası vardır ki, faraza bütün esbab toplansa ve birer fâil-i muhtar kesilseler, yine o turrayı taklit edemezler. Zira, herbiri birer mu'cize-i kudret olan zîhayatlar, herbiri o Şems-i Ezelînin şuaları hükmünde olan esmâsının nokta-i mihrakiyesi suretindedir.

Eğer zîhayatüstünde görünen o nakş-ı acib-i san'atı, o nazm-ı garib-i hikmeti ve o tecellî-i sırr-ı ehadiyeti, Zât-ı Ehad-i Samede verilmediği vakit, herbir zîhayatta, hattâ bir sinekte, bir çiçekte nihayetsiz bir kudret-i fâtıra, içinde saklandığını ve herşeyi muhit bir ilim bulunduğunu ve kâinatı idare edecek bir irade-i mutlaka onda mevcut olduğunu, belki Vâcibü'l-Vücuda mahsus bâki sıfatları dahi onların içinde bulunduğunu kabul etmek; adeta o çiçeğin, o sineğin herbir zerresine bir ulûhiyet vermek gibi, dalâletin en eblehçesine, hurâfâtın en ahmakçasına bir derekesine düşmek lâzım gelir. Zira, o şeyin zerrelerine, hususan tohum olsalar, öyle bir vaziyet verilmiş ki, o zerre, cüz'ü olduğu zîhayata bakar, onun nizamına göre vaziyet alır. Belki o zîhayatın bütün nev'ine bakar gibi, o nev'in devamına yarayacak her yerde zer' etmek ve nev'inin bayrağını dikmek için kanatçıklarla kanatlanmak gibi bir keyfiyet alır. Belki o zîhayat, alâkadar ve muhtaç olduğu bütün mevcudata karşı muamelâtını ve münasebât-ı rızkıyesini devam ettirecek bir vaziyet tutuyor. İşte, eğer o zerre, bir Kadîr-i Mutlakın memuru olmazsa ve nisbeti o Kadîr-i Mutlaktan kesilse, o vakit o zerreye herşeyi görür bir göz, herşeye muhit bir şuur vermek lâzımdır.

Elhasıl: Nasıl şu katrelerde ve camın zerreciklerinde olan güneşçikler ve çeşit çeşit renkler, güneşin cilve-i aksine ve in'ikâsının tecellîsine verilmezse, birtek güneşe mukabil nihayetsiz güneşleri kabul etmek lâzım gelir; muhal ender muhal bir hurafeyi kabul etmek iktiza eder. Aynen bunun gibi, eğer herşey Kadîr-i

Mutlaka verilmezse, birtek Allah’a mukabil, nihayetsiz, belki zerrât-ı kâinat adedince ilâhları kabul etmek gibi, yüz derece muhal içindeki bir muhali mevcut kabul etmek gibi bir divanelik hezeyanına düşmek lâzım gelir.

Elhasıl, herbir zerreden, üç pencere Şems-i Ezelînin nur-u vahdâniyetine ve vücub-u vücuduna açılır.

BİRİNCİ PENCERE: Herbir zerre, bir nefer gibi nasıl ki askerî dairelerinin herbirinde, yani takımında, bölüğünde, taburunda, alayında, fırkasında, ordusunda, herbirisinde bir nisbeti, o nisbete göre bir vazifesi ve o vazifeye göre nizamı dairesinde bir hareketi olduğu gibi; Öyle de senin gözbebeğindeki o câmid zerrecik dahi, senin gözünde, başında, vücudunda ve kuvve-i müvellide, kuvve-i câzibe, kuvve-i dâfia, kuvve-i musavvire gibi deverân-ı deme ve his ve harekeye hizmet eden evride ve şerâyin ve sair âsablarda, hem senin nev’inde, ilâ âhir, birer nisbeti, birer vazifesi bulunduğunu, bilbedâhe bir Kadîr-i Ezelînin eser-i sun’u ve memur-u muvazzafı ve taht-ı tedbirinde olduğunu, kör olmayan göze gösterir.

İKİNCİ PENCERE: Havadaki herbir zerre, herbir çiçeği, herbir meyveyi ziyaret edebilir. Herbir çiçeğe, herbir meyveye girer, işleyebilir. Eğer herşeyi görür ve bilir bir Kadîr-i Mutlakın memur-u musahharı olmasa, o serseri zerre, bütün meyvelerin, çiçeklerin cihâzâtını ve yapılmasını ve ayrı ayrı san’atlarını ve onlara giydirilen suretlerin terziliğini ve hıyâtât-ı kâmile-i muhita-i san’atını bilmek lâzım gelir.

İşte şu zerre, bir güneş gibi bir nur-u tevhidin şuâını gösteriyor. Ziyayı havaya, mâi türâba kıyas et. Zaten eşyanın asıl menşeleri şu dört maddedir. (Yeni hikmetle, müvellidülmâ, müvellidülhumuza, karbon, azottur ki, bu anâsır, evvelki unsurların eczalarıdır.)

ÜÇÜNCÜ PENCERE: Zerrelerden mürekkep bir parça toprak, herbir çiçekli ve meyveli nebâtâtın neşvünemâsına menşe olabilir bir kâseyi o zerreciklerden doldursan, bütün dünyadaki her nevi çiçek ve meyveli nebâtâtın tohumcukları ki, o tohumcuklar hayvânâtın nutfeleri gibi, ayrı ayrı şeyler değil-nutfeler bir su olduğu gibi, o tohumlar da karbon, azot, müvellidülmâ, müvellidülhumuzadan mürekkep-mahiyetçe birbirinin misli, keyfiyetçe birbirinden ayrı, yalnız kader kalemiyle, sırf mânevî olarak aslının programı tevdi edilmiş. İşte, o tohumları nöbetle o kâseye koysak, herbiri hârika cihâzâtıyla, eşkâl ve vaziyetiyle zuhur edeceğini, vuku bulmuş gibi inanırsın.

Eğer o zerreler, herbir şeyin herbir hal ve vaziyetini bilen ve herşeye, ona lâyık vücudu ve vücudun levâzımâtını vermeye kadîr ve kudretine nisbeten herşey kemâl-i suhuletle musahhar olan bir Zâtın memuru ve emirber bir

vazifedarı olmazlarsa; o toprağın herbir zerresinde, ya bütün çiçekli ve meyvedarların adedince mânevî fabrikalar ve matbaalar, içinde bulunması lâzım gelir ki, o cihazatları ve eşkâlleri birbirinden uzak ve birbirinden ayrı mevcudat-ı muhtelifeye menşe olabilsin, veya bütün o mevcudata muhit bir ilim ve bütün onların teşkilâtına muktedir olacak bir kudret vermek lâzımdır—tâ bütün onların teşkilâtına medar olsun. Demek, Cenâb-ı Haktan nisbet kesilse, toprağın zerrâtı adedince ilâhlar kabul edilmesi lâzım gelir. Bu ise, bin defa muhal içinde muhal bir hurafedir.

Fakat memur oldukları vakit çok kolaydır. Nasıl bir sultan-ı azîmin bir âdi neferi, o padişahın namıyla ve onun kuvvetiyle bir memleketi hicret ettirebilir, iki denizi birleştirebilir, bir şahı esir edebilir. Öyle de, Ezel ve Ebed Sultanının emriyle, bir sinek bir Nemrudu yere serer; bir karınca bir Firavunun sarayını harap eder, yere atar; bir incir çekirdeği bir incir ağacını yüklenir.

Hem herbir zerrede, vücub ve vahdet-i Sânia iki şahid-i sadık daha var.

Birisi: Herbir zerre, acz-i mutlakıyla beraber pek büyük ve pek mütenevvi vazifeleri kaldırıyor. Ve cumudiyetiyle beraber, bir şuur-u küllî gösteren intizamperverâne nizam-ı umumîye tevfik-i hareket eder. Demek, herbir zerre, lisan-ı acziyle Kadîr-i Mutlakın vücub-u vücuduna ve nizam-ı âlemi gözetmesiyle vahdetine şehadet eder.

كَمَا اَنَّ فِي كُلِّ ذَرَّةٍ شَاهِدَيْنِ عَلٰى اَنَّهُ وَاجِبٌ
وَاحِدٌ كَذٰلِكَ فِي كُلِّ حَيٍّ لَهُ اٰيَتَانِ عَلٰى اَنَّهُ اَحَدٌ صَمَدٌ [1]

1. Herbir zerrede, Onun Vâcibü'l-Vücud ve Vâhid olduğuna iki şahit bulunduğu gibi; herbir zîhayatta da, Onun Ehad ve Samed olduğuna dair iki âyet vardır.

Evet, herbir zîhayatta, biri ehadiyetsikkesi, diğeri samediyet turrası bulunuyor. Zira bir zîhayat, ekser kâinatta cilveleri görünen esmâyı birden kendi âyinesinde gösteriyor. Adeta bir nokta-i mihrakiye hükmünde, Hayy-ı Kayyûmun tecellî-i İsm-i Âzamını gösteriyor. İşte, ehadiyet-i Zâtiyeyi, Muhyî perdesi altında bir nevi gölgesini gösterdiğinden, bir sikke-i ehadiyeti taşıyor.

Hem o zîhayat, kâinatın bir misal-i musağğarı ve şecere-i hilkatin bir meyvesi hükmünde olduğu için, kâinatkadar ihtiyâcâtını ummadığı ve bilmediği bir yerden kolaylıkla küçücük daire-i hayatına yetiştirmek, samediyet turrasını gösteriyor. Yani, “o hal gösteriyor ki, onun öyle bir Rabbi var ki, ona, herşeye bedel bir teveccühü var ve bütün eşyanın yerini tutar bir nazarı var; bütün eşya Onun bir teveccühünün yerini tutamaz.”

نَعَمْ يَكْفِي لِكُلِّ شَيْءٍ شَيْءٌ عَنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلاَ يَكْفِي
عَنْهُ كُلُّ شَيْءٍ وَلَوْ لِشَيْءٍ وَاحِدٍ [1]

1. Üstteki cümle bu metnin tercümesidir.

Hem o hal gösteriyor ki, onun o Rabbi, hiçbir şeye muhtaç olmadığı gibi, hazinesinden hiçbir şey eksilmez ve kudretine de hiçbir şey ağır gelmez. İşte, samediyetin gölgesini gösteren bir nevi turrası...

Demek, herbir zîhayatta bir sikke-i ehadiyet, bir turra-i samediyetvardır. Evet, herbir zîhayat, hayat lisanıyla [1] قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ اَللّٰهُ الصَّمَدُ okuyor. Bu iki sikkeden başka birkaç pencere-i mühimme de var. Başka bir yerde tafsil edildiği için burada ihtisar edildi.

1. "De ki: O Allah birdir. O Allah'tır, Sameddir; herşey O'na muhtaçolduğu halde O hiçbir şeye muhtaç değildir." İhlâs Suresi, 112:1-2.

Madem şu kâinatın herbir zerresi böyle üç pencereyi ve iki deliği ve hayat dahi iki kapıyı birden Vâcibü'l-Vücudun vahdâniyetine açıyor. Zerreden tâ şemse kadar tabakat-ı mevcudat, Zât-ı Zülcelâlin envâr-ı marifetini ne suretle neşrettiğini kıyas edebilirsin. İşte, marifetullahta terakkiyât-ı mâneviyenin derecâtını ve huzurun merâtibini bundan anla ve kıyas et.

BEŞİNCİ LEM'A

Nasıl ki bir kitap, eğer yazma ve mektub olsa, onun yazmasına bir kalem kâfidir. Eğer basma ve matbu olsa, o kitabın hurufatı adedince kalemler, yani demir harfler lâzımdır, tâ o kitap tab' edilipvücut bulsun. Eğer o kitabın bazı harflerinde gayet ince bir hatla okitabın ekseri yazılmışsa—Sûre-i Yâsin, lâfz-ı Yâsin'de yazıldığı gibi—o vakit bütün o demir harflerin küçücükleri, o tek harfe lâzım, tâ tab edilsin.

Aynen öyle de, şu kitab-ı kâinatı, kalem-i kudret-i Samedâniyeninyazması ve Zât-ı Ehadiyetin mektubu desen, vücub derecesinde bir suhulet ve lüzum derecesinde bir mâkuliyet yoluna gidersin. Eğer tabiata ve esbaba isnat etsen, imtinâ derecesinde suûbetli ve muhal derecesinde müşkülâtlı ve hiçbir vehim kabul etmeyen hurafatlı şöyle bir yola gidersin ki, tabiat için ya herbir cüz toprakta, herbir katre suda, herbir parça havada milyarlarca madenî matbaalar ve hadsiz mânevî fabrikalar bulunması lâzım—tâ ki, hesapsız çiçekli, meyveli masnuâtın teşekkülâtına mazhar olabilsin. Yahut herşeye muhit bir ilim, herşeye muktedir bir kuvvet onlarda kabul etmek lâzım gelir—tâ şu masnuâta hakikî masdar olabilsin.

Çünkü toprağınve suyun ve havanın herbir cüz'ü ekser nebâtâta menşe olabilir. Halbuki herbir nebat, meyveli olsa, çiçekli olsa, teşekkülâtı o kadar

muntazamdır, o kadar mevzundur, o kadar birbirinden mümtazdır, o kadar keyfiyetçe birbirinden ayrıdır ki, herbirisine, yalnız ona mahsus birer ayrı mânevî fabrika veya ayrı birer matbaa lâzımdır. Demek, tabiat mistarlıktan masdarlığa çıksa, herbir şeyde bütün şeylerin makinelerini bulundurmaya mecburdur.

İşte, bu tabiatperestlik fikrinin esası öyle bir hurafattır ki, hurafeciler dahi ondan utanıyorlar. Kendini âkıl zanneden ehl-i dalâletin nasıl nihayetsiz hezeyanlı bir akılsızlık iltizam ettiklerini gör, ibret al!

Elhasıl: Nasıl bir kitabın herbir harfi, kendi nefsini bir harf kadar gösterip ve kendi vücuduna tek bir suretle delâlet ediyor; ve kendi kâtibini on kelime ile tarif eder ve çok cihetlerle gösterir. Meselâ, “Benim kâtibimin hüsn-ü hattı var. Kalemi kırmızıdır, şöyledir, böyledir” der. Aynen öyle de, şu kitab-ı kebir-i âlemin herbir harfi, kendine cirmi kadar delâlet eder ve kendi sureti kadar gösterir. Fakat Nakkâş-ı Ezelînin esmâsını bir kaside kadar tarif eder ve keyfiyetleri adedince işaret parmaklarıyla o esmâyı gösterir, Müsemmâsına şehadet eder. Demek, hem kendini, hem bütün kâinatı inkâr eden sofestâi gibi bir ahmak, yine Sâni-i Zülcelâlin inkârına gitmemek gerektir!

ALTINCI LEM’A

Hâlık-ı Zülcelâlin nasıl ki mahlûkatının herbir ferdinin başında ve masnuâtının herbir cüz’ünün cephesinde ehadiyetinin sikkesini koymuştur. (Nasıl ki, geçmiş Lem’alarda bir kısmını gördün.) Öyle de, herbir nev’in üstünde çok sikke-i ehadiyet, herbir küll üstünde müteaddit hâtem-i vâhidiyet, tâ mecmu-u âlem üstünde mütenevvi turra-i vahdet, gayet parlak bir surette koymuştur. İşte, pek çok sikkelerden ve hâtemlerden ve turralardan, sath-ı arz sahifesinde, bahar mevsiminde vaz edilen bir sikke, bir hâtemi göstereceğiz. Şöyle ki:

Nakkâş-ı Ezelî, zeminin yüzünde, yaz, bahar zamanında en az üç yüz bin nebatat ve hayvânâtın envâını, nihayetsiz ihtilât, karışıklık içinde nihayet derecede imtiyaz ve teşhis ile ve gayet derecede intizam ve tefrik ile haşir ve neşretmesi, bahar gibi zahir ve bahir, parlak bir sikke-i tevhiddir.

Evet, bahar mevsiminde, ölmüş arzın ihyâsı içinde üç yüz bin haşrin nümunelerini kemâl-i intizamla icad etmek ve arzın sahifesinde, birbiri içinde, üç yüz bin muhtelif envâın efradını hatasız ve sehivsiz, galatsız, noksansız, gayet mevzun, manzum, gayet muntazam ve mükemmel bir surette yazmak, elbette, nihayetsiz bir kudrete ve muhit bir ilme ve kâinatı idare edecek bir iradeye mâlik bir Zât-ı Zülcelâlin, bir Kadîr-i Zülkemâlin ve bir Hakîm-i Zülcemâlin sikke-i mahsusası olduğunu, zerre miktar şuuru bulunanın derk etmesi lâzım gelir. Kur’ân-ı Hakîm ferman ediyor ki:

فَانْظُرْ اِلٰى اٰثَارِ رَحْمَةِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِى الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِى الْمَوْتٰى وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ [1]

1. “Şimdi bak Allah’ın rahmet eserlerine: Yeryüzünü ölümünün ardından nasıldiriltiyor. Bunu yapan, elbette ölüleri de öylece diriltecektir; Oherşeye hakkıyla kadirdir.” Rum Sûresi, 30:50.

Evet, zeminin diriltilmesinde, üç yüz bin haşrin nümunelerini birkaç gün zarfında yapan, gösteren Kudret-i Fâtıraya, elbette insanın haşri ona göre kolay gelir. Meselâ, Gelincik Dağını ve Sübhan Dağını bir işaretle kaldıran bir zât-ı mu’ciznümâya, “Şu dereden, yolumuzu kapayan şu koca taşı kaldırabilir misin?” denilir mi? Öyle de, gök ve dağ ve yeri altı günde icad eden ve onları vakit be vakit doldurup boşaltan bir Kadîr-i Hakîme, bir Kerîm-i Rahîme, “Ebed tarafında ihzar edilip serilmiş, kendi ziyafetine gidecek yolumuzu seddeden şu topraktabakasını üstümüzden kaldırabilir misin? Yeri düzeltip bizi ondangeçirebilir misin?” İstib’ad suretinde söylenir mi?

Şu zeminin yüzünde, yaz zamanında bir sikke-i tevhidi gördün. Şimdi bak: Gayet basîrâne ve hakîmâne zemin yüzündeki şu tasarrufât-ı azîme-i bahariye üstünde bir hâtem-i vâhidiyet gayet âşikâre görünüyor. Çünkü şu icraat bir vüs’at-i mutlaka içinde ve o vüs’atle beraber bir sür’at-i mutlakayla ve o sür’atle beraber bir sehâvet-i mutlaka içinde görünen intizam-ı mutlak ve kemâl-i hüsn-ü san’at ve mükemmeliyet-i hilkat, öyle bir hâtemdir ki, gayr-ı mütenâhi bir ilim ve nihayetsiz bir kudret sahibi ona sahip olabilir.

Evet, görüyoruz ki, bütün yeryüzünde bir vüs’at-i mutlakaiçinde bir icad, bir tasarruf, bir faaliyet var. Hem o vüs’at içinde bir sür’at-i mutlaka ile işleniyor. Hem o sür’at ve vüs’atle beraber bir suhulet-i mutlaka ile yapılıyor. Hem o sür’at ve vüs’at ve suhuletle beraber, teksir-i efradda bir sehâvet-i mutlaka görünüyor. Hem o sehâvet ve suhulet ve sür’at ve vüs’atle beraber, herbir nevide, herbir fertte görünen bir intizam-ı mutlak ve gayet mümtaz bir hüsn-ü san’at ve gayet müstesna bir mükemmelliyet-i hilkat ile beraber gayet sehâvet içinde bir intizam-ı tam var. Ve o teksir-i efrad içinde bir mükemmeliyet-i hilkat ve gayet sür’at içinde bir hüsn-ü san’at ve nihayet ihtilât içinde bir imtiyaz-ı etemm ve gayet mebzûliyet içinde gayet kıymettar eserler ve gayet geniş daire içinde tam bir muvafakat ve gayet suhulet içinde gayet san’atkârâne bedîaları icad etmek, bir anda, her yerde, bir tarzda, her fertte bir san’at-ı hârika, bir faaliyet-i mu’ciznümâ göstermek, elbette ve elbette öyle bir Zâtın hâtemidir ki, hiçbir yerde olmadığı halde, her yerde hazır, nazırdır. Hiçbir şey Ondan gizlenmediği gibi, hiçbir şey Ona ağır gelmez. Zerrelerle yıldızlar, Onun kudretine nisbeten müsavidirler.

Meselâ, o Rahîm-i Zülcemâlin bağıstan-ı kereminden, mu’cizâtının salkımlarından bir tanecik hükmünde gördüğüm, iki parmak kalınlığındabir üzüm asmasına asılmış olan salkımları saydım. Yüz elli beş çıktı.Bir salkımın danesini saydım, yüz yirmi kadar oldu. Düşündüm, dedim: Eğer bu asma çubuğu, ballı su musluğu olsa, daim su verse, şu hararete karşı o yüzer rahmetin şurup tulumbacıklarını emziren salkımlara ancak kifayet edecek. Halbuki, bazan az bir rutubet ancak eline geçer. İşte, bu işi yapan, herşeye kadîr olmak lâzım gelir.

سُبْحَانَ مَنْ تَحَيَّرَ فِي صُنْعِهِ الْعُقُولُ [1]

1. "İşlerinde akılların hayrette kaldığı o Zât her türlü kusurdan nihayet derecede münezzehtir." Nevevî, *el-Ezkar*s. 292; İmam Ali (r.a.), *Nehcu'l-Belâğa*, s. 428.

YEDİNCİ LEM’A

Bak, nasıl sahife-i arz üstünde Zât-ı Ehad-i Samedin hâtemlerini az dikkatle görebilirsin. Başını kaldır, gözünü aç, şu *kâinat* kitab-ı kebirine bir bak. Göreceksin ki, o kâinatın heyet-i mecmuası üstünde, büyüklüğü nisbetinde bir vuzuhla hâtem-i vahdet okunuyor. Çünkü şu mevcudat bir fabrikanın, bir kasrın, bir muntazam şehrin eczaları ve efradları gibi bel bele verip, birbirine karşı muavenet elini uzatıp, birbirinin sual-i hâcetine “Lebbeyk, başüstüne” derler. El ele verip bir intizamla çalışırlar. Baş başa verip zevilhayata hizmet ederler. Omuz omuza verip, bir gayeye müteveccihen bir Müdebbir-i Hakîme itaat ederler.

Evet, güneş ve aydan, gece ve gündüzden, kış ve yazdan tut, tâ nebâtâtın muhtaç ve aç hayvanların imdadına gelmelerinde; ve hayvanların zayıf, şerif insanların imdadına koşmalarında; hattâ mevadd-ı gıdâiyenin lâtif, nahif yavruların ve meyvelerin imdadına uçmalarında; tâ zerrât-ı taamiyenin hüceyrât-ı beden imdadına geçmelerinde câri olan bir düstur-u teâvünle hareketleri, bütün bütün kör olmayana gösteriyorlar ki, gayet kerîm birtek Mürebbînin kuvvetiyle, gayet hakîm birtek Müdebbirin emriyle hareket ediyorlar.

İşte, şu kâinatiçinde câri olan bu tesânüd, bu teâvün, bu tecâvüb, bu teanuk, bu musahhariyet, bu intizam, birtek Müdebbirin tertibiyle idare edildiklerine ve birtek Mürebbînin tedbiriyle sevk edildiklerine kat’iyen şehadet etmekle beraber; şu bilbedâhe san’at-ı eşyada görünen hikmet-i âmme içindeki inâyet-i tamme ve o inâyet içinde parlayan rahmet-i vâsia ve o rahmet üstünde serilen ve rızka muhtaç herbir zîhayatı onun hâcetine lâyık bir tarzda iâşe etmek için serpilen erzak ve iâşe-i umumî, öyle parlak bir hâtem-i tevhiddir ki, bütün bütün aklı sönmeyen anlar ve bütün bütün kör olmayan görür.

Evet, kastve şuur ve iradeyi gösteren bir perde-i hikmet, umum kâinatı kaplamış, ve o perde-i hikmetüstünde, lütuf ve tezyin ve tahsin ve ihsanı gösteren bir perde-i inâyet serilmiştir, ve o müzeyyenperde-i inâyet üstünde,

kendini sevdirmek ve tanıttırmak ve in’âm ve ikram etmek lem’alarını gösteren bir hulle-i rahmet, kâinatı içine almıştır, ve o münevverperde-i rahmet-i âmme üstüne serilen ve terahhumu ve ihsan ve ikramı ve kemâl-i şefkat ve hüsn-ü terbiyeyi ve lütf-u Rububiyeti gösteren bir sofra-i erzak-ı umumiye dizilmiştir.

Evet, şu mevcudata; zerrelerden güneşlere kadar, fertler olsun, neviler olsun, küçük olsun, büyük olsun, semerat ve gayatla ve faideler ve maslahatlarla münakkaş bir kumaş-ı hikmetten muhteşem bir gömlek giydirilmiş, ve o hikmetnümâsuret gömleği üstünde, lütuf ve ihsan çiçekleriyle müzeyyen bir hulle-i inâyet, herşeyin kametine göre biçilmiş, ve o müzeyyenhulle-i inâyet üzerine, tahabbüb ve ikram ve tahannün ve in’âm lem’alarıyla münevver rahmet nişanları takılmış, ve o münevverve murassâ nişanları ihsan etmekle beraber, zeminin yüzünde bütün zevilhayatın taifelerine kâfi, bütün hâcetlerine vâfi bir sofra-i rızk-ı umumî kurulmuştur.

İşte şu iş, güneş gibi âşikâre, nihayetsiz Hakîm, Kerîm, Rahîm, Rezzâk bir Zât-ı Zülcemâle işaret edip gösteriyor.

Öyle mi? Herşey rızka muhtaç mıdır?

Evet. Bir fert, rızka ve devam-ı hayata muhtaç olduğu gibi, görüyoruz ki, bütün mevcudat-ı âlem, bahusus zîhayat olsa, küllî olsun, cüz’î olsun, küll olsun, cüz olsun, vücudunda, bekàsında, hayatında ve idame-i hayatta maddeten ve mânen çok metâlibi var, çok levâzımâtı var. İftikarâtı ve ihtiyâcâtı öyle şeylere var ki, en ednâsına o şeyin eli yetişmediği, en küçük matlubuna o şeyin kuvveti kâfi gelmediği bir halde, görüyoruz ki, bütün metâlibi ve erzak-ı maddiye ve mâneviyesi, مِنْ حَيْثُ لاَ يَحْتَسِبُ [1] ummadığı yerlerden kemâl-i intizamla ve vakt-i münasipte ve lâyık bir tarzda, kemâl-i hikmetle ellerine veriliyor. İşte bu iftikar ve ihtiyac-ı mahlûkatve bu tarzda imdad ve iâne-i gaybiye, acaba güneş gibi bir Mürebbî-i Hakîm-i Zülcelâli, bir Müdebbir-i Rahîm-i Zülcemâli göstermiyor mu?

1. "Hiç ummadığı yerlerden…" Talâk Sûresi, 65:3.

SEKİZİNCİ LEM’A

Nasıl ki bir tarlada ekilen bir nevi tohum delâlet eder ki, o tarla herhalde tohum sahibinin taht-ı tasarrufatında olduğunu, hem o tohum dahi tarla mutasarrıfının taht-ı tasarrufunda olduğunu gösterir. Öyle de, şu *anâsır* denilen mezraa-i masnuat, vâhidiyet ve besâtetle beraber külliyet ve ihâtaları; ve şu mahlûkat denilen semerât-ı rahmet ve mu’cizât-ı kudret ve kelâmât-ı hikmet olan nebatat ve hayvanat, mümaselet ve müşabehetleriyle beraber çok yerlerde intişarı, her tarafta bulunup tavattunları, tek bir Sâni-i Mu’ciznümânın taht-ı tasarrufunda olduklarını öyle bir tarzda gösteriyor ki, güya herbir çiçek, herbir

semere, herbir hayvan, o Sâniin birer sikkesidir, birer hâtemidir, birer turrasıdır. Her nerede bulunsa, lisan-ı hâliyle herbirisi der ki: “Ben kimin sikkesiyim; bu yer dahi Onun masnuudur. Ben kimin hâtemiyim; bu mekân dahi Onun mektubudur. Ben kimin turrasıyım; bu vatanım dahi onun mensucudur.”

Demek, en ednâ bir mahlûka rububiyet, bütün anâsırı kabza-i tasarrufunda tutana mahsustur. Ve en basit bir hayvanı tedbir ve tedvir etmek, bütün hayvânâtı, nebâtâtı, masnûâtı kabza-i rububiyetinde terbiye edene has olduğunu, kör olmayan görür.

Evet, herbir fert, sair efrada mümaselet ve misliyet lisanıyla der: “Kim bütün nev’ime mâlik ise, bana mâlik olabilir. Yoksa, yok.” Her nevi, sair nevilerle beraber yeryüzünde intişarı lisanıyla der: “Kim bütün sath-ı arza mâlik ise, bana mâlik olabilir; yoksa yok.”

Arz, sair seyyârât ile bir güneşe irtibatı ve semâvât ile tesânüdü lisanıyla der: “Kim bütün kâinata mâlik ise, bana mâlik O olabilir. Yoksa, yok.”

Evet, faraza zîşuur bir elmaya biri dese, “Sen benim san’atımsın”; o elma lisan-ı hâl ile ona “Sus,” diyecek. “Eğer bütün yeryüzünde bütün elmaların teşkiline muktedir olabilirsen, belki yeryüzünde münteşir bütün hemcinsimiz olan bütün meyvedarlara, belki bütün bahar sefinesiyle hazine-i rahmetten gelen bütün hedâyâ-yı Rahmâniyeye mutasarrıf olabilirsen, bana rububiyet dâvâ et.” O elma böyle diyecek ve o ahmağın ağzına bir tokat vuracak.

DOKUZUNCU LEM’A

Cüzde, cüz’îde, küllde, küllîde, küll-i âlemde, hayatta, zîhayatta, ihyâda olan sikkelerden, hâtemlerden, turralardan bazılarına işaret ettik. Şimdi, *nevilerde* hesapsız sikkelerden bir sikkeye işaret edeceğiz.

Evet, nasıl ki meyvedar bir ağacın hesapsız semereleri, bir terbiye-i vâhide, bir kanun-u vahdetle, birtek merkezden idare edildiklerinden, külfet ve meşakkat ve masraf o kadar suhulet peydâ eder ki, kesretle terbiye edilen tek bir semereye müsâvi olurlar. Demek kesret ve taaddüd-ü merkez, her semere için, kemiyetçe bütün ağaç kadar külfet ve masraf ve cihazat ister. Fark yalnız keyfiyetçedir. Nasıl ki, birtek nefere lâzım techizat-ı askeriyeyi yapmak için, orduya lâzım bütün fabrikalar kadar fabrikalar lâzımdır. Demek, iş vahdetten kesrete geçse, efrad adedince, kemiyet cihetiyle külfet ziyadeleşir. İşte, her nevide bilmüşahede görünen suhulet-i fevkalâde, elbette vahdetten, tevhidden gelen bir yüsr ve suhulet eseridir.

Elhasıl: Bir cinsin bütün envâı, bir nev’in bütün efradı, âzâ-yı esasîde muvafakat ve müşabehetleri nasıl ispat ederler ki, tek bir Sâniin masnularıdır. Çünkü vahdet-i kalem ve ittihad-ı sikke öyle ister. Öyle de, bu meşhud suhulet-i

mutlaka ve külfetsizlik, vücub derecesinde icab eder ki, bir Sâni-i Vâhidin eserleri olsun.

Yoksa, imtinâ derecesine çıkan bir suubet, o cinsi in'idâma ve o nev'i ademe götürecekti.

Velhasıl, Cenâb-ı Hakka isnad edilse, bütün eşya birtek şey gibi bir suhulet peydâ eder. Eğer esbaba isnad edilse, herbir şey bütün eşya kadar suubet peydâ eder. Madem öyledir; kâinatta şu görünen fevkalâde ucuzluk ve şu göz önündeki hadsiz mebzûliyet, sikke-i vahdeti güneş gibi gösterir. Eğer, gayet mebzûliyetle elimize geçen şu san'atlı meyveler Vâhid-i Ehadin malı olmazsa, bütün dünyayı verseydik birtek narı yiyemezdik.

ONUNCU LEM'A

Tecellî-i cemâliyeyigösteren hayat nasıl bir burhan-ı ehadiyettir, belki bir çeşit tecellî-i vahdettir. Tecellî-i celâli izhar eden memat dahi bir burhan-ı vâhidiyettir.

Evet, Meselâ, وَ لِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى [1] nasıl ki güneşe karşı parlayan ve akan büyük bir ırmağın kabarcıkları ve zemin yüzünün mütelemmi şeffâfâtı, güneşin aksini ve ışığını göstermek suretiyle güneşe şehadet ettikleri gibi; o katarâtın ve şeffâfâtın gurubuyla, gitmeleriyle beraber, arkalarından yeni gelen katarat taifeleri ve şeffâfat kabileleri üstünde yine güneşin cilveleri haşmetle devamı ve ışığının tecellîsi ve noksansız istimrarı kat'iyen şehadet eder ki, sönüp yanan, değişip tazelenen, gelip parlayan misalî güneşçikler ve ışıklar ve nurlar bir bâki, daimî, âli, tecellîsi zevâlsiz birtek güneşin cilveleridir. Demek o parlayan kataratlar, zuhuruyla ve gelmeleriyle güneşin vücudunu gösterdikleri gibi; guruplarıyla, zevâlleriyle güneşin bekàsını ve devamını ve birliğini gösteriyorlar.

1. "En yüce sıfatlar Allah'ındır." Nahl Sûresi, 16:60.

Aynen öyle de, şu mevcudat-ı seyyâle, vücutlarıyla ve hayatlarıylaVâcibü'l-Vücudun vücub-u vücuduna ve ehadiyetine şehadet ettikleri gibi; zevâlleriyle, ölümleriyle o Vâcibü'l-Vücudun ezeliyetine, sermediyetine ve ehadiyetine şehadet ederler.

Evet, gece-gündüz, kış ve yaz, asırlar ve devirlerin değişmesiyle gurup ve ufûl içinde teceddüd eden ve tazelenen masnûât-ı cemile, mevcudat-ı lâtife, elbette bir âli ve sermedî ve dâimü't-tecellî bir Cemâl Sahibinin vücud ve bekà ve vahdetini gösterdikleri gibi; o masnuat, esbab-ı zahiriye-i süfliyeleriyle beraber zevâl bulup ölmeleri, o esbabın hiçliğini ve bir perde olduğunu gösteriyorlar. Şu hal kat'iyen ispat eder ki, şu san'atlar, şu nakışlar, şu cilveler, bütün esmâsı kudsiye ve cemîle olan bir Zât-ı Cemîl-i Zülcelâlin tazelenen san'atlarıdır, tahavvül eden nakışlarıdır, taharrük eden âyineleridir, birbiri arkasından gelen

sikkeleridir, hikmetle değişen hâtemleridir.

Elhâsıl: Şu kitab-ı kebir-i kâinat, nasıl ki vücud ve vahdete dair âyât-ı tekvîniyeyi bize ders veriyor. Öyle de, o Zât-ı Zülcelâlin bütün evsâf-ı kemâliye ve cemâliye ve celâliyesine de şehadet eder ve kusursuz ve noksansız kemâl-i Zâtîsini ispat ederler. Çünkü, bedihîdir ki:

Bir eserde kemâl, o eserin menşe ve mebdei olan fiilin kemâline delâlet eder.

Fiilin kemâli ise, ismin kemâline, ve ismin kemâli, sıfatın kemâline, ve sıfatın kemâli, şe'n-i zâtînin kemâline, ve şe'nin kemâli, o zât-ı zîşuûnun kemâline, hadsenve zarureten ve bedâheten delâlet eder.

Meselâ, nasıl ki kusursuz bir kasrın mükemmel olan nukuş ve tezyinatı, arkalarında bir usta ef'âlinin mükemmeliyetini gösterir. O ef'âlin mükemmeliyeti, o fâil ustanın rütbelerini gösteren ünvanları ve isimlerinin mükemmeliyetini gösterir. Ve o esmâ ve ünvanlarının mükemmeliyeti, o ustanın san'atına dair sıfatlarının mükemmeliyetini gösterir. Ve o san'at ve sıfatların mükemmeliyeti, o san'at sahibinin "şuûn-u zâtiye" denilen kabiliyet ve istidad-ı zâtiyesinin mükemmeliyetini gösterir. Ve o şuûn ve kabiliyet-i zâtiyenin mükemmeliyeti, o ustanın mahiyet-i zâtiyesinin mükemmeliyetini gösterdiği misillü, aynen öyle de:

Şu kusursuz, fütursuz, [1] هَلْ تَرٰى مِنْ فُطُورٍ sırrına mazhar olan şu âsâr-ı meşhude-i âlem, şu mevcudat-ı muntazama-i kâinatta olan san'at ise, bilmüşahede, bir Müessir-i Zi'l-iktidarın kemâl-i ef'âline delâlet eder. O kemâl-i ef'âl ise, bilbedâhe, o Fâil-i Zülcelâlin kemâl-i esmâsına delâlet eder. O kemâl-i esma ise, bizzarure, o esmânın Müsemmâ-i Zülcemâlinin kemâl-i sıfatına delâlet ve şehadet eder. O kemâl-i sıfat ise, bilyakîn, o Mevsûf-u Zülkemâlin kemâl-i şuûnuna delâlet ve şehadet eder. O kemâl-i şuûn ise, bihakkılyakîn, o zîşuûnun kemâl-i Zâtına öyle delâlet eder ki, bütün kâinatta görünen bütün envâ-ı kemâlât, Onun kemâline nisbeten sönük bir zıll-i zâif suretinde bir Zât-ı Zülkemâlin âyât-ı kemâli ve rumûz-u celâli ve işârât-ı cemâli olduğunu gösterir.

1. "En küçük bir kusur görüyor musun?" Mülk Sûresi, 67:3.

GÜNEŞLER KUVVETİNDE ON BİRİNCİ LEM'A

On Dokuzuncu Sözde tarif edilen ve kitab-ı kebirin âyet-i kübrâsı ve o Kur'ân-ı Kebirdeki ism-i âzamı ve o şecere-i kâinatın çekirdeği ve en münevvermeyvesi ve o saray-ı âlemin güneşi ve âlem-i İslâmiyetin bedr-i münevveri ve rububiyet-i İlâhiyenin dellâl-ı saltanatı ve tılsım-ı kâinatın keşşâf-ı zîhikmeti olan Seyyidimiz Muhammedü'l-Emin Aleyhissalâtü Vesselâm, bütün enbiyayı sâyesi altına alan risalet cenâhı ve bütün âlem-i İslâmı himayesine alan

İslâmiyet cenahlarıyla, hakikatin tabakatında uçan ve bütün enbiya ve mürselîni, bütün evliya ve sıddıkîni ve bütün asfiya ve muhakkıkîni arkasına alıp, bütün kuvvetiyle vahdâniyeti gösterip, arş-ı ehadiyete yol açıp gösterdiği iman-ı billâh ve ispat ettiği vahdâniyet-i İlâhiyeye, hiç vehim ve şüphenin haddi var mı ki kapatabilsin ve perde olabilsin?

Madem On Dokuzuncu Sözde ve On Dokuzuncu Mektupta o burhan-ı kàtıın âbülhayat-ı marifetinden On Dört Reşha ve On Dokuz İşârât ile o zât-ı mu'ciznümânın envâ-ı mu'cizâtıyla beraber icmâlen bir derece tarif ve beyan etmişiz. Şurada, şu işaretle iktifa edip, o vahdâniyetin burhan-ı kàtıını tezkiye eden ve sıdkına şehadet eden esâsâta işaret suretinde bir salâvat-ı şerife ile hatmederiz:

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مَنْ دَلَّ عَلٰى وُجُوبِ وُجُودِكَ
وَوَحْدَانِيَّتِكَوَشَهِدَ عَلٰى اَوْصَافِ جَلَالِكَ وَجَمَالِكَ
وَكَمَالِكَ اَلشَّاهِدُالصَّادِقُ الْمُصَدَّقُ وَالْبُرْهَانُ النَّاطِقُ
الْمُحَقَّقُ، سَيِّدُالْاَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ، اَلْحَامِلُ سِرَّ
اِجْمَاعِهِمْ وَتَصْدِيقِهِمْ وَمُعْجِزَاتِهِم.. وَاِمَامُ الْاَوْلِيَاءِ
وَالصِّدِّيقِينَ، اَلْحَاوِى سِرَّ اِتِّفَاقِهِمْ وَتَحْقِيقِهِمْ
وَكَرَامَاتِهِمْ.. ذُوالْمُعْجِزَاتِ الْبَاهِرَةِ وَالْخَوَارِقِ
الظَّاهِرَةِ وَالدَّلَائِلِ الْقَاطِعَةِ الْمُحَقَّقَةِ الْمُصَدَّقَةِ لَهُ..
ذُوالْخِصَالِ الْغَالِيَةِ فِى ذَاتِهِ، وَالْاَخْلَاقِ الْعَالِيَةِ فِى
وَظِيفَتِهِ،وَالسَّجَايَا السَّامِيَةِ فِى شَرِيعَتِهِ الْمُكَمَّلَةِ
الْمُنَزَّهَةِ عَنِ الْخِلَافِ، مَهْبِطُ الْوَحْىِ الرَّبَّانِيِّ
بِاِجْمَاعِالْمُنْزِلِ وَالْمُنْزَلِ وَالْمُنَزَّلِ عَلَيْهِ، سَيَّارُ
عَالَمِالْغَيْبِ وَالْمَلَكُوتِ، مُشَاهِدُ الْاَرْوَاحِ
وَمُصَاحِبُالْمَلٰئِكَةِ،

1

اَنْمُوذَجُ كَمَالِ الْكَائِنَاتِ شَخْصاً وَنَوْعاً وَجِنْساً، اَنْوَرُ
ثَمَرَاتِ شَجَرَةِ الْخِلْقَةِ،سِرَاجُ الْحَقِّ، بُرْهَانُ الْحَقِيقَةِ،
تِمْثَالُ الرَّحْمَةِ، مِثَالُ الْمَحَبَّةِ، كَشَّافُ طِلْسِمِ
الْكَائِنَاتِ، دَلَّالُ سَلْطَنَةِ الرُّبُوبِيَّةِ، الْمُرْمِزُ
بِعُلْوِيَّةِشَخْصِيَّتِهِ الْمَعْنَوِيَّةِ اِلٰى اَنَّهُ نَصْبُ عَيْنِ
فَاطِرِالْعَالَمِ فِي خَلْقِ الْكَائِنَاتِ، ذُو الشَّرِيعَةِ الَّتِي
هِيَبِوُسْعَةِ دَسَاتِيرِهَا وَقُوَّتِهَا تُشِيرُ اِلٰى اَنَّهَا
نِظَامُنَاظِمِ الْكَوْنِ وَوَضْعُ خَالِقِ الْكَائِنَاتِ.
نَعَمْ، اِنَّ نَاظِمَ الْكَائِنَاتِ بِهٰذَا النِّظَامِ الْاَتَمِّ
الْاَكْمَلِهُوَ نَاظِمُ هٰذَا الدِّينِ بِهٰذَا النِّظَامِ الْاَحْسَنِ
الْاَجْمَلِ،سَيِّدُنَا نَحْنُ مَعَاشِرَ بَنِي اٰدَمَ وَمُهْدِينَا اِلَى
الْاِيمَانِنَحْنُ مَعَاشِرَ الْمُؤْمِنِينَ، مُحَمَّدٌ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ
بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ عَلَيْهِ اَفْضَلُ الصَّلَوَاتِ وَاَتَمُّ
التَّسْلِيمَاتِمَادَامَتِ الْاَرْضُ وَالسَّمٰوَاتُ. فَاِنَّ ذٰلِكَ
الشَّاهِدَ الصَّادِقَ الْمُصَدَّقَ يَشْهَدُ عَلٰى رُؤُوسِالْاَشْهَادِ
مُنَادِياً، وَمُعَلِّماً لِاَجْيَالِ الْبَشَرِ خَلْفَالْاَعْصَارِ
وَالْاَقْطَارِ، نِدَاءً عُلْوِيّاً بِجَمِيعِ قُوَّتِهِوَبِغَايَةِ جِدِّيَّتِهِ
وَبِنِهَايَةِ وُثُوقِهِ وَبِقُوَّةِاِطْمِئْنَانِهِ وَبِكَمَالِ اِيمَانِهِ: (اَشْهَدُ
اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ).

1. Allahım! Vücub-u vücuduna ve vahdâniyetine delâlet ve celâline ve cemâline vekemâline şehadet eden o zâta rahmet et ki, o, bütün kâinatın ve bütünenbiya ve evliyanın tasdikiyle musaddak şahid-i sadık ve bütün ehl-itahkikin tahkikatıyla müeyyed burhan-ı nâtık, bütün enbiya ve mürselînin icmâ ve tasdik ve mu'cizelerinin sırrına mazhar olan efendisi, bütünevliya ve sıddıkînin ittifak ve tahkikat ve kerametlerini hâvi olanimamı, hakkaniyeti hadsiz tahkikatla teyid ve tasdik edilen mu'cizât-ıbâhire ve havârık-ı zâhire ve delâil-i kàtıa sahibi, zâtında güzelhasletlerin en nihayet merâtibini, vazifesinde ahlâk-ı ulviyeyi,hilâftan münezzeh olan şeriat-i mükemmelesinde en yüksek seciyelericâmi', Kur'ân'ı indirenin, indirilen Kur'ân'ın ve kendisine Kur'ânindirilen zâtın ittifakıyla vahy-i Rabbânînin mazharı, âlem-i gayb veâlem-i melekûtu seyr ü seyahat ve temâşâ eden, ervâhı müşahede vemelâikeye refakat eden, şahsen ve nev'en ve cinsen kâinatın bütünkemâlâtının fihristesi, şecere-i hilkatin en münevver meyvesi, hakkınsırâcı, hakikatin burhanı, rahmetin timsali, muhabbetin misali, kâinattılsımının keşşâfı, saltanat-ı Rububiyetin dellâlı, şahsiyet-imâneviyesinin remz-i ulviyetiyle, Fâtır-ı Âlemin bu kâinatı onu nazaraalarak halk ettiği anlaşılan, düsturlarının vüs'ati ve kuvvetininişaretiyle Kâinat Nâzımının nizâmı olduğu ve Hâlık-ı Kâinat tarafındanvaz edildiği zahir olan şeriatin sahibidir-evet, bu nizâm-ı ahsen veecmeli câmi' olan bu dinin nâzımı, ancak bu nizâm-ı etem ve ekmel

olanbu kâinatın Nâzımı olabilir. Yer ve gökler var oldukça salâvâtın enefdali ve selâmetin en etemmi, biz Âdemoğulları topluluğunun efendisi ve biz mü'minler topluluğunun imana hidayet edicisi olan Abdullah ibnüAbdilmuttalib oğlu Muhammed'in üzerine olsun. Bu doğru söyleyen vedoğrulanan vahdâniyet şahidi, bütün şahitlerin başları üzerinde bir nidâ edici ve beşer taifelerine bir muallim olarak, bütün kuvvetiyle vegayet-i ciddiyetiyle ve nihayet-i vusukuyla ve kuvvet-i itmi'nânı vekemâl-i imânıyla, asırların ve kıt'aların gerisinden ulvî bir nidâ ileseslenip, "Allah'tan başka ibâdete lâyık hiçbir ilâh bulunmadığınaşehadet ederim. O birdir ve Onun hiçbir şeriki yoktur" diye ilân ediyor.

GÜNEŞLER KUVVETİNDE ON İKİNCİ LEM'A

Şu Yirmi İkinci Sözün On İkinci Lem'ası öyle bir bahr-i hakaiktir ki, bütün yirmi iki Söz, ancak onun yirmi iki katresi; ve öyle bir menba-ı envardır ki, şu yirmi iki Söz, o güneşten ancak yirmi iki lem'asıdır. Evet, o yirmi iki adet Sözlerin herbirisi, semâ-i Kur'ân'da parlayan birtek necm-i âyetin bir lem'ası ve bahr-i Furkan'dan akan bir âyetin ırmağından tek bir katresi ve bir kenz-i âzam-ı Kitabullahta herbiri bir sandukça-i cevahir olan âyetlerin birtek âyetinin birtek incisidir.

İşte, On Dokuzuncu Sözün On Dördüncü Reşhasında bir nebze tarif edilen o kelâmullah İsm-i Âzamdan, Arş-ı Âzamdan, Rububiyetin tecellî-i âzamından nüzul edip, ezeli ebede raptedecek, ferşi Arşa bağlayacak bir vüs'at ve ulviyet içinde, bütün kuvvetiyle ve âyâtının bütün kat'iyetiyle, mükerreren *Lâ ilâhe illâ Hû* der, bütün kâinatı işhad eder ve şehadet ettirir. Evet, *Lâ ilâhe illâ Hû beraber mîzened âlem.*

Evet, o Kur'ân'a selimbir kalb gözüyle baksan göreceksin ki, cihât-ı sittesi öyle parlıyor, öyle şeffaftır ki, hiçbir zulmet, hiçbir dalâlet, hiçbir şüphe ve rayb, hiçbir hile içine girmeye ve daire-i ismetine duhule fürce bulamaz. Çünkü üstünde sikke-i i'câz, altında burhan ve delil, arkasında nokta-i istinadı mahz-ı vahy-i Rabbânî, önünde saadet-i dâreyn, sağında aklı istintak edip tasdikini temin, solunda vicdanı istişhad ederek teslimini tesbit, içi bilbedâhe sâfi hidayet-i Rahmâniye, üstü bilmüşahede halis envâr-ı imaniye, meyveleri biaynilyakîn kemâlât-ı insaniye ile müzeyyen asfiya ve muhakkıkîn-i evliya ve sıddıkîn olan o lisan-ı gaybın sinesine kulağını yapıştırıp dinlesen; derinden derine, gayet mûnis ve mukni, nihayet ciddî ve ulvî ve burhanla mücehhez bir sadâ-yı semâvî işiteceksin ki, öyle bir kat'iyetle *Lâ ilâhe illâ Hû* der ve tekrar eder ki, hakkalyakîn derecesinde söylediğini, aynelyakîn gibi bir ilm-i yakîni sana ifade ve ifaza ediyor.

Elhasıl: Herbirisi birer güneş olan Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm ile Furkan-ı Ahkem ki;

Biri: Âlem-i Şehadetin lisanı olarak bin mu'cizatiçinde bütün enbiya ve asfiyanın taht-ı tasdiklerinde İslâmiyet ve risalet parmaklarıyla işaret ederek bütün kuvvetiyle gösterdiği bir hakikati,

Diğeri: Âlem-i Gaybın lisanı hükmünde, kırk vücuh-u i'câziçinde, kâinatın bütün âyât-ı tekvîniyesinin taht-ı tasdiklerinde, hakkaniyet ve hidayet parmaklarıyla işaret edip bütün ciddiyetle gösterdiği aynı hakikati, acaba o hakikat, güneşten daha bâhir, gündüzden daha zâhir olmaz mı?

Ey dalâlet-âlûdmütemerrid insancık![HAŞİYE-1] Ateşböceğinden daha sönük kafa fenerinle nasıl şu güneşlere karşıgelebilirsin, onlardan istiğnâ edebilirsin, üflemekle onları söndürmeyeçalışırsın? Tuuuh, tuf senin o münkir aklına! Nasıl o iki lisan-ı gayb ve şehadet, bütün âlemlerin Rabbi ve şu kâinatın Sahibi namına ve Onun hesabına söyledikleri sözleri ve dâvâları inkâr edebilirsin? Ey biçare ve sinekten daha âciz, daha hakir! Sen necisin ki, şu kâinatın Sahib-i Zülcelâlini tekzibe yelteniyorsun?

Haşiye-1 Bu hitap, Kur'ân'ı kaldırmaya çalışanadır.

Hâtime

EY AKLI HÜŞYAR, kalbi müteyakkız arkadaş! Eğer şu Yirmi İkinci Sözün başından buraya kadar fehmetmişsen, On İki Lem’ayı birden elinde tut; binler elektrik kuvvetinde bir sirac-ı hakikat bularak, Arş-ı Âzamdan uzatılıp gelen âyât-ı Kur’âniyeye yapış; burâk-ı tevfike bin, semâvât-ı hakaikte urûc et, arş-ı marifetullaha çık,[1] اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اَنْتَ وَحْدَكَ لاَ شَرِيكَ لَكَ de.

لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ
وَلَهُالْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لاَ يَمُوتُ بِيَدِهِ
الْخَيْرُوَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ [2]

diyerek, bütün mevcudat-ı kâinatın başları üstünde ve mescid-i kebir-i âlemde vahdâniyeti ilân et.

سُبْحَانَكَ لاَعِلْمَ لَنَا اِلاَّ مَاعَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ
الْحَكِيمُ [3]

رَبَّنَا لاَ تُؤَاخِذْنَااِنْ نَسِينَا اَوْ اَخْطَاْنَا رَبَّنَا وَلاَ تَحْمِلْ
عَلَيْنَا اِصْراً كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا
وَلاَتُحَمِّلْنَا مَالاَ طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ
لَنَاوَارْحَمْنَا اَنْتَ مَوْلٰينَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ
الْكَافِرِينَ [4]

1. Senden başka hak mâbud olmadığına şehadet ederim. Sen birsin ve Senin hiçbir şerikin yoktur.
2. Allah'tan başka ibadete lâyık hiçbir ilâh yoktur. O birdir. Onun hiçbir ortağıyoktur. Mülk Onundur. Her türlü hamd ve övgü de Ona aittir. Hayatı veren de, ölümü veren de Odur. O, kendisine ölümün hiçbir çeşidihiçbir zaman ârız olmayan ezelî hayat sahibidir. Her hayır Onunelindedir. Onun kudreti herşeye yeter. (Bu hadisin kaynakları için bk.Söz Basım Yayın, Mektubat, sh. 317.)
3. Seni her türlü noksandan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başkabilgimiz yoktur. Muhakkak ki Sen, ilmi ve hikmeti herşeyi kuşatan Alîm-i Hakîmsin. (Bakara Sûresi, 2:32.)
4. Ey Rabbimiz! Unutur veya hataya düşer de bir kusur işlersek, bizi onunlahesaba çekme. Ey Rabbimiz! Bizden evvelkilere yüklediğin gibi bize deağır vazifeler ve musibetler verme. Ey Rabbimiz! Bize güçyetiremeyeceğimiz şeyi de yükleme. Günahlarımızı affet. Bizi bağışla.Bize merhamet et. Bizim dostumuz ve yardımcımız Sensin. Kâfirlergüruhuna karşı Sen bize yardım et. (Bakara Sûresi, 2:286.)

رَبَّنَاَ لاَ تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ
لَدُنْكَ رَحْمَةً اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ رَبَّنَا اِنَّكَ جَامِعُ
النَّاسِ لِيَوْم لاَ رَيْبَ فِيهِ اِنَّ اللّٰهَ لاَ يُخْلِفُ الْمِيعَادَ [1]

اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰى مَنْ اَرْسَلْتَهُ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ
وَعَلٰى اٰلِهِ وَصَحْبِهاَجْمَعِينَ. وَارْحَمْناَ وَارْحَمْ اُمَّتَهُ
بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ [2]

وَ اٰخِرُ دَعْوٰيهُمْ اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ [3]

1. Ey Rabbimiz! Bizi doğru yola eriştirdikten sonra kalblerimizi sapıklığameylettirme. Yüce katından bize bir rahmet bağışla. Muhakkak ki verenSensin, dualara cevap verip istediklerimizi bize bağışlayan Sensin. EyRabbimiz! Geleceğinde şüphe olmayan hesap gününde insanları huzurunatoplayacak olan da muhakkak ki Sensin. Hiç şüphe yok ki Allah va'dindendönmez. (Âl-i İmrân Sûresi, 3:8-9.)
2. Allahım! Âlemlere rahmet olarak gönderdiğin zâta ve onun bütün âl ve ashâbınasalât ve selâm et. Bize ve onun ümmetine, rahmetinle merhamet et, eyErhamürrâhimîn. Âmin
3. "Onların duâları şu sözlerle sona erer: Ezelden ebede her türlü hamd ve övgü,şükür ve minnet, Âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur." (Yûnus Sûresi, 10:10.)

Yirmi Üçüncü Söz

Şu Sözün iki Mebhası vardır.

لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِيٓ اَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ
اَسْفَلَ سَافِلِينَ اِلاَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ [1]

1. "And olsun ki, Biz insanı en güzel bir şekilde yarattık. Sonra da onu enaşağı seviyeye indirdik-ancak iman eden ve güzel işler yapanlarmüstesna." Tîn Sûresi, 95:4-6.

Birinci Mebhas

İMANIN binler mehâsininden yalnız beşini, Beş Nokta içinde beyanederiz.

BİRİNCİ NOKTA

İnsan, nur-u imanile âlâ-yı illiyyîne çıkar, Cennete lâyık bir kıymet alır. Ve zulmet-i küfür ile esfel-i sâfilîne düşer, Cehenneme ehil olacak bir vaziyete girer. Çünkü, iman, insanı Sâni-i Zülcelâline nisbet ediyor. İman bir intisaptır. Öyle ise, insan, iman ile insanda tezahür eden san’at-ı İlâhiye ve nukuş-u esmâ-i Rabbâniye itibarıyla bir kıymet alır. Küfür o nisbeti kat’ eder. O kat’dan, san’at-ı Rabbâniye gizlenir. Kıymeti dahi yalnız madde itibarıyla olur. Madde ise, hem fâniye, hem zâile, hem muvakkat bir hayat-ı hayvanî olduğundan, kıymeti hiç hükmündedir.

Bu sırrı bir temsille beyan edeceğiz. Meselâ, insanların san’atları içinde, nasıl ki maddenin kıymetiyle san’atın kıymeti ayrı ayrıdır. Bazan müsavi, bazan madde daha kıymettar; bazan oluyor ki, beş kuruşluk demir gibi bir maddede beş liralık bir san’at bulunuyor. Belki, bazan, antika olan bir san’at birmilyon kıymeti aldığı halde, maddesi beş kuruşa da değmiyor. İşte, öyleantika bir san’at, antikacıların çarşısına gidilse, hârika-pîşe ve pek eski, hünerver san’atkârına nisbet ederek, o san’atkârı yad etmekle ve o san’atla teşhir edilse, bir milyon fiyatla satılır. Eğer kabademirciler çarşısına gidilse, beş kuruşluk bir demir bahasınaalınabilir.

İşte, insan, Cenâb-ı Hakkın böyle antika bir san’atıdır. Ve en nazik ve nazenin bir mu’cize-i kudretidir ki, insanı bütün esmâsının cilvesine mazhar ve nakışlarına medar ve kâinata bir misal-i musağğar suretinde yaratmıştır.

Eğer nur-u iman, içine girse, üstündeki bütün mânidarnakışlar, o ışıkla okunur. O mü’min, şuurla okur ve o intisapla okutur. Yani, “Sâni-i Zülcelâlin masnuuyum, mahlûkuyum, rahmet ve keremine mazharım” gibi mânâlarla,

insandaki san’at-ı Rabbâniye tezahür eder. Demek, Sâniine intisaptan ibaret olan iman, insandaki bütün âsâr-ı san’atı izhar eder. İnsanın kıymeti, o san’at-ı Rabbâniyeye göre olur; ve âyine-i Samedâniye itibarıyladır. O halde, şu ehemmiyetsiz olan insan, şu itibarla bütün mahlûkat üstünde bir muhatab-ı İlâhî ve Cennete lâyık bir misafir-i Rabbânî olur.

Eğer kat’-ı intisaptan ibaret olan küfür, insanın içine girse, o vakit bütün o mânidarnukuş-u esmâ-i İlâhiye karanlığa düşer, okunmaz. Zira, Sâni unutulsa, Sânie müteveccih mânevî cihetler de anlaşılmaz, adeta başaşağı düşer. O mânidar âli san’atların ve mânevî âli nakışların çoğu gizlenir. Bâki kalan ve gözle görülen bir kısmı ise, süflî esbaba ve tabiata ve tesadüfe verilip, nihayet sukut eder. Herbiri birer parlak elmas iken, birer sönük şişe olurlar. Ehemmiyeti yalnız madde-i hayvaniyeye bakar. Maddenin gayesi ve meyvesi ise, dediğimiz gibi, kısacık bir ömürde, hayvânâtın en âcizi ve en muhtacı ve en kederlisi olduğu bir halde, yalnız cüz’î bir hayat geçirmektir. Sonra tefessüh eder, gider. İşte, küfür böyle mahiyet-i insaniyeyi yıkar, elmastan kömüre kalb eder.

İKİNCİ NOKTA

İman nasıl ki bir nurdur; insanı ışıklandırıyor, üstünde yazılan bütün mektubât-ı Samedâniyeyi okutturuyor. Öyle de, kâinatı dahi ışıklandırıyor. Zaman-ı mazi ve müstakbeli, zulümattan kurtarıyor. Şu sırrı, bir vakıada

اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِينَ اٰمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ [1]

1. "Allah, iman edenlerin dostu ve yardımcısıdır; onları inkâr karanlıklarından kurtarıp hidayet nuruna kavuşturur." Bakara Sûresi, 2:257.

âyet-i kerimesinin bir sırrına dair gördüğüm bir temsille beyan ederiz. Şöyle ki:

Bir vakıa-i hayaliyede gördüm ki: İki yüksek dağ var, birbirine mukabil. Üstünde dehşetli bir köprü kurulmuş. Köprünün altında pek derin birdere. Ben o köprünün üstünde bulunuyorum. Dünyayı da, her tarafı,karanlık, kesif bir zulümat istilâ etmişti.

Ben sağ tarafıma baktım, nihayetsiz bir zulümatiçinde bir mezar-ı ekber gördüm, yani tahayyül ettim. Sol tarafıma baktım; müthiş zulümat dalgaları içinde azîm fırtınalar, dağdağalar, dâhiyeler hazırlandığını görüyor gibi oldum. Köprünün altına baktım; gayet derin bir uçurum görüyorum zannettim. Bu müthiş zulümâta karşı, sönük bir cep fenerim vardı, onu istimal ettim. Yarım yamalakışığıyla baktım; pek müthiş bir vaziyet bana göründü. Hattâ önümdekiköprünün başında ve etrafında öyle müthiş ejderhalar, arslanlar,canavarlar göründü ki, “Keşke bu cep fenerim olmasaydı, bu dehşetlerigörmeseydim!” dedim. O feneri hangi tarafa çevirdimse, öyle

dehşetleraldım. “Eyvah, şu fener başıma belâdır” dedim.

Ondan kızdım, o cep fenerini yere çarptım, kırdım. Güya onun kırılması,dünyayı ışıklandıran büyük elektrik lâmbasının düğmesine dokundum gibi,birden o zulümatboşandı. Her taraf o lâmbanın nuruyla doldu, herşeyin hakikatini gösterdi. Baktım ki, o gördüğüm köprü, gayet muntazam yerde, ova içinde bir caddedir. Ve sağ tarafımda gördüğüm mezar-ı ekber, baştan başa güzel, yeşil bahçelerle nuranî insanların taht-ı riyasetinde ibadet ve hizmet ve sohbet ve zikir meclisleri olduğunu fark ettim. Ve sol tarafımda, fırtınalı, dağdağalı zannettiğim uçurumlar, şahikalar ise, süslü, sevimli, cazibedar olan dağların arkalarında azîm bir ziyafetgâh, güzel bir seyrangâh, yüksek bir nüzhetgâh bulunduğunu hayal meyal gördüm. Ve o müthiş canavarlar, ejderhalar zannettiğim mahlûklar ise, mûnis deve, öküz, koyun, keçi gibi hayvânât-ı ehliye olduğunu gördüm. *“Elhamdü lillâhi alâ nûri’l-îmân”* diyerek,

اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِينَ اٰمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ [1]

âyet-i kerimesini okudum, o vakıadan ayıldım.

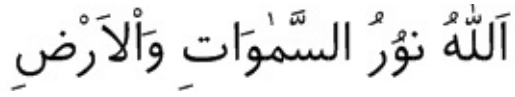
İşte, o iki dağ mebde-i hayat, âhir-i hayat, yani âlem-i arzve âlem-i berzahtır. O köprü ise hayat yoludur. O sağ taraf ise geçmiş zamandır. Sol taraf ise istikbaldir. O cep feneri ise, hodbin ve bildiğine itimad eden ve vahy-i semâvîyi dinlemeyen enâniyet-i insaniyedir. O canavarlar zannolunan şeyler ise, âlemin hâdisâtı ve acip mahlûkatıdır. İşte, enâniyetine itimad eden, zulümât-ı gaflete düşen, dalâlet karanlığına müptelâ olan adam, o vakıada evvelki halime benzer ki, o cep feneri hükmünde nâkıs ve dalâlet-âlûd malûmatla, zaman-ı maziyi bir mezar-ı ekber suretinde ve adem-âlûd bir zulümat içinde görüyor. İstikbali, gayet fırtınalı ve tesadüfe bağlı bir vahşetgâh gösterir. Hem, herbirisi bir Hakîm-i Rahîmin birer memur-u musahharı olan hâdisat ve mevcudatı, muzır birer canavar hükmünde bildirir,

وَالَّذِينَ كَفَرُوا اَوْلِيَائُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ اِلَى الظُّلُمَاتِ [2]

hükmüne mazhareder.

1. “Allah, iman edenlerin dostu ve yardımcısıdır; onları inkâr karanlıklarındankurtarıp hidayet nuruna kavuşturur.” Bakara Sûresi, 2:257.
2. “İnkâr edenlerin dostu ise tâğutlarıdır; onları iman nurundan mahrum bırakıpinkâr karanlıklarına sürüklerler.” Bakara Sûresi, 2:257.

Eğer hidayet-i İlâhiye yetişse, iman kalbine girse, nefsin firavuniyeti kırılsa, kitabullahı dinlese, o vakıada ikinci halime benzeyecek. O vakit, birden kâinat bir gündüz rengini alır, nur-u İlâhî ile dolar. Âlem

âyetini okur. O vakit, zaman-ı mazi, bir mezar-ı ekber değil, belki herbir asrı bir nebînin veya evliyanın taht-ı riyasetinde vazife-i ubûdiyeti ifa eden ervâh-ı sâfiye cemaatlerinin, vazife-i hayatlarını bitirmekle *Allahu ekber* diyerek makamât-ı âliyeye uçmalarını ve müstakbel tarafına geçmelerini kalb gözüyle görür. Sol tarafına bakar ki, dağlar misal bazı inkılâbât-ı berzahiye ve uhreviye arkalarında, Cennetin bağlarındaki saadet saraylarında kurulmuş bir ziyafet-i Rahmâniyeyi, o nur-u imanla uzaktan uzağa fark eder. Ve fırtına ve zelzele, tâun gibi hadiseleri, birer musahhar memur bilir. Bahar fırtınası ve yağmur gibi hâdisâtı, sureten haşin, mânen çok lâtif hikmetlere medar görüyor. Hattâ, mevti, hayat-ı ebediyenin mukaddimesi ve kabri, saadet-i ebediyenin kapısı görüyor. Daha sair cihetleri sen kıyas eyle; hakikati, temsile tatbik et.

3. "Allah göklerin ve yerin nurudur." Nur Sûresi, 24:35.

ÜÇÜNCÜ NOKTA

İman hem nurdur, hem kuvvettir. Evet, hakikîimanı elde eden adam, kâinata meydan okuyabilir ve imanın kuvvetine göre, hâdisâtın tazyikatından kurtulabilir. *"Tevekkeltü alâllah"* der, sefine-i hayatta kemâl-i emniyetle, hâdisâtın dağlarvâri dalgaları içinde seyran eder. Bütün ağırlıklarını Kadîr-i Mutlakın yed-i kudretine emanet eder, rahatla dünyadan geçer, berzahta istirahat eder. Sonra, saadet-i ebediyeye girmek için Cennete uçabilir. Yoksa, tevekkül etmezse, dünyanın ağırlıkları, uçmasına değil, belki esfel-i sâfilîne çeker.

Demek, *iman tevhidi, tevhidteslimi, teslim tevekkülü, tevekkül saadet-i dâreyni iktiza eder.* Fakat yanlış anlama. Tevekkül, esbabı bütün bütün reddetmek değildir. Belki, esbabı, dest-i kudretin perdesi bilip riayet ederek; esbaba teşebbüs ise, bir nevi dua-yı fiilî telâkki ederek, müsebbebatı yalnız Cenâb-ı Haktan istemek ve neticeleri Ondan bilmek ve Ona minnettar olmaktan ibarettir.

Tevekküleden ve etmeyenin misalleri, şu hikâyeye benzer: Vaktiyle iki adam, hem bellerine, hem başlarına ağır yükler yüklenip, büyük bir sefineye birer bilet alıp girdiler. Birisi, girer girmez yükünü gemiye bırakıp, üstünde oturup nezaret eder. Diğeri, hem ahmak, hem mağrur olduğundan, yükünü yere bırakmıyor. Ona denildi:

"Ağır yükünü gemiye bırakıp rahat et."

O dedi: "Yok, ben bırakmayacağım. Belki zayi olur. Ben kuvvetliyim; malımı belimde ve başımda muhafaza edeceğim."

Yine ona denildi: "Bizi ve sizi kaldıran şu emniyetlisefine-i sultaniye daha kuvvetlidir, daha ziyade iyi muhafaza eder. Belki başın döner, yükünle beraber

denize düşersin. Hem gittikçe kuvvetten düşersin. Şu bükülmüş belin, şu akılsız başın, gittikçe ağırlaşan şu yüklere takat getiremeyecek. Kaptan dahi, eğer seni bu halde görse, ya divanedir diye seni tard edecek; ya “Haindir, gemimizi itham ediyor, bizimle istihzâ ediyor. Hapsedilsin” diye emredecektir. Hem herkese maskara olursun. Çünkü, ehl-i dikkat nazarında zaafı gösteren tekebbürünle, aczi gösteren gururunla, riyayı ve zilleti gösteren tasannuunla kendini halka müdhike yaptın. Herkes sana gülüyor” denildikten sonra o biçarenin aklı başına geldi. Yükünü yere koydu, üstünde oturdu. “Oh, Allah senden razı olsun. Zahmetten, hapisten, maskaralıktan kurtuldum” dedi.

İşte, ey tevekkülsüz insan! Sen de bu adam gibi aklını başına al, tevekkület. Tâ bütün kâinatın dilenciliğinden ve her hadisenin karşısında titremekten ve hodfuruşluktan ve maskaralıktan ve şekavet-i uhreviyeden ve tazyikat-ı dünyeviye hapsinden kurtulasın.

DÖRDÜNCÜ NOKTA

İman, insanı insan eder. Belki insanı sultan eder. Öyle ise, insanın vazife-i asliyesi, iman ve duadır. Küfür, insanı gayet âciz bir canavar hayvan eder.

Şu meselenin binler delillerinden, yalnız hayvan ve insanın dünyaya gelmelerindeki farkları, o meseleye vâzıh bir delildir ve bir burhan-ı kàtıdır. Evet, insaniyet, iman ileinsaniyet olduğunu, insan ile hayvanın dünyaya gelişindeki farklarıgösterir. Çünkü, hayvan, dünyaya geldiği vakit, adeta başka bir âlemde tekemmül etmiş gibi, istidadına göre mükemmel olarak gelir, yani gönderilir. Ya iki saatte, ya iki günde veya iki ayda bütün şerâit-i hayatiyesini ve kâinatla olan münasebetini ve kavânîn-i hayatını öğrenir, meleke sahibi olur. İnsanın yirmi senede kazandığı iktidar-ı hayatiyeyi ve meleke-i ameliyeyi, yirmi günde serçe ve arı gibi bir hayvan tahsil eder, yani ona ilham olunur.

Demek, hayvanın vazife-i asliyesi, taallümle tekemmül etmek değildir; ve marifet kesbetmekle terakki etmek değildir; ve aczini göstermekle medet istemek, dua etmek değildir. Belki vazifesi, istidadına göre taammüldür, amel etmektir, ubûdiyet-i fiiliyedir.

İnsan ise, dünyaya gelişinde, herşeyi öğrenmeye muhtaç ve hayat kanunlarına cahil; hattâ yirmi senede tamamen şerâit-i hayatı öğrenemiyor. Belki âhirömrüne kadar öğrenmeye muhtaç, hem gayet âciz ve zayıf bir surette dünyaya gönderilip, bir iki senede ancak ayağa kalkabiliyor. On beş senede ancak zarar ve menfaati fark eder; hayat-ı beşeriyenin muavenetiyle, ancak menfaatlerini celp ve zararlardan sakınabilir. Demek ki, insanın vazife-i fıtriyesi, taallümle tekemmüldür, dua ile ubûdiyettir. Yani, “Kimin merhametiyle böyle hakîmâne idare olunuyorum? Kimin keremiyle böyle müşfikane terbiye olunuyorum? Nasıl

birisinin lütuflarıyla böyle nazeninâne besleniyorum ve idare ediliyorum?” bilmektir; ve binden ancak birisine eli yetişemediği hâcâtına dair Kàdıu’l-Hâcâta lisan-ı acz ve fakr ile yalvarmaktır ve istemek ve dua etmektir. Yani, aczin ve fakrın cenahlarıyla makam-ı âlâ-yı ubûdiyete uçmaktır.

Demek, insan bu âleme ilimve dua vasıtasıyla tekemmül etmek için gelmiştir. Mahiyet ve istidat itibarıyla herşey ilme bağlıdır. Ve bütün ulûm-u hakikiyenin esası ve madeni ve nuru ve ruhu marifetullahtır ve onun üssü’l-esası da iman-ı billâhtır.

Hem insan, nihayetsiz acziyle nihayetsiz beliyyâta maruz ve hadsiz âdânın hücumuna müptelâ; ve nihayetsiz fakrıyla beraber nihayetsiz hâcâta giriftar ve nihayetsiz metâlibe muhtaç olduğundan, vazife-i asliye-i fıtriyesi, imandan sonra, duadır. Dua ise, esas-ı ubûdiyettir.

Nasıl bir çocuk, eli yetişmediği bir meramını, bir arzusunu elde etmek için ya ağlar, ya ister. Yani, ya fiilî, ya kavlî lisan-ı acziyle bir dua eder, maksuduna muvaffak olur. Öyle de, insan, bütün zîhayat âlemi içinde nazik, nazenin, nazdar bir çocuk hükmündedir. Rahmânü’r-Rahîmin dergâhında, ya zaaf ve acziyle ağlamak veya fakr ve ihtiyacıyla dua etmek gerekir. Tâ ki, makàsıdı ona musahhar olsun veya teshirin şükrünü eda etsin. Yoksa, bir sinekten vâveylâ eden ahmak ve haylaz bir çocuk gibi, “Ben kuvvetimle, bu kabil-i teshir olmayan ve bin derece ondan kuvvetli olan acip şeyleri teshir ediyorum ve fikir ve tedbirimle kendime itaat ettiriyorum” deyip küfran-ı nimete sapmak, insaniyetin fıtrat-ı asliyesine zıt olduğu gibi, şiddetli bir azâba kendini müstehak eder.

BEŞİNCİ NOKTA

İman, duayı bir vesile-i kat’iye olarak iktiza ettiği ve fıtrat-ı insaniye onu şiddetle istediği gibi, Cenâb-ı Hak dahi, “Duanız olmazsa ne ehemmiyetiniz var?” meâlinde, [1] قُلْ مَا يَعْبَؤُا بِكُمْ رَبِّى لَوْلاَ دُعَاؤُكُمْ ferman ediyor.

Hem [2] اُدْعُونِى اَسْتَجِبْ لَكُمْ emrediyor.

1. Furkan Sûresi, 25:77.
2. “Bana duaedin, size cevap vereyim.” Mü’min Sûresi, 40:60.

Eğer desen: Birçok defa duaediyoruz, kabul olmuyor. Halbuki âyet umumîdir; ‘Her duaya cevap var’ ifade ediyor.”

Elcevap: Cevap vermek ayrıdır, kabul etmek ayrıdır. Her dua için cevap vermek var. Fakat kabul etmek, hem ayn-ı matlubu vermek, Cenâb-ı Hakkın hikmetine tâbidir.

Meselâ, hasta bir çocuk çağırır: “Ya hekim, bana bak.”

Hekim “Lebbeyk,” der. “Ne istersin?” Cevap verir.

Çocuk “Şu ilâcı ver bana” der.

Hekim ise, ya aynen istediğini verir, yahut onun maslahatına binaen ondan daha iyisini verir, yahut hastalığına zarar olduğunu bilir, hiç vermez.

İşte, Cenâb-ı Hak, Hakîm-i Mutlak, hazır, nazırolduğu için, abdin duasına cevap verir. Vahşet ve kimsesizlik dehşetini, huzuruyla ve cevabıyla ünsiyete çevirir. Fakat insanın hevâperestâne ve heveskârâne tahakkümüyle değil, belki hikmet-i Rabbâniyenin iktizasıyla, ya matlubunu veya daha evlâsını verir veya hiç vermez.

Hem duabir ubûdiyettir. Ubûdiyet ise, semerâtı uhreviyedir. Dünyevî maksatlar ise, o nevi dua ve ibadetin vakitleridir. O maksatlar, gayeleri değil.

Meselâ, yağmur namazı ve duası bir ibadettir. Yağmursuzluk, o ibadetin vaktidir. Yoksa, o ibadet ve o dua, yağmuru getirmek için değildir. Eğer sırf o niyetle olsa, o dua, o ibadet hâlisolmadığından kabule lâyık olmaz.

Nasıl ki, güneşin gurubu, akşam namazının vaktidir. Hem güneşin ve ayın tutulmaları, “küsuf ve husuf namazları” denilen iki ibadet-i mahsusanın vakitleridir. Yani, gece ve gündüzün nuranî âyetlerinin nikaplanmasıyla bir azamet-i İlâhiyeyi ilâna medar olduğundan, Cenâb-ı Hak, ibâdını o vakitte bir nevi ibadete davet eder. Yoksa o namaz, açılması ve ne kadar devam etmesi müneccim hesabıyla muayyen olan ay ve güneşin husuf ve küsuflarının inkişafları için değildir.

Aynı onun gibi, yağmursuzluk dahi, yağmur namazının vaktidir. Ve beliyyelerin istilâsı ve muzır şeylerin tasallutu, bazı duaların evkat-ı mahsusalarıdır ki, insan o vakitlerde aczini anlar; dua ile, niyaz ile Kadîr-i Mutlakın dergâhına iltica eder. Eğer dua çok edildiği halde beliyyeler def’ olunmazsa, denilmeyecek ki, “Dua kabul olmadı.” Belki denilecek ki, “Duanın vakti kaza olmadı.” Eğer Cenâb-ı Hak, fazl ve keremiyle belâyı ref etse, nurun alâ nur, o vakit dua vakti biter, kaza olur.

Demek, duabir sırr-ı ubûdiyettir. Ubûdiyet ise, hâlisen livechillâh olmalı.

Yalnız aczini izharedip, dua ile Ona iltica etmeli, rububiyetine karışmamalı. Tedbiri Ona bırakmalı, hikmetine itimad etmeli, rahmetini itham etmemeli.

Evet, hakikat-i halde, âyât-ı beyyinâtın beyanıyla sabit olan: Bütün mevcudat, herbirisi birer mahsus tesbih ve birer hususî ibadet, birer has secde ettikleri gibi, bütün kâinattan dergâh-ı İlâhiyeye giden, bir duadır:

Ya istidatlisanıyladır—bütün nebâtatın duaları gibi ki, herbiri lisan-ı istidadıyla Feyyâz-ı Mutlaktan bir suret talep ediyorlar ve esmâsına bir

mazhariyet-i münkeşife istiyorlar.

Veya ihtiyac-ı fıtrîlisanıyladır—bütün zîhayatların, iktidarları dahilinde olmayan hâcât-ı zaruriyeleri için dualarıdır ki, herbirisi o ihtiyac-ı fıtrî lisanıyla Cevâd-ı Mutlaktan idame-i hayatları için bir nevi rızık hükmünde bazı metâlibi istiyorlar.

Veya lisan-ı ıztırariyle bir duadır ki, muztar kalan herbir zîruh, kat'î bir iltica ile dua eder, bir hâmî-i meçhulüne iltica eder, belki Rabb-i Rahîmine teveccüh eder.

Bu üç nevi dua, bir mâni olmazsa, daima makbuldür.

Dördüncü nevi ki, en meşhurudur, bizim duamızdır. Bu da iki kısımdır: Biri fiilî ve hâlî, diğeri kalbî ve kàlîdir.

Meselâ, esbaba teşebbüs, bir dua-yı fiilîdir. Esbabın içtimaı, müsebbebi icad etmek için değil, belki lisan-ı hâl ile müsebbebi Cenâb-ı Haktan istemek için bir vaziyet-i marziye almaktır. Hattâ çift sürmek, hazine-i rahmet kapısını çalmaktır. Bu nevi dua-yı fiilî, Cevâd-ı Mutlakın isim ve ünvanına müteveccih olduğundan, kabule mazhariyeti ekseriyet-i mutlakadır.

İkinci kısım, lisanla, kalble dua etmektir. Eli yetişmediği bir kısım metâlibi istemektir. Bunun en mühim ciheti, en güzel gayesi, en tatlı meyvesi şudur ki: Dua eden adam anlar ki, Birisi var, onun hâtırât-ı kalbini işitir, herşeye eli yetişir, herbir arzusunu yerine getirebilir, aczine merhamet eder, fakrına medet eder.

İşte, ey âciz insan ve ey fakir beşer! Dua gibi hazine-i rahmetin anahtarı ve tükenmez bir kuvvetin medârı olan bir vesileyi elden bırakma. Ona yapış, âlâ-yı illiyyîn-i insaniyete çık, bir sultan gibi bütün kâinatın dualarını kendi duan içine al, bir abd-i küllî ve bir vekil-i umumî gibi [1] إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ *de, kâinatın güzel bir takvimi ol.*

1. "Ancak Senden yardım dileriz." Fâtiha Sûresi, 1:5.

İkinci Mebhas

İnsanın saadet ve şekavetine medar Beş Nükteden ibarettir.

İNSAN ahsen-i takvimde yaratıldığı ve ona gayet cami'bir istidat verildiği için, esfel-i sâfilînden tâ âlâ-yı illiyyîne, ferşten tâ Arşa, zerreden tâ şemse kadar dizilmiş olan makamâta, merâtibe, derecâta, derekâta girebilir ve düşebilir[1] bir meydan-ı imtihana atılmış, nihayetsiz sukut ve suûda giden iki yol onun önünde açılmış bir mu'cize-i kudret ve netice-i hilkat ve acube-i san'at olarak şu dünyaya gönderilmiştir. İşte, insanın şu dehşetli terakkî ve tedennîsinin sırrını Beş Nüktede beyan edeceğiz.

1. bk. Tîn Sûresi, 95:4-6.

BİRİNCİ NÜKTE

İnsan, kâinatın ekser envâına muhtaç ve alâkadardır. İhtiyâcâtı âlemin her tarafına dağılmış; arzuları ebede kadar uzanmış. Bir çiçeği istediği gibi, koca bir baharı da ister. Bir bahçeyi arzu ettiği gibi, ebedî Cenneti de arzu eder. Bir dostunu görmeye müştak olduğu gibi, Cemîl-i Zülcelâli de görmeye müştaktır. Başka bir menzilde duran bir sevdiğini ziyaret etmek için o menzilin kapısını açmaya muhtaç olduğu gibi; berzaha göçmüş yüzde doksan dokuz ahbabını ziyaret etmek ve firâk-ı ebedîden kurtulmak için, koca dünyanın kapısını kapayacak ve bir mahşer-i acaip olan âhiret kapısını açacak, dünyayı kaldırıp âhireti yerine kuracak ve koyacak bir Kadîr-i Mutlakın dergâhına ilticaya muhtaçtır.

İşte, şu vaziyette bir insana hakikîmâbud olacak, yalnız, herşeyin dizgini elinde, herşeyin hazinesi yanında, herşeyin yanında nâzır, her mekânda hazır, mekândan münezzeh, aczden müberrâ, kusurdan mukaddes, nakstan muallâ bir Kadîr-i Zülcelâl, bir Rahîm-i Zülcemâl, bir Hakîm-i Zülkemâlolabilir. Çünkü, nihayetsiz hâcât-ı insaniyeyi ifa edecek, ancak nihayetsiz bir kudret ve muhit bir ilim sahibi olabilir. Öyle ise, mâbudiyete lâyık yalnız O'dur.

İşte, ey insan! Eğer yalnız Ona abdolsan, bütün mahlûkat üstünde bir mevki kazanırsın. Eğer ubûdiyetten istinkâf etsen, âciz mahlûkata zelil bir abd olursun. Eğer enâniyetine ve iktidarına güvenip, tevekkül ve duayı bırakıp, tekebbür ve dâvâya sapsan, o vakit iyilik ve icad cihetinde arı ve karıncadan daha aşağı, örümcek ve sinekten daha zayıf düşersin; şer ve tahrip cihetinde dağdan daha ağır, tâundan daha muzır olursun.

Evet, ey insan, sende ikicihet var: Birisi, icad ve vücut ve hayır ve müsbet ve

fiil cihetidir. Diğeri, tahrip, adem, şer, nefy, infial cihetidir. Birinci cihet itibarıyla arıdan, serçeden aşağı, sinekten, örümcekten daha zayıfsın. İkinci cihet itibarıyla dağ, yer, göklerden geçersin. Onların çekindiği ve izhar-ı acz ettikleri bir yükü kaldırırsın. Onlardan daha geniş, daha büyük bir daire alırsın. Çünkü sen iyilik ve icad ettiğin vakit, yalnız vüs'atin nisbetinde, elin ulaşacak derecede, kuvvetin yetişecek mertebede iyilik ve icad edebilirsin. Eğer fenalık ve tahrip etsen, o vakit fenalığın tecavüz ve tahribin intişar eder.

Meselâ küfürbir fenalıktır, bir tahriptir, bir adem-i tasdiktir. Fakat o tek seyyie, bütün kâinatın tahkirini ve bütün esmâ-i İlâhiyenin tezyifini, bütün insaniyetin terzilini tazammun eder. Çünkü şu mevcudatın âli bir makamı, ehemmiyetli bir vazifesi vardır. Zira onlar mektubât-ı Rabbâniye ve merâyâ-yı Sübhâhiye ve memurîn-i İlâhiyedirler. Küfür ise, onları âyinedarlık ve vazifedarlık ve mânidarlık makamından düşürüp, abesiyet ve tesadüfün oyuncağı derekesine ve zevâl ve firâkın tahribiyle çabuk bozulup değişen mevadd-ı fâniyeye ve ehemmiyetsizlik, kıymetsizlik, hiçlik mertebesine indirdiği gibi; bütün kâinatta ve mevcudatın âyinelerinde nakışları ve cilveleri ve cemâlleri görünen esmâ-i İlâhiyeyi inkâr ile tezyif eder. Ve insanlık denilen, bütün esmâ-i kudsiye-i İlâhiyenin cilvelerini güzelce ilân eden bir kaside-i manzume-i hikmet ve bir şecere-i bâkiyenin cihâzâtını cami' çekirdek-misal bir mu'cize-i kudret-i bâhire ve emanet-i kübrâyı uhdesine almakla yer, gök, dağa tefevvuk eden ve melâikeye karşı rüçhâniyet kazanan bir sahib-i mertebe-i hilâfet-i arziyeyi, en zelil bir hayvan-ı fâni-i zâilden daha zelil, daha zayıf, daha âciz, daha fakir bir derekeye atar ve mânâsız, karma karışık, çabuk bozulur bir âdi levha derekesine indirir.

Elhasıl: Nefs-i emmâre, tahrip ve şer cihetinde nihayetsiz cinayet işleyebilir. Fakat icad ve hayırda iktidarı pek azdır ve cüz'îdir. Evet, bir haneyi bir günde harap eder, yüz günde yapamaz. Lâkin, eğer enâniyeti bıraksa, hayrı ve vücudu tevfik-i İlâhiyeden istese, şer ve tahripten ve nefse itimattan vazgeçse, istiğfar ederek tam abd olsa, o vakit [1] يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّاٰتِهِمْ حَسَنَاتٍ sırrına mazhar olur. Ondaki nihayetsiz kabiliyet-i şer, nihayetsiz kabiliyet-i hayra inkılâb eder. Ahsen-i takvim kıymetini alır, âlâ-yı illiyyîne çıkar.

1. "Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir." Furkan Sûresi, 25:70.

İşte, ey gafilinsan! Bak Cenab-ı Hakkın fazlına ve keremine: Seyyieyi bir iken bin yazmak, haseneyi bir yazmak veya hiç yazmamak adalet olduğu halde, bir seyyieyi bir yazar; bir haseneyi on, bazan yetmiş, bazan yedi yüz, bazan yedi bin yazar. Hem şu Nükteden anla ki, o müthiş Cehenneme girmek ceza-yı ameldir, ayn-ı adldir; fakat Cennete girmek mahz-ı fazldır.

İKİNCİ NÜKTE

İnsanda iki vecih var. Birisi, enâniyet cihetinde şu hayat-ı dünyeviyeye nâzırdır. Diğeri, ubûdiyet cihetinde hayat-ı ebediyeye bakar.

Evvelki vecih itibarıyla öyle bir biçare mahlûktur ki, sermayesi, yalnız, ihtiyardan bir şa're (saç) gibi cüz'î bir cüz-ü ihtiyarî; ve iktidardan zayıf bir kesb; ve hayattan, çabuk söner bir şule; ve ömürden çabuk geçer bir müddetçik; ve mevcudiyetten çabuk çürür küçük bir cisimdir. O haliyle beraber, kâinatın tabakatında serilmiş hadsiz envâın hesapsız efradından nazik, zayıf bir fert olarak bulunuyor.

İkinci vecih itibarıyla ve bilhassa ubûdiyete müteveccih acz ve fakr cihetinde, pek büyük bir vüs'ati var, pek büyük bir ehemmiyeti bulunuyor. Çünkü, Fâtır-ı Hakîm, insanın mahiyet-i mâneviyesinde nihayetsiz azîm bir acz ve hadsiz cesîm bir fakr derc etmiştir tâ ki, kudreti nihayetsiz bir Kadîr-i Rahîm ve gınâsı nihayetsiz bir Ganiyy-i Kerîm bir Zâtın hadsiz tecelliyâtına cami' geniş bir âyine olsun.

Evet, insan bir çekirdeğe benzer. Nasıl ki o çekirdeğe kudretten mânevî ve ehemmiyetli cihazat ve kaderden ince ve kıymetli program verilmiş; tâ ki toprak altında çalışıp, tâ o dar âlemden çıkıp, geniş olan hava âlemine girip, Hâlıkından istidat lisanıyla bir ağaç olmasını isteyip, kendine lâyık bir kemâl bulsun. Eğer o çekirdek, sû-i mizacından dolayı, ona verilen cihâzât-ı mâneviyeyi toprak altında bazı mevadd-ı muzırrayı celbine sarf etse, o dar yerde, kısa bir zamanda, faidesiz tefessüh edip çürüyecektir.

Eğer o çekirdek, o mânevî cihâzâtını, فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوٰى [1] nın emr-i tekvînîsini imtisal edip hüsn-ü istimal etse, o dar âlemden çıkacak, meyvedar koca bir ağaç olmakla, küçücük cüz'î hakikati ve ruh-u mânevîsi büyük bir hakikat-i külliye suretini alacaktır.

1.Taneleri ve çekirdekleri çatlatan (Şüphesiz Allah'tır).

İşte, aynen onun gibi, insanın mahiyetine, kudrettenehemmiyetli cihazat ve kaderden kıymetli programlar tevdi edilmiş. Eğer insan, şu dar âlem-i arzîde, hayat-ı dünyeviye toprağı altında o cihâzât-ı mâneviyesini nefsin hevesâtına sarf etse; bozulan çekirdek gibi, bir cüz’î telezzüz için, kısa bir ömürde, dar bir yerde ve sıkıntılı bir haldeçürüyüp tefessüh ederek, mes’uliyet-i mâneviyeyi bedbaht ruhuna yüklenecek, şu dünyadan göçüp gidecektir.

Eğer o istidatçekirdeğini İslâmiyet suyuyla, imanın ziyasıyla, ubûdiyet toprağı altında terbiye ederek, evâmir-i Kur’âniyeyi imtisal edip cihâzât-ı mâneviyesini hakikî gayelerine tevcih etse; elbette âlem-i misal ve berzahta dal ve budak

verecek ve âlem-i âhiret ve Cennette hadsiz kemâlât ve nimetlere medar olacak bir şecere-i bâkiyenin ve bir hakikat-i daimenin cihâzâtına cami', kıymettar bir çekirdek ve revnakdâr bir makine ve bu şecere-i kâinatın mübarek ve münevver bir meyvesi olacaktır.

Evet, hakikî terakki ise, insana verilen kalb, sır, ruh, akıl, hattâ hayalve sair kuvvelerin hayat-ı ebediyeye yüzlerini çevirerek, herbiri kendine lâyık hususî bir vazife-i ubûdiyetle meşgul olmaktadır. Yoksa, ehl-i dalâletin terakki zannettikleri, hayat-ı dünyeviyenin bütün inceliklerine girmek ve zevklerinin her çeşitlerini, hattâ en süflîsini tatmak için bütün letâifini ve kalb ve aklını nefs-i emmâreye musahhar edip yardımcı verse, o terakki değil, sukuttur.

Şu hakikati, bir vakıa-i hayaliyede şöyle bir temsilde gördüm ki: Ben büyük bir şehre giriyorum. Baktım ki, o şehirde büyük saraylar var. Bazı sarayların kapısına bakıyorum; gayet şenlik, parlak bir tiyatro gibi nazar-ı dikkati celb eder, herkesieğlendirir bir cazibedarlık vardı. Dikkat ettim ki, o sarayın efendisikapıya gelmiş, itle oynuyor ve oynamasına yardım ediyor. Hanımlar yabanî gençlerle tatlı sohbetler ediyorlar. Yetişmiş kızlar dahi çocukların oynamasını tanzimediyorlar. Kapıcı da onlara kumandanlık eder gibi bir aktör tavrınıalmış. O vakit anladım ki, o koca sarayın içerisi bom boş, hep nazikvazifeler muattal kalmış, ahlâkları sukut etmiş ki, kapıda bu sureti almışlardır.

Sonra geçtim, bir büyük saraya daha rast geldim. Gördüm ki, kapıda uzanmış vefadarbir it ve kaba, sert, sakin bir kapıcı ve sönük bir vaziyet vardı. Merak ettim, niçin o öyle, bu böyle? İçeriye girdim. Baktım ki, içerisi çokşenlik. Daire daire üstünde, ayrı ayrı nazik vazifelerle saray ehlimeşguldürler. Birinci dairedeki adamlar, sarayın idaresini, tedbirinigörüyorlar. Üstündeki dairede kızlar, çocuklar ders okuyorlar. Dahaüstünde hanımlar, gayet lâtif san'atlar, güzel nakışlarla iştigalediyorlar. En yukarıda efendi, padişahla muhabere edip halkınistirahatini temin için ve kendi kemâlâtı ve terakkiyâtı için, kendine has ve ulvî vazifelerle iştigal ediyor gördüm. Ben onlara görünmediğim için, yasak demediler, gezebildim.

Sonra çıktım, baktım. O şehrin her tarafında bu iki kısım saraylar var. Sordum.

Dediler: "O kapısı şenlik ve içi boş saraylar, kâfirlerin ileri gelenlerinindir ve ehl-i dalâletindir. Diğerleri, namuslu Müslüman büyüklerinindir."

Sonra bir köşede bir saraya rast geldim. Üstünde "Said" ismini gördüm. Merakettim. Daha dikkat ettim, suretimi üstünde gördüm gibi bana geldi.Kemâl-i taaccübümden bağırarak aklım başıma geldi, ayıldım.

İşte, o vakıa-i hayaliyeyi sana tabir edeceğim. Allah hayır etsin.

İşte, o şehir ise, hayat-ı içtimaiye-i beşeriye ve medine-i medeniyet-

iinsaniyedir. O saraylar, herbirisi birer insandır. O saray ehli ise,insandaki göz, kulak, kalb, sır, ruh, akılgibi letâif ve nefis ve hevâ ve kuvve-i şeheviye ve kuvve-i gadabiye gibi şeylerdir. Herbir insanda herbir lâtifenin ayrı ayrı vazife-i ubûdiyetleri var. Ayrı ayrı lezzetleri, elemleri var. Nefis ve hevâ, kuvve-i şeheviye ve gadabiye, bir kapıcı ve it hükmündedirler. İşte o yüksek letâifi nefis ve hevâya musahhar etmek ve vazife-i asliyelerini unutturmak, elbette sukuttur, terakki değildir.

Sair cihetleri sen tabir edebilirsin.

ÜÇÜNCÜ NÜKTE

İnsan, fiilve amel cihetinde ve sa'y-i maddî itibarıyla zayıf bir hayvandır, âciz bir mahlûktur. Onun o cihetteki daire-i tasarrufâtı ve mâlikiyeti okadar dardır ki, elini uzatsa ona yetişebilir. Hattâ, insanın elinedizginini veren hayvânât-ı ehliye, insanın zaaf ve acz ve tembelliğinden birer hisse almışlardır ki, yabanî emsallerine kıyas edildikleri vakit, azîm fark görünür (ehlî keçi ve öküz, yabanî keçi ve öküz gibi).

Fakat o insan, infial ve kabul ve dua ve sual cihetinde, şu dünya hanında aziz bir yolcudur. Ve öyle bir Kerîme misafir olmuş ki, nihayetsiz rahmet hazinelerini ona açmış; ve hadsizbedî masnuâtını ve hizmetkârlarını ona musahhar etmiş; ve o misafirintenezzühüne ve temâşâsına ve istifadesine öyle büyük bir daire açıpmüheyyâ etmiştir ki, o dairenin nısf-ı kutru, yani merkezden muhithattına kadar, gözün kestiği miktar, belki hayalin gittiği yere kadargeniştir ve uzundur.

İşte, eğer insan enâniyetine istinad edip, hayat-ı dünyeviyeyi gaye-i hayal ederek, derd-i maişetiçinde, muvakkat bazı lezzetler için çalışsa, gayet dar bir daire içinde boğulur, gider. Ona verilen bütün cihazat ve âlât ve letâif, ondan şikâyet ederek haşirde onun aleyhinde şehadet edeceklerdir vedâvâcı olacaklardır. Eğer kendini misafir bilse, misafir olduğu Zât-ıKerîminizni dairesinde sermaye-i ömrünü sarf etse, öyle geniş bir daire içindeuzun bir hayat-ı ebediye için güzel çalışır ve teneffüs edip istirahat eder, sonra âlâ-yı illiyyîne kadar gidebilir. Hem de bu insana verilen bütün cihazat ve âlât, ondan memnun olarak âhirette lehinde şehadet ederler.

Evet, insana verilen bütün cihâzât-ı acîbe, bu ehemmiyetsiz hayat-ı dünyeviye için değil, belki pek ehemmiyetli bir hayat-ı bâkiye için verilmişler.Çünkü, insanı hayvana nisbet etsek görüyoruz ki, insan, cihazat ve âlât itibarıyla çok zengindir, yüz derece hayvandan daha ziyadedir. Hayat-ı dünyeviyelezzetinde ve hayvanî yaşayışında, yüz derece aşağı düşer. Çünkü hergördüğü lezzetinde binler elem izi vardır. Geçmiş zamanın elemleri ve gelecek zamanın korkuları ve herbir lezzetin dahi elem-i zevâli, onun zevklerini bozuyor ve lezzetinde bir iz

bırakıyor. Fakat hayvan öyle değil; elemsiz bir lezzet alır, kedersiz bir zevk eder. bir mahlûktur. Onun o cihetteki daire-i tasarrufâtı ve mâlikiyeti o kadar dardır ki, elini uzatsa ona yetişebilir. Hattâ, insanın eline dizginini veren hayvânât-ı ehliye, insanın zaaf ve acz ve tembelliğinden birer hisse almışlardır ki, yabanî emsallerine kıyas edildikleri vakit, azîm fark görünür (ehlî keçi ve öküz, yabanî keçi ve öküz gibi).

Fakat o insan, infialve kabul ve dua ve sual cihetinde, şu dünya hanında aziz bir yolcudur. Ve öyle bir Kerîme misafir olmuş ki, nihayetsiz rahmet hazinelerini ona açmış; ve hadsiz bedî masnuâtını ve hizmetkârlarını ona musahhar etmiş; ve o misafirin tenezzühüne ve temâşâsına ve istifadesine öyle büyük bir daire açıp müheyyâ etmiştir ki, o dairenin nısf-ı kutru, yani merkezden muhit hattına kadar, gözün kestiği miktar, belki hayalin gittiği yere kadar geniştir ve uzundur.

İşte, eğer insan enâniyetine istinad edip, hayat-ı dünyeviyeyi gaye-i hayal ederek, derd-i maişet içinde, muvakkat bazı lezzetler için çalışsa, gayet dar bir daire içinde boğulur, gider. Ona verilen bütün cihazat ve âlât ve letâif, ondan şikâyet ederek haşirde onun aleyhinde şehadet edeceklerdir ve dâvâcı olacaklardır. Eğer kendini misafir bilse, misafir olduğu Zât-ı Kerîmin izni dairesinde sermaye-i ömrünü sarf etse, öyle geniş bir daire içinde uzun bir hayat-ı ebediye için güzel çalışır ve teneffüs edip istirahat eder, sonra âlâ-yı illiyyîne kadar gidebilir. Hem de bu insana verilen bütün cihazat ve âlât, ondan memnun olarak âhirette lehinde şehadet ederler.

Evet, insana verilen bütün cihâzât-ı acîbe, bu ehemmiyetsiz hayat-ı dünyeviye için değil, belki pek ehemmiyetli bir hayat-ı bâkiye için verilmişler. Çünkü, insanı hayvana nisbet etsek görüyoruz ki, insan, cihazat ve âlât itibarıyla çok zengindir, yüz derece hayvandan daha ziyadedir. Hayat-ı dünyeviye lezzetinde ve hayvanî yaşayışında, yüz derece aşağı düşer. Çünkü her gördüğü lezzetinde binler elem izi vardır. Geçmiş zamanın elemleri ve gelecek zamanın korkuları ve herbir lezzetin dahi elem-i zevâli, onun zevklerini bozuyor ve lezzetinde bir iz bırakıyor. Fakat hayvan öyle değil; elemsiz bir lezzet alır, kedersiz bir zevk eder.

Ne geçmiş zamanın elemleri onu incitir, ne gelecek zamanın korkuları onu ürkütür. Rahatla yaşar, yatar, Hâlıkına şükreder.

Demek, ahsen-i takvimsuretinde yaratılan insan, hayat-ı dünyeviyeye hasr-ı fikir etse, yüz derece sermayece hayvandan yüksek olduğu halde, yüz dereceserçe kuşu gibi bir hayvandan aşağı düşer. Başka bir yerde bir temsille bu hakikati beyan etmiştim. Münasebet geldi, yine o temsili tekrar ediyorum. Şöyle ki:

Bir adam, bir hizmetkârına on altın verip “Mahsus bir kumaştan bir kat elbise

yaptır” emreder. İkincisine bin altın verir, bir pusula içinde bazı şeyler yazılı o hizmetkârın cebine koyar, bir pazara gönderir.

Evvelki hizmetkâr, on altınla âlâ kumaştan mükemmel bir elbise alır. İkinci hizmetkâr, divanelik edip, evvelki hizmetkâra bakıp, cebine konulan hesap pusulasını okumayarak, bir dükkâncıya bin altın vererek bir kat elbise istedi.İnsafsız dükkâncı da kumaşın en çürüğünden bir kat elbise verdi. O bedbaht hizmetkâr, seyyidinin huzuruna geldi ve şiddetli bir tedip gördü ve dehşetli bir azap çekti.

İşte, ednâ bir şuuru olan anlar ki, ikinci hizmetkâra verilen bin altın, bir kat elbise almak için değildir. Belki mühim bir ticaret içindir.

Aynen onun gibi, insandaki cihâzât-ı mâneviyeve letâif-i insaniye ki, herbirisi hayvana nisbeten yüz derece inbisat etmiş. Meselâ, güzelliğin bütün merâtibini fark eden insan gözü; ve taamların bütün çeşit çeşit ezvâk-ı mahsusalarını temyiz eden insanın zâika-i lisaniyesi; ve hakaikın bütün inceliklerine nüfuz eden insanın aklı; ve kemâlâtın bütün envâına müştak insanın kalbi gibi sair cihazları, âletleri nerede; hayvanın pek basit, yalnız bir iki mertebe inkişaf etmiş âletleri nerede? Yalnız şu kadar fark var ki, hayvan kendine has bir amelde-münhasıran o hayvanda bir cihaz-ı mahsus-ziyade inkişaf eder. Fakat o inkişaf hususîdir.

İnsanın cihazat cihetiyle zenginliği şu sırdandır ki: Akıl ve fikir sebebiyle, insanın hasseleri, duyguları fazla inkişaf ve inbisat peydâ etmiştir. Ve ihtiyâcâtın kesreti sebebiyle, çok çeşit çeşit hissiyat peydâ olmuştur. Ve hassasiyeti çok tenevvü etmiş ve fıtratın câmiiyeti sebebiyle pek çok makàsıda müteveccih arzulara medar olmuş; ve pek çok vazife-i fıtriyesi bulunduğu sebebiyle, âlât ve cihâzâtı ziyade inbisat peydâ etmiştir. Ve ibâdâtın bütün envâına müstaid bir fıtratta yaratıldığı için, bütün kemâlâtın tohumlarına câmi’ bir istidat verilmiştir

İşte, şu derece cihazatça zenginlik ve sermayece kesret, elbette ehemmiyetsiz, muvakkat şu hayat-ı dünyeviyenin tahsili için verilmemiştir. Belki, şöyle bir insanın vazife-i asliyesi, nihayetsiz makàsıda müteveccih vezâifini görüp, acz ve fakr ve kusurunu ubûdiyet suretinde ilân etmek; ve küllî nazarıyla mevcudatın tesbihatını müşahede ederek şehadet etmek; ve nimetler içinde imdâdât-ı Rahmâniyeyi görüp şükretmek; ve masnuatta kudret-i Rabbâniyenin mu’cizâtını temâşâ ederek nazar-ı ibretle tefekkür etmektir.

Ey dünyaperest ve hayat-ı dünyeviyeye âşık ve sırr-ı ahsen-i takvimden gafil insan! Şu hayat-ı dünyeviyenin hakikatini bir vakıa-i hayaliyede Eski Said görmüş. Onu Yeni Said’e döndürmüş olan şu vakıa-i temsiliyeyi dinle:

Gördüm ki, ben bir yolcuyum. Uzun bir yola gidiyorum, yani gönderiliyorum. Seyyidim olan zat, bana tahsis ettiği altmış altından, tedricen birer miktar para

veriyordu. Ben de sarf edip pek eğlenceli bir hanageldim. O handa, bir gece içinde on altını kumara mumara, eğlencelere ve şöhretperestlik yoluna sarf ettim. Sabahleyin elimde hiçbir parakalmadı. Bir ticaret edemedim. Gideceğim yer için bir mal alamadım.Yalnız o paradan bana kalan elemler, günahlar ve eğlencelerden gelen yaralar, bereler, kederler benim elimde kalmıştı.

Birden, ben o hazin hâlette iken, orada bir adam peydâ oldu. Bana dedi:

“Bütün bütün sermayeni zayi ettin, tokada da müstehak oldun. Gideceğin yere de müflis olarak elin boş gideceksin. Fakat aklın varsa tevbe kapısı açıktır. Bundan sonra sana verilecek bâkikalan on beş altından, her eline geçtikçe, yarısını ihtiyaten muhafaza et. Yani, gideceğin yerde sana lâzım olacak bazı şeyleri al.”

Baktım, nefsim razı olmuyor. “Üçte birisini” dedi. Ona da nefsim itaat etmedi. Sonra “Dörtte birisini” dedi. Baktım, nefsim müptelâ olduğu âdetini terk edemiyor. O adam hiddetle yüzünü çevirdi, gitti.

Birden o hal değişti. Baktım ki, ben tünel içinde sukut eder gibi bir sür’atle giden bir şimendifer içindeyim. Telâş ettim. Fakat ne çare ki hiçbir tarafa kaçılmaz. Garaipten olarak, o şimendiferin iki tarafında pek cazibedar çiçekler, leziz meyveler görünüyordu. Ben de akılsız acemiler gibi onlara bakıp elimiuzattım. O çiçekleri koparmak, o meyveleri almak için çalıştım. Fakat oçiçekler ve meyveler dikenli mikenli; mülâkatında elime batıyor, kanatıyor, şimendiferin gitmesiyle mufarakatinden elimi parçalıyorlar, bana pek pahalı düşüyorlardı.

Birden, şimendiferdeki bir hademe dedi: “Beş kuruş ver; sana o çiçek ve meyvelerden istediğin kadar vereceğim. Beş kuruş yerine, elin parçalanmasıyla yüz kuruş zarar ediyorsun. Hem de ceza var; izinsiz koparamazsın.”

Birden, sıkıntıdan, ne vakit tünel bitecek diye, başımı çıkarıp ileriye baktım. Gördüm ki, tünel kapısı yerine çok delikler görünüyor. O uzun şimendiferden o deliklere adamlar atılıyorlar. Bana mukabil bir delik gördüm; iki tarafında iki mezar taşı dikilmiş. Merakla dikkat ettim. O mezar taşında büyük harflerle “Said” ismi yazılmış gördüm. Teessüf ve hayretimden “Eyvah!” dedim. Birden, o han kapısında bana nasihat eden zâtın sesini işittim. Dedi:

“Aklın başına geldi mi?”

Dedim: “Evet, geldi. Fakat kuvvet kalmadı, çare yok.”

Dedi: “Tevbe et, tevekkül et.”

Dedim: “Ettim.”

Ayıldım. Eski Saidkaybolmuş; Yeni Said olarak kendimi gördüm.

İşte, o vakıa-i hayaliyeyi, Allah hayretsin, bir iki kısmını ben tabiredeceğim; sair cihetleri sen kendin tabir et.

O yolculuk ise, âlem-i ervahtan, rahm-ı mâderden, gençlikten, ihtiyarlıktan, kabirden, berzahtan, haşirden, köprüden geçen, ebedü'l-âbâd tarafına bir yolculuktur. O altmış altın ise, altmış sene ömürdür ki, bu vakıayı gördüğüm vakit kendimi kırk beş yaşında tahmin ediyordum. Senedim yok; fakat bâki kalan on beşinden yarısını âhirete sarf etmek için, Kur'ân-ı Hakîmin hâlis bir tilmizi beni irşad etti.

O han ise, benim için İstanbulimiş. O şimendifer ise zamandır; herbir yıl bir vagondur. O tünel ise, hayat-ı dünyeviyedir. O dikenli çiçekler ve meyveler ise, lezâiz-i nâmeşruadır ve lehviyât-ı muharremedir ki, mülâkat esnasında tasavvur-u zevâldeki elem kalbi kanatıyor, mufarakatinde parçalıyor, cezayı dahi çektiriyor.

Şimendifer hademesi demişti: "Beş kuruş ver; onlardan istediğin kadar vereceğim." Onun tabiri şudur ki: İnsanın helâl sa'yiyle, meşru dairede gördüğü zevkler, lezzetler, keyfine kâfidir; harama girmeye ihtiyaç bırakmaz.

Sair kısımları sen tabir edebilirsin.

DÖRDÜNCÜ NÜKTE

İnsan, şu kâinatiçinde pek nazik ve nazenin bir çocuğa benzer: Zaafında büyük bir kuvvet ve aczinde büyük bir kudret vardır. Çünkü, o zaafın kuvvetiyle ve aczin kudretiyledir ki, şu mevcudat ona musahhar olmuş. Eğer insan zaafını anlayıp, kàlen, halen, tavren dua etse ve aczini bilip istimdad eylese, o teshirin şükrünü eda ile beraber, matlubuna öyle muvaffak olur ve maksatları ona öyle musahhar olur ki, iktidar-ı zâtîsiyle onun aşr-i mişârına muvaffak olamaz. Yalnız, bazı vakit lisan-ı hâl duasıyla hasıl olan bir matlubunu, yanlış olarak kendi iktidarına haml eder.

Meselâ, tavuğunyavrusunun zaafındaki kuvvet, tavuğu arslana saldırtır. Yeni dünyaya gelen arslanın yavrusu, o canavar ve aç arslanı kendine musahhar edip, onu aç bırakıp kendi tok oluyor. İşte câ-yı dikkat, zaaftaki bir kuvvet ve şâyân-ı temâşâ bir cilve-i rahmet...

Nasıl ki, nazdar bir çocuk, ağlamasıyla, ya istemesiyle, ya hazin haliyle matluplarına öyle muvaffak olur ve öyle kavîler ona musahhar olurlar ki, o matluplardan binden birisine bin defa kuvvetçiğiyle yetişemez. Demek zaaf ve acz, onun hakkında şefkat ve himayeti tahrik ettikleri için, küçücük parmağıyla kahramanları kendine musahhar eder. Şimdi, böyle bir çocuk, o şefkati inkâr etmek ve o himayeti itham etmek suretiyle, ahmakâne bir gururla, "Ben kuvvetimle bunları teshir ediyorum" dese, elbette bir tokat yiyecektir.

İşte, insan dahi, Hâlıkının rahmetiniinkâr ve hikmetini itham edecek bir tarzda, küfran-ı nimet suretinde, Karun gibi [1] اِنَّمَا اُوتِيتُهُ عَلٰى عِلْم yani “Ben kendi ilmimle, kendi iktidarımla kazandım” dese, elbette sille-i azâba kendini müstehak eder.

1. Kasas Sûresi, 28:78

Demek, şu meşhud saltanat-ı insaniyet ve terakkiyât-ı beşeriye ve kemâlât-ı medeniyet, celb ile değil, galebe ile değil, cidal ile değil, belki ona onun zaafı için teshir edilmiş, onun aczi için ona muavenet edilmiş, onun fakrı için ona ihsan edilmiş, onun cehli için ona ilham edilmiş, onun ihtiyacı için ona ikram edilmiş. Ve o saltanatın sebebi, kuvvet ve iktidar-ı ilmî değil, belki şefkat ve re’fet-i Rabbâniye ve rahmet ve hikmet-i İlâhiyedir ki, eşyayı ona teshir etmiştir. Evet, bir gözsüz akrep ve ayaksız bir yılan gibi haşerata mağlûp olan insana bir küçük kurttan ipeği giydiren ve zehirli bir böcekten balı yediren, onun iktidarı değil, belki onun zaafının semeresi olan teshir-i Rabbânî ve ikram-ı Rahmânîdir.

Ey insan! Madem hakikatböyledir. Gururu ve enâniyeti bırak. Ulûhiyetin dergâhında acz ve zaafını, istimdat lisanıyla; fakr ve hâcâtını, tazarru ve dua lisanıyla ilân et ve abd olduğunu göster. Ve [2] حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ de, yüksel.

2. “Allah bize yeter. O ne güzel Vekîl’dir.” Âl-i İmrân Sûresi, 3:173.

Hem deme ki: “Ben hiçim; ne ehemmiyetim var ki, bu kâinat bir Hakîm-i Mutlak tarafından kasdî olarak bana teshir edilsin, benden bir şükr-ü küllî istenilsin?”

Çünkü, sen çendan nefsin ve suretin itibarıyla hiç hükmündesin. Fakat vazife ve mertebe noktasında, sen şu haşmetli kâinatın dikkatli bir seyircisi, şu hikmetli mevcudatın belâğatli bir lisan-ı nâtıkı ve şu kitab-ı âlemin anlayışlı bir mütalâacısı ve şu tesbih eden mahlûkatın hayretli bir nâzırı ve şu ibadet eden masnuâtın hürmetli bir ustabaşısı hükmündesin.

Evet, ey insan! Sen, nebatî cismaniyetin cihetiyle ve hayvanî nefsin itibarıyla sağîr bir cüz, hakir bir cüz’î, fakir bir mahlûk, zayıf bir hayvansın ki, bütün dehşetli mevcudat-ı seyyâlenin dalgaları içinde çalkanıp gidiyorsun. Fakat muhabbet-i İlâhiyenin ziyasını tazammun eden imanın nuruyla münevver olan İslâmiyetin terbiyesiyle tekemmül edip, insaniyet cihetinde, abdiyetin içinde bir sultansın; ve cüz’iyetin içinde bir küllîsin; küçüklüğün içinde bir âlemsin; ve hakaretin içinde öyle makamın büyük ve daire-i nezaretin geniş bir nâzırsın ki, diyebilirsin: “Benim Rabb-i Rahîmim dünyayı bana bir hane yaptı. Ay ve güneşi o haneme bir lâmba; ve baharı, bir deste gül; ve yazı, bir sofra-i nimet; ve

hayvanı bana hizmetkâr yaptı. Ve nebâtâtı o hanemin ziynetli levazımatı yapmıştır.”

Netice-i kelâm: Sen eğer nefis ve şeytanı dinlersen, esfel-i sâfilîne düşersin. Eğer hak ve Kur’ân’ı dinlersen, âlâ-yı illiyyîne çıkar, kâinatın bir güzel takvimi olursun.

BEŞİNCİ NÜKTE

İnsan, şu dünyaya bir memur ve misafir olarak gönderilmiş. Çok ehemmiyetli istidat ona verilmiş. Ve o istidâdâta göre ehemmiyetli vazifeler tevdi edilmiş. Ve insanı o gayeye ve o vazifelere çalıştırmak için, şiddetli teşvikler ve dehşetli tehditler edilmiş. Başka yerde izah ettiğimiz vazife-i insaniyetin ve ubûdiyetin esâsâtını şurada icmal edeceğiz, tâ ki “ahsen-i takvim” sırrı anlaşılsın.

İşte, insan, şu kâinata geldikten sonra iki cihetle ubûdiyeti var. Bir ciheti, gaibâne bir surette bir ubûdiyeti, bir tefekkürü var. Diğeri, hâzırâne, muhâtaba suretinde bir ubûdiyeti, bir münâcâtı vardır.

Birinci vecih şudur ki: Kâinatta görünen saltanat-ı Rububiyeti, itaatkârâne tasdik edip kemâlâtına ve mehâsinine hayretkârâne nezaretidir.

Sonra, esmâ-i kudsiye-i İlâhiyeninnukuşlarından ibaret olan bedî san’atları, birbirinin nazar-ı ibretlerine gösterip dellâllık ve ilâncılıktır.

Sonra, herbiri birer gizli hazine-i mâneviyehükmünde olan esmâ-i Rabbâniyenin cevherlerini idrak terazisiyle tartmak, kalbin kıymetşinaslığıyla takdirkârâne kıymet vermektir.

Sonra, kalem-i kudretinmektubatı hükmünde olan mevcudat sahifelerini, arz ve semâ yapraklarını mütalâa edip hayretkârâne tefekkürdür.

Sonra, şu mevcudattaki ziynetleri ve lâtifsan’atları istihsankârâne temâşâ etmekle, onların Fâtır-ı Zülcemâlinin marifetine muhabbet etmek ve onların Sâni-i Zülkemâlinin huzuruna çıkmaya ve iltifatına mazhar olmaya bir iştiyaktır.

İkinci vecih huzur ve hitap makamıdır ki, eserden müessire geçer. Görür ki, bir Sâni-i Zülcelâl, kendi san’atının mu’cizeleriyle kendini tanıttırmak ve bildirmek ister. O da iman ile, marifet ile mukabele eder.

Sonra görür ki, bir Rabb-i Rahîm, rahmetiningüzel meyveleriyle kendini sevdirmek ister. O da Ona hasr-ı muhabbetle, tahsis-i taabbüdle kendini Ona sevdirir.

Sonra görüyor ki, bir Mün’im-i Kerîm, maddî ve mânevî nimetlerin lezizleriyle onu perverde ediyor. O da, ona mukabil fiiliyle, hâliyle, kàliyle, hattâ elinden gelse bütün hasseleriyle, cihâzâtıyla şükür ve hamd ü senâ eder.

Sonra görüyor ki, bir Celîl-i Cemîl, şu mevcudatın âyinelerinde kibriyâ ve

kemâlini ve celâl ve cemâlini izhar edip nazar-ı dikkati celb ediyor. O da, ona mukabil, *“Allahu ekber, Sübhânallah”* deyip, mahviyet içinde, hayret ve muhabbetle secde eder.

Sonra görüyor ki, bir Ganiyy-i Mutlak, bir sehâvet-i mutlakiçinde nihayetsiz servetini, hazinelerini gösteriyor. O da, ona mukabil, tâzim ve senâ içinde, kemâl-i iftikarla sual eder ve ister.

Sonra görüyor ki, o Fâtır-ı Zülcelâl, yeryüzünü bir sergi hükmünde yapmış, bütün antika san’atlarınıorada teşhir ediyor. O da, ona mukabil, *“Mâşaallah”* diyerek takdir ile, *“Bârekâllah”* diyerek tahsin ile, *“Sübhânallah”* diyerek hayret ile, *“Allahu ekber”* diyerek istihsan ile mukabele eder.

Sonra görüyor ki, bir Vâhid-i Ehad, şu kâinatsarayında taklit edilmez sikkeleriyle, Ona mahsus hâtemleriyle, Ona münhasır turralarıyla, Ona has fermanlarıyla, bütün mevcudata damga-i vahdet koyuyor ve tevhidin âyâtını nakşediyor. Ve âfâk-ı âlemin aktârında vahdâniyetin bayrağını dikiyor ve rububiyetini ilân ediyor. O da, ona mukabil, tasdik ile, iman ile, tevhid ile, iz’ân ile, şehadet ile, ubûdiyet ile mukabele eder.

İşte, bu çeşit ibadatve tefekküratla hakikî insan olur, ahsen-i takvimde olduğunu gösterir, imanın yümniyle emanete lâyık, emin bir halife-i arz olur.

Ey ahsen-i takvimde yaratılan ve sû-i ihtiyarıyla esfel-i sâfilîn tarafına giden insan-ı gafil! Beni dinle. Ben de senin gibi gençlik sarhoşluğuyla, gaflet içinde dünyayı hoş ve güzel gördüğüm halde, gençlik sarhoşluğundan ihtiyarlık sabahında ayıldığım dakikada, o güzel zannettiğim, âhirete müteveccih olmayan dünyanın yüzünü nasıl çirkin gördüğümü ve âhirete bakan hakikî yüzü ne kadar güzel olduğunu, On Yedinci Sözün İkinci Makamındaki iki levha-i hakikate bak, sen de gör.

Birinci levha: Ehl-i dalâletgibi, fakat sarhoş olmadan, gaflet perdesiyle eskiden gördüğüm ehl-i gaflet dünyasının hakikatini tasvir eder.

İkinci levha: Ehl-i hidayet ve huzurun hakikat-i dünyalarına işaret eder. Eskiden ne tarzda yazılmış, o tarzda bıraktım. Şiire benzer, fakat şiir değillerdir.

سُبْحَانَكَ لاَعِلْمَ لَنَا اِلاَّ مَاعَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحكِيمُ [1]

رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي اَمْرِي وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي يَفْقَهُوا قَوْلِي [2]

1. "Seni her türlü noksandan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başkabilgimiz yoktur. Muhakkak ki Sen, herşeyi hakkıyla bilir, her işihikmetle yaparsın." (Bakara Sûresi, 2:32.)
2. "Ey Rabbim, gönlüme genişlik ver. İşimi kolaylaştır. Dilimdeki tutukluğuçöz—tâ ki sözümü iyice anlasınlar." (Tâhâ Sûresi, 20:25-28.)

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى الذَّات الْمُحَمَّدِيَّةِ اللَّطِيفَةِ
الْاَحَدِيَّةِشَمْس سَمَاءِ الْاَسْرَارِ وَمَظْهَرِ الْاَنْوَارِ وَمَرْكَزِ
مَدَارِالْجَلَالِ وَقُطْبِ فَلَكِ الْجَمَالِ اَللّٰهُمَّ بِسِرِّهِ لَدَيْكَ
وَبِسَيْرِهِ اِلَيْكَ اٰمِنْ خَوْفِوَاَقِلْ عُثْرَتِى وَاذْهِبْ حُزْنِى
وَحِرْصِى وَكُنْ لِى وَخُذْنِىاِلَيْكَ مِنِّى وَارْزُقْنِى الْفَنَاءَ
عَنِّى وَلَاتَجْعَلْنِىمَفْتُوناً بِنَفْسِى مَحْجُوباً بِحِسِّى
وَاكْشِفْ لِى عَنْ كُلِّ سِرِّمَكْتُوم يَاحَىُّ يَاقَيُّومُ يَاحَىُّ
يَاقَيُّومُ يَاحَىُّ يَاقَيُّومُ وَارْحَمْنِى وَارْحَمْ رُفَقَائِى وَارْحَمْ
اَهْلَ الْاِيمَانِ وَالْقُرْاٰنِ اٰمِينَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ
وَيَااَكْرَمَ الْاَكْرَمِينَ [1]

وَاٰخِرُ دَعْوٰيهُمْ اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ [2]

1. Allahım! Sırlar semâsının güneşi, nurların mazharı, celâl dairesinin merkezi vecemâl sahibinin kutbu olan Muhammed'in biricik, lâtif zâtına rahmet et.Allahım! Onun, Senin katındaki sırrı ve Sana olan seyri hürmetine, benikorkularımdan emin kıl, hatalarımı gider, hüznümü ve hırsımı bendengider. Varlığın ve huzurunla beni müşerref kıl. Beni benden kurtarıpkendine al. Kendi varlığımı Sana feda etmekle beni rızıklandır. Beninefsime düşkün ve hissimle kör eyleme. Herbir gizli sırrı bana aç. YâHayyu yâ Kayyûm, yâ Hayyu yâ Kayyûm, yâ Hayyu yâ Kayyûm! Bana,arkadaşlarıma ve ehl-i iman ve Kur'ân'a merhamet et. Âmin, eymerhametlilerin en merhametlisi ve kerem sahiplerinin en kerîmi olanAllahım!
2. "Onların duâları şu sözlerle sona erer: Ezelden ebede her türlü hamd ve övgü,şükür ve minnet, Âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur." (Yûnus Sûresi, 10:10.)

Yirmi Dördüncü Söz

Şu Söz Beş Daldır. Dördüncü Dala dikkat et. Beşinci Dala yapış, çık, meyvelerini kopar, al.

اَللّٰهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ لَهُ اْلاَسْمَاءُ الْحُسْنٰى [1]

1. "O Allah ki, Ondan başka ibadete lâyık hiçbir ilâh yoktur. En güzel isimler Onundur." Tâhâ Sûresi, 20:8.

ŞU ÂYET-İ CELÎLENİN şecere-i nuraniyesinin çok hakikatlerinden bir hakikatinin Beş Dalına işaret ederiz.

BİRİNCİ DAL

Nasıl ki bir sultanın kendi hükûmetinin dairelerinde ayrı ayrı ünvanları ve raiyetinin tabakalarında başka başka nam ve vasıfları ve saltanatının mertebelerinde çeşit çeşit isim ve alâmetleri vardır. Meselâ, adliye dairesinde hâkim-i âdil; ve mülkiyede sultan; ve askeriyede kumandan-ı âzam; ve ilmiyede halife—daha buna kıyasen sair isim ve ünvanlarını bilsen anlarsın ki, birtek padişah, saltanatının dairelerinde ve tabaka-i hükûmet mertebelerinde bin isim ve ünvana sahip olabilir. Güya o hâkim, herbir dairede şahsiyet-i mâneviye haysiyetiyle ve telefonuyla mevcut ve hazırdır; bulunur ve bilir. Ve her tabakada kanunuyla, nizamıyla, mümessiliyle meşhud ve nâzırdır; görünür, görür. Ve herbir mertebede, perde arkasında hükmüyle, ilmiyle, kuvvetiyle mutasarrıf ve basîrdir; idare eder, bakar.

Öyle de, Ezel-Ebed Sultanıolan Rabbü'l-Âlemîn için, rububiyetinin mertebelerinde ayrı ayrı, fakat birbirine bakar şe'n ve namları; ve ulûhiyetinin dairelerinde başka başka, fakat birbiri içinde görünür isim ve nişanları; ve haşmetnümâ icraatında ayrı ayrı, fakat birbirine benzer temessül ve cilveleri; ve kudretinin tasarrufâtında başka başka, fakat birbirini ihsas eder ünvanları var. Ve sıfatlarının tecelliyâtında başka başka, fakat birbirini gösterir mukaddes zuhurâtı var. Ve ef'âlinin cilvelerinde çeşit çeşit, fakat birbirini ikmal eder hikmetli tasarrufâtı var. Ve rengârenk san'atında ve mütenevvi masnuâtında çeşit çeşit, fakat birbirini temâşâ eder haşmetli rububiyâtı vardır.

Bununla beraber, kâinatın herbir âleminde, herbir taifesinde Esmâ-i Hüsnâdan bir ismin ünvanı tecellî eder. O isim o dairede hâkimdir; başka isimler orada ona tâbidirler, belki onun zımnında bulunurlar.

Hem mahlûkatın herbir tabakasında, az ve çok, küçük ve büyük, has ve âmm, herbirisinde has bir tecellî, has bir rububiyet, has bir isimle cilvesi vardır. Yani, o

isim herşeye muhit ve âmm olduğu halde, öyle bir kast ve ehemmiyetle birşeye teveccüh eder; güya o isim yalnız o şeye hastır.

Hem, bununla beraber, Hâlık-ı Zülcelâlherşeye yakın olduğu halde, yetmiş bine yakın nuranî perdeleri vardır. Meselâ, sana tecellî eden Hâlık isminin, mahlûkıyetindeki cüz'î mertebesinden tut, tâ bütün kâinatın Hâlıkı olan mertebe-i kübrâ ve ünvan-ı âzama kadar ne kadar perdeler bulunduğunu kıyas edebilirsin. Demek, bütün kâinatı arkada bırakmak şartıyla mahlûkıyetin kapısından Hâlık isminin müntehâsına yetişirsin, daire-i sıfâta yanaşırsın.

Madem perdelerin birbirine temâşâ eder pencereleri var. Ve isimler birbiri içinde görünüyor. Ve şuûnâtbirbirine bakar. Ve temessülât birbiri içine girer. Ve ünvanlar birbirini ihsas eder. Ve zuhurat birbirine benzer. Ve tasarrufat birbirine yardım edip itmam eder. Ve rububiyetin mütenevvi terbiyeleri birbirine imdat edip muavenet eder. Elbette gerektir ki, Cenâb-ı Hakkı bir isim, bir unvanla, bir rububiyetle, ve hâkezâ, tanısa, başka ünvanları, rububiyetleri, şe'nleri içinde inkâretmesin. Belki, herbir ismin cilvesinden sair esmâya intikal etmezse zarar eder. Meselâ, Kadîr ve Hâlık isminin eserini görse, Alîm ismini görmezse, gaflet ve tabiat dalâletine düşebilir. Belki lâzım gelir ki, onun nazarı, daima karşısında قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ [1] *Hüve, Hüvallah* okusun, görsün. Onun kulağı herşeyden dinlesin, işitsin. Onun lisanı *Lâ ilâhe illâhû beraber mîzened âlem* desin, ilân etsin.

İşte, Kur'ân-ı Mübîn, اَللّٰهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ لَهُ اْلاَسْمَاءُ الْحُسْنٰى [2] fermanıyla, zikrettiğimiz hakikatlere işaret eder.

Eğer o yüksek hakikatleri yakından temâşâ etmek istersen, git, fırtınalı bir denizden, zelzeleli bir zeminden sor. "Ne diyorsunuz?" de. Elbette "*Yâ Celîl, yâ Celîl, yâ Azîz, yâ Cebbâr*" dediklerini işiteceksin.

Sonra, deniz içinde ve zemin yüzünde merhamet ve şefkatle terbiye edilen küçük hayvanattan ve yavrulardan sor. "Ne diyorsunuz?" de. Elbette "*Yâ Cemîl, yâ Cemîl, yâ Rahîm, yâ Rahîm*" diyecekler.[HAŞİYE-1]

1. "De ki: O Allah birdir." İhlâs Sûresi, 112:1.
2. "O Allah ki, Ondan başka ibadete lâyık hiçbir ilâh yoktur. En güzel isimler Onundur." Tâhâ Sûresi, 20:8.
Haşiye-1 Hattâ birgün kedilere baktım. Yalnız yemeklerini yediler, oynadılar,yattılar. Hatırıma geldi: "Nasıl bu vazifesiz canavarcıklara mübarekdenilir?" Sonra gece yatmak için uzandım. Baktım, o kedilerden birisi geldi, yastığıma dayandı, ağzını kulağıma getirdi, sarih bir surette "Yâ Rahîm, yâ Rahîm, yâ Rahîm, yâ Rahîm" diyerek, güya hatırıma gelen itirazı ve tahkiri, taifesi namına reddedip yüzüme çarptı. Aklıma geldi: "Acaba şu zikir bu ferde mi mahsustur, yoksa taifesine mi âmmdır? Ve işitmek yalnız benim gibi haksız bir muterize mi münhasırdır, yoksa herkes dikkat etse bir derece işitebilir mi?" Sonra, sabahleyin başka kedileri dinledim. Çendan onun gibi sarih değil; fakat mütefavit derecede aynı zikri tekrar ediyorlar. Bidâyette hırhırları arkasında "Yâ Rahîm" fark edilir. Git gide hırhırları, mırmırları aynı "Yâ Rahîm" olur; mahreçsiz, fasih bir zikr-i hazîn olur. Ağzını kapar, güzel "Yâ Rahîm" çeker. Yanıma gelen ihvanlara hikâye ettim. Onlar dahi dikkat ettiler, "Bir derece işitiyoruz" dediler. Sonra kalbime geldi: "Acaba şu ismin vech-i tahsisi nedir? Ve niçin şivesiyle zikrederler, hayvan lisanıyla etmiyorlar?"Kalbime geldi: Şu hayvanlar çocuk gibi çok nazdar ve nazik ve insanakarışık bir arkadaş olduğundan, çok şefkat ve merhamete muhtaçtırlar. Okşandığı vakit, hoşlarına giden taltiflerigördükleri zaman, o nimete bir hamd olarak, kelbin hilâfına olarakesbabı bırakıp, yalnız kendi Hâlık-ı Rahîminin rahmetini kendi âleminde ilân ile, nevm-i gaflette olan insanları ikaz ve "Yâ Rahîm" nidâsıyla, kimden medet gelir ve kimden rahmet beklenir, esbap-perestlere ihtar ediyorlar.

Semâyı dinle. Nasıl "*Yâ Celîl-i Zülcemâl*" diyor. Ve arza kulak ver. Nasıl "*Yâ Cemîl-i Zülcelâl*" diyor. Ve hayvanlara dikkat et. Nasıl "*Yâ Rahmân, yâ Rezzâk*"

diyorlar. Bahardan sor. Bak, nasıl *“Yâ Hannân, yâ Rahmân, yâ Rahîm, yâ Kerîm, yâ Lâtif, yâ Atûf, ya Musavvir, yâ Münevvir, yâ Muhsin, yâ Müzeyyin*“ gibi çok esmâyı işiteceksin. Ve insan olan bir insandan sor. Bak, nasıl bütün Esmâ-i Hüsnâyı okuyor ve cephesinde yazılı; sen de dikkat etsen okuyabilirsin. Güya kâinat azîm bir musika-i zikriyedir. En küçük nağme, en gür nağamâta karışmakla, haşmetli bir letâfet veriyor. Ve hâkezâ, kıyas et.

Fakat, çendan insan bütün esmâya mazhardır; fakat kâinatın tenevvüünü ve melâikenin ihtilâf-ı ibâdâtını intaç eden tenevvü-ü esmâ, insanların dahi bir derece tenevvüüne sebep olmuştur. Enbiyanın ayrı ayrı şeriatleri, evliyanın başka başka tarikatleri, asfiyanın çeşit çeşit meşrepleri şu sırdan neş’et etmiştir. Meselâ, İsâ Aleyhisselâm, sair esmâ ile beraber, Kadîr ismi onda daha galiptir. Ehl-i aşkta Vedûd ismi ve ehl-i tefekkürde Hakîm ismi daha ziyade hâkimdir.

İşte, nasıl eğer bir adam hem hoca, hem zâbit, hem adliye kâtibi, hem mülkiye müfettişi olsa, onun herbir dairede birer nisbeti, birer vazifesi, birer hizmeti, birer maaşı, birer mes’uliyeti, birer terakkiyâtı; ve muvaffakiyetsizliğine sebep birer düşman ve rakipleri oluyor. Ve padişaha karşı çok ünvanlarla görünüyor ve görür. Ve çok lisanlarla ondan medet ister ve âmirinin çok ünvanlarına müracaat eder. Ve düşmanların şerrinden kurtulmak için, muavenetini çok suretlerle talep eder.

Öyle de, çok esmâya mazharve çok vazifelerle mükellef ve çok düşmanlara müptelâ olan insan, münâcâtında, istiâzesinde çok isimleri zikreder. Nasıl ki, nev-i insanın medâr-ı fahri ve elhak en hakikî insan-ı kâmil olan Muhammed-i Arabî Aleyhissalâtü Vesselâm, Cevşenü’l-Kebîr namındaki münâcâtında bin bir ismiyle dua ediyor, ateşten istiâze ediyor.

İşte, şu sırdandır ki, Sûre-i

قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ مَلِكِ النَّاسِ اِلٰهِ النَّاسِ
مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ [1]

de üç ünvan ile istiâzeyi emrediyor ve *Bismillâhirrahmânirrahîm’*de üç ismiyle istiâneyi gösteriyor.

1. “De ki: Sığınırım insanların Rabbine, insanların Mâlikine, insanların İlâhına. Sinsice vesvese verenlerin şerrinden...” Nâs Sûresi, 114:1-4.

İKİNCİ DAL

Çok esrarın anahtarlarını tazammun eden iki sırrı beyan eder.

Birinci sır: Evliya ne için usul-i imaniyede ittifak ettikleri halde meşhudatlarında, keşfiyatlarında çok tehalüf ediyorlar. Şuhud derecesinde olan keşifleri bazan hilâf-ı vaki ve muhalif-i hak çıkıyor. Hem niçin ehl-i fikir ve

nazar, herbiri kat’î bir burhanla hak telâkki ettikleri efkârlarında, birbirine mütenakız bir surette hakikati görüyorlar ve gösteriyorlar; bir hakikat niçin çok renklere giriyor?

İkinci sır: Enbiya-yı sâlife, niçin haşr-i cismanî gibi bir kısım erkân-ı imaniyeyi bir derece mücmel bırakmışlar, Kur’ân gibi tafsilât vermemişler; sonra ümmetlerinden bir kısmı, ileride o mücmel olan erkânı inkâra kadar gitmişler? Hem niçin hakikî ârif olan evliyanın bir kısmı yalnız tevhidde ileri gitmişler? Hattâ derece-i hakkalyakîne kadar gittikleri halde, bir kısım erkân-ı imaniye onların meşreplerinde pek az ve mücmel bir surette görünüyor. Hattâ, onun içindir ki, onlara tebaiyet edenler, ileride o erkân-ı imaniyeye lâzım olan ehemmiyeti vermemişler; hattâ bazıları sapmışlar. Madem bütün erkân-ı imaniyenin inkişafıyla hakikî kemâl bulunur, niçin ehl-i hakikat bazısında çok ileri ve bir kısmında çok geri kalmışlar? Halbuki, bütün esmânın mertebe-i âzamlarının mazharı ve bütün enbiyanın serveri olan Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm ve bütün kütüb-ü mukaddesenin reis-i enveri olan Kur’ân-ı Hakîm, bütün erkân-ı imaniyeyi vâzıh bir surette, pek ciddî bir ifadede ve kasdî bir tarzda tafsil etmişlerdir.

Evet, çünkü hakikatte hakikîkemâl-i etemm öyledir. İşte, şu esrarın hikmeti şudur ki:

İnsan çendan bütün esmâya mazhar ve bütün kemâlâta müstaiddir. Lâkin, iktidarı cüz’î, ihtiyarı cüz’î, istidadı muhtelif, arzuları mütefavit olduğu halde, binler perdeler, berzahlar içinde hakikati taharrî eder. Onun için, hakikatin keşfinde ve hakkın şuhudunda berzahlar ortaya düşüyor; bazılar berzahtan geçemiyorlar. Kabiliyetler başka başka oluyor; bazıların kabiliyeti, bazı erkân-ı imaniyenin inkişafına menşe olamıyor. Hem esmânın cilvelerinin renkleri mazhara göre tenevvü ediyor, ayrı ayrı oluyor; bazı mazhar olan zat, bir ismin tam cilvesine medar olamıyor. Hem külliyet ve cüz’iyet, ve zılliyet ve asliyet itibarıyla, cilve-i esmâ başka başka suretalıyor; bazı istidat cüz’iyetten geçemiyor ve gölgeden çıkamıyor. Ve istidada göre bazan bir isim galip oluyor, yalnız kendi hükmünü icra ediyor; o istidatta onun hükmü hükümran oluyor. İşte, şu derin sırra ve şu geniş hikmete, esrarlı, geniş ve hakikatle bir derece karışık bir temsille bazı işaretler ederiz.

Meselâ, *Zühre* namıyla nakışlı bir çiçek ve kamere âşık hayatlı bir *Katre* ve güneşe bakan safvetli bir *Reşha’*yı farz ediyoruz ki, herbirisinin bir şuuru, bir kemâli var ve o kemâle bir iştiyakı bulunuyor.

Şu üç şey de, çok hakikatlere işaret etmekle beraber, nefisve akıl ve kalbin sülûklerine işaret eder ve üç tabaka ehl-i hakikate misaldir.[HAŞİYE-1]

Haşiye-1 Her tabakada dahi üç taife var. Temsildeki üç misal, her tabakadaki o üç taifeye, belki dokuz taifeye bakar; yoksa üç tabakaya değil.

Birincisi: Ehl-i fikir, ehl-i velâyet, ehl-i nübüvvetin işârâtıdır.

İkincisi: Cismanî cihazatla kemâline sa'y edip hakikate gidenleri; ve nefsin tezkiyesiyle ve aklın istimâliyle mücahede etmekle hakikate gidenleri; ve kalbin tasfiyesiyle ve iman ve teslimiyetle hakikate gidenlerin misalleridir.

Üçüncüsü: Enâniyeti bırakmayan ve âsâra dalan ve yalnız istidlâliyle hakikate giden; ve ilim ve hikmetle ve akıl ve marifetle hakikati aramaya giden; ve iman ve Kur'ân ile, fakr ve ubûdiyetle hakikate çabuk giden, ayrı ayrı istidatta bulunan üç taifenin hikmet-i ihtilâflarına işaret eden temsillerdir.

İşte, şu üç tabakanın terakkiyâtındaki sırrı ve geniş hikmeti *Zühre, Katre, Reşha* ünvanları altında bir temsille bir derece göstereceğiz.

Meselâ, güneşin, kendi Hâlıkının izniyle ve emriyle, üç çeşit tecellîsi ve in'ikâsı ve ifâzası var: Birisi çiçeklere, birisi kamere ve seyyarelere, birisi şişe ve su gibi parlaklara verdiği ayrı ayrı in'ikâslarıdır.

Birincisi üç tarzdadır:

Biri, küllî ve umumî bir tecellî ve in'ikâsdır ki, bütün çiçeklere birden ifâzasıdır.

Biri de has bir tecellîdir ki, herbir nev'e göre bir hususî in'ikâsı vardır.

Biri de cüz'îbir tecellîdir ki, herbir çiçeğin şahsiyetine göre bir ifazasıdır.

Şu temsilimiz o kavle göredir ki, çiçeklerin süslü renkleri, güneşin ziyasındaki yedi rengin istihâle-i in'ikâsiyesinden neş'et ediyor; ve bu kavle göre çiçekler dahi güneşin bir çeşit âyineleridir.

İkincisi: Güneşin, kamere ve seyyarelere, Fâtır-ı Hakîmin izniyle verdiği nur ve feyizdir. Şu küllî ve geniş feyiz ve nurdan sonra, kamer, o ziyanın gölgesi hükmünde olan nuru, güneşten küllî bir surette istifade eder, sonra hususî bir tarzda denizlere ve havaya ve parlak toprağa ve bir suret-i cüz'iyede denizin kabarcıklarına ve toprağın şeffaflarına ve havanın zerrelerine ifade ve ifâzasıdır.

Üçüncüsü: Güneşin, emr-i İlâhî ile, cevv-i havayı ve denizlerin yüzlerini birer âyine ederek, safî ve küllî ve gölgesiz bir in'ikâsı var. Sonra o güneş, denizin kabarcıklarına ve suyun katrelerine ve havanın reşhalarına ve karın şişeciklerine, herbirine birer cüz'î aksi, birer küçük timsalini veriyor.

İşte, güneşin, herbir çiçeğe ve kamere mukabil herbir katreye, herbir reşhaya, mezkûr üç cihette, ikişer tarikle teveccüh ve ifâzası var:

Birinci tarik: Bil'asale, doğrudan doğruya, berzahsız, hicapsızdır. Şu yol, nübüvvetin tarikini temsil eder.

İkinci yol: Berzahlar tavassut eder. Âyine ve mazharların kabiliyetleri, şemsin

cilvelerine birer renk takıyor. Şu yol ise, velâyet mesleğini temsil eder.

İşte, Zühre, Katre, Reşha, herbirisi, evvelki yolda diyebilirler ki: “Ben umum âlem güneşinin bir âyinesiyim.” Fakat ikinci yolda öyle diyemez. Belki “Ben kendi güneşimin âyinesiyim”; veyahut “Nev’ime tecellî eden güneşin âyinesiyim” der. Çünkü güneşi öyle tanıyor. Bütün âleme bakar bir güneşi göremiyor. Halbuki, o şahsın veyahut nev’inin veya cinsinin güneşi, dar berzah içinde mahdut bir kayıt altında ona görünüyor. Halbuki kayıtsız, berzahsız, mutlak güneşin âsârını o mukayyet güneşe veremiyor. Çünkü bütün yeryüzünü ısıtmak, tenvir etmek, umum nebâtat, hayvânâtın hayatlarını tahrik etmek ve seyyârâtı etrafında döndürmek gibi haşmetnümâ eserleri, o dar kayıt ve mahdut berzah içinde gördüğü güneşe, şuhud-u kalbî ile veremiyor. Belki, o âsâr-ı acîbeyi, eğer o şuurlu farz ettiğimiz üç şey, o kayıt altında gördüğü güneşe verse de, sırf aklî ve imanî bir tarzda; ve o mukayyed, ayn-ı mutlak olduğunu bir teslimiyetle verebilir. Fakat, o insan gibi akıllı farz ettiğimiz Zühre, Katre, Reşha, şu hükümleri, yani pek büyük âsârı güneşlerine isnad etmeleri, aklîdir, şuhudî değil. Belki, bazan hükm-ü imanîleri, şuhud-u kevniyelerine müsademe eder; pek güçlükle inanabilirler.

İşte, hakikate dar gelen ve bazı köşelerinde hakikatin âzâları görünen ve hakikatle karışık şu temsil içine üçümüz de girmeliyiz. Üçümüz de kendimizi Zühre, Katre, Reşha farz edeceğiz. Zira onlarda farz ettiğimiz şuur kâfi gelmiyor; biz aklımızı dahi onlara katmalıyız. Yani, onlar maddî güneşlerinden nasıl feyiz alıyorlar; biz de mânevî güneşimizden öyle alıyoruz, anlamalıyız.

İşte, sen, ey dünyayı unutmayan ve maddiyâta tevaggul eden ve nefsi kesafet peydâ eden arkadaş! Sen Zühre ol. Nasıl ki o Zühre çiçeği, ziya-yı şemsten inhilâl etmiş bir renk alıyor; ve o renk içinde şemsin timsalini karıştırıp kendine ziynetli bir suret giydiriyor. Zira senin istidadın dahi ona benzer.

Hem şu esbabadalmış Eski Said gibi mektepli feylesof ise, kamere âşık olan Katre olsun ki, kamer, güneşten aldığı ziya zıllini ona verir ve onun gözbebeğine bir nur verir, o da o nurla parlar. Fakat o Katre, o nurla yalnız kameri görür, güneşi göremez; belki imanıyla görebilir.

Hem şu herşeyi doğrudan doğruya Cenâb-ı Haktan bilir, esbabıbir perde telâkki eder fakir adam, o da Reşha olsun. Öyle bir Reşha ki, kendi zâtında fakirdir. Hiçbir şeyi yok ki, ona dayanıp Zühre gibi kendine güvensin. Hiçbir rengi yok ki onunla görünsün. Başka şeyleri de tanımıyor ki ona teveccüh etsin. Hâlis bir safveti var ki, doğrudan doğruya güneşin timsalini gözbebeğinde saklıyor.

Şimdi, madem biz bu üç şey yerine geçtik. Kendimize bakmalıyız: Bizde ne

var, ne yapacağız?

İşte, bakıyoruz ki, bir Zât-ı Kerîm, ihsanıylabizi gayet derece tezyin ve tenvir ve terbiye ediyor. İnsan ise, ihsan edene perestiş eder. Perestişe lâyık olana kurbiyet ister ve görmek talep eder. Öyle ise, herbirimiz, istidadımıza göre, o muhabbetcazibesiyle sülûk edeceğiz.

Ey Zühre-misal! Sen gidiyorsun. Fakat çiçek olarak git. İşte gittin. Terakki ede ede, tâ bir mertebe-i külliyeye geldin. Güya bütün çiçeklerin hükmüne geçtin. Halbuki, Zühre kesif bir âyinedir. Onda, ziyadaki yedi renk inhilâl ve inkisar eder. Şemsin aksini gizler. Sen sevdiğin güneşin yüzünü görmekte muvaffak olamazsın. Çünkü, kayıtlı olan renkler, hususiyetler dağıtıyor, perde çekiyor, gösteremiyor. Sen şu halde suretlerin, berzahların ortaya girmesiyle neş'et eden firaktan kurtulamazsın. Lâkin bir şartla kurtulabilirsin ki, sen kendi nefsinin muhabbetine dalmış olan başını kaldırasın ve nefsin mehâsiniyle telezzüz ve iftihar eden nazarını çekesin, gökyüzündeki güneşin yüzüne atasın. Hem, başaşağı, celb-i rızık için toprağa bakan yüzünü, yukarıdaki şemse çeviresin. Çünkü sen onun âyinesisin. Vazifen âyinedarlıktır. Bilsen, bilmesen, hazine-i rahmet kapısı olan toprak tarafından senin rızkın gelecektir.

Evet, nasıl bir çiçek, güneşin küçücük bir âyinesidir. Şu koca güneş dahi, gök denizinde, Şems-i Ezelînin Nur isminden tecellî eden bir lem'anın katre-misal bir âyinesidir. Ey kalb-i insanî! Sen nasıl bir güneşin âyinesi olduğunu bundan bil. Bu şartı yaptıktan sonra kemâlini bulursun. Fakat güneşi nefsülemirde nasılsa öyle göremezsin; o hakikati çıplak anlamazsın. Belki, senin sıfatlarının renkleri ona bir renk verir; ve kesafetli dürbünün bir suret takar; ve kayıtlı kabiliyetin bir kayıt altına alır.

Şimdi, sen dahi, ey Katre içine giren hakîm feylesof! Senin katre-i fikrin dürbünüyle, felsefenin merdiveniyle, tâ kamere kadar terakki ettin, kamere girdin. Bak, kamer kendi zâtında kesafetli, zulümatlıdır. Ne ziyası var, ne hayatı. Senin sa'yin beyhude, ilmin faidesiz gitti. Sen ye'sin zulümâtından ve kimsesizliğin vahşetinden ve ervâh-ı habisenin iz'âcâtından ve o vahşetin dehşetinden şu şartlarla kurtulabilirsin ki: Tabiat gecesini terk edip hakikat güneşine teveccüh etsen ve yakînen inansan ki, şu gece nurları gündüz güneşinin ışıklarının gölgeleridir.

Bu şartı yaptıktan sonra sen kemâlini bulursun. Fakir ve karanlıklı kamer yerine, haşmetli güneşi bulursun. Fakat sen dahi, öteki arkadaşın gibi, güneşi safi göremezsin. Belki senin aklın ve felsefen ünsiyet ve ülfet ettikleri perdeler arkasında ve ilim ve hikmetin nescettiği hicapların halfinde ve kabiliyetin verdiği bir renk içinde görebilirsin.

İşte, Reşha-misalüçüncü arkadaşınız ki, hem fakirdir, hem renksizdir. Güneşin hararetiyle çabuk tebahhur eder, enâniyetini bırakır, buhara biner, havaya çıkar. İçindeki madde-i kesife, nâr-ı aşk ile ateş alır, ziya ile nura döner. O ziyanın cilvelerinden gelen bir şuaa yapışır, yanaşır.

Ey Reşha-misal! Madem doğrudan doğruya güneşe âyinedarlık ediyorsun. Sen hangi mertebede bulunursan bulun, ayn-ı şemse karşı, aynelyakîn bir tarzda, safi bakılacak bir delik, bir pencere bulursun. Hem o şemsin âsâr-ı acîbesini ona vermekte müşkülât çekmeyeceksin. Ona lâyık haşmetli evsâfını tereddütsüz verebilirsin. Saltanat-ı zâtiyesinin dehşetli âsârını ona vermekte hiçbir şey senin elinden tutup ondan vazgeçiremez. Seni ne berzahların darlığı, ne kabiliyetlerin kaydı, ne âyinelerin küçüklüğü seni şaşırtmaz, hilâf-ı hakikate sevk etmez. Çünkü sen safi, hâlis, doğrudan doğruya ona baktığın için anlamışsın ki, mazharlarda görünen ve âyinelerde müşahede olunan güneş değil, belki bir nevi cilveleridir, bir çeşit renkli akisleridir. Çendan o akisler onun ünvanlarıdır; fakat bütün âsâr-ı haşmetini gösteremiyorlar.

İşte, şu hakikatle karışık temsilde, böyle başka başka üç tarikle kemâle gidilir. Ve o kemâlâtın mezâyâsında ve mertebe-i şuhudun tafsilâtında başka başkadırlar. Fakat neticede ve hakka iz'an ve hakikati tasdikte ittifak ederler.

İşte, nasıl bir gece adamı ki, hiç güneşi görmemiş, yalnız kamer âyinesinde bir gölgesini görüyor. Güneşe mahsus haşmetli ziyayı, dehşetli cazibeyi aklına sığıştıramıyor. Belki görenlere teslim olup taklit ediyor. Öyle de, veraset-i Ahmediye (a.s.m.) ile Kadîr ve Muhyî gibi isimlerin mertebe-i uzmâsına yetişmeyen, haşr-i âzamı ve kıyamet-i kübrâyı taklidî olarak kabul eder, "Aklî bir mesele değildir" der. Çünkü, hakikat-ı haşir ve kıyamet, İsm-i Âzamınve bazı esmânın derece-i âzamının mazharıdır. Kimin nazarı oraya çıkmazsa, taklide mecburdur. Kimin fikri oraya girse, haşir ve kıyameti, gece gündüz, kış ve bahar derecesinde kolay görür, itminan-ı kalble kabul eder.

İşte şu sırdandır ki, haşir ve kıyameti, en âzammertebede, en ekmel tafsilâtla Kur'ân zikrediyor ve İsm-i Âzamın mazharı olan Peygamberimiz Aleyhissalâtü Vesselâm ders veriyor. Ve eski peygamberler ise, hikmet-i irşadın iktizasıyla, bir derece basit ve iptidaî bir halde olan ümmetlerine, haşri en âzam bir derecede, en geniş bir tafsilâtla ders vermemişler.

Hem şu sırdandır ki, bir kısım ehl-i velâyet, bazı erkân-ı imaniyeyi mertebe-i uzmâsında görmemişler veya gösterememişler. Hem şu sırdandır ki, marifetullahtaderecât-ı ârifîn çok tefavüt ediyor.

Daha bunlar gibi çok esrar, şu hakikatten inkişaf eder. Şimdi şu temsil, hem bir derece hakikati ihsas ettiğinden, hem hakikat çok geniş ve çok derin

olduğundan, biz dahi temsille iktifa ediyoruz. Haddimizin ve takatimizin fevkinde olan esrara girişmeyeceğiz.

ÜÇÜNCÜ DAL

Kıyametalâmetlerinden ve âhirzaman vukuatından ve bazı a'mâlin fazilet ve sevaplarından bahseden ehâdis-i şerife güzelce anlaşılmadığından, akıllarına güvenen bir kısım ehl-i ilim, onların bir kısmına zayıf veya mevzu demişler. İmanı zayıf ve enâniyeti kavî bir kısım da inkâra kadar gitmişler. Şimdi tafsile girişmeyeceğiz. Yalnız "On İki Asıl"ı beyan ederiz.

BİRİNCİ ASIL: Yirminci Sözün âhirindeki sual ve cevapta izah ettiğimiz meseledir. İcmâli şudur ki:

Din bir imtihandır, bir tecrübedir; ervâh-ı âliyeyi ervâh-ı sâfileden tefrik eder. Öyle ise, ileride herkese gözle görülecek vukuatı öyle bir tarzda bahsedecek ki, ne bütün bütün meçhul kalsın, ne de bedihî olup herkes ister istemez tasdike mecbur kalsın. Akla kapı açacak, ihtiyarı elinden almayacak. Zira, eğer tamamen bedâhet derecesinde bir alâmet-i kıyamet görülse, herkes tasdike muztar olsa, o vakit kömür gibi bir istidat, elmas gibi bir istidatla beraber kalır. Sırr-ı teklif ve netice-i imtihan zayi olur.

İşte, bunun için, Mehdîve Süfyan meseleleri gibi çok meselelerde çok ihtilâf olmuş. Hem rivâyât dahi çok muhteliftir; birbirine zıt hükümler olmuş.

İKİNCİ ASIL: Mesâil-i İslâmiyenin tabakatı vardır. Biri bir burhan-ı kat'î istese, diğeri bir zann-ı galibî ile iktifa eder, başkası yalnız bir kabul-u teslimi ve reddetmemek ister. Öyle ise, esâsât-ı imaniyeden olmayan mesâil-i fer'iye veya vukuat-ı zamaniyenin herbirinde bir iz'ân-ı yakîn ile bir burhan-ı kat'î istenilmez. Belki yalnız reddetmemek ve teslimiyetle ilişmemektir.

ÜÇÜNCÜ ASIL: Zaman-ı Sahabede Benî İsrail ve Nesârâ ulemalarından çoğu İslâmiyete girdiler. Eski malûmatları dahi onlarla beraber Müslüman oldu; bazı hilâf-ı vaki malûmât-ı sâbıkaları, İslâmiyetin malı olarak tevehhüm edildi.

DÖRDÜNCÜ ASIL: Ehâdis-i şerife râvilerinin bazı kavilleri veyahut istinbat ettikleri mânâları, metn-i hadisten telâkki ediliyordu. Halbuki, insan hatadan hâli olmadığı için, hilâf-ı vaki bazı istinbatları veya kavilleri hadis zannedilerek zaafına hükmedilmiş.

BEŞİNCİ ASIL: [1] اِنَّ فِي اُمَّتِي مُحَدَّثُونَ yani [2] مُلْهَمُونَ sırrınca, bazı ehl-i keşif ve ehl-i velâyetolan muhaddisîn-i muhaddesun ilhamlarıyla gelen bazı maânî, hadis telâkki edilmiş. Halbuki ilham-ı evliya, bazı ârızalarla hata olabilir. İşte, bu neviden bir kısım hilâf-ı hakikat çıkabilir.

1. "Ümmetimin içinde muhaddesûn vardır." *Buhari*, Fadâilü's-Sahâbe: 6, Enbiyâ: 54; *Müslim*, Fadâilü's-Sahâbe: 23; *Tirmizi*, Menâkıb: 17; *Müsned*, 6:55; el-Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâm'l-*

*Kur'ân*13:174.
2. Kendilerine ilhâm olunan kimseler.

ALTINCI ASIL: Beynennas iştihar bulmuş bazı hikâyeler bulunuyor ki, durub-u emsal hükmüne geçer, hakikî mânâsına bakılmaz. Ne maksat için sevk edilir, ona bakılır. İşte, bu neviden, beynennas teârüf etmiş bazı kıssa ve hikâyâtı, Resul-ü Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm bir maksad-ı irşadî için temsil ve kinaye nev'inden zikredivermiş. Şu nevi meselelerin mânâ-yı hakikîsinde kusur varsa, örf ve âdât-ı nâsa aittir ve teârüf ve tesâmu-u umumîye râcidir.

YEDİNCİ ASIL: Pek çok teşbih ve temsiller bulunuyor ki, mürur-u zamanla veya ilmin elinden cehlin eline geçmesiyle hakikat-i maddiye telâkki ediliyor, hataya düşer. Meselâ, "Sevr" ve "Hut" isminde ve âlem-i misalde sevr ve hut timsalinde, berrî ve bahrî hayvânat nâzırlarından iki melâiketullah, adeta bir koca öküz ve cismanî bir balık zannedilerek hadîse ilişilmiş.

Hem meselâ, bir vakit huzur-u Nebevîde derin bir ses işitildi. Resul-ü Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâmferman etti ki: "Bu gürültü, yetmiş senedir yuvarlanıp, tâ ancak bu dakika Cehennemin dibine düşen bir taşın gürültüsüdür."[1] İşte bu hadisi işiten, hakikate vasıl olmayan, inkâra sapar. Halbuki, yirmi dakika o hadisten sonra kat'iyen sabittir ki, biri geldi, Resul-ü Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâma dedi ki: "Meşhur münafık yirmi dakika evvel öldü." Yetmiş yaşına giren o münafık, Cehennemin bir taşı olarak, bütün müddet-i ömrü tedennîde, esfel-i sâfilîne, küfre sukuttan ibaret olduğunu, gayet beliğane bir surette, Resul-ü Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm beyan etmiştir. Cenâb-ı Hak, o vefat dakikasında o sesi işittirip ona alâmet etmiştir.

1. bk. *Müslim*, Cennet, 31; *Müsned*, 3:341, 346.

SEKİZİNCİ ASIL: Cenâb-ı Hakîm-i Mutlak, şu dâr-ı tecrübe ve meydan-ı imtihanda, çok mühim şeyleri, kesretli eşya içinde saklıyor. O saklamakla, çok hikmetler, çok maslahatlar bağlıdır. Meselâ, Leyle-i Kadri umum Ramazan'da, saat-i icâbe-i duayı Cuma gününde, makbul velîsini insanlar içinde, eceli ömür içinde ve kıyametin vaktini ömr-ü dünya içinde saklamış.

Zira, ecel-i insan muayyen olsa, yarı ömrüne kadar gaflet-i mutlaka, yarıdan sonra darağacına adım adım gitmek gibi bir dehşet verecek. Halbuki, âhiret ve dünya muvazenesini muhafaza etmek ve her vakit havf ve recâ ortasında bulunmak maslahatı, iktiza eder ki, her dakika hem ölmek, hem yaşamak mümkün olsun. Şu halde, müphem tarzdaki yirmi sene müphem bir ömür, bin sene muayyen bir ömre müreccahtır.

İşte, kıyametdahi, şu insan-ı ekber olan dünyanın ecelidir. Eğer vakti taayyün etseydi, bütün kurun-u ûlâ ve vustâ gaflet-i mutlakaya dalacak idiler ve kurun-u uhrâ dehşette kalacaktı. İnsan nasıl hayat-ı şahsiyesiyle, hanesinin ve köyünün bekàsıyla alâkadardır. Öyle de, hayat-ı içtimaiye ve nev'iyesiyle, küre-i arzın ve

dünyanın yaşamasıyla alâkadardır. Kur’ân [1] اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ der, “Kıyamet yakındır” ferman ediyor. Bin bu kadar sene geçtikten sonra gelmemesi, yakınlığına halel vermez. Zira kıyamet dünyanın ecelidir. Dünyanın ömrüne nisbeten bin veya iki bin sene, bir seneye nisbetle bir iki gün veya bir iki dakika gibidir. Saat-i kıyamet yalnız insaniyetin eceli değil ki, onun ömrüne nisbet edilip baîd görülsün. İşte bunun içindir ki, Hakîm-i Mutlak, kıyameti, Mugayyebât-ı Hamseden olarak ilminde saklıyor. İşte, bu ipham sırrındandır ki, her asır, hattâ asr-ı hakikatbîn olan Asr-ı Saadet dahi daima kıyametten korkmuşlar. Hattâ bazıları “Şerâiti hemen hemen çıkmış” demişler.

1. Kamer Sûresi, 54:1.

İşte bu hakikati bilmeyen insafsız insanlar derler ki: “Âhiretin tafsilâtını ders alan müteyakkız kalbli, keskin nazarlı olan Sahabelerin fikirleri, niçin bin sene hakikatten uzak olarak fikirleri düşmüş gibi, istikbal-i dünyevîde bin dört yüz sene sonra gelecek bir hakikati asırlarında karib zannetmişler?”

Elcevap: Çünkü, Sahabeler, feyz-i sohbet-i Nübüvvetten, herkesten ziyade dâr-ı âhireti düşünerek, dünyanın fenâsını bilerek, kıyametin ipham vaktindeki hikmet-i İlâhiyeyi anlayarak, ecel-i şahsî gibi dünyanın eceline karşı dahi daima muntazır bir vaziyet alarak, âhiretlerine ciddî çalışmışlar. Resul-ü Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm “Kıyameti bekleyiniz, intizar ediniz” tekrar etmesi, şu hikmetten ileri gelmiş bir irşad-ı Nebevîdir. Yoksa vuku-u muayyene dair bir vahyin hükmüyle değildir ki hakikatten uzak olsun. İllet ayrıdır, hikmet ayrıdır. İşte, Peygamber Aleyhissalâtü Vesselâmın bu nevi sözleri, hikmet-i iphamdan ileri geliyor.

Hem şu sırdandır ki, Mehdî, Süfyan gibi âhirzamanda gelecek eşhasları, çok zaman evvel, hattâ Tâbiîn zamanında onları beklemişler, yetişmek emelinde bulunmuşlar. Hattâ bazı ehl-i velâyet “Onlar geçmiş” demişler. İşte bu da, kıyamet gibi, hikmet-i İlâhiye iktiza eder ki, vakitleri taayyün etmesin. Çünkü her zaman, her asır, kuvve-i mâneviyenin takviyesine medar olacak ve yeisten kurtaracak Mehdî mânâsına muhtaçtır. Bu mânâda her asrın bir hissesi bulunmak lâzımdır. Hem gaflet içinde fenalara uymamak ve lâkaytlıkta nefsin dizginini bırakmamak için, nifakın başına geçecek müthiş şahıslardan her asır çekinmeli ve korkmalı. Eğer tayin edilseydi, maslahat-ı irşad-ı umumî zayi olurdu.

Şimdi, Mehdîgibi eşhasın hakkındaki rivâyâtın ihtilâfâtı ve sırrı şudur ki:

Ehâdisi tefsir edenler, metn-i ehâdisi tefsirlerine ve istinbatlarına tatbik etmişler. Meselâ, merkez-i saltanat o vakit Şam’da veya Medine’de olduğundan, vukuat-ı Mehdiye veya Süfyâniyeyi, merkez-i saltanat civarında olan Basra, Kûfe, Şam gibi yerlerde tasavvur ederek öyle tefsir etmişler. Hem de o eşhasın

şahs-ı mânevîsine veya temsil ettikleri cemaate ait âsâr-ı azîmeyi o eşhasın zatlarında tasavvur ederek öyle tefsir etmişler ki, o eşhas-ı harika çıktıkları vakit bütün halk onları tanıyacak gibi bir şekil vermişler.Halbuki, demiştik: Bu dünya tecrübe meydanıdır. Akla kapı açılır, fakat ihtiyarı elinden alınmaz. Öyle ise, o eşhas, hattâ o müthiş Deccal dahi çıktığı zaman, çokları, hattâ kendisi de bidâyeten Deccal olduğunu bilmez. Belki nur-u imanın dikkatiyle o eşhas-ı âhirzaman tanınabilir.

Alâmet-i kıyametten olan Deccal hakkındaki hadis-i şerifte "Birinci günü bir sene, ikinci günü bir ay, üçüncü günü bir hafta, dördüncü günü eyyâm-ı saire gibidir. Çıktığı zaman dünya işitir. Kırk günde dünyayı gezer"[1] rivâyet ediliyor. İnsafsız insanlar bu rivâyete muhal demişler—hâşâ—şu rivâyetin inkâr ve iptaline gitmişler. Halbuki, *ve'l-ilmü indallah,* hakikati şu olmak gerektir ki:

1. bk. *Müslim*, Fiten: 110; *Ebû Dâvud*, Melâhim: 14; *Tirmizi*, Fiten: 59; *İbn-i Mâce*, Fiten: 33; *Müsned*, *4*:181.

Âlem-i küfrün en kesafetlisi olan şimalde, tabiiyyunun fikr-i küfrîsinden süzülen bir cereyan-ı azîmin başına geçecek ve Ulûhiyeti inkâr edecek bir şahsın şimal tarafından çıkmasına işaret ve şu işaret içinde bir remz-i hikmet vardır ki, kutb-u şimalîye yakın dairede bütün sene, bir gece bir gündüzdür; altı ayı gece, altı ayı gündüzdür. "Deccalın bir günü bir senedir" o daire yakınında zuhuruna işarettir. "İkinci günü bir aydır" demekten murat, şimalden bu tarafa geldikçe bazan olur, yazın bir ayında güneş gurub etmez. Şu dahi, Deccal şimalden çıkıp âlem-i medeniyet tarafına tecavüzüne işarettir; günü Deccala isnat etmekle şu işarete işaret eder. Daha bu tarafa geldikçe, bir haftada güneş gurub etmiyor.

Daha gele gele, tulû ve gurub ortasında üç saat devam ediyor. Ben Rusya'da esarette iken böyle bir yerde bulundum. Bize yakın, bir hafta güneş gurub etmeyen bir yer vardı; seyir için oraya gidiyorlardı. "Deccalın çıktığı vakit umum dünya işitecek" olan kaydı, telgraf ve radyo halletmiştir. Kırk günde gezmesini de, merkebi olan şimendifer ve tayyare halletmiştir. Eskiden bu iki kaydı muhal gören mülhidler şimdi âdi görüyorlar.

Alâmet-i kıyametten olan Ye'cüc ve Me'cüce ve Sedde dair bir risalede bir derece tafsilen yazdığımdan, ona havale edip şurada yalnız şunu deriz ki: Eskiden Mançur, Moğol ünvanıyla içtimaat-ı beşeriyeyi zîrüzeber eden taifeler ve Sedd-i Çinînin yapılmasına sebebiyet verenler, kıyamete yakın, yine anarşistlik gibi bir fikirle medeniyet-i beşeriyeyi zîrüzeber edecekleri, rivâyetlerde vardır.

Bazı mülhidler derler: "Bu kadar acaibi yapan ve yapacak taifeler nerede?"

Elcevap: Çekirge gibi bir âfat, bir mevsimde pek çok kesretle bulunur. Mevsim değiştikçe, memleketi fesada veren kesretli o taifelerin hakikatleri, mahdut bazı fertlerde saklanıyor. Yine zamanı geldikçe, emr-i İlâhî ile, o mahdut

fertlerden gayet kesretli aynı fesat yine başlar. Güya onların hakikat-i milliyetleri inceliyor, kopmuyor; yine mevsimi geldikçe zuhur ediyor.

Aynen öyle de, bir zaman dünyayı hercümerc eden o taifeler, izn-i İlâhî ile, mevsimi geldiği vakit, aynı o taife, medeniyet-i beşeriyeyi hercümerc edecekler. Fakat onların muharrikleri başka bir surette tezahür eder.

لاَ يَعْلَمُ الْغَيْبَ اِلاَّ اللّٰهُ [1]

1. "Gaybı ancak Allah bilir." Neml Sûresi, 27:65; *Tirmizi*, Sevâbü'l-Kur'ân: 7; *Dârimî*, Fedâilü'l-Kur'ân: 21.

DOKUZUNCU ASIL: Mesâil-i imaniyeden bir kısmın netâici, şu mukayyet ve dar âleme bakar. Diğer bir kısmı, geniş ve mutlak olan âlem-i âhirete bakar. Amellerin fazilet ve sevabına dair ehâdis-i şerifenin bir kısmı, tergib ve terhîbe münasip bir tesir vermek için belâğatli bir üslûpta geldiğinden, dikkatsiz insanlar onları mübalâğalı zannetmişler. Halbuki, bütün onlar ayn-ı hakve mahz-ı hakikat olduklarından, mücazefe ve mübalâğa, içlerinde yoktur.

Ezcümle, en ziyade insafsızların zihnini kurcalayan şu hadistir ki:

لَوْ وَزِنَت الدُّنْيَا عِنْدَ اللّٰهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ مَا شَرِبَ الْكَافِرُ مِنْهَا جُرْعَةَ مَاءٍ [1]

1. bk. *Tirmizi*, Zühd: 13; el-Hâkim, el-Müstedrek, 4:306; Ebû Naîm el-Isbahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 3:253.

ev kemâ kàl. Meâl-i şerifi: “Dünyanın, Cenâb-ı Hakkın yanında bir sinek kanadı kadar kıymeti olsaydı, kâfirler bir yudum suyu ondan içmeyecek idiler.”

Hakikati şudur ki: عِنْدَ اللّٰهِ tabiri, “âlem-i bekàdan” demektir. Evet, âlem-i bekàdan bir sinek kanadı kadar bir nur, madem ebedîdir, yeryüzünü dolduracak muvakkat bir nurdan daha çoktur. Demek koca dünyayı bir sinek kanadıyla muvazene değil; belki herkesin kısacık ömrüne yerleşen hususî dünyasını, âlem-i bekàdan bir sinek kanadı kadar daimî bir feyz-i İlâhîye ve bir ihsan-ı İlâhîye muvazeneye gelmediği demektir.

Hem dünyanın iki yüzü var, belki üç yüzü var: Biri, Cenâb-ı Hakkın esmâsınınâyineleridir. Diğeri âhirete bakar, âhiret tarlasıdır. Diğeri fenâya, ademe bakar. Bildiğimiz, marzî-i İlâhî olmayan, ehl-i dalâletin dünyasıdır. Demek, Esmâ-i Hüsnânın âyineleri ve mektubât-ı Samedâniye ve âhiretin mezraası olan koca dünya değil; belki âhirete zıt ve bütün hatîâtın menşei ve beliyyâtın menbaı olan, dünyaperestlerin dünyasının, âlem-i âhirette ehl-i imana verilen sermedî bir zerresine değmediğine işarettir.

İşte, en doğru ve ciddî şu hakikatnerede? Ve insafsız ehl-i ilhâdın fehmettikleri mânâ nerede? O insafsız ehl-i ilhâdın en mübalâğa, en mücazefe zannettikleri

mânâ nerede?

Hem meselâ, insafsız ehl-i ilhâdın mübalâğa zannettikleri, hattâ muhal bir mübalâğa ve mücazefe tevehhüm ettikleri biri de, amellerin sevabına dair ve bazı surelerin faziletleri hakkında gelen rivâyetlerdir. Meselâ, Fâtiha'nın Kur'ân kadar sevabı vardır;[1] Sûre-i İhlâs, sülüs-ü Kur'ân;[2] Sûre-i İzâ Zülzileti'l-Ardu, rub'u;[3] Sûre-i Kul Yâ Eyyühe'l-Kâfirûn, rub'u;[4] Sûre-i Yâsin, on defa Kur'ân kadar olduğuna rivâyet vardır. İşte, insafsız ve dikkatsiz insanlar demişler ki: "Şu muhaldir. Çünkü Kur'ân içinde Yâsin ve öteki faziletli olanlar da vardır. Onun için mânâsız olur."

1. bk. *Buhari*, Tefsîru Sûreti: 1:1, 15:3, Fedâilü'l-Kur'ân: 9; *Tirmizi*, Sevâbu'l-Kur'ân: 1; *Nesâî*, İftitâh: 26; Muvatta, Nidâ: 38; *Müsned*, 4:211, 5:114.
2. bk. *Tirmizi*, Sevâbü'l-Kur'ân: 10, 11; *İbn-i Mâce*, Edeb: 52; *Ebû Dâvud*, Vitir: 18; *Nesâî*, İftitah: 69; *Muvatta'*, Kur'ân: 17, 19.
3. bk. *Tirmizi*, Sevâbü'l-Kur'ân: 9; *Müsned*, 3:147, 221.
4. bk. *Tirmizi*, Sevâbü'l-Kur'ân: 9; *Müsned*, 3:147, 221.

Elcevap: Hakikati şudur ki: Kur'ân-ı Hakîmin herbir harfinin bir sevabı var, bir hasenedir. Fazl-ı İlâhîden, o harflerin sevabı sünbüllenir, bazan on tane verir, bazan yetmiş, bazan yedi yüz (Âyetü'l-Kürsî harfleri gibi), bazan bin beş yüz (Sûre-i İhlâsın harfleri gibi), bazan on bin (Leyle-i Beratta okunan âyetler ve makbul vakitlere tesadüf edenler gibi) ve bazan otuz bin (meselâ, haşhaş tohumunun kesreti misillü, Leyle-i Kadîrde okunan âyetler gibi). Ve "O gece bin aya mukabil" işaretiyle, bir harfinin o gecede otuz bin sevabı olur, anlaşılır. İşte, Kur'ân-ı Hakîm, tezâuf-u sevabıyla beraber, elbette muvazeneye gelmez ve gelemiyor. Belki asıl sevabıyla, bazı surelerle muvazeneye gelebilir.

Meselâ, içinde mısır ekilmiş bir tarla farz edelim ki, bin tane ekilmiş. Bazı habbeleri yedi sünbül vermiş farz etsek, herbir sünbülde yüzer dane olmuşsa, o vakit tek bir habbe, bütün tarlanın iki sülüsüne mukabil oluyor. Meselâ birisi de on sünbül vermiş, herbirinde iki yüz dane vermiş. O vakit bir tek habbe, asıl tarladaki habbelerin iki misli kadardır. Ve hâkezâ, kıyas et.

Şimdi, Kur'ân-ı Hakîmi, nuranî, mukaddesbir mezraa-i semâviye tasavvur ediyoruz. İşte, herbir harfi, asıl sevabıyla birer habbe hükmündedir. Onların sünbülleri nazara alınmayacak. Sûre-i Yâsin, İhlâs, Fâtiha, Kul Yâ Eyyühe'l-Kâfirûn, İzâ Zülzileti'l-Ardu gibi, sair faziletlerine dair rivâyet edilen sûre ve âyetlerle muvazene edilebilir. Meselâ, Kur'ân-ı Hakîmin üç yüz bin altı yüz yirmi harfi olduğundan, Sûre-i İhlâs, Besmeleyle beraber altmış dokuzdur. Üç defa altmış dokuz, iki yüz yedi harftir. Demek, Sûre-i İhlâsın herbir harfinin haseneleri bin beş yüze yakındır. İşte, Sûre-i Yâsinin hurufatı hesap edilse, Kur'ân-ı Hakîmin mecmu-u hurufatına nisbetedilse ve on defa muzaaf olması nazara alınsa, şöyle bir netice çıkar ki: Yâsin-i Şerifin herbir harfi, takriben beş yüze yakın sevabı vardır, yani o kadar hasene sayılabilir. İşte, buna kıyasen başkalarını dahi tatbik etsen, ne kadar lâtif ve güzel ve doğru ve mücazefesiz bir hakikat olduğunu anlarsın.

ONUNCU ASIL: Ekser taife-i mahlûkatta olduğu gibi, ef’al ve a’mâl-i beşeriyede bazı harika fertler bulunur. O fertler, eğer iyilikte ileri gitmişse, o nevilerin medar-ı fahrleridir, yoksa medar-ı şeâmetleridir. Hem gizleniyorlar; adeta birer şahs-ı mânevî, birer gaye-i hayal hükmüne geçerler. Sair fertlerin herbirisi, o olmaya çalışır ve o olmak ihtimali var. Demek, o mükemmel harika fert mutlak, müphem bulunup, her yerde bulunması mümkün... Şu ipham itibarıyla, mantıkça kaziye-i mümkine suretinde, külliyetine hükmedilebilir. Yani, herbir amel şöyle bir netice verebilmesi mümkündür. Meselâ, “Kim iki rekât namazı filân vakitte kılsa, bir hac kadardır.”[1] İşte, iki rekât namaz bazı vakitte bir hacca mukabil geldiği hakikattir. Herbir iki rekât namazda, bu mânâ külliyetle mümkündür.

Demek, şu nevideki rivâyetler, vukuu bilfiil daimî ve küllî değil. Zira kabulün madem şartları vardır; külliyet ve daimîlikten çıkar. Belki, ya bilfiil muvakkattir, mutlaktır; veyahut mümkinedir, külliyedir. Demek şu nevi ehâdisteki külliyet ise, imkân itibarıyladır.

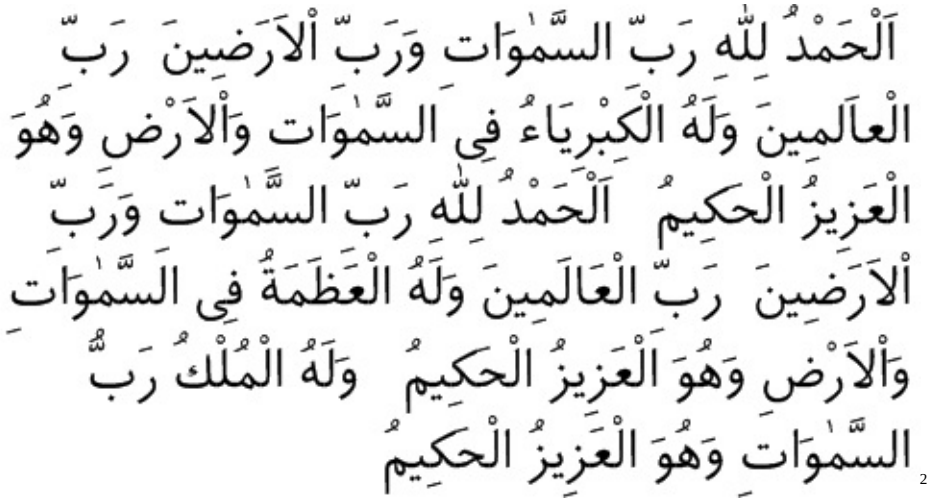
Meselâ, “Gıybet, katl gibidir.” Demek gıybetteöyle bir fert bulunur ki, katl gibi bir zehr-i kàtilden daha muzırdır. Meselâ, “Bir güzel söz, bir abdi âzâd etmek gibi bir sadaka-i azîmenin yerine geçer.”[2] Şimdi, tergib veya teşvik için, o müphem ferd-i mükemmel, mutlak bir surette her yerde bulunmasının imkânını vaki bir surette göstermekle, hayra şevki ve şerden nefreti tahrik etmektir.

1. bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*,7740; *Müsnedü'l-Firdevs*, 3:116, 117.
2. bk. *Et-Terğîb ve't-Terhîb*, 3:421, 434; *Kenzü'l-Ummâl*, 6:422.

Hem de şu âlemin mikyasıyla âlem-i ebedînin şeyleri tartılmaz. Buranın en büyüğü, oranın en küçüğüne muvazi gelemez. Sevab-ı a’mâl o âleme baktığı için, dünyevî nazarımız ona dar geliyor, aklımıza sığıştıramıyoruz. Meselâ

مَنْ قَرَاَ هٰذَا اُعْطِيَ لَهُ مِثْلُ ثَوَابِ مُوسٰى وَهَارُونَ [1]

yani

[2]

İnsafsız ve dikkatsizlerin en ziyade nazar-ı dikkatini celb eden, şu gibi rivâyetlerdir. Hakikati şudur ki:

1. “Kim bunu okursa, Mûsâile Hârun’un sevaplarının misli ona verilir.” Şeyh Ahmed Gümüşhanevî, *Mecmuatü’l-Ahzâb*, s. 263.
2. Hamd o Allah’a mahsustur ki, Göklerin Rabbi, Yerlerin Rabbi, ÂlemlerinRabbidir. Göklerde ve yerde kibriyâ Ona mahsustur. Onun kudreti herşeyegaliptir ve hikmeti herşeyi kuşatır. Hamd o Allah’a mahsustur ki,Göklerin Rabbi, Yerlerin Rabbi, Âlemlerin Rabbidir. Göklerde ve yerdeazamet Onundur. Onun kudreti herşeye galiptir ve hikmeti herşeyikuşatır. Mülk de Ona âittir. O Göklerin Rabbidir. Onun kudreti herşeyegaliptir ve hikmeti herşeyi kuşatır.

Dünyada, dar nazarımızla, kısacık fikrimizle, Mûsâve Hârun Aleyhimesselâmın sevaplarını ne derece tasavvur ediyoruz, biliyoruz? Âlem-i ebediyette, Rahîm-i Mutlak, saadet-i ebediyede, nihayetsiz ihtiyaç içinde bir abdine, birtek virde mukabil vereceği hakikat-i sevap, o iki zâtın sevaplarına—fakat daire-i ilmimize ve tahminimize giren sevaplarına—müsavi olabilir.

Meselâ, bedevî, vahşî bir adam, hiç padişahı görmemiş, saltanat haşmetini bilmiyor. Bir köyde bir ağayı nasıl tasavvur eder; o mahdut fikriyle, bir padişahı ondan büyükçe bir ağa kadar bilir. Hattâ bizde sade-dil bir taife var ki, eskiden diyorlardı ki: “Padişah kendi ocağı yanında vetenceresinin başında pişirdiği bulgur çorbası yanında ne yapıyor, bizimağamız onu biliyor.” Demek onlar, padişahı o kadar dar bir vaziyette ve âdi bir surette tahayyül ediyorlar ki, kendi bulgur çorbasını kendi pişiriyor! Âdeta bir yüzbaşı haşmetinde farz ediyorlar.

Şimdi, biri o adamlardan birisine dese, “Sen bugün benim için bu işi yapsan, senin bildiğin padişah haşmeti kadar sana bir haşmetlik vereceğim. Yani bir yüzbaşı kadar bir rütbe vereceğim”; o söz hakikattir. Çünkü, haşmet-i padişahîden onun dar daire-i fikrine giren, ancak bir yüzbaşılık kadar bir şevkettir.

İşte, dünya nazarıyla, dar fikrimizle, âhirete müteveccih hakaik-ı sevabiyeyi o bedevî adam kadar da düşünemiyoruz. Hazret-i Mûsâ (a.s.) ve Hârun’un (a.s.) meçhulümüz olan hakikî sevapları ile muvazene değil—çünkü teşbih kaidesi, meçhulü malûma kıyas eder—belki muvazene edilen, malûmumuz olan ve tahminimize giren sevaplarıyla, bir abd-i mü’minin bir virdine mukabil meçhulümüz olan hakikî sevabıdır.

Hem de, deniz yüzü ile katrenin gözbebeği, güneşin tamam-ı aksini tutmakta müsavidirler. Fark keyfiyettedir. Hazret-i Mûsâ (a.s.) ve Hârun'un (a.s.) deniz-misal âyine-i ruhlarına in'ikâs eden mahiyet-i sevap, bir katre hükmünde bir abd-i mü'minin bir âyetten aldığı aynı mahiyet-i sevaptır. Mahiyetçe, kemiyetçe birdirler. Keyfiyet ise, kabiliyete tâbidir.

Hem bazan olur ki, birtek kelime, birtek tesbihöyle bir saadet hazinesini açar ki, altmış sene hizmetle o açılmamış. Demek bazı hâlât oluyor ki, birtek âyet, Kur'ân kadar faide verebilir.

Hem İsm-i Âzama mazharolan Resul-ü Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâmın bir âyette mazhar olduğu feyz-i İlâhî, belki bir peygamberin umum feyzi kadar olabilir. Veraset-i Ahmediye ile İsm-i Âzam zılline mazhar bir mü'min, kendi kabiliyeti itibarıyla, kemiyetçe bir nebînin feyzi kadar sevap alıyor denilse, hilâf-ı hakikat olamaz.

Hem de sevap ve fazilet, nurâlemindendir. O âlemden bir âlem, bir zerreye sığışabilir. Nasıl ki, bir zerrecik bir şişede, semâvât, nücumuyla beraber görünebilir. Öyle de, niyet-i hâlise ile şeffafiyet peydâ eden bir zikirde veya bir âyette, semâvât gibi nuranî sevap ve fazilet yerleşebilir.

Netice-i kelâm: Ey insafsız ve dikkatsiz ve imanı zayıf, felsefesi kavî, hodbin, münekkit adam! Şu On Asıl'ı nazara al; sonra sen hilâf-ı hakikat ve kat'î muhalif-i vaki gördüğün bir rivâyeti bahane ederek ehâdis-i şerifeye ve dolayısıyla Resul-ü Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâmın mertebe-i ismetine halel verecek itiraz parmağını uzatma. Zira, evvelâ o On Asıl'ın on dairesi seni inkârdan vazgeçirir. "Hakikî bir kusur varsa bize aittir" derler. "Hadise râci olamaz. Eğer hakikî değilse, senin sû-i fehmine aittir" derler.

Elhasıl, inkâr ve redde gitmek için, şu On Asıl'ı tekzip ve iptal etmek lâzım gelir. Şimdi, insafın varsa, bu On Usulü kemâl-i dikkatle düşündükten sonra, o aklın hilâf-ı hakikat gördüğü bir hadisin inkârına kalkışma. "Ya bir tefsiri, ya bir tevili, ya bir tabiri vardır" de, ilişme.

ON BİRİNCİ ASIL: Nasıl Kur'ân-ı Hakîmin müteşâbihâtı var; tevile muhtaçtır veyahut mutlak teslim istiyor. Ehâdisin de, Kur'ân'ın müteşâbihâtı gibi, müşkilâtı vardır. Bazan çok dikkatli bir tefsire ve tabire muhtaçtır. Geçmiş misallerle iktifa edebilirsiniz.

Evet, nasıl ki hüşyar olan adam, yatmış olan adamın rüyasını tabir eder. Öyle de, bazan uykuda olan bir adam, yanında uyanık olan konuşanların sözlerini işitiyor, fakat kendi âlem-i menâmına tatbik eder bir tarzda mânâ veriyor, tabir ediyor. Öyle de, ey gaflet ve felsefe uykusu içinde tenvim edilen insafsız adam!

Sırr-ı [1] مَازَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى ve [2] تَنَامُ عَيْنِي وَلاَ يَنَامُ قَلْبِي hükmüne mazhar ve hakikî hüşyar ve yakzan olan zâtın gördüğünü, sen kendi rüyanda inkâr değil, tabir et.

1. "Göz ne şaştı, ne de başka birşeye baktı." Necm Sûresi, 53:17.
2. "Benim gözüm uyur, kalbim uyumaz." *Buhari*, Teheccüd 16, Teravih 1, Menâkıb 24; *Tirmizi*, Edeb 86; *Nesâî*, Kıyâmu'l-Leyl 36; *Ebû Dâvud*, Tahâret 79; *Müsned*, 1:274.

Evet, uykuda bir adamı bir sinek ısırsa, müthiş bir harpte yaralar alır gibi bir hakikat-i nevmiyebazan telâkki eder. Ondan sorulsa, "Hakikaten ben yaralandım.

Bana top, tüfek atıldı" diyecek. Yanında oturanlar, onun uykusundaki ıztırabına gülüyorlar.

İşte, bu nevm-âlûd nazar-ı gaflet ve fikr-i felsefe, elbette hakaik-ı Nübüvvete mihenk olamazlar.

ON İKİNCİ ASIL: Nazar-ı Nübüvvetve tevhid ve iman, vahdete, âhirete, Ulûhiyete baktığı için, hakaikı ona göre görür. Ehl-i felsefe ve hikmetin nazarı kesrete, esbaba, tabiata bakar, ona göre görür. Nokta-i nazar birbirinden çok uzaktır.

Ehl-i felsefeninen büyük bir maksadı, ehl-i usulü'd-din ve ulemâ-i ilm-i kelâmın makàsıdı içinde görünmeyecek bir derecede küçük ve ehemmiyetsizdir. İşte onun içindir ki, mevcudatın tafsil-i mahiyetinde ve ince ahvallerinde ehl-i hikmet çok ileri gitmişler. Fakat hakikî hikmet olan ulûm-u âliye-i İlâhiye ve uhreviyede o kadar geridirler ki, en basit bir mü'minden daha geridirler. Bu sırrı fehmetmeyenler, muhakkıkîn-i İslâmiyeyi, hükemâlara nisbeten geri zannediyorlar. Halbuki akılları gözlerine inmiş, kesrette boğulmuş olanların ne haddi var ki, veraset-i Nübüvvet ile makàsıd-ı âliye-i kudsiyeye yetişenlere yetişebilsinler?

Hem bir şey, iki nazarla bakıldığı vakit, iki muhtelif hakikati gösteriyor. İkisi de hakikat olabilir. Fennin hiçbir hakikat-i kat'iyesi, Kur'ân'ın hakaik-ı kudsiyesine ilişemez. Fennin kısa eli, onun münezzeh ve muallâ dâmenine erişemez. Nümune olarak bir misal zikrederiz.

Meselâ, küre-i arz, ehl-i hikmet nazarıyla bakılsa, hakikati şudur ki: Güneş etrafında mutavassıt bir seyyare gibi, hadsiz yıldızlar içinde döner. Yıldızlara nisbeten küçük bir mahlûk... Fakat ehl-i Kur'ân nazarıyla bakıldığı vakit, On Beşinci Sözde izah edildiği gibi, hakikati şöyledir ki: Semere-i âlem olan insan en câmi', en bedîve en âciz, en aziz, en zayıf, en lâtif bir mu'cize-i kudret olduğundan, beşik ve meskeni olan zemin, semâya nisbeten maddeten küçüklüğüyle ve hakaretiyle beraber, mânen ve san'aten bütün kâinatın kalbi, merkezi; bütün mu'cizât-ı san'atının meşheri, sergisi; bütün tecelliyât-ı esmâsının mazharı, nokta-i mihrakiyesi; nihayetsiz faaliyet-i Rabbâniyenin

mahşeri, mâkesi; hadsiz hallâkıyet-i İlâhiyenin, hususan nebâtat ve hayvânâtın kesretli envâ-ı sağiresinden cevâdâne icadın medarı, çarşısı; ve pek geniş âhiret âlemlerindeki masnuâtın küçük mikyasta nümunegâhı; ve mensucât-ı ebediyenin sür'atle işleyen destgâhı; ve menâzır-ı sermediyenin çabuk değişen taklitgâhı; ve besâtîn-i daimenin tohumcuklarına sür'atle sünbüllenen dar ve muvakkat mezraası ve terbiyegâhı olmuştur. İşte, arzın bu azamet-i mâneviyesinden ve ehemmiyet-i san'aviyesindendir ki, Kur'ân-ı Hakîm, semâvâta nisbeten büyük bir ağacın küçük bir meyvesi hükmünde olan arzı, bütün semâvâta karşı, küçücük kalbi büyük kalıba mukabil tutmak gibi denk tutuyor. Onu bir kefede, bütün semâvâtı bir kefede koyuyor, mükerreren رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ [1] diyor.

1. "Göklerin ve yerin Rabbi." Kehf Sûresi, 18:14; Sâd Sûresi, 38:66; Zuhruf Sûresi, 43:82; Nebe Sûresi, 78:37.

İşte, sair mesâili buna kıyas et ve anla ki, felsefenin ruhsuz, sönük hakikatleri, Kur'ân'ın parlak, ruhlu hakikatleriyle müsademe edemez. Nokta-i nazar ayrı ayrı olduğu için, ayrı ayrı görünür.

DÖRDÜNCÜ DAL

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ
فِي الْاَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ
وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ وَكَثِيرٌ حَقَّ
عَلَيْهِ الْعَذَابُ وَمَنْ يُهِنِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ اِنَّ اللّٰهَ
يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ [1]

1. "Görmez misin ki, göklerde olanlar ve yerde olanlar, güneş, ay ve yıldızlar,dağlar, ağaçlar ve hayvanlar ve insanların birçoğu Allah'a secde eder.Birçoğu da vardır ki, onlar üzerine azap hak olmuştur. Allah kimi hor ve hakir kılarsa, ona ikramda bulunup şerefli hâle getirecek kimse yoktur. Şüphesiz ki Allah dilediğini yapar." Hacc Sûresi, 22:18. (Bu âyet secde âyetidir.)

Şu büyük ve geniş âyetin hazinesinden yalnız birtek cevherini göstereceğiz. Şöyle ki:

Kur'ân-ı Hakîmtasrih ediyor ki, Arştan ferşe, yıldızlardan sineklere, meleklerden semeklere, seyyârâttan zerrelere kadar herşey Cenâb-ı Hakka secde ve ibadet ve hamd ve tesbih eder. Fakat ibadetleri, mazhar oldukları esmâlara ve kabiliyetlerine göre ayrı ayrıdır, çeşit çeşittir. Biz, onların ibadetlerinin tenevvüünün bir nev'ini, bir temsille beyan ederiz.

Meselâ, وَ لِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى [2] azîm bir mâlikü'l-mülk, büyük bir şehri veya muhteşem bir sarayı bina ettiği vakit, o zat dört nevi ameleyi onun binasında

istihdam ve istimal eder.

2. “En yüce sıfatlar Allah’ındır.” Nahl Sûresi, 16:60.

Birinci nevi: Onun memlük ve köleleridir. Bu nev’in ne maaşı var ve ne de ücreti var. Belki onlar, seyyidlerinin emriyle işledikleri her amelde, onların gayet lâtif bir zevk ve hoş bir şevkleri vardır. Seyyidlerinin medhinden ve vasfından ne deseler, onların zevkini ve şevkini ziyade eder. Onlar, o mukaddes seyyidlerine intisaplarını büyük bir şeref bilerek onunla iktifa ediyorlar. Hem o seyyidin namıyla, hesabıyla, nazarıyla işlere bakmalarından da mânevî lezzet buluyorlar; ücret ve rütbeye ve maaşa muhtaç olmuyorlar.

İkinci kısım ki, bazı âmi hizmetkârlardır. Bilmiyorlar, niçin işliyorlar. Belki o mâlik-i zîşan onları istimal ediyor, kendi fikriyle ve ilmiyle onları çalıştırıyor. Onlara lâyık bir cüz’î ücret dahi veriyor. O hizmetkârlar bilmiyorlar ki, amellerine ne çeşit küllî gayeler, âli maslahatlar terettüp ediyor. Hattâ bazıları tevehhüm ediyorlar ki, onların amelleri yalnız kendilerine ait o ücret ve maaşından başka gayesi yoktur.

Üçüncü kısım: O mâlikü’l-mülkün bir kısım hayvânâtı var. Onları o şehrin, o sarayın binasında bazı işlerde istihdam ediyor. Onlara yalnız bir yem veriyor. Onların da istidatlarına muvafık işlerde çalışmaları, onlara bir telezzüz veriyor. Çünkü, bilkuvve bir kabiliyet ve bir istidat, fiil ve amel suretine girse, inbisat ile teneffüs eder, bir lezzet verir. Ve bütün faaliyetlerdeki lezzet bu sırdandır. Şu kısım hizmetkârların ücret ve maaşları, yalnız yem ve şu lezzet-i mâneviyedir; onunla iktifa ederler.

Dördüncü kısım: Öyle amelelerdir ki, biliyorlar ne işliyorlar ve niçin işliyorlar ve kimin için işliyorlar ve sair ameleler niçin işliyorlar ve o mâlikü’l-mülkün maksadı nedir, niçin işlettiriyor? İşte bu nevi amelelerin sair amelelere bir riyaset ve nezaretleri var. Onların derecat ve rütbelerine göre, derece derece maaşları var.

Aynen bunun gibi, semâvâtve arzın Mâlik-i Zülcelâli ve dünya ve âhiretin Bâni-i Zülcemâli olan Rabbü’l-Âlemîn—değil ihtiyaç için, çünkü herşeyin Hâlıkı Odur; belki izzet ve azamet ve rububiyetin şuûnâtı gibi bazı hikmetler için —şu kâinat sarayında, şu daire-i esbab içinde, hem melâikeyi, hem hayvânâtı, hem cemâdat ve nebâtâtı, hem insanları istihdam ediyor, onlara ibadet ettiriyor. Şu dört nev’i, ayrı ayrı vezâif-i ubûdiyetle mükellef etmiştir.

Birinci kısım: Temsilde memlüklere misal melâikelerdir. Melâikeler ise, onlarda mücahede ile terakkiyat yoktur. Belki herbirinin sabit bir makamı, muayyen bir rütbesi vardır. Fakat onların nefs-i amellerinde bir zevk-i mahsusaları var, nefs-i ibadetlerinde derecatlarına göre tefeyyüzleri var. Demek, o hizmetkârlarının mükâfatı, hizmetlerinin içindedir. Nasıl insan mâ, hava ve

ziya ve gıda ile tagaddî edip telezzüz eder. Öyle de, melekler zikir ve tesbih ve hamd ve ibadet ve marifet ve muhabbetin envarıyla tagaddî edip telezzüz ediyorlar. Çünkü onlar nurdan mahlûk oldukları için, gıdalarına nur kâfidir. Hattâ nura yakın olan râyiha-i tayyibe dahi onların bir nevi gıdalarıdır ki, ondan hoşlanıyorlar. Evet, ervâh-ı tayyibe, revâyih-i tayyibeyi sever.

Hem melekler, Mâbudlarının emriyle işledikleri işlerde ve Onun hesabıyla işledikleri amellerde ve Onun namıyla ettikleri hizmette ve Onun nazarıyla yaptıkları nezarette ve Onun intisabıyla kazandıkları şerefte ve Onun mülk ve melekûtunun mütalâasıyla aldıkları tenezzühte ve Onun tecelliyât-ı cemâliye ve celâliyesinin müşahedesiyle kazandıkları tena'umda öyle bir saadet-i azîme vardır ki, akl-ı beşer anlamaz, melek olmayan bilemez.

Meleklerin bir kısmı âbiddirler. Diğer bir kısmının ubûdiyetleri, ameldedir. Melâike-i arziyenin amele kısmı, bir nevi insan gibidir, tabir caizse bir nevi çobanlık ederler. Bir nev'i de çiftçilik ederler.

Yani rû-yi zemin umumî bir mezraadır. İçindeki bütün hayvânâtın taifelerine, Hâlık-ı Zülcelâlin emriyle, izniyle, hesabıyla, havl ve kuvvetiyle bir melek-i müekkel nezaret eder. Ondan daha küçük, herbir nevi hayvânâta mahsus, bir nevi çobanlık edecek bir melâike-i müekkel var.

Hem de rû-yi zemin bir tarladır; umum nebâtat onun içinde ekilir. Umumuna, Cenâb-ı Hakkın namıyla, kuvvetiyle nezaret edecek müekkel bir melek vardır. Ondan daha aşağı bir melek, bir taife-i mahsusaya nezaret etmekle Cenâb-ı Hakka ibadet ve tesbih eden melekler var. Rezzâkıyet arşının hamelesinden olan Hazret-i Mikâil Aleyhisselâm, şunların en büyük nâzırlarıdır.

Meleklerin çoban ve çiftçiler mesabesinde olanlarının insanlara müşabehetleri yoktur. Çünkü onların nezaretleri sırf Cenâb-ı Hakkın hesabıyladır ve Onun namıyla ve kuvvetiyle ve emriyledir. Belki nezaretleri, yalnız Rububiyetin tecelliyâtını, memur olduğu nevide müşahede etmek ve kudret ve rahmetin cilvelerini o nevide mütalâa etmek ve evâmir-i İlâhiyeyi o nev'e bir nevi ilham etmek ve o nev'in ef'âl-i ihtiyariyesini bir nevi tanzim etmekten ibarettir. Ve bilhassa zeminin tarlasındaki nebâtâta nezaretleri, onların tesbihat-ı mâneviyelerini melek lisanıyla temsil etmek ve onların hayatlarıyla Fâtır-ı Zülcelâle karşı takdim ettiği tahiyyât-ı mâneviyelerini melek lisanıyla ilân etmek, hem onlara verilen cihâzâtı hüsn-ü istimal etmek ve bazı gayelere tevcih etmek ve bir nevi tanzim etmekten ibarettir.

Melâikelerin şu hizmetleri, cüz-ü ihtiyarîleriylebir nevi kisbdir. Belki bir nevi ubûdiyet ve ibadettir. Tasarruf-u hakikîleri yoktur. Çünkü herşeyde Hâlık-ı Külli Şeye has bir sikke vardır; başkaları parmağını icada karıştıramaz. Demek

melâikelerin şu nevi amelleri ise onların ibadetidir; insan gibi âdetleri değildir.

Ve bu saray-ı kâinatta *ikinci kısım*amele, hayvânattır. Hayvânat dahi, iştiha sahibi bir nefis ve bir cüz-ü ihtiyarîleri olduğundan, amelleri hâlisen livechillâh olmuyor. Bir derece nefislerine de bir hisse çıkarıyorlar. Onun için, Mâlikü'l-Mülki Zü'l-Celâli ve'l-İkram, kerîm olduğundan, onların nefislerine bir hisse vermek için, amellerinin zımnında onlara bir maaş ihsan ediyor.

Meselâ, meşhur bülbül kuşu,[HAŞİYE-1]gülün aşkıyla maruf o hayvancığı, Fâtır-ı Hakîm istihdam ediyor. Beş gaye için onu istimal ediyor:

Haşiye-1 Bülbül şairâne konuştuğu için, şu bahsimiz de bir parça şairâne düşüyor. Fakat hayal değil, hakikattir.

Birincisi: Hayvânat kabileleri namına, nebâtat taifelerine karşı olan münasebât-ı şedideyi ilâna memurdur.

İkincisi: Rahmân'ın rızkamuhtaç misafirleri hükmünde olan hayvânat tarafından bir hatib-i Rabbânîdir ki, Rezzâk-ı Kerîm tarafından gönderilen hediyeleri alkışlamakla ve ilân-ı sürur etmekle muvazzaftır.

Üçüncüsü: Ebnâ-yı cinsine imdat için gönderilen nebâtâta karşı hüsn-ü istikbali herkesin başında izhar etmektir.

Dördüncüsü: Nev-i hayvânâtın nebâtâta derece-i aşka vasıl olan şiddet-i ihtiyacını, nebâtâtın güzel yüzlerine karşı, mübarek başları üstünde beyan etmektir.

Beşincisi: Mâlikü'l-Mülk-i Zü'l-Celâli ve'l-Cemâli ve'l-İkramın bârgâh-ı merhametine en lâtifbir tesbihi, en lâtif bir şevk içinde, gül gibi en lâtif bir yüzde takdim etmektir.

İşte, şu beş gayeler gibi başka mânâlar da vardır. Şu mânâlar ve şu gayeler, bülbülün, Hak Sübhânehu ve Teâlânın hesabına ettiği amelin gayesidir. Bülbül kendi diliyle konuşur; biz şu mânâları onun hazin sözlerinden fehmediyoruz. Melâike ve ruhaniyatın fehmettikleri gibi kendisi kendi nağamâtının mânâsını tamamen bilmese de fehmimize zarar vermez. "Dinleyen söyleyenden daha iyi anlar" meşhurdur. Hem bülbül şu gayeleri tafsilâtıyla bilmemesinden, olmamasına delâlet etmiyor. Lâakal, saat gibi sana evkatını bildirir. Kendisi bilmiyor, ne yapıyor. Bilmemesi, senin bildiğine zarar vermez.

Amma o bülbülün cüz'îmaaşı ise, o tebessüm eden ve gülen güzel gül çiçeklerinin müşahedesiyle aldığı zevk ve onlarla muhavere ve konuşmak ve dertlerini dökmekle aldığı telezzüzdür. Demek onun nağamât-ı hazînesi, hayvanî teellümattan gelen teşekkiyat değil, belki atâyâ-yı Rahmâniyeden gelen bir teşekkürattır.

Bülbüle nahli, fahli, ankebut ve nemli, yani arı ve vasıta-i nesil erkek hayvan ve örümcek ve karınca ve hevâm ve küçük hayvanların bülbüllerini kıyas et.

Herbirinin amellerinin bülbül gibi çok gayeleri var. Onlar için de birer maaş-ı cüz’î hükmünde birer zevk-i mahsus, hizmetlerinin içinde derc edilmiştir. O zevk ile san’at-ı Rabbâniyedeki mühim gayelere hizmet ediyorlar. Nasıl ki bir sefine-i sultaniyede bir nefer dümencilik edip bir cüz’î maaş alır. Öyle de, hizmet-i Sübhâniyede bulunan bu hayvânâtın birer cüz’î maaşları vardır.

Bülbül bahsine bir tetimme: Sakın zannetme ki, bu ilân ve dellâllık ve tesbihatın nağamâtıyla tegannî bülbüle mahsustur. Belki ekser envâın herbir nev’inin bülbül misali bir sınıfı var ki, o nev’in en lâtif hissiyatını, en lâtif bir tesbih ile, en lâtif sec’alarla temsil edecek birer lâtif ferdi veya efradı bulunur. Hususan sinek ve böceklerin bülbülleri hem çoktur, hem çeşit çeşittirler ki,onlar, bütün kulağı bulunanların, en küçük hayvandan en büyüğüne kadarolanların başlarında, tesbihatlarını güzel sec’alarla onlara işittiriponları mütelezziz ediyorlar.

Onlardan bir kısmı leylîdir. Gecede sükûta dalan ve sükûnete giren bütün küçük hayvanların kaside-hân enisleri, gecenin sükûnetinde ve mevcudatın sükûtunda, onların tatlı sözlü nutuk-hanlarıdır. Ve o meclis-i halvette olan zikr-i hafînin dairesinde birer kutuptur ki, herbirisi onu dinler, kendi kalbleriyle Fâtır-ı Zülcelâllerine bir nevi zikir ve tesbih ederler.

Diğer bir kısmı neharîdir. Gündüzde, ağaçların minberlerinde, bütün zîhayatların başlarında, yaz ve bahar mevsimlerinde, yüksek âvazlarıyla, lâtif nağamatla, sec’alı tesbihatla Rahmânü’r-Rahîmin rahmetini ilân ediyorlar. Güya bir zikr-i cehrî halkasının bir reisi gibi, işitenlerin cezbelerini tahrik ediyorlar ki, o vakit işitenlerin herbirisi lisan-ı mahsusuyla ve bir âvâz-ı hususî ile Fâtır-ı Zülcelâlinin zikrine başlar.

Demek, herbir nevi mevcudatın, hattâ yıldızların da bir serzâkiri ve nurefşan bir bülbülü var. Fakat bütün bülbüllerin en efdali ve en eşrefi ve en münevveri ve en bâhiri ve en azîmi ve en kerîmi ve sesçe en yüksek ve vasıfça en parlak ve zikirce en etemm ve şükürce en eamm ve mahiyetçe en ekmel ve suretçe en ecmel, kâinat bostanında, arz ve semâvâtın bütün mevcudatını lâtif seceâtıyla, leziz nağamâtıyla, ulvî tesbihatiyle vecde ve cezbeye getiren, nev-i beşerin andelib-i zîşânı ve benî Âdemin bülbül-ü zü’l-Kur’ân’ı, Muhammed-i Arabîdir.

عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ وَاَمْثَالِهِ اَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَاَجْمَلُ التَّسْلِيمَاتِ [1]

1. Salâvâtın en üstünü ve selâmetin en güzeli onun, âlinin ve ona benzeyenlerin üzerine olsun.

Elhasıl: Kâinat sarayında hizmet eden hayvânat, kemâl-i itaatle evâmir-i tekvîniyeye imtisal edip, fıtratlarındaki gayeleri güzel bir vech ile ve Cenâb-ı

Hakkın namıyla izhar ederek, hayatlarının vazifelerini bedî bir tarzla, Cenâb-ı Hakkın kuvvetiyle işlemekle ettikleri tesbihat ve ibadat, onların hedâyâ ve tahiyyâtlarıdır ki, Fâtır-ı Zülcelâl ve Vâhib-i Hayat dergâhına takdim ediyorlar.

*Üçüncü kısım*ameleler, nebâtat ve cemâdattır. Onların cüz-ü ihtiyarîleri olmadığı için, maaşları yoktur. Amelleri hâlisen livechillâhtır ve Cenâb-ı Hakkın iradesiyle ve ismiyle ve hesabıyla ve havl ve kuvvetiyledir.

Fakat nebâtâtın gidişatlarından hissolunuyor ki, onların vezâif-i telkih ve tevlidde ve meyvelerin terbiyesinde bir çeşit telezzüzatları var; fakat hiç teellümâta mazhar değiller. Hayvan, muhtar olduğu için, lezzetle beraber elemi de var. Cemâdat ve nebâtâtın amellerinde ihtiyar gelmediği için, eserleri de, ihtiyar sahibi olan hayvanların amellerinden daha mükemmel oluyor. İhtiyar sahibi olanların içinde, arı emsali gibi vahiy ve ilhamla tenevvür edenlerin amelleri, cüz-ü ihtiyarîsine itimad edenlerin amellerinden daha mükemmeldir.

Yeryüzünün tarlasında nebâtâtın herbir taifesi, lisan-ı hâl ve istidat diliyle Fâtır-ı Hakîmden sual ediyorlar, dua ediyorlar ki, “Yâ Rabbenâ! Bize kuvvet ver ki, yeryüzünün herbir tarafında taifemizin bayrağını dikmekle saltanat-ı rububiyetini lisanımızla ilân edelim. Ve rû-yi arz mescidinin herbir köşesinde Sana ibadet etmek için bize tevfik ver. Ve meşhergâh-ı arzın herbir tarafında Senin Esmâ-i Hüsnânın nakışlarını, Senin bedî ve antika san’atlarını kendi lisanımızla teşhir etmek için bize bir revaç ve seyahate iktidar ver” derler.

Fâtır-ı Hakîm, onların mânevî dualarını kabul edip ki, bir taifenin tohumlarına kıldan kanatçıklar verir; her tarafa uçup gidiyorlar, taifeleri namına esmâ-i İlâhiyeyi okutturuyorlar (ekser dikenli nebâtat ve bir kısım sarı çiçeklerin tohumları gibi). Ve bir kısmına da, insana lâzım veya hoşuna gidecek güzel et veriyor, insanı ona hizmetkâr edip her tarafa ekiyor. Bazı taifelerine de, hazmolmayacak sert bir kemik üstünde hayvanlar yutacak bir et veriyor ki, hayvanlaronu çok taraflara dağıtıyorlar. Bazılara da çengelcikleri verip hertemas edene yapışıyor; başka yerlere giderek taifesinin bayrağını dikerler, Sâni-i Zülcelâlin antika san’atını teşhir ediyorlar. Ve bir kısmına da-acı düvelek denilen nebâtat gibi-saçmalı tüfek gibi bir kuvvet verir ki, vakti geldiği zaman onunmeyvesi olan hıyarcık düşer, saçmalar gibi birkaç metre yerleretohumcuklarını atar, zer’ eder, Fâtır-ı Zülcelâlin zikir ve tesbihini kesretli lisanlarla söylettirmeye çalışırlar. Ve hâkezâ, kıyas et.

Fâtır-ı Hakîmve Kadîr-i Alîm, kemâl-i intizamla, herşeyi güzel yaratmış, güzel teçhiz etmiş, güzel gayelere tevcih etmiş, güzel vazifelerle tavzif etmiş, güzel tesbihat yaptırıyor, güzel ibadet ettiriyor.

Ey insan! İnsan isen, şu güzel işlere tabiatı, tesadüfü, abesiyeti, dalâleti

karıştırma, çirkin etme, çirkin yapma, çirkin olma.

*Dördüncü kısım*insandır. Şu kâinat sarayında bir nevi hademe olan insanlar hem melâikeye benzer, hem hayvânâta benzer. Melâikeye, ubûdiyet-i külliyede, nezaretin şümulünde, marifetin ihatasında, Rububiyetin dellâllığında meleklere benzer. Belki insan daha câmi'dir. Fakat insanın şerîre ve iştihalı bir nefsi bulunduğundan, melâikenin hilâfına olarak, pek mühim terakkiyat ve tedenniyâta mazhardır. Hem insan, amelinde nefsi için bir haz ve zâtı için bir hisse aradığı için, hayvana benzer.

Öyle ise insanın iki maaşı var: Biri cüz'îdir, hayvanîdir, muacceldir. İkincisi melekîdir, küllîdir, müecceldir. Şimdi, insanın vazifesiyle maaşı ve terakkiyat ve tedenniyâtı, geçen yirmi üç adet Sözlerde kısmen geçmiştir. Hususan On Birinci ve Yirmi Üçüncüde daha ziyade beyan edilmiş.

Onun için şurada ihtisar ederek kapıyı kapıyoruz. Erhamürrâhimînden, rahmetkapılarını bize açmasını ve şu Sözün tekmiline tevfikini refik eylemesini niyaz ile kusurumuzun ve hatamızın affını talep ile hatmediyoruz.

BEŞİNCİ DAL

Beşinci Dalın Beş Meyvesi var.

BİRİNCİ MEYVE: Ey nefisperestnefsim, ve ey dünyaperest arkadaşım! Muhabbet şu kâinatın bir sebeb-i vücududur. Hem şu kâinatın rabıtasıdır, hem şu kâinatın nurudur, hem hayatıdır. İnsan kâinatın en câmi' bir meyvesi olduğu için, kâinatı istilâ edecek bir muhabbet, o meyvenin çekirdeği olan kalbine derc edilmiştir. İşte, şöyle nihayetsiz bir muhabbete lâyık olacak, nihayetsiz bir kemâl sahibi olabilir.

İşte, ey nefisve ey arkadaş! İnsanın havfa ve muhabbete âlet olacak iki cihaz, fıtratında derc olunmuştur. Alâküllihal, o muhabbet ve havf, ya halka veya Hâlıka müteveccih olacak. Halbuki, halktan havf ise elîm bir beliyyedir; halka muhabbet dahi belâlı bir musibettir.

Çünkü, sen öylelerden korkarsın ki, sana merhametetmez veya senin istirhamını kabul etmez. Şu halde havf, elîm bir belâdır.

Muhabbetise, sevdiğin şey, ya seni tanımaz, Allahaısmarladık demeyip gider (gençliğin ve malın gibi); ya muhabbetin için seni tahkir eder. Görmüyor musun ki, mecazî aşklarda yüzde doksan dokuzu, mâşukundan şikâyet eder. Çünkü, Samed âyinesi olan bâtın-ı kalble sanem-misal dünyevî mahbuplara perestiş etmek, o mahbupların nazarında sakildir ve istiskal eder, reddeder. Zira, fıtrat, fıtrî ve lâyık olmayan şeyi reddeder, atar. (Şehvânî sevmekler bahsimizden hariçtir.)

Demek, sevdiğin şeyler ya seni tanımıyor, ya seni tahkir ediyor, ya sana refakatetmiyor, senin rağmına mufarakat ediyor. Madem öyledir; bu havf ve muhabbeti öyle birisine tevcih et ki, senin havfın lezzetli bir tezellül olsun, muhabbetin zilletsiz bir saadet olsun.

Evet, Hâlık-ı Zülcelâlinden havf etmek, Onun rahmetinin şefkatine yol bulup iltica etmek demektir. Havf bir kamçıdır, Onun rahmetinin kucağına atar. Malûmdur ki, bir valide, meselâ bir yavruyu korkutup sinesine celb ediyor. O korku, o yavruya gayet lezzetlidir. Çünkü şefkat sinesine celb ediyor. Halbuki, bütün validelerin şefkatleri, rahmet-i İlâhiyenin bir lem'asıdır. Demek havfullahta azîm bir lezzet vardır.

Madem havfullahın böyle lezzeti bulunsa, muhabbetullahta ne kadar nihayetsiz lezzet bulunduğu malûm olur. Hem Allah'tan havf eden, başkaların kasavetli, belâlı havfından kurtulur. Hem, Allah hesabına olduğu için, mahlûkata ettiği muhabbet dahi firaklı, elemli olmuyor.

Evet, insan evvelâ nefsini sever. Sonra akaribini, sonra milletini, sonra zîhayat mahlûkları, sonra kâinatı, dünyayı sever. Bu dairelerin herbirisine karşı alâkadardır; onların lezzetleriyle mütelezziz ve elemleriyle müteellim olabilir. Halbuki, şu hercümerç âlemde ve rüzgâr deveranında hiçbir şey kararında kalmadığından, biçare kalb-i insan her vakit yaralanıyor. Elleri yapıştığı şeylerle, o şeyler gidip ellerini paralıyor, belki koparıyor. Daima ıztırap içinde kalır. Yahut gafletle sarhoş olur.

Madem öyledir, ey nefis, aklın varsa bütün o muhabbetleri topla, hakikîsahibine ver, şu belâlardan kurtul. Şu nihayetsiz muhabbetler, nihayetsiz bir kemâl ve cemâl sahibine mahsustur. Ne vakit hakikî sahibine verdin; o vakit bütün eşyayı Onun namıyla ve Onun âyinesi olduğu cihetle ıztırapsız sevebilirsin. Demek, şu muhabbet doğrudan doğruya kâinata sarf edilmemek gerektir. Yoksa muhabbet, en leziz bir nimet iken, en elîm bir nikmet olur.

Bir cihet kaldı ki, en mühimi de odur ki: Ey nefis, sen muhabbetini kendi nefsine sarf ediyorsun. Sen kendi nefsini kendine mâbudve mahbup yapıyorsun. Herşeyi nefsine feda ediyorsun. Adeta bir nevi rububiyet veriyorsun. Halbuki muhabbetin sebebi ya kemâldir—zira kemâl zâtında sevilir—yahut menfaattir, yahut lezzettir, veyahut hayriyettir; ya bunlar gibi bir sebep tahtında muhabbet edilir. Şimdi, ey nefis, birkaç Sözde kat'î ispat etmişiz ki, asıl mahiyetin kusur, naks, fakr, aczden yoğrulmuştur ki; zulmet, karanlığın derecesi nisbetinde nurun parlaklığını gösterdiği gibi, zıddiyet itibarıyla sen onlarla Fâtır-ı Zülcelâlin kemâl, cemâl, kudret ve rahmetine âyinedarlık ediyorsun. Demek, ey nefis, nefsine muhabbet değil, belki adavet etmelisin yahut acımalısın veyahut,

mutmainne olduktan sonra, şefkat etmelisin. Eğer nefsini seversen—çünkü senin nefsin lezzet ve menfaatin menşeidir; sen de lezzet ve menfaatin zevkine meftunsun—o zerre hükmünde olan lezzet ve menfaat-i nefsiyeyi nihayetsiz lezzet ve menfaatlere tercih etme. Yıldız böceği gibi olma. Çünkü o bütün ahbabını ve sevdiği eşyayı karanlığın vahşetine gark eder, nefsinde bir lem'acıkla iktifa eder. Zira, nefsî olan lezzet ve menfaatinle beraber, bütün alâkadar olduğun ve bütün menfaatleriyle intifa ettiğin ve saadetleriyle mes'ut olduğun mevcudâtın ve bütün kâinatın menfaatleri, nimetleri, iltifatına tâbi bir Mahbûb-u Ezelîyi sevmekliğin lâzımdır—tâ, hem kendinin, hem bütün onların saadetleriyle mütelezziz olasın, hem kemâl-i mutlakın muhabbetinden aldığın nihayetsiz bir lezzeti alasın.

Zaten sana, sende senin nefsine olan şedit muhabbetin, Onun zâtına karşı muhabbet-i zâtiyedir ki, sen sûiistimal edip kendi zâtına sarf ediyorsun. Öyle ise, nefsindeki ene'yi yırt, Hüve'yi göster. Ve kâinata dağınık bütün muhabbetlerin, Onun esmâ ve sıfâtına karşı verilmiş bir muhabbettir; sen sûiistimal etmişsin, cezasını da çekiyorsun. Çünkü, yerinde sarf olunmayan bir muhabbet-i gayr-ı meşruanın cezası, merhametsiz bir musibettir. Rahmânü'r-Rahîm ismiyle, hurilerle müzeyyen Cennet gibi senin bütün arzularına câmi' bir meskeni senin cismanî hevesâtına ihzar eden; ve sair esmâsıyla senin ruhun, kalbin, sırrın, aklın ve sair letâifin arzularını tatmin edecek ebedî ihsânâtını o Cennette sana müheyyâ eden; ve herbir isminde mânevî çok hazine-i ihsan ve kerem bulunan bir Mahbûb-u Ezelînin, elbette bir zerre muhabbeti kâinata bedel olabilir; kâinat Onun bir cüz'î tecellî-i muhabbetine bedel olamaz. Öyle ise, o Mahbûb-u Ezelînin kendi habîbine söylettirdiği şu ferman-ı ezelîyi dinle, ittibâ et:

قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ [1]

1. "De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki Allah da sizi sevsin." Âl-i İmrân Sûresi, 3:31.

İKİNCİ MEYVE: Ey nefis! Ubûdiyet, mukaddeme-i mükâfat-ı lâhikadeğil, belki netice-i nimet-i sabıkadır. Evet, biz ücretimizi almışız; ona göre hizmetle ve ubûdiyetle muvazzafız.

Çünkü,ey nefis, hayr-ı mahz olan vücudu sana giydiren Hâlık-ı Zülcelâl, sana iştihalı bir mide verdiğinden, Rezzâk ismiyle, bütün mat'umâtı bir sofra-i nimet içinde senin önüne koymuştur.

Sonra sana hassasiyetli bir hayat verdiğinden, o hayat dahi bir mide gibi rızık ister. Göz, kulak gibi bütün duyguların, eller gibidir ki, rû-yi zemin kadar geniş bir sofra-i nimeti, o ellerin önüne koymuştur.

Sonra, mânevî çok rızık ve nimetler isteyen insaniyeti sana verdiğinden, âlem-i mülk ve melekût gibi geniş bir sofra-i nimet, o mide-i insaniyetin önüne ve

aklın eli yetişecek nisbette sana açmıştır.

Sonra, nihayetsiz nimetleri isteyen ve hadsiz rahmetin meyveleriyle tagaddî eden ve insaniyet-i kübrâ olan İslâmiyeti ve imanı sana verdiğinden, daire-i mümkinat ile beraber Esmâ-i Hüsnâ ve sıfât-ı mukaddesenin dairesine şamil bir sofra-i nimet ve saadet ve lezzet sana fethetmiştir.

Sonra, imanın bir nuru olan muhabbeti sana vermekle, gayr-ı mütenâhi bir sofra-i nimet ve saadet ve lezzet sana ihsan etmiştir.

Yani, cismâniyetin itibarıyla küçük, zayıf, âciz, zelil, mukayyet, mahdut bir cüzsün. Onun ihsanıyla, cüz'î bir cüzden, küllî bir küll-ü nuranî hükmüne geçtin. Zira, hayatı sana vermekle, cüz'iyetten bir nevi külliyete; ve insaniyeti vermekle hakikî külliyete; ve İslâmiyeti vermekle ulvî ve nuranî bir külliyete; ve marifet ve muhabbeti vermekle muhit bir nura seni çıkarmış.

İşte, ey nefis, sen bu ücreti almışsın. Ubûdiyetgibi lezzetli, nimetli, rahatlı, hafif bir hizmetle mükellefsin. Halbuki buna da tembellik ediyorsun. Eğer yarım yamalak yapsan da, güya eski ücretleri kâfi gelmiyormuş gibi, çok büyük şeyleri mütehakkimâne istiyorsun. Ve hem "Niçin duam kabul olmadı?" diye nazlanıyorsun.

Evet, senin hakkın naz değil, niyazdır. Cenâb-ı Hak, Cenneti ve saadet-i ebediyeyi, mahz-ı fazl ve keremiyle ihsan eder. Sen daima rahmet ve keremine iltica et, Ona güven ve şu fermanı dinle:

قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ [1]

1. "Onlara söyle ki: Allah'ın lütfuyla ve rahmetiyle—ancak bununla ferahlansınlar. Bu, onların dünyada toplayıp durduklarından daha hayırlıdır." Yûnus Sûresi, 10:58.

Eğer desen: "Şu küllî, hadsiz nimetlere karşı nasıl şu mahdut ve cüz'î şükrümle mukabele edebilirim?"

Elcevap: Küllîbir niyetle, hadsiz bir itikadla. Meselâ, nasıl ki bir adam, beş kuruş kıymetinde bir hediye ile birpadişahın huzuruna girer. Ve görür ki, herbiri milyonlara değerhediyeler, makbul adamlardan gelmiş, orada dizilmiş. Onun kalbine gelir: "Benim hediyem hiçtir, ne yapayım?" Birden der: "Ey seyyidim! Bütün şu kıymettar hediyeleri kendi namıma sana takdim ediyorum. Çünkü sen onlara lâyıksın. Eğer benim iktidarım olsaydı, bunların bir mislini sana hediye ederdim."

İşte, hiç ihtiyacı olmayan ve raiyetinin derece-i sadakat ve hürmetlerine alâmet olarak hediyelerini kabul eden o padişah, o biçarenin o büyük ve küllî niyetini ve arzusunu ve o güzel ve yüksek itikad liyakatini, en büyük bir hediye

gibi kabul eder.

Aynen öyle de, âcizbir abd, namazında *“Ettahiyyâtü lillâh”* der. Yani, *“Bütün mahlûkatın hayatlarıyla Sana takdim ettikleri hediye-i ubûdiyetlerini, ben kendi hesabıma, umumunu Sana takdim ediyorum. Eğer elimden gelseydi, onlar kadar tahiyyeler Sana takdim edecektim. Hem Sen onlara, hem daha fazlasına lâyıksın.”* İşte şu niyet ve itikad, pek geniş bir şükr-ü küllîdir.

Nebâtâtın tohumları ve çekirdekleri, onların niyetleridir. Meselâ, kavun, kalbinde, nüveler suretinde bin niyet eder ki, “Yâ Hâlıkım! Senin Esmâ-i Hüsnânın nakışlarını yerin birçok yerlerinde ilân etmek isterim.” Cenâb-ı Hak, gelecek şeylerin nasıl geleceklerini bildiği için, onların niyetlerini bilfiil ibadet gibi kabul eder. “Mü’minin niyeti amelinden hayırlıdır”[1] şu sırra işaret eder.

Hem

سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ عَدَدَ خَلْقِكَ وَرِضَاءَ نَفْسِكَ وَزِنَةَ عَرْشِكَ وَمِدَادَ كَلِمَاتِكَ وَنُسَبِّحُكَ بِجَمِيعِ تَسْبِيحَاتِ اَنْبِيَائِكَ وَاَوْلِيَائِكَ وَمَلٰئِكَتِكَ[2]

gibi hadsiz adetle tesbih etmenin hikmeti şu sırdan anlaşılır.

Hem nasıl bir zabit bütün neferâtının yekûn hizmetlerini kendi namına padişaha takdim eder. Öyle de, mahlûkata zabitlik eden ve hayvânat ve nebâtâta kumandanlık yapan ve mevcudat-ı arziyeye halifelik etmeye kabil olan ve kendi hususî âleminde kendini herkese vekil telâkki eden insan, اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِينُ[3]der, bütün halkın ibadetlerini ve istiânelerini kendi namına Mâbûd-u Zülcelâle takdim eder.

1. bk. el-Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, 6:291.
2. “Mahlûkatının sayısınca, Zâtına lâyık şekilde, Arşının ağırlığınca ve kelimelerininmürekkebi miktarınca hamdinle Seni her türlü noksandan tenzih ederiz.” (*Müslim*, Zikir: 79; *Ebû Dâvud*, Vitir: 24; *Tirmizi*, Daavât: 103; *Nesâî*, Sehv: 94; *Müsned*, 1:258, 353, 6:325, 430.)
Bütün peygamberlerinin, evliyalarının ve meleklerinin tesbihatlarıyla Seni kusurdan tenzih ederiz.
3. “Ancak Sana kulluk eder, ancak Senden yardım dileriz.” Fatiha Sûresi, 1:5.

Hem

سُبْحَانَكَ بِجَمِيعِ تَسْبِيحَاتِ جَمِيعِ مَخْلُوقَاتِكَ وَبِاَلْسِنَةِ جَمِيعِ مَصْنُوعَاتِكَ[1]

der, bütün mevcudatı kendi hesabına söylettirir.

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ بِعَدَدِ ذَرَّاتِ الْكَائِنَاتِ
وَمُرَكَّبَاتِهَا

Hem [2] der, herşey namına bir salâvat getirir. Çünkü herşey nur-u Ahmedî (a.s.m.) ile alâkadardır. İşte, tesbihatta, salâvatlarda hadsiz adetlerin hikmetini anla.

1. Bütün mahlûkatının bütün tesbihatlarıyla ve bütün masnuatının lisanlarıyla Seni tesbih eder, kusurdan tenzih ederiz.
2. Allahım! Kâinatın zerreleri ve o zerrelerin mürekkebâtı adedince Muhammed'e rahmet et.

ÜÇÜNCÜ MEYVE: Ey nefis! Az bir ömürde hadsiz bir amel-i uhrevî istersen; ve herbir dakika-i ömrünü bir ömür kadar faideli görmek istersen; ve âdetini ibadete ve gafletini huzura kalb etmeyi seversen, Sünnet-i Seniyyeye ittibâ et. Çünkü, bir muamele-i şer’iyeye tatbik-i amel ettiğin vakit, bir nevi huzur veriyor, bir nevi ibadet oluyor, uhrevî çok meyveler veriyor.

Meselâ birşeyi satın aldın. İcab ve kabul-ü şer’îyi tatbik ettiğin dakikada, o âdi alışverişin bir ibadet hükmünü alır. O tahattur-u hükm-ü şer’î, bir tasavvur-u vahiy verir. O dahi, Şârii düşünmekle, bir teveccüh-ü İlâhî verir. O dahi bir huzur verir. Demek, Sünnet-i Seniyyeye tatbik-i amel etmekle, bu fâni ömür, bâki meyveler verecek bir hayat-ı ebediyeye medar olacak olan faideler elde edilir.

فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ الَّذِى يُؤْمِنُ
بِاللّٰهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ [1]

fermanını dinle. Şeriat ve Sünnet-i Seniyyenin ahkâmları içinde cilveleri intişar eden Esmâ-i Hüsnânın herbir isminin feyz-i tecellîsine bir mazhar-ı câmi’ olmaya çalış.

1. “Siz de Allah’a ve Resulüne iman edin ki, o ümmî peygamber de Allah’a veOnun sözlerine iman etmiştir. Ve ona uyun-tâ ki doğru yolu bulmuşolasınız.” A’râf Sûresi, 7:158.

DÖRDÜNCÜ MEYVE: Ey nefis! Ehl-i dünyaya, hususan ehl-i sefahete, hususan ehl-i küfre bakıp, surî ziynet ve aldatıcı gayr-ı meşru lezzetlerine aldanıp taklit etme. Çünkü senonları taklit etsen, onlar gibi olamazsın. Pek çok sukut edeceksin.Hayvan dahi olamazsın. Çünkü senin başındaki akıl, meş’um bir âlet olur; senin başını daima dövecektir.

Meselâ, nasıl ki bir saray bulunsa, büyük bir dairesinde büyük bir elektrik lâmbası bulunur. O elektrikten teşa’ub etmiş ve onunla bağlı küçük küçük elektrikler, küçük menzillere taksim edilmiş. Şimdi, birisi o büyük elektrik lâmbasının düğmesini çevirip ziyayı kapatsa, bütün menziller derin bir karanlık içine ve bir vahşete düşer.

Ve başka sarayda, büyük elektrik lâmbasıyla merbut olmayan küçük elektrik lâmbaları, her menzilde bulunuyor. O saray sahibi büyük elektrik lâmbasının düğmesini çevirerek kapatsa, sair menzillerde ışıklar bulunabilir, onunla işini

görebilir; hırsızlar istifade edemezler.

İşte, ey nefsim! Birinci saray, bir Müslümandır. Hazret-i Peygamber Aleyhissalâtü Vesselâm, onun kalbinde o büyük elektrik lâmbasıdır. Eğer onu unutsa, el’iyâzü billâh, kalbinden onu çıkarsa, hiçbir peygamberi daha kabul edemez. Belki hiçbir kemâlâtın yeri ruhunda kalamaz. Hattâ Rabbini de tanımaz. Mahiyetindeki bütün menziller ve lâtifeler karanlığa düşer. Ve kalbinde müthiş bir tahribat ve vahşet oluyor. Acaba bu tahribat ve vahşete mukabil hangi şeyi kazanıp ünsiyet edebilirsin? Hangi menfaati bulup, o tahribat zararını onunla tamir edersin?

Halbuki, ecnebiler o ikinci saraya benzerler ki, Hazret-i Peygamber Aleyhissalâtü Vesselâmın nurunu kalblerinden çıkarsalar da, kendilerince bazı nurlar kalabilir—veya kalabilir zannederler. Onların mânevî kemâlât-ı ahlâkiyelerine medar olacak, Hazret-i Mûsâ ve İsâ Aleyhimesselâma bir nevi imanları ve Hâlıklarına bir çeşit itikatları kalabilir.

Ey nefs-i emmâre! Eğer desen, “Ben ecnebi değil, hayvan olmak isterim”; sana kaç defa söylemiştim, hayvan gibi olamazsın. Zira kafandaki akıl olduğu için, o akıl geçmiş elemleri ve gelecek korkuları tokatıyla senin yüzüne, gözüne, başına çarparak dövüyor. Bir lezzet içinde bin elem katıyor. Hayvan ise, elemsiz, güzel bir lezzet alır, zevk eder. Öyle ise, evvelâ aklını çıkar, at, sonra hayvan ol. Hem [1] كَالْاَنْعَام بَلْ هُمْ اَضَلُّ sille-i tedibini gör.

1. "Hayvanlar gibi, hattâ daha da aşağıdırlar." A'râf Sûresi, 7:179.

BEŞİNCİ MEYVE: Ey nefis! Mükerreren söylediğimiz gibi, insan, şecere-i hilkatin meyvesi olduğundan, meyve gibi en uzak ve en câmi’ ve umuma bakar ve umumun cihetü’l-vahdetini içinde saklar bir kalb çekirdeğini taşıyan ve yüzü kesrete, fenâya, dünyaya bakan bir mahlûktur. Ubûdiyet ise, onun yüzünü fenâdan bekàya, halktan Hakka, kesretten vahdete, müntehâdan mebdee çeviren bir hayt-ı vuslat, yahut mebde’ ve müntehâ ortasında bir nokta-i ittisaldir.

Nasıl ki, tohum olacak kıymettar bir meyve-i zîşuur, ağacın altındaki zîruhlara baksa, güzelliğine güvense, kendini onların ellerine atsa veya gafletedip düşse, onların ellerine düşecek, parçalanacak, âdi birtek meyve gibi zayi olacak. Eğer o meyve, nokta-i istinadını bulsa, içindeki çekirdek bütün ağacın cihetü’l-vahdetini tutmakla beraber, ağacın bekàsına ve hakikatinin devamına vasıta olacağını düşünebilse, o vakit o tek meyve içinde birtek çekirdek, bir hakikat-i külliye-i daimeye, bir ömr-ü bâki içinde mazhar oluyor.

Öyle de, insan, eğer kesrete dalıp, kâinatiçinde boğulup, dünyanın muhabbetiyle sersem olarak fânilerin tebessümlerine aldansa, onların kucaklarına atılsa, elbette nihayetsiz bir hasârete düşer. Hem fenâ, hem fâni, hem

ademe düşer. Hem mânen kendini idam eder. Eğer lisan-ı Kur’ân’dan kalb kulağıyla iman derslerini işitip başını kaldırsa, vahdete müteveccih olsa, ubûdiyetin miracıyla arş-ı kemâlâta çıkabilir, bâki bir insan olur.

Ey nefsim! Madem hakikatböyledir. Ve madem millet-i İbrahimiyedensin (a.s.). İbrahimvâri [1] لَآ اُحِبُّ الْاٰفِلِينَ de. Ve Mahbûb-u Bâkîye yüzünü çevir. Ve benim gibi şöyle ağla: HAŞİYE-1

1. “Ben batıp gidenleri sevmem.” En’âm Sûresi, 6:76.
Haşiye-1 Buradaki Farisî beyitler, On Yedinci Sözün İkinci Makamında yazılmakla burada yazılmamıştır.

Yirmi Beşinci Söz

Mu’cizât-ı Kur’âniye Risalesi

Elde Kur’ân gibi bir mu’cize-i bâki varken,
Başka burhan aramak aklıma zâid görünür.
Elde Kur’ân gibi bir burhan-ı hakikat varken,
Münkirleri ilzam için gönlüme sıklet mi gelir?

İHTAR: Şu Sözün başında Beş Şuleyi yazmak niyet ettik. Fakat Birinci Şulenin âhirlerinde, eski hurufatla tab etmek için gayet sür’atle yazmaya mecbur olduk. Hattâ bazı gün yirmi otuz sahifeyi iki üç saat içinde yazıyorduk. Onun için, Üç Şuleyi ihtisaren, icmâlen yazarak, İki Şuleyi de şimdilik terk ettik. Bana ait kusurlar ve noksaniyetler ve işkâl ve hatalara nazar-ı insaf ve müsamaha ile bakmalarını, ihvanlarımızdan bekleriz.

Bu Mu’cizât-ı Kur’âniyeRisalesindeki ekser âyetlerin herbiri, ya mülhidler tarafından medar-ı tenkit olmuş veya ehl-i fen tarafından itiraza uğramış veya cinnî ve insî şeytanların vesvese ve şüphelerine maruz olmuş âyetlerdir. İşte, bu Yirmi Beşinci Söz öyle bir tarzda o âyetlerin hakikatlerini ve nüktelerini beyan etmiş ki, ehl-i ilhad ve fennin kusur zannettikleri noktalar i’câzın lemeâtı ve belâğat-i Kur’âniyenin kemâlâtının menşeleri olduğu, ilmî kaideleriyle ispat edilmiş. Bulantı vermemek için, onların şüpheleri zikredilmeden cevab-ı kat’î verilmiş.

[1] وَالشَّمْسُ تَجْرِى وَالْجِبَالَ اَوْتَاداً gibi, yalnız Yirminci Sözün Birinci Makamında üç dört âyette şüpheleri söylenmiş.

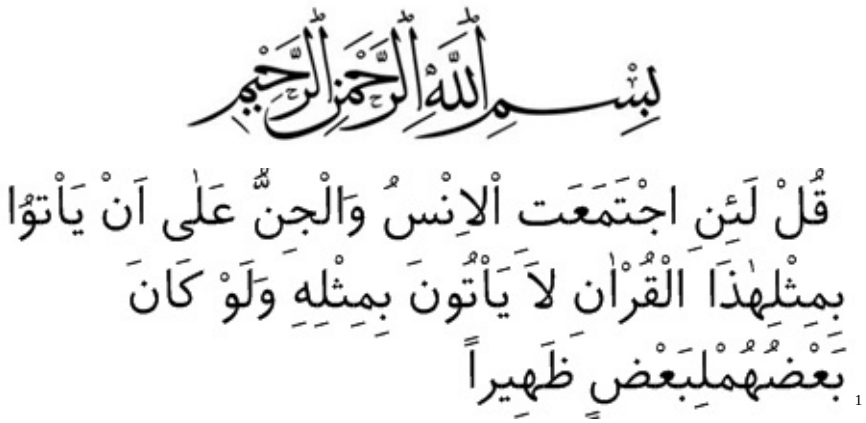
1. “Güneş de akıp gider.” Yâsin Sûresi, 36:38. •“Dağları da birer kazık yaptık.” Nebe’ Sûresi, 78:7.

Hem bu Mu’cizât-ı Kur’âniye Risalesi gerçi gayet muhtasar ve acele yazılmış ise de, fakat ilm-i belâğat ve ulûm-u Arabiye noktasında, âlimlere hayret verecek derecede âlimâne ve derin ve kuvvetli bir tarzda beyan edilmiş. Gerçi her bahsini her ehl-i dikkat tam anlamaz, istifade etmez. Fakat o bahçede herkesin ehemmiyetli hissesi var. Pek acele ve müşevveş hâletler içinde telif edildiğinden ifade ve ibaresinde kusur var olmasıyla beraber, ilim noktasında çok ehemmiyetli meselelerin hakikatini beyan etmiş.

Said Nursî

Mu’cizât-ı Kur’âniye Risalesi

[1]

1. “De ki: And olsun, eğer bu Kur’ân’ın benzerini getirmek için insanlar vecinler bir araya toplanıp da hepsi birbirine yardımcı olsalar, yine deonun benzerini getiremezler.” İsrâ Sûresi, 17:88.

Mahzen-i mu’cizatve mu’cize-i kübrâ-yı Ahmediye (a.s.m.) olan Kur’ân-ı Hakîm-i Mu’cizü’l-Beyanın hadsiz vücuh-u i’câzından kırka yakın vücuh-u i’câziyeyi Arabî risalelerimde ve Arabî Risale-i Nur’da ve İşârâtü’l-İ’câz namındaki tefsirimde ve geçen şu yirmi dört Sözlerde işaretler etmişiz. Şimdi, onlardan yalnız beş vechini bir derece beyan ve sair vücuhu içlerinde icmâlen derc ederek ve bir mukaddime ile onun tarif ve mahiyetine işaret edeceğiz.

Mukaddime

Üç cüzdür.

BİRİNCİ CÜZ: Kur’ân nedir, tarifi nasıldır?

Elcevap: On Dokuzuncu Sözde beyanedildiği ve sair Sözlerde ispat edildiği gibi,

Kur’ân, şu kitab-ı kebir-i kâinatın bir tercüme-i ezeliyesi, ve âyât-ı tekvîniyeyi okuyan mütenevvi dillerinin tercüman-ı ebedîsi, ve şu âlem-i gaybve şehadet kitabının müfessiri, ve zeminde ve gökte gizli esmâ-i İlâhiyenin mânevî hazinelerinin keşşafı, ve sutûr-u hâdisâtın altında muzmer hakaikin miftahı, ve âlem-i şehadetteâlem-i gaybın lisanı, ve şu âlem-i şehadetperdesi arkasında olan âlem-i gayb cihetinden gelen iltifâtât-ı ebediye-i Rahmâniye ve hitâbât-ı ezeliye-i Sübhâniyenin hazinesi, ve şu İslâmiyetâlem-i mânevîsinin güneşi, temeli, hendesesi, ve avâlim-i uhreviyenin mukaddesharitası, ve Zât ve sıfâtve esmâ ve şuûn-u İlâhiyenin kavl-i şârihi, tefsir-i vâzıhı, burhan-ı kàtıı, tercüman-ı sâtıı, ve şu âlem-i insaniyetin mürebbîsi, ve insaniyet-i kübrâolan İslâmiyetin mâ ve

ziyası, ve nev-i beşerin hikmet-i hakikiyesi, ve insaniyeti saadete sevk eden hakikî mürşidi ve hâdîsi, ve insana hem bir kitab-ı şeriat, hem bir kitab-ı dua, hem bir kitab-ı hikmet, hem bir kitab-ı ubûdiyet, hem bir kitab-ı emir ve davet, hem bir kitab-ı zikir, hem bir kitab-ı fikir, hem bütün insanın bütün hâcât-ı mâneviyesine merci olacak çok kitapları tazammun eden tek, câmi' bir kitab-ı mukaddestir.

Hem bütün evliyave sıddıkîn ve urefâ ve muhakkıkînin muhtelif meşreplerine ve ayrı ayrı mesleklerine, herbirindeki meşrebin mezâkına lâyık ve o meşrebi tenvir edecek ve herbir mesleğin mesâkına muvafık ve onu tasvir edecek birer risale ibraz eden mukaddes bir kütüphane hükmünde bir kitab-ı semâvîdir.

İKİNCİ CÜZVE TETİMME-İ TARİF: Kur'ân Arş-ı Âzamdan, İsm-i Âzamdan, her ismin mertebe-i âzamından geldiği için, On İkinci Sözde beyan ve ispat edildiği gibi,

Kur'ân,

bütün âlemlerin Rabbi itibarıyla Allah'ın kelâmıdır;

hem bütün mevcudatın İlâhı ünvanıyla Allah'ın fermanıdır;

hem bütün semâvâtve arzın Hâlıkı namına bir hitaptır;

hem rububiyet-i mutlakacihetinde bir mükâlemedir;

hem saltanat-ı âmme-i Sübhâniyehesabına bir hutbe-i ezeliyedir;

hem rahmet-i vâsia-i muhîtanokta-i nazarında bir defter-i iltifâtât-ı Rahmâniyedir;

hem Ulûhiyetin azamet-i haşmeti haysiyetiyle, başlarında bazan şifre bulunan bir muhabere mecmuasıdır;

hem İsm-i Âzamınmuhitinden nüzul ile Arş-ı Âzamın bütün muhâtına bakan ve teftiş eden hikmetfeşan bir kitab-ı mukaddestir.

Ve şu sırdandır ki, "Kelâmullah" ünvanı, kemâl-i liyakatle Kur'ân'a verilmiş ve daima da veriliyor. Kur'ân'dan sonra sair enbiyanın kütüp ve suhufları derecesi gelir. Sair nihayetsiz kelimât-ı İlâhiyenin ise, bir kısmı dahi has bir itibarla, cüz'î bir ünvanla, hususî bir tecelliyle, cüz'î bir isimle ve has bir rububiyetle ve mahsus bir saltanatla ve hususî bir rahmetle zahir olan ilhâmât suretinde bir mükâlemedir. Melek ve beşer ve hayvânâtın ilhamları, külliyet ve hususiyet itibarıyla çok muhteliftir.

ÜÇÜNCÜ CÜZ:

Kur'ân,

asırları muhtelif bütün enbiyanın kütüplerini ve meşrepleri muhtelif bütün

evliyanın risalelerini ve meslekleri muhtelif bütün asfiyanın eserlerini icmâlen tazammun eden,

ve cihât-ı sittesi parlak ve evham ve şübehâtın zulümâtından musaffâ,

ve nokta-i istinadı, bilyakîn, vahy-i semâvîve kelâm-ı ezelî,

ve hedefi ve gayesi, bilmüşahede, saadet-i ebediye,

içi, bilbedâhe, hâlis hidayet,

üstü, bizzarure, envâr-ı iman,

altı, biilmilyakîn, delil ve burhan,

sağı, bittecrübe, teslim-i kalb ve vicdan,

solu, biaynilyakîn, teshir-i akıl ve iz’an,

meyvesi, bihakkılyakîn, rahmet-i Rahmânve dâr-ı cinân,

makamı ve revacı, bilhads-i sâdık, makbul-ü melek ve ins ü cân bir kitab-ı semâvîdir.

Kur’ân’ın tarifine dair üç cüz’ündeki sıfatların herbiri başka yerlerde kat’î ispat edilmiş veya ispat edilecektir. Dâvâmız mücerret değil, herbirisi burhan-ı kat’î ile müberhendir.

Birinci Şule

Bu Şulenin Üç Şuası var.

BİRİNCİ ŞUA

Derece-i i'cazda belâğat-i Kur'âniyedir. O belâğat ise, nazmın cezaletinden ve hüsn-ü metanetinden ve üslûplarının bedâatinden, garip ve müstahsenliğinden ve beyanının beraatinden, fâik ve safvetinden ve maânîsinin kuvvet ve hakkaniyetinden ve lâfzının fesahatinden, selâsetinden tevellüd eden bir belâğat-i harikulâdedir ki, benî Âdemin en dâhi ediplerini, en harika hatiplerini, en mütebahhir ulemasını muârazaya davet edip bin üç yüz senedir meydan okuyor. Onların damarlarına şiddetle dokunuyor. Muârazaya davet ettiği halde, kibir ve gururlarından başını semâvâta vuran o dâhiler, ona muâraza için ağız açamayıp, kemâl-i zilletle boyun eğdiler.

İşte, belâğatindeki vech-i i'câzı iki suretle işaret ederiz.

BİRİNCİ SURET: İ'câzı vardır ve mevcuttur. Çünkü, Ceziretü'l-Arapahalisi o asırda ekseriyet-i mutlaka itibarıyla ümmî idi. Ümmîlikleri için, mefahirlerini ve vukuat-ı tarihiyelerini ve mehâsin-i ahlâka yardım edecek durub-u emsallerini, kitabet yerine şiir ve belâğat kaydıyla muhafaza ediyorlardı. Mânidar bir kelâm, şiir ve belâğat cazibesiyle eslâftan ahlâfa hafızalarda kalıp gidiyordu. İşte, şu ihtiyac-ı fıtrî neticesi olarak, o kavmin mânevî çarşı-yı ticaretlerinde en ziyade revaç bulan, fesahat ve belâğat metâı idi. Hattâ bir kabilenin beliğ bir edibi, en büyük bir kahraman-ı millîsi gibiydi. En ziyade onunla iftihar ediyorlardı. İşte, İslâmiyetten sonra âlemi zekâlarıyla idare eden o zeki kavim, şu en revaçlı ve medar-ı iftiharları ve ona şiddet-i ihtiyaçla muhtaç olan belâğatte akvâm-ı âlemden en ileride ve en yüksek mertebede idiler. Belâğat o kadar kıymettardı ki, bir edibin bir sözü için iki kavim büyük muharebe ederdi ve bir sözüyle musalâha ediyorlardı. Hattâ, onların içinde, "Muallâkat-ı Seb'a" namıyla, yedi edibin yedi kasidesini altınla Kâbe'nin duvarına yazmışlar, onunla iftihar ediyorlardı.

İşte böyle bir zamanda, belâğaten revaçlı olduğu bir anda, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan nüzul etti. Nasıl ki zaman-ı Mûsâ Aleyhisselâmda sihir ve zaman-ı İsâ Aleyhisselâmda tıp revaçta idi; mu'cizelerinin mühimmi o cinsten geldi. İşte, o vakit, bülega-yı Arabı, en kısa bir sûresine mukabeleye davet etti

وَاِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا فَاْتُوا بِسُوْرَةٍ مِنْ مِثْلِهِ [1]

fermanıyla onlara meydan okuyor. Hem der ki: “İman getirmezseniz mel’unsunuz, Cehenneme gireceksiniz.” Damarlarına şiddetle vuruyor. Gururlarını dehşetli surette kırıyor. O kibirli akıllarını istihfaf ediyor. Onları bidayeten idam-ı ebedî ile ve sonra da Cehennemde idam-ı ebedî ile beraber dünyevî idamla da mahkûm ediyor. Der: “Ya muâraza ediniz, yahut can ve malınız helâkettedir.”

1. “Eğer kulumuz Muhammed’e indirdiğimiz Kur’ân’dan bir şüpheniz varsa, haydi,onun benzeri bir sûre getirin.” Bakara Sûresi, 2:23.

İşte, eğer muâraza mümkün olsaydı, acaba hiç mümkün müydü ki, bir iki satırla muâraza edip dâvâsını iptal etmek gibi rahat bir çare varken, en tehlikeli, en müşkülâtlı muharebe tariki ihtiyar edilsin? Evet, o zeki kavim, o siyasî millet ki, bir zaman âlemi siyasetle idare ettiği halde, en kısa ve rahat ve hafif bir yolu terketsin, en tehlikeli ve bütün mal ve canını belâya atacak uzun bir yoluihtiyar etsin, hiç kabil midir? Çünkü edipleri birkaç hurufatla muâraza edebilseydi, Kur’ân dâvâsından vazgeçerdi, onlar da maddî ve mânevî helâketten kurtulurlardı. Halbuki muharebe gibi dehşetli, uzun bir yolu ihtiyar ettiler. Demek muâraza-i bilhuruf mümkün değildi, muhaldi. Onun için muharebe-i bissüyufa mecbur oldular.

Hem Kur’ân’ı tanzir etmek, taklidini yapmak için gayet şiddetli iki sebep vardı.

Birisi düşmanın hırs-ı muârazası, diğeri dostlarının şevk-i taklididir ki, şu iki sâik-i şedid altında milyonlar Arabî kitaplar yazılmış ki, hiçbirisi ona benzemez. Âlim olsun, âmi olsun, her kim ona ve onlara baksa, kat’iyen diyecek ki, “Kur’ân bunlara benzemez; hiçbirisi onu tanzir edemez.” Şu halde, ya Kur’ân bütününün altındadır—bu ise bütün dost ve düşmanın ittifakıyla battaldır, muhaldir—veya Kur’ân, o yazılan umum kitapların fevkindedir.

Eğer desen: “Nasıl biliyoruz ki, kimse muârazaya teşebbüs etmedi? Kimse kendine güvenemedi mi ki meydana çıksın? Birbirinin yardımı da mı faide etmedi?”

Elcevap: Eğer muâraza mümkün olsaydı, alâküllihal kat’î teşebbüs edilecekti. Çünkü izzet ve namus meselesi, can ve mal tehlikesi vardı. Eğer teşebbüs edilseydi, alâküllihal, kat’î taraftar pek çok bulunacaktı. Çünkü hakka muarız ve muannit daima kesretli idi. Eğer taraftar bulsaydı, alâküllihal iştihar bulacaktı. Çünkü, küçük bir mücadele, beşerin nazar-ı istiğrabını celb edip destanlarda iştihar eder. Şöyle acip bir mücadele ve vukuat ise gizli kalamaz. İslâmiyet

aleyhinde tâ en çirkin ve en şenî şeylere kadar nakledilir, meşhur olur. Halbuki, muârazaya dair, Müseylime-i Kezzâb'ın bir iki fıkrasından başka nakledilmemiş. O Müseylime'de çendan belâğat varmış. Fakat hadsiz bir hüsn-ü cemâle mâlik olan beyan-ı Kur'ân'a nisbet edildiği için, onun sözleri hezeyan suretinde tarihlere geçmiştir. İşte, Kur'ân'ın belâğatindeki i'câz, kat'iyen, iki kere iki dört eder gibi mevcuttur ki, iş böyle oluyor.

İKİNCİ SURET: Belâğatindeki i'câz-ı Kur'ânînin hikmetini Beş Noktada beyan edeceğiz.

BİRİNCİ NOKTA: Kur'ân'ın nazmında bir cezalet-i harika var. O nazımdaki cezalet ve metaneti, *İşârâtü'l-İ'câz* baştan aşağıya kadar bu cezalet-i nazmiyeyi beyan eder. Saatin saniye, dakika, saati sayan ve birbirinin nizamını tekmil eden ne ise, Kur'ân-ı Hakîmin herbir cümledeki, hey'âtındaki nazım ve kelimelerindeki nizam ve cümlelerin birbirine karşı münasebâtındaki intizamı öyle bir tarzda *İşârâtü'l-İ'câz'*da âhirine kadar beyan edilmiştir. Kim isterse ona bakabilir ve bu nazımdaki cezalet-i harikayı bu surette görebilir. Yalnız bir iki misal, bir cümlenin hey'âtındaki nazmı göstermek için zikredeceğiz.

Meselâ [1] وَلَئِنْ مَسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ Bu cümlede, azâbı dehşetli göstermek için, en azının şiddetle tesirini göstermekle göstermek ister. Demek taklîli ifade edecek; cümlenin bütün heyetleri de bu taklîle bakıp ona kuvvet verecek. İşte, لَئِنْ lâfzı, teşkiktir. Şek kıllete bakar. مَسَّ lâfzı, azıcık dokunmaktır; yine kılleti ifade eder. نَفْحَةٌ lâfzı, maddesi bir kokucuk olup kılleti ifade ettiği gibi, sîgası bire delâlet eder. Masdar-ı merre tabir-i sarfiyesinde "biricik" demektir, kılleti ifade eder. نَفْحَةٌ deki tenvin-i tenkirî, taklîli içindir ki, "O kadar küçük ki, bilinemiyor" demektir. مِنْ lâfzı, teb'îz içindir, "bir parça" demektir; kılleti ifade eder. عَذَابِ lâfzı, *nekâl, ikab*'a nisbeten hafif bir nevi cezadır ki, kıllete işaret eder. رَبِّكَ lâfzı, *Kahhâr, Cebbar, Müntakîm*'e bedel yine şefkati ihsas etmekle kılleti işaret ediyor. İşte, bu kadar kılletteki bir parça azap böyle tesirli ise, ikab-ı İlâhî ne kadar dehşetli olur, kıyas edebilirsiniz diye ifade eder. İşte şu cümlede küçük heyetler nasıl birbirine bakıp yardım eder. Maksad-ı küllîyi, herbiri kendi lisanıyla takviye eder. Şu misal bir

derece lâfız ve maksada bakar.

İkinci misal: [2] وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ Şu cümlenin hey'âtı, sadakanın şerâit-i kabulünün beşine işaret eder.

1. "And olsun, Rabbinin azâbından en küçük bir esinti onlara hafifçe dokunacak olsa..." Enbiyâ Sûresi, 21:46.
2. "Onlara rızık olarak verdiğimizden bağışta bulunurlar." Bakara Sûresi, 2:3.

Birinci şart: Sadakaya muhtaç olmamak derecede sadaka vermek ki, وَمِمَّا lâfzındaki مِنْ i teb'îz ile o şartı ifade eder.

İkinci şart: Ali'den alıp Veli'ye vermek değil, belki kendi malından vermektir. Şu şartı رَزَقْنَاهُمْ lâfzı ifade ediyor. "Size rızık olandan veriniz" demektir.

Üçüncü şart: Minnet etmemektir. Şu şarta رَزَقْنَا daki نَا lâfzı işaret eder. Yani, "Ben size rızkı veriyorum. Benim malımdan Benim abdime vermekte minnetiniz yoktur."

Dördüncü şart: Öyle adama veresin ki, nafakasına sarf etsin. Yoksa sefâhete sarf edenlere sadaka makbul olmaz. Şu şarta يُنْفِقُونَ lâfzı işaret ediyor.

Beşinci şart: Allah namına vermektir ki, رَزَقْنَاهُمْ ifade ediyor. Yani, "Mal Benimdir; Benim namımla vermelisiniz."

Şu şartlarla beraber, tevsî de var. Yani, sadaka nasıl mal ile olur; ilim ile dahi olur, kavl ile, fiil ile, nasihat ile de oluyor. İşte şu aksâma مِمَّا lâfzındaki مَا umumiyetiyle işaret ediyor. Hem şu cümle de bizzat işaret ediyor; çünkü mutlaktır, umumu ifade eder.

İşte, sadakayı ifade eden şu kısacık cümlede, beş şartla beraber geniş bir dairesini akla ihsan ediyor, heyetiyle ihsas ediyor.

İşte, heyette böyle pek çok nazımlar var. Kelimâtın dahi, birbirine karşı aynen, geniş, böyle bir daire-i nazmiyesi var. Sonra kelâmların da, meselâ [1] قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ'de altı cümle var: üçü müsbet, üçü menfi. Altı mertebe-i tevhidi ispat etmekle beraber, şirkin altı envâını reddeder. Herbir cümlesi, öteki cümlelere hem delil olur, hem netice olur. Çünkü herbir cümlenin iki mânâsı var.

Bir mânâ ile netice olur, bir mânâ ile de delil olur. Demek, Sûre-i İhlâsta otuz Sûre-i İhlâs kadar, muntazam, birbirini ispat eder delillerden mürekkep sûreler vardır. Meselâ,

قُلْ هُوَ اللّٰهُ لاَنَّهُ اَحَدٌ ، لاَنَّهُ صَمَدٌ ، لاَنَّهُ لَمْ يَلِدْ ،
لاَنَّهُ لَمْ يُولَدْ لاَنَّهُ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ [2]

1. “De ki: O Allah birdir.” İhlâs Sûresi, 112-1.
2. De ki: O Allah’tır. Çünkü O birdir. Çünkü O hiçbir şeye muhtaç değildir ve herşey Ona muhtaçtır. Çünkü O doğurmamıştır. Çünkü O doğurulmamıştır.Çünkü Ona denk olacak hiçbir şey yoktur.

hem

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ: لاَنَّهُ لَمْ يُولَدْ، لاَنَّهُ لَمْ يَلِدْ،
لاَنَّهُ صَمَدٌ،لاَنَّهُ اَحَدٌ، لاَنَّهُ هُوَ اللّٰهُ [1]

hem

هُوَ اللّٰهُ فَهُوَ اَحَدٌ، فَهُوَ صَمَدٌ، فَاِذاً لَمْ يَلِدْ، فَاِذاً لَمْ
يُولَدْ، فَاِذًا لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ [2]

Daha sen buna göre kıyas et. Meselâ,

الم ذٰلِكَ الْكِتَابُ لاَ رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ [3]

1. Hiçbir şey Onun dengi değildir. Çünkü O doğurulmamıştır. Çünkü o doğurmaktanmünezzehtir. Çünkü O hiçbir şeye muhtaç değildir ve herşey Onamuhtaçtır. Çünkü O birdir. Çünkü O Allah'tır.
2. O Allah'tır. Öyle ise O birdir. Öyle ise O Sameddir. Öyle ise Odoğurmamıştır. Öyle ise O doğurulmamıştır. Öyle ise Onun hiçbir dengiyoktur.
3. "Elif lâm mim. Şu kitap ki, onda asla şüphe yoktur. O, takvâ sahipleri için bir yol göstericidir." Bakara Sûresi, 2:1.

Şu dört cümlenin herbirisinin iki mânâsı var. Bir mânâile öteki cümlelere delildir; diğer mânâ ile onlara neticedir. On altı münasebet hatlarından bir nakş-ı nazmî-i i’câzî hasıl olur. *İşârâtü’l-İ’câz’*da öyle bir tarzda beyan edilmiş ki, bir nakş-ı nazmî-i i’câzî teşkil eder. On Üçüncü Sözde beyan edildiği gibi, güya ekser âyât-ı Kur’âniyenin herbirisi, ekser âyâtın herbirisine bakar bir gözü ve nâzır bir yüzü vardır ki, onlara münasebâtın hutut-u mâneviyesini uzatıyor, birer nakş-ı i’câzî nescediyor. İşte, *İşârâtü’l-İ’câz* baştan aşağıya kadar bu cezalet-i nazmiyeyi şerh etmiştir.

İKİNCİ NOKTA: Mânâsındaki belâğat-i harikadır. On Üçüncü Sözde beyan olunan şu misale bak. Meselâ,

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ [1]

âyetindeki belâğat-i mâneviyeyi zevk etmek istersen, kendini nur-u Kur’ân’dan evvel asr-ı cahiliyette, sahrâ-yı bedeviyette farz et ki, herşey zulmet-

i cehil ve gaflet altında, perde-i cumûd-u tabiatasarılmış olduğu bir anda, Kur’ân’ın li-san-ı semâvîsinden سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ [2] veyahut تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوٰتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ [3] gibi âyetleri işit, bak. Nasıl ki, o ölmüş veya yatmış olan mevcudat-ı âlem, سَبَّحَ , تُسَبِّحُ sadâsıyla, işitenlerin zihninde nasıl diriliyorlar, huşyar oluyorlar, kıyam edip zikrediyorlar. Ve o karanlık gökyüzünde birer câmid ateşpare olan yıldızlar ve yerde perişan mahlûkat, تُسَبِّحُ sayhasıyla ve nuruyla, işitenin nazarında gökyüzü bir ağız, bütün yıldızlar birer kelime-i hikmetnümâ ve birer nur-u hakikat-edâ; ve küre-i arz bir baş ve berr ve bahr birer lisan ve bütün hayvanlar ve nebatlar birer kelime-i tesbihfeşan suretinde arz-ı didar eder.

Meselâ, On Beşinci Sözde ispat edilen şu misale bak:

يَامَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اِنِ اسْتَطَعْتُمْ اَنْ تَنْفُذُوا مِنْ
اَقْطَارِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ فَانْفُذُوا لاَ تَنْفُذُونَ اِلاَّ
بِسُلْطَانٍ فَبِاَيِّ اٰلاَءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا
شُوَاظٌ مِنْ نَارٍ وَنُحَاسٌ فَلاَ تَنْتَصِرَانِ فَبِاَيِّ اٰلاَءِ
رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ [4]

وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا
لِلشَّيَاطِينِ [5]

âyetlerini dinle, bak ki ne diyor?

1. “Göklerde ve yerde ne varsa Allah’ı tesbih eder. O azîz ve hakîmdir.” Hadîd Sûresi, 57:1.
2. "Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ı tesbih eder." Hadîd Sûresi, 57:1.
3. "Yedi gök ve yer ve onların içindekiler Onu tesbih eder." İsrâ Sûresi, 17:44.
4. "Ey cinler ve insanlar topluluğu! Eğer göklerin ve yerin sınırlarındançıkıp gitmeye gücünüz yeterse, haydi, çıkın. Fakat Allah'ın vereceği bir kuvvet olmadan çıkamazsınız. Artık Rabbinizin nimetlerinden hangibirini inkâr edersiniz? Üzerinize saf ateşten bir alevle bakır gibikızıl bir duman salınır da, birbirinize hiçbir yardımınız dokunmaz.Artık Rabbinizin nimetlerinden hangi birini inkâr edersiniz?" RahmânSûresi, 55:33-36.
5. "And olsun ki, dünya semâsını Biz kandillerle süsledik ve onları şeytanlariçin birer gülle (mermi) yaptık." Mülk Sûresi, 67:5.

Diyor ki: “Ey aczve hakareti içinde mağrur ve mütemerrid ve zaaf ve fakrı içinde serkeş ve muannid olan ins ve cin! Emirlerime itaat etmezseniz, haydi, elinizden gelirse hudud-u mülkümden çıkınız! Nasıl cesaret edersiniz ki, öyle bir Sultanın emirlerine karşı gelirsiniz; yıldızlar, aylar, güneşler, emirber neferleri gibi emirlerine itaat ederler. Hem tuğyanınızla öyle bir Hâkim-i Zülcelâle karşı

mübareze ediyorsunuz ki, öyle azametli mutî askerleri var, faraza şeytanlarınız dayanabilseler, onları dağ gibi güllelerle recmedebilirler. Hem küfranınızla öyle bir Mâlik-i Zülcelâlin memleketinde isyan ediyorsunuz ki, cünudundan öyleleri var, değil sizin gibi küçük, âciz mahlûklar, belki farz-ı muhal olarak dağ ve arz büyüklüğünde birer adüvv-ü kâfir olsaydınız, arz ve dağ büyüklüğünde yıldızları, ateşli demirleri size atabilirler, sizi dağıtırlar. Hem öyle bir kanunu kırıyorsunuz ki, onunla öyleler bağlıdır, eğer lüzum olsa arzınızı yüzünüze çarpar, gülleler gibi, küreler misillü yıldızları üstünüze Allah'ın izniyle yağdırabilirler."

Daha sair âyâtın mânâlarındaki kuvvet ve belâğati ve ulviyet-i ifadesini bunlara kıyas et.

ÜÇÜNCÜ NOKTA: Üslûbundaki bedâat-i harikadır. Evet, Kur'ân'ın üslûpları hem gariptir, hem bedîdir, hem aciptir, hem muknidir. Hiçbir şeyi, hiçbir kimseyi taklit etmemiş; hiç kimse de onu taklit edemiyor. Nasıl gelmiş, öyle o üslûplar tarâvetini, gençliğini, garâbetini daima muhafaza etmiş ve ediyor.

Ezcümle, bir kısım sûrelerin başlarında şifre-misal الم , الر , طٰهٰ , يٰس , حٰم عسق gibi mukattaat hurufundaki üslûb-u bedîîsi, beş altı lem'a-i i'câzı tazammun ettiğini, *İşârâtü'l-İ'câz'*da yazmışız. Ezcümle:

Sûrelerin başında mezkûr olan huruf, hurufâtın aksâm-ı malûmesi olan mechûre, mehmûse, şedîde, rahve, zelâka, kalkale gibi aksâm-ı kesiresinden, herbir kısmından nısfını almıştır. Kabil-i taksim olmayan hafifinden nısf-ı ekser, sakîlinden nısf-ı ekall olarak, bütün aksâmını tansif etmiştir. Şu mütedahil ve birbiri içindeki kısımları ve iki yüz ihtimal içinde müterediddit, yalnız gizli ve fikren bilinmeyecek birtek yolla umumunu tansif etmek kabil olduğu halde, o yolda, o geniş mesafede sevk-i kelâm etmek, fikr-i beşerin işi olamaz. Tesadüf hiç karışamaz.

İşte, bir şifre-i İlâhiyeolan sûrelerin başlarındaki huruf, bunun gibi daha beş altı lem'a-i i'câziyeyi gösterdikleriyle beraber, ilm-i esrar-ı huruf ulemasıyla evliyanın muhakkikleri şu mukattaattan çok esrar istihraç etmişler ve öyle hakaik bulmuşlar ki, onlarca şu mukattaat kendi başıyla gayet parlak bir mu'cizedir. Onların esrarına ehil olmadığımız, hem umum göz görecek derecede ispat edemediğimiz için, o kapıyı açamayız. Yalnız, *İşârâtü'l-İ'câz'*da şunlara dair beyan olunan beş altı lem'a-i i'câza havale etmekle iktifa ediyoruz.

Şimdi, esâlib-i Kur'âniyeye, sûre itibarıyla, maksat itibarıyla, âyât ve kelâm ve kelime itibarıyla birer işaret edeceğiz.

Meselâ,Sûre-i Amme’ye dikkat edilse, öyle bir üslûb-u bedî ile âhireti, haşri, Cennet ve Cehennemin ahvâlini öyle bir tarzda gösteriyor ki, şu dünyadaki ef’âl-i İlâhiyeyi, âsâr-ı Rabbâniyeyi o ahvâl-i uhreviyeye birer birer bakar, ispat eder gibi kalbi ikna eder. Şu sûredeki üslûbun izahı uzun olduğundan, yalnız bir iki noktasına işaret ederiz. Şöyle ki:

Şu sûrenin başında, kıyametgününü ispat için der: “Size zemini güzel serilmiş bir beşik, dağları hanenize ve hayatınıza defineli direk, hazineli kazık, sizi birbirini sever, ünsiyet eder çift, geceyi hâb-ı rahatınıza örtü, gündüzü meydan-ı maişet, güneşi ışık verici, ısındırıcı bir lâmba, bulutları âb-ı hayat çeşmesi gibi ondan suyu akıttım. Basit bir sudan bütün erzakınızı taşıyan bütün çiçekli, meyveli muhtelif eşyayı kolay ve az bir zamanda icad ederiz. Öyle ise, yevm-i fasl olan kıyamet sizi bekliyor. O günü getirmek Bize ağır gelemez.”

İşte, bundan sonra, kıyamettedağların dağılması, semâvâtın parçalanması, Cehennemin hazırlanması ve Cennet ehline bağ ve bostan vermesini, gizli bir surette ispatlarına işaret eder. Mânen der: “Madem gözünüz önünde dağ ve zeminde şu işleri yapar. Âhirette dahi bunlara benzer işleri yapar.” Demek, sûrenin başındaki “dağ” kıyamettekidağların haline bakar; ve “bağ” ise âhirde ve âhiretteki hadikaya ve bağa bakar.

İşte, sair noktaları buna kıyas et, ne kadar güzel ve âli bir üslûbu var, gör.

Meselâ,

قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ[1]

ilâ âhir. Öyle bir üslûb-u âlide, benî beşerdeki şuûnât-ı İlâhiyeyi ve gece ve gündüzün deveranındaki tecelliyât-ı İlâhiyeyi ve senenin mevsimlerinde olan tasarrufât-ı Rabbâniyeyi ve yeryüzünde hayat, memat, haşir ve neşr-i dünyeviyedeki icraat-ı Rabbâniyeyi öyle bir ulvî üslûpla beyan eder ki, ehl-i dikkatin akıllarını teshir eder. Parlak ve ulvî, geniş üslûbu az dikkatle göründüğü için, şimdilik o hazineyi açmayacağız.

Meselâ,

اِذَاَ السَّمَاءُ انْشَقَّتْ وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ وَاِذَاَ الْاَرْضُ مُدَّتْ وَاَلْقَتْ مَاَ فِيهَا وَتَخَلَّتْ وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ[2]

1. "De ki: Ey mülkün hakikî sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verir,dilediğinden de mülkü çeker alırsın." Âl-i İmrân Sûresi, 3:26.

2. "Gök yarıldığında, Rabbinin emrine boyun eğdiğinde-ki ona lâyık olan dabudur. Yer düm düz edildiğinde, içinde ne varsa atıp boşaldığında,Rabbinin emrine boyun eğdiğinde—ki ona lâyık olan da budur." İnşikakSûresi, 84:1-5.

Gök ve zeminin, Cenâb-ı Hakkın emrine karşı derece-i inkıyad ve itaatlerini şöyle âli bir üslûpla beyan eder ki: Nasıl bir kumandan-ı âzam, mücahede ve manevra ve ahz-ı asker şubeleri gibi, mücahedeye lâzım işler için iki daireyi teşkil edip açmış. O mücahede, o muamele işi bittikten sonra, o iki daireyi başka işlerde kullanmak ve tebdil ederek istimal etmek için, o kumandan-ı âzam o iki daireye müteveccih olur. O daireler, herbirisi hademeleri lisanıyla veya nutka gelip kendi lisanıyla der ki:

“Ey kumandanım, bir parça mühlet ver ki, eski işlerin ufak tefeklerini, pırtı mırtılarını temizleyip dışarı atayım, sonra teşrif ediniz. İşte, atıp senin emrine hazır duruyoruz. Buyurun, ne yaparsanız yapınız. Senin emrine münkadız. Senin yaptığın işler bütün hak, güzel, maslahattır.”

Öyle de, semâvâtve arz, böyle iki daire-i teklif ve tecrübe ve imtihan için açılmıştır. Müddet bittikten sonra, semâvât ve arz, daire-i teklife ait eşyayı emr-i İlâhî ile bertaraf eder, derler: “Yâ Rabbenâ! Buyurun, ne için bizi istihdam edersen et. Hakkımız Sana itaattir. Her yaptığın şey de haktır.”

İşte, cümlelerindeki üslûbun haşmetine bak, dikkat et.

Hem meselâ,

يَا اَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَاسَمَاءُ اَقْلِعِي وَغِيضَ
الْمَاءُوَقُضِيَ الْاَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ
بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ [1]

1. "Ey yer, suyunu yut. Ey gök, suyunu tut. Su çekildi, iş bitirildi ve gemiCûdî Dağına oturdu. Ve 'Zalimler güruhu Allah'ın rahmetinden uzak olsun' denildi." Hûd Sûresi, 11:44.

İşte şu âyetin bahr-i belâğatinden bir katreye işaret için, bir üslûbunu bir temsil âyinesinde göstereceğiz.

Nasıl bir harb-i umumîde bir kumandan, zaferden sonra, ateş eden bir ordusuna “Ateş kes!” vehücum eden diğer bir ordusuna “Dur!” der, emreder; o anda ateş kesilir,hücum durur. “İş bitti, istilâ ettik, bayrağımız düşmanın merkezlerindeyüksek kalelerinin başında dikildi. Esfelü’s-sâfilîne giden o edepsiz zalimler cezalarını buldular” der.

Aynen öyle de, Padişah-ı Bîmisal, kavm-i Nuh’un mahvı için semâvât ve arza emir vermiş. Vazifelerini yaptıktan sonra, ferman ediyor: “Ey arz, suyunu yut. Ey semâ, dur, işin bitti.” Su çekildi. Dağın başında memur-u İlâhînin çadır vazifesini gören gemisi kuruldu. Zalimler cezalarını buldular.

İşte şu üslûbun ulviyetine bak. “Zemin ve gök, iki muti’ asker gibi emir dinler,

itaat ederler” diyor. İşte şu üslûp işaret eder ki, insanın isyanından kâinat kızıyor, semâvât ve arz hiddete geliyorlar. Ve şu işaretle der ki: “Yer ve gök iki muti’ asker gibi emirlerine bakan bir Zâta isyan edilmez, edilmemeli.” Dehşetli bir zecri ifade eder.

İşte, tufan gibi bir hadise-i umumiyeyi bütün netâiciyle, hakaikiyle, birkaç cümlede, îcazlı, i’câzlı, cemâlli, icmallibir tarzda beyan eder. Şu denizin sair katrelerini şu katreye kıyas et.

Şimdi, kelimelerin penceresiyle gösterdiği üslûba bak. Meselâ, [1] وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتّٰى عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ deki [2] كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ kelimesine bak, ne kadar lâtif bir üslûbu gösteriyor. Şöyle ki:

Kamerin bir menzili var ki, Süreyya yıldızlarının dairesidir. Kameri, hilâl vaktinde, hurmanın eskimiş beyaz bir dalına teşbih eder. Şu teşbihle, semânın yeşil perdesi arkasında güya bir ağaç bulunuyor gibi, beyaz, sivri, nuranî bir dalı, perdeyi yırtıp, başını çıkarıp, Süreyya o dalın bir salkımı gibi ve sair yıldızlar o gizli hilkat ağacının birer münevver meyvesi olarak, işitenin hayali olan gözüne göstermekle, medar-ı maişetlerinin en mühimmi hurma ağacı olan sahrânişinlerin nazarında ne kadar münasip, güzel, lâtif, ulvî bir üslûb-u ifade olduğunu, zevkin varsa anlarsın.

Meselâ, On Dokuzuncu Sözün âhirinde ispat edildiği gibi, [3] وَالشَّمْسُ تَجْرِى لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا deki *tecrî* kelimesi şöyle bir üslûb-u âliye pencere açar. Şöyle ki: *Tecrî* lâfzıyla, yani “Güneş döner” tabiriyle, kış ve yaz, gece ve gündüzün deveranındaki muntazam tasarrufât-ı kudret-i İlâhiyeyi ihtarla, Sâniin azametini ifham eder ve o mevsimlerin sahifelerinde kalem-i kudretin yazdığı mektubat-ı Samedâniyeye nazarı çevirir, Hâlık-ı Zülcelâlin hikmetini ilâm eder.

[4] وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا Yani, “lâmba” tabiriyle şöyle bir üslûba pencere açar ki: Şu âlem bir saray; ve içinde olan eşya ise, insana ve zîhayata ihzar edilmiş müzeyyenat ve mat’ûmat ve levazımat olduğunu; ve güneş dahi musahhar bir mumdar olduğunu ihtarla Sâniin haşmetini ve Hâlıkın ihsanını ifham ederek tevhide bir delil gösterir ki, müşriklerin en mühim, en parlak mâbud zannettikleri güneş, musahhar bir lâmba, câmid bir mahlûktur. Demek, *sirac* tabirinde, Hâlıkın azamet-i rububiyetindeki rahmetini ihtar eder; rahmetin

vüs’atindeki ihsanını ifham eder; ve o ifhamda, saltanatının haşmetindeki keremini ihsas eder; ve bu ihsasta, vahdâniyeti ilâm eder ve mânen der ki: “Câmid bir sirâc-ı musahhar, hiçbir cihette ibadete lâyık olamaz.”

1. "Aya gelince, onun için de menziller takdir ettik ki, kurumuş hurma dalının ince yay halini alıncaya kadar incelir." Yâsin Sûresi, 36:39.
2. "Kurumuş hurma dalının ince yaya benzer şekli gibi." Yâsin Sûresi, 36:39.
3. "Güneş de kendisine tayin edilmiş bir yere doğru akıp gider." Yâsin Sûresi, 36:38.
4. "Güneşi de bir kandil yaptı." Nuh Sûresi, 71:16.

Hem cereyan-ı *tecrî* tabirinde gece gündüzün, kış ve yazın dönmelerindeki tasarrufât-ı muntazama-i acibeyi ihtar eder ve o ihtarda, rububiyetinde münferid bir Sâniin azamet-i kudretini ifham eder. Demek, şems ve kamer noktalarından beşerin zihnini gece ve gündüz, kış ve yaz sahifelerine çevirir ve o sahifelerde yazılan hâdisâtın satırlarına nazar-ı dikkati celb eder.

Evet, Kur’ân güneşten güneş için bahsetmiyor. Belki, onu ışıklandıran Zât için bahsediyor. Hem güneşin insana lüzumsuz olan mahiyetinden bahsetmiyor. Belki güneşin vazifesinden bahsediyor ki, san’at-ı Rabbâniyenin intizamına bir zemberek ve hilkat-i Rabbâniyenin nizamına bir merkez, hem Nakkâş-ı Ezelînin gece-gündüz ipleriyle dokuduğu eşyadaki san’at-ı Rabbâniyenin insicamına bir mekik vazifesini yapıyor.

Daha sair kelimât-ı Kur’âniyeyi bunlara kıyas edebilirsin. Adeta basit, melûf birer kelime iken, lâtif mânâların definelerine birer anahtar vazifesini görüyor.

İşte, ekseriyetleüslûb-u Kur’ân’ın geçen tarzlarda ulvî ve parlak olduğundandır ki, bazan bir bedevî Arap, birtek kelâma meftun olur, Müslüman olmadan secdeye giderdi. Bir bedevî [1] فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ kelâmını işittiği anda secdeye gitti. Ona dediler: “Müslüman mı oldun?” “Yok,” dedi. “Ben şu kelâmın belâğatine secde ediyorum.”

1. "Emrolunduğun şeyi açıkla." Hicr Sûresi, 15:94.

DÖRDÜNCÜ NOKTA: Lâfzındaki fesahat-i harikasıdır. Evet, Kur’ân mânen, üslûb-u beyan cihetiyle fevkalâde beliğ olduğu gibi, lâfzında gayet selis bir fesahati vardır. Fesahatin kat’î vücuduna, usandırmaması delildir. Ve fesahatin hikmetine, fenn-i beyan ve maânînin dâhi ulemasının şehadetleri bir burhan-ı bâhirdir.

Evet, binler defa tekrar edilse usandırmıyor. Belki lezzet veriyor. Küçük,basit bir çocuğun hafızasına ağır gelmiyor; hıfzedebilir. En hastalıklı, az bir sözden müteezzî olan bir kulağa nâhoş gelmiyor, hoş geliyor. Sekeratta olanın damağına şerbet gibi oluyor. Zemzeme-i Kur’ân, onun kulağında ve dimağında, aynen ağzında ve damağında mâ-i zemzem gibi leziz geliyor.

Usandırmamasının sırr-ı hikmetişudur ki: Kur’ân, kulûbe kut ve gıda ve ukûle kuvvet ve gınâ ve ruha mâ ve ziya ve nüfusa devâ ve şifa olduğundan usandırmaz. Hergün ekmek yeriz, usanmayız. Fakat engüzel bir meyveyi hergün

yesek, usandıracak. Demek, Kur’ân hak ve hakikat ve sıdk ve hidayet ve harika bir fesahat olduğundandır ki, usandırmıyor. Daima gençliğini muhafaza ettiği gibi, taravetini, halâvetini de muhafaza ediyor. Hattâ Kureyş’in rüesasından müdakkik bir beliğ, müşrikler tarafından, Kur’ân’ı dinlemek için gitmiş. Dinlemiş, dönmüş, demiş ki: “Şu kelâmın öyle bir halâveti ve tarâveti var ki, kelâm-ı beşere benzemez. Ben şairleri, kâhinleri biliyorum. Bu onların hiç sözlerine benzemez. Olsa olsa, etbâımızı kandırmak için sihir demeliyiz.” İşte, Kur’ân-ı Hakîmin en muannid düşmanları bile fesahatinden hayran oluyorlar.

Kur’ân-ı Hakîmin âyetlerinde, kelâmlarında, cümlelerinde fesahatin esbabını izah çok uzun gider. Onun için sözü kısa kesip yalnız nümune olarak bir âyetteki huruf-u hecâiyenin vaziyetiyle hasıl olan bir selâset ve fesahat-i lâfziyeyi ve o vaziyetten parlayan bir lem’a-i i’câzı göstereceğiz. İşte,

ثُمَّ اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ اَمَنَةً نُعَاسًا يَغْشٰى طَائِفَةً مِنْكُمْ [1]

ilâ âhir. İşte şu âyette bütün huruf-u hecâ mevcuttur. Bak ki, sakil, ağır bütün aksâm-ı huruf beraber olduğu halde selâsetini bozmamış. Belki bir revnak ve muhtelif tellerden mütenasip, mütesanit bir nağme-i fesahat katmış. Hem şu lem’a-i i’câza dikkat et ki, huruf-u hecâdan ى ile ا en hafif ve birbirine kalb olduğu için, iki kardeş gibi, herbirisi yirmi bir kere tekrarı var. م ile ن HAŞİYE-1 birbirinin kardeşi ve birbirinin yerine geçtiği için, herbirisi otuz üçer defa zikredilmiştir. ص, س, ش mahreççe, sıfatça, savtça kardeş oldukları için her biri üç def’a ع, غ kardeş oldukları halde, ع daha hafif altı defa, غ sıkleti için yarısı olarak üç defa zikredilmiştir. ط, ظ, ذ, ز mahreççe, sıfatça, sesçe kardeş oldukları için herbirisi ikişer defa, ل ve ا ile beraber ikisi لا suretinde ittihad ettikleri ve الا, suretinde hissesi ل’ın yarısıdır; onun için ل kırk iki defa, ا onun yarısı olarak yirmi bir defa zikredilmiştir. ء, ه ile mahreççe kardeş

oldukları için ع HAŞİYE-2 on üç, ه bir derece daha hafif olduğu için on dört defa ق, ف, ك kardeş oldukları için, ق'ın bir noktası fazla olduğu için ق on, ف dokuz, ك dokuz, ب dokuz, ت on iki— ت'nin derecesi üç olduğu için on iki —defa zikredilmiştir. ل, ر'ın kardeşidir; fakat ebced hesabıyla ر iki yüz, ل otuzdur. Altı derece yukarı çıktığı için altı derece aşağı düşmüştür. Hem ر telâffuzca tekerrür ettiğinden sakil olup yalnız altı defa zikredilmiştir. خ, ح, ث, ض sıkletleri ve bazı cihât-ı münasebat için birer defa zikredilmiştir. ح, و'dan ve ع'den daha hafif ve ى'den ve ا'ten daha sakil olduğu için on yedi defa, sakil ع'den dört derece yukarı, hafif ا'ten dört derece aşağı zikredilmiştir.

1. "Sonra Allah, bu kederin ardından size bir emniyet, bir uyku verdi de,içinizden bir topluluğu o uyku sarıverdi." Âl-i İmrân Sûresi, 3:154.
Haşiye-1 Tenvin dahi nun'dur.
Haşiye-2 Hemze, melfuze ve gayr-ı melfuze yirmi beştir ve hemze'nin sakin kardeşi elif'ten üç derece yukarıdır. Zira hareke üçtür.

İşte şu hurufun bu zikrinde harikulâde bu vaziyet-i muntazama ile ve o münasebet-i hafiye ile ve o güzel intizam ve o dakik ve ince nazım ve insicam ile iki kere iki dört eder derecede gösterir ki, beşer fikrinin haddi değil ki şunu yapabilsin. Tesadüf ise, muhaldir ki ona karışsın. İşte şu vaziyet-i huruftaki intizam-ı acip ve nizam-ı garip, selâset ve fesahat-i lâfziyeye medar olduğu gibi, daha gizli çok hikmetleri bulunabilir. Madem hurufatında böyle intizam gözetilmiş. Elbette kelimelerinde, cümlelerinde, mânâlarında öyle esrarlı bir intizam, öyle envarlı bir insicam gözetilmiş ki, göz görse "Maşaallah," akıl anlasa "Bârekâllah" diyecek.

BEŞİNCİ NOKTA: Beyanındaki beraattir; yani, tefevvuk ve metanet ve haşmettir. Nasıl ki nazmında cezalet, lâfzında fesahat, mânâsında belâğat, üslûbunda bedâat var. Beyanında dahi faik bir beraat vardır. Evet, tergib ve terhib, medih ve zem, ispat ve irşad, ifham ve ifhâm gibi bütün aksâm-ı kelâmiyede ve tabakat-ı hitabiyede beyânât-ı Kur'âniye en yüksek mertebededir. Meselâ:

Makam-ı tergib ve teşvikte hadsiz misallerinden, meselâ Sûre-i [1]

هَلْ اَتٰى عَلَى الْاِنْسَانِ de beyanatı,[HAŞİYE-1] âb-ı kevser gibi hoş, selsebil çeşmesi gibi selâsetle akar, Cennet meyveleri gibi tatlı, huri libası gibi güzeldir.

Makam-ı terhib ve tehditte pek çok misallerinden, meselâ [2] هَلْ اَتٰيكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ sûresinin başında, beyanat-ı Kur'âniye ehl-i dalâletin simahında kaynayan rasas gibi, dimağında yakan ateş gibi, damağında yanan zakkum gibi, yüzünde saldıran Cehennem gibi, midesinde acı, dikenli darî gibi tesir eder. Evet, bir zâtın tehdidini gösteren Cehennem gibi bir azap memuru, öfkesinden ve gayzından parçalanmak vaziyetini alması ve [3] تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ söylemesi, söyletmesi, o zâtın terhibi ne derece dehşetli olduğunu gösterir.

1. "İnsan üzerinden öyle bir devir geçti ki…?" İnsan Sûresi, 76:1.
Haşiye-1 Şu üslûb-u beyan, o sûrenin meâlinin libasını giymiş.
2. "Dehşeti herşeyi kaplayan kıyametin haberi sana geldi mi?" Gaşiye Sûresi, 88:1.
3. "Neredeyse öfkeden parçalanacak!" Mülk Sûresi, 67:8.

Makam-ı medhin binler misallerinden, başında *Elhamdü lillâh* olan beş sûrede[1] beyanat-ı Kur'âniye güneş gibi parlak,[HAŞİYE-1] yıldız gibi ziynetli, semâvât ve zemin gibi haşmetli, melekler gibi sevimli, dünyada yavrulara rahmet gibi şefkatli, âhirette Cennet gibi güzeldir.

Makam-ı zem ve zecirde binler misallerinden, meselâ [2] اَيُحِبُّ اَحَدُكُمْ اَنْ يَاْكُلَ لَحْمَ اَخِيهِ مَيْتًا âyetinde zemmi altı derece zemmeder, gıybetten altı derece şiddetle zecreder. Şöyle ki: Malûmdur, âyetin başındaki *hemze*, sormak, "âyâ" mânâsındadır. O sormak mânâsı, su gibi, âyetin bütün kelimelerine girer.

1. bk. Fâtiha Sûresi, 1:1; En'âm Sûresi, 6:1, Kehf Sûresi, 18:1; Sebe Sûresi, 34:1; Fâtır Sûresi, 35:1
Haşiye-1 Şu tabiratta o surelerdeki bahislere işaret var.
2. "Sizden biri, ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı?" Hucurât Sûresi, 49:12.

İşte, birinci *hemze*ile der: Âyâ, sual ve cevap mahalli olan aklınız yok mu ki, bu derece çirkin birşeyi anlamıyor?

İkincisi: يُحِبُّ lâfzıyla der: Âyâ, sevmek, nefret etmek mahalli olan kalbiniz bozulmuş mu ki, en menfur bir işi sever?

Üçüncüsü: اَحَدُكُمْ kelimesiyle der: Cemaatten hayatını alan hayat-ı içtimaiyeve medeniyetiniz ne olmuş ki, böyle hayatınızı zehirleyen bir ameli kabul eder?

Dördüncüsü: اَنْ يَاْكُلَ لَحْمَ kelâmıyla der: İnsaniyetiniz ne olmuş ki, böyle canavarcasına arkadaşını dişle parçalamayı yapıyorsunuz?

Beşincisi: اَخِيهِ kelimesiyle der: Hiç rikkat-i cinsiyeniz, hiç sıla-i rahminiz yok mu ki, böyle çok cihetlerle kardeşiniz olan bir mazlumun şahs-ı mânevîsini insafsızca dişliyorsunuz? Hiç aklınız yok mu ki, kendi âzânızı kendi dişinizle divane gibi ısırıyorsunuz?

Altıncısı: مَيْتًا kelâmıyla der: Vicdanınız nerede? Fıtratınız bozulmuş mu ki, en muhterem bir halde bir kardeşine karşı, etini yemek gibi en müstekreh bir iş yapılıyor?

Demek, zem ve gıybet, aklen, kalben ve insaniyeten ve vicdanen ve fıtraten ve asabiyeten ve milliyeten mezmumdur. İşte, bak, nasıl ki şu âyet îcazkârâne altı mertebe zemmi zemmetmekle, i'câzkârâne altı derece o cürümden zecreder.

Makam-ı ispatta binler misallerinden, meselâ

فَانْظُرْ اِلٰى اٰثَارِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِى الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِى الْمَوْتٰى وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ [1]

1. "Şimdi bak Allah'ın rahmet eserlerine: Yeryüzünü ölümünün ardından nasıldiriltiyor. Bunu yapan, elbette ölüleri de öylece diriltecektir; Oherşeye hakkıyla kadirdir." Rum Sûresi, 30:50.

de, haşri ispat ve istib'âdı izale için öyle bir tarzda beyan eder ki, fevkinde ispat olamaz. Şöyle ki:

Onuncu Sözün Dokuzuncu Hakikatinde, Yirmi İkinci Sözün Altıncı Lem'asında ispat ve izah edildiği gibi, her baharmevsiminde, ihyâ-yı arz keyfiyetinde, üç yüz bin tarzda haşrin nümunelerini nihayet derecede girift, birbirine karıştırdığı halde nihayet derecede intizam ve temyizle nazar-ı beşere gösteriyor ki, bunları böyle yapan Zâta, haşir ve kıyamet ağır olamaz, der. Hem zeminin sahifesinde yüz binler envâı beraber, birbiri içinde, kalem-i kudretiyle hatasız, kusursuz yazmak birtek Vâhid-i Ehadin sikkesi olduğundan, şu âyetle güneş gibi vahdâniyeti ispat etmekle beraber, güneşin tulû ve gurubu gibi kolay ve kat'î, kıyametve haşri gösterir. İşte, كَيْفَ lâfzındaki keyfiyet noktasında şu hakikati gösterdiği gibi, çok sûrelerde tafsille zikreder. Meselâ, Sûre-i [1]

ق وَالْقُرْاٰنِ الْمَجِيدِ de öyle parlak ve güzel ve şirin ve yüksek bir beyanla haşri ispat eder ki, baharın gelmesi gibi kat’î bir surette kanaat verir.

İşte, bak: Kâfirlerin, çürümüş kemiklerin dirilmesini inkârederek “Bu aciptir, olamaz”[2] demelerine cevaben

اَفَلَمْ يَنْظُرُوا اِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا
وَزَيَّنَّاهَا وَمَالَهَا مِنْ فُرُوج [3]

ilâ âhir, كَذٰلِكَ الْخُرُوجُ [4]’a kadar ferman ediyor. Beyanı su gibi akıyor, yıldızlar gibi parlıyor. Kalbe hurma gibi hem lezzet, hem zevk veriyor, hem rızık oluyor.

Hem makam-ı ispatın en lâtif misallerinden, [5] يٰسٓ وَالْقُرْاٰنِ الْحَكِيمِ اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ der. Yani,

“Hikmetli Kur’ân’a kasem ederim, sen resullerdensin.” Şu kasem işaret eder ki, risaletin hücceti o derece yakinî ve haktır ki, hakkaniyette makam-ı tâzim ve hürmete çıkmış ki onunla kasem ediliyor. İşte şu işaretle der: “Sen resulsün. Çünkü senin elinde Kur’ân var. Kur’ân ise haktır ve Hakkın kelâmıdır. Çünkü içinde hakikî hikmet, üstünde sikke-i i’câz var.”

Hem makam-ı ispatın îcazlı ve i’câzlı misallerinden, şu:

قَالَ مَنْ يُحْيِى الْعِظَامَ وَهِىَ رَمِيمٌ قُلْ يُحْيِيهَا
الَّذِى اَنْشَاَهَا اَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ [6]

1. "Kâf. Şerefi pek yüce olan Kur'ân'a yemin olsun." Kaf Sûresi, 50:1.
2. Kâf Sûresi, 50:2.
3. "Üstlerindeki göğe bakmazlar mı, onu nasıl bina edip süsledik ki, hiçbir gediği (kusuru) yoktur. Kâf Sûresi, 50:6-11.
4. "(Hayata yeniden) çıkış da işte böyledir." Kâf Sûresi, 50:11.
5. Yâsin Sûresi, 36:1-3.
6. Yâsin Sûresi, 36:78-79.

Yani, “İnsan der: Çürümüş kemikleri kim diriltecek? Sen de: Kim onları bidayeten inşa edip hayat vermişse O diriltecek.” Onuncu Sözün Dokuzuncu Hakikatinin üçüncü temsilinde tasvir edildiği gibi, bir zat, göz önünde, bir günde yeniden büyük bir orduyu teşkil ettiği halde, biri dese, “Şu zat, efradı istirahat için dağılmış olan bir taburu bir boru ile toplar, tabur nizamı altına getirebilir.” Sen, ey insan, desen, “İnanmam”; ne kadar divanece bir inkâr olduğunu bilirsin. Aynen onun gibi, hiçten, yeniden, ordu-misal bütün hayvânat ve sair zîhayatın tabur-misal cesetlerini kemâl-i intizamla ve mizan-ı hikmetle o bedenlerin

zerrâtını ve letâifini emr-i كُنْ فَيَكُونُ [1] ile kaydedip yerleştiren ve her karnda, hattâ her baharda rû-yi zeminde yüz binler ordu-misal zevilhayat envâlarını, taifelerini icad eden bir Zât-ı Kadîr-i Alîm, tabur-misal bir cesedin nizamı altına girmekle birbiriyle tanışmış zerrât-ı esasiye ve ecza-yı asliyeyi bir sayha ile, sur-u İsrâfil'in borusuyla nasıl toplayabilir, istib'âd suretinde denilir mi? Denilse, eblehçesine bir divaneliktir.

Makam-ı irşadda beyanat-ı Kur'âniyeo derece müessir ve rakiktir ve o derece mûnis ve şefiktir ki, şevk ile ruhu, zevk ile kalbi, aklı merakla ve gözü yaşla doldurur. Binler misallerinden yalnız şu

ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ اَوْ
اَشَدُّ قَسْوَةً [2]

1. "(Cenâb-ı Hak) Birşeyin olmasını murad ettiği zaman, Onun işi sadece 'Ol' demektir; o da oluverir." Yâsin Sûresi, 36:82.
2. "Sonra, bütün bunların ardından, kalbiniz yine katılaştı. Sanki taş kesildi,hattâ taştan da katılaştı." Bakara Sûresi, 2:74.

ilâ âhir. Yirminci Sözün Birinci Makamında, üçüncü âyet mebhasinde ispat ve izah edildiği gibi, Benî İsrail'e der: "Mûsâ Aleyhisselâmın asâsı gibi bir mu'cizesine karşı sert taş, on iki gözünden çeşme gibi yaş akıttığı halde, size ne olmuş ki, Mûsâ Aleyhisselâmın bütün mu'cizâtına karşı lâkayt kalıp gözünüz kuru, yaşsız, kalbiniz katı, ateşsiz duruyor?" O Sözde şu mânâ-yı irşadî izah edildiği için, oraya havale ederek burada kısa kesiyorum.

Makam-ı ifham ve ilzamda binler misallerinden yalnız şu iki misale bak.

وَاِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا
فَاْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ
اللّٰهِ اِنْكُنْتُمْ صَادِقِينَ [1]

Yani, "Eğer bir şüpheniz varsa, size yardım edecek, şehadetedecek bütün büyüklerinizi ve taraftarlarınızı çağırınız, birtek sûresine bir nazire yapınız." İşârâtü'l-İ'câz'da izah ve ispat edildiği için, burada yalnız icmâline işaret ederiz. Şöyle ki:

Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyandiyor:

Ey ins ve cin! Eğer Kur'ân kelâm-ı İlâhî olduğunda şüpheniz varsa, bir beşer kelâmı olduğunu tevehhüm ediyorsanız, haydi, işte meydan, geliniz! Siz dahi ona Muhammedü'l-Emin[2] dediğiniz zat gibi okumak yazmak bilmez, kıraat ve kitabet görmemiş bir ümmîden bu Kur'ân gibi bir kitap getiriniz, yaptırınız.

Bunu yapamazsanız, haydi, ümmî olmasın, en meşhur bir edip, bir âlim olsun.

Bunu da yapamazsanız, haydi, birtek olmasın, bütün büleganız, hutebânız, belki bütün geçmiş beliğlerin güzel eserlerini ve bütün gelecek ediplerin yardımlarını ve ilâhlarınızın himmetlerini beraber alınız, bütün kuvvetinizle çalışınız, şu Kur'ân'a bir nazire yapınız.

Bunu da yapamazsanız, haydi, kabil-i taklit olmayan hakaik-i Kur'âniyeden ve mânevî çok mu'cizâtından kat'-ı nazar, yalnız nazmındaki belâğatine nazire olarak bir eser yapınız.

فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ[3] ilzamıyla der: Haydi, sizden mânânın doğruluğunu istemiyorum. Müftereyat ve yalanlar ve bâtıl hikâyeler olsun.

Bunu da yapamıyorsunuz. Haydi, bütün Kur'ân kadar olmasın, yalnız بِعَشْرِ سُوَرٍ on sûresine naziregetiriniz.

Bunu da yapamıyorsunuz. Haydi, birtek sûresine naziregetiriniz.

Bu da çoktur. Haydi, kısa bir sûresine bir nazireibraz ediniz.

1. Bakara Sûresi, 2:23.
2. bk. Muhammed İbni İshak, *Sîratü İbni İshak*2:57; Burhanuddin el-Halebî, *Sîratü'l-Halebiyye* 2:391.
3. Hud Sûresi, 11:13

Hattâ, madem bunu da yapmazsanız ve yapamazsınız. Hem bu kadar muhtaç olduğunuz halde—çünkü haysiyet ve namusunuz, izzet ve dininiz, asabiyet ve şerefiniz, can ve malınız, dünya ve âhiretiniz buna nazire getirmekle kurtulabilir. Yoksa dünyada haysiyetsiz, namussuz, dinsiz, şerefsiz, zillet içinde, can ve malınız helâkette mahvolup ve âhirette[1] فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ işaretiyle, Cehennemde haps-i ebedî ile mahkûm ve sanemlerinizle beraber ateşe odunluk edeceksiniz.

1. "Yakıtı insanlar ve taşlar olan Cehennem ateşinden sakının." Bakara Sûresi, 2:24.

Hem madem sekiz mertebe aczinizi anladınız. Elbette sekiz defa, Kur'ân dahi mu'cize olduğunu bilmekliğiniz gerektir. Ya imana geliniz veyahut susunuz, Cehenneme gidiniz!

İşte, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyânın makam-ı ifhamdaki ilzamına bak ve de: لَيْسَ بَعْدَ بَيَانِ الْقُرْاٰنِ بَيَانٌ Evet, beyan-ı Kur'ân'dan sonra beyan olamaz ve hacet kalmaz.

İkinci misal:

فَذَكِّرْ فَمَا اَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلاَ مَجْنُونٍ أَمْ
يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ الْمَنُونِ قُلْ تَرَبَّصُوا
فَاِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُتَرَبِّصِينَ أَمْ تَاْمُرُهُمْ اَحْلاَمُهُمْ
بِهٰذَا اَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ اَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ بَلْ لاَ
يُؤْمِنُونَ فَلْيَاْتُوا بِحَدِيثٍ مِثْلِهِ اِنْ كَانُوا صَادِقِينَ اَمْ
خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ اَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ اَمْ خَلَقُوا
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بَلْ لاَيُوقِنُونَ اَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ
رَبِّكَ اَمْ هُمُ الْمُصَيْطِرُونَ اَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ
فِيهِ فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ اَمْ لَهُ الْبَنَاتُ
وَلَكُمُ الْبَنُونَ اَمْ تَسْئَلُهُمْ اَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ
مُثْقَلُونَ اَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ اَمْ
يُرِيدُونَ كَيْداً فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ اَمْ لَهُمْ
اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ [1]

İşte, şu âyâtın binler hakikatlerinden yalnız beyan-ı ifhâmiyeye misal için bir hakikatini beyan ederiz. Şöyle ki: اَمْ ، اَمْ [2] lâfzıyla on beş tabaka istifham-ı inkârî-i taaccübî ile ehl-i dalâletin bütün aksâmını susturur ve şübehâtın bütün menşelerini kapatır. Ehl-i dalâlet için, içine girip saklanacak şeytanî bir delik bırakmıyor, kapatıyor. Altına girip gizlenecek bir perde-i dalâlet bırakmıyor, yırtıyor. Yalanlarından hiçbir yalanı bırakmıyor, başını eziyor. Herbir fıkrada, bir taifenin hülâsa-i fikr-i küfrîlerini ya bir kısa tabirle iptal eder, ya butlanı zahir olduğundan sükûtla butlanını bedâhete havale eder, veya başka âyetlerde tafsilen reddedildiği için burada mücmelen işaret eder.

Meselâ, birinci fıkra وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ [3] âyetine işaret eder. On beşinci fıkra ise لَوْ كَانَ فِيهِمَا اٰلِهَةٌ اِلاَّ اللّٰهُ لَفَسَدَتَا [4] âyetine

remzeder. Daha sair fıkraları buna kıyas et. Şöyle ki:

1. “Sen öğüt vermeye devam et. Rabbinin sana verdiği peygamberlik nimeti hakkı için, sen ne bir kâhinsin, ne de bir mecnun. • Yoksa onlar “O bir şâirdir, biz onun başına gelecek felâketibekliyoruz” mu diyorlar? • Sen “Bekleyedurun,” de. “Ben de sizinleberaber bekliyorum.” • Onlar akıllarını kullanarak mı bunu söylüyorlar,yoksa onlar sırf bir azgınlar gürûhu mudur? • Yahut Kur’ân’ı kendisi miuydurdu diyorlar? Doğrusu onların îmân etmeye niyetleri yoktur. • Eğerdoğru söylüyorlarsa, Kur’ân’ın benzeri bir söz getirsinler. • Yoksaonlar bir yaratıcı olmaksızın mı yaratıldılar? Veya kendi kendilerini mi yaratıyorlar? • Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattı? Doğru onlarındüşünüp îmân etmeye niyetleri yoktur. • Yoksa Rabbinin hazinelerionların yanında mı? Veya kâinatın tedbir ve idaresini onlar mı elegeçirdi? • Yoksa göklere çıkıp da gök ehlinin haberlerini dinlemek içinbir merdivenleri mi var? Öyle ise dinleyicileri, işittiklerine dair açık bir delil getirsin. • Yoksa kız çocukları Onun, erkek çocuklar da sizin mi? • Yoksa sen onlardan bir ücret istedin de onlar ağır bir borçaltına mı girdiler? • Yoksa gaybın ilmi onların yanında da oradan mıalıp yazıyorlar? • Yoksa sana bir tuzak mı kurmak istiyorlar? Fakat okâfirler tuzağa düşecek olanların tâ kendileridir. • Yoksa onlarınAllah’tan başka bir ilâhı mı var? Allah onların ortak koştuklarışeylerden münezzehtir.” Tûr Sûresi, 52:29-43.
2. Yoksa, yoksa…
3. “Biz ona şiir öğretmedik. Bu ona yakışmaz da.” Yâsin Sûresi, 36:69.
4. “Eğer göklerde ve yerde Allah’tan başka ilâhlar olsaydı, ikisi de harap olup giderdi.” Enbiyâ Sûresi, 21:22.

Başta diyor: Ahkâm-ı İlâhiyeyi tebliğ et. Sen kâhin değilsin. Zira kâhinin sözleri karışık ve tahminîdir; seninki hak ve yakinîdir. Mecnun olamazsın; düşmanın dahi senin kemâl-i aklına şehadet eder.

أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ الْمَنُونِ[1] Âyâ, acaba muhakemesiz, âmi kâfirler gibi, sana şair mi diyorlar? Senin helâketini mi bekliyorlar? Sen de: “Bekleyiniz, ben de bekliyorum.” Senin parlak, büyük hakikatlerin şiirin hayalâtından münezzeh ve tezyinatından müstağnidir.

أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلاَمُهُمْ بِهٰذَا[2] Yahut, acaba akıllarına güvenen akılsız feylesoflar gibi, “Aklımız bize yeter” deyip sana ittibâdan istinkâf mı ederler? Halbuki, akıl ise sana ittibâı emreder. Çünkü bütün dediğin makuldür. Fakat akıl kendi başıyla ona yetişemez.

أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ[3] Yahut inkârlarına sebep, tâği zalimler gibi, Hakka serfuru etmemeleri midir? Halbuki, mütecebbir zalimlerin rüesaları olan Firavunların, Nemrudların akıbetleri malûmdur.

أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ بَلْ لاَ يُؤْمِنُونَ[4] Veyahut yalancı, vicdansız münafıklar gibi, “Kur’ân senin sözlerindir” diye seni itham mı ediyorlar? Halbuki, tâ şimdiye kadar Muhammedü’l-Emin diyerek, içlerinde seni en doğru sözlü biliyorlardı. Demek onların imana niyetleri yoktur. Yoksa Kur’ân’ın âsâr-ı beşeriye içinde bir nazirini bulsunlar.

أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ[5] Veyahut, kâinatı abes ve gayesiz itikad eden felâsife-i abesiyyun gibi, kendilerini başıboş, hikmetsiz, gayesiz, vazifesiz, hâlıksız mı zannediyorlar? Acaba gözleri kör olmuş, görmüyorlar mı ki, kâinat baştan aşağıya kadar hikmetlerle müzeyyen ve gayelerle müsmirdir ve mevcudat, zerrelerden güneşlere kadar vazifelerle muvazzaftır ve evâmir-i İlâhiyeye musahharlardır.

1. “Yoksa onlar “O bir şâirdir, biz onun başına gelecek felâketi bekliyoruz” mu diyorlar?” Tûr Sûresi, 52:30.
2. “Yoksa bunu onlara akılları mı söylüyor?” Tûr Sûresi, 52:32.

3. “Yoksa onlar sırf bir azgınlar gürûhu mudur?” Tûr Sûresi, 52:32.
4. “Yahut Kur’ân’ı kendisi mi uydurdu diyorlar? Doğrusu onların iman etmeye niyetleri yoktur.” Tûr Sûresi, 52:33.
5. “Yoksa onlar bir yaratıcı olmaksızın mı yaratıldılar?” Tûr Sûresi, 52:35.

اَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ [1]Veyahut, firavunlaşmış maddiyyun gibi, “kendi kendine oluyorlar, kendi kendini besliyorlar, kendilerinelâzım olan herşeyi yaratıyorlar” mı tahayyül ediyorlar ki, imandan, ubûdiyetten istinkâf ederler? Demek kendilerini birer hâlık zannederler. Halbuki, birtek şeyin hâlıkı, herbir şeyin hâlıkı olmak lâzım gelir. Demek kibir ve gururları onları nihayet derecede ahmaklaştırmış ki, bir sineğe, bir mikroba karşı mağlûp bir âciz-i mutlakı, bir kadîr-i mutlak zannederler. Madem bu derece akıldan, insaniyetten sukut etmişler. Hayvandan, belki cemâdattan daha aşağıdırlar. Öyle ise bunların inkârlarından müteessir olma. Bunları dahi bir nevi muzır hayvan ve pis maddeler sırasına say. Bakma, ehemmiyet verme.

اَمْ خَلَقُوا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بَلْ لَايُوقِنُونَ [2]Veyahut, Hâlıkı inkâr eden fikirsiz, sersem muattıla gibi, Allah’ı inkâr mı ediyorlar ki Kur’ân’ı dinlemiyorlar? Öyle ise, semâvât ve arzın vücutlarını inkâr etsinler; veyahut “Biz halk ettik” desinler, bütün bütün aklın zıvanasından çıkıp divaneliğin hezeyanına girsinler. Çünkü, semâda yıldızları kadar, zeminde çiçekleri kadar berâhin-i tevhid görünüyor, okunuyor. Demek yakîne ve hakka niyetleri yoktur. Yoksa bir harf kâtipsiz olmaz bildikleri halde, nasıl bir harfinde bir kitap yazılan şu kâinat kitabını kâtipsiz zannediyorlar?

اَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ [3]Veyahut, Cenâb-ı Hakkın ihtiyarını nefyeden bir kısım hükemâ-yı dâlle gibi ve Berahime gibi, asl-ı nübüvveti mi inkâr ediyorlar, sana iman getirmiyorlar? Öyle ise, bütün mevcudatta görünen ve ihtiyar ve iradeyi gösteren bütün âsâr-ı hikmeti ve gayâtı ve intizâmâtı ve semerâtı ve âsâr-ı rahmet ve inâyâtı ve bütün enbiyanın bütün mu’cizatlarını inkâretsinler. Veya “Mahlûkata verilen ihsânâtın hazineleri yanımızda ve elimizdedir” desinler, kabil-i hitap olmadıklarını göstersinler. Sen de onların inkârından müteellim olma; “Allah’ın akılsız hayvanları çoktur” de.

1. “Veya kendi kendilerini mi yaratıyorlar?” Tûr Sûresi, 52:35.
2. “Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattı? Doğrusu onların düşünüp iman etmeye niyetleri yoktur.” Tûr Sûresi, 52:36.
3. “Yoksa Rabbinin hazineleri onların yanında mı?” Tûr Sûresi, 52:37.

اَمْ هُمُ الْمُصَيْطِرُونَ [1]Veyahut, aklı hâkim yapan mütehakkim Mutezile gibi, kendilerini Hâlıkın işlerine rakîb ve müfettiş tahayyül edip Hâlık-ı Zülcelâli mes’ul tutmak mı istiyorlar? Sakın fütur getirme. Öyle hodbinlerin inkârlarından birşey çıkmaz. Sen de aldırma.

اَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ [2]Veyahut, cin ve şeytana uyup kehanetfuruşlar, ispritizmacılar gibi, âlem-i gayba başka bir yol mu bulunmuş zannederler? Öyle ise, şeytanlarına kapanan semâvâta, onunla çıkılacak bir merdivenleri mi var tahayyül ediyorlar ki, senin semâvî haberlerini tekzip ederler? Böyle şarlatanların inkârları, hiç hükmündedir.

اَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمُ الْبَنُونَ [3]Veyahut, ukul-ü aşere ve erbâbü'l-envâ namıyla şerikleri itikad eden müşrik felâsife gibi ve yıldızlara ve melâikelere bir nevi ulûhiyet isnad eden Sâbiiyyun gibi, Cenâb-ı Hakka veled nisbet eden mülhid ve dâllinler gibi, Zât-ı Ehad ve Samedin vücub-u vücuduna, vahdetine, samediyetine, istiğna-yı mutlakına zıt olan veledi nisbet ve melâikenin ubûdiyetine ve ismetine ve cinsiyetine münafi olan ünûseti isnad mı ederler? Kendilerine şefaatçi mi zannederler ki, sana tâbi olmuyorlar? İnsan gibi mümkin, fâni, bekà-yı nev'ine muhtaç ve cismanî ve mütecezzî, tekessüre kabil ve âciz, dünyaperest, yardımcı bir vârise muhtaç ve müştak mahlûklar için vasıta-i tekessür ve teâvün ve rabıta-i hayat ve bekà olan tenasül, elbette ve elbette vücudu vacip ve daim, bekàsı ezelî ve ebedî, zâtı cismâniyetten mücerred ve muallâ ve mahiyeti, tecezzî ve tekessürden münezzeh ve müberrâ ve kudreti aczden mukaddes ve bîhemtâ olan Zât-ı Zülcelâle evlât isnad etmek; hem o âciz, mümkin, miskin insanlar dahi beğenmedikleri ve izzet-i mağrurânesine yakıştıramadıkları bir nevi evlât, yani hadsiz kızları isnad etmek öyle bir safsatadır ve öyle bir divanelik hezeyanıdır ki, o fikirde olan heriflerin tekzipleri, inkârları hiçtir. Aldırmamalısın. Herbir sersemin safsatasına, her divanenin hezeyanına kulak verilmez.

1. "Veya kâinatın tedbir ve idaresini onlar mı ele geçirdi?" Tûr Sûresi, 52:37.
2. "Yoksa göklere çıkıp da gök ehlinin haberlerini dinlemek için bir merdivenleri mi var? Öyle ise dinleyicileri, işittiklerine dair açık bir delilgetirsin." Tûr Sûresi, 52:38.
3. "Yoksa kız çocukları Onun, erkek çocuklar da sizin mi?" Tûr Sûresi, 52:39.

اَمْ تَسْئَلُهُمْ اَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ [1]Veyahut, hırsa, hıssete alışmış tâği, bâği dünyaperestler gibi, senin tekâlifini ağır mı buluyorlar ki senden kaçıyorlar? Ve bilmiyorlar mı ki, sen ecrini, ücretini yalnız Allah'tan istiyorsun? Ve onlara Cenâb-ı Hak tarafından verilen maldan hem bereket, hem fakirlerin haset ve beddualarından kurtulmak için, ya ondan veya kırktan birisini kendi fakirlerine vermek ağır birşey midir ki, emr-i zekâtı ağır görüp İslâmiyetten çekiniyorlar? Bunların tekzipleri ehemmiyetsiz olmakla beraber, hakları tokattır, cevap vermek değil!

1. "Yoksa sen onlardan bir ücret istedin de onlar ağır bir borç altına mı girdiler?" Tûr Sûresi, 52:40.

اَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُوْنَ[1] Veyahut, gayb-âşinâlık dâvâ eden Budeîler[2] gibi ve umur-u gaybiyeye dair tahminlerini yakîn tahayyül eden akılfuruşlar gibi, senin gaybî haberlerini beğenmiyorlar mı? Gaybî kitapları mı var ki senin gaybî kitabını kabul etmiyorlar? Öyle ise, vahye mazhar resullerden başka kimseye açılmayan ve kendi başıyla ona girmeye kimsenin haddi olmayan âlem-i gayb kendi yanlarında hazır, açık tahayyül edip ondan malûmat alarak yazıyorlar hülyasında bulunuyorlar. Böyle haddinden hadsiz tecavüz etmiş mağrur hodfuruşların tekzipleri sana fütur vermesin. Zira az bir zamanda senin hakikatlerin onların hülyalarını zir ü zeber edecek.

اَمْ يُرِيدُوْنَ كَيْداً فَالَّذِيْنَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُوْنَ[3] Veyahut, fıtratları bozulmuş, vicdanları çürümüş şarlatan münafıklar, dessas zındıklar gibi, ellerine geçmeyen hidayetten halkları aldatıp çevirmek, hile edip döndürmek mi istiyorlar ki, sana karşı kâh kâhin, kâh mecnun, kâh sâhir deyip, kendileri dahi inanmadıkları halde başkalarını inandırmak mı istiyorlar? Böyle hilebaz şarlatanları insan sayıp desiselerinden, inkârlarından müteessir olarak fütur getirme. Belki daha ziyade gayret et. Çünkü onlar kendi nefislerine hile ederler, kendilerine zarar ederler. Ve onların fenalıkta muvaffakiyetleri muvakkattir ve istidraçtır, bir mekr-i İlâhîdir.

1. "Yoksa gaybın ilmi onların yanında da oradan mı alıp yazıyorlar?" Tûr Sûresi, 52:41.
2. Buda dinine mensup olanlar, Budistler.
3. "Yoksa sana bir tuzak mı kurmak istiyorlar? Fakat o kâfirler tuzağa düşecek olanların tâ kendileridir." Tûr Sûresi, 52:42.

اَمْ لَهُمْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُوْنَ[1] Veyahut, hâlık-ı hayır ve hâlık-ı şer namıyla ayrı ayrı iki ilâh tevehhüm eden Mecusîler gibi ve ayrı ayrı esbaba bir nevi ulûhiyet veren ve onları kendilerine birer nokta-i istinad tahayyül eden esbabperestler, sanemperestler gibi, başka ilâhlara dayanıp sana muâraza mı ederler? Senden istiğna mı ediyorlar? Demek[2] لَوْ كَانَ فِيهِمَا اٰلِهَةٌ اِلاَّ اللّٰهُ لَفَسَدَتَا hükmünce, şu bütün kâinatta gündüz gibi görünen bu intizam-ı ekmeli, bu insicam-ı ecmeli, kör olup görmüyorlar. Halbuki bir köyde iki müdür, bir şehirde iki vali, bir memlekette iki padişah bulunsa, intizam zir ü zeber olur ve insicam herc ü merce düşer. Halbuki, sinek kanadından, tâ semâvât kandillerine kadar, o derece ince bir intizam gözetilmiş ki, sinek kanadı kadar şirke yer bırakılmamış. Madem bunlar bu derece hilâf-ı akıl ve hikmet ve münâfi-i his ve bedâhet hareket ediyorlar; onların tekzipleri seni tezkirden vazgeçirmesin.

1. "Yoksa onların Allah'tan başka bir ilâhı mı var? Allah onların ortak koştukları şeylerden münezzehtir." Tûr Sûresi, 52:43.
2. "Eğer göklerde ve yerde Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, ikisi de harab olup giderdi." Enbiya Sûresi, 21:22.

İşte, silsile-i hakaikolan şu âyâtın yüzer cevherlerinden, yalnız ifham ve ilzama dair birtek cevher-i beyanîsini icmâlen beyan ettik. Eğer iktidarım olsaydı, birkaç cevherlerini daha gösterseydim, “Şu âyetler tek başıyla bir mu’cizedir” sen dahi diyecektin.

Amma ifham ve talimdeki beyanat-ı Kur’âniye o kadar harikadır, o derece letafetli ve selâsetlidir; en basit bir âmi, en derin bir hakikati onun beyanından kolayca tefehhüm eder. Evet, Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyan çok hakaik-i gàmızayı, nazar-ı umumîyi okşayacak, hiss-i âmmeyi rencide etmeyecek, fikr-i avâmı taciz edip yormayacak bir surette, basitâne ve zahirâne söylüyor, ders veriyor. Nasıl bir çocukla konuşulsa, çocukça tabirat istimal edilir. Öyle de, تَنَزُّلَاتٌ اِلٰهِيَّةٌ اِلٰى عُقُولِ الْبَشَرِ[1]denilen mütekellimüslûbunda muhatabın derecesine sözüyle nüzul edip öyle konuşan esâlib-i Kur’âniye, en mütebahhir hükemanın fikirleriyle yetişemediği hakaik-i gàmıza-ı İlâhiye ve esrar-ı Rabbâniyeyi müteşabihat suretinde bir kısım teşbihat ve temsilâtla en ümmî bir âmiye ifham eder. Meselâ اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى[2]bir temsil ile, rububiyet-i İlâhiyeyi saltanat misalinde; ve âlemin tedbirinde mertebe-i rububiyetini, bir sultanın taht-ı saltanatında durup icra-yı hükûmet ettiği gibi bir misalde gösteriyor.

1. Cenâb-ı Hakkın kullarının anlayış seviyesine göre konuşması.
2. "O Rahmân ki, hükümranlığı Arşı kaplamıştır." Tâhâ Sûresi, 20:5.

Evet, Kur’ân, bu kâinatHâlık-ı Zülcelâlinin kelâmı olarak rububiyetinin mertebe-i âzamından çıkarak, umum mertebeler üstüne gelerek, o mertebelere çıkanları irşad ederek, yetmiş bin perdelerden geçerek, o perdelere bakıp tenvir ederek, fehim ve zekâca muhtelif binler tabaka muhataplara feyzini dağıtıp ve nurunu neşrederek, kabiliyetçe ayrı ayrı asırlar, karnlar üzerinde yaşamış ve bu kadar mebzuliyetle mânâlarını ortaya saçmış olduğu halde, kemâl-i şebâbetinden, gençliğinden zerre kadar zayi etmeyerek, gayet taravette, nihayet letafette kalarak, gayet suhuletli bir tarzda, sehl-i mümteni bir surette, her âmiye anlayışlı ders verdiği gibi, aynı derste, aynı sözlerle, fehimleri muhtelif ve dereceleri mütebayin pek çok tabakalara dahi ders verip ikna eden, işbâ eden bir kitab-ı mu’ciznümânın hangi tarafına dikkat edilse, elbette bir lem’a-i i’câz görülebilir.

Elhasıl: Nasıl *Elhamdü lillâh* gibi bir lâfz-ı Kur’ânî okunduğu zaman, dağın kulağı olan mağarasını doldurduğu gibi, aynı lâfız, sineğin küçücük kulakçığına da tamamen yerleşir. Aynen öyle de, Kur’ân’ın mânâları, dağ gibi akılları işbâ ettiği gibi, sinek gibi küçücük, basit akılları dahi aynı sözlerle talim eder, tatmin eder. Zira Kur’ân bütün ins ve cinnin bütün tabakalarını imana davet eder. Hem

umumuna imanın ulûmunu talim eder, ispat eder. Öyle ise, avâmın en ümmîsi, havassın en ehassına omuz omuza, diz dize verip beraber ders-i Kur’ânîyi dinleyip istifade edecekler. Demek Kur’ân-ı Kerîm öyle bir mâide-i semâviyedir ki, binler muhtelif tabakada olan efkâr ve ukul ve kulûb ve ervah, o sofradan gıdalarını buluyorlar, müştehiyâtını alıyorlar, arzuları yerine gelir. Hattâ pek çok kapıları kapalı kalıp istikbalde geleceklere bırakılmıştır.

Şu makama misal istersen, bütün Kur’ân baştan nihayete kadar bu makamın misalleridir. Evet, bütün müçtehidîn ve sıddıkîn ve hükema-i İslâmiye ve muhakkıkîn ve ulema-i usulü’l-fıkıh ve mütekellimîn ve evliya-i ârifîn ve aktâb-ı âşıkîn ve müdakkikîn-i ulema ve avâm-ı Müslimin gibi Kur’ân’ın tilmizleri ve dersini dinleyenleri müttefikan diyorlar ki, “Dersimizi güzelce anlıyoruz.” Elhasıl, sair makamlar gibi, ifham ve talim makamında dahi Kur’ân’ın lemeât-ı i’câzı parlıyor.

İKİNCİ ŞUA

Kur’ân’ın câmiiyet-i harikulâdesidir. Şu Şuanın Beş Lem’ası var.

BİRİNCİ LEM’A: Lâfzındaki câmiiyettir. Elbette, evvelki Sözlerde, hem bu Sözde zikrolunan âyetlerden, şu câmiiyet âşikâre görünüyor. Evet, وَلِكُلٍّ شُجُونٌ وَغُصُونٌ وَفُنُونٌ لِكُلِّ اٰيَةٍ ظَهْرٌ وَبَطْنٌ وَحَدٌّ وَمُطَّلَعٌ [1] [2] olan hadisin işaret ettiği gibi, elfâz-ı Kur’âniye öyle bir tarzda vaz edilmiş ki, herbir kelâmın, hattâ herbir kelimenin, hattâ herbir harfin, hattâ bazan bir sükûtun çok vücuhu bulunuyor, herbir muhatabına ayrı ayrı bir kapıdan hissesini verir.

1. “Her bir âyetin mânâ mertebeleri vardır; zâhirî (açık), bâtınî (açık vegörünür mânâsının içindeki, ehlinin anlayabileceği mânâ), haddi(kapsamı) ve muttala’ı (anlam çerçevesi) vardır. (Bu dört mânâtabakasından her birinin de fürûatı (detayları), işaretleri, dalları veayrıntıları vardır.” (bk. Ebû yâ’lâ, el-Müsned 9:287; et-Taberânî,el-Mu’cemü’l-evsat 1:236.
2. Bu kısmın açıklaması Üstadımız tarafından hemen devamında verilmiştir.

Meselâ [1] وَالْجِبَالَ اَوْتَاداً yani “Dağları zemininize kazık ve direk yaptım” bir kelâmdır.

1. Nebe' Sûresi, 78:7.

Bir âminin şu kelâmdan hissesi: Zahiren yere çakılmış kazıklar gibi görünen dağları görür, onlardaki menâfiini ve nimetlerini düşünür, Hâlıkına şükreder.

Bir şairin bu kelâmdan hissesi: Zemin, bir taban; ve kubbe-i semâ, üstünde konulmuş yeşil ve elektrik lâmbalarıyla süslenmiş bir muhteşem çadır; ufkî bir daire suretinde ve semânın etekleri başında görünen dağları, o çadırın kazıkları misalinde tahayyül eder, Sâni-i Zülcelâline hayretkârâne perestiş eder.

Hayme-nîşin bir edibin bu kelâmdan nasibi: Zeminin yüzünü bir çöl ve sahrâ, dağların silsilelerini pek kesretle ve çok muhtelif bedevî çadırları gibi, güya tabaka-i türabiye yüksek direkler üstünde atılmış, o direklerin sivri başları o

perde-i türabiyeyi yukarıya kaldırmış, birbirine bakar, pek çok muhtelif mahlûkatın meskeni olarak tasavvur eder. O büyük, azametli mahlûkları böyle yeryüzünde çadırlar misillü kolayca kuran ve koyan Fâtır-ı Zülcelâline karşı secde-i hayret eder.

Coğrafyacı bir edibin o kelâmdan kısmeti: Küre-i zemin, bahr-i muhit-i havaîde veya esirîde yüzen bir sefine; ve dağları, o sefinenin üstünde tesbit ve muvazene için çakılmış kazıklar ve direkler şeklinde tefekkür eder. O koca küre-i zemini muntazam bir gemi gibi yapıp, bizleri içine koyup aktâr-ı âlemde gezdiren Kadîr-i Zülkemâle karşı [1] سُبْحَانَكَ مَا اَعْظَمَ شَانَكَ der.

1. Sen her türlü kusur ve noksandan münezzehsin. Ne yücedir Senin şânın!

Medeniyet ve heyet-i içtimaiyenin mütehassıs bir hakîminin bu kelâmdan hissesi: Zemini bir hane; ve o hane hayatının direği, hayat-ı hayvaniye; ve hayat-ı hayvaniye direği, şerâit-i hayat olan su, hava ve topraktır. Su ve hava ve toprağın direği ve kazığı dağlardır. Zira dağlar suyun mahzeni, havanın tarağı (gazat-ı muzırrayı tersip edip havayı tasfiye eder) ve toprağın hâmisi (bataklıktan ve denizin istilâsından muhafaza eder) ve sair levâzımât-ı hayat-ı insaniyenin hazinesi olarak fehmeder. Şu koca dağları şu suretle hane-i hayatımız olan zemine direk yapan ve maişetimize hazinedar tayin eden Sâni-i Zü'l-Celâl ve'l-İkrâma, kemâl-i tazimle hamd ü senâ eder.

Hikmet-i tabiiyenin bir feylesofunun şu kelâmdan nasibi şudur ki: Küre-i zeminin karnında bazı inkılâbat ve imtizâcâtın neticesi olarak hasıl olan zelzele ve ihtizâzâtı, dağların zuhuruyla sükûnet bulduğunu ve medar ve mihverindeki istikrarına ve zelzelenin irticâcıyla medar-ı senevîsinden çıkmamasına sebep, dağların hurucu olduğunu ve zeminin hiddeti ve gazabı, dağların menâfiziyle teneffüs etmekle sükûnet ettiğini fehmeder, tamamen imana gelir, *"Elhikmetü lillâh"* der.

Meselâ [1] اَنَّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا daki رَتْقًا kelimesi, tetkikat-ı felsefe ile âlûde olmayan bir âlime, o kelime şöyle ifham eder ki: Semâ berrak, bulutsuz, zemin kuru ve hayatsız, tevellüde gayr-ı kabil bir halde iken semâyı yağmurla, zemini hazravatla fethedip, bir nevi izdivaç ve telkih suretinde bütün zîhayatları o sudan halk etmek, öyle bir Kadîr-i Zülcelâlin işidir ki, rû-yi zemin Onun küçük bir bostanı ve semânın yüz örtüsü olan bulutlar Onun bostanında bir süngerdir anlar, azamet-i kudretine secde eder.

1. "Gökler ve yer bitişik iken Biz onları birbirinden koparıp ayırdık." Enbiyâ Sûresi, 21:30.

Ve muhakkikbir hakîme, o kelime şöyle ifham eder ki: Bidâyet-i hilkatte semâ ve arz şekilsiz birer küme ve menfaatsiz birer yaş hamur, veledsiz, mahlûkatsız,

toplu birer madde iken, Fâtır-ı Hakîmonları fetih ve bast edip güzel bir şekil, menfaattar birer suret, ziynetli ve kesretli mahlûkata menşe etmiştir anlar, vüs'at-i hikmetine karşı hayran olur.

Yeni zamanın feylesofuna şu kelime şöyle ifham eder ki: Manzume-i şemsiyeyi teşkil eden küremiz, sair seyyareler, bidâyette güneşle mümteziç olarak, açılmamış bir hamur şeklinde iken, Kadîr-i Kayyûm o hamuru açıp, o seyyareleri birer birer yerlerine yerleştirerek, güneşi orada bırakıp zeminimizi buraya getirerek, zemine toprak sererek, semâ canibinden yağmur yağdırarak, güneşten ziya serptirerek dünyayı şenlendirip bizleri içine koymuştur anlar, başını tabiat bataklığından çıkarır, *"Âmentü Billâhi'l-Vâhidi'l-Ehad*" der.

Meselâ, [1] وَالشَّمْسُ تَجْرِى لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا daki *lâm,* hem kendi mânâsını, hem *fî* mânâsını, hem *ilâ* mânâsını ifade eder. İşte, لِمُسْتَقَرٍّ in *lâm'*ı, avâm o *lâm'*ı *ilâ* mânâsında görüp fehmeder ki, size nisbeten ışık verici, ısındırıcı, müteharrik bir lâmba olan güneş, elbette birgün seyri bitecek, mahall-i kararına yetişecek, size faidesi dokunmayacak bir suret alacaktır anlar. O da, Hâlık-ı Zülcelâlin güneşe bağladığı büyük nimetleri düşünerek, "Sübhânallah, Elhamdü lillâh" der.

1. "Güneş de kendisine tayin edilmiş bir yere doğru akıp gider." Yâsin Sûresi, 36:38.

Ve âlime dahi, o *lâm'*ı *ilâ*mânâsında gösterir. Fakat güneşi yalnız bir lâmba değil, belki bahar ve yaz destgâhında dokunan mensucat-ı Rabbâniyenin bir mekiği, gece gündüz sahifelerinde yazılan mektubat-ı Samedâniyenin mürekkebi, nur bir hokkası suretinde tasavvur ederek, güneşin cereyan-ı surîsi, alâmet olduğu ve işaret ettiği intizâmât-ı âlemi düşündürerek Sâni-i Hakîmin san'atına "Mâşaallah" ve hikmetine "Bârekâllah" diyerek secdeye kapanır.

Ve kozmoğrafyacı bir feylesofa, lâm'ı fî mânâsında şöyle ifham eder ki: Güneş, kendi merkezinde ve mihveri üzerinde zemberekvâri bir cereyanla manzumesini emr-i İlâhî ile tanzim edip tahrik eder. Şöyle bir saat-i kübrâyı halk edip tanzim eden Sâni-i Zülcelâline karşı kemâl-i hayret ve istihsanla *"El-azametü lillâh ve'l-kudretü lillâh"* der, felsefeyi atar, hikmet-i Kur'âniyeye girer.

Ve dikkatli bir hakîme, şu *lâm'*ı, hem illet mânâsında, hem zarfiyet mânâsında tutturup şöyle ifham eder ki: Sâni-i Hakîm, işlerine esbab-ı zahiriyeyi perde ettiğinden, cazibe-i umumiye namında bir kanun-u İlâhîsiyle, sapan taşları gibi, seyyareleri güneşle bağlamış; ve o cazibeyle muhtelif, fakat muntazam hareketle o seyyareleri daire-i hikmetinde döndürüyor; ve o cazibeyi tevlit için, güneşin

kendi merkezinde hareketini zahirî bir sebep etmiş. Demek, لِمُسْتَقَرٍّ mânâsı, فِي مُسْتَقَرٍّ لَهَا لِاسْتِقْرَارِ مَنْظُومَتِهَا yani, kendi müstekarrı içinde manzumesinin istikrarı ve nizamı için hareket ediyor. Çünkü, hareket harareti, hararet kuvveti, kuvvet cazibeyi zahiren tevlit eder gibi bir âdet-i İlâhiye, bir kanun-u Rabbânîdir. İşte, şu hakîm, böyle bir hikmeti Kur'ân'ın bir harfinden fehmettiği zaman, "Elhamdü lillâh, Kur'ân'dadır hak, hikmet; felsefeyi beş paraya saymam" der.

Ve şairâne bir fikir ve kalb sahibine, şu *lâm'*dan ve *istikrar'*dan şöyle bir mânâ fehmine gelir ki: Güneş nuranî bir ağaçtır, seyyareler onun müteharrik meyveleri. Ağaçların hilâfına olarak, güneş silkinir, tâ o meyveler düşmesin. Eğer silkinmezse düşüp dağılacaklar. Hem tahayyül edebilir ki, şems meczup bir serzâkirdir. Halka-i zikrin merkezinde cezbeli bir zikreder ve ettirir. Bir risalede şu mânâya dair şöyle demiştim:

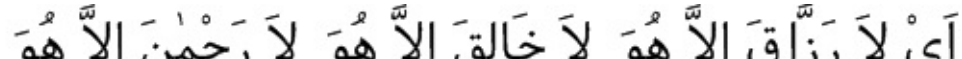
> *Evet, güneş bir meyvedardır; silkinir, tâ düşmesin seyyar olan yemişleri.*
> *Eğer sükûtuyla sükûnet eylese cezbe, kaçar, ağlar fezada muntazam meczupları.*

Hem meselâ, [1] أُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ da bir sükût var, bir ıtlak var. Neye zafer bulacaklarını tayin etmemiş, tâ herkes istediğiniiçinde bulabilsin. Sözü az söyler, tâ uzun olsun. Çünkü, bir kısımmuhatabın maksadı ateşten kurtulmaktır. Bir kısmı yalnız Cenneti düşünür. Bir kısım, saadet-i ebediyeyi arzu eder. Bir kısım, yalnız rıza-i İlâhîyi rica eder. Bir kısım, rüyet-i İlâhiyeyi gaye-i emel bilir. Ve hâkezâ, bunun gibi pek çok yerlerde, Kur'ân sözü mutlak bırakır, tâ âmm olsun. Hazfeder, tâ çok mânâları ifade etsin. Kısa keser, tâ herkesin hissesi bulunsun. İşte, اَلْمُفْلِحُونَ der, neye felâh bulacaklarını tayin etmiyor. Güya o sükûtla der: "Ey Müslümanlar, müjde size! Ey müttakî, sen Cehennemden felâh bulursun. Ey salih, sen Cennete felâh bulursun. Ey ârif, sen rıza-i İlâhîye nail olursun. Ey âşık, sen rüyete mazhar olursun." Ve hâkezâ...

İşte, Kur'ân, câmiiyet-i lâfziyecihetiyle, kelâmdan, kelimeden, huruftan ve sükûttan, herbirisinin binler misallerinden yalnız nümune olarak birer misal getirdik. Âyeti ve kıssatı bunlara kıyas edersin.

Hem meselâ, [2] فَاعْلَمْ اَنَّهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ âyeti, o kadar

vücuhu var ve o derece merâtibi var ki, bütün tabakat-ı evliya, bütün sülûklerinde ve mertebelerinde şu âyete ihtiyaçlarını görüp, ondan kendi mertebesine lâyık bir gıda-yı mânevî, bir taze mânâ almışlar. Çünkü *Allah* bir ism-i câmi' olduğundan, Esmâ-i Hüsnâ adedince tevhidler, içinde bulunur.

[3]
اَیْ لاَ رَزَّاقَ اِلاَّ هُوَ لاَ خَالِقَ اِلاَّ هُوَ لاَ رَحْمٰنَ اِلاَّ هُوَ

ve hâkezâ.

1. "İşte kurtuluşa erenler onlardır." Bakara Sûresi, 2:5.
2. "Bil ki, Allah'tan başka ilâh yoktur. Günahın için istiğfar et." Muhammed Sûresi, 47:19.
3. Yani, Ondan başka Rezzâk yoktur. Ondan başka Hâlık yoktur. Ondan başka Rahmân yoktur.

Hem meselâ, kasas-ı Kur'âniyeden kıssa-i Mûsâ Aleyhisselâm, adeta Asâ-yı Mûsâ Aleyhisselâm gibi, binler faideleri var. O kıssada, hem Peygamber Aleyhissalâtü Vesselâmı teskin ve tesellî, hem küffarı tehdit, hem münafıkları takbih, hem Yahudileri tevbih gibi çok makàsıdı, pek çok vücuhu vardır. Onun için sûrelerde tekrar edilmiştir. Her yerde bütün maksatları ifade ile beraber, yalnız birisi maksud-u bizzat olur, diğerleri ona tâbi kalırlar.

Eğer desen: "Geçmiş misallerdeki bütün mânâları, nasıl bileceğiz ki Kur'ân onları iradeetmiş ve işaret ediyor?"

Elcevap: Madem Kur'ân bir hutbe-i ezeliyedir. Hem muhtelif, tabaka tabaka olarak, asırlar üzerinde ve arkasında oturup dizilmiş bütün benî Âdeme hitap ediyor, ders veriyor. Elbette o muhtelif efhâma göre müteaddit mânâları derc edip irade edecektir ve iradesine emareleri vaz edecektir.

Evet, *İşârâtü'l-İ'câz'*da, şuradaki mânâlar misillükelimât-ı Kur'âniyenin müteaddit mânâlarını ilm-i sarf ve nahvin kaideleriyle ve ilm-i beyan ve fenn-i maânînin düsturlarıyla, fenn-i belâğatin kanunlarıyla ispat edilmiştir. Bununla beraber, ulûm-u Arabiyece sahih ve usul-ü diniyece hak olmak şartıyla ve fenn-i maânîce makbul ve ilm-i beyanca münasip ve belâğatçe müstahsen olan bütün vücuh ve maânî, ehl-i içtihad ve ehl-i tefsir ve ehl-i usulü'd-din ve ehl-i usulü'l-fıkhın icmâıyla ve ihtilâflarının şehadetiyle, Kur'ân'ın mânâlarındandırlar. O mânâlara, derecelerine göre birer emare vaz etmiştir: ya lâfziyedir, ya mâneviyedir. O mâneviye ise, ya siyak veya sibak-ı kelâmdan veya başka âyetten birer emare, o mânâya işaret eder. Bir kısmı yirmi ve otuz ve kırk ve altmış, hattâ seksen cilt olarak muhakkikler tarafından yazılan yüz binler tefsirler,[1] Kur'ân'ın câmiiyet ve harikiyet-i lâfziyesine kat'î bir burhan-ı bâhirdir. Her ne ise, biz şu Sözde herbir mânâya delâlet eden emareyi kanunuyla, kaidesiyle göstersek söz çok uzanır. Onun için kısa kesip kısmen *İşârâtü'l-İ'câz'*a havale ederiz.

1. bk. El-Kevserî, *el-Makalâts*. 473-474.

İKİNCİ LEM'A: Mânâsındaki câmiiyet-i harikadır. Evet, Kur'ân, bütün müçtehidlerin me'hazlarını, bütün âriflerin mezaklarını, bütün vâsılların

meşreplerini, bütün kâmillerin mesleklerini, bütün muhakkiklerin mezheplerini, mânâsının hazinesinden ihsan etmekle beraber, daima onlara rehber ve terakkiyatlarında her vakit onlara mürşid olup, o tükenmez hazinesinden onların yollarına neşr-i envar ettiği bütün onlarca musaddaktır ve müttefekun aleyhtir.

ÜÇÜNCÜ LEM'A: İlmindeki câmiiyet-i harikadır. Evet, Kur'ân, şeriatin müteaddit ve çok ilimlerini, hakikatin mütenevvi ve kesretli ilimlerini, tarikatin muhtelif ve hadsiz ilimlerini, kendi ilminin denizinden akıttığı gibi, daire-i mümkinâtın hakikî hikmetini ve daire-i vücubun ulûm-u hakikiyesini ve daire-i âhiretin maarif-i gàmızasını, o denizinden muntazaman ve kesretle akıtıyor. Şu Lem'aya misal getirilse bir cilt yazmak lâzım gelir. Öyle ise, yalnız nümune olarak şu yirmi beş adet Sözleri gösteriyoruz. Evet, bütün yirmi beş adet Sözlerin doğru hakikatleri, Kur'ân'ın bahr-i ilminden ancak yirmi beş katredir. O Sözlerde kusur varsa, benim fehm-i kàsırıma aittir.

DÖRDÜNCÜ LEM'A: Mebâhisindeki câmiiyet-i harikadır. Evet, insan ve insanın vazifesi, kâinat ve Hâlık-ı Kâinatın, arz ve semâvâtın, dünya ve âhiretin, mazi ve müstakbelin, ezel ve ebedin mebâhis-i külliyelerini cem etmekle beraber, nutfeden halk etmek, tâ kabre girinceye kadar; yemek, yatmak âdâbından tut, tâ kaza ve kader mebhaslerine kadar; altı gün hilkat-i âlemden tut, tâ وَالْمُرْسَلَاتِ، وَالذَّارِيَاتِ [1] kasemleriyle işaret olunan rüzgârların esmesindeki vazifelerine kadar; وَمَا تَشَاؤُنَ اِلاَّ اَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ [2] işârâtıyla, insanın kalbine ve iradesine müdahalesinden tut, tâ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ [3] yani bütün semâvâtı bir kabzasında tutmasına kadar; وَالسَّمٰوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ [4] zeminin çiçek ve üzüm ve hurmasından tut, tâ وَجَعَلْنَاَ فِيهَا جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَاَعْنَابٍ [5] ile ifade ettiği hakikat-i acibeye kadar; ve semânın اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ زِلْزَالَهَا [6] hâletindeki vaziyetinden tut, tâ duhanla inşikakına ve yıldızlarının düşüp hadsiz fezada dağılmasına kadar; ve dünyanın imtihan için açılmasından, tâ kapanmasına kadar; ve âhiretin birinci menzili olan kabirden, sonra berzahtan, haşirden, köprüden tut, tâ Cennete, tâ saadet-i ebediyeye kadar; mazi zamanının vukuatından, Hazret-i Âdem'in hilkat-i

ثُمَّ اسْتَوَى اِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ [7]

cesedinden, iki oğlunun kavgasından tâ tufana, tâ kavm-i Firavunun garkına, tâ ekser enbiyanın mühim hâdisâtına kadar; ve [8] اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ işaret ettiği hadise-i ezeliyeden tut, tâ [9] وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ اِلٰى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ifade ettiği vakıa-i ebediyeye kadar bütün mebâhis-i esasiyeyi ve mühimmeyi öyle bir tarzda beyaneder ki, o beyan, bütün kâinatı bir saray gibi idare eden; ve dünyayı ve âhireti iki oda gibi açıp kapayan; ve zemin bir bahçe, ve semâ, misbahlarıyla süslendirilmiş bir dam gibi tasarruf eden; ve mazi ve müstakbel, bir gece ve gündüz gibi nazarına karşı hazır iki sahife hükmünde temâşâ eden; ve ezel ve ebed, dün ve bugün gibi silsile-i şuûnâtın iki tarafı birleşmiş, ittisal peydâ etmiş bir surette, bir zaman-ı hazır gibi onlara bakan bir Zât-ı Zülcelâle yakışır bir tarz-ı beyandır.

1. "Yemin olsun peş peşe gönderilen meleklere." Mürselât Sûresi, 77:1. "Yeminolsun esip kavuran rüzgâra." Zâriyât Sûresi, 51:1.
2. "Allah dilemedikçe siz hiçbir şeyi isteyemezsiniz." İnsan Sûresi, 76:30.
3. "Allah, kişi ile onun kalbi arasına girer." Enfâl Sûresi, 8:24.
4. "Gökler Onun kudret elinde dürülmüştür." Zümer Sûresi, 39:67.
5. "Yeryüzünde hurma ve üzüm bahçeleri yarattık." Yâsin Sûresi, 36:34.
6. "Ne zaman ki yer müthiş bir sarsıntıyla sarsılır." Zilzâl Sûresi, 99:1.
7. "Sonra iradesini buhar halindeki semâya yöneltti." Fussilet Sûresi, 41:11.
8. "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" A'râf Sûresi, 7:172.
9. "Yüzler var, o gün ışıl ışıldır, Rabbine bakar." Kıyamet Sûresi, 75:22-23.

Nasıl bir usta, bina ettiği ve idare ettiği iki haneden bahseder, programınıve işlerinin liste ve fihristesini yapar. Kur’ân dahi, şu kâinatı yapan ve idare eden ve işlerinin listesini ve fihristesini, tabir caizse programını yazan, gösteren bir Zâtın beyanına yakışır bir tarzdadır. Hiçbir cihetle eser-i tasannu ve tekellüfgörünmüyor. Hiçbir şaibe-i taklit veya başkasının hesabına ve onun yerinde kendini farz edip konuşmuş gibi bir hud’anın emaresi olmadığı gibi, bütün ciddiyetiyle, bütün safvetiyle, bütün hulûsuyla, sâfi, berrak, parlak beyanı, nasıl gündüzün ziyası “Güneşten geldim” der, Kur’ân dahi “Ben Hâlık-ı Âlemin beyanıyım ve kelâmıyım” der.

Evet, şu dünyayı antika san’atlarla süslendiren ve lezzetli nimetlerle dolduran ve san’atperverâneve nimetperverâne, şu derece san’atının acibeleriyle, şu derece kıymettar nimetlerini dünyanın yüzüne serpen, sıravâri tanzim eden ve zeminin yüzünde seren, güzelce dizen bir Sâni, bir Mün’imden başka, şu velvele-i takdir ve istihsanla ve zemzeme-i hamd ve şükranla dünyayı dolduran ve zemini bir zikirhane, bir mescit, bir temâşâgâh-ı san’at-ı İlâhiyeye çeviren Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyan kime yakışır ve kimin kelâmı olabilir? Ondan başka kim ona sahip çıkabilir? Ondan başka kimin sözü olabilir? Dünyayı ışıklandıran ziya, güneşten başka hangi şeye yakışır? Tılsım-ı kâinatı keşfedip âlemi ışıklandıran beyan-ı Kur’ân, Şems-i Ezelîden başka kimin nuru olabilir? Kimin haddine düşmüş ki ona nazire getirsin, onun taklidini yapsın?

Evet, bu dünyayı san’atlarıyla ziynetlendiren bir San’atkârın, san’atını istihsan

eden insanla konuşmaması muhaldir. Madem ki yapar ve bilir; elbette konuşur. Madem konuşur; elbette konuşmasına yakışan Kur'ân'dır. Bir çiçeğin tanziminden lâkayt kalmayan bir Mâlikü'l-Mülk, bütün mülkünü velveleye veren bir kelâma karşı nasıl lâkayt kalır? Hiç başkasına mal edip hiçe indirir mi?

BEŞİNCİ LEM'A: *Kur'ân'ın üslûp ve îcâzındaki câmiiyet-i harikadır.* Bunda Beş Işık var.

BİRİNCİ IŞIK: Üslûb-u Kur'ân'ın o kadar acip bir cem'iyeti var ki, birtek sûre, kâinatı içine alan bahr-i muhit-i Kur'ânîyi içine alır. Birtek âyet, o sûrenin hazinesini içine alır. Âyetlerinçoğu, herbirisi birer küçük sûre; sûrelerin çoğu, herbirisi birer küçükKur'ân'dır.

İşte şu i'cazkârâneîcazdan, büyük bir lütf-u irşaddır ve güzel bir teshildir. Çünkü herkes, her vakit Kur'ân'a muhtaç olduğu halde, ya gabavetinden veya başka esbaba binaen, her vakit bütün Kur'ân'ı okumayan veyahut okumaya vakit ve fırsat bulamayan adamlar Kur'ân'dan mahrum kalmamak için,herbir sûre birer küçük Kur'ân hükmüne, hattâ herbir uzun âyet birerkısa sûre makamına geçer. Hattâ Kur'ân Fâtiha'da, Fâtiha dahi Besmeledemünderiç olduğuna ehl-i keşif müttefiktirler. Şu hakikate burhan ise, ehl-i tahkikin icmâıdır.

İKİNCİ IŞIK: Âyât-ı Kur'âniye, emir ve nehiy, vaad ve vaîd, tergib ve terhib, zecir ve irşad, kasas ve emsal, ahkâm ve maarif-i İlâhiye ve ulûm-u kevniye ve kavânin ve şerâit-i hayat-ı şahsiye ve hayat-ı içtimaiye ve hayat-ı kalbiye ve hayat-ı mâneviye ve hayat-ı uhreviye gibi umum tabakat-ı kelâmiye ve maarif-i hakikiye ve hâcât-ı beşeriyeye delâlâtıyla, işârâtıyla câmi' olmakla beraber خُذْ مَا شِئْتَ لِمَا شِئْتَ yani, "İstediğin herşey için, Kur'ân'dan her ne istersen al" ifade ettiği mânâ, o derece doğruluğuyla makbul olmuş ki, ehl-i hakikat mabeyninde durub-u emsal sırasına geçmiştir. Âyât-ı Kur'âniyede öyle bir câmiiyet var ki, her derde deva, her hacete gıda olabilir. Evet, öyle olmak lâzım gelir. Çünkü, daima terakkiyatta kat'-ı merâtip eden bütün tabakat-ı ehl-i kemâlin rehber-i mutlakı, elbette şu hâsiyete mâlik olması elzemdir.

ÜÇÜNCÜ IŞIK: Kur'ân'ın i'cazkârâne îcâzıdır. Kâh olur ki, uzun bir silsilenin iki tarafını öyle bir tarzda zikreder ki, güzelce silsileyi gösterir. Hem kâh olur ki, bir kelimenin içine sarihan, işareten, remzen, imâen bir dâvânın çok burhanlarını derc eder.

Meselâ,

وَمِنْ اٰيَاتِهِ خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافُ اَلْسِنَتِكُمْ وَاَلْوَانِكُمْ [1]

1. "Göklerin ve yerin yaratılışı ile dillerinizin ve renklerinizin farklılığı dayine Onun âyetlerindendir." Rum Sûresi, 30:22.

de, âyât ve delâil-i vahdâniyet silsilesini teşkil eden silsile-i hilkat-i kâinatın mebde’ ve müntehâsını zikirle o ikinci silsileyi gösterir, birinci silsileyi okutturuyor.

Evet, bir Sâni-i Hakîme şehadeteden sahâif-i âlemin birinci derecesi, semâvât ve arzın asl-ı hilkatleridir. Sonra gökleri yıldızlarla tezyin ile zeminin zîhayatlarla şenlendirilmesi, sonra güneş ve ayın teshiriyle mevsimlerin değişmesi, sonra gece ve gündüzün ihtilâf ve deveranı içindeki silsile-i şuûnâttır. Daha gele gele, tâ kesretin en ziyade intişar ettiği mahal olan simaların ve seslerin hususiyetlerine ve imtiyazlarına ve teşahhuslarına kadar... Madem ki en ziyade intizamdan uzak ve tesadüfün karışmasına maruz olan fertlerin simalarındaki teşahhusatta hayret verici bir intizam-ı hakîmâne bulunsa, üzerinde gayet san’atkâr bir Hakîmin kalemi işlediği gösterilse, elbette intizamları zahir olan sair sahifeler kendi kendine anlaşılır, Nakkâşını gösterir. Hem madem koca semâvât ve arzın asl-ı hilkatinde eser-i san’at ve hikmet görünüyor. Elbette kâinat sarayının binasında temel taşı olarak gökleri ve zemini hikmetle koyan bir Sâniin, sair eczalarında eser-i san’atı, nakş-ı hikmeti pek çok zahirdir. İşte şu âyet, hafîyi izhar, zahirîyi ihfâ ederek gayet güzel bir îcaz yapmış.

Elhak,[1] فَسُبْحَانَ اللّٰهِ حِينَ تُمْسُونَ den tut, tâ وَلَهُ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ [2] e kadar altı defa [3] وَمِنْ اٰيَاتِهِ، وَمِنْ اٰيَاتِهِ ile başlayan silsile-i berâhin, bir silsile-i cevahirdir, bir silsile-i nurdur, bir silsile-i i’cazdır, bir silsile-i îcâz-ı i’câzîdir. Kalb istiyor ki, şu definelerde gizli olan elmasları göstereyim. Fakat, ne yapayım, makam kaldırmıyor. Başka vakte talik edip o kapıyı şimdiaçmıyorum.

Hem meselâ, [4] فَاَرْسِلُونِ يُوسُفُ اَيُّهَاالصِّدِّيقُ فَاَرْسِلُونِ kelâmıyla يُوسُفُ kelimesi ortalarında şunlar var:

اِلٰى يُوسُفَ لَاسْتَعْبَرَ مِنْهُ الرُّؤْيَا فَاَرْسَلُوهُ فَذَهَبَ اِلَى السِّجْنِ وَقَالَ يُوسُفُ [5]

Demek beş cümleyi bir cümlede icmal edip îcazettiği halde vuzuhu ihlâl etmemiş, fehmi işkâl etmemiş.

Hem meselâ اَلَّذِى جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْاَخْضَرِ نَارًا [6] insan-ı âsi “Çürümüş kemikleri kim diriltecek?” diye meydan okur gibi inkârına karşı Kur’ân der: “Kim bidâyeten yaratmışsa O diriltecek. O yaratan Zât ise, herbir şeyi herbir keyfiyette bilir. Hem size yeşil ağaçtan ateş çıkaran bir Zât, çürümüş kemiğe hayat verebilir.”

1. “Akşama erdiğinizde Allah’ı tesbih edin.” Rum Sûresi, 30:17.
2. “Göklerde ve yerde tecellî eden en yüce sıfatlar Onundur. Onun kudreti herşeye galiptir; Onun hikmeti herşeyi kuşatır.” Rum Sûresi, 30:27.
3. “Yine Onun âyetlerindendir ki...”
4. “Beni gönderin. Ey Yusuf, ey doğru sözlü kişi.” Yusuf Sûresi, 12:45-46.
5. Yusuf’a, rüyayı ona tabir ettirmek için gönderin. Onu gönderdiler. O da zindana gitti ve dedi ki:
6. “Odur ki, yem yeşil ağaçtan size ateş çıkarır.” Yâsin Sûresi, 36:80.

İşte şu kelâm, diriltmek dâvâsına müteaddit cihetlerle bakar, ispat eder.

Evvelâ, insana karşı ettiği silsile-i ihsânâtı şu kelâmıyla başlar, tahrik eder, hatıra getirir. Başka âyetlerde tafsil ettiği için kısa keser, akla havale eder. Yani, size ağaçtan meyveyi ve ateşi ve ottan erzakı ve hububu ve topraktan hububâtı ve nebâtâtı verdiği gibi, zemini size hoş, herbir erzakınız içinde konulmuş bir beşik ve âlemi güzel ve bütün levâzımâtınız içinde bulunur bir saray yapan bir Zâttan kaçıp, başıboş kalıp, ademe gidip saklanılmaz. Vazifesiz olup, kabre girip uyandırılmamak üzere rahat yatamazsınız.

Sonra, o dâvânın bir deliline işaret eder. [1] اَلشَّجَرِ الْاَخْضَرِ نَارًا kelimesiyle remzen der: Ey haşri inkâr eden adam! Ağaçlara bak. Kışta ölmüş kemikler gibi hadsiz ağaçları baharda dirilten, yeşillendiren, hattâ herbir ağaçta yaprak ve çiçek ve meyve cihetiyle üç haşrin nümunelerini gösteren bir Zâta karşı inkâr ile, istib’âd ile kudretine meydan okunmaz.

1. "Yem yeşil ağaçtan ateş çıkarır." Yâsin Sûresi, 36:80.

Sonra bir delile daha işaret eder, der: Size ağaç gibi kesif, sakil, karanlıklı bir maddeden ateş gibi lâtif, hafif, nuranî bir maddeyi çıkaran bir Zâttan, odun gibi kemiklere ateş gibi bir hayat ve nur gibi bir şuur vermeyi nasıl istib’âd ediyorsunuz?

Sonra bir delile daha tasrih eder, der ki: Bedevîler için kibrit yerine ateş çıkaran meşhur ağacın, yeşilken iki dalıbirbirine sürüldüğü vakit ateşi yaratan ve rutubetiyle yeşil ve hararetiyle kuru gibi iki zıt tabiatı cem edip onu buna menşe etmekle herbir şey, hattâ anâsır-ı asliye ve tabâyi-i esasiye Onun emrine bakar,

Onun kuvvetiyle hareket eder, hiçbirisi başıboş olup tabiatıyla hareket etmediğini gösteren bir Zâttan, topraktan yapılan ve sonra toprağa dönen insanı topraktan yeniden çıkarması istib'âd edilmez. İsyan ile Ona meydan okunmaz.

Sonra, Hazret-i MûsâAleyhisselâmın şecere-i meşhuresini hatıra getirmekle, "Şu dâvâ-yı Ahmediye Aleyhissalâtü Vesselâm, Mûsâ Aleyhisselâmın dahi dâvâsıdır," enbiyanın ittifakına hafî bir ima edip şu kelimenin îcâzına bir letafet daha katar.

DÖRDÜNCÜ IŞIK: Îcâz-ı Kur'ânîo derece câmi' ve hârıktır, dikkat edilse görünüyor ki, bazan bir denizi bir ibrikte gösteriyor gibi pek geniş ve çok uzun ve küllîdüsturları ve umumî kanunları, basit ve âmi fehimlere merhameten, basit bir cüz'üyle, hususî bir hadise ile gösteriyor. Binler misallerinden yalnız iki misaline işaret ederiz.

Birinci misal: Yirminci Sözün Birinci Makamında tafsilen beyan olunan üç âyettir ki, şahs-ı Âdem'e talim-i esmâ ünvanıyla, nev-i benî Âdeme ilham olunan bütün ulûm ve fününun talimini ifade eder.[1] Ve Âdem'e melâikenin secde etmesi ve şeytanın etmemesi hadisesiyle, nev-i insana semekten meleğe kadar ekser mevcudat musahhar olduğu gibi, yılandan şeytana kadar muzır mahlûkatın dahi ona itaat etmeyip düşmanlık ettiğini ifade ediyor.[2]

Hem kavm-i Mûsâ (a.s.) bir bakarayı, bir ineği kesmekle Mısır bakarperestliğinden alınan ve "icl" hadisesinde tesirini gösteren bir bakarperestlik mefkûresinin Mûsâ Aleyhisselâmın bıçağıyla kesildiğini ifade ediyor.[3]

Hem taştan su çıkması, çay akması ve dağılıp yuvarlanması ünvanıyla, tabaka-i türabiye altında olan taş tabakası, su damarlarına hazinedarlık ve toprağa analık ettiğini ifade ediyor.[4]

İkinci misal: Kur'ân'da çok tekrar edilen kıssa-i Mûsâ Aleyhisselâmın cümleleri ve cüzleridir ki, herbir cümlesi, hattâ herbir cüz'ü, bir düstur-u küllînin ucu olarak gösterilmiş ve o düsturu ifade ediyor.[5]

Meselâ, [6] يَا هَامَانُ ابْنِ لِي صَرْحًا Firavun vezirine emreder ki, "Bana yüksek bir kule yap; semâvâtın halini rasat edip bakacağım: Semânın gidişatından, acaba Mûsâ'nın dâvâ ettiği gibi semâda tasarruf eden bir ilâh var mıdır?" İşte, صَرْحًا kelimesiyle ve şu cüz'î hadiseyle, dağsız bir çölde olduğundan dağları arzulayan ve Hâlıkı tanımadığından tabiatperest olup rububiyet dâvâ eden ve âsâr-ı ceberutlarını göstermekle ibkà-yı nam eden, şöhretperest olup dağ-misal meşhur ehramları bina eden ve sihir ve tenasuha kail olup cenazelerini mumya edip dağ misillü mezarlarda muhafaza eden Mısır

Firavunlarının an’anesinde hükümfermâ bir düstur-u acibi ifade eder.

1. bk. Bakara Sûresi, 2:31.
2. bk. Bakara Sûresi, 2:34.
3. bk. Bakara Sûresi, 2:67-71.
4. bk. Bakara Sûresi, 2:60.
5. bk. Bakara Sûresi, 2:40-71; Nisâ Sûresi, 4:153-162; Mâide Sûresi, 5:20-26; A'râf Sûresi, 7:103-162.
6. bk. "Ey Hâmân, bana bir kule yap." Mü'min Sûresi, 40:36.

Meselâ, [1] فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ gark olan Firavuna der: “Bugün senin gark olan cesedine necat vereceğim” ünvanıyla, umum Firavunların, tenasuh fikrine binaen, cenazelerini mumyalamakla maziden alıp müstakbeldeki ensâl-i âtiyenin temâşâgâhına göndermek olan mevt-âlûd, ibretnümâ bir düstur-u hayatiyelerini ifade etmekle beraber, şu asr-ı âhirde, o gark olan Firavunun aynı cesedi olarak keşfolunan bir beden, o mahall-i gark denizinden sahile atıldığı gibi, zamanın denizinden asırların mevceleri üstünde şu asır sahiline atılacağını, mu’cizâne bir işaret-i gaybiyyeyi bir lem’a-i İ’cazı ve bu tek kelime bir mu’cize olduğunu ifade eder.

Meselâ, [2] يُذَبِّحُونَ اَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ Benî İsrail’in oğullarının kesilip kadın ve kızlarını hayatta bırakmak, bir Firavun zamanında yapılan bir hadise ünvanıyla, Yahudi milletinin ekser memleketlerde her asırda maruz olduğu müteaddit katliamları, kadın ve kızları hayat-ı beşeriye-i sefihânede oynadık-ları rolü ifade eder.

[3] وَلَتَجِدَنَّهُمْ اَحْرَصَ النَّاسِ عَلٰى حَيٰوةٍ

[4] وَتَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاَكْلِهِمُ السُّحْتَ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

[5] وَيَسْعَوْنَ فِى الْاَرْضِ فَسَادًا وَاللّٰهُ لاَ يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ

[6] وَقَضَيْنَا اِلٰى بَنِى اِسْرَائِيلَ فِى الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِى الْاَرْضِ مَرَّتَيْنِ

[7] وَلاَتَعْثَوْا فِى الْاَرْضِ مُفْسِدِينَ

1. bk. Yûnus Sûresi, 10:92.
2. “Kızlarınızı sağ bırakıp erkek çocuklarınızı kesiyorlardı.” Bakara Sûresi, 2:49.
3. “Sen onları, hayata karşı insanların en hırslısı olarak bulursun.” Bakara Sûresi, 2:96.
4. “Onların çoğunun günaha, zulme ve haram yemeye koşuştuklarını görürsün. Ne kötübirşeydir o yaptıkları!” Mâide Sûresi, 5:62.
5. “Onlar yeryüzünde hep bozgunculuğa koşarlar. Allah ise bozguncuları sevmez.” Mâide Sûresi, 5:64.
6. “İsrailoğullarına Tevrat’ta şöyle bildirdik: Siz yeryüzünde iki kere fesat çıkaracaksınız.” İsrâ Sûresi, 17:4.
7. “Bozgunculuk yaparak yeryüzünü fesada vermeyin.” Bakara Sûresi, 2:60.

Yahudilere müteveccih şu iki hükm-ü Kur’ânî, o milletin hayat-ı içtimaiye-i

insaniyede dolap hilesiyle çevirdikleri şu iki müthiş düstur-u umumîyi tazammun eder ki, hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeyi sarsan ve sa’y-u ameli, sermaye ile mübareze ettirip fukarayı zenginlerle çarpıştıran muzaaf ribâ yapıp bankaları tesise sebebiyet veren ve hile ve hud’a ile cem-i mal eden o millet olduğu gibi; mahrum kaldıkları ve daima zulmünügördükleri hükûmetlerden ve galiplerden intikamlarını almak için herçeşit fesat komitelerine karışan ve her nevi ihtilâle parmak karıştıran yine o millet olduğunu ifade ediyor.

Meselâ, [1] فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ “Eğer doğru iseniz mevti isteyiniz. Hiç istemeyeceksiniz.” İşte, meclis-i Nebevîde, küçük bir cemaatin, cüz’î bir hadise ünvanıyla, milel-i insaniye içinde hırs-ı hayat ve havf-ı mematla en meşhur olan millet-i Yehudun tâ kıyamete kadar lisan-ı hâlleri mevti istemeyeceğini ve hayat hırsını bırakmayacağını ifade eder.

Meselâ, [2] وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ şu ünvanla, o milletin mukadderât-ı istikbaliyesini umumî bir surette ifade eder. İşte, şu milletin seciyelerinde ve mukadderatında münderiç olan şöyle müthiş desatir içindir ki, Kur’ân onlara karşı pek şiddetli davranıyor, dehşetli sille-i tedip vuruyor.

1. bk. Bakara Sûresi, 2:94.
2. “Onların üzerine bir zillet ve yoksulluk damgası vuruldu.” Bakara Sûresi, 2:61.

İşte, şu misallerden, kıssa-i Mûsâ Aleyhisselâm ve Benî İsrail’in sair cüzlerini ve sair kıssalarını bu kıssaya kıyas et. Şimdi şu Dördüncü Işıktaki i’câzî lem’a-i îcaz gibi, Kur’ân’ın basit kelimatlarının ve cüz’î mebhaslarının arkalarında pek çok lemeât-ı i’câziye vardır. Ârife işaret yeter.

BEŞİNCİ IŞIK: Kur’ân’ın makàsıd ve mesâil, maânî ve esâlib ve letâif ve mehâsin cihetiyle câmiiyet-i harikasıdır. Evet, Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyânın sûrelerine ve âyetlerine ve hususan sûrelerin fâtihalarına, âyetlerin mebde’ ve maktalarına dikkat edilse görünüyor ki, belâğatlerin bütün envâını, fezâil-i kelâmiyenin bütün aksâmını, ulvî üslûpların bütün esnâfını, mehâsin-i ahlâkiyenin bütün efradını, ulûm-u kevniyenin bütün fezlekelerini, maarif-i İlâhiyenin bütün fihristelerini, hayat-ı şahsiye ve içtimaiye-i beşeriyenin bütün nâfi düsturlarını ve hikmet-i âliye-i kâinatın bütün nuranî kanunlarını cem etmekle beraber, hiçbir müşevveşiyet eseri görünmüyor. Elhak, o kadar ecnâs-ı muhtelifeyi bir yerde toplayıp bir münakaşa, bir karışık çıkmamak, kahhar bir nizam-ı i’câzînin işi olabilir.

Elhak, bütün bu câmiiyetiçinde şu intizamla beraber, geçmiş yirmi dört adet Sözlerde izah ve ispat edildiği gibi, cehl-i mürekkebin menşei olan âdiyat perdelerini keskin beyanatıyla yırtmak, âdet perdeleri altında gizli olan

harikulâdeleri çıkarıp göstermek ve dalâletin menbaı olan tabiat tâğutunu burhanın elmas kılıcıyla parçalamak ve gaflet uykusunun kalın tabakalarını ra'd-misal sayhalarıyla dağıtmak ve felsefe-i beşeriyeyi ve hikmet-i insaniyeyi âciz bırakan kâinatın tılsım-ı muğlâkını ve hilkat-i âlemin muammâ-yı acibesini fetih ve keşfetmek, elbette hakikat-bîn ve gayb-âşinâ ve hidayet-bahş ve haknümâ olan Kur'ân gibi bir mu'cizekârın harikulâde işleridir.

Evet, Kur'ân'ın âyetlerine insafla dikkat edilse görünüyor ki, sair kitaplar gibi bir iki maksadı takip eden tedricî bir fikrin silsilesine benzemiyor. Belki, def'î ve âni bir tavrı var. Ve ilka olunuyor bir gidişatı var. Ve beraber gelen herbir taifesi, müstakil olarak uzak bir yerden ve gayet ciddî ve ehemmiyetli bir muhaberenin tek tek, kısa kısa bir surette geldiğinin nişanı var. Evet, kâinatın Hâlıkından başka kim var ki, bu derece kâinatve Hâlık-ı Kâinatla ciddî alâkadar bir muhabereyi yapabilsin? Hadsiz derece haddinden çıkıp Hâlık-ı Zülcelâli kendi keyfiyle söyleştirsin, kâinatı doğru olarak konuştursun?

Evet, Kur'ân'da KâinatSâniinin pek ciddî ve hakikî ve ulvî ve hak olarak konuşması ve konuşturması görünüyor; taklidi ima edecek hiçbir emare bulunmuyor. O söyler ve söylettirir. Farz-ı muhal olarak, Müseylime gibi hadsiz derece haddinden çıkıp taklitkârâne o izzet ve ceberut sahibi olan Hâlık-ı Zülcelâlini kendi fikriyle konuşturup ve kâinatı onunla konuştursa, elbette binler taklit emareleri ve binler sahtekârlık alâmetleri bulunacaktır. Çünkü en pest bir halinde en yüksek tavrı takınanların her hâleti taklitçiliğini gösterir.

İşte şu hakikati kasemle ilân eden

وَالنَّجْمِ اِذَا هَوٰى مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوٰى وَمَا
يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى اِنْ هُوَ اِلَّا وَحْيٌ يُوحٰى [1]

ya bak, dikkat et.

1. "Kayan yıldıza yemin olsun ki, arkadaşınız (Peygamberiniz) ne şaştı, ne debâtıla inandı. O kendi keyfine göre de konuşmaz. O ancak kendisinevahyolunanı söyler." Necm Sûresi, 53:1-4.

ÜÇÜNCÜ ŞUA

Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyânın ihbârât-ı gaybiyesi ve her asırda şebâbiyetini muhafaza etmesi ve her tabaka insana muvafık gelmesiyle hasıl olan i'cazdır. Şu Şuaın Üç Cilvesi var.

BİRİNCİ CİLVE: *İhbârât-ı gaybiyesidir.*Şu Cilvenin Üç Şavkı var.

BİRİNCİ ŞAVK: Maziye ait ihbârât-ı gaybiyesidir. Evet, Kur'ân-ı Hakîm, bil'ittifak, ümmî ve emin bir zâtın lisanıyla, zaman-ı Âdem'den tâ Asr-ı Saadete kadar, enbiyaların mühim hâlâtını ve ehemmiyetli vukuatını öyle bir tarzda zikrediyor ki, Tevrat ve İncil gibi kitapların tasdiki altında gayet kuvvet ve

ciddiyetle ihbar ediyor. Kütüb-ü sâlifenin ittifak ettikleri noktalarda muvafakat etmiştir. İhtilâf ettikleri bahislerde, musahhihâne, hakikat-i vakıayı faslediyor. Demek, Kur'ân'ın nazar-ı gayb-bînîsi, o kütüb-ü sâlifenin umumunun fevkinde ahvâl-i maziyeyi görüyor ki, ittifakî meselelerde musaddıkane onları tezkiye ediyor, ihtilâfî meselelerde musahhihâne onlara faysal oluyor. Halbuki, Kur'ân'ın vukuat ve ahvâl-i maziyeye dair ihbârâtı aklî bir iş değil ki akılla ihbar edilsin. Belki semâa mütevakkıf nakildir. Nakil ise, kıraat ve kitabet ehline mahsustur. Dost ve düşmanın ittifakıyla kıraatsiz, kitabetsiz, emanetle maruf, ümmî lâkabıyla mevsuf bir zâta nüzul ediyor.

Hem o ahvâl-i maziyeyi öyle bir surette ihbar eder ki, bütün o ahvâli görür gibi bahseder. Çünkü, uzun bir hadisenin ukde-i hayatiyesini ve ruhunu alır, maksadına mukaddime yapar. Demek, Kur'ân'daki fezlekeler, hülâsalar gösteriyor ki, bu hülâsa ve fezlekeyi gösteren, bütün maziyi bütün ahvâliyle görüyor. Zira bir zâtın bir fende veya bir san'atta mütehassıs olduğu, hülâsalı bir sözle, fezlekeli bir san'atçıkla, o şahısların maharet ve melekelerini gösterdiği gibi, Kur'ân'da zikrolunan vukuatın hülâsaları ve ruhları gösteriyor ki, onları söyleyen, bütün vukuatı ihata etmiş, görüyor, tabiri caizse bir maharet-i fevkalâde ile ihbar ediyor.

İKİNCİ ŞAVK: İstikbale ait ihbârât-ı gaybiyesidir. Şu kısım ihbârâtın çok envâı var. Birinci kısım hususîdir. Bir kısım, ehl-i keşif ve velâyete mahsustur. Meselâ, Muhyiddin-i Arabî [1] الم غُلِبَتِ الرُّومُ Sûresinde pek çok ihbârât-ı gaybiyeyi bulmuştur. İmam-ı Rabbânî, sûrelerin başındaki mukattaât-ı hurufla çok muamelât-ı gaybiyenin işaretlerini ve ihbârâtını görmüştür ve hâkezâ... Ulema-yı bâtın için, Kur'ân baştan başa ihbârât-ı gaybiye nev'indendir. Biz ise, umuma ait olacak bir kısmına işaret edeceğiz. Bunun da pek çok tabakatı var; yalnız bir tabakadan bahsedeceğiz. İşte, Kur'ân-ı Hakîm, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâma der: HAŞİYE-1

فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ [2]

لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ اِنْ شَاءَ اللّٰهُ اٰمِنِينَ
مُحَلِّقِينَ رُؤُسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لاَ تَخَافُونَ.. هُوَ الَّذِى
اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدىَ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى
الدِّينِ كُلِّهِ [3]

وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ فِي بِضْعِ سِنِينَ لِلّٰهِ الْاَمْرُ [4]

فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُونَ بِاَيِّكُمُ الْمَفْتُونُ [5]

اَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ الْمَنُونِ قُلْ تَرَبَّصُوا فَاِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُتَرَبِّصِينَ [6]

وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ [7]

فَاِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا [8]

وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ اَبَداً [9]

سَنُرِيهِمْ اٰيَاتِنَا فِي الْاٰفَاقِ وَفِي اَنْفُسِهِمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّ [10]

قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰى اَنْ يَاْتُوا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لاَ يَاْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَبَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيراً [11]

1. "Elif lâm mim. Rumlar mağlûp düştüler." Rum Sûresi, 30:1-2.
Haşiye-1 Bu, gaybdan haber veren âyetler, pek çok tefsirlerde izah edilmesinden ve eski harfle tab etmek niyeti müellifine verdiği acelelik hatasından, burada izahsız ve o kıymettar hazineler kapalı kaldılar.
2. “Sabret; Allah’ın vaadi haktır.” Rum Sûresi, 30:60.
3. “İnşaallah, hepiniz emniyet içinde ve saçlarınızı tıraş etmiş veya kısaltmış olarak Mescid-i Harama gireceksiniz. ... Bütün dinlere üstün kılmak üzereResulünü hak din ile gönderen Odur.” Fetih Sûresi, 48:27-28.
4. “Bu mağlûbiyetlerinden sonra, birkaç yıl içinde galip geleceklerdir. Hüküm Allah’ındır.” Rum Sûresi, 30:3-4.
5. “Yakında sen de göreceksin, onlar da görecekler: Hanginiz cinnete uğramış?” Kalem Sûresi, 68:5-6.
6. “Yoksa onlar ‘O bir şairdir; biz onun başına gelecek felâketi bekliyoruz’ mudiyorlar? Sen ‘Bekleyedurun,’ de. ‘Ben de sizinle beraber bekliyorum.’”Tûr Sûresi, 52:30-31.
7. “Allah seni insanlardan korur.” Mâide Sûresi, 5:67.
8. “Eğer bunu yapamazsanız-ki asla yapamayacaksınız.” Bakara Sûresi, 2:24.
9. “Ölümü hiçbir zaman temennî etmeyecekler.” Bakara Sûresi, 2:95.
10. “Onlara gerek âlemin her tarafında, gerekse kendi nefislerinde âyetlerimizigöstereceğiz-tâ ki Kur’ân’ın hak olduğu onlara iyice açıklanmış olsun.”Fussılet Sûresi, 41:53.
11. “De ki: And olsun, eğer bu Kur’ân’ın benzerini getirmek için insanlar vecinler bir araya toplanıp da hepsi birbirine yardımcı olsalar, yine deonun benzerini getiremezler.” İsrâ Sûresi, 17:88.

يَاْتِي اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ اَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ اَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلاَ يَخَافُونَ لَوْمَةَ لاَئِمٍ [1]

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ سَيُرِيكُمْ اٰيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا [2]

قُلْ هُوَ الرَّحْمٰنُ اٰمَنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ [3]

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضٰى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ اَمْناً [4]

gibi çok âyâtın ifade ettiği ihbârât-ı gaybiyedir ki, aynen doğru olarak çıkmıştır. İşte, pek çok itirâzat ve tenkidâta maruz ve en küçük bir hatasından dolayı dâvâsını kaybedecek bir zâtın lisanından böyle tereddütsüz, kemâl-i ciddiyet ve emniyetle ve kuvvetli bir vüsuku ihsas eden bir tarzda böyle ihbârât-ı gaybiye, kat’iyen gösterir ki, o zât, Üstad-ı Ezelîsinden ders alıyor, sonra söylüyor.

1. "Allah öyle bir topluluk getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah'ısever. Onlar mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı izzetsahibidirler; Allah yolunda cihad ederler ve dil uzatanlarınkınamasından da korkmazlar." Mâide Sûresi, 5:54.
2. "De ki: Hamd Allah'a mahsustur. O size delillerini gösterecek, siz de onları tanıyacaksınız." Neml Sûresi, 27:93.
3. "De ki: O Rahmân'dır; Ona inandık ve Ona güvendik. Kimin ap açık birsapıklık içinde bulunduğunu yakında bileceksiniz." Mülk Sûresi, 67:29.
4. "Sizden iman edip güzel işler yapanlara Allah vaad etmiştir ki, kendilerindenönceki mü'minleri nasıl kâfirlerin yerine getirdiyse, onları da şimdikikâfirlerin yerine, yeryüzünde hâkim kılacak, onlar için razı olduğuİslâm dinini onların kalblerinde sağlamlaştıracak ve korkularınıemniyete çevirecektir." Nur Sûresi, 24:55.

ÜÇÜNCÜ ŞAVK: Hakaik-ı İlâhiyeye ve hakaik-ı kevniyeye ve umur-u uhreviyeye dair ihbârât-ı gaybiyesidir. Evet, Kur’ân’ın hakaik-ı İlâhiyeye dair beyanatı ve tılsım-ı kâinatı fethedip ve hilkat-i âlemin muammâsını açan beyanat-ı kevniyesi, ihbârât-ı gaybiyenin en mühimmidir. Çünkü, o hakaik-ı gaybiyeyi, hadsiz dalâlet yolları içinde istikametle onları gidip bulmak, akl-ı beşerin kârı değildir ve olamaz. Beşerin en dâhi hükemaları o mesâilin en küçüğüne akıllarıyla yetişmediği malûmdur.

Hem Kur’ân gösterdiği o hakaik-ı İlâhiye ve o hakaik-ı kevniyeyi beyandan sonra ve safa-yı kalbve tezkiye-i nefisten sonra ve ruhun terakkiyatından ve aklın tekemmülünden sonra beşerin ukulü “Sadakte” deyip o hakaikı kabul eder, Kur’ân’a “Bârekâllah” der. Bu kısmın, kısmen On Birinci Sözde izah ve ispatı geçmiştir; tekrara hacet kalmamıştır.

Amma ahvâl-i uhreviye ve berzahiyeise, çendan akl-ı beşer kendi başıyla yetişemiyor, göremiyor. Fakat, Kur’ân’ın gösterdiğiyollarla, onları görmek derecesinde ispat ediyor. Onuncu Sözde,Kur’ân’ın şu ihbârât-ı gaybiyesi ne derece doğru ve hak olduğu izah ve ispat edilmiştir. Ona müracaat et.

İKİNCİ CİLVE: *Kur’ân’ın şebâbetidir.* Her asırda taze nazil oluyor gibi, tazeliğini, gençliğini muhafaza ediyor. Evet, Kur’ân, bir hutbe-i ezeliye olarak, umum asırlardaki umum tabakat-ı beşeriyeye birden hitap ettiği için, öyle daimî bir şebâbeti bulunmak lâzımdır. Hem de öyle görülmüş ve görünüyor. Hattâ, efkârca muhtelif ve istidatça mütebayin asırlardan, her asra göre, güya o asra mahsus gibi bakar, baktırır ve ders verir.

Beşerin âsâr ve kanunları, beşer gibi ihtiyar oluyor, değişiyor, tebdil ediliyor. Fakat Kur’ân’ın hükümleri ve kanunları o kadar sabit ve rasihtir ki, asırlar geçtikçe daha ziyade kuvvetini gösteriyor. Evet, en ziyadekendine güvenen ve Kur’ân’ın sözlerine karşı kulağını kapayan şu asr-ı hazır ve şu asrın ehl-i kitap insanları, Kur’ân’ın يَا اَهْلَ الْكِتَابِ يَا اَهْلَ الْكِتَابِ [1] hitab-ı mürşidânesine o kadar muhtaçtır ki, güya o hitap doğrudan doğruya şu asra müteveccihtir ve يَا اَهْلَ الْكِتَابِ lâfzı, *“Yâ ehle’l-mekteb“* mânâsını dahi tazammun eder; bütün şiddetiyle, bütün tazeliğiyle, bütün şebâbetiyle, [2] يَا اَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا اِلٰى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ sayhasını âlemin aktârına savuruyor.

1. "Ey kitap ehli! Ey kitap ehli!" Âl-i İmrân Sûresi, 3:64.
2. "Ey kitap ehli! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze gelin." Âl-i İmrân Sûresi, 3:64.

Meselâ, şahıslar, cemaatler muârazasından âciz kaldıkları Kur’ân’a karşı, bütün nev-i beşerin ve belki cinnîlerin de netice-i efkârları olan medeniyet-i hazıra, Kur’ân’a karşı muâraza vaziyetini almıştır; i’câz-ı Kur’ân’a karşı, sihirleriyle muâraza ediyor. Şimdi, şu müthiş yeni muârazacıya karşı, i’câz-ı Kur’ân’ı, قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ [1] âyetinin dâvâsını ispat etmek için, medeniyetin muâraza suretiyle vaz ettiği esâsâtı ve desâtirini, esâsât-ı Kur’âniye ile karşılaştıracağız.

1. “De ki: İnsanlar ve cinler bir araya toplansa…” İsrâ Sûresi, 17:88.

Birinci derecede: Birinci Sözden tâ Yirmi Beşinci Söze kadar olan muvazeneler ve mizanlar ve o Sözlerin hakikatleri ve başları olan âyetler, iki kere iki dört eder derecesinde, medeniyete karşı Kur’ân’ın i’câzını ve galebesini ispat eder.

İkinci derecede: On İkinci Sözde ispat edildiği gibi, bir kısım düsturlarını hülâsa etmektir.

İşte, medeniyet-i hazıra, felsefesiylehayat-ı içtimaiye-i beşeriyede nokta-i istinadı “kuvvet” kabul eder. Hedefi “menfaat” bilir. Düstur-u hayatı “cidal”

tanır. Cemaatlerin rabıtasını “unsuriyet ve menfi milliyet” bilir. Gayesi, hevesât-ı nefsaniyeyi tatmin ve hâcât-ı beşeriyeyi tezyid etmek için bazı “lehviyattır.”

Halbuki, kuvvetinşe’ni, tecavüzdür. Menfaatin şe’ni, her arzuya kâfi gelmediğinden, üstünde boğuşmaktır. Düstur-u cidâlin şe’ni, çarpışmaktır. Unsuriyetin şe’ni, başkasını yutmakla beslenmek olduğundan, tecavüzdür. İşte, şu medeniyetin şu düsturlarındandır ki, bütün mehâsiniyle beraber, beşerin yüzde ancak yirmisine bir nevi surî saadet verip seksenini rahatsızlığa, sefalete atmıştır.

Amma hikmet-i Kur’âniyeise, nokta-i istinadı, kuvvet yerine “hakkı” kabul eder. Gayede, menfaat yerine “fazilet ve rıza-i İlâhîyi” kabul eder. Hayatta, düstur-u cidal yerine, “düstur-u teâvünü” esas utar. Cemaatlerin rabıtalarında, unsuriyet ve milliyet yerine, “rabıta-i dinî ve sınıfî ve vatanî” kabul eder. Gayâtı, hevesât-ı nefsaniyenin nâmeşru tecavüzâtına sed çekip ruhu maâliyâta teşvik ve hissiyat-ı ulviyesini tatmin etmektir ve insanı kemâlât-ı insaniyeye sevk edip insan etmektir.

Hakkın şe’ni ise ittifaktır. Faziletin şe’ni, tesanüddür. Teâvünün şe’ni, birbirinin imdadına yetişmektir. Dinin şe’ni, uhuvvettir, incizaptır. Nefs-i emmâreyi gemlemekle bağlamak, ruhu kemâlâta kamçılamakla serbest bırakmanın şe’ni, saadet-i dâreyndir. İşte, medeniyet-i hazıra, edyân-ı sâbıka-i semâviyeden, bahusus Kur’ân’ın irşâdâtından aldığı mehâsinle beraber, Kur’ân’a karşı böyle hakikat nazarında mağlûp düşmüştür.

Üçüncü derece: Binler mesâilinden, yalnız nümune olarak üç dört meseleyi göstereceğiz. Evet, Kur’ân’ın düsturları, kanunları, ezelden geldiğinden, ebede gidecektir. Medeniyetin kanunları gibi ihtiyar olup ölüme mahkûm değildir. Daima gençtir, kuvvetlidir.

Meselâ, medeniyetinbütün cem’iyât-ı hayriyeleriyle, bütün cebbârâne şedit inzibat ve nizâmatlarıyla, bütün ahlâkî terbiyegâhlarıyla, Kur’ân-ı Hakîmin iki meselesine karşı muâraza edemeyip mağlûp düşmüşlerdir.

Meselâ [1] وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ [2] وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا Kur’ân’ın bu galebe-i i’cazkârânesini bir mukaddime ile beyan edeceğiz. Şöyle ki:

1. "Allah alışverişi helâl, faizi ise haram kıldı." Bakara Sûresi, 2:275.
2. "Namazı dos doğru kılın ve zekâtı verin." Bakara Sûresi, 2:43.

*İşârâtü’l-İ’câz’*da ispat edildiği gibi, bütün ihtilâlât-ı beşeriyenin madeni bir kelime olduğu gibi, bütün ahlâk-ı seyyienin menbaı dahi bir kelimedir.

Birinci kelime: “Ben tok olayım; başkası açlıktan ölse bana ne!”

İkinci kelime: “Sen çalış, ben yiyeyim.”

Evet, hayat-ı içtimaiye-i beşeriyede havas ve avam, yani zenginler ve fakirler, muvazeneleriyle rahatla yaşarlar. O muvazenenin esası ise, havas tabakasında merhamet ve şefkat, aşağısında hürmet ve itaattir. Şimdi, birinci kelime havas tabakasını zulme, ahlâksızlığa, merhametsizliğe sevk etmiştir. İkinci kelime avâmı kine, hasede, mübarezeye sevk edip rahat-ı beşeriyeyi birkaç asırdır selb ettiği gibi, şu asırda sa'y, sermaye ile mübareze neticesi, herkesçe malûm olan Avrupa hâdisât-ı azîmesi meydana geldi.

İşte, medeniyet, bütün cem'iyât-ı hayriyeile ve ahlâkî mektepleriyle ve şedit inzibat ve nizâmâtıyla beşerin o iki tabakasını musalâha edemediği gibi, hayat-ı beşerin iki müthiş yarasını tedavi edememiştir. Kur'ân, birinci kelimeyi, esasından "vücub-u zekât" ile kal' eder, tedavi eder. İkinci kelimenin esasını "hurmet-i ribâ" ile kal' edip tedavi eder. Evet, âyet-i Kur'âniye âlem kapısında durup ribâya "Yasaktır" der. "Kavga kapısını kapamak için banka (ribâ) kapısını kapayınız" diyerek insanlara ferman eder, şakirtlerine "Girmeyiniz" emreder.

İkinci esas: Medeniyet, taaddüd-ü ezvâcı kabul etmiyor; Kur'ân'ın o hükmünü, kendine muhalif-i hikmet ve maslahat-ı beşeriyeye münâfi telâkki eder.

Evet, eğer izdivaçtaki hikmet, yalnız kazâ-yı şehvet olsa, taaddüt bilâkis, olmalı. Halbuki, hattâ bütün hayvânâtın şehadetiyle ve izdivac eden nebâtâtın tasdikiyle sabittir ki, izdivacın hikmeti ve gayesi, tenasüldür. Kazâ-yı şehvet lezzeti ise, o vazifeyi gördürmek için rahmet tarafından verilen bir ücret-i cüz'iyedir. Madem hikmeten, hakikaten, izdivaç nesil içindir, nev'in bekàsı içindir. Elbette, bir senede yalnız bir defa tevellüde kabil ve ayın yalnız yarısında kabil-i telâkkuh olan ve elli senede ye'se düşen bir kadın, ekserî vakitte tâ yüz seneye kadar kabil-i telkih bir erkeğe kâfi gelmediğinden, medeniyet pek çok fahişehâneleri kabul etmeye mecburdur.

Üçüncü esas: Muhakemesizmedeniyet, Kur'ân kadına sülüs verdiği için âyeti[1] tenkit eder. Halbuki, hayat-ı içtimaiyede ekser ahkâm ekseriyet itibarıyla olduğundan, ekseriyet itibarıyla bir kadın, kendini himaye edecek birisini bulur. Erkek ise, ona yük olacak ve nafakasını ona bırakacak birisiyle teşrik-i mesai etmeye mecbur olur. İşte, bu surette, bir kadın pederinden yarısını alsa, kocası noksaniyetini temin eder. Erkek pederinden iki parça alsa, bir parçasını tezevvüç ettiği kadının idaresine verecek; kızkardeşine müsavi gelir. İşte adalet-i Kur'âniye böyle iktiza eder, böyle hükmetmiştir.[HAŞİYE-1]

1. bk. "Erkeğe iki kız hissesi vardır." Nisâ Sûresi, 4:11.

Haşiye-1 Mahkemeye karşı ve mahkemeyi susturan lâyiha-i temyizin müdafaatından bir parçadır; bu makama haşiye olmuş: "Ben de adliyenin mahkemesinederim ki: Bin üç yüz elli senede ve her asırda üç yüz elli milyoninsanların hayat-ı içtimaiyesinde en kudsî ve hakikatli bir düstur-u İlâhîyi, üç yüz elli bin tefsirin tasdiklerine ve ittifaklarına istinaden ve bin üç yüz elli sene zarfında geçmiş ecdadımızın itikadlarına iktidaen tefsir eden bir adamı mahkûm eden haksız bir kararı, elbette rû-yi zeminde adalet varsa, o kararı red ve bu hükmü nakzedecektir."

Dördüncü esas: Sanemperestliği şiddetle Kur'ân men ettiği gibi, sanemperestliğin bir nevi taklidi olan suretperestliği de men eder. Medeniyet ise,

suretleri kendi mehâsininden sayıp Kur’ân’a muâraza etmek istemiş. Halbuki, gölgeli, gölgesiz suretler, ya bir zulm-ü mütehaccir veya bir riyâ-yı mütecessid veya bir heves-i mütecessimdir ki, beşeri zulme ve riyâya ve hevâya, hevesi kamçılayıp teşvik eder.

Hem Kur’ân, merhameten, kadınların hürmetini muhafazaiçin, hayâ perdesini takmasını emreder-tâ hevesât-ı rezilenin ayağı altında, o şefkat madenleri zillet çekmesinler; âlet-i hevesat, ehemmiyetsiz bir metâ hükmüne geçmesinler.[HAŞİYE-1] Medeniyet ise, kadınları yuvalarından çıkarıp, perdelerini yırtıp, beşeri de baştan çıkarmıştır. Halbuki, aile hayatı, kadın-erkek mabeyninde mütekabil hürmet ve muhabbetle devam eder. Halbuki, açık saçıklık, samimî hürmet ve muhabbeti izale edip ailevî hayatı zehirlemiştir. Hususan suretperestlik, ahlâkı fena halde sarstığı ve sukut-u ruha sebebiyet verdiği şununla anlaşılır:

Haşiye-1 Tesettür-ü nisvan hakkında Otuz Birinci Mektubun Yirmi Dördüncü Lem'ası, gayet kat'î bir surette ispat etmiştir ki, tesettür kadınlar için fıtrîdir; ref-i tesettür fıtrata münâfidir.

Nasıl ki, merhumeve rahmete muhtaç bir güzel kadın cenazesine nazar-ı şehvet ve hevesle bakmak, ne kadar ahlâkı tahrip eder. Öyle de, ölmüş kadınların suretlerine veyahut sağ kadınların küçük cenazeleri hükmünde olan suretlerine hevesperverâne bakmak, derinden derine hissiyât-ı ulviye-i insaniyeyi sarsar, tahrip eder.

İşte, şu üç misal gibi binler mesâil-i Kur’âniyenin herbirisi, saadet-i beşeriyeyi dünyada temine hizmet etmekle beraber, hayat-ı ebediyesine de hizmet eder. Sair meseleleri, mezkûr meselelere kıyas edebilirsin.

Nasıl medeniyet-i hazıra Kur’ân’ın hayat-ı içtimaiye-i beşere ait olan düsturlarına karşı mağlûp olup Kur’ân’ın i’câz-ı mânevîsine karşı hakikat noktasında iflâs eder. Öyle de, medeniyetin ruhu olan felsefe-i Avrupa ve hikmet-i beşeriyeyi, hikmet-i Kur’ân’la yirmi beş adet Sözlerde mizanlarla iki hikmetin muvazenesinde, hikmet-i felsefiye âcize ve hikmet-i Kur’âniyenin mu’cize olduğu kat’iyetle ispat edilmiştir. Nasıl ki, On Birinci ve On İkinci Sözlerde hikmet-i felsefiyenin aczi ve iflâsı ve hikmet-i Kur’âniyenin i’câzı ve gınâsı ispat edilmiştir; müracaat edebilirsin.

Hem nasıl medeniyet-i hazıra, hikmet-i Kur’ân’ın ilmî ve amelî i’câzına karşı mağlûp oluyor. Öyle de, medeniyetin edebiyat ve belâğati de, Kur’ân’ın edep ve belâğatine karşı nisbeti, öksüz bir yetimin muzlim bir hüzünle ümitsiz ağlayışı, hem süflî bir vaziyette sarhoş bir ayyaşın velvele-i gınâsının (şarkı demektir) nisbeti ile, ulvî bir âşığın muvakkat bir iftiraktan müştakane, ümitkârâne bir hüzünle gınâsı (şarkısı) , hem zafer veya harbe ve ulvî fedakârlıklara sevk etmek için teşvikkârâne kasâid-i vataniyeye nisbeti gibidir. Çünkü edeb ve belâğat, tesir-i üslûp itibarıyla ya hüzün verir, ya neş’e verir.

Hüzün ise iki kısımdır: Ya fakdü’l-ahbaptan gelir, yani ahbapsızlıktan,

sahipsizlikten gelen karanlıklı bir hüzündür ki, dalâlet-âlûd, tabiatperest, gaflet-pîşeolan medeniyetin edebiyatının verdiği hüzündür. İkinci hüzün firaku'l-ahbaptan gelir; yani ahbap var, firakında müştakane bir hüzün verir. İşte şu hüzün, hidayet-edâ, nurefşan Kur'ân'ın verdiği hüzündür.

Amma neş'e ise, o da iki kısımdır: Birisi nefsihevesâtına teşvik eder. O da tiyatrocu, sinemacı, romancı medeniyetin edebiyatının şe'nidir. İkinci neş'e, nefsisusturup ruhu, kalbi, aklı, sırrı maâliyâta, vatan-ı aslîlerine, makarr-ı ebedîlerine, ahbab-ı uhrevîlerine yetişmek için lâtif ve edebli, masumâne bir teşviktir ki, o da Cennet ve saadet-i ebediyeye ve rüyet-i cemâlullaha beşeri sevk eden ve şevke getiren Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyânın verdiği neş'edir.

İşte,

قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰى اَنْ يَأْتُوا
بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لاَ يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ
بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيراً [1]

ifade ettiği azîmmânâ ve büyük hakikat, kasıru'l-fehim olanlarca ve dikkatsizlikle, mübalâğalı bir belâğat için muhal bir suret zannediliyor. Hâşâ! Mübalâğa değil, muhal bir suret değil, ayn-ı hakikat bir belâğat ve mümkün ve vaki bir surettedir.

1. "De ki: And olsun, eğer bu Kur'ân'ın benzerini getirmek için insanlar vecinler bir araya toplanıp da hepsi birbirine yardımcı olsalar, yine deonun benzerini getiremezler." İsrâ Sûresi, 17:88.

O suretin bir vechi şudur ki: Yani, Kur'ân'dan tereşşuh etmeyen ve Kur'ân'ın malı olmayan ins ve cinnin bütün güzel sözleritoplansa, Kur'ân'ı tanzir edemez demektir. Hem edememiş ki,gösterilmiyor.

İkinci vecih şudur ki: Cin ve insin, hattâ şeytanların netice-i efkârları ve muhassala-i mesaileri olan medeniyet ve hikmet-i felsefe ve edebiyat-ı ecnebiye, Kur'ân'ın ahkâm ve hikmet ve belâğatine karşı âciz derekesindedirler demektir. Nasıl da nümunesini gösterdik.

ÜÇÜNCÜ CİLVE: Kur'ân-ı Hakîm, her asırdaki tabakat-ı beşerin herbir tabakasına, güya doğrudan doğruya o tabakaya hususî müteveccihtir, hitap ediyor. Evet, bütün benî Âdeme bütün tabakatıyla en yüksek ve en dakik ilim olan imana ve en geniş ve nuranî fen olan marifetullaha ve en ehemmiyetli ve mütenevvi maarif olan ahkâm-ı İslâmiyeye davet eden, ders veren Kur'ân ise, her nev'e, her taifeye muvafık gelecek bir ders vermek elzemdir. Halbuki ders birdir, ayrı ayrı değil. Öyle ise, aynı derste tabakat bulunmak lâzımdır. Derecâta göre, herbiri Kur'ân'ın perdelerinden bir perdeden hisse-i dersini alır. Şu hakikatin çok nümunelerini zikretmişiz; onlara müracaat edilebilir. Yalnız burada

bir iki cüz’ünün, hem yalnız bir iki tabakasının hisse-i fehmine işaret ederiz.

Meselâ, [1] لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ Kesretli tabaka olan avam tabakasının şundan hisse-i fehmi: Cenâb-ı Hak peder ve veledden ve akrandan ve zevceden münezzehtir.

Daha mutavassıt bir tabaka, şundan, İsâ Aleyhisselâmın ve melâikelerin ve tevellüde mazhar şeylerin ulûhiyetini nefyetmektir. Çünkü muhal bir şeyi nefyetmek zahiren faidesiz olduğundan, belâğatte medar-ı faide olacak bir lâzım-ı hüküm murad olunur. İşte, cismâniyete mahsus veled ve vâlidi nefyetmekten murat ise, veled ve vâlidi ve küfvü bulunanların nefy-i ulûhiyetleridir ve mâbud olmaya lâyık olmadıklarını göstermektir. Şu sırdandır ki, Sûre-i İhlâs, herkese, hem her vakit faida verebilir.

Daha bir parça ileri bir tabakanın hisse-i fehmi: Cenâb-ı Hak, mevcudata karşı, tevlid ve tevellüdü işmam edecek bütün rabıtalardan münezzehtir. Şerik ve muinden ve hemcinsten müberrâdır. Belki mevcudata karşı nisbeti, hallâkıyettir. Emr-i كُنْ فَيَكُونُ [2] ile, irade-i ezeliyesiyle, ihtiyarıyla icad eder. İcabî ve ıztırarî ve sudur-u gayr-ı ihtiyarî gibi münâfi-i kemâl herbir rabıtadan münezzehtir.

1. "O doğurmamış ve doğurulmamıştır. Ve hiçbir şey Onun dengi değildir." İhlâs Sûresi, 112:3-4.
2. "(Cenâb-ı Hak) Birşeyin olmasını murad ettiği zaman, Onun işi sadece 'Ol' demektir; o da oluverir." Yâsin Sûresi, 36:82.

Daha yüksek bir tabakanın hisse-i fehmi: Cenâb-ı Hak ezelîdir, ebedîdir, evvel ve âhirdir. Hiçbir cihette ne zâtında, ne sıfâtında, ne ef’âlinde naziri, küfvü, şebîhi, misli, misali, mesîli yoktur. Yalnız, ef’âlinde, şuûnunda, teşbihi ifade eden mesel var.

وَ لِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى [1]

Bu tabakata ârifîn tabakası, ehl-i aşk tabakası, sıddıkîn tabakası gibi ayrı ayrı hisse sahiplerini kıyas edebilirsin.

İkinci misal: Meselâ, [2] مَا كَانَ مُحَمَّدٌ اَبَا اَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ Tabaka-i ûlânın şundan hisse-i fehmi şudur ki: Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâmın hizmetkârı ve “veledim” hitabına mazhar olan Zeyd,[3] izzetli zevcesini kendine küfüv bulmadığı için tatlik etmiş; Allah’ın emriyle, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm almış.[4] Âyet der: “Peygamber size evlâdım dese, risalet cihetiyle söyler. Şahsiyet itibarıyla pederiniz değil ki, aldığı kadınlar ona münasip düşmesin.”

1. "En yüce sıfatlar Allah içindir." Nahl Sûresi, 16:60.

2. "Muhammed, sizden hiçbir erkeğin babası değildir." Ahzâb Sûresi, 33:40.
3. bk. En-Nisâbûrî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*3:239; el-Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid* 9:275.
4. bk. En-Nisâbûrî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*4:24.

İkinci tabakanın hisse-i fehmi şudur ki: Bir büyük âmir, raiyetine pederâne şefkatle bakar. Eğer o âmir, zâhir ve bâtın bir padişah-ı ruhanî olsa, o vakit merhameti pederin yüz defa şefkatinden ileri gittiğinden, o raiyetin efradı, onun hakikî evlâdı gibi, ona peder nazarıyla bakarlar. Peder nazarı zevc nazarına inkılâb edemediğinden, kız nazarı da zevce nazarına kolayca değişmediğinden, efkâr-ı âmmede Peygamber (a.s.m.) mü'minlerin kızlarını alması şu sırra uygun gelmediğinden, Kur'ân der: "Peygamber (a.s.m.) merhamet-i İlâhiye nazarıyla size şefkat eder, pederâne muamele yapar. Risalet namına siz onun evlâdı gibisiniz. Fakat şahsiyet-i insaniyet itibarıyla pederiniz değildir ki, sizden zevce alması münasip düşmesin."

Üçüncü kısım şöyle fehmeder ki: Peygambere (a.s.m.) intisap edip onun kemâlâtına istinad ederek onun pederâne şefkatine itimad edip kusur ve hatîat etmemelisiniz demektir. Evet, çoklar var ki, büyüklerine ve mürşidlerine itimad edip tembellik eder. Hattâ bazan "Namazımız kılınmış" der (bir kısım Alevîlergibi).

Dördüncü nükte: Bir kısım, şu âyetten şöyle bir işaret-i gaybiye fehmeder ki: Peygamberin (a.s.m.) evlâd-ı zükûru rical derecesinde kalmayıp, rical olarak nesli, bir hikmete binaen kalmayacaktır. Yalnız, "rical" tabirinin ifadesiyle, nisânın pederi olduğunu işaret ettiğinden, nisâ olarak nesli devam edecektir. Felillâhilhamd, Hazret-i Fâtıma'nın nesl-i mübareki, Hasan ve Hüseyin gibi iki nuranî silsilenin bedr-i münevveri, şems-i nübüvvetin mânevî ve maddî neslini idame ediyorlar.

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ [1]

Birinci Şule, Üç Şua ile hitama erdi.

1. Allahım, ona ve âline rahmet et.

İkinci Şule

İkinci Şulenin Üç Nuru var.

BİRİNCİ NUR

Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyânın heyet-i mecmuasında râik bir selâset, fâik bir selâmet, metin bir tesanüd, muhkem bir tenasüp, cümleleri ve heyetleri mabeyninde kavî bir teâvün ve âyetler ve maksatları mabeyninde ulvî bir tecavüb olduğunu, ilm-i beyan ve fenn-i maânî ve beyanînin Zemahşerî, Sekkâkî, Abdülkahir-i Cürcânî gibi binlerle dâhi imamların şehadetiyle sabit olduğu halde, o tecavüb ve teâvün ve tesanüdü ve selâset ve selâmeti kıracak, bozacak sekiz dokuz mühim esbab bulunurken; o esbab, bozmaya değil, belki selâsetine, selâmetine, tesanüdüne kuvvet vermiştir.

Yalnız, o esbabbir derece hükmünü icra edip başlarını perde-i nizam ve selâsetten çıkarmışlar. Fakat nasıl ki yeknesak, düz bir ağacın gövdesinden bir kısım çıkıntılar, sivricikler çıkar.Lâkin ağacın tenasübünü bozmak için çıkmıyorlar; belki o ağacın ziynetli tekemmülüne ve cemâline medar olan meyveleri vermek için çıkıyorlar. Aynen bunun gibi, şu esbab dahi, Kur’ân’ın selâset-i nazmına kıymettar mânâları ifade için sivri başlarını çıkarıyorlar. İşte, o Kur’ân-ı Mübîn, yirmi senede, hacetlerin mevkileri itibarıyla necim necim olarak, müteferrik, parça parça nüzul ettiği halde, öyle bir kemâl-i tenasübü vardır ki, güya bir defada nazil olmuş gibi bir münasebet gösteriyor.

Hem o Kur’ân, yirmi senede, hem muhtelif, mütebayin esbab-ı nüzule göre geldiği halde, tesanüdün kemâlini öyle gösteriyor; güya bir sebeb-i vahidle nüzul etmiştir.

Hem o Kur’ân, mütefavit ve mükerrer suallerin cevabı olarak geldiği halde, nihayet imtizac ve ittihadı gösteriyor. Güya bir sual-i vâhidin cevabıdır.

Hem Kur’ân, mütegayir, müteaddit hâdisâtın ahkâmını beyan için geldiği halde, öyle bir kemâl-i intizamı gösteriyor ki, güya bir hadise-i vâhidin beyanıdır.

Hem Kur’ân, mütehalif, mütenevvi halette, hadsiz muhatapların fehimlerine münasip üslûplarda tenezzülât-ı kelâmiye ile nazil olduğu halde, öyle bir hüsn-ü temasül ve güzel bir selâset gösteriyor ki, güya hâlet birdir, bir derece-i fehimdir, su gibi akar bir selâset gösteriyor.

Hem o Kur’ân, mütebâid, müteaddit muhatabîn esnafına müteveccihen

mütekellim olduğu halde, öyle bir suhulet-i beyanı, bir cezâlet-i nizamı, bir vuzuh-u ifhâmı var ki, güya muhatabı bir sınıftır. Hattâ her bir sınıf zanneder ki, bil'asale muhatap yalnız kendisidir.

Hem Kur'ân, mütefavit, mütederriç irşadî bazı gayelere isal ve hidayet etmek için nazil olduğu halde, öyle bir kemâl-i istikamet, öyle bir dikkat-i muvazenet, öyle bir hüsn-ü intizam vardır ki, güya maksat birdir.

İşte, bu esbablar, müşevveşiyetin esbabı iken, Kur'ân'ın i'câz-ı beyanında, selâset ve tenasübünde istihdam edilmişlerdir. Evet, kalbi sakamsız, aklı müstakim, vicdanı marazsız, zevki selim her adam Kur'ân'ın beyanında güzel bir selâset, rânâ bir tenasüp, hoş bir âhenk, yektâ bir fesahat görür.

Hem basîresinde selimbir gözü olan görür ki, Kur'ân'da öyle bir göz vardır ki, o göz bütün kâinatı zâhir ve bâtınıyla vâzıh, göz önünde bir sahife gibi görür, istediği gibi çevirir, istediği bir tarzda o sahifenin mânâlarını söyler.

Şu Birinci Nurun hakikatini misallerle tavzih etsek, birkaç mücelled lâzım. Öyle ise, sair risale-i Arabiyemde ve *İşârâtü'l-İ'câz'*da ve şu yirmi beş adet Sözlerde şu hakikatin ispatına dair olan izahatla iktifa edip, misal olarak mecmu-u Kur'ân'ı birden gösteriyorum.

İKİNCİ NURU

Kur'ân-ı Hakîmin, âyetlerinin hâtimelerinde gösterdiği fezlekeler ve Esmâ-i Hüsnâ cihetindeki üslûb-u bediîsinde olan meziyet-i i'câziyeye dairdir.

İhtar: *Şu İkinci Nurda çok âyetler gelecektir. O âyetler, yalnız İkinci Nurun misalleri değil, belki geçmiş mesâil ve Şuaların misalleri dahi olurlar. Bunları hakkıyla izah etmek çok uzun gelir. Şimdilik ihtisar ve icmâle mecburum. Onun için, gayet muhtasar bir tarzda, şu sırr-ı azîm-i i'câzın misallerinden olan âyetlere birer işaret edip, tafsilâtını başka vakte tâlik ettik.*

İşte, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan, âyetlerin hâtimelerinde galiben bazı fezlekeleri zikreder ki, o fezlekeler, ya Esmâ-i Hüsnâyı veya mânâlarını tazammun ediyor; veyahut, aklı tefekküre sevk etmek için akla havale eder, veyahut makàsıd-ı Kur'âniyeden bir kaide-i külliyeyi tazammun eder ki, âyetin tekid ve teyidi için fezlekeler yapar. İşte o fezlekelerde Kur'ân'ın hikmet-i ulviyesinden bazı işarat ve hidayet-i İlâhiyenin âb-ı hayatından bazı reşaşat, i'câz-ı Kur'ân'ın berklerinden bazı şerarat vardır. Şimdi, pek çok o işarattan yalnız on tanesini icmalen zikrederiz. Hem pek çok misallerinden birer misal ve herbir misalin pek çok hakaikından yalnız herbirinde bir hakikatin meâl-i icmâlîsine işaret ederiz. Bu on işaretin ekserîsi, ekser âyetlerde müctemian beraber bulunup hakikî bir nakş-ı i'câzî teşkil ederler. Hem misal olarak getirdiğimiz âyetlerin ekserîsi, ekser işârâta misaldir. Biz yalnız her âyetten bir

işaret göstereceğiz. Misalgetireceğimiz âyetlerden, eski Sözlerde bahsi geçenlerin yalnız meâline bir hafif işaret ederiz.

BİRİNCİ MEZİYET-İ CEZÂLET: Kur’ân-ı Hakîm, i’cazkârbeyanatıyla Sâni-i Zülcelâlin ef’al ve eserlerini nazara karşı serer, bast eder. Sonra, o âsar ve ef’âlinde esmâ-i İlâhiyeyi istihraç eder; veya haşirve tevhid gibi bir makàsıd-ı asliye-i Kur’âniyeyi ispat ediyor.

Birinci mânânın misallerinden, meselâ

هُوَ الَّذِى خَلَقَ لَكُمْ مَا فِى الْاَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوٰى اِلَىالسَّمَاءِ فَسَوّٰيهُنَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ [1]

İkinci şıkkın misallerinden, meselâ

اَلَمْ نَجْعَلِ الْاَرْضَ مِهَاداً وَالْجِبَالَ اَوْتَاداً وَخَلَقْنَاكُمْ اَزْوَاجاً

ilâ âhir[2]

اِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا e kadar...

1. "Odur ki, yeryüzünde ne varsa hepsini sizin için yarattı. Sonra iradesinisemâya yöneltti ve gökleri yedi tabaka olarak tanzim etti. O herşeyihakkıyla bilendir." Bakara Sûresi, 2:29.
2. "Yeryüzünü bir döşek, dağları birer kazık yapmadık mı? Sizi de çift çift yarattık. Şüphesiz, hüküm günü, belirlenmiş bir vakittir." Nebe' Sûresi, 78:6-17.

Birinci âyette âsârı bast edip, bir neticenin, bir mühim maksudun mukaddemâtı gibi, ilim ve kudrete gayat ve nizâmâtıyla şehadet eden en azîm eserleri serd eder, Alîm ismini istihraç eder. İkinci âyette, Birinci Şulenin Birinci Şuaının Üçüncü Noktasında bir derece izah olunduğu gibi, Cenâb-ı Hakkın büyük ef’âlini, azîm âsârını zikrederek, neticesinde, yevm-i fasl olan haşri, netice olarak zikrediyor.

İKİNCİ NÜKTE-İ BELÂĞAT: Kur’ân, beşerin nazarına san’at-ı İlâhiyenin mensucatını açar, gösterir. Sonra, fezlekede o mensucatı esmâ içinde tayyeder; veyahut akla havale eder.

Birincinin misallerinden, meselâ

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ اَمَّنْ
يَمْلِكُالسَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ
الْمَيِّتِوَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ
الْاَمْرَفَسَيَقُولُونَ اللّٰهُ فَقُلْ اَفَلاَ تَتَّقُونَ فَذٰلِكُمُ اللّٰهُ
رَبُّكُمُ الْحَقُّ [1]

1. “De ki: Kimdir gökten ve yerden sizi rızıklandıran? Kimdir kulak ve gözleryaratıp size veren? Kimdir ölüden diriyi, diriden ölüyü çıkaran? Kimdir kâinatı yerli yerince tedbirve idare eden? Onlar diyecekler ki, ‘Allah’tır.’ Öyle ise, ‘Hâlâ Ona ortak koşmaktan korkmaz mısınız?’ de. İşte, Hak olan Rabbiniz Allah Odur.” Yûnus Sûresi, 10:31-32.

İşte, başta der: Semâ ve zemini, rızkınıza iki hazine gibi müheyyâ edip oradan yağmuru, buradan hububatı çıkaran kimdir? Allah’tan başka, koca semâ ve zemini iki mutî hazinedar hükmüne kimse getirebilir mi? Öyle ise şükür Ona münhasırdır.

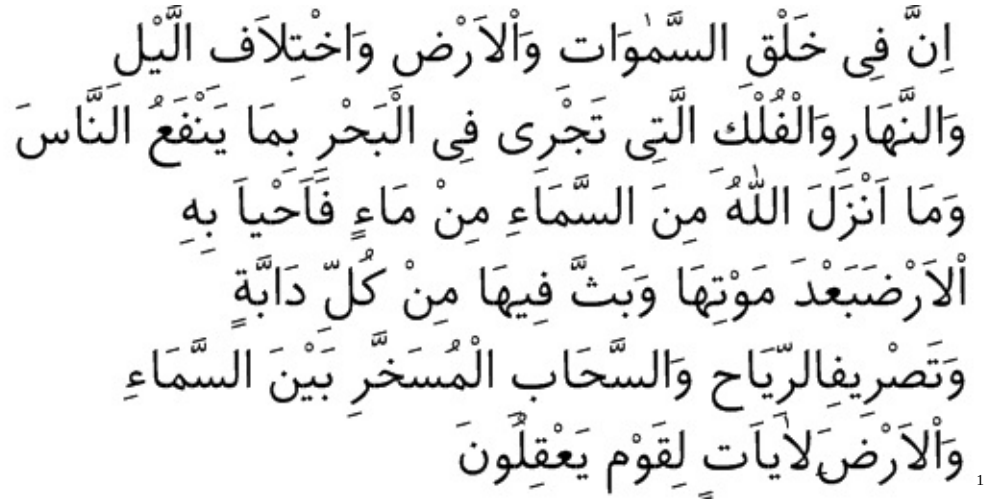
İkinci fıkrada der ki: Sizin âzâlarınız içinde en kıymettar göz ve kulaklarınızın mâliki kimdir? Hangi destgâh ve dükkândan aldınız? Bu lâtif, kıymettar göz ve kulağı verecek ancak Rabbinizdir. Sizi icad edip terbiye eden Odur ki; bunları size vermiştir. Öyle ise yalnız Rab Odur. Mâbud da O olabilir.

Üçüncü fıkrada der: Ölmüş yeri ihyâ edip yüz binler ölmüş taifeleri ihyâ eden kimdir? Haktan başka ve bütün kâinatın Hâlıkından başka şu işi kim yapabilir? Elbette O yapar, O ihyâ eder. Madem Haktır; hukuku zayi etmeyecektir. Sizi bir mahkeme-i kübrâya gönderecektir. Yeri ihyâ ettiği gibi, sizi de ihyâ edecektir.

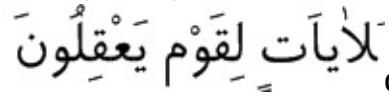
Dördüncü fıkrada der: Bu azîm kâinatı bir saray gibi, bir şehir gibi, kemâl-i intizamla idare edip tedbirini gören, Allah’tan başka kim olabilir? Madem Allah’tan başka olamaz. Koca kâinatı bütün ecrâmıyla gayet kolay idare eden kudret o derece kusursuz, nihayetsizdir ki, hiçbir şerik ve iştirake ve muavenet ve yardıma ihtiyacı olamaz. Koca kâinatı idare eden, küçük mahlûkatı başka ellere bırakmaz. Demek, ister istemez “Allah” diyeceksiniz.

İşte, birinci ve dördüncü fıkra *Allah* der, ikinci fıkra *Rab* der, üçüncü fıkra *el-Hak* der. فَذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ ne kadar mu’cizâne düştüğünü anla. İşte, Cenâb-ı Hakkın azîm tasarrufâtını, kudretinin mühim mensucatını zikreder. Sonra da, o azîm âsârın, mensucatın destgâhı, فَذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ yani *Hak, Rab, Allah* isimlerini zikretmekle, o tasarrufât-ı azîmenin menbaını gösterir.

İkincinin misallerinden:

اِنَّ فِی خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّیْلِ
وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِی تَجْرِی فِی الْبَحْرِ بِمَا یَنْفَعُ النَّاسَ
وَمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَاَحْیَا بِهِ
الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِیهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ
وَتَصْرِیفِ الرِّیَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَیْنَ السَّمَاءِ
وَالْاَرْضِ لَاٰیَاتٍ لِقَوْمٍ یَعْقِلُونَ [1]

1. “Göklerin ve yerin yaratılmasında, gecenin ve gündüzün değişmesinde, insanlarafaydalı şeylerle denizde akıp giden gemilerde, Allah’ın gökten suindirip onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltmesinde, her türlücanlıyı yeryüzüne yaymasında, rüzgârları sevk etmesinde ve gökle yerarasında Allah’ın emrine boyun eğmiş bulutlarda, aklını kullanan birtopluluk için nice deliller vardır.” Bakara Sûresi, 2:164.

İşte bu âyet Cenâb-ı Hakkın kemâl-i kudretini ve azamet-irububiyetini gösteren ve vahdâniyetine şehadet eden, semâvât ve arzın hilkatindeki tecellî-i saltanat-ı ulûhiyet; ve gece gündüzün ihtilâfındaki tecellî-i rububiyet; ve hayat-ı içtimaiye-i insana en büyük bir vasıta olan gemiyi denizde teshir ile tecellî-i rahmet; ve semâdan âb-ı hayatı ölmüş zemine gönderip zemini yüz bin taifeleriyle ihyâ edip bir mahşer-i acaip suretine getirmekteki tecellî-i azamet-i kudret; ve zeminde hadsiz, muhtelif hayvânâtı basit bir topraktan halk etmekteki tecellî-i rahmet ve kudret; ve rüzgârları, nebâtat ve hayvânâtın teneffüs ve telkihlerine hizmet gibi vezaif-i azîme ile tavzif edip tedbir ve teneffüse salih vaziyete getirmek için tahrik ve idaresindeki tecellî-i rahmet ve hikmet; ve zemin ve âsüman ortasında, vasıta-i rahmet olan bulutları bir mahşer-i acaip gibi muallâkta toplayıp dağıtmak, bir ordu gibi istirahat ettirip vazife başına davet etmek gibi teshirindeki tecellî-i rububiyet gibi mensucat-ı san’atı tâdât ettikten sonra, aklı, onların hakaikına ve tafsiline sevk edip tefekkür ettirmek için
der, onunla ukulü ikaz için akla havale eder.

ÜÇÜNCÜ MEZİYET-İ CEZÂLET: Bazan Kur’ân Cenâb-ı Hakkın fiillerini tafsil ediyor; sonra bir fezleke ile icmal eder. Tafsiliyle kanaat verir; icmalle hıfzettirir, bağlar. Meselâ,

وَكَذٰلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ
اْلاَحَادِيثِوَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلٰى اٰلِ يَعْقُوبَ كَمَا
اَتَمَّهَاعَلٰى اَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ اِبْرَاهِيمَ وَاِسْحٰقَ اِنَّ
رَبَّكَعَلِيمٌ حَكِيمٌ [1]

İşte, Hazret-i Yusufve ecdadına edilen nimetleri şu âyetle işaret eder. Der ki:

Sizi bütün insanlar içinde makam-ı nübüvvetle serfiraz, bütün silsile-i enbiyayı silsilenize raptedip silsilenizi nev-i beşer içinde bütün silsilelerin serdarı, hanedanınızı ulûm-u İlâhiye ve hikmet-i Rabbâniyeye bir hücre-i talim ve hidayet suretine getirip, o ilim ve hikmetle dünyanın saadetkârâne saltanatını, âhiretin saadet-i ebediyesiyle sizde birleştirmek, seni ilim ve hikmetle Mısır'a hem aziz bir reis, hem âli bir nebî, hem hakîm bir mürşid etmek olan niâmat-ı İlâhiyeyi zikir ve tâdât edip, ilim ve hikmetle onu, âbâ ve ecdadını mümtaz ettiğini zikrediyor. Sonra, "Senin Rabbin Alîm ve Hakîmdir," der. "Onun rububiyeti ve hikmeti iktiza eder ki, seni ve âbâ ve ecdadını Alîm, Hakîm ismine mazhar etsin." İşte, o mufassal nimetleri şu fezleke ile icmal eder.

Hem meselâ, قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِى الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ [2] İşte şu âyet, Cenâb-ı Hakkın, nev-i beşerin hayat-ı içtimaiyesindeki tasarrufâtını şöyle gösteriyor ki:

1. "Rabbin seni böylece seçkin kılacak, sana rüya tabirini öğretecek ve bundanönce ataların İbrahim ve İshak üzerine nimetini tamamladığı gibi, seninve Yakuboğullarının üzerine de nimetini tamamlayacaktır. Muhakkak kisenin Rabbin Alîmve Hakîmdir." Yûsuf Sûresi, 12:6.
2. "De ki: Ey mülkün hakikî sahibi olan, âlemlerde dilediği gibi tasarruf eden Allahım! Sen mülkü dilediğine verir, dilediğinden de mülkü çekeralırsın." Âl-i İmrân Sûresi, 3:26.

İzzetve zillet, fakr ve servet, doğrudan doğruya Cenâb-ı Hakkın meşietine ve iradesine bağlıdır. Demek, kesret-i tabakatın en dağınık tasarrufâtına kadar, meşiet ve takdir-i İlâhiye iledir, tesadüf karışamaz. Şu hükmü verdikten sonra, insaniyet hayatında en mühim iş, onun rızkıdır. Şu âyet, beşerin rızkını doğrudan doğruya Rezzâk-ı Hakikînin hazine-i rahmetinden gönderdiğini bir iki mukaddime ile ispat eder. Şöyle ki:

Der: Rızkınız yerin hayatına bağlıdır. Yerin dirilmesi ise, bahara bakar. Bahar ise, şems ve kameri teshir eden, gece ve gündüzü çeviren Zâtın elindedir. Öyle ise, bir elmayı bir adama hakikî rızık olarak vermek, bütün yeryüzünü bütün meyvelerle dolduran o Zât verebilir. Ve O, ona hakikî Rezzâk olur. Sonra da وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ [1] der. Bu cümlede o tafsilâtlı fiilleri icmal ve ispat eder. Yani, size hesapsız rızık veren Odur ki, bu fiilleri yapar.

DÖRDÜNCÜ NÜKTE-İ BELÂĞAT: Kur’ân kâh olur, mahlûkat-ı İlâhiyeyi bir tertiple zikreder; sonra o mahlûkat içinde bir nizam, bir mizan olduğunu ve onun semereleri olduğunu göstermekle, güya bir şeffafiyet, bir parlaklık veriyor ki, sonra o âyine-misal tertibinden cilvesi bulunan esmâ-i İlâhiyeyi gösteriyor. Güya o mahlûkat-ı mezkûre elfazdır; şu esmâ onun mânâları, yahut o meyvelerin çekirdekleri, yahut hülâsalarıdırlar. Meselâ,

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ
نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا
الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا
الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ اَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا اٰخَرَ فَتَبَارَكَ اللّٰهُ
اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ [2]

1. Âl-i İmrân Sûresi, 3:27.
2. “And olsun ki Biz insanı çamurun özünden yarattık. Sonra onu sağlam vekorunmuş olan anne rahmine bir damla su olarak yerleştirdik. Sonra o sudamlasını rahme asılı pıhtılaşmış bir kan olarak yarattık. O pıhtılaşmış kanı bir parça et olarak yarattık. O et parçasını kemikler olarakyarattık. Kemiklere de et giydirdik. Sonra da onu bam başka biryaratışla inşa ettik. Yaratıcılık mertebelerinin en güzelinde olanAllah’ın şânı ne yücedir!” Mü’minûn Sûresi, 23:12-14.

âyine-misalbir tarzda zikredip tertip ediyor ki, [1] فَتَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ içinde kendi kendine görünüyor ve kendini dedirttiriyor. Hattâ, vahyin bir kâtibi, şu âyeti yazarken, daha şu kelime gelmezden evvel şu kelimeyisöylemiştir. “Acaba bana da mı vahiy gelmiş?” zannında bulunmuş.[2] Halbuki, evvelki kelâmın kemâl-i nizam ve şeffafiyetidir ve insicamıdır ki, o kelâm gelmeden kendini göstermiştir.

Hem meselâ,

اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ فِي
سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي الَّيْلَ
النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ
مُسَخَّرَاتٍ بِاَمْرِهِ اَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْاَمْرُ، تَبَارَكَ اللّٰهُ
رَبُّ الْعَالَمِينَ [3]

1. “Yaratıcılık mertebelerinin en güzelinde olan Allah’ın şânı ne yücedir!” Mü’minûn Sûresi, 23:14.
2. bk. El-Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, 18:16.
3. “Şüphesiz ki sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da Arşüzerinde hükmünü icra eden Allah’tır. O, gündüzü, peşi sıra kovalayangece ile örter. O, güneşi, ayı ve yıldızları da emrine boyun eğmişolarak yarattı. İyi bilin ki, yaratmak da Ona aittir, yaratıklarınıntedbir ve idaresi de. Âlemlerin Rabbi olan Allah’ın şânı ne yücedir!”A’râf Sûresi, 7:54.

İşte, Kur’ân şu âyette, azamet-ikudret-i İlâhiye ve saltanat-ı rububiyeti öyle

bir tarzda gösteriyor ki, güneş, ay, yıldızlar emirber neferleri gibi emrine müheyyâ, gece ve gündüzü beyaz ve siyah iki hat gibi veya iki şerit gibi birbiri arkasında döndürüp âyât-ı rububiyetini kâinat sahifelerinde yazan ve Arş-ı Rububiyetinde duran bir Kadîr-i Zülcelâli gösterdiğinden, her ruh işitse, *“Bârekâllah, mâşaallah, fetebârekâllahü Rabbü’l-Âlemîn”* demeye hâhişger olur. Demek, تَبَارَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ sâbıkın hülâsası, çekirdeği, meyvesi ve âb-ı hayatı hükmüne geçer.

BEŞİNCİ MEZİYET-İ CEZÂLET: Kur’ân, bazan tagayyüre maruz ve muhtelif keyfiyâta medar maddî cüz’iyatı zikreder. Onları hakaik-ı sabite suretine çevirmek için sabit, nuranî, küllî esmâ ile icmal eder, bağlar. Veyahut tefekküre ve ibrete teşvik eder bir fezleke ile hâtime verir.

Birinci mânânın misallerinden, meselâ

وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى
الْمَلٰئِكَةِفَقَالَ اَنْبِئُونِى بِاَسْمَاءِ هٰؤُلَاءِ اِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ قَالُوا سُبْحَانَكَ لاَ عِلْمَ لَنَا اِلاَّ مَا عَلَّمْتَنَا
اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ [1]

İşte, şu âyet, evvelâ “Hazret-i Âdem’in hilâfet meselesinde melâikelere rüçhaniyetine medar, ilmi olduğu” olan bir hadise-i cüz’iyeyi zikreder. Sonra, o hadisede, melâikelerin Hazret-i Âdem’e karşı ilim noktasında hadise-i mağlûbiyetlerini zikreder. Sonra bu iki hadiseyi, iki ism-i küllî ile icmal ediyor- yani اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ Yani, “Alîmve Hakîm Sen olduğun için Âdem’i talim ettin, bize galip oldu. Hakîm olduğun için bize istidadımıza göre veriyorsun, onun istidadına göre rüçhaniyet veriyorsun.”

İkinci mânânın misallerinden, meselâ,

وَاِنَّ لَكُمْ فِى الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِى بُطُونِهِ
مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا

ilâ âhir.

خَالِصًا سَائِغًا لِلشَّارِبِينَ [2]

فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْم يَتَفَكَّرُونَ [3]

1. "Âdem'e bütün isimleri öğrettikten sonra eşyayı meleklere gösterdi. 'Eğeriddianızda doğru iseniz, bunların isimlerini Bana söyleyin' buyurdu.Melekler 'Seni her türlü noksandan tenzih ederiz,' dediler. 'Senin bizeöğrettiğinden başka bilgimiz yoktur. Muhakkak ki Alîmve Hakîm olan Sensin.'" Bakara Sûresi, 2:31-32.
2. "Ehlî hayvanlarda da sizin için birer ibret vardır. Onların karınlarında, kan ile fışkı arasından çıkan ve içenlerin boğazından kolayca geçen hâlisbir sütle sizi besleriz." Nahl Sûresi, 16:66.
3. "Onda insanlar için şifa bulunur. Düşünen bir topluluk için şüphesiz bunda bir delil vardır." Nahl Sûresi, 16:69.

İşte şu âyetler, Cenâb-ı Hakkın koyun, keçi, inek, manda, deve gibi mahlûklarını insanlara hâlis, sâfi, leziz bir süt çeşmesi; üzüm ve hurma gibi masnuları da insanlara lâtif, leziz, tatlı birer nimet tablaları ve kazanları; ve arı gibi küçük mu'cizât-ı kudretini şifalı ve tatlı, güzel bir şerbetçi yaptığını âyet şöylece gösterdikten sonra, tefekküre, ibrete başka şeyleri de kıyas etmeye teşvik için اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْم يَتَفَكَّرُونَ [1] der, hâtime verir.

ALTINCI NÜKTE-İ BELÂĞAT: Kâh oluyor ki, âyet, geniş bir kesrete ahkâm-ı rububiyeti serer, sonra birlik ciheti hükmünde bir rabıta-i vahdetle birleştirir, veyahut bir kaide-i külliye içinde yerleştirir. Meselâ,

وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَلاَ يَؤُدُهُ حِفْظُهُمَا
وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ [2]

İşte, Âyetü'l-Kürsîde on cümle ile on tabaka-i tevhidi ayrı ayrı renklerde ispat etmekle beraber مَنْ ذاَ الَّذِى يَشْفَعُ عِنْدَهُ اِلاَّ بِاِذْنِهِ [3] cümlesiyle, gayet keskin bir şiddetle şirki ve gayrın müdahalesini keser, atar. Hem şu âyet İsm-i Âzamın mazharı olduğundan, hakaik-ı İlâhiyeye ait mânâları âzamî derecededir ki, âzamiyet derecesinde bir tasarruf-u rububiyeti gösteriyor. Hem umum semâvât ve arza birden müteveccih tedbir-i ulûhiyeti en âzamî bir derecede, umuma şamil bir hafîziyeti zikrettikten sonra, bir rabıta-i vahdet ve birlik ciheti, o âzamî tecelliyatlarının menbalarını وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ile hülâsa eder.

1. "Düşünen bir topluluk için şüphesiz bunda bir delil vardır." Nahl Sûresi, 16:69.
2. "Onun hâkimiyet ve saltanatı gökleri ve yeri kuşatmıştır. Gökleri ve yeritasarrufu altında tutmak Onun kudretine ağır gelmez. Herşeyden yüce veherşeyden büyük olan da ancak Odur." Bakara Sûresi, 2:255.
3. "Onun katında, Onun izni olmaksızın kim şefaat edebilir?" Bakara Sûresi, 2:255.

Hem meselâ,

اَللّٰهُ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَاَنْزَلَ مِنَ
السَّمَاءِمَاءً فَاَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ وَسَخَّرَ
لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِىَ فِى الْبَحْرِ بِاَمْرِهِ وَسَخَّرَ
لَكُمُالْاَنْهَارَ وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَائِبَيْنِ
وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَاٰتٰيكُمْ مِنْ كُلِّ مَاسَاَلْتُمُوهُ
وَاِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللّٰهِ لاَ تُحْصُوهَا [1]

1. "O Allah ki, gökleri ve yeri yarattı, gökten de bir su indirdi ki, onunlasizin için rızık olarak meyvelerden bitirdi. Onun emriyle denizdeseyretsinler diye gemileri sizin hizmetinize verdi. Nehirleri de yinesizin hizmetinize verdi. Birbiri ardınca dönüp duran güneşi ve ayı dasizin hizmetinize verdi. Geceyi ve gündüzü de sizin hizmetinize verdi.O, sözünüz ve halinizle istediğiniz herşeyden size verdi. Allah'ınnimetlerini saymaya kalksanız, saymakla bitiremezsiniz." İbrahim Sûresi, 14:32-34.

İşte şu âyetler, evvelâ Cenâb-ı Hakkın insana karşı şu koca kâinatı nasıl bir saray hükmünde halk edip, semâdanzemine âb-ı hayatı gönderip, insanlara rızkı yetiştirmek için zemini ve semâyı iki hizmetkâr ettiği gibi, zeminin sair aktârında bulunan herbir nevi meyvelerinden herbir adama istifade imkânı vermek, hem insanlara semere-i sa’ylerini mübadele edip her nevi medar-ı maişetini temin etmek için gemiyi insana musahhar etmiştir. Yani, denize, rüzgâra, ağaca öyle bir vaziyet vermiş ki, rüzgâr bir kamçı, gemi bir at, deniz onun ayağı altında bir çöl gibi durur. İnsanları gemi vasıtasıyla bütün zemine münasebettar etmekle beraber, ırmakları, büyük nehirleri insanın fıtrî birer vesait-i nakliyesi hükmünde teshir, hem güneşle ayı seyrettirip mevsimleri ve mevsimlerde değişen Mün’im-i Hakikînin renk renk nimetlerini insanlara takdim etmek için iki musahhar hizmetkâr ve o büyük dolabı çevirmek için iki dümenci hükmünde halk etmiş. Hem gece ve gündüzü insana musahhar, yani hâb-ı rahatına geceyi örtü, gündüzü maişetlerine ticaretgâh hükmünde teshir etmiştir. İşte bu niam-ı İlâhiyeyi tâdât ettikten sonra, insana verilen nimetlerin ne kadar geniş bir dairesi olduğunu gösterip, o dairede de ne derece hadsiz nimetler dolu olduğunu, şu

وَاٰتٰيكُمْ مِنْ كُلِّ مَاسَاَلْتُمُوهُ وَاِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللّٰهِ لاَ
تُحْصُوهَا

fezleke ile gösterir. Yani, istidatve ihtiyac-ı fıtrî lisanıyla insan ne istemişse, bütün verilmiş. İnsana olan nimet-i İlâhiye tâdât ile bitmez, tükenmez. Evet, insanın madem bir sofra-i nimeti semâvât ve arz ise ve o sofradaki nimetlerden bir kısmı şems, kamer, gece, gündüz gibi şeyler ise, elbette insana müteveccih olan nimetler had ve hesaba gelmez.

YEDİNCİ SIRR-I BELÂĞAT: Kâh oluyor ki, âyet, zâhirî sebebi icadın kabiliyetinden azletmek ve uzak göstermek için, müsebbebin gayelerini, semerelerini gösteriyor—tâ anlaşılsın ki, sebep yalnız zâhirîbir perdedir. Çünkü gayet hakîmâne gayeleri ve mühim semereleri irade etmek, gayet alîm, hakîm birinin işi olmak lâzımdır. Sebebi ise şuursuz, câmiddir.

Hem semere ve gayetini zikretmekle âyet gösteriyor ki, sebepler çendan nazar-ı zâhirîde ve vücutta müsebbebatla muttasıl ve bitişik görünür. Fakat hakikatte mabeynlerinde uzak bir mesafe var. Sebepten müsebbebin icadına kadar o derece uzaklık var ki, en büyük bir sebebin eli, en ednâ bir müsebbebin icadına yetişemez. İşte, sebep ve müsebbep ortasındaki uzun mesafede, esmâ-i İlâhiye birer yıldız gibi tulû eder. Matlaları, o mesafe-i mâneviyedir. Nasıl ki zâhir nazarda dağların daire-i ufkunda semânın etekleri muttasıl ve mukarin görünür. Halbuki, daire-i ufk-u cibalîden semânın eteğine kadar, umum yıldızların matlaları ve başka şeylerin meskenleri olan bir mesafe-i azîme bulunduğu gibi, esbab ile müsebbebat mabeyninde öyle bir mesafe-i mâneviye var ki, imanın dürbünüyle, Kur’ân’ın nuruyla görünür. Meselâ,

فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ اِلٰى طَعَامِهٖ اَنَّا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا
ثُمَّ شَقَقْنَا الْاَرْضَ شَقًّا فَاَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا وَعِنَبًا
وَقَضْبًا وَزَيْتُونًا وَنَخْلاً وَحَدَائِقَ غُلْبًا وَفَاكِهَةً وَاَبًّا
مَتَاعًا لَكُمْ وَ لِاَنْعَامِكُمْ [1]

1. “İnsan, yediklerine bir baksın. Biz suyu bol bol indirdik. Toprağı yardıkçayardık. Ondan daneler, üzümler, sebzeler, zeytinlikler, hurmalıklar, bol ağaçlı bahçeler, çeşit çeşit meyveler ve otlar bitirdik—size vehayvanlarınıza rızık olsun diye.” Abese Sûresi, 80:24-32.

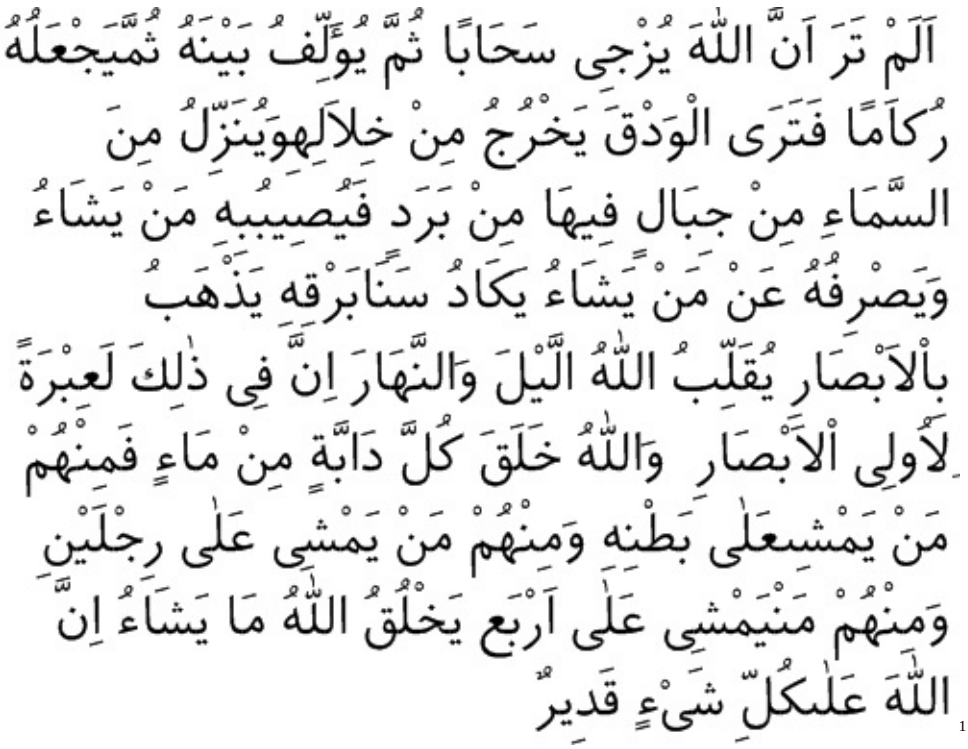
İşte şu âyet-i kerime, mu’cizât-ı kudret-i İlâhiyeyibir tertib-i hikmetle zikrederek esbabı müsebbebâta raptedip, en âhirde مَتَاعًا لَكُمْ lâfzıyla bir gayeyi gösterir ki, o gaye, bütün o müteselsil esbab ve müsebbebat içinde o gayeyi gören ve takip eden gizli bir Mutasarrıf bulunduğunu ve o esbab Onun perdesi olduğunu ispat eder.

Evet, مَتَاعًا لَكُمْ وَ لِاَنْعَامِكُمْ tabiriyle, bütün esbabı icadkabiliyetinden azleder.

Mânen der: Size ve hayvânâtınıza rızkı yetiştirmek için su semâdan geliyor. O suda, size ve hayvânâtınıza acıyıp, şefkat edip rızık yetiştirmek kabiliyeti olmadığından, su gelmiyor, gönderiliyor demektir. Hem toprak nebâtâtıyla açılıp, rızkınız oradan geliyor. Hissiz, şuursuz toprak sizin rızkınızı düşünüp şefkat

etmek kabiliyetinden pek uzakolduğundan, toprak kendi kendine açılmıyor; Birisi o kapıyı açıyor,nimetleri ellerinize veriyor. Hem otlar, ağaçlar sizin rızkınızı düşünüp merhameten size meyveleri, hububatı yetiştirmekten pek çok uzak olduğundan, âyet gösteriyor ki, onlar bir Hakîm-i Rahîmin perde arkasından uzattığı ipler ve şeritlerdir ki, nimetlerini onlara takmış, zîhayatlara uzatıyor. İşte şu beyanattan Rahîm, Rezzâk, Mün’im, Kerîm gibi çok esmânın matlaları görünüyor.

Hem meselâ,

[1]

1. "Görmedin mi ki Allah bulutları dilediği yere sevk eder, sonra onları birleştirir ve üst üste yığar. Sonra da onun arasından yağmur tanelerininsüzüldüğünü görürsün. Gökteki dağ gibi bulutlardan, Allah, dolu taneleri indirir ki, onu dilediğine isabet ettirir, dilediğinden de onu uzaktutar. Şimşeğin parıltısı ise neredeyse gözleri alıverir. Allah geceyive gündüzü birbirine çevirir. Şüphesiz ki bunda gören gözler için biribret vardır. Allah, hareket eden her canlıyı bir çeşit sudanyaratmıştır. Onlardan kimi karnı üstünde sürünür, kimi iki ayak üstündeyürür, kimi dört ayak üstünde yürür. Allah dilediğini dilediği şekildeyaratır. Allah'ın kudreti muhakkak ki herşeye yeter." Nur Sûresi,24:43-45.

İşte, şu âyet, mu’cizât-ı rububiyetin en mühimlerinden ve hazine-i rahmetin en acip perdesi olan bulutların teşkilâtında, yağmur yağdırmaktaki tasarrufât-ı acîbeyi beyan ederken, güya bulutun eczaları cevv-i havada dağılıp saklandığı vakit, istirahate giden neferat misillü, bir boru sesiyle toplandığı gibi, emr-i İlâhî ile toplanır, bulut teşkil eder. Sonra, küçük küçük taifeler bir ordu teşkil eder gibi, o parça parça bulutları telif edip, kıyamette seyyar dağlar cesamet ve şeklinde ve rutubet ve beyazlık cihetinde kar ve dolu keyfiyetinde olan o sehab parçalarından, âb-ı hayatı bütün zîhayata gönderiyor. Fakat o göndermekte bir irade, bir kast görünüyor. Hâcâta göre geliyor; demek gönderiliyor. Cevv berrak, sâfi, hiçbir şey yokken, bir mahşer-i acaip gibi, dağvâri parçalar kendi kendine toplanmıyor. Belki zîhayatı tanıyan Birisidir ki, gönderiyor. İşte, şu mesafe-i mâneviyede Kadîr, Alîm, Mutasarrıf, Müdebbir, Mürebbî, Mugîs, Muhyî gibi

esmâların matlaları görünüyor.

SEKİZİNCİ MEZİYET-İ CEZÂLET: Kur’ân, kâh oluyor ki, Cenâb-ı Hakkın âhiretteki harika ef’allerini kalbe kabul ettirmek için ihzariye hükmünde ve zihni tasdike müheyyâ etmek için bir idadiye suretinde, dünyadaki acaib-i ef’âlini zikreder. Veyahut istikbalî ve uhrevî olan ef’âl-i acîbe-i İlâhiyeyi öyle bir surette zikreder ki, meşhudumuz olan çok nazireleriyle onlara kanaatimiz gelir. Meselâ, اَوَلَمْ يَرَ الْاِنْسَانُ اَنَّاخَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَاِذَا هُوَخَصِيمٌ مُبِينٌ[1] tâ sûrenin âhirine kadar... İşte, şu bahiste, haşir meselesinde, Kur’ân-ı Hakîm, haşri ispat için yedi sekiz surette, muhtelif bir tarzda ispat ediyor.

1. “Görmedi mi o insan? Biz onu bir damla sudan yarattık da, sonra o Bize ap açıkbir düşman kesiliverdi.” Yâsin Sûresi, 36:77.

Evvelâ neş’e-i ûlâyı nazara verir, der ki: Nutfeden alâkaya, alâkadan mudgaya, mudgadan tâ hilkat-i insaniyeye kadar olan neş’etinizi görüyorsunuz. Nasıl oluyor ki neş’e-i uhrâyı inkâr ediyorsunuz? O onun misli, belki daha ehvenidir.

Hem Cenâb-ı Hak insana karşı ettiği ihsânât-ı azîmeyi [1] اَلَّذِى جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْاَخْضَرِ نَارًا kelimesiyle işaret edip der: Size böyle nimet eden bir Zât sizi başıboş bırakmaz ki, kabre girip kalkmamak üzere yatasınız.

Hem remzen der: Ölmüş ağaçların dirilip yeşillenmesini görüyorsunuz. Odun gibi kemiklerin hayat bulmasını kıyas edemeyip istib’âd ediyorsunuz.

Hem semâvâtve arzı halk eden, semâvât ve arzın meyvesi olan insanın hayat ve memâtından âciz kalır mı? Koca ağacı idare eden, o ağacın meyvesine ehemmiyet vermeyipbaşkasına mal eder mi? Bütün ağacın neticesini terk etmekle, bütün eczasıyla hikmetle yoğrulmuş hilkat şeceresini abes ve beyhude yapar mı zannedersiniz?

Der: Haşirdesizi ihyâ edecek Zât öyle bir zattır ki, bütün kâinat Ona emirber nefer hükmündedir; emr-i كُنْ فَيَكُونُ[2] ’a karşı kemâl-i inkıyadla serfuru eder. Bir baharı halketmek, bir çiçek kadar Ona ehven gelir. Bütün hayvânâtı icad etmek, bir sinek icadı kadar kudretine kolay gelir bir Zâttır. Öyle bir Zâta karşı [3] مَنْ يُحْيِى الْعِظَامَ deyip kudretine karşı tâcizle meydan okunmaz.

Sonra, [4] فَسُبْحَانَ الَّذِی بِیَدِهِ مَلَکُوتُ کُلِّ شَیْءٍ tabiriyle, herşeyin dizgini elinde, herşeyin anahtarı yanında, gece ve gündüzü,kış ve yazı bir kitap sahifeleri gibi kolayca çevirir, dünya ve âhiretiiki menzil gibi bunu kapar, onu açar bir Kadîr-i Zülcelâldir.

Madem böyledir. Bütün delâilin neticesi olarak [5] وَاِلَیْهِ تُرْجَعُونَ yani, kabirden sizi ihyâ edip, haşre getirip huzur-u kibriyâsında hesabınızı görecektir.

1. "Odur ki, yem yeşil ağaçtan size ateş çıkarır." Yâsin Sûresi, 36:80.
2. "(Cenâb-ı Hak) Birşeyin olmasını murad ettiği zaman, Onun işi sadece 'Ol' demektir; o da oluverir." Yâsin Sûresi, 36:82.
3. "Çürümüş kemikleri kim diriltir?" Yâsin Sûresi, 36:78.
4. "Herşeyin hüküm ve tasarrufu elinde olan Zât, her türlü kusur ve noksandan münezzehtir." Yâsin Sûresi, 36:83.
5. "Siz de Ona döndürüleceksiniz." Yâsin Sûresi, 36:83.

İşte, şu âyetler, haşrin kabulüne zihni müheyyâ etti, kalbi de hazır etti. Çünkü nezâirini dünyevî ef'âl ile de gösterdi.

Hem kâh oluyor ki, ef'âl-i uhreviyesini öyle bir tarzda zikreder ki, dünyevî nezâirlerini ihsas etsin, tâ istib'âd ve inkâra meydan kalmasın. Meselâ [1] اِذَا الشَّمْسُ کُوِّرَتْ ilh., ve [2] اِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ ilh., ve [3] اِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ

İşte, şu sûrelerde, kıyametve haşirdeki inkılâbât-ı azîmeyi ve tasarrufât-ı rububiyeti öyle bir tarzda zikreder ki, insan onların nazirelerini dünyada, meselâ güzde, baharda gördüğü için, kalbe dehşet verip akla sığmayan o inkılâbâtı kolayca kabul eder. Şu üç sûrenin meâl-i icmâlîsine işaret dahi pek uzun olur. Onun için birtek kelimeyi nümune olarak göstereceğiz.

Meselâ [4] اِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ kelimesi ifade eder ki, haşirde herkesin bütün a'mâli bir sahife içinde yazılı olarak neşrediliyor. Şu mesele, kendi kendine çok acaip olduğundan, akıl ona yol bulamaz. Fakat sûrenin işaret ettiği gibi, haşr-i baharîde başka noktaların naziresi olduğu gibi, şu neşr-i suhuf naziresi pek zâhirdir. Çünkü, her meyvedar ağacın, çiçekli bir otun da amelleri var, fiilleri var, vazifeleri var, esmâ-i İlâhiyeyi ne şekilde göstererek tesbihat etmişse ubûdiyetleri var. İşte, onun, bütün bu amelleri tarih-i hayatlarıyla beraber umum çekirdeklerinde, tohumcuklarında yazılıp, başka bir baharda, başka bir zeminde çıkar. Gösterdiği şekil ve suret lisanıyla, gayet fasih bir surette, analarının ve asıllarının a'mâlini zikrettiği gibi, dal, budak, yaprak, çiçek ve meyveleriyle, sahife-i a'mâlini neşreder. İşte, gözümüzün önünde bu hakîmâne, hafîzâne, müdebbirâne, mürebbiyâne, lâtifâne şu işi yapan Odur ki, der:

اِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ

1. “Güneş dürülüp toplandığında.” Tekvir Sûresi, 81:1.
2. “Gök yarıldığında.” İnfitar Sûresi, 82:1.
3. “Gök yarıldığında.” İnşikak Sûresi, 84:1.
4. “Defterler açılıp neşredildiğinde.” Tekvir Sûresi, 81:10.

Başka noktaları buna kıyas eyle, kuvvetin varsa istinbat et. Sana yardım için bunu da söyleyeceğiz: İşte, اِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ[1] şu kelâm, *tekvir* lâfzıyla, yani “sarmak ve toplamak” mânâsıyla parlak bir temsile işaret ettiği gibi, nazirini dahi ima eder.

Birinci: Evet, Cenâb-ı Haktarafından adem ve esir ve semâ perdelerini açıp, güneş gibi dünyayı ışıklandıran pırlanta-misal bir lâmbayı, hazine-i rahmetinden çıkarıp dünyaya gösterdi. Dünya kapandıktan sonra, o pırlantayı perdelerine sarıp kaldıracak.

İkinci: Veya, ziya metâını neşretmek ve zeminin kafasına ziyayı zulmetle münavebeten sarmakla muvazzaf bir memur olduğunu ve her akşam o memura metâını toplattırıp gizlettiği gibi, kâh olur bir bulut perdesiyle alışverişini az yapar, kâh olur ay onun yüzüne karşı perde olur, muamelesini bir derece çeker; metâını ve muamelât defterlerini topladığı gibi, elbette o memur bir vakit o memuriyetten infisal edecektir. Hattâ hiçbir sebeb-i azil bulunmazsa, şimdilik küçük, fakat büyümeye yüz tutmuş yüzündeki iki leke büyümekle, güneş, yerin başına izn-i İlâhî ile sardığı ziyayı emr-i Rabbânî ile geriye alıp, güneşin başına sarıp, “Haydi, yerde işin kalmadı,” der. “Cehenneme git, sana ibadet edip senin gibi bir memur-u musahharı sadakatsizlikle tahkir edenleri yak” der, اِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ fermanını lekeli siyah yüzüyle yüzünde okur.

DOKUZUNCU NÜKTE-İ BELÂĞAT: Kur’ân-ı Hakîm, kâh olur, cüz’î bazı maksatları zikreder; sonra, o cüz’iyat vasıtasıyla küllî makàsıda zihinleri sevk etmek için, o cüz’î maksadı bir kaide-i külliye hükmünde olan Esmâ-i Hüsnâ ile takrir ederek tesbit eder, tahkik edip ispat eder. Meselâ,

قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا
وَتَشْتَكِيإِلَى اللّٰهِ وَاللّٰهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا اِنَّ اللّٰهَ
سَمِيعٌ بَصِيرٌ[2]

1. “Güneş dürülüp toplandığında.” Tekvir Sûresi, 81:1.
2. “Kocası hakkında sana müracaat eden ve Allah’a şikâyette bulunan kadının sözünü Allah işitti. Zaten Allah sizin konuşmalarınızı işitiyordu. Muhakkak ki Allah herşeyi hakkıyla işitir, herşeyi hakkıyla görür.” MücâdeleSûresi, 58:1.

İşte, Kur’ân der: Cenâb-ı Hak Semî-i Mutlaktır; herşeyi işitir. Hattâ, en cüz’î

bir macera olan ve zevcinden teşekkî eden bir zevcenin sana karşı mücadelesini Hak ismiyle işitir. Hem rahmetin en lâtif cilvesine mazhar ve şefkatin en fedakâr bir hakikatine maden olan bir kadının haklı olarak zevcinden dâvâsını ve Cenâb-ı Hakka şekvâsını, umur-u azîme suretinde, Rahîm ismiyle, ehemmiyetle işitir ve Hak ismiyle, ciddiyetle bakar.

İşte, bu cüz'îmaksadı küllîleştirmek için, mahlûkatın en cüz'î bir hadisesini işiten, gören, kâinatın daire-i imkânîsinden hariç bir Zât, elbette herşeyi işitir, herşeyi görür bir zat olmak lâzım gelir. Ve kâinata Rab olan, kâinat içinde mazlum, küçük mahlûkların dertlerini görmek, feryatlarını işitmek gerektir. Dertlerini görmeyen, feryatlarını işitmeyen, Rab olamaz. Öyle ise, اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ cümlesiyle iki hakikat-i azîmeyi tesbit eder.

Hem meselâ,

سُبْحَانَ الَّذِى اَسْرٰى بِعَبْدِهِ لَيْلاً مِنَ الْمَسْجِدِ
الْحَرَامِ اِلَىالْمَسْجِدِ الْاَقْصَا الَّذِى بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ
مِنْاٰيَاتِنَا اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ [1]

İşte, Kur'ân, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâmın miracının mebdei olan, Mescid-i Haramdan Mescid-i Aksâya olan seyeranını zikrettikten sonra, اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ der. اِنَّهُ daki zamir, ya Cenâb-ı Hakkadır veyahut Peygamberedir.

1. "Âyetlerimizden bir kısmını ona göstermek için kulunu bir gece Mescid-i Haramdan alıp, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâya seyahat ettiren Allah, her türlü noksandan münezzehtir. Şüphesiz ki O herşeyi hakkıyla işiten, herşeyi hakkıyla görendir." İsrâ Sûresi, 17:1.

Peygambere göre olsa, şöyle oluyor ki: "Bu seyahat-i cüz'îde bir seyr-i umumî, bir uruc-u küllî var ki, tâ Sidretü'l-Müntehâya, tâ Kab-ı Kavseyne kadar merâtib-i külliye-i esmâiyede gözüne, kulağına tezahür eden âyât-ı Rabbâniyeyi ve acaib-i san'at-ı İlâhiyeyi işitmiş, görmüştür" der. O küçük, cüz'î seyahati, küllî ve mahşer-i acaip bir seyahatin anahtarı hükmünde gösteriyor.

Eğer zamir Cenâb-ı Hakka râci olsa şöyle oluyor ki: Bir abdini bir seyahatte huzuruna davet edip bir vazife ile tavzif etmek için Mescid-i Haramdan mecma-ı enbiya olan Mescid-i Aksâya gönderip, enbiyalarla görüştürüp, bütün enbiyaların usul-ü dinlerine vâris-i mutlak olduğunu gösterdikten sonra, tâ Kab-ı Kavseyne kadar mülk ve melekûtunda gezdirdi. İşte, çendan o zat bir abddir; bir mirac-ı cüz'îde seyahat eder. Fakat bu abdde, bütün kâinata taalluk eden bir emanet beraberdir. Hem şu kâinatın rengini değiştirecek bir nur beraberdir. Hem

saadet-i ebediyenin kapısını açacak bir anahtar beraber olduğu için, Cenâb-ı Hak kendi zâtını, “bütün eşyayı işitir ve görür” sıfatıyla tavsif eder—tâ o emanet, o nur, o anahtarın cihanşümul hikmetlerini göstersin.

Hem meselâ,

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ جَاعِلِ الْمَلٰئِكَةِ رُسُلاًۙ اُولِيْٓ اَجْنِحَةٍ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبٰعَ يَزِيْدُ فِى الْخَلْقِ مَايَشَاۤءُ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ [1]

1. "Hamd o Allah'a mahsustur ki, gökleri ve yeri yoktan yaratmış, melekleri deikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler kılmıştır. O, yarattıkları içinneyi dilerse onu arttırır. Muhakkak ki Allah herşeye hakkıyla kadirdir." FâtırSûresi, 35:1.

İşte, şu sûrede, “Semâvâtve arzın Fâtır-ı Zülcelâli, semâvât ve arzı öyle bir tarzda tezyin edip âsâr-ı kemâlini göstermekle, hadsiz seyircilerinden Fâtırına hadsiz medh ü senâlar ettiriyor. Ve öyle de hadsiz nimetlerle süslendirmiş ki, semâ ve zemin bütün nimetlerin ve nimet-dîdelerin lisanlarıyla o Fâtır-ı Rahmân’ına nihayetsiz hamd ve sitayiş ederler” dedikten sonra, yerin şehirleri ve memleketleri içinde Fâtırın verdiği cihazat ve kanatlarıyla seyr ü seyahat eden insanlarla hayvânat ve tuyur gibi, semâvî saraylar olan yıldızlar ve ulvî memleketleri olan burçlarda gezmek ve tayeran etmek için, o memleketin sekeneleri olan meleklerine kanat veren Zât-ı Zülcelâl, elbette herşeye kadîr olmak lâzım gelir. Bir sineğe bir meyveden bir meyveye, bir serçeye bir ağaçtan bir ağaca uçmak kanadını veren, Zühreden Müşteriye, Müşteriden Zuhale uçacak kanatları O veriyor.

Hem melâikeler, sekene-i zemingibi cüz’iyete münhasır değiller. Bir mekân-ı muayyen onları kaydedemiyor. Bir vakitte dört veya daha ziyade yıldızlarda bulunduğuna işaret, مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبٰعَ [1] kelimeleriyle tafsil verir.

İşte, şu hadise-i cüz’iyeolan “melâikeleri kanatlarla teçhiz etmek” tabiriyle, gayet küllî ve umumî bir azamet-i kudretin destgâhına işaret ederek اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ [2]fezlekesiyle tahkik edip tesbit eder.

1. “İkişer, üçer, dörder.” FâtırSûresi, 35:1.
2. “Muhakkak ki Allah herşeye kàdirdir.” FâtırSûresi, 35:1.

ONUNCU NÜKTE-İ BELÂĞAT: Kâh oluyor, âyet insanın isyankârâne amellerini zikreder, şedit bir tehditle zecreder; sonra, şiddet-i tehdit ye’se ve ümitsizliğe atmamak için, rahmetine işaret eden bir kısım esmâ ile hâtime verir, tesellî eder.

Meselâ,

قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهُ اٰلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ اِذًا لاَبْتَغَوْا اِلٰى
ذى الْعَرْشِ سَبيلاً سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوّاً
كَبِيرًا تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوَاتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ
فِيهِنَّ وَاِنْ مِنْ شَىْءٍ اِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلٰكِنْ
لاَتَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ اِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا [1]

1. "De ki: Eğer onların dedikleri gibi, Allah ile beraber başka ilâhlar dabulunsaydı, Arşın sahibi olan Allah'a üstün gelmek için elbette bir yolararlardı. • Allah, onların söyledikleri şeylerden pek münezzehtir vepek büyük bir yücelikle yücedir. • Yedi gökle yer ve onların içindekiler Onu tesbiheder. Hiçbir şey yoktur ki Onu övüp Onu tesbih etmesin; lâkin siz onların tesbihini anlamazsınız. Şüphesiz ki O halîmdir, ceza vermekte acele etmez; gafûrdur, günahları çokça bağışlar." İsrâ Sûresi, 17:42-44.

İşte şu âyet der ki: De: Eğer dediğiniz gibi mülkünde şeriki olsaydı, elbette Arş-ı Rububiyetine el uzatıp, müdahale eseri görünecek bir derecede bir intizamsızlık olacaktı. Halbuki, yedi tabaka semâvâttan tut tâ hurdebinî zîhayatlara kadar herbir mahlûk, küllî olsun, cüz’î olsun, küçük olsun, büyük olsun, mazhar olduğu bütün isimlerin cilve ve nakışları dilleriyle, o Esmâ-i Hüsnânın Müsemmâ-i Zülcelâlini tesbih edip şerik ve nazirden tenzih ediyorlar.

Evet, nasıl ki semâgüneşler, yıldızlar denilen nurefşan kelimâtıyla, hikmet ve intizamıyla Onu takdis ediyor, vahdetine şehadet ediyor; ve cevv-i hava dahi bulutların sesiyle, berk ve raad ve katrelerin kelimâtıyla Onu tesbih ve takdis ve vahdâniyetine şehadet eder. Öyle de, zemin, hayvânat ve nebâtat ve mevcudat denilen hayattar kelimâtıyla Hâlık-ı Zülcelâlini tesbih ve tevhid etmekle beraber; herbir ağacı, yaprak ve çiçek ve meyvelerin kelimâtıyla yine tesbih edip birliğine şehadet eder. Öyle de, en küçük mahlûk, en cüz’î bir masnu, küçüklüğü ve cüz’iyetiyle beraber, taşıdığı nakışlar ve keyfiyetler işaretiyle pek çok esmâ-i külliyeyi göstermekle Müsemmâ-yı Zülcelâli tesbih edip vahdâniyetine şehadet eder.

İşte, bütün kâinatbirden, bir lisanla, müttefikan Hâlık-ı Zülcelâlini tesbih edip vahdâniyetine şehadetederek kendilerine göre muvazzaf oldukları vazife-i ubûdiyeti kemâl-i itaatle yerine getirdikleri halde, şu kâinatın hülâsası ve neticesi ve nazdar bir halifesi ve nazenin bir meyvesi olan insan, bütün bunların aksine, zıddına olarak ettikleri küfür ve şirkin ne kadar çirkin düşüp ne derece cezaya şayeste olduğunu ifade edip bütün bütün ye’se düşürmemek için, hem şunun gibi nihayetsiz bir cinayete, hadsiz çirkin bir isyana Kahhâr-ı Zülcelâl nasıl meydan verip kâinatı başlarına harap etmediğinin hikmetini göstermek için اِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا [1]der. O hâtime ile hikmet-i imhâli gösterip bir rica kapısı açık bırakır.

1. Şüphesiz ki O halîmdir, ceza vermekte acele etmez; gafûrdur, günahları çokça bağışlar." İsrâ Sûresi, 17:44.

İşte, şu on işârât-ı i’câziyeden anla ki, âyetlerin hâtimelerindeki fezlekelerde, çok reşahât-ı hidayetiyle beraber çok lemeât-ı i’câziye vardır ki, bülegaların en büyük dâhileri, şu bedî üslûplara karşı kemâl-i hayret ve istihsanlarından parmağını ısırmış, dudağını dişlemiş, “Mâ hâzâ kelâmu beşer” demiş;

[1] اِنْ هُوَ اِلاَّ وَحْىٌ يُوحٰى ya hakkalyakîn olarak iman etmişler. Demek, bazı âyette, bütün mezkûr işaratla beraber, bahsimize girmeyen çok mezâyâ-yı âhari de tazammun eder ki, o mezâyânın icmâında öyle bir nakş-ı i’caz görünür ki, kör dahi görebilir.

1. "O (Kur'ân ve peygamberin sözleri) ancak bir vahiydir ki vahyolunur(kendisine vahiy suretinde bildirilir.) Necm Sûresi, 53:4.

İKİNCİ ŞULENİN ÜÇÜNCÜ NURU

Şudur ki: Kur’ân, başka kelâmlarla kabil-i kıyas olamaz. Çünkü, kelâmın tabakaları, ulviyet ve kuvvet ve hüsn-ü cemâl cihetinden dört menbaı var: Biri mütekellim, biri muhatap, biri maksat, biri makamdır. Ediplerin, yanlış olarak yalnız makam gösterdikleri gibi değildir. Öyle ise, sözde kim söylemiş, kime söylemiş, niçin söylemiş, ne makamda söylemiş isebak. Yalnız söze bakıp durma.

Madem kelâm kuvvetini, hüsnünü bu dört menbadan alır. Kur’ân’ın menbaına dikkat edilse, Kur’ân’ın derece-i belâğati, ulviyet ve hüsnü anlaşılır. Evet, madem kelâm, mütekellime bakıyor. Eğer o kelâm emir ve nehiy ise, mütekellimin derecesine göre irade ve kudreti de tazammun eder. O vakit söz mukavemetsûz olur, maddî elektrik gibi tesir eder; kelâmın ulviyet ve kuvveti o nisbette tezayüd eder.

Meselâ [1] يَا اَرْضُ ابْلَعِى مَاءَكِ وَيَاسَمَاءُ اَقْلِعِى yani “Yâ arz! Vazifen bitti; suyunu yut. Yâ semâ! Hâcet kalmadı; yağmuru kes.” Meselâ فَقَالَ لَهَا وَلِلاَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا قَالَتَا اَتَيْنَا طَائِعِينَ [2] yani “Yâ arz, yâ semâ! İster istemez geliniz, hikmet ve kudretime râm olunuz. Ademden çıkıp, vücutta meşhergâh-ı san’atıma geliniz’ dedi. Onlar da: “Biz kemâl-i itaatle geliyoruz. Bize gösterdiğin her vazifeyi Senin kuvvetinle göreceğiz.” İşte, kuvvet ve iradeyi tazammun eden hakikî ve nâfiz şu emirlerin kuvvet ve

ulviyetine bak. Sonra insanların [3] اُسْكُنِى يَا اَرْضُ وَانْشَقِّى يَاسَمَاءُ وَقُومِى اَيَّتُهَا الْقِيَامَةُ gibi suret-i emirde cemâdâta hezeyanvâri muhaveresi, hiç o iki emre kabil-i kıyas olabilir mi? Evet, temennîden neş'et eden arzular ve o arzulardan neş'et eden fuzuliyâne emirler nerede, hakikat-i âmiriyetle muttasıf bir âmirin iş başında hakikat-i emri nerede? Evet, emr-i nâfiz, büyük bir âmirin mutî ve büyük bir ordusuna "Arş!" emri nerede? Ve şöyle bir emir, âdi bir neferden işitilse, iki emir sureten bir iken, mânen bir neferle bir ordu kumandanı kadar farkı var.

1. Hûd Sûresi, 11:44.
2. Fussilet Sûresi, 41:11.
3. Ey yer, sâkin ol; ey gök, yarıl; ey kıyamet, kop!

Meselâ, [1] اِنَّمَا اَمْرُهُ اِذَا اَرَادَ شَيْئًا اَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ Hem meselâ, [2] وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ Şu iki âyette iki emrin kuvvet ve ulviyetine bak, sonra beşerin emirler nev'indeki kelâmına bak. Acaba yıldız böceğinin güneşe nisbeti gibi kalmıyorlar mı? Evet, hakikî bir mâlikin iş başındaki bir tasviri ve hakikî bir san'atkârın işlediği vakit san'atına dair verdiği beyanatı ve hakikî bir mün'imin ihsan başında iken beyan ettiği ihsânâtı, yani, kavl ile fiili birleştirmek, kendi fiilini hem göze, hem kulağa tasvir etmek için şöyle dese: "Bakınız, işte bunu yaptım. Böyle yapıyorum.İşte bunu bunun için yaptım. Bu böyle olacak. Bunun için işte bunu böyle yapıyorum." Meselâ,

اَفَلَمْ يَنْظُرُوا اِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا
وَزَيَّنَّاهَا وَمَالَهَا مِنْ فُرُوج وَالْاَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَاَلْقَيْنَا
فِيهَا رَوَاسِيَ وَاَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْج بَهِيج تَبْصِرَةً
وَذِكْرٰى لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيب وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً
مُبَارَكًا فَاَنْبَتْنَا بِهِ جَنَّاتٍ وَحَبَّ الْحَصِيد وَالنَّخْلَ
بَاسِقَاتٍ لَهَا طَلْعٌ نَضِيدٌ رِزْقًا لِلْعِبَادِ وَاَحْيَيْنَا بِهِ
بَلْدَةً مَيْتًا كَذٰلِكَ الْخُرُوجُ [3]

1. "Birşeyin olmasını murad ettiği zaman, Onun işi sadece 'Ol' demektir; o da oluverir." Yâsin Sûresi, 36:82.
2. "Meleklere, 'Âdem'e secde edin' dediğimizde..." Bakara Sûresi, 2:34.
3. "Üstlerindeki göğe bakmazlar mı, onu nasıl binâ edip süsledik ki, hiçbir gediğiyoktur. • Yeryüzüne döşedik, onda sabit dağlar yarattık, onda her güzelçiftten bitkiler yeşerttik. • Hakka yönelen herbir kul için bunlar görüp ibret alınacak delillerdir. Gökten de bereketli bir su indirdik vekullar için rızık olsun diye onunla bağları, daneli ekinleri, salkımları üst üste binmiş yüksek hurma ağaçlarını bitirdik. O suyla ölü birbeldeye can verdik. İşte kabrinizden çıkışınız da böyle olacaktır." KafSûresi, 50:6-11.

Kur'ân'ın semâsında, şu sûrenin burcunda parlayan yıldız-misalCennet

meyveleri gibi şu tasvirâtı, şu ef’alleri içindeki intizam-ı belâğatle çok tabaka delâilini zikredip, neticesi olan haşri كَذٰلِكَ الْخُرُوجُ tabiriyle ispat edip, sûrenin başında haşri inkâr edenleri ilzam etmek nerede; insanların fuzuliyâne, onlarla teması az olan ef’alden bahisleri nerede? Taklit suretinde çiçek resimleri, hakikî, hayattar çiçeklere nisbeti derecesinde olamaz! Şu اَفَلَمْ يَنْظُرُوا dan, tâ كَذٰلِكَ الْخُرُوجُ a kadar güzelce meâli söylemek çok uzun gider. Yalnız bir işaret edip geçeceğiz. Şöyle ki:

Sûrenin başında, küffar, haşri inkârettiklerinden, Kur’ân onları haşrin kabulüne mecbur etmek için şöylece bast-ı mukaddemat eder, der: “Âyâ, üstünüzdeki semâya bakmıyor musunuz ki, Biz ne keyfiyette, ne kadar muntazam, muhteşem bir surette bina etmişiz. Hem görmüyor musunuz ki, nasıl yıldızlarla, ay ve güneşle tezyin etmişiz, hiçbir kusur ve noksaniyet bırakmamışız. Hem görmüyor musunuz ki, zemini size ne keyfiyette sermişiz, ne kadar hikmetle tefriş etmişiz. O yerde dağları tesbit etmişiz, denizin istilâsından muhafaza etmişiz. Hem görmüyor musunuz, o yerde ne kadar güzel, rengârenk herbir cinsten çift hadravâtı, nebâtâtı halk ettik, yerin her tarafını o güzellerle güzelleştirdik. Hem görmüyor musunuz, ne keyfiyette semâ canibinden bereketli bir suyu gönderiyoruz. O suyla bağ ve bostanları, hububatı, yüksek, leziz meyveli hurma gibi ağaçları halk edip ibâdıma rızkı onunla gönderiyorum, yetiştiriyorum. Hem görmüyor musunuz, o suyla ölmüş memleketi ihyâ ediyorum, binler dünyevî haşirleri icad ediyorum. Nasıl bu nebâtâtı kudretimle bu ölmüş memleketten çıkarıyorum; sizin haşirdeki hurucunuz da böyledir. Kıyamette arz ölüp, siz sağ olarak çıkacaksınız.”

İşte, şu âyetin ispat-ı haşirde gösterdiği cezâlet-i beyaniye—ki binden birisine ancak işaret edebildik—nerede, insanların bir dâvâ için serd ettikleri kelimatnerede?

Şu risalenin başında, şimdiye kadar tahkik namına bîtarafâne muhakeme suretinde Kur’ân’ın i’câzını muannid bir hasma kabul ettirmek için, Kur’ân’ın çok hukukunu gizli bıraktık. O güneşi mumlar sırasına getirip muvazene ediyorduk. Şimdi tahkik, vazifesini ifa edip, parlak bir surette i’câzını ispat etti. Şimdi ise, tahkik namına değil, hakikat namına bir iki sözle, Kur’ân’ın

muvazeneye gelmez hakikî makamına işaret edeceğiz.

Evet, sair kelâmların Kur’ân’ın âyâtına nisbeti, şişelerdeki görünen yıldızların küçücük akisleriyle yıldızların aynına nisbeti gibidir. Evet, herbiri birer hakikat-i sabiteyi tasvir eden, gösteren Kur’ân’ın kelimâtı nerede, beşerin fikri ve duygularının âyineciklerinde kelimâtıyla tersim ettikleri mânâlar nerede? Evet, envâr-ı hidayeti ilham eden ve şems ve kamerin Hâlık-ı Zülcelâlinin kelâmı olan Kur’ân’ın melâike-misal zîhayat kelimâtı nerede; beşerin hevesâtını uyandırmak için sehhar nefisleriyle, müzevver incelikleriyle ısırıcı kelimâtı nerede? Evet, ısırıcı haşarat ve böceklerin mübarek melâike ve nuranî ruhanîlere nisbeti ne ise, beşerin kelimâtı Kur’ân’ın kelimâtına nisbeti odur. Şu hakikatleri, Yirmi Beşinci Sözle beraber, geçen yirmi dört adet Sözler ispat etmiştir. Şu dâvâmız mücerret değil; burhanı, geçmiş neticedir. Evet, herbiri cevâhir-i hidayetin birer sadefi ve hakaik-ı imaniyenin birer menbaı ve esâsât-ı İslâmiyenin birer madeni ve doğrudan doğruya Arşu’r-Rahmân’dan gelen ve kâinatın fevkinde ve haricinde insana bakıp inen ve ilim ve kudret ve iradeyi tazammun eden ve hitab-ı ezelî olan elfâz-ı Kur’âniye nerede; insanın hevâî, hevaperestâne, vâhi, hevesperverâne elfâzı nerede?

Evet, Kur’ân, bir şecere-i tûbâ hükmüne geçip, şu âlem-i İslâmiyeyi bütün mâneviyâtıyla, şeâir ve kemâlâtıyla, desâtir ve ahkâmıyla yapraklar suretinde neşredip, asfiya ve evliyasını birer çiçek hükmünde o ağacın âb-ı hayatıyla taze, güzel gösterip, bütün kemâlât ve hakaik-ı kevniye ve İlâhiyeyi semere verip, meyvelerindeki çok çekirdekleri amelî birer düstur, birer program hükmüne geçip yine meyvedar ağaç hükmünde müteselsil hakaikı gösteren Kur’ân nerede; beşerin malûmumuz olan kelâmı nerede? *Eyne’s-serâ mine’s-Süreyyâ?*

Bin üç yüz elli senedir, Kur’ân-ı Hakîm, bütün hakaikını kâinatçarşısında açıp teşhir ettiği halde, herkes, her millet, her memleket onun cevahirinden, hakaikından almıştır ve alıyorlar. Halbuki, ne o ülfet, ne o mebzuliyet, ne o mürur-u zaman, ne o büyük tahavvülâtlar, onun kıymettar hakaikına, onun güzel üslûplarına halel verememiş, ihtiyarlatmamış, kurutmamış, kıymetten düşürmemiş, hüsnünü söndürmemiştir. Şu hâl tek başıyla bir i’cazdır.

Şimdi biri çıksa, Kur’ân’ın getirdiği hakaikten bir kısmına kendi hevesince çocukça bir intizamverse, Kur’ân’ın bazı âyâtına muâraza için nisbet etse, “Kur’ân’a yakın bir kelâm söyledim” dese, öyle ahmakane bir sözdür ki: Meselâ, taşları muhtelif cevahirden bir saray-ı muhteşemi yapan ve o taşların vaziyetinde umum sarayın nukuş-u âliyesine bakan mizanlı nakışlarla tezyin eden bir ustanın san’atıyla; o nukuş-u âliyeden fehmi kasır, o sarayın bütün cevahir ve ziynetlerinden bîbehre bir âdi adam, âdi hanelerin bir ustası, o saraya girip, o kıymettar taşlardaki ulvî nakışları bozup, çocukça hevesine göre, âdi bir hanenin

vaziyetine göre bir intizam, bir suret verse ve çocukların nazarına hoş görünecek bazı boncukları taksa, sonra “Bakınız, o sarayın ustasından daha ziyade maharet ve servetim var ve kıymettar ziynetlerim var” dese, divanece bir hezeyan eden bir sahtekârın nisbet-i san’atı gibidir.

Üçüncü Şule

Üç Ziyası var.

BİRİNCİ ZİYA

Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyânın büyük bir vech-i i’câzı On Üçüncü Sözde beyan edilmiştir. Kardeşleri olan sair vücuh-u i’caziye sırasına girmek için bu makama alınmıştır.

İşte, Kur’ân’ın herbir âyeti, birer necm-i sâkıp gibi i’caz ve hidayet nurunu neşirle küfür ve gaflet zulümâtını dağıttığını görmek ve zevk etmek istersen, kendini Kur’ân’ın nüzulünden evvel olan o asr-ı cahiliyette ve o sahrâ-yı bedeviyette farz et ki, herşey zulmet-i cehil ve gaflet altında, perde-i cumud-u tabiata sarılmış olduğu bir anda, birden Kur’ân’ın lisan-ı ulvîsinden

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ [1]

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ [2]

سَبَّحَ، يُسَبِّحُ

gibi âyetleri işit, bak: O ölmüş veya yatmış mevcudat-ı âlem sadâsıyla, işitenlerin zihninde nasıl diriliyorlar, hüşyar oluyorlar, kıyam edip zikrediyorlar.

Hem o karanlık gökyüzünde birer câmid ateşpare olan yıldızlar ve yerdeki perişan mahlûkat تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوَاتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ [3] sayhasıyla, işitenin nazarında nasıl gökyüzü bir ağız, bütün yıldızlar birer kelime-i hikmetnümâ, birer nur-u hakikat-edâ; ve arz bir kafa, ve ber ve bahir birer lisan, ve bütün hayvânat ve nebâtat birer kelime-i tesbihfeşan suretinde arz-ı didar eder. Yoksa, bu za-mandan tâ o zamana bakmakla mezkûr zevkin dekaikini göremezsin. Evet, o zamandan beri nurunu neşreden ve mürur-u zamanla ulûm-u müteârife hükmüne geçen ve sair neyyirât-ı İslâmiye ile parlayan ve Kur’ân’ın güneşiyle gündüz rengini alan bir vaziyetle veyahut sathî ve basit bir perde-i ülfetle baksan, elbette herbir âyetin ne kadar tatlı bir zemzeme-i i’caz içinde ne çeşit zulümâtı dağıttığını hakkıyla göremezsin ve birçok envâ-ı i’câzı içinde bu nevi

i’câzını zevk edemezsin.

1. "Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ı tesbih eder. Onun kudreti herşeye galiptir ve hikmeti herşeyi kuşatır." Hadid Sûresi, 57:1.
2. "Göklerde ne var, yerde ne varsa, hepsi o Allah'ı tesbih eder ki, herşeyin hakikî sahibidir, her türlü noksandan münezzehtir, kudreti herşeye galiptir ve hikmeti herşeyi kuşatır." Cum'a Sûresi, 62:1.
3. "Yedi gök ve yer Onu tesbih eder." İsrâ Sûresi, 17:44.

Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyânın en yüksek derece-i i’câzına bakmak istersen, şu temsildürbünüyle bak. Şöyle ki:

Gayet büyük ve garip ve gayetle yayılmış acip bir ağaç farz edelim ki, o ağaç geniş bir perde-i gayb altında, bir tabaka-i mesturiyet içinde saklanmıştır. Malûmdur ki, bir ağacın, insanın âzâları gibi onun dalları, meyveleri, yaprakları, çiçekleri gibi bütün uzuvları arasında bir münasebet, bir tenasüp, bir muvazenet lâzımdır. Herbir cüz’ü, o ağacın mahiyetine göre bir şekil alır, bir suret verilir. İşte, hiç görülmeyen—ve hâlâ görünmüyor—o ağaca dair biri çıksa, perde üstünde onun herbir âzasına mukabil bir resim çekse, bir hudut çizse; daldan meyveye, meyveden yaprağa bir tenasüple bir suret tersim etse ve birbirinden nihayet uzak mebde’ ve müntehâsının ortasında uzuvlarının aynı şekil ve suretini gösterecek muvafık tersimatla doldursa, elbette şüphe kalmaz ki, o ressam bütün o gaybî ağacı gayb-âşinâ nazarıyla görür, ihata eder, sonra tasvir eder.

Aynen onun gibi, Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyandahi, hakikat-i mümkinâta dair—ki o hakikat, dünyanın iptidâsından tut, tâ âhiretin en nihayetine kadar uzanmış ve Arştan ferşe, zerreden şemse kadar yayılmış olan şecere-i hilkatin hakikatine dair—beyanat-ı Kur’âniyeo kadar tenasübü muhafaza etmiş ve herbir uzva ve meyveye lâyık bir suret vermiştir ki, bütün muhakkikler nihayet-i tahkikinde Kur’ân’ın tasvirine “Mâşaallah, bârekâllah” deyip, “Tılsım-ı kâinatı ve muammâ-yı hilkati keşif ve fetheden yalnız sensin, ey Kur’ân-ı Kerîm” demişler.

وَ لِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى [1] temsilde kusur yok, esmâ ve sıfât-ı İlâhiye ve şuûn ve ef’âl-i Rabbâniye bir şecere-i tûbâ-i nur hükmünde temsil edilmekle, o şecere-i nuraniyenin daire-i azameti ezelden ebede uzanıp gidiyor. Hudud-u kibriyâsı, gayr-ı mütenâhi fezâ-yı ıtlakta yayılıp ihata ediyor. Hudud-u icraatı

فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوٰى [2] يَحوُلُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ [3] hududundan tut, ta

خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ فِى سِتَّةِ اَيَّام [4] وَالسَّمٰوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ [5] hududuna kadar intişar etmiş o hakikat-i nuraniyeyi bütün dal ve budaklarıyla, gayat ve meyveleriyle, o kadar tenasüple, birbirine uygun, birbirine lâyık,birbirini kırmayacak, birbirinin hükmünü bozmayacak, birbirinden tevahhuş etmeyecek bir surette o hakaik-ı esmâ ve sıfâtı ve şuûn ve ef’âli beyan eder ki, bütün ehl-i keşif ve hakikat ve daire-i melekûtta cevelân eden bütün ashab-ı irfan ve hikmet, o beyanat-ı Kur’âniyeye karşı “Sübhânallah” deyip “Ne

kadar doğru, ne kadar mutabık, ne kadar güzel, ne kadar lâyık” diyerek tasdik ediyorlar.

1. "En yüce misaller Allah içindir." Nahl Sûresi, 16:60.
2. "O, kişiyle kalbinin arasına girer." Enfâl Sûresi, 8:24.
3. "Daneleri ve çekirdekleri çatlatan Odur." En'âm Sûresi, 6:95.
4. "Gökler Onun kudret eliyle dürülmüştür." Zümer Sûresi, 39:67.
5. "Gökleri ve yeri altı günde yarattı." Hûd Sûresi, 11:7.

Meselâ, bütün daire-i imkânve daire-i vücuba bakan, hem o iki şecere-i azîmenin birtek dalı hükmünde olan imanın erkân-ı sittesi ve o erkânın dal ve budaklarının en ince meyve ve çiçekleri aralarında o kadar bir tenasüpgözetilerek tasvir eder ve o derece bir muvazenet suretinde tarif eder ve o mertebe bir münasebet tarzında izhar eder ki, akl-ı beşer idrakinden âciz ve hüsnüne karşı hayran kalır. Ve o iman dalının budağı hükmünde olan İslâmiyetin erkân-ı hamsesi aralarında ve o erkânın tâ en ince teferruatı, en küçük âdâbı ve en uzak gayâtı ve en derin hikemiyâtı ve en cüz’î semerâtına varıncaya kadar, aralarında hüsn-ü tenasüp ve kemâl-i münasebet ve tam bir muvazenet muhafaza ettiğine delil ise, o Kur’ân-ı câmiin nusus ve vücuhundan ve işârat ve rümuzundan çıkan şeriat-ı kübrâ-yı İslâmiyenin kemâl-i intizamı ve muvazeneti ve hüsn-ü tenasübü ve rasaneti, cerh edilmez bir şahid-i âdil, şüphe getirmez bir burhan-ı kàtı’dır.

Demek oluyor ki, beyanat-ı Kur’âniyebeşerin ilm-i cüz’îsine, bahusus bir ümmînin ilmine müstenid olamaz. Belki, bir ilm-i muhite istinad ediyor; ve cemî eşyayı birden görebilir, ezel ve ebed ortasında bütün hakaikı bir anda müşahede eder bir Zâtın kelâmıdır. Âmennâ...

İKİNCİ ZİYA

Hikmet-i Kur’âniyenin karşısında meydan-ı muarazaya çıkan felsefe-i beşeriyenin, hikmet-i Kur’ân’a karşı ne derece sukut ettiğini On İkinci Sözde izah ve bir temsil ile tasvir ve sair Sözlerde ispat ettiğimizden, onlara havale edip şimdilik başka bir cihette küçük bir muvazene ederiz. Şöyle ki:

Felsefe ve hikmet-i insaniyedünyaya sabit bakar; mevcudatın mahiyetlerinden, hâsiyetlerinden tafsilen bahseder. Sâniine karşı vazifelerinden bahsetse de, icmâlen bahseder. Adeta kâinat kitabının yalnız nakış ve huruflarından bahseder, mânâsına ehemmiyet vermez.

Kur’ân ise, dünyaya geçici, seyyal, aldatıcı, seyyar, kararsız, inkılâpçı olarak bakar. Mevcudatın mahiyetlerinden, surî ve maddî hâsiyetlerinden icmâlen bahseder. Fakat Sâni tarafından tavzif edilen vezâif-i ubûdiyetkârânelerinden ve Sâniin isimlerine ne vech ile ve nasıl delâlet ettiklerini ve evâmir-i tekvîniye-i İlâhiyeye karşı inkıyadlarını tafsilen zikreder.

İşte, felsefe-i beşeriye ile hikmet-i Kur’âniyenin şu tafsil ve icmal hususundaki farklarına bakacağız ki, mahz-ı hak ve ayn-ı hakikat hangisidir,

göreceğiz. İşte, nasıl elimizdeki saat, sureten sabit görünüyor; fakat içindeki çarkların harekâtıyla, daimî içinde bir zelzele ve âlet ve çarklarının ıztırapları vardır. Aynen onun gibi, kudret-i İlâhiyenin bir saat-i kübrâsı olan şu dünya, zâhirî sabitiyetiyle beraber, daimî zelzele ve tagayyürde, fenâ ve zevâlde yuvarlanıyor. Evet, dünyaya zaman girdiği için, gece ve gündüz, o saat-i kübrânın saniyelerini sayan iki başlı bir mil hükmündedir. Sene, o saatin dakikalarını sayanbir ibre vaziyetindedir. Asır ise, o saatin saatlerini tâdât eden biriğnedir. İşte, zaman, dünyayı emvâc-ı zevâl üstüne atar. Bütün mazi ve istikbali ademe verip yalnız zaman-ı hazırı vücuda bırakır.

Şimdi, zamanın dünyaya verdiği şu şekille beraber, mekân itibarıyla dahi, yine dünya zelzeleli, gayr-ı sabit bir saat hükmündedir. Çünkü cevv-i hava mekânı çabuk tagayyür ettiğinden, bir halden bir hale sür’aten geçtiğinden, bazı günde birkaç defa bulutlarla dolup boşalmakla, saniye sayan milin suret-i tagayyürü hükmünde bir tagayyür veriyor.

Şimdi, dünya hanesinin tabanı olan mekân-ı arzise, yüzü, mevt ve hayatça, nebat ve hayvanca pek çabuk tebeddül ettiğinden, dakikaları sayan bir mil hükmünde, dünyanın şu ciheti geçici olduğunu gösterir. Zemin, yüzü itibarıyla böyle olduğu gibi, batnındaki inkılâbat ve zelzelelerle ve onların neticesinde cibâlin çıkmaları ve hasflar vuku bulması, saatleri sayan bir mil gibi, dünyanın şu ciheti ağırca mürur edicidir, gösterir.

Dünya hanesinin tavanı olan semâmekânı ise, ecramların harekâtıyla, kuyruklu yıldızların zuhuruyla, küsufat ve husufâtın vuku bulmasıyla, yıldızların sukut etmeleri gibi tagayyürat gösterir ki, semâ dahi sabit değil; ihtiyarlığa, harabiyete gidiyor. Onun tagayyürâtı, haftalık saatte günleri sayan bir mil gibi, çendan ağır ve geç oluyor, fakat herhalde geçici ve zevâl ve harabiyete karşı gittiğini gösteriyor.

İşte, dünya, dünya cihetiyle şu yedi rükünüzerinde bina edilmiştir. Şu rükünler daim onu sarsıyor. Fakat şu sarsılan ve hareket eden dünya, Sâniine baktığı vakit, o harekât ve tagayyürat, kalem-i kudretin mektubat-ı Samedâniyeyi yazması için o kalemin işlemesidir. O tebeddülât-ı ahvâl ise, esmâ-i İlâhiyenin cilve-i şuûnâtını ayrı ayrı tavsifatla gösteren, tazelenen âyineleridir.

İşte, dünya, dünya itibarıyla hem fenâya gider, hem ölmeye koşar, hem zelzele içindedir. Hakikatte akarsu gibi rıhlet ettiği halde, gafletle sureten incimad etmiş, fikr-i tabiatla kesafet ve küduret peydâ edip âhirete perde olmuştur. İşte, felsefe-i sakîme, tetkikat-ı felsefe ile ve hikmet-i tabiiye ile ve medeniyet-i sefihenin cazibedar lehviyatıyla, sarhoşâne hevesatıyla o dünyanın hem cumudetini ziyade edip gafleti kalınlaştırmış, hem küduretle bulanmasını taz’îf edip Sânii ve âhireti

unutturuyor.

Amma Kur’ân ise, şu hakikatteki dünyayı, dünya cihetiyle

وَالطُّورِ وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ اِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ اَلْقَارِعَةُ مَا الْقَارِعَةُ [1] [2] [3]

âyâtıyla pamuk gibi hallaç eder, atar.

1. “Çarpacak olan felâket. Nedir o çarpacak olan felâket?” Kâria Sûresi, 101:1-2.
2. “Yemin olsun Tûr’a ve satır satır yazılı kitaba.” Tûr Sûresi, 52:1-2.
3. “Kıyamet koptuğu zaman.” Vâkıa Sûresi, 56:1.

وَ لَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ [1]
اَفَلَمْ يَنْظُرُوا اِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا [2]
اَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا اَنَّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا [3]

gibi beyanatıyla o dünyaya şeffafiyet verir ve bulanmasını izale eder.

وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا اِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌ [4] اَللّٰهُ نُورُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ [5]

gibi nurefşan neyyirâtıyla câmid dünyayı eritir.

اِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ [6] اِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ [7] ve اِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ [8] ve

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي
الْاَرْضِ اِلَّا مَنْ شَاءَ اللّٰهُ [9]

mevt-âlûd tabirleriyle dünyanın ebediyet-i mevhumesini parça parça eder.

يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْاَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ
مِنَالسَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَمَا
كُنْتُمْوَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ [10]
وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ سَيُرِيكُمْ اٰيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا وَمَا رَبُّكَ
بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ [11]

Gök gürlemesi gibi sayhalarıyla, tabiat fikrini tevlid eden gafleti dağıtır.

1. “Onlar göklerin ve yerin ifade ettiği mânâlara bakmazlar mı?” A’râf Sûresi, 7:185.
2. “Üstlerindeki göğe bakmazlar mı, onu nasıl bina etmişiz?” Kaf Sûresi, 50:6.
3. “İnkâr edenler görmedi mi ki, gökler ve yer bitişik idi?” Enbiyâ Sûresi, 21:30.
4. “Dünya hayatı ancak bir oyun ve bir oyalanmadan ibarettir.” En’âm Sûresi, 6:32.
5. “Allah göklerin ve yerin nurudur.” Nur Sûresi, 24:35.

6. “Gök yarıldığı zaman.” İnfitar Sûresi, 82:1.
7. “Güneş dürülüp toplandığında.” Tekvir Sûresi, 81:1.
8. “Gök yarıldığında.” İnşikak Sûresi, 84:1.
9. “Sûra üfürülür. Ve Allah’ın dilediklerinden başka göklerde kim var, yerde kim varsa düşüp ölür.” Zümer Sûresi, 39:68.
10. “O, yere gireni ve yerden çıkanı, gökten ineni ve göğe yükseleni bilir.Nerede olsanız O sizinledir. Allah yaptıklarınızı hakkıyla görür.” Hadid Sûresi, 57:4.
11. “De ki: Hamd Allah’a mahsustur; O size delillerini gösterecek, siz deonları tanıyacaksınız. Senin Rabbin, işlediklerinizden habersizdeğildir.” Neml Sûresi, 27:93.

Hakikat-i dünyayı olduğu gibi açar, gösterir. Çirkin dünyayı, ne kadar çirkin olduğunu göstermekle, beşerin yüzünü ondan çevirtir, Sânie bakan güzel dünyanın güzel yüzünü gösterir, beşerin gözünü ona diktirir. Hakikî hikmeti ders verir, kâinat kitabının mânâlarını talim eder, hurufat ve nukuşlarına az bakar. Sarhoş felsefe gibi çirkine âşık olup, mânâyı unutturup, hurufatın nukuşuyla insanların vaktini mâlâyâniyatta sarf ettirmiyor.

ÜÇÜNCÜ ZİYA

İkinci Ziyada, hikmet-i beşeriyenin hikmet-i Kur’âniyeye karşı sukutuna ve hikmet-i Kur’âniyenin i’câzına işaret ettik. Şimdi, şu Ziyada, Kur’ân’ın şakirtleri olan asfiya ve evliya ve hükemanın münevver kısmı olan hükema-yı işrâkıyyunun hikmetleriyle Kur’ân’ın hikmetine karşı derecesini gösterip şu cihette Kur’ân’ın i’câzına muhtasar bir işaret edeceğiz.

İşte, Kur’ân-ı Hakîmin ulviyetine en sadık bir delil ve hakkaniyetine en zahir bir burhan ve i’câzına en kavî bir alâmet şudur ki: Kur’ân, bütün aksâm-ı tevhidin bütün merâtibini, bütün levâzımâtıyla muhafaza ederek beyan edip muvazenesini bozmamış, muhafaza etmiş; hem bütün hakaik-ı âliye-i İlâhiyenin muvazenesini muhafaza etmiş; hem bütün Esmâ-i Hüsnânın iktiza ettikleri ahkâmları cem etmiş, o ahkâmın tenasübünü muhafaza etmiş; hem rububiyet ve ulûhiyetin şuûnâtını kemâl-i muvazene ile cem etmiştir. İşte şu muhafaza ve muvazene ve cem, bir hâsiyettir; kat’iyen beşerin eserinde mevcut değil ve eâzım-ı insaniyenin netâic-i efkârında bulunmuyor. Ne melekûta geçen evliyaların eserinde, ne umurun bâtınlarına geçen işrâkıyyunun kitaplarında, ne âlem-i gayba nüfuz eden ruhanîlerin maarifinde hiç bulunmuyor. Güya bir taksimü’l-a’mâl hükmünde, herbir kısmı hakikatin şecere-i uzmâsından yalnız bir iki dalına yapışıyor, yalnız onun meyvesiyle, yaprağıyla uğraşıyor. Başkasından ya haberi yok, yahut bakmıyor.

Evet, hakikat-i mutlaka, mukayyet enzar ile ihata edilmez. Kur’ân gibi bir nazar-ı küllî lâzım ki ihata etsin. Kur’ân’dan başka, çendan Kur’ân’dan da ders alıyorlar, fakat hakikat-i külliyenin, cüz’î zihniyle yalnız bir iki tarafını tamamen görür, onunla meşgul olur, onda hapsolur. Ya ifrat veya tefritle hakaikın muvazenesini ihlâl edip tenasübünü izale eder. Şu hakikat Yirmi Dördüncü Sözün İkinci Dalında acip bir temsille izah edilmiştir. Şimdi de başka bir temsille şu meseleye işaret ederiz.

Meselâ, bir denizde, hesapsız cevherlerin aksâmıyla dolu bir definenin bulunduğunu farz edelim. Gavvas dalgıçlar, o definenin cevahirini aramak için

dalıyorlar. Gözleri kapalı olduğundan, el yordamıyla anlarlar. Bir kısmının eline uzunca bir elmas geçer. O gavvas hükmeder ki, bütün hazine, uzun direk gibi bir elmastan ibarettir. Arkadaşlarından, başka cevahiri işittiği vakit hayal eder ki, o cevherler bulduğu elmasın tâbileridir, fusus ve nukuşlarıdır. Bir kısmının da kürevî bir yakut eline geçer. Başkası, murabba bir kehribar bulur, ve hâkezâ, herbiri eliyle gördüğü cevheri, o hazinenin aslı ve mu'zamı itikad edip, işittiklerini o hazinenin zevâid ve teferruatı zanneder. O vakit hakaikın muvazenesi bozulur. Tenasüp de gider. Çok hakikatin rengi değişir. Hakikatin hakikî rengini görmek için tevilâta ve tekellüfâta muztar kalır. Hattâ, bazan inkâr ve tâtile kadar giderler. Hükema-yı işrâkıyyunun kitaplarını ve sünnetin mizanıyla tartmayıp keşfiyat ve meşhudâtına itimad eden mutasavvıfînin kitaplarını teemmül eden, bu hükmümüzü bilâşüphe tasdik eder. Demek, hakaik-ı Kur'âniyenin cinsinden ve Kur'ân'ın dersinden aldıkları halde—çünkü Kur'ân değiller—böyle nâkıs geliyor.

Bahr-i hakaikolan Kur'ân'ın âyetleri dahi o deniz içindeki definenin bir gavvâsıdır.

Lâkin onların gözleri açık; defineyi ihata eder. Definede ne var, ne yok, görür. O defineyi öyle bir tenasüpve intizam ve insicamla tavsif eder, beyan eder ki, hakikî hüsn-ü cemâli gösterir.

Meselâ, âyet-i

وَالْاَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَالسَّمٰوٰتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ [1]

يَوْمَ نَطْوِى السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ [2]

ifade ettikleri azamet-irububiyeti gördüğü gibi,

اِنَّ اللّٰهَ لاَ يَخْفٰى عَلَيْهِ شَىْءٌ فِى الْاَرْضِ وَلاَ فِى السَّمَاءِ هُوَ الَّذِى يُصَوِّرُكُمْ فِى الْاَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ [3]

مَا مِنْ دَابَّةٍ اِلاَّ هُوَ اٰخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا [4]

وَكَاَيِّنْ مِنْ دَابَّةٍ لاَ تَحْمِلُ رِزْقَهَا اَللّٰهُ يَرْزُقُهَا وَاِيَّاكُمْ [5]

ifade ettikleri şümul-ü rahmeti görüyor, gösteriyor. Hem

خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ [6]

ifade ettiği vüs’at-i hallâkıyeti görüp gösterdiği gibi,

خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ [7]

ifade ettiği şümul-ü tasarrufu ve ihata-i rububiyeti görüp gösterir.

يُحْيِي الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا [8]

ifade ettiği hakikat-i azîmeile

1. “Kıyamet gününde yeryüzü bütünüyle Onun kabza-i tasarrufundadır. Gökler de Onunyed-i kudretinde dürülmüştür.” Zümer Sûresi, 39:67.
2. “O gün semâyı, kitap sahifelerini dürer gibi düreriz.” Enbiyâ Sûresi, 21:104.
3. “Ne yerde ve ne de gökte hiçbir şey Allah’tan gizli kalmaz. Annelerinizinrahimlerinde size dilediği gibi bir suret veren de Odur.” Âl-i İmrânSûresi, 3:5-6.
4. “Hiçbir canlı yoktur ki, Allah onu alnından tutup kudretine boyun eğdirmiş olmasın.” Hûd Sûresi, 11:56.
5. “Yeryüzünde yürüyen ve kendi rızkını yüklenemeyen nice canlının ve sizin rızkınızı Allah verir.” Ankebut Sûresi, 29:60.
6. “Gökleri ve yeri yarattı, karanlıkları ve aydınlığı var etti.” En’âm Sûresi, 6:1.
7. “Sizi de, yaptıklarınızı da yarattı.” Sâffât Sûresi, 37:96.
8. “Yeryüzünü ölümünün ardından diriltir.” Rum Sûresi, 30:50.

وَاَوْحٰى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ [1]

ifade ettiği hakikat-i kerîmâneyi

وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِاَمْرِهِ [2]

ifade ettiği hakikat-i azîme-i hâkimâne-iâmirâneyi görür, gösterir.

اَوَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَّاتٍ
وَيَقْبِضْنَمَايُمْسِكُهُنَّ اِلَّا الرَّحْمٰنُ اِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ [3]

ifade ettikleri hakikat-i rahîmâne-i müdebbirâneyi

وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَلَا يَؤُدُهُ حِفْظُهُمَا [4]

ifade ettiği hakikat-i azîmeile

وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْ [5]

ifade ettiği hakikat-i rakîbâneyi

هُوَ الْاَوَّلُ وَالْاٰخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ [6]

ifade ettiği hakikat-i muhitagibi

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهٖ نَفْسُهٗ
وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ [7]

ifade ettiği akrebiyeti

تَعْرُجُ الْمَلٰئِكَةُ وَالرُّوحُ اِلَيْهِ فِى يَوْم كَانَ مِقْدَارُهٗ
خَمْسِينَ اَلْفَ سَنَةٍ [8]

1. “Rabbin balarısına ilham etti.” Nahl Sûresi, 16:68.
2. “Güneşi, ayı ve yıldızları da emrine boyun eğmiş olarak yarattı.” A’râf Sûresi, 7:54.
3. “Üzerlerinde dizi dizi kanat çırpıp duran kuşları da mı görmüyorlar? Onları havadatutan Rahmân’dan başkası değildir. O herşeyi hakkıyla görür.” MülkSûresi, 67:19.
4. “Onun hâkimiyet ve saltanatı gökleri ve yeri kuşatmıştır. Gökleri ve yeritasarrufu altında tutmak Onun kudretine ağır gelmez.” Bakara Sûresi,2:255.
5. “Nerede olsanız O sizinledir.” Hadid Sûresi, 57:4.
6. “O Evveldir, Âhirdir, Zâhirdir, Bâtındır. O herşeyi hakkıyla bilendir.” Hadid Sûresi, 57:3.
7. “And olsun ki insanı Biz yarattık; nefsinin ona ne vesvese verdiğini debiliriz. Çünkü Biz ona şahdamarından daha yakınız.” Kaf Sûresi, 50:16.
8. “Melekler ve Cebrâil, elli bin sene uzunluğunda olan bir günde, Allah’ın emrinialmak üzere Arşa yükselirler.” Meâric Sûresi, 70:4.

işaret ettiği hakikat-i ulviyeyi

اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْاِحْسَانِ وَاِيتَائِ ذِى
الْقُرْبٰى وَيَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْىِ [1]

ifade ettiği hakikat-i câmiagibi bütün uhrevî ve dünyevî, ilmî ve amelî erkân-ı sitte-i imaniyenin herbirisini tafsilen, erkân-ı hamse-i İslâmiyenin herbirisini kasten ve cidden ve saadet-i dâreyni temin eden bütün düsturları görür, gösterir. Muvazenesini muhafaza edip, tenasübünü idame edip, o hakaikın heyet-i mecmuasının tenasübünden hasıl olan hüsün ve cemâlin menbaından, Kur’ân’ın bir i’câz-ı mânevîsi neş’et eder.

1. "Allah adaleti, iyilik yapmayı ve iyi kullukta bulunmayı, akrabaya ikrametmeyi emreder; fuhşiyâtı, kötülüğü ve azgınlığı yasaklar." Nahl Sûresi, 16:90.

İşte şu sırr-ı azîmdendir ki, ulema-i ilm-i kelâm , Kur’ân’ın şakirtleri oldukları halde, bir kısmı onar cilt olarak erkân-ı imaniyeye dair binler eser yazdıkları halde, Mutezile gibi aklı nakle tercih ettikleri için, Kur’ân’ın on âyeti kadar vuzuhla ifade ve kat’î ispat ve ciddî ikna edememişler. Adeta onlar, uzak dağların altında lâğım yapıp, borularla tâ âlemin nihayetine kadar silsile-i esbabla gidip orada silsileyi keser, sonra âb-ı hayat hükmünde olan marifet-i İlâhiyeyi ve vücud-u Vâcibü’l-Vücudu ispat ederler.

Âyet-i kerime ise, herbirisi birer asâ-yı Mûsâ gibi, her yerde suyu çıkarabilir, herşeyden bir pencere açar, Sâni-i Zülcelâli tanıttırır. Kur’ân’ın bahrinden tereşşuh eden Arabî *Katre* risalesinde ve sair Sözlerde şu hakikat fiilen ispat edilmiş ve göstermişiz.

İşte, hem şu sırdandır ki, bâtın-ı umura gidip, sünnet-i seniyyeye ittibâ etmeyerek, meşhudatına itimad ederek yarı yoldan dönen ve bir cemaatin riyasetine geçip bir fırka teşkil eden firak-ı dâllenin bütün imamları, hakaikın

tenasübünü, muvazenesini muhafaza edemediğindendir ki, böyle bid’aya, dalâlete düşüp bir cemaat-i beşeriyeyi yanlış yola sevk etmişler. İşte bunların bütün aczleri, âyât-ı Kur’âniyenin i’câzını gösterir.

Hâtime

Kur’ân’ın lemeât-ı i’câzından iki lem’a-i i’câziye On Dokuzuncu Sözün On Dördüncü Reşhasında geçmiştir ki, bir sebeb-i kusur zannedilen tekraratı ve ulûm-u kevniyede icmâli, herbiri birer lem’a-i i’câzın menbaıdır. Hem Kur’ân’da, mu’cizât-ı enbiya yüzünde parlayan bir lem’a-i i’câz-ı Kur’ân, Yirminci Sözün İkinci Makamında vâzıhan gösterilmiştir. Daha bunlar gibi, sair Sözlerde ve risale-i Arabiyemde çok lemeât-ı i’câziye zikredilip, onlara iktifâen yalnız şunu deriz ki:

Bir mu’cize-i Kur’âniyedaha şudur ki: Nasıl bütün mu’cizât-ı enbiya Kur’ân’ın bir nakş-ı i’câzını göstermiştir. Öyle de, Kur’ân, bütün mu’cizâtıyla bir mu’cize-i Ahmediye (a.s.m.) olur ve bütün mu’cizât-ı Ahmediye (a.s.m.) dahi Kur’ân’ın bir mu’cizesidir ki, Kur’ân’ın Cenâb-ı Hakka karşı nisbetini gösterir; ve o nisbetin zuhuruyla herbir kelimesi bir mu’cize olur. Çünkü, o vakit birtek kelime, bir çekirdek gibi, bir şecere-i hakaikı mânen tazammun edebilir. Hem merkez-i kalb gibi, hakikat-i uzmânın bütün âzâsına münasebettar olabilir. Hem bir ilm-i muhite ve nihayetsiz bir iradeye istinad ettiği için, hurufuyla, heyetiyle, vaziyetiyle, mevkiiyle hadsiz eşyaya bakabilir. İşte, şu sırdandır ki, ulema-i ilm-i huruf, Kur’ân’ın bir harfinden bir sahife kadar esrar bulduklarını iddia ederler ve dâvâlarını o fennin ehline ispat ediyorlar.

Risalenin başından şuraya kadar bütün Şuleleri, Şuaları, Lem’aları, Nurları, Ziyaları nazara topla, birden bak. Baştaki dâvâ, şimdi kat’î netice olarak, yani,

قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰى اَنْ يَاْتُوا
بِمِثْلِهٰذَا الْقُرْاٰنِ لاَ يَاْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ
بَعْضُهُمْلِبَعْضٍ ظَهِيراً [1]

yı yüksek bir sadâ ile okuyup ilân ediyorlar.

سُبْحَانَكَ لاَعِلْمَ لَنَا اِلاَّ مَاعَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ
الْحَكِيمُ [2]

رَبَّنَا لاَ تُؤَاخِذْنَا اِنْ نَسِينَا اَوْ اَخْطَأْنَا [3]

رَبِّ اشْرَحْ لِی صَدْرِی وَیَسِّرْ لِی اَمْرِی وَاحْلُلْ
عُقْدَةً مِنْ لِسَانِی یَفْقَهُوا قَوْلِی [4]

1. “De ki: And olsun, eğer bu Kur’ân’ın benzerini getirmek için insanlar vecinler bir araya toplanıp da hepsi birbirine yardımcı olsalar, yine deonun benzerini getiremezler.” İsrâ Sûresi, 17:88.
2. “Seni her türlü noksandan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başkabilgimiz yoktur. Muhakkak ki ilmi ve hikmeti herşeyi kuşatan Sensin.”Bakara Sûresi, 2:32.
3. “Ey Rabbimiz, unutur veya hataya düşer de bir kusur işlersek bizi onunla hesaba çekme.” Bakara Sûresi, 2:286.
4. “Ey Rabbim, gönlüme genişlik ver. İşimi kolaylaştır. Dilimdeki tutukluğuçöz-tâ ki sözümü iyice anlasınlar.” Tâhâ Sûresi, 20:25-28.

اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ اَفْضَلَ وَاَجْمَلَ وَاَنْبَلَ وَاَظْهَرَ
وَاَطْهَرَوَاَحْسَنَ وَاَبَرَّ وَاَكْرَمَ وَاَعَزَّ وَاَعْظَمَ وَاَشْرَفَوَاَعْلٰى
وَاَزْكٰى وَاَبْرَكَ وَاَلْطَفَ صَلَوَاتِكَ، وَاَوْفٰىوَاَكْثَرَ وَاَزْيَدَ
وَاَرْقٰى وَاَرْفَعَ وَاَدْوَمَ سَلَامِكَ، صَلَاةً وَسَلَامًا وَرَحْمَةً
وَرِضْوَانًا وَعَفْوًا وَغُفْرَانًا تَمْتَدُّوَتَزِيدُ بِوَابِلِ سَحَائِبِ
مَوَاهِبِ جُودِكَ وَكَرَمِكَ، وَتَنْمُواوَتَزْكُوا بِنَفَائِسِ
شَرَائِفِ لَطَائِفِ جُودِكَ وَمِنَنِكَ،اَزَلِيَّةً بِاَزَلِيَّتِكَ لَا
تَزُولُ، اَبَدِيَّةً بِاَبَدِيَّتِكَ لَا تَحُولُ، [1]

عَلٰى عَبْدِكَ وَحَبِيبِكَ وَرَسُولِكَ مُحَمَّدٍ خَيْرِخَلْقِكَ،
اَلنُّورِ الْبَاهِرِ اللاَّمِعِ، وَالْبُرْهَانِ الظَّاهِرِالْقَاطِعِ،
وَالْبَحْرِ الزَّاخِرِ، وَالنُّورِ الْغَامِرِ، وَالْجَمَالِ الزَاهِرِ،
وَالْجَلاَلِ الْقَاهِرِ، وَالْكَمَالِ الْفَاخِرِ، صَلاَتَكَالَّتِي صَلَّيْتَ
بِعَظَمَةِ ذَاتِكَ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ وَصَحْبِهِ كَذٰلِكَ، صَلاَةً
تَغْفِرُبِهَا ذُنُوبَنَا، وَتَشْرَحُ بِهَاصُدُورَنَا، وَتُطَهِّرُ بِهَا
قُلُوبَنَا، وَتُرَوِّحُ بِهَااَرْوَاحَنَا، وَتُقَدِّسُ بِهَا اَسْرَارَنَا،
وَتُنَزِّهُ بِهَاخَوَاطِرَنَا وَاَفْكَارَنَا، وَتُصَفِّي بِهَا كُدُورَات
مَافِياَسْرَارِنَا، وَتَشْفِي بِهَا اَمْرَاضَنَا، وَتَفْتَحُ بِهَا اَقْفَالَ
قُلُوبِنَا

رَبَّنَا لاَ تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ
لَدُنْكَ رَحْمَةً اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ [2]

وَاٰخِرُ دَعْوٰيهُمْ اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ [3]

اٰمِينْ، اٰمِينْ، اٰمِينْ

1. Allah’ım! Cömertlik ve ikramınla yüklü bulutların çoşkun yağmurları gibi devamedip artan; cömertlik ve in’amlarının değerli, enfes ve lâtiftecellileriyle gelişip çoğalan; ezeliyetine münasip tarzda kesilmeyen ve ebediyetine lâyık şekilde sona ermeyen en üstün, en güzel, en yüce, enzâhir, en temiz, en hoş, en iyi, en değerli, en aziz, en büyük, enşerefli, en yüksek, en pâk, en mübârek ve en lâtif salâvatın; ve enmükemmel, en fazla, en ziyâde, en yüksek, en yüce ve en devamlı selâmın; bir salât ü selâm, bir rahmet ve rıza ve bir af ve mağfiret manasında;göz kamaştıran parlak nur, pek kesin delil, uçsuz bucaksız bir deryâ,aydınlığı pek şiddetli nur, pek parlak güzellik, pek üstün heybet,fevkalâde mükemmel ve yarattıklarının en hayırlısı, kulun, habîbin veresulün olan Muhammed’in üzerine olsun. Senin yüce zâtına yakışırşekilde ona ve aynı şekilde onun âl ve ashâbına salât et. Allah’ım, busalâvat sebebiyle günahlarımızı bağışla, gönlümüze ferahlık ver,kalplerimizi temizle, ruhlarımızı rahatlat, sırlarımızı pak eyle,kalbimizden geçenleri ve düşüncelerimizi arındır, sırlarımızdakibulanıklığı berraklaştır, hastalıklarımıza şifa ver, kalplerimizinkilitlerini aç.

2. “Ey Rabbimiz! Bizi doğru yola eriştirdikten sonra kalblerimizi sapıklığameylettirme. Yüce katından bize bir rahmet bağışla. Muhakkak ki Vehhâbolan, istediklerimizi bize veren ancak Sensin.” Âl-i İmrân Sûresi, 3:8.

3. “Onların duaları, ‘Âlemlerin Rabbi olan Allah’a hamd olsun’ sözleriyle sona erer.” Yûnus Sûresi, 10:10.

Birinci Zeyl

Makam itibâriyle Yirmi Beşinci Söze ilhak edilen zeyillerden Yedinci Şuânın Birinci Makamının On Yedinci Mertebesidir

Bu dünyada hayatın gayesi ve hayatın hayatı iman olduğunu bilen bu yorulmaz ve tok olmaz dünya seyyahı ve kainattan Rabbini soran yolcu, kendi kalbine dedi ki:

“Aradığımız zâtın sözü ve kelâmı denilen, bu dünyada en meşhur ve en parlak ve en hâkim; ve ona teslim olmayan herkese, her asırda meydan okuyan Kur’an-ı Mu’cizü’l-Beyan namındaki kitaba müracaat edip, o ne diyor bilelim. Fakat en evvel, bu kitap bizim Hâlıkımızın kitabı olduğunu ispat etmek lâzımdır” diye taharrîye başladı.

Bu seyyah, bu zamanda bulunduğu münasebetiyle, en evvel, mânevî i’câz-ı Kur’âniyenin lem’aları olan Risale-i Nur’a baktı ve onun yüz otuz risaleleri, âyât-ı Furkaniyenin nükteleri ve ışıkları ve esaslı tefsirleri olduğunu gördü. Ve Risale-i Nur, bu kadar muannid ve mülhid bir asırda, her tarafa hakaik-i Kur’âniyeyi mücahidâne neşrettiği halde, karşısına kimse çıkamadığından ispat eder ki, onun üstadı ve menbaı ve mercii ve güneşi olan Kur’ân, semâvîdir, beşer kelâmı değildir. Hattâ, Risale-i Nur’un yüzer hüccetlerinden birtek hüccet-i Kur’âniyesi olan Yirmi Beşinci Söz ile On Dokuzuncu Mektubun âhiri, Kur’ân’ın kırk vech ile mu’cize olduğunu öyle ispat etmiş ki, kim görmüşse, değil tenkit ve itirazetmek, belki ispatlarına hayran olmuş, takdir ederek çok senâ etmiş. Her ne ise...

Kur’ân’ın vech-i i’câzını ve hakkelâmullah olduğunu ispat etmek cihetini Risale-i Nur’a havale ederek, yalnız kısa bir işaretle, büyüklüğünü gösteren birkaç noktaya dikkat etti.

Birinci Nokta: Nasıl ki Kur’ân, bütün mu’cizatıyla ve hakkaniyetine delil olan bütün hakaikiyle, Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmın bir mu’cizesidir. Öyle de Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmda, bütün mu’cizatıyla ve delâil-i nübüvvetiyle ve kemâlât-ı ilmiyesiyle, Kur’ân’ın bir mu’cizesidir ve Kur’ân kelâmullah olduğuna bir hüccet-i kàtıasıdır.

İkinci Nokta: Kur’ân, bu dünyada, öyle nuranîve saadetli ve hakikatli bir surette bir tebdil-i hayat-ı içtimaiye ile beraber, insanların hem nefislerinde, hem kalblerinde, hem ruhlarında, hem akıllarında, hem hayat-ı şahsiyelerinde ve hem

hayat-ı içtimaiyelerinde, hem hayat-ı siyasiyelerinde öyle bir inkılâp yapmış ve idame etmiş ve idare etmiş ki, on dört asır müddetinde, her dakikada, altı bin altı yüz altmış altı âyetleri kemâl-i ihtiramla, hiç olmazsa yüz milyondan ziyade insanların dilleriyle okunuyor ve insanları terbiye ve nefislerini tezkiye ve kalblerini tasfiye ediyor, ruhlara inkişaf ve terakki ve akıllara istikamet ve nur ve hayata hayat ve saadet veriyor. Elbette böyle bir kitabın misli yoktur, harikadır, fevkalâdedir, mu'cizedir.

Üçüncü Nokta: Kur'ân, o asırdan tâ şimdiye kadar öyle bir belâğatgöstermiş ki, Kâbe'nin duvarında altınla yazılan en meşhur ediplerin "Muallâkat-ı Seb'a" nâmıyla şöhretşiar kasidelerini o dereceye indirdi ki, Lebid'in kızı, babasının kasidesini Kâbe'den indirirken demiş: "Âyâta karşı bunun kıymeti kalmadı."

Hem bedevî bir edip [1] فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ âyeti okunurken işittiği vakit secdeye kapanmış. Ona dediler: "Sen Müslüman mı oldun?" O dedi: "Hayır, ben bu âyetin belâğatine secde ettim."[2]

Hem ilm-i belâğatın dâhilerinden Abdülkahir-i Cürcânî ve Sekkâkî ve Zemahşerî gibi binlerle dâhi imamlar ve mütefennin edipler, icmâ ve ittifakla karar vermişler ki, "Kur'ân'ın belâğatı tâkat-i beşerin fevkindedir; yetişilmez."[3]

1. "Artık emrolunduğun şeyi açıkla." Hicr Sûresi, 15:94.
2. El-Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*14:85.
3. El-Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*13:161.

Hem o zamandan beri, mütemadiyen meydan-ı muarazaya davet edip, mağrur ve enaniyetli ediplerin ve belîğlerin damarlarına dokundurup, gururlarını kıracak bir tarzda der: "Ya birtek sûrenin mislini getiriniz, veyahut dünyada ve âhirette helâket ve zilleti kabul ediniz" diye ilân ettiği halde, o asrın muannid beliğleri birtek sûrenin mislini getirmekle kısa bir yol olan muarazayı bırakıp, uzun olan, can ve mallarını tehlikeye atan muharebe yolunu ihtiyar etmeleri ispat eder ki, o kısa yolda gitmek mümkün değildir.

Hem Kur'ân'ın dostları, Kur'ân'a benzemek ve taklit etmek şevkiyle; ve düşmanları dahi, Kur'ân'a mukabele ve tenkit etmek sevkiyle o vakitten beri yazdıkları ve yazılan ve telâhuk-u efkâr ile terakki eden milyonlarla Arabî kitaplar ortada geziyor. Hiçbirisinin ona yetişemediğini, hattâ en âmiadam dahi dinlese, elbette diyecek: "Bu Kur'ân, bunlara benzemez veonların mertebesinde değil. Ya onların altında veya umumunun fevkinde olacak." Umumunun altında olduğunu, dünyada hiçbir fert, hiçbir kâfir, hattâ hiçbir ahmak diyemez. Demek, mertebe-i belâğati, umumun fevkındedir.

Hattâ bir adam, [1] سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ âyetini okudu. Dedi ki: "Bu âyetin harika telâkki edilen belâğatını göremiyorum."

1. "Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ı tesbiheder." Hadîd Sûresi, 57:1.

Ona denildi: “Sen dahi bu seyyah gibi o zamana git, orada dinle.”

O da, kendini Kur’ân’dan evvel orada tahayyülederken gördü ki, mevcudat-ı âlem perişan, karanlık, câmid ve şuursuz ve vazifesiz olarak, hâli, hadsiz, hudutsuz bir fezada, kararsız fâni bir dünyada bulunuyorlar. Birden, Kur’ân’ın lisanından bu âyeti dinlerken gördü:

Bu âyet, kâinatüstünde, dünyanın yüzünde öyle bir perde açtı ve ışıklandırdı ki, bu ezelî nutuk ve bu sermedî ferman, asırlar sıralarında dizilen zîşuurlara ders verip gösteriyor ki, bu kâinat, bir cami-i kebîr hükmünde, başta semâvât ve arz olarak umum mahlûkatı hayattarâne zikir ve tesbihte ve vazife başında cûş-u huruşla mes’udâne ve memnunâne bir vaziyette bulunuyor, diye müşahede etti. Ve bu âyetin derece-i belâğatini zevk ederek, sair âyetleri buna kıyasla, Kur’ân’ın zemzeme-i belâğati arzın nısfını ve nev-i beşerin humsunu istilâ ederek, haşmet-i saltanatı kemâl-i ihtiramla on dört asır bilâfasıla idame ettiğinin binler hikmetlerinden bir hikmetini anladı.

Dördüncü Nokta: Kur’ân öyle hakikatli bir halâvet göstermiş ki, en tatlı bir şeyden dahi usandıran çok tekrar, Kur’ân’ı tilâvet edenler için değil usandırmak, belki kalbi çürümemiş ve zevki bozulmamış adamlara tekrar-ı tilâveti halâvetini ziyadeleştirdiği, eski zamandan beri herkesçe müsellem olup darb-ı mesel hükmüne geçmiş.

Hem öyle bir tazelik ve gençlik ve şebâbet ve garabet göstermiş ki, on dört asır yaşadığı ve herkesin eline kolayca girdiğihalde, şimdi nazil olmuş gibi tazeliğini muhafaza ediyor. Her asır,kendine hitap ediyor gibi bir gençlikte görmüş. Her taife-i ilmiye, ondan her vakit istifade etmek için kesretle ve mebzuliyetle yanlarında bulundurdukları ve üslûb-u ifadesine ittiba ve iktida ettikleri halde, o, üslûbundaki ve tarz-ı beyanındaki garabetini aynen muhafaza ediyor.

Beşinci Nokta: Kur’ân’ın bir cenahı mazide, bir cenahı müstakbelde, kökü ve bir kanadı eski peygamberlerin ittifaklı hakikatleri olduğu ve bu onları tasdik ve teyid ettiği ve onlar dahi tevafukun lisan-ı hâliyle bunu tasdik ettikleri gibi; öyle de, evliya ve asfiya gibi ondan hayat alan semereleri ve hayattar tekemmülleriyle şecere-i mübarekelerinin hayattar, feyizdar ve hakikatmedar olduğuna delâlet eden ve ikinci kanadının himayesi altında yetişen ve yaşayan velâyetin bütün hak tarikatleri ve İslâmiyetin bütün hakikatli ilimleri, Kur’ân’ın ayn-ı hak ve mecma-i hakaik ve câmiiyette misilsiz bir harika olduğuna şehadet eder.

Altıncı Nokta: Kur’ân’ın altı ciheti nuranîdir, sıdk ve hakkaniyetini gösterir,

Evet, altında hüccet ve burhan direkleri, üstünde sikke-i i’caz lem’aları, önünde ve hedefinde saadet-i dâreyn hediyeleri, arkasında nokta-i istinadı vahy-i

semâvî hakikatleri, sağında hadsiz ukul-ü müstakîmenin delillerle tasdikleri, solunda selim kalblerin ve temiz vicdanların ciddî itminanları ve samimî incizapları ve teslimleri, Kur’ân’ın fevkalâde hârika, metin ve hücum edilmez bir kal’a-i semaviye-i arziye olduğunu ispat ettikleri gibi altı makamdan dahi, onun ayn-ı hak ve sadık olduğunu ve beşerin kelâmı olmadığını ve yanlışı bulunmadığını imza eden, başta, bu kâinatta daima güzelliği izhar, iyiliği ve doğruluğu himaye ve sahtekârları ve müfterileri imha ve izale etmek âdetini bir düstur-u faaliyet ittihaz eden bu kâinatın Mutasarrıfı, o Kur’ân’a, âlemde en makbul, en yüksek, en hâkimâne bir makam-ı hürmet ve bir mertebe-i muvaffakiyet vermesiyle onu tasdik ve imza ettiği gibi; İslâmiyetin menbaı ve Kur’ân’ın tercümanı olan zâtın (a.s.m.) herkesten ziyade ona itikad ve ihtiramı ve nüzûlü zamanında uyku gibi bir vaziyet-i nâimanede bulunması ve sâir kelâmları ona yetişememesi ve bir derece benzememesi ve ümmiyetiyle beraber gitmiş ve gelecek hakikî hâdisât-ı kevniyeyi gaybiyâne, Kur’ân ile tereddütsüz ve itminan ile beyan etmesi ve çok dikkatli gözlerin nazarı altında, hiçbir hile, hiçbir yanlış vaziyeti görülmeyen o tercüman bütün kuvvetiyle, Kur’ân’ın herbir hükmünü öyle iman ve tasdik edip hiçbir şey onu sarsmaması dahi Kur’ân’ın semâvî, hakkaniyetli ve kendi Hâlık-ı Rahîminin mübarek kelâmı olduğunu imza ediyor.

Hem nev-i insanın humsu, belki kısm-ı âzamı, göz önündeki o Kur’ân’a müncezibâne ve dindarâne irtibatı ve hakikatperestâne ve müştakane kulak vermesi ve çok emarelerin ve vakıaların ve keşfiyatın şehadetiyle, cin ve melek ve ruhanîler dahi tilâveti vaktinde pervane gibi etrafında hakperestâne toplanmaları, Kur’ân’ın kâinatça makbuliyetine ve en yüksek bir makamda bulunduğuna bir imzadır.

Hem, nev-i beşerin umum tabakaları, en gabî ve âmiden tut, tâ en zeki ve âlime kadar herbirisi Kur’ân’ın dersinden tam hisse almaları ve en derin hakikatleri fehmetmeleri ve yüzer fen ve ulûm-u İslâmiyenin ve bilhassa Şeriat-ı Kübrânın büyük müçtehidleri ve usulüddin ve ilm-i kelâmın dâhi muhakkikleri gibi her taife, kendi ilmine ait bütün hâcâtını ve cevaplarını Kur’ân’dan istihraç etmeleri, Kur’ân menba-ı hak ve maden-i hakikat olduğuna bir imzadır.

Hem edebiyatça en ileri bulunan Arap edipleri şimdiye kadar Müslüman olmayanlar muarazaya pek çok muhtaç oldukları halde, Kur’ân’ın i’câzından yedi büyük vechi varken, yalnız birtek vechi olan belâğatinin, tek bir sûrenin mislini getirmekten istinkâfları; ve şimdiye kadar gelen ve muaraza ile şöhret kazanmak isteyen meşhur belîğlerin ve dâhi âlimlerin, onun hiçbir vech-i i’câzına karşı çıkamamaları ve âcizâne sükût etmeleri, Kur’ân mu’cize ve tâkat-i beşerin fevkinde olduğuna bir imzadır.

Evet, bir kelâm, “Kimden gelmiş ve kime gelmiş ve ne için?” denilmesiyle kıymeti ve ulviyeti ve belâğati tezahür etmesi noktasından, Kur’ân’ın misli olamaz ve ona yetişilmez. Çünkü, Kur’ân, bütün âlemlerin Rabbi ve bütün kâinatın Hâlıkının hitabı ve konuşması; ve hiçbir cihette taklidi ve tasannuu ihsas edecek hiçbir emare bulunmayan bir mukâlemesi; ve bütün insanların, belki bütün mahlûkatın namına meb’us ve nev-i beşerin en meşhur ve namdar muhatabı bulunan ve o muhatabın kuvvet ve vüs’at-i imanı koca İslâmiyeti tereşşuh edip sahibini Kàb-ı Kavseyn makamına çıkararak muhatab-ı Samedâniyeye mazhariyetle nüzul eden; ve saadet-i dâreyne dair ve hilkat-i kâinatın neticelerine ve ondaki Rabbânî maksatlara ait mesâili ve o muhatabın bütün hakaik-i İslâmiyeyi taşıyan en yüksek ve en geniş olan imanını beyan ve izah eden; ve koca kâinatın bir harita, bir saat, bir hane gibi her tarafını gösterip, çevirip, onları yapan San’atkârı tavrıyla ifade ve talim eden Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyanın elbette mislini getirmek mümkün değildir ve derece-i i’câzına yetişilmez.

Hem, Kur’ân’ı tefsir eden ve bir kısmı otuz-kırk, hattâ yetmiş cilt olarak birer tefsir yazan yüksek zekâlı müdakkik binlerle mütefennin ulemanın senetleri ve delilleriyle beyan ettikleri Kur’ân’daki hadsiz meziyetleri ve nükteleri ve hâsiyetleri ve sırları ve âli mânaları ve umûr-u gaybiyenin her nev’inden kesretli, gaybî ihbarları izhar ve ispat etmeleri; ve bilhassa Risale-i Nur’un yüz otuz kitabı herbiri, Kur’ân’ın bir meziyetini, bir nüktesini kat’î burhanlarla ispat etmesi; ve bilhassa Mu’cizat-ı Kur’aniye Risalesi şimendifer ve tayyare gibi medeniyetin harikalarından çok şeyleri Kur’ân’dan istihraç eden Yirminci Sözün İkinci Makamı; ve Risale-i Nur’a ve elektriğe işaret eden âyetlerin işârâtını bildiren İşarât-ı Kur’âniye namındaki Birinci Şuâ; ve huruf-u Kur’âniye ne kadar muntazam, esrarlı ve mânâlı olduğunu gösteren Rumuzât-ı Semaniye nâmındaki sekiz küçük risaleler; ve Sûre-i Fethin âhirki âyeti beş vech ile ihbar-ı gaybî cihetinde mu’cizeliğini ispat eden küçücük bir risale gibi Risale-i Nur’un herbir cüz’ü, Kur’ân’ın bir hakikatini, bir nurunu izhar etmesi, Kur’ân’ın misli olmadığına ve mu’cize ve harika olduğuna ve bu âlem-i şehadette âlem-i gaybın lisanı ve bir Allâmü’l-Guyûbun kelâmı bulunduğuna bir imzadır.

İşte, altı noktada ve altı cihette ve altı makamda işaret edilen Kur’ân’ın mezkûr meziyetleri ve hâsiyetleri içindir ki, haşmetli hakimiyet-i nuraniyesi ve azametli saltanat-ı kudsiyesi, asırların yüzlerini ışıklandırarak, zemin yüzünü dahi bin üç yüz sene tenvirederek kemâl-i ihtiramla devam etmesi; hem o hâsiyetleri içindir ki, Kur’ân’ın herbir harfi, hiç olmazsa on sevabı ve on haseneyi ve on meyve-i bâki vermesi; hattâ bir kısım âyâtın ve sûrelerin herbir harfi, yüz ve bin ve daha ziyade meyve vermesi; ve mübarek vakitlerde her bir

harfin nuru ve sevabı ve kıymeti ondan yüzlere çıkması gibi kudsî imtiyazları kazanmış diye dünya seyyahı anladı ve kalbine dedi:

İşte böyle her cihetle mu’cizatlı bu Kur’ân, sûrelerinin icmâıyla ve âyâtının ittifakıyla ve esrar ve envârının tevâfukuyla ve semerat ve âsârının tetabukuyla, birtek Vâcibü’l-Vücudun vücuduna ve vahdetine ve sıfât ve esmâsına, delillerle ispat suretinde öyle şehadet etmiş ki, bütün ehl-i imanın hadsiz şehadetleri, onun şehadetinden tereşşuh etmişler.

İşte, bu yolcunun, Kur’ân’dan aldığı ders-i tevhidve imana kısa bir işaret olarak, Birinci Makamın On Yedinci Mertebesinde böyle,

لاَ إِلٰهَ إِلاَّ اللّٰهُ الْوَاجِبُ الْوُجُود الْوَاحِدُ الْاَحَدُ الَّذِى
دَلَّ عَلٰى وُجُوب وُجُودِهِ فِى وَحْدَتِهِ: اَلْقُرْاٰنُ الْمُعْجِزُ
الْبَيَان، اَلْمَقْبُولُ الْمَرْغُوبُ لأَجْنَاسِالْمَلَك وَالْاِنْسِ
وَالْجَانّ، اَلْمَقْرُوءُ كُلُّ اٰيَاتِهِ فِىكُلِّ دَقِيقَةٍ بِكَمَال
الْاِحْتِرَام، بِأَلْسِنَةِ مِئَاتِالْمَلاَيِينَ مِنْ نَوْعِ الْاِنْسَان،
اَلدَّائِمُ سَلْطَنَتُهُالْقُدْسِيَّةُ عَلٰى اَقْطَارِ الْاَرْض
وَالْاَكْوَان، وَعَلٰىوُجُوهِ الْاَعْصَارِ وَالأَزْمَان، وَالْجَارِى
حَاكِمِيَّتُهُالْمَعْنَوِيَّةُ النُّورَانِيَّةُ عَلٰى نِصْفِ الْاَرْضِ
وَخُمْسِالْبَشَرِ فِى اَرْبَعَةَ عَشَرَ عَصْرًا بِكَمَالِ
الْاِحْتِشَام...[1]

وَكَذَا شَهِدَ وَبَرْهَنَ بِاِجْمَاعِ سُوَرِهِ الْقُدْسِيَّةِ
السَّمَاوِيَّةِ،وَبِاتِّفَاقِ اٰيَاتِهِ النُّورَانِيَّةِ الْاِلٰهِيَّةِ،
وَبِتَوَافُقِأَسْرَارِهِ وَأَنْوَارِهِ وَبِتَطَابُقِ حَقَائِقِهِ
وَثَمَرَاتِهِوَاٰثَارِهِ بِالْمُشَاهَدَةِ وَالْعِيَانِ

denilmiştir.

1. Allah’tan başka ilâh yoktur. O Vâcibü’l-Vücud ve Vâhid-i Ehad ki, melek ve ins ve cin türlerinin makbulü ve mergubuolan, her dakikada bütün âyetleri nev-i insandan yüz milyonlarınlisanında kemâl-i ihtiramla okunan, saltanat-ı kudsiyesi arzın ve âlemlerin aktarında ve zamanın ve asırların yüzlerinde devameden, nuranî hâkimiyet-i mâneviyesi arzın yarısında ve beşerin beştebirinde on dört asırdır kemâl-i ihtişamla cârî olan Kur’ân-ıMu’cizü’l-Beyan, Onun vahdetiçindeki vücub-u vücuduna delâlet eder. Kezâ, Kur’ân, müşahede ve ayân ile, kudsî ve semâvî sûrelerinin icmâı ve nurânî ve İlâhî âyetlerinin ittifakı ve esrar ve envârının tevafuku ve hakaik ve semerât ve âsârının tetabukuyla Onun vahdet içindeki vücub-u vücuduna şehadet

ve onu ispat eder.

On Birinci Şuâ Olan Meyve Risalesi'nin Onuncu Meselesi

Emirdağ Çiçeği

Kur'ân'da olan tekrarata gelen itirazlara karşı gayet kuvvetli bir cevaptır.

Aziz, sıddıkkardeşlerim,

Gerçi bu Mesele, perişan vaziyetimden müşevveş ve letafetsiz olmuş. Fakat o müşevveş ibare altında çok kıymetli bir nevi i'câzı kat'î bildim. Maatteessüf ifadeye muktedir olamadım. Her ne kadar ibaresi sönük olsa da, Kur'ân'a ait olmak cihetiyle, hem ibadet-i tefekküriye, hem kudsî, yüksek, parlak bir cevherin sedefidir. Yırtık libasına değil, elindeki elmasa bakılsın. Hem bunu gayet hasta ve perişan ve gıdasız, bir iki gün Ramazan'da mecburiyetle, gayet mücmel ve kısa ve bir cümlede pek çok hakikatleri ve müteaddit hüccetleri derc ederek yazdım. Kusura bakılmasın.[HAŞİYE-1]

Haşiye-1 Denizli Hapsinin meyvesine Onuncu Mesele olarak Emirdağının ve bu Ramazan-ı Şerifin nurlu bir küçük çiçeğidir. Tekrarat-ı Kur'âniyenin bir hikmetini beyanla ehl-i dalâletin ufûnetli ve zehirli evhamlarını izale eder.

Aziz, sıddıkkardeşlerim,

Ramazan-ı Şerifte Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyânı okurken, Risale-in Nur'a işaretleri Birinci Şuâda beyan olunan otuz üç âyetten hangisi gelse bakıyorum ki, o âyetin sahifesi ve yaprağı ve kıssası dahi Risale-in Nur'a ve şakirtlerine, kıssadan hisse almak noktasında bir derece bakıyor. Hususan Sûre-i Nur'dan âyetü'n-nur, on parmakla Risale-i Nur'a baktığı gibi, arkasındaki âyet-i zulümat dahi muarızlarına tam bakıyor ve ziyade hisse veriyor. Adeta o makam, cüz'iyetten çıkıp külliyetkesb eder. Ve bu asırda o küllinin tam bir ferdi Risale-in Nur ve şakirtleridir diye hissettim.

Evet, Kur'ân'ın hitabı, evvelâ Mütekellim-i Ezelînin rububiyet-i âmmesinin geniş makamından, hem nev-i beşer, belki kâinat namına muhatap olan zâtın geniş makamından, hem umum nev-i beşer ve benî Âdemin bütün asırlarda irşadlarının gayet vüs'atli makamından, hem dünya ve âhiretin, arz ve semâvâtın, ezel ve ebedin ve Hâlık-ı Kâinatın rububiyetine ve bütün mahlûkatın tedbirine dair kavânin-i İlâhiyenin gayet yüksek ve ihatalı beyanatının geniş makamından aldığı vüs'at ve ulviyet ve ihâta cihetiyle, o hitap öyle bir yüksek i'câz ve şümûl gösterir ki, ders-i Kur'ân'ın, muhataplarından en kesretli taife olan tabaka-i avâmın basit fehimlerini okşayan zâhirî ve basit mertebesi dahi, en ulvî tabakayı da tam hissedar eder. Güya kıssadan yalnız bir hisse ve bir hikâye-i tarihiyeden bir ibret değil, belki bir küllî düsturun efradı olarak her asra ve her

tabakaya hitap ederek taze nazil oluyor. Ve bilhassa çok tekrarla اَلظَّالِمِينَ .. اَلظَّالِمِينَ .. deyip tehditleri ve zulümlerinin cezası olan musibet-i semâviye ve arziyeyi şiddetle beyanı, bu asrın emsalsiz zulümlerine, kavm-i Âd ve Semûd ve Firavun'un başlarına gelen azaplar ile baktırıyor. Ve mazlum ehl-i imana, İbrahim (a.s.) ve Mûsâ (a.s.) gibi enbiyanın necatlarıyla tesellî veriyor.

Evet, nazar-ı gaflet ve dalâlette vahşetli ve dehşetli bir ademistan ve elîm ve mahvolmuş bir mezaristan olan bütün geçmiş zaman ve ölmüş karnlar ve asırlar, canlı birer sahife-i ibret ve baştan başa ruhlu, hayattar bir acip âlem ve mevcut ve bizimle münasebettarbir memleket-i Rabbâniye sûretinde, sinema perdeleri gibi kâh bizi o zamanlara, kâh o zamanları yanımıza getirerek her asra ve her tabakaya gösterip yüksek bir i'câz ile dersini veren Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan, aynı i'câz ile, nazar-ı dalâlette câmid, perişan, ölü, hadsiz bir vahşetgâh olan ve firak ve zevâlde yuvarlanan bu kâinatı; bir kitab-ı Samedânî, bir şehr-i Rahmânî, bir meşher-i sun'-i Rabbânî olarak o câmidâtı canlandırarak birer vazifedar suretinde birbiriyle konuşturup ve birbirinin imdadına koşturup nev-i beşere ve cin ve meleğe hakikî ve nurlu ve zevkli hikmet dersleri veren bu Kur'ân-ı Azîmüşşanın elbette her harfinde on ve yüz ve bazen bin ve binler sevap bulunması;ve bütün cin ve ins toplansa onun mislini getirememesi;[1] ve bütün benî Âdemle ve kâinatla tam yerinde konuşması; ve her zaman milyonlar hâfızların kalblerinde zevkle yazılması; ve çok tekrarla ve kesretli tekraratıyla usandırmaması; ve çok iltibas yerleri ve cümleleriyle beraber çocukların nazik ve basit kafalarında mükemmel yerleşmesi; ve hastaların ve az sözden müteessir olan ve sekeratta olanların kulağında mâ-i zemzem misillü hoş gelmesi gibi kudsî imtiyazları kazanır. Ve iki cihanın saadetlerini kendi şakirtlerine kazandırır.

1. "De ki: And olsun, eğer bu Kur'ân'ın benzerini getirmek için insanlar vecinler bir araya toplanıp da hepsini birbirine yardımcı olsalar, yine de onun benzerini getiremezler." İsrâ Sûresi, 17:88.

Ve tercümanın ümmiyet mertebesini tam riayet etmek sırrıyla, hiçbir tekellüf, hiçbir tasannu, hiçbir gösterişe meydan vermeden selâset-i fıtriyesini ve doğrudan doğruya semadan gelmesini ve en kesretli olan tabaka-i avâmın basit fehimlerini tenezzülât-ı kelâmiye ile okşamak hikmetiyle, en ziyade sema ve arz gibi en zâhir ve bedihî sahifelerini açıp o âdiyat altındaki hârikulâde mu'cizat-ı kudretini ve mânidar sutûr-u hikmetini ders vermekle lûtf-u irşadda güzel bir i'caz gösterir.

Tekrarı iktiza eden dua ve dâvet ve zikir ve tevhid kitabı dahi olduğunu bildirmek sırrıyla, güzel, tatlı tekraratıyla birtek cümlede ve birtek kıssada ayrı ayrı çok mânâları, ayrı ayrı muhatap tabakalarına tefhim etmekte ve cüz'î ve âdi

bir hâdisede en cüz’î ve ehemmiyetsiz şeyler dahi nazar-ı merhametinde ve daire-i tedbir ve iradesinde bulunmasını bildirmek sırrıyla tesis-i İslâmiyette ve tedvin-i şeriatta Sahabelerin cüz’î hadiselerini dahi nazar-ı ehemmiyete almasında, hem küllî düsturların bulunması, hem umumî olan İslâmiyetin ve şeriatın tesisinde o cüz’î hadiseler, çekirdekler hükmünde çok ehemmiyetli meyveleri verdikleri cihetinde de bir nev-i i’câz gösterir.

Evet, ihtiyacın tekerrürüyle tekrarın lüzumu haysiyetiyle, yirmi sene zarfında pek çok mükerrer suallere cevap olarak ayrı ayrı çok tabakalara ders veren ve koca kâinatı parça parça edip kıyamette şeklini değiştirerek, dünyayı kaldırıp onun yerine azametli âhireti kuracak ve zerrattan yıldızlara kadar bütün cüz’iyat ve külliyatın tek bir Zâtın elinde ve tasarrufunda bulunduğunu ispat edecek ve kâinatı ve arz ve semâvâtı ve anâsırı kızdıran, hiddete getiren nev-i beşerin zulümlerine, kâinatın netice-i hilkati hesabına gazab-ı İlâhî ve hiddet-i Rabbâniyeyi gösterecek hadsiz harika ve nihayetsiz, dehşetli ve geniş bir inkılâbın tesisinde, binler netice kuvvetinde bazı cümleleri ve hadsiz delillerin neticesi olan bir kısım âyetleri tekrar etmek, değil bir kusur, belki gayet kuvvetli bir i’caz ve gayet yüksek bir belâğat ve mukteza-yı hâle gayet mutabık bir cezâlettir, bir fesâhattir.

Meselâ, birtek âyet iken yüz on dört defa tekrar edilen *Bismillâhirrahmânirrahîm*cümlesi, Risale-in Nur’un On Dördüncü Lem’asında beyan edildiği gibi, Arşı ferşle bağlayan ve kâinatı ışıklandıran ve her dakika herkes ona muhtaç olan öyle bir hakikattir ki, milyonlar defa tekrar edilse yine ihtiyaç var. Değil yalnız ekmek gibi hergün, belki hava ve ziya gibi her dakika ona ihtiyaç ve iştiyak vardır.

Hem meselâ, Sûre-i [1]طٰسٓمٓ de sekiz defa tekrar edilen şu [2]اِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ âyeti, o sûrede hikâye edilen peygamberlerin necatlarını ve kavimlerinin azaplarını, kâinatın netice-i hilkati hesabına ve rububiyet-i âmmenin nâmına o binler hakikat kuvvetinde olan âyeti tekrar ederek izzet-i Rabbâniye, o zâlim kavimlerin azabını ve rahîmiyet-i İlâhiye dahi enbiyanın necatlarını iktiza ettiğini ders vermek için binler defa tekrar olsa yine ihtiyaç ve iştiyak var ve îcazlı ve i’câzlı bir ulvî belâğattır.

Hem meselâ, Sûre-i Rahmân’da tekrar edilen [3]فَبِاَيِّ اٰلَاۤءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ âyeti ile Sûre-i Mürselât’ta [4]وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ âyeti, cin ve nev-i

beşerin, kâinatı kızdıran ve arz ve semâvâtı hiddete getiren ve hilkat-ı âlemin neticelerini bozan ve haşmet-i saltanat-ı İlâhiyeye karşı inkâr ve istihfafla mukabele eden küfür ve küfranlarını ve zulümlerini ve bütün mahlûkatın hukuklarına tecavüzlerini asırlara ve arz ve semâvâta tehditkârâne haykıran bu iki âyet, böyle binler hakikatlerle alâkadar ve binler mesele kuvvetinde olan bir ders-i umumîde binler defa tekrar edilse yine lüzum var ve celâlli bir i'caz ve cemâlli bir îcaz-ı belâğattır.

Hem meselâ, Kur'ân'ın hakikive tam bir nevi münâcâtı ve Kur'ân'dan çıkan bir çeşit hülâsası olan Cevşenü'l-Kebir namındaki münâcât-ı Peygamberîde yüz defa

سُبْحَانَكَ يَا لاَ إِلٰهَ إِلاَّ اَنْتَ اَلاَمَانُ اَلاَمَانُ خَلِّصْنَا،
وَاَجِرْنَا،وَنَجِّنَا مِنَالنَّارِ [5]

1. "Tâ Sîn Mîm." Şuarâ Sûresi, 26:1.
2. "Şüphesiz ki, kudreti herşeye galip olan ve rahmeti herşeyi kuşatan Rabbin olan Allah'tır." Şuarâ Sûresi, 26:9.
3. "Ey insanlar ve cinler, Rabbinizin nimetlerinden hangi birini inkâredersiniz?" Rahmân Sûresi, 55:13.
4. "Yazıklar olsun o gün yalanlayanlara!" Mürselât Sûresi, 77:15.
5. "Sen aczden ve şerikten münezzeh ve mukaddessin. Senden başka ilâh yok kibize imdat etsin. El-aman, el-aman! Bizi azap ateşinden ve Cehennemdenhalâs et, kurtar ve bize necatver ."

cümlesi tekrarında, tevhidgibi kâinatça en büyük hakikat ve mahlûkatın rububiyete karşı *tesbih* ve *tahmid* ve *takdis* gibi üç muazzam vazifesinden en ehemmiyetli vazifesi ve şekavet-i ebediyeden kurtulmak gibi nev-i insanın en dehşetli meselesi ve ubûdiyet ve acz-i beşerin en lüzumlu neticesi bulunması cihetiyle, binler defa tekrar edilse yine azdır.

İşte tekrarat-ı Kur'aniye, bu gibi metin esaslara bakıyor. Hattâ bazen bir sahifede iktiza-yı makam ve ihtiyac-ı ifham ve belâğat-ı beyan cihetiyle yirmi defa sarîhan ve zımnen tevhid hakikatini ifade eder; değil usanç, belki kuvvet ve şevk ve halâvet verir. Risale-in Nur'da, tekrarat-ı Kur'âniye ne kadar yerinde ve münasip ve belâğatça makbul olduğu, hüccetleriyle beyan edilmiş.

Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyânın Mekkiye sûreleriyle, Medine sûreleri belâğat noktasında ve i'caz cihetinde ve tafsil ve icmal vechinde birbirinden ayrı olmasının sırr-ı hikmeti şudur ki:

Mekke'de, birinci safta muhatapve muarızları, Kureyş müşrikleri ve ümmîleri olduğundan, belâğatça kuvvetli bir üslûb-u âlî ve îcazlı, muknî, kanaat verici bir icmal; ve tespit için tekrar lâzım geldiğinden, ekseriyetle Mekkiye sûreleri erkân-ı imaniyeyi ve tevhidin mertebelerini gayet kuvvetli ve yüksek ve i'cazlı bir îcaz ile ifade ve tekrar edip ifade ederek, mebde' ve meâdı, Allah'ı ve âhireti, değil yalnız bir sahifede, bir âyette, bir cümlede, bir kelimede, belki bazan bir harfte ve takdim, tehir, târif, tenkir ve hazf, zikir gibi heyetlerde öyle kuvvetli ispat eder ki, ilm-i belâğatın dâhî imamları hayretle karşılamışlar. Risale-in Nur

ve bilhassa Kur’ân’ın kırk vech-i i’câzını icmalen ispat eden Yirmi Beşinci Söz zeyilleriyle beraber ve nazımdaki vech-i i’câzı hârika bir tarzda beyanve ispat eden Arabî Risale-in Nur’dan *İşârâtü’l-İ’câz* tefsiri bilfiil göstermişler ki, Mekkî sûre ve âyetlerde en âlî bir üslûb-u belâğat ve en yüksek bir i’câz-ı îcâzî vardır.

Amma, Medeniyesûre ve âyetlerde, birinci safta muhatap ve muarızları ise, Allah’ı tasdik eden Yahudi ve Nasârâ gibi ehl-i kitap olduğundan, mukteza-yı belâğat ve irşad ve mutabık-ı makam ve halin lüzumundan sade ve vâzıh ve tafsilli bir üslûpla ehl-i kitaba karşı dinin yüksek usulünü ve imanın rükünlerini değil, belki medar-ı ihtilaf olan şeriatın ve ahkâmın ve teferruatın ve küllî kanunların menşeleri ve sebepleri olan cüz’iyatın beyanı lâzım geldiğinden, o Medeniye sûre ve âyetlerde, ekseriyetle tafsil ve izah ve sade üslûpla beyanat içinde, Kur’ân’a mahsus emsalsiz bir tarz-ı beyanla, birden o cüz’î teferruat hâdisesi içinde yüksek, kuvvetli bir fezleke, bir hâtime, bir hüccet ve o cüz’î hâdise-i şer’iyeyi küllîleştiren ve imtisâlini iman-ı billâh ile temin eden bir cümle-i tevhidiye ve esmâiyeyi ve uhreviyeyi zikreder, o makamı nurlandırır, ulvîleştirir, küllîleştirir.

Risale-i Nur, âyetlerin âhirlerinde ekseriyetlegelen

إِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ [1] إِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ [2]

وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ [3] وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ [4]

gibi tevhidi ve âhireti ifade eden fezlekeler ve hâtimelerde ne kadar yüksek bir belâğat ve meziyetler ve cezâletler ve nükteler bulunduğunu, Yirmi Beşinci Sözün İkinci Şûlesinin İkinci Nurunda o fezleke ve hâtimelerin pek çok nüktelerinden ve meziyetlerinden on tanesini beyan ederek, o hülâsalarda bir mu’cize-i kübrâ bulunduğunu muannidlere de ispat etmiş.

1. "Muhakkak ki Allah herşeye hakkıyla kàdirdir." Bakara Sûresi, 2:20.
2. "Şüphesiz ki Allah herşeyi hakkıyla bilir." Ankebut sûresi, 29:62.
3. "Onun kudreti herşeye galiptir; O herşeyi hikmetle yapar." Rum Sûresi, 30:27.
4. "Onun kudreti herşeye galiptir, O çok bağışlayıcıdır." Rum Sûresi, 30:5.

Evet, Kur’ân, o teferruat-ı şer’iyeve kavânin-i içtimaiyenin beyanı içinde birden muhatabın nazarını en yüksek ve küllî noktalara kaldırıp, sade üslûbu bir ulvî üslûba ve şeriat dersinden tevhid dersine çevirerek, Kur’ân’ı, hem bir kitab-ı şeriat ve ahkâm ve hikmet, hem bir kitab-ı akîde ve iman ve zikir ve fikir ve dua ve dâvet olduğunu gösterip, her makamda çok makàsıd-ı irşadiye-i Kur’âniyeyi ders vermesiyle Mekkiye âyetlerin tarz-ı belâğatlarından ayrı ve parlak mu’cizâne bir cezâlet izhar eder. Bazan iki kelimede, meselâ, رَبُّ الْعَالَمِينَ [1]

ve [2] رَبُّكَ de, رَبُّكَ tabiriyle ehadiyeti ve رَبُّ الْعَالَمِينَ ile vâhidiyeti bildirir, ehadiyet içinde vâhidiyeti ifade eder.

Hattâ bir cümlede, bir zerreyi bir gözbebeğinde gördüğü ve yerleştirdiği gibi, güneşi dahi aynıâyetle, aynı çekiçle göğün gözbebeğinde yerleştirir ve göğe bir gözyapar.

Meselâ, [3] خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ âyetinden sonra [4] يُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ âyetinin akabinde [5] وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ der. Zemin ve göklerin haşmet-i hilkatinde kalbin dahi hâtırâtını bilir idare eder der, tarzında bir beyanat cihetiyle o sade ve ümmiyet mertebesini ve avâmın fehmini nazara alan basit ve cüz'î muhavere, o tarz ile ulvî ve câzibedar ve umumî ve irşadkâr bir mükâlemeye döner.

1. "Âlemlerin Rabbi."
2. "Rabbin."
3. "Yeri ve göğü yaratan Odur." Hadîd Sûresi, 57:4.
4. "O geceyi gündüze, gündüzü de geceye geçirir." Hadîd Sûresi, 57:6.
5. "Gönüllerde saklı olanı hakkıyla bilen de Odur." Hadîd Sûresi, 57:6.

Bir sual: "Bazen ehemmiyetli bir hakikat sathî nazarlara görünmediğinden ve bazı makamlarda cüz'î ve âdi bir hadiseden yüksek bir fezleke-i tevhidi veya küllî bir düsturu beyan etmekte münasebet bilinmediğinden, bir kusur tevehhüm edilir. Meselâ, Hazret-i Yusuf Aleyhisselâm kardeşini bir hile ile alması[1] içinde [2] وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ diye gayet yüksek bir düsturun zikri belâğatça münasebeti görünmüyor. Bunun sırrı ve hikmeti nedir?"

1. "Yusuf, Bünyamin'in yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı, sonra sukabını kardeşinin yükünden bulup çıkardı. İşte böyle bir tedbiri BizYusuf'a vahyettik. Yoksa, Allah dilemedikçe, Hükümdarın kanunlarına göre kardeşini alıkoymasına imkân yoktu." Yûsuf Sûresi, 12:76.
2. "Her bilenin üzerinde daha iyi bilen biri vardır." Yûsuf Sûresi, 12:76.

Elcevap: Herbiri birer küçük Kur'ân olan ekser uzun sûrelerde ve mutavassıtlarda ve çok sahife ve makamlarda yalnız iki üç maksat değil, belki Kur'ân, mahiyeti hem bir kitab-ı zikir ve iman ve fikir, hem bir kitab-ı şeriat ve hikmet ve irşad gibi, çok kitapları ve ayrı ayrı dersleri tazammun ederek rububiyet-i İlâhiyenin herşeye ihatasını ve haşmetli tecelliyatını ifade etmek cihetiyle, kâinat kitab-ı kebîrinin bir nevi kıraati olan Kur'ân, elbette her makamda, hattâ bazen bir sahifede çok maksatları takiben marifetullahtan ve tevhidin mertebelerinden ve iman hakikatlerinden ders verdiği haysiyetiyle, öbür makamda, meselâ zâhirce zayıf bir münasebetle başka bir ders açar ve o zayıf münasebete çok kuvvetli münasebetler iltihak ederler, o makama gayet mutabık olur, mertebe-i belâğatı yükselir.

İkinci bir sual: “Kur’ân’da sarîhan ve zımnen ve işareten, âhiret ve tevhidi ve beşerin mükâfat ve mücâzâtını binler defa ispat edip nazara vermenin ve her sûrede, her sahifede, her makamda ders vermenin hikmeti nedir?”

Elcevap: Daire-i imkânda ve kâinatın sergüzeştine ait inkılâplarda ve emanet-i kübrayı ve hilâfet-i arziyeyi omuzuna alan nev-i beşerin şekavet ve saadet-i ebediyeye medar olan vazifesine dair en ehemmiyetli, en büyük, en dehşetli meselelerinden, en azametlilerini ders vermek ve hadsiz şüpheleri izale etmek ve gayet şiddetli inkârları ve inatları kırmak cihetinde, elbette o dehşetli inkılâpları tasdik ettirmek ve o inkılâplar azametinde büyük ve beşere en elzem ve en zaruri meseleleri teslim ettirmek için, Kur’ân, binler defa değil, belkimilyonlar defa onlara baktırsa yine israf değil ki, milyonlar keretekrarla o bahisler Kur’ân’da okunur, usanç vermez, ihtiyaç kesilmez.Meselâ,

اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ
تَجْرِيمِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ [1]

1. "İmân eden ve güzel işler yapanlar için ise, altından ırmaklar akan Cennetler vardır. Bu ise pek büyük bir kurtuluştur." Bürûc Sûresi, 85:11.

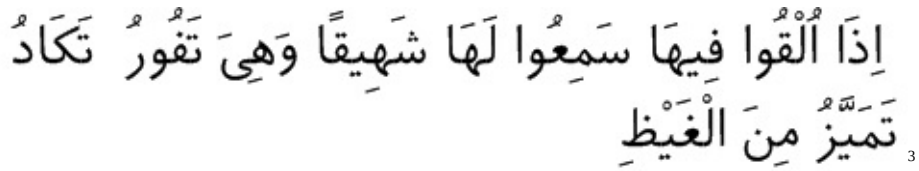
âyetinin gösterdiği müjde-i saadet-i ebediyehakikati, bîçare beşere her dakika kendini gösteren hakikat-i mevtin, “Hem insanı, hem dünyasını, hem bütün ahbabını idam-ı ebedîsinden kurtarıp ebedî bir saltanatı kazandırır” dediğinden milyarlar defa tekrar edilse ve kâinat kadar ehemmiyet verilse, yine israf olmaz, kıymetten düşmez.

İşte bu çeşit hadsiz kıymettar meseleleri ders veren ve kâinatı bir hane gibi değiştiren ve şeklini bozan dehşetli inkılâpları tesis etmekte iknaya ve inandırmaya ve ispata çalışan Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyan, elbette sarîhan ve zımnen ve işareten binler defa o meselelere nazar-ı dikkati celbetmek, değil israf, belki ekmek, ilâç, hava ve ziya gibi birer hâcet-i zaruriye hükmünde ihsanını tazelendirir.

Hem meselâ,

اِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ [1] وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ [2]

gibi tehdit âyetlerini Kur’ân gayet şiddet ve hiddetle ve gayet kuvvet ve tekrarla zikretmesinin hikmeti ise, Risale-in Nur’da kat’î ispat edildiği gibi, beşerin küfrü, kâinatın ve eksermahlûkatın hukukuna öyle bir tecavüzdür ki, semâvâtı ve arzı kızdırıyor ve anâsırı hiddete getirip tufanlarla o zâlimleri tokatlıyor. Ve

[3]

1. "İnkâredenler için ise Cehennem ateşi vardır." Fâtır Sûresi, 35:36.
2. "Zâlimlerin hakkı şüphesiz ki pek acı bir azaptır." İbrahim Sûresi, 14:22.
3. "Oraya atıldıklarında Cehennemin kaynar durumdaki gürleyişini işitirler. Neredeyse o Cehennem onlara olan öfkeden parçalanacak!" Mülk Sûresi, 67:7-8.

âyetinin sarahatiyle, o zâlim münkirlere Cehennem öyle öfkeleniyor ki, hiddetinden parçalanmak derecesine geliyor. İşte böyle bir cinayet-i âmmeye ve hadsiz bir tecavüze karşı beşerin küçüklük ve ehemmiyetsizliği noktasına değil, belki zâlimâne cinayetinin azametine ve kâfirâne tecavüzünün dehşetine karşı, Sultan-ı Kâinat kendi raiyetinin hukukunun ehemmiyetini ve o münkirlerin küfür ve zulmündeki nihayetsiz çirkinliğini göstermek hikmetiyle, fermanında gayet hiddet ve şiddetle o cinayeti ve cezasını değil bin defa, belki milyonlar vemilyarlarla tekrar etse, yine israf ve kusur değil ki, bin seneden beriyüzer milyon insanlar hergün usanmadan kemâl-i iştiyakla ve ihtiyaçla okurlar.

Evet, hergün, her zaman, herkes için bir âlemgider, taze bir âlemin kapısı kendine açılmasından, o geçici herbir âlemini nurlandırmak için ihtiyaç ve iştiyakla *Lâ ilâhe illâllah* cümlesini binler defa tekrar ile o değişen perdelere ve âlemlere herbirisine *Lâ ilâhe illâllah*'ı lâmba yaptığı gibi, öyle de, o kesretli, geçici perdeleri ve o tazelenen seyyar kâinatları karanlıklandırmamak ve âyine-i hayatında in'ikâs eden suretlerini çirkinleştirmemek ve lehinde şahit olabilen omisafir vaziyetleri aleyhine çevirmemek için, o cinayetlerin cezalarınıve Padişah-ı Ezelîninşiddetli ve inatları kıran tehditlerini, her vakit Kur'ân'ı okumakla tahattur edip nefsin tuğyanından kurtulmaya çalışmak hikmetiyle, Kur'ân gayet mânidar tekrar eder. Ve bu derece kuvvet ve şiddet ve tekrarla tehdidat-ı Kur'âniyeyi hakikatsız tevehhüm etmekten, şeytan bile kaçar. Ve onları dinlemeyen münkirlere Cehennem azabı ayn-ı adalettir, diye gösterir.

Hem meselâ, Asâ-yı Mûsâgibi çok hikmetleri ve faideleri bulunan kıssa-i Mûsâ'nın (a.s.) ve sair enbiyanın kıssalarını çok tekrarında, risalet-i Ahmediyenin hakkaniyetine bütün enbiyanın nübüvvetlerini hüccet gösterip, "Onların umumunu inkâr edemeyen, bu zâtın risaletini hakikat noktasında inkâr edemez" hikmetiyle; ve herkes her vakit bütün Kur'ân'ı okumaya muktedir ve muvaffak olamadığından, herbir uzun ve mutavassıt sûreyi birer küçük Kur'ân hükmüne getirmek için, ehemmiyetli erkân-ı imaniye gibi o kıssaları tekrar etmesi, değil israf, belki mukteza-yı belâğattır ve hâdise-i Muhammediye, bütün benî Âdemin en büyük hadisesi ve kâinatın en azametli meselesi olduğunu ders vermektir.

Evet, Kur'ân'da Zât-ı Ahmediyeye en büyük makam vermek ve dört erkân-ı imaniyeyi içine almakla *Lâ ilâhe illâllah*rüknüne denk tutulan *Muhammedun*

Resulullah ve risalet-i Muhammediye kâinatın en büyük hakikati ve Zât-ı Ahmediye bütün mahlûkatın en eşrefi ve hakikat-i Muhammediye tabir edilen küllî şahsiyet-i mâneviyesi ve makam-ı kudsîsi, iki cihanın en parlak bir güneşi olduğuna ve bu hârika makama liyakatine dair pekçok hüccetleri ve emareleri, kat'î bir surette Risale-in Nur'da ispat edilmiş. Binden birisi şudur ki: [1]*Es-sebebu ke'l-fâil* düsturuyla, bütün ümmetinin bütün zamanlarda işlediği hasenatın bir misli onun defter-i hasenatına girmesi ve bütün kâinatın hakikatlerini, getirdiği nurla nurlandırması, değil yalnız cin, ins, melek ve zîhayatı, belki kâinatı, semâvât ve arzı minnettar eylemesi ve istidat lisanıyla nebatatın duaları ve ihtiyac-ı fıtrî diliyle hayvanâtın duaları, gözümüz önünde bilfiil kabul olmasının şehadetiyle, milyonlar, belki ruhanilerle beraber milyarlar fıtrî ve reddedilmez duaları makbul olan sulehâ-yı ümmeti hergün o zâta salât ve selâm ünvanıyla rahmet duaları ve mânevî kazançlarını en evvel ozâta bağışlamaları ve bütün ümmetçe okunan Kur'ân'ın üç yüzbin hurufunun herbirisinde on sevaptan tâ yüz, tâ bin hasene ve meyve vermesinden, yalnız kıraat-i Kur'ân cihetiyle defter-i a'mâline hadsiz nurlar girmesi haysiyetiyle, o zâtın şahsiyet-i mâneviyesi olan hakikat-i Muhammediye istikbâlde bir şecere-i tûbâ-i Cennet hükmünde olacağını Allâmü'l-Guyûb bilmiş ve görmüş, o makama göre Kur'ân'ında o azîm ehemmiyeti vermiş ve fermanında ona tebaiyeti ve sünnet-i seniyyesine ittibâ ile şefaatine mazhariyeti en ehemmiyetli bir mesele-i insaniye göstermiş ve o haşmetli şecere-i tûbânın bir çekirdeği olan şahsiyet-i beşeriyetini ve bidayetteki vaziyet-i insaniyesini ara sıra nazara almasıdır.

1. bk. *Müslim*, İmare 133; *Tirmizî*, İlim 14; *Ebu Dâvud*, Edep 115; *Müsned*4:120, 5:272-274, 357.

İşte Kur'ân'ın tekrar edilen hakikatleri bu kıymette olduğundan, tekraratında kuvvetli ve geniş bir mu'cize-i mâneviye bulunmasına fıtrat-ı selime şehadet eder-meğer maddiyyunluk tâunuyla maraz-ı kalbe ve vicdan hastalığına müptelâ ola!

قَدْ يُنْكِرُ الْمَرْءُ ضَوْءَ الشَّمْسِ مِنْ رَمَدٍ وَيُنْكِرُ الْفَمُ طَعْمَ الْمَاءِ مِنْ سَقَمٍ [1]

kaidesine dahil olur.

1. Bazen insan, göz hastalığından dolayı güneş ışığını inkâr eder. Ağız da hastalıktan dolayı bazen suyun tadını alamaz.

Bu Onuncu Meseleye bir hâtime olarak iki haşiyedir

BİRİNCİSİ

Bundan on iki sene evvel[1] işittim ki, en dehşetli ve muannid bir zındık, Kur'ân'a karşı suikastını, tercümesiyle yapmaya başlamış ve demiş ki: "Kur'ân tercüme edilsin, tâ ne mal olduğu bilinsin." Yani, lüzumsuz tekraratı herkes görsün ve tercümesi onun yerinde okunsun diye dehşetli bir plân çevirmiş.

1. Bu risalenin telifinden on iki sene evvel.

Fakat Risale-in Nur'un cerh edilmez hüccetleri kat'î ispat etmiş ki, Kur'ân'ın hakikî tercümesi kabil değil, ve lisan-ı nahvî olan lisan-ı Arabî yerinde Kur'ân'ın meziyetlerini ve nüktelerini başka lisan muhafaza edemez ve herbir harfi, on adetten bine kadar sevap veren kelimât-ı Kur'âniyenin mu'cizâne ve cemiyetli tabirlerinin yerini, beşerin âdi ve cüz'î tercümeleri tutamaz, onun yerinde camilerde okunmaz diye, Risale-in Nur her tarafta intişarıyla o dehşetli plânı akîm bıraktı. Fakat o zındıktan ders alan münafıklar, yine şeytan hesabına Kur'ân güneşini üflemekle söndürmeye aptal çocuklar gibi ahmakane ve divanecesine çalışmaları hikmetiyle, bana gayet sıkı ve sıkıcı ve sıkıntılı bir hâlette bu Onuncu Mesele yazdırıldı tahmin ediyorum. Başkalarıyla görüşemediğim için hakikat-ı hali bilemiyorum.

İKİNCİ HAŞİYE:

Denizlihapsinden tahliyemizden sonra, meşhur Şehir Otelinin yüksek katında oturmuştum. Karşımda güzel bahçelerde kesretli kavak ağaçları birer halka-i zikir tarzında gayet lâtif, tatlı bir surette hem kendileri, hem dalları, hem yaprakları havanın dokunmasıyla cezbedârâne ve câzibekârâne hareketle raksları, kardeşlerimin müfarakatlarından ve yalnız kaldığımdan hüzünlü ve gamlı kalbime ilişti. Birden güz ve kış mevsimi hatıra geldi ve bana bir gaflet bastı. Ben o kemâl-i neş'e ile cilvelenen o nâzenin kavaklara ve zîhayatlara o kadar acıdım ki, gözlerim yaşla doldu. Kâinatın süslü perdesi altındaki ademleri, firakları ihtar ve ihsasiyle kâinat dolusu firakların, zevâllerin hüzünleri başıma toplandı.

Birden, hakikat-i Muhammediyenin (a.s.m.) getirdiği nur imdada yetişti. O hadsiz hüzünleri ve gamları, sürurlara çevirdi. Hattâ o nurun, herkes ve her ehl-i iman gibi benim hakkımda milyon feyzinden yalnız o vakitte o vaziyete temas eden imdat ve tesellîsi için, zât-ı Muhammediyeye (a.s.m.) karşı ebediyen minnettar oldum. Şöyle ki:

Ol nazar-ı gaflet, o mübareknâzeninleri vazifesiz, neticesiz bir mevsimde görünüp, hareketleri neş'eden değil, belki güya ademden ve firaktan titreyerek hiçliğe düştüklerini göstermekle, herkes gibi bendeki aşk-ı bekà ve hubb-u mehâsin ve muhabbet-i vücud ve şefkat-i cinsiye ve alaka-i hayatiyeye medar olan damarlarıma o derece dokundu ki, böyle dünyayı bir mânevî cehenneme ve aklı bir tâzip âletine çevirdiği sırada, Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmın beşere hediye getirdiği nur perdeyi kaldırdı; idam, adem, hiçlik, vazifesizlik, abes, firak fanilik yerinde, o kavakların herbirinin yaprakları adedince hikmetleri ve mânâları ve, Risale-in Nur'da ispat edildiği gibi, üç kısma ayrılan neticeleri ve vazifeleri var diye gösterdi.

Birinci kısım: Sâni-i Zülcelâlin esmâsına bakar. Meselâ, nasılki bir usta, harika bir makineyi yapsa, onu takdir eden herkes o zâta "Mâşâallah, bârekâllah" deyip alkışlar. Öyle de, o makine dahi, ondan maksut neticeleri tam tamına göstermesiyle, lisan-ı hâliyle ustasını tebrik eder, alkışlar. Her zîhayat ve herşey böyle bir makinedir; ustasını tebriklerle alkışlar.

İkinci kısım hikmetleri ise, zîhayatın ve zîşuurun nazarlarına bakar. Onlara şirin bir mütalâagâh, birer kitab-ı marifet olur. Mânâlarını zîşuurun zihinlerinde ve suretlerini kuvve-i hafızalarında ve elvâh-ı misâliyede ve âlem-i gaybın defterlerinde daire-i vücutta bırakıp, sonra âlem-i şehadeti terk eder, âlem-i gayba çekilir. Demek, surî bir vücudu bırakır, mânevî ve gaybî ve ilmî çok vücutları kazanır.

Evet madem Allah var ve ilmi ihâta eder. Elbette adem, idam, hiçlik, mahv, fena, hakikat noktasında, ehl-i imanın dünyasında yoktur. Ve kâfirlerin dünyaları ademle, firakla, hiçlikle, fânilikle doludur. İşte bu hakikati, umumun lisanında gezen bu gelen darb-ı mesel ders verip, der:

"Kimin için Allah var, ona herşey var. Ve kimin için yoksa, herşey ona yoktur, hiçtir."

Elhasıl, nasıl ki, iman, ölüm vaktinde insanı idam-ı ebedîden kurtarıyor; öyle de, herkesin hususî dünyasını dahi idamdan ve hiçlik karanlıklarından kurtarıyor. Ve küfür ise, hususan küfr-ü mutlak olsa, hem o insanı, hem hususî dünyasını ölümle idam edip mânevî cehennem zulmetlerine atar, hayatının lezzetlerini acı zehirlere çevirir. Hayat-ı dünyeviyeyi âhiretine tercih edenlerin kulakları çınlasın! Gelsinler, buna ya bir çare bulsunlar veya imana girsinler, bu dehşetli hasârattan kurtulsunlar.

سُبْحَانَكَ لاَعِلْمَ لَنَا اِلاَّ مَاعَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ [1]

Duanıza çok muhtaç ve size çok müştak kardeşiniz Said Nursî

1. "Seni her türlü noksandan tenzih ederiz, Senin bize öğrettiğinden başka bilgimiz yoktur. Sen herşeyi hakkıyla bilir, her işi hikmetle yaparsın." Bakara Sûresi, 2:32.

Yirmi Altıncı Söz

Kader Risalesi

وَاِنْ مِنْ شَیْءٍ اِلاَّ عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ اِلاَّ بِقَدَرٍ مَعْلُوْمٍ [1]

وَكُلَّ شَیْءٍ اَحْصَیْنَاهُ فِی اِمَامٍ مُبِینٍ [2]

Kader ile cüz-ü ihtiyarî, iki mesele-i mühimmedir. Ona dair Dört Mebhas içinde birkaç sırlarını açmaya çalışacağız.

1. "Hiçbir şey yoktur ki, hazineleri Bizim yanımızda olmasın. Herşeyi Biz belirlibir miktarla indiririz." Hicr Sûresi, 15:21.
2. "Biz herşeyi İmam-ı Mübînde tek tek sayıp yazdık." Yâsin Sûresi, 36:12.

BİRİNCİ MEBHAS

Kaderve cüz-ü ihtiyarî, İslâmiyetin ve imanın nihayet hududunu gösteren, hâlî ve vicdanî bir imanın cüzlerindendir. Yoksa ilmî ve nazarî değillerdir. Yani, mü’min, herşeyi, hattâ fiilini, nefsini Cenâb-ı Hakka vere vere, tâ nihayette teklif ve mes’uliyetten kurtulmamak için, cüz-ü ihtiyarî önüne çıkıyor; ona “Mes’ul ve mükellefsin” der. Sonra, ondan sudur eden iyilikler ve kemâlâtla mağrur olmamak için, kader karşısına geliyor; der: “Haddini bil, yapan sen değilsin.”

Evet, kader, cüz-ü ihtiyarî, imanve İslâmiyetin nihayet merâtibinde; kader, nefsi gururdan; ve cüz-ü ihtiyarî, adem-i mes’uliyetten kurtarmak içindir ki, mesâil-i imaniyeye girmişler. Yoksa, mütemerrid nüfus-u emmârenin işledikleri seyyiâtının mes’uliyetinden kendilerini kurtarmak için kadere yapışmak; ve onlara in’âm olunan mehâsinle iftihar etmek, gururlanmak, cüz-ü ihtiyarîye istinad etmek; bütün bütün sırr-ı kadere ve hikmet-i cüz-ü ihtiyariyeye zıt bir harekete sebebiyet veren ilmî meseleler değildir.

Evet, mânenterakkî etmeyen avam içinde, kaderin câ-yı istimâli var. Fakat, o da mâziyat ve mesâibdedir ki, ye’sin ve hüznün ilâcıdır. Yoksa, maâsî ve istikbaliyatta değildir ki, sefahete ve atâlete sebep olsun. Demek, kader meselesi, teklif ve mes’uliyetten kurtarmak için değil, belki fahr ve gururdan kurtarmak içindir ki, imana girmiş. Cüz-ü ihtiyarî, seyyiâta merci olmak içindir ki, akideye

dahil olmuş; yoksa mehâsine masdar olarak tefer'un etmek için değildir.

Evet, Kur'ân'ın dediği gibi, insan, seyyiâtından tamamen mes'uldür. Çünkü seyyiâtı isteyen odur. Seyyiât, tahribat nev'inden olduğu için, insan bir seyyie ile çok tahribat yapabilir, müthiş bir cezaya kesb-i istihkak eder: bir kibritle bir evi yakmak gibi. Fakat hasenatta iftihara hakkı yoktur. Onda onun hakkı pek azdır. Çünkü hasenatı isteyen, iktiza eden rahmet-i İlâhiye; ve icad eden kudret-i Rabbâniyedir. Sual ve cevap, dâi ve sebep, ikisi de Haktandır. İnsan yalnız dua ile, iman ile, şuur ile, rıza ile onlara sahip olur.

Fakat seyyiâtı isteyen nefs-i insaniyedir: ya istidat ile, ya ihtiyar ile. Nasıl ki, beyaz, güzel güneşin ziyasından bazı maddeler siyahlık ve taaffün alır. O siyahlık, onun istidadına aittir. Fakat o seyyiâtı, çok mesâlihi tazammun eden bir kanun-u İlâhî ile icad eden yine Haktır. Demek, sebebiyet ve sual nefistendir ki, mes'uliyeti o çeker. Hakka ait olan halk ve icad ise, daha başka güzel netice ve meyveleri olduğu için güzeldir, hayırdır.

İşte, şu sırdandır ki: Kesb-i şer, şerdir; halk-ı şer, şer değildir. Nasıl ki, pek çok mesâlihi tazammun eden bir yağmurdan zarar gören tembel bir adam diyemez, "Yağmur rahmet değil." Evet, halk ve icadda bir şerr-i cüz'î ile beraber hayr-ı kesir vardır. Bir şerr-i cüz'î için hayr-ı kesiri terk etmek, şerr-i kesir olur. Onun için, o şerr-i cüz'î, hayır hükmüne geçer. İcad-ı İlâhîde şer ve çirkinlik yoktur; belki abdin kisbine ve istidadına aittir.

Hem nasıl kader-i İlâhî, netice ve meyveler itibarıyla şerden ve çirkinlikten münezzehtir. Öyle de, illet ve sebep itibarıyla dahi, zulümden ve kubuhtan mukaddestir. Çünkü, kader hakikî illetlere bakar, adalet eder. İnsanlar zâhirî gördükleri illetlere hükümlerini bina eder, kaderin ayn-ı adaletinde zulme düşerler. Meselâ, hâkim seni sirkatle mahkûm edip hapsetti. Halbuki sen sârık değilsin. Fakat kimse bilmez gizli bir katlin var. İşte, kader-i İlâhî dahi seni o hapisle mahkûm etmiş. Fakat kader, o gizli katlin için mahkûm edip adalet etmiş. Hâkim ise, sen ondan masum olduğun sirkate binaen mahkûm ettiği için zulmetmiştir. İşte, şey-i vâhidde iki cihetle kader ve icad-ı İlâhînin adaleti ve insan kisbinin zulmü göründüğü gibi, başka şeyleri buna kıyas et. Demek, kader ve icad-ı İlâhî, mebde' ve müntehâ, asıl ve fer', illet ve neticeler itibarıyla şerden ve kubuhtan ve zulümden münezzehtir.

Eğer denilse: "Madem cüz-ü ihtiyarînin icada kabiliyeti yok. Bir emr-i itibarî hükmünde olan kisbden başka, insanın elinde birşey bulunmuyor. Nasıl oluyor ki, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyanda, Hâlık-ı Semâvât ve Arza karşı, insana âsi ve düşman vaziyeti verilmiş; Hâlık-ı Arz ve Semâvât, ondan azîm şikâyetler ediyor, o âsi insana karşı abd-i mü'mine yardım için kendini ve melâikesini tahşid

ediyor, ona azîm bir ehemmiyet veriyor?

Elcevap: Çünkü küfürve isyan ve seyyie, tahriptir, ademdir. Halbuki, azîm tahribat ve hadsiz ademler, birtek emr-i itibarîye ve ademîye terettüp edebilir. Nasıl ki, bir azîm sefinenin dümencisi, vazifesinin adem-i ifasıyla, sefine gark olup bütün hademelerin netice-i sa'yleri iptal olur. Bütün o tahribat, bir ademe terettüp ediyor. Öyle de, küfür ve mâsiyet, adem ve tahrip nev'inden olduğu için, cüz-ü ihtiyarî, bir emr-i itibarî ile onları tahrik edip müthiş netâice sebebiyet verebilir.

Zira küfür, çendan bir seyyiedir. Fakat bütün kâinatı kıymetsizlikle ve abesiyetle tahkir ve delâil-i vahdâniyeti gösteren bütün mevcudatı tekzip ve bütün tecelliyât-ı esmâyı tezyif olduğundan, bütün kâinat ve mevcudat ve esmâ-i İlâhiye namına, Cenâb-ı Hak kâfirden şedit şikâyet ve dehşetli tehdidat etmek ayn-ı hikmettir ve ebedî azap vermek ayn-ı adalettir.

Madem insan küfürve isyanla tahribat tarafına gidiyor; az bir hizmetle pek çok işleri yapar. Onun için, ehl-i iman, onlara karşı Cenâb-ı Hakkın inâyet-i azîmine muhtaçtır. Çünkü, on kuvvetli adam, bir evin muhafazasını ve tamiratını deruhte etse, haylaz bir çocuğun o haneye ateş vermeye çalışmasına karşı, o çocuğun velisine, belki padişahına müracaata, yalvarmaya mecbur olması gibi, mü'minlerin de böyle edepsiz ehl-i isyana karşı dayanmak için Cenâb-ı Hakkın çok inâyâtına muhtaçtırlar.

Elhasıl: Eğer kader ve cüz-ü ihtiyarîden bahseden adam, ehl-i huzur ve kemâl-i iman sahibi ise, kâinatı ve nefsini Cenâb-ı Hakka verir, Onun tasarrufunda bilir. O vakit hakkı var kaderden, cüz-ü ihtiyarîden bahsetsin. Çünkü madem nefsini ve herşeyi Cenâb-ı Haktan bilir; o vakit cüz-ü ihtiyarîye istinad ederek mes'uliyeti deruhte eder; seyyiâta merciiyeti kabul edip Rabbini takdis eder, daire-i ubûdiyette kalıp teklif-i İlâhiyeyi zimmetine alır. Hem kendinden sudur eden kemâlât ve hasenatla gururlanmamak için kadere bakar, fahr yerine şükreder. Başına gelen musibetlerde kaderi görür, sabreder.

Eğer kaderve cüz-ü ihtiyarîden bahseden adam ehl-i gaflet ise, o vakit kaderden ve cüz-ü ihtiyarîden bahse hakkı yoktur. Çünkü nefs-i emmâresi, gaflet veya dalâlet saikasıyla kâinatı esbaba verip Allah'ın malını onlara taksim eder, kendini de kendine temlik eder. Fiilini kendine ve esbaba verir, mes'uliyeti ve kusuru kadere havale eder. O vakit, nihayette Cenâb-ı Hakka verilecek olan cüz-ü ihtiyarî ve en nihayette medar-ı nazar olacak olan kader bahsi mânâsızdır. Yalnız, bütün bütün onların hikmetine zıt ve mes'uliyetten kurtulmak için bir desise-i nefsiyedir.

İKİNCİ MEBHAS

Ehl-i ilme mahsus,[HAŞİYE-1] ince bir tetkik-i ilmîdir.

Haşiye-1 Bu İkinci Mebhas, en derin ve en müşkül bir sırr-ı kader meselesidir. Bütün ulema-i muhakkikînce en ehemmiyetli ve münazaralı bir mesele-i akaid-i kelâmiyedir. Risale-i Nur tam halletmiş.

Eğer desen: Kader ile cüz-ü ihtiyarî nasıl tevfik edilebilir?

Elcevap: Yedi vech ile.

BİRİNCİSİ: Elbette kâinatın intizam ve mizan lisanıyla hikmet ve adaletine şehadet ettiği bir Âdil-i Hakîm, insan için medar-ı sevap ve ikab olacak, mahiyeti meçhul bir cüz-ü ihtiyarî vermiştir. O Âdil-i Hakîmin pek çok hikmetini bilmediğimiz gibi, şu cüz-ü ihtiyarînin kaderle nasıl tevfik edildiğini bilmediğimiz, olmamasına delâlet etmez.

İKİNCİSİ: Bizzarure, herkes kendisinde bir ihtiyar hisseder, o ihtiyarın vücudunu vicdanen bilir. Mevcudatın mahiyetini bilmek ayrıdır, vücudunu bilmek ayrıdır. Çok şeyler var, vücudu bizce bedihî olduğu halde, mahiyeti bizce meçhul... İşte, şu cüz-ü ihtiyarî, öyleler sırasına girebilir. Herşey malûmatımıza münhasır değildir. Adem-i ilmimiz, onun ademine delâlet etmez.

ÜÇÜNCÜSÜ: Cüz-ü ihtiyarî, kadere münâfi değil. Belki kader, ihtiyarı teyid eder. Çünkü, kader, ilm-i İlâhînin bir nev'idir. İlm-i İlâhî, ihtiyarımıza taallûk etmiş. Öyle ise ihtiyarı teyid ediyor, iptal etmiyor.

DÖRDÜNCÜSÜ: Kader, ilim nev'indendir. İlim, malûma tâbidir. Yani, nasıl olacak, öyle taallûk ediyor. Yoksa, malûm, ilme tâbi değil. Yani, ilim desâtiri, malûmu, haricî vücut noktasında idare etmek için esas değil. Çünkü, malûmun zâtı ve vücud-u haricîsi, iradeye bakar ve kudrete istinad eder.

Hem ezel, mazi silsilesinin bir ucu değil ki, eşyanın vücudunda esas tutulup ona göre bir mecburiyet tasavvur edilsin. Belki ezel, mazi ve hal ve istikbali birden tutar, yüksekten bakar bir âyine-misaldir. Öyle ise, daire-i mümkinat içinde uzanıp giden zamanın mazi tarafında bir uç tahayyül edip, ona "ezel" deyip, o ezel ilmine, eşyanın tertiple girmesini ve kendisini onun haricinde tevehhüm etmesi, ona göre muhakeme etmek hakikat değildir.

Şu sırrın keşfi için şu misale bak: Senin elinde bir âyine bulunsa, sağ tarafındaki mesafe mazi, sol tarafındaki mesafe müstakbel farz edilse, o âyine yalnız mukabilini tutar. Sonra o iki tarafı bir tertiple tutar, çoğunu tutamaz. O âyine ne kadar aşağı ise, o kadar az görür. Fakat o âyine ile yükseğe çıktıkça, o âyinenin mukabil dairesi genişlenir. Git gide, bütün iki taraf mesafeyi birden, bir anda tutar. İşte, şu âyine, şu vaziyette, onun irtisamında, o mesafelerde cereyan eden hâlât birbirine mukaddem, muahhar, muvafık, muhalif denilmez.

İşte, kader, ilm-i ezelîden olduğu için; ilm-i ezelî, hadisin tabiriyle, manzar-ı âlâdan, ezelden ebede kadar herşey, olmuş ve olacak, birden tutar, ihata eder bir makam-ı âlâdadır. Biz ve muhakemâtımız onun haricinde olamaz ki, mazi

mesafesinde bir âyine tarzında olsun.

BEŞİNCİSİ: Kader, sebeple müsebbebe bir taallûku var. Yani, “Şu müsebbep, şu sebeple vukua gelecek.” Öyle ise, denilmesin ki, “Madem filân adamın ölmesi, filân vakitte mukadderdir. Cüz-ü ihtiyariyle tüfek atan adamın ne kabahati var? Atmasaydı yine ölecekti.”

Sual: Niçin denilmesin?

Elcevap: Çünkü, kader onun ölmesini onun tüfeğiyle tayin etmiştir. Eğer onun tüfek atmamasını farz etsen, o vakit kaderin adem-i taallûkunu farz ediyorsun. O vakit ölmesini neyle hükmedeceksin? Ya, Cebrî gibi sebebe ayrı, müsebbebe ayrı birer kader tasavvur etsen; veyahut Mutezile gibi kaderi inkâr etsen, Ehl-i Sünnet ve Cemaati bırakıp fırka-i dâlleye girersin.

Öyle ise, biz ehl-i hakderiz ki: “Tüfek atmasaydı, ölmesi bizce meçhul.” Cebrî der: “Atmasaydı yine ölecekti.” Mutezile der: “Atmasaydı ölmeyecekti.”

ALTINCISI: [HAŞİYE-1] Cüz-ü ihtiyarînin üssü’l-esası olan meyelân, Mâtüridîce bir emr-i itibarîdir, abde verilebilir. Fakat Eş’arî ona mevcut nazarıyla baktığı için, abde vermemiş. Fakat o meyelândaki tasarruf, Eş’ariyece bir emr-i itibarîdir. Öyle ise o meyelân, o tasarruf, bir emr-i nisbîdir. Muhakkak bir vücud-u haricîsi yoktur. Emr-i itibarî ise, illet-i tâmme istemez ki, illet-i tâmme vücudu için lüzum ve zaruret ve vücub ortaya girip ihtiyarı ref’ etsin. Belki o emr-i itibarînin illeti, bir rüçhâniyet derecesinde bir vaziyet alsa, o emr-i itibarî sübut bulabilir. Öyle ise, o anda onu terk edebilir. Kur’ân ona o anda diyebilir ki, “Şu şerdir, yapma.”

Haşiye-1 Gayet müdakkik âlimlere mahsus bir hakikattir.

Evet, eğer abd, hâlık-ı ef’âli bulunsaydı ve icada iktidarı olsaydı, o vakit ihtiyarı ref olurdu. Çünkü ilm-i usul ve hikmette, مَالَمْ يَجِبْ لَمْ يُوجَدْ kaidesince mukarrerdir ki, “Birşey vâcip olmazsa, vücuda gelmez.” Yani, illet-i tâmme bulunacak; sonra vücuda gelebilir. İllet-i tâmme ise, malûlu, bizzarure ve bilvücub iktiza ediyor. O vakit ihtiyar kalmaz.

Eğer desen: Tercih bilâ müreccih muhaldir. Halbuki, o emr-i itibarî dediğimiz kisb-i insanî, bazan yapmak ve bazan yapmamak, eğer mûcip bir müreccih bulunmazsa, tercih bilâ müreccih lâzım gelir. Şu ise, usul-ü kelâmiyenin en mühim bir esasını hedmeder.

Elcevap: Tereccuh bilâ müreccihmuhaldir. Yani, müreccihsiz, sebepsiz rüçhaniyet muhaldir. Yoksa, tercih bilâ müreccih caizdir ve vakidir. İrade bir sıfattır; onun şe’ni böyle bir işi görmektir.

Eğer desen: Madem katli halk eden Haktır. Niçin bana kàtil denilir?

Elcevap: Çünkü, ilm-i sarfkaidesince, ism-i fail, bir emr-i nisbî olan masdardan müştaktır. Yoksa, bir emr-i sabit olan hâsıl-ı bilmasdardan inşikak etmez. Masdar kisbimizdir; kàtil ünvanını da biz alırız. Hâsıl-ı bilmasdar, Hakkın mahlûkudur. Mes'uliyeti işmam eden birşey, hâsıl-ı bilmasdardan müştak kılınmaz.

YEDİNCİSİ: İrade-i cüz'iye-i insaniye ve cüz-ü ihtiyariyesi, çendan zayıftır, bir emr-i itibarîdir. Fakat Cenâb-ı Hak ve Hakîm-i Mutlak, o zayıf, cüz'î iradeyi, irade-i külliyesinin taallûkuna bir şart-ı âdi yapmıştır. Yani, mânen der: "Ey abdim, ihtiyarınla hangi yolu istersen, seni o yolda götürürüm. Öyle ise mes'uliyet sana aittir."

Teşbihte hata olmasın, sen bir iktidarsız çocuğu omuzuna alsan, onu muhayyer bırakıp "Nereyi istersen seni oraya götüreceğim" desen; o çocuk yüksekbir dağı istedi, götürdün. Çocuk üşüdü yahut düştü. Elbette "Senistedin" diyerek itab edip, üstünde bir tokat vuracaksın. İşte, Cenâb-ı Hak, Ahkemü'l-Hâkimîn, nihayet zaafta olan abdin iradesini bir şart-ı âdi yapıp, irade-i külliyesi ona nazar eder.

Elhasıl: Ey insan! Senin elinde gayet zayıf, fakat seyyiâtta ve tahribatta eli gayet uzun ve hasenatta eli gayet kısa, cüz-ü ihtiyarî namında bir iraden var. O iradenin bir eline duayı ver ki, silsile-i hasenatın bir meyvesi olan Cennete eli yetişsin ve bir çiçeği olan saadet-i ebediyeye eli uzansın. Diğer eline istiğfarı ver ki, onun eli seyyiâttan kısalsın ve o şecere-i mel'unenin bir meyvesi olan zakkum-u Cehenneme yetişmesin.

Demek, duave tevekkül meyelân-ı hayra büyük bir kuvvet verdiği gibi, istiğfar ve tevbe dahi meyelân-ı şerri keser, tecavüzâtını kırar.

ÜÇÜNCÜ MEBHAS

Kadere iman, imanın erkânındandır. Yani, "Herşey Cenâb-ı Hakkın takdiriyledir." Kadere delâil-i kat'iye o kadar çoktur ki, had ve hesaba gelmez. Biz, basit ve zâhir bir tarzla, şu rükn-ü imaniyeyi, ne derece kuvvetli ve geniş olduğunu, bir mukaddeme ile göstereceğiz.

MUKADDEME: Herşey vücudundan evvel ve vücudundan sonra yazıldığını[1] وَلاَ رَطْبٍ وَلاَ يَابِسٍ اِلاَّ فِى كِتَابٍ مُبِينٍ gibi pek çok âyât-ı Kur'âniye tasrih ediyor. Ve şu kâinat denilen, kudretin Kur'ân-ı Kebîrinin âyâtı dahi, şu hükm-ü Kur'ânîyi, nizam ve mizan ve intizam ve tasvir ve tezyin ve imtiyaz gibi âyât-ı tekvîniyesiyle tasdik ediyor.

1. "Yaş ve kuru ne varsa hepsi ap açık bir kitapta yazılmıştır." En'âm Sûresi, 6:59.

Evet, şu kâinat kitabının manzummektubatı ve mevzun âyâtı şehadet eder ki,

herşey yazılıdır. Amma, vücudundan evvel herşey mukadder ve yazılı olduğuna delil, bütün mebâdi ve çekirdekler ve mekadir ve suretler birer şahittir. Zira, herbir tohum ve çekirdekler, *kâf nun* tezgâhından çıkan birer lâtif sandıkçadır ki, kaderle tersim edilen bir fihristecik, ona tevdi edilmiştir ki, kudret, o kaderin hendesesine göre zerrâtı istihdam edip, o tohumcuklar üstünde koca mu'cizât-ı kudreti bina ediyor. Demek, bütün ağacın başına gelecek, bütün vakıâtıyla çekirdeğinde yazılı hükmündedir. Zira tohumlar maddeten basittir, birbirinin aynıdır; maddeten birşey yoktur.

Hem herşeyin miktar-ı muntazaması, kaderi vâzıhan gösterir. Evet, hangi zîhayata bakılsa görünüyor ki, gayet hikmetli ve san'atlı bir kalıptan çıkmış gibi, bir miktar, bir şekil var ki, o miktarı, o sureti, o şekli almak, ya harika ve nihayet derecede eğri büğrü maddî bir kalıp bulunmalı, veyahut kaderden gelen mevzun, ilmî bir kalıb-ı mânevî ile kudret-i ezeliye o sureti, o şekli biçip giydiriyor. Meselâ, sen şu ağaca, şu hayvana dikkatle bak ki, câmid, sağır, kör, şuursuz, birbirinin misli olan zerreler onun neşvünemâsında hareket eder. Bazı eğri büğrü hudutlarda, meyve ve faidelerin yerinitanır, görür, bilir gibi durur, tevakkuf eder. Sonra, başka bir yerde,büyük bir gayeyi takip eder gibi yolunu değiştirir. Demek, kaderden gelen miktar-ı mânevînin ve o miktarın emr-i mânevîsiyle zerreler hareket ederler.

Madem maddî ve görünecek eşyada bu derece kaderin tecelliyâtı var. Elbette, eşyanın mürur-u zamanla giydikleri suretler ve ettikleri harekâtla hasıl olan vaziyetler dahi bir intizam-ı kadere tâbidir. Evet, bir çekirdekte, hem bedihî olarak, irade ve evâmir-i tekvîniyenin ünvanı olan Kitab-ı Mübînden haber veren ve işaret eden, hem nazarî olarak emir ve ilm-i İlâhînin bir ünvanı olan İmam-ı Mübînden haber veren ve remzeden iki kader tecellîsi var:

Bedihî kader ise, o çekirdeğin tazammun ettiği ağacın maddî keyfiyat ve vaziyetleri ve heyetleridir ki, sonra gözle görünecek.

*Nazarî*ise, o çekirdekte, ondan halk olunacak ağacın müddet-i hayatındaki geçireceği tavırlar, vaziyetler, şekiller, hareketler, tesbihatlardır ki, "tarihçe-i hayat" namıyla tabir edilen, vakit be vakit değişen tavırlar, vaziyetler, şekiller, fiiller, o ağacın dalları, yaprakları gibi intizamlı birer kaderî miktarı vardır.

Madem en âdi ve basit eşyada böyle kaderin tecellîsi var. Elbette umum eşyanın vücudundan evvel yazılı olduğunu ifade eder ve az bir dikkatle anlaşılır. Şimdi, vücudundan *sonra* herşeyin sergüzeşt-i hayatı yazıldığına delil ise, âlemde Kitab-ı Mübîn ve İmam-ı Mübînden haber veren bütün meyveler ve Levh-i Mahfuzdan haber veren ve işaret eden, insandaki bütün kuvve-i hafızalar birer şahittir, birer emâredir.

Evet, herbir meyve, bütün ağacın mukadderât-ı hayatı, onun kalbi hükmünde olan çekirdeğinde yazılıyor. İnsanın sergüzeşt-i hayatıyla beraber, kısmen âlemin hâdisât-ı maziyesi, kuvve-i hafızasında öyle bir surette yazılıyor ki, güya hardal küçüklüğünde bu kuvvecikte, dest-i kudret, kalem-i kaderiyle insanın sahife-i a'mâlinden küçük bir senet istinsah ederek, insanın eline verip dimağının cebine koymuş—tâ muhasebe vaktinde onunla hatırlatsın. Hem, tâ mutmain olsun ki, bu fenâ ve zevâl hercümercinde bekà için pek çok âyineler var ki, Kadîr-i Hakîm, zâillerin hüviyetlerini onlarda tersim edip ibkà ediyor. Hem bekà için pek çok levhalar var ki, Hafîz-i Alîm, fânilerin mânâlarını onlarda yazıyor.

Elhasıl: Madem en basit ve en aşağı derece-i hayat olan nebâtat hayatı bu derece kaderin nizamına tâbidir. Elbette, en yüksek derece-i hayat olan hayat-ı insaniye, bütün teferruatıyla kaderin mikyasıyla çizilmiştir ve kalemiyle yazılıyor.

Evet, nasıl katreler buluttan haber verir; reşhalar su menbaını gösterir; senetler, cüzdanlar bir defter-i kebirin vücuduna işaret ederler. Öyle de, şu meşhudumuz olan, zîhayatlardaki intizam-ı maddî olan bedihî kader ve intizam-ı mânevî ve hayatî olan nazarî kaderin reşhaları, katreleri, senetleri, cüzdanları hükmünde olan meyveler, nutfeler, tohumlar, çekirdekler, suretler, şekiller, bilbedâhe, Kitab-ı Mübîn denilen irade ve evâmir-i tekvîniyenin defterini ve İmam-ı Mübîn denilen ilm-i İlâhînin bir divanı olan Levh-i Mahfuzu gösterir.

NETİCE-İ MERAM: Madem bilmüşahede görüyoruz ki, herbir zîhayatın neşvünemâ zamanında zerreleri eğri büğrü hudutlara gider, durur. Zerreler yolunu değiştirir, o hudutların nihayetlerinde birer hikmet, birer faide, birer maslahatı semere verirler. Bilbedâhe, o şeyin miktar-ı surîsi, bir kader kalemiyle tersim edilmiştir. İşte, meşhud, bedihî kader, o zîhayatın mânevî hâlâtında dahi bir kader kalemiyle çizilmiş muntazam meyvedar hudutları, nihayetleri var olduğunu gösterir. Kudret masdardır, kader mistardır. Kudret, o maânî kitabını, o mistar üstünde yazar.

Madem maddî ve mânevî kaderkalemiyle tersim edilmiş müsmir hudutlar, hikmetli nihayetler olduğunu kat'iyen anlıyoruz. Elbette, herbir zîhayatın müddet-i hayatında geçireceği ahval ve etvârı, o kaderin kalemiyle tersim edilmiş. Çünkü, sergüzeşt-i hayatı, bir intizam ve mizanla cereyan ediyor, suretler değiştiriyor, şekiller alıyor. Madem böyle umum zîhayatta kalem-i kader hükümrandır. Elbette, âlemin en mükemmel meyvesi ve arzın halifesi ve emanet-i kübrânın hâmili olan insanın sergüzeşt-i hayatiyesi, herşeyden ziyade kaderin kanununa tâbidir.

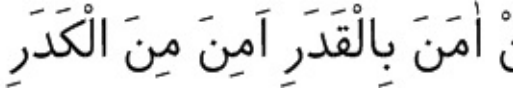
Eğer desen: Kader bizi böyle bağlamış, hürriyetimizi selb etmiştir. İnbisat ve

cevelâna müştak olan kalb ve ruh için kadere iman bir ağırlık, bir sıkıntı vermiyor mu?

Elcevap: Kat'a ve asla! Sıkıntı vermediği gibi, nihayetsiz bir hiffet, bir rahatlık ve ravh ve reyhânı veren ve emn ü emânı temin eden bir sürur, bir nur veriyor. Çünkü, insan kadere iman etmezse, küçük bir dairede cüz'î bir serbestiyet, muvakkat bir hürriyet içinde dünya kadar ağır bir yükü, biçare ruhun omuzunda taşımaya mecburdur. Çünkü insan bütün kâinatla alâkadardır. Nihayetsiz makàsıd ve metâlibi var. Kudreti, iradesi, hürriyeti milyondan birisine kâfi gelmediği için, çektiği mânevî sıkıntı ağırlığı ne kadar müthiş ve muvahhiş olduğu anlaşılır. İşte, kadere iman, bütün o ağırlığı kaderin sefinesine atar, kemâl-i rahatla, ruh ve kalbin kemâl-i hürriyetiyle kemâlâtında serbest cevelânına meydan veriyor. Yalnız nefs-i emmârenin cüz'î hürriyetini selb eder ve firavuniyetini ve rububiyetini ve keyfemâyeşâ hareketini kırar.

Kadere iman o kadar lezzetli, saadetlidir ki, tarif edilmez. Yalnız şu temsille o lezzete ve o saadete bir işaret edeceğiz. Şöyle ki:

İki adam bir padişahın pâyitahtına giderler. O padişahın mahall-i garaip olan has sarayına girerler. Biri, padişahı bilmez, o yerlerde gàsıbâne, sârıkane tavattun etmek ister. Fakat o bahçe, o sarayın iktiza ettikleri idare ve tedbir ve varidat; ve makinelerini işlettirmek ve garip hayvânâtın erzakını vermek gibi zahmetli külfetleri görür, mütemadiyen ıztırap çeker. O cennet gibi bahçe, başına bir cehennem gibi oluyor. Herşeye acıyor, idare edemiyor. Teessüfle vaktini geçirir. Sonra da, o hırsız, edepsiz adam, tedip suretiyle hapse atılır.

İkinci adam, padişahı tanır, padişaha kendini misafir bilir. Bütün o bahçede, o sarayda olan işler bir nizam-ı kanunla cereyan ettiğini, herşey bir programla, kemâl-i suhuletle işlediğini itikad eder. Zahmet ve külfetleri padişahın kanununa bırakıp, kemâl-i safâile o cennet-misal bahçenin bütün lezzetlerinden istifade edip, padişahın merhametine ve idare kanunlarının güzelliğine istinaden herşeyi hoş görür, kemâl-i lezzet ve saadetle hayatını geçirir. İşte [1] sırrını anla.

1. "Kadere iman eden, kederden emin olur." ed-Deylemî, *el-Müsned*1:113; el-Müsâvî, *Feyzu'l-Kadîr* 3:187; Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl* 1:106.

DÖRDÜNCÜ MEBHAS

Eğer desen: Birinci Mebhasta ispat ettin ki, kaderin herşeyi güzeldir, hayırdır. Ondan gelen şer de hayırdır, çirkinlik de güzeldir. Halbuki, şu dâr-ı dünyadaki musibetler, beliyyeler o hükmü cerh ediyor.

Elcevap: Ey şiddet-i şefkatten şedit bir elemi hisseden nefsim ve arkadaşım! Vücut hayr-ı mahz, adem şerr-i mahz olduğuna, bütün mehâsin ve kemâlâtın

vücuda rücuu ve bütün maâsî ve mesâib ve nekaisin esası adem olduğu delildir.

Madem adem şerr-i mahzdır. Ademe müncer olan veya ademi işmam eden hâlât dahi şerri tazammun eder. Onun için, vücudun en parlak nuru olan hayat, ahvâl-i muhtelife içinde yuvarlanıp kuvvet buluyor. Mütebâyin vaziyetlere girip tasaffi ediyor ve müteaddit keyfiyatı alıp matlup semeratı veriyor ve müteaddit tavırlara girip Vâhib-i Hayatın nukuş-u esmâsını güzelce gösterir. İşte, şu hakikattendir ki, zîhayatlara âlâm ve mesâib ve meşakkat ve beliyyat suretinde bazı hâlât ârız olur ki, o hâlât ile hayatlarına envâr-ı vücut teceddüt edip zulümât-ı adem tebâud ederek hayatları tasaffi ediyor. Zira, tevakkuf, sükûnet, sükût, atâlet, istirahat, yeknesaklık, keyfiyatta ve ahvalde birer ademdir. Hattâ en büyük bir lezzet, yeknesaklık içinde hiçe iner.

Elhasıl: Madem hayat, Esmâ-i Hüsnânın nukuşunu gösterir. Hayatın başına gelen herşey hasendir. Meselâ, gayet zengin, nihayet derecede san’atkâr ve çok san’atlarda mahir bir Zât, âsâr-ı san’atını, hem kıymettar servetini göstermek için, âdi bir miskin adamı, modellik vazifesini gördürmek için, bir ücrete mukabil, bir saatte murassâ, musannâ yaptığı gömleği giydirir, onun üstünde işler ve vaziyetler verir, tebdil eder. Hem her nevi san’atını göstermek için keser, değiştirir, uzaltır, kısaltır. Acaba şu ücretli miskin adam o zâta dese, “Bana zahmet veriyorsun. Eğilip kalkmakla vaziyetveriyorsun. Beni güzelleştiren bu gömleği kesip kısaltmakla güzelliğimibozuyorsun” demeye hak kazanabilir mi? “Merhametsizlik, insafsızlıkettin” diyebilir mi?

İşte, onun gibi, Sâni-i Zülcelâl, Fâtır-ı Bîmisal, zîhayata göz, kulak, akıl, kalbgibi havâs ve letâifle murassâ olarak giydirdiği vücut gömleğini, Esmâ-i Hüsnânın nakışlarını göstermek için, çok hâlât içinde çevirir, çok vaziyetlerde değiştirir. Elemler, musibetler nev’inde olan keyfiyat, bazı esmâsının ahkâmını göstermek için lemeât-ı hikmet içinde bazı şuâât-ı rahmet ve o şuâât-ı rahmet içinde lâtif güzellikler vardır.

Hâtime

Eski Said'in serkeş, müftehir, mağrur, ucüblü, riyakâr nefsini susturan, teslime mecbur eden Beş Fıkradır.

BİRİNCİ FIKRA: Madem eşya var ve san'atlıdır. Elbette bir ustaları var. Yirmi İkinci Sözde gayet kat'î ispat edildiği gibi, eğer herşey birinin olmazsa, o vakit herbir şey bütün eşya kadar müşkül ve ağır olur. Eğer herşey birinin olsa, o zaman bütün eşya bir şey kadar âsân ve kolay olur.

Madem zemin ve âsumânı birisi yapmış, yaratmış. Elbette, o pek hikmetli ve çok san'atkâr Zât, zemin ve âsumânın meyveleri ve neticeleri ve gayeleri olan zîhayatları başkalara bırakıp işi bozmayacak. Başka ellere teslim edip bütün hikmetli işlerini abes etmeyecek, hiçe indirmeyecek, şükür ve ibadetlerini başkasına vermeyecektir.

İKİNCİ FIKRA: Sen, ey mağrur nefsim! Üzüm ağacına benzersin. Fahirlenme! Salkımları o ağaç kendi takmamış; başkası onları ona takmış.

ÜÇÜNCÜ FIKRA: Sen, ey riyakâr nefsim! "Dine hizmet ettim" diye gururlanma.[1] إِنَّ اللّٰهَ لَيُؤَيِّدُ هٰذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ sırrınca, müzekkâ olmadığın için, belki sen kendini o recül-ü fâcir bilmelisin. Hizmetini, ubûdiyetini, geçen nimetlerin şükrü ve vazife-i fıtrat ve farize-i hilkat ve netice-i san'at bil, ucüb ve riyadan kurtul.

1. "Muhakkak ki Allah, bu dini fâcir adamla da teyid ve takviye eder." (*Buhari*, Cihad: 182, Meğâzî: 38, Kader: 5; *Müslim*,İmân: 178; *İbn-i Mâce*, Fiten: 35; *Dârimî*, Siyer: 73; *Müsned*, 2:309, 5:45.).

DÖRDÜNCÜ FIKRA: Hakikat ilmini, hakikî hikmeti istersen, Cenâb-ı Hakkın marifetini kazan. Çünkü, bütün hakaik-i mevcudat, ism-i Hakkın şuââtı ve esmâsının tezâhürâtı ve sıfâtının tecelliyâtıdırlar. Maddî ve mânevî, cevherî-arazî, herbir şeyin, herbir insanın hakikati, birer ismin nuruna dayanır ve hakikatine istinad ederler. Yoksa, hakikatsiz, ehemmiyetsiz bir surettir. Yirminci Sözün âhirinde şu sırra dair bir nebze bahsi geçmiştir.

Ey nefis! Eğer şu dünya hayatına müştaksan, mevtten kaçarsan, kat'iyen bil ki, hayat zannettiğin hâlât, yalnız bulunduğun dakikadır. O dakikadan evvel bütün zamanın ve o zaman içindeki eşya-yı dünyeviye, o dakikada meyyittir, ölmüştür. O dakikadan sonra bütün zamanın ve onun mazrufu, o dakikada ademdir, hiçtir. Demek güvendiğin hayat-ı maddiye, yalnız bir dakikadır. Hattâ bir kısım ehl-i tetkik, "bir âşiredir, belki bir ân-ı seyyâledir" demişler. İşte, şu sırdandır ki, bazı ehl-i velâyet, dünyanın, dünya cihetiyle ademine hükmetmişler.

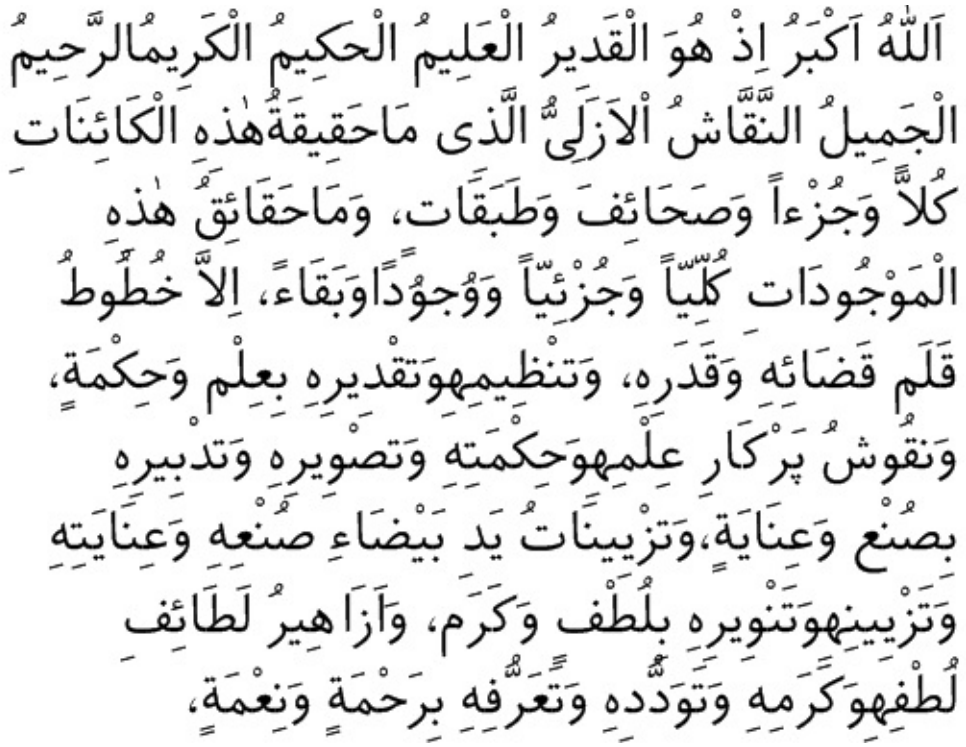
Madem böyledir. Hayat-ı maddiye-i nefsiyeyi bırak; kalbve ruh ve sırrın derece-i hayatlarına çık, bak: Ne kadar geniş bir daire-i hayatları var! Senin için meyyit olan mazi, müstakbel, onlar için hayydır, hayattar ve mevcuttur.

Ey nefsim! Madem öyledir, sen dahi kalbim gibi ağla ve bağır ve de ki:

Fâniyim, fâniolanı istemem. Âcizim, âciz olanı istemem.Ruhumu Rahmân'a teslim eyledim; gayr istemem.İsterim, fakat bir yâr-ı bâki isterim.

Zerreyim, fakat bir Şems-i Sermed isterim.Hiç ender hiçim; fakat bu mevcudatı birden isterim.

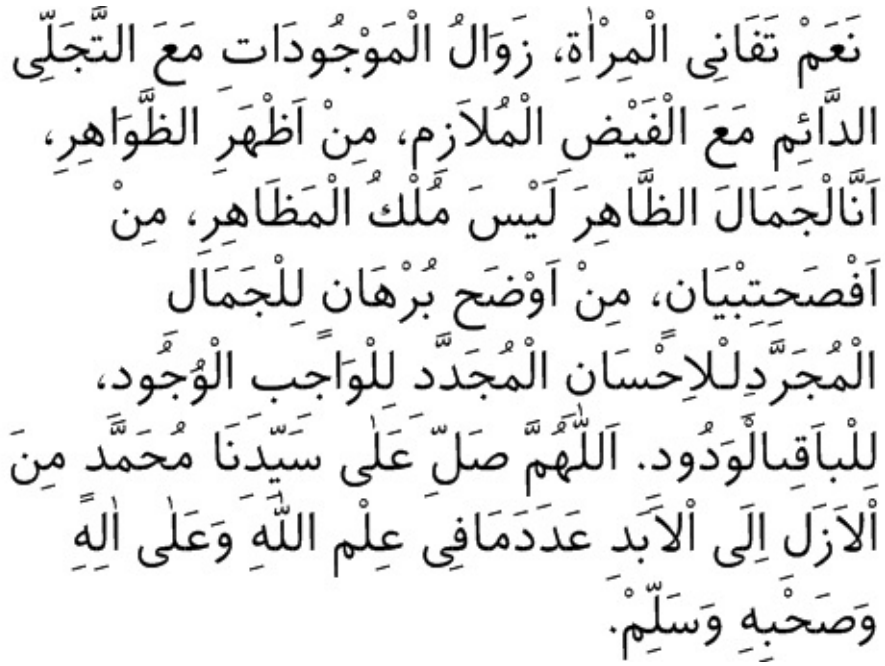
BEŞİNCİ FIKRA: Şu fıkra, Arabî geldiği için Arabî yazıldı. Hem şu fıkra-i Arabiye, Allahu ekber zikrinde otuz üç mertebe-i tefekkürden bir mertebeye işarettir.

اَللّٰهُ اَكْبَرُ اِذْ هُوَ الْقَدِيرُ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ الْكَرِيمُالرَّحِيمُ
الْجَمِيلُ النَّقَّاشُ الْاَزَلِيُّ الَّذى مَاحَقِيقَةُهٰذِهِ الْكَائِنَاتِ
كُلاًّ وَجُزْءاً وَصَحَائِفَ وَطَبَقَات، وَمَاحَقَائِقُ هٰذِهِ
الْمَوْجُودَاتِ كُلِّيّاً وَجُزْئِيّاً وَوُجُودًاوَبَقَاءً، اِلاَّ خُطُوطُ
قَلَمِ قَضَائِهِ وَقَدَرِهِ، وَتَنْظِيمِهِوَتَقْدِيرِهِ بِعِلْمٍ وَحِكْمَةٍ،
وَنَقُوشُ پَرْكَارِ عِلْمِهِوَحِكْمَتِهِ وَتَصْوِيرِهِ وَتَدْبِيرِهِ
بِصُنْعٍ وَعِنَايَةٍ،وَتَزْيِينَاتُ يَدِ بَيْضَاءِ صُنْعِهِ وَعِنَايَتِهِ
وَتَزْيِينِهِوَتَنْوِيرِهِ بِلُطْفٍ وَكَرَمٍ، وَاَزَاهِيرُ لَطَائِفِ
لُطْفِهِوَكَرَمِهِ وَتَوَدُّدِهِ وَتَعَرُّفِهِ بِرَحْمَةٍ وَنِعْمَةٍ،

[1]

وَثَمَرَاتُ فَيَّاضِ رَحْمَتِهِ وَنِعْمَتِهِ وَتَرَحُّمِهِ وَتَحَنُّنِهِ بِجَمَالِوَكَمَال، وَلَمَعَاتُ وَتَجَلِّيَاتُ جَمَالِهِ وَكَمَالِهِ بِشَهَادَاتِتَفَانِيَةِ الْمَرَايَا، وَسَيَّالِيَةِ الْمَظَاهِرِ مَعَ بَقَاءِالْجَمَال الْمُجَرَّد السَّرْمَدِيّ الدَّائِم التَّجَلِّي، وَالظُّهُورِ عَلَى مَرّ الْفُصُول وَالْعُصُورِوَالدُّهُورِ، وَدَائِم الْاِنْعَام عَلَى مَرِّ الْاَنَامِوَالْاَيَّام وَالْاَعْوَام.

نَعَمْ فَالْاَثَرُ الْمُكَمَّلُ يَدُلُّ ذَا عَقْلٍ عَلَى الْفِعْلِالْمُكَمَّل، ثُمَّ الْفِعْلُ الْمُكَمَّلُ يَدُلُّ ذَا فَهْم عَلَىالْاِسْم الْمُكَمَّل، ثُمَّ الْاِسْمُ الْمُكَمَّلُ يَدُلُّبالْبَدَاهَةِ عَلَى الْوَصْف الْمُكَمَّل، ثُمَّ الْوَصْفُالْمُكَمَّلُ يَدُلُّ بالضَّرُورَةِ عَلَى الشَّأْن الْمُكَمَّل، ثُمَّالشَّأْنُ الْمُكَمَّلُ يَدُلُّ بالْيَقِين عَلَى كَمَالِ الذَّاتِ بِمَا يَلِيقُ بِالذَّاتِ وَهُوَ الْحَقُّ الْيَقِين.

1. Allah en büyüktür, o Kadîr, Alîm, Hakîm, Kerîm, Rahîm, Cemîl olan EzelîNakkaş'tır ki, bu kâinatın sayfaları ve tabakalarıyla, küll ve cüzolarak hakikati ve bu mevcudatın külliyet ve cüz'iyet ve vücut ve bekàitibarıyla hakikati, Onun kazâ ve kader kaleminin ilim ve hikmetletanzim ve takdir ettiği hatları; ilim ve hikmet pergelinin sun' veinâyetle tasvir ve tedbir ettiği nakışları; sun' ve inâyetinin yed-ibeyzâsının lütuf ve keremle süsleyip aydınlattığı zinetleri, tezyinatı,lütuf ve kereminin ve teveddüd ve taarrüfünün lâtifelerinden rahmet venimetle açan çiçekleri; rahmet ve nimetinin ve terahhum ve tahannünününfeyzinden cemâl ve kemâl ile çıkan meyveleri; ve, aynaların fâniliği vemazharların seyyâliyetiyle beraber, onlarda tecellî eden o mücerred vesermedî cemâlin bâki kalarak, gelip geçen mevsimler ve asırlar vedehirler üzerinde tecelliyat ve zuhurâtının ve gelip geçen mahlûkat vegünler ve seneler üzerindeki in'âmâtının devam etmesinin şehâdetiyle,Onun cemâl ve kemâlinin tecelliyat ve lemeâtından başka birşey değildir. Evet, eserin mükemmelliği, akıl sahipleri için, fiilin mükemmelliğinedelâlet eder. Mükemmel fiil ise, fehim sahipleri için, isminmükemmelliğine delâlet eder. İsmin mükemmelliği, bilbedâhe sıfâtınmükemmelliğine; sıfâtın mükemmelliği ise, bizzarure şe'ninmükemmelliğine; şe'nin mükemmelliği ise, hakkalyakîn derecesinde birkat'iyetle ve o zâta lâyık bir şekilde, zâtın mükemmelliğine delâleteder.Evet, aynaların fâniliği ve mevcudatın zevâliyle berabertecelliyâtın ve füyuzâtın devam etmesi, bütün zuhurattan daha zâhir birsurette, onlarda görünen cemâlin mazharlara ait olmadığına delâlet ederve en fasih bir lisanla ve en vâzıh bir burhanla gösterir ki, otecelliyat, Vâcibü'l-Vücudun ve Bâkî-i Vedûdun mücerred cemâlinin vemazharlar üzerinde daimî yenilenen ihsânâtının cilveleridir. Allahım!Efendimiz Muhammed 'e, âl ve ashâbına, ezelden ebede, ilm-i İlâhîninmevcudatı adedince salât ve selâm et.

Zeyl

Bu küçücük zeylin büyük bir ehemmiyeti var. Herkese menfaatlidir.

CENÂB-I HAKKA vâsıl olacak tarikler pek çoktur. Bütün haktarikler Kur’ân’dan alınmıştır. Fakat tarikatlerin bazısı, bazısından daha kısa, daha selâmetli, daha umumiyetli oluyor. O tarikler içinde, kàsır fehmimle Kur’ân’dan istifade ettiğim “acz ve fakr ve şefkat ve tefekkür” tarikidir.

Evet, aczdahi, aşk gibi, belki daha eslem bir tariktir ki, ubûdiyet tarikiyle mahbubiyete kadar gider. Fakr dahi Rahmân ismine isal eder. Hem şefkat dahi, aşk gibi, belki daha keskin ve daha geniş bir tariktir ki, Rahîm ismine isal eder. Hem tefekkür dahi, aşk gibi, belki daha zengin, daha parlak, daha geniş bir tariktir ki, Hakîm ismine isal eder.

Şu tarik, hafî tarikler misillü, “letâif-i aşere“ gibi on hatve değil; ve tarik-i cehriye gibi “nüfus-u seb’a” yedi mertebeye atılan adımlar değil; belki Dört Hatveden ibarettir. Tarikatten ziyade hakikattir, şeriattir.

Yanlış anlaşılmasın; aczve fakr ve kusurunu Cenâb-ı Hakka karşı görmek demektir. Yoksa onları yapmak veya halka göstermek demek değildir.

Şu kısa tarikin evrâdı, ittibâ-ı sünnettir; ferâizi işlemek, kebâiri terk etmektir. Ve bilhassa, namazı tâdil-i erkânla kılmak, namazın arkasındaki tesbihatı yapmaktır.

Birinci Hatveye [1] فَلَا تُزَكُّوا اَنْفُسَكُمْ âyeti işaret ediyor.

İkinci Hatveye [2] وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللّٰهَ فَاَنْسٰيهُمْ اَنْفُسَهُمْ âyeti işaret ediyor.

Üçüncü Hatveye

مَا اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَا اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ [3]

âyeti işaret ediyor.

Dördüncü Hatveye [4] كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهُ âyeti işaret ediyor.

Şu Dört Hatvenin kısa bir izahı şudur ki:

1. “Nefislerinizi temize çıkarmayın.” Necm Sûresi, 53:32.
2. "Allah'ı unutanlar gibi olmayın ki, Allah da onlara kendi nefislerini unutturmuştur." Haşir Sûresi, 59:19.
3. "Sana her ne iyilik erişirse Allah'tandır. Sana her ne kötülük gelirse, o da kendi nefsindendir." Nisâ Sûresi, 4:79.
4. "Herşey helâk olup gidicidir—Ona bakan yüzü müstesnâ." Kasas Sûresi, 28:88.

BİRİNCİ HATVEDE:

فَلَا تُزَكُّوا اَنْفُسَكُمْ[1] âyeti işaret ettiği gibi, tezkiye-i nefis etmemek. Zira, insan, cibilliyeti ve fıtratı hasebiyle nefsini sever. Belki, evvelâ ve bizzat yalnız zâtını sever; başka herşeyi nefsine feda eder. Mâbuda lâyık bir tarzda nefsini metheder; mâbuda lâyık bir tenzihle nefsini meâyipten tenzih ve tebrie eder. Elden geldiği kadar kusurları kendine lâyık görmez ve kabuletmez. Nefsine perestiş eder tarzında, şiddetle müdafaa eder. Hattâ, fıtratında tevdi edilen ve Mâbud-u Hakikînin hamd ve tesbihi için ona verilen cihazat ve istidadı kendi nefsine sarf ederek, مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهُ هَوٰيهُ[2] sırrına mazhar olur. Kendini görür, kendine güvenir, kendini beğenir.

İşte, şu mertebede, şu hatvede tezkiyesi, tathiri, onu tezkiye etmemek, tebrie etmemektir.

1. "Nefislerinizi temize çıkarmayın." Necm Sûresi, 53:32.
2. "Nefsinin arzusunu kendine mâbudedinen kimse..." Furkan Sûresi, 25:43.

İKİNCİ HATVEDE:

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللّٰهَ فَاَنْسٰيهُمْ اَنْفُسَهُمْ dersini verdiği gibi, kendini unutmuş, kendinden haberi yok. Mevti düşünse, başkasına verir. Fenâve zevâli görse, kendine almaz. Ve külfet ve hizmet makamında nefsini unutmak, fakat ahz-ı ücret ve istifade-i huzuzat makamında nefsini düşünmek, şiddetle iltizam etmek, nefs-i emmârenin muktezasıdır.

Şu makamda tezkiyesi, tathiri, terbiyesi, şu hâletin aksidir. Yani, nisyân-ı nefis içinde nisyan etmemek. Yani, huzuzat ve ihtirasatta unutmak; ve mevtte ve hizmette düşünmek...

ÜÇÜNCÜ HATVEDE:

مَا اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَا اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ[1] dersini verdiği gibi, nefsin muktezası, daima iyiliği kendinden bilip fahr ve ucbe girer. Bu Hatvede, nefsinde yalnız kusuru ve naksı ve aczi ve fakrı görüp, bütün mehâsin ve kemâlâtını, Fâtır-ı Zülcelâl tarafından ona ihsan edilmiş nimetler olduğunu anlayıp, fahr yerinde şükür ve temeddüh yerinde hamd etmektir.

Şu mertebede tezkiyesi, [2] قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكّيهَا sırrıyla şudur ki: Kemâlini kemâlsizlikte, kudretini aczde, gınâsını fakrda bilmektir.

DÖRDÜNCÜ HATVEDE:

[3] كُلُّ شَىْءٍ هَالِكٌ اِلاَّ وَجْهَهُ dersini verdiği gibi, nefis kendini serbest ve müstakil ve bizzat mevcut bilir. Ondan, bir nevi rububiyet dâvâ eder; mâbuduna karşı adâvetkârâne bir isyanı taşır. İşte, gelecek şu hakikati derk etmekle ondan kurtulur. Hakikat şöyledir ki:

1. "Sana her ne iyilik erişirse Allah'tandır. Sana her ne kötülük gelirse, o da kendi nefsindendir." Nisâ Sûresi, 4:79.
2. "Nefsini günahlardan arındıran kurtuluşa ermiştir." Şems Sûresi, 91:9.
3. "Herşey helâk olup gidicidir-Ona bakan yüzü müstesnâ." Kasas Sûresi, 28:88.

Herşey, nefsinde mânâ-yı ismiylefânidir, mefkuttur, hâdistir, mâdumdur. Fakat mânâ-yı harfiyle ve Sâni-i Zülcelâlin esmâsına âyinedarlık cihetiyle ve vazifedarlık itibarıyla şahittir, meşhuddur, vâciddir, mevcuttur.

Şu makamda tezkiyesi ve tathiri şudur ki: Vücudunda adem, ademinde vücudu vardır. Yani, kendini bilse, vücut verse, kâinat kadar bir zulümat-ı adem içindedir. Yani, vücud-u şahsîsine güvenip Mûcid-i Hakikîden gaflet etse, yıldız böceği gibi bir şahsî ziya-yı vücudu, nihayetsiz zulümât-ı adem ve firaklar içinde bulunur, boğulur. Fakat enâniyeti bırakıp, bizzat nefsi hiç olduğunu ve Mûcid-i Hakikînin bir âyine-i tecellîsi bulunduğunu gördüğü vakit, bütün mevcudatı ve nihayetsiz bir vücudu kazanır. Zira, bütün mevcudat, esmâsının cilvelerine mazhar olan Zât-ı Vâcibü’l-Vücudu bulan, herşeyi bulur.

Hâtime

Şu acz, fakr, şefkat, tefekkürtarikindeki Dört Hatvenin izahatı, hakikatin ilmine, şeriatin hakikatine, Kur’ân’ın hikmetine dair olan yirmi altı adet Sözlerde geçmiştir. Yalnız, şurada bir iki noktaya kısa bir işaret edeceğiz. Şöyle ki:

Evet, şu tarikdaha kısadır. Çünkü dört hatvedir. Acz, elini nefisten çekse, doğrudan doğruya Kadîr-i Zülcelâle verir. Halbuki, en keskin tarik olan aşk, nefisten elini çeker, fakat mâşuk-u mecazîye yapışır. Onun zevâlini bulduktan sonra Mahbûb-u Hakikîye gider.

Hem şu tarikdaha eslemdir. Çünkü nefsin şatahat ve bâlâpervâzâne dâvâları bulunmaz. Çünkü, acz ve fakr ve kusurdan başka nefsinde bulmuyor ki, haddinden fazla geçsin.

Hem bu tarikdaha umumî ve cadde-i kübrâdır. Çünkü, kâinatı, ehl-i vahdetü’l-vücud gibi, huzur-u daimî kazanmak için idama mahkûm zannedip Lâ mevcude illâ Hû hükmetmeye veyahut ehl-i vahdetü’ş-şuhud gibi, huzur-u daimî için kâinatı nisyan-ı mutlak hapsinde hapse mahkûm tahayyül edip Lâ meşhude illâ Hû demeye mecbur olmuyor. Belki, idamdan ve hapisten gayet zâhir olarak Kur’ân affettiğinden, o da sarf-ı nazar edip ve mevcudatı kendileri hesabına hizmetten azlederek Fâtır-ı Zülcelâl hesabına istihdam edip Esmâ-i Hüsnâsının mazhariyet ve âyinedarlık vazifesinde istimal ederek, mânâ-yı harfî nazarıyla onlara bakıp, mutlak gafletten kurtulup huzur-u daimîye girmektir; herşeyde Cenâb-ı Hakka bir yol bulmaktır. Elhasıl, mevcudatı mevcudat hesabına hizmetten azlederek, mânâ-yı ismiyle bakmamaktır.

Yirmi Yedinci Söz

İçtihad Risalesi

Beş altı sene mukaddem, Arabî bir risalede içtihada dair yazdığım bir mesele, iki kardeşimin arzularıyla, o meseleye dair haddinden tecavüz edenin haddini bildirmek için, şu Söz, o mesele-i içtihadiyeye dair yazıldı.

وَلَوْ رَدُّوهُ اِلَى الرَّسُول وَاِلٰى اُولِى الْاَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ [1]

İçtihad kapısı açıktır. Fakat şu zamanda oraya girmeye Altı Mâni vardır.

1. "Eğer o meseleyi Peygambere ve mü'minlerden ihtisas ve salâhiyet sahibikimselere havale etselerdi, elbette o kimselerden hüküm çıkarmayaehliyetli olanlar işin doğrusunu bilirlerdi." Nisâ Sûresi, 4:83.

BİRİNCİSİ

Nasıl ki kışta, fırtınaların şiddetli olduğu bir vakitte, dar delikler dahi seddedilir; yeni kapıları açmak, hiçbir cihetle kâr-ı akıl değil. Hem nasıl ki büyük bir selin hücumunda, tamir için duvarlarda delikler açmak, gark olmaya vesiledir. Öyle de, şu münkerat zamanında ve âdât-ı ecânibin istilâsı ânında ve bid'aların kesreti vaktinde ve dalâletin tahribatı hengâmında, içtihad namıyla, kasr-ı İslâmiyetten yeni kapılar açıp, duvarlarından muharriplerin girmesine vesile olacak delikler açmak, İslâmiyete cinayettir.

İKİNCİSİ

Dinin zaruriyâtı ki, içtihad onlara giremez; çünkü kat'î ve muayyendirler. Hem o zaruriyat, kut ve gıda hükmündedirler. Şu zamanda terke uğruyorlar ve tezelzüldedirler. Ve bütün himmet ve gayreti, onların ikamesine ve ihyâsına sarf etmek lâzım gelirken, İslâmiyetin nazariyatkısmında ve selefin içtihadât-ı sâfiyâne ve hâlisânesiyle, bütün zamanların hâcâtına dar gelmeyen efkârları olduğu halde, onları bırakıp, heveskârâne yeni içtihadlar yapmak, bid'akârâne bir hıyanettir.

ÜÇÜNCÜSÜ

Nasıl ki, çarşıda, mevsimlere göre birer metâ mergub oluyor, vakit be vakit

birer mal revaç buluyor. Öyle de, âlem meşherinde, içtimaiyât-ı insaniye ve medeniyet-i beşeriye çarşısında, her asırda birer metâ mergub olup revaç buluyor. Sûkunda, yani çarşısında teşhir ediliyor, rağbetler ona celb oluyor, nazarlar ona teveccüh ediyor, fikirler ona müncezib oluyor. Meselâ, şu zamanda siyaset metâı ve hayat-ı dünyeviyenin temini ve felsefenin revaçları gibi.

Ve Selef-i Salihînasrında ve o zamanın çarşısında en mergub metâ, Hâlık-ı Semâvât ve Arzın marziyatlarını ve bizden arzularını, kelâmından istinbat etmek ve nur-u Nübüvvet ve Kur'ân ile, kapatılmayacak derecede açılan âhiret âlemindeki saadet-i ebediyeyi kazandırmak vesâilini elde etmek idi.

İşte, o zamanda zihinler, kalbler, ruhlar, bütün kuvvetleriyle Yerler ve Gökler Rabbinin marziyâtını anlamaya müteveccih olduğundan, içtimaiyât-ı beşeriyenin sohbetleri, muhavereleri, vukuatları, ahvalleri ona bakıyordu. Ona göre cereyan ettiğinden, her kimin güzelce bir istidadı bulunsa, onun kalbi ve fıtratı, şuursuz olarak herşeyden bir ders-i marifet alır, o zamanda cereyan eden ahval ve vukuat ve muhaverattan taallüm ediyordu. Güya herbir şey ona bir muallim hükmüne geçip, onun fıtrat ve istidadına, içtihada bir istidad-ı ihzarî telkin ediyordu. Hattâ o derece şu fıtrî ders tenvir ediyordu ki, yakîn idi ki kisbsiz içtihada kabiliyeti ola, ateşsiz nurlana... İşte, şu tarzda fıtrî bir ders alan bir müstaid, içtihada çalışmaya başladığı vakit, kibrit hükmüne geçen istidadı, *nûrun alâ nûr*sırrına mazhar olur, çabuk ve az zamanda müçtehid olurdu.

Amma şu zamanda, medeniyet-i Avrupa'nın tahakkümüyle, felsefe-i tabiiyenin tasallutuyla, şerâit-i hayat-ı dünyeviyenin ağırlaşmasıyla efkâr ve kulûb dağılmış, himmet ve inâyet inkısam etmiştir. Zihinler mâneviyâta karşı yabanîleşmiştir. İşte bunun içindir ki, şu zamanda birisi, dört yaşında Kur'ân'ı hıfz edip âlimlerle mübahase eden Süfyan ibni Uyeyne olan bir müçtehidin zekâsında bulunsa, Süfyan'ın içtihadı kazandığı zamana nisbeten, on defa daha fazla zamana muhtaçtır. Süfyan on senede içtihadı tahsil etmişse, şu adam yüz seneye muhtaçtır ki tahsil edebilsin. Çünkü, Süfyan'ın iptidâ-yı tahsil-i fıtrîsi, sinn-i temyiz zamanından başlar. Yavaş yavaş istidadı müheyyâ olur, nurlanır, herşeyden ders alır, kibrit hükmüne geçer. Amma onun naziri, şu zamanda, çünkü zihni felsefede boğulmuş, aklı siyasete dalmış, kalbi hayat-ı dünyeviyede sersem olmuş, istidadı içtihaddan uzaklaşmış. Elbette fünun-u hazırada tevağğulü derecesinde, istidadı içtihad-ı şer'î kabiliyetinden uzaklaşmış; ve ulûm-u arziyede tefennünü derecesinde, içtihadın kabulünden geri kalmıştır. Onun için, "Ben de onun gibi zekîyim, niçinona yetişemiyorum?" diyemez ve demeye hakkı yoktur ve yetişemez.

DÖRDÜNCÜSÜ

Nasıl ki, bir cisimde, neşvünemâ için tevessü meyli bulunur. O meyl-i tevessü ise—çünkü dahildendir—vücut ve cisim için bir tekemmüldür. Fakat, eğer hariçte tevsi için bir meyil ise, o vücudun cildini yırtmaktır, tahrip etmektir, tevsi değildir. Öyle de, İslâmiyetin dairesine Selef-i Salihîn gibi takvâ-yı kâmile kapısıyla ve zaruriyât-ı diniyenin imtisali tarikiyle dahil olanlarda meylü't-tevessü ve irade-i içtihad bulunsa, o kemâldir ve tekemmüldür. Yoksa, zaruriyâtı terk eden ve hayat-ı dünyeviyeyi hayat-ı uhreviyeye tercih eden ve felsefe-i maddiye ile âlûde olanlardan olan o meylü't-tevsi ve irade-i içtihad, vücud-u İslâmiyeyi tahrip ve boynundaki şer'î zincirini çıkarmaya vesiledir.

BEŞİNCİSİ

Üç nokta-i nazar, şu zamanın içtihadâtını arziye yapar, semâvîlikten çıkarıyor. Halbuki, şeriat semâviyedir; ve içtihadât-ı şer'iye dahi, onun ahkâm-ı mesturesini izhar ettiğinden, semâviyedirler.

Birincisi: Bir hükmün hikmeti ayrıdır, illeti ayrıdır. Hikmet ve maslahat ise, tercihe sebeptir; icaba, icada medar değildir. İllet ise, vücuduna medardır. Meselâ seferde namaz kasredilir, iki rekât kılınır. Şu ruhsat-ı şer'iyenin illeti seferdir, hikmeti ise meşakkattir. Sefer bulunsa, meşakkat hiç olmasa da namaz kasredilir. Çünkü illet var. Fakat sefer bulunmasa, yüz meşakkat bulunsa, namazın kasredilmesine illet olamaz. İşte, şu hakikatin aksine olarak, şu zamanın nazarı ise, maslahat ve hikmeti illet yerine ikame edip ona göre hükmediyor. Elbette böyle içtihad arziyedir, semâvî değildir.

İkincisi: Şu zamanın nazarı, evvelâ ve bizzat saadet-i dünyeviyeye bakıyor ve ahkâmları ona tevcih ediyor. Halbuki, şeriatın nazarı ise, evvelâ ve bizzat saadet-i uhreviyeye bakar; ikinci derecede, âhirete vesile olmak dolayısıyla, dünyanın saadetine nazar eder. Demek, şu zamanın nazarı, ruh-u şeriattan yabanîdir. Öyle ise şeriat namına içtihad edemez.

Üçüncüsü: [1] اِنَّ الضَّرُورَاتِ تُبِيحُ الْمَحْظُورَاتِ kaidesi, yani, "Zaruret haramı helâl derecesine getirir." İşte, şu kaide ise, küllî değil. Zaruret, eğer haram yoluyla olmamışsa, haramı helâl etmeye sebebiyet verir. Yoksa, su-i ihtiyarıyla, gayr-ı meşru sebeplerle zaruret olmuşsa, haramı helâl edemez, ruhsatlı ahkâmlara medar olamaz, özür teşkil edemez. Meselâ, bir adam, su-i ihtiyarıyla, haram bir tarzda kendini sarhoş etse, tasarrufâtı, ulema-i şeriatçe aleyhinde câridir, mazur sayılmaz. Tatlik etse, talâkı vaki olur. Bir cinayet etse, ceza görür. Fakat su-i ihtiyarıyla olmazsa talâk vaki olmaz, ceza da görmez. Hem meselâ, bir içki müptelâsı, zaruret derecesinde müptelâ olsa da diyemez ki, "Zarurettir, bana helâldir."

1. el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*2:35.

İşte, şu zamanda zaruret derecesine geçen ve insanları müptelâ eden, bir beliyye-i âmme suretine giren çok umurlar vardır ki, su-i ihtiyardan, gayr-ı meşru meyillerden ve haram muamelelerden tevellüt ettiklerinden, ruhsatlı ahkâmlara medar olup haramı helâl etmeye medar olamazlar. Halbuki, şu zamanın ehl-i içtihadı, o zaruratı ahkâm-ı şer'iyeye medar yaptıklarından, içtihadları arziyedir, hevesîdir, felsefîdir; semâvî olamaz, şer'î değil. Halbuki, semâvât ve arzın Hâlıkının ahkâm-ı İlâhiyesinde tasarruf ve ibâdının ibâdâtına müdahale o Hâlıkın izn-i mânevîsi olmazsa, o tasarruf, o müdahale merduddur.

Meselâ, bazı gafiller, hutbegibi bazı şeâir-i İslâmiyeyi Arabîden çıkarıp her milletin lisanıyla söylemeyi iki sebep için istihsan ediyorlar.

Birincisi: "Tâ siyaset-i hazıra avâm-ı Müslimîne de o suretle tefhim edilsin." Halbuki, siyaset-i hazıra, o kadar çok yalan ve hile ve şeytanet içine girmiş ki, vesvese-i şeyâtîn hükmüne geçmiştir. Halbuki, minber vahy-i İlâhînin tebliğ makamı olduğundan, o vesvese-i siyasiyenin hakkı yoktur ki o makam-ı âliye çıkabilsin.

İkinci sebep: "Hutbe, bazı suver-i Kur'âniyenin nasihatleri anlaşılmak içindir." Evet, eğer millet-i İslâm, İslâmiyetin zaruriyâtı ve müsellemâtı ve malûm olan ahkâmını, ekseriyetitibarıyla imtisal edip yerine getirseydi, o vakit nazariyât-ı şer'iye ve mesâil-i dakika ve nesâyih-i hafiyeyi anlamak için, bildiği lisanla hutbe okunması ve suver-i Kur'âniyenin—eğer mümkün olsaydı—tercümesi[HAŞİYE-1] belki müstahsen olurdu. Fakat namaz, zekât, orucun vücubu ve katl, zina ve şarabın haramiyeti gibi malûm olan ahkâm-ı kat'iye-i İslâmiye mühmel kalıyor. Avâm-ı nâs, onların vücubunu ve haramiyetini ders almaya muhtaç değiller. Belki, teşvik ve ihtar ile o ahkâm-ı kudsiyeyi hatırlatıp, İslâmiyet damarını ve iman hissini tahrik etmekle, imtisallerine teşvik ve tezkire ve ihtara muhtaçtırlar. Halbuki, bir âmi, ne kadar cahil dahi olsa, Kur'ân'dan ve hutbe-i Arabiyeden şu meâl-i icmâliyeyi anlar ki, "Herkese ve bana malûm olan imanın rükünlerini ve İslâmiyetin umdelerini, hatip ve hafız ihtar ediyor ve ders veriyor, okuyor" der, kalbinde onlara karşı bir iştiyak hasıl olur. Acaba kâinatta hangi tabirat var ki, Arş-ı Âzamdan gelen Kur'ân-ı Hakîmin i'cazkârâne, müfehhimâne ihtarlarına, tezkirlerine, teşviklerine mukabil gelebilsin?

ALTINCISI

Selef-i Salihîninmüctehidîn-i izâmı, asr-ı nur ve asr-ı hakikat olan asr-ı Sahâbeye yakın olduklarından, sâfi bir nur alıp hâlis bir içtihad edebilirler. Şu zamanın ehl-i içtihadı ise, o kadar perdeler arkasında ve uzak bir mesafede hakikat kitabına bakar ki, en vâzıh bir harfini de zorla görebilirler.

Eğer desen: Sahâbeler de insandırlar; hatadan, hilâftan hâli olmazlar. Halbuki,

içtihadâtın ve ahkâm-ı şeriatin medarı, Sahâbelerin adaleti ve sıdkıdır ki, hattâ ümmet “Sahâbeler umumen âdildirler, doğru söylerler”[1] diye ittifak etmişler.

Haşiye-1 İ’câza dair olan Yirmi Beşinci Söz, Kur’ân’ın hakikîtercümesi mümkün olmadığını göstermiştir.
1. İbni Hibbân, *es-Sahîh*10:477; el-Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid* 1:153; İbni Hacer, *Fethu’l-Bârî* 2:181, 6:499.

Elcevap: Evet, Sahâbeler ekseriyet-i mutlaka itibarıyla hakka âşık, sıdka müştak, adalete hâhişgerdirler. Çünkü yalanın ve kizbin çirkinliği, bütün çirkinliğiyle ve sıdkın ve doğruluğun güzelliği, bütün güzelliğiyle o asırda öyle bir tarzda gösterilmiş ki, ortalarındaki mesafe, Arştan ferşe kadar açılmış, esfel-i sâfilîndeki Müseylime-i Kezzâb’ın derekesinden, âlâ-yı illiyyînde olan Hazret-i Peygamber Aleyhissalâtü Vesselâmın derece-i sıdkı kadar bir ayrılık görülmüştür.

Evet, Müseylime’yi esfel-i sâfilîne düşüren kizb olduğu gibi, Muhammedü’l-Emin Aleyhissalâtü Vesselâmı âlâ-yı illiyyîne çıkaran sıdktır ve doğruluktur. İşte, hissiyât-ı ulviyeyi taşıyan ve mehâsin-i ahlâkiyeye perestiş eden ve şems-i Nübüvvetin ziya-yı sohbetiyle nurlanan Sahâbeler, o derece çirkin ve sukuta sebep ve Müseylime’nin maskara-âlûd muzahrafat dükkânındaki kizbe, ihtiyarıyla ellerini uzatmamak; ve küfürden çekindikleri gibi, küfrün arkadaşı olan kizbden çekinmeleri; ve o derece güzel ve medar-ı fahr ve mübahat ve mirac-ı suud ve terakki ve Fahr-i Risaletin hazine-i âliyesinden en revaçlı bulunan ve şâşaa-i cemâliyle içtimaât-ı insaniyeyi nurlandıran sıdka ve doğruluğa ve hakka—ve bilhassa ahkâm-ı şer’iye rivâyetinde ve tebliğinde—elbette ellerinden geldiği kadar talip ve muvafık ve âşık olmaları kat’îdir, zarurîdir, şüphesizdir.

Halbuki, şu zamanda, kizb ve sıdkın ortasındaki mesafe o kadar kısalmış ki, adeta omuz omuza vermişler. Sıdktan yalana geçmek, pek kolay gidiliyor. Hattâ, siyaset propagandası vasıtasıyla yalancılık, doğruluğa tercih ediliyor. İşte, en çirkin şey, en güzel şeylerle beraber bir dükkânda, bir fiyatla satılsa, elbette pek âli olan ve hakikat cevherine giden sıdk ve hak pırlantası, o dükkâncının marifetine ve sözüne itimad edip körü körüne alınmaz.

Hâtime

Asırlara göre şeriatler değişir. Belki bir asırda, kavimlere göre ayrı ayrı şeriatler, peygamberler gelebilir ve gelmiştir. Hâtemü'l-Enbiyadan sonra, şeriat-i kübrâsı her asırda her kavme kâfi geldiğinden, muhtelif şeriatlere ihtiyaç kalmamıştır. Fakat teferruatta, bir derece ayrı ayrı mezheplere ihtiyaç kalmıştır.

Evet, nasıl ki mevsimlerin değişmesiyle elbiseler değişir, mizaçlara göre ilâçlar tebeddül eder. Öyle de, asırlara göre şeriatler değişir; milletlerin istidadına göre ahkâm tahavvül eder. Çünkü, ahkâm-ı şer'iyenin teferruat kısmı, ahvâl-i beşeriyeye bakar, ona göre gelir, ilâç olur.

Enbiya-yı sâlifezamanında tabakat-ı beşeriye birbirinden çok uzak ve seciyeleri hem bir derece kaba, hem şiddetli ve efkârca iptidaî ve bedeviyete yakın olduğundan, o zamandaki şeriatler, onların haline muvafık bir tarzda ayrı ayrı gelmiştir. Hattâ bir kıt'ada, bir asırda ayrı ayrı peygamberler ve şeriatler bulunurmuş. Sonra, Âhirzaman Peygamberinin gelmesiyle, insanlar güya iptidaî derecesinden idadiye derecesine terakki ettiğinden, çok inkılâbat ve ihtilâtatla akvâm-ı beşeriye birtek ders alacak, birtek muallimi dinleyecek, birtek şeriatle amel edecek vaziyete geldiğinden, ayrı ayrı şeriate ihtiyaç kalmamıştır, ayrı ayrı muallime de lüzum görülmemiştir. Fakat tamamen bir seviyeye gelmediğinden ve bir tarz-ı hayat-ı içtimaiyede gitmediğinden, mezhepler taaddüt etmiştir. Eğer, beşerin ekseriyet-i mutlakası, bir mekteb-i âlinin talebesi gibi, bir tarz-ı hayat-ı içtimaiyeyi giyse, bir seviyeye girse, o vakit mezhepler tevhid edilebilir. Fakat bu hal-i âlem o hale müsaade etmediği gibi, mezâhib de bir olmaz.

Eğer desen: Hakbir olur. Nasıl böyle dört ve on iki mezhebin muhtelif ahkâmları hak olabilir?

Elcevap: Bir su, beş muhtelif mizaçlı hastalara göre nasıl beş hüküm alır. Şöyle ki: Birisine, hastalığının mizacına göre su ilâçtır; tıbben vâciptir. Diğer birisine, hastalığı için zehir gibi muzırdır; tıbben ona haramdır. Diğer birisine az zarar verir; tıbben ona mekruhtur. Diğer birisine zararsız menfaat verir; tıbben ona sünnettir. Diğer birisine ne zarardır, ne menfaattir; âfiyetle içsin, tıbben ona mübahtır. İşte hak burada taaddüt etti. Beşi de haktır. Sen diyebilir misin ki, "Su yalnız ilâçtır, yalnız vâciptir, başka hükmü yoktur"?

İşte bunun gibi, ahkâm-ı İlâhiye, mezheplerehikmet-i İlâhiyenin sevkiyle ittibâ edenlere göre değişir. Hem hak olarak değişir ve herbirisi de hak olur, maslahat olur. Meselâ, hikmet-i İlâhiyenin tensibiyle İmam-ı Şâfiîye ittibâ eden, ekseriyet

itibarıyla Hanefîlere nisbeten köylülüğe ve bedevîliğe daha yakın olup, cemaati birtek vücut hükmüne getiren hayat-ı içtimaiyede nâkıs olduğundan, herbiri bizzat dergâh-ı Kàdıu'l-Hâcâtta kendi derdini söylemek ve hususî matlubunu istemek için, imam arkasında Fâtihayı birer birer okuyorlar. Hem ayn-ı hak ve mahz-ı hikmettir. İmam-ı Âzama ittibâ edenler, ekseriyet-i mutlaka itibarıyla, İslâmî hükûmetlerin ekserîsi o mezhebi iltizam etmesiyle, medeniyete, şehirliliğe daha yakın ve hayat-ı içtimaiyeye müstaid olduğundan, bir cemaat bir şahıs hükmüne girip, birtek adam umum namına söyler; umum, kalben onu tasdik ve rapt-ı kalb edip, onun sözü umumun sözü hükmüne geçtiğinden, Hanefî mezhebine göre imam arkasında Fâtiha okunmaz. Okunmaması ayn-ı hak ve mahz-ı hikmettir.

Hem meselâ, madem şeriat, tabiatın tecavüzâtına sed çekmekle onu tâdil edip nefs-i emmâreyi terbiye eder. Elbette, ekser etbâı köylü ve nim-bedevî ve amelelikle meşgul olan Şâfiî mezhebine göre, kadına temasla abdest bozulur, az bir necaset zarar verir. Ekseriyet itibarıyla hayat-ı içtimaiyeye giren, nim-medenî şeklini alan insanlar ittibâ ettikleri mezheb-i Hanefîye göre, mess-i nisvan abdesti bozmaz, bir dirhem kadar necasete fetvâ var.

İşte, bir amele ile bir efendiyi nazara alacağız. Amele, tarz-ı maişet itibarıyla, ecnebî kadınlarla ihtilâta, temasa ve bir ocak yanında oturmaya ve mülevves şeylerin içine karışmaya müptelâ olduğundan, san'at ve maişet itibarıyla tabiat ve nefs-i emmâresi meydanı boş bulup tecavüz edebilir. Onun için, şeriat onların hakkında o tecavüzâta sed çekmek için, "Abdest bozulur, temas etme. Namazını iptal eder, bulaşma" mânevî kulağında bir sadâ-yı semâvî çınlattırır. Amma o efendi, namuslu olmak şartıyla, âdât-ı içtimaiyesi itibarıyla, ahlâk-ı umumiye namına, ecnebî kadınlara temasa müptelâ değil; mülevves şeylerle, nezafet-i medeniye namına kendini o kadar bulaştırmaz. Onun için, şeriat, mezheb-i Hanefî namıyla ona şiddet ve azimet göstermemiş, ruhsat tarafını gösterip hafifleştirmiştir. "Elin dokunmuşsa abdestin bozulmaz; hicab edip kalabalık içinde suyla istinca etmemenin zararı yoktur; bir dirhem kadar fetvâ vardır" der, onu vesveseden kurtarır.

İşte, denizden iki katre, sana misal... Onlara kıyas et. Mizan-ı Şa'rânî mizanıyla, şeriat mizanlarını bu suretle muvazene edebilirsen et.

سُبْحَانَكَ لاَعِلْمَ لَنَاَ اِلاَّ مَاعَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحكِيمُ

1

اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰى مَنْ تَمَثَّلَ فِيهِ اَنْوَارُ
مَحَبَّتِكَلِجَمَالِ صِفَاتِكَ وَاَسْمَائِكَ، بِكَوْنِهِ مِرْاٰةً
جَامِعَةًلِتَجَلِّيَاتِ اَسْمَائِكَ الْحُسْنٰى، وَمَنْ تَمَرْكَزَ
فِيهِشُعَاعَاتُ مَحَبَّتِكَ لِصَنْعَتِكَ فِي مَصْنُوعَاتِكَ
بِكَوْنِهَاَكْمَلَ وَاَبْدَعَ مَصْنُوعَاتِكَ، وَصَيْرُورَتِهِ
اَنْمُوذَجَكَمَالاَتِ صَنْعَتِكَ، وَفِهْرِسْتَةَ مَحَاسِنِ
نُقُوشِكَ. وَمَنْ تَظَاهَرَ فِيهِ لَطَائِفُ مَحَبَّتِكَ وَرَغْبَتِكَ
لِاِسْتِحْسَانِصَنْعَتِكَ بِكَوْنِهِ اَعْلٰى دَلاَّلِي مَحَاسِنِ
صَنْعَتِكَ وَاَرْفَعَالْمُسْتَحْسِنِينَ صَوْتاً فِي اِعْلاَنِ حُسْنِ
نُقُوشِكَ وَاَبْدَعَهُمْ نَعْتًا لِكَمَالاَتِ صَنْعَتِكَ.

وَمَنْ تَجَمَّعَ فِيهِ اَقْسَامُ مَحَبَّتِكَ
وَاِسْتِحْسَانِكَلِمَحَاسِنِ اَخْلاَقِ مَخْلُوقَاتِكَ وَلطَائِف
اَوْصَاف مَصْنُوعَاتِك،بِكَوْنِهِ جَامِعًا لِمَحَاسِنِ الْاَخْلاَقِ
كَافَّةً بِاِحْسَانِكَوَلطَائِفِ الْاَوْصَاف قَاطِبَةً بِفَضْلِك.
وَمَنْ صَارَ مِصْدَاقًا صَادِقًا وَمِقْيَاسًا فَائِقًا لِجَمِيع
مَنْ ذَكَرْتَ فِي فُرْقَانِكَ اِنَّكَ تُحِبُّهُمْ مِنَ الْمُحْسِنِينَ
وَالصَّابِرِينَ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُتَّقِينَ وَالتَّوَّابِينَ
وَالْاَوَّابِينَوَجَمِيعِ الْاَصْنَاف الَّذِينَ اَحْبَبْتَهُمْ
وَشَرَّفْتَهُمْبِمَحَبَّتِكَ، فِي فُرْقَانِكَ حَتَّى صَارَ اِمَامَ
الْحَبِيبِينَ لَكَ،وَسَيِّدَ الْمَحْبُوبِينَ لَكَ وَرَئِيسَ اَوِدَّائِكَ
وَعَلَى اٰلِهِوَاَصْحَابِهِ وَاِخْوَانِهِ اَجْمَعِينَ. اٰمِينَ بِرَحْمَتِكَ
يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ.

1. "Seni her türlü noksandan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başkabilgimiz yoktur. Muhakkak ki Sen, ilmi ve hikmeti herşeyi kuşatan Alîm-i Hakîmsin." Bakara Sûresi, 2:32.
1. Allahım! Esmâ-i Hüsnânın tecelliyâtına câmi' bir ayna oluşu sırrıyla, esmâ vesıfâtının güzelliğine olan kudsî muhabbetinin envârı onda temessül eden, masnuâtının en ekmeli ve en bedîi, kemâlât-ı san'atının enmuzeci vemehâsin-i nukuşunun fihristesi olması hasebiyle, masnuâtındaki san'atına olan kudsî muhabbetinin şuaları onda temerküz eden, mehâsin-isan'atının en âli dellâlı, nukuşunun güzelliklerini ilân edenlerarasında sesçe en yüksek oluşu ve kemâlât-ı san'atının en güzelmedîhelerini dile getirişi sebebiyle, san'atının istihsânına muhabbet ve rağbetinin en lâtif cilveleri onda tezahür eden, Senin ihsânın olanmehâsin-i ahlâkın kâffesini ve eser-i fazlın olan letâif-i evsâfınhepsini câmi' olması sırrıyla, mahlûkatının güzel ahlâkına vemasnuâtının lâtif evsâfına olan muhabbet ve istihsânının aksâmı ondatecemmu eden, Furkan'ında muhsinlerden, sâbirlerden, mü'minlerden,müttakîlerden, tevvâbînden, evvâbînden ve Kendini onlara sevdirdiğin vemuhabbetinle onları şereflendirdiğin bilcümle esnâf-ı ibâdın için doğrubir mihenk ve fâik bir mikyas teşkil eden, ve öyle bir mihenk ve mikyaski, Senin habiplerinin imamı ve Senin mahbuplarının seyyidi ve Senindostlarının reisi olan zâta, bütün ashâbına ve ihvânına, salât ve selâmet. Âmin, rahmetinle ey Erhamürrâhimîn.

Yirmi Yedinci Sözün Zeyli

Sahâbeler hakkındadır

Mevlânâ Câmî'nin dediği gibi derim:

يَا رَسُولَ اللّٰهَچه بَاشَدْ چُونْ سگِ اَصْحَابِ كَهْف [1]

دَاخِلِ جَنّتْ شَوَمْ دَرْ زُمْرَهءِ اَصْحَابِ تُو؟

اُو رَوَدْ دَرْجَنَّتْ مَنْ دَرْ جَهَنَّمَ كَيْ رَوَاسْت

اُو سگِ اَصْحَابِ كَهْف مَنْ سگِ اَصْحَابْ تُو؟

وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ [2] [3] بِاسْمِهِ سُبْحَانَهُ

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ اَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ

رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ [4]

ilâ âhir-i âye.

1. Yâ Resulallah, nasıl olur ki Ashab-ı Kehfin köpeği, senin ashabınlaberaber Cennete girsin? O Cennette, ben Cehennemde—revâ mıdır bu? O Kehf Ashabının köpeği, ben senin ashabının...
2. Her türlü noksan sıfatlardan yüce olan Allah'ın adıyla.
3. "Hiçbir şey yoktur ki Allah'ı hamd ile tenzih etmesin." İsrâ Sûresi, 17:44.
4. "Muhammed Allah'ın Resulüdür. Onunla beraber olanlar da kâfirlere karşı şiddetli, kendi araların-da ise pek merhametlidirler." Fetih Sûresi, 48:29.

Sual ediyorsunuz: Bazırivâyetlerde vardır ki, "Bid'aların revacı hengâmında ehl-i iman ve takvâdan bir kısım suleha, Sahâbe derecesinde veya daha ziyade efdal olabilir" diye rivâyetler vardır. Bu rivâyetler sahih midir? Sahih ise hakikatleri nedir?

Elcevap: Enbiyadan sonra nev-i beşerin en efdali Sahâbe olduğu,[1] Ehl-i Sünnet ve Cemaatin icmâı bir hüccet-i kàtıadır ki, o rivâyetlerin sahih kısmı fazilet-i cüz'iye hakkındadır. Çünkü cüz'îfazilette ve hususî bir kemâlde, mercuh, râcihe tereccuh edebilir. Yoksa, Sûre-i Fethin âhirinde sitayişkârâne tavsifât-ı Rabbâniyeye mazhar ve Tevrat ve İncil ve Kur'ân'ın medih ve senâsına

mazhar olan Sahâbelere, fazilet-i külliye nokta-i nazarında yetişilemez. Şu hakikatın pek çok esbab ve hikmetlerinden, şimdilik üç sebebi tazammun eden üç hikmeti beyan edeceğiz.

1. bk. İbni Hibbân, *es-Sahîh* 10:477; el-Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, 1:153; İbni Hacer, *Fethu'l-Bârî* 2:181, 6:499.

BİRİNCİ HİKMET

Sohbet-i nebeviy eöyle bir iksirdir ki, bir dakikada ona mazhar bir zat, senelerle seyr ü sülûka mukabil hakikatin envârına mazhar olur. Çünkü, sohbette insibağ ve in'ikâs vardır. Malûmdur ki, in'ikâs ve tebaiyetle, o nur-u âzam-ı nübüvvetle beraber en azîm bir mertebeye çıkabilir. Nasıl ki, bir sultanın hizmetkârı ve onun tebaiyetiyle öyle bir mevkie çıkar ki, bir şah çıkamaz.

İşte şu sırdandır ki, en büyük velîler Sahâbe derecesine çıkamıyorlar. Hattâ Celâleddin-i Süyutî gibi, uyanıkken çok defa sohbet-i nebeviyeye mazhar olan velîler, Resul-i Ekrem (a.s.m.) ile yakazaten görüşseler ve şu âlemde sohbetine müşerref olsalar, yine Sahâbeye yetişemiyorlar. Çünkü, Sahâbelerin sohbeti, nübüvvet-i Ahmediye (a.s.m.) nuruyla, yani *nebî* olarak onunla sohbet ediyorlar. Evliyalar ise, vefat-ı nebevîden sonra Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâmı görmeleri, velâyet-i Ahmediye nuruyla sohbettir. Demek, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâmın, onların nazarlarına temessül ve tezahür etmesi, velâyet-i Ahmediye cihetindedir, nübüvvet itibarıyla değil. Madem öyledir; nübüvvet derecesi velâyet derecesinden ne kadar yüksek ise, o iki sohbet de o derece tefavüt etmek lâzım gelir.

Sohbet-i nebeviyene derece bir iksir-i nuranî olduğu bununla anlaşılır ki: Bir bedevî adam, kızını sağ olarak defnedecek bir kasavet-i vahşiyânede bulunduğu halde, gelip bir saat sohbet-i nebeviyeye müşerref olur, daha karıncaya ayağını basamaz derecede bir şefkat-i rahîmâneyi kesb ederdi. Hem cahil, vahşî bir adam, bir gün sohbet-i nebeviyeye mazhar olur, sonra Çin ve Hind gibi memleketlere giderdi, mütemeddin kavimlere muallim-i hakaik ve rehber-i kemâlât olurdu.

İKİNCİ SEBEP

Yirmi Yedinci Sözdeki içtihadbahsinde beyan ve ispat edildiği gibi, Sahâbeler, ekseriyet-i mutlaka itibarıyla, kemâlât-ı insaniyenin en âlâ derecesindedirler. Çünkü, o zamanda, o inkılâb-ı azîm-i İslâmîde, hayır ve hak bütün güzelliğiyle, şer ve bâtıl bütün çirkinliğiyle görülmüş ve maddeten hissedilmiş. Şer ve hayır ortasında öyle bir ayrılık ve kizb ve sıdk mabeyninde öyle bir mesafe açılmıştı ki, küfür ve iman kadar, belki Cehennem ve Cennet kadar beynleri uzaklaştı. Kizb ve şer ve bâtılın dellâlı ve nümunesi olan Müseylime-i Kezzab ve maskaraca kelimeleri olduğundan, fıtraten hissiyât-ı ulviye sahibi ve maâlî-i ahlâka meftun ve izzet ve mübahate meyyal olan Sahâbeler, elbette ihtiyarlarıyla

kizb ve şerre ellerini uzatıp Müseylime derekesine düşmemişler. Sıdk ve hayır ve hakkın dellâlı ve nümunesi olan Habibullahın (a.s.m.) âlâ-yı illiyyîn-i kemâlâtındaki makamına bakarak, bütün kuvvet ve himmetleriyle o tarafa koşmak, mukteza-yı seciyeleridir.

Meselâ, nasıl ki zaman oluyor, medeniyet-i beşeriye çarşısında ve hayat-ı içtimaiye-i insaniye dükkânında, bazı şeylerin verdiği müthiş neticeleri ve çirkin eserleri, zehr-i katil gibi, herkes onu satın almak değil, bütün kuvvetiyle ondan nefret edip kaçar. Ve bazı şeylerin ve mânevî metâların verdikleri güzel neticeler ve kıymettar eserler, bir tiryak-ı nâfi ve bir pırlanta gibi, herkesin nazar-ı rağbetini kendine celb eder. Herkes elinden geldiği kadar onları satın almaya çalışır. Öyle de, Asr-ı Saadette, hayat-ı içtimaiye-i insaniyenin çarşısında, kizb ve şer ve küfür gibi maddeler, şekavet-i ebediye gibi neticeleri ve Müseylime-i Kezzab gibi süflî maskaraları tevlit ettiğinden, secâyâ-yı âliye ve hubb-u maâlîye meftun olan Sahâbelerin, zehr-i katilden kaçar gibi ondan kaçmaları ve nefret etmeleri bedihîdir. Ve saadet-i ebediye gibi netice veren ve Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm gibi nuranî meyveler gösteren, sıdk ve hakka ve imana en nâfi bir tiryak, en kıymettar bir elmas gibi, o fıtratları sâfiye ve seciyeleri sâmiye olan Sahâbeler, bütün kuvvetleriyle ve hissiyat ve letâifleriyle onlara müşteri ve müştak olması zarurîdir.

Halbuki, o zamandan sonra, git gide ve gele gele, sıdkve kizb ortasındaki mesafe azala azala, omuz omuza geldi. Bir dükkânda ikisi beraber satılmaya başladığı gibi, ahlâk-ı içtimaiye bozuldu. Propaganda-i siyaset, yalana fazla revaç verdi. Yalanın müthiş çirkinliği gizlenip, doğruluğun parlak güzelliği görünmemeye başladığı zamanda, kimin haddi var ki, Sahâbenin adalet ve sıdk ve ulviyet ve hakkaniyet hususundaki kuvvetlerine, metanetlerine, takvâlarına yetişebilsin veya derecelerinden geçsin?

Geçen meseleyi bir derece tenviredecek, başıma gelmiş bir halimi beyan ediyorum. Şöyle ki:

Bir zaman kalbime geldi: Niçin Muhyiddin-i Arabî gibi harika zatlar Sahâbelere yetişemiyorlar? Sonra, namaz içinde سُبْحَانَ رَبِّيَ ٱلْاَعْلٰى [1] derken, şu kelimenin mânâsı inkişaf etti. Tam mânâsıyla değil, fakat bir parça hakikati göründü. Kalben dedim: “Keşke birtek namaza bu kelime gibi muvaffak olsaydım, bir sene ibadetten daha iyiydi.” Namazdan sonra anladım ki, o hatıra ve o hal, Sahâbelerin ibadetteki derecelerine yetişilmediğine bir irşaddır.

1. Herşeyden nihayetsiz derecede yüce olan Rabbimi bütün noksanlardan tenzih ederim.

Evet, Kur’ân-ı Hakîmin envârıyla hasıl olan o inkılâb-ı azîm-i içtimaîde ezdad birbirinden çıkıp ayrılırken, şerler bütün tevâbiiyle, zulümâtıyla ve teferruâtıyla;

ve hayır ve kemâlât bütün envârıyla ve netâiciyle karşı karşıya gelip, bir vaziyette, müheyyiç bir zamanda, her zikir ve tesbih, bütün mânâsının tabakatını turfanda ve taravetli ve taze ve genç bir surette ifade ettiği gibi, o inkılâb-ı azîmin tarrakası altında olan insanların bütün hissiyâtını, letâif-i mâneviyesini uyandırmış. Hattâ, vehim ve hayal ve sır gibi duygular hüşyar ve müteyakkız bir surette, o zikir, o tesbihlerdeki müteaddit mânâları kendi zevklerine göre alır, emer. İşte, şu hikmete binaen, bütün hissiyatları uyanık ve letâifleri hüşyar olan Sahâbeler, envâr-ı imaniye ve tesbihiyeyi câmi' olan kelimât-ı mübarekeyi dedikleri vakit, kelimenin bütün mânâsıyla söyler ve bütün letâifiyle hisse alırlardı.

Halbuki, o infilâk ve inkılâptan sonra, git gide letâif uykuya ve havâs o hakaik noktasında gaflete düşüp, o kelimât-ı mübareke, meyveler gibi, git gide ülfet perdesiyle letafetini ve taravetini kaybeder. Adeta, sathîlik havasıyla kuruyor gibi, az bir yaşlık kalıyor ki, kuvvetli, tefekkürî bir ameliyatla ancak evvelki hali iade edilebilir. İşte, bundandır ki, kırk dakikada bir Sahâbenin kazandığı fazilete ve makama kırk günde, hattâ kırk senede başkası ancak yetişebilir.

ÜÇÜNCÜ SEBEP

On İkinci ve Yirmi Dördüncü ve Yirmi Beşinci Sözlerde ispat edildiği gibi, nübüvvetin velâyete nisbeti, güneşin ayn-ı zâtı ile, âyinelerde görülen güneşin misali gibidir. İşte, daire-i nübüvvet, daire-i velâyetten ne kadar yüksek ise, daire-i nübüvvetin hademeleri ve o güneşin yıldızları olan Sahâbeler dahi, daire-i velâyetteki sulehaya o derece tefevvuku olmak lâzım geliyor. Hattâ, velâyet-i kübrâ olan veraset-i nübüvvet ve sıddıkıyet—ki Sahâbelerin velâyetidir—bir velî kazansa, yine saff-ı evvel olan Sahâbelerin makamına yetişmez. Şu Üçüncü Sebebin müteaddit vücuhundan Üç Vechini beyan ederiz.

BİRİNCİ VECİH: İçtihadda, yani istinbat-ı ahkâmda, yani Cenâb-ı Hakkın marziyâtını kelâmından anlamakta, Sahâbelere yetişilmez. Çünkü, o zamandaki o büyük inkılâb-ı İlâhî, marziyât-ı Rabbâniyeyi ve ahkâm-ı İlâhiyeyi anlamak üzere dönerdi. Bütün ezhan, istinbat-ı ahkâma müteveccihti. Bütün kalbler, "Rabbimizin bizden istediği nedir?" diye merak ederdi. Ahvâl-i zaman, bu hali işmam ve ihsas edecek bir tarzda cereyan ediyordu. Muhaverat, bu mânâları tazammun ederek vuku buluyordu.

İşte, bunun için, herşey ve her hal ve muhavereler ve sohbetler ve hikâyeler, bütün o mânâları bir derece ders verecek bir tarzda cereyan ettiğinden, Sahâbenin istidadını tekmil ve fikirlerini tenvir ettiğinden, içtihad ve istinbatta istidadı, kibrit derecesinde nurlanmaya hazır olduğundan, bir günde veya bir ayda kazandığı mertebe-i istinbat ve içtihadı, o Sahâbenin derece-i zekâvetinde

ve istidadında olan bir adam, şu zamanda on senede, belki yüz senede kazanmayacaktır. Çünkü, şimdi saadet-i ebediyeye bedel, saadet-i dünyeviye medar-ı nazardır. Beşerin nazar-ı dikkati, başka maksatlara müteveccihtir. Tevekkülsüzlük içinde derd-i maişet ruha sersemlik ve felsefe-i tabiiye ve maddiye akla körlük verdiğinden, beşerin muhit-i içtimaîsi, o şahsın zihnine ve istidadına, içtihad hususunda kuvvet vermediği gibi, teşettüt veriyor, dağıtıyor. Yirmi Yedinci Sözün içtihad bahsinde, Süfyan ibni Uyeyne ile onun zekâveti derecesinde birinin muvazenesinde ispat etmişiz ki, Süfyan'ın on senede kazandığını, öteki yüz senede kazanamıyor.

İKİNCİ VECİH: Sahâbelerin kurbiyet-i İlâhiye noktasındaki makamlarına velâyet ayağıyla yetişilmez. Çünkü Cenâb-ı Hak bize akrebdir ve herşeyden daha ziyade yakındır; biz ise Ondan nihayetsiz uzağız. Onun kurbiyetini kazanmak iki suretle olur:

Birisi: Akrebiyetin inkişafıyladır ki, nübüvvetteki kurbiyet ona bakar ve nübüvvet veraseti ve sohbeti cihetiyle Sahâbeler o sırra mazhardırlar.

İkinci suret: Bu'diyetimiz noktasında kat'-ı merâtip edip bir derece kurbiyete müşerref olmaktır ki, ekser seyr ü sülûk-u velâyet ona göre ve seyr-i enfüsî ve seyr-i âfâkî bu suretle cereyan ediyor.

İşte, birinci suretsırf vehbîdir, kisbî değil. İncizabdır, cezb-i Rahmânîdir ve mahbubiyettir. Yol kısadır, fakat çok metin ve çok yüksektir ve çok hâlistir ve gölgesizdir. Diğeri kisbîdir, uzundur, gölgelidir. Acaip harikaları çok ise de, kıymetçe, kurbiyetçe evvelkisine yetişemez.

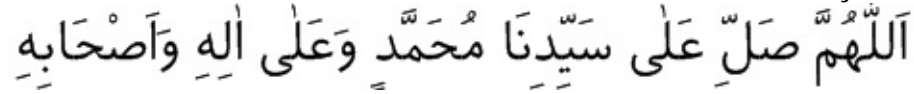
Meselâ, nasıl ki dünkü güne bugün yetişmek için iki yol var: Birincisi, zamanıncereyanına tâbi olmayarak, bir kuvvet-i kudsiye ile, fevkazzaman çıkıp, dünü bugün gibi hazır görmektir. İkincisi, bir sene kat'-ımesafe edip, dönüp dolaşıp düne gelmektir. Fakat yine dünü eldetutamıyor; onu bırakıp gidiyor.

Öyle de, zâhirden hakikate geçmek iki suretledir: Biri, doğrudan doğruya hakikatin incizabına kapılıp, tarikat berzahına girmeden, hakikati ayn-ı zâhir içinde bulmaktır. İkincisi, çok merâtipten seyr ü sülûk suretiyle geçmektir. Ehl-i ve-lâyet, çendan fenâ-i nefse muvaffak olurlar, nefs-i emmâreyi öldürürler; yine Sahâbeye yetişemiyorlar. Çünkü Sahâbelerin nefisleri tezkiye ve tathir edildiğinden, nefsin mahiyetindeki cihâzât-ı kesire ile ubûdiyetin envâına ve şükür ve hamdin aksâmına daha ziyade mazhardırlar. Fenâ-i nefisten sonra ubûdiyet-i evliya besâtet peydâ eder.

ÜÇÜNCÜ VECİH: Fazilet-i a'mâl ve sevab-ı ef'âl ve fazilet-i uhreviye cihetinde Sahâbelere yetişilmez. Çünkü, nasıl bir asker bazı şerâit dahilinde, mühim ve mahuf bir mevkide, bir saat nöbette bir sene ibadet kadar bir fazilet

kazanabilir;[1] ve bir dakikada bir kurşunu yemekle, en ekall kırk günde ancak kazanılacak velâyet derecesi gibi bir makama çıkıyor. Öyle de, Sahâbelerin tesis-i İslâmiyette ve neşr-i ahkâm-ı Kur'âniyede hizmetleri ve İslâmiyet için bütün dünyaya ilân-ı harp etmeleri o kadar yüksektir ki, birdakikasına, başkaları bir senede yetişemez. Hattâ, denilebilir ki, bütün dakikaları, o hizmet-i kudsiyede, o şehid olan neferin dakikası gibidir. Bütün saatleri, müthiş bir makamda bir saat nöbet tutan fedakâr bir neferin nöbeti gibidir ki, amel az, ücreti çok, kıymeti yüksektir.

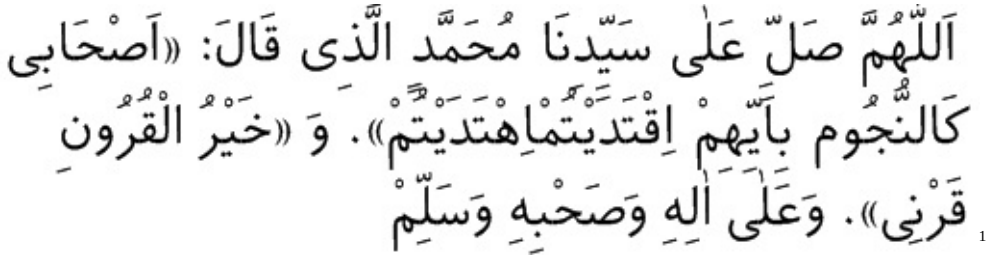
Evet, Sahâbeler madem İslâmiyetin tesisinde ve envâr-ı Kur'âniyenin neşrinde, saff-ı evvel teşkil ediyorlar. *Es-sebebü ke'l-fâil*[2] sırrınca, bütün ümmetin hasenâtından onlara hisse çıkar. Ümmetin [3]

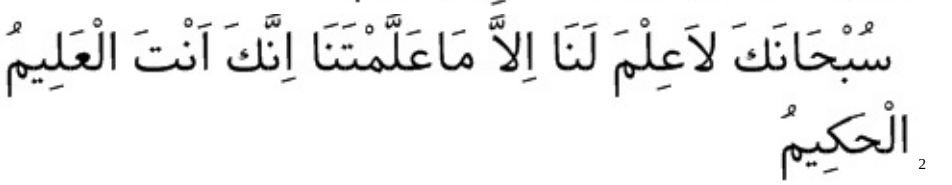
demesiyle, Sahâbelerin, bütün ümmetinin hasenâtından hissedarlıklarını gösteriyor.

1. bk. *Buhârî*, Cihad 73; *Müslim*, Emare 163; *Tirmizî*, Cihad 2; *Nesâî*, Cihad 39; *İbni Mâce*, Cihad 7; *Müsned*1:62, 65-66, 75, 2:177, 3:468.
2. bk. *Müslim*, İmare 133; *Tirmizî*, İlim 14; *Ebu Dâvud*, Edep 115; *Müsned*, 4:120, 5:272-274, 357.
3. Allahım, Efendimiz Muhammed'e ve âl ve Ashabına rahmet et.

Hem, nasıl ki bir ağacın kökündeki küçük bir meziyet, ağacın dallarında büyük bir suret alır, büyük bir daldan daha büyüktür. Hem nasıl ki mebdede küçük bir irtifa, gittikçe bir yekûn teşkil eder. Hem nasıl ki nokta-i merkeziyeye yakın bir iğne ucu kadar bir ziyadelik, daire-i muhitada bazan bir metre kadar ziyadeye mukabil geliyor. Aynen şu dört misal gibi, Sahâbeler, İslâmiyetin şecere-i nuraniyesinin köklerinden, esaslarından oldukları, hem bina-yı İslâmiyetin hutut-u nuraniyesinin mebdeinde, hem cemaat-i İslâmiyenin imamlarından ve adedlerinin evvellerinde, hem şems-i nübüvvet ve sirâc-ı hakikatin merkezine yakın olduklarından, az amelleri çoktur, küçük hizmetleri büyüktür. Onlara yetişmek için, hakikî Sahâbe olmak lâzım geliyor.

[1]

[2]

1. Allahım! "Ashabım yıldızlar gibidir; hangisine uysanız doğru yolu bulursunuz" (el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, 1:132, Hadis No: 381) ve "Asırların en hayırlısı benim asrımdır" (*Buhari*, Şehâdât: 9, Fadâilü Ashâbi'n-Nebî: 1, Rikak: 7, Eymân: 10, 27; *Tirmizi*, Fiten: 45, Menâkıb: 56; *İbn-i Mâce*, Ahkâm: 27; *Müsned*,1:378, 417, 2:228, 410, 4:267, 276, 5:350.) buyuran Efendimiz Muhammed'e, âline ve ashabına salât ve selâm olsun.
2. "Seni her türlü noksandan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başkabilgimiz yoktur. Muhakkak ki Sen, ilmi ve hikmeti herşeyi kuşatan Alîm-i Hakîmsin." Bakara Sûresi, 2:32.

Sual: Deniliyor ki: Sahâbeler Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâmı

gördüler, sonra iman ettiler. Biz ise görmeden iman ettik. Öyle ise imanımız daha kavîdir. Hem kuvvet-i imanımıza delâlet eden rivâyet var.[1]

1. bk. *Müsned*, 5:248, 257, 264; el-Hâkim, *el-Müstedrek*, 3:41, 4:89.

Elcevap: Sahâbeler, o zamanda, efkâr-ı âmme-i âlem hakaik-ı İslâmiyeye muârız ve muhalif iken, Sahâbeler yalnız suret-i insaniyede Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâmı görüp, bazan mu'cizesiz olarak, öyle bir iman getirmişler ki, bütün efkâr-ı âmme-i âlem, onların imanlarını sarsmıyordu. Şüphe değil, bazısına vesvese de vermezdi.

Sizler iseniz, kendi imanınızı, Sahâbelerin imanlarıyla muvazene ediyorsunuz. Bütün efkâr-ı âmme-i İslâmiye imanınıza kuvvet ve senet olduğu halde, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâmın, şecere-i tûbâ-i nübüvvetinin çekirdeği olan beşeriyeti ve suret-i cismaniyesini değil, belki umum envâr-ı İslâmiye ve hakaik-ı Kur'âniye ile nuranî, muhteşem şahs-ı mânevîsini, bin mu'cizatla muhât olarak akıl gözüyle gördüğünüz halde, bir Avrupa feylesofunun sözüyle vesveseye ve şüpheye düşen imanınız nerede? Bütün âlem-i küfrün ve Nasâra ve Yehûd'un ve feylesofların hücumlarına karşı sarsılmayan sahâbelerin imanları nerede? Hem Sahâbelerin kuvvet-i imanlarını gösteren ve imanlarının tereşşuhâtı olan şiddet-i takvâları ve kemâl-i salâhatleri nerede? Ey müddei, senin, şiddet-i zaafından, ferâizi tamamıyla senden göstermeyen sönük imanın nerede?

Amma, hadiste varid olan ki, "Âhirzamanda beni görmeyen ve iman getiren, daha ziyade makbuldür"[1] meâlindeki rivâyet, hususî fazilete dairdir, has bazı eşhas hakkındadır. Bahsimiz ise, fazilet-i külliye ve ekseriyet itibarıyladır.

İkinci sual: Diyorlar ki: Ehl-i velâyet ve ashâb-ı kemâlât, dünyayı terk etmişler. Hattâ hadiste var ki, "Dünya muhabbeti bütün hataların başıdır."[2] Halbuki Sahâbeler dünyaya pek çok girmişler. Terk-i dünya değil, belki bir kısım Sahâbe, o zamanın ehl-i medeniyetinden daha ileri gitmişler. Nasıl oluyor ki, böyle Sahâbelerin en ednâsına, en büyük bir velî kadar kıymeti var diyorsunuz?

Elcevap: Otuz İkinci Sözün İkinci ve Üçüncü Mevkıflarında gayet kat'î ispat edilmiştir ki, dünyanın âhirete bakan yüzüyle, esmâ-i İlâhiyeye mukabil olan yüzünü sevmek sebeb-i noksaniyet değil, belki medar-ı kemâldir. Ve o iki yüzde ne kadar ileri gitse, daha ziyade ibadet ve marifetullahta ileri gider. Sahâbelerin dünyası ise, işte o iki yüzdedir. Dünyayı âhiret mezraası görüp, ekip biçmişler. Mevcudatı, esmâ-i İlâhiyenin âyinesi görüp, müştakane temâşâ edip bakmışlar. Fenâ-i dünya ise, fâni yüzüdür ki, insanın hevesâtına bakar.

Üçüncü sual: Tarikatler hakikatlerin yollarıdır. Tarikatlerin içerisinde en meşhur ve en yüksek ve cadde-i kübrâ iddia olunan tarik-i Nakşibendî hakkında, o tarikatin kahramanlarından ve imamlarından bazıları, esasını böyle tarif etmişler, demişler ki:

دَرْ طَرِيقِ نَقْشِبَنْدِى لاَزِمْ اَمَدْ چَارِ تَرْك: تَرْكِ دُنْيَا،
تَرْكِ عُقْبىٰ، تَرْكِ هَسْتِى، تَرْكِ تَرك

1. bk. *Müsned*, 5:248, 257, 264; el-Hâkim, *el-Müstedrek*, 3:41, 4:89.
2. bk. el-Münâvî, F*eyzü'l-Kadîr, 3*: 368, HadisNo: 3662.

Yani, “Tarik-i Nakşîdedört şeyi bırakmak lâzım: Hem dünyayı, hem nefis hesabına âhireti dahi maksud-u hakikî yapmamak, hem vücudunu unutmak, hem ucbe, fahre girmemek için bu terkleri düşünmemektir. Demek hakikî marifetullah ve kemâlât-ı insaniye terk-i mâsivâ ile olur.

Elcevap: Eğer insan yalnız bir kalbdenibaret olsaydı, bütün mâsivâyı terk, hattâ esmâ ve sıfâtı dahi bırakmak, yalnız Cenâb-ı Hakkın zâtına rapt-ı kalb etmek lâzım gelirdi. Fakat insanın akıl, ruh, sır, nefis gibi, pek çok vazifedar letâifi ve hasseleri vardır. İnsan-ı kâmil odur ki, bütün o letâifi, kendilerine mahsus ayrı ayrı tarik-i ubûdiyette hakikat cânibine sevk etmekle, Sahâbe gibi geniş bir dairede, zengin bir surette, kalb bir kumandan gibi, letâif askerleriyle kahramanâne maksada yürüsün. Yoksa, kalb, yalnız kendini kurtarmak için askerini bırakıp tek başıyla gitmek, medar-ı iftihar değil, belki netice-i ıztırardır.

Dördüncü sual: Sahâbelere karşı iddia-yı rüçhan nereden çıkıyor? Kim çıkarıyor? Şu zamanda bu meseleyi medar-ı bahs etmek nedendir? Hem müçtehidîn-i izâma karşı müsâvat dâvâ etmek neden ileri geliyor?

Elcevap: Şu meseleyi söyleyen iki kısımdır.

Bir kısmı, sâfiehl-i diyanet ve ehl-i ilimdir ki, bazı ehâdisi görmüşler; şu zamanda ehl-i takvâ ve salâhati teşvik ve terğib için öyle mebhaslar açıyorlar. Bu kısma karşı sözümüz yok. Zaten onlar azdırlar; çabuk da intibaha gelirler.

Diğer kısım ise, gayet müthiş, mağrur insanlardır ki, mezhepsizliklerini, müçtehidîn-i izâma müsâvat dâvâsı altında neşretmek istiyorlar ve dinsizliklerini, Sahâbeye karşı müsâvat dâvâsı altında icra etmek istiyorlar. Çünkü, evvelen, o ehl-i dalâlet, sefâhete girmiş, sefâhete tiryaki olmuş. Sefâhete mâni olan tekâlif-i şer’iyeyi yapamıyor. Kendine bir bahane bulmak için der ki:

“Şu mesâil, içtihadiyedirler. O mesâilde mezhepler birbirine muhalif gidiyor. Hem onlar da bizim gibi insanlardır; hata edebilirler. Öyle ise biz de onlar gibi içtihad ederiz, istediğimiz gibi ibadetimizi yaparız. Onlara tâbi olmaya ne mecburiyetimiz var?”

İşte, bu bedbahtlar, bu desise-i şeytaniye ile başlarını mezâhibin zincirinden çıkarıyorlar. Bunların şu dâvâları ne kadar çürük, ne kadar esassız olduğu Yirmi Yedinci Sözde kat’î bir surette gösterildiğinden, ona havale ederiz.

Saniyen: O kısım ehl-i dalâlet baktılar ki, müçtehidînlerle iş bitmiyor. Onların omuzlarındaki, yalnız nazariyât-ı diniyedir. Halbuki, bu kısım ehl-i dalâlet, zaruriyât-ı diniyeyi terk ve tağyir etmek istiyorlar. “Onlardan daha iyiyiz” deseler, meseleleri tamam olmuyor. Çünkü, müçtehidîn, nazariyâta ve kat’î olmayan teferruâta karışabilirler. Halbuki, bu mezhepsiz ehl-i dalâlet, zaruriyât-ı diniyede dahi fikirlerini karıştırmak ve kabil-i tebdil olmayan mesâili tebdil etmek ve kat’î erkân-ı İslâmiyeye karşı gelmek istediklerinden, elbette, zaruriyât-ı diniyenin hameleleri ve direkleri olan Sahâbelere ilişecekler.

Heyhat! Değil bunlar gibi insan suretindeki hayvanlar, belki hakikîinsanlar ve hakikî insanların en kâmilleri olan evliyanın büyükleri, Sahâbenin küçüklerine karşı müsâvat dâvâsını kazanamadıkları, gayet kat’î bir surette Yirmi Yedinci Sözde ispat edilmiştir.

اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰى رَسُولِكَ الَّذى قَالَ: «لاَ تَسُبُّوا اَصْحَابِى، لَوْ اَنْفَقَ اَحَدُكُمْ مِثْلَ اُحُد ذَهَباً مَابَلَغَ نِصْفَ مُدٍّ مِنْ اَصْحَابِى». صَدَقَ رَسُولُ اللّٰهِ [1]

سُبْحَانَكَ لاَعِلْمَ لَنَا اِلاَّ مَاعَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ [2]

1. Allahım! “Ashabıma sövmeyin; sizden birisi Uhud Dağı kadar altın bağışlasa,Ashabımdan birinin bir avuçluk bağışının yerini tutmaz” buyuran Resulüne salât ve selâm et. (*Buhari*, Fedâilü Ashâbi’n-Nebî: 5; *Müslim*,Fedâilü’s-Sahâbe: 221, 222; *Ebû Dâvud*, Sünnet: 10; *Tirmizi*, Menâkıb: 58; *İbn-i Mâce*, Mukaddime: 11; *Müsned*, 3:11.)

2. “Seni her türlü noksandan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başkabilgimiz yoktur. Muhakkak ki Sen, ilmi ve hikmeti herşeyi kuşatan Alîm-i Hakîmsin.” Bakara Sûresi, 2:32.

Yirmi Sekizinci Söz

“Cennete dairdir”

Şu sözün iki makamı var. Birinci Makam, Cennetin bazı letâifine işaret eder. Fakat Onuncu Sözde on iki hakikat-i kàtıaile gayet kat’î bir surette ve bu Sözün İkinci Makamında, Onuncu Sözün hülâsası ve esası, müteselsil gayet metin Arabî bir burhan-ı kat’î[1] ile gayet parlak bir tarzda vücudu ispat olunan Cennetin ispat-ı vücudundan bahis değil, belki şu makamda yalnız sual ve cevaba ve tenkide medar olan birkaç ahvâl-i Cennetten bahseder. Eğer tevfik-i İlâhî refik olsa, sonra azîm bir Söz, o muazzam hakikate dair yazılacaktır inşaallah.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

وَبَشِّرِ الَّذِينَ اٰمَنُو وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ
جَنَّاتٍتَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا
مِنْثَمَرَةٍ رِزْقاً قَالُوا هٰذَا الَّذِى رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَاُتُوابِهِ
مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَا اَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَاخَالِدُونَ [2]

1. "Arabî bir bürhan-ı katî…" *Mesnevî-i Nûriye*'deki "Lâsiyyemalar" risâlesidir.
2. "İman eden ve güzel işler yapanları müjdele: Altlarından ırmaklar akanCennetler onlarındır. O Cennetlerden rızık olarak bir meyveyediklerinde, 'Bu daha önce yediğimiz rızıktandır' derler. Rızıkları,dünyadakine benzer şekilde kendilerine sunulur. Orada onlar için tertemiz eşler vardır. Onlar orada ebedîolarak kalacaklardır." Bakara Sûresi, 2:25.

Cennet-i bâkiyeye dair bazı suallere kısa cevaplardır.

Cennete dair, Cennetten daha güzel, hurilerinden daha lâtif, selsebilinden daha tatlı olan beyanat-ı âyât-ı Kur’âniye kimseye söz bırakmamıştır ki, fazla birşey söylensin. Fakat o parlak, ezelî ve ebedî, yüksek ve güzel âyetleri fehme takrib için bazı basamakları, hem o cennet-i Kur’âniyeden nümune için, bazı çiçeklerin nümunesi nev’inden bazı nükteleri söyleyeceğiz. Beş rümuzlu sual ve cevaba işaret edeceğiz.

Evet, Cennet, bütün lezâiz-i mâneviyeye medar olduğu gibi, bütün lezâiz-i cismaniyeye de medardır.

Sual: Kusurlu, noksaniyetli, mütegayyir, kararsız, elemli cismaniyetin ebediyetle ve Cennetle ne alâkası var? Madem ruhun âli lezâizi vardır; ona kâfidir. Lezâiz-i cismaniye için bir haşr-i cismanî neden icab ediyor?

Elcevap: Çünkü, nasıl topraksuya, havaya, ziyaya nisbeten kesafetli, karanlıklıdır, fakat masnuât-ı İlâhiyenin bütün envâına menşe ve medar olduğundan bütün anâsır-ı sairenin mânen fevkine çıktığı gibi; hem kesafetli olan nefs-i insaniye, sırr-ı câmiiyet itibarıyla, tezekkî etmek şartıyla bütün letâif-i insaniyenin fevkine çıktığı gibi; öyle de, cismaniyet en câmi', en muhit, en zengin bir âyine-i tecelliyât-ı esmâ-i İlâhiyedir. Bütün hazâin-i rahmetin müddeharâtını tartacak ve mizana çekecek âletler cismaniyettedir. Meselâ, dildeki kuvve-i zâika, rızık zevkinde, envâ-ı mat'umat adedince mizanlara menşe olmasaydı, herbirini ayrı ayrı hissedip tanımazdı, tadıp tartamazdı.

Hem ekseresmâ-i İlâhiyenin tecelliyâtını hissedip bilmek, zevk edip tanımak cihâzâtı yine cismaniyettedir. Hem gayet mütenevvi ve nihayet derecede ayrı ayrı lezzetleri hissedecek istidatlar yine cismaniyettedir.

Madem şu kâinatın Sânii, şu kâinatla bütün hazâin-i rahmetinitanıttırmak ve bütün tecelliyât-ı esmâsını bildirmek ve bütün envâ-ı ihsânâtını tattırmak istediğini, kâinatın gidişatından ve insanın câmiiyetinden, On Birinci Sözde ispat edildiği gibi, kat'î anlaşılıyor. Elbette, şu seyl-i kâinatın bir havz-ı ekberi ve bu kâinat destgâhının işlediği mahsulâtın bir meşher-i âzamı ve şu mezraa-i dünyanın bir mahzen-i ebedîsi olan dâr-ı saadet, şu kâinata bir derece benzeyecektir. Hem cismanî, hem ruhanî bütün esâsâtını muhafaza edecektir. Ve o Sâni-i Hakîm ve o Âdil-i Rahîm, elbette cismanî âletlerin vezâifine ücret olarak ve hidemâtına mükâfat olarak ve ibâdât-ı mahsusalarına sevap olarak, onlara lâyık lezâizi verecektir. Yoksa hikmet ve adalet ve rahmetine zıt bir hâlet olur ki, hiçbir cihetle Onun cemâl-i rahmetine ve kemâl-i adaletine uygun değildir, kabil-i tevfik olamaz.

Sual: Cisim, eğer hayatî olsa, ecza-yı bedenî, daim terkip ve tahlildedir, inkıraza mahkûmdur, ebediyete mazhar olamaz. Ekl ve şürb, bekà-yı şahsî; ve muamele-i zevciye ise, bekà-yı nev'î içindir ki, şu âlemde birer esas olmuşlar. Âlem-i ebediyette ve âlem-i uhrevîde şunlara ihtiyaç yoktur. Neden Cennetin en büyük lezâizi sırasına geçmişler?

Elcevap: Evvelâ, şu âlemde cism-i zîhayatın inkıraza ve mevte mahkûmiyeti ise, varidat ve masarifin muvazenesizliğindendir. Çocukluktan sinn-i kemâle kadar varidat çoktur. Ondan sonra masarif ziyadeleş ir, muvazene kaybolur, o da ölür.

Âlem-i ebediyette ise, zerrât-ı cisim sabit kalıp, terkip ve tahlile maruz değil; veyahut muvazene sabit kalır,[1] varidatla masarif muvazenettedir. Devr-i daimî gibi, cism-i zîhayat, telezzüzat için hayat-ı cismaniye destgâhının işlettirilmesiyle beraber ebedîleşir.

1. Şu dünyada cism-i insanî ve hayvanî, zerrat için güya bir misafirhane, bir kışla, bir mektep hükmündedir ki, câmid zerreler ona girerler, hayattar olan âlem-i bekàya zerrat olmak için

اِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ

liyakat kesb ederler, çıkarlar. Âhirette ise (Asıl hayata mazhar olan âhiret yurdudur. Ankebut Sûresi, 29:64) sırrınca, nur-u hayat orada âmmdır. Nurlanmak için o seyrüsefere ve o talimat ve talime lüzum yoktur; zerreler demirbaş olarak sabit kalabilirler.

Ekl ve şürb ve muamele-i zevciye, gerçi bu dünyada bir ihtiyaçtan gelir, bir vazifeye gider. Fakat o vazifeye bir ücret-i muaccele olarak, öyle mütenevvi leziz lezzet içlerine bırakılmıştır ki, sair lezâize tereccuh ediyor. Madem bu dâr-ı elemde bu kadar acib ve ayrı ayrı lezzetlere medar, ekl ve nikâhtır. Elbette, dâr-ı lezzet ve saadet olan Cennette o lezzetler o kadar ulvî bir suret alıp ve vazife-i dünyeviyenin uhrevî ücretini de lezzet olarak ona katarak ve dünyevî ihtiyacı dahi uhrevî bir hoş iştiha suretinde ilâve ederek, Cennete lâyık ve ebediyete münasip, en câmi', hayattar bir maden-i lezzet olur.

Evet,

وَمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا اِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ وَاِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ [1]

sırrınca, şu dâr-ı dünyada câmid ve şuursuz ve hayatsız maddeler, orada şuurlu, hayattardırlar. Buradaki insanlar gibi orada da ağaçlar, buradaki hayvanlar gibioradaki taşlar, emri anlar ve yapar. Sen bir ağaca desen, "Filân meyveyi bana getir"; getirir. Filân taşa desen, "Gel"; gelir. Madem taş, ağaçbu derece ulvî bir suret alırlar. Elbette, ekl ve şürb ve nikâh dahi, hakikat-i cismaniyelerini muhafaza etmekle beraber, Cennetin dünya fevkindeki derecesi nisbetinde, dünyevî derecelerinden o derece yüksek bir suret almaları iktiza eder.

Sual: اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ [2] sırrınca, dost dostuyla beraber Cennette bulunacaktır. Halbuki, basit bir bedevî, bir dakikada sohbet-i nebeviyede lillâh için bir muhabbet peydâ eder; o muhabbetle, Cennette Peygamberin yanında bulunması lâzım gelir. Halbuki, gayr-ı mütenâhi feyze mazhar Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâmın feyzi, bir basit bedevî feyziyle nasıl birleşir?

1. "Bu dünya hayatı bir oyun ve oyalanmadan başka birşey değildir. Asıl hayata mazharolan ise âhiret yurdudur." Ankebut Sûresi, 29:64.
2. "Kişi sevdiğiyle beraberdir." (*Buhari*, Edeb: 96; *Müslim*, Birr: 165; *Tirmizi*, Zühd: 50, Daavât: 98; *Dârimî*, Rikak: 71; *Müsned*, 1:392, 3:104, 110, 159, 165, 167, 168, 172)

Elcevap: Bir temsille şu ulvî hakikate şöyle bir işaret ederiz ki:

Meselâ, gayet güzel ve şâşaalı bir bağda, muhteşem bir zat, gayet büyük bir ziyafet, gayet müzeyyen bir seyrangâh öyle bir surette ihzar etmiş ki, kuvve-i zâikanın hissedecek bütün lezâiz-i mat'umâtı câmi', kuvve-i bâsıranın hoşuna gidecek bütün mehâsini şâmil, kuvve-i hayaliyeyi keyiflendirecek bütün garaibi müştemil, ve hâkezâ, bütün havass-ı zâhire ve bâtınayı okşayacak ve memnun edecek herşeyi içine koymuştur. Şimdi iki dost var, beraber o ziyafete giderler; bir locada, bir sofrada oturuyorlar. Fakat birisinin kuvve-i zâikası pek az

olduğundan, cüz’î zevk alır. Gözü de az görüyor. Kuvve-i şâmmesi yok. Sanayi-i garibeden anlamaz, harika şeyleri bilmez. O nüzhetgâhın, binden ve belki milyondan birisini, kabiliyeti nisbetinde ancak zevk ederek istifade eder. Diğeri ise, bütün zâhirî ve bâtınî duyguları, akıl ve kalb ve his ve lâtifeleri o derece mükemmel ve o mertebe inkişaf etmiştir ki, o seyrangâhtaki bütün incelikleri, güzellikleri ve letâifi ve garaibi ayrı ayrı hissedip zevk ederek ayrı ayrı lezzet aldığı halde, o dostla omuz omuzadır.

Madem bu karma karışık, elemli ve daracık şu dünyada böyle oluyor. En küçükle en büyük beraberken, serâdan Süreyyaya kadar fark oluyor. Elbette, dâr-ı saadet ve ebediyet olan Cennette, bittarîkı’l-evlâ, dost dostuyla beraberken, herbirisi istidadına göre sofra-i Rahmânü’r-Rahîmden, istidatları derecesinde hisselerini alırlar. Bulundukları Cennetler ayrı ayrı da olsa, beraber bulunmalarına mâni olmaz. Çünkü, Cennetin sekiz tabakası birbirinden yüksek oldukları halde, umumun damı Arş-ı Âzamdır[1]. Nasıl ki, mahrutî bir dağın etrafında, birbiri içinde, birbirinden yüksek, kaidesinden zirvesine kadar surlu daireler bulunsa; o daireler birbirinin üstündedir, fakat birbirinin güneşi görmelerine mâni olmaz, birbirinden geçebilir, birbirine bakar. Öyle de, Cennetler de buna yakın bir tarzla olduğu, ehâdisin mütenevvi rivâyâtı işaret ediyor.

Sual: Ehâdiste denilmiş: “Huriler yetmiş hulleyi giydikleri halde, bacaklarının kemiklerindeki ilikleri görünüyor.”[2] Bu ne demektir? Ne mânâsı var? Nasıl güzelliktir?

1. bk. *Buhari*,Tevhid: 22, Cihad: 4; *Tirmizi*, Cennet: 4, Tefsîru Sureti’l-Hadîd ve el-Hakka: 1; *Müsned*, 1:207, 2:197, 335, 339, 370, 5:316, 321; el-Elbânî, *Silsiletü’l-Ehâdîsi’s-Sahîha*: 919.
2. bk. *Müslim*, Cennet: 14, 17;*Tirmizi*, Kıyame: 60, Cennet: 5; *Dârimî*, Rikak: 108; *Müsned*, 345, 3:16.

Elcevap: Mânâsı pek güzeldir ve güzelliği pek şirindir. Şöyle ki:

Şu çirkin, ölü, câmid ve çoğu kışır olan dünyada hüsün ve cemâl, yalnız göze güzel görünüp ülfete mâni olmazsa, yeter. Halbuki, güzel, hayattar, revnaktar, bütün kışırsız, lüb ve kabuksuz iç olan Cennette, göz gibi bütün insanın duyguları, lâtifeleri, cins-i lâtif olan hurilerden ve huriler gibi ve daha güzel, dünyadan gelme, Cennetteki nisâ-i dünyeviyeden ayrı ayrı hisse-i zevklerini, çeşit çeşit lezzetlerini almak isterler. Demek, en yukarı hullenin güzelliğinden tut, tâ kemik içindeki iliklere kadar, birer hissin, birer lâtifenin medar-ı zevki olduğunu, hadis işaret ediyor.

Evet, “hurilerin yetmiş hulleyi giymeleri ve bacaklarındaki kemiklerin ilikleri görünmesi” tabiriyle, hadis-i şerif işaret ediyor ki: İnsanın ne kadar hüsünperver ve zevkperest ve ziynete meftun ve cemâle müştak duyguları ve hasseleri ve kuvâları ve lâtifeleri varsa, umumunu memnun edip doyuracak ve herbirisini ayrı ayrı okşayıp mes’ut edecek, maddî ve mânevî her nevi ziynet ve hüsn-ü cemâle huriler câmidirler. Demek, huriler Cennetin aksâm-ı ziynetinden yetmiş

tarzını, birtek cinsten olmadığından birbirini setretmeyecek surette giydikleri gibi, kendi vücutlarından ve nefis ve cisimlerinden, belki yetmiş mertebeden ziyade ayrı ayrı hüsün ve cemâlin aksâmını gösteriyorlar, [1] وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ ٱلْأَنفُسُ وَتَلَذُّ ٱلْأَعْيُنُ işaretinin hakikatini gösteriyorlar.

Hem Cennette lüzumsuz, kışırlı ve fuzulî maddeler olmadığından, ehl-i Cennetin ekl ve şürbünden sonra kazuratı olmadığını[2] hadis-i şerif beyan ediyor. Madem şu süflî dünyada, en âdi zîhayat olan ağaçlar, çok tagaddî ettikleri halde kazuratsız oluyorlar. En yüksek tabaka-i hayat olan Cennet ehli neden kazuratsız olmasın?

Sual: Ehâdis-i şerifede denilmiştir ki: “Bazı ehl-i Cennete dünya kadar bir yer veriliyor; yüz binler kasır, yüz binler huri ihsan ediliyor.”[3] Birtek adama bu kadar şeylerin ne lüzumu var, ne ihtiyacı var, nasıl olabilir ve ne demektir?

1. “Orada canların çekeceği, gözlerin zevk alacağı herşey vardır.” Zuhruf Sûresi, 43:71.
2. bk. *Buhari*, Bed’ü’l-Halk: 8; *Müslim*, Cennet: 17-19; *Tirmizi*, Cennet: 7; *Dârimî*,Rikak: 104; *Müsned*, 3:316, 349, 354, 364, 384.
3. bk. *Tirmizi*, Cennet: 17, Tefsîru Sureti’l-Kıyâmet: 2.

Elcevap: Eğer insan yalnız câmid bir vücut olsaydı veyahut yalnız mideden ibaret nebatî bir mahlûk olsaydı veyahut yalnız mukayyet, ağır ve muvakkat ve basit bir zât-ı cismaniye ve bir cism-i hayvanîden ibaret olsaydı, öyle çok kasırlara, çok hurilere lâyık ve mâlik olmazdı. Fakat insan öyle câmi’ bir mu’cize-i kudrettir ki, hattâ şu dünya-yı fânide, şu kısa bir ömürde, şu inkişaf etmemiş bazı letâifinin ihtiyacı cihetiyle, bütün dünyanın saltanatı, serveti ve lezâizi verilse, belki hırsı tok olmayacaktır. Halbuki, ebedî bir dâr-ı saadette, nihayetsiz istidada mâlik, nihayetsiz ihtiyaçlar lisanıyla, nihayetsiz arzular eliyle, nihayetsiz bir rahmetin kapısını çalan bir insan, elbette ehâdiste beyan olunan ihsânât-ı İlâhiyeye mazhariyeti makuldür ve haktır ve hakikattir. Ve şu hakikat-i ulviyeye bir temsil dürbünüyle rasat edeceğiz. Şöyle ki:

Bu dere bahçesi gibi,[HAŞİYE-1]şu Barla bağ ve bahçelerinin herbirinin ayrı ayrı mâliki bulunduğu halde, Barla’da gıdası itibarıyla ancak bir avuç yeme mâlik olan herbir kuş, herbir serçe, herbir arı, “Bütün Barla’nın bağ ve bostanları benim nüzhetgâhım ve seyrangâhımdır” diyebilir. Barla’yı zaptedip daire-i mülküne dahil eder. Başkalarının iştiraki onun bu hükmünü bozmaz.

Haşiye-1 Sekiz sene kemâl-i sadakatle bu fakire hizmet eden Süleyman‘ın bahçesidir ki, bir veya iki saat zarfında şu Söz orada yazıldı.

Hem insan olan bir insan diyebilir ki: “Benim Hâlıkım, bu dünyayı bana hane yapmış. Güneş benim bir lâmbamdır; yıldızlar benim elektriklerimdir;yeryüzü çiçekli miçekli halılarla serilmiş benim bir beşiğimdir” der,Allah’a şükreder. Sair mahlûkatın iştiraki, onun bu hükmünü nakzetmez. Bilâkis, mahlûkat onun hanesini tezyin eder, hanenin müzeyyenâtı hükmünde kalırlar.

Acaba, bu daracık dünyada, insan, insaniyet itibarıyla, hattâ bir kuş dahi, böyle bir daire-i azîmede bir nevi tasarruf dâvâ etse, cesîm bir nimete mazhar olsa, geniş ve ebedî bir dâr-ı saadette, ona beş yüz senelik bir mesafede bir mülk ihsan etmek nasıl istib'âd edilebilir?

Hem nasıl ki, şu kesafetli, karanlıklı, dar dünyada, güneşin pek çok âyinelerde bir anda aynen bulunması gibi, öyle de, nuranî bir zat, bir anda çok yerlerde aynen bulunması (On Altıncı Sözde ispat edildiği gibi); meselâ Hazret-i Cebrâil Aleyhisselâm bin yıldızda bir anda, hem Arşta, hem huzur-u nebevîde, hem huzur-u İlâhîde bir vakitte bulunması; hem Hazret-i Peygamber Aleyhissalâtü Vesselâmın haşirde bir anda ekser etkıya-i ümmetiyle görüşmesi ve dünyada hadsiz makamlarda bir anda tezahür etmesi; ve evliyanın bir nevi garibi olan abdalların bir vakitte çok yerlerde görünmesi; ve avâmın rüyada, bazan bir dakikada bir sene kadar işler görmesi ve müşahede etmesi; ve herkesin kalb, ruh, hayal cihetiyle bir anda pek çok yerlerle temas edip alâkadarâne bulunması, malûm ve meşhud olduğundan, elbette nuranî, kayıtsız, geniş ve ebedî olan Cennette, cisimleri ruh kuvvetinde ve hiffetinde ve hayal sür'atinde olan ehl-i Cennet, bir vakitte yüz bin yerlerde bulunup yüz bin hurilerle sohbet ederek yüz bin tarzda zevk almak, o ebedî Cennete, o nihayetsiz rahmete lâyıktır ve Muhbir-i Sâdıkın (a.s.m.) haber verdiği gibi hak ve hakikattir. Bununla beraber, bu küçücük aklımızın terazisiyle o muazzam hakikatler tartılmaz.

İdrâk-i maâlî bu küçük akla gerekmez,
Zira bu terazi o kadar sıkleti çekmez.[1]

سُبْحَانَكَ لاَعِلْمَ لَنَا اِلاَّ مَاعَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ [2]

رَبَّنَا لاَ تُاٰخِذْنَا اِنْ نَسِينَا اَوْ اَخْطَاْنَا [3]

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى حَبِيبِكَ الَّذِى فَتَحَ اَبْوَابَ الْجَنَّةِبِحَبِيبِيَّتِهِ وَبِصَلَاتِهِ وَاَيَّدَتْهُ اُمَّتُهُ عَلٰى فَتْحِهَابِصَلَوَاتِهِمْ عَلَيْهِ، عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ. اَللّٰهُمَّ ادْخِلْنَا الْجَنَّةَ مَعَ الْاَبْرَارِ بِشَفَاعَةِ حَبِيبِكَ الْمُخْتَارِ اٰمِينَ [4]

1. bk. Ziya Paşa, *Terkîb-i Bend*.
2. “Seni her türlü noksandan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başkabilgimiz yoktur. Muhakkak ki Sen, ilmi ve hikmeti herşeyi kuşatan Alîm-i Hakîmsin.” Bakara Sûresi, 2:32.
3. “Ey Rabbimiz, unutur veya hataya düşer de bir kusur işlersek bizi onunla hesaba çekme.” Bakara Sûresi, 2:286.
4. Allahım! Habibiyeti ve salâtıyla Cennetin kapılarını açan ve ona getirdiklerisalâvatlarla ümmeti de onu teyid eden, Habibin Aleyhissalâtü Vesselâma rahmetet. Allahım! Bizi, ebrâr ile beraber, seçkin Habibinin şefaatiyle Cennete idhal et. Âmin.

Cennet Sözüne küçük bir zeyl

Cehenneme dairdir

İkinci ve Sekizinci Sözlerde ispat edildiği gibi, iman, mânevî bir cennetin çekirdeğini taşıyor. Küfürdahi, mânevî bir cehennemin tohumunu saklıyor. Nasıl ki küfür, Cehennemin bir çekirdeğidir. Öyle de, Cehennem, onun bir meyvesidir.

Nasıl ki küfür, Cehenneme duhulüne sebeptir. Öyle de, Cehennemin vücuduna ve icadına dahi sebeptir. Zira, küçük bir hâkimin küçük bir izzeti, küçük bir gayreti, küçük bir celâli bulunsa, bir edepsiz ona serkeşâne dese, “Beni tedip etmezsin ve edemezsin”; herhalde, o yerde hapishane yoksa da, tek oedepsiz için bir hapishane teşkil edecek, onu içine atacaktır.

Halbuki, kâfir, Cehennemi inkârla, nihayetsiz izzet ve gayret ve celâl sahibi ve gayet büyük ve nihayetsiz Kadîr bir Zâtı tekzip ve isnad-ı acz ediyor, yalancılıkla ve aczle itham ediyor, izzetine şiddetle dokunuyor, gayretine dehşetli dokunduruyor, celâline âsiyâne ilişiyor. Elbette, farz-ı muhal olarak, Cehennemin hiçbir sebeb-i vücudu bulunmazsa da, şu derece tekzip ve isnad-ı aczi tazammun eden küfür için bir Cehennem halk edilecek, o kâfir içine atılacaktır.

رَبَّنَا مَاخَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلاً سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ [1]

1. “Bunları boş yere yaratmadın, ey Rabbimiz. Seni bütün noksanlardan tenzihederiz. Sen bizi Cehennem ateşinin azabından koru.” Âl-i İmrân Sûresi,3:191.

Yirmi Dokuzuncu Söz

Bekà-i ruhve melâike ve haşre dairdir.

اَعوُذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيم بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيم

تَنَزَّلُ الْمَلٰئِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِاِذْنِ رَبِّهِمْ [1]

قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّى [2]

1. "Melekler ve Cebrâil o gecede Rablerinin izniyle yeryüzüne iner." Kadir Sûresi, 97:4.
2. "De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir." İsra Sûresi,17:85

Şu makam, iki maksad-ı esasile bir mukaddimeden ibarettir.

Mukaddime

MELÂİKEve ruhaniyâtın vücudu, insan ve hayvanların vücudu kadar kat'îdir denilebilir. Evet, On Beşinci Sözün Birinci Basamağında beyan edildiği gibi, hakikat kat'iyen iktiza eder ve hikmet yakînen ister ki, zemin gibi, semâvâtın dahi sekeneleri bulunsun ve zîşuur sekeneleri olsun ve o sekeneler o semâvâta münasip bulunsun. Şeriatin lisanında, pek çok muhtelifü'l-cins olan o sekenelere "melâike ve ruhaniyat" tesmiye edilir.

Evet, hakikatböyle iktiza eder. Zira, şu zeminimiz, semâya nisbeten küçüklüğü ve hakaretiyle beraber zîşuur mahlûklarla doldurulması, ara sıra boşaltıp yeniden yeni zîşuurlarla şenlendirilmesi işaret eder, belki tasrih eder ki, şu muhteşem burçlar sahibi olan, müzeyyen kasırlar misali olan semâvât dahi, nur-u vücudun nuru olan zîhayat ve zîhayatın ziyası olan zîşuur ve zevil'idrak mahlûklarla elbette doludur. O mahlûklar dahi, ins ve cin gibi, şu saray-ı âlemin seyircileri ve şu kâinat kitabının mütalâacıları ve şu saltanat-ı rububiyetin dellâllarıdırlar. Küllî ve umumî ubûdiyetleriyle, kâinatın büyük ve küllî mevcudatın tesbihatlarını temsil ediyorlar.

Evet, şu kâinatın keyfiyâtı, onların vücutlarını gösteriyor. Çünkü, kâinatı had ve hesaba gelmeyen dakik san'atlı tezyinat ve o mânidar mehâsinle ve hikmettar nukuşla süslendirip tezyin etmesi, bilbedâhe, ona göre mütefekkir istihsan edicilerin ve mütehayyir takdir edicilerin enzârını ister, vücutlarını talep eder.

Evet, nasıl ki hüsün elbette bir âşık ister. Taam ise aç olana verilir. Öyle ise, şu nihayetsiz hüsn-ü san’at içinde gıda-yı ervah ve kut-u kulûb, elbette melâike ve ruhanîlere bakar, gösterir.

Madem bu nihayetsiz tezyinat, nihayetsiz bir vazife-i tefekkür ve ubûdiyet ister. Halbuki, ins ve cin, şu nihayetsiz vazifeye, şu hikmetli nezarete, şu vüs’atli ubûdiyete karşı, milyondan ancak birisini yapabilir. Demek, bu nihayetsiz ve çok mütenevvi olan şu vezâif ve ibadete, nihayetsiz melâike envâları, ruhaniyat ecnasları lâzımdır ki, şu mescid-i kebîr-i âlemi saflarıyla doldurup şenlendirsin.

Evet, şu kâinatın herbir cihetinde, herbir dairesinde, ruhaniyat ve melâikelerden birer taife, birer vazife-i ubûdiyetle muvazzaf olarak bulunurlar. Bazı rivâyât-ı ehâdisiyenin işârâtıyla ve şu intizam-ı âlemin hikmetiyle denilebilir ki, bir kısım ecsâm-ı câmide-i seyyâre, yıldızlar seyyârâtından tut, tâ yağmur katarâtına kadar, bir kısım melâikenin sefine ve merâkibidirler. O melâikeler, bu seyyârelere izn-i İlâhi ile binerler, âlem-i şehadeti seyredip gezerler ve o merkeplerinin tesbihatını temsil ederler.

Hem denilebilir: Bir kısım hayattarecsam, bir hadis-i şerifte “Ehl-i Cennet ruhları, berzah âleminde yeşil kuşların cevflerine girerler ve Cennette gezerler”[1] diye işaret ettiği, “tuyurun hudrun“ tesmiye edilen Cennet kuşlarından tut, tâ sineklere kadar, bir cins ervâhın tayyareleridir. Onlar, bunların içine emr-i Hakla girerler, âlem-i cismaniyâtı seyredip, o hayattar cesetlerdeki göz, kulak gibi duygularıyla, âlem-i cismanîdeki mu’cizât-ı fıtratı temâşâ ediyorlar, tesbihat-ı mahsusalarını eda ediyorlar.

İşte, nasıl hakikatböyle iktiza ediyor. Hikmet dahi aynen öyle iktiza eyliyor. Çünkü, şu kesafetli ve ruha münasebeti az olan topraktan ve şu küduretli ve nur-u hayata münasebeti pek cüz’î olan sudan, mütemadiyen, hummâlı bir faaliyetle, letafetli hayatı ve nuraniyetli zevil’idraki halk eden Fâtır-ı Hakîm, elbette, ruha çok lâyık ve hayata çok münasip şu nur denizinden ve hattâ şu zulmet bahrinden, şu havadan, şu elektrik gibi sair madde-i lâtifeden bir kısım zîşuur mahlûkları vardır. Hem pek çok kesretli olarak vardır.

1. bk. *Müslim*,İmâre: 121; *Ebû Dâvud*, Cihad: 25; *Tirmizi*, Tefsiru Sûreti Âl-i İmrân: 19, Fedâilü’l-Cihâd: 13; *İbn-i Mâce*, Cenâiz: 4, *Dârimî*, Cihâd: 18; *Müsned*, 1:266, 6:386.

Birinci Maksat

MELÂİKENİN tasdiki, imanın bir rüknüdür. Şu Maksatta, dört nükte-i esasiye vardır.

BİRİNCİ ESAS

Vücudun kemâli, hayat iledir. Belki vücudun hakikîvücudu, hayat iledir. Hayat, vücudun nurudur. Şuur, hayatın ziyasıdır. Hayat herşeyin başıdır ve esasıdır. Hayat, herşeyi, herbir zîhayat olan şeye mal eder; birşeyi bütün eşyaya mâlik hükmüne geçirir. Hayat ile, bir şey-i zîhayat diyebilir ki, "Şu bütün eşya malımdır. Dünya hanemdir. Kâinat, Mâlikim tarafından verilmiş bir mülkümdür."

Nasıl ki ziya, ecsâmın görülmesine sebeptir ve renklerin—bir kavle göre—sebeb-i vücududur. Öyle de, hayat dahi mevcudatın keşşafıdır. Keyfiyâtın tahakkukuna sebeptir. Hem cüz'î bir cüz'ü, küll ve küllî hükmüne getirir. Ve küllî şeyleri bir cüz'e sığıştırmaya sebeptir. Ve hadsiz eşyayı iştirak ve ittihad ettirip bir vahdete medar, bir ruha mazhar yapmak gibi, kemâlât-ı vücudun umumuna sebeptir. Hattâ hayat, kesret tabakatında bir çeşit tecellî-i vahdettir ve kesrette ehadiyetin bir âyinesidir.

Bak, hayatsız bir cisim, büyük bir dağ dahi olsa, yetimdir, gariptir, yalnızdır. Münasebeti, yalnız oturduğu mekânla ve ona karışan şeylerle vardır. Başka, kâinatta ne varsa, o dağa nisbeten madumdur. Çünkü, ne hayatı var ki hayatla alâkadar olsun, ne şuuru var ki taallûk etsin. Şimdi, bak küçücük bir cisme, meselâ balarısına: Hayat ona girdiği anda, bütün kâinatla öyle münasebet tesis eder ki, bütün kâinatla, hususan zeminin çiçekleriyle ve nebâtatlarıyla öyle bir ticaret akdeder ki, diyebilir: "Şu arz benim bahçemdir, ticarethanemdir." İşte, zîhayattaki meşhur havass-ı zâhire ve bâtınaduygularından başka, gayr-ı meş'ur, sâika ve şâika hisleriyle beraber, o arı, dünyanın ekser envâıyla ihtisas ve ünsiyet ve mübadele ve tasarrufa sahip olur.

İşte, en küçük zîhayatta hayat böyle tesirini gösterse, elbette hayat, tabaka-i insaniye olan en yüksek mertebeye çıktıkça öyle bir inbisat ve inkişaf ve tenevvür eder ki, hayatın ziyası olan şuur ile, akıl ile, bir insan, kendi hanesindeki odalarda gezdiği gibi, o zîhayat, kendi aklıyla avâlim-i ulviyede ve ruhiyede ve cismaniyede gezer. Yani, o zîşuur ve zîhayat, mânen o âlemlere misafir gittiği gibi, o âlemler dahi o zîşuurun mir'ât-ı ruhuna misafir olup, irtisam ve temessül ile geliyorlar.

Hayat, Zât-ı Zülcelâlin en parlak bir burhan-ı vahdeti ve en büyük bir maden-i nimeti ve en lâtifbir tecellî-i merhameti ve en hafî ve bilinmez bir nakş-ı nezih-i san’atıdır.

Evet, hafî ve dakiktir. Çünkü, envâ-ı hayatın en ednâsı olan hayat-ı nebat ve o hayat-ı nebatın en birinci derecesi olan çekirdekteki ukde-i hayatiyenin tenebbühü, yani uyanıp açılarak neşvünemâ bulması—o derece zâhir ve kesrette ve mebzuliyette—ülfet içinde, zaman-ı Âdem’den beri hikmet-i beşeriyenin nazarında gizli kalmıştır. Hakikati, hakikî olarak beşerin aklıyla keşfedilmemiş.

Hem hayat o kadar nezih ve temizdir ki, iki vechi, yani mülk ve melekûtiyet vecihleri temizdir, paktır, şeffaftır. Dest-i kudret, esbabın perdesini vaz etmeyerek, doğrudan doğruya mübaşeret ediyor. Fakat sair şeylerdeki umur-u hasiseye ve kudretin izzetine uygun gelmeyen nâpâk keyfiyât-ı zâhiriyeye menşe olmak için, esbab-ı zâhiriyeyi perde etmiştir.

Elhasıl: Denilebilir ki, hayat olmazsa, vücut vücut değildir, ademden farkı olmaz. Hayat ruhun ziyasıdır. Şuur hayatın nurudur. Madem ki hayat ve şuur bu kadar ehemmiyetlidirler. Ve madem şu âlemde bilmüşahede bir intizam-ı kâmil-i ekmel vardır. Ve şu kâinatta bir itkan-ı muhkem, bir insicam-ı ahkem görünüyor. Madem şu biçare, perişan küremiz, sergerdan zeminimiz bu kadar had ve hesaba gelmez zevilhayat ile, zevil’ervah ile ve zevil’idrak ile dolmuştur. Elbette sadık bir hads ile ve kat’î bir yakin ile hükmolunur ki, şu kusûr-u semâviye ve şu buruc-u sâmiyenin dahi kendilerine münasip zîhayat, zîşuur sekeneleri vardır. Balık suda yaşadığı gibi, güneşin ateşinde dahi o nuranî sekeneler bulunur. Nar, nuru yakmaz. Belki ateş ışığa medet verir.

Madem kudret-i ezeliye, bilmüşahede, en âdi maddelerden, en kesif unsurlardan hadsiz zîhayat ve zîruhu halk eder; ve gayet ehemmiyetle, madde-i kesifeyi, hayat vasıtasıyla madde-i lâtifeye çevirir; ve nur-u hayatı herşeyde kesretle serpiyor; ve şuur ziyasıyla ekser şeyleri yaldızlıyor. Elbette, o Kadîr-i Hakîm, bu kusursuz kudretiyle, bu noksansız hikmetiyle, nur gibi, esir gibi, ruha yakın ve münasip olan sair seyyâlât-ı lâtife maddeleri ihmal edip hayatsız bırakmaz, câmid bırakmaz, şuursuz bırakmaz. Belki, madde-i nurdan, hattâ zulmetten, hattâ esir maddesinden, hattâ mânâlardan, hattâ havadan, hattâ kelimelerden zîhayat, zîşuuru kesretle halk eder ki, hayvânâtın pek çok muhtelif ecnasları gibi pek çok muhtelif ruhanî mahlûkları, o seyyâlât-ı lâtife maddelerinden halk eder. Onların bir kısmı melâike, bir kısmı da ruhanî ve cin ecnaslarıdır.

Melâikelerin ve ruhanîlerin kesretlevücutlarını kabul etmek ne derece hakikat ve bedihî ve makul olduğunu ve Kur’ân’ın beyan ettiği gibi onları kabul

etmeyen ne derece hilâf-ı hakikatve hilâf-ı hikmet bir hurafe, bir dalâlet, bir hezeyan, bir divanelik olduğunu, şu temsile bak, gör:

İki adam, biri bedevî, vahşî, diğeri medenî, aklı başında olarak, arkadaş olup İstanbul gibi haşmetli bir şehre gidiyorlar. O medenî, muhteşem şehrin uzak bir köşesinde pis, perişan, küçük bir haneye, bir fabrikaya rastgeliyorlar. Görüyorlar ki, o hane amele, sefil, miskin adamlarla doludur. Acip bir fabrika içinde çalışıyorlar. O hanenin etrafı da zîruh ve zîhayatlarla doludur. Fakat onların medar-ı taayyüşü ve hususî şerâit-i hayatiyeleri vardır ki, onların bir kısmı âkilü'n-nebattır, yalnız nebâtatla yaşıyorlar. Diğer bir kısmı âkilü's-semektir, balıktan başka birşey yemiyorlar.

O ikiadam bu hali görüyorlar. Sonra bakıyorlar ki, uzakta binler müzeyyen saraylar, âli kasırlar görünüyor. O sarayların ortalarında geniş destgâhlar ve vüs'atli meydanlar vardır. O iki adam, uzaklık sebebiyle veyahut göz zayıflığıyla veya o sarayın sekenelerinin gizlenmesi sebebiyle, o sarayın sekeneleri o iki adama görünmüyorlar. Hem şu perişan hanedeki şerâit-i hayatiye o saraylarda bulunmuyor.

O vahşî, bedevî, hiç şehir görmemiş adam, bu esbaba binaen görünmediklerinden ve buradaki şerâit-i hayat orada bulunmadığından, der: "O saraylar, sekenelerden hâlidir, boştur, zîruh içinde yoktur" der, vahşetin en ahmakça bir hezeyanını yapar.

İkinci adam der ki: Ey bedbaht! Şu hakir, küçük haneyi görüyorsun ki, zîruhla, amelelerle doldurulmuş. Ve biri var ki, bunları her vakit tazelendiriyor, istihdam ediyor. Bak, bu hane etrafında boş bir yer yoktur; zîhayat ve zîruhla doldurulmuştur. Acaba hiç mümkün müdür ki, şu uzakta bize görünen şu muntazam şehrin, şu hikmetli tezyinatın, şu san'atlı sarayların, onlara münasip âli sekeneleri bulunmasın? Elbette o saraylar umumen doludur ve onlarda yaşayanlara göre başka şerâit-i hayatiyeleri var. Evet, ot yerine belki börek yerler; balık yerine baklavayiyebilirler. Uzaklık sebebiyle veyahut gözünün kabiliyetsizliği veyaonların gizlenmekliğiyle sana görünmemeleri, onların olmamalarına hiçbir vakit delil olamaz. Adem-i rüyet, adem-i vücuda delâlet etmez. Görünmemek, olmamaya hüccet olamaz.

İşte, şu temsil gibi, ecrâm-ı ulviye ve ecsâm-ı seyyare içinde küre-i arzın hakaret ve kesafetiyle beraber bu kadar hadsiz zîruhların, zîşuurların vatanı olması ve en hasis ve en müteaffin cüzleri dahi birer menba-ı hayat kesilmesi, birer mahşer-i huveynat olması, bizzarure ve bilbedâhe ve bi't-tarikı'l-evlâ ve bi'l-hadsi's-sâdık ve bi'l-yakîni'l-kat'î delâlet eder, şehadet eyler, ilân eder ki, şu nihayetsiz feza-yı âlem ve şu muhteşem semâvât, burçlarıyla, yıldızlarıyla,

zîşuur, zîhayat, zîruhlarla doludur. Nardan, nurdan, ateşten, ışıktan, zulmetten, havadan, savttan, râyihadan, kelimattan, esirden ve hattâ elektrikten ve sair seyyâlât-ı lâtifeden halk olunan o zîhayat ve o zîruhlara ve o zîşuurlara, Şeriat-ı Garrâ-yı Muhammediye (Aleyhissalâtü Vesselâm), Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan, "melâike ve cân ve ruhaniyattır" der, tesmiye eder.

Melâikenin ise,ecsâmın muhtelif cinsleri gibi, cinsleri muhteliftir. Evet, elbette bir katre yağmura müekkel olan melek, şemse müekkel meleğin cinsinden değildir. Cin ve ruhaniyat dahi, onların da pek çok ecnâs-ı muhtelifeleri vardır.

ŞU NÜKTE-İ ESASİYENİN HÂTİMESİ: Bittecrübe, madde asıl değil ki, vücut ona musahhar kalsın ve tâbi olsun. Belki, madde, bir mânâ ile kaimdir. İşte o mânâ hayattır, ruhtur.

Hem, bilmüşahede, madde mahdum değil ki, herşey ona ircâ edilsin. Belki hâdimdir, bir hakikatin tekemmülüne hizmet eder. O hakikat hayattır. O hakikatin esası da ruhtur.

Bilbedâhe, madde hâkim değil ki, ona müracaat edilsin, kemâlât ondan istenilsin.

Belki mahkûmdur; bir esasın hükmüne bakar, onun gösterdiği yollarla hareket eder. İşte o esas hayattır, ruhtur, şuurdur.

Hem, bizzarure, madde lüb değil, esas değil, müstekar değil ki, işler ve kemâlât ona takılsın, ona bina edilsin. Belki yarılmaya, erimeye, yırtılmaya müheyyâ bir kışırdır, bir kabuktur ve köpüktür ve bir surettir.

Görülmüyor muki, gözle görülmeyen hurdebinî bir hayvanın ne kadar keskin duyguları var ki, arkadaşının sesini işitir, rızkını görür, gayet hassas ve keskin hisleri vardır. Şu hal gösteriyor ki, maddenin küçülüp inceleşmesi nisbetinde âsâr-ı hayat tezayüd ediyor, nur-u ruh teşeddüt ediyor. Güya madde inceleştikçe, bizim maddiyatımızdan uzaklaştıkça, ruh âlemine, hayat âlemine, şuur âlemine yaklaşıyor gibi, hararet-i ruh, nur-u hayat daha şiddetli tecellî ediyor.

İşte, hiç mümkün müdür ki, bu madde perdesinde bu kadar hayat ve şuurve ruhun tereşşuhâtı bulunsun; o perde altında olan âlem-i bâtın, zîruh ve zîşuurlarla dolu olmasın? Hiç mümkün müdür ki, şu maddiyat ve âlem-i şehadetteki mânânın ve ruhun ve hayatın ve hakikatin şu hadsiz tereşşuhâtı ve lemeat ve semerâtının menâbii, yalnız maddeye ve maddenin hareketine ircâ edilip izah edilsin? Hâşâ ve kat'â ve asla! Bu hadsiz tereşşuhat ve lemeat gösteriyor ki, şu âlem-i maddiyat ve şehadet ise, âlem-i melekût ve ervah üstünde serpilmiş tenteneli bir perdedir.

İKİNCİ ESAS

Melâikenin vücuduna ve ruhanîlerin sübutuna ve hakikatlerinin vücuduna bir icmâ-ı mânevî ile, tabirde ihtilâflarıyla beraber, bütün ehl-i akıl ve ehl-i nakil, bilerek, bilmeyerek ittifak etmişler denilebilir. Hattâ, maddiyatta çok ileri giden hükema-i işrâkıyyunun meşâiyyun kısmı, melâikenin mânâsını inkâr etmeyerek, “Herbir nev’in bir mahiyet-i mücerrede-i ruhaniyeleri vardır” derler. Melâikeyi öyle tabir ediyorlar. Eski hükemanın işrâkıyyun kısmı dahi, melâikenin mânâsında kabule muztar kalarak, yalnız yanlış olarak “ukul-u aşere“ ve “erbâbü’l-envâ’“ diye isim vermişler. Bütün ehl-i edyan, “melekü’l-cibal, melekü’l-bihar, melekü’l-emtar” gibi, her nev’e göre birer melek-i müekkel, vahyin ilhamı ve irşadıyla bulunduğunu kabul ederek, o namlarla tesmiye ediyorlar. Hattâ, akılları gözlerine inmiş ve insaniyetten cemâdat derecesine mânen sukut etmiş olan maddiyyun ve tabiiyyun dahi, melâikenin mânâsını inkâr edemeyerek,[HAŞİYE-1] “kuvâ-yı sâriye“ namıyla bir cihette kabule mecbur olmuşlar.

Haşiye-1 Melâikemânâsını ve ruhaniyatın hakikatini inkâra mecal bulamamışlar; belki fıtratın namuslarından "kuvâ-yı sâriye" diye, "cereyan eden kuvvetler" namını vererek yanlış bir surette tasvir ile bir cihetten tasdikine mecbur kalmışlar. Ey kendini akıllı zanneden!..

Ey melâikeve ruhaniyatın kabulünde tereddüt gösteren biçare adam! Neye istinad ediyorsun, hangi hakikate güveniyorsun ki, bütün ehl-i akıl bilerek, bilmeyerek melâikenin mânâsının sübutuna ve tahakkukuna ve ruhanîlerin tahakkukları hakkında ittifaklarına karşı geliyorsun, kabul etmiyorsun? Madem ki Birinci Esasta ispat edildiği gibi, hayat, mevcudatın keşşafıdır, belki neticesidir, zübdesidir. Bütün ehl-i akıl, mânâ-yı melâikenin kabulünde mânen müttefiktirler. Ve şu zeminimiz, bu kadar zîhayat ve zîruhlarla şenlendirilmiştir. Şu halde hiç mümkün olur mu ki, şu feza-yı vasîa sekenelerden, şu semâvât-ı lâtife mutavattinînden hâli kalsın?

Hiç hatırına gelmesin ki, şu hilkatte câri olan namuslar, kanunlar, kâinatın hayattar olmasına kâfi gelir. Çünkü, o cereyan eden namuslar, şu hükmeden kanunlar itibarî emirlerdir, vehmî düsturlardır; ademî sayılır. Onları temsil edecek, onları gösterecek, onların dizginlerini ellerinde tutacak melâike denilen ibâdullah olmazsa, o namuslara, o kanunlara bir vücut taayyün edemez, bir hüviyet teşahhus edemez, bir hakikat-i hariciye olamaz. Halbuki, hayat bir hakikat-i hariciyedir. Vehmî bir emir, hakikat-i hariciyeyi yüklenemez.

Elhasıl: Madem ehl-i hikmetle ehl-i din ve ashab-ı akıl ve nakil mânen ittifak etmişler ki, mevcudat şu âlem-i şehadete münhasır değildir. Hem madem, zâhir olan âlem-i şehadet, câmid ve teşekkül-ü ervâha nâmuvafık olduğu halde, bu kadar zîruhlarla tezyin edilmiş. Elbette, vücut ona münhasır değildir. Belki daha çok tabakat-ı vücut vardır ki, âlem-i şehadet onlara nisbeten münakkaş bir perdedir.

Hem madem, denizin balığa nisbeti gibi, ervâha muvafık olan âlem-i gayb ve

âlem-i mânâ ervahlarla dolu olmak iktiza eder. Hem madem bütün emirler mânâ-yı melâikenin vücuduna şehadet ederler. Elbette, bilâşek velâ şüphe, melâike vücutlarının ve ruhanî hakikatlerinin en güzel sureti ve ukul-ü selime kabul edecek ve istihsan edecek en makul keyfiyeti odur ki, Kur'ân şerh ve beyan etmiştir. O Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan der ki: "Melâike, ibâd-ı mükerremdir. Emre muhalefet etmezler. Ne emrolunsa onu yaparlar."

Melâike, ecsâm-ı lâtife-i nuraniyedirler. Muhtelif nevilere münkasımdırlar. Evet, nasıl ki beşer bir ümmettir; kelâm sıfatından gelen şeriat-i İlâhiyenin hameleleri, mümessilleri, mütemessilleridir. Öyle de, melâike dahi muazzam bir ümmettir ki, onların amele kısmı irade sıfatından gelen şeriat-i tekvîniyenin hamelesi, mümessili ve mütemessilleridirler. Müessir-i Hakikî olan kudret-i fâtıranın ve irade-i ezeliyenin emirlerine tâbi bir nevi ibâdullahtırlar ki, ecrâm-ı ulviyenin herbiri onların birer mescidi, birer mâbedi hükmündedirler.

ÜÇÜNCÜ ESAS

Mesele-i melâike ve ruhaniyato mesâildendir ki, tek bir cüz'ün vücudu ile bir küllün tahakkuku bilinir; birtek şahsın rüyeti ile umum nev'in vücudu malûm olur. Çünkü kim inkâr ederse külliyen inkâr eder. Birtekini kabul eden, o nev'in umumunu kabul etmeye mecburdur.

Madem öyledir, işte bak: Görmüyor musun ve işitmiyor musun ki, bütün ehl-i edyan, bütün asırlarda, zaman-ı Âdem'den şimdiye kadar melâikenin vücuduna ve ruhanîlerin tahakkukuna ittifak etmişler ve insanın taifeleri birbirinden bahsi ve muhaveresi ve rivâyeti gibi, meleklerle muhavere edilmesine ve onların müşahedesine ve onlardan rivâyet edilmesine icmâ etmişlerdir. Acaba, hiçbir fert melâikelerden bilbedâhe görünmezse, hem bilmüşahede bir şahsın veya müteaddit eşhasın vücudu kat'î bilinmezse, hem onların bilbedâhe, bilmüşahede vücutları hissedilmezse, hiç mümkün müdür ki, böyle bir icmâ ve ittifak devam etsin ve böyle müsbet ve vücudî bir emirde ve şuhuda istinad eden bir halde müstemirren ve tevatüren o ittifak devam etsin? Hem hiç mümkün müdür ki, şu itikad-ı umumînin menşei, mebâdi-i zaruriye ve bedihî emirler olmasın? Hem hiç mümkün müdür ki, hakikatsiz bir vehim, bütün inkılâbât-ı beşeriyede, bütün akaid-i insaniyede istimrar etsin, bekà bulsun? Hem hiç mümkün müdür ki, şu ehl-i edyânın, bu icmâ-ı azîmin senedi, bir hads-i kat'î olmasın, bir yakîn-i şuhudî olmasın? Hem hiç mümkün müdür ki, o hads-i kat'î, o yakîn-i şuhudî hadsiz emarelerden ve o emareler hadsiz müşahedat vakıalarından ve o müşahedat vakıaları, şeksiz ve şüphesiz, mebâdi-i zaruriyeye istinad etmesin? Öyle ise, şu ehl-i edyandaki bu itikadat-ı umumiyenin sebebi ve senedi, tevatür-ü mânevî kuvvetini ifade eden pek çok kerrat ile melâike müşahedelerinden ve ruhanîlerin rüyetlerinden hasıl olan mebâdi-i zaruriyedir, esâsât-ı kat'iyedir.

Hem hiç mümkün müdür, hiç makul müdür, hiç kabil midir ki, hayat-ı içtimaiye-i beşeriye semâsının güneşleri, yıldızları, ayları hükmünde olan enbiya ve evliya, tevatür suretiyle ve icmâ-ı mânevî kuvvetiyle ihbar ettikleri ve şehadet ettikleri melâike ve ruhaniyatın vücutları ve müşahedeleri bir şüphe kabul etsin, bir şekke medar olsun? Bahusus onlar şu meselede ehl-i ihtisastırlar. Malûmdur ki, iki ehl-i ihtisas, binler başkasına müreccahtırlar. Hem şu meselede ehl-i ispattırlar. Malûmdur ki, iki ehl-i ispat, binler ehl-i nefiy ve inkâra müreccahtırlar.

Ve bilhassa, kâinat semâsında daim parlayan ve hiçbir vakit gurub etmeyen, âlem-i hakikatin şemsü'ş-şumusu olan Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyânın ihbaratı ve risalet güneşi olan Zât-ı Ahmediyenin (a.s.m.) şehâdâtı ve müşahedâtı, hiç kabil midir ki, bir şüphe kabul etsin?

Madem tek bir ruhaniyatın vücudu bir zamanda tahakkuketse, şu nev'in umumen tahakkukunu gösteriyor. Ve madem şu nev'in vücudu tahakkuk ediyor. Elbette onların suret-i tahakkukunun en ahseni, en makulü, en makbulü, şeriatin şerh ettiği gibidir, Kur'ân'ın gösterdiği gibidir, Sahib-i Miracın gördüğü gibidir.

DÖRDÜNCÜ ESAS

Şu kâinatın mevcudatına nazar-ı dikkatle bakılsa görünür ki, cüz'iyatgibi külliyatın dahi birer şahs-ı mânevîsi vardır ki, birer vazife-i külliyesi görünüyor, onda bir hizmet-i külliyegörünüyor. Meselâ, bir çiçek kendince bir nakş-ı san'atı gösterip lisan-ı hâliyle esmâ-i Fâtırı zikrettiği gibi, küre-i arz bahçesi dahi bir çiçek hükmündedir, gayet muntazam küllî vazife-i tesbihiyesi vardır. Nasıl ki bir meyve, bir intizam içinde bir ilânâtı, tesbihatı ifade ediyor. Öyle de, koca bir ağacın heyet-i umumiyesiyle gayet muntazam bir vazife-i fıtriyesi ve ubûdiyeti vardır. Nasıl bir ağaç, yaprak, meyve ve çiçeklerinin kelimâtıyla bir tesbihatı var. Öyle de, koca semâvât denizi dahi, kelimâtı hükmünde olan güneşler, yıldızlar ve aylarıyla Fâtır-ı Zülcelâline tesbihat yapar ve Sâni-i Zülcelâline hamd eder, ve hâkezâ... Mevcudat-ı hariciyenin herbiri, sureten câmid, şuursuzken, gayet hayatkârâne ve şuurdarâne vazifeleri ve tesbihatları vardır. Elbette, nasıl melâikeler bunların âlem-i melekûtta mümessilidirler, tesbihatlarını ifade ederler. Bunlar dahi, âlem-i mülk ve âlem-i şehadette o melâikelerin timsalleri, haneleri, mescidleri hükmündedirler.

Yirmi Dördüncü Sözün Dördüncü Dalında beyan edildiği gibi, şu saray-ı âlemin Sâni-i Zülcelâli, o saray içinde istihdam ettiği dört kısım amelenin birincisi, melâike ve ruhanîlerdir. Madem nebâtat ve cemâdat bilmeyerek ve bir bilenin emrinde gayet mühim, ücretsiz hidemattadırlar. Ve hayvânat, bir ücret-i cüz'iye mukabilinde, bilmeyerek gayet küllî maksatlara hizmet ediyorlar. Ve

insan, müeccel ve muaccel iki ücret mukabilinde o Sâni-i Zülcelâlin makàsıdını bilerek tevfik-i hareket etmek ve herşeyde nefislerine de bir hisse çıkarmak ve sair hademelere nezaret etmekle istihdam edilmeleri, bilmüşahede görünüyor. Elbette dördüncü kısım, belki en birinci kısım olan hizmetkârlar, ameleler bulunacaktır.

Hem insana benzer ki, o Sâni-i Zülcelâlin makàsıd-ı külliyesini bilir, bir ubûdiyetle tevfik-i hareket ederler. Hem insanın hilâfına olarak, hazz-ı nefisten ve cüz'î ücretlerden tecerrüd ederek yalnız Sâni-i Zülcelâlin nazarıyla, emriyle, teveccühüyle, hesabıyla, namıyla ve kurbiyetiyle ihtisas ile ve intisab ile hasıl ettikleri lezzet ve kemâl ve zevk ve saadeti kâfi görüp, hâlisen muhlisen çalışıyorlar.

Cinslerine göre, kâinattaki mevcudatın envâına göre, vazife-i ibadetleri tenevvü ediyor. Bir hükûmetin muhtelif dairelerde muhtelif vazifedarları gibi, saltanat-ı rububiyet dairelerinde vezâif-i ubûdiyeti ve tesbihatı öyle tenevvü ediyor. Meselâ, Hazret-i Mikâil, yeryüzü tarlasında ekilen masnuât-ı İlâhiyeye, Cenâb-ı Hakkın havliyle, kuvvetiyle, hesabıyla, emriyle, bir nâzır-ı umumî hükmündedir, tabir caizse umum çitfçi-misal melâikelerin reisidir. Hem Fâtır-ı Zülcelâlin izniyle, emriyle, kuvvetiyle, hikmetiyle, umum hayvânâtın mânevî çobanlarının reisi, büyük bir melek-i müekkeli vardır.

İşte, madem şu mevcudat-ı hariciyenin herbirisinin üstünde birer melek-i müekkelvar olmak lâzım gelir, tâ ki o cismin gösterdiği vezâif-i ubûdiyet ve hidemât-ı tesbihiyesini âlem-i melekûtta temsil etsin, dergâh-ı Ulûhiyete bilerek takdim etsin. Elbette, Muhbir-i Sâdıkın rivâyet ettiği melâikeler hakkındaki suretler gayet münasiptir ve makuldür. Meselâ, ferman etmiş ki, bazı melâikeler bulunur, kırk başı veya kırk bin başı var. Her başta kırk bin ağzı var. Herbir ağızda kırk bin dille, kırk bin tesbihat yapar. Şu hakikat-i hadisiyenin bir mânâsı var, bir de sureti var.

Mânâsı şudur ki: Melâikenin ibâdâtı hem gayet muntazamdır, mükemmeldir; hem gayet küllîdir, geniştir.

Ve şu hakikatin sureti ise şudur ki: Bazı büyük mevcudat-ı cismaniyevardır ki, kırk bin baş, kırk bin tarzla vezâif-i ubûdiyeti yapar. Meselâ, semâ güneşlerle, yıldızlarla tesbihat yapar. Zemin, tek bir mahlûk iken, yüz bin baş ile, her başta yüz binler ağız ile, her ağızda yüz binler lisan ile vazife-i ubûdiyeti ve tesbihat-ı Rabbâniyeyi yapıyor. İşte, küre-i arza müekkel melek dahi, âlem-i melekûtta şu mânâyı göstermek için öyle görülmek lâzımdır. Hattâ, ben mutavassıt bir badem ağacı gördüm ki, kırka yakın baş hükmünde büyük dalları var. Sonra birdalına baktım; kırka yakın dili hükmünde küçük dalları var. Sonra oküçük dalının bir

diline baktım; kırk çiçek açmıştır. O çiçeklere nazar-ı hikmetle dikkat ettim. Herbir çiçek içinde kırka yakın incecik, muntazam püskülleri, renkleri ve san’atları gördüm ki, herbiri Sâni-i Zülcelâlin ayrı ayrı birer cilve-i esmâsını ve birer ismini okutturuyor. İşte, hiç mümkün müdür ki, şu badem ağacının Sâni-i Zülcelâli ve Hakîm-i Zülcemâli, bu câmid ağaca bu kadar vazifeleri yükletsin; onun mânâsını bilen, ifade eden, kâinata ilân eden, dergâh-ı İlâhiyeye takdim eden, ona münasip ve ruhu hükmünde bir melek-i müekkeli ona bindirmesin?

Ey arkadaş! Şuraya kadar beyanatımız, kalbi kabule ihzar etmekve nefsi teslime mecbur etmek ve aklı iz’âna getirmek için bir mukaddime idi. Eğer o mukaddimeyi bir derece fehmettinse, melâikelerle görüşmek istersen hazır ol. Hem evhâm-ı seyyieden temizlen. İşte, Kur’ân âlemi kapıları açıktır. İşte Kur’ân cenneti müfettehatü’l-ebvâbdır; gir, bak. Melâikeyi o cennet-i Kur’âniye içinde, güzel bir surette gör. Herbir âyet-i tenzil, birer menzildir. İşte, şu menzillerden bak:

وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا فَالْعَاصِفَاتِ عَصْفًا وَالنَّاشِرَاتِ نَشْرًا فَالْفَارِقَاتِ فَرْقًا فَالْمُلْقِيَاتِ ذِكْرًا [1]

وَالنَّازِعَاتِ غَرْقًا وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا وَالسَّابِحَاتِ سَبْحًا فَالسَّابِقَاتِ سَبْقًا فَالْمُدَبِّرَاتِ اَمْرًا [2]

تَنَزَّلُ الْمَلٰئِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِاِذْنِ رَبِّهِمْ [3]

عَلَيْهَا مَلٰئِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لاَ يَعْصُونَ اللّٰهَ مَا اَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ [4]

Hem dinle:

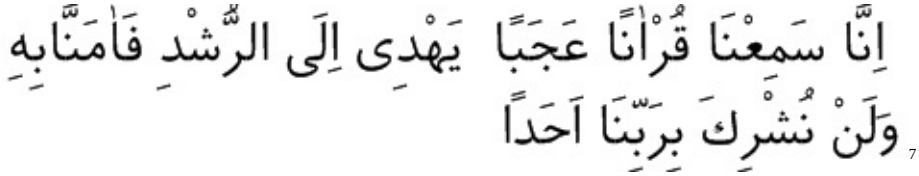
سُبْحَانَهُ بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ لاَ يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِاَمْرِهِ يَعْمَلُونَ [5]

senâlarını işit.

Eğer cinnîlerle görüşmek istersen

قُلْ اُوحِيَ اِلَيَّ اَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ [6]

surlu sûreye gir, onları gör, dinle, ne diyorlar. Onlardan ibret al. Bak, diyorlar ki:

اِنَّا سَمِعْنَا قُرْاٰنًا عَجَبًا ۙ يَّهْدِىْٓ اِلَى الرُّشْدِ فَاٰمَنَّا بِهٖ
وَلَنْ نُّشْرِكَ بِرَبِّنَآ اَحَدًا [7]

1. “Yemin olsun peş peşe gönderilen meleklere; ve rüzgâr gibi esip her tarafayayılanlara; ve bulutları yeryüzüne dağıtanlara; ve hak ile bâtılıayıranlara; ve peygamberlere vahiy getirenlere.” Mürselât Sûresi,77:1-5.
2. “Yemin olsun kâfirin ruhunu tâ derinliklerinden şiddetle söküp alanlara; vemü’minin ruhunu kolaylıkla alanlara; ve suda yüzercesine gökteninenlere; ve Allah’ın emrini yerine getirmek için yarışanlara; veemrolundukları işi tanzim ve tedbir edenlere.” Nâziât Sûresi, 79:1-5.
3. “Melekler ve Cebrâil o gecede Rablerinin izniyle yeryüzüne iner.” Kadir Sûresi, 97:4.
4. “O ateşin başında, Allah’ın emrine karşı gelmeyen ve verilen emri yerinegetiren haşîn ve şiddetli melekler vardır.” Tahrim Sûresi, 66:6.
5. “O, evlât edinmekten ve her türlü kusurdan münezzehtir. Melekler ise,Allah’ın ikramda bulunduğu kullardır. Allah emretmedikçe bir sözsöylemezler; ancak Onun emriyle hareket ederler.” Enbiyâ Sûresi,21:26-27.
6. “De ki: Cinlerden bir topluluğun Kur’ân’ı dinledikleri bana vahyolundu.” Cin Sûresi, 72:1.
7. “Biz, doğru yola ileten harikulâde bir Kur’ân dinledik ve ona iman ettik. Biz Rabbimize hiç kimseyi ortak koşmayacağız.” Cin Sûresi, 72:1-2.

İkinci Maksat

Kıyametve mevt-i dünya ve hayat-ı âhiret hakkındadır

Şu Maksadın dört esası ve bir mukaddime-i temsiliyesi vardır.

MUKADDİME

Nasıl ki, bir saray veya bir şehir hakkında biri dâvâ etse, “Şu saray veya şehir, tahrip edilip yeniden muhkem bir surette bina ve tamir edilecektir”; elbette, onun dâvâsına karşı altı sual terettüp eder.

Birincisi: Niçin tahrip edilecek? Sebep ve muktazi var mıdır? Eğer, “Evet, var” diye ispat etti.

*İkincisi,*şöyle bir sual gelir ki: “Bunu tahrip edip, tamir edecek usta muktedir midir? Yapabilir mi?” Eğer, “Evet, yapabilir” diye ispat etti.

Üçüncüsü, şöyle bir sual gelir ki: “Tahribi mümkün müdür? Hem, sonra tahrip edilecek midir?” Eğer “Evet” diye imkân-ı tahribi, hem vukuunu ispat etse; iki sual daha ona varid olur ki:

“Acaba şu acip saray veya şehrin yeniden tamiri mümkün müdür? Mümkün olsa, acaba tamir edilecek midir?” Eğer “Evet” diye bunları da ispat etse, o vakit bu meselenin hiçbir cihette, hiçbir köşesinde bir delik, bir menfez kalmaz ki, şek ve şüphe ve vesvese girebilsin.

İşte, şu temsilgibi; dünya sarayının, şu kâinat şehrinin tahrip ve tamiri için muktazi var. Fâil ve ustası muktedir; tahribi mümkün ve vaki olacak, tamiri mümkün ve vaki olacaktır. İşte şu meseleler Birinci Esastan sonra ispat edilecektir.

BİRİNCİ ESAS

Ruh, katiyen bâkidir. Birinci Maksattaki melâike ve ruhanîlerin vücutlarına delâlet eden hemen bütün deliller, şu meselemiz olan bekà-i ruha dahi delildirler. Bence mes’ele o kadar kat’îdir ki, fazla beyan abes olur. Evet, şu âlem-i berzahta, âlem-i ervahta bulunan ve âhirete gitmek için bekleyen hadsiz ervâh-ı bâkiye kafileleri ile bizim mabeynimizdeki mesafe o kadar ince ve kısadır ki, burhan ile göstermeye lüzum kalmaz. Had ve hesaba gelmeyen ehl-i keşfin ve şuhudun onlarla temas etmeleri, hattâ ehl-i keşfü’l-kuburun onları görmeleri, hattâ bir kısım avâmın da onlarla muhabereleri ve umumun da rüya-yı sâdıkada onlarla münasebet peydâ etmeleri, muzaaf tevatürler suretinde adeta beşerin ulûm-u müteârifesi hükmüne geçmiştir. Fakat şu zamanda maddiyyun fikri

herkesi sersem ettiğinden, en bedihî birşeyde zihinlere vesvese vermiş. İşte şöyle vesveseleri izale için, hads-i kalbînin ve iz'ân-ı aklînin pek çok menbalarından bir mukaddime ile dört menbaına işaret edeceğiz.

MUKADDİME: Onuncu Sözün Dördüncü Hakikatinde ispat edildiği gibi, ebedî, sermedî, misilsiz bir cemâl, elbette âyinedar müştakının ebediyetini ve bekàsını ister. Hem kusursuz, ebedî bir kemâl-i san'at, mütefekkir dellâlının devamını talep eder. Hem nihayetsiz bir rahmet ve ihsan, muhtaç müteşekkirlerinin devam-ı tena'umlarını iktiza eder.

İşte, o âyinedar müştak, o dellâl mütefekkir, o muhtaç müteşekkir, en başta ruh-u insanîdir. Öyle ise, ebedü'l-âbâd yolunda o cemâl, o kemâl, o rahmete refakat edecek, bâki kalacaktır.

Yine Onuncu Sözün Altıncı Hakikatinde ispat edildiği gibi, değil ruh-u beşer, hattâ en basit tabakat-ı mevcudatdahi, fenâ için yaratılmamışlar, bir nevi bekàya mazhardırlar. Hattâ, ruhsuz, ehemmiyetsiz bir çiçek dahi, vücud-u zâhirîden gitse, bin vech ile bir nevi bekàya mazhardır. Çünkü sureti hadsiz hafızalarda bâki kalır. Kanun-u teşekkülâtı, yüzer tohumcuklarında bekà bulup devam eder.

Madem bir parçacık ruha benzeyen o çiçeğin kanun-u teşekkülü, timsal-i sureti bir Hafîz-i Hakîmtarafından ibkà ediliyor, dağdağalı inkılâplar içinde kemâl-i intizamla zerrecikler gibi tohumlarında muhafaza ediliyor, bâki kalır. Elbette, gayet cemiyetli ve gayet yüksek bir mahiyete mâlik ve hâricî vücut giydirilmiş ve zîşuur ve zîhayat ve nuranî kanun-u emrî olan ruh-u beşer, ne derece kat'iyetle bekàya mazhar ve ebediyetle merbut ve sermediyetle alâkadar olduğunu anlamazsan, nasıl "Zîşuur bir insanım" diyebilirsin?

Evet, koca bir ağacın bir derece ruha benzeyen programını ve kanun-u teşekkülâtını, bir nokta gibi en küçük çekirdekte derc edip muhafazaeden bir Zât-ı Hakîm-i Zülcelâl, bir Zât-ı Hafîz-i Bîzevâl hakkında, "Vefat edenlerin ruhlarını nasıl muhafaza eder?" denilir mi?

BİRİNCİ MENBA: Enfüsîdir. Yani, herkes hayatına ve nefsine dikkat etse, bir ruh-u bâkiyi anlar. Evet, herbir ruh, kaç sene yaşamışsa, o kadar beden değiştirdiği halde, bilbedâhe aynen bâki kalmıştır. Öyle ise, madem ceset gelip geçicidir. Mevt ile bütün bütün çıplak olmak dahi ruhun bekàsına tesir etmez ve mahiyetini de bozmaz. Yalnız, müddet-i hayatta tedricî ceset libasını değiştiriyor; mevtte ise birden soyunur.

Gayet kat'î bir hads ile, belki müşahede ile sabittir ki, ceset ruhla kaimdir. Öyle ise, ruh onunla kaim değildir. Belki ruh binefsihî kaim ve hâkim olduğundan, ceset istediği gibi dağılıp toplansın, ruhun istiklâliyetine halel vermez.

Belki ceset ruhun hanesi ve yuvasıdır, libası değil. Belki ruhun libası, bir derece sabit ve letafetçe ruha münasip bir gılâf-ı lâtifi ve bir beden-i misalîsi vardır. Öyle ise, mevt hengâmında bütün bütün çıplak olmaz; yuvasından çıkar, beden-i misalîsini giyer.

İKİNCİ MENBA: Âfâkîdir. Yani, mükerrer müşahedat ve müteaddit vakıat ve kerrat ile münasebattan neş'et eden bir nevi hükm-ü tecrübîdir. Evet, tek bir ruhun bâdelmemat bekàsı anlaşılsa, şu ruh nev'inin külliyetle bekàsını istilzam eder. Zira, fenn-i mantıkça kat'îdir ki, zâtî bir hassa birtek fertte görünse, bütün efratta dahi o hassanın vücuduna hükmedilir. Çünkü zâtîdir. Zâtî olsa her fertte bulunur. Halbuki, değil bir fert, belki o kadar hadsiz, o kadar hesaba, hasra gelmez müşahedâta istinad eden âsâr ve bekà-i ervâha delâlet eden emârat o derece kat'îdir ki, bize nasıl Yeni Dünya, yani Amerika var ve orada insanlar bulunur, o insanların vücutlarına hiç vehim hatıra gelmez; öyle de, şüphe kabul etmez ki, şimdi âlem-i melekût ve ervahta, ölmüş, vefat etmiş insanların ervâhı pek çok kesretle vardır ve bizimle münasebettardırlar. Mânevî hedâyâmız onlara gidiyor; onların nuranî feyizleri de bizlere geliyor.

Hem hads-i kat'î ile vicdanen hissedilebilir ki, insan öldükten sonra esaslı bir ciheti bâkidir. O esas ise ruhtur. Ruh ise, tahrip ve inhilâle maruz değil. Çünkü basittir; vahdeti var. Tahrip ve inhilâl ve bozulmak ise, kesret ve terkip edilmiş şeylerin şe'nidir. Sabıkan beyan ettiğimiz gibi, hayat, kesrette bir tarz-ı vahdeti temin eder, bir nevi bekàya sebebiyet verir. Demek vahdet ve bekà, ruhta esastır ki, ondan kesrete sirayet eder.

Ruhun fenâsı, ya tahrip ve inhilâl iledir. O tahrip ve inhilâl ise, vahdet yol vermez ki girsin, besâtet bırakmaz ki bozsun. Veyahut idam iledir. İdam ise, Cevâd-ı Mutlakın hadsiz merhameti müsaade etmez ve nihayetsiz cûdu bırakmaz ki, verdiği nimet-i vücudu, o nimet-i vücuda pek müştak ve lâyık olan ruh-u insanîden geri alsın.

ÜÇÜNCÜ MENBA: Ruh, zîhayat, zîşuur, nuranî vücud-u hâricî giydirilmiş, câmi', hakikattar, külliyet kesb etmeye müstaid bir kanun-u emrîdir. Halbuki, en zayıf olan kavânîn-i emriye, sebat ve bekàya mazhardırlar. Çünkü, dikkat edilse, maruz-u tagayyür olan bütün nevilerde birer hakikat-i sabite vardır ki, bütün tagayyürat ve inkılâbat ve etvâr-ı hayat içinde yuvarlanarak suretler değiştirip, ölmeyerek, yaşayarak bâki kalıyor.

İşte, herbir şahs-ı insanî, mahiyetinin câmiiyetiyle ve küllî şuuruyla ve umumî tasavvurâtıyla, bir şahıs iken bir nev' hükmüne geçmiştir. Bir nev'e gelen ve câri olan kanun, o şahs-ı insanîde dahi câridir.

Madem Fâtır-ı Zülcelâl, insanı câmi'bir âyine ve küllî bir ubûdiyetle ve ulvî

bir mahiyetle yaratmıştır. Her fertteki hakikat-i ruhiye, yüz binler suret değiştirse, izn-i Rabbânî ile ölmeyecek, yaşayarak geldiği gibi gidecek. Öyle ise, o şahs-ı insanînin hakikat-i zîşuuru ve unsur-u zîhayatı olan ruhu dahi, Allah'ın emriyle, izniyle ve ibkàsıyla, daima bâkidir.

DÖRDÜNCÜ MENBA: Ruha bir derece müşabih ve ikisi de âlem-i emirden ve iradeden geldiklerinden masdar itibarıyla ruha bir derece muvafık, fakat yalnız vücud-u hissî olmayan nevilerde hükümran olan kavânîne dikkat edilse ve o namuslara bakılsa görünür ki, eğer o kanun-u emrî vücud-u hâricî giyseydi, o nevilerin birer ruhu olurdu. Halbuki o kanun daima bâkidir. Daima müstemir, sabittir. Hiçbir tagayyürat ve inkılâbat, o kanunların vahdetine tesir etmez, bozmaz. Meselâ, bir incir ağacı ölse, dağılsa, onun ruhu hükmünde olan kanun-u teşekkülâtı, zerre gibi bir çekirdeğinde, ölmeyerek bâki kalır.

İşte, madem en âdi ve zayıf emrî kanunlar dahi böyle bekà ile, devam ile alâkadardır. Elbette, ruh-u insanî, değil yalnız bekà ile, belki ebedü'l-âbâd ile alâkadar olmak lâzım gelir. Çünkü, ruh dahi Kur'ân'ın nassı ile, [1] قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّی ferman-ı celîli ile, âlem-i emirden gelmiş bir kanun-u zîşuurve bir namus-u zîhayattır ki, kudret-i ezeliye ona vücud-u hâricî giydirmiş.

1. "De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir." İsrâ Sûresi, 17:85.

Demek, nasıl ki sıfat-ı iradedenve âlem-i emirden gelen şuursuz kavânin, daima veya ağleben bâki kalıyor. Aynen onların bir nevi kardeşi ve onlar gibi sıfat-ı iradenin tecellîsi ve âlem-i emirden gelen ruh, bekàya mazhar olmak daha ziyade kat'îdir, lâyıktır. Çünkü zîvücuttur, hakikat-i hariciye sahibidir. Hem onlardan daha kavîdir, daha ulvîdir. Çünkü zîşuurdur. Hem onlardan daha daimîdir, daha kıymettardır. Çünkü zîhayattır.

İKİNCİ ESAS

Saadet-i ebediyeye muktazi vardır. Ve o saadeti verecek Fâil-i Zülcelâl de muktedirdir. Hem harab-ı âlem, mevt-i dünya mümkündür. Hem vaki olacaktır. Yeniden ihyâ-yı âlem ve haşir mümkündür; hem vaki olacaktır. İşte bu altı meseleyi, birer birer aklı ikna edecek muhtasar bir tarzda beyan edeceğiz. Zaten Onuncu Sözde, kalbi iman-ı kâmil derecesine çıkaracak derecede burhanlar zikredilmiştir. Şurada ise, yalnız aklı ikna edecek, susturacak, Eski Said'in *Nokta* Risalesindeki beyanatı tarzında bahsedeceğiz.

Evet, saadet-i ebediyeye muktazi mevcuttur. O muktazinin vücuduna delâlet eden burhan-ı kat'î, On Menba ve Medardan süzülen bir hadsdir.

BİRİNCİ MEDAR: Dikkat edilse, şu kâinatın umumunda bir nizam-ı ekmel,

bir intizam-ı kasdî vardır. Her cihette reşahât-ı ihtiyar ve lemeât-ı kast görünür. Hattâ, herşeyde bir nur-u kast, her şe'nde bir ziya-yı irade, her harekette bir lem'a-i ihtiyar, her terkipte bir şule-i hikmet, semerâtının şehadetiyle nazar-ı dikkate çarpıyor.

İşte, eğer saadet-i ebediyeolmazsa, şu esaslı nizam, bir suret-i zaife-i vâhiyeden ibaret kalır. Yalancı, esassız bir nizam olur. Nizam ve intizamın ruhu olan mâneviyat ve revâbıt ve niseb, hebâ olup gider.

Demek, nizamı nizameden, saadet-i ebediyedir. Öyle ise, nizam-ı âlem, saadet-i ebediyeye işaret ediyor.

İKİNCİ MEDAR: Hilkat-i kâinatta bir hikmet-i tâmme görünüyor. Evet, inâyet-i ezeliyenin timsali olan hikmet-i İlâhiye, kâinatın umumunda gösterdiği maslahatların riayeti ve hikmetlerin iltizamı lisanıyla, saadet-i ebediyeyi ilân eder. Çünkü, saadet-i ebediye olmazsa, şu kâinatta bilbedâhe sabit olan hikmetleri, faideleri mükâbere ile inkâr etmek lâzım gelir. Onuncu Sözün Onuncu Hakikati bu hakikati güneş gibi gösterdiğinden, ona iktifâen burada ihtisar ederiz.

ÜÇÜNCÜ MEDAR: Akıl ve hikmet ve istikrâ ve tecrübenin şehadetleriyle sabit olan hilkat-i mevcudattaki adem-i abesiyet ve adem-i israf, saadet-i ebediyeye işaret eder.

Fıtratta israfve hilkatte abesiyet olmadığına delil, Sâni-i Zülcelâlin, herşeyin hilkatinde en kısa yolu ve en yakın ciheti ve en hafif sureti ve en güzel keyfiyeti ihtiyar ve intihap etmesidir ve bazan birşeyi yüz vazifeyle tavzif etmesidir ve bir ince şeye bin meyve ve gayeleri takmasıdır. Madem israf yok ve abesiyet olmaz. Elbette saadet-i ebediye olacaktır. Çünkü, dönmemek üzere adem, herşeyi abes eder, herşey israf olur.

Umum fıtratta, ezcümle insanda, fenn-i menâfiü'l-âzâ şehadetiyle sabit olan adem-i israf gösteriyor ki, insanda olan hadsiz istidâdât-ı mâneviye ve nihayetsiz âmâl ve efkâr ve müyûlât dahi israf edilmeyecektir. Öyle ise, insandaki o esaslı meyl-i tekemmül, bir kemâlin vücudunu gösterir ve o meyl-i saadet, saadet-i ebediyeye namzet olduğunu kat'î olarak ilân eder. Öyle olmazsa, insanın mahiyet-i hakikiyesini teşkil eden o esaslı mâneviyat, o ulvî âmâl, hikmetli mevcudatın hilâfına olarak, israf ve abes olur, kurur, hebâen gider. Şu hakikat, Onuncu Sözün On Birinci Hakikatinde ispat edildiğinden, kısa kesiyoruz.

DÖRDÜNCÜ MEDAR: Pek çok nevilerde, hattâ gece ve gündüzde, kış ve baharda ve cevv-i havada, hattâ insanın şahıslarında, müddet-i hayatında değiştirdiği bedenler ve mevte benzeyen uyku ile haşir ve neşre benzer birer nevi kıyamet, bir kıyamet-i kübrânın tahakkukunu ihsas ediyor, remzen haber

veriyorlar.

Evet, meselâ haftalık bizim saatimizin saniye ve dakika ve saat ve günlerini sayan çarklarına benzeyen, Allah'ın dünya denilen büyük saatindeki yevm, sene, ömr-ü beşer, deverân-ı dünya, birbirine mukaddime olarak birbirinden haber veriyor, döner, işlerler. Geceden sonra sabahı, kıştan sonra baharı işledikleri gibi, mevtten sonra subh-u kıyamet o destgâhtan, o saat-i uzmâdan çıkacağını remzen haber veriyorlar.

Bir şahsın müddet-i ömründe başına gelmiş birçok kıyametçeşitleri vardır. Her gece bir nevi ölmekle, her sabah bir nevi dirilmekle emârât-ı haşri gördüğü gibi, beş altı senede bil'ittifak bütün zerrâtını değiştirerek, hattâ bir senede iki defa tedricî bir kıyamet ve haşir taklidini görmüş. Hem, hayvan ve nebat nevilerinde üç yüz binden ziyade haşir ve neşir ve kıyamet-i nev'iyeyi her baharda müşahede ediyor. İşte, bu kadar emârat ve işârât-ı haşriye ve bu kadar alâmat ve rumuzât-ı neşriye, elbette kıyamet-i kübrânın tereşşuhâtı hükmünde, o haşre işaret ediyorlar.

Bir Sâni-i Hakîmtarafından, nevilerde böyle kıyamet-i nev'iyeyi, yani bütün nebâtat köklerini ve bir kısım hayvanları aynen baharda ihyâ etmek ve yaprakları ve çiçekleri ve meyveleri gibi sair bir kısım şeyleri aynıyla değil, misliyle iade ederek bir nevi haşir ve neşir yapmak, herbir şahs-ı insanîde kıyamet-i umumiye içinde bir kıyamet-i şahsiyeye delil olabilir. Çünkü, insanın birtek şahsı, başkasının bir nev'i hükmündedir. Zira, fikir nuru, insanın âmâline ve efkârına öyle bir genişlik vermiş ki, mazi ve müstakbeli ihata eder; dünyayı dahi yutsa tok olmaz. Sair nevilerde fertlerin mahiyeti cüz'iyedir, kıymeti şahsiyedir, nazarı mahduttur, kemâli mahsurdur, lezzeti ve elemi ânidir. Beşerin ise, mahiyeti ulviyedir, kıymeti gàliyedir, nazarı âmmdır, kemâli hadsizdir, mânevî lezzeti ve elemi kısmen daimîdir. Öyle ise, bilmüşahede sair nevilerde tekerrür eden bir çeşit kıyametler, haşirler, şu kıyamet-i kübrâ-yı umumiyede her şahs-ı insanî aynıyla iade edilerek haşredilmesine remzeder, haber verir. Onuncu Sözün Dokuzuncu Hakikatinde iki kere iki dört eder derecesinde kat'iyetle ispat edildiğinden, burada ihtisar ederiz.

BEŞİNCİ MEDAR: Beşerin cevher-i ruhunda derc edilmiş gayr-ı mahdut istidadat ve o istidadatta mündemiç olan gayr-ı mahsur kabiliyetler ve o kabiliyetlerden neş'et eden hadsiz meyiller ve o hadsiz meyillerden hasıl olan nihayetsiz emeller ve o nihayetsiz emellerden tevellüt eden gayr-ı mütenâhi efkâr ve tasavvurât-ı insaniye, şu âlem-i şehadetin arkasında bulunan saadet-i ebediyeye elini uzatmış, ona gözünü dikmiş, o tarafa müteveccih olmuş olduğunu ehl-i tahkik görüyor.

İşte, hiç yalan söylemeyen fıtratve fıtrattaki şu kat'î ve şedit ve sarsılmaz meyl-i saadet-i ebediye, saadet-i ebediyenin tahakkukuna dair, vicdana bir hads-i kat'î veriyor. Onuncu Sözün On Birinci Hakikati, bu hakikati gündüz gibi gösterdiğinden, kısa kesiyoruz.

ALTINCI MEDAR: Rahmân-ı Rahîm olan şu mevcudatın Sâni-i Zülcemâlinin rahmeti, saadet-i ebediyeyi gösteriyor. Evet, nimeti nimet eden, nimeti nıkmetlikten halâs eden ve mevcudatı firak-ı ebedîden hasıl olan vâveylâlardan kurtaran saadet-i ebediyeyi, o rahmetin şe'nindendir ki, beşerden esirgemesin. Çünkü, bütün nimetlerin re'si, reisi, gayesi, neticesi olan saadet-i ebediye verilmezse, dünya öldükten sonra âhiret suretinde dirilmezse, bütün nimetler nıkmetlere tahavvül ederler. O tahavvül ise, bilbedâhe ve bizzarure ve umum kâinatın şehadetiyle muhakkak ve meşhud olan rahmet-i İlâhiyenin vücudunu inkâr etmek lâzım gelir. Halbuki, rahmet, güneşten daha parlak bir hakikat-i sabitedir.

Bak, rahmetin cilvelerinden ve lâtifâsârından olan aşk ve şefkat ve akıl nimetlerine dikkat et. Eğer firak-ı ebedî ve hicrân-ı lâyezâlîye, hayat-ı insaniye incirar edeceğini farz etsen, görürsün ki, o lâtif muhabbet en büyük bir musibet olur. O leziz şefkat en büyük bir illet olur. O nuranî akıl en büyük bir belâ olur. Demek rahmet—çünkü rahmettir—hicrân-ı ebedîyi, muhabbet-i hakikiyeye karşı çıkaramaz. Onuncu Sözün İkinci Hakikati bu hakikati gayet güzel bir surette gösterdiğinden, burada ihtisar edildi.

YEDİNCİ MEDAR: Şu kâinatta görünen ve bilinen bütün letâif, bütün mehâsin, bütün kemâlât, bütün incizâbat, bütün iştiyâkat, bütün terahhumat birer mânâdır, birer mazmundur, birer kelime-i mâneviyedir ki, şu kâinatın Sâni-i Zülcelâlinin lütuf ve merhametinin tecelliyâtını, ihsan ve kereminin cilvelerini bizzarure, bilbedâhe kalbe gösterir, aklın gözüne sokuyor.

Madem şu âlemde bir hakikatvardır. Bilbedâhe hakikî rahmet vardır. Madem hakikî rahmet vardır. Saadet-i ebediye olacaktır. Onuncu Sözün Dördüncü Hakikati, İkinci Hakikati ile beraber şu hakikati gündüz gibi aydınlatmıştır.

SEKİZİNCİ MEDAR: İnsanın fıtrat-ı zîşuuru olan vicdanı, saadet-i ebediyeye bakar, gösterir. Evet, kim kendi uyanık vicdanını dinlerse, "Ebed, ebed!" sesini işitecektir. Bütün kâinat o vicdana verilse, ebede karşı olan ihtiyacının yerini dolduramaz. Demek o vicdan, o ebed için mahlûktur. Demek, bu vicdanî olan incizap ve cezbe, bir gaye-i hakikiyenin ve bir hakikat-i cazibedârın yalnız cezbiyle olabilir. Onuncu Sözün On Birinci Hakikatinin Hâtimesi bu hakikati göstermiştir.

DOKUZUNCU MEDAR: Sadık, masduk, musaddak olan Muhammed-i Arabî

Aleyhissalâtü Vesselâmın ihbarıdır. Evet, o zâtın sözleri saadet-i ebediyenin kapılarını açmıştır ve onun kelâmları saadet-i ebediyeye karşı birer penceredir. Zaten bütün enbiyanın icmâını ve bütün evliyanın tevatürünü elinde tutmuş, bütün kuvvetiyle bütün dâvâları, tevhid-i İlâhîden sonra şu haşir ve saadet noktasında temerküz ediyor. Acaba şu kuvveti sarsacak birşey var mıdır? Onuncu Sözün On İkinci Hakikati şu hakikati pek zâhir bir surette göstermiştir.

ONUNCU MEDAR: On üç asırda yedi vech ile i'câzını muhafaza eden ve, Yirmi Beşinci Sözde ispat edildiği üzere, kırk adet envâ-ı i'câzıyla mu'cize olan Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyânın ihbârât-ı kat'iyesidir. Evet, o Kur'ân'ın nefs-i ihbarı, haşr-i cismanînin keşşafıdır ve şu tılsım-ı muğlâk-ı âlemin ve şu remz-i hikmet-i kâinatın miftahıdır.

Hem o Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyânın tazammun ettiği ve mükerreren tefekküre emredip nazara vaz eylediği berâhin-i akliye-i kat'iye binlerdir. Ezcümle, bir kıyas-ı temsilîyi tazammun eden [1] قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِى اَنْشَاَهَا اَوَّلَ مَرَّةٍ ve [2] وَقَدْ خَلَقَكُمْ اَطْوَارًا ve bir delil-i adalete işaret eden [3] وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ gibi pek çok âyat ile haşr-i cismanîdeki saadet-i ebediyeyi gösterecek pek çok dürbünleri nazar-ı beşerin dikkatine vaz etmiştir. Kur'ân'ın sair âyetlerle izah ettiği şu وَقَدْ خَلَقَكُمْ اَطْوَارًا ve قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِى اَنْشَاَهَا اَوَّلَ مَرَّةٍ [4]deki kıyas-ı temsilînin hülâsasını *Nokta* Risalesinde şöyle beyan etmişiz ki:

1. "De ki: Onu hiçten bu derece hikmetli bir surette kim inşa etmişse, Odur ki onu âhirette diriltecektir." Yâsin Sûresi, 36:79.
2. "O sizi halden hale sokarak yarattı." Nuh Sûresi, 71:14.
3. "Rabbin, kullarına haksızlık edecek değildir." Fussılet Sûresi, 41:46.
4. "De ki: Onu hiçten bu derece hikmetli bir surette kim inşa etmişse, Odur ki onu âhirette diriltecektir." Yâsin Sûresi, 36:79.

Vücud-u insan, tavırdan tavra geçtikçe acip ve muntazam inkılâplar geçiriyor. Nutfeden alâkaya, alâkadan mudgaya, mudgadan azm ve lâhme, azm ve lâhimden halk-ı cedîde, yani insan suretine inkılâbı, gayet dakik düsturlara tâbidir. O tavırların herbirisinin öyle kavânîn-i mahsusa ve öyle nizâmât-ı muayyene ve öyle harekât-ı muttarıdaları vardır ki, cam gibi, altında bir kast, bir irade, bir ihtiyar, bir hikmetin cilvelerini gösterir.

İşte, şu tarzda o vücudu yapan Sâni-i Hakîm, her sene bir libas gibi o vücudu değiştirir. O vücudun değiştirilmesi ve bekàsı için, inhilâl eden eczaların yerini dolduracak, çalışacak yeni zerrelerin gelmesi için bir terkibe muhtaçtır. İşte o beden hücreleri, muntazam bir kanun-u İlâhî ile yıkıldığından, yine muntazam

bir kanun-u Rabbânî ile tamir etmek için, rızık namıyla bir madde-i lâtifeyi ister ki, o beden uzuvlarının ayrı ayrı hacetleri nisbetinde, Rezzâk-ı Hakikî, bir kanun-u mahsusla taksim ve tevzi ediyor.

Şimdi, o Rezzâk-ı Hakîmin gönderdiği o madde-i lâtifenin etvârına bak. Göreceksin ki, o maddenin zerrâtı, bir kafile gibi küre-i havada, toprakta, suda dağılmışken, birden hareket emrini almışlar gibi bir hareket-i kasdîyi işmam eden bir keyfiyetle toplanıyorlar. Güya onlardan herbir zerre bir vazifeyle bir muayyen mekâna gitmek için memurdur gibi, gayet muntazam toplanıyorlar. Hem gidişatından görünüyor ki, bir Fâil-i Muhtarın bir kanun-u mahsusuyla sevk edilip, cemâdat âleminden mevâlide, yani zîhayat âlemine girerler. Sonra, nizâmât-ı muayyene ve harekât-ı muttarıda ile ve desâtir-i mahsusa ile, rızık olarak bir bedene girip, o beden içinde dört matbahta pişirildikten sonra ve dört inkılâbât-ı acîbeyi geçirdikten sonra ve dört süzgeçten süzüldükten sonra, bedenin aktârına yayılarak, bütün muhtaç olan âzâların muhtelif ve ayrı ayrı derece-i ihtiyaçlarına göre, Rezzâk-ı Hakikînin inâyetiyle ve muntazam kanunlarıyla inkısam ederler.

İşte, o zerrattan hangi zerreye bir nazar-ı hikmetle baksan göreceksin ki, basîrâne, muntazamâne, semîâne, alîmâne sevk olunan o zerreye, kör ittifak, kanunsuz tesadüf, sağır tabiat, şuursuz esbab hiç ona karışamaz. Çünkü, herbirisi, unsur-u muhitten tut, tâ beden hücresine kadar, hangi tavra girmişse, o tavrın kavânîn-i muayyenesiyle güya ihtiyaren amel ediyor, muntazaman giriyor. Hangi tabakaya sefer etmişse, öyle muntazam adım atıyor ki, bilbedâhe bir Sâik-i Hakîmin emriyle gidiyor gibi görünüyor. İşte, böyle muntazam tavırdan tavra, tabakadan tabakaya, git gide, hedef-i maksadından ayrılmayarak, tâ makam-ı lâyıkına, meselâ Tevfik'in gözbebeğine emr-i Rabbânî ile girer, oturur, çalışır. İşte bu halde, yani erzaktaki tecellî-i rububiyet gösteriyor ki, iptidâ o zerreler muayyen idiler, muvazzaf idiler, o makamlar için namzet idiler. Güya herbirisinin alnında ve cephesinde "Filân hücrenin rızkı olacak" yazılı gibi bir intizamın vücudu, her adamın alnında kalem-i kader ile rızkı yazılı olduğuna ve rızkı üstünde isminin yazılı olmasına işaret eder.

Acaba mümkün müdür ki, bu derece nihayetsiz bir kudret ve muhit bir hikmetle rububiyet eden ve zerrattan tâ seyyârâta kadar bütün mevcudatı kabza-i tasarrufunda tutmuş ve intizam ve mizan dairesinde döndüren Sâni-i Zülcelâl, neş'e-i uhrâyı yapmasın veya yapamasın?

İşte, çok âyât-ı Kur'âniye, şu hikmetli neş'e-i ûlâyı nazar-ı beşere vaz ediyor; haşir ve kıyametteki neş'e-i uhrâyı ona temsil ederek istib'âdı izale eder. Der: قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِى اَنْشَاَهَا اَوَّلَ مَرَّةٍ [1] Yani, "Sizi hiçten bu derece hikmetli

bir surette kim inşa etmişse, Odur ki sizi âhirette diriltecektir.” Hem der ki:

[2] وَهُوَ الَّذِى يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيْهِ Yani, “Sizin haşirde iadeniz, dirilmeniz, dünyadaki hilkatinizden daha kolay, daha rahattır.”

Nasıl ki bir taburun askerleri istirahat için dağılsa, sonra bir boruyla çağırılsa, kolay bir surette tabur bayrağı altında toplanmaları, yeniden bir tabur teşkil etmekten çok kolay ve çok rahattır. Öyle de, bir bedende birbiriyle imtizaçla ünsiyet ve münasebet peydâ eden zerrât-ı esasiye, Hazret-i İsrâfil Aleyhisselâmın sûru ile Hâlık-ı Zülcelâlin emrine “Lebbeyk” demeleri ve toplanmaları, aklen birinci icaddan daha kolay, daha mümkündür. Hem bütün zerrelerin toplanmaları belki lâzım değil. Nüveler ve tohumlar hükmünde olan ve hadiste *acbü’z-zeneb*[3] tabir edilen ecza-yı esasiye ve zerrât-ı asliye, ikinci neş’e için kâfi bir esastır, temeldir. Sâni-i Hakîm, beden-i insanîyi onların üstünde bina eder.

Üçüncü âyet olan [4] وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ gibi âyetlerin işaret ettikleri kıyas-ı adlînin hülâsası şudur ki:

1. Yâsin Sûresi, 36:79.
2. "Halkı önce yaratan, sonra tekrar diriltecek olan Odur; bu ise Onun için daha da kolaydır." Rum Sûresi, 30:27.
3. bk. *Buhari*, Tefsîru Sûreti Zümer: 3, Tefsîru Sûreti Nebe': 1; *Müslim*, Fiten: 141-143; *Ebû Dâvud*, Sünnet: 22; *Nesâî*, Cenâiz: 117; *İbn-i Mâce*, Zühd: 32; *Muvatta*, Cenâiz: 49; *Müsned*: 2:322, 428, 499, 3:28.
1. "Rabbin, kullarına haksızlık edecek değildir." Fussilet Sûresi, 41:46.

Âlemde çok görüyoruz ki, zalim, fâcir, gaddar insanlar gayet refah ve rahatla; ve mazlum ve mütedeyyin adamlar gayet zahmet ve zilletle ömür geçiriyorlar. Sonra ölüm gelir, ikisini müsavi kılar. Eğer şu müsavat nihayetsiz ise, bir nihayeti yoksa, zulüm görünür. Halbuki, zulümden tenezzühü, kâinatın şehadetiyle sabit olan adalet ve hikmet-i İlâhiye, bu zulmü hiçbir cihetle kabul etmediğinden, bilbedâhe, bir mecma-i âhari iktiza ederler ki, birinci cezasını, ikinci mükâfâtını görsün. Tâ, şu intizamsız, perişan beşer, istidadına münasip tecziye ve mükâfat görüp, adalet-i mahzâya medar ve hikmet-i Rabbâniyeye mazhar ve hikmetli mevcudat-ı âlemin bir büyük kardeşi olabilsin.

Evet, şu dâr-ı dünya, beşerin ruhunda mündemiç olan hadsiz istidatların sünbüllenmesine müsait değildir. Demek başka âleme gönderilecektir. Evet, insanın cevheri büyüktür, öyle ise ebede namzettir. Mahiyeti âliyedir. Öyle ise cinayeti dahi azîmdir, sair mevcudata benzemez. İntizamı da mühimdir. İntizamsız olamaz, mühmel kalamaz, abes edilmez, fenâ-yı mutlakla mahkûm olamaz, adem-i sırfa kaçamaz. Ona, Cehennem ağzını açmış, bekliyor. Cennet ise, âguş-u nazdârânesini açmış, gözlüyor. Onuncu Sözün Üçüncü Hakikati bu ikinci misalimizi gayet güzel gösterdiğinden, burada kısa kesiyoruz.

İşte, misaliçin şu iki âyet-i kerime gibi pek çok berâhin-i lâtife-i akliyeyi

tazammun eden sair ayetleri dahi kıyas eyle, tetebbu et. İşte, Menâbi-i Aşere ve On Medar, bir hads-i kat'î, bir burhan-ı katıı intaç ediyorlar. Ve o pek esaslı hads ve o pek kuvvetli burhan, haşir ve kıyamete dâi ve muktazinin vücuduna kat'iyen delâlet ettikleri gibi, Sâni-i Zülcelâlin dahi—Onuncu Sözde kat'iyen ispat edildiği üzere—Hakîm, Rahîm, Hafîz, Âdil gibi ekser Esmâ-i Hüsnâsı, haşir ve kıyametin gelmesini ve saadet-i ebediyenin vücudunu iktiza ederler ve saadet-i ebediyenin tahakkukuna kat'î delâlet ederler. Demek haşir ve kıyamete muktazi o derece kuvvetlidir ki, hiçbir şek ve şüpheye medar olamaz.

ÜÇÜNCÜ ESAS

Fâilmuktedirdir. Evet, nasıl haşrin muktazisi, şüphesiz mevcuttur. Haşri yapacak Zât da nihayet derecede muktedirdir. Onun kudretinde noksan yoktur. En büyük ve en küçük şeyler Ona nisbeten birdirler. Bir baharı halk etmek, bir çiçek kadar kolaydır.

Evet, bir Kadîrki, şu âlem, bütün güneşleri, yıldızları, avâlimi, zerrâtı, cevâhiri, nihayetsiz lisanlarla Onun azametine ve kudretine şehadet eder. Hiçbir vehim ve vesvesenin hakkı var mıdır ki, haşr-i cismanîyi o kudretten istib'âd etsin?

Evet, bilmüşahede, bir Kadîr-i Zülcelâl, şu âlemiçinde, her asırda birer yeni ve muntazam dünyayı halk eden; hattâ her senede birer yeni, seyyar, muntazam kâinatı icad eden; hattâ her günde birer yeni, muntazam âlem yapan; daima şu semâvât ve arz yüzünde ve birbiri arkasında geçici dünyaları, kâinatları kemâl-i hikmetle halk eden, değiştiren; ve asırlar ve seneler, belki günler adedince muntazam âlemleri zaman ipine asan ve onunla azamet-i kudretini gösteren; ve yüz bin çeşit haşrin nakışlarıyla tezyin ettiği koca bahar çiçeğini küre-i arzın başına birtek çiçek gibi takan ve onunla kemâl-i hikmetini, cemâl-i san'atını izhar eden bir Zât, nasıl kıyameti getirecek, nasıl bu dünyayı âhiretle değiştirecek denilir mi?

Şu Kadîrin kemâl-i kudretini ve hiçbir şey Ona ağır gelmediğini ve en büyük şey, en küçük şey gibi Onun kudretine ağır gelmediğini ve hadsiz efrat birtek fert gibi o kudrete kolay geldiğini şu âyet-i kerime ilân ediyor:

مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ [1]

1. "Sizin yaratılmanız da, diriltilmeniz de, tek bir kişinin yaratılıp diriltilmesi gibidir." Lokman Sûresi, 31:28.

Şu âyetin hakikatini Onuncu Sözün Hâtimesinde icmâlen ve *Nokta* Risalesinde ve Yirminci Mektupta izahen beyan etmişiz. Şu makam münasebetiyle, Üç Mesele suretinde bir parça izah ederiz.

İşte, kudret-i İlâhiyezâtiyedir. Öyle ise acz tahallül edemez.

Hem melekûtiyet-i eşyaya taallûk eder. Öyle ise mevâni tedahül edemez.

Hem nisbeti kanunîdir. Öyle ise, cüz, külle müsavi gelir; ve cüz'î, küllî hükmüne geçer.

İşte, şu üç meseleyi ispat edeceğiz.

BİRİNCİ MESELE: Kudret-i Ezeliye, Zât-ı Akdes-i İlâhiyenin lâzime-i zaruriye-i zâtiyesidir. Yani, bizzarure Zâtın lâzımesidir; hiçbir cihet-i infikâki olamaz. Öyle ise, kudretin zıddı olan acz, o kudreti istilzam eden Zâta bilbedâhe ârız olamaz. Çünkü, o halde cem-i zıddeyn lâzım gelir.

Madem acz, Zâta ârız olamaz. Bilbedâhe, o Zâtın lâzımı olan kudrete tahallül edemez. Madem acz, kudretin içine giremez. Bilbedâhe, o kudret-i zâtiyede merâtip olamaz. Çünkü, herşeyin vücut merâtibi, o şeyin zıtlarının tedahülü iledir.

Meselâ hararetteki merâtip, burûdetin tahallülü iledir. Hüsündeki derecat, kubhun tedahülü iledir. Ve hâkezâ, kıyas et. Fakat mümkinatta hakikî ve tabiî lüzum-u zâtî olmadığından, mümkinatta zıtlar birbirine girebilmiş, mertebeler tevellüt ederek ihtilâfat ile tagayyürât-ı âlem neş'et etmiştir.

Madem ki kudret-i ezeliyede merâtip olamaz. Öyle ise, makdûrat dahi, bizzarure, kudrete nisbeti bir olur. En büyük en küçüğe müsavi ve zerreler yıldızlara emsal olur. Bütün haşr-i beşer birtek nefsin ihyâsı gibi, bir baharın icadı birtek çiçeğin sun'u gibi o kudrete kolay gelir. Eğer esbaba isnad edilse, o vakit birtek çiçek, bir bahar kadar ağır olur. Şu Sözün İkinci Makamının dördüncü Allahu ekber mertebesinin âhir fıkrasının haşiyesinde, hem Yirmi İkinci Sözde, hem Yirminci Mektupta ve zeylinde ispat edilmiş ki, hilkat-i eşya Vâhid-i Ehade verilse, bütün eşya birşey gibi kolay olur. Eğer esbaba verilse, birşey bütün eşya kadar külfetli, ağır olur.

İKİNCİ MESELEki, kudret melekûtiyet-i eşyaya taallûk eder. Evet, kâinatın âyine gibi iki yüzü var. Biri mülk ciheti ki, âyinenin renkli yüzüne benzer. Diğeri melekûtiyet ciheti ki, âyinenin parlak yüzüne benzer.

Mülkciheti ise, zıtların cevelângâhıdır. Güzel-çirkin, hayır-şer, küçük-büyük, ağır-kolay gibi emirlerin mahall-i vürududur. İşte, şunun içindir ki, Sâni-i Zülcelâl, esbab-ı zâhirîyi tasarrufât-ı kudretine perde etmiştir—tâ, dest-i kudret, zâhir akla göre hasis ve nâlâyık emirlerle bizzat mübaşereti görünmesin. Çünkü azamet ve izzet öyle ister. Fakat o vesait ve esbaba hakikî tesir vermemiştir. Çünkü vahdet-i ehadiyet öyle ister.

Melekûtiyet ciheti ise, herşeyde parlaktır, temizdir. Teşahhusâtın renkleri, muzahrafatları ona karışmaz. O cihet, vasıtasız, kendi Hâlıkına müteveccihtir. Onda terettüb-ü esbab, teselsül-ü ilel yoktur. Ona illiyet, mâlûliyet giremez. Eğri

büğrüsü yoktur. Mâniler müdahale edemezler. Zerre, şemse kardeş olur.

Elhasıl, o kudret hem basittir, hem nâmütenâhidir, hem zâtîdir. Mahall-i taallûk-u kudret ise, hem vasıtasız, hem lekesiz, hem isyansızdır. Öyle ise, o kudretin dairesinde, büyük küçüğe karşı tekebbürü yok; cemaat ferde karşı rüçhanı olamaz; küll, cüz'e nisbeten, kudrete karşı fazla nazlanamaz.

ÜÇÜNCÜ MESELEki, kudretin nisbeti kanunîdir. Yani, çoğa-aza, büyüğe-küçüğe bir bakar. Şu mesele-i gàmızayı birkaç temsille zihne takrib edeceğiz.

İşte, kâinatta *şeffafiyet, mukabele, muvazene, intizam, tecerrüt, itaat* birer emirdir ki, çoğu aza, büyüğü küçüğe müsavi kılar.

Birinci temsil: Şeffafiyet sırrını gösterir. Meselâ, şemsin feyz-i tecellîsi olan timsali ve aksi, denizin yüzünde ve denizin herbir katresinde aynı hüviyeti gösterir. Eğer küre-i arz, perdesiz güneşe karşı muhtelif cam parçalarından mürekkep olsa, şemsin aksi, herbir parçada ve bütün zemin yüzünde müzahametsiz, tecezzîsiz, tenakussuz bir olur. Eğer faraza şems fâil-i muhtar olsaydı ve feyz-i ziyasını, timsal-i aksini iradesiyle verseydi, bütün zemin yüzüne verdiği feyzi, bir zerreye verdiği feyizden daha ağır olamazdı.

İkinci temsil: Mukabele sırrıdır. Meselâ, zîhayat fertlerden, yani insanlardan terekküp eden bir daire-i azîmenin nokta-i merkeziyesindeki ferdin elinde bir mum ve daire-i muhitteki fertlerin ellerinde de birer âyine farz edilse, nokta-i merkeziyenin muhit âyinelerine verdiği feyiz ve cilve-i akis müzahametsiz, tecezzîsiz, tenakussuz, nisbeti birdir.

Üçüncü temsil: Muvazene sırrıdır. Meselâ, hakikî ve hassas ve çok büyük bir mizan bulunsa, iki gözünde iki güneş veya iki yıldız veya iki dağ veya iki yumurta veya iki zerre, herhangisi bulunursa bulunsun, sarf olunacak aynı kuvvetle o hassas, azîm terazinin bir gözü göğe, biri zemine inebilir.

Dördüncü temsil: İntizam sırrıdır. Meselâ, en azîm bir gemi, en küçük bir oyuncak gibi çevrilebilir.

Beşinci temsil: Tecerrüt sırrıdır. Meselâ, teşahhusattan mücerred bir mahiyet, bütün cüz'iyâtına, en küçüğünden en büyüğüne, tenakus etmeden, tecezzî etmeden bir bakar, girer. Teşahhusât-ı zâhiriye cihetindeki hususiyetler müdahale edip şaşırtmaz. O mahiyet-i mücerredin nazarını tağyir etmez. Meselâ iğne gibi bir balık, balina balığı gibi o mahiyet-i mücerredeye mâliktir. Bir mikrop, bir gergedan gibi, mahiyet-i hayvaniyeyi taşıyor.

Altıncı temsil: İtaat sırrını gösterir. Meselâ, bir kumandan, "Arş" emriyle bir neferi tahrik ettiği gibi, aynı emirle bir orduyu tahrik eder.

Şu temsil-i itaatsırrının hakikati şudur ki: Kâinatta, bittecrübe, herşeyin bir

nokta-i kemâli vardır. O şeyin, o noktaya bir meyli vardır. Muzaaf meyil, ihtiyaç olur. Muzaaf ihtiyaç, iştiyak olur. Muzaaf iştiyak, incizap olur. Ve incizap, iştiyak, ihtiyaç, meyil, Cenâb-ı Hakkın evâmir-i tekvîniyesinin, mahiyet-i eşya tarafından birer habbe ve nüve-i imtisalidirler. Mümkinat mahiyetlerinin mutlak kemâli, mutlak vücuttur. Hususî kemâli, istidatlarını kuvveden fiile çıkaran, ona mahsus bir vücuttur.

İşte, bütün kâinatın *kün*emrine itaati, birtek nefer hükmünde olan bir zerrenin itaati gibidir. İrade-i ezeliyeden gelen *kün* emr-i ezelîsine mümkinatın itaati ve imtisalinde yine iradenin tecellîsi olan meyil ve ihtiyaç ve şevk ve incizap, birden, beraber mündemiçtir. Lâtif su, nazik bir meyille incimad emrini aldığı vakit demiri parçalaması, itaat sırrının kuvvetini gösterir.

Şu altı temsil, hem nâkıs, hem mütenâhi, hem zayıf, hem tesir-i hakikîsi yok olan mümkinat kuvvetinde ve fiilinde bilmüşahede görünse, elbette hem gayr-ı mütenâhi, hem ezelî, hem ebedî, hem bütün kâinatı adem-i sırftan icad eden ve bütün ukulü hayrette bırakan, hem âsâr-ı azametiyle tecellî eden kudret-i ezeliyeye nisbeten, şüphesiz herşey müsavidir. Hiçbir şey Ona ağır gelmez.

Gaflet olunmaya, şu altı sırrın küçük mizanlarıyla o kudret tartılmaz ve münasebete giremez. Yalnız fehme takrib ve istib'âdı izale için zikredilir.

ÜÇÜNCÜ ESASIN NETİCE VE HÜLÂSASI: Madem kudret-i ezeliye gayr-ı mütenâhidir. Hem Zât-ı Akdese lâzime-i zaruriyedir. Hem herşeyin lekesiz, perdesiz melekûtiyet ciheti Ona müteveccihtir. Hem Ona mukabildir. Hem, tesâvi-i tarafeynden ibaret olan imkân itibarıyla muvazenettedir. Hem, şeriat-i fıtriye-i kübrâ olan nizam-ı fıtrata ve kavânîn-i âdetullaha mutîdir. Hem, mânilerden ve ayrı ayrı hususiyetlerden, melekûtiyet ciheti mücerred ve sâfidir. Elbette, en büyük şey, en küçük şey gibi, o kudrete ziyade nazlanmaz, mukavemet etmez. Öyle ise, haşirde bütün zevil'ervâhın ihyâsı, bir sineğin baharda ihyâsından daha ziyade kudrete ağır olmaz. Öyle ise, مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ [1] fermanı mübalâğasızdır, doğrudur, haktır. Öyle ise, müddeâmız olan "Fâil muktedirdir" o cihette hiçbir mâni yoktur, kat'î bir surette tahakkuk etti.

1. "Sizin yaratılmanız da, diriltilmeniz de, tek bir kişinin yaratılıp diriltilmesi gibidir." Lokman Sûresi, 31:28.

DÖRDÜNCÜ ESAS

Nasıl kıyametve haşre muktazi var; ve haşri getirecek Fâil dahi muktedirdir. Öyle de, şu dünyanın kıyamet ve haşre kabiliyeti vardır. İşte, "Şu mahal kabildir" olan müddeâmızda dört mesele vardır:

Birincisi: Şu âlem-i dünyanın imkân-ı mevtidir.

İkincisi: O mevtin vukuudur.

Üçüncüsü: O harap olmuş, ölmüş dünyanın, âhiret suretinde tamir ve dirilmesinin imkânıdır.

Dördüncüsü: O mümkünolan tamir ve ihyânın vuku bulmasıdır.

BİRİNCİ MESELE: Şu kâinatın mevti mümkündür. Çünkü birşey kanun-u tekâmülde dahil ise, o şeyde alâküllihal neşvünemâ vardır. Neşvünemâ ve büyümek varsa, ona alâküllihal bir ömr-ü fıtrî vardır. Ömr-ü fıtrîsi varsa, alâküllihal bir ecel-i fıtrîsi vardır. Gayet geniş bir istikrâ ve tetebbu ile sabittir ki, öyle şeyler mevtin pençesinden kendini kurtaramaz.

Evet, nasıl ki insan küçük bir âlemdir, yıkılmaktan kurtulamaz. Âlemdahi büyük bir insandır; o dahi ölümün pençesinden kurtulamaz. O da ölecek, sonra dirilecek; veya yatıp, sonra subh-u haşirle gözünü açacaktır.

Hem nasıl ki kâinatın bir nüsha-i musağğarası olan bir şecere-i zîhayat tahrip ve inhilâlden başını kurtaramaz. Öyle de, şecere-i hilkatten teşa'ub etmiş olan silsile-i kâinat, tamir ve tecdit için tahripten, dağılmaktan kendini kurtaramaz. Eğer dünyanın ecel-i fıtrîsinden evvel, irade-i ezeliyenin izniyle hâricî bir maraz veya muharrip bir hadise başına gelmezse ve onun Sâni-i Hakîmi dahi ecel-i fıtrîden evvel onu bozmazsa, herhalde, hattâ fennî bir hesapla, birgün gelecek ki

اِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ وَاِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ وَاِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ [1]

mânâları ve sırları, Kadîr-i Ezelînin izniyle tezahür edip, o dünya olan büyük insan sekerâta başlayıp, acip bir hırıltıyla ve müthiş bir savtla fezayı çınlatıp dolduracak, bağırıp ölecek, sonra emr-i İlâhî ile dirilecektir.

1. "Gök yarıldığı zaman; yıldızlar saçıldığı zaman; denizler kaynayıp birbirine karıştığı zaman." İnfitar Sûresi, 82:1-3.

İnce remizli bir mesele: Nasıl ki su, kendi zararına olarak incimad eder. Buz, buzun zararına temeyyu eder. Lüb, kışrın zararına kuvvetleşir. Lâfız, mânâ zararına kalınlaşır. Ruh, ceset hesabına zayıflaşır. Ceset, ruh hesabına inceleşir. Öyle de, âlem-i kesif olan dünya, âlem-i lâtif olan âhiret hesabına, hayat makinesinin işlemesiyle şeffaflaşır, lâtifleşir. Kudret-i fâtıra, gayet hayret verici bir faaliyetle, kesif, câmid, sönmüş, ölmüş eczalarda nur-u hayatı serpmesi bir remz-i kudrettir ki, âlem-i lâtif hesabına şu âlem-i kesifi nur-u hayatla eritiyor, yandırıyor, ışıklandırıyor, hakikatini kuvvetleştiriyor.

Evet, hakikatne kadar zayıfsa da, ölmez, suret gibi mahvolmaz. Belki teşahhuslarda, suretlerde seyrüsefer eder. Hakikat büyür, inkişaf eder, gittikçe genişlenir. Kışır ve suret ise eskileşir, inceleşir, parçalanır; sabit ve büyümüş

hakikatin kàmetine yakışmak için, daha güzel olarak tazeleşir. Ziyade ve noksan noktasında, hakikat ile suret mâkûsen mütenasiptirler. Yani suret kalınlaştıkça hakikat inceleşir. Suret inceleştikce, hakikat o nisbette kuvvet bulur.

İşte, şu kanun, kanun-utekâmüle dahil olan bütün eşyaya şamildir. Demek, herhalde bir zaman gelecek ki, kâinat hakikat-i uzmâsının kışır ve sureti olan âlem-i şehadet, Fâtır-ı Zülcelâlin izniyle parçalanacak, sonra daha güzel bir surette tazelenecektir.

[1] يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ sırrı tahakkuk edecektir. Elhasıl, dünyanın mevti mümkün, hem hiç şüphe getirmez ki mümkündür.

1. "O gün yeryüzü başka bir şekle girer." İbrahim Sûresi, 14:48.

İKİNCİ MESELE: Mevt-i dünyanın vuku bulmasıdır. Şu meseleye delil, bütün edyân-ı semâviyenin icmâıdır ve bütün fıtrat-ı selîmenin şehadetidir ve şu kâinatın bütün tahavvülât ve tebeddülât ve tagayyürâtının işaretidir. Hem asırlar, seneler adedince zîhayat dünyaların ve seyyar âlemlerin, şu dünya misafirhanesinde mevtleriyle, asıl dünyanın da onlar gibi ölmesine şehadetleridir.

Şu dünyanın sekerâtını âyât-ı Kur'âniyenin işaret ettiği surette tahayyül etmek istersen, bak: Şu kâinatın eczaları dakik, ulvî bir nizamla birbirine bağlanmış; hafî, nazik, lâtif bir rabıta ile tutunmuş; ve o derece bir intizam içindedir ki, eğer ecrâm-ı ulviyeden tek bir cirm, *kün* emrine veya "Mihverinden çık" hitabına mazhar olunca, şu dünya sekerâta başlar. Yıldızlar çarpışacak, ecramlar dalgalanacak. Nihayetsiz feza-yı âlemde milyonlar gülleleri, küreler gibi büyük topların müthiş sadâları gibi vâveylâya başlar. Birbirine çarpışarak, kıvılcımlar saçarak, dağlar uçarak, denizler yanarak, yeryüzü düzlenecek. İşte, şu mevt ve sekeratla, Kadîr-i Ezelî kâinatı çalkalar; kâinatı tasfiye edip, Cehennem ve Cehennemin maddeleri bir tarafa, Cennet ve Cennetin mevadd-ı münasebeleri başka tarafa çekilir; âlem-i âhiret tezahür eder.

ÜÇÜNCÜ MESELE: Ölecek âlemin dirilmesi mümkündür. Çünkü, İkinci Esasta ispat edildiği gibi, kudrette noksan yoktur. Muktazi ise gayet kuvvetlidir. Mesele ise mümkinattandır. Mümkün bir meselenin gayet kuvvetli bir muktazisi varsa, fâilin kudretinde noksaniyet yoksa, ona mümkün değil, belki vaki suretiyle bakılabilir.

Remizli bir nükte: Şu kâinata dikkat edilse görünüyor ki, içinde iki unsur var ki her tarafa uzanmış kök atmış: Hayır-şer, güzel-çirkin, nef'-zarar, kemâl-noksan, ziya-zulmet, hidayet-dalalet, nur-nar, iman-küfür, taat-isyan, havf-muhabbet gibi âsarlarıyla, meyveleriyle, şu kâinatta ezdad birbiriyle çarpışıyor, daima tagayyür ve tebeddülâta mazhar oluyor. Başka bir âlemin mahsulâtının

destgâhı hükmünde çarkları dönüyor. Elbette, o iki unsurun birbirine zıt olan dalları ve neticeleri ebede gidecek, temerküz edip birbirinden ayrılacak, o vakit Cennet-Cehennem suretinde tezahür edecektir.

Madem âlem-i bekà, şu âlem-i fenâdan yapılacaktır. Elbette, anâsır-ı esasiyesi bekàya ve ebede gidecektir. Evet, Cennet-Cehennem, şecere-i hilkatten ebed tarafına uzanıp eğilerek giden dalının iki meyvesidir ve şu silsile-i kâinatın iki neticesidir ve şu seyl-i şuûnâtın iki mahzenidir ve ebede karşı cereyan eden ve dalgalanan mevcudatın iki havuzudur ve lütuf ve kahrın iki tecellîgâhıdır ki, dest-i kudret bir hareket-i şedîde ile kâinatı çalkaladığı vakit, o iki havuz münasip maddelerle dolacaktır.

Şu remizli nüktenin sırrı şudur ki: Hakîm-i Ezelî, inâyet-i sermediye ve hikmet-i ezeliyenin iktizasıyla, şu dünyayı, tecrübeye mahal ve imtihana meydan ve Esmâ-i Hüsnâsına âyine ve kalem-i kader ve kudretine sahife olmak için yaratmış. Ve tecrübe ve imtihan ise, neşvünemâya sebeptir. O neşvünemâ ise, istidatların inkişafına sebeptir. O inkişaf ise, kabiliyetlerin tezahürüne sebeptir. O kabiliyetlerin tezahürü ise, hakaik-i nisbiyenin zuhuruna sebeptir. Hakaik-i nisbiyenin zuhuru ise, Sâni-i Zülcelâlin Esmâ-i Hüsnâsının nukuş-u tecelliyâtını göstermesine ve kâinatı mektubât-ı Samedâniye suretine çevirmesine sebeptir. İşte, şu sırr-ı imtihan ve sırr-ı teklif iledir ki, ervâh-ı âliyenin elmas gibi cevherleri, ervâh-ı sâfilenin kömür gibi maddelerinden tasaffi eder, ayrılır.

İşte, bu mezkûr sırlar gibi daha bilmediğimiz çok ince, âli hikmetler için, âlemi bu surette irade ettiğinden, şu âlemin tagayyür ve tahavvülünü dahi o hikmetler için irade etti. Tahavvül ve tagayyür için zıtları birbirine hikmetle karıştırdı ve karşı karşıya getirdi. Zararları menfaatlere mezc ederek, şerleri hayırlara idhal ederek, çirkinlikleri güzelliklerle cem ederek, hamur gibi yoğurarak, şu kâinatı tebeddül ve tagayyür kanununa ve tahavvül ve tekâmül düsturuna tâbi kıldı.

Vakta ki meclis-i imtihan kapandı. Tecrübe vakti bitti. Esmâ-i Hüsnâ hükmünü icra etti. Kalem-i kader, mektubatını tamamıyla yazdı. Kudret, nukuş-u san’atını tekmil etti. Mevcudat, vezâifini ifa etti. Mahlûkat, hizmetlerini bitirdi. Herşey mânâsını ifade etti. Dünya, âhiret fidanlarını yetiştirdi. Zemin, Sâni-i Kadîrin bütün mu’cizât-ı kudretini, umum havârık-ı san’atını teşhir edip gösterdi. Şu âlem-i fenâ, sermedî manzaraları teşkil eden levhaları zaman şeridine taktı. O Sâni-i Zülcelâlin hikmet-i sermediyesi ve inâyet-i ezeliyesi, o imtihan neticelerini, o tecrübenin neticelerini, o Esmâ-i Hüsnânın tecellîlerinin hakikatlerini, o kalem-i kader mektubatının hakaikini, o nümune-misal nukuş-u san’atının asıllarını, o vezâif-i mevcudatın faidelerini, gayelerini, o hidemât-ı mahlûkatın ücretlerini ve o kelimât-ı kitab-ı kâinatın ifade ettikleri mânâların

hakikatlerini ve istidat çekirdeklerinin sünbüllenmesini ve bir mahkeme-i kübrâ açmasını ve dünyadan alınmış misalî manzaraların göstermesini ve esbab-ı zâhiriyenin perdesini yırtmasını ve herşey doğrudan doğruya Hâlık-ı Zülcelâline teslim etmesi gibi hakikatleri iktiza etti. Ve o mezkûr hakikatleri iktiza ettiği için, kâinatı dağdağa-i tagayyür ve fenâdan, tahavvül ve zevâlden kurtarmak ve ebedîleştirmek o zıtların tasfiyesini istedi ve tagayyürün esbabını ve ihtilâfâtın maddelerini tefrik etmek istedi. Elbette kıyameti koparacak ve o neticeler için tasfiye edecek. İşte, şu tasfiyenin neticesinde Cehennem ebedî ve dehşetli bir suret alıp, taifeleri [1] وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ tehdidine mazhar olacak; Cennet ebedî, haşmetli bir suret giyerek, ehil ve ashabı [2] سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ hitabına mazhar olacak.

1. "Sizler, ayrılın, ey mücrimler!" Yâsin Sûresi, 36:59.
2. "Size selâm olsun. Buraya ter temiz geldiniz, ne mutlu size! Ebediyen kalmak üzere girin Cennete." Zümer Sûresi, 39:73.

Yirmi Sekizinci Sözün Birinci Makamının İkinci Sualinde ispat edildiği gibi, Hakîm-i Ezelî, şu iki hanenin sekenelerine, kudret-i kâmilesiyle ebedî ve sabit bir vücut verir ki, hiç inhilâl ve tagayyüre ve ihtiyarlığa ve inkıraza maruz kalmazlar. Çünkü inkıraza sebebiyet veren tagayyürün esbabı bulunmaz.

DÖRDÜNCÜ MESELE: Şu mümkün, vaki olacaktır. Evet, dünya öldükten sonra âhiret olarak diriltilecektir. Dünya harap edildikten sonra, o dünyayı yapan Zât, yine daha güzel bir surette onu tamir edecek, âhiretten bir menzil yapacaktır. Şuna delil, başta Kur'ân-ı Kerim, binler berâhin-i akliyeyi tazammun eden umum âyâtıyla ve bütün kütüb-ü semâviye bunda müttefik bulunduğu gibi, Zât-ı Zülcelâlin evsâf-ı celâliyesi ve evsâf-ı cemâliyesi ve Esmâ-i Hüsnâsı bunun vukuuna kat'î surette delâlet ederler. Ve enbiyaya gönderdiği bütün semâvî fermanları ile, kıyameti ve haşrin icadını vaad etmiş. İşte, madem vaad etmiş, elbette yapacaktır. Onuncu Sözün Sekizinci Hakikatine müracaat et.

Hem, başta Muhammed-i ArabîAleyhissalâtü Vesselâmın bin mu'cizâtının kuvvetiyle, bütün enbiyave mürselînin ve evliya ve sıddıkînin, vukuunda müttefik olup haber verdikleri gibi, şu kâinat, bütün âyât-ı tekvîniyesiyle, vukuundan haber veriyor.

Elhasıl: Onuncu Söz bütün hakaikiyle, Yirmi Sekizinci Söz İkinci Makamında, Lâsiyyemâlardaki bütün berâhiniyle, gurub etmiş güneşin sabahleyin yeniden tulû edeceği derecesinde bir kat'iyetle göstermiştir ki, hayat-ı dünyeviyenin gurubundan sonra, şems-i hakikat hayat-ı uhreviye suretinde çıkacaktır.

İşte, baştan buraya kadar beyanatımız, ism-i Hakîmden istimdat ve feyz-i

Kur’ân’dan istifade suretinde, kalbi kabule, nefsi teslime, aklı iknaa ihzar için Dört Esas söyledik. Fakat biz neyiz ki buna dair söz söyleyeceğiz? Asıl şu dünyanın Sahibi, şu kâinatın Hâlıkı, şu mevcudatın Mâliki ne söylüyor, onu dinlemeliyiz. Mülk sahibi söz söylerken başkalarının ne haddi var ki fuzuliyâne karışsın?

İşte, o Sâni-i Hakîm, dünya mescidinde ve arz mektebinde, asırlar arkasında oturan taifelerin umum saflarına hitaben irad ettiği hutbe-i ezeliyesinde, kâinatı zelzeleye veren

اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ زِلْزَالَهَا وَاَخْرَجَتِ الْاَرْضُ
اَثْقَالَهَا وَقَالَ الْاِنْسَانُ مَالَهَا يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ اَخْبَارَهَا
بِاَنَّ رَبَّكَ اَوْحٰى لَهَا يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ اَشْتَاتًا
لِيُرَوْا اَعْمَالَهُمْ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ
وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَاهُ [1]

1. “Ne zaman ki yer müthiş bir sarsıntıyla sarsılır. Ve yeryüzü bütünağırlıklarını dışarı çıkarır. Ve insan ‘Ne oluyor buna?’ der. O günyeryüzü, üzerinde herkesin ne iş yaptığını haber verir. Çünkü Rabbin ona konuşmasını emretmiştir. O gün insanlar yaptıklarının karşılığınıgörmek için hesap yerinden bölük bölük dönerler. Kim zerre kadar biriyilik yaparsa onun mükâfâtını görür. Kim zerre kadar bir kötülükyaparsa onun cezasını görür.” Zilzal Sûresi, 99:1-8.

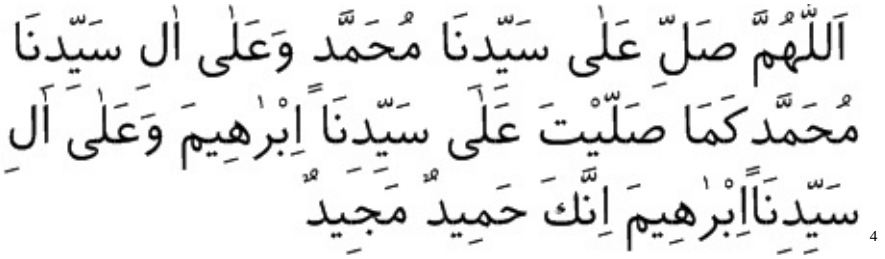
ve bütün mahlûkatı neş’elendiren, şevke getiren

وَبَشِّرِ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ
جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا
مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هٰذَا الَّذِى رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَاُتُوا بِهِ
مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَا اَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ [1]

gibi binler fermanları, Mâlikü’l-Mülkten, Sahib-i Dünya ve Âhiretten dinlemeliyiz. “Âmennâ ve saddaknâ” demeliyiz.

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ
الْحَكِيمُ [2]

رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا اِنْ نَسِينَا اَوْ اَخْطَاْنَا [3]

[4]

1. “İman eden ve güzel işler yapanları müjdele: Altlarından ırmaklar akanCennetler onlarındır. O Cennetlerden rızık olarak bir meyveyediklerinde, ‘Bu daha önce yediğimiz rızıktandır’ derler. Rızıkları,dünyadakine benzer şekilde kendilerine sunulur. Orada onlar için tertemiz kadınlar vardır. Onlar orada ebedî olarak kalacaklardır.” BakaraSûresi, 2:25.
2. “Seni her türlü noksandan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başkabilgimiz yoktur. Muhakkak ki Sen herşeyi hakkıyla bilir, her işihikmetle yaparsın.” Bakara Sûresî, 2:32.
3. “Ey Rabbimiz! Unutur veya hataya düşer de bir kusur işlersek, bizi onunla hesaba çekme.” Bakara Sûresi, 2:286.
4. Allahım! Tıpkı Efendimiz İbrahim’e ve Efendimiz İbrahim’in nesline salât ettiğin gibi, Efendimiz Muhammed’e ve Efendimiz Muhammed’in nesline de salâtet. Muhakkak ki Sen her türlü övgüye sonsuz derecede lâyık olan ve şanıherşeyden sonsuz derecede yüce olan Hamîd-i Mecîdsin.

Tılsım-ı kâinatı keşfeden Kur’ân-ı Hakîmin mühim bir tılsımını halleden

Otuzuncu Söz

Ene ve *zerre*’den ibaret bir *elif*, bir nokta’dır.

Şu Söz İki Maksattır. Birinci Maksatene’nin mahiyet ve neticesinden, İkinci Maksat zerre’nin hareket ve vazifesinden bahseder.

Birinci Maksat

[1]

1. "Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik. Hepsi de onu yüklenmektenkaçındı ve ondan korktu. İnsan ise onu yüklendi. Gerçekten insan çokzalim, çok cahildir." Ahzâb Sûresi, 33:72.

Şu âyetin büyük hazinesinden tek bir cevherine işaret edeceğiz. Şöyle ki:

Gök, zemin, dağ, tahammülünden çekindiği ve korktuğu emanetin müteaddit vücuhundan bir ferdi, bir vechi ene’dir. Evet, ene, zaman-ı Âdem’den şimdiye kadar âlem-i insaniyetin etrafına dal budak salan nuranî bir şecere-i tûbâ ile müthiş bir şecere-i zakkumun çekirdeğidir. Şu azîm hakikate girişmeden evvel, o hakikatin fehmini teshil edecek bir mukaddime beyan ederiz. Şöyle ki:

Ene, künûz-u mahfiye olan esmâ-i İlâhiyenin anahtarı olduğu gibi, kâinatın tılsım-ı muğlâkının dahi anahtarı olarak bir muammâ-yı müşkilküşâdır, bir tılsım-ı hayretfezâdır. O ene, mahiyetinin bilinmesiyle, o garip muammâ, o acip tılsım olan ene açılır ve kâinat tılsımını ve âlem-i vücubun künûzunu dahi açar. Şu meseleye dair, Şemme isminde bir risale-i Arabiyemde şöyle bahsetmişiz ki:

Âlemin miftahı insanın elindedir ve nefsine takılmıştır. Kâinat kapıları zâhiren açık görünürken, hakikaten kapalıdır. Cenâb-ı Hak, emanet cihetiyle, insana “ene” namında öyle bir miftah vermiş ki, âlemin bütün kapılarını açar. Ve öyle tılsımlı bir enaniyet vermiş ki, Hallâk-ı Kâinatın künûz-u mahfiyesini onunla

keşfeder. Fakat ene, kendisi de gayet muğlâk bir muammâ ve açılması müşkül bir tılsımdır. Eğer onun hakikî mahiyeti ve sırr-ı hilkati bilinse, kendisi açıldığı gibi kâinat dahi açılır. Şöyle ki:

Sâni-i Hakîm, insanın eline, emanetolarak, rububiyetinin, sıfât ve şuûnâtının hakikatlerini gösterecek, tanıttıracak işârat ve nümuneleri câmi' bir ene vermiştir —tâ ki, o ene bir vahid-i kıyasî olup, evsâf-ı Rububiyet ve şuûnât-ı Ulûhiyet bilinsin. Fakat vahid-i kıyasî, bir mevcud-u hakikî olmak lâzım değil. Belki, hendesedeki farazî hatlar gibi, farz ve tevehhümle bir vahid-i kıyasî teşkil edilebilir; ilim ve tahakkukla hakikî vücudu lâzım değildir.

Sual: Niçin Cenâb-ı Hakkın sıfâtve esmâsının marifeti enaniyete bağlıdır?

Elcevap: Çünkü, mutlak ve muhit birşeyin hududu ve nihayeti olmadığı için, ona bir şekil verilmez; ve üstüne bir suret ve bir taayyün vermek için hükmedilmez, mahiyeti ne olduğu anlaşılmaz. Meselâ, zulmetsiz, daimî bir ziya bilinmez ve hissedilmez. Ne vakit hakikî veya vehmî bir karanlıkla bir hat çekilse, o vakit bilinir.

İşte, Cenâb-ı Hakkın, ilim ve kudret, Hakîmve Rahîm gibi sıfât ve esmâsı muhit, hudutsuz, şeriksiz olduğu için, onlara hükmedilmez ve ne oldukları bilinmez ve hissolunmaz. Öyle ise, hakikî nihayet ve hadleri olmadığından, farazî ve vehmî bir haddi çizmek lâzım geliyor. Onu da enaniyet yapar. Kendinde bir rububiyet-i mevhume, bir mâlikiyet, bir kudret, bir ilim tasavvur eder, bir had çizer, onunla muhit sıfatlara bir hadd-i mevhum vaz eder. "Buraya kadar benim, ondan sonra Onundur" diye bir taksimat yapar. Kendindeki ölçücüklerle onların mahiyetini yavaş yavaş anlar.

Meselâ, daire-i mülkünde mevhum rububiyetiyle, daire-i mümkinatta Hâlıkının rububiyetini anlar. Ve zâhir mâlikiyetiyle, Hâlıkının hakikî mâlikiyetini fehmeder ve "Bu haneye mâlik olduğum gibi, Hâlık da şu kâinatın mâlikidir" der. Ve cüz'î ilmiyle Onun ilmini fehmeder. Ve kisbî san'atçığıyla O Sâni-i Zülcelâlin ibdâ-i san'atını anlar. Meselâ, "Ben şu evi nasıl yaptım ve tanzim ettim. Öyle de, şu dünya hanesini birisi yapmış ve tanzim etmiş" der. Ve hâkezâ, bütün sıfât ve şuûnât-ı İlâhiyeyi bir derece bildirecek, gösterecek binler esrarlı ahval ve sıfât ve hissiyat, enede münderiçtir.

Demek ene, âyine-misal ve vahid-i kıyasî ve âlet-i inkişaf ve mânâ-yı harfî gibi, mânâsı kendinde olmayan ve başkasının mânâsını gösteren, vücud-u insaniyetin kalın ipinden şuurlu bir tel ve mahiyet-i beşeriyenin hullesinden ince bir ip ve şahsiyet-i Âdemiyetin kitabından bir *elif'*tir ki, o *elif'*in iki yüzü var:

Biri hayra ve vücuda bakar. O yüz ile yalnız feyze kabildir. Vereni kabul eder; kendi icad edemez. O yüzde fâil değil; icaddan eli kısadır.[1]

Bir yüzü de şerre bakar ve ademe gider. Şu yüzde o fâildir, fiil sahibidir.[2]

1. bk. Nisâ Sûresi, 4:79.
2. bk. Nisâ Sûresi, 4:79; Yûsuf Sûresi, 12:53.

Hem onun mahiyeti harfiyedir; başkasının mânâsını gösterir. Rububiyeti hayaliyedir. Vücudu o kadar zayıf ve incedir ki, bizzat kendinde hiçbir şeye tahammül edemez ve yüklenemez. Belki, eşyanın derecat ve miktarlarını bildiren mizanülhararet ve mizanülhava gibi mizanlar nev'inden bir mizandır ki, Vâcibü'l-Vücudun mutlak ve muhit ve hudutsuz sıfâtını bildiren bir mizandır.[1]

İşte, mahiyetini şu tarzda bilen ve iz'ân eden ve ona göre hareket eden, [2] قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكّيهَا beşaretinde dahil olur. Emaneti bihakkın eda eder ve o enenin dürbünüyle, kâinat ne olduğunu ve ne vazife gördüğünü görür. Ve âfâkî malûmat nefse geldiği vakit, enede bir musaddık görür; o ulûm, nur ve hikmet olarak kalır, zulmet ve abesiyete inkılâb etmez.

Vakta ki, ene, vazifesini şu suretle ifa etti; vahid-i kıyasî olan mevhum rububiyetini ve farazî mâlikiyetini terk eder.

[3] لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَلَهُ الْحُكْمُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ der, hakikî ubûdiyetini takınır, makam-ı ahsen-i takvime çıkar.

Eğer o ene, hikmet-i hilkatini unutup vazife-i fıtriyesini terk ederek kendine mânâ-yı ismiyle baksa, kendini mâlik itikad etse, o vakit emanette hıyanet eder, [4] وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسّيهَا altında dahil olur. İşte, bütün şirkleri ve şerleri ve dalâletleri tevlid eden enaniyetin şu cihetindendir ki, semâvât ve arz ve cibal tedehhüş etmişler, farazî bir şirkten korkmuşlar.

1. bk. Tîn Sûresi, 95:4.
2. "Nefsini günahlardan arındıran, kurtuluşa ermiştir." Şems Sûresi, 91:9.
3. Mülk Ona, hamd Ona, hüküm Ona aittir; siz de Ona döndürüleceksiniz
4. "Nefsini günaha daldıran, hüsrana düşmüştür." Şems Sûresi, 91:10.

Evet, ene ince bir elif, bir tel, farazî bir hat iken, mahiyeti bilinmezse, tesettür toprağı altında neşvünemâ bulur, gittikçe kalınlaşır, vücud-u insanın her tarafına yayılır. Koca bir ejderha gibi, vücud-u insanı bel' eder. Bütün o insan, bütün letâifiyle adeta ene olur. Sonra, nev'in enaniyeti de bir asabiyet-i nev'iye ve milliye cihetiyle o enaniyete kuvvet verip, o ene, o enaniyet-i nev'iyeye istinad ederek, şeytan gibi, Sâni-i Zülcelâlin evâmirine karşı mübareze eder.[1] Sonra, kıyas-ı binnefis suretiyle, herkesi, hattâ herşeyi kendine kıyas edip, Cenâb-ı Hakkın mülkünü onlara ve esbaba taksim eder, gayet azîm bir şirke düşer,

[2] اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ meâlini gösterir. Evet, nasıl mîrî malından kırk parayı çalan bir adam, bütün hazır arkadaşlarını birer dirhem almasını kabul ile

hazmedebilir. Öyle de, “Kendime mâlikim” diyen adam, “Herşey kendine mâliktir” demeye ve itikad etmeye mecburdur.

1. bk. A'râf Sûresi, 7:12; Hicr Sûresi, 15:32-33; Sâd Sûresi, 38:75-76.
2. "Muhakkak ki şirk pek büyük bir zulümdür." Lokman Sûresi, 31:13.
3. bk. Bakara Sûresi, 2:171; Âl-i İmran Sûresi, 3:70; En'âm Sûresi, 6:7; A'râf Sûresi, 7:146; Yûnus, Sûresi, 10:101; Yûsuf Sûresi, 12:105; NahlSûresi, 16:83; Neml Sûresi, 27:14.

İşte, ene, şu hâinâne vaziyetinde iken, cehl-i mutlaktadır. Binler fününu bilse de, cehl-i mürekkeple bir eçheldir. Çünkü duyguları, efkârları kâinatın envâr-ı marifetini getirdiği vakit, nefsinde onu tasdik edecek, ışıklandıracak ve idame edecek bir madde bulmadığı için, sönerler. Gelen herşey nefsindeki renklerle boyalanır. Mahz-ı hikmet gelse, nefsinde abesiyet-i mutlaka suretini alır. Çünkü, şu haldeki enenin rengi, şirk ve ta’tildir, Allah’ı inkârdır. Bütün kâinat parlak âyetlerle dolsa, o enedeki karanlıklı bir nokta, onları nazarda söndürür, göstermez.[3] On Birinci Sözde, mahiyet-i insaniyenin ve mahiyet-i insaniyedeki enaniyetin, mânâ-yı harfî cihetiyle ne kadar hassas bir mizan ve doğru bir mikyas ve muhit bir fihriste ve mükemmel bir harita ve câmi’ bir âyine ve kâinata güzel bir takvim, bir ruznâme olduğu, gayet kat’î bir surette tafsil edilmiştir. Ona müracaat edilsin. O Sözdeki tafsilâta iktifâen kısa keserek mukaddimeye nihayet verdik. Eğer mukaddimeyi anladınsa, gel, hakikate giriyoruz.

İşte, bak: Âlem-i insaniyette, zaman-ı Âdem’den şimdiye kadar iki cereyan-ı azîm, iki silsile-i efkâr, her tarafta ve her tabaka-i insaniyede dal budak salmış iki şecere-i azîme hükmünde;[1] biri silsile-i nübüvvet ve diyanet, diğeri silsile-i felsefe ve hikmet, gelmiş gidiyor. Her ne vakit o iki silsile imtizaç ve ittihad etmişse, yani silsile-i felsefe silsile-i diyanete dehalet edip itaat ederek hizmet etmişse, âlem-i insaniyet parlak bir surette bir saadet, bir hayat-ı içtimaiye geçirmiştir. Ne vakit ayrı gitmişlerse, bütün hayır ve nur silsile-i nübüvvet ve diyanet etrafına toplanmış ve şerler ve dalâletler felsefe silsilesinin etrafına cem olmuştur. Şimdi, şu iki silsilenin menşelerini, esaslarını bulmalıyız.

İşte, diyanet silsilesine itaat etmeyen silsile-i felsefe ki, bir şecere-i zakkum suretini alıp şirk ve dalâlet zulümatını etrafına dağıtır. Hattâ, kuvve-i akliye dalında dehriyyun, maddiyyun, tabiiyyun meyvelerini beşer aklının eline vermiş. Ve kuvve-i gadabiye dalında Nemrutları, Firavunları, Şeddadları[HAŞİYE-1] beşerin başına atmış. Ve kuvve-i şeheviye-i behîmiye dalında âliheleri, sanemleri ve ulûhiyet dâvâ edenleri semere vermiş, yetiştirmiş. O şecere-i zakkumun menşei ile, silsile-i nübüvvetin—ki, bir şecere-i tûbâ-i ubûdiyethükmünde bulunan o silsilenin, küre-i zeminin bağında mübarek dalları, kuvve-i akliye dalında enbiya ve mürselîn ve evliya ve sıddıkîn meyvelerini yetiştirdiği gibi, kuvve-i dâfia dalında âdil hâkimleri, melek gibi melikler meyvesini veren ve kuvve-i câzibe dalında hüsn-ü sîret ve ismetli cemâl-i suret ve sehâvet ve keremnamdarlar meyvesini yetiştiren ve beşer nasıl şu kâinatın en mükemmel bir meyvesi

olduğunu gösteren o şecerenin menşei ile beraber, enenin iki cihetindedir. O iki şecereye menşe ve medar, esaslı bir çekirdek olarak, enenin iki vechini beyan edeceğiz. Şöyle ki:

1. bk. Mâide Sûresi, 5:27-31.
Haşiye-1 Evet, Nemrutları, Firavunları yetiştiren ve dâyelik edip emziren, eski Mısır ve Babil'in, ya sihir derecesine çıkmış veyahut hususî olduğu için etrafında sihir telâkki edilen eski felsefeleri olduğu gibi, âlîheleri eski Yunan kafasında yerleştiren ve asnâmı tevlid eden felsefe-i tabiiye bataklığıdır. Evet, tabiatın perdesiyle Allah'ın nurunu görmeyen insan, herşeye bir ulûhiyet verip kendi başına musallat eder.

Enenin bir vechini nübüvvet tutmuş gidiyor; diğer vechini felsefe tutmuş geliyor.

Nübüvvetin vechi olan birinci vecih: Ubûdiyet-i mahzânın menşeidir. Yani, ene kendini abd bilir; başkasına hizmet eder, anlar. Mahiyeti harfiyedir; yani başkasının mânâsını taşıyor, fehmeder. Vücudu tebeîdir; yani başka birisinin vücuduyla kaim ve icadıyla sabittir, itikad eder. Mâlikiyeti vehmiyedir; yani kendi mâlikinin izniyle surî, muvakkat bir mâlikiyeti vardır, bilir. Hakikati zılliyedir; yani hak ve vacip bir hakikatin cilvesini taşıyan mümkün ve miskin bir zılldir. Vazifesi ise, kendi Hâlıkının sıfât ve şuûnâtına mikyas ve mizan olarak, şuurkârâne bir hizmettir.

İşte, enbiyave enbiya silsilesindeki asfiya ve evliya, eneye şu vecihle bakmışlar, böyle görmüşler, hakikati anlamışlar. Bütün mülkü Malikü'l-Mülke teslim etmişler[1] ve hükmetmişler ki, o Mâlik-i Zülcelâlin ne mülkünde,[2] ne rububiyetinde,[3] ne ulûhiyetinde[4] şerik ve naziri yoktur;[5] muin ve vezire muhtaç değil;[6] herşeyin anahtarı Onun elindedir;[7] herşeye Kàdir-i Mutlaktır;[8] esbab bir perde-i zâhiriyedir;[9] tabiat bir şeriat-i fıtriyesidir ve kanunlarının bir mecmuasıdır ve kudretinin bir mistarıdır.[10]

1. bk. Âl-i İmrân Sûresi, 3:26.
2. bk. A'râf Sûresi, 7:158.
3. bk. Bakara Sûresi, 2:21.
4. bk. Kehf Sûresi, 18:110.
5. bk. İsrâ Sûresi, 17:111; İhlâs Sûresi, 112:4.
6. bk. Hac Sûresi, 22:18; İhlâs Sûresi, 112:2.
7. bk. En'am Sûresi, 6:59; Zümer Sûresi, 39:63; Şûrâ Sûresi, 42:12.
8. bk. Bakara Sûresi, 2:259; Mâide Sûresi, 5:120; Teğâbün Sûresi, 64:1.
9. bk. Saffat Sûresi, 37:95-96; Ra'd Sûresi, 13:18; Yâsîn Sûresi, 36:28; Fetih Sûresi, 48:7.
10. bk. Âl-i İmran Sûresi, 3:26; Yâsîn Sûresi, 36:77-83; Ahkaf Sûresi, 46:33; Kaf Sûresi, 50:15.

İşte, şu parlak, nuranî, güzel yüz, hayattarve mânidar bir çekirdek hükmüne geçmiş ki, Hâlık-ı Zülcelâl, bir şecere-i tûbâ-i ubûdiyeti ondan halk etmiştir ki, onun mübarek dalları, âlem-i beşeriyetin her tarafını nuranî meyvelerle tezyin etmiştir. Bütün zaman-ı mazideki zulümatı dağıtıp, o uzun zaman-ı mazi, felsefenin gördüğü gibi bir mezar-ı ekber, bir ademistan olmadığını, belki istikbale ve saadet-i ebediyeye atlamak için ervâh-ı âfilîne bir medar-ı envar ve muhtelif basamaklı bir mirac-ı münevver ve ağır yüklerini bırakan ve serbest kalan ve dünyadan göçüp giden ruhların nuranî bir nuristanı ve bir bostanı olduğunu gösterir.

İkinci vecih ise, felsefe tutmuştur. Felsefe ise, eneye mânâ-yı ismiyle bakmış. Yani, kendi kendine delâlet eder, der; mânâsı kendindedir, kendi hesabına çalışır, hükmeder. Vücudu aslî, zâtî olduğunu telâkki eder. Yani, zâtında bizzat bir

vücudu vardır, der. Bir hakk-ı hayatı var, daire-i tasarrufunda hakikî mâliktir, zu’m eder. Onu bir hakikat-i sabite zanneder. Vazifesini, hubb-u zâtından neş’et eden bir tekemmül-ü zâtî olduğunu bilir, ve hâkezâ... Çok esâsât-ı fâsideye mesleklerini bina etmişler. O esâsat ne kadar esassız ve çürük olduğunu sair risalelerimde ve bilhassa Sözler’de, hususan On İkinci ve Yirmi Beşinci Sözlerde kat’î ispat etmişiz. Hattâ, silsile-i felsefenin en mükemmel fertleri ve o silsilenin dâhileri olan Eflâtun ve Aristo, İbn-i Sina ve Fârâbî gibi adamlar, “İnsaniyetin gayetü’l-gayâtı teşebbüh-ü bi’l-Vâcibdir, yani Vâcibü’l-Vücuda benzemektir” deyip firavunâne bir hüküm vermişler. Ve enaniyeti kamçılayıp şirk derelerinde serbest koşturarak, esbabperest, sanemperest, tabiatperest, nücumperest gibi çok envâ-ı şirk taifelerine meydan açmışlar. İnsaniyetin esasında münderiç olan acz ve zaaf,[1] fakr ve ihtiyaç,[2] naks ve kusur[3] kapılarını kapayıp ubûdiyetin yolunu seddetmişler. Tabiata saplanıp, şirkten tamamen çıkamayıp, şükrün geniş kapısını bulamamışlar.

Nübüvvetise, gaye-i insaniyet ve vazife-i beşeriyet, ahlâk-ı İlâhiye ile ve secâyâ-yı hasene ile tahallûk etmekle beraber,[4] aczini bilip kudret-i İlâhiyeye iltica,[5] zaafını görüp kuvvet-i İlâhiyeye istinad,[6] fakrını görüp rahmet-i İlâhiyeye itimad,[7] ihtiyacını görüp gınâ-yı İlâhiyeden istimdad,[8] kusurunu görüp aff-ı İlâhîye istiğfar,[9] naksını görüp kemâl-i İlâhîye tesbihhân olmaktır[10] diye, ubûdiyetkârâne hükmetmişler.

1. bk. Nisâ Sûresi, 4:28; Yûnus Sûresi, 10:12; Zümer Sûresi, 39:49.
2. bk. Bakara Sûresi, 2:268; Kasas Sûresi, 28:24.
3. bk. Nisâ Sûresi, 4:79; Yûsuf Sûresi, 12:53.
4. bk. Kalem Sûresi, 68:4.
5. bk. Tevbe Sûresi, 71:28.
6. bk. Nûh Sûresi, 71:28.
7. bk. Enbiyâ Sûresi, 21:83-84.
8. bk. Enbiyâ Sûresi, 21:87.
9. bk. Sâd Sûresi, 38:24.
10. bk. A’râf Sûresi, 7:143.

İşte, diyanete itaat etmeyen felsefenin böyle yolunu şaşırdığı içindir ki, ene kendi dizginini eline almış, dalâletin herbir nev’ine koşmuş. İşte şu vecihteki enenin başı üstünde bir şecere-i zakkum neşvünemâ bulup âlem-i insaniyetin yarısından fazlasını kaplamış.

İşte, o şecerenin kuvve-i şeheviye-i behîmiye dalında beşerin enzârına verdiği meyveler ise, asnamlar ve âlihelerdir. Çünkü, felsefenin esasında kuvvet müstahsendir. Hattâ “El-hükmü li’l-galib” bir düsturudur. “Galebe edende bir kuvvet var; kuvvette hak vardır” der.[HAŞİYE-1] Zulmü mânen alkışlamış, zalimleri teşçi etmiştir ve cebbarları ulûhiyet dâvâsına sevk etmiştir.

Hem masnudaki güzelliği ve nakıştaki hüsnü, masnua ve nakşa mal edip, Sânive Nakkâşın mücerred ve mukaddes cemâlinin cilvesine nisbet etmeyerek, “Ne güzel yapılmış” yerine “Ne güzeldir” der, perestişe lâyık bir sanem hükmüne getirir.

Hem herkese satılan muzahraf, hodfuruş, gösterici, riyâkâr bir hüsnü istihsan, ettiği için riyâkârları alkışlamış, sanem-misalleri kendi âbidlerine âbide[HAŞİYE-2] yapmıştır.

Haşiye-1 Düstur-u nübüvvet"Kuvvet haktadır; hak kuvvette değildir" der, zulmü keser, adaleti temin eder.
Haşiye-2 Yani; o sanem-misâller, perestişkârlarının hevesatlarına hoş görünmek ve teveccühlerini kazanmak için riyakârane gösteriş ile ibadet gibi bir vaziyet gösteriyorlar.

O şecerenin kuvve-i gadabiye dalında, biçare beşerin başında küçük büyük Nemrutlar, Firavunlar, Şeddadlar meyvelerini yetiştirmiş; kuvve-i akliye dalında, âlem-i insaniyetin dimağına dehriyyun, maddiyyun, tabiiyyun gibi meyveleri vermiş, beşerin beynini bin parça etmiştir.

Şimdi şu hakikati tenviriçin, felsefe mesleğinin esâsât-ı fâsidesinden neş'et eden neticeleriyle, silsile-i nübüvvetin esâsât-ı sâdıkasından tevellüd eden neticelerinin binler muvazenesinden, nümune olarak üç dört misal zikrediyoruz.

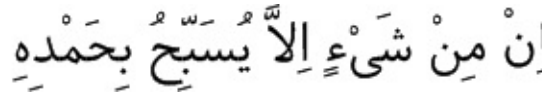
Meselâ, nübüvvetin hayat-ı şahsiyedeki düsturî neticelerinden [1] تَخَلَّقُوا بِاَخْلاَقِ اللّٰهِ kaidesiyle, "Ahlâk-ı İlâhiye ile muttasıf olup Cenâb-ı Hakka mütezellilâne teveccüh edip, acz, fakr, kusurunuzu bilip dergâhına abd olunuz" düsturu nerede? Felsefenin "Teşebbüh-ü bi'l-Vâcib insaniyetin gayet-i kemâlidir" kaidesiyle, "Vâcibü'l-Vücuda benzemeye çalışınız" hodfuruşâne düsturu nerede? Evet, nihayetsiz acz, zaaf, fakr, ihtiyaçla yoğrulmuş olan mahiyet-i insaniye nerede? Nihayetsiz Kadîr, Kavî, Ganî ve Müstağnî olan Vâcibü'l-Vücudun mahiyeti nerede?

1. bk. Mansur Ali Nâsıf, *et-Tâc*, 1:13 (Mukaddime); el-Cürcânî, *et-Ta'rifât*1:564; İbni Kayyım el-Cevziyye, Medaricü's-Salikin 3:241; el-Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* 4:306; el-Gazâlî, *el-Maksadü'l-Ensâ* s. 150; el-Bikaî, *Masrau't-Tasavvuf* s. 240; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat* 8:184; el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-Usûl* 2:284.

İkinci misal: Nübüvvetin hayat-ı içtimaiyedeki düsturî neticelerinden ve şems ve kamerden tut, tâ nebâtât hayvânâtın imdadına ve hayvânât insanın imdadına, hattâ zerrât-ı taamiye hüceyrât-ı bedenin imdadına ve muavenetine koşturulan düstur-u teâvün, kanun-u kerem, namus-u ikram nerede? Felsefenin hayat-ı içtimaiyedeki düsturlarından ve yalnız bir kısım zalim ve canavar insanların ve vahşî hayvanların fıtratlarını su-i istimallerinden neş'et eden düstur-u cidal nerede? Evet, düstur-u cidâli o kadar esaslı ve küllî kabul etmişler ki, "Hayat bir cidaldir" diye eblehâne hükmetmişler.

Üçüncü misal: Nübüvvetin tevhid-iİlâhî hakkındaki netâic-i âliyesinden ve düstur-u gàliyesinden [1] اَلْوَاحِدُ لاَ يَصْدُرُ اِلاَّ عَنِ الْوَاحِدِ yani "Her birliği bulunan yalnız birden sudur edecektir; madem herşeyde ve bütün eşyada bir birlik var, demek birtek Zâtın icadıdır" diye olan tevhidkârâne düsturu nerede? Eski felsefenin bir düstur-u itikadiyesinden olan اَلْوَاحِدُ لاَ يَصْدُرُ عَنْهُ اِلاَّ الْوَاحِدُ [2] "Birden bir sudur eder"; yani "Bir zâttan

bizzat birtek sudur edebilir. Sair şeyler, vasıtalar vasıtasıyla ondan sudur eder” diye, Ganiyy-i ale’l-Itlak ve Kadîr-i Mutlakı âciz vesaite muhtaç göstererek, bütün esbaba ve vesaite, rububiyette bir nevi şirket verip, Hâlık-ı Zülcelâle “akl-ı evvel“[3] namında bir mahlûku verip adeta sair mülkünü esbaba ve vesaite taksim ederek bir şirk-i azîme yol açan şirk-âlûd ve dalâlet-pîşe o felsefenin düsturu nerede? Hükemanın yüksek kısmı olan işrâkıyyun böyle halt etseler, maddiyyun, tabiiyyun gibi aşağı kısımları ne kadar halt edeceklerini kıyas edebilirsin.

Dördüncü misal: Nübüvvetin düstur-u hakîmânesinden[4] sırrıyla, “Herşeyin, her zîhayatın neticesi, hikmeti, kendine ait bir ise, Sâniine ait neticeleri, Fâtırına bakan hikmetleri binlerdir. Herbir şeyin, hattâ bir meyvenin, bir ağacın meyveleri kadar hikmetleri, neticeleri bulunduğu” mahz-ı hakikat olan düstur-u hikmet nerede? Felsefenin “Herbir zîhayatın neticesi kendine bakar veyahut insanın menâfiine aittir’ diye, koca bir dağ gibi ağaca hardal gibi bir meyve, bir netice takmak gibi gayet mânâsız bir abesiyet içinde gördüğü hikmetsiz hikmet-i muzahrefe düsturları nerede?

1. bk. eş-Şehristanî, *el-Milel ve’n-Nihal*2:124; el-îci, *Kitabu’l-Mevakıf* 2:589.
2. bk. eş-Şehristanî, *el-Milel ve’n-Nihal*2:187; el-îci, *Kitabu’l-Mevakıf* 2:689-690.
3. bk. İbni Teymiyye, *Şerhu’l-Akîdeti’l-İsfahâniyye*2:80; eş-Şehristânî, *el-Milel ve’n-Nihal* 2:75, 88.
4. “Hiçbir şey yoktur ki, Onu hamd ile tesbih etmesin.” İsrâ Sûresi, 17:44.

Şu hakikat, Onuncu Sözün Onuncu Hakikatinde bir derece gösterildiğinden, kısa kestik.

İşte, bu dört misale binler misali kıyas edebilirsin. “Lemeât”[1]namındaki bir risalede bir kısmına işaret etmişiz.

İşte, felsefenin şu esâsât-ı fâsidesinden ve netâic-i vahîmesindendir ki, İslâm hükemasından İbn-i Sina ve Fârâbî gibi dâhiler, şâşaa-i suriyesine meftun olup, o mesleğe aldanıp o mesleğe girdiklerinden, âdi bir mü’min derecesini ancak kazanabilmişler. Hattâ, İmam-ı Gazâlî gibi bir Hüccetü’l-İslâm, onlara o dereceyi de vermemiş.[2] Hem mütekellimînin mütebahhirîn ulemasından olan Mutezile imamları, ziynet-i surîsine meftun olup o mesleğe ciddî temas ederek aklı hâkim ittihaz ettiklerinden, ancak fâsık, mübtedi’ bir mü’min derecesine çıkabilmişler. Hem üdeba-yı İslâmiyenin meşhurlarından, bedbinlikle maruf Ebu’l-Alâ-i Maarrî ve yetimâne ağlayışıyla mevsuf Ömer Hayyam gibilerin, o mesleğin nefs-i emmâreyi okşayan zevkiyle zevklenmesi sebebiyle, ehl-i hakikat ve kemâlden bir sille-i tahkir ve tekfir yiyip “Edepsizlik ediyorsunuz, zındıkaya giriyorsunuz, zındıkları yetiştiriyorsunuz” diye zecirkârâne tedip tokatlarını almışlar.[3]

1. Bu Lemeât risalesi, Hz. Üstadımızın tensibi ile *Sözler*mecmuasının nihayetinde derc edilmiştir. *(Hizmetindeki talebeleri)*
2. bk. el-Gazâlî, *el-Munkızü Mine'd-Dalâl*s. 39-40, 46.
3. bk. İbnü'l-Cevzî, *Telbisü İblîs*134-136; Süleyman İbni Abdillah, *Şerhu Kitabi't-Tevhîd* s. 616; İbni Teymiyye, *Kütübü ve Resailü ve Fetâvâ İbni Teymiyye* 7:571, 8:260.

Hem meslek-i felsefenin esâsât-ı fâsidesindendir ki, ene, kendi zâtında hava gibi zayıf bir mahiyeti olduğu halde, felsefenin meş'um nazarıyla mânâ-yı ismî cihetiyle baktığı için, güya buhar-misal o ene temeyyü edip, sonra ülfet cihetiyle ve maddiyata tevaggul sebebiyle güya tasallüb ediyor. Sonra gaflet ve inkârla o enaniyet tecemmüd eder. Sonra isyanla tekeddür eder, şeffafiyetini kaybeder. Sonra gittikçe kalınlaşıp sahibini yutar. Nev-i insanın efkârıyla şişer. Sonra sair insanları, hattâ esbabı kendine ve nefsine kıyas edip, onlara—kabul etmedikleri ve teberrî ettikleri halde—birer firavunluk verir. İşte o vakit Hâlık-ı Zülcelâlin evâmirine karşı mübareze vaziyetini alır, [1] مَنْ يُحْيِ الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ der, meydan okur gibi Kadîr-i Mutlakı acz ile itham eder. Hattâ, Hâlık-ı Zülcelâlin evsâfına müdahale eder; işine gelmeyenleri ve nefs-i emmârenin firavunluğunun hoşuna gitmeyenleri ya red, ya inkâr, ya tahrif eder. Ezcümle:

1. "Çürümüş kemikleri kim diriltecek?" Yâsin Sûresi, 36:78.

Felâsifenin bir taifesi, Cenâb-ı Hakka "mûcib-i bizzat" demişler, ihtiyarını nefyetmişler, ihtiyarını ispat eden bütün kâinatın nihayetsiz şehadetlerini tekzip etmişler. Feyâ sübhanallah! Şu kâinatta zerreden şemse kadar bütün mevcudat, taayyünatlarıyla, intizamatıyla, hikmetleriyle, mizanlarıyla Sâniin ihtiyarını gösterdikleri halde, şu kör olası felsefenin gözü görmüyor! Hem bir kısım felasife "Cüz'iyâta ilm-i İlâhî taallûk etmiyor"[1] diye ilm-i İlâhînin azametli ihatasını nefyedip, bütün mevcudatın şehâdât-ı sâdıkalarını reddetmişler. Hem felsefe esbaba tesir verip tabiat eline icad verir. Yirmi İkinci Sözde kat'î bir surette ispat edildiği gibi, herşeyde Hâlık-ı Külli Şeye[2] has, parlak sikkeyi görmeyip âciz, câmid, şuursuz, kör ve iki eli tesadüf ve kuvvet gibi iki körün elinde olan tabiata masdariyet verip, binler hikmet-i âliyeyi ifade eden ve herbiri birer mektubât-ı Samedâniye hükmünde olan mevcudatın bir kısmını ona mal eder. Hem, Onuncu Sözde ispat edildiği gibi, Cenâb-ı Hakbütün esmâsıyla ve kâinat bütün hakaikiyle ve silsile-i nübüvvet bütün tahkikatıyla ve kütüb-ü semâviye bütün âyâtıyla gösterdikleri haşir ve âhiret kapısını bulmayıp, haşri nefyedip, ervahlara bir ezeliyet isnad etmişler. İşte, bu hurafatlara sair meselelerini kıyas edebilirsin. Evet, şeytanlar, güya enenin gaga ve pençesiyle dinsiz feylesoflarının akıllarını havaya kaldırıp, dalâlet derelerine atıp dağıtmıştır. Küçük âlemde ene, büyük âlemde tabiat gibi tâğutlardandır.

1. bk. el-Gazâlî, *el-Munkızü Mine'd-Dalâl*s. 46.
2. bk. En'am Sûresi, 6:102.

فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللّٰهِ فَقَدِ
اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى لاَ انْفِصَامَ لَهَا وَاللّٰهُ سَمِيعٌ
عَلِيمٌ [1]

Geçen hakikati tenviredecek bir seyahat-i hayaliye suretinde, nim-manzum olarak *Lemeat*'ta yazdığım bir vakıa-i misaliyenin meâlini şurada zikretmeye münasebet geldi. Şöyle ki:

Bu risalenin telifinden sekiz sene evvel, İstanbul'da, Ramazan-ı Şerifte, meslek-i felsefeyle münasebette bulunan Eski Said'in Yeni Said'e inkılâb edeceği bir hengâmdadır ki, Fâtiha-i Şerifenin âhirinde

صِرَاطَ الَّذِينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ
وَلاَ الضَّالِّينَ [2]

ile işaret ettiği üç mesleği düşünürken, şöyle bir vakıa-i hayaliye, bir hadise-i misaliye, rüyaya benzer bir hadisegördüm ki:

1. "Kim tâğûtu reddeder de Allah'a iman ederse, işte o kopmaz ve kırılmaz, sapa sağlam bir kulpa yapışmıştır. Allah ise herşeyi hakkıyla işiten, herşeyihakkıyla bilendir." Bakara Sûresi, 2:256.
2. "Kendilerine in'âm ve ihsanda bulunduklarının yolu—, gazabına uğrayanların vesapıtmış olanların yolu değil." Fâtiha Sûresi, 1:7.

Kendimi bir sahrâyı azîmede görüyorum. Bütün zeminin yüzünü karanlıklı, sıkıcı ve boğucu bir bulut tabakası kaplamış. Ne nesîm var, ne ziya, ne âb-ı hayat —hiçbirisi bulunmuyor. Her tarafı canavarlar, muzır ve muvahhiş mahlûklarla dolu olduğunu tevehhüm ettim. Kalbime geldi ki, şu zeminin öteki tarafında ziya, nesîm, âb-ı hayat var, oraya geçmek lâzım. Baktım ki, ihtiyarsız sevk olunuyorum. Zeminin içinde tünelvâri bir mağaraya sokuldum. Git gide zeminin içinde seyahat ettim. Bakıyorum ki, benden evvel o tahtel'arz yolda çok kimseler gitmişler, her tarafta boğulup kalmışlar. Onlarınayak izlerini görüyordum. Bazılarının bir zaman seslerini işitiyordum;sonra sesleri kesiliyordu.

Ey hayaliyle benim seyahat-i hayaliyeme iştirak eden arkadaş! O zemin tabiattır ve felsefe-i tabiiyedir. Tünel ise, ehl-i felsefenin efkârıyla hakikate yol açmak için açtıkları meslektir. Gördüğüm ayak izleri, Eflâtun ve Aristo[HAŞİYE-1] gibi meşahirlerindir. İşittiğim sesler, İbn-i Sina ve Fârâbî gibi dâhilerindir. Evet, İbn-i Sina'nın bazı sözlerini, kanunlarını bazı yerlerde görüyordum. Sonra bütün bütün kesiliyordu. Daha ileri gidememiş. Demek boğulmuş. Her neyse, senimeraktan kurtarmak için hayalin altındaki hakikatin bir köşesini gösterdim. Şimdi seyahatime dönüyorum.

Gid gide, baktım ki, benim elime iki şey verildi: biri, bir elektrik, o tahtel'arz

tabiatın zulümatını dağıtır; diğeri bir âlet ile dahi azîm kayalar, dağ-misal taşlar parçalanıp bana yol açılıyor. Kulağıma denildi ki: “Bu elektrikle o âlet Kur’ân’ın hazinesinden size verilmiştir.”

Her ne ise, çok zaman öylece gittim. Baktım ki, öteki tarafa çıktım. Gayet güzel bir bahar mevsiminde, bulutsuz bir güneş, ruh-efzâbir nesîm, hayattar bir âb-ı leziz, her taraf şenlik içinde bir âlem gördüm. “Elhamdü lillâh” dedim. Sonra baktım ki, ben kendi kendime mâlik değilim. Birisi beni tecrübe ediyor.

Haşiye-1 Eğer desen: “Sen necisin, bu meşahire karşı meydana çıkıyorsun? Sen bir sinek gibi olup da kartalların uçmalarına karışıyorsun?” Ben de derim ki: Kur’ân gibi bir üstad-ı ezeliyem varken, dalâlet-âlûd felsefenin ve evham-âlûd aklın şakirtleri olan o kartallara, hakikat ve marifet yolunda sinek kanadı kadar da kıymet vermeye mecbur değilim. Ben onlardan ne kadar aşağı isem, onların üstadı dahi benim üstadımdan bin defa daha aşağıdır. Üstadımın himmetiyle, onları gark eden madde ayağını da ıslatamadı. Evet, büyük bir padişahın, onun kanununu ve evâmirini hâmil küçük bir neferi, küçük bir şahın büyük bir müşirinden daha büyük işler görebilir..

Yine evvelki vaziyette, o sahrâ-yı azîmede, boğucu bulut altında yine ben kendimi gördüm. Daha başka bir yolda, bir sâik beni sevk ediyordu. Bu defa tahtezzemin değil, belki seyir ve seyahatle yeryüzünü kat’ edip öteki yüze geçmek için gidiyordum. O seyahatimde öyle acaip ve garaibi görüyordum ki, tarif edilmez. Deniz bana hiddet ediyor, fırtına beni tehdit eder, herşey bana müşkülât peydâ eder. Fakat yine Kur’ân’dan bana verilen bir vasıta-i seyahatimle geçiyordum, galebe çalıyordum. Git gide bakıyordum, her tarafta seyyahların cenazeleri bulunuyor. O seyahati bitirenler, binde ancak birdir.

Her ne ise, o buluttan kurtulup, zeminin öteki yüzüne geçip güzel güneşle karşılaştım. Ruh-efzâ nesîmi teneffüs ederek “Elhamdü lillâh” dedim. O cennet gibi o âlemi seyre başladım.

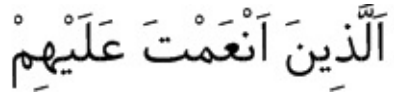
Sonra baktım, biri var ki, beni orada bırakmıyor. Başka yolu bana gösterecek gibi, yine beni bir anda o müthiş sahrâya getirdi. Baktım ki, yukarıdan inmiş aynı asansörler gibi muhtelif tarzlarda bazı tayyare, bazı otomobil, bazı zembil gibi şeyler görünüyor. Kuvvet ve istidada göre onlara atılsa yukarıya çekiliyor. Ben de birisine atladım. Baktım, bir dakika zarfında bulutun fevkine beni çıkardı. Gayet güzel, müzeyyen, yeşil dağların üstüne çıktım. O bulut tabakası dağın yarısına kadar gelmemişti. En lâtif bir nesîm, en leziz bir âb-ı hayat, en şirin bir ziya her tarafta görünüyor.

Baktım ki, o asansörler gibi nuranîmenziller her tarafta var. Hattâ iki seyahatimde ve zeminin öteki yüzünde onları görmüştüm, anlamamıştım. Şimdi anlıyorum ki, şunlar Kur’ân’-ı Hakîmin âyetlerinin cilveleridir.

İşte, وَلاَ الضَّالِّينَ [1] ile işaret olunan evvelki yol, tabiata saplananların ve tabiiyyun fikrini taşıyanların mesleğidir ki, onda hakikate ve nura geçmek için ne kadar müşkülât olduğunu hissettiniz.

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ [2] ile işaret olunan ikinci yol, esbabperestlerin ve vesaite icad

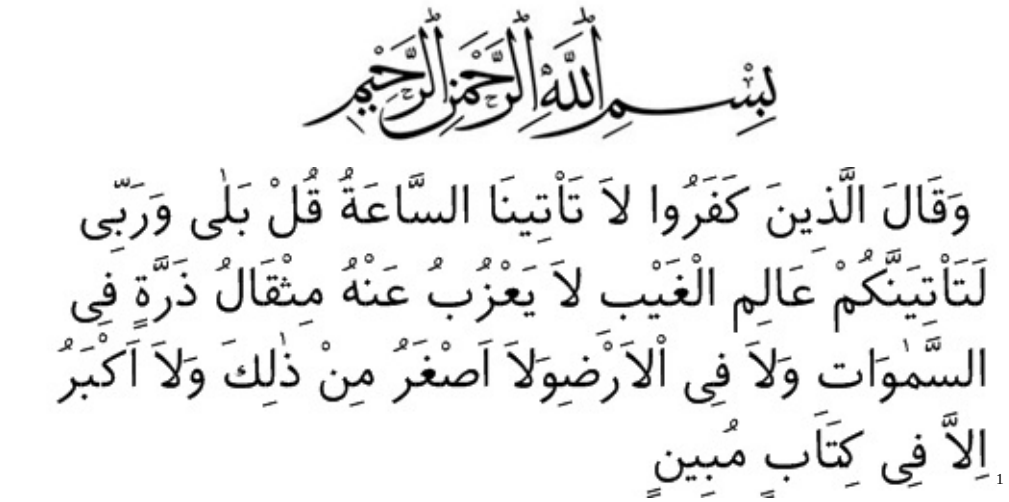
ve tesir verenlerin, meşâiyyun hükeması gibi yalnız akılla, fikirle hakikatü’l-hakaike ve Vâcibü’l-Vücudun marifetine yol açanların mesleğidir.

[3]ile işaret olunan üçüncü yol ise, sırat-ı müstakim ehli olan ehl-i Kur’ân’ın cadde-i nuraniyesidir ki, en kısa, en rahat, en selâmet ve herkese açık, semâvî ve Rahmânî ve nuranî bir meslektir.

1. "Sapıtmış olanların yoluna değil." Fâtiha Sûresi, 1:7.
2. "Gazabına uğrayanların yoluna değil." Fâtiha Sûresi, 1:7.
3. "Kendilerine in'âm ve ihsanda bulunduklarının yolu..." Fâtiha Sûresi, 1:7.

İkinci Maksat

Tahavvülât-ı zerrâta dair şu âyetin hazinesinden bir zerreye işaret edecektir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لاَ تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلٰى وَرَبِّى
لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَالِمِ الْغَيْبِ لاَ يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِى
السَّمٰوَاتِ وَلاَ فِى الْاَرْضِ وَلاَ اَصْغَرُ مِنْ ذٰلِكَ وَلاَ اَكْبَرُ
اِلاَّ فِى كِتَابٍ مُبِينٍ [1]

1. "İnkâr edenler, 'Kıyamet başımıza gelmez' dediler. Sen de ki: Evet, gaybıbilen Rabbime yemin olsun ki başınıza gelecektir. Ne göklerde ve ne deyerde zerre kadar birşey Ondan uzak kalamaz; bundan küçük veya büyük ne varsa hepsi ap açık bir kitapta yazılmıştır." Sebe' Sûresi, 34:3.

Şu ayetin pek büyük hazinesinden bir miskal zerre miktarında, yani zerre sandukçasında olan cevheri gösterir ve zerrenin hareket ve vazifesinden bir nebze bahseder. Şu Maksat bir Mukaddime ile Üç Noktadan ibarettir.

MUKADDİME

Tahavvülât-ı zerrât, Nakkâş-ı Ezelînin kalem-i kudreti, kitab-ı kâinatta yazdığı âyât-ı tekvîniyenin hengâmındaki ihtizâzâtı ve cevelânıdır. Yoksa, maddiyyun ve tabiiyyunların tevehhüm ettikleri gibi tesadüf oyuncağı ve karışık, mânâsız bir hareket değildir. Çünkü, bütün mevcudat gibi, zerreler ve herbir zerre, mebde-i hareketinde “Bismillâh“ der. Çünkü, nihayetsiz, kuvvetinden fazla yükleri kaldırır ve buğday tanesi kadar bir çekirdeğin koca bir çam ağacı gibi bir yükü omuzuna alması gibi... Hem vazifesinin hitâmında “Elhamdü lillâh” der. Çünkü, bütün ukulü hayrette bırakan hikmetli bir cemâl-i san’at, faideli bir hüsn-ü nakış göstererek, Sâni-i Zülcelâlin medâyihine bir kaside-i medhiye gibi bir eser gösterir. Meselâ, nar ve mısıra dikkat et.

Evet, tahavvülât-ı zerrât,[HAŞİYE-1] âlem-i gaybdan olan herşeyin geçmiş aslında ve gelecek neslindeki intizamata medar ve ilim ve emr-i İlâhînin bir ünvanı olan İmam-ı Mübînin düsturları ve imlâsı tahtında ve zaman-ı hazır ve âlem-i şehadetten teşkil ve icad-ı eşyada tasarrufa medar ve kudret ve irade-i İlâhiyenin bir ünvanı olan Kitab-ı Mübînden istinsah ile ve seyyal zamanın hakikati ve

sahife-i misaliyesi olan Levh-i Mahv, İsbatta kelimât-ı kudreti yazmak ve çizmekten gelen harekâttır ve mânidar ihtizazattır.

Haşiye-1 İkinci Maksadın, tahavvülât-ı zerrâtın tarifine dair olan uzun cümlenin haşiyesidir. Kur'ân-ı Hakîmde *İmam-ı Mübîn* ve *Kitab-ı Mübîn* mükerrer yerlerde zikredilmiştir.*1* Ehl-i tefsir "İkisi birdir";*2* bir kısmı "Ayrı ayrıdır" demişler. Hakikatlerine dair beyanatları muhteliftir. Hülâsa, "İlm-i İlâhînin ünvanlarıdır" demişler.*3* Fakat Kur'ân'ın feyziyle şöyle kanaatim gelmiş ki: *İmam-ı Mübîn,* ilim ve emr-i İlâhînin bir nev'ine bir ünvandır ki, âlem-i şehadetten ziyade âlem-i gayba bakıyor. Yani, zaman-ı halden ziyade, mazi ve müstakbele nazar eder. Yani, herşeyin vücud-u zâhirîsinden ziyade aslına, nesline ve köklerine ve tohumlarına bakar. Kader-i İlâhînin bir defteridir. Şu defterin vücudu, Yirmi Altıncı Sözde, hem Onuncu Sözün haşiyesinde ispat edilmiştir. Evet, şu *İmam-ı Mübîn,* bir nevi ilim ve emr-i İlâhînin bir ünvanıdır. Yani, eşyanın mebâdileri ve kökleri ve asılları, kemâl-i intizamla eşyanın vücutlarını gayet san'atkârâne intaç etmesi cihetiyle, elbette desâtir-i ilm-i İlâhînin bir defteriyle tanzim edildiğini gösteriyor. Ve eşyanın neticeleri, nesilleri, tohumları, ileride gelecek mevcudatın programlarını, fihristelerini tazammun ettiklerinden, elbette evâmir-i İlâhiyenin bir küçük mecmuası olduğunu bildiriyorlar. Meselâ, bir çekirdek, bütün ağacın teşkilâtını tanzim edecek olan programları ve fihristeleri ve o fihriste ve programları tayin eden o evâmir-i tekvîniyenin küçücük bir mücessemi hükmünde denilebilir. Elhasıl, *İmam-ı Mübîn,* mazî ve müstakbelin ve âlem-i gaybın etrafında dal-budak salan şecere-i hilkatin bir programı, bir fihristesi hükmündedir. Şu mânâdaki "İmâm-ı Mübîn" kader-i İlâhînin bir defteri, bir mecmua-i desâtiridir. O desâtirin imlâsıyla ve hükmüyle, zerrât, vücud-u eşyadaki hidemâtına ve harekâtına sevk edilir. Amma *Kitab-ı Mübîn* ise, âlem-i gaybdan ziyade âlem-i şehadete bakar. Yani, mazi ve müstakbelden ziyade zaman-ı hazıra nazar eder. Ve ilim ve emirden ziyade kudret ve irade-i İlâhiyenin bir ünvanı, bir defteri, bir kitabıdır. *İmam-ı Mübîn* kader defteri ise, *Kitab-ı Mübîn* kudret defteridir. Yani, herşey vücudunda, mahiyetinde ve sıfât ve şuûnâtında kemâl-i san'at ve intizamları gösteriyor ki, bir kudret-i kâmilenin desâtiriyle ve bir irade-i nâfizenin kavâniniyle vücut giydiriliyor suretleri tayin, teşhis edilip birer miktar-ı muayyen, birer şekl-i mahsus veriliyor. Demek o kudret ve iradenin küllî ve umumî bir mecmua-i kavânini, bir defter-i ekberi vardır ki, herbir şeyin hususî vücutları ve mahsus suretleri ona göre biçilir, dikilir, giydirilir. İşte şu defterin vücudu, *İmam-ı Mübîn* gibi, kader ve cüz-ü ihtiyarî mesâilinde ispat edilmiştir. Ehl-i gaflet ve dalâlet ve felsefenin ahmaklığına bak ki, kudret-i fâtıranın o Levh-i Mahfuzunu ve hikmet ve irade-i Rabbâniyenin o basîrâne kitabının eşyadaki cilvesini, aksini, misalini hissetmişler; hâşâ, "tabiat" namıyla tesmiye etmişler, körletmişler. İşte, *İmam-ı Mübîn*'in imlâsıyla, yani kaderin hükmüyle ve düsturuyla, kudret-i İlâhiye, icad-ı eşyada herbiri birer âyet olan silsile-i mevcudatı, *"Levh-i Mahv, İsbat"* denilen zamanın sahife-i misaliyesinde yazıyor, icad ediyor, zerrâtı tahrik ediyor. Demek, harekât-ı zerrât, o kitabetten, o istinsahtan, mevcudat âlem-i gaybdan âlem-i şehadete ve ilimden kudrete geçmelerinde bir ihtizazdır, bir harekâttır. Amma *Levh-i Mahv, İsbat* ise, sabit ve daim olan *Levh-i Mahfuz-u Âzam*'ın daire-i mümkinatta, yani mevt ve hayata, vücut ve fenâya daima mazhar olan eşyada mütebeddil bir defteri ve yazar bozar bir tahtasıdır ki, hakikat-i zaman odur. Evet, herşeyin bir hakikati olduğu gibi, zaman dediğimiz, kâinatta cereyan eden bir nehr-i azîmin hakikati dahi, *Levh-i Mahv, İsbat*'taki kitabet-i kudretin sahifesi ve mürekkebi hükmündedir. *Lâ ya'lemu'l-ğaybe illâllah.*

1Kitab-ı Mübîn: Mâide Sûresi, 5:15; En'âm Sûresi, 6:59; Yûnus Sûresi, 10:61; HûdSûresi, 11:6; Yûsuf Sûresi, 12:1; Şuarâ Sûresi, 26:2; Neml Sûresi, 27:1, 75; *İmam-ı Mübîn:* Yâsin Sûresi, 36:12.

*2*es-Suyûtî, *ed-Dürru'l-Mensûr* 7:48; Ebu's-Sûûd, *Tefsîr* 7:61; eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* 5:367.

3et-Teberî, *Câmiu'l-Beyân* 7:212; el-Beyzâvî, *Tefsîr* 3:206; el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân* 7:4.

BİRİNCİ NOKTA

İki Mebhastır.

BİRİNCİ MEBHAS: Her zerrede, hem hareketinde, hem sükûnetinde iki güneş gibi iki nur-u tevhid parlıyor. Çünkü, Onuncu Sözün Birinci İşaretinde icmâlen ve Yirmi İkinci Sözde tafsilen ispat edildiği gibi, herbir zerre, eğer memur-u İlâhî olmazsa ve Onun izni ve tasarrufuyla hareket etmezse ve ilim ve kudretiyle tahavvül etmezse, o vakit herbir zerrenin nihayetsiz bir ilmi, hadsiz bir kudreti, herşeyi görür bir gözü, herşeye bakar bir yüzü, herşeye geçer bir sözü bulunmak lâzım gelir. Çünkü, anâsırın herbir zerresi, herbir cism-i zîhayatta muntazaman işler veya işleyebilir. Eşyanın intizamatı ve kavânin-i teşekkülâtı birbirine muhaliftir. Onların nizamatı bilinmezse işlenilmez, işlenilse de yanlışsız yapılmaz. Halbuki yanlışsız yapılıyor. Öyle ise, o hizmet eden zerreler, ya bir ilm-i muhit sahibinin izin ve emriyle ve ilim ve iradesiyle işliyorlar; veyahut kendilerinde öyle bir muhit ilim ve kudret bulunmak lâzım geliyor.

Evet, havanınherbir zerresi, herbir zîhayatın cismine, herbir çiçeğin herbir meyvesine, herbir yaprağın binasına girip işleyebilir. Halbuki onların teşkilâtları ayrı ayrı tarzdadır, başka başka nizamatı var. Bir incir meyvesinin fabrikası, faraza, çuha makinesi gibi olsa, bir nar meyvesinin fabrikası da şeker makinesi gibi olacaktır. Ve hâkezâ, o binaların, o cisimlerin programları birbirinden başkadır. Şimdi, şu zerre-i havaiye bütün onlara girer veya girebilir ve gayet hakîmâne ve üstadâne, yanlışsız olarak işler, vaziyetler alır. Vazifesi bittikten sonra kalkar, gider.

İşte, müteharrik havanın müteharrik zerresi, ya nebâtâta ve hayvânâta, hattâ meyvelerine ve çiçeklerine giydirilen suretlerin, miktarların teşkilâtını, biçimini bilmesi lâzım geldiği; veyahut onlar bir bilenin emir ve iradesiyle memur olması lâzım geldiği gibi:

Sakin toprak, sakin olan herbir zerresi, bütün çiçekli nebâtâtın ve meyvedar ağaçların tohumlarına medar ve menşe olmak kabil olduğundan, hangi tohum gelse ve o zerrede, yani misliyet itibarıyla bir zerre hükmünde olan bir avuç toprakta kendine mahsus bir fabrika ve bütün levazımatına ve teşkilâtına lâzım bütün cihazatı bulunduğundan, o zerrede ve o zerrenin kulübeciği olan o bir avuç toprakta, eşcar ve nebatat ve çiçekler ve meyveler envâi adedince muntazam mânevî makine ve fabrikaları bulunması; veyahut mu'cizekâr, herşeyi hiçten icad eder ve herşeyin herşeyini ve her cihetini bilir bir ilim ve kudret bulunması lâzımdır; veyahut bir Kadîr-i Mutlak,[1] bir Alîm-i Külli Şeyin[2] emir[3] ve izniyle,[4] havl ve kuvvetiyle[5] o vazifeler gördürülür.

1. bk. Mâide Sûresi, 5:120.
2. bk. Bakara Sûresi, 2:231.
3. bk. A'râf Sûresi, 7:54; İbRahîm Sûresi, 14:32; Yâsin Sûresi, 36:82.
4. bk. Bakara Sûresi, 2:255; Âl-i İmran Sûresi, 3:145; Nisâ Sûresi, 4:64; Mâide Sûresi, 5:110; Yûnus Sûresi, 10:100.
5. bk. Kehf Sûresi, 18:39.

Evet, nasıl ki bir acemî, ham, âmi, âdi, hem kör bir adam Avrupa'ya gitse, bütün fabrikalara, destgâhlara girse, üstadâne kemâl-i intizamla herbir san'atta, herbir binada işler, öyle eserler yapar ki, nihayet derecede hikmetli, san'atlı, herkesi hayrette bırakıyor. Zerre miktar şuuru olan bilir ki, o adam kendi başıyla işlemiyor; belki bir üstad-ı küll ona ders verir, işlettirir.

Hem nasıl ki bir kör, âciz, yerinden kalkamıyor, basit bir kulübeciğinde oturmuş bir adam bulunuyor. Halbuki o kulübeciğe bir dirhem gibi küçük bir taş, kemik ve pamuk gibi birer madde veriliyor. Halbuki o kulübecikten batmanlarla şeker, toplarla çuha, binlerle mücevherat, gayet san'atlı, murassaatlı libaslar, lezzetli taamlar çıkıp gelse, zerre miktar aklı olan demeyecek mi ki, "O adam, gayet mu'cizekâr bir zâtın menşe-i mu'cizâtı olan fabrikasının bir mandalı veyahut miskin bir kapıcısıdır"?

Aynen öyle de, havanınzerreleri, herbiri birer mektubât-ı Samedâniye, birer antika-i san'at-ı Rabbâniye, birer mu'cize-i kudret, birer hârika-i hikmet olan nebâtât ve eşcar, ezhar ve esmardaki harekât ve hidematları, bir Sâni-i Hakîm-i Zülcelâlin, bir Fâtır-ı Kerîm-i Zülcemâlin emirve iradesiyle hareket ettiğini; ve toprağın zerreleri dahi, herbiri birer ayrı makine ve destgâh, birer ayrı matbaa, birer ayrı hazine, birer ayrı antika ve Sâni-i Zülcelâlin esmâsını ilân eden birer ayrı ilânnâme ve kemâlâtını söyleyen birer ayrı kaside hükmünde olan o tohumcuklarının, o çekirdeklerinin sünbüllerine, ağaçlarına menşe ve medar olmaları, emr-i كُنْ فَيَكُونُ[1]'a mâlik, herşey emrine musahhar bir Sâni-i Zülcelâlin emriyle, izniyle, iradesiyle, kuvvetiyle olması, iki kere iki dört eder gibi kat'îdir. Âmennâ.

İKİNCİ MEBHAS: Zerrâtın harekâtındaki vazifelere, hikmetlere küçük bir

işarettir.

Evet, akılları gözlerine sukut etmiş maddiyyunların hikmetsiz hikmetleri, abesiyet esasına istinad eden felsefeleri nazarında tesadüfle bağlı olan tahavvülât-ı zerrâtı bütün düsturlarına üssül'esas tutup, masnuat-ı İlâhiyeye masdar göstermişler. Nihayetsiz hikmetlerle müzeyyen masnuatı hikmetsiz, mânâsız, karma karışık birşeye isnad etmeleri ne kadar hilâf-ı akıl olduğunu, zerre miktar şuuru bulunan bilir.

Şimdi, Kur'ân-ı Hakîminhikmeti nokta-i nazarında tahavvülât-ı zerrâtın pek çok gayeleri, hikmetleri ve vazifeleri vardır.

[2] وَاِنْ مِنْ شَىْءٍ اِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ gibi çok âyetlerle hikmetlerine ve vazifelerine işaret eder. Numune olarak birkaçına işaret ediyoruz.

1. "(Cenâb-ı Hak) Birşeyin olmasını murad ettiği zaman, Onun işi sadece 'Ol' demektir; o da oluverir." Yâsin Sûresi, 36:82.
2. "Hiçbir şey yoktur ki, Onu hamd ile tesbih etmesin." İsrâ Sûresi, 17:44.

Birincisi: Cenâb-ı Vâcibü'l-Vücudun tecelliyât-ı icadiyesini tecdid ve tazelendirmek için, her birtek ruhu model gibi ederek, her sene mu'cizât-ı kudretinden taze birer ceset giydirmek ve her birtek kitaptan ayrı ayrı bin muhtelif kitabı, hikmetiyle istinsah etmek ve birtek hakikati başka başka surette göstermek ve kâinatların ve âlemlerin ve mevcudatların taife taife arkasından gelmelerine yer vermek ve zemin hazırlamak için, Fâtır-ı Zülcelâl, kudretiyle zerrâtı tahrik ve tavzif etmiştir.

İkincisi: Mâlikü'l-Mülki Zülcelâl, şu dünyayı, bahusus rû-yi zemin tarlasını bir mülk suretinde yaratmıştır. Yani, neşvünemâya, taze taze mahsulât vermeye kabil bir surette müheyyâ etmiştir-tâ ki, nihayetsiz mu'cizât-ı kudretini orada ekip biçsin. İşte, şu zemin yüzündeki tarlasında zerrâtı hikmetle tahrik ederek intizam dairesinde tavzif edip her asırda, her fasılda, her ayda, belki her günde, belki her saatte mu'cizât-ı kudretinden yeni yeni birer kâinat gösterir, yeryüzü avlusuna başka başka mahsulât verdirir. Nihayetsiz hazine-i rahmetinin hedâyâsını, nihayetsiz kudretinin mu'cizâtının numunelerini harekât-ı zerrâtla izhar eder.

Üçüncüsü: Nihayetsiz tecelliyât-ı esmâ-i İlâhiyenin nakışlarını göstermekle, o esmânın cilvelerini ifade için, mahdut bir zeminde hadsiz nukuş göstermek, küçük bir sahifede nihayetsiz maânîleri ifade edecek olan hadsiz âyatları yazmak için, Nakkâş-ı Ezelî, zerrâtı kemâl-i hikmetle tahrik edip kemâl-i intizamla tavzif etmiştir.

Evet, geçen senenin mahsulâtıyla şu senenin mahsulâtının mahiyetleri bir hükmündedir. Fakat maânîleri başka başkadır. Taayyünât-ı itibariyeyi değiştirmekle maânîleri değişir ve çoğalır. Taayyünât-ı itibariye ve teşahhusât-ı

muvakkate, tebdil edildikleri ve zâhiren fâni oldukları halde, onların maânî-i cemîleleri muhafaza olunup sabit ve bâki kalır. Şu ağacın geçen bahardaki yaprak ve çiçek ve meyvelerinin ruhları olmadığından, şu bahardaki emsalinin hakikatçe aynılarıdır.

Yalnız teşahhusât-ı itibariyedefark var. Fakat o itibarî teşahhuslar, her vakit tecelliyâtı tazelenmekte olan şuûnât-ı esmâ-i İlâhiyenin maânîlerini ifade için, şu bahardakiler ayrı teşahhusatla onların yerine geldiler.

Dördüncüsü: Hadsizâlem-i misal gibi gayet geniş âlem-i melekût ve gayr-ı mahdut sair uhrevî âlemlere birer mahsulât veya tezyinat veya levazımat gibi onlara münasip şeyleri yetiştirmek için, şu dar mezraa-i dünyada, zemin yüzünün destgâhında ve tarlasında, Hakîm-i Zülcelâl, zerrâtı tahrik edip kâinatı seyyale ve mevcudatı seyyare ederek, şu küçük zeminde o pek büyük âlemlere pek çok mahsulât-ı mâneviye yetiştiriyor. Nihayetsiz hazine-i kudretinden nihayetsiz bir seyli dünyadan akıttırıp âlem-i gayba ve bir kısmını âhiret âlemlerine döküyor.

Beşincisi: Nihayetsiz kemâlât-ı İlâhiyeyi, hadsiz celevât-ı cemâliyeyi ve gayetsiz tecelliyât-ı celâliyeyi ve gayr-ı mütenâhi tesbihat-ı Rabbâniyeyi şu dar ve mahdut zeminde ve mütenâhi ve az bir zamanda göstermek için, zerrâtı kemâl-i hikmetle, kudretiyle tahrik edip, kemâl-i intizamla tavzif ederek, mütenâhi bir zamanda, mahdut bir zeminde, gayr-ı mütenâhi tesbihat yaptırıyor, gayr-ı mahdut tecelliyât-ı cemâliye ve celâliye ve kemâliyesini gösteriyor, çok hakaik-i gaybiye ve çok semerât-ı uhreviye ve fânilerin bâki olan hüviyet ve suretlerinden pek çok nukuş-u misaliye ve çok mânidar nüsuc-u levhiyeyi icad ediyor. Demek, zerreyi tahrik eden, şu makàsıd-ı azîmeyi, şu hikem-i cesîmeyi gösteren bir Zâttır. Yoksa, herbir zerrede güneş gibi bir dimağ bulunması lâzım gelir.

Daha bu beş numune gibi belki beş bin hikmetle tahrik olunan zerrâtın tahavvülâtını, o akılsız feylesoflar hikmetsiz zannetmişler. Ve hakikatte biri enfüsî, diğeri âfâkî iki hareket-i cezbekârânede zikir ve tesbih-i İlâhî ile Mevlevî gibi zikreden ve deverana kalkan o zerreleri, kendi kendine, sersem gibi dönüp oynuyorlar zu’m etmişler. İşte bundan anlaşılıyor ki, onların ilimleri ilim değil, cehildir. Hikmetleri, hikmetsizliktir.

Üçüncü Noktada altıncı, uzun bir hikmetdaha söylenecektir.

İKİNCİ NOKTA

Herbir zerrede, Vâcibü’l-Vücudun vücuduna ve vahdetine iki şahid-i sadık vardır. Evet, zerre, acz ve cumuduyla beraber, şuurkârâne büyük vazifeleri yapmakla, büyük yükleri kaldırmakla Vâcibü’l-Vücudun vücuduna kat’î şehadet ettiği gibi; harekâtında nizamat-ı umumiyeye tevfik-i hareket edip, her girdiği

yerde ona mahsus nizamatı müraat etmekle, her yerde kendi vatanı gibi yerleşmesiyle Vâcibü'l-Vücudun vahdetine ve mülk ve melekûtun mâliki olan Zâtın ehadiyetine şehadet eder. Yani, zerre kimin ise, gezdiği bütün yerler de onundur.

Demek zerre-çünkü âcizdir, yükü nihayetsiz ağırdır ve vazifeleri nihayetsiz çoktur-bir Kadîr-i Mutlakın ismiyle, emriyle kaim ve müteharrik olduğunu bildirir. Hem kâinatın nizamat-ı külliyesini bilir bir tarzda tevfik-i hareket etmesi ve her yere mânisiz girmesi, tek bir Alîm-i Mutlakın kudretiyle, hikmetiyle işlediğini gösterir.

Evet, nasıl ki bir nefer, takımında, bölüğünde, taburunda, alayında, fırkasında, ve hâkezâ, herbir dairede birer nisbeti ve o nisbete göre birer vazifesi olduğunu ve o nisbetleri, o vazifeleri bilmekle tevfik-i hareket etmek, nizamat-ı askeriye tahtında talim ve talimat görmekle, bütün o dairelere kumanda eden birtek kumandan-ı âzamın emrine ve kanununa tebaiyetle oluyor. Öyle de, herbir zerre, birbiri içindeki mürekkebatta birer münasip vaziyeti, ayrı ayrı maslahatlı birer nisbeti, ayrı ayrı muntazam birer vazifesi, ayrı ayrı hikmetli neticeleri bulunduğundan, elbette o zerreyi, o mürekkebatta bütün nisbet ve vazifelerini muhafaza edip netice ve hikmetleri bozmayacak bir tarzda yerleştirmek, bütün kâinat kabza-i tasarrufunda olan bir Zâta mahsustur. Meselâ, Tevfik'in[HAŞİYE-1] gözbebeğinde yerleşen zerre, gözün âsâb-ı muharrike ve hassâse ve şerâyin ve evride gibi damarlara karşı münasip vaziyet alması; ve yüzde ve sonra başta ve gövdede, daha sonra heyet-i mecmua-i insaniyede herbirisine karşı birer nisbeti, birer vazifesi, birer faidesi kemâl-i hikmetle bulunması gösteriyor ki, bütün o cismin bütün âzâsını icad eden bir Zât o zerreyi o yerde yerleştirebilir. Ve bilhassa rızık için gelen zerreler, rızık kafilesinde seyrüsefer eden o zerreler, o kadar hayretfezâ bir intizam ve hikmetle seyr ü seyahat ederler ve öyle tavırlarda, tabakalarda intizamperverâne geçip gelirler ve öyle şuurkârâne ayak atıp hiç şaşırmayarak gele gele tâ beden-i zîhayatta dört süzgeçle süzülüp rızka muhtaç âzâ ve hüceyrâtın imdadına yetişmek için kandaki küreyvât-ı hamrâya yüklenip bir kanun-u keremle imdada yetişirler. Ondan bilbedâhe anlaşılır ki, şu zerreleri binler muhtelif menzillerden geçiren, sevk eden, elbette ve elbette bir Rezzâk-ı Kerîm, bir Hallâk-ı Rahîmdir ki, kudretine nisbeten zerreler, yıldızlar omuz omuza müsavidirler.

Haşiye-1 Nur'un birinci kâtibidir.

Hem herbir zerre öyle bir nakş-ı san'atta işler ki, ya bütün zerrâtla münasebettar, herbirisine ve umumuna hem hâkim ve hem herbirisine ve umumuna mahkûm bir vaziyette bulunmakla, o hayretfezâ san'atlı nakşı ve hikmetnümâ nakışlı san'atı bilir ve icadeder—bu ise binler defa muhaldir—veya

bir Sâni-i Hakîmin kanun-u kader ve kalem-i kudretinden çıkan harekete memur birer noktadır. Nasıl ki, meselâ Ayasofya kubbesindeki taşlar, eğer mimarının emrine ve san'atına tâbi olmazlarsa, herbir taşı, Mimar Sinan gibi dülgerlik san'atında bir mahareti ve sair taşlara hem mahkûm, hem hâkim olmak, yani, "Geliniz, düşmemek, sukut etmemek için baş başa vereceğiz" diye bir hüküm sahibi olması lâzımdır. Öyle de, binler defa Ayasofya kubbesinden daha san'atlı, daha hayretli ve hikmetli olan masnuattaki zerreler, Kâinat Ustasının emrine tâbi olmazlarsa, herbirine Sâni-i Kâinatın evsâfı kadar evsâf-ı kemâl verilmesi lâzım gelir.

Feyâ sübhanallah! Zındık maddiyyun gâvurlar, bir Vâcibü'l-Vücudu kabul etmediklerinden, zerrât adedince bâtıl âliheleri kabul etmeye, mezheplerine göre muztar kalıyorlar. İşte, şu cihette münkir kâfir ne kadar feylesof, âlim de olsa, nihayet derecede bir cehl-i azîm içindedir, bir echel-i mutlaktır.

ÜÇÜNCÜ NOKTA

Şu Nokta, Birinci Noktanın âhirinde va'dolunan altıncı hikmet-i azîmeye bir işarettir. Şöyle ki:

Yirmi Sekizinci Sözün ikinci sualinin cevabındaki haşiyede denilmişti ki: Tahavvülât-ı zerrâtın ve zîhayat cisimlerde zerrât harekâtının binler hikmetlerinden bir hikmeti dahi zerreleri nurlandırmaktır ve âlem-i uhreviye binasına lâyık zerreler olmak için hayattar ve mânidar olmaktır. Güya cism-i hayvanî ve insa-nî, hattâ nebatî, terbiye dersini almak için gelenlere bir misafirhane, bir kışla, bir mektep hükmündedir ki, câmid zerreler ona girerler, nurlanırlar. Adeta bir talim ve talimata mazhar olurlar, letâfet peydâ ederler. Birer vazifeyi görmekle, âlem-i bekàya ve bütün eczasıyla hayattarolan dâr-ı âhirete zerrât olmak için liyakat kesb ederler.

Sual: Zerrâtın harekâtında şu hikmetin bulunması neyle bilinir?

Elcevap: Evvelâ, bütün masnuatın bütün intizamatıyla ve hikmetleriyle sabit olan Sâniin hikmetiyle bilinir. Çünkü, en cüz'î bir şeye küllî hikmetleri takan bir hikmet, seyl-i kâinatın içinde en büyük faaliyet gösteren ve hikmetli nakışlara medar olan harekât-ı zerrâtı hikmetsiz bırakmaz. Hem en küçük mahlûkatı vazifelerinde ücretsiz, maaşsız, kemâlsiz bırakmayan bir hikmet, bir hâkimiyet, en kesretli ve esaslı memurlarını, hizmetkârlarını nursuz, ücretsiz bırakmaz.

Saniyen: Sâni-i Hakîm, anâsırı tahrik edip tavzif ederek, onlara bir ücret-i kemâl hükmünde madeniyat derecesine çıkarmasıyla ve madeniyâta mahsus tesbihatları onlara bildirmesiyle ve madeniyâtı tahrik ve tavzif edip nebâtât mertebe-i hayatiyesinin makamını vermesiyle ve nebâtâtı rızık ederek tahrik ve tavzif ile hayvânât mertebe-i letâfetini onlara ihsan etmesiyle ve hayvânâttaki

zerrâtı tavzif edip rızık yoluyla hayat-ı insaniye derecesine çıkarmasıyla ve insanın vücudundaki zerrâtı süze süze tasfiye ve taltif ederek tâ dimağın ve kalbin en nazik ve lâtif yerinde makam vermesiyle bilinir ki, harekât-ı zerrât hikmetsiz değil; belki kendine lâyık bir nevi kemâlâta koşturuluyor.

Salisen: Zîhayat cisimlerin zerrâtı içinde, çekirdek ve tohumdaki gibi, bir kısım zerreler öyle mânevî bir nura, bir letâfete, bir meziyete mazhar oluyorlar ki, sair zerrelere ve o koca ağaca bir ruh, bir sultan hükmüne geçer. İşte, azîm bir ağacın bütün zerrâtı içinde bir kısım zerrelerin şu mertebeye çıkmaları, o ağacın tabaka-i hayatında çok devirleri ve nazik vazifeleri görmesiyle olduğundan, gösteriyor ki, Sâni-i Hakîmin emriyle vazife-i fıtrat içinde zerrâtın envâ-ı harekâtına göre onlara tecellîeden esmânın hesabına ve şerefine olarak birer mânevî letâfet, birer mânevî nur, birer makam, birer mânevî ders almalarını gösteriyor.

Elhasıl: Madem Sâni-i Hakîm herşey için o şeye münasip bir nokta-i kemâl ve ona lâyık bir mertebe-i feyz-i vücut tayin edip ve o şeye, o nokta-i kemâle sa'y edip gitmek için bir istidat vererek ona sevk ediyor. Ve bütün nebâtât ve hayvânâtta şu kanun-u rububiyet câri olmakla beraber, cemâdatta dahi câridir ki, âdi toprağa, elmas derecesine ve cevahir-i âliye mertebesine bir terakkiyat veriyor. Ve şu hakikatte muazzam bir *kanun-u rububiyetin* ucu görünüyor.

Hem madem o Hâlık-ı Kerîm, tenasül kanun-u azîminde istihdam ettiği hayvânâta ücret olarak, birer maaş gibi, birer lezzet-i cüz'iye veriyor. Ve arı ve bülbül gibi, sair hidemât-ı Rabbâniyede istihdam olunan hayvanlara birer ücret-i kemâl verir; şevk ve lezzete medar birer makam veriyor. Ve şunda bir muazzam *kanun-u keremin* ucu görünüyor.

Hem madem herşeyin hakikati, Cenâb-ı Hakkın bir isminin tecellîsine bakar, ona bağlıdır, ona âyinedir. O şey ne kadar güzel bir vaziyetalsa, o ismin şerefinedir; o isim öyle ister. O şey bilse, bilmese, ogüzel vaziyet, hakikat nazarında matluptur. Ve şu hakikatten, gayet muazzambir *kanun-u tahsin ve cemâlin* ucu görünüyor.

Hem madem Fâtır-ı Kerîm, düstur-u keremiktizasıyla, birşeye verdiği makamı ve kemâli, o şeyin müddeti ve ömrü bitmesiyle, o kemâli geriye almıyor. Belki, o zîkemâlin meyvelerini, neticelerini, mânevî hüviyetini ve mânâsını, ruhlu ise ruhunu ibkà ediyor. Meselâ, dünyada insanı mazhar ettiği kemâlâtın mânâlarını, meyvelerini ibkà ediyor. Hattâ, müteşekkir bir mü'minin yediği zâil meyvelerin şükrünü, hamdini, mücessem bir meyve-i Cennet suretinde tekrar ona veriyor. Ve şu hakikatte, muazzam bir *kanun-u rahmetin* ucu görünüyor.

Hem madem Hallâk-ı Bîmisal israf etmiyor, abes işleri yapmıyor. Hattâ güz

mevsiminde vazifesi bitmiş, vefat etmiş mahlûkların enkaz-ı maddiyesini bahar masnuatında istimal ediyor, onların binalarında derc ediyor. Elbette, [1] يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ sırrıyla, وَاِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ [2] işaretiyle, şu dünyada câmid, şuursuz, ve mühim vazifeler gören zerrât-ı arziyenin, elbette taşı, ağacı, herşeyi zîhayat ve zîşuur olan âhiretin bazı binalarında derc ve istimali mukteza-yı hikmettir. Çünkü, harap olmuş dünyanın zerrâtını dünyada bırakmak veya ademe atmak israftır. Ve şu hakikatten, pek muazzam bir *kanun-u hikmetin* ucu görünüyor.

1. "O gün yeryüzü başka bir şekle girer." İbrahîm Sûresi, 14:48.
2. "Asıl hayata mazharolan ise âhiret yurdudur." Ankebut Sûresi, 29:64.

Hem madem şu dünyanın pek çok âsârı ve mâneviyâtı ve meyveleri ve cin ve ins gibi mükellefînin mensucat-ı amelleri, sahâif-i ef'alleri, ruhları, cesetleri âhiret pazarına gönderiliyor. Elbette o semerâta ve mânâlara hizmet eden ve arkadaşlık eden zerrât-ı arziye dahi, vazife noktasında kendine göre tekemmül ettikten sonra, yani nur-u hayata çok defa hizmet ve mazhar olduktan sonra ve hayatî tesbihata medar olduktan sonra, şu harap olacak dünyanın enkazı içinde, şu zerrâtı dahi öteki âlemin binasında derc etmek, mukteza-yı adl ve hikmettir. Ve şu hakikatten, pek muazzam bir *kanun-u adlin* ucu görünüyor.

Hem madem ruhcisme hâkim olduğu gibi, câmid maddelerde dahi, kaderin yazdığı evâmir-i tekvîniye o maddelere hâkimdir. O maddeler, kaderin mânevî yazısına göre mevki ve nizam alabilirler. Meselâ, yumurtaların envâında ve nutfelerin aksamında ve çekirdeklerin esnafında ve tohumların ecnâsında kaderin ayrı ayrı yazdığı evâmir-i tekvîniye cihetiyle ayrı ayrı makam ve nur sahibi oluyorlar. Ve o madde itibarıyla mahiyetleri[HAŞİYE-1] bir hükmünde olan o maddeler, hadsiz muhtelif mevcudata menşe oluyorlar, ayrı ayrı makam ve nur sahibi oluyorlar. Elbette, hidemât-ı hayatiye ve hayattaki tesbihat-ı Rabbâniyede defaatle bir zerre bulunmuşsa ve hizmet etmişse, o zerrenin mânevî alnında o mânâların hikmetlerini, hiçbir şeyi kaybetmeyen kader kalemiyle kaydetmesi, mukteza-yı ihata-i ilmîdir. Ve şunda pek muazzam bir *kanun-u ilm-i muhitin* ucu görünüyor.

Öyle ise, zerreler[HAŞİYE-2] başıboş değiller.

Netice-i kelâm: Geçmiş yedi kanun, yani kanun-u rububiyet, kanun-u kerem, kanun-u cemâl, kanun-u rahmet, kanun-u hikmet, kanun-u adl, kanun-u ihata-i ilmîgibi pek çok muazzam kanunların görünen uçları arkalarında birer İsm-i Âzam ve o İsm-i Âzamın tecellî-i âzamını gösteriyorlar. Ve o tecellîden anlaşılıyor ki, sair mevcudat gibi, şu dünyadaki tahavvülât-ı zerrât dahi, gayet âli

hikmetler için kaderin çizdiği hudut üzerine kudretin verdiği evâmir-i tekvîniyeye göre hassas bir mizan-ı ilmî ile cevelân ediyorlar. Adeta başka, yüksek bir âleme[HAŞİYE-3] gitmeye hazırlanıyorlar. Öyle ise, zîhayat cisimler, o seyyah zerrelere güya birer mektep, birer kışla, birer misafirhane-i terbiyehükmündedir. Ve öyle olduğuna, bir hads-i sâdıkla hükmedilebilir.

Haşiye-1 Evet, bütün onlar dört unsurdan mürekkeptir. Müvellidülmâ, müvellidülhumuza, azot, karbon gibi maddelerden teşkil olunuyorlar. Maddece bir sayılabilirler. Farkları yalnız kaderin mânevî yazısındadır.
Haşiye-2 Şu cevap, yedi "madem" kelimelerine bakar.
Haşiye-3 Çünkü, bilmüşahede, gayet cevâdânebir faaliyetle şu âlem-i kesif ve süflîde pek kesretle nur-u hayatı serpmek ve iş'âl etmek, hattâ en hasis maddelerde ve taaffün etmiş cisimlerde kesretle taze bir nur-u hayatı ışıklandırmak, o kesif ve hasis maddeleri nur-u hayatla letâfetlendirmek, cilâlandırmak, sarahate yakın işaret ediyor ki, gayet lâtif, ulvî, nazif, hayattar diğer bir âlemin hesabına şu kesif, câmid âlemi, zerrâtın hareketiyle, hayatın nuruyla cilâlandırıyor, eritiyor, güzelleştiriyor, güya lâtif bir âleme gitmek için ziynetlendiriyor. İşte, beşer haşrini aklına sığıştıramayan dar akıllı adamlar, Kur'ân'ın nuruyla rasat etseler görecekler ki, bütün zerrâtı bir ordu gibi haşredecek kadar muhit bir kanun-u kayyûmiyet görünüyor, bilmüşahede tasarruf ediyor.

Elhasıl: Birinci Sözde denildiği ve ispat edildiği gibi, herşey Bismillâh der. İşte, bütün mevcudat gibi, herbir zerre ve zerrâtın herbir taifesi ve mahsus herbir cemaati, lisan-ı hâl ile Bismillâh der, hareket eder.[1]

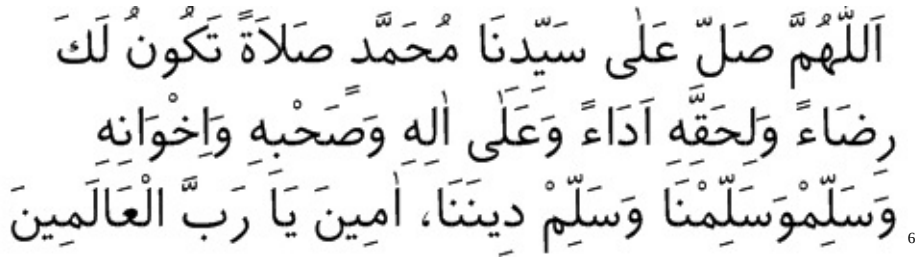
Evet, geçmiş Üç Nokta sırrıyla, herbir zerre, mebde-i hareketinde, lisan-ı hâl ile *"Bismillâhirrahmânirrahîm"* der. Yani, "Ben Allah'ın namıyla, hesabıyla, ismiyle, izniyle, kuvvetiyle hareket ediyorum."

Sonra, netice-i hareketinde, herbir masnu gibi, herbir zerre, herbir taifesi, lisan-ı hâl ile [2] اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ der ki, bir kaside-i medhiye hükmünde olan san'atlı bir mahlûkun nakşında, kudretin küçük bir kalem ucu hükmünde kendini gösterir. Belki herbiri, mânevî, Rabbânî, muazzam, hadsiz başlı bir fonoğrafın birer plâğı hükmünde olan masnuların üstünde dönen ve tahmidât-ı Rabbâniye kasideleriyle o masnuatı konuşturan ve tesbihat-ı İlâhiye neşidelerini okutturan birer iğne başı suretinde kendini gösteriyorlar.

دَعْوٰيهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ
وَاٰخِرُ دَعْوٰيهُمْ اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ [3]

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ
الْحَكِيمُ [4]

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ
لَدُنْكَ رَحْمَةً اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ [5]

[6]

1. bk. İsrâ Sûresi, 17:44.
2. “Her türlü hamd ve övgü, şükür ve minnet, âlemlerin Rabbi olan Allah’a mahsustur.” Fâtiha Sûresi, 1:2.
3. “Onların Cennetteki dualarışöyledir: ‘Allahım, Seni bütün noksan sıfatlardantenzih ederiz.’ Aralarındaki dilekleri de hep selâmdır, iyiliktir.Dualarıise şu sözlerle sona erer: ‘Ezelden ebede her türlü hamd veövgü, şükür ve minnet, Âlemlerin Rabbi olan Allah’a mahsustur.” YûnusSûresi, 10:10.
4. “Seni her türlü noksandan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başkabilgimiz yoktur. Muhakkak ki ilmi ve hikmeti herşeyi kuşatan Sensin.”Bakara Sûresi, 2:32.
5. “Ey Rabbimiz! Bizi doğru yola eriştirdikten sonra kalblerimizi sapıklığameylettirme. Yüce katından bize bir rahmet bağışla. Muhakkak ki verenSensin, dua edip istediklerimizi bize bağışlayan Sensin.” Âl-i İmrânSûresi, 3:8.
6. Allahım! Efendimiz Muhammed’e, âline, ashabına ve ihvânına, Senin razı olacağın şekilde ve onun hakkını eda edecek bir surette salât ve selâm et, bize ve dinimize selâmet ver. Âmin, ey Rabbü’l-Âlemîn.

Otuz Birinci Söz

Mirac-ı Nebeviyeye (a.s.m.) dairdir

İHTAR: Mirac meselesi, erkân-ı imaniyenin usulünden sonra terettüp eden bir neticedir. Ve erkân-ı imaniyenin nurlarından medet alan bir nurdur. Erkân-ı imaniyeyi kabul etmeyen dinsiz mülhidlere karşı, elbette bizzat ispat edilmez. Çünkü, Allah'ı bilmeyen, Peygamberi tanımayan ve melâikeyi kabul etmeyen veya semâvâtın vücudunu inkâr eden adamlara Miracdan bahsedilmez; evvelâ o erkânı ispat etmek lâzım geliyor. Öyle ise, biz, Miracda istib'âd ile vesveseye düşen bir mü'mini muhatap ittihaz ederek, ona karşı serd-i kelâm edip ara sıra, makam-ı istimâda olan mülhidi nazara alıp serd-i kelâm edeceğiz. Bazı Sözlerde hakikat-i Miracın bir kısım lem'aları zikredilmiştir. İhvanlarımın ısrarıyla, ayrı ayrı o lem'aları hakikatin aslıyla birleştirmek ve kemâlât-ı Ahmediyenin (a.s.m.) cemâline birden bir âyine yapmak için, inayeti Allah'tan istedik.

سُبْحَانَ الَّذِی اَسْرٰی بِعَبْدِہٖ لَیْلاً مِنَ الْمَسْجِد
الْحَرَامِ اِلَی الْمَسْجِد الْاَقْصَا الَّذِی بَارَکْنَا حَوْلَہٗ لِنُرِیَہٗ
مِنْ اٰیَاتِنَا اِنَّہٗ ھُوَ السَّمِیعُ الْبَصِیرُ [1]

اِنْ هُوَ اِلاَّ وَحْیٌ یُوحیٰ عَلَّمَهُ شَدیدُ الْقُوٰی ذُومِرَّةٍ
فَاسْتَوٰی وَهُوَ بِالْاُفُقِ الْاَعْلٰی ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰی فَکَانَ
قَابَ قَوْسَیْنِ اَوْ اَدْنٰی فَاَوْحٰی اِلٰی عَبْدِهِ مَااَوْحٰی مَا
کَذَبَ الْفُؤَادُ مَارَاٰی اَفَتُمَارُونَهُ عَلٰی مَایَرٰی وَلَقَدْ
رَاٰهُ نَزْلَةً اُخْرٰی عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰی عِنْدَهَا جَنَّةُ
الْمَاْوٰی اِذْ یَغْشَی السِّدْرَةَ مَا یَغْشٰی مَا زَاغَ الْبَصَرُ
وَمَاطَغٰی لَقَدْ رَاٰی مِنْ اٰیَاتِ رَبِّهِ الْکُبْرٰی [2]

1. "Âyetlerimizden bir kısmını ona göstermek için kulunu bir gece Mescid-i Haramdan alıp,çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâya seyahat ettiren Allah, hertürlü noksandan münezzehtir. Şüphesiz ki O herşeyi hakkıyla işiten,herşeyi hakkıyla görendir." İsrâ Sûresi, 17:1.
1. "O ancak kendisine vahyolunanı söyler. Onu muazzam kuvvetlere sahip olanöğretti ki, kendisine gerçek suretiyle görünmüştür. O, ufkun enyukarısında idi. Sonra indi ve yaklaştı. Nihayet kendisine iki yaykadar, hattâ daha da yakın oldu. Sonra da vahyolunacak şeyi Kendi kuluna vahyetti. Onun gördüğünü kalbi yalanlamadı. Şimdi onun gördüğü hakkında onunla mücadele mi edeceksiniz? And olsun ki, onu bir kere daha hakikîsuretinde, Sidre-i Müntehâda gördü ki, onun yanında Me'vâ Cenneti vardır. O zaman Sidre'yi Allah'ın nuru kaplamıştı. Göz ne şaştı, ne debaşka birşeye baktı. And olsun ki Rabbinin âyetlerinden en büyüklerinigördü." Necm Sûresi, 53:4-18.

Evvelki âyet-i azîmenin azîm hazinesinden, yalnız اِنَّهُ [1] zamirinde bir düstur-u belâğate istinad eden iki remzin meselemize münasebeti olduğu için, i’caz bahsinde beyan edildiği üzere yazacağız.

İşte, Kur’ân-ı Hakîm, Habib-i EkremAleyhi Efdalüssalâtü ve Ekmelüsselâmın Miracının mebdei olan, Mescid-i Haramdan Mescid-i Aksâya olan seyeranını zikrettikten sonra اِنَّهُ هُوَ السَّمِیعُ الْبَصِیرُ [2] der. Ve şu kelâm ile, Sûre-i وَالنَّجْمِ اِذَا هَوٰی [3] da işaret olunan müntehâ-yı Miraca remzeden اِنَّهُ daki zamir, ya Cenâb-ı Hakka râcidir veyahut Peygamberedir.

1. "Şüphesiz ki O…" İsrâ Sûresi, 17:1.
2. "Şüphesiz ki O herşeyi hakkıyla işiten, herşeyi hakkıyla görendir." İsrâ Sûresi, 17:1.
3. "Kayan yıldıza yemin olsun ki…" Necm Sûresi, 53:1.

Peygambere göre olsa, kanun-u belâğatve münasebet-i siyâk-ı kelâm şöyle ifade ediyor ki: Bu seyahat-i cüz’iyede bir seyr-i umumî, bir urûc-u küllî var ki, tâ Sidretü’l-Müntehâya, tâ Kab-ı Kavseyne kadar merâtib-i külliye-i esmâiyede gözüne, kulağına tesadüf eden âyât-ı Rabbâniyeyi ve acaib-i san’at-ı İlâhiyeyi işitmiş, görmüştür, der. O küçük, cüz’î seyahati hem küllî, hem mahşer-i acaip bir seyahatin anahtarı hükmünde gösteriyor.

Eğer zamir Cenâb-ı Hakka râci olsa, şöyle oluyor ki: Bir abdini bir seyahatte huzuruna davet edip, bir vazife ile tavzif etmek için, Mescid-i Haramdan mecma-ı enbiya olan Mescid-i Aksâya gönderip, enbiyalarla görüştürüp, bütün

enbiyaların usul-ü dinlerine vâris-i mutlak olduğunu gösterdikten sonra, tâ Sidretü'l-Müntehâya, tâ Kab-ı Kavseyne kadar mülk ve melekûtunda gezdirdi.[1] İşte, çendan o bir abddir ve o seyahat bir mirac-ı cüz'îdir. Fakat bu abdin, bütün kâinata taallûk eden bir emanet beraberindedir. Hem şu kâinatın rengini değiştirecek bir nur beraberdir. Hem saadet-i ebediyenin kapısını açacak bir anahtar beraber olduğu için, Cenâb-ı Hak kendini "bütün eşyayı işitir ve görür"[2] sıfatıyla tavsif eder—tâ, o emanet, o nur, o anahtarın cihanşümul ve muhit ve umum kâinata âmm ve bütün mahlûkata şamil hikmetlerini göstersin.[3]

1. bk. İsrâ Sûresi, 17:1; Necm Sûresi, 53:4-18.
2. bk. İsrâ Sûresi, 17:1.
3. bk. İsrâ Sûresi, 17:1

Bu sırr-ı azîmin Dört Esası var.

Birincisi: Miracın sırr-ı lüzumu nedir?

İkincisi: Hakikat-i Miracnedir?

Üçüncüsü: Hikmet-i Miracnedir?

Dördüncüsü: Miracın semerat ve faidesi nedir?

BİRİNCİ ESAS

Miracın sırr-ı lüzumu

Meselâ, deniliyor ki: Cenâb-ı Hak[1] اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ dir, herşeye herşeyden daha yakındır. Cisimden, mekândan münezzehtir.[2] Her velî, kalbi içinde Onunla görüşebilir.[3] Neden dolayı velâyet-i Ahmediye (a.s.m.), Mirac gibi uzun bir seyahatin neticesinden sonra, her velînin kendi kalbinde muvaffak olduğu münâcâta muvaffak oluyor?

Elcevap: Şu sırr-ı gàmızı iki temsille fehme takrib ediyoruz. On İkinci Sözün sırr-ı i'câz-ı Kur'ân ve sırr-ı Mirac hakkında olan şu iki temsili dinle:

Birinci temsil: Bir sultanın iki çeşit mükâlemesi, sohbeti, görüşmesi vardır; iki tarzda hitabı, iltifatı vardır:

Birisi, âmi bir raiyetiyle, cüz'î bir iş için, hususî bir hacete dair, has bir telefonla sohbet etmektir.

Diğeri, saltanat-ı uzmâünvanıyla ve hilâfet-i kübrâ namıyla ve hâkimiyet-i âmme haysiyetiyle ve evâmirini etrafa neşir ve teşhir maksadıyla, o işlerle alâkadar bir elçisiyle veya o evâmirle münasebettar büyük bir memuruyla konuşmaktır, sohbet etmektir ve haşmetini izhar eden ulvî bir fermanla bir mükâlemedir.

İşte, [4] وَ لِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى şu temsilgibi, şu kâinat Hâlıkının ve Mâlikü'l-

Mülk ve’l-Melekûtun ve Hâkim-i Ezel ve Ebedin iki tarzda mükâlemesi, sohbeti, iltifatı vardır: Birisi cüz’îve has, diğeri küllî ve âmm. İşte, Mirac, velâyet-i Ahmediyenin (a.s.m.) bütün velâyâtın fevkinde bir külliyet, bir ulviyet suretinde bir tezahürüdür ki, bütün kâinatın Rabbi ismiyle, bütün mevcudatın Hâlıkı ünvanıyla Cenâb-ı Hakkın sohbetine ve münâcâtına müşerrefiyettir.

1. "Ona şahdamarından daha yakın." Kaf Sûresi, 50:16.
2. bk. İsrâ Sûresi, 17:43; Enbiyâ Sûresi, 21:22.
3. bk. El-Cürcânî, *et-Ta'rîfat*1:76.
4. "En yüce sıfatlar Allah'a aittir." Nahl Sûresi, 16:60.

İkinci temsil: Bir adam, elindeki bir âyineyi güneşe karşı tutar. O âyine, kendi miktarınca bir ışık ve yedi rengi hâvi bir ziyayı, bir aksi, şemsten alır; onun nisbetinde güneşle münasebettar olur, sohbet eder. Ve o ışıklı âyineyi karanlıklı hanesine veya dam altındaki küçük, hususî bağına tevcih etse, güneşin kıymeti nisbetinde değil, belki o âyinenin kabiliyeti miktarınca istifade edebilir.

Diğeri ise, âyineyi bırakır, doğrudan doğruya güneşe karşı çıkar, haşmetini görür, azametini anlar. Sonra pek yüksek bir dağa çıkar, güneşin pek geniş şâşaa-i saltanatını görür ve bizzat, perdesiz onunla görüşür. Sonra döner, hanesinden veya bağının damından geniş pencereler açar, gökteki güneşe karşı yollar yapar, hakikî güneşin daimî ziyasıyla sohbet eder, konuşur. Ve böylece, minnettârâne bir sohbet edebilir ve diyebilir: “Ey yeryüzünü ışığıyla yaldızlayan ve zeminin vechini ve bütün çiçeklerin yüzlerini güldüren dünya güzeli, gök nazdarı olan nazenin güneş! Onlar gibi benim haneciğimi, bahçeciğimi ısındırdın ve ışıklandırdın—bütün dünyayı ışıklandırdığın ve yeryüzünü ısındırdığın gibi.” Halbuki, evvelki âyine sahibi böyle diyemez. O âyine kaydı altında güneşin aksi ise, âsârı mahduttur, o kayda göredir.

İşte, Şems-i Ezel ve Ebed Sultanı olan Zât-ı Ehad ve Samedin tecellîsi, mahiyet-i insaniyeye, hadsiz merâtibi tazammun eden iki suretle tezahür eder:

Birincisi: Âyine-i kalbe uzanan bir nisbet-i Rabbâniye ile bir tezahürdür ki, herkes istidadına ve tayy-ı merâtipte seyr ü sülûküne, esmâ ve sıfâtın tecelliyâtına nisbeten cüz’î ve küllî o Şems-i Ezelînin nuruna ve sohbetine ve münâcâtına mazhariyeti var. Galip esmâ ve sıfâtın zılâlinde giden velâyetlerin derecâtı bu kısımdan ileri gelir.

İkincisi: İnsanın câmiiyeti ve şecere-i kâinatın en münevvermeyvesi olduğundan, bütün kâinatta cilveleri tezahür eden Esmâ-i Hüsnâyı birden âyine-i ruhunda gösterebilmesi cihetiyle, Cenâb-ı Hak, tecellî-i zâtıyla ve Esmâ-i Hüsnânın âzamî mertebede nev-i insanın mânen en âzam bir ferdine tecellî-i âzam tezahür eder ki, bu tezahür ve tecellî, Mirac-ı Ahmedî (a.s.m.) sırrıdır ki, onun velâyeti, risaletine mebde’ olur.

Velâyetki, zıllden geçer, ikinci temsilin birinci adamına benzer. Risalette zıll yoktur; doğrudan doğruya Zât-ı Zülcelâlin ehadiyetine bakar, ikinci temsilin

ikinci adamına benzer. Mirac ise, velâyet-i Ahmediyenin (a.s.m.) keramet-i kübrâsı, hem mertebe-i ulyâsı olduğundan, risalet mertebesine inkılâb etmiş. Miracın bâtını velâyettir; halktan Hakka gitmiş. Zâhir-i Mirac risalettir; Haktan halka geliyor. Velâyet, kurbiyet merâtibinde sülûktür; çok merâtibin tayyına ve bir derece zamana muhtaçtır. Nur-u âzam olan risalet ise, akrebiyet-i İlâhiyenin inkişafı sırrına bakar ki, bir ân-ı seyyale kâfidir. Onun için hadiste denilmiş: "Bir anda dönmüş, gelmiş."[1]

1. bk. es-Suyûtî, *el-Hasâisu'l-Kübrâ*1:272; Kâdı İyâz, *eş-Şîfâ* s.166; Aliyyülkârî, *Şerhu'ş-Şifâ* 1:409.

Şimdi, makam-ı istimâda bulunan mülhide deriz ki: Madem bu kâinat gayet muntazam bir memleket, gayet muhteşem bir şehir, gayet müzeyyen bir saray hükmündedir. Elbette onun bir hâkimi, bir mâliki, bir ustası vardır.

Madem böyle haşmetli bir Mâlik-i Zülcelâl, bir Hâkim-i Zülkemâl, bir Sâni-i Zülcemâl vardır. Hem madem umum o âleme, o memlekete, o şehre, o saraya alâkadarlık gösteren ve havas ve duygularıyla umumuna münasebettar ve nazarı küllî olan bir insan vardır. Elbette o Sâni-i Muhteşem, o küllî nazarlı ve umumî şuurlu olan insan ile ulvî, âzamî bir münasebeti bulunacaktır ve ona kudsî bir hitabı ve âli bir teveccühü olacaktır.

Hem madem ÂdemAleyhisselâmdan şimdiye kadar şu münasebete mazhar olanların içinde, âsârının şehadetiyle, yani küre-i arzın nısfını ve nev-i beşerin humsunu daire-i tasarrufuna aldığı ve kâinatın şekl-i mânevîsini değiştirdiği, ışıklandırdığı gibi, en âzamî bir mertebede o münasebeti Muhammed-i Arabî Sallallahu Aleyhi Vesellem göstermiştir. Öyle ise, o münasebetin en âzamî bir mertebesinden ibaret olan Mirac, ona elyak ve ona evfaktır.

İKİNCİ ESAS

Hakikat-i Miracnedir?

Elcevap: Zât-ı Ahmediyenin (a.s.m.) merâtib-i kemâlâtta seyr ü sülûkünden ibarettir. Yani, Cenâb-ı Hakkın tertib-i mahlûkatta tecellî ettirdiği ayrı ayrı isim ve ünvanlarla ve saltanat-ı rububiyetinde teşkil ettiği devâir-i tedbir ve icadda ve o dairelerde birer arş-ı rububiyet ve birer merkez-i tasarrufa medar olan bir semâ tabakasında gösterdiği âsâr-ı rububiyeti birer birer o abd-i mahsusa göstermekle, o abdi, hem bütün kemâlât-ı insaniyeyi câmi', hem bütün tecelliyât-ı İlâhiyeye mazhar, hem bütün tabakat-ı kâinata nazır ve saltanat-ı Rububiyetin dellâlı ve marziyât-ı İlâhiyenin mübelliği ve tılsım-ı kâinatın keşşafı yapmak için, burâka bindirip, berk gibi semâvâtı seyrettirip, kat'-ı merâtip ettirerek, kamervâri menzilden menzile, daireden daireye rububiyet-i İlâhiyeyi temâşâ ettirip, o dairelerin semâvâtında makamları bulunan ve ihvânı olan enbiyayı birer birer göstererek, tâ Kab-ı Kavseyn makamına çıkarmış, ehadiyet ile kelâmına ve rüyetine mazhar kılmıştır.[1]

1. bk. et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân*15:6; el-Ehadîsü'l-Muhtâra 6:258-259; İbni Kesîr, *el-Bidâye* 3:109-118; es-Süheylî, *er-Ravdu'l-Ünf* 2:191-194.

Şu yüksek hakikate iki temsildürbünüyle bakılabilir.

Birincisi: Yirmi Dördüncü Sözde izah edildiği gibi, nasıl ki bir padişahın kendi hükûmetinin dairelerinde ayrı ayrı ünvanları ve raiyetinin tabakalarında başka başka nam ve vasıfları ve saltanatının mertebelerinde çeşit çeşit isim ve alâmetleri vardır. Meselâ, adliye dairesinde hâkim-i âdil ve mülkiyede sultan ve askeriyede kumandan-ı âzam ve ilmiyede halife, ve hâkezâ, sair isim ve ünvanları bulunur. Herbir dairede birer mânevî tahtı hükmünde olan makam ve iskemlesi bulunur. O tek padişah, o saltanatın dairelerinde ve tabakat-ı hükûmetin mertebelerinde bin isim ve ünvana sahip olabilir. Birbiri içinde bin taht-ı saltanatı olabilir. Güya o hâkim, herbir dairede şahsiyet-i mâneviye haysiyetiyle ve telefonuyla mevcut ve hazır bulunur, bilir. Ve her tabakada kanunuyla, nizamıyla, mümessiliyle görünür, görür. Ve her mertebede, perde arkasında hükmüyle, ilmiyle,kuvvetiyle idare eder, bakar. Ve herbir dairenin başka bir merkezi, bir menzili vardır. Ahkâmları birbirinden ayrıdır. Tabakatları birbirinden başkadır. İşte, böyle bir sultan, istediği bir zâtı bütün o dairelerinde gezdirip, her daireye mahsus saltanat-ı şahanesini ve evâmir-i hâkimânesini gösterip, daireden daireye, tabakadan tabakaya gezdirip, tâ huzuruna getirir. Sonra bütün o dairelere taallûk eden bazı evâmir-i umumiye-i külliyeyi ona tevdi eder, gönderir.

İşte, bu misalgibi, Ezel ve Ebed Sultanı olan Rabbü'l-Âlemîn için, rububiyetinin mertebelerinde ayrı ayrı, fakat birbirine bakar şe'n ve namları vardır. Ve ulûhiyetinin dairelerinde başka başka, fakat birbiri içinde görünür isim ve alâmetleri vardır. Ve haşmetli icraatında ayrı ayrı, fakat birbirine benzer tecellî ve cilveleri vardır. Ve kudretinin tasarrufâtında başka başka, fakat birbirini ihsas eder ünvanları vardır. Ve sıfatlarının tecelliyâtında başka başka, fakat birbirini gösterir mukaddes zuhuratı vardır. Ve ef'âlinin cilvelerinde çeşit çeşit, fakat birbirini ikmâl eder tasarrufâtı vardır. Ve rengârenk san'atında ve masnûatında çeşit çeşit, fakat birbirini temâşâ eder haşmetli rububiyeti vardır.

İşte şu sırr-ı azîme binaen, kâinatı hayretfezâ acip bir tertiple tanzim etmiş. En küçük tabakat-ı mahlûkattan olan zerrâttan, tâ semâvâta ve semâvâtın birinci tabakasından, tâ Arş-ı Âzama kadar birbiri üstünde teşkilât var. Herbir semâ, bir ayrı âlemin damı ve rububiyet için bir arş ve tasarrufât-ı İlâhiye için bir merkez hükmündedir. O dairelerde ve o tabakatta, çendan, ehadiyet itibarıyla bütün esmâ bulunabilir, bütün ünvanlarla tecellî eder. Fakat, nasıl ki adliyede hâkim-i âdil ünvanı asıldır, hâkimdir; sair ünvanlar orada onun emrine bakar, ona tâbidir. Öyle de, herbir tabakat-ı mahlûkatta, herbir semâda bir isim, bir ünvan-ı İlâhî hâkimdir; sair ünvanlar da onun zımnındadır. Meselâ, ism-i Kadîre mazhar

Hazret-i İsâ Aleyhisselâm hangi semâda Peygamber Aleyhissalâtü Vesselâm ile görüştüyse, işte o semâ dairesinde Cenâb-ı Hak *Kadîr* ünvanıyla bizzat orada mütecellîdir. Meselâ, Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâmın makamı olan semâ dairesinde en ziyade hükümfermâ, Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâmın mazhar olduğu *Mütekellim* ünvanıdır, ve hâkezâ...

İşte, zât-ı AhmediyeAleyhissalâtü Vesselâm, çünkü İsm-i Âzama mazhardır[1] ve nübüvveti umumîdir[2] ve bütün esmâya mazhardır.[3] Elbette, bütün devâir-i rububiyetle alâkadardır. Elbette o dairelerde makam sahibi olan enbiyalarla görüşmek ve umum tabakattan geçmek, hakikat-i Miracı iktiza ediyor.

1. bk. *Ebû Dâvûd*, Vitr 8; *Tirmizi*, Deavât 64; *İbni Mâce*, Dua 9; *Müsned*6:461; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 1:683-686, 4:352; İbni Ebî Şeybe, *el-Musannaf* 6:47; el-Beyhakî, *Şuabu'l-İman* 2:437.
2. bk. EnbiyâSûresi, 21:107; Sebe' Sûresi, 34:27; Saf Sûresi, 61:9.
3. bk. Kadı İyaz, *eş-Şifâ*1:235-246.

İkinci temsil: Nasıl ki bir sultanın ünvanlarından olan "kumandan-ı âzam" ünvanı, devâir-i askeriyenin serasker dairesi gibi küllî ve geniş daireden tut, tâ onbaşı dairesi gibi cüz'î ve hususî herbir dairede bir zuhuru, bir cilvesi vardır. Meselâ, bir nefer, o kumandanlık ünvan-ı âzamının nümunesini onbaşı şahsında görür, ona bakar, ondan emir alır. O nefer onbaşı olduğunda, çavuş dairesindeki kumandanlık dairesi nazarına çarpar, ona bakar. Sonra çavuş olsa, o vakit kumandanlık nümunesini ve cilvesini mülâzım dairesinde görür, o makamda ona mahsus bir iskemle bulunur. Ve hâkezâ, yüzbaşı, binbaşı, ferik, müşir dairelerinden herbirinde, dairelerin büyük ve küçüklüğü nisbetinde o kumandanlık ünvanını görür.

Şimdi, bir neferi, o kumandan-ı âzam bütün devâir-i askeriyeye taallûk edecek bir vazifeyle tavzif etmek istese, bir müfettiş gibi her devâiri görüp ve görünecek bir makam vermek istese, elbette o kumandan-ı âzam, o neferi, onbaşı dairesinden tut, tâ daire-i âzamına kadar birer birer gezdirecek, tâ görsün, görülsün.

Sonra huzuruna kabul edip sohbetine müşerref ederek, nişan ve ferman verip taltif ederek, tâ geldiği yere kadar bir anda gönderir.

Şu temsilde bir noktayı nazara almak lâzım ki, padişah eğer âcizolmazsa, surî olduğu gibi mânevî cihetinde de iktidarı olsa, o vakit ferik, müşir, mülâzım gibi eşhası tevkil etmez, bizzat her yerde bulunur. Yalnız bazı perdeler altında ve makam sahibi eşhasın arkasında, doğrudan doğruya emri o verir. Bazı veliyy-i kâmil olan padişahlar çok dairelerde, bazı eşhas suretinde icraatını yaptığı rivâyet edilir. Şu temsille baktığımız hakikat ise, acz onun içinde olmadığı için, doğrudan doğruya herbir dairede emir ve hüküm kumandan-ı âzamdan geliyor; onun emriyle, iradesiyle, kuvvetiyledir.

İşte, şu temsilgibi, Hâkim-i Arz ve Semâvât , emr-i [1] كُنْ فَيَكُونُ 'a mâlik

Âmir-i Mutlak olan Sultan-ı Ezelî ve Ebedî, tabakat-ı mahlûkatında cereyan eden ve kemâl-i itaat ve intizamla imtisal olunan evâmir ve kumandanlığının şuûnâtı ve zerrâttan seyyârâta ve sinekten semâvâta kadar olan tabakat-ı mahlûkat ve tavâif-i mevcudatta küçük-büyük, cüz'î-küllî tabakatı ve taifeleri ayrı ayrı, fakat birbirine bakar bir tarzda birer daire-i rububiyet, birer tabaka-i hâkimiyet görünüyor.

1. "(Cenâb-ı Hak) Birşeyin olmasını murad ettiği zaman, Onun işi sadece 'Ol' demektir; o da oluverir." Yâsin Sûresi, 36:82.

Şimdi, bütün kâinattaki makàsıd-ı ulyâve netâic-i uzmâyı anlayacak ve bütün tabakatın ayrı ayrı vezâif-i ubûdiyetlerini görmekle Zât-ı Kibriyâ nın saltanat-ı rububiyetini , haşmet-i hâkimiyetini müşahede ederek, o Zâtın marziyâtı ne olduğunu anlamak ve Onun saltanatına dellâl olmak için, alâküllihal, o tabakat ve dairelere bir seyr ü sülûk olacaktır. Tâ, daire-i âzamiyesinin ünvanı olan Arş-ı Âzamına girecek, tâ Kab-ı Kavseyne, yani imkân ve vücub ortasında Kab-ı Kavseyn ile işaret olunan makama girecek ve Zât-ı Celîl-i Zülcemâl ile görüşecektir ki, şu seyr ü sülûk ise Miracın hakikatidir.

Herbir insan, aklıyla, hayalsür'atinde seyeranı; herbir velî, kalbiyle berk sür'atinde cevelânı; ve cism-i nuranî olan herbir melek, ruh sür'atinde Arştan ferşe, ferşten Arşa deveranı;[1] ehl-i Cennetin insanları, burak sür'atinde, haşirden beş yüz sene fazla mesafeden Cennete çıkmaları olduğu gibi,[2] nur ve nur kabiliyetinde ve evliya kalblerinden daha lâtif ve emvâtın ruhlarından ve melâike cisimlerinden daha hafif ve cesed-i necmî ve beden-i misalîden daha zarif olan ruh-u Muhammedînin (a.s.m.) hadsiz vezâifine medar ve cihazatının mahzeni olan cism-i Muhammedî (a.s.m.), elbette onun ruh-u âlisiyle Arşa kadar beraber gidecektir.

1. bk. Meâric Sûresi, 70:4.
2. bk. Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân 19; *Dârimî*, Rikâk 89; el-Hâkim, *el-Müstedrek*4:542; et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr* 9:356.

Şimdi, makam-ı istimâda olan mülhide bakıyoruz:

Hatıra geliyor ki: O mülhid kalbinden der, "Ben Allah'ı tanımıyorum, Peygamberi bilmiyorum. Nasıl Miraca inanacağım?" Biz de deriz ki:

Madem şu kâinat ve mevcudat var ve içinde ef'al ve icad var. Hem madem muntazam bir fiil fâilsiz olmaz, mânidar bir kitap kâtipsiz olmaz, san'atlı bir nakış Nakkâşsız olmaz. Elbette, şu kâinatı dolduran ef'âl-i hakîmânenin bir fâili ve yeryüzünün mevsim be mevsim tazelenen hayretfezâ nukuşlarının, mânidar mektubatının bir kâtibi, bir Nakkâşı vardır.

Hem madem bir işte iki hâkimin bulunması o işin intizamını bozuyor. Hem madem sinek kanadından tâ semâvâtkandiline kadar mükemmel bir intizam var. Öyle ise o Hâkim birdir. Bir olmazsa—çünkü herşeyde san'at ve hikmet o derece aciptir ki, o şeyin Sânii, herbir şeye muktedir olacak, herbir işi bilecek bir derecede Kadîr-i Mutlak olmak lâzım gelir; öyle ise, bir olmazsa—mevcudat

adedince ilâhların bulunması lâzım gelir. O ilâhlar hem birbirine zıt, hem birbirine misil olacaklar; ve o halde şu acip intizam bozulmamak yüz bin defa muhaldir.

Hem madem şu mevcudatın tabakatı, bir ordudan bin defa daha muntazam bir emirle hareket ettiği bilbedâhe görünüyor. Yıldızların, güneş ve kamerin muntazaman hareketlerinden tut, tâ badem çiçeklerine kadar herbir taife o kadar muntazam, o kadar mükemmel bir surette Kadîr-i Ezelînin o taifeye verdiği nişanları, formaları, güzel libasları ve tayin ettiği harekâtı, bin defa ordudan daha muntazam bir tarzda izhar ediyor. Öyle ise, şu kâinatın, mevcudatı Onun emrine bakar ve imtisal eder, perde-i gayb arkasında bir Hâkim-i Mutlakı vardır.

Hem madem o Hâkim, bütün yaptığı icraat-ı hakîmâneşehadetiyle, hem gösterdiği âsâr-ı haşmetle, bir Sultan-ı Zülcelâldir. Hem gösterdiği ihsânât ile, gayet Rahîm bir Rabdir. Hem izhar ettiği güzel san’atlarıyla, san’atperver ve san’atını çok sever bir Sânidir. Hem gösterdiği tezyinat ve merak-âver san’atlarıyla zîşuurların nazar-ı istihsanını âsârına celb etmek isteyen bir Hâlık-ı Hakîmdir. Hem hilkat-i âlemde gösterdiği muhayyirü’l-ukul tezyinatın ne demek olduğunu ve mahlûkat nereden gelip nereye gideceğini, rububiyetinin hikmetiyle zîşuura bildirmek istediği anlaşılıyor. Elbette bu Hâkim-i Hakîm ve Sâni-i Alîm, rububiyetini göstermek ister.

Hem madem bu kadar gösterdiği âsâr-ı lütufve merhamet ve garaib-i san’at ile zîşuura kendini tanıttırmak ve sevdirmek ister. Elbette, zîşuurlardan arzularını ve onlardaki marziyâtı ne olduğunu, bir mübelliğ vasıtasıyla bildirecektir.

Öyle ise, zîşuurlardan birisini tayin edip onunla o rububiyetini ilân edecektir. Ve sevdiği san’atlarını teşhir için, bir dellâlı kurb-u huzuruna müşerref edip teşhire vasıta edecektir. Ve o ulvî makàsıdını sair zîşuurlara bildirmekle kemâlâtını izhar etmek için birisini muallim tayin edecektir. Ve şu kâinatta derc ettiği tılsımı ve şu mevcudatta gizlediği muammâ-i rububiyeti mânâsız kalmamak için, herhalde bir rehber tayin edecektir. Ve gösterdiği ve enzârın temâşâsına neşrettiği mehâsin-i san’at faidesiz ve abes kalmamak için, onlardaki makàsıdı ders verecek bir rehber tayin edecektir. Hem marziyâtını zîşuurlara tebliğ etmek için, birisini bütün zîşuurların fevkinde bir makama çıkaracak ve marziyâtını ona bildirecek, onlara gönderecektir.

Madem hakikatve hikmet böyle iktiza ediyor. Ve şu vezâife en elyak Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmdır. Çünkü, bilfiil, en mükemmel bir surette o vazifeleri yapmıştır. Teşkil ettiği âlem-i İslâm ve gösterdiği nur-u İslâmiyet, bir şahid-i âdil ve sadıktır. Öyle ise, o Zât, doğrudan doğruya, bütün kâinatın fevkine çıkıp, bütün mevcudattan geçip, bir makama girmek lâzımdır ki, bütün

mahlûkatın Hâlıkı ile umumî, ulvî, küllî bir sohbet etsin. İşte, Mirac dahi bu hakikati ifade ediyor.

Elhasıl: Madem şu azîm kâinatı, mezkûr maksatlar gibi çok azîm makàsıd ve çok büyük gayeler için şu surette teşkil, tertip ve tezyin etmiştir. Hem madem şu mevcudat içinde şu umumî rububiyeti bütün dekaikiyle, şu azîm saltanat-ı Ulûhiyeti bütün hakaikiyle görecek insan nev'i vardır. Elbette o Hâkim-i Mutlak o insanla konuşacaktır, makàsıdını bildirecektir.

Madem her insan cüz'iyetten ve süfliyetten tecerrüd edip en yüksek bir makam-ı küllîye çıkamıyor, o Hâkimin küllî hitabına bizzat muhatap olamıyor. Elbette, o insanlar içinde bazı efrad-ı mahsusa, o vazifeyle muvazzaf olacaklar, tâ iki cihetle münasebeti bulunsun: hem insan olmalı, tâ insanlara muallim olsun; hem ruhen gayet ulvî olmalı ki, tâ doğrudan doğruya hitaba mazhar olsun.

Şimdi, madem şu insanlar içinde, şu kâinatSâniinin makàsıdını en mükemmel bir surette bildiren ve şu kâinat tılsımını keşfeden ve hilkatin muammâsını açan ve rububiyetin mehâsin-i saltanatına en mükemmel tarzda dellâllık eden Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmdır. Elbette, bütün efrad-ı insaniye içinde öyle bir mânevî seyr ü sülûkü olacaktır ki, cismanî âlemde seyr ü seyahat suretinde bir Miracı olacaktır. Yetmiş bin perde[1] tabir olunan berzah-ı esmâ ve tecellî-i sıfât ve ef'âl ve tabakat-ı mevcudatın arkasına kadar kat'-ı merâtip edecektir. İşte Mirac budur.

Yine hatıra geliyor ki: Ey müstemi'! Sen kalbinden diyorsun ki, "Nasıl inanayım? Herşeyden daha yakın bir Rabbe, binler sene mesafeyi kat' edip yetmiş bin perdeyi geçtikten sonra Onunla görüşmek ne demektir?"

Biz de deriz ki: Cenâb-ı Hakherşeye herşeyden daha yakındır.[2] Fakat herşey Ondan nihayetsiz uzaktır.[3]

1. bk. et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*6:148; el-Asbahânî, *el-Azamet* 2:671, 681; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 2:212; ed-Deylemî, *el-Müsned* 2:221.
2. bk. Kaf Sûresi, 5016; Vâkıa Sûresi, 56:85.
3. bk. En'âm Sûresi, 6:103.

Nasıl ki, güneşin şuuru ve konuşması olsa, senin elindeki âyine vasıtasıyla seninle konuşabilir, istediği gibi sende tasarruf eder. Belki, âyine-misal senin gözbebeğinden sana daha yakın olduğu halde, sen dört bin sene kadar ondan uzaksın; hiçbir cihette ona yanaşamazsın. Eğer terakki etsen, kamer makamına gelip doğrudan doğruya bir mukabele noktasına çıksan, ona yalnız bir nevi âyinedarlık edebilirsin. Öyle de, Şems-i Ezel ve Ebed olan Zât-ı Zülcelâl herşeye herşeyden daha yakın olduğu halde, herşey Ondan nihayetsiz uzaktır. Yalnız, bütün mevcudatı kat' edip, cüz'iyetten çıkıp, külliyetin merâtibinde git gide binler hicaplardan geçip, tâ bütün mevcudata muhit bir ismine yanaşır, ondan daha ileride çok merâtibi kat' eder, sonra bir nevi kurbiyete müşerref olur.

Hem meselâ, bir nefer, kumandan-ı âzamın şahs-ı mânevîsinden çok uzaktır.

O nefer, kumandanını, onbaşılıkta gördüğü küçük bir nümune ile, gayet uzak bir mesafede, mânevî çok perdeler arkasında ona bakar. Hakikî onun şahs-ı mânevîsiyle kurbiyet ise, mülâzımlık, yüzbaşılık, binbaşılık gibi çok merâtib-i külliyeden geçmek lâzım geliyor. Halbuki, kumandan-ı âzam, emriyle, kanunuyla, nazarıyla, hükmüyle, ilmiyle—sureten olduğu gibi mânen de kumandan ise—bizzat zâtıyla o neferin yanında bulunur, görür. Şu hakikat On Altıncı Sözde gayet kat'î bir surette ispat edildiğinden, ona iktifâen burada kısa kesiyoruz.

Yine hatıra gelir ki: Sen kalbinden dersin, "Ben semâvâtı inkâr ediyorum, melâikelere inanmıyorum. Semâvâtta birinin gezmesine, melâikelerle görüşmesine nasıl inanayım?"

Evet, senin gibi aklıgözüne inmiş ve gözüne perde çekilmiş adamlara söz anlatmak ve birşey göstermek elbette müşküldür. Fakat hak o kadar parlaktır ki, körler de görebildiği için, biz de deriz ki:

Feza-yı ulvî, bil'ittifak, esir ile doludur. Ziya, elektrik, hararet gibi sair seyyâlât-ı lâtife, o fezayı dolduran bir maddenin vücuduna delâlet eder. Meyveler ağacını, çiçekler çimenlerini, sünbüller tarlalarını, balıklar denizini bilbedâhe gösterdiği gibi, şu yıldızlar dahi, bizzarure, menşelerini, tarlasını, denizini, çimengâhının vücudunu aklın gözüne sokuyorlar.

Madem âlem-i ulvîde muhtelif teşkilât var; muhtelif vaziyetlerde muhtelif ahkâmlar görünüyor. Öyle ise, o ahkâmların menşeleri olan semâvât muhteliftir. İnsanda cisimden başka nasıl akıl, kalb, ruh, hayal, hafıza gibi mânevî vücutlarda var. Elbette, insan-ı ekberolan âlemde ve şu insan meyvesinin şeceresi olan kâinatta, âlem-i cismaniyetten başka âlemler var. Hem âlem-i arzdan, tâ Cennet âlemine kadar herbir âlemin birer semâsı vardır.

Hem melâikeiçin deriz ki: Seyyârât içinde mutavassıt ve yıldızlar içinde küçük ve kesif olan küre-i arz, mevcudat içinde en kıymettar ve nuranî olan hayat ve şuur, hesapsız bir surette onda bulunuyorlar. Elbette, karanlıklı bir hane hükmünde olan şu arza nisbeten müzeyyen kasırlar, mükemmel saraylar hükmünde olan yıldızlar ve yıldızların denizleri olan gökler, zîşuur ve zîhayat ve pek kesretli ve muhtelifül'ecnas olan melâike ve ruhanîlerin meskenleridir. Pek kat'î bir surette, *İşârâtü'l-İ'câz* namındaki tefsirimde,[1] ثُمَّ اسْتَوٰى اِلَى السَّمَاءِ فَسَوّٰيهُنَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ âyetinde, semâvâtın hem vücudu, hem taaddüdü ispat edildiğinden; ve melâike hakkında Yirmi Dokuzuncu Sözde, iki kere iki dört eder kat'iyetinde, melâikelerin vücudunu ispat ettiğimizden, onlara iktifâen burada kısa kesiyoruz.

Elhasıl: Esirden yapılmış, elektrik, ziya , hararet , cazibe gibi seyyâlât-ı lâtifenin medarı olmuş ve hadiste [2] اَلسَّمَاءُ مَوْجٌ مَكْفُوفٌ işaretiyle seyyârât ve nücumun harekâtına müsait olmuş ve Samanyolu denilen mecerretü's-semâdan, tâ en yakın seyyareye kadar, muhtelif vaziyet ve teşekkülde yedi tabaka, herbir tabaka âlem-i arzdan tâ âlem-i berzaha, âlem-i misale, tâ âlem-i âhirete kadar birer âlemin damı hükmünde birer semânın bulunması, hikmeten, aklen iktiza eder.

1. "Sonra da iradesini semâya yöneltti ve gökleri yedi tabaka olarak tanzim etti." Bakara Sûresi, 2:29.
2. "Sema, dalgaları karar kılmış bir denizdir."*Tirmizi*, Tefsîru Sûreti'l-Hadîd: 1; *Müsned*, 2:370.

Hem hatıra gelir ki: Ey mülhid! Sen dersin, "Bin müşkülâtla tayyare vasıtasıyla ancak bir iki kilometre yukarıya çıkılabilir. Nasıl bir insan, cismiyle, binler sene mesafeyi birkaç dakika zarfında kat' eder, gider, gelir?"

Biz de deriz ki: Arz gibi ağır bir cisim, fenninizce, hareket-i seneviyesiyle bir dakikada takriben yüz seksen sekiz saat mesafeyi keser; takriben yirmi beş bin senelik mesafeyi bir senede kat' ediyor. Acaba, şu muntazam harekâtı ona yaptıran ve bir sapan taşı gibi döndüren bir Kadîr-i Zülcelâl, bir insanı Arşa getiremez mi? Şemsin cazibesi denilen bir kanun-u Rabbânî ile, Mevlevî gibi, etrafında pek ağır olan cism-i arzı gezdiren bir hikmet, cazibe-i rahmet-i Rahmân ile ve incizab-ı muhabbet-i Şems-i Ezel ile, bir cism-i insanı berk gibi Arş-ı Rahmân'a çıkaramaz mı?

Yine hatıra gelir ki: Diyorsun, "Haydi, çıkılabilir. Niçin çıkmış? Ne lüzumu var? Velîler gibi ruh ve kalbiyle gitse yeter."

Biz de deriz ki: Madem Sâni-i Zülcelâl, mülkve melekûtundaki âyât-ı acibesini göstermek ve şu âlemin destgâh ve menbalarını temâşâ ettirmek ve a'mâl-i beşeriyenin netâic-i uhreviyesini irâe etmek istemiş. Elbette, âlem-i mubsarâtın anahtarı hükmünde olan gözünü ve mesmuat âlemindeki âyâtı temâşâ eden kulağını, Arşa kadar beraber alması lâzım geldiği gibi, ruhunun hadsiz vezaife medar olan âlât ve cihâzâtının makinesi hükmünde olan cism-i mübarekini dahi, tâ Arşa kadar beraber alması mukteza-yı akıl ve hikmettir. Nasıl ki Cennette, hikmet-i İlâhiye cismi ruha arkadaş ediyor. Çünkü pek çok vezaif-i ubûdiyete ve hadsiz lezâiz ve âlâma medar olan cesettir. Elbette o cesed-i mübarek, ruha arkadaş olacaktır. Madem Cennettecisim ruh ile beraber gider. Elbette, Cennetü'l-Me'vâ gövdesi olan Sidretü'l-Müntehâya urûc eden[1] zât-ı Ahmediye(a.s.m.) ile cesed-i mübarekini refakat ettirmesi ayn-ı hikmettir.

1. bk. Necm Sûresi, 53:14.

Yine hatıra gelir ki: Dersin, "Birkaç dakikada binler sene mesafeyi kat' etmek aklen muhaldir."

Biz de deriz ki: Sâni-i Zülcelâlin san'atında, harekât nihayet derecede

muhteliftir. Meselâ, savtın sür’atiyle ziya, elektrik, ruh, hayal sür’atleri ne kadar mütefavit olduğu malûm. Seyyârâtın dahi, fennen harekâtı o kadar muhteliftir ki, akıl hayrettedir. Acaba lâtif cismi, uruçta sür’atli olan ulvî ruhuna tâbi olmuş, ruh sür’atinde hareketi nasıl akla muhalif görünür?

Hem on dakika yatsan, bazı olur ki, bir sene kadar hâlâta maruz olursun. Hattâ bir dakikada insan gördüğü rüyayı, onun içinde işittiği sözleri, söylediği kelimâtı toplansa, uyanık âleminde bir gün, belki daha fazla zaman lâzımdır. Demek oluyor ki, bir zaman-ı vahid, iki şahsa nisbeten, birisine bir gün, birisine de bir sene hükmüne geçer. Şu mânâya bir temsil ile bak ki:

İnsanın hareketinden, güllenin hareketinden, savttan, ziyadan, elektrikten, ruhtan, hayalden tezahür eden sür’at-i harekâtta bir mikyas olmak için şöyle bir saat farz ediyoruz ki: O saatte on iğne var.Birisi saatleri gösterir. Biri de, ondan altmış defa daha geniş birdairede dakikayı sayar. Birisi altmış defa daha geniş bir daire içinde saniyeleri, diğeri yine altmış defa daha geniş bir dairede sâliseleri, ve hâkezâ râbiaları, hâmiseleri, sâdise, sâbia, sâmine, tâsia, tâ âşireleri sayacak gayet muntazam, azîm bir dairede birer ibre farz ediyoruz. Faraza, saati sayan ibrenin dairesi küçük saatimiz kadar olsa, herhalde âşireleri sayan ibrenin dairesi arzın medar-ı senevîsi kadar, belki daha fazla olmak lâzım gelir.

Şimdi iki şahıs farz ediyoruz. Biri, saati sayan ibreye binmiş gibi, o ibrenin harekâtına göre temâşâ ediyor. Diğeri, âşireleri sayan ibreye binmiş. Bu iki şahsın bir zaman-ı vahidde müşahede ettikleri eşya, saatimizle arzın medar-ı senevîsi nisbeti gibi, meşhudatça pek çok farkları vardır. İşte zaman, çünkü harekâtın bir rengi, bir levni, yahut bir şeridi hükmünde olduğundan, harekâtta câri olan bir hüküm, zamanda dahi câridir.

İşte, bir saatte meşhudatımız, bir saatin saati sayan ibresine binen zîşuur şahsın meşhudatı kadar olduğu ve hakikat-i ömrü de o kadar olduğu halde; âşire ibresine binen şahıs gibi, aynı zamanda, o muayyen saatte, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm, burak-ı tevfik-i İlâhîye biner, berk gibi bütün daire-i mümkinatı kat’ edip, acaib-i mülk ve melekûtu görüp, daire-i vücub noktasına çıkıp, sohbete müşerref olup, rüyet-i cemâl-i İlâhîye mazhar olarak, fermanı alıp vazifesine dönebilir ve dönmüş ve öyledir.

Yine hatıra gelir ki: Dersiniz, “Evet, olabilir, mümkündür. Fakat her mümkün vaki olmuyor. Bunun emsali var mı ki kabul edilsin? Emsali olmayan birşeyin, yalnız imkânı ile, vukuuna nasıl hükmedilebilir?”

Biz de deriz ki: Emsali o kadar çoktur ki, hesaba gelmez. Meselâ, her zînazar, gözüyle, yerden tâ Neptün seyyaresine kadar bir saniyede çıkar. Her zîilim, aklıyla kozmoğrafya kanunlarına binip yıldızların tâ arkasına bir dakikada gider.

Her zîiman, namazın ef’al ve erkânına fikrini bindirip, bir nevi Miracla kâinatı arkasına atıp huzura kadar gider. Her zîkalb ve kâmil velî, seyr ü sülûk ile, Arştan ve daire-i esmâ ve sıfâttan kırk günde geçebilir. Hattâ, Şeyh-i Geylânî, İmam-ı Rabbânî gibi bazı zatların ihbarat-ı sadıkaları ile, bir dakikada Arşa kadar urûc-u ruhanîleri oluyor. Hem ecsâm-ı nuranî olan melâikelerin Arştan ferşe, ferşten Arşa kısa bir zamanda gitmeleri ve gelmeleri vardır. Hem ehl-i Cennet, mahşerden Cennet bağlarına kısa bir zamanda urûc ediyorlar.[1]

1. bk. *Tirmizî*, Tefsîru’l-Kur’ân 19; *Dârimî*, Rikâk 89; el-Hâkim, *el-Müstedrek*4:542.

Elbette bu kadar nümuneler gösteriyorlar ki, bütün evliyaların sultanı, umum mü’minlerin imamı, umum ehl-i Cennetin reisi ve umum melâikenin makbulü olan zât-ı Ahmediyenin (a.s.m.) seyr ü sülûküne medar bir Miracı bulunması ve onun makamına münasip bir surette olması, ayn-ı hikmettir ve gayet makuldür ve şüphesiz vakidir.

ÜÇÜNCÜ ESAS

Hikmet-i Miracnedir?

Elcevap: Miracın hikmeti o kadar yüksektir ki, fikr-i beşerulaşamıyor. O kadar derindir ki, ona yetişemiyor. O kadar incedir ve lâtiftir ki, akıl kendi başıyla göremiyor. Fakat bazı işaretlerle, hakikatleri bilinmezse de vücutları bildirilebilir. Şöyle ki:

Şu kâinatın Hâlıkı, şu kesrettabakatında nur-u vahdetini ve tecellî-i ehadiyetini göstermek için, kesret tabakatının müntehâsından tâ mebde-i vahdete bir hayt-ı ittisal suretinde bir Miracla, bir ferd-i mümtazı, bütün mahlûkat hesabına kendine muhatap ittihaz ederek, bütün zîşuur namına makàsıd-ı İlâhiyesini ona anlatmak ve onunla bildirmek ve onun nazarıyla âyine-i mahlûkatında cemâl-i san’atını, kemâl-i rububiyetini müşahede etmek ve ettirmektir.

Hem Sâni-i Âlemin, âsârın şehadetiyle, nihayetsiz cemâl ve kemâli vardır. Cemâl, hem kemâl, ikisi de mahbub-u lizâtihîdirler. Yani bizzat sevilirler. Öyle ise, o Cemâl ve Kemâl Sahibinin, cemâl ve kemâline nihayetsiz bir muhabbeti vardır. O nihayetsiz muhabbeti, masnuatında çok tarzlarda tezahür ediyor. Masnuatını sever; çünkü masnuatının içinde cemâlini, kemâlini görür. Masnuatiçinde en sevimli ve en âli, zîhayattır. Zîhayatlar içinde en sevimli ve âli, zîşuurdur. Ve zîşuurun içinde, câmiiyet itibarıyla en sevimli, insanlar içinde bulunur. İnsanlar içinde, istidadı tamamıyla inkişaf eden, bütün masnuatta münteşir ve mütecellî kemâlâtın nümunelerini gösteren fert, en sevimlidir.

İşte, Sâni-i Mevcudat, bütün mevcudatta intişar eden tecellî-i muhabbetin bütün envâını bir noktada, bir âyinede görmek ve bütün envâ-ı cemâlini, ehadiyet sırrıyla göstermek için, şecere-i hilkatten bir meyve-i münevver

derecesinde ve kalbi o şecerenin hakaik-i esasiyesini istiab edecek bir çekirdek hükmünde olan bir zâtı, o mebde-i evvel olan çekirdekten, tâ müntehâ olan meyveye kadar bir hayt-ı ittisal hükmünde olan bir Mirac ile, o ferdin, kâinat namına mahbubiyetini göstermek ve huzuruna celb etmek ve rüyet-i cemâline müşerref etmek ve ondaki hâlet-i kudsiyeyi başkasına sirayet ettirmek için, kelâmıyla taltif edip fermanıyla tavzif etmektir.

Şimdi, şu hikmet-i âliyeye bakmak için, iki temsildürbünüyle tarassut edeceğiz.

Birinci temsil: On Birinci Sözün hikâye-i temsiliyesinde tafsilen beyan edildiği gibi, nasıl ki bir sultan-ı zîşânın pek çok hazineleri ve o hazinelerde pek çok cevahirlerin envâı bulunsa, hem sanayi-i garibede çok mahareti olsa ve hesapsız fünun-u acibeye marifeti, ihatası bulunsa, nihayetsiz ulûm-u bediaya ilim ve ıttılaı olsa; her cemâl ve kemâl sahibi kendi cemâl ve kemâlini görüp ve göstermek istemesi sırrınca, elbette o sultan-ı zîfünun dahi bir meşher açmak ister ki, içinde sergiler dizsin, tâ nâsın enzârına saltanatının haşmetini, hem servetinin şâşaasını, hem kendi san’atının hârikalarını, hem kendi marifetinin garibelerini izhar edip göstersin—tâ, cemâl ve kemâl-i mânevîsini iki vech ile müşahede etsin: Bir vechi, bizzat nazar-ı dekaik-âşinâsıyla görsün. Diğeri, gayrın nazarıyla baksın.

Ve şu hikmete binaen, elbette cesîm, muhteşem, geniş bir saray yapmaya başlar. Şahane bir surette dairelere, menzillere taksim eder. Hazinelerinin türlü türlü murassaâtıyla süslendirip, kendi dest-i san’atının en güzel, en lâtif san’atlarıyla ziynetlendirir. Fünun ve hikmetinin en incelikleriyle tanzim eder. Ve ulûmunun âsâr-ı mu’cizekârâneleriyle donatır, tekmil eder. Sonra nimetlerinin çeşitleriyle, taamlarının lezizleriyle, her taifeye lâyık sofraları serer, bir ziyafet-i âmme ihzar eder. Sonra, raiyetine kendi kemâlâtını göstermek için, onları seyre ve ziyafete davet eder. Sonra birisini yaver-i ekrem yapar, aşağıdaki tabakat ve menzillerden yukarıya davet eder, daireden daireye, üst üstteki tabakalarda gezdirir. O acip san’atının makinelerini ve destgâhlarını ve aşağıdan gelen mahsulâtın mahzenlerini göstere göstere, tâ daire-i hususiyesine kadar getirir. Bütün o kemâlâtının madeni olan mübarek zâtını ona göstermekle ve huzuruyla onu müşerref eder. Kasrın hakaikini ve kendi kemâlâtını ona bildirir, seyircilere rehber tayin eder, gönderir. Tâ o sarayın sâniini, o sarayın müştemilâtıyla, nukuşuyla, acaibiyle, ahaliye tarif etsin. Ve sarayın nakışlarındaki rumuzunu bildirip ve içindeki san’atlarının işaretlerini öğretip, derunundaki manzum murassâlar ve mevzun nukuş nedir ve saray sahibinin kemâlâtını ve hünerlerini nasıl gösterirler, o saraya girenlere tarif etsin ve girmenin âdâbını ve seyrin merasimini bildirip ve görünmeyen sultan-ı zîfünun ve zîşuûna karşı marziyâtı

ve arzuları dairesinde teşrifat merasimini tarif etsin.

Aynen öyle de, [1] وَ لِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى Ezel-Ebed Sultanıolan Sâni-i Zülcelâl, nihayetsiz kemâlâtını ve nihayetsiz cemâlini görmek ve göstermek istemiştir ki, şu âlem sarayını öyle bir tarzda yapmıştır ki, herbir mevcut pek çok dillerle Onun kemâlâtını zikreder, pek çok işaretlerle cemâlini gösterir. Esmâ-i Hüsnâsının herbir isminde ne kadar gizli mânevî defineler ve herbir ünvan-ı mukaddesesinde ne kadar mahfî letâif bulunduğunu, şu kâinat bütün mevcudatıyla gösterir. Ve öyle bir tarzda gösterir ki, bütün fünun, bütün desâtiriyle, şu kitab-ı kâinatı zaman-ı Âdem'den beri mütalâa ediyor. Halbuki o kitap esmâ ve kemâlât-ı İlâhiyeye dair ifade ettiği mânâların ve gösterdiği âyetlerin öşr-ü mişarını daha okuyamamış.

1. "En yüce sıfatlar Allah'ındır." Nahl Sûresi, 16:60.

İşte şöyle bir saray-ı âlemi, kendi kemâlâtve cemâl-i mânevîsini görmek ve göstermek için bir meşher hükmünde açan Celîl-i Zülcemâl, Cemîl-i Zülcelâl, Sâni-i Zülkemâlin hikmeti iktiza ediyor ki, şu âlem-i arzdaki zîşuurlara nisbeten abes ve faidesiz olmamak için, o sarayın âyetlerinin mânâsını birisine bildirsin. O saraydaki acaibin menbalarını ve netâicinin mahzenleri olan avâlim-i ulviyede birisini gezdirsin ve bütün onların fevkine çıkarsın ve kurb-u huzuruna müşerref etsin ve âhiret âlemlerinde gezdirsin. Umum ibâdına bir muallim ve saltanat-ı rububiyetine bir dellâl ve marziyât-ı İlâhiyesine bir mübelliğ ve saray-ı âlemindeki âyât-ı tekvîniyesine bir müfessir gibi, çok vazifelerle tavzif etsin. Mu'cizat nişanlarıyla imtiyazını göstersin. Kur'ân gibi bir fermanla o şahsı, Zât-ı Zülcelâlin has ve sadık bir tercümanı olduğunu bildirsin.

İşte, Miracın pek çok hikmetlerinden, şu temsildürbünüyle bir ikisini nümune olarak gösterdik. Sairlerini kıyas edebilirsin.

İkinci temsil: Nasıl ki bir zât-ı zîfünun, mu'ciznümâ bir kitabı telif edip yazsa —öyle bir kitap ki, her sahifesinde yüz kitap kadar hakaik, her satırında yüz sahife kadar lâtif mânâlar, herbir kelimesinde yüz satır kadar hakikatler, her harfinde yüz kelime kadar mânâlar bulunsa—bütün o kitabın maânî ve hakaikleri, o kâtib-i mu'ciznümânın kemâlât-ı mâneviyesine baksa, işaret etse, elbette öyle bitmez bir hazineyi kapalı bırakıp abes etmez. Herhalde o kitabı bazılara ders verecek, tâ o kıymettar kitap mânâsız kalıp beyhude olmasın, onun gizli kemâlâtı zâhir olup kemâlini bulsun ve cemâl-i mânevîsi görünsün, o da sevinsin ve sevdirsin. Hem o acip kitabı bütün maânîsiyle, hakaikiyle ders verecek birisini, en birinci sahifeden tâ nihayete kadar üstünde ders vere vere geçirecektir.

Aynen öyle de, Nakkâş-ı Ezelî, şu kâinatı, kemâlâtını ve cemâlini ve hakaik-i

esmâsınıgöstermek için öyle bir tarzda yazmıştır ki, bütün mevcudat hadsiz cihetlerle nihayetsiz kemâlâtını ve esmâ ve sıfâtını bildirir, ifade eder. Elbette bir kitabın mânâsı bilinmezse hiçe sukut eder. Bahusus böyle herbir harfi binler mânâyı tazammun eden bir kitap sukut edemez ve ettirilmez. Öyle ise, o kitabı yazan, elbette onu bildirecektir. Her taifenin istidadına göre bir kısmını anlattıracaktır. Hem umumunu, en âmm nazarlı, en küllî şuurlu, en mümtaz istidatlı bir ferde ders verecektir. Öyle bir kitabın umumunu ve küllî hakaikini ders vermek için gayet yüksek bir seyr ü sülûk ettirmek hikmeten lâzımdır. Yani, birinci sahifesi olan tabakat-ı kesretin en nihayetinden tut, tâ müntehâ sahifesi olan daire-i ehadiyete kadar bir seyeran ettirmek lâzım geliyor. İşte şu temsille Miracın ulvî hikmetlerine bir derece bakabilirsin.

Şimdi, makam-ı istimâda olan mülhide bakıp kalbini dinleyeceğiz, ne hale girdiğini göreceğiz. işte, hatırageliyor ki: Onun kalbi diyor, “Ben inanmaya başladım. Fakat iyianlayamıyorum. Üç mühim müşkülüm daha var.

“*Birincisi:* Şu Mirac-ı Azîm niçin Muhammed-i ArabîAleyhissalâtü Vesselâma mahsustur?

“*İkincisi:* O zât nasıl şu kâinatın çekirdeğidir? Dersiniz: Kâinatonun nurundan halk olunmuş; hem kâinatın en âhir ve en münevver meyvesidir.[1] Bu ne demektir?

“*Üçüncüsü:* Sabıkbeyanatınızda diyorsunuz ki: Âlem-i ulvîye çıkmak, şu âlem-i arziyedeki âsarların makinelerini, destgâhlarını ve netâicinin mahzenlerini görmek için urûc etmiştir. Ne demektir?”

Elcevap:

BİRİNCİ MÜŞKÜLÜNÜZ: Otuz adet Sözlerde tafsilen halledilmiştir. Yalnız şurada, zât-ı Ahmediyenin (a.s.m.) kemâlâtına ve delâil-i nübüvvetine ve o Mirac-ı Âzama en elyak o olduğuna icmâlî işaretler nev’inde bir muhtasar fihriste gösteriyoruz. Şöyle ki:

Evvelâ: Tevrat, İncil, Zebur gibi kütüb-ü mukaddeseden, pek çok tahrifata maruz oldukları halde, şu zamanda dahi, Hüseyin-i Cisrî gibi bir muhakkik, nübüvvet-i Ahmediyeye (a.s.m.) dair yüz on dört işarî beşaretleri çıkarıp *Risale-i Hamidiye’*de göstermiştir.[2]

Saniyen: Tarihçe sabit, Şık ve Satîh gibi meşhur iki kâhinin, nübüvvet-i Ahmediyeden (a.s.m.) biraz evvel, nübüvvetine ve Âhirzaman Peygamberi o olduğuna beyanatları gibi çok beşaretler sahih bir surette tarihen nakledilmiştir.[3]

Salisen: Velâdet-i Ahmediye (a.s.m.) gecesinde Kâbedeki sanemlerin sukutuyla,[4]

1. bk. ed-Deylemî, *el-Müsned*1:171; el-Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ* 1:311.

2. bk. Hüseyin Cisrî, *Risâle-i Hamîdiye*, s. 52-94.
3. bk. İbni Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*1:124-127, 158, 190, 192; el-Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve* 1:126-130; Ebû Nuayım, *Delâilü'n-Nübüvve* 1:122-128.
4. bk. el-Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*1:19; es-Suyûtî, *el-Hasâisu'l-Kübrâ* 1:81.

Kisrâ-yı Fârisin saray-ı meşhuresi olan Eyvânı inşikak etmesi[1] gibi, irhasat denilen yüzer hârika tarihçe meşhurdur.

Rabian: Bir orduya parmağından gelen suyu içirmesi[2] ve câmide, bir cemaat-i azîme huzurunda kuru direğin, minberin naklinden dolayı mufarakat-i Ahmediyeden (a.s.m.) deve gibi enîn ederek ağlaması[3], [4] وَانْشَقَّ الْقَمَرُ nassıyla, şakk-ı kamer[5] gibi, muhakkiklerin tahkikatıyla bine bâliğ mu'cizatla serfiraz olduğunu tarih ve siyer gösteriyor.

1. bk. el-Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*1:19, 126; Ebû Nuayım, *Delâilü'n-Nübüvve* 1:139.
2. bk. *Buhârî*, Vudû' 32, 46, Menakıb 25, Eşribe 31; *Müslim*, Zühd 74, Fedâil 4-6; *Tirmizî*, Menakıb 6.
3. bk. *Buhârî*, Menâkıb 25, Cuma 26; *Tirmizî*, Menakıb 6, Cuma 10; *Nesâî*, Cuma 17.
4. "Ay yarıldı." Kamer Sûresi, 54:1.
5. bk. *Buhârî*, Menâkıb 27, Menâkıbu'l-Ensâr 36, Tefsîr 54:1; *Müslim*, Sıfâtu'l-Münafikin 43-48.

Hamisen: Dost ve düşmanın ittifakıyla ahlâk-ı hasenenin şahsında en yüksek derecede; ve bütün muamelâtının şehadetiyle, secâyâ-yı sâmiye, vazifesinde ve tebliğatında en âli bir derecede; ve din-i İslâmdaki mehâsin-i ahlâkın şehadetiyle, şeriatinde en âli hısâl-i hamîde en mükemmel derecede bulunduğuna ehl-i insaf ve dikkat tereddüt etmez.

Sadisen: Onuncu Sözün İkinci İşaretinde işaret edildiği gibi, Ulûhiyet, mukteza-yı hikmet olarak tezahür istemesine mukabil, en âzamî bir derecede zât-ı Ahmediye (a.s.m.) dinindeki âzamî ubûdiyetiyle en parlak bir derecede göstermiştir. Hem Hâlık-ı Âlemin nihayet kemâldeki cemâlini bir vasıtayla göstermek, mukteza-yı hikmet ve hakikat olarak istemesine mukabil, en güzel bir surette gösterici ve tarif edici, bilbedâhe, o zâttır.

Hem Sâni-i Âlemin nihayet cemâlde olan kemâl-i san'atı üzerine enzâr-ı dikkati celb etmek, teşhir etmek istemesine mukabil, en yüksek bir sadâ ile dellâllık eden, yine bilmüşahede o zâttır.

Hem bütün âlemlerin Rabbi, kesret tabakatında vahdâniyetiniilân etmek istemesine mukabil, tevhidin en âzamî bir derecede, bütün merâtib-i tevhidi ilân eden, yine bizzarure o zâttır.

Hem Sahib-i Âleminnihayet derecede âsârındaki cemâlin işaretiyle, nihayetsiz hüsn-ü zâtîsini ve cemâlinin mehâsinini ve hüsnünün letâifini âyinelerde mukteza-yı hakikat ve hikmet olarak görmek ve göstermek istemesine mukabil, en şâşaalı bir surette âyinedarlık eden ve gösteren ve sevip ve başkasına sevdiren, yine bilbedâhe o zâttır.

Hem şu saray-ı âlemin Sânii, gayet hârika mu'cizeleriyleve gayet kıymettar cevahirlerle dolu hazine-i gaybiyelerini izhar ve teşhir istemesi ve onlarla kemâlâtını tarif etmek ve bildirmek istemesine mukabil, en âzamî bir surette

teşhir edici ve tavsif edici ve tarif edici, yine bilbedâhe o zâttır.

Hem şu kâinatın Sânii, şu kâinatı envâ-ı acaip ve ziynetlerle süslendirmek suretinde yapması ve zîşuur mahlûkatını seyir ve tenezzüh ve ibret ve tefekkür için ona idhal etmesi ve mukteza-yı hikmet olarak onlara o âsar ve sanayiinin mânâlarını, kıymetlerini ehl-i temâşâ ve tefekküre bildirmek istemesine mukabil, en âzamî bir surette cin ve inse, belki ruhanîlere ve melâikelere de Kur'ân-ı Hakîm vasıtasıyla rehberlik eden, yine bilbedâhe o zâttır.

Hem şu kâinatın Hâkim-i Hakîmi, şu kâinatın tahavvülâtındaki maksat ve gayeyi tazammun eden tılsım-ı muğlâkını ve mevcudatın "nereden, nereye ve ne oldukları" olan şu üç sual-i müşkilin muammâsını bir elçi vasıtasıyla umum zîşuurlara açtırmak istemesine mukabil, en vâzıh bir surette ve en âzamî bir derecede, hakaik-i Kur'âniye vasıtasıyla o tılsımı açan ve o muammâyı halleden, yine bilbedâhe o zâttır.

Hem şu âlemin Sâni-i Zülcelâli, bütün güzel masnuatıyla kendini zîşuurolanlara tanıttırmak ve kıymetli nimetlerle kendini onlara sevdirmesi, bizzarure, onun mukabilinde, zîşuur olanlara marziyâtı ve arzu-yu İlâhiyelerini bir elçi vasıtasıyla bildirmesini istemesine mukabil, en âlâ ve ekmel bir surette, Kur'ân vasıtasıyla o marziyat ve arzuları beyan eden ve getiren, yine bilbedâhe o zâttır.

Hem Rabbü'l-Âlemîn, meyve-i âlemolan insana, âlemi içine alacak bir vüs'at-i istidat verdiğinden ve bir ubûdiyet-i külliyeye müheyyâ ettiğinden ve hissiyatça kesrete ve dünyaya müptelâ olduğundan bir rehber vasıtasıyla yüzlerini kesretten vahdete, fâniden bâkiye çevirmek istemesine mukabil, en âzamî bir derecede, en eblâğ bir surette, Kur'ân vasıtasıyla en ahsen bir tarzda rehberlik eden ve risaletin vazifesini en ekmel bir tarzda ifa eden, yine bilbedâhe o zâttır.

İşte, mevcudatın en eşrefi olan zîhayat ve zîhayat içinde en eşref olan zîşuur ve zîşuur içinde en eşref olan hakikî insan ve hakikî insan içinde geçmiş vezâifi en âzamî bir derecede, en ekmel bir surette ifa eden zât, elbette o Mirac-ı Azîm ile Kab-ı Kavseyne çıkacak, saadet-i ebediye kapısını çalacak, hazine-i rahmetini açacak, imanın hakaik-i gaybiyesini görecek, yine o olacaktır.

Sabian: Bilmüşahede, şu masnuatta gayet güzel tahsinat, nihayet derecede süslü tezyinat vardır. Ve bilbedâhe, şöyle tahsinat ve tezyinat, onların Sâniinde gayet şiddetli bir irade-i tahsin ve kasd-ı tezyin var olduğunu gösterir. Ve irade-i tahsin ve tezyin ise, bizzarure, o Sânide san'atına karşı kuvvetli bir rağbet ve kudsî bir muhabbet olduğunu gösterir. Ve masnuat içinde en câmi' ve letâif-i san'atı birden kendinde gösteren ve bilen ve bildiren ve kendini sevdiren ve başka masnuattaki güzellikleri "Maşaallah" deyip istihsan eden, bilbedâhe, o

san’atperver ve san’atını çok seven Sâniin nazarında en ziyade mahbup o olacaktır.

İşte, masnuatı yaldızlayan mezâyâ ve mehâsine ve mevcudatı ışıklandıran letâif ve kemâlâta karşı “Sübhanallah, Maşaallah, Allahu ekber” diyerek semâvâtı çınlattıran ve Kur’ân’ın nağamâtıyla kâinatı velveleye verdiren, istihsan ve takdirle, tefekkür ve teşhirle, zikir ve tevhidle ber ve bahri cezbeye getiren, yine bilmüşahede o zâttır.

İşte, böyle bir zât ki, *es-sebebü ke’l-fâil*[1] sırrınca, bütün ümmetin işlediği hasenâtın bir misli, onun kefe-i mizanında bulunan ve umum ümmetinin salâvatı onun mânevî kemâlâtına imdat[2] veren ve risaletinde gördüğü vezâifin netâicini ve mânevî ücretleriyle beraber rahmet ve muhabbet-i İlâhiyenin nihayetsiz feyzine mazhar olan bir zât, elbette Mirac merdiveniyle Cennete, Sidretü’l-Müntehâya, Arşa ve Kab-ı Kavseyne kadar gitmek,[3] ayn-ı hak, nefs-i hakikat ve mahz-ı hikmettir.

1. bk. *Tirmizî*, İlim 14; *Müsned*5:357; Ebû Hanîfe, *el-Müsned* 1:151.
2. bk. Ahzâb Sûresi, 33:56; *Buhârî*, Ezan 8, Tefsîr (17)11; *Müslüm*, Salat 14; *Ebû Dâvûd*, Salat 37.
3. bk. Necm Sûresi, 53:4-18.

İKİNCİ MÜŞKÜL: Ey makam-ı istimâdaki insan! Şu ikinci işkâl ettiğin hakikat o kadar derindir, o kadar yüksektir ki, akıl ona ne ulaşır, ne de yanaşır—illâ nur-u imanla görünür. Fakat bazı temsilâtla o hakikatin vücudu fehme takrib edilir. Öyle ise bir nebze takribe çalışacağız.

İşte, şu kâinata nazar-ı hikmetlebakıldığı vakit, azîm bir şecere mânâsında görünür. Ve şecerenin nasıl dalları, yaprakları, çiçekleri, meyveleri vardır. Şu şecere-i hilkatin de bir şıkkı olan âlem-i süflînin anâsır dalları, nebâtât ve eşcar yaprakları, hayvânât çiçekleri, insan meyveleri hükmünde görünür.

Sâni-i Zülcelâlin ağaçlar hakkında câri olan bir kanunu, elbette şu şecere-i âzamda da câri olmak, mukteza-yı ism-i Hakîmdir. Öyle ise, mukteza-yı hikmet, şu şecere-i hilkatin de bir çekirdekten yapılmasıdır. Hem öyle bir çekirdek ki, âlem-i cismanîden başka, sair âlemlerin nümunesini ve esasatını câmi’ olsun. Çünkü, binler muhtelif âlemleri tazammun eden kâinatın çekirdek-i aslîsi ve menşei, kuru bir madde olamaz.

Madem şu şecere-i kâinattan daha evvel, o neviden başka şecere yok. Öyle ise, ona menşe ve çekirdek hükmünde olan mânâ ve nur, elbette yine şecere-i kâinatta bir meyve libasının giydirilmesi, yine Hakîm isminin muktezasıdır. Çünkü çekirdek daima çıplak olamaz. Madem evvel-i fıtratta meyve libasını giymemiş. Elbette âhirde o libası giyecektir.

Madem o meyve insandır. Ve madem insan içinde, sabıkan ispat edildiği üzere, en meşhur meyve ve en muhteşem semere ve umumun nazar-ı dikkatini celb eden ve arzın nısfını ve beşerin humsunun nazarını kendine hasreden ve

mehâsin-i mâneviyesiyle âlemi ya nazar-ı muhabbet veya hayretle kendine baktıran meyve ise, zât-ı Muhammediye Aleyhissalâtü Vesselâmdır. Elbette, kâinatın teşekkülüne çekirdek olan nur, onun zâtında cismini giyerek en âhirbir meyve suretinde görünecektir.

Ey müstemi! Şu acip kâinat-ı azîme bir insanın cüz'î mahiyetinden halk olunmasını istib'âd etme. Bir nevi âlem gibi olan muazzam çam ağacını, buğday tanesi kadar bir çekirdekten halk eden Kadîr-i Zülcelâl, şu kâinatı nur-u Muhammedîden (Aleyhissalâtü Vesselâm) nasıl halk etmesin veya edemesin? İşte, şecere-i kâinat, şecere-i tûbâ gibi, gövdesi ve kökü yukarıda, dalları aşağıda olduğu için, aşağıdaki meyve makamından, tâ çekirdek-i aslî makamına kadar nuranî bir hayt-ı münasebet var. İşte, Mirac, o hayt-ı münasebetin gılâfı ve suretidir ki, zât-ı Ahmediye Aleyhissalâtü Vesselâm o yolu açmış, velâyetiyle gitmiş, risaletiyle dönmüş ve kapıyı da açık bırakmış. Arkasındaki evliya-yı ümmeti, ruh ve kalble, o cadde-i nuranîde, Mirac-ı Nebevînin gölgesinde seyr ü sülûk edip istidatlarına göre makamat-ı âliyeye çıkıyorlar.

Hem sabıkan ispat edildiği üzere, şu kâinatın Sânii, birinci işkâlin cevabında gösterilen makàsıd için, şu kâinatı bir saray suretinde yapmış ve tezyin etmiştir. O makàsıdın medarı zât-ı Ahmediye (a.s.m.) olduğu için, kâinattan evvel Sâni-i Kâinat ın nazar-ı inâyetinde olması ve en evvel tecellîsine mazhar olmak lâzım geliyor. Çünkü birşeyin neticesi, semeresi evvel düşünülür. Demek, vücuden en âhir, mânen de en evveldir. Halbuki, zât-ı Ahmediye (a.s.m.) hem en mükemmel meyve, hem bütün meyvelerin medar-ı kıymeti ve bütün maksatların medar-ı zuhuru olduğundan, en evvel tecellî-i icada mazhar, onun nuru olmak lâzım gelir.[1]

1. bk. el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, 1:265

ÜÇÜNCÜ MÜŞKÜLÜN: O kadar geniştir ki, bizim gibi dar zihinli insanlar istiab ve ihata edemez. Fakat uzaktan uzağa bakabiliriz.

Evet, âlem-i süflînin mânevî destgâhları ve küllî kanunları, avâlim-i ulviyededir. Ve mahşer-i masnuat olan küre-i arzın hadsiz mahlûkatının netâic-i amelleri ve cin ve insin semerât-ı ef'alleri, yine avâlim-i ulviyede temessül eder. Hattâ, hasenat Cennetin meyveleri suretine,[1] seyyiat ise Cehennemin zakkumları şekline[2] girdikleri, pek çok emârat ve pek çok rivâyâtın şehadetiyle ve hikmet-i kâinatın ve ism-i Hakîmin iktizasıyla beraber, Kur'ân-ı Hakîmin işârâtı gösteriyor.

Evet, zeminin yüzünde kesret o kadar intişar etmiş ve hilkat o kadar teşa'ub etmiş ki, bütün kâinatta münteşir umum masnuatın pek çok fevkinde ecnâs-ı mahlûkat ve esnaf-ı masnuat, küre-i zeminde bulunur, değişir, daima dolup boşalır. İşte şu cüz'iyat ve kesretin menbaları, madenleri, elbette küllî kanunlar

ve küllî tecelliyât-ı esmâiyedir ki, o küllî kanunlar, o küllî tecellîler ve o muhit esmâların mazharları da bir derece basit ve sâfi ve herbiri bir âlemin arşı ve sakfı ve bir âlemin merkez-i tasarrufu hükmünde olan semâvâttır ki, o âlemlerin birisi de Sidretü'l-Müntehâdaki Cennetü'l-Me'vâdır.[3] Yerdeki tesbihat ve tahmidat, o Cennetin meyveleri suretinde—Muhbir-i Sadıkın ihbarıyla—temessül ettiği sabittir.[4]

1. bk. Yâsîn Sûresi, 36:55:57; Duhân Sûresi, 44:27, 55; Sâd Sûresi, 38:51; Tûr Sûresi, 52:22; Rahmân Sûresi, 55:52, 67; Vâkıa Sûresi, 56:32; Mü'minûnSûresi, 23:19; Sâffât Sûresi, 37:42.
2. bk. Sâffât Sûresi, 37:62; Duhân Sûresi, 44:43; Vâkıa Sûresi, 56:52; Nebe Sûresi, 78:21-30.
3. bk. Necm Sûresi, 53:15.
4. bk. İbni Hibban, *es-Sahîh*3:109; el-Hakim, *el-Müstedrek* 1:680; el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 6:207; Ebû Ya'lâ, el-Müsned 4:165.

İşte, bu üç nokta gösteriyorlar ki, yerde olan netâic ve semerâtın mahzenleri oralardadır ve mahsulâtı o tarafa gider.

Deme ki, "Havaî bir *Elhamdü lillâh* kelimem nasıl mücessem bir meyve-i Cennet olur?"

Çünkü, sen gündüz uyanıkken güzel bir söz söylersin; bazan rüyada güzel birelma şeklinde yersin. Gündüz çirkin bir sözün, gecede acı birşey suretinde yutarsın. Bir gıybet etsen, murdar bir et suretinde sana yedirirler. Öyle ise, şu dünya uykusunda söylediğin güzel sözlerin ve çirkin sözlerin, meyveler suretinde, uyanık âlemi olan âlem-i âhirette yersin ve yemesini istib'âd etmemelisin.

DÖRDÜNCÜ ESAS

Miracın semerâtı ve faidesi nedir?

Elcevap: Şu şecere-i tûbâ-i mâneviyeolan Miracın beş yüzden fazla meyvelerinden, nümune olarak yalnız beş tanesini zikredeceğiz.

BİRİNCİ MEYVE: Erkân-ı imaniyenin hakaikini gözle görüp, melâikeyi, Cenneti, âhireti, hattâ Zât-ı Zülcelâli gözle müşahede etmek, kâinata ve beşere öyle bir hazine ve bir nur-u ezelî ve ebedî bir hediye getirmiştir ki, şu kâinatı perişan ve fâni karma karışık bir vaziyet-i mevhumeden çıkarıp, o nur ve o meyve ile, o kâinatı kudsî mektubât-ı Samedâniye, güzel âyine-i cemâl-i Zât-ı Ehadiye vaziyeti olan hakikatini göstermiş, kâinatı ve bütün zîşuuru sevindirip mesrur etmiş. Hem o nur ve o meyve ile, beşeri müşevveş, perişan, âciz, fakir, hâcâtı hadsiz, a'dâsı nihayetsiz ve fâni, bekàsız bir vaziyet-i dalâletkârâneden, o insanı o nur, o meyve-i kudsiye ile, ahsen-i takvimde bir mu'cize-i kudret-i Samedâniyesi ve mektubât-ı Samedâniyenin bir nüsha-i câmiası ve Sultan-ı Ezel ve Ebedin bir muhatabı, bir abd-i hassı ve kemâlâtının istihsancısı, halîli ve cemâlinin hayretkârı, habibi ve Cennet-i bâkiyesine namzet bir misafir-i azizi suret-i hakikîsinde göstermiş, insan olan bütün insanlara nihayetsiz bir sürur, hadsiz bir şevk vermiştir.

İKİNCİ MEYVE: Sâni-i Mevcudat ve Sahib-i Kâinat ve Rabbü'l-Âlemîn olan

Hâkim-i Ezel ve Ebedin marziyât-ı Rabbâniyesi olan İslâmiyetin—başta namaz olarak—esasatını cin ve inse hediye getirmiştir ki, o marziyâtı anlamak o kadar merak-âver ve saadet-âverdir ki tarif edilmez. Çünkü herkes büyükçe bir velînimetini yahut muhsin bir padişahının uzaktan arzularını anlamaya ne kadar arzukeş ve anlasa ne kadar memnun olur. Temenni eder ki, “Keşke bir vasıta-i muhabere olsaydı, doğrudan doğruya o zâtla konuşsaydım. Benden ne istiyor,anlasaydım. Benden, onun hoşuna gideni bilseydim” der. Acaba, bütün mevcudat kabza-i tasarrufunda ve bütün mevcudattaki cemâl ve kemâlât Onun cemâl ve kemâline nisbeten zayıf bir gölge ve her anda nihayetsiz cihetlerle Ona muhtaç ve nihayetsiz ihsanlarına mazhar olan beşer, ne derece Onun marziyâtını ve arzularını anlamak hususunda hahişger ve merak-âver olması lâzım olduğunu anlarsın. İşte, zât-ı Ahmediye (a.s.m.) yetmiş bin perde arkasında o Sultan-ı Ezel ve Ebedin marziyâtını, doğrudan doğruya, Mirac semeresi olarak, hakkalyakîn işitip, getirip beşere hediye etmiştir.

Evet, beşer, kamerdeki hali anlamak için ne kadar merak eder ki, biri gidip dönüp haber verse! Hem ne kadar fedakârlık gösterir. Eğer anlasa, ne kadar hayret vemeraka düşer. Halbuki, kamer öyle bir Mâlikü’l-Mülkün memleketinde geziyor ki, kamer bir sinek gibi küre-i arzın etrafında pervaz eder; küre-i arz pervane gibi şemsin etrafında uçar. Şems binler lâmbalar içinde bir lâmbadır ki, o Mâlikü’l-Mülk-i Zülcelâlin bir misafirhanesinde mumdarlık eder. İşte, zât-ı Ahmediye (a.s.m.) öyle bir Zât-ı Zülcelâlin şuûnâtını ve acaib-i san’atını ve âlem-i bekàda hazâin-i rahmetinigörmüş, gelmiş, beşere söylemiş. İşte, beşer bu zâtı kemâl-i merak ve hayret ve muhabbetle dinlemezse, ne kadar hilâf-ı akıl ve hikmetle hareket ettiğini anlarsın.

ÜÇÜNCÜ MEYVE: Saadet-i ebediyenin definesini görüp, anahtarını alıp getirmiş, cin ve inse hediye etmiştir. Evet, Mirac vasıtasıyla ve kendi gözüyle Cenneti görmüş ve Rahmân-ı Zülcemâlin rahmetinin bâki cilvelerini müşahede etmiş ve saadet-i ebediyeyi kat’iyen, hakkalyakîn anlamış, saadet-i ebediyenin vücudunun müjdesini cin ve inse hediye etmiştir ki: Biçare cin ve ins, kararsız bir dünyada ve zelzele-i zevâl ve firak içindeki mevcudatı, seyl-i zaman ve harekât-ı zerrât ile adem ve firak-ı ebedî denizine döküldüğü olan vaziyet-i mevhume-i canhıraşânede oldukları hengâmda, şöyle bir müjde ne kadar kıymettar olduğu; ve idam-ı ebedî ile kendilerini mahkûm zanneden fâni cin ve insin kulağında öyle bir müjde ne kadar saadet-âver olduğu tarif edilmez. Bir adama, idam edileceği anda, onun affıyla kurb-u şahanede bir saray verilse, ne kadar sürura sebeptir. Bütün cin ve ins adedince böyle sürurları topla, sonra bu müjdeye kıymet ver.

DÖRDÜNCÜ MEYVE: Rüyet-i cemâlullah meyvesini kendi aldığı gibi, o

meyvenin her mü’mine dahi mümkün olduğunu cin ve inse hediye getirmiştir ki, o meyve ne derece leziz ve hoş ve güzel bir meyve olduğunu bununla kıyas edebilirsin: Yani, her kalb sahibi bir insan, zîcemâl, zîkemâl, zîihsan bir zâtı sever. Ve o sevmek dahi, cemâl ve kemâl ve ihsanın derecâtına nisbeten tezayüd eder, perestiş derecesine gelir; canını feda eder derecede muhabbet bağlar. Yalnız bir defa görmesine, dünyasını feda etmek derecesine çıkar. Halbuki, bütün mevcudattaki cemâl ve kemâl ve ihsan, Onun cemâl ve kemâl ve ihsanına nisbeten, küçük birkaç lemeâtın güneşe nisbeti gibi de olmaz. Demek, nihayetsiz bir muhabbete lâyık ve nihayetsiz rüyete ve nihayetsiz bir iştiyaka elyak bir Zât-ı Zülcelâli ve’l-Kemâlin saadet-i ebediyede rüyetine muvaffak olması ne kadar saadet-âver ve medar-ı sürur ve hoş ve güzel bir meyve olduğunu, insan isen anlarsın.

BEŞİNCİ MEYVE: İnsan, kâinatın kıymettar bir meyvesi ve Sâni-i Kâinatın nazdar sevgilisi olduğu, Mirac ile anlaşılmış ve o meyveyi cin ve inse getirmiştir. Küçük bir mahlûk, zayıf bir hayvan ve âciz bir zîşuur olan insanı, o meyve ile o kadar yüksek bir makama çıkarır ki, kâinatın bütün mevcudatı üstünde bir makam-ı fahr veriyor. Ve öyle bir sevinç ve sürur-u mes’udiyetkârâne veriyor ki, tasvir edilmez. Çünkü, âdi bir nefere denilse, “Sen müşir oldun”; ne kadar memnun olur. Halbuki, fâni, âciz bir hayvan-ı nâtık, zevâl ve firak sillesini daima yiyen biçare insana, birden “Ebedî, bâki bir Cennette, Rahîm ve Kerîm bir Rahmân’ın rahmetinde ve hayal sür’atinde, ruhun vüs’atinde, aklın cevelânında, kalbin bütün arzularında, mülk ve melekûtunda tenezzühe, seyerana ve cevelâna muvaffak olduğun gibi, saadet-i ebediyede rüyet-i cemâline de muvaffak olursun” denildiği vakit, insaniyeti sukut etmemiş bir insan, ne kadar derin ve ciddî bir sevinç ve süruru kalbinde hissedeceğini tahayyül edebilirsin.

Şimdi, makam-ı istimâda olan zâtaderiz ki: İlhad gömleğini yırt, at. Mü’min kulağını geçir ve Müslim gözlerini tak. Sana iki küçük temsil ile bir iki meyvenin derece-i kıymetini göstereceğiz.

Meselâ, seninle biz beraber bir memlekette bulunuyoruz. Görüyoruz ki, herşey bize ve birbirine düşman ve bize yabancı; her taraf müthiş cenazelerle dolu; işitilen sesler yetimlerin ağlayışı, mazlumların vâveylâsıdır. İşte biz şöyle bir vaziyette olduğumuz vakitte, biri gitse, o memleketin padişahından bir müjde getirse, o müjdeyle bize yabancı olanlar ahbapşekline girse; düşman gördüğümüz kimseler, kardeşler suretine dönse, o müthiş cenazeler, huşû ve huzûda, zikir ve tesbihte birer ibadetkâr şeklinde görünse; o yetimâne ağlayışlar, senâkârâne “Yaşasın”lar hükmüne girse; ve o ölümler ve o soymaklar, garatlar terhisat suretine dönse; kendi sürurumuzla beraber herkesin sürururna müşterek olsak, o müjde ne kadar mesrurâne olduğunu elbette anlarsın.

İşte, Mirac-ı Ahmediyenin (a.s.m.) bir meyvesi olan nur-u imandan evvel şu kâinatın mevcudatı, nazar-ı dalâletle bakıldığı vakit, yabancı, muzır, müz'iç, muvahhiş; ve dağ gibi cirimler birer müthiş cenaze; ecel, herkesin başını kesip adem-âbâd kuyusuna atar; bütün sadâlar, firak ve zevâlden gelen vâveylâlar olduğu halde, dalâletin öyle tasvir ettiği hengâmda, meyve-i Mirac olan hakaik-i erkân-ı imaniye nasıl mevcudatı sana kardeş, dost ve Sâni-i Zülcelâline zâkir ve müsebbih;[1] ve mevt ve zevâl, bir nevi terhis ve vazifeden âzâd etmek;[2] ve sadâlar, birer tesbihat hakikatinde olduğunu sana gösterir. Bu hakikati tamam görmek istersen, İkinci ve Sekizinci Sözlere bak.

1. bk. Ra'd Sûresi, 12:13; İsrâ Sûresi, 17:44; Nûr Sûresi, 24:41; Zümer Sûresi, 39:75.
2. bk. Bakara Sûresi, 2:46, 156; Mü'minûn Sûresi, 23:160.

İkinci temsil: Seninle biz sahrâ-yı kebirgibi bir mevkideyiz. Kum denizi fırtınasında, gece o kadar karanlık olduğundan, elimizi bile göremiyoruz. Kimsesiz, hâmisiz, aç ve susuz, meyus ve ümitsiz bir vaziyette olduğumuz dakikada, birden, bir zât, okaranlık perdesinden geçip, sonra gelip bir otomobil hediye getirse vebizi bindirse, birden cennet-misal bir yerde istikbalimiz temin edilmiş, gayet merhametkâr bir hâmimiz bulunmuş, yiyecek ve içecek ihzar edilmiş bir yerde bizi koysa, ne kadar memnun oluruz, bilirsin.

İşte, o sahrâ-yı kebir bu dünya yüzüdür. O kum denizi, bu hadisat içinde harekât-ı zerrât ve seyl-i zaman tahrikiyle çalkanan mevcudat ve biçare insandır. Her insan, endişesiyle kalbi dağidar olan istikbali, müthiş zulümat içinde, nazar-ı dalâletle görüyor. Feryadını işittirecek kimseyi bilmiyor. Nihayetsiz aç, nihayetsiz susuzdur. İşte, semere-i Mirac olan marziyât-ı İlâhiye ile, şu dünya gayet kerîm bir Zâtın misafirhanesi, insanlar dahi Onun misafirleri, memurları, istikbal dahi Cennet gibi güzel, rahmet gibi şirin ve saadet-i ebediye gibi parlak göründüğü vakit, ne kadar hoş, güzel, şirin bir meyve olduğunu anlarsın.

Makam-ı istimâda olan zât diyor ki: "Cenâb-ı Hakka yüz binler hamdve şükür olsun ki, ilhaddan kurtuldum, tevhide girdim, tamamıyla inandım ve kemâl-i imanı kazandım."

Biz de deriz: Ey kardeş, seni tebrik ediyoruz. Cenâb-ı Hakbizleri Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâmın şefaatine mazhar etsin. Âmin.

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مَنِ انْشَقَّ بِاِشَارَتِهِ الْقَمَرُ وَنَبَعَ
مِنْاَصَابِعِهِ الْمَاءُ كَالْكَوْثَرِ صَاحِبِ الْمِعْرَاجِ وَمَا
زَاغَالْبَصَرُ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِهِ وَاَصْحَابِهِ اَجْمَعِينَ
مِنْ اَوَّلِ الدُّنْيَا اِلٰى اٰخِرِ الْمَحْشَرِ [1]

سُبْحَانَكَ لاَعِلْمَ لَنَا اِلاَّ مَاعَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ [2]

رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ [3]

رَبَّنَا لاَ تُؤَاخِذْنَا اِنْ نَسِينَا اَوْ اَخْطَاْنَا [4]

رَبَّنَا لاَ تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا [5]

رَبَّنَا اَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْلَنَا اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ [6]

وَ اٰخِرُ دَعْوٰيهُمْ اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ [7]

1. Allahım! Onun işaretiyle ay parçalanan, parmaklarından kevser gibi sular akan,gözün asla şaşmadığı Mirac mu'cizesinin sahibi, Efendimiz Muhammed'e vebütün âl ve ashabına, dünyanın iptidâsından mahşerin âhirine kadar salât et.
2. "Seni her türlü noksandan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başkabilgimiz yoktur. Muhakkak ki ilmi ve hikmeti herşeyi kuşatan Sensin."Bakara Sûresi, 2:32.
3. "Dualarımızı kabul et, ey Rabbimiz. Herşeyi hakkıyla işiten de, herşeyi hakkıylabilen de ancak Sensin." Bakara Sûresi, 2:127.
4. "Ey Rabbimiz, unutur veya hataya düşersek bizi onunla hesaba çekme." Bakara Sûresi, 2:286.
5. “Ey Rabbimiz, bizi hidayete eriştirdikten sonra kalblerimizi tekrar sapıklığa meylettirme.” Âl-i İmrân Sûresi, 3:8.
6. “Ey Rabbimiz, nurumuzu tamamla ve bizi bağışla. Muhakkak ki Senin herşeye gücün yeter.” Tahrim Sûresi, 66:8.
7. “Onların duaları, ‘Hamd Âlemlerin Rabbi olan Allah’a mahsustur’ sözleriyle sona erer.” Yûnus Sûresi, 10:10.

On Dokuzuncu ve Otuz Birinci Sözlerin Zeyli

Şakk-ı Kamer mu’cizesine dairdir (a.s.m.)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ وَاِنْ يَرَوْا اٰيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ [1]

Kamer gibi parlak bir mu’cize-i Ahmediye (a.s.m.) olan inşikak-ı kameri, evhâm-ı fâside ile inhisâfa uğratmak isteyen feylesoflar ve onların muhakemesiz mukallitleri diyorlar ki: “Eğer inşikak-ı kamer vuku bulsaydı, umum âleme malûm olurdu; bütün tarih-i beşerin nakletmesi lâzım gelirdi.

Elcevap: İnşikak-ı kamer, dâvâ-yı nübüvvete delil olmak için, o dâvâyı işiten ve inkâr eden hazır bir cemaate, gecede, vakt-i gaflette, âni olarak gösterildiğinden, hem ihtilâf-ı metâli ve sis ve bulutlar gibi rüyete mâni esbabın vücudu ile beraber, o zamanda medeniyet taammüm etmediğinden ve hususî kaldığından ve tarassudât-ı semâviye pek az olduğundan, bütün etraf-ı âlemde görülmek, umum tarihlere geçmek elbette lâzım değildir.[2] Şakk-ı kamer yüzünden bu evham bulutlarını dağıtacak çok noktalardan, şimdilik Beş Noktayı dinle.

BİRİNCİ NOKTA

O zaman, o zemindeki küffârın gayet şedit derecede inatları tarihen malûm ve meşhur olduğu halde, Kur’ân-ı Hakîmin وَانْشَقَّ الْقَمَرُ [3] demesiyle şu vak’ayı umum âleme ihbar ettiği halde, Kur’ân’ı inkâr eden o küffardan hiçbir kimse, şu âyetin tekzibine, yani ihbar ettiği şu vakıanın inkârına ağız açmamışlar. Eğer o zamanda o hadise o küffarca kat’î ve vaki bir hadise olmasaydı, şu sözü serrişte ederek gayet dehşetli bir tekzibe ve Peygamberin iptal-i dâvâsına hücum göstereceklerdi. Halbuki, şu vak’aya dair siyer ve tarih, o vak’a ile münasebettar küffârın adem-i vukuuna dair hiçbir şeyini nakletmemişlerdir. Yalnız,

وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ[4] âyetinin beyan ettiği gibi, tarihçe menkul olan şudur ki: O hadiseyi gören küffar “Sihirdir“ demişler ve “Bize sihir gösterdi. Eğer sair taraflardaki kervan ve kafileler görmüşlerse hakikattir. Yoksa bize sihir etmiş” demişler. Sonra, sabahleyin Yemen ve başka taraflardan gelen kafileler ihbar ettiler ki, “Böyle bir hadiseyi gördük.” Sonra küffar, Fahr-i Âlem (a.s.m.) hakkında—hâşâ!—”Yetim-i Ebu Talib’in sihri semâya da tesir etti” dediler.[5]

1. "Kıyamet yaklaştı, ay yarıldı. Onlar ise, ne zaman bir mu'cizegörseler yüz çevirir ve 'Bu daimî bir sihirdir' derler." Kamer Sûresi, 54:1-2.
2. bk. en-Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*17:143; İbni Kuteybe, *Te'vilü Muhtelifi'l-Hadis* 1:21-25.
3. "Ve Ay yarıldı." Kamer Sûresi, 54:1.
4. "Bu daimî bir sihirdir' derler." Kamer Sûresi, 54:2.
5. bk. *Tirmizî*, Tefsîru'l-Kur'ân 54; *Müsned*3:165; et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân* 27:84-85; el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân* 17:126; el-Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve* 2:268.

İKİNCİ NOKTA

Sa’d-ı Taftazanîgibi eâzım-ı muhakkikînin ekseri demişler ki: “İnşikak-ı kamer, parmaklarından su akması, umum bir orduya su içirmesi, camide hutbe okurken dayandığı kuru direğin mufarakat-i Ahmediyeden (a.s.m.) ağlaması, umum cemaatin işitmesi gibi mütevatirdir.[1] Yani, öyle tabakadan tabakaya bir cemaat-i kesire nakletmiştir ki, kizbe ittifakları muhaldir. Halley gibi meşhur bir kuyruklu yıldızın bin sene evvel çıkması gibi mütevatirdir. Görmediğimiz Serendip Adasının vücudu gibi tevatürle vücudu kat’îdir” demişler. İşte böyle gayet kat’î ve şuhudî mesâilde teşkikât-ı vehmiye yapmak akılsızlıktır. Yalnız muhal olmamak kâfidir. Halbuki, şakk-ı kamer, bir volkanla inşikak eden bir dağ gibi mümkündür.

1. bk. el-İcî, *Kitabü'l-Mevakıf*3:405-406; el-Âmidî, *Gayetü'l-Meram* 1:356; İbni Teymiyye, *el-Cevabü's-Sahih* 1:414; 2:44; eş-Şehristânî, *el-Fark Beyne'l-Firâk* 1:313; et-Teftâzânî, *Şerhu'l-Mekâsıd* 5:17.

ÜÇÜNCÜ NOKTA

Mu’cize, dâvâ-yı nübüvvetin ispatı için, münkirleri ikna etmek içindir, icbar için değildir. Öyle ise, dâvâ-yı nübüvveti işitenler için, ikna edecek bir derecede mu’cize göstermek lâzımdır. Sair taraflara göstermek veyahut icbar derecesinde bir bedâhetle izhar etmek, Hakîm-i Zülcelâlin hikmetine münâfi olduğu gibi, sırr-ı teklife dahi muhaliftir. Çünkü, akla kapı açmak, ihtiyarı elinden almamak, sırr-ı teklif iktiza ediyor. Eğer Fâtır-ı Hakîm, inşikak-ı kameri, feylesofların hevesatına göre bütün âleme göstermek için bir iki saat öyle bıraksaydı ve beşerin umum tarihlerine geçseydi, o vakit sair hâdisât-ı semâviye gibi, ya dâvâ-yı nübüvvete delil olmazdı, risalet-i Ahmediyeye (a.s.m.) hususiyeti kalmazdı; veyahut bedâhet derecesinde öyle bir mu’cize olacaktı ki, aklı icbar edecek, aklın ihtiyarını elinden alacak, ister istemez nübüvveti tasdik edecek; Ebu Cehil gibi kömür ruhlu, Ebu Bekr-i Sıddık gibi elmas ruhlu adamlar bir seviyede kalıp, sırr-ı teklif zayi olacaktı. İşte bu sır içindir ki, hem âni, hem gece, hem vakt-i gaflet, hem ihtilâf-ı metâli, sis ve bulut gibi sair mevânii perde ederek umum âleme gösterilmedi veyahut tarihlere geçirilmedi.

DÖRDÜNCÜ NOKTA

Şu hadise, gece vakti, herkes gaflette iken, âni bir surette vuku bulduğundan, etraf-ı âlemde elbette görülmeyecek. Bazı efrada görünse de, gözüne inanmayacak. İnandırsa da, elbette böyle mühim bir hadise, haber-i vahid ile tarihlere bâki bir sermaye olmayacak.

Bazı kitaplarda “Kamer iki parça olduktan sonra yere inmiş” ilâvesi ise, ehl-i tahkik reddetmişler. “Şu mu’cize-i bâhireyi kıymetten düşürmek niyetiyle, belki bir münafık ilhak etmiş” demişler.[1]

1. bk. el-Vâdiî, *el-Mualle*1:80; Derviş el-Hût, *Esna’l-Metâlib* 1:378, 1606; el-Medenî, *Tahzîru’l-Müslimîn* 1:163; Aliyyülkârî, el-*Esrâru’l-Merfûa* s.398.

Hem meselâ, o vakit cehalet sisiyle muhat İngiltere, İspanya’da yeni gurup, Amerika’da gündüz, Çin’de, Japonya’da sabah olduğu gibi, başka yerlerde başka esbab-ı mâniaya binaen elbette görülmeyecek. Şimdi bu akılsız muterize bak: Diyor ki, “İngiltere, Çin, Japon, Amerika gibi akvâmın tarihleri bundan bahsetmiyor; öyle ise vuku bulmamış.” Bin nefrin onun gibi Avrupa kâselislerin başına!

BEŞİNCİ NOKTA

İnşikak-ı kamer, kendi kendine, bazı esbaba binaen vuku bulmuş, tesadüfî, tabiî bir hadise değil ki, âdi ve tabiî kanunlarına tatbik edilsin. Belki, şems ve kamerin Hâlık-ı Hakîmi, Resulünün risaletini tasdik ve dâvâsını tenvir için, harikulâde olarak o hadiseyi ika etmiştir. Sırr-ı irşad ve sırr-ı teklif ve hikmet-i risaletin iktizasıyla, hikmet-i Rububiyetin istediği insanlara, ilzam-ı hüccet için gösterilmiştir. O sırr-ı hikmetin iktiza etmedikleri, istemedikleri ve dâvâ-yı nübüvveti henüz işitmedikleri aktâr-ı zemindeki insanlara göstermemek için, sis ve bulut ve ihtilâf-ı metâli haysiyetiyle, bazı memleketin kameri daha çıkmaması ve bazılarının güneşleri çıkması ve bir kısmının sabahıolması ve bir kısmının güneşi yeni gurub etmesi gibi, o hadiseyi görmeye mâni pek çok esbaba binaen gösterilmemiş. Eğer umum onlara dahi gösterilseydi, o halde ya işaret-i Ahmediyenin neticesi ve mu’cize-i nübüvvet olarak gösterilecekti; o vakit risaleti bedâhet derecesine çıkacaktı, herkes tasdike mecbur olurdu, aklın ihtiyarı kalmazdı—iman ise, aklın ihtiyarıyladır—sırr-ı teklif zayi olurdu. Eğer sırf bir hadise-i semâviye olarak gösterilseydi, risalet-i Ahmediye ile münasebeti kesilirdi ve onunla hususiyeti kalmazdı.

Elhasıl: Şakk-ı kamerin imkânında şüphe kalmadı, kat’î ispat edildi. Şimdi, vukuuna delâlet eden çok burhanlarından altısına[HAŞİYE-1] işaret ederiz. Şöyle ki:

Haşiye-1 Yani, altı defa icmâsuretinde, vukuuna dair altı hüccet vardır. Bu makam çok izaha lâyık iken, maatteessüf kısa kalmıştır.

Ehl-i adaletolan Sahabelerin, vukuuna icmâı; ve ehl-i tahkik umum müfessirlerin [1] وَانْشَقَّ الْقَمَرُ tefsirinde onun vukuuna ittifakı;[2] ve ehl-i rivâyet-i

sadıka bütün muhaddisînin, pek çok senetlerle ve muhtelif tariklerle vukuunu nakletmesi;[3] ve ehl-i keşif ve ilham bütün evliya ve sıddıkînin şehadeti; ve ilm-i kelâmın meslekçe birbirinden çok uzak olan imamların ve mütebahhir ulemanın tasdiki; ve nass-ı kat'î ile, dalâlet üzerine icmâları vaki olmayan ümmet-i Muhammediyenin[4] o vak'ayı telâkki-i bilkabul etmesi, güneş gibi inşikak-ı kameri ispat eder.

1. "Ve Ay yarıldı." Kamer Sûresi, 54:1.
2. bk. el-Vâhidî, *el-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*1:370; et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân* 2784-87; el-Kurtubî, *el Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân* 17:126-127; es-Suyûtî, *ed-Dürru'l-Mensûr* 7:672.
3. bk. Abdullah İbni Mes'ud tariki;*Buhârî*, Tefsîr (54) 1; *Müslim*, Sıfâtu'l-Münafikîn 44-45; *Tirmizî*, Tefsîr 54. Abdullah İbni Ömer tariki; *Müslim*, Sıfâtu'l-Münâfikîn 45. *Tirmizî*, Tefsîr (54) 1; *Müslim*, Sıfâtu'l-Münâfikîn 48. Abdullah İbni Abbas tariki; *Buhârî*, Menâkıb 27, Menâkıbu'l-Ensâr 36, Tefsîr (54) 1; *Müslim*, Sıfâtu'l-Münâfikîn 48. Enes İbni Malik tariki; *Buhârî*, Menâkıb 27, Tefsîr (54) 1, Menâkıbu'l-Ensâr 36; *Müslim*, Sıfâtu'l-Münâfikîn 46; *Tirmizî*, Tefsîru Sûre 54; Huzeyfe İbnu'l-Yeman tariki; et-Taberî, *Câmiü'l-Beyân* 27:51; Abdurrezzak, *el-Musannef* 3:193-194; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* 1:280-281. Cübeyr İbni Mut'im tariki; *Tirmizî* Tefsîru Sûre 54; *Müsned* 4:82; İbni Hibban, *es-Sahih* 14:422.
4. bk. *Ebû Dâvûd*, Fiten ve Melâhim 1;*Tirmizî*, Fiten 7; *İbni Mâce*, Fiten 7.

Elhasıl, buraya kadar tahkik namına ve hasmı ilzam hesabına idi. Bundan sonraki cümleler hakikat namına ve iman hesabınadır. Evet, tahkik öyle dedi; hakikat ise diyor ki:

Semâ-yı risaletin kamer-i münîri olan Hâtem-i Divan-ı Nübüvvet, nasıl ki, mahbubiyet derecesine çıkan ubûdiyetindeki velâyetin keramet-i uzmâsı ve mu'cize-i kübrâsı olan Miracla, yani bir cism-i arzî semâvâtta gezdirmekle semâvâtın sekenesine ve âlem-i ulvîehline rüçhaniyeti ve mahbubiyeti gösterildi ve velâyetini ispat etti. Öyle de, arza bağlı, semâya asılı olan kameri, bir arzlının işaretiyle iki parça ederek, arzın sekenesine, o arzlının risaletine öyle bir mu'cize gösterildi ki, zât-ı Ahmediye (a.s.m.), kamerin açılmış iki nuranî kanadı gibi, risalet ve velâyet gibi iki nuranî kanadıyla, iki ziyadar cenahla evc-i kemâlâta uçmuş, tâ Kab-ı Kavseyne çıkmış; hem ehl-i semâvât, hem ehl-i arza medar-ı fahr olmuştur.

عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلَاةُ وَالتَّسْلِيمَاتُ مْلأَ الْاَرْضِ وَالسَّمٰوَاتِ [1]

سُبْحَانَكَ لَاعِلْمَ لَنَا اِلاَّ مَاعَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ [2]

اَللّٰهُمَّ بِحَقِّ مَنِ انْشَقَّ الْقَمَرُ بِاِشَارَتِهِ اجْعَلْ قَلْبِى وَقُلُوبَ طَلَبَةِ رَسَائِلِ النُّورِ الصَّادِقِينَ كَالْقَمَرِ فِى مُقَابَلَةِشَمْسِ الْقُرْاٰنِ اٰمِينَ اٰمِينَ [3]

1. Ona ve âline, yer ve gökler dolusunca salât ve selâm olsun.
2. "Seni her türlü noksandan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başkabilgimiz yoktur. Muhakkak ki ilmi ve hikmeti herşeyi kuşatan Sensin."Bakara Suresi, 2:32.
3. Allahım! Bir işaretiyle ay parçalanan zâtın hürmetine, benim kalbimi ve Risale-i Nur'un sadık talebelerinin kalblerini, Kur'ân güneşine mukabil bir ayhükmüne getir. Âmin, âmin.

Otuz İkinci Söz

Şu Söz Üç Mevkıftır

Yirmi İkinci Sözün Sekizinci Lem'asını izah eden bir zeyildir.

Mevcudat-ı âlemvahdâniyete şehadet ettikleri elli beş lisandan-ki Katre risalesinde onlara işaret edilmiş-birinci lisanına bir tefsirdir ve لَوْ كَانَ فِيهِمَا اٰلِهَةٌ اِلاَّ اللّٰهُ لَفَسَدَتَا *âyetinin pek çok hakaikinden, temsil libası giydirilmiş bir hakikattir.*

Birinci Mevkıf

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ [1]

لَوْ كَانَ فِيهِمَا اٰلِهَةٌ اِلاَّ اللّٰهُ لَفَسَدَتَا [2]

لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ
وَلَهُالْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لاَ يَمُوتُ بِيَدِهِ
الْخَيْرُوَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَاِلَيْهِ الْمَصِيرُ [3]

1. "Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla."
2. "Eğer göklerde ve yerde Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, ikisi de harap olup giderdi." Enbiyâ Sûresi, 21:22.
3. "Allah'tan başka ibadete lâyık hiçbir ilâh yoktur. O birdir ve hiçbir şerikiyoktur. Mülk umumen Onundur; hamd bütünüyle Ona aittir. Hayatı veren de, ölümü veren de Odur. O, kendisine ölüm ârız olmayan Hayy-ı Ezelîdir.Bütün hayır Onun elindedir. Onun kudreti herşeye yeter. Herkesin veherşeyin dönüşü de Onadır." *Buharî*,Ezân 155, Teheccüd 21, Umre 12, Cihad 133, Bed'ü'l-Halk 11, Mağâzî 29, Daavât 18, 52, Rikâk 11, I'tisâm 3; *Müslim*, Zikir 28, 30, 74, 75, 76, Vitir 24, Cihad 158, Edeb 101; *Tirmizî*, Mevâkıt 108, Hac 104, Daavât 35, 36; *Nesâî*, Sehiv 83-86, Menâsik 163, 170, İmân 12; *İbni Mâce*, Ticârât 40, Menâsik 84, Edeb 58, Dua 10, 14, 16; *Ebû Dâvud*, Menâsik 56; *Dârîmî*, Salât 88, 90, Menâsik 34, İsti'zân 53, 57; *Muvatta'*, Hac 127, 243, Kur'ân 20, 22.

Bir zamanlar gecesinde, şu kelâm-ı tevhidînin on bir cümlesinin herbirinde, birer tevhidmertebesi ve birer müjde bulunduğunu ve o mertebelerden yalnız *Lâ şerîke lehu'*daki mânâyı, basit avâmın fehmine gelecek bir muhavere-i temsiliye ve bir münazara-i faraziye tarzında ve lisan-ı hâli lisan-ı kàl suretinde söylemiştim. Bana hizmet eden kıymettar kardeşlerimin ve mescid arkadaşlarımın arzuları ve istemeleri üzerine o muhavereyi yazıyorum. Şöyle ki:

Bütüntabiatperest, esbabperest ve müşrik gibi umum envâ-ı ehl-i şirkin ve küfrün ve dalâletin tevehhüm ettikleri şeriklerin namına bir şahıs farz ediyoruz ki, o şahs-ı farazî, mevcudat-ı âlemden birşeye rab olmak istiyor ve hakikî mâlik

olmak dâvâ etmektedir.

İşte, o müddeî, evvelâ mevcudatın en küçüğü olan bir zerreye rast gelir. Ona rab ve hakikî mâlik olmakta olduğunu, zerreye tabiat lisanıyla, felsefe diliyle söyler. O zerre dahi, hakikat lisanıyla ve hikmet-i Rabbânî diliyle der ki:

“Ben hadsiz vazifeleri görüyorum. Ayrı ayrı her masnua girip işliyorum. Eğer bütün o vezâifi bana gördürecek, sende ilim ve kudret varsa —“Hem benim gibi had ve hesaba gelmeyen zerrat içinde beraber gezip iş görüyoruz.[HAŞİYE-1] Eğer bütün emsalim o zerreleri de istihdam edip emir tahtına alacak bir hüküm ve iktidar sende varsa— “Hem kemâl-i intizamla cüz olduğum mevcutlara, meselâ kandaki küreyvât-ı hamrâya hakikî mâlik ve mutasarrıf olabilirsen, bana rab olmak dâvâ et, beni Cenâb-ı Haktan başkasına isnad et. Yoksa sus!

Haşiye-1 Evet, müteharrik herbir şey, zerrattan seyyârâta kadar, kendilerinde olan sikke-i samediyet ile vahdeti gösterdikleri gibi, harekâtlarıyla dahi, gezdikleri bütün yerleri vahdet namına zaptederler, kendi Mâlikinin mülküne idhal ederler. Hareket etmeyen masnuat ise, nebâtattan nücum-u sevâbite kadar, birer mühr-ü vahdâniyet hükmündedirler ki, bulunduğu mekânı, kendi Sâniinin mektubu olduğunu gösterirler. Demek herbir nebat, herbir meyve birer mühr-ü vahdâniyet, birer sikke-i vahdettirler ki, mekânlarını ve vatanlarını, vahdet namına, Sânilerinin mektubu olduğunu gösterirler. Elhasıl, herbir şey, hareketiyle bütün eşyayı vahdet namına zapteder. Demek bütün yıldızları elinde tutmayan, birtek zerreye rab olamaz.

“Hem bana rabolmadığın gibi, müdahale dahi edemezsin. Çünkü, vezâifimizde ve harekâtımızda o kadar mükemmel bir intizam var ki, nihayetsiz bir hikmet ve muhit bir ilim sahibi olmayan, bize parmak karıştıramaz. Eğer karışsa, karıştıracak. Halbuki, senin gibi câmid, âciz ve kör ve iki eli tesadüf ve tabiat gibi iki körün elinde olan bir şahıs, hiçbir cihette parmak uzatamaz.”

O müddeî, maddiyyunların dedikleri gibi dedi ki: “Öyle ise sen kendi kendine mâlik ol. Neden başkasının hesabına çalışmasını söylüyorsun?”

Zerre ona cevaben der: “Eğer güneş gibi bir dimağım ve ziyası gibi ihatalı bir ilmim ve harareti gibi şümullü bir kudretim ve ziyasındaki yedi renk gibi muhit duygularım ve gezdiğim her yere ve işlediğim her mevcuda müteveccih birer yüzüm ve bakar birer gözüm ve geçer birer sözüm bulunsaydı, belki senin gibi ahmaklık edip kendi kendime mâlik olduğumu dâvâ ederdim. Haydi, def ol git, sen benden iş bulamazsın!”

İşte, şeriklerin vekili zerreden meyus olunca, küreyvât-ı hamrâdan iş bulacağım diye, kandaki bir küreyvât-ı hamrâya rast gelir. Ona esbab namına ve tabiat ve felsefe lisanıyla der ki: “Ben sana rab ve mâlikim.”

O küreyvât-ı hamrâ, yani yuvarlak, kırmızı mevcut, ona hakikat lisanıyla ve hikmet-i İlâhiye diliyle der:

“Ben yalnız değilim. Eğer sikkemiz ve memuriyetimiz ve nizamatımız bir olan kan ordusundaki bütün emsalime mâlik olabilirsen, hem gezdiğimiz ve kemâl-i hikmetle istihdam olunduğumuz bütün hüceyrât-ı bedene mâlik olacak bir dakik hikmet ve azîm kudret sende varsa, göster. Ve gösterebilirsen, belki senin dâvânda bir mânâ bulunabilir. Halbuki, senin gibi sersem ve senin elindeki sağır tabiat ve kör kuvvetle, değil mâlik olmak, belki zerre miktar karışamazsın.[1]

Çünkü bizdeki intizam o kadar mükemmeldir ki, ancak herşeyi görür ve işitir ve bilir ve yapar bir zât bize hükmedebilir.[1]Öyle ise sus! Vazifem o kadar mühim ve intizam o kadar mükemmeldir ki, seninle, senin böyle karma karışık sözlerine cevap vermeye vaktim yok” der, onu tard eder.

1. bk. Ra'd Sûresi, 13:16; Ahkaf Sûresi, 46:4-5.

Sonra, onu kandıramadığı için, o müddeî gider, bedendeki hüceyre tabir ettikleri menzilciğe rast gelir. Felsefe ve tabiat lisanıyla der: “Zerreye ve küreyvât-ı hamrâya söz anlattıramadım. Belki sen sözümü anlarsın. Çünkü sen gayet küçük bir menzil gibi birkaç şeyden yapılmışsın. Öyle ise ben seni yapabilirim. Sen benim masnuum ve hakikî mülküm ol” der.

O hüceyre, ona cevaben, hikmet ve hakikat lisanıyla der ki:

“Ben çendan küçücük bir şeyim. Fakat pek büyük vazifelerim, pek ince münasebetlerim ve bedenin bütün hüceyrâtına ve heyet-i mecmuasına bağlı alâkalarım var. Ezcümle, evride ve şerâyin damarlarına ve hassâse ve muharrike âsaplarına ve cazibe, dafia, müvellide, musavvire gibi kuvvelere karşı derin ve mükemmel vazifelerim var. Eğer bütün bedeni, bütün damar ve âsab ve kuvveleri teşkil ve tanzim ve istihdam edecek bir kudret ve ilim sende varsa ve benim emsalim ve san’atça ve keyfiyetçe birbirimizin kardeşi olan bütün hüceyrât-ı bedeniyeye tasarruf edecek nafiz bir kudret, şamil bir hikmet sende varsa, göster; sonra ‘Ben seni yapabilirim’ diye dâvâ et. Yoksa haydi git! Küreyvât-ı hamrâ bana erzak getiriyorlar. Küreyvât-ı beyzâ da bana hücum eden hastalıklara mukabele ediyorlar. İşim var, beni meşgul etme.

“Hem senin gibi âciz, câmid, sağır, kör bir şey bize hiçbir cihetle karışamaz. Çünkü bizde o derece ince ve nazik ve mükemmel bir intizam[HAŞİYE-1] var ki, eğer bize hükmeden bir Hakîm-i Mutlakve Kadîr-i Mutlak ve Alîm-i Mutlak olmazsa intizamımız bozulur, nizamımız karışır.”[2]

1. bk. Lokman Sûresi, 31:28; Şûrâ Sûresi, 42:11.

Haşiye-1 Sâni-i Hakîm, beden-i insanı gayet muntazam bir şehir hükmünde halk etmiştir. Damarların bir kısmı telgraf vetelefon vazifesini görür. Bir kısmı da, çeşmelerin boruları hükmünde, âb-ı hayat olan kanın cevelânına medardırlar. Kan ise, içinde iki kısım küreyvât halk edilmiş. Bir kısmı "küreyvât-ı hamrâ" tabir edilir ki, bedenin hüceyrelerine erzak dağıtıyor ve bir kanun-u İlâhî ile hüceyrelere erzak yetiştiriyor (tüccar ve erzak memurları gibi). Diğer kısmı küreyvât-ı beyzâdırlar ki, ötekilere nisbeten ekalliyettedirler. Vazifeleri, hastalık gibi düşmanlara karşı asker gibi müdafaadır ki, ne vakit müdafaaya girseler, Mevlevî gibi iki hareket-i devriye ile sür'atli bir vaziyet-i acibe alırlar. Kanın heyet-i mecmuası ise, iki vazife-i umumiyesi var: Biri bedendeki hüceyrâtın tahribatını tamir etmek, diğeri hüceyrâtın enkazlarını toplayıp bedeni temizlemektir. Evride ve şerâyin namında iki kısım damarlar var ki, biri sâfi kanı getirir, dağıtır,sâfi kanın mecrâlarıdır. Diğer kısmı, enkazı toplayan bulanık kanınmecrâsıdır ki, şu ikinci ise, kanı "ree" denilen, nefesin geldiği yeregetirirler. Sâni-i Hakîm, havada iki unsur halk etmiştir: biri azot, biri müvellidülhumuza.Müvellidülhumuza ise, nefes içinde kana temas ettiği vakit, kanı telviseden karbon unsur-u kesifini kehribar gibi kendine çeker. İkisi imtizaçeder. Buharî hâmız-ı karbon denilen, semli havaî bir maddeye inkılâbettirir. Hem hararet-i gariziyeyi temin eder, hem kanı tasfiye eder.Çünkü, Sâni-i Hakîm, fenn-i kimyada aşk-ı kimyevî tabir edilen bir münasebet-i şedideyi, müvellidülhumuza ile karbona vermiş ki, o iki unsur birbirine yakın olduğu vakit, o kanun-u İlâhî ile o iki unsur imtizaç ederler. Fennen sabittir ki, imtizaçtan hararet hasıl olur. Çünkü imtizaç bir nevi ihtiraktır. Şu sırrın hikmeti budur ki: O iki unsurun, herbirisinin zerrelerinin ayrı ayrı hareketleri var. İmtizaç vaktinde her iki zerre, yani onun zerresi bunun zerresiyle imtizaç eder, birtek hareketle hareket eder, bir hareket muallâk kalır. Çünkü imtizaçtan evvel iki hareket idi. Şimdi iki zerre bir oldu; her iki zerre, bir zerre hükmünde bir hareket aldı. Diğer hareket, Sâni-i Hakîmin bir kanunuyla hararete inkılâb eder. Zaten "Hareket hararetі tevlid eder" bir kanun-u mukarreredir. İşte bu sırra binaen, beden-i insanîdeki hararet-i gariziye, bu imtizac-ı kimyeviye ile temin edildiği gibi,kandaki karbon alındığı için kan dahi sâfi olur. İşte nefes dahilegirdiği vakit, vücudun hem âb-ı hayatını temizliyor, hem nâr-ı hayatı iş'âl ediyor. Çıktığı vakit, ağızda, mu'cizât-ı kudret-i İlâhiye olan kelime meyvelerini veriyor. *Fesübhâne men tehayyere fi sun'ihi'l-ukul!*

2. bk. Kehf Sûresi, 17:37; Meryem Sûresi, 19:67; Mü'minûn Sûresi, 23:12-14; Secde Sûresi, 32:7; Fâtır Sûresi, 35:11; Yâsîn Sûresi, 36:77.

Sonra o müddeî onda da meyus oldu. Bir insanın bedenine rast gelir. Yine kör tabiat ve serseri felsefe lisanıyla, tabiiyyunun dedikleri gibi der ki: “Sen benimsin. Seni yapan benim. Veya sende hissem var.”

Cevaben, o beden-i insan, hakikat ve hikmet diliyle ve intizamının lisan-ı hâliyle der ki:

“Eğer bütün emsalim ve yüzümüzdeki sikke-i kudretve turra-i fıtrat bir olan bütün insanların bedenlerine hakikî mutasarrıf olacak bir kudret ve ilim sende varsa—

“hem sudan ve havadan tut, tâ nebâtat ve hayvânâta kadar benim erzakımın mahzenlerine mâlik olacak bir servetin ve bir hâkimiyetin varsa—

“hem ben kılıf olduğum gayet geniş ve yüksek olan ruh, kalb, akıl gibi letâif-i mâneviyeyi benim gibi dar, süflî bir zarfta yerleştirerek, kemâl-i hikmetle istihdam edip ibadet ettirecek, sende nihayetsiz bir kudret, hadsiz bir hikmet varsa, göster. Sonra ‘Ben seni yaptım’ de. Yoksa sus!

“Hem bendeki intizam-ı ekmelinşehadetiyle ve yüzümdeki sikke-i vahdetin delâletiyle, benim Sâniim herşeye kadîr, herşeye alîm, herşeyi görür ve herşeyi işitir bir Zâttır. Senin gibi sersem âcizin parmağı Onun san’atına karışamaz, zerre miktar müdahale edemez.”[1]

1. bk. Hicr Sûresi,15:26; Nahl Sûresi, 16:4; Kehf Sûresi, 18:37; MeryemSûresi, 19:67; Mü’minûn Sûresi, 23:12-14; Lokman Sûresi, 31:28; SecdeSûresi, 32:7; Fâtır Sûresi, 35:11.

O şeriklerin vekili, bedende dahi parmak karıştıracak yer bulamaz. Gider, insanın nev’ine rast gelir. Kalbinden der ki: “Belki bu dağınık, karma karışık olan cemaat içinde, şeytan onların ef’âl-i ihtiyariye ve içtimaiyelerine karıştığı gibi, belki ben de ahvâl-i vücudiye ve fıtriyelerine karışabileceğim ve parmak karıştıracak bir yer bulacağım. Ve onda bir yer bulup, beni tard eden bedene ve beden hüceyresine hükmümü icra ederim.”

Onun için, beşerin nev’ine, yine sağır tabiat ve sersem felsefe lisanıyla der ki: “Siz çok karışık birşey görünüyorsunuz. Ben size rab ve mâlikim. Veyahut hissedarım” der.

O vakit nev-i insan, hak ve hakikat lisanıyla, hikmet ve intizamın diliyle der ki:

“Eğer bütün küre-i arza giydirilen ve nev’imiz gibi bütün hayvânat ve nebâtâtın yüz binler envâından rengârenk atkı ve iplerden kemâl-i hikmetle dokunan ve dikilen gömleği ve yeryüzüne serilen ve yüz binler zîhayat envâından nesc olunan ve gayet nakışlı bir surette icad edilen haliçeyi yapacak ve her vakit kemâl-i hikmetle tecdid edip tazelendirecek bir kudret ve hikmet sende varsa—

“hem, eğer biz meyve olduğumuz küre-i arza ve çekirdek olduğumuz âlemde tasarruf edecek ve hayatımıza lâzım maddeleri mîzan-ı hikmetle aktâr-ı âlemden bize gönderecek bir muhit kudret ve şamil bir hikmet sende varsa—

“ve yüzümüzdeki sikke-i kudretbir olan bütün gitmiş ve gelecek emsalimizi icad edecek bir iktidar sende varsa, belki bana rububiyet dâvâ edebilirsin. Yoksa, haydi sus! Benim nev’imdeki karma karışıklığa bakıp parmak karıştırabilirim

deme. Çünkü intizam mükemmeldir. O karma karışık zannettiğin vaziyetler, kudretin kader kitabına göre kemâl-i intizamla bir istinsahtır. Çünkü, bizden çok aşağı olan ve bizim taht-ı nezaretimizde bulunan hayvânat ve nebâtâtın kemâl-i intizamları gösteriyor ki, bizdeki karışıklıklar bir nevi kitabettir.[1]

“Hiç mümkün müdür ki, bir haliçenin her tarafına yayılan bir atkı ipini san’atkârâne yerleştiren, haliçenin ustasından başkası olsun? Hem bir meyvenin mucidi, ağacının mucidinden başkası olsun? Hem çekirdeği icad eden, çekirdekli cismin sâniinden başkası olsun?

“Hem gözün kördür. Yüzümdeki mu’cizât-ı kudreti, mahiyetimizdeki havârık-ı fıtratı görmüyorsun. Eğer görsen anlarsın ki, benim Sâniim öyle bir Zâttır ki, hiçbir şey Ondan gizlenemez,[2] hiçbir şey Ona nazlanıp ağır gelemez.[3] Yıldızlar, zerreler kadar Ona kolay gelir.[4] Bir baharı bir çiçek kadar suhuletle icad eder.[5] Koca kâinatın fihristesini, kemâl-i intizamla benim mahiyetimde derc eden bir Zâttır.[6]Böyle bir Zâtın san’atına senin gibi câmid, âciz ve kör, sağır parmak karıştırabilir mi? Öyle ise sus, def ol git” der, onu tard eder.

1. bk. Bakara Sûresi, 2:164; Âl-i İmran Sûresi, 3:190; Ra'd Sûresi, 13:16;Tâhâ Sûresi, 20:50; Rûm Sûresi, 30:22; Câsiye Sûresi, 45:4.
2. bk. Âl-i İmran Sûresi, 3:5, 29; İbrahim Sûresi, 14:38; Ahzâb Sûresi, 33:54; Mü'min Sûresi, 40:16; A'lâ Sûresi; 87:7.
3. bk. Âl-i İmran Sûresi, 3:83; Ra'd Sûresi, 13:15; Fussilet Sûresi, 41:11.
4. bk. En'âm Sûresi, 6:97; A'râf Sûresi, 7:54; Nahl Sûresi, 16:12; Tâhâ Sûresi, 22:88.
5. bk. Mü'min Sûresi, 40:57; Şûrâ Sûresi, 42:29; Kaf Sûresi, 50:15; Nâziât Sûresi, 79:27.
6. bk. Enbiyâ Sûresi, 21:30.

Sonra o müddeî gider, zeminin yüzüne serilen geniş haliçeye ve zemine giydirilen gayet müzeyyen ve münakkâş gömleğe, esbab namına ve tabiat lisanıyla ve felsefe diliyle der ki: “Sende tasarruf edebilirim ve sana mâlikim. Veya sende hissem var” diye dâvâ eder.

O vakit, o gömlek,[HAŞİYE-1]o haliçe, hak ve hakikat namına, lisan-ı hikmetle o müddeîye der ki:

Haşiye-1 Fakat şu haliçe hem hayattardır, hem intizamlı bir ihtizazdadır. Her vakit nakışları kemâl-i hikmet ve intizamla tebeddül eder-tâ ki, Nessâcının muhtelif cilve-i esmâsını ayrı ayrı göstersin.

“Eğer seneler, karnlar adedince yere giydirilip, sonra intizamla çıkarılıp geçmiş zamanın ipine asılan ve yeniden giydirilecek ve kemâl-i intizamla kader dairesinde programları ve biçimleri çizilen ve tayin olunan ve gelecek zamanın şeridine takılan ve intizamlı ve hikmetli, ayrı ayrı nakışları bulunan bütün gömlekleri, haliçeleri dokuyacak, icad edecek kudret ve san’at sende varsa—

“hem hilkat-i arzdan tâ harab-ı arza kadar, belki ezelden ebede kadar ulaşacak, hikmetli, kudretli iki mânevî elin varsa ve bütün atkılarımdaki bütün fertleri icad edecek, kemâl-i intizam ve hikmetle tamir ve tecdid edecek sende bir iktidar ve hikmet varsa—

“hem bizim modelimizve bizi giyen ve bizi kendine peçe ve çarşaf yapan küre-i arzı elinde tutup mucid olabilirsen, bana rububiyet dâvâ et. Yoksa, haydi dışarıya! Bu yerde yer bulamazsın.

“Hem bizde öyle bir sikke-i vahdetve öyle bir turra-i ehadiyet vardır ki, bütün kâinat kabza-i tasarrufunda olmayan ve bütün eşyayı bütün şuûnâtıyla birden görmeyen ve nihayetsiz işleri beraber yapamayan ve her yerde hazır ve nazır bulunmayan ve mekândan münezzeholmayan ve nihayetsiz hikmet ve ilim ve kudrete mâlik olmayan, bize sahip olamaz ve müdahale edemez.”[1]

Sonra o müddeî gider, “Belki küre-i arzı kandırıp orada bir yer bulurum” der. Gider, küre-i arza,[HAŞİYE-1] yine esbab namına ve tabiat lisanıyla der ki: “Böyle serseri gezdiğinden, sahipsiz olduğunu gösteriyorsun. Öyle ise sen benim olabilirsin.”

O vakit, küre-i arz, hak namına ve hakikat diliyle, gök gürültüsü gibi bir sadâ ile ona der ki:

“Halt etme! Ben nasıl serseri, sahipsiz olabilirim? Benim elbisemi ve elbisemin içindeki en küçük bir noktayı, bir ipi intizamsızbulmuş musun ve hikmetsiz ve san’atsız görmüş müsün ki bana sahipsiz, serseri dersin? Eğer hareket-i seneviyemle takriben yirmi beş bin senelik[HAŞİYE-2] bir mesafede bir senede gezdiğim ve kemâl-i mizan ve hikmetle vazife-i hizmetimi gördüğüm daire-i azîmeye hakikî mâlik olabilirsen; ve kardeşlerim ve benim gibi vazifedar olan on seyyareye ve gezdikleri bütün dairelere ve bizim imamımız ve biz onunla bağlı ve cazibe-i rahmetle ona takılı olduğumuz güneşi icad edip yerleştirecek ve sapan taşı gibi beni ve seyyârât yıldızları ona bağlayacak ve kemâl-i intizam ve hikmetle döndürüp istihdam edecek bir nihayetsiz hikmet ve nihayetsiz kudret sende varsa, bana rububiyet dâvâ et. Yoksa, haydi cehennem ol, git! Benim işim var; vazifeme gidiyorum.

1. bk. Bakara Sûresi, 2:115, 148, 164, 258; Yûnus Sûresi, 10:5; Nahl Sûresi,16:65; Furkan Sûresi, 25:2, 49: Ankebût Sûresi, 29:63, Rûm Sûresi,30:50; Fâtır Sûresi, 35:9; Yâsîn Sûresi, 36:33.
Haşiye-1 *Elhasıl:* Zerre, o müddeîyi küreyvât-ı hamrâya havale eder. Küreyvât-ı hamrâ onu hüceyreye, hüceyre dahi beden-i insana, beden-i insan ise nev-i insana, nev-i insan onu zîhayat envâından dokunan arzın gömleğine, arzın gömleği dahi küre-i arza, küre-i arz onu güneşe, güneş ise bütün yıldızlara havale eder. Herbiri der: "Git,benden yukarıdakini zaptedebilirsen, sonra gel, benim zaptıma çalış.Eğer onu mağlûp etmezsen beni ele geçiremezsin." Demek, bütün yıldızlara sözünü geçiremeyen, birtek zerreye rububiyetini dinletemez.
Haşiye-2 Bir dairenin takriben nısf-ı kutru yüz seksen milyon kilometre olsa, o daire kendisi takriben yirmi beş bin senelik mesafe olur.

“Hem bizlerdeki haşmetli intizamat ve dehşetli harekât ve hikmetli teshirat gösteriyor ki, bizim ustamız öyle bir Zâttır ki, bütün mevcudat, zerrelerden yıldızlara ve güneşlere kadar emirber nefer hükmünde Ona mutî ve musahhardırlar. Bir ağacı meyveleriyle tanzim ve tezyin ettiği gibi kolayca, güneşi seyyârâtla tanzim eder bir Hakîm-i Zülcelâl ve Hâkim-i Mutlaktır.”[1]

Sonra o müddeî, yerde yer bulamadığı için gider, güneşe kalbinden der ki: “Bu çok büyük birşeydir. Belki içinde bir delik bulup bir yol açarım, yeri de musahhar ederim.” Güneşe şirk namına ve şeytanlaşmış felsefe lisanıyla, mecusîlerin dedikleri gibi der ki: “Sen bir sultansın. Kendi kendine mâliksin, istediğin gibi tasarruf edersin.”

Güneş ise, haknamına ve hakikat lisanıyla ve hikmet-i İlâhiye diliyle ona der:

“Hâşâ, yüz bin defa hâşâ ve kellâ! Ben musahhar bir memurum. Seyyidimin

misafirhanesinde bir mumdarım. Bir sineğe, belki bir sineğin kanadına dahi hakikî mâlik olamam. Çünkü sineğin vücudunda öyle mânevî cevherler ve göz, kulak gibi antika san'atlar var ki, benim dükkânımda yok, daire-i iktidarımın haricindedir"[2] der, müddeîyi tekdir eder.

Sonra o müddeî döner, firavunlaşmış felsefe lisanıyla der ki: "Madem kendine mâlik ve sahip değilsin, bir hizmetkârsın. Esbab namına benimsin" der.

O vakit güneş, hakve hakikat namına ve ubûdiyet lisanıyla der ki: "Ben öyle birinin olabilirim ki, bütün emsalim olan ulvî yıldızları icad eden ve semâvâtında kemâl-i hikmetle yerleştiren ve kemâl-i haşmetle döndüren ve kemâl-i ziynetle süslendiren bir Zât olabilir."[3]

Sonra o müddeî, kalbinden der ki: "Yıldızlar çok kalabalıktırlar. Hem dağınık, karma karışık görünüyorlar. Belki onların içinde, müvekkillerim namına birşey kazanırım" der, onların içine girer. Onlara esbab namına, şerikleri hesabına ve tuğyan etmiş felsefe lisanıyla, nücumperest olan sâbiiyyunların dedikleri gibi der ki: "Sizler pek çok dağınık olduğunuzdan, ayrı ayrı hâkimlerin taht-ı hükmünde bulunuyorsunuz."

1. bk. Bakara Sûresi, 2:22, 164; Ra'd Sûresi, 13:2; İbrahim Sûresi, 14:32-33;Nahl Sûresi, 16:12; Ankebût Sûresi, 29:44, 61; Lokman Sûresi, 31:25, 29; Secde Sûresi, 32:4; Fâtır Sûresi, 35:13, 40.
2. bk. Yûnus Sûresi, 10:5; Nahl Sûresi, 16:12; Hac Sûresi, 22:18, 73; Yâsin Sûresi, 36:38.
3. bk. Yâsin Sûresi, 36:38-40; Sâffât Sûresi, 37:6; Fussilet Sûresi, 41:12; Mülk Sûresi, 67:5.

O vakit yıldızlar namına bir yıldız der ki:

"Ne kadar sersem, akılsız ve ahmak ve gözsüzsün ki, bizim yüzümüzdeki sikke-i vahdetive turra-i ehadiyeti görmüyorsun, anlamıyorsun. Ve bizim nizamat-ı âliyemizi ve kavânin-i ubûdiyetimizi bilmiyorsun. Bizi intizamsız zannediyorsun.

"Bizler öyle bir Zâtın san'atıyızve hizmetkârlarıyız ki, bizim denizimiz olan semâvâtı ve şeceremiz olan kâinatı ve mesiregâhımız olan nihayetsiz feza-yı âlemi kabza-i tasarrufunda tutan bir Vâhid-i Ehaddir. Bizler, donanma elektrik lâmbaları gibi, Onun kemâl-i rububiyetini gösteren nuranî şahitleriz ve saltanat-ı rububiyetini ilân eden ışıklı burhanlarız. Herbir taifemiz, Onun daire-i saltanatında, ulvî, süflî, dünyevî, berzahî, uhrevî menzillerde haşmet-i saltanatını gösteren ve ziya veren nuranî hizmetkârlarız.[1]

"Evet, herbirimiz kudret-i Vâhid-i Ehadin birer mu'cizesi; ve şecere-i hilkatin birer muntazam meyvesi; ve vahdâniyetin birer münevver burhanı; ve melâikelerin birer menzili, birer tayyaresi, birer mescidi; ve avâlim-i ulviyenin birer lâmbası, birer güneşi; ve saltanat-ı rububiyetin birer şahidi; ve feza-yı âlemin birer ziyneti, birer kasrı, birer çiçeği; ve semâ denizinin birer nuranî balığı; ve gökyüzünün birer güzel gözü[HAŞİYE-1] olduğumuz gibi, heyet-i mecmuamızda sükûnet içinde bir sükût ve hikmet içinde bir hareket ve haşmet

içinde bir ziynet ve intizam içinde bir hüsn-ü hilkat ve mevzuniyet içinde bir kemâl-i san’at bulunduğundan, Sâni-i Zülcelâlimizi, nihayetsiz dillerle vahdetini, ehadiyetini, samediyetini ve evsâf-ı cemâl ve celâl ve kemâlini bütün kâinata ilân ettiğimiz halde, bizim gibi nihayet derecede sâfi, temiz, mutî, musahhar hizmetkârları karma karışıklık ve intizamsızlık ve vazifesizlik, hattâ sahipsizlikle ittiham ettiğinden tokada müstehaksın” der. O müddeînin yüzüne recm-i şeytan gibi bir yıldız, öyle bir tokat vurur ki, yıldızlardan tâ Cehennemin dibine onu atar.[2] Ve beraberinde olan tabiatı[HAŞİYE-2]evham derelerine ve tesadüfü adem kuyusuna ve şerikleri imtinâ ve muhaliyet zulümatına ve din aleyhindeki felsefeyi esfel-i sâfilînin dibine atar. Bütün yıldızlarla beraber o yıldız [3] لَوْ كَانَ فِيهِمَا اٰلِهَةٌ اِلاَّ اللّٰهُ لَفَسَدَتَا ferman-ı kudsîsini okurlar. Ve “Sinek kanadından tut, tâ semâvât kandillerine kadar, bir sinek kanadı kadar şerike yer yoktur ki parmak karıştırsın” diye ilân ederler.

سُبْحَانَكَ لاَعِلْمَ لَنَا اِلاَّ مَاعَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ [4]

اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ سِرَاجِ وَحْدَتِكَ فِيكَثْرَةِ مَخْلُوقَاتِكَ وَدَلاَّلِ وَحْدَانِيَّتِكَ فِي مَشْهَرِ كَائِنَاتِكَ وَعَلٰى اٰلِهِ وَصَحْبِهِ اَجْمَعِينَ [5]

1. bk. Bakara Sûresi, 2:117; Nahl Sûresi, 16:49; Nûr Sûresi, 24:41; Rûm Sûresi, 30:26.

Haşiye-1 Cenâb-ı Hakkın acaib-i masnuatına bakıp, temâşâ edip ve ettiren işaretleriz. Yani, semâvât hadsiz gözlerle zemindeki acaib-i san'at-ı İlâhiyeyi temâşâ eder gibi görünüyor. Semânın melâikeleri gibi, yıldızlar dahi, mahşer-i acaip ve garaip olan arza bakıyorlar ve zîşuurları dikkatle baktırıyorlar, demektir.

2. bk. Mülk Sûresi, 67:5.

Haşiye-2 Fakat sukuttan sonra tabiat tevbe etti. Hakikî vazifesi tesir ve fiil olmadığını, belki kabul ve infial olduğunu anladı. Ve kendisi kader-i İlâhînin bir nevi defteri-fakat tebeddül ve tagayyüre kabil bir defteri-ve kudret-i Rabbâniyenin bir nevi programı ve Kadîr-i Zülcelâlin bir nevi fıtrî şeriati ve bir nevi mecmua-i kavânîni olduğunu bildi. Kemâl-i acz ve inkıyadla vazife-i ubûdiyetini takındı ve “fıtrat-ı İlâhiye“ ve “san’at-ı Rabbâniye“ ismini aldı.

3. “Eğer göklerde ve yerde Allah’tan başka ilâhlar olsaydı, ikisi de harap olur giderdi.” Enbiyâ Sûresi, 21:22.

4. “Seni her türlü noksandan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başkabilgimiz yoktur. Muhakkak ki ilmi ve hikmeti herşeyi kuşatan Sensin.”Bakara Sûresi, 2:32.

5. Allahım! Mahlûkatının kesret daireleri içinde sirâc-ı vahdetin ve kâinatının meşherinde dellâl-ı vahdâniyetin olan Efendimiz Muhammed’e ve bütün âl ve ashabına salât ve selâm olsun.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

فَانْظُرْ اِلٰى اٰثَارِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا [1]

âyetinin ezelîbağından bir çiçeğine işaret eden Arabî fıkralardır.

حَتّٰى كَاَنَّ الشَّجَرَةَ الْمُزَهَّرَةَ قَصِيدَةٌ مَنْظُومَةٌ مُحَرَّرَةٌ [2]

وَتُنْشِدُ لِلْفَاطِرِ الْمَدَائِحَ الْمُبَهَّرَةَ اَوْ فَتَحَتْ بِكَثْرَةٍ عُيُونَهَا الْمُبَصَّرَةَ

لِتَنْظُرَ لِلصَّانِعِ الْعَجَائِبَ الْمُنَشَّرَةَ اَوْ زَيَّنَتْ لِعِيدِهَا اَعْضَائَهَا الْمُخَضَّرَةَ

لِيَشْهَدَ سُلْطَانُهَا اٰثَارَهُ الْمُنَوَّرَةَ وَتُشْهِرَ فِي الْمَحْضَرِ مُرَصَّعَاتِ الْجَوْهَرِ

وَتُعْلِنَ لِلْبَشَرِ حِكْمَةَ خَلْقِ الشَّجَرِ بِكَنْزِهَا الْمُدَخَّرِ مِنْ جُودِ رَبِّ الثَّمَرِ

سُبْحَانَهُ مَااَحْسَنَ اِحْسَانَهُ مَا اَزْيَنَ بُرْهَانَهُ، مَا اَبْيَنَ تِبْيَانَهُ

خَيَالْ بِينَدْ اَزِينْ اَشْجَارْ مَلاَئِكْ رَا جَسَدْ امَدْ
سَمَاوِى بَا هَزَارَانْ نَىْ.. اَزِينْ نَيْهَا شُنِيدَتْ هُوشْ
سِتَايِشْهَاى ذَات حَىْ.. وَرَقْهَارَا زَبَانْ دَارَنْدَ هَمَه هُو
هُو ذِكْر ارَنْد بَدَرْ مَعْنَاى حَىُّ حَىُّ.. چُو لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُو
بَرَابَرْ مِيزَنَنْد هَرْ شَىْ.. دَمَا دَمْ جُوِيَدَنْد يَا حَقْ
سَرَاسَرْ گُوِيَدَنْد يَا حَىْ بَرَابَرْ مِيزَنَنْداَللّٰهْ [3]

وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُبَارَكًا [4]

1. “Bak Allah’ın rahmet eserlerine: Yeryüzünü ölümünün ardından nasıl diriltiyor!” Rum Sûresi, 30:50.
2. Arapça olarak yazılan bu metnin açıklaması aşağıda, “Arabî fıkranın tercümesi” bölümünde verilmiştir.
3. Hayal görüyor ki, bu ağaçlar meleklere cesed olmuş, onlardan binlerce neysesi geliyor. Onların neylerinden fikir, Hay olan Cenâb-ı Hakkınmedihlerini işitiyor. Onların yaprakları birer dil olmuş, her zaman yâHay, yâ Hay mânâsında “hû” , “hû” zikrini çekiyorlar. Ki her şeyberaber, “Lâilâhe illâllah” diyor; her zaman yâ Hak, hakkı hayatistiyorlar; baştanbaşa ya Hay diyorlar; hep beraber “Allah” diyezikrediyorlar.
4. “Gökten bereketli bir su indirdik.” Kaf Sûresi, 50:9.

Arabî fıkranın tercümesi:

Yani, güya çiçek açmış herbir ağaç, güzel yazılmış manzum bir kasidedir ki, o kaside Fâtır-ı Zülcelâlin medâyih-i bâhiresini inşad edip, şairane lisan-ı hâl ile söylüyor.

Veyahut o çiçekaçmış herbir ağaç, binler bakar ve baktırır gözlerini açmış, tâ Sâni-i Zülcelâlin neşir ve teşhir olunan acaib-i san'atını bir iki gözle değil, belki binler gözlerle baksın, tâ ehl-i dikkati öyle baktırsın.

Veyahut o çiçekaçan herbir ağaç, umumî bayram olan baharın içindeki hususî bayramında ve resmigeçit-misal bir anda yeşillenmiş âzâlarını en süslü müzeyyenatla süslemiş. Tâ ki, onun Sultan-ı Zülcelâli, ona ihsan ettiği hedâyâyı ve letâifi ve âsâr-ı nuraniyesini müşahede etsin. Hem meşher-i san'at-ı İlâhiye olan zeminin yüzünde ve bahar mevsiminde, murassaât-ı rahmetini enzâr-ı halka teşhir etsin. Ve şecerin hikmet-i hilkatini beşere ilân etsin. İncecik dallarında ne kadar mühim hazineler bulunduğunu ve ihsanat-ı Rahmâniyenin meyvelerinde ne derece mühim defineler var olduğunu göstermekle kemâl-i kudret-i İlâhiyeyi göstersin.

Birinci Mevkıfın küçük bir zeyli

فَاسْتَمِعْ آيَةَ:[1]

اَفَلَمْ يَنْظُرُوا اِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا[2]

ilâ âhir-i âyet...

ثُمَّ انْظُرْ اِلٰى وَجْهِ السَّمَاءِ كَيْفَ تَرٰى سُكُوتًا فِي
سُكُونَةٍ، حَرَكَةً فِي حِكْمَةٍ، تَلَئْلُؤًا فِي حَشْمَةٍ، تَبَسُّمًا
فِي زِينَةٍ، مَعَ اِنْتِظَامِ الْخِلْقَةِ،مَعَ اِتِّزَانِ الصَّنْعَةِ،
تَشَعْشُعُ سِرَاجِهَا، تَهَلْهُلُمِصْبَاحِهَا، تَلَئْلُؤُ نُجُومِهَا،
تُعْلِنُ لِاَهْلِ النُّهٰى،سَلْطَنَةً بِلاَ اِنْتِهَاءٍ[3]

1. Ayeti dinle:
2. "Üstlerindeki göğe bakmazlar mı, onu nasıl bina edip süsledik." Kaf Sûresi, 50:6.
3. Sonra göğün yüzüne bak, nasıl sükûnet içerisinde bir sessizlik, hikmet içerisinde bir hareket, haşmetiçerisinde bir parıldama, zînet içerisinde bir tebessüm göreceksin.Bunlar intizam-ı hilkat, ittizân-ı san'at ile beraber olmaktadır.Kandilinin parlaması, lâmbasının ışık vermesi, yıldızlarınınparıldamaları akıl sahiplerine sonsuz bir saltanatın varlığını ilâneder.

اَفَلَمْ يَنْظُرُوا اِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا

ilâ âhir-i âyet...

Bu âyetin bir nevi tercümesi olan

ثُمَّ انْظُرْ اِلٰى وَجْهِ السَّمَاءِ كَيْفَ تَرٰى سُكُوتًا فِي سُكُونَةٍ

tercümesidir.

Yani, âyet-i kerime, nazar-ı dikkati, semânın ziynetlive güzel yüzüne çeviriyor. Tâ, dikkat-i nazar ile, semânın yüzünde fevkalâde sükûnet içinde bir sükûtu görüp, bir Kadîr-i Mutlakın emir ve teshiriyle o vaziyeti aldığını anlasın. Yoksa, eğer başıboş olsaydılar, birbiri içinde o dehşetli hadsiz ecram, o gayet büyük küreler ve gayet sür’atli hareketleriyle öyle bir velveleyi çıkarmak lâzımdı ki, kâinatın kulağını sağır edecekti. Hem öyle bir zelzele-i hercümerc içinde karışıklık olacaktı ki, kâinatı dağıtacaktı. Yirmi camus birbiri içinde hareket etse ne kadar velveleli bir hercümerce sebebiyet verdiği malûm. Halbuki, küre-i arzdan bin defa büyük ve top güllesinden yetmiş defa sür’atli hareket

edenler, yıldızlar içerisinde var olduğunu kozmoğrafya söylüyor. İşte, sükûnet içindeki sükût-u ecramdan, Sâni-i Zülcelâlin ve Kadîr-i Zülkemâlin derece-i kudret ve teshirini ve nücumun Ona derece-i inkıyad ve itaatini anla.

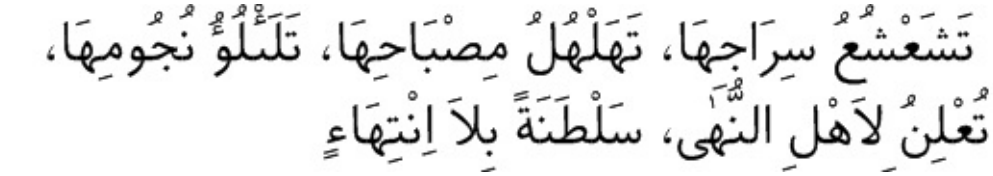
حَرَكَةً فِي حِكْمَةٍ Hem, semânın yüzünde, hikmet içinde bir hareketi görmeyi âyet emrediyor. Evet, gayet acip ve azîm o harekât, gayet dakik ve geniş hikmet içindedir. Nasıl ki bir fabrikanın çarklarını ve dolaplarını bir hikmet içinde çeviren bir san'atkâr, fabrikanın azamet ve intizamı derecesinde derece-i san'at ve maharetini gösterir. Öyle de, koca güneşe, seyyârâtla beraber fabrika vaziyetini veren ve o müthiş azîm küreleri sapan taşları misillü ve fabrika çarkları gibi etrafında döndüren bir Kadîr-i Zülcelâlin derece-i kudret ve hikmeti, o nisbette nazara tezahür eder.

تَلَلُّؤاً فِي حَشْمَةٍ تَبَسُّمًا فِي زِينَةٍ Yani, hem, semâvâtyüzünde öyle bir haşmet içinde bir parlamak ve bir ziynet içinde bir tebessüm var ki, Sâni-i Zülcelâlin ne kadar muazzam bir saltanatı, ne kadar güzel bir san'atı olduğunu gösterir. Donanma günlerinde kesretli elektrik lâmbaları sultanın derece-i haşmetini ve terakkiyât-ı medeniyede derece-i kemâlini gösterdiği gibi, koca semâvât, o haşmetli, ziynetli yıldızlarıyla Sâni-i Zülcelâlin kemâl-i saltanatını ve cemâl-i san'atını öylece nazar-ı dikkate gösteriyorlar.

مَعَ اِنْتِظَامِ الْخِلْقَةِ مَعَ اِتِّزَانِ الصَّنْعَةِ Hem diyor ki: Semânın yüzündeki mahlûkatın intizamını, dakik mizanlar içinde masnuatın mevzuniyetini gör ve anla ki, onların Sânii ne kadar Kadîr ve ne kadar Hakîm olduğunu bil.

Evet, muhtelif ve küçük cirimleri veyahut hayvanları döndüren ve bir vazife için çeviren ve bir mizan-ı mahsusla herbirini muayyen bir yolda sevk eden bir zâtın derece-i iktidar ve hikmetini ve hareket eden cirmlerin ona derece-i itaat ve musahhariyetlerini gösterdikleri gibi, koca semâvât o dehşetli azametiyle, hadsiz yıldızlarıyla ve o yıldızlar da dehşetli büyüklükleriyle ve gayet şiddetli hareketleriyle beraber, zerre miktar ve bir saniyecik kadar hudutlarından tecavüz etmemeleri, bir âşire-i dakika kadar vazifelerinden geri kalmamaları, Sâni-i Zülcelâllerinin ne kadar dakik bir mizan-ı mahsusla rububiyetini icra ettiğini nazar-ı dikkate gösterirler.

Hem de şu âyet gibi, Sûre-i Amme'de ve sâir âyetlerde beyan olunan teshir-i şems ve kamer ve nücumla işaret ettiği gibi,

Yani, semanın müzeyyentavanına, güneş gibi ışık verici, ısındırıcı bir lâmbayı takmak; gece-gündüz hatlarıyla, kış-yaz sahifelerinde mektubât-ı Samedâniyeyi yazmasına bir nur hokkası hükmüne getirmek; ve yüksek minare ve kulelerdeki büyük saatlerin parlayan akrepleri misillü, kubbe-i semâda kameri zamanın saat-i kübrâsına bir akrep yapmak, mütefavit çok hilâller suretinde her geceye güya ayrı bir hilâl bırakıp, sonra dönüp kendine toplamak, menzillerinde kemâl-i mizanla, dakik hesapla hareket ettirmek; ve kubbe-i semâda parlayan, tebessüm eden yıldızlarla göğün güzel yüzünü yaldızlamak, elbette nihayetsiz bir saltanat-ı rububiyetin şeâiridir. Zîşuura, Onu iş'âr eden muhteşem bir Ulûhiyetin işârâtıdır; ehl-i fikri imana ve tevhide davet eder.

Bak kitab-ı kâinatın safha-i renginine,
Hâme-i zerrîn-i kudret, gör, ne tasvireylemiş.
Kalmamış bir nokta-i muzlimçeşm-i dil erbâbına,
Sanki âyâtın Hüdâ nur ile tahrir eylemiş.
Bak, ne mu'ciz-i hikmet, iz'an-rübâ-yı kâinat,
Bak, ne âli bir temâşâdır feza-yı kâinat.
Dinle de yıldızları, şu hutbe-i şirinine,
Nâme-i nurîn-i hikmetbak ne takrir eylemiş.
Hep beraber nutka gelmiş, hak lisanıyla derler:
Bir Kadîr-i Zülcelâlin haşmet-i sultanına,
Birer burhan-ı nurefşânız vücub-u Sânie; hem vahdete, hem kudreteşahitleriz biz.
Şu zeminin yüzünü yaldızlayan nazenin mu'cizâtı çün melek seyranına,
Bu semânın arza bakan, Cennete dikkat eden, binler müdakkik gözleriz biz.
Tûbâ-yı hilkatten semâvâtşıkkına, hep kehkeşan ağsânına,
Bir Cemîl-i Zülcelâlin dest-i hikmetiyletakılmış binler güzel meyveleriz biz.
Şu semâvât ehline birer mescid-i seyyar, birer hane-i devvar, birer ulvî âşiyâne,
Birer misbah-ı nevvar, birer gemi-i Cebbar, birer tayyareyiz biz.
Bir Kadîr-i Zülkemâlin, bir Hakîm-i Zülcelâlin birer mu'cize-i kudret, birer harika-i san'at-ı Hâlıkane,
Birer nadire-i hikmet, birer dâhiye-i hilkat, birer nur âlemiyiz biz.
Böyle yüz bin dille yüz bin burhan göstéririz, işittiririz insan olan insana.
Kör olası dinsiz gözü görmez oldu yüzümüzü. Hem işitmez sözümüzü. Hak

söyleyen âyetleriz biz.
Sikkemiz bir, turramız bir, Rabbimize musahharız, müsebbihiz abîdâne
Zikrederiz, kehkeşanın halka-i kübrâsına mensup birer meczuplarız biz.

İkinci Mevkıf

قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ اَللّٰهُ الصَّمَدُ [1]

1. "De ki: O Allah birdir. O Allah'tır, Sameddir; herşey Ona muhtaç iken Ohiçbir şeye muhtaç değildir." İhlâs Sûresi, 112:1-2.

Şu Mevkıfın Üç Maksadı var.

BİRİNCİ MAKSAT

Bir yıldızın tokatıyla yere sukut eden ehl-i şirk ve dalâletin vekili, zerrelerden yıldızlara kadar hiçbir yerde zerre miktar şirke yer bulamadığından, o tarzdaki dâvâdan vazgeçip, fakat şeytan gibi, vahdete dair teşkikât yapmak için üç mühim sual ile, ehadiyete ve vahdete dair, ehl-i tevhide vesvese yapmak istedi.

BİRİNCİ SUAL: Zındıka lisanıyla diyor ki: “Ey ehl-i tevhid! Ben, kendi müvekkillerim namına birşey bulamadım, mevcudatta bir hisse çıkaramadım, mesleğimi ispat edemedim. Fakat siz ne ile nihayetsiz bir kudret sahibi bir Vâhid-i Ehadi ispat ediyorsunuz? Neden Onun kudretiyle beraber başka eller karışmasını kabil görmüyorsunuz?”

Elcevap: Yirmi İkinci Sözde kat’î ispat edilmiş ki, bütün mevcudat, bütün zerrat, bütün yıldızlar, herbiri Vâcibü’l-Vücudun ve Kadîr-i Mutlakın vücub-u vücuduna birer burhan-ı neyyirdir. Bütün kâinattaki silsilelerin herbiri Onun vahdâniyetine birer delil-i kat’îdir. Kur’ân-ı Hakîm, hadsiz burhanlarında ispat ettiği gibi, umumun nazarına en zâhir burhanları daha ziyade zikreder. Ezcümle,

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ

وَمِنْ اٰيَاتِهِ خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافُ

اَلْسِنَتِكُمْ وَاَلْوَانِكُمْ [1]

gibi pek çok âyatla, Kur’ân-ı Hakîm, hilkat-i arz ve semâvâtı, vahdâniyete bedâhet derecesinde bir burhan gösteriyor ki, ister istemez, zîşuur olan her adam, hilkat-i arz ve semâvâtta bizzarure Hâlık-ı Zülcelâlini tasdik etmeye mecburdur ki, لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ der.

Birinci Mevkıfta nasıl bir zerreden başladık, tâ yıldızlara ve semâvâta kadar sikke-i tevhidi gösterdik. Kur’ân-ı Hakîm, şu nevi âyatla, yıldızlardan ve

semâvâttan tutup, tâ zerrelere kadar şirki tard eder. Şöyle işaret eder ve mânen der:

Semâvâtve arzı böyle muntazam halk eden bir Kadîr-i Mutlakın, devâir-i masnuatından olan manzume-i şemsiye bilbedâhe Onun kabza-i tasarrufundadır. Madem o Kadîr-i Mutlak, şemsi, seyyârâtıyla kabza-i tasarrufunda tutuyor ve tanzim ve teshir ve tedvir ediyor.[2] Elbette, o manzume-i şemsiyenin bir cüz'ü ve şems ile bağlanan küre-i arz dahi kabza-i tasarrufunda ve tedbir ve tedvirindedir.[3] Madem küre-i arz, kabza-i tasarrufunda ve tedbir ve tedvirindedir; bilbedâhe, arzın yüzünde yazılan ve icad edilen ve yerin meyveleri ve gayâtı hükmünde olan masnuat dahi Onun kabza-i rububiyetinde ve terbiyesindedir.

1. "Göklerin ve yerin yaratılışı ile dillerinizin ve renklerinizin farklılığı da Onun âyetlerindendir." Rum Sûresi, 30:22.
2. bk. Ra'd Sûresi, 13:2; İbrahim Sûresi,14:33 Nahl Sûresi, 16:12; Hac Sûresi, 22:18; Ankebût Sûresi, 29:61; Yâsîn Sûresi, 36:38.
3. bk. Bakara Sûresi, 2:29; Hac Sûresi, 22:65; Zümer Sûresi, 39:67.

Madem bütün zeminin yüzüne serilen ve serpilen ve yüzünü yaldızlayan ve ziynetlendiren ve her zaman tazelenen, gelip giden ve zemin onlarla dolup boşalan umum masnuat kabza-i kudret ve ilmindedir ve adl ü hikmetinin mizanıyla ölçülüp ve tanzim edilir. Madem bütün envâ Onun kabza-i kudretindedir. Elbette, o envâın muntazam ve mükemmel fertleri ve âlemin küçük misal-i musağğarları ve envâ-ı kâinatın bilânçoları ve kitab-ı âlemin küçücük fihristeleri hükmünde olan cüz'î fertleri, bilbedâhe Onun kabza-i rububiyetinde ve icadındadır ve tedvir ve terbiyesindedir.

Madem herbir zîhayat, kabza-i tedbirve terbiyesindedir. Elbette, o zîhayatın vücudunu teşkil eden hüceyrât ve küreyvât ve âzâ ve âsab, bilbedâhe Onun kabza-i ilim ve kudretindedir.

Madem herbir hüceyre ve kandaki herbir küreyvat Onun taht-ı emrindedir ve daire-i tasarrufundadır ve Onun kanunuyla hareket ederler. Elbette, bütün bunların madde-i esasiyesi ve bütün onlardaki nakş-ı san'ata ve nesc-i nakşa mekikler ve yaylar hükmünde olan zerrat dahi, bizzarure Onun kabza-i kudretinde ve daire-i ilmindedir. Ve Onun emriyle, izniyle, kuvvetiyle muntazam harekât yapar, mükemmel vezâif görür.

Madem herbir zerrenin hareketi ve vazife görmesi Onun kanunuyla, izniyle, emriyledir. Elbette, teşahhusât-ı vechiye ve herkesin yüzünde herkesten onu temyiz edecek birer alâmet-i farika bulunması ve simalar gibi seslerde, dillerde ayrı ayrı farklar bulunması, bilbedâhe, Onun ilim ve hikmetiyledir.

İşte, şu silsileye, mebde' ve müntehâyı zikrederek işaret eden şu âyete bak:

وَمِنْ اٰيَاتِهٖ خَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافُ
اَلْسِنَتِكُمْوَاَلْوَانِكُمْ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِلْعَالِمِينَ [1]

1. "Göklerin ve yerin yaratılışı ile dillerinizin ve renklerinizin farklılığı daOnun âyetlerindendir. İlim sahipleri için elbette bunda delillervardır." Rum Sûresi, 30:22.

Şimdi deriz: Ey ehl-i şirkin vekili! İşte, silsile-i kâinat kadar kuvvetli burhanlar, meslek-i tevhidi ispat eder ve bir Kadîr-i Mutlakı gösterir. Madem hilkat-i semâvât ve arz, bir Sâni-i Kadîri ve o Sâni-i Kadîrin nihayetsiz bir kudretini ve o nihayetsiz kudretin nihayetsiz kemâlde olduğunu gösterir. Elbette, şeriklerden istiğna-yı mutlak var. Yani, hiçbir cihette şeriklere ihtiyaç yok. İhtiyaç olmadığı halde neden bu zulümatlı meslekte gidiyorsunuz? Ne zorunuz var ki oraya giriyorsunuz?

Hem de şürekâya hiçbir ihtiyaç olmadığı ve kâinat onlardan müstağni-yi mutlak oldukları halde, şerik-i ulûhiyet gibi, rububiyet ve icad şerikleri dahi mümtenidirler, vücutları muhaldir. Çünkü, semâvât ve arzın Sâniindeki kudret, hem nihayet kemâlde, hem nihayetsiz olduğunu ispat ettik. Eğer şerik bulunsa, mütenâhi diğer bir kudret, o nihayetsiz ve gayet kemâldeki kudreti mağlûp edip bir kısım yer zaptetmek ve ona nihayet vermek ve mânen âciz bırakıp, hadsiz olduğu halde tahdit etmek ve hiçbir mecburiyet olmadan, bir mütenâhi şey, nihayetsiz bir şeye, nihayetsiz olduğu bir vakitte nihayet vermek ve mütenâhi yapmak lâzım gelir ki, bu, muhâlâtın en gayr-ı makulü ve mümteniâtın en katmerlisidir.

Hem şerikler müstağniyetün anhâ ve mümteniatün bizzat, yani hiç onlara ihtiyaç olmadığı gibi vücutları muhal oldukları halde, onları dâvâ etmek sırf tahakkümîdir. Yani, aklen, mantıken, fikren o dâvâyı ettirecek bir sebep olmadığı için, mânâsız sözler hükmündedir; ilm-i usulce “tahakkümî” tabir edilir. Yani, mânâsız dâvâ-yı mücerrettir. İlm-i kelâm ve ilm-i usulün düsturlarındandır ki, denilir:

لَاعِبْرَةَ لِلِاحْتِمَالِ الْغَيْرِ النَّاشِي عَنْ دَلِيلٍ وَلَايُنَافِي
الْاِمْكَانُ الذَّاتِيُّ الْيَقِينَ الْعِلْمِيَّ

Yani, “Bir delilden, bir emareden neş’et etmeyen bir ihtimalin ehemmiyeti yok; kat’î ilme şek katmaz, yakîn-i hükmîyi sarsmaz.” Meselâ, zâtında Barla Denizi (yani Eğirdir Gölü), imkân ve ihtimal var ki, pekmez olsun, yağa inkılâb etmiş olsun. Fakat, madem bir emareden o imkân ve ihtimal neş’et etmiyor; onun vücuduna ve su olduğuna kat’î ilmimize tesir etmez, şek ve vesvese vermez.

İşte, bunun gibi, mevcudatın her tarafından, kâinatın her köşesinden sorduk. Birinci Mevkıfta gösterildiği gibi, zerrattan yıldızlara kadar ve İkinci Mevkıfta görüldüğü gibi, hilkat-i semâvât ve arzdan, tâ simalardaki teşahhusâta kadar hangi şeyden sorulduysa, lisan-ı hâl ile vahdâniyete şehadet ve sikke-i tevhidi

gösterdi; sen de gördün. Öyle ise, kâinatın mevcudatında bir emare yok ki, şirk ihtimali ona bina edilsin. Demek, dâvâ-yı şirk, sırf tahakkümî ve mânâsız söz ve dâvâ-yı mücerret olduğundan, şirki iddia etmek mahz-ı cehalet, ayn-ı belâhettir.

İşte, ehl-i dalâletin vekili, buna karşı diyeceği kalmıyor. Yalnız diyor ki: "Şirke emare, kâinattaki tertib-i esbabdır, herşeyin bir sebeple bağlı olduğudur. Demek esbabın hakikî tesirleri vardır. Tesirleri varsa şerik olabilirler."

Elcevap: Meşiet ve hikmet-i İlâhiyenin muktezasıyla ve çok esmânın tezahür etmek istemesiyle, müsebbebat esbaba raptedilmiş, herbir şey bir sebeple bağlanmış. Fakat çok yerlerde ve müteaddit Sözlerde kat'î ispat etmişiz ki, esbabda hakikî tesir-i icadî yok.[1] Şimdi yalnız bu kadar deriz ki:

1. bk. Enfâl Sûresi, 8:17; Sâffât Sûresi, 37:96

Esbab içinde, bilbedâhe en eşrefi ve ihtiyarı en geniş ve tasarrufatı en vâsi, insandır. İnsanın dahi en zâhir ef'âl-i ihtiyariyesi içinde en zâhiri, ekl ve kelâm ve fikirdir. Yani yemek, söylemek, düşünmektir. Şu yemek, söylemek, düşünmek ise, gayet muntazam, acip, hikmetli birer silsiledir. O silsilenin yüz cüz'ünden, insanın dest-i ihtiyarına verilen, ancak bir cüz'üdür. Meselâ, yemekten, bedenin tagaddî-i hüceyrâtından tut, tâ semerâtın teşekkülüne kadar olan silsile-i ef'al içinde insanın dest-i ihtiyarına verilen, yalnız ağızdaki dişlerin değirmenini tahrik edip onu çiğnemektir. Ve söylemek silsilesinden, yalnız mehâric-i huruf kalıplarına havayı sokup çıkarmaktır. Halbuki, ağzında birtek kelime bir çekirdek gibi iken, bir ağaç hükmündedir; hava içinde milyonlar aynı kelime gibi meyveler verir, milyonlarla dinleyenlerin kulaklarına girer. Bu misalî sünbüle, insandaki hayalin eli ancak yetişebilir. İhtiyarın kısacık eli nasıl yetişir?

Madem esbabiçinde en eşrefi ve en ziyade ihtiyar sahibi olan insan, böyle hakikî icaddan eli bağlansa, sair cemâdat ve behîmat ve anâsır ve tabiat nasıl hakikî mutasarrıf olabilirler? Yalnız, o esbab birer zarftır. Ve masnuat-ı Rabbâniyeye birer kılıftırlar. Ve hedâyâ-yı Rahmâniyeye birer tablacıdırlar. Elbette bir padişahın hediyesinin kabı veya hediyeye sarılan mendil veyahut hediye eline verilip getiren nefer, o padişahın saltanatına şerik olamazlar. Ve onları şerik tevehhüm eden, saçma bir hezeyan eder. Öyle de, esbab-ı zâhiriye ve vesait-i suriyenin, rububiyet-i İlâhiyeden hiçbir cihette hisseleri olamaz; hizmet-i ubûdiyetten başka nasipleri yoktur.

İKİNCİ MAKSAT

Ehl-i şirkin vekili, meslek-i şirki hiçbir cihetle ispat edemediğinden ve onun ispatından meyus kaldığından, ehl-i tevhidin mesleğini teşkikâtıyla ve şüpheleriyle tahrip etmeye çalışmak istediğinden, şöyle ikinci bir sual ediyor. Diyor ki:

“Ey ehl-i tevhid! Siz diyorsunuz ki: قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ اَللّٰهُ الصَّمَدُ ’Hâlık-ı Âlem birdir, Ehaddir, Sameddir.[1] Hem herşeyin Hâlıkı Odur.[2] Ehadiyet-i Zâtiyesiyle beraber, doğrudan doğruya herşeyin dizgini Onun elinde, herşeyin anahtarı kabzasında,[3] herşeyin nâsiyesini tutuyor,[4] bir iş bir işe mâni olmuyor,[5] bütün eşyada bütün ahvâliyle bir anda tasarruf edebilir.’[6] Böyle acip bir hakikate nasıl inanılabilir? Müşahhas birtek zât nihayetsiz yerlerde nihayetsiz işleri külfetsiz yapabilir mi?”

1. İhlâs Sûresi, 112:1-2.
2. bk. En'am Sûresi, 6:102; Ra'd Sûresi, 13:16; Zümer Sûresi, 39:62; Mü'min Sûresi, 40:62.
3. bk. Mâide Sûresi, 5:120; En'âm Sûresi, 6:59; Hicr Sûresi, 15:21; Yâsîn Sûresi, 36:83.
4. bk. Hûd Sûresi, 11:56.
5. bk. Hûd Sûresi, 11:107; Rahmân Sûresi, 55:29; Bürûc Sûresi, 85:16.
6. bk. Âl-i İmran Sûresi, 3:26.

Elcevap: Şu suale, gayet derin ve ince ve gayet yüksek ve geniş olan bir sırr-ı ehadiyetve samediyetin beyanıyla cevap verilir. Fikr-i beşer ise, o sırra, ancak bir temsil dürbünüyle ve mesel rasadıyla bakabilir. Cenâb-ı Hakkın zât ve sıfâtında misil ve misali yok.[1] Fakat mesel ve temsille bir derece şuûnâtına bakılabilir.[2] İşte biz de, temsilât-ı maddiye ile o sırra işaret edeceğiz.

1. bk. Şûrâ Sûresi, 42:11.
2. bk. Nahl Sûresi, 16:60.

BİRİNCİ TEMSİL: Şöyle ki: On Altıncı Sözde ispat edildiği gibi, birtek zât-ı müşahhas, muhtelif âyineler vasıtasıyla külliyet kesb eder; bir cüz’î-yi hakikî iken, şuûnât-ı kesireye mâlik bir küllî hükmüne geçer. Evet, nasıl cismanî şeylere cam ve su gibi maddeler âyine olup, cismanî birtek şey o âyinelerde bir külliyet kesb eder. Öyle de, nuranî şeylere ve ruhaniyata dahi, hava ve esir ve âlem-i misalin bazı mevcudatı, âyineler hükmünde ve berk ve hayal sür’atinde birer vasıta-i seyir ve seyahat suretine geçerler ki, o nuranîler ve o ruhanîler, hayal sür’atiyle o merâyâ-yı nazifede ve o menâzil-i lâtifede gezerler. Bir anda binler yerlere girerler. Ve her âyinede, nuranî oldukları ve akisleri onların aynı ve onların hâsiyetlerine mâlik oldukları için, cismaniyetin aksine olarak, her yerde bizzat bulunur gibi hükmederler. Kesif cismanîlerin akisleri ve misalleri, o cismaniyetin aynları olmadığı gibi, hâsiyetlerine dahi mâlik değil; ölü sayılırlar.

Meselâ, güneş, müşahhas bir cüz’î olduğu halde, parlak eşya vasıtasıyla bir küllî hükmüne geçer. Zemin yüzündeki bütün parlak şeylere, hattâ herbir katre suya ve cam zerreciklerine birer aksini, birer misalî güneşi, onların kabiliyetine göre verir. Güneşin hararet ve ziyası ve ziyasındaki yedi rengi ve zâtının bir nevi misali, herbir parlak cisimde bulunur. Faraza, güneşin ilmi, şuuru bulunsaydı, her âyine onun bir nevi menzili ve tahtı ve iskemlesi hükmünde olup, herşeyle bizzat temas eder, her zîşuurla âyineleri vasıtasıyla, hattâ gözbebeğiyle birer telefon hükmünde muhabere edebilirdi. Birşey, birşeye mâni olmazdı. Bir muhabere, bir muhabereye sed çekmezdi. Her yerde bulunmakla beraber, hiçbir

yerde bulunmazdı.

Acaba, bir Zâtın bin bir isminden yalnız Nurisminin maddî ve cüz'î ve câmid bir âyinesi hükmünde olan güneş, böyle teşahhusuyla beraber, küllî yerlerde küllî işlere mazhar olsa, o Zât-ı Zülcelâl, ehadiyet-i zâtiyesiyle beraber nihayetsiz işleri bir anda yapamaz mı?

İKİNCİ TEMSİL: Kâinat bir şecere hükmünde olduğu için, herbir şecere, kâinatın hakaikine misal olabilir. İşte, biz de şu odamızın önündeki muhteşem, muazzam çınar ağacını kâinata bir misal-i musağğar hükmünde tutup, kâinattaki cilve-i ehadiyeti onunla göstereceğiz. Şöyle ki:

Şu ağacın lâakal on bin meyvesi var. Herbir meyvesinin lâakal yüzer kanatlı çekirdeği var. Bütün on bin meyve ve bir milyon çekirdek, bir anda, beraber bir san'at ve icada mazhardırlar. Halbuki, şu ağacın çekirdek-i aslîsinde ve kökünde ve gövdesinde, cüz'î ve müşahhas ve ukde-i hayatiye tabir edilen bir cilve-i irade-i İlâhiye ve bir nüve-i emr-i Rabbânî ile, şu ağacın kavânîn-i teşkiliyesinin merkeziyeti, her dalın başında, herbir meyvenin içinde, herbir çekirdeğin yanındabulunur ki, hiçbirinin birşeyini noksan bırakmayarak, birbirine mâni olmayarak onunla yapılır. Ve o birtek cilve-i irade ve o kanun-u emrî ziya, hararet, hava gibi dağılıp her yere gitmiyor. Çünkü gittiği yerlerin ortalarındaki uzun mesafelerde ve muhtelif masnularda hiçbir iz bırakmıyor, hiçbir eseri görülmüyor. Eğer intişar ile olsaydı, izi ve eseri görülecekti. Belki, bizzat tecezzî ve intişar etmeden herbirisinin yanında bulunuyor. Ehadiyetine ve şahsiyetine, o küllî işler münâfi olmuyor. Hattâ denilebilir ki, o cilve-i irade, o kanun-u emrî, o ukde-i hayatiye herbirinin yanında bulunur, hiçbir yerde de bulunmaz. Güya şu muhteşemağaçta meyveler, çekirdekler adedince o kanun-u emrînin birer gözü,birer kulağı var. Belki ağacın herbir cüz'ü, o kanun-u emrînin duygularının birer merkezi hükmündedir ki, uzun vasıtaları, perde olup bir mâni teşkil etmek değil, belki telefon telleri gibi birer vesile-i teshil ve takrib olur. En uzak, en yakın gibidir.

Madem, bilmüşahede, Zât-ı Ehad-i Samedin iradegibi bir sıfatının birtek cilve-i cüz'îsi bilmüşahede milyon yerde, milyonlar işe vasıtasız medar olur. Elbette, Zât-ı Zülcelâlin tecellî-i kudret ve iradesiyle, şecere-i hilkati bütün ecza ve zerratıyla beraber tasarruf edebilmesine şuhud derecesinde yakîn etmek lâzım gelir.

On Altıncı Sözde ispat ve izah edildiği gibi deriz ki: Madem güneş gibi âciz ve musahhar mahlûklar ve ruhanî gibi maddeyle mukayyed nim-nuranî masnular ve şu çınar ağacının mânevî nuru, ruhu hükmünde olan ukde-i hayatı ve merkez-i tasarrufu olan emrî kanunlar ve iradî cilveler, nuraniyet sırrıyla, bir yerde iken

ve birtek müşahhas cüz’î oldukları halde pek çok yerlerde ve pek çok işlerde bilmüşahede bulunabilirler. Ve madde ile mukayyed bir cüz’î oldukları halde, mutlak bir küllî hükmünü alırlar. Ve bir anda, bir cüz-ü ihtiyarî ile pek çok muhtelif işleri bilmüşahede kesb ederler. Sen de görüyorsun ve inkâr edemezsin.

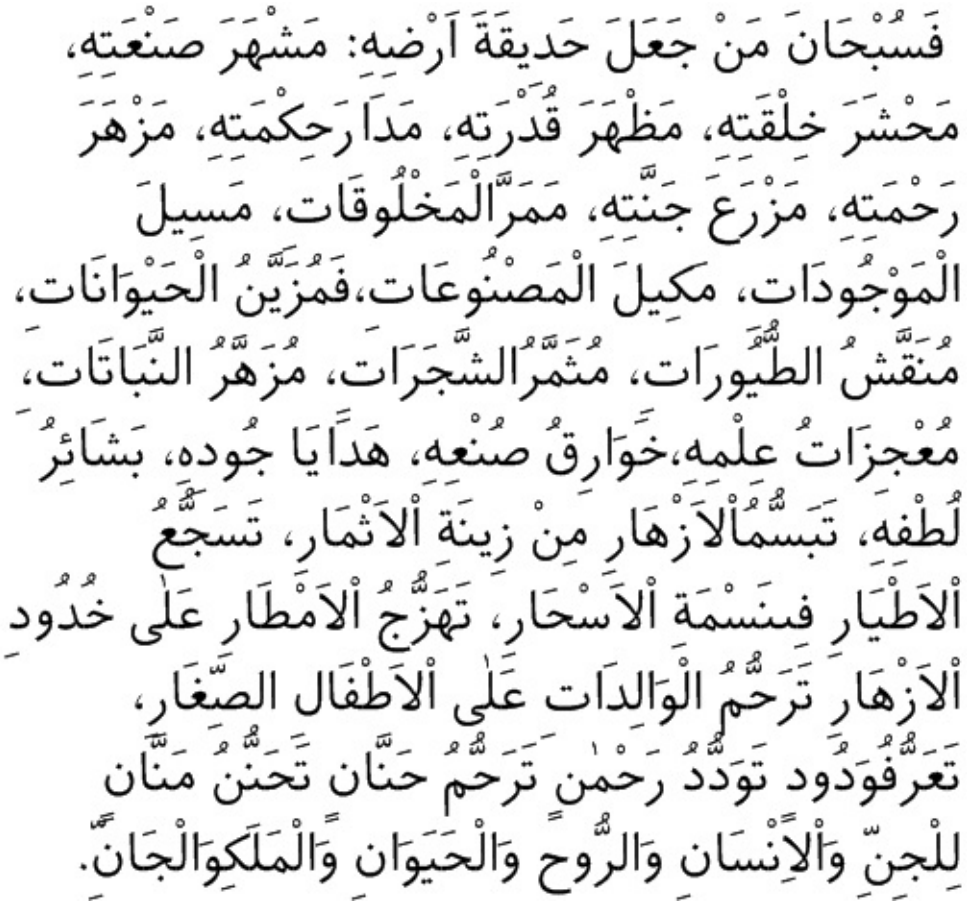
Acaba, maddeden mücerred ve muallâ, hem kaydın tahdidinden ve kesafetin zulmetinden münezzeh ve müberrâ; hem şu umum envar ve şu bütün nuraniyat, onun envâr-ı kudsiye-i esmâiyesinin kesif bir gölgesi ve zılâli; hem umum vücut ve bütün hayat ve âlem-i ervahve âlem-i berzah ve âlem-i misal, nim-şeffaf bir âyine-i cemâli; hem sıfâtı muhîta ve şuûnâtı külliye olan birtek Zât-ı Akdesin irade-i külliye ve kudret-i mutlaka ve ilm-i muhit ile zâhir olan tecellî-i sıfâtı ve cilve-i ef’âli içindeki teveccüh-ü ehadiyetinden hangi şey saklanabilir?[1] Hangi iş Ona ağır gelebilir?[2] Hangi yer Ondan gizlenebilir?[3] Hangi fert Ondan uzak kalabilir?[4] Hangi şahıs külliyet kesbetmeden Ona yanaşabilir?[5] Hiç eşya Ondan gizlenebilir mi?[6] Hiç bir iş bir işe mâni olur mu?[7] Hiç bir yer Onun huzurundan hâli kalır mı?[8] İbn-i Abbas Radıyallahu Anhın dediği gibi, “herbir mevcuda bakar birer mânevî basarı ve işitir birer mânevî sem’i“ bulunmaz mı? Silsile-i eşya, Onun evâmir ve kanunlarının sür’atle cereyanlarına birer tel, birer damar hükmüne geçmez mi? Mevâni ve avâik Onun tasarrufuna vesâil ve vesait olamaz mı? Esbab ve vesait sırf zâhirî bir perde olamaz mı? Hiçbir yerde bulunmadığı halde her yerde bulunmaz mı? Hiç tahayyüz ve temekküne muhtaç olur mu? Hiç uzaklık ve küçüklük ve tabakat-ı vücudun perdeleri Onun kurbiyetine ve tasarrufuna ve şuhuduna mâni olabilir mi? Hem, hiç maddîlerin, mümkünlerin, kesiflerin, kesirlerin, mukayyetlerin, mahdutların hassaları ve maddenin ve imkânın ve kesafetin ve kesretin ve takayyüdün ve mahdudiyetin mahsus ve münhasır lâzımları olan tagayyür, tebeddül, tahayyüz ve tecezzî gibi emirler, maddeden mücerred ve Vâcibü’l-Vücud ve Nuru’l-Envar ve Vâhid-i Ehad ve kuyuddan münezzeh ve huduttan müberrâ ve kusurdan mukaddes ve noksandan muallâ bir Zât-ı Akdese lâhik olabilir mi? Acz hiç Ona yakışır mı? Kusur hiç Onun dâmen-i izzetine yanaşır mı?

1. bk. Âl-i İmran Sûresi, 3:29, 118; İbrahim Sûresi, 14:38; Ahzâp Sûresi, 32:37, 54; Fussilet Sûresi, 41:40.
2. bk. Bakara Sûresi, 2:255.
3. bk. Âl-i İmran Sûresi, 3:5; İbrahim Sûresi, 14:38.
4. bk. Sebe Sûresi, 34:50; Vâkıa Sûresi, 56:85; Hadîd Sûresi, 57:4; Mücadele Sûresi, 58:7.
5. bk. Mutaffifin Sûresi, 83:21.
6. bk. Âl-i İmran Sûresi, 3:5; İbrahim Sûresi, 14:38.
7. bk. Bakara Sûresi, 2:253; Enbiyâ Sûresi, 21:23; Hac Sûresi, 22:14, 18; Bürûc Sûresi, 85:16.
8. bk. Nisâ Sûresi, 4:78; Mâide Sûresi, 5:17-18; Fâtır Sûresi, 35:13; Mücadele Sûresi, 58:7.

İKİNCİ MAKSADIN HÂTİMESİ: Bir zaman, ehadiyete dair bir tefekkürde bulunduğum zaman, odamın yanındaki çınar ağacının meyvelerine baktım; Arabiyü’l-ibâre bir silsile-i tefekkür kalbe geldi. Nasıl gelmişse, öyle Arabî olarak yazıp, sonra kısa bir meâlini söyleyeceğim. İşte:

نَعَمْ فَالْاَثْمَارُ وَالْبُذُورُ مُعْجِزَاتُ الْحِكْمَةِ،
خَوَارِقُالصَّنْعَةِ، هَدَايَا الرَّحْمَةِ، بَرَاهِينُ الْوَحْدَةِ،
بَشَائِرُ لُطْفِهِ فِي دَارِ الْاَخِرَةِ، شَوَاهِدُ صَادِقَةٌ،
بِاَنَّخَلاَّقَهَا لِكُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ،
كُلُّالْاَثْمَارِ وَالْبُذُورِ مَرَايَاءُ الْوَحْدَةِ فِي اَطْرَافِالْكَثْرَةِ،
اِشَارَاتُ الْقَدَرِ، رُمُوزَاتُ الْقُدْرَةِ، بِاَنَّ تَاكَ الْكَثْرَةَ مِنْ
مَنْبَعِ الْوَحْدَةِ، تَصْدُرُ شَاهِدَةً لِوَحْدَةِالْفَاطِرِ فِي الصُّنْعِ
وَالتَّصْوِيرِ،
ثُمَّ اِلَى الْوَحْدَةِتَنْتَهِي ذَاكِرَةً لِحِكْمَةِ الْقَادِرِ فِي الْخَلْقِ
وَالتَّدْبِيرِ،وَكَذَا هُنَّ تَلْوِيحَاتُ الْحِكْمَةِ بِاَنَّ صَانِعَ
الْكُلِّبِكُلِّيَّةِ النَّظَرِ اِلَى الْجُزْئِيِّ يَنْظُرُ، ثُمَّ اِلَىالْجُزْئِيِّ، اِذْ
اِنْ كَانَ ثَمَرًا فَهُوَ الْمَقْصُودُ الْاَظْهَرُ مِنْخَلْقِ هٰذَا
الشَّجَرِ فَالْبَشَرُ ثَمَرٌ لِهٰذِهِ الْكَائِنَاتِ،فَهُوَ الْمَطْلُوبُ
الْاَزْهَرُ لِخَالِقِ الْمَوْجُودَاتِ. وَالْقَلْبُ كَالنَّوَاةِ فَهُوَ
الْمِرْاٰةُ الْاَنْوَرُ لِصَانِعِ الْكَائِنَاتِ.. مِنْ هٰذِهِ الْحِكْمَةِ
صَارَ الْاِنْسَانُ الْاَصْغَرُ فِي هٰذِهِالْمَخْلُوقَاتِ هُوَ
الْمَدَارُ الْاَظْهَرُ لِلنَّشْرِ وَالْمَحْشَرِ فِي هٰذِهِ الْمَوْجُودَاتِ
وَالتَّخْرِيبِ وَالتَّبْدِيلِ لِهٰذِهِالْكَائِنَاتِ.

Bu Arabî fıkranın mebdei şudur:

فَسُبْحَانَ مَنْ جَعَلَ حَدِيقَةَ اَرْضِهِ: مَشْهَرَ صَنْعَتِهِ،
مَحْشَرَ خِلْقَتِهِ، مَظْهَرَ قُدْرَتِهِ، مَدَارَحِكْمَتِهِ، مَزْهَرَ
رَحْمَتِهِ، مَزْرَعَ جَنَّتِهِ، مَمَرَّالْمَخْلُوقَات، مَسِيلَ
الْمَوْجُودَات، مكِيلَ الْمَصْنُوعَات،فَمُزَيِّنُ الْحَيْوَانَات،
مُنَقِّشُ الطُّيُورَات، مُثَمِّرُالشَّجَرَات، مُزَهِّرُ النَّبَاتَات،
مُعْجِزَاتُ عِلْمِهِ،خَوَارِقُ صُنْعِهِ، هَدَايَا جُودِهِ، بَشَائِرُ
لُطْفِهِ، تَبَسُّمُالْاَزْهَارِ مِنْ زِينَةِ الْاَثْمَارِ، تَسَجُّعُ
الْاَطْيَارِ فِىنَسْمَةِ الْاَسْحَارِ، تَهَزُّجُ الْاَمْطَارِ عَلٰى خُدُودِ
الْاَزْهَارِ تَرَحُّمُ الْوَالِدَات عَلَى الْاَطْفَال الصِّغَارِ،
تَعَرُّفُوَدُود تَوَدُّدُ رَحْمٰنٍ تَرَحُّمُ حَنَّان تَحَنُّنُ مَنَّان
لِلْجِنِّ وَالْاِنْسَانِ وَالرُّوحِ وَالْحَيَوَانِ وَالْمَلَكِوَالْجَانِّ.

İşte bu Arabî tefekkürün kısa bir meâli şudur ki:

Bütün meyvelerve içindeki tohumcuklar, hikmet-i Rabbâniyenin birer mu’cizesi, san’at-ı İlâhiyenin birer harikası, rahmet-i İlâhiyenin birer hediyesi, vahdet-i İlâhiyenin birer burhan-ı maddîsi, âhirette eltâf-ı İlâhiyenin birer müjdecisi, kudretinin ihatasına ve ilminin şümulüne birer şahid-i sadık oldukları gibi, şunlar, âlem-i kesretin aktârında ve şu ağaç gibi tekessür etmiş bir nevi âlemin etrafında vahdet âyineleridirler. Enzârı kesretten vahdete çeviriyorlar. Lisan-ı hâl ile herbirisi der: “Dal budak salmış şu koca ağacın içinde dağılma, boğulma. Bütün o ağaç bizdedir. Onun kesreti, vahdetimizde dahildir.”

Hattâ, her meyveninkalbi hükmünde olan herbir çekirdek dahi, vahdetin birer maddî âyinesi oldukları gibi, zikr-i kalbiyy-i hafî ile, koca ağacın zikr-i cehrî suretiyle çektiği ve okuduğu bütün esmâyı zikreder, okur.

Hem o meyveler, tohumlar, vahdetin âyineleri oldukları gibi, kaderinmeşhud işârâtı ve kudretin mücessem rumuzâtıdır ki, kader onlarla işaret eder ve kudret o kelimelerle remzen der:

“Nasıl ki şu ağacın kesretlidal ve budakları birtek çekirdekten gelmiş ve şu ağacın san’atkârının icad ve tasvirde vahdetini gösteriyor. Sonra şu ağaç, dal ve

budak salıp tekessür ve intişar ettikten sonra, bütün hakikatini bir meyvede toplar, bütün mânâsını bir çekirdekte derc eder, onunla Hâlık-ı Zülcelâlinin halk ve tedbirindeki hikmetini gösterir. Öyle de, şu şecere-i kâinat, bir menba-ı vahdetten vücut alır, terbiye görür. Ve o kâinatın meyvesi olan insan, şu kesret-i mevcudat içinde vahdeti gösterdiği gibi, kalbi dahi, iman gözüyle kesret içinde sırr-ı vahdeti görür.”

Hem o meyveler ve tohumlar, hikmet-i Rabbâniyenin telvihatıdır. Hikmet, onlarla ehl-i şuura şöyle ifade ediyor ve diyor ki:

“Nasıl şu ağaca müteveccih küllî nazar, küllî tedbir, külliyetiyle ve umumiyetiyle birtek meyveye bakar. Çünkü o meyve o ağaca bir misal-i musağğardır. Hem o ağaçtan maksud odur. Hem o küllî nazar ve umumî tedbir, bir meyvenin içinde herbir çekirdeğe dahi nazar eder. Çünkü çekirdek umum ağacın mânâsını, fihristesini taşıyor. Demek, ağacın tedbirini gören Zât, o tedbirle alâkadar bütün esmâsıyla, ağacın vücudundan maksud ve icadının gayesi olan herbir semereye müteveccihtir. Hem şu koca ağaç, o küçük meyveler için bazan budanır, kesilir, tecdid için bazı cihetleri tahrip edilir; daha güzel, bâki meyveler vermek için aşılanır. Öyle de, şu şecere-i kâinatın semeresi olan beşer, kâinatın vücudundan ve icadından maksud odur ve icad-ı mevcudatın gayesi de odur. Ve o meyvenin çekirdeği olan insanın kalbi dahi, Sâni-i Kâinatın en münevver ve en câmi’ bir âyinesidir. İşte şu hikmettendir ki, şu küçücük insan, neşir ve haşir gibi muazzam inkılâplara medar olmuş kâinatın tahrip ve tebdiline sebep olur. Onun muhakemesi için dünya kapısı kapanıp âhiret kapısı açılır.”

Madem haşrin bahsi geldi. Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyânın, haşrin ispatına dair cezâlet-i beyanını ve kuvvet-i ifadesini gösteren bir nükte-i hakikatini beyan etmeye münasebet geldi. Şöyle ki:

Şu tefekkürneticesi gösteriyor ki, beşerin muhakemesi ve saadet-i ebediye kazanması için, lüzum olsa bütün kâinat tahrip edilir; ve tahrip ve tebdil edecek bir kudret görünüyor ve vardır. Fakat haşrin merâtibi var. Bir kısmına iman farzdır, marifeti lâzımdır. Diğer kısmı, terakkiyât-ı ruhiye ve fikriyenin derecâtına göre görünür ve ilim ve marifeti lâzım olur. Kur’ân-ı Hakîm, en basit ve kolay olan mertebeyi kat’î ve kuvvetli ispat için, en geniş ve en büyük bir daire-i haşri açacak bir kudreti gösteriyor.

İşte, umuma iman lâzım olan haşrin mertebesi şudur ki: İnsanlar öldükten sonra ruhları başka makamlara gider. Cesetleri çürüyor; fakat insanın cesedinde bir çekirdek, bir tohum hükmünde olacak “acbüzzeneb“ tabir edilen küçük bir cüz’ü bâki kalıp, Cenâb-ı Hak onun üstünde cesed-i insanîyi haşirde halk eder, onun ruhunu ona gönderir.[1] İşte bu mertebe o kadar kolaydır ki, her baharda

milyonlarla misali görülüyor.

İşte, bazan şu mertebeyi ispat için âyât-ı Kur’âniye öyle bir daireyi gösteriyor ki, bütün zerrâtı haşir ve neşredecek bir kudretin tasarrufatını gösterir.[2] Bazan da, bütün mahlûkatı fenâya gönderip yeniden getirecek bir kudret ve hikmetin âsârını gösterir.[3] Bazı, yıldızları dağıtıp semâvâtı parçalayabilir bir kudret ve hikmetin tasarrufatını ve âsârını gösterir.[4] Bazı, bütün zîhayatı öldürecek, yeniden, def’aten, bir sayha ile diriltecek bir kudret ve hikmetin tasarrufatını ve tecelliyatını gösterir.[5]Bazı, bütün rû-yi zeminde zîhayat olanları ayrı ayrı haşir ve neşredecek bir kudret ve hikmetin tecelliyatını gösterir.[6] Bazan, küre-i arzı bütün bütün dağıtacak, dağları uçuracak, düzeltip daha güzel bir surete çevirecek bir kudret ve hikmetin âsârını gösterir.

1. bk. *Buhârî*, Tefsîru'l-Kur'ân 39:3; *Müslim*,Fiten 141-143.
2. bk. En'am Sûresi, 6:38; Fussilet Sûresi, 41:39; Ahkaf Sûresi, 46:33; Kaf Sûresi, 50:41-44.
3. bk. Yûnus Sûresi, 10:3: 6; Hicr Sûresi, 15:23; Tâhâ Sûresi, 20:55; Enbiyâ Sûresi, 21:103-104.
4. bk. Sebe Sûresi, 34:9; Rahmân Sûresi, 55:37; Hâkka Sûresi, 69:16; Müzzemmil Sûresi, 73:118; Mürselât Sûresi, 77:1-19; Tekvîr Sûresi, 81:1-13.
5. bk. Kehf Sûresi, 18:99; Neml Sûresi, 27:87-88; Yâsîn Sûresi, 36:49-53; SâdSûresi, 38:15; Zümer Sûresi, 39:68; Kaf Sûresi, 50:41-44; Hâkka Sûresi,69:13-16.
6. bk. Fâtır Sûresi, 35:9; Zuhruf Sûresi, 43:11.

Demek, herkese imanı ve marifeti farz olan haşirden başka, çok mertebe-i haşirleri dahi o kudret ve hikmetle yapabilir.[1] Hikmet-i Rabbâniye iktiza etmişse, elbette haşir ve neşr-i insanî ile beraber, umum onları dahi yapacak veyahut bazı mühimlerini yapar.

Bir sual: Diyorsunuz ki: “Sen Sözlerde kıyas-ı temsilî çok istimal ediyorsun. Halbuki, fenn-i mantıkça, kıyas-ı temsilî yakîni ifade etmiyor.[2] Mesâil-i yakîniyede burhan-ı mantıkî lâzımdır. Kıyas-ı temsilî, usul-ü fıkıh ulemasınca zann-ı galip kâfi olan metâlipte istimal edilir. Hem de, sen temsilâtı bazı hikâyeler suretinde zikrediyorsun. Hikâye hayalî olur, hakikî olmaz, vakıa muhalif olur.”

Elcevap: İlm-i mantıkça, çendan, “Kıyas-ı temsilî, yakîn-i kat’î ifade etmiyor”[3] denilmiş. Fakat kıyas-ı temsilînin bir nev’i var ki, mantığın yakînî burhanından çok kuvvetlidir ve mantığın birinci şeklinin birinci darbından daha yakînîdir. O kısım da şudur ki:

1. bk. Tûr Sûresi, 52:7-11; Vâkıa Sûresi, 56:3-6; Hâkka Sûresi, 69:13-14; Meâric Sûresi, 70:8-9; Müzzemmil Sûresi, 73:13-14; Mürselât Sûresi, 77:7-10.
2. bk. el-Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*2:18.
3. bk. el-Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*2:18.

Bir temsil-i cüz’îvasıtasıyla bir hakikat-i küllînin ucunu gösterip, hükmü o hakikate bina ediyor; o hakikatin kanununu, bir hususî maddede gösteriyor—tâ o hakikat-i uzmâ bilinsin ve cüz’î maddeler ona ircâ edilsin. Meselâ, “Güneş, nuraniyet vasıtasıyla, birtek zât iken her parlak şeyin yanında bulunuyor” temsiliyle bir kanun-u hakikat gösteriliyor ki, nur ve nuranî için kayıt olamaz, uzak ve yakın bir olur, az ve çok müsavi olur, mekân onu zaptedemez.

Hem meselâ, “ağacın meyveleri, yaprakları bir anda, bir tarzda, kolaylıkla ve mükemmel olarak birtek merkezde, bir kanun-u emrîile teşkili ve tasviri” bir

temsildir ki, muazzam bir hakikatin ve küllî bir kanunun ucunu gösterir. O hakikat ve o hakikatin kanununu gayet kat'î bir surette ispat eder ki, o koca kâinat dahi şu ağaç gibi o kanun-u hakikatin ve o sırr-ı ehadiyetin bir mazharıdır, bir meydan-ı cevelânıdır.

İşte, bütün Sözlerdeki kıyâsât-ı temsiliyeler bu çeşittirler ki, burhan-ı kat'î-yi mantıkîden daha kuvvetli, daha yakînîdirler.

İkinci suale cevap: Malûmdur ki, fenn-i belâğatte, bir lâfzın, bir kelâmın mânâ-yı hakikîsi başka bir maksud mânâya sırf bir âlet-i mülâhaza olsa, ona "lâfz-ı kinâî" denilir. Ve "kinâî" tabir edilen bir kelâmın mânâ-yı aslîsi, medar-ı sıdk ve kizb değildir. Belki kinâî mânâsıdır ki, medar-ı sıdk ve kizb olur. Eğer o kinâî mânâ doğruysa o kelâm sadıktır; mânâ-yı aslî kâzip dahi olsa sıdkını bozmaz. Eğer mânâ-yı kinâî doğru değilse, mânâ-yı aslîsi doğru olsa, o kelâm kâziptir. Meselâ, kinâî misallerinden, "Fülânün tavîlü'n-necad" denilir. Yani, "kılıcının kayışı, bendi uzundur." Şu kelâm, o adamın kametinin uzunluğuna kinayedir. Eğer o adam uzun ise, kılıcı ve kayışı ve bendi olmasa da, yine bu kelâm sadıktır, doğrudur. Eğer o adamın boyu uzun olmazsa, çendan uzun bir kılıcı ve uzun bir kayışı ve uzun bir bendi bulunsa, yine bu kelâm kâziptir. Çünkü mânâ-yı aslîsi maksud değil.[1]

1. bk. el-Kazvînî, *el-İzâh* 1:301; el-Hamevî, *Hizânetü'l-Edeb*2:263; 265; el-Mevsılî, *el-Meselu's-Sâir* 2:187.

İşte, Onuncu Sözün ve Yirmi İkinci Sözün hikâyeleri gibi, sair Sözlerin hikâyeleri kinâiyat kısmındandırlar ki, be-gayet doğru ve gayet sadık ve mutabık-ı vaki olan hikâyelerin sonlarındaki hakikatler, o hikâyelerin mânâ-yı kinâiyeleridir.

Mânâ-yı asliyeleri bir temsil-i dürbinîdir; nasıl olursa olsun, sıdkına ve hakkaniyetine zarar vermez. Hem o hikâyeler birer temsildirler. Yalnız umuma tefhim için, lisan-ı hâl lisan-ı kàl suretinde ve şahs-ı mânevî bir şahs-ı maddî şeklinde gösterilmiştir.

ÜÇÜNCÜ MAKSAT

Umum ehl-i dalâletin vekili, ikinci sualine[HAŞİYE-1] karşı kat'î ve mukni ve mülzim cevabı aldıktan sonra, şöyle üçüncü bir sual ediyor. Diyor ki:

"Kur'ân'da اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ[1] اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ،[2] gibi kelimat, başka hâlıklar, râhimler bulunduğunu iş'ar eder. Hem diyorsunuz ki, 'Hâlık-ı Âlemin nihayetsiz kemâlâtı var; bütün envâ-ı kemâlâtın en nihayet mertebelerini câmidir.' Halbuki, eşyanın kemâlâtı ezdad ile bilinir. Elem olmazsa, lezzet bir kemâl olmaz. Zulmet olmazsa, ziya tahakkuk etmez. Firak olmazsa, visal lezzet vermez, ve hâkezâ..."

Elcevap: Birinci şıkka Beş İşaretle cevap veririz.

BİRİNCİ İŞARET: Kur’ân baştan başa tevhidi ispat ettiği ve gösterdiği için, bir delil-i kat’îdir ki, Kur’ân-ı Hakîmin o nevi kelimeleri sizin fehmettiğiniz gibi değildir. Belki اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ demesi, “Hâlıkıyet mertebelerinin en ahsenindedir” demektir ki, başka hâlık bulunduğuna hiç delâleti yok. Belki, hâlıkıyetin, sair sıfatlar gibi çok meratibi var. اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ demek, “merâtib-i hâlıkıyetin en güzel, en müntehâ mertebesinde bir Hâlık-ı Zülcelâldir” demektir.

Haşiye-1 İkinci Maksadın başındaki sual demektir. Yoksa, Hâtimenin âhirindeki bu küçücük sual değildir.
1. Yanlış anlaşılan zâhirî mânâ: “Yaratıcıların en güzeli.” Mü’minûn Sûresi, 23:14; Sâffât Sûresi, 37:125.
2. Yanlış anlaşılan zâhirî mânâ: “Merhametlilerin en merhametlisi.” A’râf Sûresi, 7:151; Yûsuf Sûresi, 12:64.

İKİNCİ İŞARET: [1] اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ gibi tabirler, hâlıkların taaddüdüne bakmıyor, belki mahlûkıyetin envâına bakıyor. Yani, “herşeyi, herşeye lâyık bir tarzda, en güzel bir mertebede halk eder bir Hâlıktır.” Nasıl ki, şu mânâyı اَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ [2] gibi âyetler ifade eder.

ÜÇÜNCÜ İŞARET: اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ, اَللّٰهُ أَكْبَرُ [3], خَيْرُ الْفَصِلِينَ [4], خَيْرُ الْمُحْسِنِينَ [5] gibi tabirattaki muvazene, Cenâb-ı Hakkın vakideki sıfât ve ef’âli, sair o sıfât ve ef’âlin nümunelerine mâlik olanlarla muvazene ve tafdil değildir. Çünkü, bütün kâinatta, cin ve ins ve melekte olan kemâlât, Onun kemâline nisbeten zayıf bir gölgedir; nasıl muvazeneye gelebilir? Belki muvazene, insanların ve bahusus ehl-i gafletin nazarına göredir.

1. Yanlış anlaşılan zâhirîmânâ: "Yaratıcıların en güzeli." Mü'minûn Sûresi, 23:14; Sâffât Sûresi, 37:125.
2. "O herşeyi en güzel şekilde yarattı." Secde Sûresi, 32:7.
3. Yanlış anlaşılan zâhirîmânâ: "Allah en büyüktür." Ebû Hanîfe, *el-Müsned* s. 148; Ebû Yûsuf, *Kitabu'l-Âsâr* s. 18; eş Şafiî, es-*Sünenu'l-Me'sûra* s. 290; İbni Ebî Şeybe, *el-Musannef* 6:75; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat* 5:28.
4. Yanlış anlaşılan zâhirîmânâ: "Ayırt edenlerin en hayırlısı." En'âm Sûresi, 6:57.
5. Yanlış anlaşılan zâhirîmânâ: "İhsan edenlerin en hayırlısı."

Meselâ, nasıl ki bir nefer, onbaşısına karşı kemâl-i itaat ve hürmeti gösteriyor, bütün iyilikleri ondan görüyor; padişahı az düşünür. Onu düşünse de, yine teşekküratını onbaşıya veriyor. İşte, böyle bir nefere karşı denilir: “Yahu, padişah senin onbaşından daha büyüktür. Yalnız ona teşekkür et.” Şimdi, şu söz, vakideki padişahın haşmetli hakikî kumandanlığıyla, onbaşısının cüz’î, surî kumandanlığını muvazene değil. Çünkü, o muvazene ve tafdil mânâsızdır. Belki, neferin nazar-ı ehemmiyet ve irtibatına göredir ki, onbaşısını tercih eder, teşekküratını ona verir, yalnız onu sever.

İşte, bunun gibi, hâlıkve mün’im tevehhüm olunan zâhirî esbab, ehl-i gafletin

nazarında Mün’im-i Hakikîye perde olur. Ehl-i gaflet onlara yapışır, nimet ve ihsanı onlardan bilir, medih ve senâlarını onlara verir. Kur’ân der ki: “Cenâb-ı Hak daha büyüktür,[1] daha güzel bir Hâlıktır,[2] daha iyi bir Muhsindir.[3] Ona bakınız, Ona teşekkür ediniz.”[4]

DÖRDÜNCÜ İŞARET: Muvazeneve tafdil, vaki mevcutlar içinde olduğu gibi, imkânî, hattâ farazî eşyalar içinde dahi olabilir. Nasıl ki, ekser mahiyetlerde müteaddit merâtip bulunur. Öyle de, esmâ-i İlâhiye ve sıfât-ı kudsiyenin mahiyetlerinde de, akıl itibarıyla hadsiz merâtip bulunabilir. Halbuki, Cenâb-ı Hak, o sıfât ve esmânın mümkün ve mutasavver bütün merâtibinin en ekmelinde, en ahsenindedir. Bütün kâinat, kemâlâtıyla bu hakikate şahittir.

لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنٰى[5] bütün esmâsını ahseniyet ile tavsif, şu mânâyı ifade ediyor.

1. bk. En'âm Sûresi, 6:100; A'râf Sûresi, 7:190; Yûnus Sûresi, 10:18; İsrâSûresi, 17:43; Neml Sûresi, 27:63; Rûm Sûresi, 30:40.
2. bk. Mü'minûn Sûresi, 23:4; Sâffât Sûresi, 37:25.
3. bk. Secde Sûresi, 32:7.
4. bk. Bakara Sûresi, 2:152, 172; Nahl Sûresi, 16:114; Ankebût Sûresi, 29:17; Lokman Sûresi, 31:12, 14; Sebe Sûresi, 34:15.
5. "En güzel isimler Onundur." Haşir Sûresi, 59:24.

BEŞİNCİ İŞARET: Şu muvazeneve mufadale, Cenâb-ı Hakkın mâsivâya mukabil değil. Belki iki nevi tecelliyat-ı sıfâtı var:

Biri, vâhidiyetsırrıyla ve vesait ve esbab perdesi altında ve bir kanun-u umumî suretinde tasarrufatıdır.

İkincisi, ehadiyetsırrıyla, perdesiz, doğrudan doğruya, hususî bir teveccühle tasarruftur.

İşte, ehadiyetsırrıyla, doğrudan doğruya olan ihsanı ve icadı ve kibriyâsı ise, vesait ve esbabın mezâhiriyle görünen âsâr-ı ihsanından ve icad ve kibriyâsından daha büyük, daha güzel, daha yüksektir demektir. Meselâ, nasıl bir padişahın—fakat velîbir padişahın—ki, umum memurları ve kumandanları sırf bir perde olup, bütün hüküm ve icraat Onun elinde farz ediyoruz. O padişahın tasarrufat ve icraatı iki çeşittir:

Birisi, umumî bir kanunla, zâhirî memurların ve kumandanların suretinde ve makamların kabiliyetine göre verdiği emirler ve gösterdiği icraatlardır.

İkincisi, umumî kanunla değil ve zâhirî memurları da perde yapmayarak, doğrudan doğruya ihsânât-ı şahanesi ve icraatı, daha güzel, daha yüksek denilebilir.

Öyle de, Sultan-ı Ezel ve Ebedolan Hâlık-ı Kâinat, çendan vesait ve esbabı icraatına perde yapmış, haşmet-i rububiyetini göstermiş. Fakat, ibâdının kalbinde hususî bir telefon bırakmış ki, esbabı arkada bırakıp, doğrudan doğruya Ona teveccüh etmek için, ubûdiyet-i hassa ile mükellef edip

اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِينُ deyiniz diye, kâinattan, yüzlerini kendine çevirir.

İşte [2] اَللّٰهُ أَكْبَرُ , [3] اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ , [4] اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ meânîsi şu mânâya da bakıyor.

1. "Ancak Sana kulluk eder, ancak Senden yardım isteriz." Fâtiha Sûresi, 1:5.
2. Yanlış anlaşılan zâhirîmânâ: "Allah en büyüktür." Ebû Hanîfe, *el-Müsned* s. 148; Ebû Yûsuf, *Kitabu'l-Âsâr* s. 18; eş Şafiî, es-*Sünenu'l-Me'sûra* s. 290; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat* 5:28.
3. Yanlış anlaşılan zâhirîmânâ: "Merhametlilerin en merhametlisi." A'râf Sûresi, 7:151; Yûsuf Sûresi, 12:64.
4. Yanlış anlaşılan zâhirîmânâ: "Yaratıcıların en güzeli." Mü'minûn Sûresi, 23:14; Sâffât Sûresi, 37:125.

Vekilin ikinci şık sualine Beş Remiz ile cevaptır:

BİRİNCİ REMİZ: Sualde diyor ki: "Birşeyin zıddı olmazsa, o şeyin nasıl kemâli olabilir?"

Elcevap: Şu sual sahibi, hakikî kemâli bilmiyor, yalnız nisbî bir kemâl zannediyor. Halbuki, gayra bakan ve gayra nisbeten hasıl olan meziyetler, faziletler, tefevvuklar hakikî değiller; nisbîdirler, zayıftırlar. Eğer gayr nazardan sakıt olsalar, onlar da sukut ederler. Meselâ, sıcaklığın nisbî lezzeti ve fazileti, soğuğun tesiriyledir. Yemeğin nisbî lezzeti, açlık eleminin tesiriyledir. Onlar gitse, bunlar da azalır.

Halbuki, hakikî lezzet ve muhabbet ve kemâl ve fazilet odur ki, gayrın tasavvuruna bina edilmesin, zâtında bulunsun ve bizzat bir hakikat-i mukarrere olsun. Lezzet-i vücut ve lezzet-i hayat ve lezzet-i muhabbet ve lezzet-i marifet ve lezzet-i iman ve lezzet-i bekâ ve lezzet-i rahmet ve lezzet-i şefkat ve hüsn-ü nur ve hüsn-ü basar ve hüsn-ü kelâm ve hüsn-ü kerem ve hüsn-ü sîret ve hüsn-ü suret ve kemâl-i zât ve kemâl-i sıfât ve kemâl-i ef'al gibi bizzat meziyetler, gayr olsun olmasın, şu meziyetler tebeddül etmez.

İşte, Sâni-i Zülcelâlve Fâtır-ı Zülcemâl ve Hâlık-ı Zülkemâlin bütün kemâlâtı hakikiyedir, zâtiyedir. Gayr ve mâsivâ Ona tesir etmez, yalnız mezâhir olabilirler.

İKİNCİ REMİZ: Seyyid Şerif Cürcânî *Şerhu'l-Mevâkıf'*ta demiş ki: "Sebeb-i muhabbet, ya lezzet veya menfaat, ya müşâkelet (yani meyl-i cinsiyet), ya kemâldir. Çünkü kemâl mahbub-u lizâtihîdir."[1] Yani, ne şeyi seversen, ya lezzet için seversin, ya menfaat için, ya evlâda meyil gibi bir müşâkele-i cinsiye için, ya kemâl olduğu için seversin. Eğer kemâl ise, başka bir sebep, bir garaz lâzım değil; o bizzat sevilir. Meselâ, eski zamanda sahib-i kemâlât insanları herkes sever; onlara karşı hiçbir alâka olmadığı halde istihsankârâne muhabbet edilir.

1. bk. el-Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*6:138.

İşte, Cenâb-ı Hakkın bütün kemâlâtı ve Esmâ-i Hüsnâsının bütün merâtipleri ve bütün faziletleri hakikîkemâlât olduklarından, bizzat sevilirler; *mahbûbetün lizâtihâdırlar*. Mahbub-u Bilhak ve Habîb-i Hakikî olan Zât-ı Zülcelâl, hakikî

olan kemâlâtını ve sıfâtve esmâsının güzelliklerini kendine lâyık bir tarzda sever, muhabbet eder. Hem o kemâlâtın mazharları, âyineleri olan san'atını ve masnuatını ve mahlûkatının mehâsinini sever, muhabbet eder. Enbiyasını ve evliyasını, hususan Seyyidü'l-Mürselîn ve Sultanü'l-Evliya olan Habîb-i Ekremini sever. Yani, kendi cemâlini sevmesiyle, o cemâlin âyinesi olan Habîbini sever. Ve kendi esmâsını sevmesiyle, o esmânın mazhar-ı câmii ve zîşuuru olan o Habîbini ve ihvânını sever. Ve san'atını sevmesiyle, o san'atın dellâl ve teşhircisi olan o Habîbini ve emsalini sever. Ve masnuatını sevmesiyle, o masnuata karşı "Maşaallah, bârekâllah, ne kadar güzel yapılmışlar!" diyen ve takdir eden ve istihsan eden o Habîbini ve onun arkasında olanları sever. Ve mahlûkatının mehâsinini sevmesiyle, o mehâsin-i ahlâkın umumunu câmi' olan o Habîb-i Ekremini ve onun etbâ ve ihvânını sever, muhabbet eder.

ÜÇÜNCÜ REMİZ: Umum kâinattaki umum kemâlât, bir Zât-ı Zülcelâlin kemâlinin âyâtıdır ve cemâlinin işârâtıdır. Belki, hakikî kemâline nisbeten bütün kâinattaki hüsün ve kemâl ve cemâl, zayıf bir gölgedir. Şu hakikatin beş hüccetine icmâlen işaret ederiz.

Birinci hüccet: Nasıl ki, mükemmel, muhteşem, münakkâş, müzeyyen bir saray mükemmel bir ustalık, bir dülgerliğe bilbedâhe delâlet eder. Ve mükemmel fiil olan o dülgerlik, o nakkâşlık, bizzarure, mükemmel bir fâile, bir ustaya, bir mühendise ve "nakkâş" ve "musavvir" gibi ünvan ve isimleriyle beraber delâlet eder. Ve mükemmel o isimler dahi, şüphesiz, o ustanın mükemmel, san'atkârâne sıfatına delâlet eder. Ve o kemâl-i san'at ve sıfat, bilbedâhe, o ustanın kemâl-i istidadına ve kabiliyetine delâlet eder. Ve o kemâl-i istidat ve kabiliyet, bizzarure, o ustanın kemâl-i zâtına ve ulviyet-i mahiyetine delâlet eder.

Aynen öyle de, şu saray-ı âlem, şu mükemmel, müzeyyeneser, bilbedâhe, gayet kemâldeki ef'âle delâlet eder. Çünkü, eserdeki kemâlât, o ef'âlin kemâlâtından ileri gelir ve onu gösterir.

Kemâl-i ef'âlise, bizzarure, bir Fâil-i Mükemmele ve o Fâilin kemâl-i esmâsına, yani, âsâra nisbeten Müdebbir, Musavvir, Hakîm, Rahîm, Müzeyyin gibi isimlerin kemâline delâlet eder.

İsimlerin ve ünvanların kemâli ise, şeksiz şüphesiz, o Fâilin kemâl-i evsâfına delâlet eder. Zira, sıfat mükemmel olmazsa, sıfattan neş'et eden isimler, unvanlar mükemmel olamaz.

Ve o evsâfın kemâli, bilbedâhe, şuûnât-ı zâtiyenin kemâline delâlet eder. Çünkü, sıfatın mebdeleri, o şuûn-u zâtiyedir.

Ve şuûn-u zâtiyenin kemâli ise, biilmilyakîn, Zât-ı Zîşuûnun kemâline ve öyle lâyık bir kemâline delâlet eder ki, o kemâlin ziyası şuûn ve sıfât ve esmâ ve ef'al

ve âsâr perdelerinden geçtiği halde, şu kâinatta yine bu kadar hüsnü ve cemâli ve kemâli göstermiş.

İşte, şu derece hakikîkemâlât-ı zâtiyenin burhan-ı kat'î ile vücudu sabit olduktan sonra, gayra bakan ve emsal ve ezdâda tefevvuk cihetiyle olan nisbî kemâlâtın ne ehemmiyeti kalır, ne derece sönük düşer, anlarsın.

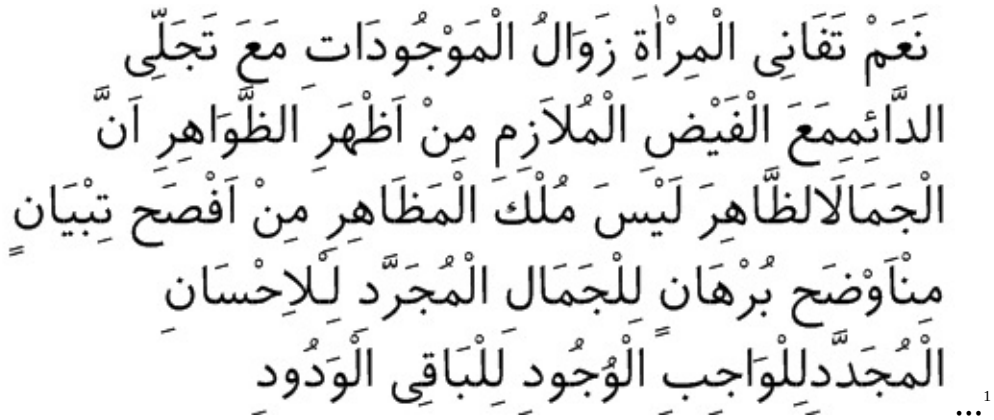
İkinci hüccet: Şu kâinata nazar-ı ibretle bakıldığı vakit, vicdan ve kalb bir hads-i sadıkla hisseder ki, şu kâinatı bu derece güzelleştiren ve süslendiren ve envâ-ı mehâsinle tezyin edenin, nihayet derecede bir cemâl ve kemâlâtı vardır ki şöyle yapıyor.

Üçüncü hüccet: Malûmdur ki, mevzun ve muntazam ve mükemmel ve güzel san'atlar, gayet güzel bir programa istinadeder. Mükemmel ve güzel bir program ise, mükemmel ve güzel bir ilme ve güzel bir zihne ve güzel bir kabiliyet-i ruhiyeye delâlet eder. Demek, ruhun mânevî güzelliğidir ki, ilim vasıtasıyla san'atında tezahür ediyor.

İşte, şu kâinat, hadsiz mehâsin-i maddiyesiyle, bir mânevî ve ilmî mehâsinin tereşşuhatıdır. Ve o ilmî ve mânevî mehâsin ve kemâlât, elbette hadsiz bir sermedî hüsün ve cemâl ve kemâlin cilveleridir.

Dördüncü hüccet: Malûmdur ki, ziyayı verenin ziyadar olması lâzım; tenvir edenin nuranî olması gerek; ihsan gınâdan gelir; lütuf lâtiften zuhur eder. Madem öyledir; kâinata bu kadar hüsün ve cemâl vermek ve mevcudata muhtelif kemâlât vermek, ışık güneşi gösterdiği gibi, bir cemâl-i sermedîyi gösterirler.

Madem mevcudat, zeminin yüzünde büyük bir nehir gibi, kemâlâtın lem'alarıyla parlar, geçer. O nehir güneşin cilveleriyle parladığı gibi, şu seyl-i mevcudat dahi hüsün ve cemâl ve kemâlin lem'alarıyla muvakkaten parlar, gider. Arkalarından gelenler aynı parlamayı, aynı lem'aları gösterdiklerinden anlaşılıyor ki, cereyan eden suyun kabarcıklarındaki cilveler, güzellikler nasıl kendilerinden değil, belki bir güneşin ziyasının güzellikleri, cilveleridir. Öyle de, şu seyl-i kâinattaki muvakkat parlayan mehâsin ve kemâlât, bir Şems-i Sermedînin lemeât-ı cemâl-i esmâsıdır

1. Evet, âyinelerin fâniliği ve mevcudatın zevâliyle beraber tecelliyâtın ve füyuzâtın devam etmesi, bütün zuhurattan daha zâhir bir surette, onlarda görünen cemâlin mazharlara ait olmadığına delâlet eder ve en fasih bir lisanla ve en vâzıh bir burhanla gösterir ki, o tecelliyat, Vâcibü'l-Vücudun ve Bâkî-i Vedûdun mücerred cemâlinin ve mazharlar üzerinde daimî yenilenen ihsânâtının cilveleridir.

Beşinci hüccet: Malûmdur ki, üç dört muhtelif yoldan gelenler aynı bir hadiseyi söyleseler, yakîni ifade eden tevatür derecesinde o hadisenin kat'î vukuuna delâlet eder. İşte, meşrepçe ve meslekçe ve istidatça ve asırca gayet muhtelif, ayrı ayrı bütün muhakkıkînin muhtelif tabakatından ve evliyanın muhtelif turuklarından ve asfiyanın muhtelif mesleklerinden ve hükema-yı hakikiyenin muhtelif mezheplerinden olan bütün ehl-i keşif ve zevk ve şuhud ve müşahede, keşif ve zevk ve şuhud ile ittifak etmişler ki, kâinat mezâhirinde ve mevcudat âyinelerinde görülen mehâsin ve kemâlât, birtek Zât-ı Vâcibü'l-Vücudun tecelliyât-ı kemâlidir ve cilve-i cemâl-i esmâsıdır. İşte bunların icmâı sarsılmaz bir hüccet-i kàtıadır.

Tahmin ederim ki, şu Remizde, ehl-i dalâletin vekili işitmemek için kulağını kapayıp kaçmaya mecburdur. Zaten zulmetli kafaları, huffaş misillü, bu nurları görmeye tahammül edemezler. Öyle ise, bundan sonra onları pek de nazara almayacağız.

DÖRDÜNCÜ REMİZ: Birşeyin lezzeti, hüsnü, cemâli, emsal ve ezdâdına bakmaktan ziyade, mazharlarına bakarlar. Meselâ, kerem güzel ve hoş bir sıfattır. Kerîm olan zât, başka mükrimlere tefevvuk cihetiyle aldığı lezzet-i nisbiyeden bin defa daha hoş bir lezzeti, ikram ettiği adamların telezzüzleriyle, ferahlarıyla alır. Hem bir şefkat ve merhamet sahibi, şefkat ettiği mahlûkların istirahatleri derecesinde hakikî bir lezzet alır. Meselâ, bir validenin, evlâdının mes'udiyetlerinden ve istirahatlerinden şefkat vasıtasıyla aldığı lezzet o derecekuvvetlidir ki, onların rahatı için ruhunu feda eder derecesine getirir. Hattâ o şefkatin lezzeti, tavuğu civcivlerini himaye etmek için arslana saldırtır.

İşte, madem evsâf-ı âliyedeki hakikîlezzet ve hüsün ve saadet ve kemâl, akran ve ezdâda bakmıyor, belki mezâhir ve müteallikatına bakıyor. Elbette, Hayy-ı Kayyûm ve Hannân-ı Mennân ve Rahîm ve Rahmân olan Zât-ı Zülcemâl ve Kemâlin rahmetindeki cemâl ise, merhumlara bakar. Merhametine mazhar

olanların, hususan Cennet-i bâkiyede nihayetsiz envâ-ı rahmet ve şefkatine mazhar olanların derece-i saadetlerine ve tena'umlarına ve ferahlarına göre, o Zât-ı Rahmânü'r-Rahîm, Ona lâyık bir tarzda bir muhabbet, bir sevmek gibi, Ona lâyık şuûnâtla tabir edilen ulvî, kudsî, güzel, münezzeh mânâları vardır. "Lezzet-i kudsiye, aşk-ı mukaddes, ferah-ı münezzeh, mesruriyet-i kudsiye" tabir edilen, izn-i şer'î olmadığından yad edemediğimiz gayet münezzeh, mukaddes şuûnâtı vardır ki, herbiri, kâinatta gördüğümüz ve mevcudat mâbeyninde hissettiğimiz aşk ve ferah ve mesruriyetten nihayetsiz derecelerde daha yüksek, daha ulvî, daha mukaddes, daha münezzeh olduğunu çok yerlerde ispat etmişiz. O mânâların birer lem'asına bakmak istersen, gelecek temsilâtın dürbünüyle bak:

Meselâ, nasıl ki sehâvetli, âlicenap, müşfik bir zât, güzel bir ziyafeti, gayet fakir ve aç ve muhtaç olanlaravermek için, seyahat eden güzel bir gemisine serer. Kendi de üstündeseyreder. O fukaranın minnettârâne tena'umları ve o aç olanların müteşekkirâne telezzüzleri ve o muhtaç olanların senâkârâne memnuniyetleri, ne derece o kerîm zâtı mesrur ve müferrah eder, ne kadar onun hoşuna gider, anlarsın.

İşte, küçücük bir sofranın hakikîmâliki olmayan ve bir tevziat memuru hükmünde olan bir insanın mesruriyeti böyle ise, cin ve insi ve hayvânâtı feza-yı âlem denizinde seyir ve seyahat ettiren ve bir sefine-i Rabbâniye olan koca zeminin üstüne bindirip, yüzünde hadsiz envâ-ı mat'umâtı câmi' bir sofrayı serip, bütün zîhayatı küçük bir kahvaltı nev'inde o ziyafete davet etmekle beraber, gayet mükemmel ve bütün envâ-ı lezâizi câmi', sermedî, ebedî bir dâr-ı bekâda Cennetleri, herbirisini birer sofra-i nimet ederek hadsiz lezâizi ve letâifi câmi' bir tarzda, nihayetsiz bir zamanda, nihayetsiz muhtaç, nihayetsiz müştak, nihayetsiz ibâdına, hakikî yemek için ziyafet açan bir Rahmân-ı Rahîme ait ve tabirinde âciz olduğumuz maânî-i mukaddese-i muhabbeti ve netâic-i rahmeti kıyas edebilirsin.

Hem meselâ, mahir bir san'atperver, maharetini göstermeyi sever bir usta, güzel, plâksız konuşan fonoğraf gibi bir san'atı icad ettikten sonra onu kurup tecrübe ediyor, gösteriyor. O san'atkârındüşündüğü ve istediği neticeleri en mükemmel bir tarzda gösterse, onun mucidi ne kadar iftihar eder, ne kadar memnun olur, ne derece hoşuna gider, kendi kendine "Bârekâllah" der.

İşte, küçücük bir insan, icadsız, sırf surî bir san'atçığıyla, bir fonoğrafın güzel işlemesiyle böyle memnun olsa, acaba bir Sâni-i Zülcelâl, koca kâinatı bir musikî, bir fonoğraf hükmünde icad ettiği gibi, zemini ve zemin içindeki bütün zîhayatı ve bilhassa zîhayat içinde insanın başını öyle bir fonoğraf-ı Rabbânî ve bir musika-i İlâhî tarzında yapmış ki, hikmet-i beşer, o san'at karşısında

hayretinden parmağını ısırıyor. İşte, bütün o masnuat, bütün onlardan matlup neticeleri nihayet derecede ve gayet güzel bir surette gösterdiklerinden ve ibâdât-ı mahsusa ve tesbihat-ı hususiye ve tahiyyât-ı muayyene ile tabir edilen, evâmir-i tekvîniyeye karşı onların itaatleri ve onlardan matlup olan makàsıd-ı Rabbâniyenin husulünden hasıl olan ve iftihar ve memnuniyet ve ferahla tabir edemediğimiz maânî-i mukaddese ve şuûn-u münezzehe, o derece âli ve mukaddestir ki, bütün ukul-ü beşer ittihad edip bir akıl olsa, yine onların künhüne yetişemez ve ihata edemez.

Hem meselâ, adaletperver, ihkak-ı hakkı sever ve ondan zevk alır bir hâkim, mazlumların haklarını vermekten ve mazlumların teşekkürlerinden ve zalimleri tecziye etmekle mazlumların intikamlarını almaktan nasıl memnun olur, bir zevk alır.

İşte, Hakîm-i Mutlakve Âdil-i Bilhak ve Kahhâr-ı Zülcelâl, değil yalnız cin ve inste, belki bütün mevcudatta ihkak-ı haktan, yani herşeye hakk-ı vücudu ve hakk-ı hayatı vermekten ve vücut ve hayatını mütecavizlerden muhafaza etmekten ve dehşetli mevcutları tecavüzlerden tevkif ve durdurmaktan, hususan mahşerde ve dâr-ı âhirette cin ve insin muhakemesinden başka bütün zîhayata karşı tecellî-i kübrâ-yı adl ve hikmetten gelen maânî-i mukaddeseyi kıyas edebilirsin.

İşte şu üç misal gibi, bin bir esmâ-i İlâhiyenin herbirinde pek çok tabakat-ı hüsün ve cemâl ve fazl ve kemâl bulunduğu gibi, pek çok merâtib-i muhabbet ve iftihar ve izzet ve kibriyâ vardır. İşte bundandır ki, Vedûd ismine mazhar olan muhakkıkîn-i evliya, “Bütün kâinatın mayası muhabbettir. Bütün mevcudatın harekâtı muhabbetledir. Bütün mevcudattaki incizap ve cezbe ve cazibe kanunları muhabbettendir” demişler. Onlardan birisi demiş:

فَلَكْ مَسْت مَلَكْ مَسْت نُجُومْ مَسْت سَمٰوَاتْ مَسْت
شَمْس مَسْت قَمَرْ مَسْت زَمِين مَسْت عَنَاصِرْ مَسْت
نَبَاتْ مَسْت شَجَرْ مَسْت بَشَرْ مَسْت سَرَاسَرْ ذِى حَيَاتْ مَسْت
هَمَه ذَرَّاتِ مَوْجُودَاتْ بَرَابَرْ مَسْت دَرْ مَسْتَسْت [1]

Yani, muhabbet-i İlâhiyenin tecellîsinde ve o şarâb-ı muhabbetten, herkes istidadına göre mesttir. Malûmdur ki, her kalb, kendine ihsan edeni sever ve

hakikî kemâle muhabbet eder ve ulvî cemâle meftun olur. Kendiyle beraber sevdiği ve şefkat ettiği zâtlara dahi ihsan edeni daha pek çok sever. Acaba, sabıkan beyan ettiğimiz gibi, herbir isminde binler ihsan defineleri bulunan ve bütün sevdiklerimizi ihsânâtıyla mes'ud eden ve binler kemâlâtın menbaı olan ve binler tabakat-ı cemâlin medarı olan bin bir esmâsının müsemmâsı olan Cemîl-i Zülcelâl, Mahbub-u Zülkemâl ne derece aşk ve muhabbete lâyık olduğu ve bütün kâinat Onun muhabbetiyle mest ve sergerdan olmasının şayeste bulunduğu anlaşılmaz mı?

İşte şu sırdandır ki, Vedûdismine mazhar bir kısım evliya, "Cenneti istemiyoruz. Bir lem'a-i muhabbet-i İlâhiye ebeden bize kâfidir" demişler.

Hem ondandır ki, hadiste geldiği gibi, "Cennette bir dakika rüyet-i cemâl-i İlâhî, bütün Cennet lezâizine fâiktir."[2]

İşte şu nihayetsiz kemâlât-ı muhabbet, vâhidiyet ve ehadiyet dairesinde, Zât-ı Zülcelâlin kendi esmâ ve mahlûkatıyla hâsıl olur. Demek, o daire haricinde tevehhüm olunan kemâlât, kemâlât değildir.

1. Felek mest, melek mest, yıldızlar mest, gökler mest. Bütün canlılar baştan başa mest. Bütün varlıkların zerreleri beraber ve iç içe mesttirler.
2. bk. *Müslim*, Îman 297; *İbni Mâce*,Mukaddime 13; *Müsned* 4:333; ed-Deylemî, *el-Müsned* 4:356; eş-Şafiî, *el-Müsned* 2:389.

BEŞİNCİ REMİZ: Beş Noktadır.

Birinci nokta: Ehl-i dalâletin vekili der ki: "Ehâdisinizde dünya tel'in edilmiş[1], *cîfe* ismiyle yad edilmiş.[2] Hem bütün ehl-i velâyet ve ehl-i hakikat dünyayı tahkir ediyor, 'Fenadır, pistir' diyorlar. Halbuki, sen bütün kemâlât-ı İlâhiyeye medar ve hüccet, onu gösteriyorsun ve âşıkane ondan bahsediyorsun."

Elcevap: Dünyanın üç yüzü var.

*Birinci yüzü*Cenâb-ı Hakkın esmâsına bakar. Onların nukuşunu gösterir. Mânâ-yı harfiyle, onlara âyinedarlık eder.[3] Dünyanın şu yüzü, hadsiz mektubât-ı Samedâniyedir. Bu yüzü gayet güzeldir; nefrete değil, aşka lâyıktır.

İkinci yüzü âhirete bakar. Âhiretin tarlasıdır, Cennetin mezraasıdır, rahmetin mezheresidir.[4] Şu yüzü dahi, evvelki yüzü gibi güzeldir. Tahkire değil, muhabbete lâyıktır.

*Üçüncü yüzü*insanın hevesâtına bakan ve gaflet perdesi olan ve ehl-i dünyanın mel'abe-i hevesâtı olan yüzdür. Şu yüz çirkindir. Çünkü fânidir, zâildir, elemlidir, aldatır.[5] İşte, hadiste varid olan tahkir ve ehl-i hakikatin ettiği nefret, bu yüzdedir.

Kur'ân-ı Hakîmin kâinattan ve mevcudattan ehemmiyetkârâne, istihsankârâne bahsi ise,[6] evvelki iki yüze bakar. Sahabelerin ve sair ehlullahın mergub dünyaları evvelki iki yüzdedir.

1. bk. *Tirmizi*, Zühd: 14;*İbn-i Mâce*, Zühd: 3; *Dârimî*, Mukaddime: 32.
2. bk. ed-Deylemî, *el-Müsned*1:141-142; el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* 1:492.
3. bk. Bakara Sûresi, 2:164, 259; En'âm Sûresi, 6:141; Yûnus Sûresi, 10:22,101; Ra'd Sûresi, 13:4; Nahl Sûresi, 16:11; Yâsîn Sûresi, 36:34;Fussilet Sûresi, 41:12; Câsiye Sûresi, 45:5.

4. bk. el-Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*4:19; es-Sehâvî, *el-Makâsıdü'l-Hasene* s.497; Aliyyülkârî, *el-Esrâru'l-Merfûa* s.205; el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* 1:495.
5. bk. Âl-i İmran Sûresi, 3:185; En'âm Sûresi, 6:23; Tevbe Sûresi, 9:38; YûnusSûresi, 10:7, 24; Kehf Sûresi, 18:28; Ankebût Sûresi, 29:64; Fatır Sûresi, 35:5; Hadîd Sûresi, 57:20; Nâziât Sûresi, 79:37.
6. bk. Bakara Sûresi, 2:22, 164; Âl-i İmran Sûresi, 3:109, 191; A'râf Sûresi,7:96; Hûd Sûresi, 11:44; Ra'd Sûresi, 13:13; Hicr Sûresi, 15:16, 22;İsrâ Sûresi, 17:44; Enbiyâ Sûresi, 21:79.

Şimdi, dünyayı tahkir edenler dört sınıftır.

Birincisi: Ehl-i marifettir ki, Cenâb-ı Hakkın marifetine ve muhabbet ve ibadetine sed çektiği için tahkir eder.

İkincisi: Ehl-i âhirettir ki, ya dünyanın zarurî işleri onları amel-i uhrevîden men ettiği için veyahut şuhud derecesinde imanla Cennetin kemâlât ve mehâsinine nisbeten dünyayı çirkin görür. Evet, Hazret-i Yusuf Aleyhisselâma güzel bir adam nisbet edilse yine çirkin göründüğü gibi, dünyanın ne kadar kıymettar mehâsini varsa, Cennetin mehâsinine nisbet edilse hiç hükmündedir.[1]

Üçüncüsü: Dünyayı tahkir eder, çünkü eline geçmez. Şu tahkir dünyanın nefretinden gelmiyor, muhabbetinden ileri geliyor.

Dördüncüsü: Dünyayı tahkir eder; zira dünya eline geçiyor, fakat durmuyor, gidiyor. O da kızıyor. Teselli bulmak için tahkir eder, "Pistir" der. Şu tahkir ise, o da dünyanın muhabbetinden ileri geliyor. Halbuki makbul tahkir odur ki, hubb-u âhiretten ve marifetullahın muhabbetinden ileri gelir.

Demek, makbul tahkir, evvelki iki kısımdır. Cenâb-ı Hak bizi onlardan yapsın. Âmin, *bihurmeti Seyyidi'l-Mürselîn*.

1. bk. Nisâ Sûresi, 4:77; Ra'd Sûresi, 13:26; Mü'min Sûresi, 40:39; A'lâ Sûresi, 87:16-17.

Üçüncü Mevkıf

وَاِنْ مِنْ شَىْءٍ اِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ [1]

Şu Üçüncü Mevkıf İkinci Noktadır. O da İki Mebhastır.

Birinci Mebhas

وَاِنْ مِنْ شَىْءٍ اِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ sırrınca, herşeyden Cenâb-ı Hakka karşı pencereler hükmünde çok vecihler var. Bütün mevcudatın hakaiki, bütün kâinatın hakikati, esmâ-i İlâhiyeye istinad eder. Herbir şeyin hakikati, bir isme veyahut çok esmâya istinad eder. Eşyadaki sıfatlar, san'atlar dahi, herbiri birer isme dayanıyor. Hattâ, hakikî fenn-i hikmet *Hakîm* ismine ve hakikatli fenn-i tıp *Şâfî* ismine ve fenn-i hendese *Mukaddir* ismine, ve hâkezâ, herbir fen bir isme dayandığı ve onda nihayet bulduğu gibi, bütün fünun ve kemâlât-ı beşeriye ve tabakat-ı kümmelîn-i insaniyenin hakikatleri esmâ-i İlâhiyeye istinad eder. Hattâ, muhakkıkîn-i evliyanın bir kısmı demişler: "Hakikî hakaik-i eşya, esmâ-i İlâhiyedir. Mahiyet-i eşya ise, o hakaikin gölgeleridir. Hattâ, birtek zîhayat şeyde, yalnız zâhir olarak yirmi kadar esmâ-i İlâhiyenin cilve-i nakşı görünebilir."

Şu ince ve dakik ve pek büyük ve geniş hakikati, bir temsille fehme takribe çalışacağız. İki üç ayrı ayrı elekle elemek suretinde tahlil edeceğiz. Ne kadar uzun beyan etsek yine kısadır; usanmamak gerek. Şöyle:

1. "Hiçbir şey yoktur ki, Onu hamd ile tesbih etmesin." İsrâ Sûresi, 17:44.

Nasıl ki, gayet mahir bir tasvirci ve heykeltraş bir zât, gayet güzel bir çiçekle ve insan cins-i lâtifinden gayet güzel bir hasnânın suret ve heykelini yapmak istese, evvelâ o iki şeyin umumî şekillerini bazı hatlarla tayin eder. Şu tayini bir tanzim iledir, bir takdir ile yapıyor, hendeseye istinaden hudut tayin ediyor. Şu tanzim ve takdir, bir hikmet ve ilim ile yapıldığını gösteriyor ki, tanzim ve tahdit fiilleri, ilim ve hikmet pergeliyle dönüyor. Öyle ise, tanzim ve tahdit arkasında, ilim ve hikmet mânâları hükmediyor. Öyle ise, ilim ve hikmet pergeli kendini gösterecek.

İşte, kendini gösterdi ki, o hudutlar içinde, göz, kulak, burun, yaprak ve incecik püskülcükler gibi şeylerin tasvirine başladı. Şimdi görüyoruz ki, içindeki pergelin harekâtıyla tayin edilen âzâlar, san'atkârâne ve inâyetkârâne düşüyor.

Öyle ise, o ilim ve hikmet pergelini çeviren, arkada sun’ ve inâyet mânâları var, hükmediyorlar ve kendilerini gösterecekler.

İşte, ondandır ki, bir hüsünve ziynete kabiliyet gösteriyor. Öyle ise, sun’ ve inâyeti çalıştıran, irade-i tahsin ve kasd-ı tezyindir. Öyle ise, onlar hükmediyorlar ki, tezyine, tenvire başladı, bir tebessüm vaziyetini gösterdi ve hayattarlık heyetini verdi.

Elbette, şu tahsinve tenvir mânâsını çalıştıran, lütuf ve kerem mânâsıdır. Evet, o iki mânâ, onda o derece hükmeder ki, adeta o çiçek bir lütf-u mücessem, o heykel bir kerem-i mütecessiddir.

Şimdi, bu mânâ-yı keremve lütfu çalıştıran ve tahrik eden, teveddüd ve taarrüf mânâlarıdır. Yani, kendini hüneriyle tanıttırmak ve halka kendinisevdirmek mânâları arkada hükmediyor. Bu tanıttırmak ve sevdirmek,elbette meyl-i merhamet ve irade-i nimetten geliyor.

Madem rahmetve irade-i nimet arkada hükmediyor. Öyle ise, o heykeli, nimetin envâıyla dolduracak, tezyin edecek, o çiçeğin suretini de bir hediyeye takacak.

İşte, o heykelin ellerini, kucağını ve ceplerini kıymettar nimetlerle doldurdu ve o çiçek suretini de bir mücevherata taktı. Demek bu rahmet ve irade-i nimeti çalıştıran, terahhum ve tahannündür. Yani, acımak ve şefkat etmek mânâsı, rahmet ve nimeti tahrik ediyor.

Ve o müstağnîve hiç kimseye ihtiyacı olmayan zâtta olan terahhum ve tahannün mânâsını tahrik eden ve izhara sevk eden, elbette o zâttaki mânevî cemâl ve kemâldir ki, tezahür etmek isterler. Ve o cemâlin en şirin cüz’ü olan muhabbet ve en tatlı kısmı olan rahmet ise, san’at âyinesiyle görünmek ve müştakların gözleriyle kendilerini görmek isterler. Yani, cemâl ve kemâl—çünkü bizzat sevilirler—herşeyden ziyade kendi kendini severler. Hem hüsündür, hem aşktırlar. Hüsün ve aşkın ittihadı bu noktadandır. Cemâl, madem kendini sever, kendini âyinelerde görmek ister. İşte, heykele konulan ve surete takılan sevimli nimetler, güzel meyveler, o cemâl-i mânevînin, kendi kabiliyetlerine göre birer lem’asını taşıyorlar; o lem’aları hem cemâl sahibine, hem başkasına gösteriyorlar.

Aynen öyle de, Sâni-i Hakîm, Cenneti ve dünyayı, semâvâtı ve zemini, nebâtat ve hayvânâtı, cin ve insi, melek ve ruhaniyatı, küllî ve cüz’î bütün eşyayı, cilve-i esmâsıyla eşkâlini tahdit ediyor, tanzim ediyor, birer miktar-ı muayyene veriyor. Onun ile, bunlara *Mukaddir, Munazzım, Musavvir* isimlerini okutturuyor.

Öyle bir tarzda şekl-i umumîsinin hududunu tayin eder ki, *Alîm, Hakîm* ismini gösterir.

Sonra, ilim ve hikmetcetveliyle, o hudut içinde, o şeyin tasvirine başlar. Öyle bir tarzda ki, sun’ ve inâyet mânâlarını ve *Sâni* ve *Kerîm* isimlerini gösteriyor.

Sonra, san’atınyed-i beyzâsıyla, inâyetin fırçasıyla, o suretin—eğer birtek insan ve birtek çiçek ise—göz, kulak, yaprak, püskül gibi âzâlarına bir hüsün, bir ziynet renkleri veriyor. Eğer zemin ise, maâdin, nebâtat ve hayvânâtına bir hüsün ve ziynet renkleri veriyor. Eğer Cennet ise, bağlarına, kasırlarına, hurilerine bir hüsün ve ziynet renkleri veriyor, ve hâkezâ, başkalarını kıyas et.

Hem öyle bir tarzda tezyinve tenvir eder ki, lütuf ve kerem mânâları onda o derece hükmediyor ki, adeta o mevcud-u müzeyyen, o masnu-u münevver bir lütf-u mücessem, bir kerem-i mütecessid hükmüne geçer, *Lâtif* ve *Kerîm* ismini zikreder.

Sonra, o lütufve keremi şu cilveye sevk eden, elbette teveddüd ve taarrüftür, yani kendini zîhayata sevdirmek ve zîşuura bildirmek şe’nleridir ki, *Lâtif, Kerîm* isimlerinin arkalarında *Vedûd* ve *Mâruf* isimlerini okutuyor ve masnuun lisan-ı hâlinden işitiliyor.

Sonra, o müzeyyenmevcudu, o güzel mahlûku leziz meyveler, sevimli neticelerle süslendirip, ziynetten nimete, lütuftan rahmete çevirir, *Mün’im* ve *Rahîm* ismini okutturur ve zâhirî perdeler arkasında o iki ismin cilvesini gösterir.

Sonra, bu Rahîmve Kerîmi, Müstağnî-yi ale’l-Itlak olan Zâtta, bu cilveye sevk eden, elbette bir terahhum, tahannün şe’nleridir ki, ism-i *Hannân* ve *Rahmân*’ı okutturuyor ve gösteriyor.

Şu terahhum, tahannünmânâlarını cilveye sevk eden, elbette bir cemâl ve kemâl-i zâtîdir ki, tezahür etmek ister. *Cemîl* ismini ve Cemîl isminde münderiç olan *Vedûd* ve *Rahîm* isimlerini okutturuyor. Çünkü cemâl bizzat sevilir. Zîcemâl ve cemâl, kendi kendini sever. Hem hüsündür, hem muhabbettir. Kemâl dahi bizzat mahbubdur, sebepsiz olarak sevilir. Hem muhibdir, hem mahbubdur. Madem nihayetsiz derece-i kemâlde bir cemâl ve nihayetsiz derece-i cemâlde bir kemâl nihayet derecede sevilir, muhabbete ve aşka lâyıktır. Elbette, âyinelerde ve âyinelerin kabiliyetlerine göre lemeâtını ve cilvelerini görmek ve göstermekle tezahür etmek ister.

Demek, Sâni-i Zülcelâlin ve Hakîm-i Zülcemâlin ve Kadîr-i Zülkemâlin zâtındaki cemâl-i zâtîve kemâlât-ı zâtiyesi terahhum ve tahannün ister ve *Rahmân* ve *Hannân* isimlerini tecellîye sevk eder.

Terahhumve tahannün ise, rahmet ve nimeti göstermekle *Rahîm* ve *Mün’im* isimlerini cilveye sevk eder.

Rahmetve nimet ise teveddüd, taarrüf şe’nlerini iktiza edip *Vedûd* ve *Mâruf* isimlerini tecellîye sevk eder, masnuun bir perdesinde onları gösterir.

Teveddüdve taarrüf ise, lütuf ve kerem mânâlarını tahrik eder, *Lâtif* ve *Kerîm* isimlerini, masnuun bazı perdelerinde okutturuyor.

Lütufve kerem şe'nleri ise, tezyin ve tenvir fiillerini tahrik eder, *Müzeyyin* ve *Münevvir* isimlerini, masnuun hüsün ve nuraniyeti lisanıyla okutturur.

Ve o tezyinve tahsin şe'nleri ise, sun' ve inâyet mânâlarını iktiza eder ve *Sâni* ve *Muhsin* isimlerini, o masnuun güzel simasıyla okutturur.

Ve o sun've inâyet ise, bir ilim ve hikmeti iktiza eder ve ism-i *Alîm* ve *Hakîm*'i, o masnuun intizamlı, hikmetli âzâsıyla okutturur.

O ilim ve hikmetise, tanzim, tasvir, teşkil fiillerini iktiza ediyor; *Musavvir* ve *Mukaddir* isimlerini, masnuun heyetiyle, şekliyle okutturur, gösterir.

İşte, Sâni-i Zülcelâl, bütün masnuatını öyle bir tarzda yapmış ki, ekserisi, hususan zîhayat kısmı, çok esmâ-i İlâhiyeyi okutturur. Güya herbir masnuuna ayrı ayrı, birbiri üstünde yirmi gömlek giydirmiş, yirmi perdeye sarmış; her gömlekte, her perdede ayrı ayrı esmâsını yazmış.

Meselâ, temsilde gösterildiği gibi, tek güzel bir çiçekle, insanın kısm-ı sânisinden bir ferd-i hasnânın yalnız zâhirî hilkatlerinde çok sahifeler vardır. Başka büyük ve küllî masnuatı o iki cüz'î misale kıyas et.

Birinci sahife: Umumî şekil ve miktarını gösteren heyettir ki, *yâ Musavvir, yâ Mukaddir, yâ Munazzım* isimlerini yad eder.

İkinci sahife: Suretlerinde ayrı ayrı âzâların inkişafıyla hasıl olan çiçek ve insanın basit heyetidir ki, o sahifede *Alîm, Hakîm* isimleri gibi çok isimler yazılıyor.

Üçüncü sahife: O iki mahlûkun ayrı ayrı âzâlarına ayrı ayrı hüsün ve ziynet vermekle, o sahifede *Sâni* ve *Bâri*' isimleri gibi çok isimler yazılıyor.

Dördüncü sahife: Öyle bir ziynet ve hüsün, o iki masnua veriliyor ki, güya lütuf ve kerem tecessüm etmiş, onlar olmuş. O sahife *yâ Lâtif, yâ Kerîm* gibi çok isimleri yad eder, okur.

Beşinci sahife: O çiçeğe leziz meyveler, o hasnâya sevimli evlâtlar, güzel ahlâklar takmakla, o sahife *yâ Vedûd, yâ Rahîm, yâ Mün'im* gibi isimleri okutturuyor.

Altıncı sahife: O in'âm ve ihsan sahifesinde *yâ Rahmân, yâ Hannân* gibi isimler okunuyor.

Yedinci sahife: O nimetlerde, o neticelerde öyle lemeât-ı hüsün ve cemâl görünüyor ki, hakikî bir şevk ve şefkatle yoğrulmuş halis bir şükür ve sâfi bir muhabbete lâyık olur. O sahifede *yâ Cemîl-i Zülkemâl, yâ Kâmil-i Zülcemâl* isimleri yazılı okunuyor.

İşte, yalnız bir güzel çiçek ve hasnâ bir insan ve yalnız maddî ve zâhir suretinde bu kadar esmâyı gösterirse, acaba umum çiçekler ve bütün zîhayat ve büyük ve küllî mevcudat, ne derece ulvî ve küllî esmâyı okutuyor, kıyas edebilirsin.

Hem insan ruh, kalb, akıl cihetiyle ve hayat ve letâif sahifeleriyle *Hayy, Kayyûm* ve *Muhyî* gibi ne kadar esmâ-i kudsiye-i nuraniyeyi okur ve okutturur, kıyas edebilirsin.

İşte, Cennet bir çiçektir. Huri taifesi dahi bir çiçektir. Rû-yi zemin dahi bir çiçektir. Bahar da bir çiçektir. Semâ da bir çiçektir; yıldızlar o çiçeğin yaldızlı nakışlarıdır. Güneş de bir çiçektir; ziyasındaki yedi rengi o çiçeğin nakışlı boyalarıdır. Âlem güzel ve büyük bir insandır; nasıl ki insan küçük bir âlemdir.

Huriler nev'i ve ruhanîler cemaati ve melek cinsi ve cin taifesi ve insan nev'i, birer güzel şahıs hükmünde tasvir ve tanzim ve icad edilmiştir. Hem herbiri külliyetiyle, hem herbir ferdi tek başıyla, Sâni-i Zülcemâlinin esmâsını gösterdikleri gibi, Onun cemâline, kemâline, rahmetine ve muhabbetine birer ayrı ayrı âyinelerdir. Ve nihayetsiz cemâl ve kemâline ve rahmet ve muhabbetine birer şahid-i sadıktır. Ve o cemâl ve kemâlin ve rahmet ve muhabbetin birer âyâtıdır, birer emârâtıdır. İşte, şu nihayetsiz envâ-ı kemâlât, daire-i vâhidiyette ve ehadiyette hâsıldır. Demek, o daire haricinde tevehhüm olunan kemâlât, kemâlât değildir.

İşte, hakaik-i eşyanın esmâ-i İlâhiyeye dayandığını ve istinadettiğini, belki hakikî hakaik, o esmânın cilveleri olduğunu ve herşeyin çok cihetlerle, çok dillerle Sâniini zikir ve tesbih ettiğini anla, [1] وَاِنْ مِنْ شَیْءٍ اِلاَّ یُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ nin bir mânâsını bil ve [2] سُبْحَانَ مَنِ اخْتَفَى بِشِدَّةِ ظُهُورِهِ de. Ve âyetlerin âhirlerinde olan [3] وَهُوَ الْعَزِیزُ الْحَكِیمُ [4] وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِیمُ [5] وَهُوَ الْعَلِیمُ الْقَدِیرُ gibi zikir ve tekrarlarındaki bir sırrı fehmet.

1. "Hiçbir şey yoktur ki, Onu hamd ile tesbihetmesin (Onun kemâlâtını ve noksanlardan münezzeh olduğunu bilmesin!)." İsrâ Sûresi, 17:44.
2. Şiddet-i zuhurundan gizlenmiş olan Zât her türlü noksandan münezzehtir.
3. "Sadece O herşeyi hakkıyla bilir ve herşeye hakkıyla kâdirdir." Rum Sûresi, 30:54.
4. "Sadece O çok bağışlayıcı ve çok merhamet edicidir." Yûnus Sûresi, 10:107.
5. "Sadece Onun kudreti herşeyi galiptir ve O herşeyi hikmetle yapar." Rum Sûresi, 30:27.

Eğer bir çiçekte esmâyı okuyamıyorsan ve vâzıh göremiyorsan, Cennete bak, bahara dikkat et, zeminin yüzünü temâşâ et. Rahmetin şu büyük çiçekleri olan Cennet ve bahar ve zeminde yazılan esmâyı vâzıhan okuyabilirsin, cilvelerini ve nakışlarını anlar, görürsün.

İkinci Noktanın İkinci Mebhası

EHL-İ DALÂLETİN vekili, tutunacak ve dalâletini ona bina edecek hiçbir şey bulamadığı ve mülzem kaldığı zaman şöyle diyor ki: “Ben, saadet-i dünyayı ve lezzet-i hayatı ve terakkiyât-ı medeniyeti ve kemâl-i san’atı, kendimce, âhireti düşünmemekte ve Allah’ı tanımamakta ve hubb-u dünyada ve hürriyette ve kendine güvenmekte gördüğüm için, insanın ekserisini bu yola şeytanın himmetiyle sevk ettim ve ediyorum.”

Elcevap: Biz dahi Kur’ân namına diyoruz ki: Ey biçare insan! Aklını başına al, ehl-i dalâletin vekilini dinleme. Eğer onu dinlersen hasâretin o kadar büyük olur ki, tasavvurundan ruh, akıl ve kalb ürperir.

Senin önünde iki yol var: Birisi, ehl-i dalâletin vekilinin gösterdiği şekavetli yoldur. Diğeri, Kur’ân-ı Hakîmin tarif ettiği saadetli yoldur.

İşte, o iki yolun pek çok muvazenelerini, çok Sözlerde, hususan Küçük Sözlerde gördün ve anladın. Şimdi, makam münasebetiyle, binde bir muvazenelerini yine gör, anla. Şöyle ki:

Şirk ve dalâletin ve fısk ve sefahetin yolu, insanı nihayet derecede sukut ettiriyor.

Hadsiz elemler içinde nihayetsiz ağır bir yükü, zayıf ve âciz beline yükletir. Çünkü, insan Cenâb-ı Hakkı tanımazsa ve Ona tevekkül etmezse, o vakit, insan, gayet derecede âciz ve zayıf, nihayet derecede muhtaç, fakir, hadsiz musibetlere maruz, elemli, kederli bir fâni hayvan hükmünde olup,[1] bütün sevdiği ve alâka peydâ ettiği bütün eşyadan mütemadiyen firak elemini çeke çeke, nihayette, bâki kalan bütün ahbabını bir firak-ı elîm içinde bırakıp, kabrin zulümatına yalnız olarak gider. Hem müddet-i hayatında gayet cüz’î bir ihtiyar ve küçük bir iktidar ve kısacık bir hayat ve az bir ömür ve sönük bir fikir ile, nihayetsiz elemlerle ve emellerle faidesiz çarpışır ve hadsiz arzuların ve makàsıdın tahsiline, semeresiz, boşu boşuna çalışır.[2] Hem kendi vücudunu yükleyemediği halde, koca dünya yükünü biçare beline ve kafasına yüklenir. Daha Cehenneme gitmeden Cehennem azâbını çeker.[3]

1. bk. A'râf Sûresi, 7:179 Furkan Sûresi;, 25:43-44; Muhammed Sûresi, 47:12.
2. bk. Bakara Sûresi, 2:217; Mâide Sûresi, 5:5, 53; En'âm Sûresi, 6:88; A'rafSûresi, 7:147; Hûd Sûresi, 11:16; Zümer Sûresi, 39:65; Muhammed Sûresi,47:9, 27, 32.
3. bk. Âl-i İmran Sûresi, 3:56; En'âm Sûresi, 6:124-125; A'râf Sûresi, 7:152;Ra'd Sûresi, 13:34; Zümer Sûresi, 39:22; Fussilet Sûresi, 41:16.

Evet, şu elîm elemi ve dehşetli mânevî azâbı hissetmemek için, ehl-i dalâlet, iptal-i his nev’inden gaflet sarhoşluğuyla muvakkaten hissetmez. Fakat hissedeceği zaman, kabre yakın olduğu vakit, birden hisseder. Çünkü, Cenâb-ı Hakka hakikî abd olmazsa, kendi kendine mâlik zannedecek. Halbuki, o cüz’î

ihtiyar, o küçük iktidarı ile şu fırtınalı dünyada vücudunu idare edemiyor. Hayatına muzır mikroptan tut, tâ zelzeleye kadar binler taife düşmanları, hayatına karşı tehacüm vaziyetinde görür. Elîm bir korku dehşeti içinde, her vakit kendine müthiş görünen kabir kapısına bakıyor.

Hem bu vaziyette iken, insaniyet itibarıylanev-i insanî ile ve dünya ile alâkadar olduğu halde, dünyayı ve insanı bir Hakîm, Alîm, Kadîr, Rahîm, Kerîm bir Zâtın tasarrufunda tasavvuretmediği ve onları tesadüf ve tabiata havale ettiği için, dünyanın ehvâli ve insanın ahvâli, onu daima iz'âç eder. Kendi elemiyle beraber, insanların elemini de çeker. Dünyanın zelzelesi, tâunu, tufanı, kaht u galâsı, fenâ ve zevâli, ona gayet müz'iç ve karanlıklı birer musibet suretinde onu tâzip eder.

Hem şu haldeki insan, merhamet ve şefkate lâyık değildir. Çünkü kendi kendine bu dehşetli vaziyeti veriyor. Sekizinci Sözde, kuyuya girmiş iki kardeşin muvazene-i halinde denildiği gibi, nasıl bir adam, güzel bir bahçede, güzel bir ziyafette, güzel ahbaplar içinde, nezahetli, tatlı, namuslu, hoş, meşru bir lezzet ve eğlenceye kanaat etmeyip gayr-ı meşru ve mülevves bir lezzet için çirkin ve necis bir şarabı içse, sarhoş olup kendini kış ortasında, pis bir yerde vahşi canavarlar içinde tahayyül etse, titreyip, bağırıp çağırsa, nasıl merhamete lâyık değil. Çünkü ehl-i namus ve mübarek arkadaşlarını canavar tasavvur eder, onlara karşı hakaret eder. Hem ziyafetteki leziz taamları ve temiz kapları mülevves, pis taşlar tasavvur eder, kırmaya başlar. Hem mecliste muhterem kitapları ve mânidar mektupları mânâsız ve âdi nakışlar tasavvur eder, yırtarak ayak altına atar, ve hâkezâ... Böyle bir şahıs nasıl merhamete müstehak değildir, belki tokata müstehaktır.

Öyle de, sû-i ihtiyarından neş'et eden küfür sarhoşluğuyla ve dalâlet divaneliğiyle, Sâni-i Hakîmin şu misafirhane-i dünyasını tesadüf ve tabiat oyuncağı olduğunu tevehhüm edip; ve cilve-i esmâ-i İlâhiyeyi tazelendiren masnuatın, zamanın geçmesiyle vazifelerinin bittiğinden âlem-i gayba geçmelerini, adem ile idam tasavvur ederek; ve tesbihat sadâlarını zevâl ve firak-ı ebedî vâveylâsı olduklarını tahayyül ettiğinden; ve mektubât-ı Samedâniye olan şu mevcudat sahifelerini mânâsız, karma karışık tasavvurettiğinden; ve âlem-i rahmete yol açan kabir kapısını zulümat-ı adem ağzı tasavvur ettiğinden; ve eceli, hakikî ahbaplara visal daveti olduğu halde, bütün ahbaplardan firak nöbeti tasavvur ettiğinden; hem kendini dehşetli bir azab-ı elîmde bırakıyor, hem mevcudatı, hem Cenâb-ı Hakkın esmâsını, hem mektubatını inkâr ve tezyif ve tahkir ettiğinden merhamete ve şefkate lâyık olmadığı gibi, şiddetli bir azaba da müstehaktır, hiçbir cihette merhamete lâyık değildir.

İşte, ey bedbaht ehl-i dalâlet ve sefahet! Şu dehşetli sukuta karşı ve ezici

meyusiyete mukabil hangi tekemmülünüz, hangi fünununuz, hangi kemâliniz, hangi medeniyetiniz, hangi terakkiyâtınız karşı gelebilir? Ruh-u beşerin eşedd-i ihtiyaçla muhtaç olduğu hakikî teselliyi nerede bulabilirsiniz? Hem güvendiğiniz ve bel bağladığınız ve âsâr-ı İlâhiyeyi ve ihsânât-ı Rabbâniyeyi onlara isnat ettiğiniz hangi tabiatınız, hangi esbabınız, hangi şerikiniz, hangi keşfiyâtınız, hangi milletiniz, hangi bâtıl mâbudunuz, sizi, sizce idam-ı ebedî olan mevtin zulümâtından kurtarıp, kabir hududundan, berzah hududundan, mahşer hududundan, sırat köprüsünden hâkimâne geçirebilir, saadet-i ebediyeye mazhar edebilir? Halbuki, kabir kapısını kapamadığınız için, siz kat'î olarak bu yolun yolcususunuz. Böyle bir yolcu, öyle birisine dayanır ki, bütün bu daire-i azîme ve bu geniş hudutlar, Onun taht-ı emrinde ve tasarrufundadır.

Hem dahi, ey bedbaht ehl-i dalâlet ve gaflet! "Gayr-ı meşru bir muhabbetin neticesi, merhametsiz azap çekmektir" kaidesi sırrınca, siz, fıtratınızdaki Cenâb-ı Hakkın zât ve sıfât ve esmâsına sarf edilecek muhabbet ve marifet istidadını ve şükür ve ibâdât cihâzâtını nefsinize ve dünyaya gayr-ı meşru bir surette sarf ettiğinizden, bil'istihkak cezasını çekiyorsunuz. Çünkü Cenâb-ı Hakka ait muhabbeti nefsinize verdiniz; mahbubunuz olan nefsinizin hadsiz belâsını çekiyorsunuz. Çünkü hakikî bir rahatı, o mahbubunuza vermiyorsunuz. Hem onu, hakikî mahbub olan Kadîr-i Mutlaka tevekkül ile teslim etmiyorsunuz, daima elem çekiyorsunuz.

Hem Cenâb-ı Hakkın esmâve sıfâtına ait muhabbeti dünyaya verdiniz ve âsâr-ı san'atını, âlemin esbabına taksim ettiniz; belâsını çekiyorsunuz. Çünkü, o hadsiz mahbuplarınızın bir kısmı size Allahaısmarladık demeyip, size arkasınıçevirip, bırakıp gidiyor. Bir kısmı sizi hiç tanımıyor, tanısa da sizisevmiyor, sevse de size bir faide vermiyor. Daima hadsiz firaklardan ve ümitsiz, dönmemek üzere zevâllerden azap çekiyorsunuz.

İşte, ehl-i dalâletin saadet-i hayatiyeve tekemmülât-ı insaniye ve mehâsin-i medeniyet ve lezzet-i hürriyet dedikleri şeylerin içyüzleri ve mahiyetleri budur. Sefahet ve sarhoşluk bir perdedir; muvakkaten hissettirmez. "Tuh onların aklına!" de.

Amma Kur'ân'ın cadde-i nuraniyesi ise, bütün ehl-i dalâletin çektiği yaraları hakaik-i imaniyeile tedavi eder. Bütün evvelki yoldaki zulümatı dağıtır. Bütün dalâlet ve helâket kapılarını kapatır. Şöyle ki:

İnsanın zaaf ve aczini ve fakr ve ihtiyacını, bir Kadîr-i Rahîme tevekkül ile tedavi eder.[1] Hayat ve vücudun yükünü Onun kudretine, rahmetine teslim edip, kendine yüklemeyip, belki kendisi o hayatına ve nefsine biner hükmünde bir rahat makam bulur.[2] Kendisinin "nâtık bir hayvan" değil, belki hakikî bir insan

ve makbul bir misafir-i Rahmân olduğunu bildirir. Dünyayı, bir misafirhane-i Rahmân olduğunu göstermekle ve dünyadaki mevcudatise esmâ-i İlâhiyenin âyineleri olduklarını ve masnuatı ise her vakit tazelenen mektubât-ı Samedâniye olduklarını bildirmekle, insanın fenâ-yı dünyadan ve zevâl-i eşyadan ve hubb-u fâniyattan gelen yaralarını güzelce tedavi eder ve evhamın zulümatından kurtarır.

1. bk. Âl-i İmran Sûresi, 3:122; A'râf Sûresi, 7:89; Enfâl Sûresi, 8:45; Tevbe Sûresi, 9:129; Yûnus Sûresi, 10:71, 85; Hûd Sûresi, 11:56; YûsufSûresi, 12:67; İbrahim Sûresi, 14:12; Zümer Sûresi, 39:38.
2. bk. Bakara Sûresi, 2:112, 131; Nisâ Sûresi, 4:125; Neml Sûresi, 27:44; Zümer Sûresi, 39:54.

Hem mevt ve eceli, âlem-i berzaha giden ve âlem-i bekâda olan ahbaplara visal ve mülâkat mukaddimesi olarak gösterir. Ehl-i dalâletin nazarında bütün ahbabından bir firak-ı ebedî telâkki ettiği ölüm yaralarını böylece tedavi eder. Ve o firak, ayn-ı lika olduğunu ispat eder.

Hem kabrin âlem-i rahmete ve dâr-ı saadete ve bağıstan-ı cinâna ve nuristan-ı Rahmân'a açılan bir kapı olduğunu ispat etmekle, beşerin en müthiş korkusunu izale edip, en elîm ve kasavetli ve sıkıntılı olan berzah seyahatini en leziz ve ünsiyetli ve ferahlı bir seyahat olduğunu gösterir. Kabir ile ejderha ağzınıkapatır, güzel bir bahçeye kapı açar. Yani, kabir ejderha ağzıolmadığını, belki bağistan-ı rahmete açılan bir kapı olduğunu gösterir.

Hem mü'mine der: İhtiyarın cüz'îise, kendi Mâlikinin irade-i külliyesine işini bırak.[6] İktidarın küçük ise, Kadîr-i Mutlakın kudretine itimat et.[7] Hayatın az ise, hayat-ı bâkiyeyi düşün.[3] Ömrün kısa ise, ebedî bir ömrün var, merak etme.[4] Fikrin sönük ise, Kur'ân'ın güneşi altına gir, imanın nuruyla bak ki, yıldız böceği olan fikrin yerine herbir âyet-i Kur'ân birer yıldız misillü sana ışık verir.[5] Hem hadsiz emellerin, elemlerin varsa, nihayetsiz bir sevap ve hadsiz bir rahmet seni bekliyor.[1] Hem hadsiz arzuların, makàsıdın varsa, onları düşünüp muztarip olma. Onlar bu dünyaya sığışmaz. Onların yerleri başka diyardır ve onları veren de başkadır.[2]

1. bk. Tâhâ Sûresi, 20:25-27; Mü'minSûresi, 40:38-45.
2. bk. Âl-i İmran Sûresi, 3:159, 173; Nisâ Sûresi, 4:81; Mâide Sûresi, 5:23; Enfâl Sûresi, 8:61.
3. bk. Tevbe Sûresi, 9:38; Yûnus Sûresi, 10:24; Kehf Sûresi, 18:45; 29:64; Lokman Sûresi, 31:33.
4. bk. Bakara Sûresi, 2:201; Âl-i İmran Sûresi, 3:148; Nisâ Sûresi, 4:77; En'âm Sûresi, 6:32.
5. bk. Bakara Sûresi, 2:2, 185; Âl-i İmran Sûresi, 3:138; Yûnus Sûresi, 10:57; Yûsuf Sûresi, 12:111.
6. bk. Bakara Sûresi, 2:157, 218; Âl-i İmran Sûresi, 3:107; Nisâ Sûresi, 4:96, 175; A'râf Sûresi, 7:156.
7. bk. Mâide Sûresi, 5:65; Tevbe Sûresi, 9:21; Yûnus Sûresi, 10:9; FurkanSûresi, 25:24; Şuarâ Sûresi, 26:85; Zümer Sûresi, 39:10; Lokman Sûresi,31:8; Yâsin Sûresi, 36:55.

Hem der: Ey insan! Sen kendine mâlikdeğilsin.[1] Sen, kudreti nihayetsiz bir Kadîr, rahmeti hadsiz bir Rahîm-i Zât-ı Zülcelâlin memlûküsün.[2] Öyle ise, sen kendi hayatını kendine yükleyip zahmet çekme. Çünkü hayatı veren Odur, idare eden de Odur.[3] Hem dünya sahipsiz değil ki! Sen kendi kafana dünya yükünü yüklettirerek ehvâlini düşünüp merak etme. Çünkü onun sahibi Hakîmdir, Alîmdir.[4] Sen de misafirsin; fuzulî olarak karışma, karıştırma.

Hem insanlar, hayvanlar gibi mevcudatbaşıboş değiller; belki vazifedar memurdurlar,[5] bir Hakîm-i Rahîmin nazarındadırlar. Onların âlâm ve meşakkatlerini düşünüp ruhuna elem çektirme;[6] ve onların Hâlık-ı Rahîminin

rahmetinden daha ileri şefkatini sürme.[7] Hem sana düşmanlık vaziyetini alan mikroptan tâ tâun ve tufan ve kaht ve zelzeleye kadar bütün eşyanın dizginleri o Rahîm-i Hakîmin elindedirler.[8] O Hakîmdir, abes iş yapmaz; Rahîmdir, rahîmiyeti çoktur. Yaptığı her işinde bir nevi lütuf var.[9]

1. bk. A'râf Sûresi, 7:188; Yûnus Sûresi, 10:49; Lokman Sûresi, 31:24; Cin Sûresi, 72:21.
2. bk. Bakara Sûresi, 2:186; Âl-i İmran Sûresi, 3:20, 30; Mâide Sûresi, 5:118; İbrahim Sûresi, 14:31; Hicr Sûresi, 15:40, 49; İsrâ Sûresi, 17:53, 65;Kehf Sûresi, 18:102; Enbiyâ Sûresi, 21:105.
3. bk. Bakara Sûresi, 2:38; Âl-i İmran Sûresi, 3:156; En'âm Sûresi, 6:122; A'râf Sûresi, 7:158.
4. bk. Bakara Sûresi, 2:107; Âl-i İmran Sûresi, 3:26, 189; Mâide Sûresi, 5:17, 18, 40, 120.
5. bk. Mü'minûn Sûresi, 23:115-116; Kıyâmet Sûresi, 75:36.
6. bk. Fâtiha Sûresi, 1:3; Bakara Sûresi, 2:37, 143, 160, 163, 173; En'âm Sûresi, 6:18, 73, 83, 128.
7. bk. A'râf Sûresi, 7:151; Yûsuf Sûresi, 12:64, 92; Enbiyâ Sûresi, 21:83; Mü'minûn Sûresi, 23:109, 118.
8. bk. Âl-i İmran Sûresi, 3:26, 83; Mü'minûn Sûresi, 23:88; Yâsîn Sûresi, 36:83; Hadîd Sûresi, 57:29.
9. bk. Şûrâ Sûresi, 42:19.

Hem der: Şu âlemçendan fânidir; fakat ebedî bir âlemin levazımatını yetiştiriyor. Çendan zâildir, geçicidir; fakat bâki meyveler veriyor, bâki bir zâtın bâki esmâsının cilvelerini gösteriyor. Ve çendan lezzetleri az, elemleri çoktur; fakat Rahmân-ı Rahîmin iltifâtâtı, zevâlsiz hakikî lezzetlerdir. Elemler ise, sevap cihetiyle mânevî lezzet yetiştiriyor.[1] Madem meşru daire, ruh ve kalb ve nefsin bütün lezzetlerine safâlarına, keyiflerine kâfidir. Gayr-ı meşru daireye girme. Çünkü o dairedeki bir lezzetin bazan bin elemi var. Hem hakikî ve daimî lezzet olan iltifâtât-ı Rahmâniyeyi kaybetmeye sebeptir.[2]

Hem dalâletin yolunda sabıkan beyan edildiği gibi, esfel-i sâfilîne insanı öyle bir sukut ettiriyor ki,[3] hiçbir medeniyet, hiçbir felsefe ona çare bulamadıkları ve o derin zulümat kuyusundan hiçbir terakkiyât-ı beşeriye, hiçbir kemâlât-ı fenniye insanı çıkaramadığı halde, Kur'ân-ı Hakîm, iman ve amel-i salihle, o esfel-i sâfilîne sukuttan, insanı âlâ-yı illiyyîne çıkarır. Ve delâil-i kat'iye ile çıkarmasını ispat ediyor ve o derin kuyuyu terakkiyât-ı mâneviyenin basamaklarıyla ve tekemmülât-ı ruhiyenin cihâzâtıyla dolduruyor.[4]

Hem beşerin uzun ve fırtınalı ve dağdağalı olan ebed tarafındaki yolculuğunu gayet derecede teshil eder ve kolaylaştırır. Bin, belki elli bin senelik mesafeyi bir günde kestirecek vesaiti gösterir.[5]

1. bk. Bakara Sûresi, 2:25, 82; Âl-i İmran Sûresi, 3:15, 198; Nisâ Sûresi,4:14, 169; Mâide Sûresi, 5:85, 119; A'râf Sûresi, 7:42; Tevbe Sûresi,9:22, 72, 89, 100; Hûd Sûresi, 11:23; İbrahim Sûresi, 14:22.
2. bk. Furkan Sûresi, 25:69; Yûnus Sûresi, 10:27, 52; Ra'd Sûresi, 13:5; Mü'minûnSûresi, 23:103; Secde Sûresi, 32:14; Fussilet Sûresi, 41:28; ZuhrufSûresi, 43:74; Muhammed Sûresi, 47:15.
3. bk. Nisâ Sûresi, 4:145; Tîn Sûresi, 95:5.
4. bk. Sâd Sûresi, 38:24; İnşikak Sûresi, 8425; Tîn Sûresi, 95:6; Asr Sûresi,103:3.
5. bk. Meâric Sûresi, 70:1-44.

Hem Sultan-ı Ezel ve Ebedolan Zât-ı Zülcelâli tanıttırmakla, insanı Ona bir memur abd ve bir vazifedar misafir vaziyetini verir. Hem dünya misafirhanesinde, hem berzahî ve uhrevî menzillerde kemâl-i rahatla seyahatini temin eder. Nasıl ki, bir padişahın müstakim bir memuru, onun daire-i memleketinde, hem her vilâyetin hudutlarından suhuletle ve tayyare, gemi, şimendifer gibi sür'atli vasıta-i seyahatle gezer, geçer. Öyle de, Sultan-ı Ezelîye iman ile intisap eden ve amel-i salih ile itaat eden bir insan, şu misafirhane-i dünya menzillerinden ve âlem-i berzah ve âlem-i mahşer dairelerinden ve hâkezâ kabirden sonraki bütün âlemlerin geniş hudutlarından berk ve burâk sür'atinde

geçer, tâ saadet-i ebediyeyi bulur. Ve şu hakikati kat’î ispat eder ve asfiya ve evliyaya gösterir.

Hem de Kur’ân’ın hakikati der ki: Ey mü’min! Sendeki nihayetsiz muhabbet kabiliyetini, çirkin ve noksan ve şerûr ve sana muzır olan nefs-i emmârene verme.[1] Onu mahbub ve onun hevâsını kendine mâbud ittihaz etme.[2] Belki sendeki o nihayetsiz muhabbet kabiliyetini, nihayetsiz bir muhabbete lâyık; hem nihayetsiz sana ihsan edebilen; hem istikbalde seni nihayetsiz mes’ut eden; hem bütün alâkadar olduğun ve onların saadetleriyle mes’ut olduğun bütün zâtları ihsânâtıyla mes’ut eden; hem nihayetsiz kemâlâtı bulunan; ve nihayetsiz derecede kudsî, ulvî, münezzeh, kusursuz, noksansız, zevâlsiz cemâl sahibi olan; ve bütün esmâsı nihayet derecede güzel olan; ve her isminde pek çok envâr-ı hüsün ve cemâl bulunan; ve Cennet bütün güzellikleriyle ve nimetleriyle Onun cemâl-i rahmetini ve rahmet-i cemâlini gösteren; ve sevimli ve sevilen bütün kâinattaki bütün hüsün ve cemâl ve mehâsin ve kemâlât Onun cemâline ve kemâline işaret eden ve delâlet eden ve emare olan bir Zâtı mahbub ve mâbud ittihaz et.

Hem der: Ey insan! Onun esmâve sıfâtına ait istidad-ı muhabbetini, sair bekâsız mevcudata verme, faidesiz mahlûkata dağıtma.[3] Çünkü, âsâr ve mahlûkat fânidirler.[4] Fakat o âsârda ve o masnuatta nakışları, cilveleri görünen Esmâ-i Hüsnâ bâkidirler, daimîdirler. Ve esmâ ve sıfâtın herbirisinde binler merâtib-i ihsan ve cemâl ve binler tabakat-ı kemâl ve muhabbet var. Sen yalnız Rahmân ismine bak ki, Cennet bir cilvesi ve saadet-i ebediye bir lem’ası ve dünyadaki bütün rızık ve nimet bir katresidir.

1. bk. Yûsuf Sûresi, 12:53.
2. bk. Nisâ Sûresi, 4:135; Sâd Sûresi, 38:29; Nâziât Sûresi, 79:40; Kehf Sûresi, 18:28.
3. bk. Bakara Sûresi, 2:165; Tevbe Sûresi, 9:23-24; Kıyâmet Sûresi, 75:20-35; Dehr Sûresi, 76:27; Fecr Sûresi, 89:20-26.
4. bk. Kasas Sûresi, 28:88.

İşte, şu muvazene, ehl-i dalâletle ehl-i imanın hayat ve vazife cihetindeki mahiyetlerine işaret eden

لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِي اَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ اَسْفَلَ سَافِلِينَ اِلاَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ [1]

hem netice ve âkıbetlerine işaret eden [2]

فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْاَرْضُ

olan âyete dikkat et. Ne kadar ulvî, mu’cizâne, beyan ettiğimiz muvazeneyi ifade ederler.

Birinci âyet, On Birinci Sözde tafsilen o âyetin i’cazkârâne ve îcazkârâne ifade ettiği hakikati, o Sözde beyan edildiğinden, onu oraya havale ederiz. İkinci âyet ise, yalnız bir küçük işaretle göstereceğiz ki, ne kadar ulvî bir hakikati ifade

ediyor. Şöyle ki:

Şu âyet, mefhum-u muvafık ile şöyle ferman ediyor: “Ehl-i dalâletin ölmesiyle, semâvât ve zemin, onların üstünde ağlamıyorlar.”[3] Ve mefhum-u muhalifle delâlet ediyor ki, “Ehl-i imanın dünyadan gitmesiyle, semâvât ve zemin, onların üstünde ağlıyor.

1. "And olsun ki, Biz insanı en güzel bir şekilde yarattık. Sonra da onu enaşağı seviyeye indirdik-ancak iman eden ve güzel işler yapanlarmüstesna." Tîn Sûresi, 95:4-6.
2. "Gök ve yer onlara ağlamadı." Duhan Sûresi, 44:29.
3. bk. Duhân Sûresi, 44:29.

Yani, ehl-i dalâlet, madem semâvâtve arzın vazifelerini inkâr ediyor, mânâlarını bilmiyor, onların kıymetlerini iskat ediyor, Sânilerini tanımıyor. Onlara karşı bir hakaret, bir adâvet ettiğinden, elbette semâvât ve zemin, onlara ağlamak değil, belki onlara nefrin eder, onların gebermesiyle memnun olurlar. Ve mefhum-u muhalifle der: “Semâvât ve arz, ehl-i imanın ölmesiyle ağlarlar.” Zira, ehl-i iman ise, çünkü semâvât ve arzın vazifelerini bilir. Hakikî hakikatlerini tasdik ediyor. Ve onların ifade ettikleri mânâları iman ile anlıyor.“Ne kadar güzel yapılmışlar, ne kadar güzel hizmet ediyorlar” diyor. Veonlara lâyık kıymeti veriyor ve ihtiram ediyor. Cenâb-ı Hak hesabına onlara ve onlar âyine oldukları esmâya muhabbet ediyor. İşte, bu sır içindir ki, semâvât ve zemin, ağlar gibi ehl-i imanın zevâline mahzun oluyorlar.

Mühim bir sual: Diyorsunuz ki: “Muhabbet ihtiyarî değil. Hem, ihtiyac-ı fıtrîye binaen, leziz taamları ve meyveleri severim. Peder ve valide ve evlâtlarımı severim. Refika-i hayatımı severim. Dost ve ahbaplarımı severim. Enbiya ve evliyayı severim. Hayatımı, gençliğimi severim. Baharı ve güzel şeyleri vedünyayı severim. Nasıl bunları sevmeyeceğim? Nasıl bütün bu muhabbetleri Cenâb-ı Hakkın zât ve sıfât ve esmâsına verebilirim? Bu ne demektir?”

Elcevap: Dört Nükteyi dinle.

BİRİNCİ NÜKTE

Muhabbet çendan ihtiyarî değil. Fakat, ihtiyar ile, muhabbetin yüzü bir mahbuptan diğer bir mahbuba dönebilir. Meselâ, bir mahbubun çirkinliğini göstermekle, veyahut asıl lâyık-ı muhabbet olan diğer bir mahbuba perde veya âyine olduğunu göstermekle, muhabbetin yüzü mecazî mahbuptan hakikî mahbuba çevrilebilir.

İKİNCİ NÜKTE

Tâdât ettiğin sevdiklerini sevme demiyoruz. Belki onları Cenâb-ı Hakkın hesabına ve Onun muhabbeti namına sev deriz.

Meselâ, leziz taamları, güzel meyveleri, Cenâb-ı Hakkın ihsanı ve o Rahmân-ı Rahîmin in’âmı cihetinde sevmek, Rahmân ve Mün’im isimlerini sevmektir;

hem mânevî bir şükürdür. Şu muhabbet yalnız nefis hesabına olmadığını ve Rahmân namına olduğunu gösteren, meşru dairesinde kanaatkârâne kazanmak ve mütefekkirâne, müteşekkirâne yemektir.

Hem peder ve valideyi şefkatle teçhiz eden ve seni onların merhametli elleriyle terbiye ettiren hikmet ve rahmet hesabına onlara hürmet ve muhabbet, Cenâb-ı Hakkın muhabbetine aittir.[1] O muhabbet ve hürmet, şefkat, Allah için olduğunun alâmeti şudur ki: Onlar ihtiyar oldukları ve sana hiçbir faideleri kalmadığı ve seni zahmet ve meşakkate attıkları zaman, daha ziyade muhabbet ve merhamet ve şefkat etmektir.

اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ اَحَدُهُمَا اَوْ كِلاَهُمَا فَلاَ تَقُلْ لَهُمَا اُفٍّ [2]

âyeti, beş mertebe hürmetve şefkate evlâdı davet etmesi, Kur’ân’ın nazarında valideynin hukukları ne kadar ehemmiyetli ve ukukları ne derece çirkin olduğunu gösterir. Madem peder kimseyi değil, yalnız veledinin kendinden daha ziyade iyi olmasını ister. Ona mukabil, veled dahi pedere karşı hak dâvâ edemez. Demek, valideyn ve veled ortasında fıtraten sebeb-i münakaşa yok. Zira, münakaşa ya gıpta ve hasetten gelir. Pederde oğluna karşı o yok. Veya münakaşa, haksızlıktan gelir. Veledin hakkı yoktur ki, pederine karşı hak dâvâ etsin. Pederini haksız görse de, ona isyan edemez. Demek pederine isyan eden ve onu rencide eden, insan bozması bir canavardır.

Ve evlâtlarını, o Zât-ı Rahîm-i Kerîmin hediyeleri olduğu için kemâl-i şefkat ve merhametle onları sevmek ve muhafazaetmek, yine Hakka aittir. Ve o muhabbet ise, Cenâb-ı Hakkın hesabına olduğunu gösteren alâmet ise, vefatlarında sabır ile şükürdür, meyusâne feryad etmemektir.[3] “Hâlıkımın, benim nezaretime verdiği sevimli bir mahlûku idi, bir memlûkü idi. Şimdi hikmeti iktiza etti, benden aldı, daha iyi bir yere götürdü. Benim o memlûkte bir zâhirî hissem varsa, hakikî bin hisse onun Hâlıkına aittir. [4] اَلْحُكْمُ لِلّٰه deyip teslim olmaktır.

1. bk. Bakara Sûresi, 2:83; Nisâ Sûresi, 4:36; En’âm Sûresi, 6:151; İbrahim Sûresi, 14:41.
2. “Onlardan biri veya her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına erişecek olursa,sakın onlara ‘Öf’ bile deme.” İsrâ Sûresi, 17:23.
3. bk. Bakara Sûresi, 2:156.
4. “Hüküm (yetki ve karar) Allah’ındır.” Mü’min Sûresi, 40:12.

Hem dost ve ahbap ise, eğer onlar iman ve amel-i salih sebebiyle Cenâb-ı Hakkın dostları iseler, [1] اَلْحُبُّفِىاللّٰه sırrınca, o muhabbet dahi Hakka aittir.

Hem refika-i hayatını, rahmet-i İlâhiyenin mûnis, lâtif bir hediyesi olduğu

cihetiyle sev ve muhabbet et.[2] Fakat çabuk bozulan hüsn-ü suretine muhabbetini bağlama. Belki kadının en cazibedar, en tatlı güzelliği, kadınlığa mahsus bir letâfet ve nezaket içindeki hüsn-ü sîretidir. Ve en kıymettar ve en şirin cemâli ise, ulvî, ciddî, samimî, nuranî şefkatidir. Şu cemâl-i şefkat ve hüsn-ü sîret, âhir hayata kadar devam eder, ziyadeleşir. Ve o zaife, lâtife mahlûkun hukuk-u hürmeti o muhabbetle muhafaza edilir. Yoksa, hüsn-ü suretin zevâliyle, en muhtaç olduğu bir zamanda biçare hakkını kaybeder.

Hem enbiyave evliyayı sevmek, Cenâb-ı Hakkın makbul ibâdı olmak cihetiyle, Cenâb-ı Hakkın namına ve hesabınadır. Ve o nokta-i nazardan Ona aittir.[3]

1. "Allah için sevmek." *Ebû Dâvûd*, Sünnet 15; *Tirmizî*, Kıyâmet 60; *Müsned*3:438, 440.
2. bk. Nahl Sûresi, 16:72.
3. bk. Âl-i İmran, 3:31; *Buhârî*, Îman 66-67; *Tirmizî*, Îman 10.

Hem hayatı, Cenâb-ı Hakkın insana ve sana verdiği en kıymettar ve hayat-ı bâkiyeyi kazandıracak bir sermaye ve bir define ve bâki kemâlâtın cihâzâtını câmi’ bir hazine cihetiyle onu sevmek, muhafaza etmek, Cenâb-ı Hakkın hizmetinde istihdam etmek, yine o muhabbet bir cihette Mâbûda aittir.

Hem gençliğin letâfetini, güzelliğini, Cenâb-ı Hakkın lâtif, şirin, güzel bir nimeti nokta-i nazarından istihsan etmek, sevmek, hüsn-ü istimal etmek, şâkirânebir nevi muhabbet-i meşruadır.

Hem baharı, Cenâb-ı Hakkın nuranîesmâlarının en lâtif, güzel nakışlarının sahifesi ve Sâni-i Hakîmin antika san’atının en müzeyyen ve şâşaalı bir meşher-i san’atı olduğu cihetiyle mütefekkirâne sevmek, Cenâb-ı Hakkın esmâsını sevmektir.

Hem dünyayı, âhiretin mezraası[1] ve esmâ-i İlâhiyenin âyinesi ve Cenâb-ı Hakkın mektubatı ve muvakkat bir misafirhanesi cihetinde sevmek, nefs-i emmâre karışmamak şartıyla, Cenâb-ı Hakka ait olur.

Elhasıl: Dünyayı ve ondaki mahlûkatı mânâ-yı harfiyle sev;[2] mânâ-yı ismiyle sevme.[3] “Ne kadar güzel yapılmış” de. “Ne kadar güzeldir” deme. Ve kalbin bâtınına, başka muhabbetlerin girmesine meydan verme. Çünkü, bâtın-ı kalb âyine-i Sameddir ve Ona mahsustur.

اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنَا حُبَّكَ وَحُبَّ مَا يُقَرِّبُنَا اِلَيْكَ[4] de.

İşte, bütün tâdât ettiğimiz muhabbetler, eğer bu suretle olsa, hem elemsiz bir lezzet verir, hem bir cihette zevâlsiz bir visaldir. Hem muhabbet-i İlâhiyeyi ziyadeleştirir. Hem meşru bir muhabbettir. Hem ayn-ı lezzet bir şükürdür. Hem ayn-ı muhabbet bir fikirdir.

Meselâ, nasıl ki bir padişah-ı âli,[HAŞİYE-1] sana bir elmayı ihsan etse, o elmaya iki

muhabbet ve onda iki lezzet var:

1. bk. el-Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*4:19; es-Sehâvî, *el-Makâsıdü'l-Hasene* s. 497; Aliyyülkârî, *el-Esrâru'l-Merfûa* s. 205; el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafa* 1:495.
2. bk. Sâd Sûresi, 38:31-33.
3. bk. Kasas Sûresi, 28:77.
4. Allahım! Bize Senin muhabbetini ve bizi Sana yaklaştıracak şeylerin muhabbetini nasip et!
Haşiye-1 Bir zaman iki aşiret reisi, bir padişahın huzuruna girmişler, yazılan aynı vaziyette bulunmuşlar.

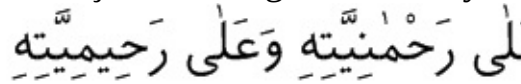
Biri: Elma, elma olduğu için sevilir. Ve elmaya mahsus ve elma kadar bir lezzet var. Şu muhabbet padişaha ait değil. Belki, huzurunda o elmayı ağzına atıp yiyen adam, padişahı değil, elmayı sever ve nefsine muhabbet eder. Bazan olur ki, padişah, o nefisperverâne olan muhabbeti beğenmez, ondan nefret eder. Hem elma lezzeti dahi cüz'îdir. Hem zevâl bulur; elmayı yedikten sonra o lezzet dahi gider, bir teessüf kalır.

İkinci muhabbet ise, elma içindeki, elma ile gösterilen iltifâtât-ı şâhânedir. Güya o elma, iltifât-ı şâhânenin nümunesi ve mücessemidir diye başına koyan adam, padişahı sevdiğini izhar eder. Hem iltifâtın gılâfı olan o meyvede öyle bir lezzet var ki, bin elma lezzetinin fevkindedir. İşte şu lezzet ayn-ı şükrandır. Şu muhabbet, padişaha karşı hürmetli bir muhabbettir.

Aynen onun gibi, bütün nimetlere ve meyvelere zâtları için muhabbet edilse, yalnız maddî lezzetleriyle gafilâne telezzüz etse, o muhabbet nefsanîdir. O lezzetler de geçici ve elemlidir. Eğer Cenâb-ı Hakkın iltifâtât-ı rahmeti ve ihsânâtının meyveleri cihetiyle sevse ve o ihsan ve iltifâtâtın derece-i lütuflarını takdir etmek suretinde kemâl-i iştiha ile lezzet alsa, hem mânevî bir şükür, hem elemsiz bir lezzettir.

ÜÇÜNCÜ NÜKTE

Cenâb-ı Hakkın esmâsına karşı olan muhabbetin tabakatı var. Sabıkan beyan ettiğimiz gibi, bazan âsâra muhabbet suretiyle esmâyı sever. Bazan esmâyı, kemâlât-ı İlâhiyenin ünvanları olduğu cihetle sever. Bazan insan, câmiiyet-i mahiyet cihetiyle hadsiz ihtiyacat noktasında esmâya muhtaç ve müştak olur ve o ihtiyaçla sever. Meselâ, sen bütün şefkat ettiğin akraba ve fukara ve zayıf ve muhtaç mahlûkata karşı âcizâne istimdat ihtiyacını hissettiğin halde biri çıksa, istediğin gibi onlara iyilik etse, o zâtın "in'âm edici" ünvanı ve "kerîm" ismi ne kadar senin hoşuna gider; ne kadar o zâtı o ünvanla seversin. Öyle de, yalnız Cenâb-ı Hakkın Rahmân ve Rahîm isimlerini düşün ki, sen sevdiğin ve şefkat ettiğin bütün mü'min âbâ ve ecdadını ve akraba ve ahbabını dünyada nimetlerin envâıyla ve Cennette envâ-ı lezâizle ve saadet-i ebediyede onları sana gösterip ve kendini onlara göstermesiyle mes'ut ettiği cihette o Rahmân ismi ve Rahîm ünvanı ne kadar sevilmeye lâyıktırlar; ve ne derece o iki isme ruh-u beşer muhtaç olduğunu kıyas edebilirsin. Ve ne derece

[1] yerindedir, anlarsın.

1. “Şefkat ve merhameti dünya ve âhireti kuşatmasından ve rahmetinin çok özelcilveleri olmasından dolayı Allah’a hamd ve senâlar olsun.”

Hem alâkadar olduğun ve perişaniyetlerinden müteessir olduğun, senin bir nevi hânen ve içindeki mevcudat senin o hânenin ünsiyetli levazımatı ve sevimli müzeyyenatı hükmünde olan dünyayı ve içindeki mahlûkatı kemâl-i hikmetle tanzim ve tedbir ve terbiye eden Zâtın Hakîm ismine ve Mürebbî ünvanına senin ruhun ne kadar muhtaç, ne kadar müştak olduğunu, dikkat etsen anlarsın.

Hem bütün alâkadar olduğun ve zevâlleriyle müteellim olduğun insanları, mevtleri hengâmında adem zulümatından kurtarıp şu dünyadan daha güzel bir yerde yerleştiren bir Zâtın Vâris, Bâis isimlerine, Bâkî, Kerîm, Muhyî ve Muhsin ünvanlarına ne kadar ruhun muhtaç olduğunu, dikkat etsen anlarsın.

İşte, insanın mahiyeti ulviye, fıtratı câmia olduğundan, binler envâ-ı hâcât ile binbir esmâ-i İlâhiyeye, herbir ismin çok mertebelerine fıtraten muhtaçtır. Muzaaf ihtiyaç, iştiyaktır. Muzaaf iştiyak, muhabbettir. Muzaaf muhabbet dahi aşktır. Ruhun tekemmülâtına göre, merâtib-i muhabbet, merâtib-i esmâya göre inkişaf eder. Bütün esmâya muhabbet dahi, çünkü o esmâ Zât-ı Zülcelâlin ünvanları ve cilveleri olduğundan, muhabbet-i zâtiyeye döner. Şimdi, yalnız nümune olarak, bin bir esmâdan yalnız Adl ve Hakem ve Hak ve Rahîm isimlerinin bin bir mertebelerinden bir mertebeyi beyan edeceğiz. Şöyle ki:

Hikmetve adl içindeki Rahmânü’r-Rahîm ve Hak ismini âzamî bir dairede görmek istersen, şu temsile bak: Nasıl ki, bir orduda dört yüz muhtelif taifeler bulunduğunu farz ediyoruz ki, herbir taife beğendiği elbiseleri ayrı, hoşuna gittiği erzakı ayrı, rahatla istimal edeceği silâhları ayrı ve mizacına deva olacak ilâçları ayrı oldukları halde, bütün o dört yüz taife, ayrı ayrı, takım bölük tefrik edilmeyerek, belki birbirine karışık olduğu halde, onları kemâl-i şefkat ve merhametinden ve harikulâde iktidarından ve mu’cizâne ilim ve ihatasından ve fevkalâde adalet ve hikmetinden, misilsiz birtek padişah, onların hiçbirini şaşırmayarak, hiçbirini unutmayarak, bütün ayrı ayrı onlara lâyık elbise, erzak, ilâç ve silâhlarını, muinsiz olarak, bizzat kendisi verse, o zât acaba ne kadar muktedir, müşfik, âdil, kerîm bir padişah olduğunu anlarsın. Çünkü, bir taburda on milletten efrad bulunsa, onları ayrı ayrı giydirmek ve teçhiz etmek çok müşkül olduğundan, bilmecburiye, ne cinsten olursa olsun bir tarzda teçhiz edilir.

İşte, öyle de, Cenâb-ı Hakkın adlve hikmet içindeki ism-i Hak ve Rahmânü’r-Rahîm’in cilvesini görmek istersen, bahar mevsiminde, zeminin yüzünde çadırları kurulmuş, muhteşem, dört yüz bin milletten mürekkep nebâtat ve hayvânat ordusuna bak ki, bütün o milletler, o taifeler birbiri içinde oldukları halde, herbirinin libası ayrı, erzakı ayrı, silâhı ayrı, tarz-ı hayatı ayrı, talimatı ayrı, terhisatı ayrı oldukları halde ve o hâcatlarını tedarik edecek iktidarları ve o

metâlibi isteyecek dilleri olmadığı halde, daire-i hikmet ve adl içinde, mîzan ve intizam ile Hak ve Rahmân, Rezzak ve Rahîm, Kerîm ünvanlarını seyret, gör. Nasıl hiçbirini şaşırmayarak, unutmayarak, iltibas etmeyerek terbiye ve tedbir ve idare eder.

İşte, böyle hayret verici muhit bir intizam ve mîzan ile yapılan bir işe başkalarının parmakları karışabilir mi? Vâhid-i Ehad, Hakîm-i Mutlak, Kàdîr-i Külli Şeyden başka, bu san'ata, bu tedbire, bu rububiyete, bu tedvire hangi şey elini uzatabilir? Hangi sebep müdahale edebilir?[1]

1. bk. Fâtır Sûresi, 35:3; Zümer Sûresi, 39:62; Mü'min Sûresi, 40:62; Tûr Sûresi, 52:35.

DÖRDÜNCÜ NÜKTE

Diyorsun: Benim taamlara, nefsime, refikama, valideynime, evlâdıma, ahbabıma, evliyaya, enbiyaya, güzel şeylere, bahara, dünyaya müteallik, ayrı ayrı muhtelif muhabbetlerimin, Kur'ân'ın emrettiği tarzda olsa, neticeleri, faideleri nedir?

Elcevap: Bütün neticeleri beyanetmek için büyük bir kitap yazmak lâzım gelir. Şimdilik, yalnız icmâlen bir iki neticeye işaret edilecek. Evvelâ dünyadaki muaccel neticeleri beyan edilecek. Sonra, âhirette tezahür eden neticeleri zikredilecek. Şöyle ki:

Sabıkan beyan edildiği gibi, ehl-i gaflet ve ehl-i dünya tarzında ve nefis hesabına olan muhabbetlerin, dünyada belâları, elemleri, meşakkatleri çoktur; safâları, lezzetleri, rahatları azdır. Meselâ şefkat, acz yüzünden elemli bir musibet olur. Muhabbet, firak yüzünden belâlı bir hırkat olur. Lezzet, zevâl yüzünden zehirli bir şerbet olur. Âhirette ise, Cenâb-ı Hakkın hesabına olmadıkları için, ya faidesizdir veya azaptır (eğer harama girmişse).[1]

Sual: Enbiyave evliyaya muhabbet nasıl faidesiz kalır?

Elcevap: Ehl-i teslisin İsâ Aleyhisselâma ve Râfızîlerin Hazret-i Ali Radıyallahu Anha muhabbetleri faidesiz kaldığı gibi.[2] Eğer o muhabbetler, Kur'ân'ın irşad ettiği tarzda ve Cenâb-ı Hakkın hesabına ve muhabbet-i Rahmân namına olsalar, o zaman hem dünyada, hem âhirette güzel neticeleri var.

Amma dünyada ise, leziz taamlara, güzel meyvelere muhabbetin, elemsiz bir nimet ve ayn-ı şükür bir lezzettir.

Nefsine muhabbetise, ona acımak, terbiye etmek, zararlı hevesattan men etmektir.[3] O vakit nefis sana binmez, seni hevâsına esir etmez. Belki sen nefsine Refika-i hayatına muhabbetin, madem hüsn-ü sîretve maden-i şefkat ve hediye-i rahmet olduğuna bina edilmiş. O refikaya samimî muhabbet ve merhamet edersen, o da sana ciddî hürmet ve muhabbet eder. İkiniz ihtiyar oldukça o hal ziyadeleşir, mes'udâne hayatını geçirirsin. Yoksa, hüsn-ü surete muhabbet

nefsânî olsa, o muhabbet çabuk bozulur, hüsn-ü muaşereti de bozar.

1. bk. Bakara Sûresi, 2:165; Âl-i İmran Sûresi, 3:14; Tevbe Sûresi, 9:23-24; İbrahim Sûresi, 14:3.
2. bk. *Müsned*1:160; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 3:132; el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, 3:281.
3. bk. Haşir Sûresi, 59:9; Nâziât Sûresi, 79:40; A'lâ Sûresi, 87:14; Şems Sûresi, 91:9.

Peder ve valideye karşı muhabbetin, Cenâb-ı Hak hesabına olduğu için, hem bir ibadet, hem de onlar ihtiyarlandıkça hürmet ve muhabbeti ziyadeleştirirsin. En âli bir hisle, en merdâne bir himmetle onların tûl-ü ömrünü ciddî arzu edip bekàlarına dua etmek, tâ “Onların yüzünden daha ziyade sevap kazanayım” diye samimî hürmetle onların elini öpmek, ulvî bir lezzet-i ruhanî almaktır. Yoksa, nefsanî, dünya itibarıyla olsa, onlar ihtiyar oldukları ve sana bâr olacak bir vaziyete girdikleri zaman, en süflî ve en alçak bir hisle vücutlarını istiskal etmek, sebeb-i hayatın olan o muhterem zâtların mevtlerini arzu etmek gibi vahşî, kederli, ruhanî bir elemdir.

Evlâdına muhabbet ise, Cenâb-ı Hakkın senin nezaretine ve terbiyene emanet ettiği sevimli, ünsiyetli o mahlûklara muhabbet ise, saadetli bir muhabbet, bir nimettir. Ne musibetleriyle fazla elem çekersin, ne de ölümleriyle meyusâne feryad edersin. Sabıkan geçtiği gibi, “Onların Hâlıkları hem Hakîm, hem Rahîm olduğundan, onlar hakkında o mevt bir saadettir” dersin. Senin hakkında da, onları sana veren Zâtın rahmetini düşünürsün, firak eleminden kurtulursun.

Ahbaplara muhabbetin ise, madem Allah içindir. O ahbapların firakları, hattâ ölümleri, sohbetinize ve uhuvvetinize mâni olmadığı için, o mânevî muhabbet ve ruhanî irtibattan istifade edersin. Ve mülâkat lezzeti daimî olur. Allah için olmazsa, bir günlük mülâkat lezzeti, yüz günlük firak elemini netice verir.[HAŞİYE-1]

Haşiye-1 Allah için bir saniye mülâkat, bir senedir. Dünya için olsa, bir sene, bir saniyedir.

Enbiya ve evliyaya muhabbetin ise: Ehl-i gaflete karanlıklı bir vahşetgâh görünen âlem-i berzah, o nuranîlerin vücutlarıyla tenevvür etmiş menzilgâhları suretinde sana göründüğü için, o âleme gitmeye tevahhuş, tedehhüş değil, belki bilâkis temayül ve iştiyak hissini verir; hayat-ı dünyeviyenin lezzetini kaçırmaz. Yoksa, onların muhabbeti, ehl-i medeniyetin meşâhir-i insaniyeye muhabbeti nev’inden olsa, o kâmil insanların fenâ ve zevâllerini ve mazi denilen mezar-ı ekberinde çürümelerini düşünmekle, elemli hayatına bir keder daha ilâve eder. Yani, “Öyle kâmilleri çürüten bir mezara ben de gireceğim” diye düşünür, mezaristana endişeli bir nazarla bakar, ah çeker. Evvelki nazarda ise, cisim libasını mazide bırakıp kendileri istikbal salonu olan berzah âleminde kemâl-i rahatla ikametlerini düşünür, mezaristana ünsiyetkârâne bakar.

Hem güzel şeylere muhabbetin, madem Sânileri hesabınadır,[1]“Ne güzel yapılmışlar” tarzındadır. O muhabbetin bir leziz tefekkür olduğu halde, hüsünperest, cemâlperest zevkinin nazarını daha yüksek, daha mukaddes ve binler defa daha güzel cemâl mertebelerinin definelerine yol açar, baktırır. Çünkü, o güzel âsârdan ef’âl-i İlâhiyenin güzelliğine intikal ettirir. Ondan

esmânın güzelliğine, ondan sıfâtın güzelliğine, ondan Zât-ı Zülcelâlin cemâl-i bîmisâline karşı kalbe yol açar. İşte bu muhabbet bu surette olsa, hem lezzetlidir, hem ibadettir ve hem tefekkürdür.

1. bk. Sâd Sûresi, 38:32.

Gençliğe muhabbetin ise, madem Cenâb-ı Hakkın güzel bir nimeti cihetinde sevmişsin. Elbette onu ibadette sarf edersin, sefahette boğdurup öldürmezsin. Öyle ise, o gençlikte kazandığın ibadetler, o fâni gençliğin bâki meyveleridir. Sen ihtiyarlandıkça, gençliğin iyilikleri olan bâki meyvelerini elde ettiğin halde, gençliğin zararlarından, taşkınlıklarından kurtulursun. Hem ihtiyarlıkta daha ziyade ibadete muvaffakiyet ve merhamet-i İlâhiyeye daha ziyade liyakat kazandığını düşünürsün. Ehl-i gaflet gibi beş on senelik bir gençlik lezzetine mukabil, elli senede "Eyvah, gençliğim gitti" diye teessüf edip gençliğe ağlamayacaksın. Nasıl ki, öylelerin birisi demiş:

لَيْتَ الشَّبَابَ يَعُودُ يَوْمًا فَأُخْبِرَهُ بِمَا فَعَلَ الْمَشِيبُ

Yani, "Keşke gençliğim birgün dönseydi, ihtiyarlık benim başıma neler getirdiğini şekvâ ederek haber verecektim."

Bahar gibi ziynetlimeşherlere muhabbet ise, madem san'at-ı İlâhiyeyi seyran itibarıyladır. O baharın gitmesiyle, temâşâ lezzeti zâil olmaz. Çünkü, bahar, yaldızlı bir mektup gibi verdiği mânâları her vakit temâşâ edebilirsin. Senin hayalin ve zaman, ikisi de sinema şeritleri gibi, sana o temâşâ lezzetini idame ettirmekle beraber, o baharın mânâlarını, güzelliklerini sana tazelendirirler. O vakit muhabbetin esefli, elemli, muvakkat olmaz; lezzetli, safâlı olur.

Dünyaya muhabbetin ise, madem Cenâb-ı Hakkın namınadır. O vakit dünyanın dehşetli mevcudatı, sana ünsiyetli bir arkadaş hükmüne geçer. Mezraa-i âhiret cihetiyle sevdiğin için, herşeyinde âhirete faide verecek bir sermaye, bir meyve alabilirsin. Ne musibetleri sana dehşet verir, ne zevâl ve fenâsı sana sıkıntı verir. Kemâl-i rahatla o misafirhanede müddet-i ikametini geçirirsin. Yoksa, ehl-i gaflet gibi seversen, yüz defa sana söylemişiz ki, sıkıntılı, ezici, boğucu, fenâya mahkûm, neticesiz bir muhabbet içinde boğulur, gidersin.

İşte, bazı mahbupların, Kur'ân'ın irşadettiği surette olduğu vakit, herbirisinden yüzde ancak bir letâfetini gösterdik. Kur'ân'ın gösterdiği yolda olmazsa, yüzden bir mazarratına işaret ettik. Şimdi, şu mahbupların, dâr-ı bekâda, âlem-i âhirette, Kur'ân-ı Hakîmin âyât-ı beyyinâtıyla işaret ettiği neticeleri işitmek ve anlamak istersen, işte o çeşit meşru muhabbetlerin dâr-ı âhiretteki neticelerini bir Mukaddime ve Dokuz İşaret ile, yüzden bir faidesini icmâlen göstereceğiz.

MUKADDİME: Cenâb-ı Hak, celîl ulûhiyetiyle, cemil rahmetiyle, kebîr rububiyetiyle, kerîm re’fetiyle, azîm kudretiyle, lâtif hikmetiyle, şu küçük insanın vücudunu bu kadar havas ve hissiyatla, bu derece cevârih ve cihazatla ve muhtelif âzâ ve âlâtla ve mütenevvi letâif ve mâneviyatla teçhiz ve tezyin etmiştir ki, tâ mütenevvi ve pek çok âlât ile, hadsiz envâ-ı nimetini, aksâm-ı ihsânâtını, tabakat-ı rahmetini o insana ihsas etsin, bildirsin, tattırsın, tanıttırsın. Hem, tâ bin bir esmâsının hadsiz envâ-ı tecelliyatlarını, insana o âlât ile bildirsin, tarttırsın, sevdirsin.

Ve o insandaki pek kesretliâlât ve cihâzâtın herbirisinin ayrı ayrı hizmeti, ubûdiyeti olduğu gibi, ayrı ayrı lezzeti, elemi, vazifesi ve mükâfâtı vardır.

Meselâ, *göz,*suretlerdeki güzelliklerini ve âlem-i mubsaratta güzel mu’cizât-ı kudretin envâını temâşâ eder. Vazifesi, nazar-ı ibretle Sâniine şükrandır. Nazara mahsus lezzet ve elem malûmdur, tarife hacet yok.

Meselâ, *kulak,*sadâların envâlarını, lâtif nağmelerini ve mesmuat âleminde Cenâb-ı Hakkın letâif-i rahmetini hisseder. Ayrı bir ubûdiyet, ayrı bir lezzet, ayrı da bir mükâfâtı var.

Meselâ, *kuvve-i şâmme,* kokular taifesindeki letâif-i rahmeti hisseder. Kendine mahsus bir vazife-i şükrâniyesi, bir lezzeti vardır. Elbette mükâfâtı dahi vardır.

Meselâ, *dildekikuvve-i zâika,* bütün mat’ûmâtın ezvâkını anlamakla, gayet mütenevvi bir şükr-ü mânevî ile vazife görür.

Ve hâkezâ, bütün cihâzât-ı insaniyenin ve kalb ve akıl ve ruh gibi büyük ve mühim letâifin böyle ayrı ayrı vazifeleri, lezzetleri ve elemleri vardır.

İşte, Cenâb-ı Hakve Hakîm-i Mutlak, bu insanda istihdam ettiği bu cihâzâtın elbette her birerlerine lâyık ücretlerini verecektir. O müteaddit envâ-ı muhabbetin sabıkan beyan edilen dünyadaki muaccel neticelerini, herkes vicdan ile hisseder ve bir hads-i sadık ile ispat edilir. Âhiretteki neticeleri ise, kat’iyen vücutları ve tahakkukları, icmâlen Onuncu Sözün on iki hakikat-i kàtıa-i sâtıasıyla ve Yirmi Dokuzuncu Sözün altı esas-ı bâhiresiyle ispat edildiği gibi, tafsilen

اَصْدَقُ الْكَلاَم وَاَبْلَغُ النِّظَام كَلاَمُ اللّٰهِ الْمَلِكِ الْعَزِيزِ الْعَلاَّم [1]

olan Kur’ân-ı Hakîmin âyât-ı beyyinâtıyla, tasrih ve telvih ve remiz ve işârâtıyla kat’iyen sabittir. Daha uzun burhanları getirmeye lüzum yok. Zaten başka Sözlerde ve Cennete dair Yirmi Sekizinci Sözün Arabî olan İkinci Makamında ve Yirmi Dokuzuncu Sözde çok burhanlar geçmiştir.

BİRİNCİ İŞARET: Leziz taamlara, hoş meyvelere şâkirâne muhabbet-i meşruanın uhrevî neticesi, Kur’ân’ın nassıyla, Cennete lâyık bir tarzda leziz taamları, güzel meyveleridir.[2] Ve o taamlara ve o meyvelere müştehiyâne bir muhabbettir. Hattâ dünyada yediğin meyve üstünde söylediğin “Elhamdü lillâh” kelimesi, Cennet meyvesi olarak tecessüm ettirilip sana takdim edilir. Burada meyve yersin, orada “Elhamdü lillâh” yersin. Ve nimette ve taam içinde in’âm-ı İlâhîyi ve iltifat-ı Rahmânîyi gördüğünden, o lezzetli şükr-ü mânevî, Cennette gayet leziz bir taam suretinde sana verileceği, hadisin nassıyla,[3] Kur’ân’ın işârâtıyla ve hikmet ve rahmetin iktizasıyla sabittir.[4]

1. Sözün en doğrusu ve nazmın en beliği, bütün mülkün hakikî Mâliki olan,kudreti herşeye galip bulunan ve ilmi herşeyi kuşatan Allah'ın kelâmıdır
2. bk. Bakara Sûresi, 2:25; Yasîn Sûresi, 36:55-57; Sâffât Sûresi, 37:41-42;Zuhruf Sûresi, 43:72; Duhan Sûresi, 44:51-57; Tûr Sûresi, 52:19-20;Rahmân Sûresi, 55:68; Vakıa Sûresi, 56:20, 32.
3. bk. *Tirmizî*, Deavât 59; *İbni Mâce*, Edeb 56; İbni Hibban, *es-Sahîh*3:109; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 1:680.
4. bk. Bakara Sûresi, 2:25; Yâsîn Sûresi, 36:55-57; Sâffât Sûresi, 37:41-42;Zuhruf Sûresi, 43:72; Tûr Sûresi, 52:19-20; Duhan Sûresi, 44:51-57;Rahmân Sûresi, 55:68.

İKİNCİ İŞARET: Dünyada meşru bir surette nefsine muhabbet, yani, mehâsinine bina edilen muhabbet değil, belki noksaniyetlerini görüp tekmil etmeye bina edilen şefkat ile onu terbiye etmek ve onu hayra sevk etmek neticesi, o nefse lâyık mahbupları Cennette veriyor. Nefismadem dünyada hevâ ve hevesini Cenâb-ı Hak yolunda hüsn-ü istimal etmiş. Cihâzâtını, duygularını hüsn-ü suretle istihdam etmiş. Kerîm-i Mutlak, ona dünyadaki meşru ve ubûdiyetkârâne muhabbetin neticesi olarak, Cennette, Cennetin yetmiş ayrı ayrı envâ-ı ziynet ve letâfetinin nümuneleri olan yetmiş muhtelif hulleyi giydirip, nefisteki bütün hasseleri memnun edecek, okşayacak yetmiş envâ-ı hüsünle vücudunu süslendirip, herbiri ruhlu küçük birer Cennet hükmünde olan hurileri o dâr-ı bekàda vereceği, pek çok âyât ile tasrih ve ispat edilmiştir.[1] Hem dünyada gençliğe muhabbet, yani, ibadette gençlik kuvvetini sarf etmenin neticesi, dâr-ı saâdette ebedî bir gençliktir.[2]

ÜÇÜNCÜ İŞARET: Refika-i hayatına meşru dairesinde, yani lâtif şefkatine, güzel hasletine, hüsn-ü sîretine binaen samimî muhabbet ile refika-i hayatını da nâşizelikten, sair günahlardan muhafaza etmenin netice-i uhreviyesi ise, Rahîm-i Mutlak, o refika-i hayatı, hurilerden daha güzel bir surette ve daha ziynetli bir tarzda, daha cazibedar bir şekilde, ona dâr-ı saadette ebedî bir refika-i hayatı ve dünyadaki eski maceraları birbirine mütelezzizâne nakletmek ve eski hatıratı birbirine tahattur ettirecek enîs, lâtif, ebedî bir arkadaş, bir muhib ve mahbub olarak verileceğini vaad etmiştir.[3] Elbette vaad ettiği şeyi kat’î verecektir.

1. bk. Kehf Sûresi, 18:30-31; Duhân Sûresi, 44:50-55; Tûr Sûresi, 52:17-20;Rahmân Sûresi, 55:72; Vâkıa Sûresi, 56:22-24; Dehr Sûresi, 76:21-22;Nebe Sûresi, 78:33.
2. bk. İbrahim Sûresi, 14:23; Kehf Sûresi, 18:108; Tâhâ Sûresi, 20:76; Enbiyâ Sûresi, 21:102.
3. bk. Bakara Sûresi, 2:25; Ra'd Sûresi, 13:23-24; Yâsîn Sûresi, 36:22; Zuhruf Sûresi, 43:70.

DÖRDÜNCÜ İŞARET: Valideyn ve evlâda muhabbet-i meşruanın neticesi, nass-ı Kur’ân ile, Cenâb-ı Erhamürrâhimîn, onların makamları ayrı ayrı da olsa, yine o mes’ut aileye sâfi olarak lezzet-i sohbeti, Cennete lâyık bir hüsn-ü muaşeret suretinde, dâr-ı bekàda ebedî mülâkat ile ihsan eder. Ve on beş yaşına

girmeden, yani hadd-i bülûğa vasıl olmadan vefat eden çocuklar,[1] وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ ile tabir edilen Cennet çocukları şeklinde ve Cennete lâyık bir tarzda, gayet süslü, sevimli bir surette, onları Cennette dahi peder ve validelerinin kucaklarına verir, veledperverlik hislerini memnun eder, ebedî o zevki ve o lezzeti onlara verir. Zira çocuklar sinn-i teklife girmediklerinden, ebedî, sevimli, şirin çocuk olarak kalacaklar.[2] Dünyadaki her lezzetli şeyin en âlâsı Cennette bulunur.[3] Yalnız, çok şirin olan veledperverlik, yani çocuklarını sevip okşamak zevki, Cennet tenasül yeri olmadığından, Cennette yoktur zannedilirdi. İşte bu surette o dahi vardır. Hem en zevkli ve en şirin bir tarzda vardır.[4] İşte, kablelbülûğ evlâdı vefat edenlere müjde!

BEŞİNCİ İŞARET: Dünyada اَلْحُبُّ فِي اللّٰهِ[5] hükmünce salih ahbaplara muhabbetin neticesi, Cennette عَلٰى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ[6] ile tabir edilen, karşı karşıya kurulmuş Cennet iskemlelerinde oturup, hoş, şirin, güzel, tatlı bir surette, dünya maceralarını ve kadîm olan hatıratlarını birbirine nakledip eğlendirmeleri suretinde, firaksız, sâfi bir muhabbet ve sohbet suretinde ahbaplarıyla görüştüreceği, Kur'ân'ın nassıyla sabittir.[7]

ALTINCI İŞARET: Enbiya ve evliyaya Kur'ân'ın tarif ettiği tarzda muhabbetin neticesi, o enbiya ve evliyanın şefaatlerinden berzahda, haşirde istifade etmekle beraber, gayet ulvî ve onlara lâyık makam ve füyuzattan o muhabbet vasıtasıyla istifaza etmektir.[8] Evet, اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ[9] sırrınca, âdi bir adam, en yüksek bir makama, muhabbet ettiği âli-makam bir zâtın tebaiyetiyle girebilir.

1. "Ebediyen yaşlanmayacak çocuklar..." Vâkıa Sûresi, 56:17; İnsan Sûresi, 76:19.
2. "Fakat şer'an yedi yaşına gelen bir çocuğa namaz gibi farzlara peder ve valideleri onları alıştırmak için, teşvikkârâne emretmek ve on yaşına girseşiddetle namaz kıldırmak ve alıştırmak şeriatta var. Demek, "Vacipolmadığı halde, nafile nevinden yedi yaşından hadd-i bülûğa kadar büyükler gibi namaz kılıp oruç tutan çocuklar, mütedeyyinbüyükler gibi büyük mükâfatı görmek için otuz üç yaşında olacaklar". bk. Risale-i Nur Külliyatı-2, Nesil Yayınları, s. 1836 (EmirdağLâhikası-II).
3. bk. Bakara Sûresi, 2:25; Tevbe Sûresi, 9:72; Fâtır Sûresi, 35:33; Yâsîn Sûresi, 36:55.
4. bk. *Tirmizî*, Sıfatü'l-Cennet 23; *İbni Mâce*, Zühd 39; *Dârimî*, Rikâk 110; *Müsned*3:80.
5. "Allah için sevmek" *Ebû Dâvûd*, Sünnet 15; *Tirmizî*, Kıyâmet 60; *Müsned*3:438, 440.
6. "Karşılıklı kurulmuş koltuklarda..." Hicr Sûresi, 15:47; Sâffât Sûresi, 37:44.
7. bk. Yâsîn Sûresi, 36:56; Dehr Sûresi, 76:13; Mutaffifin Sûresi, 83:23.
8. bk. Âl-i İmran Sûresi, 3:31; Buhârî, Tevhid 19,24, Müslim, Îman 322, 327, 334-345.
9. "Kişi sevdiğiyle beraberdir." *Buhari*, Edeb 96; *Müslim*, Birr 165; *Tirmizi*, Zühd 50, Daavât 98.

YEDİNCİ İŞARET: Güzel şeylere ve bahara meşrû muhabbetin, yani, "ne kadar güzel yapılmış" nazarıyla, o âsârın arkasındaki ef'âlin güzelliğini ve intizamını ve intizam-ı ef'al arkasındaki güzel esmânın cilvelerini ve o güzel esmanın arkasında sıfâtın tecelliyatını ve hâkezâ, sevmekliğin neticesi ise, dâr-ı bekâda o güzel gördüğü masnûattan bin def'a daha güzel bir tarzda esmânın cilvesini ve esmâ içindeki cemâl ve sıfâtını, Cennette görmektir. Hattâ İmam-ı Rabbânî Radıyallahü anh demiş ki: "Letâif-i Cennet, cilve-i esmânın

temessülâtıdır.” Teemmel!

SEKİZİNCİ İŞARET: Dünyada, dünyanın âhiret mezraası[1] ve esmâ-i İlâhiye âyinesi olan iki güzel yüzüne karşı mütefekkirâne muhabbetin uhrevî neticesi, dünya kadar, fakat fâni dünya gibi fâni değil, bâki bir Cennet verilecektir.[2] Hem dünyada yalnız zayıf gölgeleri gösterilen esmâ, o Cennetin âyinelerinde en şâşaalı bir surette gösterilecektir.

Hem dünyayı mezraa-i âhiretyüzünde sevmenin neticesi, dünyayı fidanlık, yani ancak fidanları bir derece yetiştiren küçük bir mezraası hükmünde olacak öyle bir Cenneti verecek ki, dünyada havas ve hissiyât-ı insaniye küçük fidanlar olduğu halde, Cennette en mükemmel bir surette inkişaf ve dünyada tohumcuklar hükmünde olan istidatları, envâ-ı lezâiz ve kemâlâtla sünbüllenecek surette ona verileceği, rahmetin ve hikmetin muktezası olduğu gibi, hadisin nususuyla[3] ve Kur’ân’ın işârâtıyla[4] sabittir.

Hem madem dünyanın, her hatânın başı olan mezmum muhabbeti[5] değil, belki esmâya ve âhirete bakan iki yüzünü, esmâ ve âhiret için sevmiş ve ibadet-i fikriye ile o yüzleri mamur etmiş, güya bütün dünyasıyla ibadet etmiş. Elbette dünya kadar bir mükâfat alması, mukteza-yı rahmet ve hikmettir. Hem madem âhiretin muhabbetiyle onun mezraasını[6] sevmiş ve Cenâb-ı Hakkın muhabbetiyle âyine-i esmâsını sevmiş. Elbette dünya gibi bir mahbub ister. O da dünya kadar bir Cennettir.

1. bk. el-Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*4:19; es-Sehâvî, *el-Makâsıdü'l-Hasene* s.497; Aliyyülkârî, *el-Esrâru'l-Merfûa* s.205; el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* 1:495.
2. bk. *Buhârî*, Rikâk 51, Ezan 129; *Müslim*, Îman 308, 311; *Tirmizî*, Cehennem 10.
3. bk. *Buhârî*, Bed'ü'l-Halk 8, Tevhid 35; *Müslim*, Îman 312, Cennet 2-5; *Tirmizî*, Tefsîru'l-Kur'ân 32:2.
4. bk. Enbiyâ Sûresi, 21:102; Secde Sûresi, 32:17; Fussilet Sûresi, 41:31; Zuhruf Sûresi, 43:71.
5. bk. el-Beyhakî, *Şuabü'l-Îman*7:338; ed-Deylemî, *el-Müsned* 3:30.
16. bk. el-Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*4:19: es-Sehâvî, *el-Makâsıdü'l-Hasene* s: 497; Aliyyülkârî, *el-Esrâru'l-Merfûa* s. 205; el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* 1:495.

Sual: O kadar büyük ve hâli bir Cennet neye yarar?

Elcevap: Nasıl ki, eğer mümkün olsaydı, hayal sür’atiyle zemin aktârını ve yıldızların ekserini gezsen, “Bütün âlem benimdir” diyebilirsin. Melâike ve insan ve hayvanların iştirakleri, senin o hükmünü bozmaz. Öyle de, o Cennet dahi dolu olsa, “O Cennet benimdir” diyebilirsin. Hadiste “Bazı ehl-i Cennete verilen beş yüz senelik bir Cennet“ sırrı,[1] Yirmi Sekizinci Sözde ve İhlâs Lem’asında beyan edilmiştir.

DOKUZUNCU İŞARET: İman ve muhabbetullahın neticesi, ehl-i keşif ve tahkikin ittifakıyla, dünyanın bin sene hayat-ı mes’udânesi bir saatine değmeyen Cennet hayatı; ve Cennet hayatının dahi bin senesi bir saat müşahedesine değmeyen bir kudsî, münezzeh cemâl ve kemâl sahibi olan Zât-ı Zülcelâlin müşahedesi, rüyetidir ki,[HAŞİYE-1] hadis-i kat’î[2] ile ve Kur’ân’ın nassıyla[3] sabittir. Hazret-i Süleyman Aleyhisselâm gibi muhteşem bir kemâl ile meşhur bir zâtın rüyetine iştiyaklı bir merak, Hazret-i Yusuf Aleyhisselâm gibi bir cemâl ile mümtaz bir zâtın şuhuduna meraklı bir iştiyak, herkes vicdanen hisseder. Acaba

dünyanın bütün mehâsin ve kemâlâtından binler derece yüksek olan Cennetin bütün mehâsin ve kemâlâtı, bir cilve-i cemâli ve kemâli olan bir Zâtın rüyeti ne kadar mergub, merak-âver ve şuhudu ne derece matlub ve iştiyakâver olduğunu kıyas edebilirsen et.

1. bk. Beğavî, *Şerhu's-Sünne*15:232; es-Suyûtî, *el-Fethu'l-Kebîr* 1:62, 3:422; el-Heysemî, *Müsnedü'l-Hâris*, 2:655; Gümüşhanevî, *Ramûz'l-Ehâdîs* s.113.
Haşiye-1 Hadisin nassıyla, o şuhud, bütün lezâiz-i Cennetin o derece fevkindedir ki, onları unutturur. Ve şuhuddan sonra ehl-i şuhudun hüsn-ü cemâli o derece fazlalaşır ki, döndükleri vakit, saraylarındaki aileleri çok dikkatle, zorla onları tanıyabilirler, [el-Münzirî, *et-Terğîb ve't-Terhîb*, 4:556] hadiste vârid olmuştur.
2. bk. *Buhârî*, Mevâkıt 16, 26, Ezan 129; *Müslim*, Mesâcid 211-212; *Ebû Dâvûd*, Sünnet 19.
3. Kıyâmet Sûresi, 75:22-23.

اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنَا فِي الدُّنْيَا حُبَّكَ وَحُبَّ مَا يُقَرِّبُنَا
اِلَيْكَوَالْاِسْتِقَامَةَ كَمَا اَمَرْتَ وَفِي الْاٰخِرَةِ
رَحْمَتَكَوَرُؤْيَتَكَ [1]

سُبْحَانَكَ لَاعِلْمَ لَنَا اِلَّا مَاعَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ
الْحَكِيمُ [2]

اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰى مَنْ اَرْسَلْتَهُ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ
وَعَلٰى اٰلِهِ وَصَحْبِهِ اَجْمَعِينَ اٰمِينَ [3]

1. Allah'ım! Bize, dünyada Senin muhabbetini ve bizi Sana ve yaklaştıracak şeylerinmuhabbetini ve Senin emrettiğin şekilde istikameti, âhirette de rahmetini ve rüyetini nasip et!
2. "Seni her türlü noksandan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başka bilgimiz yoktur. Muhakkakki Sen, ilmi ve hikmeti herşeyi kuşatan Alîm-i Hakîmsin." Bakara Sûresi, 2:32.
3. Allah'ım! Âlemlere rahmet olarak gönderdiğin zâta ve bütün âl ve ashabına salât ve selâm et. Âmin.

Tenbih

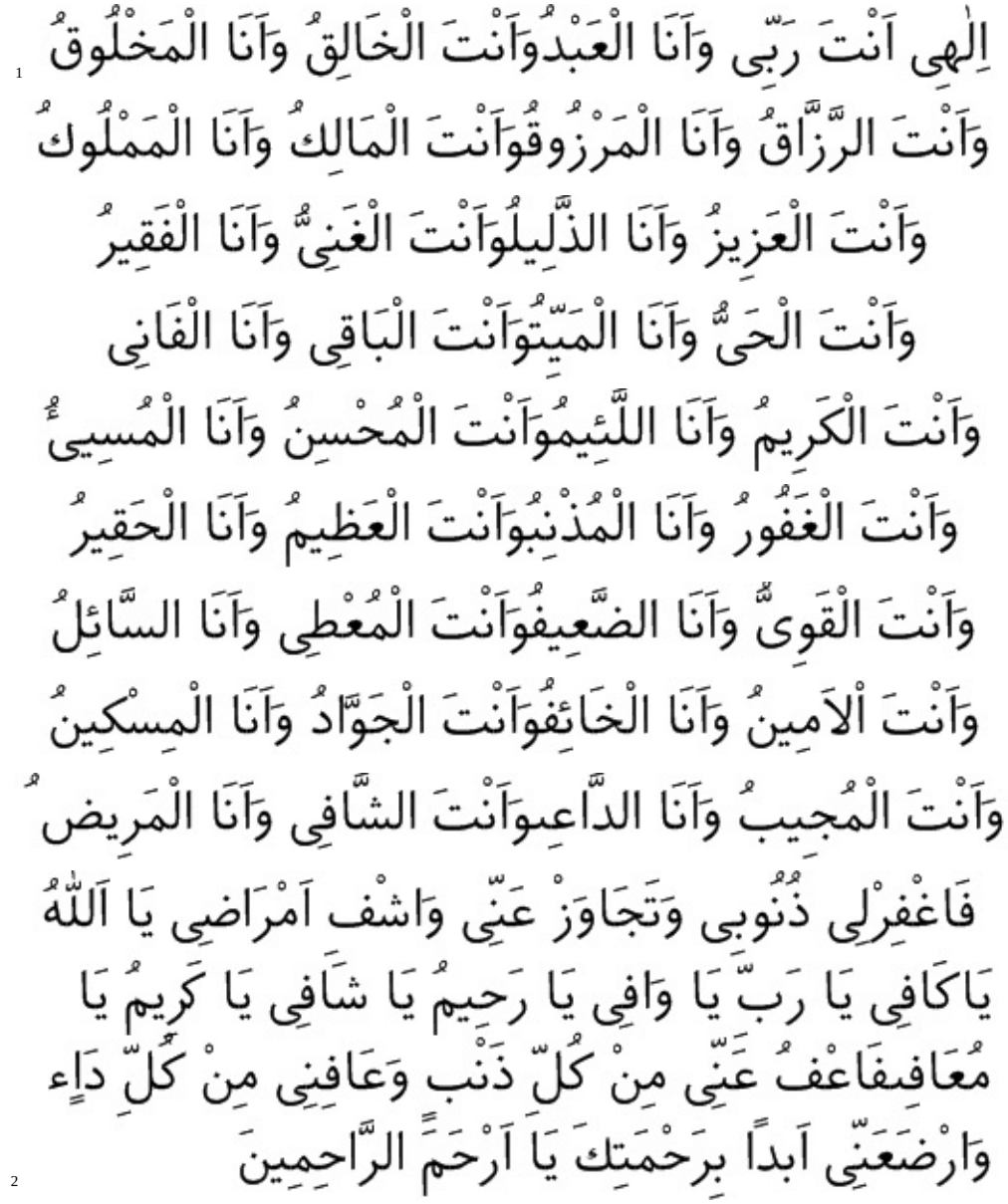
Şu Sözün âhirinde uzun tafsilâtı uzun görme. Ehemmiyetine nisbeten kısadır; daha uzun ister.

Bütün Sözlerde konuşan ben değilim. Belki, işârât-ı Kur’âniye namına hakikattir. Hakikat ise hak söyler, doğru konuşur. Eğer yanlış birşey gördünüz; muhakkak biliniz ki, haberim olmadan fikrim karışmış, karıştırmış, yanlış etmiş.

Münâcât

Yâ Rab! Nasıl büyük bir sarayın kapısını çalan bir adam, açılmadığı vakit, o sarayın kapısını, diğer makbul bir zâtın sarayca menus sadâsıyla çalar, tâ ona açılsın. Öyle de, biçare ben dahi, Senin dergâh-ı rahmetini, mahbub abdin olan Üveysü'l-Karânî'nin nidâsıyla ve münâcâtıyla şöyle çalıyorum. O dergâhını ona açtığın gibi, rahmetinle bana da aç. Ekulü kemâ kale:

وَاٰخِرُ دَعْوٰيهُمْ اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ 3

1. Ey İlâhım! Rabbim Sensin. Çünkü ben bir kulum. Nefsimin terbiyesindenâcizim. Demek beni terbiye eden Sensin. • Hem Sensin Yaratıcı. Çünkü ben yaratılmış bir varlığım, yapılıyorum. • Hem rızık veren Sensin. Çünküben rızka muhtacım ve ona elim yetişmiyor. Demek rızkımı veren Sensin. • Hem Sensin Mâlik, Mülkün gerçek sahibisin. Çünkü ben bir memluk veköleyim; benden başkası bende tasarruf ediyor. Demek benim sahibimSensin. • Hem Sen izzet sahibisin, yücesin. Ben ise zelilim; Halbukiüzerimde bir izzet ve bir onur cilvesi görünüyor. Demek Senin izzetininaynasıyım. • Hem Sensin sınırsız zengin. Çünkü ben muhtaç ve fakirim;bana bu fakir hâlimle ulaşamayacağım bir zenginlik veriliyor. Demekmutlak zengin Sensin, veren Sensin. • Hem ölümü olmayan devamlı hayatsahibi Sensin. Çünkü ben ölümlüyüm; dirilmem ve ölmemde Senin daimîhayat sıfatının cilvesi görünüyor. • Hem Sensin Bâkî. Çünkü ben fâniyim; ömrümün sona ermesinde Senin varlığının devamlı ve bâkî olduğunuanlıyorum. • Hem Sen şeref sahibi yüceler yücesisin. Çünkü benkötülükler içinde bocalıyorum; Demek şeref ve haysiyet Senden geliyor. • Hem sonsuz ihsan sahibi Sensin. Ben ise günâh işleyen bir kulum. Fakatpişman olup tevbe edince bana ihsan kapıları açılıyor. Demek ihsanınlabağışlayıp sonsuz güzellikler bahşeden Sensin. • Hem günahları affedenyalnız Sensin. Ben ise, günahkârım. Demek günahları affedecek Seninkapından başka kapı yoktur. • Hem büyüklük ve azamet sahibi Sensin. Benise hakir ve küçüğüm. Küçüklüğüme bakarak Senin büyüklüğünün her türlüövgüden daha yüce olduğunu anlıyorum. • Hem kuvveti bütün kâinatıkaplamış ve bütün varlıkları zapt ederek hükmü altına almış olan Sensin. Çünkü ben aciz ve zayıfım; bende zayıflığın aksine bir güç görünüyor.Demek güç ve kuvvet Senden geliyor. • Hem kâinatı rahmet hediyeleriyle dolduran ve istekleri en güzel şekilde karşılayan Sensin. Çünkü ben sözlerimle ve hâlimle daima yalvararak istiyorum,dileniyorum. Demek veren ve hediye eden Sensin.

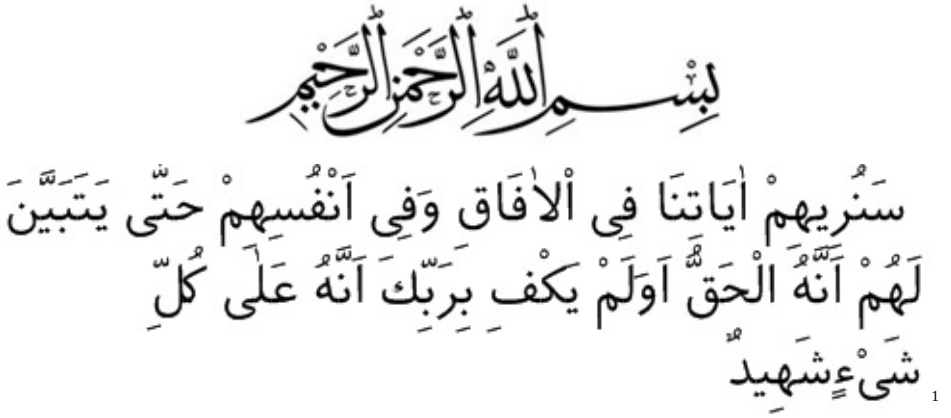
2. Hem vadinde ve sözünde emîn olan ve güvenenlerin güvenini boşa çıkarmayanSensin. Çünkü ben korku ve kaygı içindeyim; Sana dayanıp güvendiğimdebütün korkularımdan kurtuluyorum. Demek emîn olan ve güven veren Sensin. • Hem cömert olan Sensin. Çünkü ben miskinim ve hayatıma lâzım olanşeyleri elde etmekten acizim. Fakat acizliğime rağmen bir zenginlikiçindeyim. Demek cömertçe ihsan eden Sensin. • Hem dualara cevap verenSensin. Çünkü ben hâlimle ve dilimle daima dua edip istiyorum, niyazedip yalvarıyorum. Arzularım yerine geliyor. İsteklerime cevapveriliyor. Demek arzu ve isteklerime cevap veren Sensin. • Hem her türlü hastalığa şifâ veren Sensin. Çünkü ben hastayım. Hastalıktan herkurtuluşumda Senin şifa verici tecellini görüyorum. Demek her türlühastalığa şifa veren Sensin. • Benim günahlarımı affet. Hatalarımıbağışla. Hastalıklarıma şifa ver, ey bütün kemâl sıfatların sahibi venoksan sıfatlardan münezzeh olan Allah! Ey güzel isimlerinin sonsuzhazineleri her şeyin her ihtiyacını her zaman en mükemmel şekildekarşılayan Kâfî! Ey varlıkları yaratıp onları en münasip organ veduygularla donatan ve ihtiyaçlarını en güzel şekilde karşılayarak onları yaratılış gayelerine sevk eden Rab! Ey vaadini yerine getirmesindeşüphe olmayan ve bütün varlıkların ihtiyaçlarını kudret ve rahmetiylegideren Vâfî! Ey rahmet ve merhameti her şeyi kuşatmakla birlikte imanlı ve ihlâslı kullarına çok özel ikram ve şefkati olan Rahîm! Ey maddî vemânevî her çeşit hastalığa şifâ veren Şâfî! Ey sayısız rahmetmeyvelerini ve nimetlerini bütün canlıların önlerine seren ve iyiliğibol olan Kerîm! Ey maddî ve mânevî dertleri gideren, afiyet ve sağlıkveren Muâfî! Benim bütün günahlarımı bağışla. Benim bütün dertlerimeâfiyet ver. Beni ebediyen rızana mazhar et. Rahmetinle eymerhametlilerin en merhametlisi.

3. “Onların duâları, “Âlemlerin Rabbi olan Allah’a hamd olsun” sözleriyle sona erer.” Yûnus Sûresi, 10:10.

Otuz Üçüncü Söz

Otuz Üç Penceredir

Bir cihette Otuz Üçüncü Mektup ve bir cihette Otuz Üçüncü Söz

[1]

SUAL: Şu iki âyet-i câmianın ifade ettiği vücub ve vahdâniyet-i İlâhiyeve evsâf ve şuûnât-ı Rabbâniyeye, âlem-i asgar ve ekber olan insan ve kâinatın vech-i delâletlerini, mücmel ve kısa bir surette beyanlarını isteriz. Çünkü münkirler pek ileri gittiler. “Ne vakte kadar [2] وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ deyip elimizi kaldıracağız?” diyorlar.

1. "Onlara, gerek içinde yaşadıkları âlemin her tarafında, gerekse kendinefislerinde âyetlerimizi göstereceğiz—tâ ki Kur'ân'ın hak olduğu onlara iyice açıklanmış olsun. Rabbinin herşeye şahit olması yetmez mi?"Fussılet Sûresi, 41:53
2. "O herşeye kàdirdir." Mülk Sûresi, 67:1.

Elcevap: Yazılan bütün otuz üç adet Sözler, o âyetin denizinden ve ifazaettiği hakikat bahrinden otuz üç katredir. Onlara baksanız, cevabınızı alabilirsiniz. Şimdilik, yalnız o denizden bir katrenin reşehâtına işaret nev’inden şöyle deriz ki:

Meselâ, nasıl ki bir zât-ı mu’ciznümâ, büyük bir saray yapmak istese, evvelâ temellerini, esaslarını, muntazaman, hikmetle vaz eder ve ilerideki neticelerine ve gayelerine muvafık bir tarzda tertip eder. Sonra menzillere, kısımlara maharetle tefrik ve tafsil ediyor. Sonra o menzilleri tanzim ve tertip ediyor. Sonra nukuşlarla tezyin ediyor. Sonra elektrik lâmbalarıyla tenvir ediyor. Sonra, o muhteşem ve müzeyyen sarayda maharetini, ihsânâtını tecdit etmek için, herbir tabakada yeni yeni icadlar, tebdiller, tahviller yapıyor. Sonra, herbir menzilde kendi makamına merbut bir telefon raptedip birer pencere açarak, herbirinden onun makamı görünür.

Aynen öyle de,[1] وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى Sâni-i Zülcelâl, Hâkim-i Hakîm, Adl-i Hakem ve bin bir esmâ-i kudsiye ile müsemmâ Fâtır-ı Bîmisal, şu âlem-i ekber olan kâinat sarayının ve hilkat şeceresinin icadını irade etti. Altı günde, o sarayın, o şecerenin esâsâtını desâtir-i hikmet ve kavânin-i ilm-i ezelîsi ile vaz' etti.[2] Sonra ulvî ve süflî tabakata ve dallara ayırıp, kaza ve kader desâtiriyle tafsil ve tasvir etti. Sonra, her mahlûkatın her taifesini ve her tabakasını, sun' ve inâyet düsturuyla tanzim etti.[3] Sonra, herşeyi herbir âlemi, ona lâyık bir tarzda, meselâ semâyı yıldızlarla, zemini çiçeklerle tezyin ettiği gibi, süslendirip tezyin etti.[4] Sonra, o kavânin-i külliye ve desâtir-i umumiye meydanlarında esmâlarını tecellî ettirip tenvir etti. Sonra, bu kanun-u küllînin tazyikinden feryad eden fertlere, Rahmânü'r-Rahîm isimlerini hususî bir surette imdada yetiştirdi. Demek, o küllîve umumî desâtiri içinde hususî ihsânâtı, hususî imdatları, hususî cilveleri var ki, herşey, her vakit, her hâceti için Ondan istimdat eder, Ona bakabilir.[5]

1. "En yüce misaller Allah'a mahsustur." Nahl Sûresi, 16:60.
2. bk. A'raf Sûresi, 7:54; Yûnus Sûresi, 10:3-6; Hûd Sûresi, 11:7; FurkanSûresi, 25:59; Secde Sûresi, 32:4-6; Mücâdele Sûresi, 48:4-6; KafSûresi, 50:38; Hadîd Sûresi, 57:4-6
3. bk. Bakara Sûresi, 2:29; Yûnus Sûresi, 10:2-3; Ra'd Sûresi, 13:2.
4. bk. Hicr Sûresi, 15:16-21; Sâffât Sûresi, 37:6; Fussilet Sûresi, 41:10-12; Kaf Sûresi, 50:6-8.
5. bk. Bakara Sûresi, 2:186; Âl-i İmran Sûresi, 3:195; Enfâl Sûresi, 8:9;Yûsuf Sûresi, 12:34; Enbiyâ Sûresi, 21:76, 84, 88, 90; Neml Sûresi,27:62; Mü'min Sûresi, 40:60; Şûrâ Sûresi, 42:26.

Sonra, her menzilden, her tabakadan, her âlemden, her taifeden, her fertten, herşeyden kendini gösterecek, yani vücudunu ve vahdetini bildirecek pencereler açmış. Her kalb içinde bir telefon bırakmış. Şimdi, şu hadsiz percerelerden, elbette haddimizin fevkinde olarak bahse girişemeyeceğiz. Onları ilm-i muhit-i İlâhîye havale edip, yalnız âyât-ı Kur'âniyenin lemeâtı olan Otuz Üç Pencereyi, Otuz Üçüncü Sözün Otuz Üçüncü Mektubunun, namazdan sonraki tesbihatın otuz üç aded-i mübarekine muvafık olmak için Otuz Üç Pencereye icmâlî ve muhtasar bir surette işaret edip, izahını sair Sözlere havale ederiz.

Birinci Pencere

Bilmüşahedegörüyoruz ki, bütün eşya, hususan zîhayat olanların pek çok muhtelif hâcâtı ve pek çok mütenevvi metâlibi vardır. O matlapları, o hâcetleri, ummadığı ve bilmediği ve eli yetişmediği yerden, münasip ve lâyık bir vakitte onlara veriliyor, imdada yetiştiriliyor.[1] Halbuki, o hadsiz maksudların en küçüğüne, o muhtaçların kudreti yetişmez, elleri ulaşmaz.

Sen kendine bak: Zâhirîve bâtınî hasselerin ve onların levazımatı gibi, elin yetişmediği ne kadar eşyaya muhtaçsın. Bütün zîhayatları kendine kıyas et. İşte, bütün onlar, birer birer vücub-u Vâcibe şehadet ve vahdetine işaret ettikleri gibi, heyet-i mecmuasıyla, güneşin ziyası güneşi gösterdiği gibi, o hal ve bu keyfiyet, perde-i gayb arkasında bir Vâcibü'l-Vücudu, bir Vâhid-i Ehadi, hem gayet Kerîm, Rahîm, Mürebbî, Müdebbir ünvanları içinde akla gösterir.

1. bk. Talâk Sûresi, 65:3.

Şimdi, ey münkir-i cahil ve ey fâsık-ı gafil! Bu faaliyet-i hakîmâneyi, basîrâneyi, rahîmâneyi neyle izah edebilirsin? Sağır tabiatla mı, kör kuvvetle mi, sersem tesadüfle mi, âciz, câmid esbabla mı izah edebilirsin?

İkinci Pencere

Eşya, vücut ve teşahhusatlarında, nihayetsiz imkânat yolları içinde müterediddit, mütehayyir, şekilsiz bir surette iken, birden bire gayet muntazam, hakîmâne öyle bir teşahhus vechi veriliyor ki, meselâ herbir insanın yüzünde, bütün ebnâ-yı cinsinden herbirisine karşı birer alâmet-i farika o küçük yüzde bulunduğu ve zâhir ve bâtın duygularıyla, kemâl-i hikmetle teçhiz edildiği cihetle, o yüz, gayet parlak bir sikke-i ehadiyet olduğunu ispat eder. Herbir yüz, yüzer cihetle bir Sâni-i Hakîmin vücuduna şehadet ve vahdetine işaret ettikleri gibi, bütün yüzlerin heyet-i mecmuasıyla izhar ettikleri o sikke, bütün eşyanın Hâlıkına mahsus bir hâtem olduğunu akıl gözüne gösterir.

Ey münkir! Hiçbir cihetle kabil-i taklit olmayan şu sikkeleri ve mecmuundaki parlak sikke-i samediyeti hangi destgâha havale edebilirsin?

Üçüncü Pencere

Zeminin yüzünde, dört yüz bin muhtelif taifeden[HAŞİYE-1] ibaret olan bütün hayvânat ve nebâtat envâının ordusu, bilmüşahede ayrı ayrı erzakları, suretleri, silâhları, libasları, talimatları, terhisatları, kemâl-i mizan ve intizamla, hiçbir şey unutulmayarak, hiçbirini şaşırmayarak, bir surette tedbirve terbiye etmek öyle bir sikkedir ki, hiçbir şüphe kabul etmez, güneş gibi parlak bir sikke-i Vâhid-i Ehaddir. Hadsiz bir kudret ve muhit bir ilim ve nihayetsiz bir hikmet sahibinden başka kimin haddi var ki, o hadsiz derecede harika olan şu idareye karışsın? Çünkü, şu birbiri içinde girift olan envâları, milletleri, umumunu birden idare ve terbiye edemeyen, onlardan birisine karışsa, elbette karıştıracak. Halbuki, [1] فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرىٰ مِنْ فُطُورٍ sırrıyla, hiçbir karışık alâmeti yoktur. Demek ki hiçbir parmak karışamıyor.

Haşiye-1 Hattâ o taifelerden bir kısım var ki, bir senedeki efradı, zaman-ı Âdem'den kıyamete kadar vücuda gelen bütün insan efradından ziyadedir.
1. "Haydi, çevir gözünü: En küçük bir kusur görüyor musun?" Mülk Sûresi, 67:3.

Dördüncü Pencere

İstidat lisanıyla bütün tohumlar tarafından; ve ihtiyac-ı fıtrî lisanıyla bütün hayvanlar tarafından; ve lisan-ı ıztırarî ile bütün muztarlar tarafından edilen duaların makbuliyetidir.[1]

İşte, bu nihayetsiz duaların bilmüşahede kabul ve icabeti, herbiri vücuba ve

vahdete şehadet ve işaret ettikleri gibi, mecmuu, büyük bir mikyasta, bilbedâhe, bir Hâlık-ı Rahîm ve Kerîm ve Mücîbe delâlet eder ve baktırır.

1. bk En'âm Sûresi, 6:63; İsrâ Sûresi, 17:67; Neml Sûresi, 27:62.

Beşinci Pencere

Görüyoruz ki, eşya, hususan zîhayat olanlar, def'î gibi âni bir zamanda vücuda gelir. Halbuki, def'î ve âni bir surette, basit bir maddeden çıkan şeyler gayet basit, şekilsiz, san'atsız olması lâzım gelirken, çok maharete muhtaç bir hüsn-ü san'atta, çok zamana muhtaç ihtimamkârâne nakışlarla münakkâş, çok âlâta muhtaç acip san'atlarla müzeyyen, çok maddelere muhtaç bir surette halk olunuyorlar.

İşte, bu def'î ve âni bir surette bu harika san'at ve güzel heyet, herbiri bir Sâni-i Hakîmin vücub-u vücuduna şehadetve vahdet-i rububiyetine işaret ettikleri gibi, mecmuu, gayet parlak bir tarzda, nihayetsiz Kadîr, nihayetsiz Hakîm bir Vâcibü'l-Vücudu gösterir.

Şimdi, ey sersem münkir! Haydi, bunu neyle izah edersin? Senin gibi sersem, âciz, cahil tabiatla mı? Veyahut, hadsiz derece hata ederek, o Sâni-i Mukaddese "tabiat" ismini verip, onun mu'cizât-ı kudretini, o tesmiye bahanesiyle tabiata isnad edip, bin derece muhali birden irtikâp etmek mi istersin?

Altıncı Pencere

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ
وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ
وَمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَاَحْيَا بِهِ
الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ
وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ
وَالْاَرْضِ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ [1]

1. "Göklerin ve yerin yaratılmasında, gecenin ve gündüzün değişmesinde, insanlarafaydalı şeylerle denizde akıp giden gemilerde, Allah'ın gökten suindirip onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltmesinde, her türlücanlıyı yeryüzüne yaymasında, rüzgârları sevk etmesinde ve gökle yerarasında Allah'ın emrine boyun eğmiş bulutlarda, aklını kullanan birtopluluk için nice deliller vardır." Bakara Sûresi, 2:164.

Şu âyet, vücubve vahdeti gösterdiği gibi, bir İsm-i Âzamı gösteren gayet büyük bir penceredir. İşte şu âyetin hülâsatü'l-hülâsası şudur ki:

Kâinatın ulvî ve süflî tabakatındaki bütün âlemler, ayrı ayrı lisanla birtek neticeyi, yani birtek Sâni-i Hakîmin rububiyetini gösteriyorlar. Şöyle ki:

Nasıl göklerde-hattâ kozmoğrafyanın itirafıyla dahi-gayet büyük neticeler için gayet muntazam hareketler, bir Kadîr-i Zülcelâlin vücud ve vahdetini ve kemâl-i rububiyetini gösterir. Öyle de, zeminde, bilmüşahede—hattâ coğrafyanın şehadetiyle ve ikrarıyla—gayet büyük maslahatlar için, mevsimlerdeki gibi gayet muntazam tahavvülâtlar dahi, aynı o Kadîr-i Zülcelâlin vücub-u vahdetini ve kemâl-i rububiyetini gösterir.

Hem nasıl berde ve bahirde kemâl-i rahmetle rızıkları verilen ve kemâl-i hikmetle muhtelif şekiller giydirilen ve kemâl-i rububiyetle türlü türlü duygularla teçhiz edilen bütün hayvânat, birer birer yine o Kadîr-i Zülcelâlin vücuduna şehadet ve vahdetine işaret etmekle beraber, heyet-i mecmuasıyla, gayet geniş bir mikyasta azamet-i ulûhiyetini ve kemâl-i rububiyetini gösterir. Öyle de, bağlardaki muntazam nebâtat ve nebâtâtın gösterdikleri müzeyyen çiçekler ve çiçeklerin gösterdikleri mevzun meyveler ve meyvelerin gösterdikleri müzeyyen nakışlar, birer birer yine o Sâni-i Hakîmin vücuduna şehadet ve vahdetine işaret etmekle beraber, külliyetleriyle, gayet şâşaalı bir surette cemâl-i rahmetini ve kemâl-i rububiyetini gösterir.

Hem nasıl cevv-i semâdaki bulutlardan mühim hikmetler ve gayeler ve lüzumlu faideler ve semereler için tavzif edilen ve gönderilen katreler, katreler adedince yine o Sâni-i Hakîmin vücubunu ve vahdetini ve kemâl-i rububiyetini gösterir. Öyle de, zemindeki bütün dağların ve dağlar içindeki madenlerin, ayrı ayrı hâsiyetleriyle beraber, ayrı ayrı maslahatlar için ihzar ve iddiharları, dağ metanetinde bir kuvvetle, yine o Sâni-i Hakîmin vücub ve vahdetini ve kemâl-i rububiyetini gösterir.

Hem nasıl sahrâlarda ve dağlardaki küçük küçük tepelerin türlü türlü muntazam çiçeklerle süslenmeleri, herbiri bir Sâni-i Hakîmin vücubuna şehadet ve vahdetine işaret etmekle beraber, heyet-i mecmuasıyla haşmet-i saltanatını ve kemâl-i rububiyetini gösterir. Öyle de, bütün otlarda ve ağaçlardaki bütün yaprakların türlü türlü eşkâl-i muntazamaları ve ayrı ayrı vaziyetleri ve cezbekârâne mevzun hareketleri, yapraklar adedince, yine o Sâni-i Hakîmin vücub-u vücudunu ve vahdetini ve kemâl-i rububiyetini gösterir.

Hem nasıl bütün ecsâm-ı nâmiyede, büyümek zamanında muntazaman hareketleri ve türlü türlü âlâtla teçhizleri ve çeşit çeşit meyvelere şuurkârâne teveccühleri, herbiri ferden ferdâ yine o Sâni-i Hakîmin vücub-u vücuduna şehadet ve vahdetine işaret eder; ve heyet-i mecmuasıyla, gayet büyük bir mikyasta, ihata-i kudretini ve şümul-ü hikmetini ve cemâl-i san’atını ve kemâl-i rububiyetini gösterir. Öyle de, bütün hayvanî cesetlerde kemâl-i hikmetle nefislerini, ruhlarını yerleştirmek, türlü türlü cihazatla kemâl-i intizamla teslih etmek, türlü türlü hizmetlerde kemâl-i hikmetle göndermek, hayvânat adedince,

belki cihazatları sayısınca, yine o Sâni-i Hakîmin vücub-u vücuduna ve vahdetine şehadet ve işaret ettikleri gibi, heyet-i mecmuasıyla, gayet parlak bir surette cemâl-i rahmetini ve kemâl-i rububiyetini gösterir.

Hem nasıl bütün kalblere, insan ise her nevi ulûm ve hakikatleri bildiren, hayvan ise her nevi hâcetlerinin tedarikini öğreten bütün ilhâmât-ı gaybiye bir Rabb-i Rahîmin vücudunu ihsas eder ve rububiyetine işaret eder. Öyle de, gözlere kâinat bostanındaki mânevî çiçekleri toplayan şuâât-ı ayniye gibi zâhirî ve bâtınî bütün duyguların ayrı ayrı âlemlere herbiri birer anahtar olmaları, yine o Sâni-i Hakîm, o Fâtır-ı Alîm, o Hâlık-ı Rahîm, o Rezzâk-ı Kerîmin vücub-u vücudunu ve vahdet ve ehadiyetini ve kemâl-i rububiyetini güneş gibi gösterir.

İşte, şu yukarıda geçen on iki ayrı ayrı pencerelerden, on iki vecihten bir pencere-i âzam açılıyor ki, on iki renkli bir ziya-yı hakikatle Cenâb-ı Hakkın ehadiyetini ve vahdâniyetini ve kemâl-i rububiyetini gösterir.

İşte, ey bedbaht münkir! Şu daire-i arz kadar, belki medar-ı senevîsi kadar geniş olan şu pencereyi neyle kapatabilirsin? Ve güneş gibi parlak olan şu maden-i nuru neyle söndürebilirsin? Ve hangi perde-i gaflette saklayabilirsin?

Yedinci Pencere

Şu kâinatyüzünde serpilen masnuatın kemâl-i intizamları ve kemâl-i mevzuniyetleri ve kemâl-i ziynetleri ve icadlarının suhuleti ve birbirine benzemeleri ve birtek fıtrat izhar etmeleri, nasıl ki bir Sâni-i Hakîmin vücub-u vücudunu ve kemâl-i kudretini ve vahdetini gayet geniş bir mikyasta gösteriyorlar. Öyle de, câmid ve basit unsurlardan hadsiz ve ayrı ayrı ve muntazam mürekkebâtın icadı, mürekkebat adedince yine o Sâni-i Hakîmin vücub-u vücuduna şehadet ve vahdetine işaret etmekle beraber, heyet-i mecmuasıyla, gayet parlak bir tarzda, kemâl-i kudretini ve vahdetini gösterdiği gibi, terkibât-ı mevcudat tabir edilen terkip ve tahlil hengâmındaki teceddütte, nihayet derecede ihtilât ve karışma içinde nihayet derecede bir imtiyaz ve tefrik ile, meselâ topraktaki tohumların ve köklerin çok karışık olduğu halde hiç şaşırmayarak, bir surette sünbüllenmelerini ve vücutlarını temyiz ve tefrik etmek ve ağaçlara giren karışık maddeleri yaprak ve çiçek ve meyvelere tefrik etmek ve hüceyrât-ı bedene karışık bir surette giden gıdaî maddeleri kemâl-i hikmetle ve kemâl-i mizanla ayırıp tefrik etmek, yine o Hakîm-i Mutlak ve o Alîm-i Mutlak ve o Kadîr-i Mutlakın vücub-u vücudunu ve kemâl-i kudretini ve vahdetini gösterdiği gibi, zerreler âlemini hadsiz ve geniş bir tarla hükmüne getirip, her dakikada kemâl-i hikmetle ekip, biçip, yeni yeni kâinatlar mahsulatını ondan almak ve o câmide âcize, cahile olan zerrâta gayet şuurkârâne ve gayet hakîmâne ve muktedirâne hadsiz muntazam vazifeleri gördürmek, yine o Kadîr-i Zülcelâlin

ve o Sâni-i Zülkemâlin vücub-u vücudunu ve kemâl-i kudretini ve azamet-i rububiyetini ve vahdetini ve kemâl-i rububiyetini gösterir.

İşte, bu dört yolla büyük bir pencere marifetullaha açılır ve büyük bir mikyasta, bir Sâni-i Hakîmi akla gösterir. Şimdi, ey bedbaht gafil! Şu halde Onu görmek ve tanımak istemezsen, aklını çıkar at, hayvan ol, kurtul!

Sekizinci Pencere

Nev-i beşerdeki bütün ervâh-ı neyyire ashabı olan enbiyalar (aleyhimüsselâm), bâhir ve zâhir mu'cizatlarına istinad ederek; ve bütün kulûb-u münevvere aktâbı olan evliyalar, keşif ve kerametlerine itimad ederek; ve bütün ukûl-u nuraniye erbabı olan asfiyalar, tahkikatlarına istinad ederek, birtek Vâhid-i Ehad, Vâcibü'l-Vücud, Hâlık-ı Külli Şeyin vücub-u vücuduna ve vahdetine ve kemâl-i rububiyetine şehadetleri, pek büyük ve nuranî bir penceredir; hem her vakit o makam-ı rububiyeti göstermektedir.

Ey biçare münkir! Kime güveniyorsun ki bunları dinlemiyorsun? Veyahut gündüz içinde gözünü kapamakla, dünyayı gece mi oldu zannediyorsun?

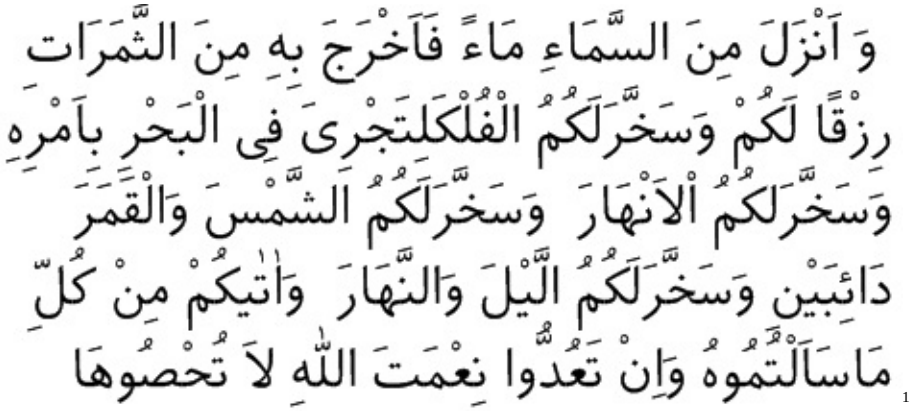
Dokuzuncu Pencere

Kâinattaki ibâdât-ı umumiye, bilbedâhe bir Mâbud-u Mutlakı gösteriyor.

Evet, âlem-i ervaha ve bâtına giden ve ruhanî ve meleklerle görüşen zâtların şehadetleriyle sabit olan umum ruhanî ve melâikelerin kemâl-i imtisal ile ubûdiyetleri ve bilmüşahede bütün zîhayatların kemâl-i intizamla ubûdiyetkârâne vazifeler görmeleri ve, bilmüşahede, anâsır gibi bütün cemâdâtın kemâl-i itaatle ubûdiyetkârâne hizmetleri, bir Mâbud-u Bilhakkın vücub-u vücudunu ve vahdetini gösterdiği gibi, herbir taifesi icmâ ve tevatür kuvvetini taşıyan bütün âriflerin hakikatli marifetleri, bütün şâkirler taifesinin semeredar şükürleri ve bütün zâkirlerin feyizli zikirleri ve bütün hâmidlerin nimet arttıran hamdleri ve bütün muvahhidlerin burhanlı tevhidleri ve tavsifleri ve bütün muhiblerin hakikî muhabbet ve aşkları ve bütün mürîdlerin sadık irade ve rağbetleri ve bütün müniblerin ciddî talep ve inâbeleri, yine Mâruf, Mezkûr, Meşkûr, Mahmud, Vâhid, Mahbub, Mergub, Maksud olan o Mâbud-u Ezelînin vücub-u vücudunu ve kemâl-i rububiyetini ve vahdetini gösterdiği gibi, kâmil insanlardaki bütün makbul ibâdâtın ve o makbul ibâdâtın neticesinden hasıl olan füyuzat ve münacat, müşahedat ve keşfiyat, yine o Mevcud-u Lemyezel ve o Mâbud-u Lâyezâlin vücub-u vücudunu ve vahdetini ve kemâl-i rububiyetini gösterir.

İşte, şu üç cihette ziyadar büyük bir pencere, vahdâniyete açılır.

Onuncu Pencere

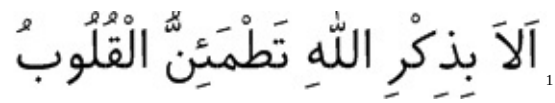

وَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ
رِزْقًا لَكُمْ وَسَخَّرَلَكُمُ الْفُلْكَلِتَجْرِىَ فِى الْبَحْرِ بِاَمْرِهِ
وَسَخَّرَلَكُمُ الْاَنْهَارَ وَسَخَّرَلَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
دَائِبَيْنِ وَسَخَّرَلَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَاٰتٰيكُمْ مِنْ كُلِّ
مَاسَاَلْتُمُوهُ وَاِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللّٰهِ لاَ تُحْصُوهَا [1]

Şu kâinattaki mevcudatın birbirine teâvünü, tecavübü, tesanüdü gösterir ki, umum mahlûkat birtek Mürebbînin terbiyesindedirler, birtek Müdebbirin idaresindedirler, birtek Mutasarrıfın taht-ı tasarrufundadırlar, birtek Seyyidin hizmetkârlarıdırlar. Çünkü, zemindeki zîhayatları levazımat-ı hayatiyeyi emr-i Rabbânî ile pişiren güneşten ve takvimcilik eden kamerden tut, tâ ziya, hava, mâ, gıdanın zîhayatların imdadına koşmalarına ve nebâtâtın dahi hayvânâtın imdadına koşmalarına ve hayvânat dahi insanların imdadına koşmalarına, hattâ âzâ-yı bedenin birbirinin muavenetine koşmalarına ve hattâ gıda zerrâtının hüceyrât-ı bedeniyenin imdadına koşmalarına kadar câri olan bir düstur-u teâvün ile, câmid ve şuursuz olan o mevcudat-ı müteâvine, bir kanun-u kerem, bir namus-u şefkat, bir düstur-u rahmet altında, gayet hakîmâne, kerîmâne birbirine yardım etmek, birbirinin sadâ-yı hâcetine cevap vermek, birbirini takviye etmek, elbette, bilbedâhe, birtek, yektâ, Vâhid-i Ehad, Ferd-i Samed, Kadîr-i Mutlak, Alîm-i Mutlak, Rahîm-i Mutlak, Kerîm-i Mutlak bir Zât-ı Vâcibü’l-Vücudun hizmetkârları ve memurları ve masnuları olduklarını gösterir.

1. “Gökten de bir su indirdi ki, onunla sizin için rızık olarak meyvelerdenbitirdi. Onun emriyle denizde seyretsinler diye gemileri sizinhizmetinize verdi. Nehirleri de yine sizin hizmetinize verdi. • Birbiriardınca dönüp duran güneşi ve ayı da sizin hizmetinize verdi. Geceyi vegündüzü de sizin hizmetinize verdi. • O, sözünüz ve halinizleistediğiniz herşeyden size verdi. Allah’ın nimetlerini saymayakalksanız, saymakla bitiremezsiniz.” İbrahim Sûresi, 14:32-34.

İşte, ey biçare müflis felsefî! Bu muazzam pencereye ne diyorsun? Senin tesadüfün buna karışabilir mi?

On Birinci Pencere

اَلاَ بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ [1]

Bütün ervahve kulûbun dalâletten neş’et eden ıztırabat ve keşmekeş ve ıztırabattan neş’et eden mânevî elemlerden kurtulmaları, birtek Hâlıkı tanımakla olur. Bütün mevcudatı birtek Sânie vermekle necat buluyorlar, birtek Allah’ın zikriyle mutmain olurlar. Çünkü, hadsiz mevcudat birtek zâta verilmezse, Yirmi

İkinci Sözde kat’î ispat edildiği gibi, o zaman her birtek şeyi hadsiz esbaba isnad etmek lâzım gelir ki, o halde birtek şeyin vücudu, umum mevcudat kadar müşkül olur.

Çünkü, Allah’a verse, hadsiz eşyayı bir zâta verir. Ona vermezse, herbir şeyi hadsiz esbaba vermek lâzım gelir. O vakit, bir meyve, kâinat kadar müşkülât peydâ eder, belki daha ziyade müşkül olur. Çünkü, nasıl bir nefer yüz muhtelif adamın idaresine verilse, yüz müşkülât olur. Ve yüz nefer bir zabitin idaresine verilse, bir nefer hükmünde kolay olur. Öyle de, çok muhtelif esbabın birtek şeyin icadında ittifakları, yüz derece müşkülâtlı olur. Ve pek çok eşyanın icadı birtek zâta verilse, yüz derece kolay olur.

İşte, mahiyet-i insaniyedeki merak ve taleb-i hakikat cihetinden gelen nihayetsiz ıztıraptan kurtaracak, yalnız tevhid-i Hâlık ve marifet-i İlâhiyedir. Madem küfürde ve şirkte nihayetsiz müşkülât ve ıztırabat var. Elbette o yol muhaldir, hakikati yoktur. Madem tevhidde, mevcudatın yaratılışındaki suhulete ve kesrete ve hüsn-ü san’ata muvafık olarak, nihayetsiz suhulet ve kolaylık var. Elbette o yol vâciptir, hakikattir.[2]

1. “Haberiniz olsun ki, kalbler ancak Allah’ın zikriyle huzura kavuşur.” Ra’d Sûresi, 13:28.
2. bk. İsrâ Sûresi, 17:42; Enbiyâ Sûresi, 21:21; 99 ; Sâd Sûresi, 38:5.

İşte, ey bedbaht ehl-i dalâlet! Bak, dalâlet yolu ne kadar karanlıklı ve elemli! Ne zorun var ki oradan gidiyorsun? Hem bak, iman ve tevhid yolu ne kadar kolay ve safâlı! Oraya gir, kurtul.

On İkinci Pencere

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْاَعْلَى الَّذِى خَلَقَ فَسَوّٰى وَالَّذِى قَدَّرَ فَهَدٰى [1]

sırrınca, umum eşyada, hususan zîhayat masnularda, hikmetli bir kalıptan çıkmış gibi, herşeye bir miktar-ı muntazam ve bir suret, hikmetle verildiği; ve o suret ve o miktarda, maslahatlar ve faideler için eğri büğrü hudutlar bulunması; hem müddet-i hayatlarında değiştirdikleri suret-i libasları ve miktarları yine hikmetlere, maslahatlara muvafık bir tarzda, mukadderât-ı hayatiyeden terkip ve tanzim edilen mânevî ve muntazam birer suret, birer miktar bulunması, bilbedâhe gösterir ki, bir Kadîr-i Zülcelâlin ve bir Hakîm-i Zülkemâlin kader dairesinde suretleri ve biçimleri tertip edilen ve kudretin destgâhında vücutları verilen o hadsiz masnuat, o Zâtın vücub-u vücuduna delâlet ve vahdetine ve kemâl-i kudretine hadsiz lisanla şehadet ederler.

1. "Herşeyden yüce olan Rabbinin ismini tesbih et. O Rabbin ki, herşeyi yaratıpdüzene koydu. O Rabbin ki, herşeye lâyık bir şekil ve ölçü tayin ederekonu yaratılış gayesine yöneltti." A'lâ Sûresi, 87:1-3.

Sen kendi cismine ve âzâlarına ve onlardaki eğri büğrü yerlerin meyvelerine ve faidelerine bak, kemâl-i hikmet içinde kemâl-i kudreti gör.

On Üçüncü Pencere

وَاِنْ مِنْ شَىْءٍ اِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ [1]

1. "Hiçbir şey yoktur ki, Onu hamd ile tesbih etmesin." İsrâ Sûresi, 17:44.

sırrınca, herşey lisan-ı mahsusuyla Hâlıkını yad eder, takdis eder. Evet, bütün mevcudatın lisan-ı hâl ve kal ile ettiği tesbihat, birtek Zât-ı Mukaddesin vücudunu gösteriyor.

Evet, fıtratın şehadeti reddedilmez. Delâlet-i hal ise, hususan çok cihetlerle gelse, şüphe getirmez. Bak, hadsiz fıtrî şehadeti tazammun eden ve nihayetsiz tarzlarda lisan-ı hâl ile delâlet eden ve mütedahil daireler gibi birtek merkeze bakan şu mevcudatın muntazam suretleri, herbiri birer dildir; ve mevzun heyetleri, herbiri birer lisan-ı şehadettir; ve mükemmel hayatları, herbiri birer lisan-ı tesbihtir ki, Yirmi Dördüncü Sözde kat'î ispat edildiği gibi, o bütün dillerle pek zâhir bir surette tesbihatları ve tahiyyâtları ve birtek Mukaddes Zâta şehadetleri, ziya güneşi gösterdiği gibi, bir Zât-ı Vâcibü'l-Vücud'u gösterir ve kemâl-i ulûhiyetine delâlet eder.

On Dördüncü Pencere

وَاِنْ مِنْ شَىْءٍ اِلاَّ عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ [1] قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَىْءٍ [2]

اِنَّ رَبِّى عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ حَفِيظٌ [3] مَا مِنْ دَابَّةٍ اِلاَّ هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا [4]

sırlarınca, herşey, herşeyinde ve her şe'ninde tek bir Hâlık-ı Zülcelâle muhtaçtır.

1. "De ki: Herşeyin mülk ve tasarrufu kimin elindedir?" Mü'minun Sûresi, 23:88.
2. "Hiçbir şey yoktur ki, hazineleri Bizim yanımızda olmasın." Hicr Sûresi, 15:21.
3. "Hiçbir canlı yoktur ki, Allah onu alnından tutup kudretine boyun eğdirmiş olmasın." Hûd Sûresi, 11:56.
4. "Muhakkak ki benim Rabbim herşeyi hakkıyla koruyucudur." Hûd Sûresi, 11:57.

Evet, kâinattaki mevcudata bakıyoruz ve görüyoruz ki, zaaf-ı mutlakiçinde bir kuvvet-i mutlaka tezahürâtı var; ve acz-i mutlak içinde bir kudret-i mutlakanın âsârı görünüyor: meselâ, nebâtâtın tohumlarında ve köklerindeki ukde-i hayatiyelerinin intibahları zamanında gösterdikleri harika vaziyetleri gibi.

Hem fakr-ı mutlakve kuruluk içinde bir gınâ-yı mutlakın tezahürâtı var: kıştaki toprağın ve ağaçların vaziyet-i fakirâneleri ve baharda şâşaalı servet ve gınâları gibi.

Hem cumûd-u mutlakiçinde bir hayat-ı mutlakanın tereşşuhâtı görünüyor:

anâsır-ı câmidenin zîhayat maddelere inkılâbı gibi.

Hem bir cehl-i mutlakiçinde muhit bir şuurun tezahürâtı görünüyor: zerrelerden yıldızlara kadar herşeyin harekâtında nizâmât-ı âleme ve mesâlih-i hayata ve metâlib-i hikmete muvafık bir tarzda hareket etmeleri ve şuurkârâne vaziyetleri gibi.

İşte, bu acziçindeki kudret; ve zaaf içindeki kuvvet; ve fakr içindeki servet ve gınâ; ve cumud ve cehil içindeki hayat ve şuur, bilbedâhe ve bizzarure, bir Kadîr-i Mutlak ve Kaviyy-i Mutlak ve Ganiyy-i Mutlak ve Alîm-i Mutlak ve Hayy-ı Kayyûm bir Zâtın vücub-u vücuduna ve vahdetine karşı her taraftan pencereler açar, heyet-i mecmuasıyla, büyük bir mikyasta, bir cadde-i nuraniyeyi gösterir.

İşte, ey tabiatbataklığına düşen gafil! Eğer tabiatı bırakıp kudret-i İlâhiyeyi tanımazsan, herbir şeye, hattâ herbir zerreye hadsiz bir kuvvet ve kudret ve nihayetsiz bir hikmet ve maharet, belki ekser eşyayı görecek, bilecek, idare edecek bir iktidar, herşeyde bulunduğunu kabul etmek lâzım gelir.

On Beşinci Pencere

اَلَّذِی اَحْسَنَ کُلَّ شیْءٍ خَلَقَهُ [1]

1. "O herşeyi en güzel şekilde yaratandır." Secde Sûresi, 32:7.

sırrınca, herşeye, o şeyin kabiliyet-i mahiyetine göre kemâl-i mizan ve intizamla biçilip hüsn-ü san’atla tertip edilip, en kısa yolda, en güzel bir surette, en hafif bir tarzda, istimalce en kolay bir şekilde (meselâ kuşların elbiselerine ve her vakittüylerini kolayca oynatmalarına ve istimal etmelerine bak), hemisrafsız, hikmetli bir tarzda vücut vermek, suret giydirmek, eşya adedince dillerle bir Sâni-i Hakîmin vücub-u vücuduna şehadet ve bir Kadîr-i Alîm-i Mutlaka işaret ederler.

On Altıncı Pencere

Rû-yi zeminde mevsim be mevsim tazelenen mahlûkatın icad ve tedbirlerindeki intizamat ve tanzimat, bilbedâhe bir hikmet-i âmmeyi gösterir.[1] Sıfat mevsufsuz olmadığından, elbette o hikmet-i âmme, bizzarure bir Hakîmi gösterir.

1. bk. Bakara Sûresi, 2:259; En'âm Sûresi, 6:99; Hac Sûresi, 22:5; Mü'minûnSûresi, 23:14; Rûm Sûresi, 30:50; Mülk Sûresi, 67:3; Ğâşiye Sûresi,88:17.

Hem o perde-i hikmetiçinde harika tezyinat, bilbedâhe bir inâyet-i tammeyi gösterir. Ve o inâyet-i tamme, bizzarure inâyetkâr bir Hâlık-ı Kerîmi gösterir.

Ve o perde-i inâyette, umuma şamil bir taltifat ve ihsanat, bilbedâhe bir

rahmet-i vâsiayı gösterir. Ve o rahmet-i vâsia, bizzarure bir Rahmân-ı Rahîmi gösterir.

Ve o perde-i rahmetüstünde dahi, bütün rızka muhtaç zîhayatların lâyık ve mükemmel bir tarzda iâşeleri ve erzakları, bilbedâhe, terbiyekârâne bir rezzâkıyet ve şefkatkârâne bir rububiyeti gösterir. Ve o terbiye ve idare, bizzarure bir Rezzâk-ı Kerîmi gösterir.

Evet, zeminin yüzünde kemâl-i hikmetle terbiye edilen ve kemâl-i inâyetle tezyin edilen ve kemâl-i rahmetle taltifedilen ve kemâl-i şefkatle iâşe edilen bütün mahlûkat, birer birer bir Sâni-i Hakîm, Kerîm, Rahîm, Rezzâkın vücubuna şehadet ve vahdetine işaret ettikleri gibi, yeryüzünün mecmuunda tezahür eden ve umumunda görülen ve kast ve iradeyi bilbedâhe gösteren hikmet-i âmme; ve hikmeti dahi tazammun eden, umum masnuata şamil inâyet-i tamme; ve inâyet ve hikmeti tazammun eden ve umum mevcudat-ı arziyeye şamil olan rahmet-i vâsia; ve rahmet ve hikmet ve inâyeti de tazammun eden, umum zîhayata şamil bir surette ve gayet kerîmâne bir tarzda olan rızık ve iâşe-i umumiyeyi birden nazara al, bak:

Nasıl ki, elvân-ı seb’a, ziyayı teşkil eder; ve yeryüzünü tenvir eden o ziya, nasıl şüphesiz güneşi gösterir. Öyle de, o hikmet içindeki inâyet ve inâyet içindeki rahmet ve rahmet içindeki iâşe-i rızkî, nihayet derecede Hakîm, Kerîm, Rahîm, Rezzak bir Vâcibü’l-Vücudun vahdetini ve kemâl-i rububiyetini, büyük bir mikyasta, yüksek bir derecede, parlak bir surette gösterir.[1]

1. bk. Bakara Sûresi, 2:22; Yûnus Sûresi, 10:21; İbrahim Sûresi, 14:32; HicrSûresi, 15:19-22; Neml Sûresi, 17:64; Sebe Sûresi, 34:24; Fâtır Sûresi,35:3; Mü'min Sûresi, 40:13 Zâriyat Sûresi, 51:58.

İşte, ey sersem münkir-i gafil! Göz önündeki bu hakîmâne, kerîmâne, rahîmâne, rezzâkaneterbiyeti ve bu acip ve harika ve mu’cize keyfiyeti neyle izah edebilirsin? Senin gibi serseri tesadüfle mi? Ve kalbin gibi kör kuvvetle mi? Ve kafan gibi sağır tabiatla mı? Ve senin gibi âciz, câmid, câhil esbabla mı? Yoksa, nihayetsiz derecede mukaddes, münezzeh ve müberrâ, muallâ ve nihayetsiz derecede Kadîr, Alîm, Semî’, Basîrolan Zât-ı Zülcelâle, nihayetsiz derecede âciz, câhil, sağır, kör, mümkün, miskin olan “tabiat“ namını verip nihayetsiz hata işlemek mi istersin? Hem güneş gibi parlak şu hakikati hangi kuvvetle söndürebilirsin, hangi perde-i gaflet altında saklayabilirsin?

On Yedinci Pencere

إِنَّ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَاٰيَاتٍ لِلْمُؤْمِنِينَ[1]

1. "Muhakkak ki, göklerde ve yerde, iman edenler için deliller vardır." Câsiye Sûresi, 45:3.

Zeminin yüzünü yaz zamanında temâşâ edip görüyoruz ki: İcad-ı eşyada müşevveşiyeti iktiza eden ve intizamsızlığa sebep olan nihayetsiz sehâvet ve bir

cûd-u mutlak, gayet derecede bir insicam ve intizam içinde görünüyor. İşte, zemin yüzünü tezyin eden bütün nebâtâtı gör.

Hem mizansızlığı ve kabalığı iktiza eden, icad-ı eşyadaki sür’at-i mutlaka dahi kemâl-i mevzuniyet içinde görünüyor. İşte, zemin yüzünü süslendiren bütün meyvelere bak.

Hem ehemmiyetsizliği, belki çirkinliği iktiza eden kesret-i mutlaka dahi, kemâl-i hüsn-ü san’at içinde görünüyor. İşte, yeryüzünü yaldızlayan bütün çiçeklere bak.

Hem san’atsızlığı, basitliği iktiza eden, icad-ı eşyadaki suhulet-i mutlaka dahi, nihayetsiz derecede san’atkârlık ve maharet ve ihtimamkârlık içinde görünüyor. İşte, yeryüzündeki ağaç ve nebâtat cihâzâtının sandıkçaları ve programları ve tarihçe-i hayatlarının kutucukları hükmünde olan bütün tohumlara, çekirdeklere dikkatle bak.

Hem ihtilâf ve ayrılığı iktiza eden uzaklık ve bu’d-u mutlak dahi bir ittifak-ı mutlak içinde görünüyor. İşte, bütün aktâr-ı zeminde zer’ edilen her nevi hububata bak.

Hem karışmayı ve bulaşmayı iktiza eden kemâl-i ihtilât, bilâkis, kemâl-i imtiyaz ve tefrik içinde görünüyor. İşte, bütün yeraltına karışık atılan ve madde itibarıyla birbirine benzeyen tohumların, sünbül vaktinde kemâl-i imtiyazları ve ağaçlara giren muhtelif maddelerin yaprak, çiçek ve meyvelere kemâl-i imtiyazla tefrikleri ve mideye giren karışık gıdaların muhtelif âzâ ve hüceyrâta göre kemâl-i imtiyazla ayrılmalarına bak, kemâl-i hikmet içinde kemâl-i kudreti gör.

Hem ehemmiyetsizliği, kıymetsizliği iktiza eden gayet derecede mebzuliyet ve nihayet derecede ucuzluk dahi, yeryüzünde masnuatça, san’atça, nihayet derecede kıymettar ve pahalı bir keyfiyette görünüyor. İşte, o hadsiz acaib-i san’at içinde, yeryüzünün Rahmânî sofrasında, yalnız, kudretin şekerlemeleri olan dutların nevilerine bak, kemâl-i rahmeti kemâl-i san’at içinde gör.

İşte, bütün rû-yi zeminde, gayet kıymettarlıkla beraber hadsiz ucuzluk; ve hadsiz ucuzluk içinde, hadsiz ihtilât ve karışıklıkla beraber hadsiz imtiyaz ve tefrik; ve hadsiz imtiyaz ve tefrik içinde, gayet uzaklıkla beraber son derecede muvafakat ve benzeyiş; ve son derece benzemek içinde, gayet derecede suhulet ve kolaylıkla beraber gayet derecede ihtimamkârâne yapılış; ve gayet derecede güzel yapılış içerisinde, sür’at-i mutlaka ve çabuklukla beraber gayet derecede mevzun ve mizanlı ve israfsızlık; ve gayet derecede israfsızlık içinde, son derece çokluk ve kesretle beraber son derecede hüsn-ü san’at; ve son derece hüsn-ü san’at içinde, nihayet derecede sehâvetle beraber intizam-ı mutlak, elbette gündüz ışığı, ışık güneşi gösterdiği gibi, bir Kadîr-i Zülcelâlin, bir Hakîm-i

Zülkemâlin, bir Rahîm-i Zülcemâlin vücub-u vücuduna ve kemâl-i kudretine ve cemâl-i rububiyetine ve vâhidiyetine ve ehadiyetine şehadet ederler, [1] لَهُ الْاَسْمَاءُ الْحُسْنٰى sırrını gösterirler.

1. "En güzel isimler Onundur." Tâhâ Sûresi, 20:8.

Şimdi, ey biçare cahil, gafil, muannid, muattıl! Bu hakikat-i uzmâyı neyle tefsir edebilirsin? Bu nihayet derecede mu'cizeve harika keyfiyeti neyle izah edebilirsin? Bu hadsiz derecede acip şu san'atları neye isnad edebilirsin? Bu yeryüzü derecesinde geniş bu pencereye hangi perde-i gafleti atıp kapatabilirsin? Senin tesadüfün nerede, tabiat dediğin ve güvendiğin şuursuz yoldaşın ve dalâlette istinadgâhın ve arkadaşın nerede? Bu işlere tesadüfün karışması yüz derece muhal değil mi? Ve şu harika işlerin binden birinin tabiata havalesi bin derece muhal olmuyor mu? Yoksa câmid, âciz tabiatın, herbir şeyin içinde o şeyden yapılan eşya adedince mânevî makine ve matbaaları mı var?

On Sekizinci Pencere

اَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِى مَلَكُوتِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ [1]

1. "Onlar, göklerin ve yerin iç yüzüne (özüne) bakmadılar mı?" A'râf Sûresi, 7:185.

Yirmi İkinci Sözde izah edilen şu temsile bak ki: Nasıl mükemmel, muntazam, san'atlı, saray gibi bir eser, bilbedâhe, muntazam bir fiile delâlet eder. Yani, bir bina, bir dülgerliğe delâlet eder. Ve mükemmel, muntazam bir fiil, bizzarure, mükemmel bir fâile ve mahir bir ustaya, bir dülgere delâlet eder. Ve mükemmel usta ve dülger ünvanları, bilbedâhe, mükemmel bir sıfata, yani san'at melekesine delâlet eder. Ve mükemmel sıfat ve o mükemmel meleke-i san'at, bilbedâhe, mükemmel bir istidadın vücuduna delâlet eder. Ve mükemmel bir istidat ise, âli bir ruh ve yüksek bir zâtın vücuduna delâlet eder.

Öyle de, zeminin yüzünü, belki kâinatı dolduran müteceddid eserler, bilbedâhe, gayet derece-i kemâlde bulunan ef'âli gösteriyor.

Ve şu nihayet derecedeki intizamve hikmet dairesindeki ef'âl, bilbedâhe, ünvanları ve isimleri mükemmel olan bir fâili gösteriyor. Çünkü muntazam, hakîmâne fiiller fâilsiz olmadığı, kat'iyen malûm.

Ve son derece mükemmel ünvanlar, o fâilin son derece kemâldeki sıfatlarına delâlet eder. Çünkü, fenn-i sarfça, nasıl ism-i fâil masdardan yapılır. Öyle de, unvanların ve isimlerin dahi masdarları ve menşeleri, sıfatlardır.

Ve son derece-i kemâlde sıfatlar, şüphesiz, son derece mükemmel olan şuûnât-ı zâtiyeye delâlet eder.

Ve kabiliyet-i zâtiye, tabiredemediğimiz o mükemmel şuûn-u zâtiye, bihakkılyakin, hadsiz derece-i kemâlde olan bir zâta delâlet eder.

İşte, bütün âlemdeki âsâr-ı san’atve bütün mahlûkat, herbiri birer eser-i mükemmel olduğundan, herbiri bir fiile; ve fiil ise isme; isim ise vasfa; ve vasıf ise şe’ne; ve şe’n ise zâta şehadet ettikleri için, masnuat adedince, birtek Sâni-i Zülcelâlin vücub-u vücuduna şehadet ve ehadiyetine işaret ettikleri gibi, heyet-i mecmuasıyla, silsile-i mahlûkat kadar kuvvetli bir tarzda bir mirac-ı marifettir. Hiçbir cihette içine şüphe girmeyen müteselsil bir burhan-ı hakikattir.

Şimdi, ey biçare münkir-i gafil! Silsile-i kâinat kadar kuvvetli şu burhanı neyle kırabilirsin? Şu masnuat adedince hakikatin şuâını gösteren hadsiz delikli ve kafesli şu pencereyi neyle kapatabilirsin? Hangi perde-i gafleti üstüne çekebilirsin?

On Dokuzuncu Pencere

تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوَاتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ [1]

1. "Yedi gök ve yer ve onların içindekiler Onu tesbih eder. Hiçbir şey yokturki, Onu hamd ile tesbih etmesin." İsrâ Sûresi, 17:44.

sırrınca, Sâni-i Zülcelâl, semâvâtın ecrâmına o kadar hikmetler, mânâlar takmış ki, güya celâl ve cemâlini ifade etmek için, semâvâtı güneşler, aylar, yıldızlar kelimeleriyle söylettirdiği gibi, cevv-i semâda olan mevcudata dahi öyle hikmetler ve mânâlar ve maksatlar takmış ki, güya o cevv-i semâyı berkler, şimşekler, ra’dlar, katreler kelimeleriyle intak ediyor ve kemâl-i hikmet ve cemâl-i rahmetini ders veriyor. Ve nasıl zemin kafasını hayvânat ve nebâtat denilen mânidar kelimeleriyle söyleştirip kemâlât-ı san’atını kâinata gösteriyor.

Öyle de, o kafanın birer kelimesi olan nebatları ve ağaçları dahi yapraklar, çiçekler, meyveler kelimeleriyle intak edip yine kemâl-i san’atını ve cemâl-i rahmetini ilân ediyor. Ve birer kelime olan çiçekleri ve meyveleri dahi tohumcuklar kelimeleriyle konuşturup dekaik-i san’atını ve kemâl-i rububiyetini ehl-i şuura talim ediyor.

İşte, bu hadsiz kelimât-ı tesbihiyeiçinde, yalnız tek bir sünbül ve tek bir çiçeğin tarz-ı ifadesine kulak verip dinleyeceğiz, nasıl şehadet eder, bileceğiz.

Evet, herbir nebat, herbir ağaç, pek çok lisanla Sânilerini öyle gösteriyorlar ki, ehl-i dikkati hayretlerde bırakır ve bakanlara “Sübhanallah, ne kadar güzel şehadet ediyor” dedirtirler.

Evet, herbir nebâtın çiçek açması zamanında ve sünbül vermesi ânında,

tebessümkârâne mânevî tekellümleri hengâmındaki tesbihleri, kendileri gibi güzel ve zâhirdir. Çünkü, herbir çiçeğin güzel ağzıyla ve muntazam sünbülün lisanıyla ve mevzun tohumların ve muntazam habbelerin kelimâtıyla hikmeti gösteren o nizam, bilmüşahede, ilmi gösteren bir mizan içindedir. Ve o mizan ise, maharet-i san'atı gösteren bir nakş-ı san'at içindedir. Ve o nakş-ı san'at, lütuf ve keremi gösteren bir ziynet içindedir. Ve o ziynet dahi, rahmet ve ihsanı gösteren lâtif kokular içindedir. Ve birbiri içinde bulunan şu mânidar keyfiyetler öyle bir lisan-ı şehadettir ki, hem Sâni-i Zülcemâlini esmâsıyla tarif eder, hem evsâfıyla tavsif eder, hem cilve-i esmâsını tefsir eder, hem teveddüd ve taarrüfünü, yani sevdirilmesini ve tanıttırılmasını ifade eder.

İşte, birtek çiçekten böyle bir şehadetişitsen, acaba zemin yüzündeki Rabbânî bağlarda umum çiçekleri dinleyebilsen, ne derece yüksek bir kuvvetle Sâni-i Zülcelâlin vücub-u vücudunu ve vahdetini ilân ettiklerini işitsen, hiç şüphen ve vesvesen ve gafletin kalabilir mi? Eğer kalsa, sana insan ve zîşuur denilebilir mi?

Gel, şimdi bir ağaca dikkatle bak. İşte, bahar mevsiminde yaprakların muntazamançıkması, çiçeklerin mevzunen açılması, meyvelerin hikmetle, rahmetle büyümesi ve dalların ellerinde, masum çocuklar gibi, nesîmin esmesiyle oynaması içindeki lâtif ağzını gör. Nasıl bir dest-i keremle yeşillenen yaprakların diliyle ve bir neş'e-i lütufla tebessüm eden çiçeklerin lisanıyla ve bir cilve-i rahmetle gülen meyvelerin kelimâtıyla ifade edilen hikmetli nizam içindeki adilli mizan; ve adli gösteren mizan içinde bulunan dikkatli san'atlar, nakışlar; ve maharetli nakışlar ve ziynetler içinde rahmet ve ihsanı gösteren ayrı ayrı tatmaklar; ve ayrı ayrı güzel kokular ve hoş tatmaklar içinde birer mu'cize-i kudret olan tohumlar ve çekirdekler, gayet zâhir bir surette bir Sâni-i Hakîm, Kerîm, Rahîm, Muhsin, Mün'im, Mücemmil, Mufaddılın vücub-u vücudunu ve vahdetini ve cemâl-i rahmetini ve kemâl-i rububiyetini gösterir.

İşte, eğer bütün rû-yi zemindeki ağaçların lisan-ı hâllerini birden dinleyebilsen, [1] يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ hazinesinde ne kadar güzel cevherler bulunduğunu göreceksin, anlayacaksın.

1. "Göklerde ve yerde olan herşey Allah'ı tesbih eder." Haşir Sûresi, 59:24.

İşte, ey nankörlük içinde kendini başıboş zanneden bedbaht gafil! Bu derece hadsiz lisanlarla kendini sana tanıttıran ve bildiren ve sevdiren bir Kerîm-i Zülcemâl, tanımak istenilmezse, bu lisanları susturmalı. Madem ki susturulmaz, dinlemeli. Gafletle kulağını kapasan kurtulamazsın. Çünkü sen kulağını kapamakla kâinatsükût etmez, mevcudat susmaz, vahdâniyet şahitleri seslerini kesmezler. Elbette seni mahkûm ederler.

Yirminci Pencere[HAŞİYE-1]

فَسُبْحَانَ الَّذِى بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شىْءٍ [1]
وَاِنْ مِنْ شَىْءٍ اِلاَّ عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ اِلاَّ بِقَدَرٍ
مَعْلُوم وَاَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ فَاَنْزَلْنَا مِنَ
السَّمَاءِمَاءً فَاَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا اَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ [2]

Nasıl cüz’iyatve neticelerde ve teferruatta kemâl-i hikmet ve cemâl-i san’at görünüyor. Öyle de, tesadüfî ve karışık tevehhüm edilen küllî unsurların, büyük mahlûkatın zâhiren karışık vaziyetleri dahi bir hikmet ve san’atla vaziyetler alıyorlar. İşte ziyanın parlaması, sair hikmetli hidemâtının delâletiyle, yeryüzünde masnuat-ı İlâhiyeyi izn-i Rabbânî ile teşhir ve ilân etmektir. Demek bir Sâni-i Hakîm tarafından ziya istihdam ediliyor; çarşı-yı âlem sergilerindeki antika san’atlarını onunla irâe ediyor.

Haşiye-1 Şu Yirminci Pencerenin hakikati, bir zaman Arabî bir surette şöyle kalbe gelmişti:

تَلَئْلُؤُ الضِّيَاءِ مِنْ تَنْوِيرِكَ تَشْهِيرِكَ .. تَمَوُّجُ الْاِعْصَارِ مِنْ
تَصْرِيفِكَ تَوْظِيفِكَ
سُبْحَانَكَ مَااَعْظَمَ سُلْطَانَكَ .. تَفَجُّرُالْاَنْهَارُ مِنْ تَدخِيرِكَ تَسْخِيرِكَ
تَزَيُّنَ الْاَحْجَارُ مِنْ تَدْبِيرِكَ تَصْوِيرِكَ .. سُبْحَانَكَ مَااَبْدَعَ حِكْمَتَكَ
تَبَسُّمَ الْاَزْهَارُ مِنْ تَزْيِينِكَ تَحْسِينِكَ .. تَبَرُّجَ الْاَثْمَارُ مِنْ اِنْعَامِكَ
اِكْرَامِكَ
سُبْحَانَكَ مَااَحْسَنَ صَنْعَتَكَ .. تَسَجُّعَ الْاَطْيَارُ مِنْ اِنْطَاقِكَ اِرْفَاقِكَ
تَهَزُّجَ الْاَمْطَارُ مِنْ اِنْزَالِكَ اِفْضَالِكَ .. سُبْحَانَكَ مَا اَوْسَعَ رَحْمَتَكَ
تَحَرُّكَ الْاَقْمَارُ مِنْ تَقْدِيرِكَ .. تَدْبِيرِكَ تَدْوِيرِكَ تَنْوِيرِكَ
سُبْحَانَكَ مَا اَنْوَرَ بُرْهَانَكَ وَاَبْهَرَ سُلْطَانَكَ

[Işığın parıldaması Senin nurlandırman ve teşhir etmendendir. Fırtınanın dalgalanması Senin yönlendirmen vegörevlendirmendendir. Sen her noksandan münezzehsin; ne büyüktürsaltanatın! Nehirlerin fışkırması Senin depolayıp emre boyuneğdirmendendir. Taşların süsleri Senin tedbirin ve şekillendirmendendir. Sen her noksandan münezzehsin; ne eşsizdir Senin hikmetin! Çiçeklerin tebessümü Senin süsleyip güzelleştirmendendir. Meyvelerinsüslenmesi Senin in'âmın ve ikramındandır. Sen her noksandanmünezzehsin; ne güzeldir Senin san'atın! Kuşların cıvıldaşması Seninkonuşturman ve yakınlaştırmandandır. Damlaların şıpıltısı Senin indirmen ve fazlındandır. Sen her noksandan münezzehsin; ne geniştir Seninrahmetin! Ayların seyretmesi Senin takdirin ve tedbirinle, Senindöndürmen ve aydınlatmandandır. Sen her noksandan münezzehsin; neaydınlatıcıdır delilin, ne engindir saltanatın!]

1. "Herşeyin melekûtu elinde olan Allah her türlü kusurdan münezzehtir." Yâsin Sûresi, 36:83.

2. "Hiçbir şey yoktur ki, hazineleri Bizim yanımızda olmasın. Herşeyi Biz belirlibir miktarla indiririz. Rüzgârları da Biz aşılayıcı olarak gönderdik,sonra gökten bir su indirip onunla sizi suladık. Yoksa o suyuhazinesinde saklayan siz değilsiniz." Hicr Sûresi, 15:21-22.

Şimdi rüzgârlara bak ki: Sair hakîmâne, kerîmâne faidelerinin ve vazifelerinin şehadetiyle, gayet mühim ve kesretli vazifelere koşuyorlar. Demek o

dalgalanmak, bir Sâni-i Hakîm tarafından bir tavziftir, bir tasriftir, bir kullanmaktır. Dalgalanmaları ise, emr-i Rabbânînin çabuk yerine getirilmesine sür’atle çalışmaktır.

Şimdi bak çeşmelere, çaylara, ırmaklara: Yerden, dağlardan kaynamaları tesadüfî değildir. Çünkü onlara terettüp eden, âsâr-ı rahmet olan faidelerin ve semerelerin şehadetiyle ve dağlarda bir mizan-ı hâcetle iddiharlarının ifadesiyle ve bir mizan-ı hikmetle gönderilmelerinin delâletiyle gösteriliyor ki, bir Rabb-i Hakîmin teshiriyle ve iddiharıyladır. Ve kaynamaları ise, Onun emrine heyecanla imtisal etmeleridir.

Şimdi yerdeki bütün taşların ve cevahirlerin ve madenlerin envâına bak: Bunların tezyinatları ve menfaatli hâsiyetleri bir Sâni-i Hakîmin tezyiniyle, tertibiyle, tedbiriyle, tasviriyle olduğunu, onlara müteallik hakîmâne faideleri ve mesâlih-i hayatiye ve levâzımât-ı insaniye ve hâcât-ı hayvaniyeye muvafık bir tarzda ihzarları gösteriyor.

Şimdi çiçeklere, meyvelere bak: Bunların gülümsemeleri ve tadları ve güzellikleri ve nakışları ve koku vermeleri bir Sâni-i Kerîmin, bir Mün’im-i Rahîmin sofrasında birer tarife, birer davetname hükmünde olarak, muhtelif renk ve koku ve tadlarla her nev’e ayrı ayrı tarife ve davetname olarak verilmiştir.

Şimdi kuşlara bak: Onların söyleşmeleri ve cıvıldaşmaları bir Sâni-i Hakîmin intak ve söyletmesi olduğuna delil-i kat’î ise, hayret verir bir tarzda birbirine o seslerle müdavele-i hissiyat ve ifade-i maksat etmeleridir.

Şimdi bulutlara bak: Yağmurun şıpıltıları mânâsız bir ses olmadığına ve şimşek ile gök gürlemesi boş bir gürültü olmadığına kat’î delil ise, hâli bir boşlukta o acaibi icad etmek ve onlardan âb-ı hayat hükmündeki damlaları sağmak ve zemin yüzündeki muhtaç ve müştak zîhayatlara emzirmek gösteriyor ki, o şırıltı, o gürültü, gayet mânidar ve hikmettardır ki, bir Rabb-i Kerîmin emriyle müştaklara o yağmur bağırıyor ki, “Sizlere müjde, geliyoruz!” mânâsını ifade ederler.

Şimdi göğe bak: Gök içinde hadsiz ecramdan yalnız kamere dikkat et. Onun hareketi bir Kadîr-i Hakîmin emriyle olduğu, ona müteallik ve yeryüzüne ait mühim hikmetlerdir ki, başka yerde beyan ettiğimizden kısa kesiyoruz.

İşte, ziyadan tut, tâ kamere kadar, saydığımız küllî unsurlar gayet geniş bir tarzda ve büyük bir mikyasta bir pencere açar, bir Vâcibü’l-Vücudun vahdetini ve kemâl-i kudretini ve azamet-i saltanatını gösterir, ilân ederler.

İşte, ey gafil! Eğer bu gök gürlemesi gibi bu sadâyı susturabilirsen ve güneşin ışığı gibi parlak o ziyayı söndürebilirsen, Allah’ı unut. Yoksa aklını başına al, [1]

سُبْحَانَ مَنْ تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوَاتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ de.

Yirmi Birinci Pencere

وَالشَّمْسُ تَجْرِى لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيم [2]

Şu kâinatın lâmbası olan güneş, KâinatSâniinin vücuduna ve vahdâniyetine güneş gibi parlak ve nuranî bir penceredir.

1. Yedi gök ve yer ve onların içinde bulunanlar tarafından Kendisi tesbih edilen Zât, her türlü kusurdan münezzehtir.
2. "Güneş de kendisine tayin edilmiş bir yere doğru akıp gider. Bu, kudretiherşeye galip olan ve ilmi herşeyi kuşatan Allah'ın takdiridir." YâsinSûresi, 36:38.

Evet, manzume-i şemsiyedenilen, küremizle beraber on iki seyyare,[1] cirmleri küçüklük—büyüklük itibarıyla pek çok muhtelif ve mevkileri uzaklık—yakınlık noktasında pek çok mütefavit ve sür’at-i hareketleri çok mütenevvi olduğu halde, kemâl-i intizam ve hikmetle ve kemâl-i mizanla ve bir saniye kadar şaşırmayarak hareketleri ve deveranları ve güneş ile, cazibe kanunu tabir edilen bir kanun-u İlâhî ile bağlanmaları, yani onlar imamlarına iktidâları, büyük bir mikyasta bir azamet-i kudret-i İlâhiyeyi ve vahdâniyet-i Rabbâniyeyi gösterir. Çünkü o câmid cirmleri, o şuursuz büyük kütleleri nihayet derecede intizam ve mizan-ı hikmet içinde, muhtelif şekillerde ve muhtelif mesafelerde ve muhtelif hareketlerde döndürmek, istihdam etmek, ne derece bir kudreti ve bir hikmeti ispat ettiğini kıyas et. Bu büyük ve ağır işe zerre miktar tesadüf karışsa, öyle bir patlayış verecek ki, kâinatı dağıtacak. Çünkü, bir dakika tesadüf birisini tevkif etse, mihverinden çıkmasına sebebiyet verir, başkalarıyla müsademe etmesine yol açar. Küre-i arzdan bin defa büyük cirmlerle müsademenin ne derece dehşetli olduğunu kıyas edebilirsin.

1. bk. Yûsuf Sûresi, 12:4.

Manzume-i şemsiyenin, yani şemsin me’mumları ve meyveleri olan on iki seyyarenin acaibini ilm-i muhit-i İlâhîye havale edip, yalnız gözümüzün önünde, seyyaremiz bulunan arza bakıyoruz. Görüyoruz ki, bu seyyaremiz, bir azamet-i şevket-i Rububiyeti ve haşmet-i saltanat-ı Ulûhiyeti ve kemâl-i rahmet ve hikmeti gösterir bir surette, güneşin etrafında, emr-i Rabbânî ile, Birinci Mektupta beyan edildiği gibi, pek büyük bir hizmet için bir uzun seyir ve seyahat ona ettiriliyor. Bir sefine-i Rabbâniye olarak, acaib-i masnuat-ı İlâhiye ile doldurulmuş ve zîşuur ibâdullaha seyrangâh gibi bir mesken-i seyyar vaziyeti verilmiş. Ve evkat ve hesabı bildirecek saat akrebi gibi, kamer dahi dakik hesaplarla, azîm hikmetlerle ona takılmış ve o kamere başka menzillerde ayrı seyir ve seyahat verilmiş.[1]

1. bk. Yâsîn Sûresi, 36:39.

İşte, bu mübarek seyyaremizin şu halleri, küre-i arz kuvvetinde bir şehadetle bir Kadîr-i Mutlakın vücub-u vücudunu ve vahdetini ispat eder. Madem şu seyyaremiz böyledir. Manzume-i şemsiyeyi ona kıyas edebilirsin.

Hem şemse, kendi mihveri üstünde, cazibe denilen mânevî ipleri yumak yaptırmak için dolap ve çıkrık hükmünde olan güneşi, bir Kadîr-i Zülcelâlin emriyle döndürüp, o seyyârâtı o mânevî iplerle bağlayıp tanzim etmek ve güneşi bütün seyyârâtı ile, saniyede beş saatlik bir mesafeyi kestirecek kadar bir sür'atle, bir tahmine göre Herkül Burcu tarafına veya Şemsü'ş-Şumus cânibine sevk etmek, elbette, Ezel ve Ebed Sultanı olan Zât-ı Zülcelâlin kudretiyle ve emriyledir. Güya, haşmet-i rububiyetini göstermek için, bu emirber neferleri hükmünde olan manzume-i şemsiye ordusu ile bir manevra yaptırır.

Ey kozmoğrafyacı efendi! Hangi tesadüf bu işlere karışabilir? Hangi esbabın eli buna ulaşabilir? Hangi kuvvet buna yanaşabilir? Haydi, sen söyle. Hiç böyle bir Sultan-ı Zülcelâl, aczini gösterip mülküne başkasını karıştırır mı? Bahusus kâinatın meyvesi, neticesi, gayesi, hülâsası olan zîhayatları başka ellere verir mi? Başkasını müdahale ettirir mi? Bahusus o meyvelerin en câmii ve o neticelerin en mükemmeli ve zeminin halifesi ve o Sultanın âyinedar bir misafiri olan insanları başıboş bırakır mı? Ve onları tabiata ve tesadüfe havale edip haşmet-i saltanatını hiçe indirir mi? Kemâl-i hikmetini sukut ettirir mi?

Yirmi İkinci Pencere

اَلَمْ نَجْعَلِ الْاَرْضَ مِهَادًا والْجِبَالَ اَوْتَادًا
وَخَلَقْنَاكُمْ اَزْوَاجًا [1]

فَانْظُرْ اِلٰى اٰثَارِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِى الْاَرْضَ بَعْدَ
مَوْتِهَا [2]

1. "Yeryüzünü bir döşek, dağları birer kazık yapmadık mı? Sizi de çift çift yarattık." Nebe' Sûresi, 78:6-8.
2. "Bak Allah'ın rahmet eserlerine: Yeryüzünü ölümünün ardından nasıl diriltiyor." Rum Sûresi, 30:50.

Küre-i arz bir kafadır ki, yüz bin ağzı vardır. Her bir ağzında yüz bin lisanı vardır. Her lisanında yüz bin burhanı var ki, herbiri çok cihetle Vâcibü'l-Vücud, Vâhid-i Ehad, herşeye Kadîr, herşeye Alîmbir Zât-ı Zülcelâlin vücub-u vücuduna ve vahdetine ve evsâf-ı kudsiyesine ve Esmâ-i Hüsnâsına şehadet ederler.

Evet, arzın evvel-i hilkatine bakıyoruz ki, mâyi haline gelen bir madde-i seyyâleden taş, ve taştan toprak halk edilmiş. Mâyi kalsaydı, kabil-i süknâ

olmazdı. O mâyi taş olduktan sonra demir gibi sert olsaydı, kabil-i istifade olmazdı. Elbette buna bu vaziyeti veren, yerin sekenelerinin hâcetlerini gören bir Sâni-i Hakîmin hikmetidir.

Sonra, tabaka-i türâbiye, dağlar direği üzerine atılmış, tâ içindeki dahilî inkılâplardan gelen zelzeleler, dağlarla teneffüs edip, zemini hareketinden ve vazifesinden şaşırtmasın. Hem denizin istilâsından toprağı kurtarsın. Hem zîhayatların levâzımât-ı hayatiyesine birer hazine olsun. Hem havayı tarasın, gazât-ı muzırradan tasfiye etsin, tâ teneffüse kabil olsun. Hem suları biriktirip iddihar etsin. Hem zîhayata lâzım olan sair madenlere menşe ve medar olsun.

İşte, bu vaziyet bir Kadîr-i Mutlakve bir Hakîm-i Rahîmin vücub-u vücuduna ve vahdetine gayet kat'î ve kuvvetli şehadet eder.

Ey coğrafyacı efendi! Bunu neyle izah edersin? Hangi tesadüf şu acaib-i masnuatla dolu sefine-i Rabbâniyeyi bir meşher-i acaip yaparak, yirmi dört bin sene bir mesafede bir senede sür'atle çevirip, onun yüzünde dizilmiş eşyadan hiçbir şey düşürmesin?

Hem zeminin yüzündeki acip san'atlara bak: Anâsırlar ne derece hikmetle tavzif edilmişler. Bir Kadîr-i Hakîmin emriyle zemin yüzündeki Rahmân misafirlerine nasıl güzel bakıyorlar, hizmetlerine koşuyorlar.

Hem acip ve garip san'atlar içinde rengârenk, acip, hikmetli, zemin yüzünün simasındaki bu nakışlı çizgilere bak: Nasıl sekenelerine enhar ve çayları, deniz ve ırmakları, dağ ve tepeleri, ayrı ayrı mahlûklarına ve ibâdına lâyık birer meskenve vesâit-i nakliye yapmış. Sonra yüz binler ecnâs-ı nebâtat ve envâ-ı hayvânâtıyla kemâl-i hikmet ve intizamla doldurup hayat vererek şenlendirmek, vakit be vakit muntazaman mevt ile terhis ederek boşaltıp yine muntazaman ba'sü ba'de'l-mevt suretinde doldurmak, bir Kadîr-i Zülcelâlin ve bir Hakîm-i Zülkemâlin vücub-u vücuduna ve vahdetine yüz binler lisanlarla şehadet ederler.

Elhasıl: Yüzü acaib-i san'ata bir meşher ve garaib-i mahlûkata bir mahşer ve kafile-i mevcudata bir memer ve sufûf-u ibâdına bir mescid ve makarr olan zemin, bütün kâinatın kalbi hükmünde olduğundan, kâinat kadar nur-u vahdâniyeti gösterir.

İşte, ey coğrafyacı efendi! Bu zemin kafası yüz bin ağız, herbirinde yüz bin lisanla Allah'ı tanıttırsa ve sen Onu tanımazsan, başını tabiat bataklığına soksan, derece-i kabahatini düşün. Ne derece dehşetli bir cezaya seni müstehak eder, bil, ayıl ve başını bataklıktan çıkar,[1] اٰمَنْتُ بِاللّٰهِ الَّذِی بِیَدِهِ مَلَکُوتُ کُلِّ شَیْءٍ de.

Yirmi Üçüncü Pencere

اَلَّذِی خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَیٰوةَ[2]

Hayat, kudret-i Rabbâniyemu’cizâtının en nuranîsidir, en güzelidir. Ve vahdâniyet burhanlarının en kuvvetlisi ve en parlağıdır. Ve tecelliyât-ı Samedâniye âyinelerinin en câmii ve en berrakıdır.

1. Herşeyin hüküm ve tasarrufu elinde bulunan Zâta iman ettim.
2. “Ölümü de, hayatı da yaratan Odur.” Mülk Sûresi, 67:2.

Evet, hayat, tek başıyla, bir Hayy-ı Kayyûmu bütün esmâve şuûnâtıyla bildirir.

Çünkü hayat pek çok sıfâtın memzuç bir macunu hükmünde bir ziya, bir tiryaktır. Elvân-ı seb’a ziyada ve muhtelif edviyeler tiryakta nasıl ki mümtezicen bulunur. Öyle de, hayat dahi pek çok sıfattan yapılmış bir hakikattir. O hakikattaki sıfatlardan bir kısmı, duygular vasıtasıyla inbisat ederek inkişaf edip ayrılırlar. Kısm-ı ekseri ise, hissiyat suretinde kendilerini ihsas ederler ve hayattan kaynama suretinde kendilerini bildirirler.

Hem hayat, kâinatın tedbirve idaresinde hükümfermâ olan rızık ve rahmet ve inâyet ve hikmeti tazammun ediyor. Güya hayat onları arkasına takıp, girdiği yere çekiyor. Meselâ, hayat bir cisme, bir bedene girdiği vakit, Hakîm ismi dahi tecellî eder, hikmetle yuvasını güzelce yapıp tanzim eder. Aynı halde Kerîm ismi de tecellî edip meskenini hâcâtına göre tertip ve tezyin eder. Yine aynı halde Rahîm isminin cilvesi görünüyor ki, o hayatın devam ve kemâli için türlü türlü ihsanlarla taltif eder. Yine aynı halde Rezzak isminin cilvesi görünüyor ki, o hayatın bekâsına ve inkişafına lâzım maddî, mânevî gıdaları yetiştiriyor ve kısmen bedeninde iddihar ediyor.

Demek, hayat bir nokta-i mihrakiye hükmünde, muhtelif sıfât birbiri içine girer, belki birbirinin aynı olur. Güya hayat tamamıyla hem ilimdir, aynı halde kudrettir, aynı halde de hikmet ve rahmettir, ve hâkezâ... İşte, hayat bu câmi’ mahiyeti itibarıyla, şuûn-u zâtiye-i Rabbâniyeye âyinedarlık eden bir âyine-i samediyettir.

İşte bu sırdandır ki, Hayy-ı Kayyûmolan Zât-ı Vâcibü’l-Vücud, hayatı pek çok kesretle ve mebzuliyetle halk edip neşir ve teşhir eder. Ve herşeyi hayatın etrafına toplattırıp ona hizmetkâr eder. Çünkü hayatın vazifesi büyüktür. Evet, samediyetin âyinesi olmak kolay birşey değil, âdi bir vazife değil!

İşte, göz önünde her vakit gördüğümüz bu had ve hesaba gelmeyen yeni yenihayatlar ve hayatların asılları ve zâtları olan ruhlar, birden ve hiçten vücuda gelmeleri ve gönderilmeleri, bir Zât-ı Vâcibü’l-Vücudve Hayy-ı Kayyûmun vücub-u vücudunu ve sıfât-ı kudsiyesini ve Esmâ-i Hüsnâsını, lemeâtın güneşi

gösterdiği gibi gösteriyorlar. Güneşi tanımayan ve kabul etmeyen adam, nasıl gündüzü dolduran ziyayı inkâr etmeye mecbur oluyor. Öyle de, Hayy-ı Kayyûm, Muhyî ve Mümît olan Şems-i Ehadiyeti tanımayan adam, zeminin yüzünü, belki mazi ve müstakbeli dolduran zîhayatların vücudunu inkâr etmeli ve yüz derece hayvandan aşağı düşmeli, hayat mertebesinden düşüp câmid bir cahil-i eçhel olmalı!

Yirmi Dördüncü Pencere

لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ كُلُّ شَىْءٍ هَالِكٌ اِلاَّ وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ [1]

Mevt, hayat kadar bir burhan-ı rububiyettir. Gayet kuvvetli bir hüccet-i vahdâniyettir. اَلَّذِى خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ delâletince, mevt adem, idam, fenâ, hiçlik, fâilsiz bir inkıraz değil; belki bir Fâil-i Hakîm tarafından, hizmetten terhis ve tahvil-i mekân ve tebdil-i beden ve vazifeden paydos ve haps-i bedenden âzâd etmek ve muntazam bir eser-i hikmet olduğu, Birinci Mektupta gösterilmiştir.

1. "Ondan başka hiçbir ilâh yoktur. Herşey helâk olup gidicidir—Ona bakan yüzümüstesna. Hüküm ve hükümranlık Onundur; siz de Ona döndürüleceksiniz."Kasas Sûresi, 28:88.

Evet, nasıl zemin yüzündeki masnuat ve zîhayatlar ve hayattar zemin yüzü, bir Sâni-i Hakîmin vücub-u vücuduna ve vahdâniyetine şehadet ediyorlar. Öyle de, o zîhayatlar, ölümleriyle bir Hayy-ı Bâkînin sermediyetine ve vâhidiyetine şehadet ediyorlar. Yirmi İkinci Sözde, mevt, gayet kuvvetli bir burhan-ı vahdet ve bir hüccet-i sermediyet olduğu ispat ve izah edildiğinden, şu bahsi o Söze havale edip, yalnız mühim bir nüktesini beyan edeceğiz. Şöyle ki: Nasıl zîhayatlar, vücutlarıyla bir Vâcibü'l-Vücudun vücuduna delâlet ediyorlar. Öyle de, o zîhayatlar, ölümleriyle bir Hayy-ı Bâkînin sermediyetine, vâhidiyetine şehadet ediyorlar. Meselâ, yalnız birtek zîhayat olan zemin yüzü, intizâmâtıyla, ahvâliyle Sânii gösterdiği gibi, öldüğü vakit, yani kış, beyaz kefeniyle, ölmüş o zemin yüzünü kapamasıyla, nazar-ı beşeri ondan çeviriyor. Veyahut, nazar, o giden bahar cenazesinin arkasından maziye gider, daha geniş bir manzarayı gösterir. Yani, herbiri birer mu'cize-i kudret olan, zemin dolusu bütün geçen baharlar misillü, yeni gelecek birer harika-i kudret ve birer hayattar zemin olan, bahar dolusu hayattar mevcudat-ı arziyenin gelmelerini ihsas ve vücutlarına şehadet ettiklerinden, öyle geniş bir mikyasta, öyle parlak bir surette, öyle kuvvetli bir derecede bir Sâni-i Zülcelâlin, bir Kadîr-i Zülkemâlin, bir Kayyûm-u Bâkînin, bir Şems-i Sermedînin vücub-u vücuduna ve vahdetine ve bekâ ve

sermediyetine şehadet ederler ve öyle parlak delâili gösterirler ki, ister istemez, bedâhet derecesinde, *“Âmentü billâhi’l-Vâhidi’l-Ehad”* dedirtir.

Elhasıl: [1] وَيُحْيِي الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا sırrınca, hayattar bu zemin, bir baharda Sânie şehadet ettiği gibi, onun ölmesiyle, zamanın geçmiş ve gelecek iki kanadına dizilmiş mu’cizât-ı kudretine nazarı çeviriyor. Bir bahar yerine binler baharı gösteriyor. Bir mu’cize yerine binler mu’cizât-ı kudretine işaret eder. Ve onlardan her bahar, şu hazır bahardan daha kat’î şehadet eder. Çünkü, mazi tarafına geçenler, zâhirî esbablarıyla beraber gitmişler; arkalarında, yine kendileri gibi başkalar, yerlerine gelmişler. Demek, esbab-ı zâhiriye hiçtir. Yalnız bir Kadîr-i Zülcelâl onları halk edip hikmetiyle esbaba bağlayarak gönderdiğini gösteriyor.

1. “Yeryüzünü de ölümünün ardından O diriltir.” Rum Sûresi, 30:19.

Ve gelecek zamanda dizilmiş hayattar olan zemin yüzleri ise daha parlak şehadet eder. Çünkü, yeniden, yoktan, hiçten yapılıp gönderilecek yere konup, vazife gördürüp, sonra gönderilecekler.

İşte, ey tabiata saplanan ve bataklıkta boğulmak derecesine gelen gafil! Bütün mazi ve müstakbele ulaşacak hikmetli ve kudretli mânevî el sahibi olmayan birşey, nasıl bu zeminin hayatına karışabilir? Senin gibi hiç ender hiç olan tesadüf ve tabiat buna karışabilir mi? Kurtulmak istersen, “Tabiat, olsa olsa bir defter-i kudret-i İlâhiyedir. Tesadüf ise, cehlimizi örten gizli bir hikmet-i İlâhiyenin perdesidir” de, hakikate yanaş.

Yirmi Beşinci Pencere

Nasıl ki, madrup, elbette dâribe delâlet eder. San’atlı bir eser, san’atkârı icab eder. Veled, vâlidi iktiza eder. Tahtiyet, fevkiyeti istilzam eder, ve hâkezâ...

Bütün umur-i izafiyetabir ettikleri, birbirisiz olmayan evsâf-ı nisbiye misillü, şu kâinatın cüz’iyatında ve heyet-i umumiyesinde görünen imkân dahi, vücubu gösterir. Ve bütün onlarda görünen infial, bir fiili gösterir. Ve umumunda görünen mahlûkiyet, hâlıkıyeti gösterir. Ve umumunda görünen kesret ve terkip, vahdeti istilzam eder. Ve vücub ve fiil ve hâlıkıyet ve vahdet, bilbedâhe ve bizzarure, mümkün, münfail, kesir, mürekkep, mahlûk olmayan, vâcib ve fâil, vâhid ve hâlık olan mevsuflarını ister. Öyle ise, bilbedâhe, bütün kâinattaki bütün imkânlar, bütün infialler, bütün mahlûkiyetler, bütün kesret ve terkipler, bir Zât-ı Vâcibü’l-Vücud, Fa’âlün limâ Yürid,[1] Hâlık-ı Külli Şeye,[2] Vâhid-i Ehade[3] şehadet eder.

1. bk. Hûd Sûresi, 11:107; Burûc Sûresi, 85:16.
2. bk. En’âm Sûresi, 6:102; Ra’d Sûresi, 13:16.
3. bk. Nisâ Sûresi, 4:171; İhlâs Sûresi, 112:1.

Elhasıl: Nasıl imkândan vücub görünüyor; infialden fiil ve kesretten vahdet-bunların vücudu, onların vücuduna kat’iyen delâlet eder. Öyle de, mevcudat üstünde görünen masnûiyet ve merzukiyet gibi sıfatlar dahi, sâniiyet, rezzâkiyet gibi şe’nlerin vücutlarına kat’î delâlet ediyor. Şu sıfâtın vücudu dahi, bizzarure ve bilbedâhe, bir Hallâk ve Rezzak Sâni-i Rahîmin vücuduna delâlet eder.

Demek, herbir mevcuttaşıdığı yüzler, bu çeşit sıfatlar lisanıyla, Zât-ı Vâcibü’l-Vücudun yüzler Esmâ-i Hüsnâsına şehadet ederler. Bu şehadetler kabul edilmezse, mevcudatın bütün bu çeşit sıfatlarını inkâr etmek lâzım gelir.

Yirmi Altıncı Pencere[HAŞİYE-1]

Şu kâinatın mevcudatı yüzünde tazelenen ve gelip geçen cemâller ve hüsünler, bir cemâl-i sermedîcilvelerinin bir nevi gölgeleri olduğunu gösterir. Evet, ırmağın yüzündeki kabarcıklarınparlayıp gitmesinden sonra arkadan gelenlerin gidenler gibi parlamaları, daimî bir şemsin şualarının âyineleri olduklarını gösterdikleri gibi, seyyal zaman ırmağında, seyyar mevcudatın üstünde parlayan lemeât-ı cemâliye dahi, bir cemâl-i sermedîye işaret ederler ve onun bir nevi emareleridirler.

Hem kâinat kalbindeki ciddî aşk, bir Mâşuk-u Lâyezâlîyi gösterir. Evet, ağacın mahiyetinde olmayan birşey, esaslı bir surette meyvesinde bulunmadığı delâletiyle, şecere-i kâinatın hassas meyvesi olan nev-i insandaki ciddî aşk-ı lâhutî gösterir ki, bütün kâinatta—fakat başka şekillerde—hakikî aşk ve muhabbet bulunuyor. Öyle ise, kalb-i kâinattaki şu hakikî muhabbet ve aşk, bir Mahbûb-u Ezelîyi gösterir.

Haşiye-1 Şu Pencere umumî değil, ehl-i kalbe ve ehl-i muhabbete hususiyeti var.

Hem kâinatın sinesinde çok suretlerde tezahüreden incizaplar, cezbeler, cazibeler, ezelî bir hakikat-i cazibedarın cezbiyle olduğunu hüşyar kalblere gösterir.

Hem mahlûkatın en hassas ve nuranîtaifesi olan ehl-i keşif ve velâyetin ittifakıyla, zevk ve şuhuda istinad ederek, bir Cemîl-i Zülcelâlin cilvesine, tecellîsine mazhar olduklarını ve o Celîl-i Zülcemâlin kendini tanıttırılmasına ve sevdirilmesine zevk ile muttali olduklarını müttefikan haber vermeleri, yine bir Zât-ı Vâcibü’l-Vücudun, bir Cemîl-i Zülcelâlin vücuduna ve insanlara kendini tanıttırmasına kat’iyen şehadet eder.

Hem kâinatyüzünde ve mevcudat üstünde işleyen kalem-i tahsin ve tezyin, o kalem sahibi Zâtın esmâsının güzelliğini vazıhan gösteriyor.

İşte, kâinatyüzündeki cemâl ve kalbindeki aşk ve sinesindeki incizap ve gözlerindeki keşif ve şuhud ve hey’âtındaki hüsün ve tezyinat, pek lâtif, nuranî

bir pencere açar. Onunla, bütün esmâsı cemîle bir Cemîl-i Zülcelâli ve bir Mahbub-u Lâyezâlîyi ve bir Mâbud-u Lemyezeli, hüşyar olan akıl ve kalblere gösterir.

İşte, ey maddiyat karanlığında, evham zulümatında, boğucu şübehat içinde çırpınan gafil! Kendine gel, insaniyete lâyık bir surette yüksel, şu dört delikle bak, cemâl-i vahdeti gör, kemâl-i imanı kazan, hakikî insan ol!

Yirmi Yedinci Pencere

اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ [1]

1. "Allah herşeyin yaratıcısıdır. O herşey üzerinde hakkıyla görüp gözeticidir." Zümer Sûresi, 39:62.

Kâinatta, esbabve müsebbebat görünen eşyaya bakıyoruz ve görüyoruz ki, en âlâ bir sebep, en âdi bir müsebbebe kuvveti yetmiyor. Demek esbab bir perdedir; müsebbepleri yapan başkadır.

Meselâ, hadsiz masnuattan, yalnız cüz'î bir misal olarak, insan başı içinde bir hardal küçüklüğünde bir yerde yerleştirilen kuvve-i hafızaya bakıyoruz. Görüyoruz ki, öyle bir câmi' kitap, belki kütüphane hükmündedir ki, bütün sergüzeşt-i hayatı, içinde karıştırılmaksızın yazılıyor. Acaba şu mu'cize-i kudrete hangi sebep gösterilebilir? Telâfif-i dimağiye mi? Basit, şuursuz hüceyrat zerreleri mi? Tesadüf rüzgârları mı? Halbuki, o mu'cize-i san'at, öyle bir Zâtın san'atı olabilir ki, beşerin haşirde neşredilecek büyük defter-i a'mâlinden, muhasebe vaktinde hatıra getirilecek ve işlediği her fiilleri yazıldığını bildirmek için bir küçük senet istinsah edip, yazıp, aklının eline verecek bir Sâni-i Hakîmin san'atı olabilir.

İşte, beşerin kuvve-i hafızasına misal olarak, bütün yumurtaları, çekirdekleri, tohumları kıyas et. Ve bu câmi', küçücük mu'cizelere, sair müsebbebatı da kıyas et. Çünkü, hangi müsebbebe ve masnua baksan, o derece harika bir san'at var ki, değil onun âdi, basit sebebi, belki bütün esbab toplansa, ona karşı izhar-ı acz edecekler. Meselâ, büyük bir sebep zannedilen güneşi ihtiyarlı, şuurlu farz ederek, ona denilse, "Bir sineğin vücudunu yapabilir misin?" Elbette diyecek ki: "Hâlıkımın ihsanıyla, dükkânımda ziya, renkler, hararet çok. Fakat sineğin vücudunda göz, kulak, hayat gibi öyle şeyler var ki, ne benim dükkânımda bulunur ve ne de benim iktidarım dahilindedir."

Hem nasıl ki müsebbebdeki harika san'at ve tezyinat, esbabı azledip, Müsebbibü'l-Esbabolan Vâcibü'l-Vücuda işaret ederek, [1] وَاِلَيْهِ يُرْجَعُ الْاَمْرُ كُلُّهُ sırrınca Ona teslim-i umur eder. Öyle de,

müsebbebata takılan neticeler, gayeler, faideler, bilbedâhe, perde-i esbab arkasında bir Rabb-i Kerîmin, bir Hakîm-i Rahîmin işleri olduğunu gösterir. Çünkü, şuursuzesbab, elbette bir gayeyi düşünüp çalışmaz. Halbuki, görüyoruz, vücuda gelen her mahlûk, bir gaye değil, belki çok gayeleri, çok faideleri, çok hikmetleri takip ederek vücuda geliyor. Demek, bir Rabb-i Hakîm ve Kerîm, o şeyleri yapıp gönderiyor, o faideleri onlara gaye-i vücut yapıyor.

1. "Bütün işler Ona döndürülür." Hûd Sûresi, 11:123.

Meselâ yağmur geliyor. Yağmuru zâhirenintaç eden esbab, hayvânâtı düşünüp, onlara acıyıp merhamet etmekten ne kadar uzak olduğu malûmdur. Demek, hayvânâtı halk eden ve rızıklarını taahhüt eden bir Hâlık-ı Rahîmin hikmetiyle imdada gönderiliyor. Hattâ yağmura "rahmet" deniliyor. Çünkü çok âsâr-ı rahmet ve faideleri tazammun ettiğinden, güya yağmur şeklinde rahmet tecessüm etmiş, takattur etmiş, katre katre geliyor.

Hem bütün mahlûkatın yüzüne tebessüm eden bütün ziynetlinebâtat ve hayvânattaki tezyinat ve gösterişler, bilbedâhe, perde-i gayb arkasında bu süslü ve güzel san'atlarla kendini tanıttırmak ve sevdirmek ve bildirmek isteyen bir Zât-ı Zülcelâlin vücub-u vücuduna ve vahdetine delâlet ederler. Demek, eşyadaki süslü vaziyetler, gösterişli keyfiyetler, tanıttırmak ve sevdirmek sıfatlarına kat'iyen delâlet eder. Sevdirmek ve tanıttırmak sıfatları ise, bilbedâhe, Vedûd, Mâruf bir Sâni-i Kadîrin vücub-u vücuduna ve vahdetine şehadet eder.

Elhasıl: Sebep gayet âdi, âciz ve ona isnad edilen müsebbep ise gayet san'atlı ve kıymetli olduğundan, sebebi azleder. Hem müsebbebin gayesi, faidesi dahi, câhil ve câmid olan esbabı ortadan atar, bir Sâni-i Hakîmin eline teslim eder. Hem müsebbebin yüzündeki tezyinat ve maharetler, kendi kudretini zîşuurlara bildirmek isteyen ve kendini sevdirmek arzu eden bir Sâni-i Hakîme işaret eder.

Ey esbabperestbiçare! Bu üç mühim hakikati neyle izah edebilirsin? Sen nasıl kendini kandırabilirsin? Aklın varsa, esbabperdesini yırt, *"Vahdehû lâ şerîke lehu"*[1] de, hadsiz evhamdan kurtul.

Yirmi Sekizinci Pencere

وَمِنْ اٰيَاتِهِ خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافُ
اَلْسِنَتِكُمْوَاَلْوَانِكُمْ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِلْعَالِمِينَ [2]

Şu kâinata bakıyoruz: Görüyoruz ki, hüceyrât-ı bedenden tut, tâ mecmu-u âleme şamil bir hikmet ve tanzim var.

1. bk.*Buhârî*, Îman 42, Megazi 29; *Müslim*, Îman 46; *Ebû Dâvûd*, Salat 36; *Tirmizî*, Taharet 41.
2. "Göklerin ve yerin yaratılışı ile dillerinizin ve renklerinizin farklılığı daOnun âyetlerindendir. İlim sahipleri için elbette bunda delillervardır." Rum Sûresi, 30:22.

Hüceyrât-ı bedene bakıyoruz: Görüyoruz ki, mesâlih-i bedeni gören ve idare

eden birisinin emriyle, kanunuyla, o küçücük hüceyrelerde ehemmiyetli bir tedbir var. Mideye nasıl bir kısım rızık içyağı suretinde iddihar olunup vakt-i hâcette sarf edilir. Aynen, o küçücük hüceyrelerde de o tasarruf ve iddihar var.

Nebâtâta bakıyoruz: Gayet hakîmâne bir terbiye, bir tedbir görünüyor.

Hayvânâta bakıyoruz: nihayet derecede kerîmâne bir terbiye ve iâşe görüyoruz.

Kâinatın erkân-ı azîmesine bakıyoruz: Mühim gayeler için haşmetkârâne bir tedvir ve tenvir görüyoruz.

Âlemin mecmuuna bakıyoruz: Muntazambir memleket, bir şehir, bir saray hükmünde, âli hikmetler, gali gayeler için mükemmel bir tanzimat görüyoruz. Otuz İkinci Sözün Birinci Mevkıfında izah ve ispat edildiği üzere, bir zerreden tut, tâ yıldızlara kadar, zerre miktar şirke yer bırakmıyor. Öyle birbirlerine mânen münasebettardırlar ki, bütün yıldızları musahhar etmeyen ve elinde tutmayan, bir zerreye rububiyetini dinlettiremez. Bir zerreye hakikî rab olmak için, bütün yıldızlara sahip olmak lâzım gelir. Hem, Otuz İkinci Sözün İkinci Mevkıfında izah ve ispat edildiği üzere, semâvâtın halkve tesviyesine muktedir olmayan, beşerin simasındaki teşahhusu yapamaz.

Demek, bütün semâvâtın rabbi olmayan, birtek insanın simasındaki alâmet-i farika olan nakş-ı simâvîyi yapamaz. İşte, kâinat kadar büyük bir pencere ki, onunla bakılsa,

اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ [1]

âyetleri, büyük harflerle kâinatsahifelerinde yazılı olduğu gibi, akıl gözüyle de görülecek. Öyle ise, görmeyenin ya aklı yok, ya kalbi yok. Veya insan suretinde bir hayvandır.

Yirmi Dokuzuncu Pencere

وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ [2]

Bir bahar mevsiminde, garibâne, mütefekkirâne seyahate gidiyordum. Bir tepeciğin eteğinden geçerken, parlak bir sarıçiçek nazarıma ilişti. Eskiden vatanımda ve sair memleketlerde gördüğüm o cins sarıçiçekleri derhatır ettirdi. Şöyle bir mânâ kalbe geldi ki: Bu çiçek kimin turrası ise, kimin sikkesi ise ve kimin mührü ise ve kimin nakşı ise, elbette bütün zemin yüzündeki o nevi çiçekler Onun mühürleridir, sikkeleridir.

1. “Allah herşeyin yaratıcısıdır. O herşey üzerinde hakkıyla görüp gözeticidir.Göklerin ve yerin tedbir ve tasarrufu Ona aittir.” Zümer Sûresi,39:62-63.
2. “Hiçbir şey yoktur ki, Onu hamd ile tesbih etmesin.” İsrâ Sûresi, 17:44.

Şu mühür tahayyülünden sonra şöyle bir tasavvurgeldi ki: Nasıl bir mühürle mühürlenmiş bir mektup, o mühür, o mektubun sahibini gösterir. Öyle de, şu çiçek bir mühr-ü Rahmânîdir. Şu envâ-ı nakışlarla ve mânidar nebâtat satırlarıyla yazılan şu tepecik dahi, bu çiçek Sâniinin mektubudur. Hem şu tepecik dahi bir mühürdür. Şu sahrâ ve ova, bir mektub-u Rahmânî hey’âtını aldı.

İş bu tasavvurdan şöyle bir hakikatzihne geldi ki: Herbir şey, bir mühr-ü Rabbânî hükmünde, bütün eşyayı kendi Hâlıkına isnad eder, kendi Kâtibinin mektubu olduğunu ispat eder. İşte, herbir şey öyle bir pencere-i tevhiddir ki, bütün eşyayı bir Vâhid-i Ehade mal eder.

Demek, herbir şeyde, hususan zîhayatlarda öyle harika bir nakış, öyle mu’cizekâr bir san’at var ki, onu öyle yapan ve öyle mânidar nakşeden, bütün eşyayı yapabilir. Ve bütün eşyayı yapan, elbette O olacaktır. Demek bütün eşyayı yapamayan, birtek şeyi icad edemez.

İşte, ey gafil! Şu kâinatın yüzüne bak ki, birbiri içinde hadsiz mektubât-ı Samedâniye hükmünde olan sahâif-i mevcudat ve herbir mektup üstünde hadsiz sikke-i tevhid mühürleriyle temhir edilmiş bütün bu mühürlerin şehadetlerini kim tekzip edebilir? Hangi kuvvet onları susturabilir? Kalb kulağıyla hangisini dinlesen *“Eşhedü en lâ ilâhe illâllah”*[1] dediğini işitirsin.

Otuzuncu Pencere

لَوْ كَانَ فِيهِمَا اٰلِهَةٌ اِلاَّ اللّٰهُ لَفَسَدَتَا [2]

كُلُّ شَىْءٍ هَالِكٌ اِلاَّ وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ [3]

Şu Pencere, imkânve hudûsa müesses umum mütekellimînin penceresidir ve ispat-ı Vâcibü’l-Vücuda karşı caddeleridir. Bunun tafsilâtını, *Şerhu’l-Mevâkıf* ve *Şerhu’l-Makàsıd* gibi, muhakkiklerin büyük kitaplarına havale ederek, yalnız Kur’ân’ın feyzinden ve şu pencereden ruha gelen bir iki şuaı göstereceğiz. Şöyle ki:

Âmiriyet ve hâkimiyetin muktezası, rakip kabul etmemektir, iştiraki reddetmektir,

1. “Allah’tan başka hiçbir ilâh olmadığına şehâdetederim.” *Buhârî*, Ezan 148, Cuma 23; *Müslim*, Îman 44-45, Salat 6; *Ebû Dâvud*, Taharet 64, Salat 28; *Tirmizî*, Taharet 41, Îman 17; Nesâî, Ezan 3; *İbni Mâce*, İkame 24.
2. “Eğer göklerde ve yerde Allah’tan başka ilâhlar olsaydı, ikisi de harap olup giderdi.” Enbiyâ Sûresi, 21:22.
3. “Herşey helâk olup gidicidir—Ona bakan yüzü müstesna. Hüküm ve hükümranlıkOnundur; siz de Ona döndürüleceksiniz.” Kasas Sûresi, 28:88.

müdahaleyi ref etmektir. Onun içindir ki, küçük bir köyde iki muhtar bulunsa, köyün rahatını ve nizamını bozarlar. Bir nahiyede iki müdür, bir vilâyette iki vali bulunsa, hercümerc ederler. Bir memlekette iki padişah bulunsa, fırtınalı bir

karma karışıklığa sebebiyet verirler.

Madem hâkimiyet ve âmiriyetin gölgesinin zayıf bir gölgesi ve cüz'îbir nümunesi, muavenete muhtaç, âciz insanlarda böyle rakip ve zıddı ve emsalinin müdahalesini kabul etmezse, acaba saltanat-ı mutlaka suretindeki hâkimiyet ve rububiyet derecesindeki âmiriyet, bir Kadîr-i Mutlakta ne derece o redd-i müdahale kanunu ne kadar esaslı bir surette hükmünü icra ettiğini kıyas et. Demek, ulûhiyet ve rububiyetin en kat'î ve daimî lâzımı, vahdet ve infiraddır.

Buna bir burhan-ı bâhir ve şahid-i kâtı', kâinattaki intizam-ı ekmel ve insicam-ı ecmeldir. Sinek kanadından tut, tâ semâvât kandillerine kadar öyle bir nizam var ki, akıl onun karşısında hayretinden ve istihsanından "Sübhanallah, maşaallah, bârekâllah" der, secde eder. Eğer zerre miktar şerike yer bulunsaydı, müdahalesi olsaydı, [1] لَوْ كَانَ فِيهِمَا اٰلِهَةٌ اِلاَّ اللّٰهُ لَفَسَدَتَا âyet-i kerimesinin delâletiyle, nizam bozulacaktı, suret değişecekti, fesadın âsârı görünecekti. Halbuki,

فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرٰى مِنْ فُطُورٍ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ اِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ [2]

delâletiyle ve şu ifade ile, nazar-ı beşer, kusuru aramak için ne kadar çabalasa, hiçbir yerde kusuru bulamayarak, yorgun olarak, menzili olan göze gelip, onu gönderen münekkit akla diyecek: "Beyhude yoruldum, kusur yok" demesiyle gösteriyor ki, Nizam ve intizam gayet mükemmeldir. Demek, intizam-ı kâinat, vahdâniyetin kat'î şahididir.

1. Eğer göklerde ve yerde Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, ikisi de harap olup giderdi." Enbiyâ Sûresi, 21:22.
2. "Haydi, çevir gözünü: En küçük bir kusur görüyor musun? Sonra tekrar tekrargözünü çevir. Kusur bulamaz, hor ve hakir sana döner; o göz bitkindirartık." Mülk Sûresi, 67:3-4.

Gel gelelim hudûsa. Mütekellimîndemişler ki: "Âlem mütegayyirdir. Her mütegayyir hâdistir. Herbir hâdisin bir muhdisi, yani mucidi var. Öyle ise bu kâinatın kadîm bir mucidi var."

Biz de deriz: Evet, kâinat hâdistir. Çünkü, görüyoruz, her asırda, belki her senede, belki her mevsimde bir kâinat, bir âlem gider, biri gelir. Demek bir Kadîr-i Zülcelâl var ki, bu kâinatı hiçten icad ederek, her senede, belki her mevsimde, belki her günde birisini icad eder, ehl-i şuura gösterir ve sonra onu alır, başkasını getirir, birbiri arkasına takıp zincirleme bir surette zamanın şeridine asıyor. Elbette, bu âlem gibi birer kâinat-ı müteceddide hükmünde olan, her baharda gözümüzün önünde hiçten gelen ve giden kâinatları icad eden bir Zât-ı Kadîrin mu'cizât-ı kudretidirler. Elbette, âlem içinde her vakit âlemleri halk edip değiştiren Zât, mutlaka şu âlemi dahi o halk etmiştir ve şu âlemi ve rû-

yi zemini o büyük misafirlere misafirhane yapmıştır.

Gelelim *imkân*bahsine. Mütekellimîn demişler ki: “İmkân, mütesâviyü’t-tarafeyndir. Yani, adem ve vücud, ikisi de müsavi olsa, bir tahsis edici, bir tercih edici, bir mucid lâzımdır. Çünkü, mümkinat birbirini icad edip teselsül edemez. Yahut o onu, o da onu icad edip devir suretinde dahi olamaz. Öyle ise bir Vâcibü’l-Vücud vardır ki bunları icad ediyor” Devir ve teselsülü, on iki burhan, yani arşî ve süllemî gibi namlarla müsemmâ, meşhur on iki delil-i kat’î ile devri iptal etmişler ve teselsülü muhal göstermişler; silsile-i esbabı kesip Vâcibü’l-Vücudun vücudunu ispat etmişler.

Biz de deriz ki: Esbab, teselsülün berâhiniyle âlemin nihayetinde kesilmesinden ise, herşeyde Hâlık-ı Külli Şeye has sikkeyi göstermek daha kat’î, daha kolaydır. Kur’ân’ın feyziyle, bütün Pencereler ve bütün Sözler o esas üzerine gitmişler. Bununla beraber, imkân noktasının hadsiz bir vüs’ati var; hadsiz cihetlerle Vâcibü’l-Vücudun vücudunu gösteriyor. Yalnız mütekellimînin teselsülün kesilmesi yoluna—elhak geniş ve büyük olan o caddeye—münhasır değildir. Belki had ve hesaba gelmeyen yollarla Vâcibü’l-Vücudun marifetine yol açar. Şöyle ki:

Herbir şey, vücudunda, sıfâtında, müddet-i bekâsında hadsiz imkânat, yani gayet çok yollar ve cihetler içinde müterеddit iken, görüyoruz ki, o hadsiz cihetler içinde vücutça muntazam bir yolu takip ediyor. Herbir sıfatı da, mahsus bir tarzda ona veriyor. Müddet-i bekâsında bütün değiştirdiği sıfat ve haller dahi böyle bir tahsisle veriliyor. Demek bir muhassısın iradesiyle, bir müreccihin tercihiyle, bir Mucid-i Hakîmin icadıyladır ki, hadsiz yollar içinde hikmetli bir yolda onu sevk eder; muntazam sıfâtı ve ahvâli ona giydiriyor.

Sonra infiraddan çıkarıp, bir terkipli cisme cüz yapar; imkânat ziyadeleşir. Çünkü o cisimde binler tarzda bulunabilir. Halbuki, neticesiz o vaziyetler içinde, neticeli, mahsus bir vaziyet ona verilir ki, mühim neticeleri ve faideleri ve o cisimde vazifeleri gördürülüyor.

Sonra, o cisim dahi diğer bir cisme cüzyaptırılıyor; imkânat daha ziyadeleşir. Çünkü binlerle tarzda bulunabilir. İşte, o binler tarz içinde birtekvaziyet veriliyor, o vaziyetle mühim vazifeler gördürülüyor, ve hâkezâ... Gittikçe daha ziyade kat’î bir Hakîm-i Müdebbirin vücub-u vücudunu gösteriyor, bir Âmir-i Alîmin emriyle sevk edildiğini bildiriyor. Cisim içinde cisim, birbiri içinde cüz olup giden bütün bu terkiplerde, nasıl bir nefer, takımında, bölüğünde, taburunda, alayında, fırkasında, ordusunda, mütedahil o heyetlerden herbirisine mahsus birer vazifesi, hikmetli birer nisbeti, intizamlı birer hizmeti bulunuyor. Hem nasıl ki, senin gözbebeğinden bir hüceyre, gözünde bir nisbeti ve bir

vazifesi var. Senin başın heyet-i umumiyesi nisbetine dahi hikmetli bir vazifesi ve hizmeti vardır. Zerre miktar şaşırsa, sıhhat ve idare-i beden bozulur. Kan damarlarına, his ve hareket âsablarına, hattâ bedenin heyet-i umumiyesinde birer mahsus vazifesi, hikmetli birer vaziyeti vardır. Binlerle imkânat içinde, bir Sâni-i Hakîmin hikmetiyle o muayyen vaziyet verilmiştir.

Öyle de, bu kâinattaki mevcudat, herbiri kendi zâtıyla, sıfâtıyla, çok imkânatyolları içinde has bir vücudu ve hikmetli bir sureti ve faideli sıfatları, nasıl bir Vâcibü'l-Vücuda şehadet ederler. Öyle de, mürekkebâta girdikleri vakit, herbir mürekkepte daha başka bir lisanla, yine Sâniini ilân eder. Git gide, tâ en büyük mürekkebe kadar nisbeti, vazifesi, hizmeti itibarıyla Sâni-i Hakîmin vücub-u vücuduna ve ihtiyarına ve iradesine şehadet eder. Çünkü, birşeyi, bütün mürekkebâta hikmetli münasebetleri muhafaza suretinde yerleştiren, bütün o mürekkebâtın Hâlıkı olabilir. Demek birtek şey binler lisanlarla Ona şehadet eder hükmündedir.

İşte, kâinatın mevcudatı kadar değil, belki mevcudatın sıfâtve mürekkebâtı adedince imkânat noktasından da Vâcibü'l-Vücudun vücuduna karşı şehadetler geliyor.

İşte, ey gafil! Kâinatı dolduran bu şehadetleri, bu sadâları işitmemek, ne derece sağır ve akılsız olmak lâzım geliyor, haydi sen söyle!

Otuz Birinci Pencere

لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِي اَحْسَنِ تَقْوِيم [1]

وَفِي الْاَرْضِ اٰيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ وَفِي اَنْفُسِكُمْ اَفَلاَ تُبْصِرُونَ [2]

Şu Pencere insan penceresidir ve enfüsîdir. Ve enfüsîcihetinde şu pencerenin tafsilâtını binler muhakkıkîn-i evliyanın mufassal kitaplarına havale ederek, yalnız feyz-i Kur'ân'dan aldığımız birkaç esasa işaret ederiz. Şöyle ki:

On Birinci Sözde beyanedildiği gibi, insan öyle bir nüsha-i câmiadır ki, Cenâb-ı Hak, bütün esmâsını, insanın nefsiyle insana ihsas ediyor. Tafsilâtını başka Sözlere havale edip yalnız Üç Noktayı göstereceğiz.

1. "Muhakkak ki Biz insanı en güzel bir şekilde yarattık." Tîn Sûresi, 95:4.
2. "Kesin olarak iman edenler için yeryüzünde ve kendi nefislerinde nice deliller vardır. Hâlâ görmez misiniz?" Zâriyât Sûresi, 51:20-21.

BİRİNCİ NOKTA: İnsan, üç cihetle esmâ-i İlâhiyeye bir âyinedir.

Birinci vecih: Gecede zulümat nasıl nuru gösterir. Öyle de, insan, zaaf ve acziyle, fakr ve hâcâtıyla, naks ve kusuruyla bir Kadîr-i Zülcelâlin kudretini,

kuvvetini, gınâsını, rahmetini bildiriyor, ve hâkezâ, pek çok evsâf-ı İlâhiyeye bu suretle âyinedarlık ediyor. Hattâ hadsiz aczinde ve nihayetsiz zaafında, hadsiz a'dâsına karşı bir nokta-i istinad aramakla, vicdan daima Vâcibü'l-Vücuda bakar. Hem nihayetsiz fakrında, nihayetsiz hâcâtı içinde, nihayetsiz maksatlara karşı bir nokta-i istimdad aramaya mecbur olduğundan, vicdan daima o noktadan bir Ganiyy-i Rahîmin dergâhına dayanır. Dua ile el açar. Demek her vicdanda şu nokta-i istinad ve nokta-i istimdad cihetinde iki küçük pencere, Kadîr-i Rahîmin bârgâh-ı rahmetine açılır, her vakit onunla bakabilir.

İkinci vecih âyinedarlık ise: İnsana verilen nümuneler nev'inden cüz'î ilim, kudret, basar, sem', mâlikiyet, hâkimiyet gibi cüz'iyatla, Kâinat Mâlikinin ilmine ve kudretine, basarına, sem'ine, hâkimiyet-i rububiyetine âyinedarlık eder, onları anlar, bildirir. Meselâ, "Ben nasıl bu evi yaptım ve yapmasını biliyorum ve görüyorum ve onun mâlikiyim ve idare ediyorum. Öyle de, şu koca kâinat sarayının bir ustası var. O usta onu bilir, görür, yapar, idare eder," ve hâkezâ...

Üçüncü vecih âyinedarlık ise: İnsan, üstünde nakışları görünen esmâ-i İlâhiyeye âyinedarlık eder. Otuz İkinci Sözün Üçüncü Mevkıfının başında bir nebze izah edilen insanın mahiyet-i câmiasında nakışları zâhir olan yetmişten ziyade esmâ vardır. Meselâ, yaratılışından *Sâni, Hâlık* ismini ve hüsn-ü takviminden *Rahmân* ve *Rahîm* isimlerini ve hüsn-ü terbiyesinden *Kerîm, Lâtif* isimlerini, ve hâkezâ, bütün âzâ ve âlâtıyla, cihazat ve cevarihiyle, letâif ve mâneviyâtıyla, havas ve hissiyatıyla ayrı ayrı esmânın ayrı ayrı nakışlarını gösteriyor. Demek nasıl esmâda bir İsm-i Âzam var; öyle de, o esmânın nukuşunda dahi bir nakş-ı âzam var ki, o da insandır.

Ey kendini insan bilen insan! Kendini oku. Yoksa hayvan ve câmid hükmünde insan olmak ihtimali var.

İKİNCİ NOKTA: Mühim bir sırr-ı ehadiyete işaret eder. Şöyle ki:

İnsanın nasıl ruhu bütün cesedine öyle bir münasebeti var ki, bütün âzâsını ve eczasını birbirine yardım ettirir. Yani, irade-i İlâhiye cilvesi olan evâmir-i tekvîniye ve o evâmirden vücud-u hâricî giydirilmiş bir kanun-u emrî ve lâtife-i Rabbâniye olan ruh,[1] onların idaresinde, onların mânevî seslerini hissetmesinde ve hâcatlarını görmesinde birbirine mâni olmaz, ruhu şaşırtmaz. Ruha nisbeten uzak, yakın, bir hükmünde; birbirine perde olmaz. İsterse çoğunu birinin imdadına yetiştirir. İsterse bedenin her cüz'ü ile bilebilir, hissedebilir, idare edebilir. Hattâ, çok nuraniyet kesb etmişse, herbir cüz'ü ile görebilir ve işitebilir.

Öyle de, [2] وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى Cenâb-ı Hakkın, madem Onun bir kanun-u emri olan ruh, küçük bir âlem olan insan cisminde ve âzâsında bu vaziyeti gösteriyor.

Elbette, âlem-i ekber olan kâinatta, o Zât-ı Vâcibü’l-Vücudun irade-i külliyesine ve kudret-i mutlakasına, hadsiz fiiller, hadsiz sadâlar, hadsiz dualar, hadsiz işler, hiçbir cihette Ona ağır gelmez, birbirine mâni olmaz, o Hâlık-ı Zülcelâli meşgul etmez, şaşırtmaz. Bütününü birden görür, bütün sesleri birdenişitir. Yakın, uzak birdir. İsterse bütününü birinin imdadına gönderir.Herşey ile herşeyi görebilir, seslerini işitebilir. Ve herşey ileherşeyi bilir, ve hâkezâ...

1. bk. İsrâ Sûresi, 17:85.
2. "En yüce sıfatlar Allah'ındır." Nahl Sûresi, 16:60.

ÜÇÜNCÜ NOKTA: Hayatın pek mühim bir mahiyeti ve ehemmiyetli bir vazifesi var. Fakat o bahis, Hayat Penceresinde ve Yirminci Mektubun Sekizinci Kelimesinde tafsili geçtiğinden, ona havale edip yalnız bunu ihtar ederiz ki:

Hayatta hissiyat suretinde kaynayan memzuç nakışlar, pek çok esmâ ve şuûnât-ı zâtiyeye işaret eder, gayet parlak bir surette Hayy-ı Kayyûmun şuûnât-ı zâtiyesine âyinedarlık eder. Şu sırrın izahı, Allah’ı tanımayanlara ve daha tamtasdik etmeyenlere karşı zamanı olmadığından, kapıyı kapıyoruz.

Otuz İkinci Pencere

هُوَ الَّذى اَرْسَلَ رَسُولَهُ بالْهُدٰى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيداً [1]

قُلْ يَا اَيُّهَا النَّاسُ اِنِّى رَسُولُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذى لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ يُحْيِى وَيُمِيتُ [2]

1. "Bütün dinlere üstün kılmak üzere Resulünü hidayet ve hak din ile gönderenOdur. Buna şahit olarak Allah yeter." Fetih Sûresi, 48:28.
2. "De ki: Ey insanlar! Ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olanAllah'ın gönderdiği peygamberim. Ondan başka ibadete lâyık hiçbir ilâhyoktur. Dirilten de Odur, öldüren de." A'râf Sûresi, 7:158.

Şu Pencere, semâ-i risaletin güneşi, belki güneşler güneşi olan Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmın penceresidir. Şu gayet parlak ve pek büyük ve çok nuranî pencere, Otuz Birinci Söz olan Mirac Risalesiyle On Dokuzuncu Söz olan Nübüvvet-i Ahmediye (Aleyhissalâtü Vesselâm) Risalesinde ve On Dokuz İşaretli olan On Dokuzuncu Mektupta ne derece nuranî ve zâhir olduğu ispat edildiğinden, o iki Sözü ve o Mektubu ve o Mektubun OnDokuzuncu İşaretini bu makamda düşünüp, sözü onlara havale edip, yalnızderiz ki:

Tevhidin bir burhan-ı nâtıkı olan Zât-ı Ahmediye Aleyhissalâtü Vesselâm, risalet ve velâyet cenahlarıyla, yani kendinden evvel bütün enbiyanın tevatürle

icmâlarını ve ondan sonraki bütün evliyanın ve asfiyanın icmâkârâne tevatürlerini tazammun eden bir kuvvetle, bütün hayatında bütün kuvvetiyle vahdâniyeti gösterip ilân etmiş ve âlem-i İslâmiyetgibi geniş, parlak, nuranî bir pencereyi marifetullaha açmıştır. İmam-ı Gazâlî, İmam-ı Rabbânî, Muhyiddin-i Arabî, Abdülkàdir-i Geylânî gibi milyonlar muhakkıkîn-i asfiya ve sıddıkîn o pencereden bakıyorlar, başkalarına da gösteriyorlar.

Acaba böyle bir pencereyi kapatacak bir perde var mı? Ve onu itham edip bu pencereden bakmayanın aklı var mı? Haydi, sen söyle.

Otuz Üçüncü Pencere

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى اَنْزَلَ عَلٰى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا قَيِّمًا [1]

الٓرٰ كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ اِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ [2]

Bütün geçmiş Pencereler, Kur’ân denizinden bazı katreler olduğunu düşün; sonra Kur’ân’da ne kadar âb-ı hayat hükmünde olan envâr-ı tevhid var olduğunu kıyas edebilirsin. Fakat bütün o Pencerelerin menbaı ve madeni ve aslı olan Kur’ân’a gayet mücmel bir surette, gayet basit bir tarzda bakılsa dahi, yine gayet parlak, nuranî bir pencere-i câmiadır. O pencere ne kadar kat’î ve parlak ve nuranî olduğunu, Yirmi Beşinci Söz olan İ’câz-ı Kur’ân Risalesine ve On Dokuzuncu Mektubun On Sekizinci İşaretine havale ediyoruz. Ve Kur’ân’ı bize gönderen Zât-ı Zülcelâlin Arş-ı Rahmânîsine niyaz edip deriz:

رَبَّنَا لاَ تُؤَاخِذْنَا اِنْ نَسِينَا اَوْ اَخْطَاْنَا [3]

رَبَّنَا لاَ تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا [4]

رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ [5]

وَتُبْ عَلَيْنَا اِنَّكَ اَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ [6]

1. “Hamd o Allah’a mahsustur ki, kuluna kitabı dos doğru bir şekilde indirmiş ve o kitapta hiçbir tezat ve eğriliğe yer vermemiştir.” Kehf Sûresi,18:1-2.
2. “Elif lâm râ. Bu bir kitap ki, insanları inkâr karanlıklarından iman nurunaçıkarman için sana indirdik.” İbrahim Sûresi, 14:1.
3. “Ey Rabbimiz! Eğer unutur veya hata edersek bizi onunla hesaba çekme.” Bakara Sûresi, 2:286.
4. “Ey Rabbimiz! Bizi hidayete eriştirdikten sonra kalblerimizi tekrar sapıklığa meylettirme.” Âl-i İmrân Sûresi, 3:8.
5. “Ey Rabbimiz! Duamızı kabul buyur. Muhakkak ki Sen herşeyi hakkıyla işiten, herşeyi hakkıyla bilensin.” Bakara Sûresi, 2:127.
6. Muhakkak ki tevbeleri en güzel şekilde kabul eden, çok merhametli olan ancak Sensin!"

İhtar

Şu Otuz Üç Pencereli olan Otuz Üçüncü Mektup, imanı olmayanı, inşaallah imana getirir. İmanı zayıf olanın imanını kuvvetleştirir. İmanı kavî ve taklidî olanın imanını tahkikî yapar. İmanı tahkikî olanın imanını genişlendirir. İmanı geniş olana, bütün kemâlât-ı hakikiyenin medarı ve esası olan marifetullahta terakkiyat verir, daha nuranî, daha parlak manzaraları açar. İşte bunun için, "Bir pencere bana kâfi geldi, yeter" diyemezsin. Çünkü, senin aklına kanaat geldi, hissesinialdı ise, kalbin de hissesini ister, ruhun da hissesini ister. Hattâhayal de o nurdan hissesini isteyecek. Binaenaleyh, herbir Pencerenin ayrı ayrı faideleri vardır.

MiracRisalesinde asıl muhatap mü'min idi; mülhid, ikinci derecede istimâ makamında idi. Şu risalede ise, muhatap, münkirdir; istimâ makamlarında mü'mindir. Bunu düşünüp öylece bakmalı.

Fakat, maatteessüf, mühim bir sebebe binaen şu Mektup gayet sür'atle yazıldığından ve hattâ müsvedde halinde kaldığından, elbette bana ait olan tarz-ı ifadede müşevveşiyet ve kusurlar olacaktır. Nazar-ı müsamaha ile bakmalarını ve ellerinden gelirse ıslahlarını ve mağfiret ile bana dua eylemelerini ihvanlarımdan isterim.

وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى وَالْمَلَامُ عَلٰى مَنِ اتَّبَعَ الْهَوٰى [1]

سُبْحَانَكَ لَاعِلْمَ لَنَا اِلَّا مَاعَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ [2]

اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰى مَنْ اَرْسَلْتَهُ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ وَعَلٰى اٰلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلِّمْ اٰمِينَ [3]

1. Selâm, hüdâya tâbi olanların üzerine olsun! Levm ve itab da hevâya tâbi olanlara olsun!
2. "Seni her türlü noksandan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başkabilgimiz yoktur. Muhakkak ki ilmi ve hikmeti herşeyi kuşatan Sensin."Bakara Sûresi, 2:32.
3. Allahım! Âlemlere rahmet olarak gönderdiğin zâta ve bütün âl ve ashabına salât ve selâm et. Âmin.

Lemeât

مِنْ بَيْنِ هِلاَلِ صَوْم وَهِلاَلِ الْعِيدِ [1]

Çekirdekler Çiçekleri

Risale-i Nur şakirtlerine küçük bir mesnevî ve imanî bir divandır.

Müellifi:

Bediüzzaman Said Nursî

Tenbih

BU *Lemeât* namındaki eserin, sair divanlar gibi, bir tarzda, bir iki mevzu ile gitmediğinin sebebi, eski eserlerinden *Hakikat Çekirdekleri* namındaki kısacık vecizeleri bir derece izah etmek için hem nesir tarzında yazılmış, hem de sair divanlar gibi hayalâta, mizansız hissiyata girilmemiş olmasıdır. Baştan aşağıya mantık ile hakaik-i Kur'âniye ve imaniye olarak, yanında bulunan biraderzadesi gibi bazı talebelerine bir ders-i ilmîdir, belki bir ders-i imanî ve Kur'ânîdir. Üstadımızın baştaki ifadesinde dediği gibi, biz de anlamışızdır ki, nazma ve şiire hiç meyli ve onlarla iştigali de yoktur. [2] وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ sırrının bir nümunesini gösteriyor.

1. Ramazan hilâli ile bayram hilâli arasından doğmuştur.
2. "Biz ona şiir öğretmedik." Yâsin Sûresi, 36:69.

Bu eser, birçok meşâğil ve Dârü'l-Hikmetteki vazife içinde, yirmi gün Ramazan'da, günde iki veya iki buçuk saat çalışmak suretiyle, manzum gibi yazılmıştır. Bu kadar kısa zamanda ve manzum bir sahife on sahife kadar müşkül olduğu cihetle, birden, dikkatsiz, tashihsiz böyle söylenmiş, tab'edilmiştir. Bizce Risale-i Nur hesabına bir harikadır. Hiçbir nazımlı divan bunun gibi tekellüfsüz, nesren okunabilir görülmüyor. İnşaallah bu eser bir zaman Risale-i Nur Şâkirdlerine bir nevi mesnevî olacak. Hem bu eser, kendisinden on sene sonra çıkan ve yirmi üç senede tamamlanan Risale-i Nur'un mühim eczalarına bir işaret-i gaybiye nev'inden müjdeli bir fihrist hükmündedir.

Risale-i Nur şakirdlerinden

Sungur, Mehmed Feyzi, Hüsrev

İhtar

اَلْمَرْءُ عَدُوٌّ لِمَا جَهِلَ[1]

kaidesiyle, ben dahi nazım ve kafiyeyi bilmediğimden, ona kıymet vermezdim. Safiyeyi kafiyeye feda etmek tarzında hakikatin suretini nazmın keyfine göre tağyir etmek hiç istemezdim. Şu kafiyesiz, nazımsız kitapta, en âli hakikatlere en müşevveş bir libas giydirdim.

Evvelâ, daha iyisini bilmezdim. Yalnız mânâyı düşünüyordum.

Saniyen, cesedi libasa göre yontmakla rendeleyen şuarâya tenkidimi göstermek istedim.

Salisen, Ramazan'da kalble beraber nefsi dahi hakikatlerle meşgul etmek için, böyle çocukça bir üslûp ihtiyar edildi.

Fakat, ey kàri, ben hata ettim, itiraf ederim; sakın sen hata etme. Yırtık üslûba bakıp, o âli hakikatlere karşı dikkatsizlikle hürmetsizlik etme.

1. "Kişi bilmediği şeyin düşmanıdır." Ali ibni Ebî Talib, *Nehcü'l-Belâğa*, s. 780.

İfade-i Meram

Ey kàri! Peşinen bunu itiraf ederim ki, san'at-ı hat ve nazımda istidadımdan çok müştekîyim. Hattâ şimdi ismimi de düzgün yazamıyorum. Nazım, vezin ise, ömrümde bir fıkra yapamamıştım. Birden bire, zihnime, nazma musırrâne bir arzu geldi. Sahabelerin gazevâtına dair Kürtçe *Kavl-i Nevâlâ Sîsebân*[1] namında bir destan vardı. Onun ilâhi tarzındaki tabiî nazmına ruhum hoşlanıyordu. Ben de kendime mahsus, onun tarz-ı nazmını ihtiyar ettim, nazma benzer bir nesir yazdım. Fakat vezin için kat'iyen tekellüf yapmadım. İsteyen adam, nazmı hatıra getirmeden, zahmetsiz, nesren okuyabilir. Hem nesren olarak bakmalı, tâ mânâ anlaşılsın. Her kıt'ada ittisal-i mânâ vardır; kafiyede tevakkuf edilmesin. Külâh püskülsüz olur; vezin de kafiyesiz olur; nazım da kaidesiz olur. Zannımca, lâfız ve nazım san'atça cazibedar olsa, nazarı kendiyle meşgul eder. Nazarı mânâdan çevirmemek için, perişan olması daha iyidir.

Şu eserimde üstadım Kur'ân'dır, kitabım hayattır, muhatabım yine benim. Sen ise, ey kàri, müstemisin. Müstemiin tenkide hakkı yoktur. Beğendiğini alır, beğenmediğine ilişmez. Şu eserim, bu mübarek Ramazan'ın feyzi[HAŞİYE-1] olduğundan, ümit ederim ki, inşaallah din kardeşimin kalbine tesir eder de, lisanı bana bir dua-i mağfiret bahşeder veya bir Fâtiha okur.

1. Ashab-ı Kirâmın kahramanlıklarından bahseden dört yüz beyitlik uzun birkasidedir. Zühd ve takvasıyla tanınan Molla Ağa es-Zibarî tarafındanKürtçe kaleme alınmıştır.

Haşiye-1 Hattâ, tarihi نَجْمُ اَدَبٍ وُلِدَ لِهِلاَلَيْ رَمَضَانَ çıkmış. Yani, "Ramazan'ın iki hilâlinden doğmuş bir edep yıldızıdır." (1337 eder.)

Ed-Dâî

Yıkılmış bir mezarım ki, yığılmıştır içinde[HAŞİYE-1]
Said'den yetmiş dokuz emvat[HAŞİYE-2] *bâ-âsâm âlâma.*
Sekseninci olmuştur mezara bir mezar taş,
Beraber ağlıyor[HAŞİYE-3] *hüsrân-ı İslâma.*
Mezar taşımla pür-emvatenîndar o mezarımla
Revânım saha-i ukbâ-yı ferdâma.
Yakînim var ki, istikbal semâvâtı, zemin-i Asya
Bâhem olur teslim yed-i beyzâ-yı İslâma.
Zira yemin-i yümn-ü imandır,
Verir emn ü emanile enâma.

Haşiye-1 Bu kıt'a onun imzasıdır.
Haşiye-2 Her senede iki defa cisim tazelendiği için, iki Said ölmüş demektir. Hem bu sene Said yetmiş dokuz senesindedir. Her bir senede bir Said ölmüşdemektir ki, bu tarihe kadar Said yaşayacak.
Haşiye-3 Yirmi sene sonraki bu şimdiki hali, hiss-i kablelvuku ile hissetmiş.

[1]

Tevhidin İki Bürhan-ı Muazzamı

Şu kâinat tamamıyla bir burhan-ı muazzamdır. Lisan-ı gayb, şehadetle müsebbihtir, muvahhiddir. Evet tevhid-i Rahmân'la, büyük bir sesle zâkirdir ki: لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ [2]

1. Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Âlemlerin rabbi olan Allah'a hamd, Peygamberlerin Efendisi olan zâta ve onun bütün âl ve ashabına salât olsun.
2. "Ondan başka asla ilâh yoktur." Âl-i İmran Sûresi, 3:18; Tevbe Sûresi, 9:129; Hûd Sûresi, 11:14.

Bütün zerrât hüceyrâtı, bütün erkân ve âzâsı birer lisan-ı zâkirdir; o büyük sesle beraber der ki: لَااِلٰهَاِلَّاهُوَ

O dillerde tenevvü var, o seslerde merâtip var. Fakat bir noktada toplar, onun zikri, onun savtı ki: لَااِلٰهَاِلَّاهُوَ

Bu bir insan-ı ekberdir; büyük sesle eder zikri. Bütün eczası, zerrâtı küçücük sesleriyle, o bülend sesle beraber der ki: لَااِلٰهَاِلَّاهُوَ

Şu âlemhalka-i zikri içinde okuyor aşri, şu Kur'ân maşrık-ı nuru. Bütün zîruh eder fikri ki: لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ

Bu Furkan-ı Celîlüşşan, o tevhide nâtık burhan, bütün âyât sadık lisan, şuâât barika-i iman, beraber der ki: لَااِلٰهَاِلَّاهُوَ

Kulağı ger yapıştırsan şu Furkan'ın sinesine; derinden tâ derine, sarihan

işitirsin, semâvî bir sadâ der ki: لاَاِلٰهَاِلاَّهُوَ

O sestir gayeten ulvî, nihayet derece ciddî, hakikî pek samimî, hem nihayet mûnis ve mukni ve burhanla mücehhezdir. Mükerrer der ki: لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ

Şu burhan-ı münevverde, cihât-ı sittesi şeffaf ki üstünde münakkâştır müzehher sikke-i i'câz içinde parlayan nur-u hidayet, der ki: لاَاِلٰهَاِلاَّهُوَ

Evet, altında nesc olmuş mühefhef mantık ve burhan, sağında aklı istintak, mürefref her taraf, ezhan "Sadakte" der ki, لاَاِلٰهَاِلاَّهُوَ

Yemîn olan şimalinde eder vicdanı istişhad. Emâmında hüsn-ü hayırdır, hedefinde saadettir. Onun miftahıdır her dem ki, لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ

Emâm olan verâsında ona mesned semâvîdir ki vahy-i mahz-ı Rabbânî. Bu şeş cihet ziyadardır, burûcunda tecellîdar ki, لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ

Evet, vesvese-i sârık, bâvehim şüphe-i târık, ne haddi var ki o mârık girebilsin bu bârık kasra. Hem şârık ki sur sûreler şâhık, her kelime bir melek-i nâtık ki, لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ

O Kur'ân-ı Azîmüşşannasıl bir bahr-i tevhiddir. Birtek katre, misal için birtek Sûre-i İhlâs; fakat kısa birtek remzi, nihayetsiz rumuzundan... Bütün envâ-ı şirki reddeder, hem de yedi envâ-ı tevhidi eder ispat; üçü menfi, üçü müsbet, şu altı cümlede birden:

Birinci cümle: [1] قُلْ هُوَ karinesiz işarettir. Demek ıtlakla tayindir. O tayinde taayyün var. Ey, [2] لاَهُوَاِلاَّهُوَ

Şu, tevhid-i şuhuda bir işarettir. Hakikatbînnazar tevhide müstağrak olursa der ki: [3] لاَ مَشْهُودَ اِلاَّ هُوَ

İkinci cümle: اَللّٰهُ اَحَدٌ [4] dir ki, tevhid-i ulûhiyete tasrihtir. Hakikat, hak lisanı

der ki: لاَ مَعْبُودَ اِلاَّ هُوَ [5]

Üçüncü cümle: [6] اَللّٰهُ الصَّمَدُ dir. İki cevher-i tevhide sadeftir. Birinci dürrü: tevhid-i rububiyet. Evet, nizam-ı kevn lisanı der ki: [7] لاَ خَالِقَ اِلاَّ هُوَ

İkinci dürrü: tevhid-i kayyûmiyet. Evet, serâser kâinatta, vücut ve hem bekâda, müessire ihtiyaç lisanı der ki: [8] لاَقَيُّومَاِلاَّهُوَ

Dördüncü: [9] لَمْ يَلِدْ dir. Bir tevhid-i celâli müstetirdir. Envâ-ı şirki reddeder, küfrü keser bîiştibah.

1. "De ki: O…" İhlâs Sûresi, 112:1.
2. Ondan başka o yoktur.
3. Ondan başka görünen birşey yoktur.
4. "Allah birdir." İhlâs Sûresi: 112:1.
5. Ondan başka kendisine ibadet edilen kimse yoktur.
6. "Allah Samed'dir; herşey Ona muhtaçtır, O ise hiçbir şeye muhtaç değildir." İhlâs Sûresi: 112:2.
7. Ondan başka yaratıcı yoktur.
8. Ondan başka eşyanın varlığını devam ettiren yoktur.
9. "O doğmamıştır." İhlâs Sûresi, 112:3.

Yani tagayyür, ya tenasül, ya tecezzî eden elbet ne hâlıktır, ne kayyumdur, ne ilâh.

Veled fikri, tevellüd küfrünü [1] لَمْ reddeder, birden keser atar. Şu şirktendir ki, olmuştur beşer ekserisi gümrah.

Ki İsâ(a.s.), ya Üzeyr'in, ya melâik, ya ukûlün tevellüd şirki meydan alıyor nev-i beşerde gâh bâ-gâh.

Beşincisi: [2] وَلَمْ يُولَدْ Bir tevhid-i sermedî işareti şöyledir: Vâcib, kadîm, ezelî olmazsa olmaz İlâh.

Yâni, ya müddeten hâdisise, ya maddeden tevellüd, ya bir asıldan münfasıl olsa, elbette olmaz şu kâinata penah.

Esbabperesti, nücumperestlik, sanem-peresti, tabiatperestlik şirkin birer nev'idir; dalâlette birer çâh.

Altıncı: وَلَمْ يَكُنْ [3] Bir tevhid-i câmi'dir. Ne zâtında nazîri, ne ef'âlinde şerîki, ne sıfâtında şebîhi لَمْ lâfzına nazargâh.

Şu altı cümle mânenbirbirine netice, hem birbirinin burhanı, müselseldir

berâhin, müretteptir netâic şu sûrede karargâh.

Demek şu Sûre-i İhlâsta, kendi miktar-ı kametinde müselsel, hem mürettep otuz sûre münderiç; bu bunlara sehergâh. لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللّٰهُ [4]

• • •

1. (Olumsuzluk edatı) “Değildir.”
2. “O doğurulmamıştır.” İhlâs Sûresi, 112:3
3. “Olmadı.” İhlâs Sûresi, 112:4.
4. Gaybı Allah’tan başka kimse bilmez.

Sebep sırf zâhirîdir

İzzet-i azametister ki, esbab-ı tabiî perdedar-ı dest-i kudret ola aklın nazarında.

Tevhidve celâl ister ki, esbab-ı tabiî, dâmenkeş-i tesir-i hakikî ola[HAŞİYE-1] kudret eserinde.

Haşiye-1 Hakikî tesirden elini çeksin, icada karışmasın demektir.

• • •

Vücut âlem-i cismanîde münhasır değil

Vücudun hasra gelmez muhtelif envâını, münhasır olmaz, sıkışmaz şu şehadet âleminde.

Âlem-i cismanîbir tenteneli perde gibi şule-feşan gaybî avâlim üzerinde.

• • •

Kalem-i kudrette ittihad, tevhidi îlân eder

Eser-i itkan-ı san’at, fıtratın her köşesinde bilbedâhe reddeder esbabının icadını.

Nakş-ı kilkî, ayn-ı kudret; hilkatin her noktasında bizzarure reddeder vesaitin vücudunu.

• • •

Birşey herşeysiz olmaz

Kâinatta serbeser sırr-ı tesanüd müstetir, hem münteşir. Hem cevânibde tecavüb, hem teâvün gösterir.

Ki yalnız bir kudret-i âlemşümuldür yaptırır, zerreyi her nisbetiyle halk edip yerleştirir.

Kitab-ı âlemin her satırıyla her harfi hayy; ihtiyaç sevk ediyor, tanıştırır.

Her nereden gelirse gelsin, nidâ-i hâcete lebbeyk-zendir; sırr-ı tevhid namına etrafı görüştürür.

Zîhayather harfi, herbir cümleye müteveccih birer yüzü, hem de nâzır birer

gözü baktırır.

• • •

Güneşin hareketi cazibe içindir, cazibe istikrar-ı manzumesi içindir

Güneş bir meyvedardır; silkinir, tâ düşmesin müncezip seyyar olan yemişleri.

Ger sükûtuyla sükûnet eylese, cezbe kaçar, ağlar fezada muntazam meczupları.

• • •

Küçük Şeyler büyük şeylerle merbuttur

Sivrisinek gözünü halk eyleyendir mutlaka güneşi, hem kehkeşi halk eylemiş.

Pirenin midesini tanzimedendir mutlaka manzume-i şemsiyeyi nazm eylemiş.

Gözde rü'yet, midede hem ihtiyacı derc edendir mutlaka semâ gözüne ziya sürmesi çekmiş,

Zemin yüzüne gıda sofrası sermiş.

• • •

Kâinatın nazmında büyük bir i'cazvar

Kâinatın gör ki telifinde bir i'caz var. Ger bütün esbab-ı tabiiye bi'l-farzı'l-muhal

Ola herbiri muktedirbir fâil-i muhtar,

O i'câza karşı nihayet acz ile bil'imtisal

Ederek secde ki:

سُبْحَانَكَ لاَ قُدْرَةَ فِينَا رَبَّنَا اَنْتَ الْقَدِيرُ الْاَزَلِيُّ ذُوالْجَلاَلِ [1]

• • •

Kudrete nisbet herşey müsavidir

مَاخَلْقُكُمْ وَلاَ بَعْثُكُمْ اِلاَّكَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ [2]

1. "Seni her türlü noksan sıfattan tenzih ederiz, ey Rabbimiz! Sen ezelî Kadîrsin ve celâl sahibisin."
2. "Sizin yaratılmanız da, diriltilmeniz de, tek bir kişinin yaratılıp diriltilmesi gibidir." Lokman Sûresi, 31:28.

Bir kudret-i zâtiyedir, hem ezelî; acztahallül edemez.

Onda merâtip olmayıp, mevâni tedahül edemez. İsterse küll, isterse cüz, nisbet tefavüt eylemez.

Çünkü herşey bağlıdır herşey ile. Herşeyi yapamayan birşeyi de yapamaz.

• • •

Kâinatı elinde tutamayan zerreyi halk edemez

Tesbih gibi nazmeyleyip kaldıracak arzımızı, şümûsu, nücumu, hasra gelmez,

Şu fezanın başına, hem sinesine takacak öyle kuvvetli ele bir kimse mâlik olmaz.

Dünyada hiçbir şeyde dâvâ-yı halkedip iddia-yı icad edemez.

• • •

İhya-yı nev', ihya-yı fertgibidir

Mevt-âlûdbir nevm ile kışta uyuşmuş bir sinek, nasıl onun ihyası kudrete ağır gelmez.

Şu dünyanın mevtide, ihyası da öyledir. Bütün zîruh ihyası onda fazla nazlanmaz.[1]

1. bk. Lokman Sûresi, 39:6.

• • •

Tabiat bir san'at-ı İlâhiyedir

Değil tâbi' tabiat, belki matba'. Değil nakkâş, o belki bir nakıştır. Değil fâil, o kabildir. Değil masdar, o mistardır.

Değil nâzım, o nizamdır. Değil kudret, o kanundur. İradî bir şeriattir, değil haric-i hakikattar.

• • •

Vicdan, cezbesi ile Allah'ı tanır

Vicdanda mündemiçtir bir incizap ve cezbe. Bir câzibin cezbiyle daim olur incizap.

Cezbe düşer zîşuur, ger Zülcemâl görünse, etse tecellî daim pürşâşaa bîhicap.

Bir Vâcibü'l-Vücuda, Sahib-i Celâl ve Cemâl, şu fıtrat-ı zîşuurkat'î şehadet-meab.

Bir şahidi o cezbe; hem diğeri incizap.

• • •

Fıtratın şehadeti sadıkadır

Fıtratta yalan yoktur; ne dediyse doğrudur. Çekirdeğin lisanı,

Meyl-i nümüv der: "Ben sünbüllenip meyvedar..." Doğru çıkar beyanı.

Yumurtanın içinde, derin derin söyler hayatın meyelânı

Ki, “Ben piliç olurum, izn-i İlâhîola.” Sadık olur lisanı.

Bir avuç su, bir demir gülle içinde eğer niyet etse incimad, bürudetin zamanı.

İçindeki inbisat meyli der: “Genişlen, bana lâzım fazla yer.” Bir emr-i bîemânî...

Metin demir çalışır, onu yalan çıkarmaz. Belki onda doğruluk, hem de sıdk-ı cenanî,

O demiri parçalar. Şu meyelânlar bütün birer emr-i tekvinî, birer hükm-ü Yezdânî,

Birer fıtrî şeriat, birer cilve-i irade. İrade-i İlâhî, idare-i ekvânî,

Emirleri şunlardır: Birer birer meyelân, birer birer imtisal, evâmir-i Rabbânî.

Vicdandaki tecellî aynen böyle cilvedir ki incizap ve cezbe iki musaffâ cânı,

İki mücellâ camdır. Akseder içinde cemâl-i lâyezâlî, hem de nur-u imanî.

• • •

Nübüvvetbeşerde zaruriyedir

Karıncayı emirsiz, arıyı yâsupsuz bırakmayan kudret-i ezeliye, elbette,

Beşeri de bırakmaz şeriatsiz, nebîsiz. Sırr-ı nizam-ı âlem böyle ister elbette.

Meleklerde Mirac, insanlarda şakk-ı kamer gibidir

Bir mirac-ı kerametle melekler, gördüler elhakki müsellem bir nübüvvette muazzam bir velâyet var.

O parlak zât, burâka binmiş de berk olmuş, kamervâri serâser âlem-i nuru da görmüştür.

Şu şehadet âleminde münteşir insanlara hissî büyük bir mu’cize nasıl ki وَانْشَقَّ الْقَمَرُ [1]dir.[2] Bu Miracdır âlem-i ervahtaki sakinlere en büyük bir mu’cizeki [3] سُبْحَانَ الَّذِى اَسْرٰى dır.

1. “Ay yarıldı.” Kamer Sûresi, 54:1.
2. bk. el-Îcî, *Kitabü’l-Mevakıf*3:405-406; el-Âmidî, *Gayetü’l-Meram* 1:356; İbni Teymiyye, *el-Ceva-bü*’s-*Sahih* 1:414; 2:44; eş-Şehristânî, *el-Fark Beyne’l-Firâk* 1:313.
3. “Gece seyahat ettiren Allah, her türlü noksandan münezzehtir.” İsrâ Sûresi, 17:1

• • •

Kelime-i şehadetin burhanı içindedir

Kelime-i şehadet: Vardır iki kelâmı. Birbirine şahittir, hem delil ve burhandır.

Birincisi, sânîye bir burhan-ı lümmîdir. İkincisi, evvele bir burhan-ı innîdir.

• • •

Hayat bir çeşit tecellî-i vahdettir

Hayat bir nur-u vahdettir; şu kesrette eder tevhidtecellî. Evet, bir cilve-i vahdet eder kesretleri tevhid ve yektâ.

Hayat birşeyi herşeye eder mâlik. Hayatsız şey, ona nisbetademdir cümle eşya.

• • •

Ruh, vücud-u hâricî giydirilmiş bir kanundur

Ruh bir nuranîkanundur; vücud-u hâricî giymiş bir namustur, şuuru başına takmış.[1]

Bu mevcutruh, şu makul kanuna olmuş iki kardeş, iki yoldaş.

Sabit ve hem daim fıtrîkanunlar gibi, ruh dahi hem âlem-i emir, hem irade vas-fından gelir.

Kudretvücud-u hissî giydirir, şuuru başına takar, bir seyyâle-i lâtifeyi o cevhere sadef eder.

Eğer envâdaki kanunlara kudret-i Hâlık vücud-u hâricî giydirirse, herbiri bir ruh olur.

Ger vücudu ruh çıkarsa, başından şuuru indirirse, yine lâyemut kanun olur.

1. bk. İsrâ Sûresi, 17:85.

• • •

Hayatsız vücut adem gibidir

Ziya ile hayatın herbiri, mevcudatın birer keşşafıdır. Bak: Nur-u hayat olmazsa,

Vücutadem-âlûddur, belki adem gibidir. Evet, garip, yetimdir, hayatsız ger kamer’se.

• • •

Hayat sebebiyle karınca küreden büyük olur

Ger mizanü’l-vücutla karıncayı tartarsan, onda çıkan kâinat küremize sıkışmaz.

Bence küre hayevândır, başkaların zannınca meyyit olan küreyi ger getirip koyarsan,

Karıncanın karşısına, o zîşuurbaşının nısfı bile olamaz.

• • •

Nasrâniyet İslâmiyete teslim olacak

Nasrâniyet intıfâ, ya ıstıfâ bulacak. İslâma karşı teslim olup terk-i silâh

edecek.

Mükerreren yırtıldı, Purutluğa tâ geldi, Purutlukta görmedi ona salâh verecek.

Perde yine yırtıldı, mutlakdalâle düştü. Bir kısmı lâkin bazı yakınlaştı tevhide; onda felâh görecek.

Hazırlanır şimdiden[HAŞİYE-1] yırtılmaya başlıyor. Sönmezse safvet bulup İslâma mal olacak.

Bu bir sırr-ı azîmdir. Ona remz ve işaret: Fahr-i Rusul demiştir, “İsâ, şer’im ile amel edip ümmetimden olacak.”[1]

Haşiye-1 Bu dehşetli Harb-i Umumî neticesindeki vaziyete işaret eder. Belki İkinci Harb-i Umumîden tam haber verir.
1. bk. *Buhârî*, Enbiyâ 49, Büyû' 102, Mezâlim 31; *Müslim*, Îman 24-247; *Ebû Dâvûd*, Melâhim 14; *Tirmizî*Fiten 54; *İbni Mâce*, Fiten 33; *Müsned* 2:240-272;

• • •

Tebeî nazar, muhali mümkün görür

Meşhurdur ki, îdin hilâline bakardı cemaat-i kesire. Kimse birşey görmedi.

Zevâlîbir ihtiyar yemin etti ki, “Gördüm.” Halbuki gördüğü, kirpiğinin takavvüs etmiş beyaz bir kılı idi.

O kıl oldu onun hilâli. O mukavves kıl nerede? Hilâl olmuş kamer nerede? Ger anladın şu remzi,

Zerrattaki harekât, kirpik-i aklın olmuş, birer kıl-ı zulmettar, kör etmiş maddî gözü.

Teşkil-i cümle envâ fâilini göremez, düşer başına dalâl.

O hareket nerede, Nazzâm-ı kevnnerede? Onu ona vehmetmek muhaldir ender muhal!

• • •

Kur’ân âyine ister, vekil istemez

Ümmetteki cumhuru, hem avâmın umumu, burhandan ziyade mehazdaki kudsiyet şevk-i itaat verir, sevk eder imtisale.

Şeriat, yüzde doksanı müsellemât-ı şer’î, zaruriyât-ı dinî birer elmas sütundur.

İçtihadî, hilâfî, fer’î olan mesâil, yüzde ancak on olur. Doksan elmas sütunu, on altının sahibi

Kesesine koyamaz, ona tâbi kılamaz. Elmasların madeni, Kur’ân ve hem hadistir. Onun malı; oradan her zaman istemeli.

Kitaplar, içtihadlar Kur’ân’ın âyinesi, yahut dürbün olmalı. Gölge, vekil istemez o Şems-i Mu’cizbeyan.

• • •

Mubtıl, bâtılı hak nazarıyla alır

İnsandaki fıtratı mükerremolduğundan, kasten hakkı arıyor. Bazan gelir eline, bâtılı hak zanneder; koynunda saklıyor.

Hakikati kazarken, ihtiyarı olmadan dalâldüşer başına; hakikattir zanneder, kafasına geçirir.

• • •

Kudretin âyineleri çoktur

Kudret-i Zülcelâlin pek çoktur mir’atları. Herbiri ötekinden daha eşeff ve eltaf pencereler açıyor bir âlem-i misale.

Sudan havaya kadar, havadan tâ esire, esirden tâ misale, misalden tâ ervâha, ervahtan tâ zamana, zamandan tâ hayale,

Hayalden fikre kadar muhtelif âyineler, daima temsil eder şuûnât-ı seyyâle.

Kulağınla nazar et âyine-i havaya: Kelime-i vahide, olur milyon kelimat.

Acip istinsah eder o kudretin kalemi, şu sırr-ı tenasülât.

• • •

Temessülün aksâmı muhtelifedir

Âyinede temessül, münkasım dört surete: Ya yalnız hüviyet, ya beraber hâsiyet, ya hüviyet hem şule-i mahiyet, ya mahiyet hüviyet.

Eğer misalistersen, işte insan ve hem şems, melek ve hem kelime. Kesifin timsalleri, âyinede oluyor birer müteharrik meyyit.

Bir ruh-u nuranînin, kendi mir’atlarında timsalleri oluyor birer hayy-ı murtabıt. Aynı olmazsa eğer, gayrı dahi olmayıp, birer nur-u münbasıt.

Ger şems hayevân olaydı, olur harareti hayatı, ziya onun şuuru. Şu havassa mâliktir âyinede timsali.

İşte budur şu esrarın miftahı: Cebrâil hem Sidrede,[1] hem suret-i Dıhye’de, meclis-i Nebevîde,[2]

Hem kim bilir kaç yerde! Azrâil’in bir anda

Allah bilir kaç yerde ruhları kabz ediyor. Peygamberin bir anda,[3]

Hem keşf-i evliyada, hem sadıkrüyalarda ümmetine görünür, hem haşirde umum ile şefaatle görüşür.

Velilerin abdalı, çok yerlerde bir anda zuhureder, görünür.

1. bk. *Buhârî*, Salat 1; *Müslim*, Îman 259; *Tirmizî*, Tefsîru'l-Kur'ân 108; Nesâî, *Salat*1.
2. bk. *Buhârî*, Menâkıb 25, Fezâilü'l-Kur'ân 1; *Müslim*, Îman 271, Fezâilü's-Sahâbe 100.
3. bk. En'âm Sûresi, 6:61; Secde Sûresi, 32:11; el-Esbahânî, el-Azamet 3:334.

• • •

Müstaid, müçtehidolabilir; müşerri’ olamaz

İçtihadın şartını hâiz olan her müstaid, ediyor nefsi için nass olmayanda içtihad. Ona lâzım, gayra ilzam edemez.

Ümmeti davetle teşri’ edemez. Fehmi, şeriatten olur, lâkin şeriat olamaz. Müçtehid olabilir, fakat müşerri’ olamaz.

İcmâile cumhurdur, sikke-i şer’î görür. Bir fikre davet etmek, zann-ı kabul-ü cumhur şart-ı evvel oluyor.

Yoksa davet bid’attır, reddedilir. Ağzına tıkılır, onda daha çıkamaz.

• • •

Nur-u akılkalbden gelir

Zulmetli münevverler bu sözü bilmeliler: Ziya-yı kalbsiz olmaz nur-u fikir münevver.

O nur ile bu ziya mezc olmazsa zulmettir; zulüm ve cehli fışkırır. Nurun libasını giymiş bir zulmet-i müzevver.

Gözünde bir nehar var; lâkin ebyaz ve muzlim. İçinde bir sevad var ki bir leyl-i münevver.

O içinde bulunmazsa, o şahm-pâre göz olmaz, sende birşey göremez. Basiretsiz basar da para etmez.

Ger fikret-i beyzâda süveydâ-i kalb olmazsa, halita-i dimağî ilim ve basiret olmaz. Kalbsiz akıl olamaz.

• • •

Dimağda merâtib-i ilim muhtelifedir, mültebise

Dimağda merâtip var, birbiriyle mültebis, ahkâmları muhtelif. Evvel tahayyül olur, sonra tasavvur gelir.

Sonra gelir taakkul, sonra tasdik ediyor, sonra iz’an oluyor, sonra gelir iltizam, sonra itikad gelir.

İtikadın başkadır, iltizamın başkadır. Herbirinden çıkar bir hâlet. Salâbet itikaddan,

Taassup iltizamdan, imtisal iz’andan, tasdikten iltizam, taakkulde bîtaraf, bîbehre tasavvurda,

Tahayyülde safsata hâsıl olur, mezcine eğer olmaz muktedir.

Bâtıl şeyleri güzel tasvir etmek, her demde,

Sâfiolan zihinleri cerhtir, hem idlâli.

• • •

Hazmolmayan ilim telkin edilmemeli

Hakikî mürşid-i âlim, koyun olur, kuş olmaz; hasbî verir ilmini.

Koyun verir kuzusuna hazmolmuş musaffâsütünü.

Kuş veriyor ferhine lüab-âlûd kayyını.

• • •

Tahrip esheldir; zayıf tahripçi olur

Vücud-u cümle ecza, şart-ı vücud-u külldür. Adem ise oluyor bir cüz'ün ademiyle; tahrip eshel oluyor.

Bundandır ki, âcizadam, sebeb-i zuhur-u iktidar-ı müsbete hiç yanaşmaz. Menfîce müteharrik, daim tahripkâr olur.

• • •

Kuvvet hakka hizmetkâr olmalı

Hikmetteki desâtir, hükûmette nevâmis, hakta olan kavânin, kuvvetteki kavâid birbiriyle olmazsa müstenid ve müstemid,

Cumhur-u nasta olmaz ne müsmir ve müessir. Şeriatte şeâir kalır mühmel, muattal; umur-u nasta olmaz müstenid ve mu'temid.

• • •

Bazan zıd, zıddını tazammun eder

Zaman olur ki zıd, zıddını saklarmış. Lisan-ı siyasette lâfz mânânın zıddıdır. Adalet külâhını[HAŞİYE-1]

Zulüm başına geçirmiş. Hamiyet libasını, hıyanet ucuz giymiş. Cihad ve hem gazâya, bağy ismi takılmış. Esaret-i hayvanî,

istibdad-ı şeytanî, hürriyet nam verilmiş. Zıdlarda emsal olmuş, suretlerde tebâdül, isimlerde tekabül, makamlarda becâyiş-i mekânî.

Haşiye-1 Bu zamanı tam görmüş gibi bahseder.

• • •

Menfaati esas tutan siyasetcanavardır

Menfaat üzere çarhı kurulmuş olan siyaset-i hazıra müfterisdir, canavar.

Aç olan canavara karşı tahabbüpetsen, merhametini değil, iştihasını açar.

Sonra döner geliyor; tırnağının, hem dişinin kirasını senden ister.

• • •

Kuvâ-yı insaniye tahdit edilmediğinden cinayâtı büyük olur

Hayvanın hilâfına, insandaki kuvveler fıtrî tahdit olmamış. Onda çıkan hayr ü

şer, lâyetenâhî gider.

Onda olan hodgâmlık, bundan çıkan hodbinlik, gurur, inat birleşse, öyle günah oluyor[HAŞİYE-2] ki beşer şimdiye kadar

Ona isim bulmamış. Cehennemin lüzumuna delil olduğu gibi, cezası da yalnız Cehennem olabilir.

Hem meselâ, bir adam tek yalancı sözünü doğru göstermek için, İslâmın felâketini kalben arzu eder.

Şu zaman da gösterdi: Cehennem lüzumsuz olmaz, Cennet ucuz değildir.

Haşiye-2 Bunda da bir işaret-i gaybiye var.

• • •

Bazan hayır, şerre vasıta olur

Havastaki meziyet, filhakika sebeptir tevazu, mahviyete; olmuş maatteessüf sebeb-i tahakküme,

Tekebbüre; hem illet. Fakirlerdeki aczi, âmilerdeki fakrı, filhakika sebeptir ihsan ve merhamete.

Lâkin maatteessüf müncer olmuştur şimdi zillet ve esarete. Birşeyde hasıl olan mehâsin ve şerefse,

Havas ve rüesâya o şey peşkeş edilir. O şeyden neş’et eden seyyiat ve şer ise, efrad ve hem avâma,

Taksim, tevzi edilir. Aşiret-i galipte hasıl olan şerefse, “Hasan Ağa, aferin!” Hasıl olan şer ise,

Efrada olur nefrin. Beşerde şerr-i hazin!

• • •

Gaye-i hayalolmazsa enaniyet kuvvetleşir

Bir gaye-i hayalolmazsa, yahut nisyan basarsa, ya tenâsi edilse; elbette zihinler enelere dönerler,

Etrafında gezerler.

Ene kuvvetleşiyor, bazan sinirleniyor. Delinmez, tâ “nahnü” olsun. Enesini sevenler başkalarını sevmezler.

• • •

Hayat-ı ihtilâlmevt-i zekât, hayat-ı ribâdan çıkmış

Bilcümle ihtilâlât, bütün herc ü fesâdat, hem asıl, hem madeni, rezâil ve seyyiat, bütün fâsit hasletler,

Muharrik ve menbaı iki kelimedir tek, yahut iki kelâmdır. Birincisi şudur ki:

“Ben tok olsam, başkalar,

Acından ölse neme lâzım.” İkincisi: “Rahatım için zahmet çek. Sen çalış ben yiyeyim. Benden yemek, senden emekler.”

Birinci kelimede olan semm-i kàtili, hem kökünü kesecek, şâfi devâ olacak tek bir devâsı vardır.

O da zekât-ı şer’îki bir rükn-ü İslâmdır. İkinci kelimede, zakkum şecer münderiç. Onun ırkını kesecek, ribânın hurmetidir.

Beşer salâh isterse, hayatını severse, zekâtı vaz’ etmeli, ribâyı kaldırmalı.

• • •

Beşer hayatını isterse envâ-ı ribâyı öldürmeli

Tabaka-i havastan tabaka-i avâma sıla-i rahm kopmuştur. Aşağıdan fırlıyor

Sadâ-yı ihtilâlî, vâveylâ-yı intikamî, kin ve haset enîni. Yukarıdan iniyor

Zulüm ve tahkir ateşi, tekebbürün sıkleti, tahakküm saıkası. Aşağıdan çıkmalı

Tahabbübve itaat, hürmet ve hem imtisal. Fakat merhamet ve ihsan yukarıdan inmeli,

Hem şefkat ve terbiye. Beşer bunu isterse sarılmalı zekâta, ribâyı tard etmeli.

Kur’ân’ın adaleti bâb-ı âlemde durup ribâya der “Yasaktır; hakkın yoktur, dönmeli.”

Dinlemedi bu emri, beşer yedi bir sille.[HAŞİYE-1] Müthişini yemeden bu emri dinlemeli.

Haşiye-1 Kuvvetli bir işaret-i gaybiyedir. Evet, beşer dinlemedi, İkinci Harb-i Umumî ile bu dehşetli silleyi de yedi.

• • •

Beşer esirliği parçaladığı gibi ecirliği de parçalayacaktır

Bir rüyada demiştim: Devletler, milletlerin hafif muharebesi, tabakat-ı beşerin şedid olan harbine terk-i mevki ediyor.

Zira beşer, edvarda esirlik istemedi, kanıyla parçaladı. Şimdi ecîr olmuştur; onun yükünü çeker, onu da parçalıyor.

Beşerin başı ihtiyar; edvâr-ı hamsesi var. Vahşet ve bedeviyet, memlûkiyet, esaret, şimdi dahi ecîrdir, başlamıştır, geçiyor.

• • •

Gayr-ı meşru tarik, zıdd-ı maksuda gider

[1] اَلْقَاتِلُ لاَ يَرِثُ bir düstur-u azîmdir. Gayr-ı meşru tarik ile bir maksada giden zât, galiben maksudunun zıddıyla görür mücazat.

Avrupamuhabbeti gayr-ı meşru muhabbet, hem taklit ve hem ülfet.

Âkıbeti mükâfat: mahbubun gaddârâne adâveti, cinâyat.

Fâsık-ı mahrumbulmaz ne lezzet ve ne necat.

1. Katil miras alamaz. (*Tirmizi*, Ferâiz: 17; *Ebû Dâvud*, Diyât: 18; *Dârimî*,Ferâiz: 41; *İbn-i Mâce*, Ferâiz: 8, Diyât: 14; *Müsned*, 1:49.)

• • •

Cebir ve İtizalde birer dane-i hakikat bulunur

Ey talib-i hakikat! Maziye, hem musibet; müstakbel ve mâsiyet ayrı görür şeriat. Maziye, mesâibe nazar olur kadere.

Söz olur Cebrîye. Müstakbel ve maâsi, nazar olur teklife. Söz olur İtizâle. İtizal ile Cebir

Şurada barışırlar.

Şu bâtıl mezheplerde birer dane-i hakikat mevcut, münderiçtir; mahsus mahalli vardır. Bâtıl olan, tâmimdir.

• • •

Acz ve ceza’ biçarelerin kârıdır

Ger istersen hayatı, çareleri bulunan şeyde acze yapışma.

Ger istersen rahatı, çaresi bulunmayan şeyde ceza’a sarılma.

• • •

Bazan küçük birşey büyük bir iş yapar

Öyle şerâit oluyor, tahtında az bir hareke sahibini çıkarıyor tâ âlâ-yı illiyyîn.

Öyle hâlât oluyor ki, küçük bir hareket, kâsibini indiriyor tâ esfel-i sâfilîn.

• • •

Bazılara bir an bir senedir

Fıtratların bir kısmı birden bire parlıyor. Bir kısmı tedricîdir, şey’en şey’en kalkıyor. Tabiat-ı insanî ikisine de benziyor.

Şerâite bakıyor, ona göre değişir. Bazan tedricî gider. Bazan dahi oluyor barut gibi zulmanî; birden bire fışkırıyor.

Nuranîbir nar olur; bazı olur, bir nazar, fahmi elmas ediyor. Bazı olur, bir temas, taşı iksir ediyor. Bir nazar-ı peygamber

Birden bire kalb eder bir bedevî câhil, bir ârif-i münevver.

Eğer mizanistersen: İslâmdan evvel Ömer, İslâmdan sonra Ömer.

Birbiriyle kıyası: bir çekirdek, bir şecer. Def’aten verdi semer, o nazar-ı Ahmedî, o himmet-i Peygamber.

Cezîretü’l-Arabda, fahm olmuş fıtratları kalb etti elmaslara, birden bire serâser,

Barut gibi ahlâkı parlattırdı, oldular birer nur-u münevver.

• • •

Yalan bir lâfz-ı kâfirdir

Bir dane sıdk, yakar milyonla yalanı. Bir dane-i hakikat, yıkar kasr-ı hayali. Sıdk büyük esastır, bir cevher-i ziyalı.

Yeri verir sükûta-eğer çıksa zararlı. Yalana yer hiç yoktur, çendan olsa faideli. Her sözün doğru olsun, her hükmün hak olmalı.

Lâkin hakkın olamaz her doğruyu söz etmek. Bunu iyi bilmeli. “Huz mâ safâ, da’ mâ keder”[1] kendine düstur etmeli.

Güzel gör, hem güzel bak. Tâ güzel düşünmeli. Güzel bil, hem güzel düşün. Tâ leziz hayatı bulmalı.

Hayat içinde hayattır hüsn-ü zanda emeli. Sûizanla yeistir saadet muharribi, hem de hayatın kàtili.

1. bk. İbni Dureyd, *el-İştikâk*s.146; ez-Zemahşehrî, *el-Müstekṣâ* 2:72; ez-Zemahşerî, *Esâsü’l-Belâğa* s. 703; ez-Zebidî, *Tâcu’l-arûs* 11:22.

• • •

Bir meclis-i misalîde, şeriatle medeniyet-i hazıra, dehâ-i fennî ile hüdâ-yı şer’î muvazeneleri

Birinci Harbin Mütareke başında, bir Cuma gecesinde, bir rüya-yı sadıkada, misalî âleminde, bir meclis-i azîmde benden sual ettiler:

“Mağlûbiyet sonunda İslâmın âleminde ne hal peydâ olacak?” Asr-ı hazır meb’usu sıfatıyla söyledim; onlar da dinlediler.

Eski zamandan beri istiklâl-i İslâmın bekâsı, hem kelimetullahın i’lâsı için, farz-ı kifâye-i cihâdı, o lâzıme-i diyanet,

Deruhte ile, kendini yekvücud-u vahdânî, İslâmın âlemine fedaya vazifedar, hilâfete bayraktar görmüş olan bu devlet,

Şu millet-i İslâmın felâket-i mazisi, getirecek de elbet İslâmın âlemine saadet ve hürriyet. Olur geçen musibet

İstikbalde telâfi. Üçü veren, üç yüzü kazandıran etmiyor elbette hiç hasâret. Halini istikbale tebdil eder zîhimmet.

Zira ki şu musibet, hayatımız mâyesi olan şefkat, uhuvvet,

Tesanüd-ü İslâmı harikulâde etti, inkişaf-ı uhuvvet,

Tesri-i ihtizazı, tahrib-i medeniyet. Deniyet-i hazıra sureti değişecek, sistemi

bozulacak. Zuhur edecek o vakit

İslâmî medeniyet. Müslümanlar bil’ihtiyarelbet evvel girecek. Muvazene istersen: Şer’in medeniyeti, şimdiki medeniyet,

Esaslara dikkat et, âsarlara nazar et. Şimdiki medeniyet esâsâtı menfidir. Menfi olan beş esas ona temel, hem kıymet.

Onlarla çarh kurulur. İşte nokta-i istinad: Hakka bedel kuvvettir. Kuvvet ise, şe’nidir tecavüz ve teâruz. Bundan çıkar hıyânet.

Hedef-i kastı, fazilet bedeline hasis bir menfaattir. Menfaatin şe’nidir tezâhum ve tehâsum. Bundan çıkar cinayet.

Hayattaki kanunu teâvün bedeline bir düstur-u cidaldir. Cidâlin şe’ni budur: tenâzu’ ve tedâfü’. Bundan çıkar sefalet.

Akvamların beyninde rabıta-i esası: âharın zararına müntebih unsuriyet. Başkaları yutmakla beslenir, alır kuvvet.

Milliyet-i menfiye, unsuriyet, milliyet; şe’ni olur daima böyle müthiş tesadüm, böyle feci telâtum. Bundan çıkar helâket.

Beşincisi şudur ki: Cazibedar hizmeti hevâ, hevesi teşci, teshil; hevesâtı, arzuları tatmin. Bundan çıkar sefahet.

O hevâ, hem heves, şe’ni budur daima: İnsanı memsuh eder, sîreti değiştirir. Mânevî meshediyor; değişir insaniyet.

Şu medenîlerden çoğu eğer içi dışına çevirsen, görürsün: Başta maymunla tilki, yılanla ayı, hınzır; sîreti olur suret.

Gelir hayali karşına, postlarıyla tüyleri. İşte şununla görünür meydandaki âsârı. Zemindeki mevâzin, mizanıdır şeriat.

Şeriatteki rahmet, semâ-i Kur’ân’dandır. Medeniyet-i Kur’ân esasları müsbettir. Beş müsbet esas üzere döner çarh-ı saadet.

Nokta-i istinadı, kuvvete bedel haktır. Hakkın daim şe’nidir adalet ve tevazün. Bundan çıkar selâmet, zâil olur şekavet.

Hedefinde menfaat yerine fazilettir. Faziletin şe’nidir muhabbet ve tecazüb. Bundan çıkar saadet; zâil olur adâvet.

Hayattaki düsturu, cidal kıtal yerine düstur-u teâvündür. O düsturun şe’nidir ittihad ve tesanüd; hayatlanır cemaat.

Suret-i hizmetinde, hevâ heves yerine hüdâ-yı hidayettir. O hüdânın şe’nidir insana lâyık tarzda terakki ve refahet,

Ruha lâzım surette tenevvürve tekâmül. Kitlelerin içinde cihetü’l-vahdeti de: Tard eder unsuriyet, hem de menfi milliyet.

Hem onların yerine rabıta-i dinîdir, nisbet-i vatanîdir, alâka-i sınıfîdir uhuvvet-i îmânî. Şu rabıtanın şe’nidir samimî bir uhuvvet,

Umumî bir selâmet. Hariç etse tecavüz, o da eder tedafü. İşte şimdi anladın, sırrı nedir ki küsmüş, almadı medeniyet.

Şimdiye kadar İslâmlar ihtiyarla girmemiş. Şu medeniyet-i hazıra onlara yaramamış. Hem de onlara vurmuş müthiş kayd-ı esaret.

Belki nev-i beşere tiryak iken zehir olmuş. Yüzde seksenini atmış meşakkat ve şekavet. Yüzde onu çıkarmış muzahraf bir saadet.

Diğer onu bırakmış beyne beyne bîrahat. Zalim ekallin olmuş gelen ribh-i ticaret. Lâkin saadet odur: Külle ola saadet.

Lâakal ekseriyete olsa medar-ı necat. Nev-i beşere rahmet nâzil olan şu Kur’ân, ancak kabul ediyor bir tarz-ı medeniyet:

Umuma, ya eksere verirse bir saadet. Şimdiki tarz-ı hazır, heves serbest olmuştur, hevâ da hür olmuştur. Hayvânî bir hürriyet.

Heves tahakküm eder. Hevâ da müstebittir. Gayr-ı zarurî hâcâtı havâic-i zarurî hükmüne geçirmiştir. İzale etti rahat.

Bedâvette bir adam dört şeye muhtaç iken, medeniyet yüz şeye muhtaç fakir etmiştir. Sa’y-i helâl, masrafa etmemiştir kifayet.

Onda hile, harama beşeri sevk etmiştir. Ahlâkın esasını şu noktadan bozmuştur. Cemaate, hem nev’e vermiştir servet, haşmet.

Ferd-i şahsı ahlâksız, hem fakir eylemiştir. Bunun şahidi çoktur: Kurun-u ûlâdaki mecmu-u vahşet ve cinayet, hem gadr ve hem hıyanet,

Şu medeniyet-i habîse tek bir defada kustu. Midesi[HAŞİYE-1] daha bulanır. Âlem-i İslâmdaki istinkâf-ı mânidar, hem de bir câ-yı dikkat.

Haşiye-1 Demek daha dehşetli kusacak. Evet, iki Harb-i Umumî ile öyle kustu ki, hava, deniz, kara yüzlerini bulandırdı, kanla lekeledi.

Kabulde muztariptir, soğuk da davranmıştır. Evet, Şeriat-i Garrâda olan nur-u İlâhî, hassa-i mümtazıdır istiğnâ-yı istiklâliyet.

O hassadır bırakmaz ki o nur-u hidayet, şu medeniyet ruhu olan Roma dehâsı ona tahakküm etsin. Onda olan hidâyet,

Bundaki felsefe ile mezc olmaz, hem aşılanmaz, hem de tâbi olamaz. İslâmiyet ruhunda şefkat, izzet-i imanbeslediği şeriat,

Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyantutmuş yed-i beyzâda hakaik-i şeriat. O yemîn-i beyzâda birer asâ-yı Mûsâdır. Sahhar medeniyet

İstikbalde edecek ona secde-i hayret.

Şimdi buna dikkat et: Eski Roma, Yunanın iki dehâsı vardı; bir asıldan

tev’emdi. Biri hayal-âlûddu, biri maddeperestti.

Su içinde yağ gibi imtizaç olamadı. Mürur-u zaman istedi, medeniyet çabaladı, Hıristiyanlık da çalıştı. Temzicine muvaffak hiçbiri de olmadı.

Herbiri istiklâlini filcümle hıfzeyledi. Hattâ el’an âdetâ o iki ruh, şimdi de cesetleri değişmiş. Alman, Fransız oldu.

Güya bir nevi tenasuh başlarından geçmişti. Ey birader-i misâlî! Zaman böyle gösterdi. O ikiz iki dehâ öküz gibi reddetti

Temzicin esbabını. Şimdi de barışmadı. Madem onlar tev’emdi, kardeş ve arkadaştı, terakkide yoldaştı. Birbiriyle döğüştü; hiç de barışmadılar.

Nasıl olur ki aslı, hem madeni, matlaı başka çeşit olmuştu. Kur’ân’da olan nuru, şeriat hidayeti,

Şu medeniyetin ruhu olan Roma dehâsı birbiriyle barışır, hem mezcu ittihadı.

O dehâ ile bu hüdâ menşeleri ayrıdır. Hüdâ semâdan indi, dehâ zeminden çıktı. Hüdâ kalbde işliyor; dimağı da işletir.

Dehâ dimağda işler; kalbi de karıştırır. Hüdâ ruhu eder tenvir, taneleri sünbüllettirir. Karanlıklı tabiat onunla ışıklanır.

İstidad-ı kemâlibirden bire yol alır. Nefs-i cismanî yapar hizmetkâr-ı emirber. Melek-simâ ediyor insan-ı himmetperver.

Dehâ ise, evvelâ nefs u cisme bakıyor, tabiata giriyor, nefsi tarla ediyor. İstidad-ı nefsanî neşvünemâ buluyor.

Ruhu eder hizmetkâr; taneleri kuruyor. Şeytanın simasını beşerde gösteriyor. Hüdâ, hayateyne saadet veriyor, dâreyne ziya neşrediyor

İnsanı yükseltiyor.

Deccal-misal[HAŞİYE-1]dehâ-yı a’ver, bir dâr ile bir hayatı anlar, maddeperest olur ve dünyaperver. İnsanı yapar birer canavar.

Haşiye-1 Bunda da bir ince işaret var.

Evet, dehâ sağır tabiata tapar. Kör kuvvete fermanber. Fakat hüdâ şuurlu san’atı tanır, hikmetli kudrete bakar. Dehâ zemine küfran perdesi çeker. Hüdâ, şükran nurunu serper.

Bu sırdandır, dehâ a’mâ-i asam; hüdâ semî-i basîr. Dehânın nazarında, zemindeki nimetler sahipsiz ganimettir.

Minnetsiz gasp ve sirkat, tabiattan koparmak, canavarca his verir.

Hüdânın nazarında, zeminin sinesinde, kâinatın yüzünde

Serpilmiş olan niam, rahmetin semerâtı. Her nimetin altında bir yed-i muhsin görür, şükran ile öptürür.

Bunu da inkâr etmem, medeniyette vardır mehâsin-i kesire. Lâkin, onlar değildir ne Nasrâniyet malı, ne Avrupa icadı,

Ne şu asrın san’atı. Belki umum malıdır. Telâhuk-u efkârdan, semâvî şerâyiden, hem hâcât-ı fıtrîden, hususen şer-i Ahmedî,

İslâmî inkılâptan neş’et eden bir maldır. Kimse temellük etmez. Misalîler meclisi, o meclisin reisi tekrar sordu. Hem dedi:

Musibet olur her dem hıyânet neticesi, mükâfatın sebebi. Ey şu asrın adamı! Kader bir sille vurdu, kazaya da çarptırdı.

Hangi ef’âlinizle kazaya, hem kadere şöyle fetvâ verdiniz ki, kazâ-i İlâhî musibetle hükmetti, sizleri hırpaladı?

Hata-yı ekseriyetolur sebep daima musibet-i âmmeye. Dedim:

Beşerin dalâlet-i fikrîsi, Nemrudâne inadı,

Firavunânegururu şişti şişti zeminde, yetişti semâvâta. Hem de dokundu hassas sırr-ı hilkate.

Semâvâttan indirdi

Tufan, tâun misali, şu harbin zelzelesi, gâvura yapıştırdı semâvî bir silleyi. Demek ki şu musibet bütün beşer musibetiydi.

Nev’en umuma şamil, bir müşterek sebebi, maddiyyunluktan gelen dalâlet-i fikri idi. Hürriyet-i hayvânî, hevânın istibdadı.

Hissemizin sebebi, erkân-ı İslâmîde ihmal ve terkimizdi. Zira Hâlık-ı Teâlâyirmi dört saatten bir saati istedi.

Beş vakit namaz için yalnız o saati, bizden yine bizim için emretti, hem istedi. Tembellikle terk ettik, gafletle ihmal oldu.

Şöyle de ceza gördük: Beş senede, yirmi dört saatte daima tâlimve meşakkatle tahrik ve koşturmakla bir nevi namaz kıldırdı.

Hem senede yalnız bir ay oruç için nefsimizden istedi. Nefsimize acıdık. Keffâreten beş sene cebren oruç tutturdu.

Kendi verdiği maldan, kırkından ya onundan birini zekât istedi. Buhl ile hem zulmettik, haramı karıştırdık, ihtiyarla vermedikti.

O da bizden aldırdı müterâkim zekâtı. Haramdan da kurtardı. Amel, cins-i cezadır. Ceza, cins-i ameldir. Salih amel ikiydi:

Biri müsbet ve ihtiyarî; biri menfi, ıztırarî. Bütün âlâm, mesâib, a’mâl-i salihadır; lâkin menfidir, ıztırarî. Hadis teselli verdi.

Bu millet-i günahkâr kanıyla abdest aldı, fiilî bir tevbe etti. Mükâfât-ı âcili: Şu

milletin humsu dört milyonu çıkardı,

Derece-i velâyet, mertebe-i şehadetile gazilik verdi, günahı sildi. Bu meclis-i âlî-i misalî bu sözü tahsin etti.

Ben de birden uyandım, belki yakaza ile yeni yattım. Bence yakaza rüyadır.

Rüya bir nevi yakazadır. Orada asrın vekili, burada Said Nursî.

• • •

Cehil, mecazı eline alsa hakikat yapar

İlmin elinden eğer cehlin eline düşse mecaz, eder inkılâp hakikate. Hem açar hurâfâta kapılar.

Küçüklüğümde gördüm ki, hasf olmuştu kamer. Sordum ben validemden. Dedi: “Yılan yutmuştur.” Dedim: “Neden görünür?”

Dedi: “Orada yılanlar böyle nim-şeffaf olur.” İşte böyle bir mecaz hakikat zannedilmiş. Medar-ı şems ve kamer tekatu noktaları olan re’s ve zenebde arzın haylûletiyle, bir emr-i İlâhiyle münhasif olur kamer.

İki kavs-ı mevhûme tinnîneyn yad edilmiş, hayalî bir teşbihle isim müsemmâ olmuş. Tinnîn ise yılandır.

• • •

Mübalâğa zemm-i zımnîdir

Hangi şeyi vasfetsen, olduğu gibi vasfet. Medhin mübalâğası bence zemm-i zımnîdir.

İhsan-ı İlâhîden fazla ihsan, ihsandeğildir.

• • •

Şöhret zalimedir

Şöhret bir müstebittir; sahibine mal eder başkasının malını.

Meşhur Hoca Nasreddinletâifi içinde, zekâtı, asıl malı.[1]

Rüstem-i Sistanî, onun hayal-i şanı garet etti bir asır mefâhir-i İran’ı.

Gasb ve garetle şişti o namdar hayali, hurâfâta karıştı, attı nev-i insanı.

1. Yani ondan biri.

• • •

Dinile hayat kabil-i tefrik olduğunu zannedenler felâkete sebeptirler

Şu Jön Türkün hatası: Bilmedi o bizdeki din hayatın esası. Millet ve İslâmiyet ayrı ayrı zannetti.

Medeniyet müstemir, müstevlî vehmeyledi. Saadet-i hayatı içinde görüyordu. Şimdi zaman gösterdi,

Medeniyet sistemi[HAŞİYE-1]bozuktu, hem muzırdı. Tecrübe-i kat'iye bize bunu gösterdi.

Din hayatın hayatı, hem nuru, hem esası. İhyâ-yı dinile olur şu milletin ihyâsı. İslâm bunu anladı.

Başka dinin aksine, dinimize temessük derecesi nisbeten milletin terakkisi. İhmali nisbetinde idi

Milletin tedennîsi. Tarihî bir hakikat; ondan olmuş tenâsi.

Haşiye-1 Tam bir işaret-i gaybiyedir. Sekeratta olan dinsiz, zalim medeniyete bakıyor.

Mevt, tevehhüm edildiği gibi dehşetli değil

Dalâlet vehmidir, mevti dehşetlendirir. Mevt, tebdil-i câmedir, ya tahvil-i mekândır. Sicinden bostana çıkar.

Kim hayatı isterse şehadetistemeli. Şehidin hayatına Kur'ân işaret eder.[1] Sekerâtı tatmamış, herbir şehid kendini

Hayy biliyor, görüyor. Lâkin yeni hayatı daha nezih buluyor.

Zanneder ki ölmemiş.[2]Meyyitlere nisbeti, dikkat et, şuna benzer:

İki adam rüyada lezâiz envâına câmi' güzel bahçede ikisi geziyorlar. Biri rüya olduğunu bilir; lezzet almıyor.

Onu müferrah etmez; belki teessüf eder. Öbürüsü biliyor ki âlem-i yakazadır; hakikî lezzet alır, ona hakikî olur.

Rüya misalin zılli, misal ise berzahın zılli olmuştur. Ondan, onların düsturları birbirine benziyor.

1. bk. Bakara Sûresi, 2:154; Âl-i İmran Sûresi, 3:169.
2. bk. *Tirmizî*, Cihad 6; *Nesâî*, Cihad 35; *İbni Mâce*, Cihad 16; *Dârimî*, Cihad 7.

• • •

Siyaset, efkârın âleminde bir şeytandır; istiâze edilmeli.

Siyaset-i medenî, ekserin rahatına feda eder ekalli. Belki ekall-i zalim, kendine kurban eder ekserîn-i avâmı.

Adalet-i Kur'ânî, tek mâsumun hayatı, kanı heder göremez, onu feda edemez, değil ekseriyete, hattâ nev'in umumu.

Âyet-i [1] مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ iki sırr-ı azîmi vaz ediyor nazara. Biri mahz-ı adalet. Bu düstur-u azîmi ki

Fert ile cemaat, şahıs ile nev-i beşer, kudret nasıl bir görür; adalet-i İlâhî

ikisine bir bakar. Bir sünnet-i daimî.

Şahs-ı vahid hakkını kendi feda ediyor; lâkin feda edilmez, hattâ umum insana. Onun iptal-i hakkı, hem iraka-i demi,

Hem zevâl-i ismeti; iptal-i hakk-ı nev'in, hem ismet-i beşerin mislidir, hem naziri. İkinci sırrı budur: Hodgâmî bir âdemî

Hırs ve heves yolunda bir mâsumu öldürse, eğer elinden gelse, hevesine mâni ise harap eder dünyayı, imhâ eder benî Âdemi.

1. "Kim bir cana kıymamış bir kimseyi öldürürse..." Mâide Sûresi, 5:32.

• • •

Zaaf hasmı teşci eder; Allah abdini tecrübe eder, abd Allah'ını tecrübe edemez

Ey hâif ve hem zaif! Havf ve za'fın beyhude, hem senin aleyhinde tesirât-ı haricî teşcî eder, celb eder.

Ey vesveseli vehham! Muhakkak bir maslahat, mazarrat-ı mevhume için feda edilmez. Sana lâzım hareket; netice Allah'ındır.

İşine karışılmaz. Allah çeker abdini meydan-ı imtihana. "Böyle yaparsan eğer, böyle yaparım" der.

Abdise hiç yapamaz Allah'ını tecrübe. "Rabbim muvaffak etsin; ben de bunu işlerim" dese tecavüz eder.

İsâ'ya demiş şeytan: "Madem herşeyi O yapar. Kaderbirdir, değişmez. Dağdan kendini at. O da sana ne yapar?" İsâ dedi: "Ey mel'un! Abd edemez Rabbini tecrübe ve imtihan."

• • •

Beğendiğin şeyde ifrat etme

Bir derdin dermanı başka derde dert olur. Panzehiri zehir olur. Derman hadden geçerse dert getirir, öldürür.

• • •

İnadın gözü, meleği şeytangörür

İnadın işi budur: Şeytan yardım ederse birisine "melek" der, rahmeti de okutur.

Muhalif tarafında eğer meleği görse, libasını değişmiş onu şeytan zanneder; adâvet, lânet eder.

Hakkı bulduktan sonra ehakiçin ihtilâfı çıkarma

Ey talib-i hakikat! Madem hakta ittifak, ehakta ihtilâftır. Bazan hak, ehaktan

ehaktır. Hem de olur hasen, ahsenden ahsen.

• • •

İslâmiyet, selm ve müsalemettir; dahilde nizâ ve husumet istemez

Ey âlem-i İslâmî! Hayatın ittihadda. Ger ittihad istersen, düsturun bu olmalı:

*Hüve'l-hakku*yerine *hüve hakkun* olmalı; *hüve'l-hasen* yerine *hüve'l-ahsen* olmalı.

Her Müslimkendi meslek, mezhebine demeli: "İşte bu haktır; başkasına ilişmem. Başkaları güzelse, benim en güzelidir."

Dememeli: "Budur hak; başkaları battaldır. Ya yalnız benimkidir güzeli; başkaları yanlıştır, hem çirkindir."

Zihniyet-i inhisar, hubb-u nefisten geliyor. Sonra maraz oluyor; nizâ ondan çıkıyor.

Dert ile dermanlar

Taaddüdü hak olur; hak da taaddüt eder. Hâcat ve ağdiyenin tenevvüü hak olur; hak da tenevvü eder.

İstidat, terbiyeler tekessürü hakolur; hak da tekessür eder. Bir madde-i vâhide, hem zehir ve hem panzehir.

İki mizaca göre mesâil-i fer'îde hakikatsabit değil; izafî ve mürekkep. Mükellefîn mizaçlar

Ona bir hisse verip ona göre ederek tahakkukve terekküp, her mezhebin sahibi mühmel mutlak hükmeder.

Mezhebinin hududu tayinini bırakır temayül-ü mîzaca. Taassub-u mezhebî tâmime sebep olur.

Tâmimin iltizamı sebep olur nizâa. İslâmiyetten evvel tabakat-ı beşerde derin uçurumlar,

Hem tebâüd-ü acîbi istedi bir vakitte taaddüd-ü enbiya, tenevvü-ü şerâyi', müteaddit mezhepler.

Beşerde bir inkılâp İslâmiyet yaptırdı, beşer tekarüb etti, şer' etti ittihad, vâhid oldu peygamber.

Seviye bir olmadı; mezheptaaddüt etti. Terbiye-i vâhide kâfi geldiği zaman, ittihad eder mezhepler.

• • •

İcad ve cem-i ezdadda büyük bir hikmet var; kudret elinde şems ve zerre birdir

Ey birader-i kalb-i hüşyar! Ezdâdın cem’indendir tecellî-i iktidar. Lezzet içinde elem, hayrın içinde şerri,

Hüsnün içinde kubhu, nef’in içinde dârrı, nimet içinde nıkmet, nurun içinde nârı, bilir misin ki sırrı?

Hakaik-i nisbiyesübut, takarrur etsin. Birşeyde çok şey olsun; bulsun vücut, görünsün. Sür’at-i hareketle bir nokta bir hat olur.

Çevirmenin sür’ati yapar bir lem’a-i nur, daire-i nuranî. Hakaik-i nisbiye vazifesi dünyada daneler sünbül olur.

Kâinatın çamuru, revâbıt-ı nizamı, alâik-i nakşını odur teşkil ediyor. Âhirette bu nisbî emirler orada hakaik olur.

Hararette merâtip, ona olmuştur sebep tahallül-ü burudet. Hüsündeki derecat kubhun tedahülüdür; sebep, illet oluyor.

Ziya zulmete borçlu; lezzet eleme medyun; sıhhat marazsız olmaz. Cennet olmazsa belki Cehennem tâzip etmez. Zemherirsiz olmuyor;

Ger zemherir olmazsa, o da ihrak edemez. O Hallâk-ı Lemyezel, halk-ı ezdad içinde hikmetini gösterdi; haşmeti etti zuhur.

O Kadîr-i Lâyezâl, cem-i ezdad içinde iktidarı gösterdi; azamet etti zuhur. Madem o kudret-i İlâhî lâzime-i zâtî olur.

O Zât-ı Ezelîye hem zarure-i nâşie; onda zıddı olamaz, acz tahallül edemez, onda merâtip olamaz. Herşeye nisbeti bir; hiçbir şey ağır olmuyor.

O kudretin ziyasına güneş mişkât olmuştur. Bu mişkâtın nuruna deniz yüzü âyine, şebnemlerin gözleri birer mir’at olmuştur.

Denizin geniş yüzü gösterdiği güneşi, çîn-i cebînindeki katreler de gösterir; şebnemin küçük gözü yıldız gibi parlıyor.

Aynı hüviyet tutar; şebnem, deniz bir olur güneşin nazarında. Kudreti tanzir eder. Şebnemin gözbebeği küçücük bir güneştir.

Şu muhteşem güneş de küçücük bir şebnemdir. Gözbebeği bir nurdur ki şems-i kudretten gelir, o kudrete kamer olur.

Semâvâtbir denizdir; bir nefes-i Rahmân’la çîn-i cebînlerinde mevcelenip, katarat ki nücum ve hem şümustur.

Kudrettecellî etti, o katarâta serpti nuranî lemeâtı. Herbir güneş bir katre, herbir yıldız bir şebnem, herbir lem’a timsaldir.

O feyz-i tecellînin küçücük bir aksidir o katre-misalgüneş. Eder mücellâ camını o lümey’a zücâce dürri-misal parlıyor,

O şebnem-misalyıldız lâtif gözü içinde, bir yer yapar lem’aya, lem’a olur bir

siraç, gözü olur zücâce, misbâhı nurlanıyor.

• • •

Meziyetin varsa hafâ türâbında kalsın, tâ neşvünemâ bulsun

Ey zîhassa-i meşhure, taayyünle zulmetme. Ger perde-i hafânın altında sen kalırsan, ihvânına verirsin ihsan ve bereketi.

Herbir ihvânın altında sen çıkması, hem de o sen olması imkân ve ihtimali, herbirine celb eder bir nazar-ı hürmeti.

Eğer taayyün edip perde altından çıksan, mükerrem iken altında, üstünde zalim olursun. Güneş iken orada, burada gölge edersin,

İhvânını düşürttürüp hem nazar-ı hürmetten. Demek taayyün ve teşahhus zalim birer emirdir. Sahih doğru böyle ise, hem de böyle görürsün.

Nerede kaldı yalancı tasannuve riyâ ile kisb-i teşahhus-u şöhret? İşte bir sırr-ı azîm ki hikmet-i İlâhî, hem o nizam-ı ahsen.

Bir ferd-i fevkalâde, kendi nev'i içinde setr ile perde çeker, bununla kıymet verdirir, hem de eder müstahsen.

İşte sana misali: İnsan içinde veli,[1] ömür içinde ecel,[2] olmuş meçhul ve mühmel. Cumada müstetirdir bir saat, kabul olur dua edersen.[3]

Ramazan'da münteşir bir leyle-i zû-kadîr.[4] Esmâü'l-Hüsnâda muzmer iksir-i İsm-i Âzam.[5] Bu misallerin haşmeti, hem de o sırr-ı hasen,

İphamda izhar eder, ihfâda ispat eder. Meselâ, ecelin iphamında bir muvazene vardır; her dakikada tutar ne vaziyet alırsan.

Kefeteyn-i havf ü recâ, hizmet-i ukbâ-dünya tevehhüm-ü bekâî, lezzet-i ömrü verir. Yirmi sene müphem bir ömür olsa ahsen,

Nihayeti muayyen bin senelik bir ömre. Zira nısfı geçerse, her saati geldikçe güya adım atarak darağacına gidersin.

Şey'en şey'en üzülmek ve hem de teselli vermez; sen de rahat etmezsin.

1. bk. *Müslim*,Hudûd 18; *Tirmizî*, Menâkıb 54; *Dârimî*, Rikâk 61; *Müsned* 4:332.
2. bk. "Hiç kimse nerede öleceğini bilemez." Lokman Sûresi, 31:34.
3. bk. *Buhârî*, Cuma 37; *Müslim*, Cuma 13-15; *Tirmizî*, Cuma 2; *Nesaî*, Cuma 45; *İbni Mâce*, İkamet 99; *Darimî*, Salat 204; *Muvatta*, Cuma 15; *Müsned*2:498.
4. bk. *Buhârî*, Îman 36, Leyletü'l-Kadr 3-4; *Müslim*, Salâtü'l-Müsâfirîn 176, 177, 179, 180, Sıyâm 205-218; *Ebû Dâvûd*, Ramazan 2, 3, 4, 5, 6, 7; *Tirmizî*, Savm 72; *Muvatta*, İ'tikâf 10-11.
5. bk. *Ebû Dâvûd*, Vitr 8; *Tirmizî*, Deavât 64; *İbni Mâce*, Dua 9; *Müsned*6:461; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 1:683-686, 4:352; İbni Ebî Şeybe, *el-Musannaf* 6:47; el-Beyhakî, *Şuabu'l-Îman* 2:437.

• • •

Allah'ın rahmetve gazabından fazla tahassüs hatadır

Allah'ın rahmetinden fazla rahmetedilmez. Allah'ın gazabından fazla gazap edilmez.

Öyle ise işi bırak o Âdil-i Rahîme. Fazla şefkat elemdir; fazla gazap zemîme.

• • •

İsraf sefahetin, sefahet sefaletin kapısıdır

Ey müsrifli kardeşim! Tagaddî noktasında bir iken iki lokma; bir lokma bir kuruşa, bir lokma on kuruşa.

Hem ağıza girmeden, hem boğazdan geçtikten, müsâvi bir olurlar. Yalnız ağızda, o da kaç saniyede, bîhûşe verir nûşe.

Zevkî bir fark bulunur, daim onu aldatır o kuvve-i zâika; bedene, hem mideye kapıcı müfettişe.

Onun tesiri menfi, müsbet değil. Vazife yalnız kapıcıyı taltifve memnun etmek. Nûş verirsin o bîhûşa.

Aslî vazifesinde onu müşevveş etmek, tek bir kuruş yerine on bir kuruşu vermek, olur şeytanî pîşe.

İsrafın en sefîhi, tebzîrin en sakîmi, bir tarzdır bir çeşidi. Heves etme bu işe.

• • •

Zâika telgrafçıdır; telziz ile baştan çıkarma

HAŞİYE-1Rububiyet-i İlâh, hikmet ve inâyeti, ağızla hem burunla iki merkezi teşkil eylemiştir içinde hudut karakolu. Hem,

Haşiye-1 İktisat Risalesinin çekirdeğidir. Belki on sahife olan İktisat Risalesini kable'l-vücut on satırda okumuş.

Muhbirleri de koymuş. Şu âlem-i sagirde damarları telefon, âsapları telgraf hükmüne vaz eylemiş. Şâmme telefonu, hem

Telgrafa zâika inâyet memur etmiş o Rezzâk-ı Hakikî, erzak üstüne koymuş rahmetten bir tarife, taam ve levn ve hem

Rayiha. İşte şu havass-ı selâse, o rezzak cânibinden birer ilânnâmesi, birer davetnâmesi, bir izinnâmesi, hem

Bir dellâldır ki, muhtaç ve müşteriler hep onlarla celb olur.

Mürtezikhayvanlara zevk ve rüyet ve şemm, birer âlet vermiş. Hem,

Taamları muhtelif ziynetlerle süsletmiş. Hevâî gönülleri avutup, lâkaytları tehyic ile cezb etmiş. Vaktâ, taam girse, hem

Ağıza, birden bire zâika her tarafa bir telgraf çekiyor bedenin aktârına. Şamme telefon veriyor, gelen taam nev'i, hem

Çeşitleri de söyler. Hâcetleri muhtelif, ayrı ayrı mürtezik, ona göre davranır, ona da hazırlanır. Ya cevab-ı red gelir, hem

Kapı dışarı atar, yüzüne de tükürür. İnâyettarafından madem buna memurdur. Zevkî baştan çıkarma. Hem,

Telziz ile aldatma. Sonra o da unutur doğru iştiha nedir. Bir iştiha-yı kâzip

gelir, başına çatar. Hatası, maraz ile, hem

İlletlerle cezalar gelir. Hakikî lezzet hakikî iştihadan çıkar; doğru iştiha sadık bir ihtiyaçtan. Bu lezzet-i kâfide şah, hem

Gedâ beraber. Hem bâhemdir bir dinar ve bir dirhem o lezzet, berhem-zened. Eleme olur merhem.

• • •

Niyet gibi, tarz-ı nazardahi âdeti ibadete çevirir

Şu noktaya dikkat et: Nasıl olur niyetle mübah âdât, ibâdât. Öyle tarz-ı nazarla fünun-u ekvan, olur maarif-i İlâhî.

Tetkik dahi tefekkür. Yani, ger harfî nazarla, hem san’at noktasında “Ne güzeldir” yerine “Ne güzel yapmış Sâni; nasıl yapmış o mâhî!”

Nokta-i nazarında kâinata bir baksan, nakş-ı Nakkâş-ı Ezel, nizamve hikmetiyle lem’a-i kast ve itkan, tenvir eder şübehi.

Döner ulûm-u kâinat, maârif-i İlâhî. Eğer mânâ-yı ismiyle, tabiatnoktasında, “zâtında nasıl olmuş” eğer etsen nigâhı,

Bakarsan kâinata, daire-i fününun daire-i cehl olur. Biçare hakikatler, kıymetsiz eller kıymetsiz eder. Çoktur bunun güvahı.

• • •

Böyle zamanda tereffühte izn-i şer’î bizi muhtar bırakmaz

Lezâiz çağırdıkça “Sanki yedim” demeli. “Sanki yedim” düstur eden, bir mescidi yemedi.[HAŞİYE-1]

Eskide ekserİslâm filcümle aç değildi. Tena’uma ihtiyar bir derece var idi.

Şimdi ise ekseri açlığa düştü kaldı. Telezzüze ihtiyar izn-i şer’î kalmadı.

Sevâd-ı âzam, hem ekseriyet-i mâsumun maişeti basittir. Tagaddî besâtetiyle onlara tâbi olmak,

Bin kere müreccahtır, ekalliyet-i müsrife, ya bir kısım sefihe tagaddîde tereffüh noktasında benzemek.

Haşiye-1 İstanbul'da Sankiyedim namında bir mescid var. "Sanki yedim" diyen adam, hevesinden kurtardığı paralarla bina etmiş.

• • •

Zaman olur ki, adem-i nimet, nimettir

Hafıza bir nimettir. Fakat ahlâksız bir adamda, musibet zamanında nisyan ona râcihtir.

Nisyan da bir nimettir. Yalnız her günün âlâmını çektirir, müterâkim olmuş âlâmı unutturur.

Her musibette bir cihet-i nimet var

Ey musibetzede! Musibetin içinde bir nimet münderiçtir. Dikkat et de onu gör. Nasıl herşeyde vardır,

Bir derece-i hararet. Her musibette vardır bir derece-i nimet. Daha büyüğü düşün. Küçükteki nimetin,

Dereceyi görerek Allah'a çok şükür et. Yoksa istizamla ürkersen, "of, of"la üflersen, o da aksine şişer.

Şişer de dehşetlenir. Eğer merak da etsen, bir iken ikileşir. Kalbde olan misali, döner hakikatolur.

Hakikatten ders alır, sonra döner, başlıyor, kalbini tokatlıyor.

• • •

Büyük görünme, küçülürsün[1]

Ey enesi çifteli, kafası da kibirli! Şu mizanı bilmeli: Her adam için

Elbet cemiyet-i beşerde, içtimaîbinada,

Görmek görünmek için şu mertebe denilen bir penceresi var.

Ger pencere kamet-i kıymetinden yüksekse, tekebbürle tetâvül edecek,

Uzanacak. Ger pencere kamet-i himmetinden alçaksa, tevazuyla tekavvüs edecek, eğilecek.

Kâmillerde, büyüklük mikyasıdır küçüklük. Nâkıslarda, küçüklük mizanıdır büyüklük.

1. bk. *Müsned*3:76; İbni Ebî Şeybe, *el-Musannef* 2:237; el-Heysemî, *el-Mecmeu'z-Zevâid* 10:320.

• • •

Hasletlerin yerleri değişse, mahiyetleri değişir

Bir haslet; yer ayrı sima bir. Kâh dev, kâh melek, kâh salih, kâh talih. Misali şunlardır:

Zaifin kavîye karşı izzet-i nefsi sayılan bir sıfat, ger olursa kavîde, tekebbür ve gururdur.

Kavînin bir zaife karşı da tevazuu sayılan bir sıfatı, ger olursa zaifte, tezellül ve riyâdır.

Bir ulül'emr, makamında olursa ciddiyeti vakardır, mahviyeti zillettir.

Hanesinde bulunsa, mahviyeti tevazu, ciddiyeti kibirdir.

Mütekellim-i vahdeolsa eğer bir zâtta, müsamaha hamiyet, fedakârlık bir haslet, bir amel-i salihtir.

Mütekellim-i maalgayrolsa eğer o zâtta, müsamaha hıyânet, fedakârlık bir sıfat, bir amel-i talihtir.

Tertib-i mebâdide tevekkül, tembelliktir. Terettüb-ü netice noktasındaki tefviz, tevekkül-ü şer'îdir.

Semere-i sa'yine, kısmetine rıza ise memduh bir kanaattir, meyl-i sa'ye kuvvettir.

Mevcut mala iktifâ, mergub kanaat değil, belki dûn-himmetliktir. Misaller daha çoktur.

Kur'ân mutlak zikreder sâlihât[1]ve takvâyı.[2] İphamında remz eder makamatın tesiri. Îcâzı bir tafsildir; sükûtu geniş sözdür.

1. bk. Bakara Sûresi, 2:25; Âl-i İmran Sûresi, 3:57; Nisâ Sûresi, 4:122; Mâide Sûresi, 5:9;
2. bk. Bakara Sûresi, 2:197; Mâide Sûresi, 5:2; A'râf Sûresi, 7:26; Hac Sûresi, 22:32.

• • •

"El-hakku yâ'lû"[1] Bizzat, Hem Âkıbet Muraddır

Ey arkadaş! Bir zaman bir sâil dedi: "Madem *el-hakku ya'lû* haktır. Neden kâfir Müslime, kuvvet hakka galiptir?"

Dedim: Dört noktaya bak; bu müşkül de hallolur. *Birinci nokta şudur:* Her hakkın her vesilesi hak olması lâzım değildir.

Öyle de, her bâtılın her vesilesi bâtıl olması yine lâzım değildir. Neticesi şu çıkar: Hak olan bir vesile, bâtıl vesileye galiptir.

Dolayısıyla, bir hakbir bâtıla mağlûptur. Muvakkaten, bilvasıta olmuştur. Yoksa bizzat, hem daima değildir.

Lâkin âkıbetü'l-âkıbe, her dem yine hakkındır.[2] Kuvvetin bir hakkı var, bir sırr-ı hilkati var.

İkinci nokta şudur:

Her Müslimin her vasfı Müslimolmak vâcip iken, haricen her dem vaki, sabit değildir.

Öyle de, her kâfirin her vasfı kâfirolmak, küfründen neş'et etmek yine lâzım değildir.

Her fâsıkın her vasfı fâsık olmak, fıskından neş'et etmek, öyle de, her dem sabit değildir.

Demek bir kâfirin Müslim olan bir vasfı, Müslimdeki lâmeşru vasfına galip olur. Bilvasıta, o kâfir dahi ona galiptir.

Hem dünyada, hayatın hakkı şamil ve âmmdır. O rahmet-i âmmenin bir cilve-i mânidar, onun bir sırr-ı hikmeti var; küfür mâni değildir.

Üçüncü nokta şudur: O Zât-ı Zülcelâlin iki vasf-ı kemâlden iki şer’î tecellî, vasf-ı iradeden gelen meşietle takdirdir.

O da şer-i tekvînî. Vasf-ı kelâmdan gelen şeriat-i meşhure. Teşriîevâmire karşı itaat, isyan

Nasıl olur.

Öyle de, tekvînî evâmire itaat ve isyan olur. Birincisi galiben dâr-ı uhrâda görür

Mücâzâtı, sevabı. İkincisi ağleban dâr-ı dünyada çeker mükâfat ve ikabı. Meselâ, nasıl sabrın mükâfâtı zaferdir, atâletin mücâzâtı sefalet. Öyle de, sa’yin sevabı olur servet.

Sebatta da galebedir mükâfat. Zehirin ikabı bir maraz, panzehirin sevabı bir sıhhattir.

Bazan iki şeriatevâmiri, birşeyde beraber müçtemidir; herbirine bir cihet. Demek tekvînî emre itaat ki bir haktır.

İtaat galip olur o emrin isyanına ki bir tavr-ı bâtıldır. Bir bâtıla vesile olmuş olursa bir hak, vaktâ ki galip olsa

Bir bâtıla ki, olmuş o da vesile-i hak. Bilvasıta bir hakkın bir bâtıla mağlûptur. Fakat bizzat değildir.

Demek “El-hakku ya’lû” bizzat demektir. Hem âkıbet muraddır; kayd-ı haysiyet maksuddur. *Dördüncü nokta şudur:*

Bir hakbilkuvve kalmış. Yahut kuvvetsiz kalmış. Ya mahlûttur, hem mahşuş. Ona da bir inkişaf, ya bir taze kuvvet vermek lâzım gelmiştir.

Mühezzep ve müzehhep yapmak için muvakkat, bâtıl ona musallat. Tâ ki sebike-i hak ne miktar lüzum vardır,

Tâ mahz ve hâlis çıksın, mebâdide, dünyada bâtıl etse galebe, fakat kazanmaz harbi. “Âkıbetü’l-müttakîn” ona vurur bir darbe.

İşte, bâtıl mağlûptur. “El-hakku ya’lû” sırrı onu çarpar ikaba. İşte hak da galiptir.

3. bk. *Buhârî*, Cenâiz 79; ed-Dârakutnî, *es-Sünen*3:525; el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 6:205; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat* 6:128.
1. bk. Hûd Sûresi, 11:49; Kasas Sûresi, 28:83; Lokman Sûresi, 31:22.

• • •

Bir kısım desâtir-i içtimaiye

İçtimaî heyette düsturları istersen: müsâvatsız adalet, önce adalet değil. Temasülse, tezadın mühim bir sebebidir.

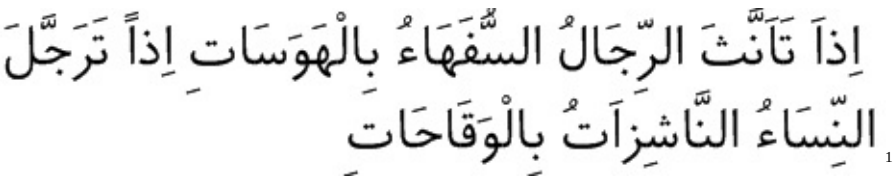
Tenasüpse tesanüdün esası. Sıgar-ı nefistir tekebbürün menbaı. Zaaf-ı kalbdir gururun madeni. Olmuş acz, muhalefet menşei. Meraksa, ilme hocadır.

İhtiyaçtır terakkinin üstadı. Sıkıntıdır muallime-i sefahet. Demek sefahetin menbaı sıkıntı olmuş. Sıkıntı ise, madeni, yeisle sûizandır.

Dalâletfikrîdir, zulümat kalbîdir, israf cesedîdir.

• • •

Kadınlar yuvalarından çıkıp beşeri yoldan çıkarmış; yuvalarına dönmeli[HAŞİYE-1]

[1]

Mimsiz medeniyet, taife-i nisâyı yuvalardan uçurmuş, hürmetleri de kırmış, mebzul metâı yapmış. Şer’-i İslâm onları

Rahmeten davet eder eski yuvalarına. Hürmetleri orada, rahatları evlerde, hayatı âilede. Temizlik ziynetleri.

Haşmetleri hüsn-ü hulk, lütf-u cemâli ismet, hüsn-ü kemâli şefkat, eğlencesi evlâdı. Bunca esbab-ı ifsat, demir sebat kararı

Lâzımdır, tâ dayansın. Bir meclis-i ihvanda güzel karı girdikçe, riyâ ile rekabet, haset ile hodgâmlık depretir damarları.

Yatmış olan hevesat birden bire uyanır. Taife-i nisâda serbestî inkişafı, sebep olmuş beşerde ahlâk-ı seyyienin birden bire inkişafı.

Şu medenî beşerin hırçınlaşmış ruhunda, şu suretler denilen küçük cenazelerin, mütebessim meyyitlerin rolleri pek azîmdir. Hem müthiştir tesiri. HAŞİYE-2

Memnu heykel, suretler, ya zulm-ü mütehaccir, ya mütecessid riyâ, ya müncemid hevestir. Ya tılsımdır; celb eder o habis ervahları.

Haşiye-1 Tesettür Risalesinin esasıdır. Yirmi sene sonra müellifinin mahkûmiyetine sebep gösteren bir mahkeme, kendini ve hâkimlerini ebedî mahkûm ve mahcup eylemiş.
1. Sefih erkekler hevesâtına uyarak kadınlaştığında; nâşize kadınlar da hayasızlıkla erkekleşir.
Haşiye-2 Nasıl meyyite bir karıya nefsanî nazarla bakmak nefsin dehşetle alçaklığını gösterir. Öyle de, rahmete muhtaç bir biçare meyyitenin güzel tasvirine müştehiyâne bir nazarla bakmak, ruhun hissiyât-ı ulviyesini söndürür.

• • •

Tasarruf-u kudretin vüs’ati, vesâit ve muinleri reddeder

O Kadîr-i Zülcelâl, tasarruf-u kudreti, tevessü-ü tesiri noktasında oluyor şemsimiz zerre-misal.

Nev-i vâhidde olan tasarruf-u azîmi mesafesi vâsidir. İki zerre beyninde cazibeyi ele al,

Git de, tâ şemsüşşümus ve kehkeşan beynindeki cazibenin yanında koy.

Yükü bir kar tanesi bir melek, şemsi ele almış bir şems-misal meleğin yanına

getir. İğne kadar bir balığı, balina balığı da yan yana bırak. O Kadîr-i Ezelî-i Zülcelâl

Tecellî-i vâsii, asgardan tâ ekbere itkan-ı mükemmeli birden tasavvura al. Cazibe ve nevâmis, vesâil-i pürseyyal

Gibi örfî emirler, tecellî-i kudrete, tasarruf-u hikmete birer isim olması; odur yalnız meâl.

Başka meâli olmaz. Beraber de bir düşün; bileceksin bizzarure ki, esbab-ı hakikî, vesâit-i zîmisal,

Muinler, hem şerikler birer emr-i bâtıldır, birer hayal-i muhal, o kudret nazarında. Hayat vücuda kemâl,

Makamı büyük, mühimdir. Buna binaen derim: Küremiz, âlemimiz neden mutî, musahhar olmasın, hayvan-misal?

O Sultan-ı Ezelînin bu tarz hayvan tuyûru kesretle münteşirdir şu meydan-ı fezada, muhteşem ve pürcemâl

Bostan-ı hilkatinde salmış da döndürüyor. Onlardaki nağamat, bunlardaki harekât, tesbihattır o akval,

İbadettir o ahval, Kadîm-i Lemyezele, Hakîm-i Lâyezâle. Küremiz hayvana pek benziyor, âsâr-ı hayat gösteriyor. Eğer yumurta kadar küçülse, bilfarzımuhal,

Mini mini bir hayvan olması pek muhtemel. Yuvarlak bir huveyne, küre kadar büyüse, o da böyle olması pek karîb bir ihtimal.

Âlemimiz insan kadar küçülse, yıldızları zerreler suretine dönerse, bir zîşuur hayvana dönmesi caiz olur, akıl da bulur mecal.

Demek âlemerkânlarıyla birer âbid-i müsebbih, birer mutî musahhar Hâlık-ı Lemyezele, Kadîr-i Lâyezâle.

Kemmen büyük olması, keyfen büyük olması her vakit lâzım gelmez. Zira daha cezaletlidir saat-i hardal-misal,

Bir saatten ki, timsali Ayasofî kadardır. Bir sineğin hilkati hayretfezâdır filden, o mahlûk-u bîfasal.

Ger kalem-i kudretle bir cüz-ü fert üstüne esîrin cevahir-i ferdiyle yazılsa bir Kur’ân ki, sığar-ı sahife nisbeti bir kibr-i san’at-meâl,

Sahife-i semâda yıldızlarla yazılan bir Kur’ân-ı Kerîme, cezaletle müsâvi. Nakkâş-ı Ezelînin san’atı her tarafta pürcemâl ve pürkemâl.

Her tarafta böyledir. Derece-i kemâlde kalemdeki ittihad, tevhidi ilân eder bu kelâm-ı pür-meâl; iyi bir dikkate al.

• • •

Melâike bir ümmettir; şeriat-i fıtriye ile memurdur

Şeriat-i İlâhî ikidir. Hem iki sıfattan gelmiş iki insan muhatap, hem de mükellef olmuş. Sıfat-ı iradeden gelen şer’-i tekvînî,

İnsan-ı ekber olan âlemin ahvâlini, hem de harekâtını—ki ihtiyarî değil—tanzim eden şer’dir. O meşiet-i Rabbânî,

Yanlış bir ıstılahla tabiat da denilir. Sıfat-ı kelâmından gelen şeriat ise, âlem-i asgar olan insanın ef’âlini

Ki ihtiyarîolmuş, tanzim eden şer’dir. İki şer’ bir yerde bazan eder içtima. Melâike-i İlâhî, bir ümmet-i azîme, hem bir cünd-ü Sübhânî,[1]

Birinci şer’e olmuş hamele-i mümtesil,[2] amele-i mümessil. Hem onlardan bir kısmı ibâd-ı müsebbihtir.[3] Bir kısmı da müstağrak, Arşın mukarrebîni.[4]

1. bk. Enfal Sûresi, 8:9; Tevbe Sûresi, 9:26, 40; Neml Sûresi, 27:37; Ahzab Sûresi, 33:9.
2. bk. *Müslim*, Selâm 124; *Tirmizî*, Tefsîru'l-Kur'ân 34; *Ebû Davûd*, Sünnet 18.
3. bk. Nahl Sûresi, 16:49; Zümer Sûresi, 39:75; Şûrâ Sûresi, 42:5.
4. bk. Nisa Sûresi, 4:172.

• • •

Madde rikkat peydâ ettikçe hayat şiddet peydâ eder

Hayat asıl, esastır; madde ona tâbidir, hem de onunla kaimdir. Bir hurdebinî huveyn havass-ı hamsesiyle insanın havassını

Muvazeneedersen görürsün: İnsan ondan ne derece büyükse havassı o derece onunkinden aşağı. O huveyne işitir kardeşinin sesini,

Hem de görür rızkını. Ger insan kadar büyüse, havassı hayretfezâ, hayatı şulefeşan, rüyeti de berk-âsâ bir nur-u âsümânî.

İnsan, bir kitle-i mevattan bir zîhayatdeğildir. Belki de milyarlarla zîhayat hüceyrâtından mürekkep ve zîhayat bir hücre-i insanî.

اِنَّ الْاِنْسَانَ كَصُورَةِ (يٰس) كُتِبَتْ فِيهَا سُورَةُ (يٰس)
فَتَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ [1]

1. “Muhakkak ki insan, içinde Yâsin Sûresi yazılmış bir Yâsin kelimesinin çizimigibidir. Yaratıcılık mertebelerinin en güzelinde bulunan Allah’ın şanına yücedir!”

• • •

Maddiyyunluk bir tâun-u mânevîdir

Maddiyyunluk bir tâun-u mânevî; beşere de tutturdu şu müthiş bir sıtmayı.[HAŞİYE-1] Hem de âni çarptırdı bir gazab-ı İlâhî. Telkin, hem de taklit,

Tenkide kabiliyet-i tevessüü nisbeten, o tâun da ediyor tevessü ve intişar. Telkini fenden almış, medeniyetten taklit.

Hürriyet tenkit vermiş; gururundan dalâletçıkmış.

Haşiye-1 Eski Harb-i Umumîye işaret eder.

• • •

Vücutta atâlet yok; işsiz adam, vücutta adem hesabına işler

En bedbaht, sıkıntılı, muztarip işsiz olan adamdır. Zira ki atâlet, vücut içinde adem, hayat içinde mevttir.

Sa’y ise, vücudun hayatı, hem hayatın yakazasıdır elbet.

• • •

Ribâ İslâma zarar-ı mutlaktır

Ribâ atâlet verir, şevk-i sa’yi söndürür. Ribânın kapıları, hem de onun kapları olan bu bankaların her

Dem nef’i ise, beşerin en fena kısmınadır. Onlar da gâvurlardır. Gâvurlardaki nef’i en fena kısmınadır; onlar da zalimler. Her

Dem zalimlerdeki nef’i en fena kısmınadır. Onlar da sefihlerdir. Âlem-i İslâma bir zarar-ı mutlaktır. Mutlak beşer her

Dem refahı nazar-ı şer’îde yoktur. Zira harbî bir gâvur hürmetsiz, ismetsizdir, demi hederdir. Her de...m.

• • •

Kur’ân, kendi kendini himaye edip hâkimiyetini idame eder [HAŞİYE-1]

Bir zâtı gördüm ki yeis ile müptelâ, bedbinlikle hasta idi. Dedi: Ulemâ azaldı, kemiyet keyfiyeti. Korkarız, dinimiz sönecek de bir zaman.

Dedim: Nasıl kâinat söndürülmezse, iman-ı İslâmî de sönemez. Öyle de, zeminin yüzünde çakılmış mismarlar hükmünde her an

Olan İslâmî şeâir, dinî minarat, İlâhî maâbid, şer’î maâlim itfâ olmazsa, İslâmiyet parlayacak an be an.

Herbir mâbedbir muallim olmuş, tab’ıyla tabâyie ders verir. Her maâlim dahi birer üstad olmuştur; onun lisan-ı hâli eder telkin-i dinî; hatasız, hem bînisyan.

Herbir şeâirbir hoca-i dânâdır; ruh-u İslâmı daim enzâra ders veriyor. Mürur-u a’sâr ile sebeb-i istimrar-ı zaman.

Güya tecessüm etmiş envâr-ı İslâmiyet şeâiri içinde. Güya tasallüb etmiş zülâl-i İslâmiyet maâbidi içinde. Birer sütun-u iman.

Güya tecessüd etmiş ahkâm-ı İslâmiyet maâlimi içinde. Güya tahaccür etmiş erkân-ı İslâmiyet avâlimi içinde. Birer sütun-u elmas; onunla mürtabittir zemin ile âsüman.

Lâsiyyemâ, bu Kur’ân-ı Hatib-i Mu’cizbeyan, daima tekrar eder bir hutbe-i

ezelî. Aktâr-ı İslâmîde kalmamış hiç de bir köy, hem dahi hiçbir mekân,

Nutkunu dinlemesin, tâlimi işitmesin. [1] اِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ sırrı ile hâfızlıktır pek de büyük bir rütbe. Tilâvet ise, ibadet-i ins ü cânn.

Onun içinde tâlim, hem müsellemâtı tezkir. Tekerrür-ü zamanla nazariyat kalb olur müsellemâta, hem döner bedihiyâta. İstemez daha beyan.

Zaruriyât-ı dinî, nazariyattan çıkıp zaruriyat olmuştur. Tezkir ise kâfidir, ihtar ise vâfidir. Şâfidir her dem Kur'ân,

İhtara, hem tezkire. Şu intibah-ı İslâm, hem içtimaî yakaza herbirine veriyor, umuma ait olan delâil ve hem mîzan.

Madem içtimaî hayat İslâmda başlamıştır. Herbirinin imanı kendine mahsus olan delile münhasıran değil, müstenid vicdan.

Belki cemaatin kalbinde gayr-ı mahdut esbaba dahi eder istinad.

Hattâ câ-yı dikkattir: Bir mezheb-i zaifi, mürur ettikçe zaman,

İptali müşkül olur. Nerede kaldı ki İslâm, vahy ile fıtrat gibi iki metin esasa hem istinad etmiştir, hem bu kadar a'sarda nâfizâne hükümran.

Râsih esaslarıyla, bâhir eserleriyle, kürenin yarısıyla iltiham peydâ etmiş, bir ruh-u fıtrî olmuş. Nasıl küsufa girer? Küsuftan çıkmış el'an.

Fakat, maatteessüf, bazı zevzek kefere, safsatalı adamlar, şu kasr-ı âlînin metin esaslarına ilişir buldukça imkân.

Onları deprettirir. Esaslara ilişilmez, onlarla oynanılmaz. Sussun şimdi dinsizlik; iflâs etti o teres. Bestir tecrübe-i küfran ve yalan.

Bu âlem-i İslâmın âlem-i küfre karşı en ileri karakol, şu dârülfünun idi. Lâkayt ve gafletlikle hasm-ı tabiat-yılan,

Gediği açtı cephenin arkasında, dinsizlik hücum etti, millet epey sarsıldı. En ileri karakol, İslâmiyet ruhuyla tenevvüretmiş cinan,

En mütesallib olmalı. En müteyakkız olmalı. Yahut o dar olmamalı, İslâmı aldatmamalı. İmanın yeri kalbdir; dimağ ise oluyor mâkes-i nur-u iman.

Bazan da mücahiddir, bazan süpürgecidir. Dimağda vesveseler, hem pek çok ihtimaller kalb içine girmese, sarsılmaz iman, vicdan.

Yoksa bazıların zannınca iman dimağda olsa, ruh-u iman olan hakkalyakîne, ihtimâlât-ı kesire olur birer hasm-ı bîeman.

Kalb ile vicdan, mahall-i iman. Hadsile ilham, delil-i iman. Bir hiss-i sâdis, tarik-i iman. Fikir ile dimağ, bekçi-i iman.

Haşiye-1 35 sene evvel yazılan bu makam, bu sene yazılmış tarzını gösteriyor. Demek Ramazan bereketiyle yazdırılmış bir nevi ihbar-ı gaybîdir.

1. "Onu (Kur'ân'ı) koruyacak olan da Biziz." Hicr Sûresi, 15:9.

• • •

Tâlim-i nazariyattan ziyade, tezkir-i müsellemâta ihtiyaç var

Zaruriyât-ı dinî, müsellemât-ı şer'î, kulûblerde hâsıldır, ihtar ile huzuru, tezkir ile şuuru.

Matlupda hâsıl olur. İbare-i Arabî[HAŞİYE-1] daha ulvî ediyor tezkiri, hem ihtarı.

Onun için Cumada hutbe-i Arabiye, zaruriyâtı ihtar, müsellemâtı tezkir, maalkifâye olur onun tarz-ı tezkiri.

Nazariyâtı tâlimonda maksud değildir. Hem İslâmın vahdânî simasında şu Arabî ibare bir nakş-ı vahdettir; kabul etmez teksiri.

Haşiye-1 On sene sonra gelen bir hadiseyi hissetmiş, mukabeleye çalışmış.

• • •

Hadisder âyete: Sana yetişmek muhal

Hadisile âyeti muvazene edersen, bilbedâhe görürsün: Beşerin en beliği, vahyin de mübelliği, o dahi bâliğ olmaz

Belâğat-i âyete. O da ona benzemez. Demek ki, lisan-ı Ahmedîden gelen herbir kelâm her dem onun olamaz.

• • •

Îcaz ile beyani'câz-ı Kur'ân

Bir zaman rüyada gördüm ki, Ağrı Dağı altındayım. Birden o dağ patladı, dağ gibi taşları âleme dağıttı, sarstı cihanı.

Füc'eten bir adam yanımda peydâ oldu. Dedi ki: Îcaz ile beyan et, icmal ile îcaz et bildiğin envâ-ı i'câz-ı Kur'ân'ı.

Daha rüyada iken tabirini düşündüm. Dedim: Şuradaki infilâk, beşerde bir inkılâba misal. İnkılâpta ise elbet hüdâ-yı Furkanî

Her tarafta yükselip hem de hâkim olacak. İ'câzının beyanı zamanı da gelecek. O sâile cevaben dedim: İ'câz-ı Kur'ânî

Yedi menâbi-i külliyeden tecellî, hem yedi anâsırdan terekküp eder.

Birinci menba: Lâfzın fesâhatinden selâset-i lisanı,

Nazmın cezaletinden, mânâ belâğatinden, mefhumların bedâatinden, mazmunların beraatinden, üslûpların garabetinden birden tevellüt eden bârika-i beyanı,

Onlarla oldu mümteziç, mizac-ı i'câzında acip bir nakş-ı beyan, garip bir san'at-ı lisanı. Tekrarı hiçbir zaman usandırmaz insanı.

*İkinci unsur*ise, umur-u kevniyede gaybî olan esasat, İlâhî hakaikten, gaybî olan esrardan, gaybî-yi âsümânî.

Mazide kaybolan gaybî olan umurdan, müstakbelde müstetir kalmış olan ahvalden birden tazammun eden bir ilmü'l-guyub hızanı,

Âlemü'l-guyublisanı, şehadet âlemiyle konuşuyor erkânı, rumuz ile beyanı, hedef nev-i insanî, i'câzın bir lem'a-i nuranî.

Üçüncü menba ise, beş cihetle harika bir câmiiyet vardır: Lâfzında, mânâsında, ahkâmda, hem ilminde, makàsıdın mizanı.

Lâfzı tazammun eder pek vâsi ihtimâlât, hem vücuh-u kesire ki herbiri nazar-ı belâğatte müstahsen, Arabiyece sahih, sırr-ı teşrii lâyık görüyor anı.

Mânâsında meşârib-i evliya, ezvâk-ı ârifîni, mezâhib-i sâlikîn, turuk-u mütekellimîn, menâhic-i hükema, o i'câz-ı beyanı

Birden ihata etmiş, hem de tazammun etmiş delâletinde vüs'at, mânâsında genişlik. Bu pencere ile baksan, görürsün, ne geniştir meydanı.

Ahkâmdaki istiab: Şu harika şeriat ondan olmuş istinbat. Saadet-i dâreynin bütün desâtirini, bütün esbab-ı emni,

İçtimaî hayatın bütün revâbıtını, vesâil-i terbiye, hakaik-i ahvâli birden tazammun etmiş onun tarz-ı beyanı.

İlmindeki istiğrak: Hem ulûm-u kevniye, hem ulûm-u İlâhî, onda merâtib-i delâlât, rumuz ile işârat, sûreler surlarında cem' etmiştir cinânı.

Makàsıdve gayatta muvazenet, ıttırad, fıtrat desâtirine mutabakat, ittihad, tamam müraat etmiş, hıfz eylemiş mizanı.

İşte lâfzın ihatasında, mânânın vüs'atinde, hükmün istiâbında, ilmin istiğrakında, muvazene-i gayatta câmiiyet-i pürşânı!

*Dördüncü unsur*ise, her asrın derece-i fehmine, edebî rütbesine, hem her asırdaki tabakata, derece-i istidat, rütbe-i kabiliyet nisbetinde ediyor bir ifaza-i nuranî.

Her asra, her asırdaki her tabakaya kapısı küşâde. Güya her demde, her yerde taze nâzil oluyor o kelâm-ı Rahmânî.

İhtiyarlandıkça zaman, Kur'ân da gençleşiyor. Rumuzu hem tavazzuh eder, tabiat ve esbabın perdesini de yırtar o hitab-ı Yezdânî.

Nur-u tevhidi, her dem her âyetten fışkırır. Şehadet perdesini gayb üstünde kaldırır. Ulviyet-i hitabı, dikkate davet eder o nazar-ı insanı,

Ki o lisan-ı gaybdır; şehadet âlemiyle bizzat odur konuşur. Şu unsurdan bu çıkar: Harika tazeliği bir ihata-i ummânî.

Te’nis-i ezhan için akl-ı beşere karşı İlâhî tenezzülât. Tenzilin üslûbunda tenevvüü, mûnisliğidir mahbub-u ins ü cânı.

Beşinci menba ise, nakil ve hikâyâtında, ihbar-ı sadıkada, esasî noktalardan hazır müşahit gibi bir üslûb-u bedî-i pür-maânî

Naklederek beşeri onunla ikaz eder. Menkulâtı şunlardır: İhbar-ı evvelîni, ahvâl-i âhirîni, esrar-ı Cehennem ve Cinânı,

Hakaik-i gaybiye, hem esrar-ı şehadet, serâir-i İlâhî, revâbıt-ı kevnîyedair hikâyâtıdır hikâyet-i ayânî

Ki ne vâki reddeylemiş, ne mantık tekzip etmiş. Mantık kabul etmezse, red de bile edemez. Semâvî kitapların ki matmah-ı cihanî

İttifakî noktalarda musaddıkane nakleder. İhtilâfî yerlerinde musahhihâne bahseder. Böyle naklî umurlar bir ümmîden suduru harika-i zamanî.

*Altıncı unsur*ise: Mutazammın ve müessis olmuş din-i İslâma. İslâmiyet misline ne mazi muktedirdir, ne müstakbel muktedir; araştırsan zaman ile mekânı.

Arzımızı senevî, yevmî dairesinde şu hayt-ı semâvîdir, tutmuş da döndürüyor. Küreye ağır basmış, hem dahi ona binmiş; bırakmıyor isyanı.

Yedinci menba ise, şu altı menbadan çıkan envâr-ı sitte, birden eder imtizaç. Ondan çıkar bir hüsün, bundan gelir bir hads, vasıta-i nuranî,

Şundan çıkan bir zevktir. Zevk-i i’cazbilinir; tabirine lisanımız yetişmez. Fikir dahi kàsırdır; görünür de tutulmaz o nücum-u âsümânî.

On üç asır müddette meylü’t-tehaddî varmış Kur’ân’ın a’dâsında. Şevk-i taklit uyanmış Kur’ân’ın ahbabında. İşte i’câzın bir burhanı.

Şu iki meyl-i şedidle yazılmıştır, meydanda. Milyonlarla kütüb-ü Arabiye gelmiştir kütüphane-i vücuda. Onlar ile tenzili, düşerse bir mizanı,

Muvazeneedilse, değil dânâ-i bîmüdânî, hattâ en âmi adam, göz kulakla diyecek: Bunlar ise insanî; şu ise âsümânî.

Hem de hükmedecek: Şu bunlara benzemez, rütbesinde olamaz. Öyle ise ya umumdan aşağı—bu ise bilbedâhe malûm olmuş butlanı.

Öyle ise umumun fevkindedir. Mazmunları o kadar zamanda, kapı açık, beşere vakfedilmiş; kendine davet etmiş ervâhıyla ezhânı.

Beşer onda tasarruf, kendine de mal etmiş. Onun mazmunları ile yine Kur’ân’a karşı çıkmamış; hiçbir zaman çıkamaz, geçti zaman-ı imtihanı.

Sair kitaplara benzemez, onlara makîs olmaz. Zira yirmi sene zarfında müneccemen hâcetlere nisbeten nüzulü, müteferrik, mütekatı’, bir hikmet-i

Rabbânî.

Esbab-ı nüzulü muhtelif, mütebayin. Bir maddede es’ile mütekerrir, mütefavit. Hâdisât-ı ahkâmı müteaddit, mütegayir. Muhtelif, mütefarık nüzulünün ezmânı.

Hâlât-ı telâkkisi mütenevvi, mütehalif. Aksâm-ı muhatabı müteaddit, mütebâid. Gayât-ı irşadında mütederriç, mütefavit. Şu esaslara müstenid binaî, hem beyanî,

Cevabî, hem hitabî. Bununla da beraber selâset ve selâmet, tenasüp ve tesanüd, kemâlini göstermiş. İşte onun şahidi: Fenn-i beyan ve maânî.

Kur’ân’da bir hassa var; başka kelâmda yoktur. Bir kelâmı işitsen, asıl sahib-i kelâmı arkasında görürsün, ya içinde bulursun. Üslûp, âyine-i insanî.

Ey sâil-i misalî! Sen ki îcazistedin; ben de işaret ettim. Eğer tafsil istersen, haddimin haricinde. Sinek seyretmez âsümânı.

Zira o kırk envâ-ı i’câzından yalnız bir tekini ki, cezalet-i nazmıdır, *İşârâtü’l-İ’câz’*da sıkışmadı tibyânı.

Yüz sahife tefsirim ona kâfi gelmedi. Senin gibi ruhanîilhamları ziyade; ben istiyorum senden tafsil ile beyanı.

• • •

Ulaşmaz dest-i edeb-i garb-ı hevesbâr-ı hevâkâr-ı dehâdâr

De’b-i edeb ebed-müddet Kur’ân-ı ziyâbâr-ı şifâkâr-ı hüdâdâr [1]

1. Batının heva ve hevese dayalı dehasından kaynaklanan edebiyatı, Kur'ân'ınsonsuza kadar ışık ve şifa saçan hidayet verici ve saf edep olanedebiyatına ulaşmaz.

Kâmilîn insanların zevk-i maâlîsini hoşnud eden bir hâlet, çocukça bir hevese, sefihçe bir tabiat sahibine hoş gelmez,

Onları eğlendirmez. Bu hikmete binaen, bir zevk-i süflî, sefih, hem nefsî ve şehvânî içinde tam beslenmiş, zevk-i ruhîyi bilmez.

Avrupa’dan tereşşuh etmiş şu hazır edebiyat romanvâri nazarla, Kur’ân’da olan letâif-i ulviyet, mezâyâ-yı haşmeti göremez, hem tadamaz.

Kendindeki mihengi ona ayar edemez. Edebiyatta vardır üç meydan-ı cevelân; onlar içinde gezer, haricine çıkamaz.

Ya aşkla hüsündür, ya hamâset ve şehâmet, ya tasvir-i hakikat. İşte yabanî edepse, hamâset noktasında hakperestliği etmez.

Belki zalim nev-i beşerin gaddarlıklarını alkışlamakla kuvvetperestlik hissini telkin eder. Hüsün ve aşk noktasında, aşk-ı hakikî bilmez.

Şehvet-engiz bir zevki nefislere de zerk eder. Tasvir-i hakikat maddesinde, kâinata san’at-ı İlâhî suretinde bakmaz,

Bir sıbga-i Rahmânî suretinde göremez. Belki tabiat noktasında tutar, tasvir

ediyor; hem ondan da çıkamaz.

Onun için telkini aşk-ı tabiat olur. Maddeperestlik hissi, kalbe de yerleştirir; ondan ucuzca kendini kurtaramaz.

Yine ondan gelen, dalâletten neş’et eden ruhun ıztırâbâtına, o edepsizlenmiş edeb müsekkin, hem münevvim, hakikî faide vermez.

Tek bir ilâcı bulmuş, o da romanlarıymış. Kitap gibi bir hayy-ı meyyit, sinema gibi bir müteharrik emvat. Meyyit hayat veremez.

Hem tiyatro gibi tenasuhvâri, mazi denilen geniş kabrin hortlakları gibi şu üç nevi romanlarıyla hiç de utanmaz.

Beşerin ağzına yalancı bir dil koymuş, hem insanın yüzüne fâsık bir göz takmış, dünyaya bir âlüfte fistanını giydirmiş, hüsn-ü mücerred tanımaz.

Güneşi gösterirse, sarı saçlı güzel bir aktrisi kàrie ihtar eder. Zahirender: “Sefahet fenadır, insanlara yakışmaz.”

Netice-i muzırrayı gösterir. Halbuki sefahete öyle müşevvikane bir tasviri yapar ki, ağız suyu akıtır, akıl hâkim kalamaz.

İştihayı kabartır, hevesi tehyiç eder, his daha söz dinlemez. Kur’ân’daki edepse hevâyı karıştırmaz.

Hakperestlikhissi, hüsn-ü mücerred aşkı, cemâlperestlik zevki, hakikatperestlik şevki verir. Hem de aldatmaz.

Kâinata tabiatcihetinde bakmıyor. Belki bir san’at-ı İlâhî, bir sıbga-i Rahmânî noktasında bahseder; akılları şaşırtmaz.

Mârifet-i Sâniin nurunu telkin eder. Herşeyde âyetini gösterir. Her ikisi rikkatli birer hüzün de veriyor; fakat birbirine benzemez.

Avrupazâdeedepse, fakdü’l-ahbaptan, sahipsizlikten neş’et eden gamlı bir hüznü veriyor; ulvî hüznü veremez.

Zira sağır tabiat, hem de bir kör kuvvetten mülhemâne aldığı bir hiss-i hüzn-ü gamdar. Âlemi bir vahşetzar tanır; başka çeşit göstermez.

O surette gösterir, hem de mahzunu tutar, sahipsiz de olarak yabanîler içinde koyar, hiçbir ümit bırakmaz.

Kendine verdiği şu hiss-i heyecanla git gide ilhâda kadar gider, tâtile kadar yol verir. Dönmesi müşkül olur; belki daha dönemez.

Kur’ân’ın edebi ise, öyle bir hüznü verir ki, âşıkane hüzündür, yetimâne değildir. Firaku’l-ahbaptan gelir; fakdü’l-ahbaptan gelmez.

Kâinatta nazarı, kör tabiatyerine, şuurlu, hem rahmetli bir san’at-ı İlâhî onun medar-ı bahsi. Tabiattan bahsetmez.

Kör kuvvetin yerine, inâyetli, hikmetli bir kudret-i İlâhîona medar-ı beyan. Onun için, kâinat vahşetzar suret giymez.

Belki muhatab-ı mahzunun nazarında oluyor bir cemiyet-i ahbap. Her tarafta tecavüb, her cânibde tahabbüb; ona sıkıntı vermez.

Her köşede istînas, o cemiyet içinde mahzunu vaz’ ediyor bir hüzn-ü müştakane; bir hiss-i ulvî verir, gamlı bir hüznü vermez.

İkisi birer şevki de verir. O yabanî edebin verdiği bir şevk ile nefis düşer heyecana, heves olur münbasıt. Ruha ferah veremez.

Kur’ân’ın şevki ise, ruh düşer heyecana, şevk-i maâli verir. İşte bu sırra binaen, şeriat-i Ahmediye lehviyâtı istemez.

Bazı âlât-ı lehvi tahrim edip, bir kısmı helâl diye izin verip; demek hüzn-ü Kur’ânî veya şevk-i tenzilî veren âlet zarar vermez.

Eğer hüzn-ü yetimî veya şevk-i nefsanî verse, âlet haramdır. Değişir eşhasa göre; herkes birbirine benzemez.

• • •

Dallar, semerâtı, rahmet namına takdim ediyor

Şecere-i hilkatin dalları her tarafta semerât-ı niamı zîruhun ellerine zâhirenuzatıyor.

Hakikatte bir yed-i rahmet, bir dest-i kudrettir ki, o semerâtı, o dalları içinde sizlere uzatıyor.

O yed-i rahmeti, siz de şükr ile öpünüz. O dest-i kudreti de minnetle takdis ediniz.

• • •

Fâtiha’nın âhirinde işaret olunan üç yolun beyanı[1]

1. "Bizi doğru yola ilet. Kendilerine nimet ve ihsanda bulunduğun peygamberlerin ve onlara tâbi olan sâlih kullarının yoluna ilet—gazabına uğrayanlarınve sapıtmış olanların yoluna değil" Fâtiha Sûresi, 1:6-7.

Ey birader-i pür-emel! Hayalini ele al, benimle beraber gel. İşte bir zemindeyiz. Etrafına bakarız; kimse de görmez bizi.

Çadır direkleri hükmünde yüksek dağlar üstünde, karanlıklı bir bulut tabakası atılmış. Hem o dahi kaplatmış zeminimizin yüzü,

Müncemid bir sakf olmuş. Fakat altı, yüzü açıkmış; o yüz güneş görürmüş. İşte bulut altındayız; sıkıyor zulmet bizi.

Sıkıntı da boğuyor; havasızlık öldürür. Şimdi bize üç yol var, bir âlem-i ziyadar. Bir kere seyrettimdi bu zemin-i mecâzî.

Evet bir kere buraya da gelmişim, üçünde ayrı ayrı gitmişim. *Birinci*

*yolu*budur: Ekseri burdan gider. O da devr-i âlemdir, seyahate çeker bizi.

İşte biz de yoldayız, böyle yayan gideriz. Bak şu sahrânın kum deryalarına, nasıl hiddet saçıyor, tehdit ediyor bizi.

Bak şu deryanın dağvâri emvâcına: O da bize kızıyor. İşte elhamdü lillâh, öteki yüze çıktık. Görürüz güneş yüzü.

Fakat çektiğimiz zahmeti ancak da biz biliriz. Of, tekrar buraya döndük; şu zemin-i vahşetzar, bulut damı zulmettar. Bize lâzım, revnaktar eder kalbdeki gözü

Bir âlem-i ziyadar. Fevkalâde eğer bir cesaretin var; gireriz de beraber bu yolu pür-hatarkâr. *İkinci yolumuzu*,

Tabiat-ı arzı deleriz, o tarafa geçeriz. Ya fıtrîbir tünelden titreyerek gideriz. Bir vakitte bu yolda seyrettim de geçtim bî-naz ve pür-niyazı.

Fakat o zaman tabiatın zemini eritecek, yırtacak bir madde var idi elimde. *Üçüncü yolun* o delil-i mu'cizi,

Kur'ân onu bana vermişti. Kardeşim, arkamı da bırakma, hiç de korkma. Bak, ha, şurada tünelvâri mağaralar, tahte'l-arz akıntılar beklerler ikimizi.

Bizi geçirecekler. Tabiatta şu müthiş cümudiyeleri de seni hiç korkutmasın. Zira bu abus çehresi altında merhametli sahibinin tebessümlü yüzü.

Radyumvâri o madde-i Kur'ân'ı ışıkla sezmiştim. İşte, gözüne aydın! Ziyadar âleme çıktık. Bak şu zemin-i pür-nâzı.

Bu fezâ-yı lâtif, şirin. Yahu başını kaldır. Bak, semâvâta ser çekmiş, bulutları da yırtmış, aşağıda bırakmış, davet ediyor bizi

Şu şecere-i tûbâ. Meğer o Kur'ân imiş. Dalları her tarafa uzanmış. Tedellî eden bu dala biz de asılmalıyız; oraya alsın bizi.

O şecere-i semâvîbir timsali zeminde olmuş şer'-i enveri. Demek zahmet çekmeden o yol ile çıkardık bu âlem-i ziyaya, sıkmadan zahmet bizi.

Madem yanlış etmişiz; eski yere döneriz, doğru yolu buluruz. Bak, *üçüncü yolumuz*, şu dağlar üstünde durmuş olan şehbâzi,

Hem de bütün cihana okuyor bir ezanı. Bak müezzin-i âzama: Muhammedü'l-Hâşimî (a.s.m.) davet eder insanı âlem-i nur-u envere. İlzam eder niyaz ile namazı.

Bulutları da yırtmış, bak bu hüdâdağlarına. Semâvâta ser çekmiş, bak şeriat cibâline. Nasıl müzeyyen etmiş zeminimizin yüzü gözü.

İşte çıkmalıyız buradan himmet tayyaresiyle. Ziya-yı nesim orada, nur-u cemâl orada. İşte buradadır Uhud-u tevhid, o cebel-i azizi.

İşte şuradadır Cûdî-i İslâmiyet, o cebel-i selâmet. İşte Cebelü’l-Kamer olan Kur’ân-ı ezher; zülâl-i Nil akıyor o muhteşem menbadan. İç o âb-ı lezizi.

فَتَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ [1]

وَاٰخِرُ دَعْوٰينَا اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ [2]

Ey arkadaş! Şimdi hayali baştan çıkar, aklı kafaya geçir. Evvelki iki yolun mağdub ve dâllînyolu; hatarları pek çoktur, kıştır daim güz, yazı.

Yüzde biri kurtulur: Eflâtun, Sokratgibi. Üçüncü yol sehildir, hem karîb, müstakimdir. Zayıf-kavî müsâvi; herkes o yoldan gider. En rahatı budur ki, şehid olmak ya gazi.

İşte neticeye gireriz. Evet, dehâ-yı fennî-evvelki iki yoldur ona meslek ve mezhep. Fakat hüdâ-yı Kur’ânî-üçüncü yoldur onun sırat-ı müstakimi. İsal eder o bizi.

اَللّٰهُمَّ اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ
اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلاَ الضَّالِّينَ،
اٰمِينَ [3]

1. "Yaratıcılık mertebelerinin en güzelinde bulunan Allah'ın şanı ne yücedir!" Mü'minûn Sûresi, 23:14.
2. "Duamızın sonu, 'Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun'dan ibarettir." (Yûnus Sûresi, 10:10'dan iktibas edilmiştir.)
3. "Allahım! Bizi doğru yola ilet-kendilerine in'amda bulunduğun kimselerin yoluna.Yoksa gazabına uğrayanların yahut sapıtanların yoluna değil. Âmin."

• • •

Hakikî bütün elem dalâlette, bütün lezzet imandadır.Hayal libasını giymiş muazzam bir hakikat

Ey yoldaş-ı hüşyar! Sırat-ı müstakimin o meslek-i nuranî, mağdub ve dâllînin o tarik-i zulmanî, tam farklarını görmek eğer istersen, ey aziz,

Gel, vehmini ele al, hayal üstüne de bin. Şimdi seninle gideriz zulümat-ı ademe. O mezar-ı ekberi, o şehr-i pür-emvâtı bir ziyaret ederiz.

Bir Kadîr-i Ezelî, kendi dest-i kudretle bu zulümat-ı kıt’adan bizi tuttu çıkardı, bu vücuda bindirdi, gönderdi şu dünyaya, şu şehr-i bî-lezâiz.

İşte şimdi biz geldik şu âlem-i vücuda, o sahrâ-yı hâile. Gözümüz de açıldı, şeş cihette biz baktık. Evvel istîtafkârâne önümüze bakarız.

Lâkin beliyyeler, elemler, önümüzde düşmanlar gibi tehacüm eder. Ondan korktuk, çekindik. Sağa sola, anâsır-ı tabâyie bakarız, ondan medet bekleriz.

Lâkin biz görüyoruz ki, onların kalbleri kasiye, merhametsiz. Dişlerini

bilerler, hiddetli de bakarlar. Ne naz dinler, ne niyaz.

Muztar adamlar gibi meyusâne nazarı yukarıya kaldırdık. Hem istimdatkârâne ecrâm-ı ulviyeye bakarız; pek dehşetli, tehditkâr da görürüz.

Güya birer gülle, bomba olmuşlar, yuvalardan çıkmışlar, hem etraf-ı fezada pek sür'atli geçerler. Her nasılsa ki onlar birbirine dokunmaz.

Ger birisi yolunu kazara bir şaşırtsa, el'iyâzü billâh, şu âlem-i şehadet ödü de patlayacak. Tesadüfe bağlıdır; bundan dahi hayır gelmez.

Meyusâne nazarı o cihetten çevirdik, elîm hayrete düştük. Başımız da eğildi, sinemizde saklandık. Nefsimize bakarız, mütalâa ederiz.

İşte işitiyoruz: Zavallı nefsimizden binlerle hâcetlerin sayhaları geliyor, binlerle fâkatlerin eninleri çıkıyor. Teselliyi beklerken tevahhuş ediyoruz.

Ondan da hayırgelmedi. Pek ilticakârâne vicdanımıza girdik. İçine bakıyoruz, bir çareyi bekleriz. Eyvah, yine bulmayız. Biz medet vermeliyiz.

Zira onda görünür binlerle emelleri, galeyanlı arzular, heyecanlı hissiyat kâinata uzanmış. Herbirinden titreriz, hiç yardım edemeyiz.

O âmâl sıkışmışlar vücud-u adem içinde; bir tarafı ezele, bir tarafı ebede uzanıp gidiyorlar. Öyle vüs'atleri var; ger dünyayı yutarsa o vicdan da tok olmaz.

İşte bu elîm yolda nereye bir başvurduk, onda bir belâ bulduk. Zira mağdub ve dâllîn yolları böyle olur. Tesadüf ve dalâlet o yolda nazar-endaz.

O nazarı biz taktık, bu hale böyle düştük. Şimdi dahi halimiz ki mebde' ve meâdi, hem Sâni ve hem haşri muvakkat unutmuşuz.

Cehennemden beterdir, ondan daha muhriktir, ruhumuzu eziyor. Zira o şeş cihetten ki onlara başvurduk; öyle hâlet almışız.

Ki yapılmış o hâlet, hem havf ile dehşetten, hem acz ile ra'şetten, hem kalâk ve vahşetten, hem yütm ve hem yeisten mürekkep vicdan-sûz.

Şimdi her cihete mukabil bir cepheyi alırız, def'ine çalışırız. Evvel, kudretimize müracaat ederiz. Vâesefâ görürüz

Ki âcize, zaife. Saniyen, nefiste olan hâcâtın susmasına teveccüh ediyoruz. Vâesefâ, durmayıp bağırırlar görürüz.

Sâlisen, istimdatkârâne, bir halâskârı için bağırır, çağırırız. Ne kimse işitiyor, ne cevabı veriyor. Biz de zannediyoruz:

Herbir şey bize düşman, herbir şey bizden garip. Hiçbir şey kalbimize bir teselli vermiyor; hiç emniyet bahşetmez, hakikîzevki vermez.

Râbian, biz ecrâm-ı ulviyeye baktıkça, onlar nazara verir bir havf ile dehşeti.

Hem vicdanın müz’ici bir tevahhuş geliyor akıl-sûz, evham-sâz.

İşte, ey birader! Bu dalâletin yolu, mahiyeti şöyledir. Küfürdeki zulmeti bu yolda tamam gördük. Şimdi de gel kardeşim, o ademe döneriz.

Tekrar yine geliriz. Bu kere tarikimiz sırat-ı müstakimdir, hem imanın yoludur. Delil ve imamımız inâyet ve Kur’ân’dır, şehbâz-ı edvar-pervaz.

İşte Sultan-ı Ezelin rahmetve inâyeti vaktâ bizi istedi, kudret bizi çıkardı, lütfen bizi bindirdi kanun-u meşiete etvâr üstünde perdâz.

Şimdi bizi getirdi, şefkat ile giydirdi şu hil’at-ı vücudu. Emanet rütbesini bize tevcih eyledi; nişan niyaz ve namaz.

Şu edvar ve etvârın, bu uzun yolumuzda birer menzil-i nazdır. Yolumuzda teshilât içindir ki kaderden bir emirnâme vermiş sahifede cephemiz.

Her nereye geliriz, herhangi taifeye misafir oluyoruz; pek uhuvvetkârâne istikbal görüyoruz. Malımızdan veririz, mallarından alırız.

Ticaret muhabbeti, onlar bizi beslerler, hediyelerle süslerler, hem de teşyi ederler. Gele gele işte geldik, dünya kapısındayız, işitiyoruz âvâz.

Bak, girdik şu zemine, ayağımızı bastık şehadet âlemine. Şehrâyin-i Rahmân, gürültühane-i insan. Hiçbir şey bilmeyiz, delil ve imamımız

Meşiet-i Rahmân’dır. Vekil-i delilimiz, nâzenin gözlerimiz. Gözlerimizi açtık, dünya içine saldık. Hatırına gelir mi evvelki gelişimiz?

Garip, yetim olmuştuk. Düşmanlarımız çoktu. Bilmezdik hâmimizi. Şimdi nur-u imanla o düşmanlara karşı bir rükn-ü metinimiz,

İstinadî noktamız, hem himayetkârımız def’ eder düşmanları. O iman-ı billâhtır ki ziya-yı ruhumuz, hem nur-u hayatımız, hem de ruh-u ruhumuz.

İşte kalbimiz rahat, düşmanları aldırmaz, belki düşman tanımaz. Evvelki yolumuzda vaktâ vicdana girdik; işittik ondan binlerle feryad ü fîzar ve âvâz.

Ondan belâya düştük. Zira âmâl, arzular, istidat ve hissiyat, daim ebedi ister. Onun yolunu bilmezdik. Bizden yol bilmemezlik; onda fîzar ve niyaz.

Fakat, elhamdü lillâh, şimdi gelişimizde bulduk nokta-i istimdad ki daim hayat verir o istidad âmâle; tâ ebedü’l-âbâda onları eder pervaz.

Onlara yol gösterir, o noktadan istidat. Hem istimdad ediyor, hem âb-ı hayatı içer, hem kemâline koşuyor o nokta-i istimdad, o şevk-engiz remz ü naz.

İkinci kutb-u imanki tasdik-i haşirdir. Saadet-i ebedî o sadefin cevheri. İman burhanı Kur’ân. Vicdan, insanî bir râz.

Şimdi başını kaldır, şu kâinata bir bak, onun ile bir konuş. Evvelki yolumuzda pek müthiş görünürdü. Şimdi de mütebessim, her tarafa gülüyor, nâzeninâne

niyaz ve âvâz.

Görmez misin: Gözümüz arı-misalolmuştur, her tarafa uçuyor. Kâinat bostanıdır her tarafta çiçekler. Her çiçek de veriyor ona bir âb-ı leziz.

Hem ünsiyet, teselli, tahabbübü veriyor. O da alır getirir, şehd-i şehadet yapar. Balda bir bal akıtır o esrarengiz şehbaz.

Harekât-ı ecrâma, ya nücum ya şümusa nazarımız kondukça, ellerine verirler Hâlıkın hikmetini, hem mâye-i ibreti, hem cilve-i rahmeti alır, ediyor pervaz.

Güya şu güneş bizlerle konuşuyor. Der: “Ey kardeşlerimiz! Tevahhuşla sıkılmayınız. Ehlen sehlen merhaba, hoş teşrif ettiniz. Menzil sizin; ben bir mumdar-ı şehnaz.

“Ben de sizin gibiyim; fakat sâfi, isyansız, mutî bir hizmetkârım..

“O Zât-ı Ehad-i Samedki mahz-ı rahmetiyle hizmetinize beni musahhar-ı pürnur etmiş. Benden hararet, ziya; sizden namaz ve niyaz.”

Yahu, bakın kamere. Yıldızlarla denizler, herbiri de kendine mahsus birer lisanla, “Ehlen sehlen merhaba,” derler. “Hoş geldiniz. Bizi tanımaz mısınız?”

Sırr-ı teâvünle bak, remz-i nizamla dinle. Herbirisi söylüyor: “Biz de birer hizmetkâr, rahmet-i Zülcelâlin birer âyinedarıyız. Hiç de üzülmeyiniz, bizden sıkılmayınız.

“Zelzele nâraları, hadisat sayhaları sizi hiç korkutmasın, vesvese de vermesin. Zira onlar içinde bir zemzeme-i ezkâr, bir demdeme-i tesbih, velvele-i nâz ü niyaz.

“Sizi bize gönderen o Zât-ı Zülcelâl, ellerinde tutmuştur bunların dizginlerini.” İman gözü okuyor yüzlerinde âyet-i rahmet, herbiri birer âvâz.

Ey mü’min-i kalb-i hüşyar! Şimdi gözlerimiz bir parça dinlensinler. Onların bedeline hassas kulağımızı imanın mübarekeline teslim ederiz, dünyaya göndeririz. Dinlesin leziz bir saz.

Evvelki yolumuzda bir matem-i umumî, hem vâveylâ-yı mevtî zannolunan o sesler, şimdi yolumuzda birer nevaz ü namaz, birer âvâz ü niyaz, birer tesbiha âğâz.

Dinle, havadaki demdeme, kuşlardaki civcive, yağmurdaki zemzeme, denizdeki gamgama, ra’dlardaki rakraka, taşlardaki tıktıka birer mânidar nevaz.

Terennümât-ı hava, naarât-ı ra’diye, nağamât-ı emvac, birer zikr-i azamet. Yağmurun hezecâtı, kuşların seceâtı birer tesbih-i rahmet, hakikate bir mecaz.

Eşyada olan asvat birer savt-ı vücuttur; ben de varım derler. O kâinat-ı sâkit birden söze başlıyor: “Bizi câmid zannetme, ey insan-ı boşboğaz!”

Tuyurları söylettirir ya bir lezzet-i nimet, ya bir nüzul-ü rahmet. Ayrı ayrı seslerle, küçük âğazlarıyla rahmeti alkışlarlar. Nimet üstünde iner, şükür ile eder pervaz.

Remzen onlar derler: “Ey kâinat, kardeşler! Ne güzeldir halimiz.

“Şefkatle perverdeyiz, halimizden memnunuz.” Sivri dimdikleriyle fezaya saçıyorlar birer âvâz-ı pür-naz.

Güya bütün kâinat ulvî bir musikidir; iman nuru işitir ezkâr ve tesbihleri. Zira hikmet reddeder tesadüf vücudunu; nizam ise tard eder ittifak-ı evham-saz.

Ey yoldaş! Şimdi şu âlem-i misalîden çıkarız, hayalî vehimden ineriz, akıl meydanında dururuz, mizana çekeriz, ederiz yolları ber-endaz.

Evvelki elîm yolumuz mağdub ve dâllîn yolu. O yol verir vicdana tâ en derin yerine hem bir hiss-i elîmi, hem bir şedid elemi. Şuur onu gösterir. Şuura zıt olmuşuz.

Hem kurtulmak için de muztar ve hem muhtacız. Ya o teskin edilsin, ya ihsas da olmasın. Yoksa dayanamayız; feryad ü fîzar dinlenmez.

Hüdâise şifâdır; hevâ iptal-i histir. Bu da teselli ister, bu da tegafül ister, bu da meşgale ister, bu da eğlence ister. Hevesât-ı sihirbaz,

Tâ vicdanı aldatsın, ruhu tenvim edilsin, tâ elem hissolmasın. Yoksa o elem-i elîm, vicdanı ihrak eder; fîzâra dayanılmaz, elem-i ye’s çekilmez.

Demek sırat-ı müstakimden ne kadar uzak düşse, o derece nisbeten şu hâlet tesir eder, vicdanı bağırttırır. Her lezzetin içinde elemi var birer iz.

Demek heves, hevâ, eğlence, sefahetten memzuç olan şâşaa-i medenî, bu dalâletten gelen şu müthiş sıkıntıya bir yalancı merhem, uyutucu zehirbaz.

Ey azizarkadaşım! İkinci yolumuzda, o nuranî tarikte bir hâleti hissettik. O hâletle oluyor hayat maden-i lezzet; âlâm olur lezâiz.

Onunla bunu bildik ki mütefavit derecede, kuvvet-i iman nisbetinde ruha bir hâlet verir. Ceset ruhla mültezdir, ruh vicdanla mütelezziz.

Bir saadet-i âcile, vicdanda münderiçtir. Bir firdevs-i mânevî, kalbinde mündemiçtir. Düşünmekse deşmektir, şuur ise şiar-ı râz.

Şimdi ne kadar kalb ikaz edilirse, vicdan tahrik edilse, ruha ihsas verilse, lezzet ziyade olur. Hem de döner ateşi nur, şitâsı yaz.

Vicdanda firdevslerin kapıları açılır. Dünya olur bir cennet. İçinde ruhlarımız eder pervâz ü perdâz, olur şehbâz ü şehnâz, yelpez namaz ü niyaz.

Ey aziz yoldaşım! Şimdi Allahaısmarladık. Gel, beraber bir dua ederiz, sonra da buluşmak üzere ayrılırız.

اَللّٰهُمَّ اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ، اٰمِينَ [1]

1. "Allahım, bizi doğru yola ilet. Âmin."

• • •

Anglikan Kilisesine cevap[HAŞİYE-1]

Haşiye-1 Yüz mâşaallah bu cevaba!

Bir zaman bî-aman İslâmın düşmanı, siyasî bir dessas, yüksekte kendini göstermek isteyen vesvas bir papaz, desise niyetiyle, hem inkâr suretinde,

Hem de boğazımızı pençesiyle sıktığı bir zaman-ı elîmde, pek şemâtetkârâne bir istifham ile dört şey sordu bizden,

Altı yüz kelime istedi. Şemâtetine karşı yüzüne “Tuh!” demek desisesine karşı küsmekle sükût etmek, inkârına karşı da

Tokmak gibi bir cevab-ı müskit vermek lâzımdı. onu muhatap etmem. Bir hakperest adama böyle cevabımız var. O dedi birincide:

“Muhammed(Aleyhissalâtü Vesselâm) dini nedir?” Dedim: İşte Kur’ân’dır. Erkân-ı sitte-i iman, erkân-ı hamse-i İslâm esas maksad-ı Kur’ân. Der ikincisinde:

“Fikir ve hayata ne vermiş?” Dedim: Fikre tevhid, hayata istikamet.

Buna dair şahidim:

قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ [1] فَاسْتَقِمْ كَمَا اُمِرْتَ [2]

Der üçüncüsünde: “Mezâhim-i hazıra nasıl tedavi eder?” Derim: Hurmet-i ribâ, hem vücub-u zekâtla. Buna dair şahidim يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبٰوا [3] da.

وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ [4] وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا [5]

Der dördüncüsünde: “İhtilâl-i beşere ne nazarla bakıyor?” Derim: Sa’y asıl, esastır. Servet-i insaniye zalimlerde toplanmaz; saklanmaz ellerinde.

Buna dair şahidim:

وَاَنْ لَيْسَ لِلْاِنْسَانِ اِلَّا مَا سَعٰى [6]

وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ [7]

1. “Emrolunduğun gibi dos doğru ol.” Hûd Sûresi, 11:112.
2. “De ki: O Allah birdir.” İhlâs Sûresi, 112:1.
3. “Allah faizin bereketini giderip onu mahveder.” Bakara Sûresi, 2:276.
4. “Allah alışverişi helâl, faizi haram kıldı.” Bakara Sûresi, 2:275.
5. “Namazı dos doğru kılın, zekâtı verin.” Bakara Sûresi, 2:43.

6. “İnsan için, ancak çalıştığının karşılığı vardır.” Necm Sûresi, 53:39.
7. “Altını ve gümüşü biriktirip de onu Allah yolunda harcamayanları acı bir azapla müjdele.” Tevbe Sûresi, 9:34.

Konferans

Teşrin-i Sâni 1950’de Ankara Üniversitesinde profesör ve meb’uslarımız ve Pakistanlı misafirlerimiz ve muhtelif fakülte talebelerinin huzurunda, Fakülte Mescidinde gece yarısına kadar devam eden bir mecliste verilen ve büyük bir alâka ve ehemmiyetledinlenmiş olan bir konferanstır.

[1]

1. Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Ezelden ebede her türlü hamd ve övgü,şükür ve minnet, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. EfendimizMuhammed'e (a.s.m.), bütün âl ve ashâbına salât ve selâm olsun.

İmân ve İslâmiyet âb-ı hayatına susamış kıymetli kardeşlerim,

Evvela: İtiraf edeyim ki, bu konferansın verildiği kürsüde bulunmuş olmak itibariyle sizlerden farkım yoktur. Sizin bir kardeşinizim. Hem bu konferans, benim çok muhtaç olduğum gayet nâfî bir dersimdir. Muhatap kendimdir. Dersimi müzakere nev’inden, siz mübarek kardeşlerime okuyacağım. Kusurlar bendendir. Kemâl ve güzellikler, istifade ettiğim Risale-i Nur eserlerine aittir. Bir mâni başımıza gelmezse, haftada bir defa olarak devam edeceğimiz dinîkonferanslardan, bugün birincisi imâna dairdir. Çünkü, Bediüzzaman SaidNursî’nin Birinci Millet Meclisinde beyan ettiği gibi, “Kâinatta en yüksek hakikat imândır, imândan sonra namazdır.” Bunun için biz de konferansımızın Kur’ân, imân, Peygamberimiz Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz hakkında olmasını münasip gördük. İkincisi de inşaallah namaz ve ibadete ait olacaktır.

Bu mevzuları bize ders verecek bir eser aradık. Nihayet bu hayatî ve ebedî ihtiyacımızı, asrımızın fehmine uygun ve ikna edici bir tarzda ders veren ve yarım asra yakındır, büyük bir itimat ve emniyete mazhar olmakla en mûteber dinî bir eser olan “Risale-i Nur”u intihap ettik. Şimdi, ilk konferansımızın niçin imân mevzuunda olduğunu izah ile bu eser ve müellifi hakkında gayet kısa olarak malûmat vereceğiz. Şöyle ki:

Bu asırda din ve İslâmiyet düşmanları, evvelâ imânın esaslarını zayıflatmak

ve yıkmak plânını, programlarının birinci maddesine koymuşlardır. Hususan bu yirmi beş sene içinde, tarihte görülmemiş bir halde münâfıkane ve çeşit çeşit maskeler altında imânın erkânına yapılan suikastlar pek dehşetli olmuştur, çok yıkıcı şekiller tatbik edilmiştir.

Halbuki, imânın rükünlerinden birisinde hâsıl olacak bir şüphe veya inkâr, dinin teferruatında yapılan lakaytlıktan pek çok defa daha felâketli ve zararlıdır. Bunun içindir ki; şimdi en mühim iş, taklidî imânı tahkikî imâna çevirerek imânı kuvvetlendirmektir, imânı takviye etmektir; imânı kurtarmaktır. Herşeyden ziyade imânın esasatıyla meşgul olmak kat'î bir zaruret ve mübrem bir ihtiyaç, hattâ mecburiyet haline gelmiştir. Bu, Türkiye'de böyle olduğu gibi, umum İslâm dünyasında da böyledir.

Evet, temelleri yıptarılmış bir binanın odalarını tamir ve tezyine çalışmak, o binanın yıkılmaması için ne derece bir faide teminedebilir? Köklerinin çürütülmesine çabalanan bir ağacın kurumaması için, dal ve yapraklarını ilâçlayarak tedbiralmaya çalışmak, o ağacın hayatına bir faide verebilir mi?

İnsan, saray gibi bir binadır, temelleri erkân-ı imâniyedir. İnsan, bir şeceredir, kökü esâsât-ı imâniyedir. İmânın rükünlerinden en mühimmi, imân-ı billâhdır, Allah'a imândır. Sonra nübüvvet ve haşirdir. Bunun için, bir insanın en başta elde etmeye çalıştığı ilim, imânilmidir. İlimlerin esası, ilimlerin şâhı ve padişahı, imân ilmidir.

İmân, yalnız icmalîbir tasdikten ibaret değildir. İmânın çok mertebeleri vardır. Taklidî bir imân, hususan bu zamandaki dalâlet, sapkınlık fırtınaları karşısında çabuk söner. Tahkikî imân ise sarsılmaz, sönmez bir kuvvettir. Tahkikî imânı elde eden bir kimsenin, imân ve İslâmiyeti dehşetli dinsizlik kasırgalarına da mâruz kalsa, o kasırgalar bu imân kuvveti karşısında tesirsiz kalmaya mahkûmdur.

Tahkikî imânı kazanan bir kimseyi, en dinsiz feylesoflar dahi bir vesvese veya şüpheye düşürtemez.

İşte, bu hakikatlara binaen biz de tahkikî imânı ders vererek, imânı kuvvetlendirip insanı ebedî saadet ve selâmete götürecek Kur'ân ve imân hakikatlarını câmi' bir eseri, sebat ve devam ve dikkatle okumayı kat'iyetle lâzım ve elzem gördük. Aksi takdirde, bu zamanda dünyevî ve uhrevî dehşetli musibetler içine düşmek, şüphe götürmez bir hakikat halindedir. Bunun için yegâne kurtuluş çaremiz, Kur'ân-ı Hakîmin imânî âyetlerini ve bu asra bakan âyet-i kerimelerini tefsir eden yüksek bir Kur'ân tefsirine sarılmaktır.

Şimdi, "Böyle bir eser, bu asırda var mıdır?" diye bir sualin içinizde hâsıl olduğu, nuranî bir heyecanı ifade eden simalarınızdan anlaşılmaktadır.

Evet, bu çeşit ihtiyacımızı tam karşılayacak olan bir eseri bulmak için çokdikkat ve itina ile aradık. Nihayet, hem Türk gençliğine, hem umum Müslümanlara ve beşeriyete Kur'ânî bir rehber ve bir mürşid-i ekmel olacak bir eserin Bediüzzaman Said Nursî'nin Risale-i Nur eserleri olduğu kanaatına vardık. Bizimle beraber, bu hakikata Risale-i Nur'la imânını kurtaran yüzbinlerle kimseler de şahittir.

Evet, yirminci asırda küllîve umumî bir rehberlik vazifesini görecek Kur'ânî bir eserin müellifinin, şu hususiyetleri haiz olmasını esas ittihaz ettik. Bu hâsiyetlerin de tamamıyla Risale-i Nur'da ve müellifi Bediüzzaman Said Nursî'de mevcut olduğunu gördük. Şöyle ki:

Birincisi: Müellifin, yalnız Kur'ân-ı Hakîmi kendine üstad edinmiş olması...

İkincisi: Kur'ân-ı Hakîm, hakikiilimleri hâvi bir kitab-ı mukaddestir. Ve bütün asırlarda, insanların umum tabakalarına hitap eden ezelî bir hutbedir. Bunun için, Kur'ân'ı tefsir ederken, hakikatın sâfi olarak ifade edilmesi ve böylece hakiki bir tefsir olması için, müfessirin kendi hususî meslek ve meşrebinin tesiri altında kalmamış ve hevesi karışmamış olması lâzımdır. Ve hem de Kur'ân'ın mânâlarını keşif ile tezahür eden Kur'ân hakikatlarının tesbiti için elzemdir ki, o müfessir zât, herbir fende mütehassıs geniş bir fikre, ince bir nazara ve tam bir ihlâsa mâlik bir allâme ve hem gayet âli bir deha ve nüfuzlu derin bir içtihad ve bir kuvve-i kudsiyeye sahip olsun...

Üçüncüsü: Kur'ân tefsirinin tam bir ihlâsla telif edilmiş olması ki, müellifin, Cenâb-ı Hakkın rızasından başka hiçbir maddî, mânevi menfaatı gaye edinmemesi ve bu ulvî hâletin müellifin hayatındaki vukuatlarda müşahede edilmiş olması...

Dördüncüsü: Kur'ân'ın en büyük mu'cizelerinden birisi de, gençlik ve tazeliğini muhafazaetmesidir. Ve o asırda inzal edilmiş gibi, her asrın ihtiyacını karşılayan bir vechesi olmasıdır. İşte, bu asırda meydana getirilen bir tefsirde, Kur'ân-ı Hakîmin asrımıza bakan vechesinin keşf edilip, avamdan en havassa kadar her tabakanın istifade edebileceği bir üslûpla izah ve ispat edilmiş olması...

Beşincisi: Müfessirin Kur'ân ve imân hakikatlarını, cerh edilmez delil ve hüccetlerle ispat ederek tedris etmesi. Yani, pozitivizmi (ispatiyecilik) bir esas ittihaz etmiş olması...

Altıncısı: Ders verdiği Kur'ânî hakikatların, hem aklı, hem kalbi, hem ruhu ve vicdanı tenvir ve tatmin ve nefsi musahhar etmesi ve şeytanı dahi ilzam edecek derecede kuvvetli ve gayet beliğ, nâfiz ve müessir olması..

Yedincisi: Hakikatların derkine de mâni olan benlik, gurur, ucub ve enaniyet gibi kötü hasletlerden kurtarıp, tevazu ve mahviyet gibi yüksek ve güzel

ahlâklara sahip kılması...

Sekizincisi: Kur’ân-ı Kerimi tefsireden bir allâmenin Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâmın sünnetine ittiba etmiş olması ve ehl-i sünnet ve cemaat mezhebi üzere ilmiyle âmil olması ve âzami bir zühd ve takvâ ve âzami ihlâs ve dine hizmetinde âzami sebat, âzami sıdk ve sadâkat ve fedakârlığa, âzami iktisat ve kanaata mâlik olması şarttır.

Hülâsa olarak müfessirin, Kur’ânî risaleleriyle, Risalet-i Ahmediyenin (a.s.m.) âzami takvâ ve âzami ubûdiyeti ve kuvve-i kudsiyesiyle de velâyet-i Ahmediyenin lemeâtına mazhar olmuş hâdim-i Kur’ân bir zât olması...

Dokuzuncusu: Müfessirin, Kur’ânî ve şer’î meseleleri beyan ederken, şu veya bu tazyik ve işkenceyi nazara almayan, herhangi bir tesir altında kalarak fetva vermeyen ve ölümü istihkar edip, dünyaya meydan okuyacak bir imân kuvvetiyle hakikatı pervasızca söyleyen İslâmî şecaat ve cesarete mâlik olan bir müfessir olması gerektir.

Hem idam plânlarının tatbik edildiği ve birtek dinî risale neşrettirilmediği dehşetli bir devirde, bilhassa imhâ edilmesi ve söndürülmesi hedef tutulan Kur’ânî, şer’î esasatı telif ve neşretmiş olduğu meydanda olmakla bir mürşid-i kâmil ve İslâmın, bu asırda hakiki bir rehber-i ekmeli ve Kur’ân’ın muteber bir müfessir-i âzamı olmuş olması lâzımdır.

İşte bu zamanda, yukarıda mezkûr dokuz şart ve hususiyetlerin, müellif Said Nursî’de ve eserleri olan Nur Risalelerinde ayniyle mevcut olduğu, hakiki ve mütebahhir ulema-i İslâmın icma ve tevatür ve ittifakıyla sabit olmuştur. Ve hem intibaha gelmekte olan bu millet-i İslâmiyece, Avrupa ve Amerikaca mâlûm ve musaddaktır.

İşte arkadaşlar, biz, böyle bir tefsir-i Kur’ânarıyor ve böyle bir müfessir istiyorduk.

Kıymetli kardeşlerim! Böyle dehşetli bir asırda, insanın en büyük meselesi imânı kurtarmak veya kaybetmek dâvâsıdır. Umumî harpler, beşere intibah vermiş, dünya hayatının fâniliğini ihtar etmiştir ve bâkî bir âlemde, ebedî bir saadet içinde yaşamak hissini uyandırmıştır. Elbette böyle muazzam bir dâvâyı, şaşırtıcı ve aldatıcı bir zamanda kazanabilmek için, bir dâvâ vekili bulmakta[HAŞİYE-1] çok dikkatli olmamız lâzımdır. Bunun için tetkikatımızı biraz daha genişleteceğiz. Şöyle ki:

Haşiye-1 Bu zamanda, böyle bir dâvâ vekilinin, Risale-i Nur olduğuna Risale-i Nur'la imânlarını kurtaran milyonlarca kimseler şahittir.

Asrımızdan evvelki İslâmiyetin ilm-i kelâm dâhileri ve dinimizin hârika imamları ve Kur’ân-ı Hakîmin dâhi müfessirlerinin vücuda getirdikleri eserler kıymet takdiri mümkün olmayacak derecede kıymettardır. O zâtlar, İslâmiyetin

birer güneşidirler. Fakat bu zaman, o büyük zâtların yaşadığı zaman gibi değildir.

Eski zamanda, dalâlet, cehaletten geliyordu. Bunun yok edilmesi kolaydır. Bu zamanda dalâlet—Kur'ân ve İslâmiyete ve imâna taarruz—fen ve felsefe ve ilimden geliyor. Bunun izalesi müşküldür. Eski zamanda ikinci kısım, binden bir bulunuyordu; bulunanlardan, ancak binden biri, irşad ile yola gelebilirdi. Çünkü, öyleler hem bilmiyorlar, hem kendilerini bilir zannediyorlar.

Hem, bundan evvelki asırlarda, müsbet ilimlerin, yirminci asırdaki kadar terakki etmemiş olduğu mâlûmunuzdur. Şu halde, bu asırda dünyaya yayılmış olan dinsizlik ve maddiyunluğu kökünden yıkabilmek, hak ve hakikat yolunu gösterip, beşeri sırat-ı müstakîme kavuşturmak, imânı kurtarabilmek için, ancak ve ancak Kur'ân-ı Hakîmin bu asra bakan vechesini keşfedip, umumun müstefid olabileceği bir şekilde tefsir edilmesi elbette bu asırda kabil olacaktır.

İşte, Bediüzzaman Said Nursî, Kur'ân-ı Kerimdeki bu asrın muhtaç olduğu hakikatları keşfedip, Nur Risalelerinde, herkesin kabiliyeti nisbetinde istifade edebileceği bir tarzda tefsir ve izah etmek muvaffakiyetine mazhar olmuştur. Bunun içindir ki, Risale-i Nur, emsali görülmemiş bir şâheserdir kanaatına varılmıştır.

Ve yine Risale-i Nur'daki bu imtiyazdan dolayıdır ki, bu mübarek İslâm milletinden milyonlarca bahtiyar kimseler, tercihan ve ziyade bir ihtiyaç duyarak, büyük bir iştiyak ve sevgiyle senelerce devam eden tazyikatlar içerisinde Risale-i Nur'u okumuşlardır.

Hem Risale-i Nur ihtiyaç zamanında telif edildiğinden Türkiye ve İslâm dünyası genişliğinde gelişmiş ve dünyayı alâkadar eden bir imtiyaza mazhar olduğunu gözlere göstermiştir...

Kıymetli kardeşlerim,

Said Nursî kırk sene evvel İstanbul'da iken, "Kim ne isterse sorsun" diye, hârikulâde bir ilânat yapmıştır. Bunun üzerine o zamanın meşhur âlim ve allâmeleri, Bediüzzaman'ın hücresine kafile kafile gidip, her nev'i ilimlere ve muhtelif mevzulara dair sordukları en müşkil, en muğlâk sualleri Bediüzzaman duraklamadan doğru olarak cevaplandırmıştır.

Böyle had ve hududu tayin edilmeyen, yani "şu veya bu ilimde veya mevzuda, kim ne isterse sorsun" diye bir kayıt konulmadan ilânat yapmak ve neticede daima muvaffak olmak, beşer tarihinde görülmemiş ve böyle ihâtalı ve yüksek bir ilme sahip böyle bir İslâm dâhisi, şimdiye kadar zuhur etmemiştir; Asr-ı Saadet müstesna...

Hattâ o zamanlarda, Mısır Câmiü'l-Ezher Üniversitesi reislerinden meşhur Şeyh Bahît Efendi, İstanbul'a bir seyahat için geldiğinde, Kürdistan'ın sarp,

yalçın kayaları arasından gelerek, İstanbul’da bulunan Bediüzzaman Said Nursî’yi ilzam edemeyen İslâm uleması, Şeyh Bahît’den bu genç hocanın (Bediüzzaman’ın) ilzam edilmesini isterler. Şeyh Bahît de, bu teklifi kabul ederek bir münazara zemini arar. Ve bir namaz vakti Ayasofya Camiinden çıkılıp “çayhâne”ye oturulduğunda, bunu fırsat telâkki eden Şeyh Bahît Efendi, Bediüzzaman Said Nursî’ye hitaben: مَاتَقُولُ فِى حَقِّ اْلاَوْرُبَائِيَّةِ وَالْعُثْمَانِيَّةِ yani: “Avrupa ve Osmanlı Devleti hakkında ne diyorsunuz? Fikriniz nedir?”

Şeyh Bahît EfendiHazretlerinin bu sualden maksadı, Bediüzzaman Said Nursî’nin, şek olmayan bir bahr-i umman gibi ilmini ve ateşpâre-i zekâsını tecrübe etmek değildi. Zaman-ı istikbâle ait şiddet-i ihâtasını ve idare-i âlemdeki siyasetini anlamak fikrinde idi.

Buna karşı, Bediüzzaman’ın verdiği cevap şu oldu:

اِنَّ اْلاَوْرُوبَا حَامِلَةٌ بِاْلاِسْلاَمِيَّةِ فَسَتَلِدُ يَوْمًا مَاوَاِنَّ
الْعُثْمَانِيَّةَ حَامِلَةٌ بِاْلاَوْرُوبَائِيَّةِ فَسَتَلِدُاَيْضًا يَوْمًا مَا

yani, “Avrupabir İslâm devletine, Osmanlı Devleti de bir Avrupa devletine hâmiledir. Birgün gelip doğuracaklardır.”

Bu cevaba karşı, Şeyh BahîtHazretleri, “Bu gençle münazara edilmez, ben de aynı kanaatta idim. Fakat bu kadar veciz ve beligâne bir tarzda ifade etmek, ancak Bediüzzaman’a hastır” demiştir. Nitekim, Bediüzzaman’ın dediği gibi, ihbaratın iki kutbu da tahakkuk etmiş. Bir iki sene sonra Meşrutiyet devrinde, şeâir-i İslâmiyeye muhalif çok âdât-ı ecnebiyeyi ahzetmek ve gittikçe Türkiye’de yerleştirmekle, ve şimdi Avrupa’da Kur’ân’a ve İslâmiyete karşı gösterilen hüsn-ü alâka ve bilhassa bahtiyar Alman milletinde, fevc fevc İslâmiyeti kabul etmek gibi hadiseler, o ihbarı tamamıyla tasdik etmişlerdir.

İşte, büyük ulemâ-i İslâmve meşâyih-ı kiram çok tecrübe ve imtihanlarla şöyle bir kanaata varmışlardır ki, Bediüzzaman ne söylerse hakikattır. Bediüzzaman’ın eserleri sünuhat-ı kalbiye olup, cumhur-u ulemânın tasdik ve takdirine mazhardır.

Ehl-i ilim, ehl-i tasavvuf ve ehl-i mektep ve fen, Bediüzzaman’ın eserlerinden sadece istifaza ve istifade ederler. Evet, üç aylık bir tahsili bulunan ve kırk seneden beri Kur’ân-ı Kerimden başka bir kitapla iştigal etmeyen, yüz otuzu Türkçe, on beşi Arapça olan eserlerini telif ederken hiçbir kitaba müracaat etmediği, henüz hayatta olan kâtipleri tarafından şehâdet edilen, esasen

kütüphanesi de bulunmayan, yarım ümmî bir zât, öyle misilsiz bir ilânatla, ulûm-u cedide de dahil mütenevvi ilimlerde, yüksek âlimler ve büyük mürşidlerle, genç yaşında yaptığı münazaraların hepsinde muvaffak olduğu meydanda bulunan, ittifaklı olan meseleleri tasdik ve ihtilaflı olanları tashih eden, kendisi için "Bediüzzaman'ın cevap veremeyeceği bir sual yoktur" diye allâmeler tarafından tasdik edilen ve Avrupa'nın bir kısım idrâksiz ve garazkâr feylesoflarının, müteşâbih âyet-i kerime ve hadis-i şeriflere yaptığı taarruzlarını, o âyet ve hadislerin birer mu'cize olduğunu eserleriyle ispat ederek itirazlarını kökünden yıkan ve böylece evhama düşürülen bazı ehl-i ilmi de kurtarıp, İslâmiyete olan hücumları akîm bırakan Said Nursî gibi bir müellifin, elbette dâhi bir müfessir-i Kur'ân ve onun ilminin vehbî ve vâsî olduğuna, eserleri olan Nur Risalelerinin bir hayat boyunca okumaya lâyık harika bir şaheser olduğuna şüphe edilemez.

Müteyakkız kardeşlerim! Hem bizim, hem İslâm dünyasının ebedî hayatının necatını, kurtulmasını temin edecek ve bizi tenvir ve irşad ederek dalâletten muhafaza edecek bir eser intihab etmekte, bu kadar dikkatli olmamız çok lüzumludur. Çünkü bu zamanda, türlü türlü aldatmalarla, perde arkasından İslâm gençliğini yoldan çıkarmayaçalışıyorlar.

Bir eser okunacağı veya bir söz dinleneceği zaman, evvela مَنْ قَالَ وَلِمَنْ قَالَ وَلِمَ قَالَ وَفِيمَا قَالَ yani: "Kim söylemiş? Kime söylemiş? Niçin söylemiş? Ne makamda söylemiş?" olan bir kaide-i esasiyeyi nazar-ı itibara almalı. Evet, kelâmın tabakatının ulviyeti, güzelliği ve kuvvetinin menbaı, şu dört şeydir: Mütekellim, muhatap, maksat ve makam. Yoksa, her ele geçen kitap okunmamalı, her söylenen söze kulak vermemelidir. Meselâ, bir kumandanın, bir orduya verdiği arş emriyle, bir neferin arş sözü arasında ne kadar fark vardır. Birincisi, koca bir orduyu harekete getirir; aynı kelâm olan ikincisi, belki bir neferi bile yürütemez.

İşte, bu dört esastan dolayı ve hem Said Nursî'ye karşı kalblerinde büyük bir sevgi taşıyan yüz binlerle kimseler, sevgiyle üstadlarının en küçük haline dahi, büyük bir ehemmiyet vererek onları öğrenip ittiba etmek, uymak arzusunu taşıdıklarından, buradaki bir kısım kardeşlerimiz, üstadımızın hayatı, eserleri, meslek ve meşrebi hakkında malûmat verilmesini ısrarla istediler.

Fakat, Bediüzzaman gibi bir zâtın hayatı ve eserleri ve seciyelerini tam ifade edemeyeceğiz. Bu hakikat, basiretli ehl-i ilim olan ediplerce de itiraf edilmiş olduğundan bu hizmet, bizim haddimizden çok uzaktır. Hem Bediüzzaman hakkında malûmat almak isteyen kardeşlerimize, bunun ancak ve ancak Risale-i Nur Külliyatını dikkat ve devamla okumak suretiyle mümkün olduğunu arz

ederiz.

Azizkardeşlerim,

Bu mübarekvatan ve milletin ve âlem-i İslâmın ebedî saadetini ve kurtuluşunu ve dolayısıyla yeryüzünde umumî sulh ve selâmeti temin edecek bir inâyet ve kudrete mâlik olan Risale-i Nur'un şahs-ı mânevisinde şöyle gayet sağlam kuvvetler toplanmış ve imtizac etmiştir.

1. Yüksek bir kuvvet ve bütün kemâlâtın üstadı olan hakikat-ı İslâmiye.

2. Şehâmet-i imâniye. Yani tezellül etmemek, biçarelere tahakküm ve tekebbür etmemek.

3. Müslümanlığın insana verdiği izzetve şeref, terakki ve teâlinin en mühim âmili olan izzet-i İslâmiye.

Arkadaşlar! Şu mealde bir hadis-i şerifvar ki: "Hakiki âlimler, zâlim hükümdarlara karşı hak ve hakikatı pervasızca söyleyen âlimlerdir." İşte biz, ancak böyle ve muttaki bir allâmenin söz ve eserlerine itimat edebiliriz.

Asrımızda ise, hayatındaki vâkıalar ve eserleriyle bu hadis-i şerife mâsadak olan Risale-i Nur meydandadır. Müellif Bediüzzaman dinî mücahedesi ve Kur'ân'a hizmetinde ve ubûdiyetinde, Resul-i Ekremin Aleyhissalâtü Vesselâm sünnet-i seniyesine tam ittiba etmiş bir mücahittir. Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz, dünyanın en muazzam siyasî hadisesi olan Bedir muharebesinde, sahabe-i kirâma, nöbet nöbet cemaatla namaz kıldırmıştır. Yani, vâcip olmayan, hususan, muharebe zamanında terk edilebilen, "cemaatla namaz kılmak" gibi bir hayrı, dünyanın en büyük siyasî vak'asına tercih etmiştir, üstün tutmuştur. Ufak bir sevabı, harp cephesinin o dehşetleri içinde dahi terk etmemiştir.

Bediüzzaman, gönüllü alay kumandanı olarak katıldığı Rus harbinde, harp cephesinde, avcı hattında, Kur'ân'ın bir kısmının tefsiri olan meşhur Arabî *İşârâtü'l-İ'câz* tefsirini telif etmiş ve bu eser-i azîm, âlem-i İslâmda en büyük âlimlerin takdir ve tahsinine mazhar olmuş ve tam anlamaktan âciz kaldıklarını ve öyle bir tefsir görmediklerini itiraf etmişlerdir ki, Kur'ân-ı Kerim'in en ince nükte ve en derin meselelerini ve misilsiz i'câz ve hârikulâde yüksek belâğat ve fesâhatını izhar ve ispat etmiştir. Hattâ bir harfin nüktesini izhâr ederken, avcı ateş hattında, düşman topları zihnini ondan çevirememiş, harbin dağdağa ve dehşetleri mâni olamamıştır.

Ezân-ı Muhammedî'nin (a.s.m.) yasak edildiği ve bid'aların cebren umuma yaptırıldığı zulümatlı ve dehşetli bir devirde, Nur talebeleri, o uydurma ezanı okumamışlar ve böyle bid'alara karşı, kendilerini kahramanca muhafaza ederek bid'alara girmemişlerdir.

İmân ve İslâmiyetin ortadan kaldırılmaya çalışıldığı ve bir âlimin gizliden gizliye dahi bir tek dinî eser neşredemediği fecaat devrinde, Bediüzzaman nefyedildiği yerlerde, zâlim müstebitlerin tarassudat ve tazyikatı içinde, gizliden gizliye yüz otuz adet imânî eser telif ve neşretmiştir. Bununla beraber, geceleri pek az bir uykudan sonra, esaret altında inleyen İslâm milletlerinin necat ve salâhı için dualar etmiş, dergâh-ı İlâhiyeye iltica ederek yalvarmıştır.

Evet, Hazret-i Üstad, Resul-i EkremAleyhissalâtü Vesselâm Efendimizin sünnet-i seniyesine tam iktidâ etmiştir.

Bediüzzaman'ın bu hâli de, bütün İslâm mücahitlerine ve umum Müslümanlara bir örnektir. Yani, cihad ile ubûdiyet ve takvâyı beraber yapıyor, birini yapıp, diğerini ihmâl etmiyor. Cebbar ve zâlim din düşmanlarının plânıyla hapishanelere sevk edilip, tecrid-i mutlakta ve gayet soğuk bir odada bırakılması ve şiddetli soğukların ve hastalıkların ızdırapları ve titremeleri ve ihtiyarlığın takatsızlıkları içinde bulunması dahi telifata noksanlık vermemiştir.

Sıddık-ı Ekber(radiyallahü anh) demiştir ki: "Cehennemde vücudum o kadar büyüsün ki, ehl-i imâna yer kalmasın." Bediüzzaman, bu gayet ulvî seciyenin bir lem'acığına mazhar olmak için, "Birkaç adamın imânını kurtarmak için Cehenneme girmeye hazırım" diye fedakârlığın şâhikasına yükselmiş ve böyle olduğu, Kur'ân ve İslâmiyetin fedâî ve muhlis bir hâdimi olduğu, seksen senelik hayatının şehadetiyle sabit olmuştur.

Kur'ân ve imân hizmeti için Bediüzzaman'ın haysiyetini, şerefini, ruhunu, nefsini, hayatını fedâ ettiği, mâruz kaldığı o kadar şedid zulüm ve işkencelere ve giriftâr edildiği çok musibet ve belalara karşı gösterdiği son derece sabır, tahammül ve itidâl, birer şâhid-i sâdık hükmündedirler.

Bediüzzaman, Kur'ân, imân, İslâmiyet hizmeti için, dünyevî rahatlıklarını fedâ etmiş; dünyevî, şahsî servetler edinmemiş, zühd ve takvâ ve riyâzet, iktisad ve kanaatla ömür geçirerek dünya ile alâkasını kesmiştir.

Bu cümleden olarak, Müslümanların refah ve saadeti için, bütün ömür dakikalarını sırf imân hizmetine vakf ve hasretmek ve ihlâsa tam muvaffak olmak için, kendini dünyadan tecrit ederek mücerret kalmıştır. Evet, Bediüzzaman imân ve İslâmiyet hizmeti için herşeyden bu derece fedakârlık yapan, fakat bütün bunlarla beraber ubûdiyet, zühd ve takvâda da bir istisna teşkil eden tarihî bir İslâm fedâisi ve Kur'ân-ı Hakîmin muhlis bir hâdimi payesine yükselmiştir.

Bediüzzaman'ın, Risale-i Nur dâvâsında öyle bir itmi'nânı, öyle bir sıdk ve sadakatı, öyle bir sebat ve metaneti, öyle bir ihlâsı vardır ki, din düşmanlarının o kadar şiddetli zulüm ve istibdatları, o kadar hücum ve tazyikatları ve bunlarla

beraber maddî yokluklar içinde bulunması, dâvâsından vazgeçirememiş ve küçük bir tereddüt dahi îka’ edememiştir.

Said Nursî, Eski Saidtâbir ettiği gençliğinde felsefede çok ileri gitmiştir. Garbın Sokrat’ı, Eflâtun’u, Aristo’su gibi hakikatlı feylesofları ve şarkın İbn-i Sina, İbn-i Rüşd, Fârâbî gibi dâhi hükemâlarından felsefe ve hikmette Kur’ân-ı Hakîmin feyziyle çok ileri geçmiş ve Kur’ân’dan başka halâskâr ve hakikî rehber olmadığını dâvâ etmiş ve Risale-i Nur eserlerinde ispat etmiştir. Bu hakikatlarda şüphesi olan olursa, Üstad âhirete teşrif etmeden bizzat şüphesini izâle edebilir.

Said Nursî, Kur’ân ve imâna hizmet mesleğini ihtiyaredip, hiçbir maddî ve mânevi menfaat, salâhat ve velîlik gibi mânevi makamları maksat ve gaye etmeden, sırf Cenâb-ı Hakkın rızası için hizmet yapmıştır. Basiretli ehl-i ilim tarafından bütün Müslümanlarca “Zuhuru beklenen siyasî ve dinî bir halâskârdır” gibi şahsına verilen yüksek mertebeyi Bediüzzaman hiddetle reddetmiş, kendisinin ancak Kur’ân’ın bir hizmetkârı ve Risale-i Nur talebelerinin bir ders arkadaşı olduğuna inanmış ve beyan etmiştir.

Millî Müdafaa Vekâletinde yirmi beş sene hizmet görmüş muhterem, âlim bir zâtın, şimdi aramızda bulunan bir kısım arkadaşlarımızla, evvelki gün ziyaretine gittiğimiz vakit, Bediüzzaman Hazretleri hakkında demişti ki: “Bediüzzaman’ın nasıl bir zât olduğunu anlayabilmek için, Risale-i Nur külliyatını dikkatle, sebatla okumak kâfidir. Size bir misal olarak, yalnız dünyevî iktidarı bakımından derim ki: Bediüzzaman, Risale-i Nur’un şahs-ı mânevîsiyle yalnız bir devleti değil, dünya yüzündeki milletlerin idaresi ona verilse, onları selâmet ve saadet içinde idare edecek bir iktidar ve inâyete mâliktir.”

Evet, Bediüzzaman nâdire-i hilkattır. Fakat, yirmi beş senedir hem kendini, hem talebelerini siyasetten men etmiştir, dünyevî işlerle meşgul değildir.

Bediüzzaman’ın Risale-i Nur’u telif ettiği zamanlarda ve hizmet-i Kur’âniyede istihdam edildiği anlarda; zekâsı, fetâneti, aklı, mantığı, zihni, hayâli, hâfızası, teemmülü, ferâseti, seziş ve kavrayışı, sür’at-i intikali ve ruhî, kalbî, vicdanî hâsseleri, duyguları ve mânevi letâifinin emsalsiz bir tarzda olması, istihdam edildiğine âşikâr bir delildir ki; kendi ihtiyariyle, keyfiyle değil, inâyet-i İlâhiye ile Kur’ân’a hizmetkârlık etmiş bir derecede olduğu, basiretli ehl-i ilim ve ehl-i kalbçe musaddak ve müstahsendir.

Mısır’da fâzılulemâdan, merhum Abdülâziz Çâviş, Bediüzzaman’ın fatinü’l-asr olduğu ve müthiş bir fart-ı zekâya mâlik bulunduğu mevzuunda, Mısır matbuatında makale neşretmiştir.

Büyük ve salâbetli bir âlim olan Şeyhü’l-İslâm merhum Mustafa Sabri Efendi,

Mısır’da Risale-i Nur’a sahip çıkmış ve Câmiü’l-Ezher Üniversitesinde en yüksek bir mevkiye koymuştur.

Risale-i Nur, İslâmiyetin gayet keskin ve elmas bir kılıcıdır. Bu hakikatlara bir delil ise, Bediüzzaman’ın zâlim hükümdarlara ve kumandanlara, ölümü istihkar ederek, hakikatı pervasızca tebliğ etmesi ve dünyayı saran dinsizlik kuvvetine mukabil hakaik-ı Kur’âniye ve imâniyeyi, kendini fedâ ederek, istibdadın en koyu devrinde neşretmesi ve bu kudsî hakikata cansiperâne hizmet etmesidir.

Bir müdde-i umumî, iddianâmesinde: “Bediüzzaman, ihtiyarladıkça artan enerjisiyle dinî faaliyete devam etmektedir.” Denizli mahkemesi, ehl-i vukuf raporunda: “Evet, Said Nursî’de bir enerji vardır, fakat bu enerjisini tarikat veya bir cemiyet kurmakta sarf etmemiş, Kur’ân hakikatlarını beyan ve dine hizmete sarf ettiği kanaatına varılmıştır” denilmektedir.

Din aleyhindeki eski hükûmetlerin vekillerinden birisi, antidemokratik kanunların Millet Meclisinde müzakeresi esnasında, “Bediüzzaman Said-i Nursî’nin dinî faaliyetine, yirmi beş seneden beri mâni olamıyoruz” demiştir.

Biz de deriz ki: Evet, Said Nursî Hazretleri, emsâli görülmemiş dinamik ve enerjik bir zâttır. Bediüzzaman’ın harika bir insan olduğunu, din düşmanları olan muarızları dahi kalben tasdik ve takdir etmektedirler.

Said Nursî, bazan bir talebesine Risale-i Nur’dan okuyuvermek nimetini lûtfettiği zaman der ki: “Bu benim dersimdir. Ben kendim için okuyorum. Burisaleyi, şimdiye kadar belki yüz defa okumuşum. Fakat, şimdi yenigörüyorum gibi tekrar okumaya ihtiyaç ve iştiyâkım var.”

Hem yine der ki: “Ben başkaları için kitap yazmamışım. Kendim için yazmışım. Kur’ân’dan bulduğum bu devâlarımı arzu edenler okuyabilir.”

Evet, Bediüzzaman itikad ediyor ve diyor ki: “Ben, derse, terbiyeye ve nefsimi ıslaha muhtacım...” Bediüzzaman gibi bir zât böyle derse, bizim bu eserlere ne kadar muhtaç olduğumuz artık kıyas edilsin.

Bediüzzaman Said Nursî, bütün hayatında şan ve şöhretten, hürmetten kaçmış ve insanlardan istiğnaetmiştir. Arabî bir eserinde şöhret hakkında diyor ki: “Şöhret, ayn-i riyâdır ve kalbi öldüren zehirli bir baldır. İnsanı, insanlara abd ve köle yapar. Yani, nam ve şöhret isteyen adam; halklara kendini beğendirmek, sevdirmek için, insanlara riyâkârlık, dalkavukluk yapar. Tasannûkâr tavırlar takınır. O belâ ve musibete düşersen, [1] اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ de.”

1. "Biz Allah'ın kullarıyız; sonunda yine Ona döneceğiz." Bakara Sûresi, 2:156.

Üstad, şöhretten fiilen ve hâlen bu kadar kaçmasına rağmen, her ne hikmetse, insanlar âdeta bir sevk-i İlâhî varmış gibi, istimdatkârane ona koşmuşlardır ve

ona akın etmektedirler. Ve onun mahz-ı hak olan bu kudsî seciyesi, Risale-i Nur gibi, cihanşumül bir esere hâdim olmuştur.

Bediüzzaman, küçük yaşından beri, halkların mukabilsiz hediyelerinden istiğnâ etmiştir. Hediye kabul etmemeyi meslek edinmiştir. Zindandan zindana, memleketten memlekete sürgün edildiği zamanlarda, ihtiyarlığın tahmil ettiği zaruretler içinde dahi, bu seksen senelik istiğnâ düsturunu bozmamıştır. En has bir talebesi, bir lokma birşey hediye etse, mukabilini verir, vermese dokunur.

Neden hediye kabul etmediğinin sebeplerinden birisi olarak der ki: “Bu zaman, eski zaman gibi değildir. Eski zamanda imânı kurtaran on el varsa,şimdi bire inmiş. İmânsızlığa sevk eden sebepler eskiden on ise, şimdiyüze çıkmış. İşte, böyle bir zamanda imâna hizmet için, dünyaya elatmadım, dünyayı terk ettim. Hizmet-i imâniyemi hiçbir şeye âlet etmeyeceğim” der.

Hazret-i Üstad, kendi şahsı için birisi zahmet çekse, bir hizmetini görse, mukabilinde bir ücret, bir teberrük verir. Aksi halde, ruhuna ağır gelir, hoşuna gitmez.

Bediüzzaman Said Nursî, Kur’ân, imân ve dine yaptığı hizmetinde, senelerden beri, mütemâdî bir tarassud ve tecessüs, tâkibat ve tetkikat altında bulundurulmuştur. Yalnız ve yalnız rızâ-yı İlâhî için, yalnız ve yalnız hakikat için İslâmiyete hizmet ettiği ve hizmet-i Kur’âniyesini hiçbir şeye âlet etmediği müteaddit mahkemelerde de sabit olmuştur.

Eğer bu mezkûr hakikatlara ve eserlerindeki hak ve hakikatı gören hakperestlerin, Bediüzzaman ve eserlerinde gördükleri ve neşrettikleri âlî meziyet ve yüksek hakikata mugayir en küçük birşey olsa idi, en büyük ilâvelerle şaşaalarla ve yaygaralarla, bu yirmi beş sene içinde, din düşmanları tarafından dünyaya ilân edilecekti.

Nitekim, bütün bütün iftira ve ithamlarla, cebbar, müstebid din düşmanlarının tahrikatiyle mahkemelere sevk edildiği zaman, gazetelerin birinci sahifelerinde, bire yüz ilâvelerle teşhir ettirilmesi, tahkikat ve muhakeme neticesinde hiçbir suç olmadığı tahakkuk ederek, beraat ettiği vakit sükût edilmesi, bu hakikatın âşikâr çok delillerinden bir tanesidir.

Bediüzzaman, din kardeşlerine ziyade şefkatlidir. Onların elemleriyle elem çektiği, İslâm dünyasında hürriyet ve istiklâl için can veren, fedâî İslâm mücâhidlerinin acılarıyla muzdarip olduğu, Kur’ân ve İslâmiyete yapılan darbeler ânında çok ızdıraplar çektiği, böyle acı acıların tesiratiyle, zaten pek az yediği bir parça çorbasını da yiyemediği çok defa görülmüş ve görülmektedir.

Eksergünleri hastalıklar ve sıkıntılarla geçmektedir. Bir Nur talebesinin yazdığı gibi, “Ey Millet-i İslâmın ebedî refah ve saadeti için, dünyada rahatlık

görmeyen müşfik Üstadım! Senin devam eden hastalıkların cismanî değildir. Dinimize icra edilen istibdad ve zulüm sona ermedikçe, âlem-i İslâm kurtulmadıkça senin ızdırabın dinmeyecektir.” Evet biz de bu kanaattayız.

Fakat o elîm acılar, Bediüzzaman’ı asla ye’se düşürmemiş, bilâkis öyle küllî ve umumî bir dinî cihada ve dua ve ubûdiyete sevk etmiştir ki: “Kurtuluşun çâre-i yegânesi, Kur’ân’a sarılmaktır” demiş ve sarılmış. Kur’ân’da bulduğu deva ve dermanları kaleme alarak, bu zamanda bir halâskâr-ı İslâm ve nev-i beşerin saadetine medar olan Risale-i Nur eserlerini meydana getirmiştir.

Hunhar din düşmanlarının, dünyevî satvet ve şevketleri, Bediüzzaman’ı kat’iyen atâlete düşürtememiştir. “Vazifem Kur’ân’a hizmettir. Galip etmek, mağlûp etmek Cenâb-ı Hakka aittir” diye imân ederek, bir an bile faaliyetten geri kalmamıştır. Evet Hazret-i Üstad, öyle bir himmet-i azimeye mâliktir ki, ona icra edilen müthiş mezâlim, bu himmetin mukabilinde tesirsiz kalmaya mahkûm olmuştur.

Bediüzzaman, arz ve semâvâttaki mevcudatı, hayret ve istihsanla temâşa eder. Kırlarda ve dağlarda hususan bahar mevsiminde çok gezinti yapar. O seyrangâhlarda zihnen meşguliyet ve dakik bir tefekkür ve daimî bir huzur hâlindedir. Ağaç ve nebatat ve çiçekleri, مَاشَاءَ اللّٰهُ بَارَكَ اللّٰهُ [1] فَتَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ [2]

1. Allah dilemiş, ne güzel ve ne mübarekyaratmış.
2. "Yaratıcılık mertebelerinin en güzelinde olan Allah'ın şânı ne yücedir." Mü'minûn Sûresi,

“Ne güzel yaratılmışlar” diyerek, ibret nazarıyla onları seyreder, kâinat kitabını okur. Her âza ve hâsseleri gibi, gözünü de daima Cenâb-ı Hak hesabına ve izni dairesinde çalıştırır. Gözü, şu kitab-ı kebîr-i kâinatın bir mütalâacısı ve şu âlemdeki mu’cizât-ı san’at-ı Rabbâniyenin bir seyircisidir. Ve şu küre-i arz bahçesindeki rahmet çiçeklerinin bir mübarek arısı derecesindedir.

Üstad, hususî hayatında mütevâzi, vazife başında vakurdur. Tevâzu ve mahviyette nümûne-i misâl olacak bir mertebededir. Bu mevzuda der ki: “Bir nefer nöbette iken, baş kumandan da gelse, silâhını bırakmayacak. Ben Kur’ân’ın bir hizmetkârı ve bir neferiyim. Vazife başında iken karşıma kim çıkarsa çıksın, Hak budur derim, başımı eğmem.”

Hulâsa olarak arz ederiz ki: Bediüzzaman, ihlâs-ı tâmmeye mâlik, hârikulâde, hakikî bir müfessir-i Kur’ân’dır. Hem ihlâs-ı etemme vâsıl olmuş, kahraman ve yektâ bir hâdim-i Kur’ân’dır. Risale-i Nur’un müellifi olmak itibariyle; hem bir mütekellim-i âzamdır, hem ilimde gayet derecede mütebahhir ve râsih, muhakkik ve müdakkik bir allâmedir, hem ilm-i mantıkın yüksek, nazîrsiz bir

üstadıdır.

Ta’lîkat namındaki telifâtı, mantıkta bir şaheserdir. Hem mümtaz ve hakperest ve hakikatbîn bir dâhidir, hem Kur’ân’la barışık müstakim felsefenin hakikatperver bir feylesofudur, hem nazirsiz bir sosyolog (içtimaiyatçı) ve bir psikolog (ruhiyatçı) ve bir pedagog (terbiyeci)’dir, hem daima hakikat terennüm etmiş ve eden, yüksek ve emsalsiz ve dâhi bir müellif ve ediptir.

Said Nursî, senelerden beri şiddetli bir istibdat ve takyîdat altında bulundurulup tanıttırılmadığı ve hem de kendisi, şahsî kemâlâtını setrettiği, gizlediği için, mezkûr sıfatların herbirisine muttalî olamayan bulunabilir. Hem bunlar ve hem Risale-i Nur’un hususiyetleri hakkındaki beyanatımız, hakikatperver ve faziletperver bu zamanda bir kısım ulemâ-i hakikînin ve ehlullahın ittifak ve icma kuvvetindeki hükümleridir. Hem de bizim kat’î kanaatlarımızdır.

Bediüzzaman’ın, öyle bir ilim ve sıfatlara mâlikolduğuna en muteber ve en birinci ve en hakikî delilimiz, Bediüzzaman Said Nursî’dir. Kimin şüphesi varsa, Risale-i Nur’u okusun. Evet, biz zikrettiğimiz ve edeceğimiz bu hakaik-i uzmayı, bütün İslâm dünyasına ve umum beşeriyet âlemine ifşa ve ilân ediyoruz. Evet, bin seneden beri âlem-i İslâmiyet ve insaniyet, Risale-i Nur gibi bir esere intizar ediyordu.

Bediüzzaman Said Nursî, çok ilimlerde müstesna birer eser yazabilirdi. Fakat o “zaman, imânı kurtarmak zamanıdır” demiş ve bütün himmet ve mesâisini ve hayatını, ulûm-u imâniyenin telif ve neşrine hasretmiştir.

Evet, Hazret-i Üstad ulûm-u imâniyeyi neşretmekle, âlem-i İslâm ve âlem-i insaniyeti hayattar ve ziyadar eylemiştir. Cenâb-ı Hak, o büyük Üstaddan ebediyen razı olsun, uzun ömürler versin. Âmin, âmin, âmin.

Risale-i Nur, Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyânın bu asırda bir mu’cize-i mâneviyesi olan yüksek ve parlak bir tefsiridir. Evet Risale-i Nur kalblerin fâtihi ve mahbubu, ruhların sultanı, akılların muallimi, nefislerin mürebbii ve müzekkîsidir. Risale-i Nur’un bir hususiyeti de, *Mektubat*’ın birinci cildinin yüz yirmi dokuzuncu sahifesindeki[1] şu bahistir:

“Bazı sözlerde, ulemâ-i ilm-i kelâmın mesleğiyle, Kur’ân’dan alınan minhac-ı hakikînin farkları hakkında şöyle bir temsil söylemişiz ki, meselâ, bir su getirmek için bazıları küngân (su borusu) ile uzak yerden, dağlar altında kazar, su getirir. Bir kısmı da heryerde kuyu kazar, su çıkarır. Birinci kısım çok zahmetlidir. Tıkanır,kesilir. Fakat, her yerde kuyular kazıp su çıkarmaya ehil olanlar;zahmetsiz, herbir yerde suyu buldukları gibi... Aynen öyle de, ulemâ-i ilm-i kelâm, esbabı, nihayet-i âlemde teselsül ve devrin muhaliyeti ile kesip,

sonra Vacibü’l-Vücudun vücudunu onunla ispat ediyorlar. Uzun bir yolda gidiliyor. Amma, Kur’ân-ı Hakîmin minhac-ı hakikisi ise, her yerde suyu buluyor, çıkarıyor. Her bir âyeti, birer Asâ-yı Mûsâ gibi, nereye vursa âb-ı hayat fışkırtıyor.

[2] وَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَهُ اٰيَةٌ تَدُلُّ عَلٰى اَنَّهُ وَاحِدٌ düsturunu herşeye okutturuyor.

1. bk. *Mektûbat*, s. 463.
2. "Herbir şeyde, Onun bir olduğuna delâlet eden bir belge (delil) vardır."İbnü'l-Mu'tez'in bir şiirinden alınmıştır. İbn-i Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*,1:24.

“Hem imân, yalnız ilim ile değil, imânda çok letâifin hisseleri var. Nasıl ki, bir yemek mideye girse, o yemek muhtelif âsâba, muhtelif bir surette inkısam edip tevzi olunuyor. İlim ile gelen mesâil-i imâniye dahi, akıl midesine girdikten sonra, derecata göre ruh, kalb, sır, nefis ve hâkezâ, letâif kendine göre birer hisse alır, masseder. Eğer onların hissesi olmazsa,noksandır.” İşte Risale-i Nur her yerde suyu buluyor, çıkartıyor. Evvelce gidilen uzun yolu kısaltıyor ve müstakim ve selâmetli yapıyor.

Eski hükema, ahkâm-ı şer’iyeden ve akaid-i imâniyeden bazıları için: “Bu nakildir, imân ederiz, akıl buna yetişmez” demişler. Halbuki, bu asırda akıl hükmediyor. Bediüzzaman Said Nursî ise, “Bütün ahkâm-ı şer’iye ve hakaik-i imâniye aklîdir. Aklî olduğunu ispata hazırım” demiş. Ve Risale-i Nur’da ispat etmiştir.

Risale-i Nur’da, müstesna bir edebiyat ve belâğat ve icaz, nazirsiz, câzip ve orijinal bir üslup vardır. Evet, Bediüzzaman zâtına mahsus bir üsluba mâliktir. Onun üslubu, başka üsluplara muvazene ve mukayese edilemez. Eserlerin bazı yerlerinde, edebiyat kaidesine veya başka üsluplara nazaran pek münasip düşmemiş gibi zannedilen bir noktaya rastlanırsa, orada gayet ince bir nükte bir imâ veya ince bir mânâ veya hikmet vardır. Ve o beyan tarzı, oraya tam muvafıktır. Fakat, o ince inceliği, âlimler de birden pek anlamadıklarını itiraf etmişlerdir. Bunun için, Bediüzzaman’ın eserlerindeki hususiyet ve incelikleri Risale-i Nur’la fazla iştigal etmemiş olanlar, birden intikal edemezler.

Büyük şairimiz, edebiyatımızın medâr-ı iftiharı merhum Mehmed Akif, bir üdebâ meclisinde: “Victor Hugo’lar, Shakespeare’ler, Descartes’lar, edebiyatta ve felsefede, Bediüzzaman’ın bir talebesi olabilirler” demiştir.

Edip ve şâirler, zevâl ve firaktan ağlamışlar, ölümden vaveylâ etmişlerdir. Güz mevsimini hüzünle tasvir etmişlerdir. Hattâ, dünyaca meşhur Arap edipleri “Eğer firak olmasa idi, ölüm ruhlarımızı almak için yol bulup gelemezdi” mânâsında

لَوْلاَ مُفَارَقَةُ الْاَحْبَابِ مَاوَجَدَتْ لَهَا الْمُنَايَا اِلٰى اَرْوَاحِنَا سُبُلاً demişlerdir.

Bediüzzaman ise, “Kâinattaki zevâl, firakve adem zâhiridir. Hakikatta firak yok, visâl var. Zevâl ve adem yok, teceddüd var. Ve kâinatta herşey, bir nevi bekâya mazhardır. Ölüm, bu âlem-i fâniden âlem-i bâkiye gitmektir. Ölüm, ehl-i hidâyet ve ehl-i Kur’ân için, öteki âleme gitmiş eski dost ve ahbaplarına kavuşmaya vesiledir. Hem hakikî vatanlarına girmeye vâsıtadır. Hem zindan-ı dünyadan, bostan-ı cinâna bir dâvettir. Hem, Rahmân-ı Rahîmin fazlından, kendi hizmetine mukabil ahz-ı ücret etmeye bir nöbettir. Hem vazife-i hayat külfetinden bir terhistir. Hem ubûdiyet ve imtihanın tâlim ve tâlimâtından bir paydostur. Azrâil Aleyhisselâm bugün gelse, hoş geldin, safâ geldin diye gülerek karşılayacağım” diyor.

Bediüzzaman, beşeri, Risale-i Nur’la sefâhet ve dalâletten kurtarırken, korku ve dehşet vermek tarzını tâkip etmiyor. Gayr-i meşru bir lezzetin içinde, yüz elemi gösterip hissi mağlûp ediyor. Kalb ve ruhu hissiyata mağlûp olmaktan muhafaza ediyor. Risale-i Nur’da muvazenelerle küfür ve dalâlette, bir zakkum-u Cehennem tohumu olduğunu ve dünyada dahi Cehennem azapları çektirdiğini ve imân ve İslâmiyet ve ibadette, bir Cennet çekirdeği ve leziz lezzetler ve zevkler ve Cennet meyveleri bulunduğunu, dünyada dahi bir nevi mükâfata nâil eylediğini ispat ediyor.

Risale-i Nur, nifak ve şikakı, tefrikayı, fitne ve fesadı kaldırıp; kardeşliği, uhuvvet-i diniyeyi, tesânüd ve teâvünü yerleştirir. Risale-i Nur mesleğinin bir esası da budur. Risale-i Nur, gurur ve kibir ve hodfuruşluk ve zillet gibi, ahlâk-ı seyyieden kurtararak, tevâzu ve mahviyet ve izzet ve vakar gibi güzel ahlâklara sahip kılar.

Risale-i Nur, insan olan bir insana, aczve fakrını derk ettirir. Bediüzzaman der ki: “İnsan, acz ve fakrını anlamakla, tam Müslüman ve abd olur.”

Bu dinsizleri mağlup etmek için, yeni tahsili de yapalım diyenler veya yapanlar, Nur Risalelerini devam ve sebatla mütalâa ederek, bu hedeflerine vâsıl olurlar ve çâre-i yegâne de budur. Hem böylelikle, mektep mâlûmatları da maârif-i İlâhiyeye inkılap eder.

Ey, bin seneden beri İslâmiyetin bayraktarlığını yapan bir milletin torunları olan cengâver ruhlu kardeşlerim! Bu zamanın ve gelecek asırların Müslümanları ve bizler, Kur’ân-ı Azimüşşânın tefsiri olan öyle bir rehbere muhtacız ki, tahkikî imân dersleriyle, imân mertebelerinde terakki ve teâli ettirsin. Hem korkak değil,

bilâkis Risale-i Nur talebeleri gibi cesur ve kahraman ve faal ve amel-i salih sahibi, mütedeyyin, müttaki ve bununla beraber, şahsî rahatlık ve menfaatlarını imân ve İslâmiyetin kurtuluşu uğrunda fedâ eden, fedâi ve mücahid Müslümanlar yetiştirsin, neme lâzımcılıktan kurtarsın. Hem, taarruz ve işkenceler ve ölüm ihtimalleri karşısında, tahkikî imân kuvvetinden gelen bir cesaretle, Kur'ân ve İslâmiyet cephesindenasla çekilmeyen, "Ölürsem şehidim, kalırsam Kur'ân'ın hizmetkârıyım"diyen ve yılgınlık haline düşmeyen sâdık ve ihlâslı, yalnız Allah rızası için hizmet eden, Nur talebeleri gibi İslâmiyet hâdimleri yetiştirsin, böyle muazzez Müslümanlar meydana getirsin.

Evet, bu asra öyle bir Kur'ân tefsiri lâzım ve elzemdir ki, Risale-i Nur gibi, akıl, fikir ve mantıkı çalıştırsın, ruh ve kalb ve vicdanı tenvir etsin. Müslümanları, beşeri uyandırsın, intibah versin, gafletten kurtarsın. Sırât-ı müstakim olan Kur'ân yolunu göstersin. Sünnet-i seniyeye ve İslâmiyetin şeâirine muhalif olarak yaptırılan ve yapılan şeyleri fark ettirip, sünnet-i Peygamberîye (Aleyhissalâtü Vesselâm) ittibaı ders versin ve ihya etmek cehdini uyandırsın.

İşte Risale-i Nur'un böyle hâsiyetleri hâvi bir Kur'ân tefsiri olduğu, otuz seneden beri meydandadır ve ehl-i hakikatın tasdikiyle sabittir. Hem, amansız din düşmanlarının plânlarıyla mahkemelere sürüklenen Risale-i Nur talebelerinin müdafaaları ve bu talebelerin İslâmiyete hizmetleri esnasında, gizli İslâmiyet düşmanı, insafsız, cebbarzâlimlerin entrikalariyle maruz kaldıkları işkencelerden yılmamak, şahıslarını düşünmeden, yani, şahsî refahlarını İslâmın refah ve saadeti için fedâ ederek, sıddıkıyetle sebat etmeleri ve eşedd-i zulme mukavemet etmeleri, âşikâr bir delil teşkil etmektedir.

Evet, hem yirmi beş seneden beri Risale-i Nur'la imân hizmetine, bütün varlığını vakfeden ve şimdiye kadar "gaddar din düşmanlarının" çok defalar tecâvüz ve taarruzuna ve taharriyata mâruz kaldığı halde, yirmi beş senedir inziva içinde, Risale-i Nur'un nâşirliğini yapan Nur kahramanları ağabeylerimiz, bizlere birer nümune-i imtisal olan, imân ve İslâmiyet fedâileridir.

İşte biz Müslümanlar, böyle bir tefsir-i Kur'ânarıyor, böyle bir hâdiyi bekliyorduk. O ihlâslı Nur talebeleri ki, "Cenâb-ı Hak, Hafîzdir, ben onun inâyeti ve himâyeti altındayım, başıma ne gelse hayırdır" diye imân etmekle beraber amel ederler. İmân hizmetini yaparlar. Dindüşmanlarına yakalanmamak ve canlarından kıymetli olduğuna inandıklarıNur risalelerini, onlara kaptırmamak için de ihtiyat ederler. Şahıslarına gelecek zararları nazar-ı itibara almadan hizmetlerine devam ederler. Hapse, zindana atılıp, işkence yapıldığı zaman da, onlar yine, üstadları Bediüzzaman ile alâkadardırlar. Eğer gizlice bir imkân bulurlarsa, onlar yine Risale-i Nur ilemeşguldürler. Hattâ, "Belki hapse

atılırım, Nur risalelerimi vermezler,çalışmaktan mahrum kalırım” diye bazı Nur’ları ezberleyen talebeler de olmuştur.

Muhlisbir Nur talebesi, hapishaneden çıkarıldığı vakit, gûya o kırbaçlı, falakalı, türlü türlü işkenceli hapishane, ona bir kuvvet, bir enerji kaynağı olmuş, sadâkat ve teyakkuzla Nur hizmetinde koşturmak için bir kırbaç tesiri yapmış gibi Üstadına daha ziyade yakınlaşır ve eskisinden daha fazla Nur’lara çalışır, neşriyat yapar.

Afyon hadisesinde, Bediüzzaman hapiste iken, muallim bir Nur talebesi, savcılıkta Risale-i Nur ve Üstadı hakkında kahramanca cevaplar verdiği için savcı kızmış, “Şimdi seni hapse atarım” diyetehdit etmiş. O İslâm fedâisi muallim de cevaben “Ben hazırım, derhal hapse gönderin” demiştir.

Yine Afyon mahkemesinde, bir Nur talebesi hakkında tevkif kararı veriliyor, fakat adliye bulamaz. O talebe bundan haberdar olur. Diğer Nur kardeşleri gibi “Üstadım ve kardeşlerim hapiste iken, nasıl hariçte kalabilirim” diyerek savcılığa teslim olup, hapse girer.

Aynı, bu hapishanede, bir Nur talebesini sehven tahliye ederler, o da “Üstadım ve kardeşlerim henüz hapistedirler. Hem istinsahını tamamlayacağım yeni telif edilen Nur risaleleri var” diye düşünerek, hapishane müdürüne, “Benim, kırk gün sonra tahliye edilmem lâzım. Ceza müddetim daha bitmedi” der. Hesap ederler ki, hakikaten böyledir, tekrar hapse koyarlar.

Hamiyet-i diniye meziyetine lâyık anlayışlı kardeşlerim,

Said Nursî, kendi hakkında verilen böyle bir mâlûmatı görürse, diyeceklerdir ki, “Niçin böyle yapıyorlar? Şahsımın ehemmiyeti yok. Kıymet, Kur’ân’dan tereşşuh eden ve Kur’ân-ı Hakîmin malı olanRisale-i Nur’dadır. Ben bir hiçim.”

Üstadın şahsının mazharve âyine olduğu, Kur’ânî hakikatlar ve Nur’lar itibariyle ve neşrettiği imân ve İslâmiyet dersleriyle, ihlâs-ı tâmmı ile, umumî ve küllî bir tarzda Kur’ân’a ve dine hizmet etmesiyle, onun hakkındaki takdir ve tahsinler, mânâ-yı harfî ile şahsına ait kalmıyor. Kur’ân ve İslâmiyete râcidir. Allah nam ve hesabınadır. Din düşmanları tarafından, ona yapılan düşmanlık ve taarruzlar da, Bediüzzaman’ın hâdimliğini yaptığı Kur’ân ve İslâmiyetin ortadan kaldırılması maksad-ı mahsusuna mâtuftur. Zira hakaik-i Kur’âniye ve imâniyeyi câmi’, o cihanşümûl Risale-i Nur eserleri ona ihsan edilmiştir.

İşte, bu bedihî hakikatı bilen maskeli, gizli ve münâfık imân ve İslâmiyet muârızları ve düşmanları yarım asra yakındır, Bediüzzaman’ın çürütemediklerişahsını, yalan ve yaygaralarla hâlâ çürütmeye çabalıyorlar. Maksatları, Risale-i Nur, rağbet ve revaç görüp intişar etmesin, imân ve İslâmiyet inkişaf etmesin. Halbuki, Said Nursî’ye iliştikçe Risale-i Nur parlıyor.

Neşriyat dairesi genişliyor. Birer nümune olan yirmi beş sene içindeki hadiseler meydandadır.

İslâmiyet düşmanları, bir taraftan tamamıyla yalan propagandalarına ve taarruzlarına devam ederken, diğer taraftan da Nur talebelerinin Üstadları ve Risale-i Nur hakkında istidatları nisbetinde, istifade ve istifâzelerinden doğan minnet ve şükranlarını ifade eden takdirkâr yazı ve sözlerden mürekkep, bir nevi müdafaalarını perdeler arkasından men etmeye çalışıyorlar. Bunun için, sâfdil gördükleri dostların dostlarına veya dostlara samimî görünerek "İfrata gidiyorsunuz" gibi, bir takım şeyler söylettiriyorlar. İşte, böyle sinsi, böyle dessas, böyle entrikalı, çeşitli iftiralarla bizi korkutmaya, yıldırmaya ve susturmaya çalışıyorlar.

Evet, acaba hiç akıl kârı mıdır ki, din düşmanları, iftira ve yalanlardan ibaret yaygaralarını yapsınlar da, bizler hakikatı izhartarzıyla müdâfaa etmekte susalım? Acaba hiç mümkün müdür ki, İslâmiyet düşmanlığıyla, Üstad Bediüzzaman hakkında zâlimâne ve cebbarâne haksızlıkları irtikâb eden, o insafsız propagandacılar, yalanlarını savururken, biz, Üstad ve Risale-i Nur'un hakkaniyetini ilân ederek o acip yalanlarını akîm bırakmaya çalışmayalım? Acaba eblehlik ve sâf-derunluk olmaz mı ki; Kur'ân ve imânın hunhar ve müstebid zâlim düşmanları, Kur'ân ve İslâmiyeti ve dini, Risale-i Nur'la küfr-ü mutlaka karşı müdafaa ve muhafaza hizmetini yapan Bediüzzaman aleyhtarlığında, mütemadiyen uydurmalarla seslerini yükseltsinler de, biz hak ve hakikati beyan ve ilân etmekte sükût edelim, susalım veya "biraz susun" gibi birşeyle, paravanalar, perdeler arkasında icra-i faaliyet yapan o gizli dinsizlere bir nevi yardım etmiş veya desteklemiş olalım? Asla ve kellâ, kat'a ve asla susmayacağız! Ve hem susturamayacaklardır. Durmayacağız ve hemdurduramayacaklardır. Bu can, bu kafesten çıkıncaya kadar, bu ruh, bucesetten ayrılıncaya kadar, bu nefes, bu bedenden gidinceye kadar,Risale-i Nur'u okuyacağız, neşredeceğiz. Risale-i Nur'un mahz-ı hakikat ve ayn-ı hak olduğunu ve Bediüzzaman Said Nursî'nin, yapılan ithamlardan tamamıyla münezzeh ve müberra olduğunu, iftiracı ve tertipçi, hunhar din düşmanlarına mukabil, izhar ve ilân edeceğiz...

Kıymetli kardeşlerim, İslâm tarihinde, altın sahifelerde mevkileri bulunan, büyük ve nazîrsiz zâtlar meydana gelmiştir. O misilsiz zâtların tefsirleri ve eserleri, hiçbir Avrupalı feylesofun eseriyle kabil-i kıyas olmayacak derecede emsâlsizdir. O büyük İslâm müellifleri ve İslâm dâhileri, herhangi bir hükümetin, senelerce ağır bir esâret ve koyu bir istibdâdı tahtında olmaksızın, Kur'ân ve İslâmiyete hakkıyla ve hâlis bir surette hizmet etmişlerdi. Tarihte eşine rastlanmayan bir istibdâd-ı mutlakve eşedd-i zulüm altında ve dehşetli bir

esaret içinde bırakılan ve kendini ve eserlerini imhâ etmeye çalışan din düşmanlarına mukabil, bir şahs-ı mânevi olan Bediüzzaman Said Nursî, Resul-i Ekrem (Aleyhissalâtü Vesselâm) Efendimizin sünnetine tam ittiba ederek yaptığı dinî cihad-ı ekberinde, beşer tarihinde misli görülmemiş bir tarzda muvaffak ve muzaffer olmuştur.

Bediüzzaman gibi, yüz otuz parça imânîeserlerini şiddetli bir istibdat, tazyikat ve takyidat altında, gizliden gizliye telif edebilmek, hem kuvvetli bir takva ve ubûdiyete sahip olmak ve hem bunlarla beraber, harp cephesinde de fedâî olarak gönüllü askerleriyle muharebe etmiş olmak ve harp cephesinde, avcı hattında dahi, fırsat buldukça Kur'ân'ın en ince nüktelerini ve harika i'câzını beyan eden bir Kur'ân tefsiri telif etmiş olmak ve aynı zamanda nefis mücadelesinde de galip olup, nefsini de dine hizmetkâr yapmak ve hürriyeti gasbedilerek, ücra bir köye sürgün edilip, tecrid-i mutlak ve tarassutlar ve her türlü azaplar içinde ablukaya alınıp, Engizisyon zulümlerini çok geride bırakan hâkim bir kuvvetin tazyikatı altında, cânî canavarların pek vahşî işkenceleri içinde, (sırren tenevveret) sırrıyla, perde altında Risale-i Nur eserleri gibi eserler neşretmek ve böylece cihânın maddî, mânevi "Fâtih"i olan Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâmın sünnet-i seniyesinin bir hizmetkârı olarak, bugün milyonlara bâliğ olan bir câmiayı, inâyet-i İlâhî ile, Kur'ân-ı Hakîmin cadde-i kübrâsında selâmetle ilerletmek ve mü'minlerin ve beşeriyetin sadece dünyalarını değil, ebedî saadetlerini temine Risale-i Nur gibi bir eserle vesile olmak, bu mezkûr hususiyetlerin mânevi şahsında toplanması, Risale-i Nur müellifi Bediüzzaman Said Nursî gibi, tarihte hangi bir zâta daha nasip olmuştur acaba?

Evet kardeşlerim,

Risale-i Nur, öyle bir ziyâ-ı hakikat, öyle bir burhan-ı hakve bir sirâc-ı hakikat neşrediyor ve iki cihanın saadetini temin edecek, Kur'ân ve imân hakikatlarını ders veriyor ve öyle bir lutf-u İlâhîdir ki, yirmi beş seneden beri, çoluk-çocuk, genç-ihtiyar, kadın-erkek, muallimi, feylesofu, talebesi, âlimi, mutasavvıfı gibi, herbir tabaka-i insâniye, bu Nur'un âşıkı, bu Nur'un pervânesi, bu Nur'un meclûbu, bu Nur'un muhibbi olmuşlar; bu Nur'a koşmuşlar, bu Nur'un sinesine atılmışlar, bu Nur'dan medet istemişler. Milyonlarca bahtiyar kimselerden müteşekkil muazzam bir kitle bu nurla nurlanıp, bu nurla kurtulmuşlardır.

Evet kardeşlerim,

Mahzen-i mu'cizatve mu'cize-i kübrâ olan Kur'ân-ı Azimüşşânın hakiki bir tefsiri olan Risale-i Nur o kadar merakâver, o kadar câzibedâr, o kadar dehşetli ve muazzam hakikatları ders veriyor ve mesâili ispat ediyor ki, imân ve İslâmiyetin kıt'alar genişliğinde inkişaf ve fütûhâtına medâr oluyor ve olacaktır.

Evet Risale-i Nur, kalblere o derece bir aşk ve muhabbet, ruhlara o kadar bir vecd ve heyecan vermiş, akıl ve mantıkları öyle bir tarzda ikna etmiş ve öyle bir itmi'nan-ı kalb hâsıl etmiştir ki, milyonlarca Nur talebelerine, kendini defalarca okutmuş, yazdırmış ve bir ömür boyunca mütalâa ettirmiş ve senelerden beri âdeta kendi kendini neşretmiştir.

Aziz kardeşlerim,

Ecnebî parmağıyla idare edilen zındıka komiteleri, İslâmiyeti imha için, İslâm memleketlerinde, bilhassa Türkiye'de, öyle desiselerle entrikalar çevirmişler, hâince dolaplar döndürmüşler, hunharâne ve vahşiyâne zulümler irtikâb ve şeytanî ve menfur plânlar tatbik etmişler ve iğfalâtta bulunmuşlar; iblisâne, sinsî metodlar takip etmişler ve kardeşi kardeşe çarpıştırmışlar veöyle aldatıcı yalan ve propagandalar ve yaygaralar yapmışlar, fitne ve fesad ve tefrika tohumları saçmışlardır ki; bunlar İslâmın bünyesinde derin rahneler açmış ve büyük tahribatlar yapmıştır.

Fakat, o musibetler, Cenâb-ı Hakkın imdadı ile, tahrik ve istihdam olunan Bediüzzaman Said Nursî gibi, ihlâs-ı tâmmı kazanmış olan bir zât vasıtasıyla, Rahmet-i İlâhî ile mededres ve şifâresan ve cihanpesend ve cihanşümûl bir mâhiyeti hâiz Risale-i Nur eserlerinin meydana gelmesine sebep olmuştur. Ve aynı zamanda, Müslümanları uyandırmış; onları halâs, kurtuluş çarelerini aramaya sevk etmiştir. Ebedî âhiret hayatlarını kurtarmak için, hakiki imân derslerini almak ve Allah'a ilticâ ve emirlerine itâat etmek ihtiyacını şiddetle hissettirmiş ve bu hususiaki gaflet ve kusuratı; o musibetlerin ihtar ettiğini, idrâk ettirmiştir. Zaten, insanların, mü'minlerin başına gelen belâ ve musibetlerin hikmeti budur.

Evet, o ecnebilerin, canavarlar gibi yaptıkları muamele ve zulümler, İslâm dünyasında, hürriyet ve istiklâl ve ittihâd-ı İslâm cereyanını da hızlandırmıştır. Nihayet, müstakil İslâm devletlerinin teşkilini intaç etmiştir. İnşaallahü Teâlâ, cemâhir-i müttefika-i İslâmiye de meydana gelecek ve İslâmiyet, dünyaya hâkim ve hükümran olacaktır. Rahmet-i İlâhîden kuvvetle ümit ve niyaz ediyoruz.

İşte, Risale-i Nur müellifi Bediüzzaman Said Nursî, öyle bir mücahid-i İslâmdır ki, ve telifâtı Risale-i Nur, öyle uyandırıcı ve öyle halâskâr ve öyle fevkalade ve cihangir bir eserdir ki, din aleyhindeki bütün o komitelerin bellerini kırmış, mezkûr, muzır ve habis faaliyetlerini akamete dûçar ve dinsizlik esaslarının temel taşlarını, param parça etmiş ve köküyle kesmiştir ve İslâmî ve imânî fütûhâtı, perde altında, kalbden kalbe inkişaf ettirmiş ve Kur'ân-ı Azimüşşânın hâkimiyet-i mutlakasına zemin ihzar etmiştir.

Evet, Risale-i Nur, o tahribatı Kur'ân'ın elmas hakikatleriyle ve Kur'ân-ı

Kerimdeki en kısa ve en müstakim bir tarikle tamir ve o yaraları, Kur'ân-ı Hakîmin eczahâne-i kübrasındaki edviyelerle tedavi ediyor ve edecektir.

Hem, mâsum Müslümanların kanlarını sömüren ve servetleri, tahaccür etmiş millet kanı olan, parazit, tufeylî ve aç gözlü canavar ve barbar emperyalistleri, müstemlekecileri ve onların içimizdeki, sadece şahsî menfaat zebûnu, zâlim, hunhar, haris ve müstebid uşaklarını, hâk ile yeksân edip izmihlâl ve inhidâm-ı mutlakla mağlup eden ve edecek yegâne çarenin, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyânın bu asırda bir mu'cize-i mânevisi olan Risale-i Nur eserleri olduğunda, basiretli İslâm mücahitleri ve âlimleri, icraat ve müşâhedâta müstenid, yakînî bir kanaat-ı kat'iye ile müttefiktirler.

Evet, tarih-i beşer, Risale-i Nur gibi bir eser göstermiyor. Demek anlaşılıyor ki: Risale-i Nur, Kur'ân'ın emsâlsiz bir tefsiridir.

Evet, Bediüzzaman Said Nursî'ye, yalnız âlem-i İslâmdeğil, Hıristiyan dünyası da medyun ve minnettardır ki, dinsizliğe karşı umumî cihadında mazhar olduğu muvaffakiyet ve galibiyetten dolayı Roma'daki Papa dahi, kendisine resmen tebrik ve teşekkürnâme yazmıştır.

Şimdi Risale-i Nur Külliyatından, imân, Kur'ân ve Hazret-i Peygamber (Aleyhissalâtü Vesselâm) Efendimiz hakkında olan eserlerden bazı kısımları aynen okuyacağım. Siz bu eserleri elde edip tamamını okursunuz. Okurken, belki izah edilmesini isteyen kardeşlerimiz olacaktır. Fakat, bu hususta arzedeyim ki, üstadımız Bediüzzaman, bir Nur talebesine Risale-i Nur'dan bazanokuyuvermek lûtfunu bahşederken izah etmiyor, diyor ki: "Risale-i Nur, imanî meseleleri lüzumu derecesinde izah etmiş. Risale-i Nur'un hocası, Risale-i Nur'dur. Risale-i Nur, başkalarından ders almaya ihtiyaç bırakmıyor. Herkes istidadı nisbetinde kendi kendine istifade eder. Aklınız herbir meseleyi tam anlamasa da, ruh, kalb ve vicdanınız hissesini alır. Ne kadar istifade etseniz, büyük bir kazançtır."

Okunan Türkçe veya Arapça bir risalenin izahı, başka bir risalede varsa, onu getirip okuyor. Risale-i Nur'daki gayet ince nükteleri derk eden basiretli âlimler de der ki: Bir âlimin yüksek bir ilmi olabilir, fakat Risale-i Nur'u cemaate okurken tafsilâta girişip eski mâlûmatlarıyla açıklarsa, bu izahatı, Risale-i Nur'un beyan ettiği, asrımızın fehmine uygun ve ihtiyacına tam cevap veren hakikatların anlaşılmasında ve tesiratında ve Risale-i Nur'un mahiyetinin derkine bir perde olabilir. Bunun için, bazı lûgatların mânâlarını söyleyerek aynen okumak daha müessir ve daha efdaldir.

İstanbul Üniversitesindeki kardeşlerimiz de böyle okuyorlar. Biz de hulâsaten deriz ki: Risale-i Nur, gayet fasîh ve vecîzdir. Sözün kıymeti, îcazındadır,

kısalığındadır. Bir mesele-i imâniye ve Kur’âniye, umuma ders verilirken, mücmel olarak tedrisinde, daha fazla istifaza ve istifade vardır.

Ey Üstadımız Efendimiz,

Umum kadirşinas insanlar Risale-i Nur’u ve sizi ebediyen tebcil ve tekrim edeceklerdir. Tahkikî imân dersleriyle imânımızı kurtaran cihanbahâ ve cihandeğer bir kıymette olan Risale-i Nur’u, bütün ruhu canımızla, bütün mevcudiyetimizle seviyor ve tekrim ediyoruz. Bu aşk ve bu muhabbet, bu tâzim ve bu hürmet, nesilden nesile, asırdan asıra, devirden devire intikal edecektir.

Evet, Risale-i Nur’daki hakaik-i Kur’âniyeöyle bir kuvvettir ki, bu kudret karşısında, küfr-ü mutlakın ve dinsizliğin temelleri târümâr olacak, inhidam çukurlarına yuvarlanarak geberecektir. Bâki kalanlar, imân ve Kur’ân nuruyla felâh ve necat bulacaklardır.

Evet, dağları, taşları, pamuk gibi dağıtacak, demir ve granitleri yağ gibi eritecek derecede olan bu kuvvet-i Kur’âniye dünyayı Nur ve saadete gark edecek. Bu Nur-u Kur’ân, imânların kurtuluşunda, dünyaya hâkim ve hükümran olacaktır.

وَاٰخِرُ دَعْوٰيهُمْ اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ [1]

1. “Onların duaları ise şu sözlerle sona erer: ‘Ezelden ebede her türlü hamd veövgü, şükür ve minnet, Âlemlerin Rabbi olan Allah’a mahsustur.” YûnusSûresi, 10:10.

يَا اَللّٰهُ يَا رَحْمٰنُ يَا رَحِيمُ يَا فَرْدُ يَا حَيُّ
يَا قَيُّومُ يَا حَكَمُ يَا عَدْلُ يَا قُدُّوسُ

İsm-i Âzamın hakkına ve Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyânın hürmetine ve Resul-i EkremAleyhissalâtü Vesselâmın şerefine, bu mecmuayı bastıranları ve mübarek yardımcılarını Cennetü’l-Firdevste saadet-i ebediyeye mazhar eyle. Âmin. Ve hizmet-i imaniye ve Kur’âniyede daima muvaffak eyle. Âmin. Ve defter-i hasenatlarına, *Sözler* mecmuasının herbir harfine mukabil, bin hasene yazdır. Âmin. Ve nurların neşrinde sebat ve devam ve ihlâs ihsan eyle. Âmin.

Yâ Erhamerrâhimîn! Umum Risale-i Nur şakirtlerini iki cihanda mes’ut eyle. Âmin. İnsî ve cinnî şeytanların şerlerinden muhafaza eyle. Âmin. Ve bu âciz ve biçare Said’in kusuratını affeyle. Âmin.

Umum Nur şakirtleri namına Said Nursî

Table of Contents

Birinci Söz
- On Dördüncü Lem'anın İkinci Makamı

İkinci Söz
Üçüncü Söz
Dördüncü Söz
Beşinci Söz
Altıncı Söz
Yedinci Söz
Sekizinci Söz
Dokuzuncu Söz
Onuncu Söz
- Mukaddime
- Hâtime
- Onuncu Sözün Mühim Bir Zeyli ve Lâhikasının Birinci Parçası
- Mukaddime
- Zeylin İkinci Parçası
- Zeylin Üçüncü Parçası1
- Zeylin Dördüncü Parçası
- Zeylin Beşinci Parçası1

On Birinci Söz
On İkinci Söz
On Üçüncü Söz
- On Üçüncü Sözün İkinci Makamı
 - Birkaç biçare gençlere verilen bir tenbih, bir ders, bir ihtardır
 - Risale-i Nur mizanlarından On Üçüncü Sözün İkinci Makamının haşiyesidir
 - Leyle-i Kadîrde ihtar edilen bir mesele-i mühimme
 - Meyve Risalesi'nden Altıncı Mesele1
- Hüve Nüktesi

On Dördüncü Söz
- Hâtime
 - On Dördüncü Sözün Zeyli

On Beşinci Söz

On Beşinci Sözün Zeyli
Şeytanın İkinci Küçük Bir İtirazı
On Altıncı Söz
Küçük bir zeyl
On Yedinci Söz
On Yedinci Sözün İkinci MakamıHAŞİYE-1
Siyah Dutun Bir Meyvesi
Kalbe Farisî olarak tahattur eden bir münacat
Birinci Levha
İkinci Levha
Barla Yaylası, çam, katran, ardıç, karakavağın bir meyvesidir
Yıldızları konuşturan bir yıldızname
Firkatli ve gurbetli bir esarette, fecir vaktinde ağlayan bir kalbin ağlayan ağlamalarıdır
On Sekizinci Söz
On Dokuzuncu Söz
Yirminci Söz
Birinci Makam
Yirminci Sözün İkinci Makamı
Mukaddime
Bir nükte-i mühimme ve bir sırr-ı ehem
İki mühim suale karşı iki mühim cevap
Yirmi Birinci Söz
Birinci Makam
Yirmi Birinci Sözün İkinci Makamı
Yirmi İkinci Söz
Birinci Makam
Yirmi İkinci Sözün İkinci Makamı
Mukaddime
Hâtime
Yirmi Üçüncü Söz
Birinci Mebhas
İkinci Mebhas
Yirmi Dördüncü Söz
Yirmi Beşinci Söz
Mu’cizât-ı Kur’âniye Risalesi
Mukaddime
Birinci Şule

İkinci Şule
Üçüncü Şule
Hâtime
Birinci Zeyl
Emirdağ Çiçeği
Bu Onuncu Meseleye bir hâtime olarak iki haşiyedir
Hâtime
Yirmi Altıncı Söz
Zeyl
Hâtime
Hâtime
Yirmi Yedinci Söz
Yirmi Yedinci Sözün Zeyli
Yirmi Sekizinci Söz
Cennet Sözüne küçük bir zeyl
Yirmi Dokuzuncu Söz
Mukaddime
Birinci Maksat
İkinci Maksat
Otuzuncu Söz
Birinci Maksat
İkinci Maksat
Otuz Birinci Söz
On Dokuzuncu ve Otuz Birinci Sözlerin Zeyli
Otuz İkinci Söz
Birinci Mevkıf
Birinci Mevkıfın küçük bir zeyli
İkinci Mevkıf
Üçüncü Mevkıf
Birinci Mebhas
İkinci Noktanın İkinci Mebhası
Tenbih
Münâcât
Otuz Üçüncü Söz
Birinci Pencere
İkinci Pencere
Üçüncü Pencere
Dördüncü Pencere

Beşinci Pencere
Altıncı Pencere
Yedinci Pencere
Sekizinci Pencere
Dokuzuncu Pencere
Onuncu Pencere
On Birinci Pencere
On İkinci Pencere
On Üçüncü Pencere
On Dördüncü Pencere
On Beşinci Pencere
On Altıncı Pencere
On Yedinci Pencere
On Sekizinci Pencere
On Dokuzuncu Pencere
Yirminci PencereHAŞİYE-1
Yirmi Birinci Pencere
Yirmi İkinci Pencere
Yirmi Üçüncü Pencere
Yirmi Dördüncü Pencere
Yirmi Beşinci Pencere
Yirmi Altıncı PencereHAŞİYE-1
Yirmi Yedinci Pencere
Yirmi Sekizinci Pencere
Yirmi Dokuzuncu Pencere
Otuzuncu Pencere
Otuz Birinci Pencere
Otuz İkinci Pencere
Otuz Üçüncü Pencere
İhtar
Lemeât
Çekirdekler Çiçekleri
Tenbih
İhtar
İfade-i Meram
Ed-Dâî
Anglikan Kilisesine cevapHAŞİYE-1
Konferans